ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
ΒΙΒΛΟΣ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΡΙΣΠΕΝ
Τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ

ΤΟΜΟΣ Β΄

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΣΠΥΡΟΥ ΜΑΡΙΝΑΤΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ
ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΕΤΕΝΕ

ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ
ΜΙΧ. Γ. ΠΕΤΡΙΔΗΣ
Γυμνασιάρχης - λογοτέχνης

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
ΒΙΒΛΟΣ

B I B L O S

'Ετυπώθη εἰς τὸ 'Εργοστάσιον
Γραφικῶν Τεχνῶν τοῦ 'Αρχαίου
'Εκδοτ. Οἴκου Δ. Δημητράκου Α.Ε.

PRINTED IN GREECE

JEAN RICHEPIN

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ

ΤΟΜΟΣ Β΄

ΘΕΟΙ ΤΗΣ ΓΗΣ ΗΜΙΘΕΟΙ ΗΡΩΕΣ

Θεότητες τῆς εὐφορίας. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ Ἔρωτες κρατοῦντες κέρατα τῆς Ἀμαλθείας.
(Ἐξ ἀρχαίου ἀναγλύφου)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΑΙ ΘΕΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΓΗΣ

ΓΑΙΑ

Εἰς τὰ προηγούμενα κεφάλαια ἔγινε συχνὰ λόγος διὰ μίαν θεότητα, ἡ ὁποία ἐμφανίζεται εἰς πολυαρίθμους μύθους καὶ ἡ ὁποία, παρὰ ταῦτα, δὲν ἔτυχεν ἰδιαιτέρας μελέτης εἰς τὸ παρὸν ἔργον. Πρόκειται περὶ τῆς Γαίας, τῆς Γῆς. Εἰς τὴν Θεογονίαν τοῦ Ἡσιόδου ἡ Γαῖα ἐμφανίζεται εὐθὺς μετὰ τὸ Χάος. «Πρὶν ἀπὸ κάθε ἄλλο ἦτο τὸ Χάος. Ὕστερα δὲ ἀπὸ αὐτὸ ἡ Γαῖα ἡ εὐρύστερνος, αἰώνιο καὶ ἀκλόνητο στήριγμα παντὸς πράγματος». Ἡ Γαῖα ἐγέννησε πρῶτον τὸν Οὐρανόν, «ὁ ὁποῖος ἔμελλε νὰ τὴν καλύψῃ ἀπὸ παντοῦ μὲ τὸν ἔναστρον θόλον του καὶ νὰ χρησιμεύσῃ αἰωνίως ὡς κατοικία τῶν πανευτυχῶν ἀθανάτων». Ἕνας ὁμηρικὸς ὕμνος, τοῦ ὁποίου εἶναι ἀδύνατον νὰ προσδιορίσωμεν, ἔστω καὶ κατὰ προσέγγισιν, τὴν ἡλικίαν, ὑμνεῖ ὡς ἑξῆς τὴν Γαῖαν, μητέρα τῶν πάντων:

«Θὰ ὑμνήσω τὴ Γαῖα, τὴν παγκόσμια μητέρα, τὴν πανάρχαιη. ... Αὐτὴ τρέφει ὅλα ὅσα ὑπάρχουν. Ὅ,τι κινεῖται ἐπάνω στὸ θεϊκὸ ἔδαφος, ὅ,τι ζῇ μέσα στὴ θάλασσα, ὅ,τι πετάει, ὅλα τρέφονται, ὦ Γαῖα, ἀπὸ τὰ πλούτη σου. Ἀπὸ σένα, σεβάσμια, γεννιοῦνται οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ καρποφόρα δένδρα· ἐσὺ δίνεις στοὺς ἀνθρώπους ἢ τοὺς στερεῖς τὴν τροφή. Εὐτυχισμένος ὅποιον ἔχεις στὴν καρδιά σου· ὅλα θὰ τοῦ πηγαίνουν καλά· τὰ γόνιμα χωράφια του θὰ εἶναι φορτωμένα ἀπὸ καρπό, τὰ λειβάδια του πλούσια

σὲ ζῶα, τὸ σπίτι του γεμᾶτο ἀπὸ ὅλα τὰ καλά. Αὐτοὶ ποὺ προστατεύεις, βασιλεύουν μὲ δίκαιους νόμους στὶς πολιτεῖες μὲ τὶς ὡραῖες γυναῖκες· ἡ εὐτυχία καὶ μεγάλα πλούτη εἶναι πάντα μαζί τους· τὰ ἀγόρια τους χαίρονται τὰ νιάτα τους καὶ οἱ παρθένες, οἱ κόρες τους, σχηματίζουν μὲ εὐθυμία χαρούμενες συντροφιὲς καὶ χορεύουν ἀνάμεσα στὰ τρυφερὰ λουλούδια τῶν λειβαδιῶν. Αὐτὴ εἶναι ἡ μοῖρα, σεβάσμια θεά, ἐκείνων ποὺ ἀγαπᾶς».

Ὁ Πλούταρχος συνώψισε τὰς περὶ Γαίας ἀντιλήψεις τῶν ἀρχαίων εἰς τὰς ἀκολούθους ὀλίγας γραμμάς: «Ἐνῷ οἱ ἄνθρωποι ἐθεοποίησαν τὸ νερό, τὸ φῶς καὶ τὰς ἐποχάς, μὲ λίγα λόγια ὅ,τι ἀντιστοιχεῖ εἰς τὰς κοινὰς ἀνάγκας των, τὴν Γῆν τὴν ἐθεώρησαν ὄχι μόνον ὡς κάτι θεῖον, ἀλλὰ τὴν ἀνύψωσαν εἰς τὴν τάξιν πραγματικῆς θεότητος».

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΓΑΙΑΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑΝ

Γαῖα καὶ Οὐρανὸς

Μητέρα καὶ σύζυγος τοῦ Οὐρανοῦ, ἡ Γαῖα ἐγέννησεν ἀπὸ αὐτὸν πολλοὺς ἀπογόνους, ὅπως εἴδαμεν ἤδη εἰς ἄλλο κεφάλαιον (τόμος 1ος, σελὶς 24). Οἱ ἀπόγονοι αὐτοὶ ἦσαν, πρῶτον οἱ ἓξ Τιτᾶνες καὶ αἱ ἓξ Τιτανίδες, κατόπιν οἱ τρεῖς Κύκλωπες, Βρόντης, Στερόπης καὶ Ἄργης, καὶ τέλος οἱ Ἑκατόγχειρες Κόττος, Βριάρεως καὶ Γύγης. Δι' ὅλους αὐτοὺς ἔγινε λόγος εἰς τὸ περὶ Γιγαντομαχίας κεφάλαιον.

Μᾶς ἐδόθη ἐπίσης ἡ εὐκαιρία νὰ διηγηθῶμεν πῶς, ἀπηλπισμένη ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Οὐρανὸς ἔρριπτε τὰ παιδιά των εἰς τὸν Τάρταρον, ἡ Γαῖα συνεννοήθη μὲ τὸν νεώτερον υἱόν της, τὸν Κρόνον, ὁ ὁποῖος καὶ ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν παιδοποιητικὴν μανίαν τοῦ Οὐρανοῦ, ἀκρωτηριάσας αὐτόν. Ὁ ρόλος της ὅμως ὡς μητέρας δὲν ἐτερματίσθη μὲ τὸ γεγονὸς αὐτό, διότι ἀπὸ τὴν ἕνωσίν της μὲ τὸν Πόντον ἐγεννήθησαν ὁ Νηρεύς, ὁ Θαύμας, ὁ Φόρκυς, ἡ Κητὼ καὶ ἡ Εὐρύβια, θεότητες τῆς θαλάσσης.

Ἡ Γαῖα καὶ αἱ νεώτεραι δυναστεῖαι τῶν θεῶν

Ἐνῷ ὁ Οὐρανός, μετὰ τὸν ἀκρωτηριασμόν του, ἐξηφανίσθη σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ τὴν σκηνήν, ἡ Γαῖα ἐξηκολούθησε νὰ κατέχῃ εἰς τὴν Μυθολογίαν μίαν θέσιν, ἡ ὁποία ὅμως ἔχανε σὺν τῷ χρόνῳ τὴν σημασίαν της. Χάρις εἰς αὐτὴν ὁ Ζεὺς διέφυγε τὴν μοῖραν τῶν ἀδελφῶν του, τοὺς ὁποίους ὁ Κρόνος, ἐλπίζων ὅτι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἀπέτρεπε τὸ μοιραῖον, τοὺς κατέπινε μό-

λις ἐγεννῶντο. Δὲν περιωρίσθη δὲ μόνον εἰς τὴν μεταφορὰν τοῦ Διὸς εἰς τὴν Κρήτην, διὰ νὰ τὸν προφυλάξη ἀπὸ τὴν βουλιμίαν τοῦ πατέρα του. Ὅταν οἱ Τιτᾶνες, κατὰ τὴν ἀντεπίθεσίν των, ἠθέλησαν νὰ ἐκθρονίσουν τὸν Δία, ἡ Γαῖα τοῦ ὑπέδειξε τὸν μοναδικὸν τρόπον, διὰ τοῦ ὁποίου θὰ ἐκέρδιζε τὸν ἐναντίον των ἀγῶνα, πού, καθὼς ἔδειχναν ἕως τότε τὰ πράγματα, δὲν εἶχε καμμίαν διέξοδον.

Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὴν συμβουλήν της, ὁ μέλλων κυρίαρχος τοῦ Ὀλύμπου ἀπηλευθέρωσε τοὺς Κύκλωπας καὶ τοὺς Ἑκατόγχειρας ἀπὸ τὸν Τάρταρον, ὅπου εὑρίσκοντο δέσμιοι. Μετὰ τὸν θρίαμβον ὅμως τοῦ Διός, ἡ Γαῖα, ἡ ὁποία μέχρι τότε εὐνοοῦσεν ὅλας τὰς ἐπιδιώξεις του, ἐξηγέρθη μὲ τὴν σειράν της ἐναντίον του. Ἡ συμπεριφορὰ τοῦ Διὸς ἀπέναντι τῶν Τιτάνων, τοὺς ὁποίους ὁ κυρίαρχος τοῦ Ὀλύμπου κατεκρήμνισεν εἰς τὸν Τάρταρον, τῆς ἐφάνη πολὺ σκληρά. Διὰ νὰ τὸν καταπολεμήσῃ, ἐγέννησεν ἓν τέρας φοβερόν, τὸν Γίγαντα Τυφωέα. Εἴδαμεν ἀλλαχοῦ (τόμος 1ος, σελίδες 32-34) πῶς ὁ Ζεύς, ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς περιπετείας, κατώρθωσε νὰ νικήσῃ καὶ τὸν τελευταῖον αὐτὸν ἀντίπαλον. Ἀπὸ τότε ἡ Γαῖα δὲν φέρεται πλέον ἐχθρικῶς πρὸς τὸν Δία. Κατόπιν μάλιστα ἰδικῆς της συμβουλῆς, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ μὴ ἐκθρονισθῇ, ὅπως ὁ Οὐρανὸς καὶ ὁ Κρόνος, ὁ κύριος τοῦ Ὀλύμπου κατέπιε τὴν Μῆτιν, ἡ ὁποία θὰ ἐγεννοῦσεν υἱόν, ποὺ θὰ τοῦ ἀφαιροῦσε τὴν ἐξουσίαν. Ὅπως δὲ εἴδαμεν, ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸ ὁ Ζεὺς ἐγέννησε τὴν Ἀθηνᾶν, τὸ πλέον ἀγαπημένο παιδί του.

Ἡ Γαῖα κατὰ τὴν σκηνὴν τῆς Γιγαντομαχίας.
(Ἐξ ἐρυθρομόρφου ἀγγείου)

Διάφοροι ἐκδοχαὶ περὶ τοῦ ρόλου τῆς Γαίας

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἐκδοχὴν αὐτήν, τὴν ὁποίαν ἀναφέρει εἰς τὴν Θεογονίαν ὁ Ἡσίοδος, καὶ ἡ ὁποία εἶχε τὴν μεγαλυτέραν διάδοσιν, μερικοὶ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἀναφέρουν ἄλλας, εἰς τὰς ὁποίας ὁ ρόλος τῆς Γαίας παρουσιάζεται κάπως διαφορετικός. Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον τὸν Ἀθηναῖον, παραδείγματος χάριν, πρῶτα παιδιὰ τῆς Γαίας καὶ τοῦ Οὐρανοῦ ἦσαν οἱ Κύκλωπες καὶ οἱ Ἑκατόγχειρες. Καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ ἐρρίφθησαν ἀπὸ τὸν πατέρα των εἰς τὸν Τάρταρον. Οἱ Τιτᾶνες καὶ αἱ Τιτανίδες ἐγεννήθησαν κατόπιν. Ὁ Ἀπολλόδωρος μάλιστα ἀναφέρει, ἐκτὸς ἀπὸ τὰς Θείαν, Ρέαν, Θέμιδα, Μνημοσύνην, Φοίβην καὶ Τηθύν, καὶ μίαν ἄλλην, ἑβδόμην Τιτανίδα, τὴν Διώνην. Λυπημένη ἀπὸ τὴν τύχην τῶν Ἑκατογχείρων καὶ τῶν Κυκλώπων, ἡ Γαῖα προέτρεψε τοὺς Τιτᾶνας νὰ ἐξεγερθοῦν κατὰ τοῦ Οὐρανοῦ. Ὁ Κρόνος ἀκρωτηρίασε τότε τὸν πατέρα του, ἀπὸ τὰς σταγόνας δὲ τοῦ αἵματος τοῦ τελευταίου ἐγεννήθησαν αἱ Ἐρινύες.

Κατὰ τὴν ἰδίαν ἐκδοχήν, ἡ Γαῖα, ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὰ ἀνωτέρω, προεῖπεν εἰς τὸν Κρόνον τὴν τύχην ποὺ τὸν ἐπερίμενε, δὲν ἔπαιξεν ὅμως κανένα ρόλον εἰς τὰ ἀφορῶντα τὴν γέννησιν καὶ τὴν ἀνατροφὴν τοῦ Διός. Ἀντιθέτως, ἐπενέβη εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Τιτάνων καὶ προέτρεψε τὸν Δία νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τῶν Κυκλώπων καὶ τῶν Ἑκατογχείρων, χάρις εἰς τοὺς ὁποίους καὶ ἐκέρδισαν τὴν νίκην οἱ Ὀλύμπιοι. Ἐν συνεχείᾳ, καὶ σύμφωνος εἰς τοῦτο μὲ τὸν Ἡσίοδον, ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος παρουσιάζει τὴν Γαῖαν δυσηρεστημένην ἀπὸ τὴν τύχην τῶν Τιτάνων, τοὺς ὁποίους ὁ Ζεὺς εἶχεν ἐγκλείσει εἰς τὸν Τάρταρον, καὶ ἐξεγειρομένην κατὰ τοῦ κυριάρχου τοῦ Ὀλύμπου. Διὰ νὰ τὸν καταπολεμήσῃ, ἡ Γαῖα ἐγέννησε τοὺς Γίγαντας. Καὶ διὰ νὰ τοὺς κάμῃ ἀθανάτους, ἐσκέφθη νὰ τοὺς δώσῃ νὰ φάγουν ἓν μαγικὸν βότανον. Ὁ Ζεὺς ὅμως, εἰδοποιηθεὶς περὶ τῶν προθέσεών της, διέταξε τὸν Ἥλιον, τὴν Σελήνην καὶ τὴν Αὐγὴν νὰ μὴ ἐμφανισθοῦν καί, κρυφά, ἔκοψε τὸ θαυμάσιον βότανον. Ἔπειτα ἀπὸ αὐτά, ἡ Γαῖα ἔκαμε μίαν ἀκόμη ἀπόπειραν, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Διός. Ἐγέννησε τὸν Τυφωέα. Καὶ αὐτός, ὅμως, ὑπέστη ἐν τέλει τὴν τύχην τῶν ἄλλων Γιγάντων. Πρὸ τῆς ματαιότητος τῶν προσπαθειῶν της, ἡ σύζυγος τοῦ Οὐρανοῦ συνετάχθη, ἐν τέλει, μετὰ τοῦ ἀδιαφιλονεικήτου κυριάρχου τοῦ Ὀλύμπου.

Πλῆθος ἀπογόνων ἀπεδίδοντο εἰς τὴν Γαῖαν, μεταξὺ δὲ αὐτῶν αἱ Μοῖραι, αἱ Εὐμενίδες, ἡ Γοργών, αἱ Ἅρπυιαι, ἡ Ἔχιδνα, ὁ Βριάρεως καὶ ὁ Τιτυός, θεότητες ποὺ ἔπαιξαν καὶ αὐταὶ κάποιον ρόλον εἰς τὴν Μυθολογίαν.

ΔΙΚΑΙΟΔΟΣΙΑΙ ΚΑΙ ΛΑΤΡΕΙΑ ΤΗΣ ΓΑΙΑΣ

Ἡ Γαῖα, θεότης παγκόσμιος

Προσωποποίησις ἀρχικοῦ κοσμικοῦ δεδομένου, ἡ Γαῖα θεωρεῖται γενικὴ μητέρα θεῶν καὶ ἀνθρώπων. Ὁ Ἀριστοτέλης γράφει ἐπὶ τοῦ προκειμένου: «Μερικοὶ φιλόσοφοι θεωροῦν καθολικὴν ἀρχὴν τῶν πάντων τὸ πῦρ, ἄλλοι τὸ νερό, ἄλλοι τὸν ἀέρα. Διατὶ δὲν ὁμιλοῦν ποτὲ διὰ τὴν Γῆν, ὅπως κάμνουν οἱ κοινοὶ ἄνθρωποι, διὰ τοὺς ὁποίους αὐτὴ εἶναι τὸ πᾶν;... Ὁ Ἡσίοδος λέγει ὅτι ἡ Γῆ εἶναι τὸ ἀρχαιότερον σῶμα, τόσον παλαιὰ καὶ διαδεδομένη εἶναι αὐτὴ ἡ γνώμη... Ἡ Γῆ, ποὺ στολίζεται ἀπὸ κάθε εἴδους φυτά, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀναβλύζουν ὅλαι αἱ πηγαί, ποὺ τὴν πατοῦν καὶ τὴν διατρέχουν τὰ ζῷα, ποὺ γεννᾷ κάθε ὂν εἰς τὴν ὥραν του, τὸ τρέφει καὶ τὸ δέχεται ὅταν ἀποθάνῃ, ποὺ δημιουργεῖ εἰς τὰ ὄντα χιλίας μορφὰς καὶ προκαλεῖ χιλίους μετασχηματισμούς, κατέχει κάποιαν οὐσίαν, ἡ ὁποία δὲν γηράσκει».

Ἡ μεγάλη ἀξία τῆς Γαίας ὡς θεότητος προκύπτει ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι καὶ οἱ ἴδιοι οἱ θεοὶ τὴν ἐπικαλοῦνται ὅταν ὁρκίζωνται εἰς ἐπισήμους περιπτώσεις. Ἡ Ἥρα, προκειμένου νὰ ἀποτινάξῃ τὴν κατηγορίαν τοῦ Διός, ὅτι εὐνοοῦσε τοὺς Τρῶας, ἀναφωνεῖ: «Ἐπικαλοῦμαι τὴ Γαῖα, τὸν εὐρύχωρον οὐρανὸ ποὺ μᾶς σκεπάζει καὶ τὰ νερὰ τῆς Στυγός...». Ὁ Ὅμηρος παρουσιάζει ἐπίσης τὸν Ἀγαμέμνονα νὰ λέγῃ, ὑψώνων τὸ βλέμμα εἰς τὸν οὐρανόν, ἀφοῦ ἐτελείωσε τὴν προσευχήν του: «Μάρτυρές μου: πρῶτα ὁ Δίας, ὁ δυνατώτερος καὶ ὁ καλύτερος ἀπὸ τοὺς θεούς· ἔπειτα ἡ Γαῖα, ὁ Ἥλιος καὶ οἱ Ἐρινύες πού, στὸν κάτω κόσμο, κάνουν τοὺς θνητοὺς νὰ πληρώνουν τοὺς ψεύτικους ὅρκους των». Τέλος, ὅταν ἐτέθη ζήτημα νὰ τερματισθῇ ὁ πόλεμος τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Τρώων διὰ μονομαχίας μεταξὺ Πάριδος καὶ Μενελάου, ὁ σύζυγος τῆς Ἑλένης εἶπεν: «Ὅποιον ἀπὸ μᾶς τοὺς δυὸ κι ἂν πρόκειται νὰ πάρῃ ὁ Χάρος, θὰ πεθάνῃ, καὶ οἱ ἄλλοι θὰ πάψουν ἀμέσως νὰ πολεμοῦν. Καὶ τώρα φέρτε δυὸ ἀρνιά, ἕνα μαῦρο κ' ἕνα ἄσπρο, γιὰ νὰ τὰ θυσιάσωμε στὴ Γαῖα καὶ στὸν Ἥλιο».

Ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς Γαίας ὡς καθολικῆς μητέρας ἀπὸ τὸν ὁμηρικὸν ὕμνον ποὺ ἀνεφέραμεν προηγουμένως, ἔγινεν αἰτία νὰ τὴν λατρεύουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, διότι αὐτὴν ἐθεώρουν ὡς πηγὴν ὄχι μόνον τοῦ πλούτου των, ἀλλ' ἀκόμη καὶ τῆς οἰκογενειακῆς εὐτυχίας των. Αὐτήν, κατὰ τὸν Παυσανίαν, ἐπεκαλοῦντο οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς ἐν περιπτώσει ξηρασίας, καὶ εἰς αὐτὴν προσέφεραν θυσίας κατὰ τοὺς γάμους. Ὅταν ὁ Ζεὺς ἐνυμφεύθη τὴν Ἥραν, ἡ Γαῖα προσέφερεν εἰς τὸ νεαρὸν ζεῦγος, ὡς γαμήλιον

δῶρον, τὰ μῆλα τοῦ κήπου τῶν Ἑσπερίδων. Καὶ εἴδαμεν ἤδη (τόμος 1ος, σελ. 112) τὸν ρόλον τῆς Γαίας εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Ἐριχθονίου, πρώτου, κατὰ τοὺς μύθους, κατοίκου τῆς Ἀττικῆς. Δὲν εἶναι, λοιπόν, ἐκπληκτικὸν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι προσέφεραν ἰδιαιτέραν λατρείαν εἰς τὴν θεὰν αὐτήν.

Ἡ προστασία τῆς Γαίας ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ἐξακολουθοῦσε καὶ μετὰ τὸν θάνατόν των. Αὐτὸ ἐξηγεῖ τὴν συνήθειαν ποὺ ἴσχυεν εἰς τὴν Ἀττικήν, νὰ προσφέρουν μετὰ τὴν κηδείαν καρποὺς εἰς τὴν θεάν, διὰ νὰ κερδίσουν τὴν εὔνοιάν της ἐπὶ τοῦ νεκροῦ.

«Αὐτοὶ ποὺ προστατεύεις, βασιλεύουν στὶς πολιτεῖες», λέγει ὁ ὁμηρικὸς ὕμνος ὁ ἀφιερωμένος εἰς τὴν Γαῖαν. Ἡ θεὰ λοιπὸν ἐθεωρεῖτο ὡς ἐφορεύουσα ἐπὶ τῶν κανόνων τῆς ἐντιμότητος, καὶ εἴδαμεν προηγουμένως ὅτι θεοὶ καὶ ἄνθρωποι τὴν ἐπεκαλοῦντο εἰς τοὺς ὅρκους των, ζητοῦντες νὰ τιμωρήση ὅσους θὰ ἀπεπειρῶντο νὰ παραβοῦν τόσον ἐπισήμως ἀναλαμβανομένας ὑποσχέσεις· ἦτο συνεπῶς ἡ Γαῖα, θεότης τῆς κυριάρχου δικαιοσύνης.

Ἡ Γαῖα καὶ ἡ μαντικὴ

Ἡ «Γαῖα», λέγει ὁ Bouché-Leclercq, «πρέπει νὰ ἦτο διὰ τοὺς πρώτους Ἕλληνας ἡ κατ' ἐξοχὴν προφητικὴ θεά. Τὰ σπήλαια, αἱ πηγαί, ἀκόμη καὶ οἱ τάφοι, ὅ,τιδήποτε συνέδεε τὰ μαντεῖα μὲ τὸ ἔδαφος ἐπειδὴ ἦτο εἰς τὸ παρελθὸν προϋπόθεσις, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον συμβολική, τῆς δραστηριότητός των, κατέληξαν νὰ θεωροῦνται κυρίως αἴτιον τῆς μαντικῆς». Ἐπιστεύετο, μάλιστα, ὅτι εἰς κάποιαν ἐποχὴν ὁ ἀριθμὸς τῶν γεωλογικῶν αὐτῶν μαντείων ἦτο ἀπεριόριστος. Ἐξ ἄλλου, ὡμιλήσαμεν ἤδη διὰ τὰ περιστατικὰ κατὰ τὰ ὁποῖα ἡ Γαῖα ἐκλήθη νὰ προσφέρη τὴν συμβουλήν της εἰς τὰς διενέξεις μεταξὺ τῶν θεῶν. Αὐτὴ ἐφεῦρε τὴν παγίδα, εἰς τὴν ὁποίαν ἐνέπεσεν ὁ Οὐρανὸς καὶ ἔχασε τὸν ἀνδρισμόν του· αὐτὴ προεῖπεν εἰς τὸν Κρόνον ὅτι θὰ τὸν ἐξεθρόνιζεν ὁ υἱός του, καὶ ἡ ἰδία διώρθωσε τὸ καταστροφικὸν ἀποτέλεσμα τῆς προφητείας της βοηθήσασα τὴν Ρέαν νὰ προφυλάξῃ τὸν Δία ἀπὸ τὴν ἰδιοτελῆ βουλιμίαν τοῦ Κρόνου· αὐτή, ἀργότερα, συνεβούλευσε τὸν Δία νὰ λάβη ὡς βοηθοὺς τοὺς Κύκλωπας καὶ τοὺς Ἑκατόγχειρας, διὰ νὰ νικήση τὸν Κρόνον καὶ τοὺς Τιτᾶνας· αὐτή, τέλος, ὑπέδειξεν εἰς τὸν κυρίαρχον τοῦ Ὀλύμπου τὸ μέσον νὰ μὴ ἀποκτήση διάδοχον μεταξὺ τῶν ἀπογόνων του.

Εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ὑπῆρχεν, ἀπὸ τῆς πλέον μακρινῆς ἀρχαιότητος, μαντεῖον τῆς Γαίας, καθένας δὲ ἠμποροῦσε νὰ ἴδη μέσα εἰς τὸν ναὸν τὸ σπήλαιον, μέσα ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἡ θεὰ εἶχε κάμει νὰ ἀκουσθῇ ἡ προφητικὴ φωνή της. Εἰς τοὺς Δελφοὺς εἶχε προη-

γηθῆ τῆς Θέμιδος καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος. «Ἐπιστεύετο δὲ ἄλλοτε μὲν ὅτι ἡ θεὰ ἐπροφήτευεν αὐτοπροσώπως, ἄλλοτε δὲ ὅτι ἔδιδε τοὺς χρησμούς της διὰ μέσου προμάντιδος, τῆς Νύμφης Δάφνης, τὴν ὁποίαν εἶχε γεννήσει ἀπὸ τὸν ποταμὸν Λάδωνα καὶ τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐπαναφέρει εἰς τοὺς κόλπους της διὰ νὰ τὴν προφυλάξῃ ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα· καὶ ἄλλοτε ὅτι ἐχρησιμοποιοῦσεν ὡς διερμηνέα τὸν τερατώδη Πύθωνα». Τέλος, εἰς τὴν Δωδώνην, ἀνευρέθησαν ἴχνη μαντείου τῆς Γαίας, ἀρχαιοτέρου ἀπὸ τὸ μαντεῖον τοῦ Διός. Ἡ θεὰ ἐθεωρεῖτο ἐκεῖ ὡς σύζυγος τοῦ κυριάρχου τοῦ Ὀλύμπου, καὶ τὸ ὄνομά της εἶχε διατηρηθῆ εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν ἐπίκλησιν τῶν Πεγειαδῶν.

Ἐκτοπισθεῖσα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ περίφημα κέντρα, ἡ Γαῖα

Θεότης τῆς ἀφθονίας μετὰ κέρατος Ἀμαλθείας.
(Ἐξ ἀρχαίου ἀναγλύφου)

ἐξηκολούθησεν ἐν τούτοις νὰ παίζῃ κάποιον ρόλον, ὡς θεὰ μαντική, εἰς τὴν Αἰγείραν καὶ τὰς Πάτρας, δύο γειτονικὰς περιοχὰς τῆς Ἀχαΐας. Εἰς τὴν Αἰγείραν, μία ἱέρεια τῆς Γαίας προέλεγε τὸ μέλλον, κατερχομένη εἰς σπήλαιον, ἀφοῦ ἔπινεν αἷμα ταύρου. Ἡ ἱέρεια αὐτὴ δὲν ἔπρεπε νὰ εἶχε γνωρίσει παρὰ ἕνα μόνον ἄνδρα. «Προτοῦ τὴν χειροτονήσουν, τὴν ἔθεταν ὑπὸ δοκιμασίαν, ὅσον ἀφορᾷ τὸ σημεῖον τοῦτο· τῆς ἔδιδαν νὰ πιῇ αἷμα ταύρου. Ἐπιστεύετο ὅτι ἂν ἡ νέα εἶχεν εἴπει ψέματα, τὸ ποτὸν αὐτὸ θὰ τὴν ἐθανάτωνεν ἀμέσως».

Ἰδοὺ τί λέγει ὁ Παυσανίας διὰ τὸ μαντεῖον τῶν Πατρῶν, ὅπου ἡ Γαῖα ἐταυτίζετο μὲ τὴν Δήμητρα: «Ἦτο ἓν μαντεῖον ποὺ ἔλεγε τὴν ἀλήθειαν, ὄχι εἰς οἱονδήποτε ζήτημα, ἀλλὰ μόνον προ-

κειμένου περὶ ἀσθενειῶν. Ἔδεναν εἰς ἕνα λεπτὸ κορδονάκι ἕνα κυκλικὸν καθρέπτην καὶ τὸν κατεβίβαζαν εἰς τὴν πηγήν, μὲ τέτοιον τρόπον, ὥστε νὰ μὴ ἐγγίσῃ τὸ νερὸ μὲ τὴν κόψιν, ἀλλὰ μὲ ὅλην τὴν ἐπιφάνειάν του. Ἐπεκαλοῦντο κατόπιν τὴν θεάν, ἔκαιαν ἀρώματα καὶ ἐν τέλει ἐκοίταζαν εἰς τὸν καθρέπτην· ἔβλεπαν τότε ἐκεῖ τὸν ἀσθενῆ, ζωντανὸν ἢ νεκρόν».

Τόποι λατρείας

Παρὰ τὴν καθολικότητα τῆς λατρείας της, ἡ Γαῖα δὲν εἶχεν, ὅπως ἄλλαι θεότητες, ἱερὰ περίφημα, τὰ ὁποῖα νὰ προσείλκυαν, κατὰ περιόδους, πλήθη πιστῶν. Κατὰ τὸν Θουκυδίδην καὶ τὸν Παυσανίαν, τὸ ἀρχαιότερον μέρος τῆς λατρείας τῆς θεᾶς εὑρίσκετο εἰς τὸν περίβολον τοῦ ναοῦ τῆς Ὀλυμπίας. Ἡ μεγαλυτέρα ὅμως λατρεία καὶ αἱ περισσότεραι τιμαὶ προσεφέροντο πρὸς τὴν θεὰν εἰς τὰς Ἀθήνας. Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς λέγουν ὅτι ὑπῆρχαν εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν πολλοὶ ναοὶ τῆς Γαίας. Εἰς ἕνα ἀπὸ αὐτούς, εὑρισκόμενον εἰς τὴν νότιον πλευρὰν τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἀφιερωμένον συγχρόνως καὶ εἰς τὸν Δία, ὑπῆρχεν, ὡς λέγει ὁ Παυσανίας, ἀρχαιότατον ξόανον τῆς θεᾶς, ἡ στάσις τῆς ὁποίας ἔδιδε τὴν ἐντύπωσιν ἱκεσίας, πιθανῶς πρὸς τὸν Δία, διὰ νὰ βρέξῃ. Ἄλλο ἱερὸν τῆς Γαίας ὑψώνετο ἐπάνω εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, πλησίον τοῦ ναοῦ τῆς Νίκης. Ἐτελοῦντο δὲ εἰς τὰς Ἀθήνας διάφοροι ἑορταὶ πρὸς τιμὴν τῆς θεᾶς, σχετικαὶ μὲ τὴν γέννησιν καὶ τὸν θάνατον τοῦ Ἐριχθονίου, ὁ ὁποῖος, ἐξ ὅσων λέγουν μερικοὶ συγγραφεῖς, πρῶτος εἰσήγαγε τὴν λατρείαν τῆς Γαίας εἰς Ἀθήνας. Ἄλλοι συγγραφεῖς, ἐν τούτοις, ἀποδίδουν τὸν θεσμὸν αὐτὸν εἰς τὸν Κέκροπα. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὰς θυσίας ποὺ προσέφεραν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν θεάν, συνίσταντο ἀπὸ σιτηρὰ καὶ καρπούς· αἱματηρὰς θυσίας προσέφεραν μόνον εἰς τὰς περιπτώσεις ποὺ τὴν ἐπεκαλοῦντο ὡς θεότητα τιμωρόν.

Εὑρίσκομεν ἀκόμη ἴχνη τῆς λατρείας τῆς θεᾶς εἰς τὴν Δωδώνην, τὰς Πάτρας καὶ τὴν Αἴγειραν. Περὶ αὐτοῦ, καθὼς καὶ περὶ τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου τῆς Γαίας, ὡμιλήσαμεν ἤδη. Εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἡ θεὰ ἐτιμᾶτο κυρίως εἰς τὴν Σπάρτην.

Καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις

Κατὰ τὸν Παυσανίαν, εἰς τοὺς ναοὺς τῆς Αἰγείρας καὶ τῶν Πατρῶν ὑπῆρχαν ἀρχαιότατα ἀγάλματα τῆς Γαίας. Ὁ ἐν λόγῳ συγγραφεὺς ὅμως δὲν δίδει καμμίαν περιγραφὴν ἢ ἔνδειξιν περὶ αὐτῶν. Μόνον ἀπὸ ἓν ἀνάγλυφον τῆς Καρχηδόνος, τὸ ὁποῖον τώρα

ἀπόκειται εἰς τὸ Λοῦβρον, δικαιούμεθα ἴσως νὰ σχηματίσωμεν τὴν ἀκριβεστέραν κατὰ τὸ δυνατὸν ἰδέαν περὶ τῶν πρώτων καλλιτεχνικῶν παραστάσεων τῆς θεᾶς. Εἰς τὸ ἀνάγλυφον αὐτὸ ἡ Γαῖα εἰκονίζεται καθημένη εἰς ἕνα βράχον καὶ κρατοῦσα ἐπάνω εἰς τὰ γόνατά της δύο παιδιά, ἐνῷ δίπλα εἰς τὰ πόδια της στέκουν ἓν πρόβατον καὶ μία ἀγελάς. Ἀσφαλῶς, ἡ παράστασις συμβολίζει τὴν τροφὸν μητέρα ἀνθρώπων καὶ ζῴων.

Ἡ Γαῖα παραδίδει εἰς τὴν Ἀθηνᾶν τὸν Ἐριχθόνιον. Δεξιὰ ὁ Κέκροψ.
(Πήλινον πλακίδιον)

Τὸ ἴδιον θέμα ὑπάρχει καὶ εἰς δύο μελανόμορφα ἀγγεῖα. Ἐξ ἄλλου, πολλαὶ συζητήσεις ἔγιναν περὶ τοῦ ἂν ἡ καθημένη γυναίκα τοῦ δυτικοῦ ἀετώματος τοῦ Παρθενῶνος, ἡ ὁποία κρατεῖ εἰς κάθε χέρι ἕνα παιδί, εἶναι ἡ Γαῖα, καθὼς καὶ περὶ τοῦ ἂν ἡ θεὰ ἔχει εἰκονισθῆ ἢ ὄχι εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἀέτωμα τοῦ Παρθενῶνος, εἰς τὴν σκηνὴν τῆς γεννήσεως τῆς Ἀθηνᾶς. Αἱ γνῶμαι, ἐν προκειμένῳ, διίστανται.

'Η παρουσία τῆς Γαίας ἐξηκριβώθη εἰς πολλὰς σκηνάς, αἱ ὁποῖαι παριστάνουν τὴν γέννησιν τοῦ 'Εριχθονίου· ἡ ἀρχαιοτέρα ἀπὸ αὐτὰς φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ εἰκονιζομένη εἰς ἓν ἀνάγλυφον ἀπὸ ὀπτὴν γῆν, ποὺ εὑρέθη εἰς ἕνα τάφον εἰς τὰς 'Αθήνας, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ 'Ιλισοῦ. 'Η θεά, τῆς ὁποίας τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος ἀναδύεται ἀπὸ τὴν γῆν, παραδίδει εἰς τὴν 'Αθηνᾶν, παρουσίᾳ τοῦ Κέκροπος, τὸ παιδὶ ποὺ ἐγεννήθη κατὰ τὸν τρόπον ποὺ διηγήθημεν εἰς προηγούμενον κεφάλαιον (τόμος 1ος, σελίδες 117, 118). Τέλος, ἡ γέννησις τοῦ 'Εριχθονίου ἀποτελεῖ θέμα πολλῶν ἀγγειογραφιῶν.

'Εξ ἄλλου, ἡ συμμετοχὴ τῆς Γαίας εἰς τὴν Γιγαντομαχίαν δὲν ἐλησμονήθη ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας καλλιτέχνας. 'Η θεὰ εἰκονίζεται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κυπέλλου τοῦ 'Αριστοφάνους, ἱκετεύουσα τὸν Ποσειδῶνα νὰ φεισθῇ τοῦ Γίγαντος Πολυβότου. 'Η παρουσία της ἐξηκριβώθη ἐπίσης εἰς τὸ διάζωμα τοῦ θρόνου τῆς Περγάμου, ὅπου εἰκονίζεται κρατοῦσα κέρας ἀφθονίας. Ἂς σημειωθῇ, ἐν πάσῃ περιπτώσει, ὅτι ὅλα τὰ πλαστικὰ ἔργα, εἰς τὰ ὁποῖα παρίσταται ἡ Γαῖα, εἶναι τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα ἀντίγραφα ἑλληνικῶν πρωτοτύπων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα δυστυχῶς κανὲν δὲν διεσώθη.

ΡΕΑ - ΚΥΒΕΛΗ

Ρέα, ἡ θεοποιημένη Γῆ

Παραλλήλως μὲ τὴν Γαῖαν, ἐνεφανίσθη ἀπὸ πολὺ ἐνωρὶς μία ἄλλη θεότης, ἡ ὁποία, καὶ αὐτή, ἦτο ἡ γῆ θεοποιημένη. Πρόκειται περὶ τῆς Ρέας, κόρης τῆς Γαίας, μιᾶς ἀπὸ τὰς ἓξ Τιτανίδας. 'Η Ρέα ἐγεννήθη ἀπὸ τὸ πρῶτον θεϊκὸν ζεῦγος, ἔλαβε σύζυγον τὸν Κρόνον καὶ ἐγέννησε τοὺς θεοὺς τῆς τρίτης δυναστείας. Ὅπως ἡ μητέρα της Γαῖα, ἐπληγώθη καὶ αὐτὴ εἰς τὸ μητρικὸν φίλτρον της ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Κρόνος κατέπινε τὰ παιδιά της μόλις ἐγεννῶντο. Καὶ διηγήθημεν ἤδη μὲ ποῖον στρατήγημα, βοηθούσης καὶ τῆς Γαίας, διεφύλαξε τὸν τελευταῖον υἱόν της, τὸν Δία, ἀπὸ τὴν πατρικὴν βουλιμίαν. Τὸν ἐγέννησεν εἰς τὴν Κρήτην, εἰς τὸ Δικταῖον ἄντρον, ὅπως λέγει ὁ πλέον διαδεδομένος μῦθος. Μεταγενεστέρως, οἱ Ἕλληνες ἠθέλησαν νὰ μεταφέρουν τὸν τόπον γεννήσεως τοῦ Διὸς εἰς τὴν κυρίως 'Ελλάδα. Κατὰ τὸν Καλλίμαχον, ὁ μέλλων κύριος τοῦ 'Ολύμπου ἐγεννήθη εἰς τὴν 'Αρκαδίαν, ἐπάνω εἰς τὸ Λύκαιον ὄρος. 'Ελέγετο ὅτι, εὐθὺς μετὰ τὸν τοκετόν,

Ἡ Κυβέλη κρατοῦσα κύμβαλον καὶ περιστοιχιζομένη ὑπὸ λεόντων.
(Μαρμάρινον ἄγαλμα τοῦ Μουσείου Νεαπόλεως)

ἡ Ρέα ἐζήτησε νερὸ διὰ νὰ πλύνῃ τὸ νεογέννητον. Ἡ Ἀρκαδία, ὅμως, δὲν εἶχε τότε κανένα ποταμόν. Δι' αὐτὸ ἡ Ρέα ἐπεκαλέσθη τὴν μητέρα της Γαῖαν, καὶ ἐκείνη ἔκαμε νὰ ἀναβλύσῃ μιὰ πηγὴ ἀπὸ ἕνα βράχον.

Κατὰ τὸν ἴδιον πάντοτε συγγραφέα, ἡ Ρέα παρέδωσε τὸν νεογέννητον Δία εἰς μίαν Νύμφην, ἐκείνη δὲ τὸν μετέφερεν εἰς τὴν Κνωσὸν τῆς Κρήτης, ὅπου οἱ Κουρῆτες, ὅπως καὶ εἰς τὸν πρῶτον μῦθον ἀναφέρεται, ἐκάλυπταν μὲ τοὺς πολεμικοὺς χοροὺς των τὰς κραυγὰς τοῦ νηπίου, διὰ νὰ μὴ τὰς ἀκούῃ ὁ Κρόνος.

Ἡ ἐκδοχὴ αὐτὴ ἔφθανε μάλιστα μέχρι τοῦ σημείου νὰ τοποθετῇ εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ τὴν σκηνὴν τῆς ὑποκαταστάσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Ρέα ἔδωσεν εἰς τὸν Κρόνον νὰ καταπίῃ, ἀντὶ τοῦ νεογεννήτου, μίαν πέτραν τυλιγμένην εἰς ὕφασμα. Διὰ τὴν ἀκρίβειαν, ἐλέγετο ὅτι αὐτὸ εἶχε συμβῆ εἰς τὸ ὄρος Θαυμάσιον.

Οἱ Ἠλεῖοι, ἐξ ἄλλου, ἰσχυρίζοντο ὅτι ἡ Ρέα εἶχε γεννήσει τὸν Δία εἰς τὴν Ὀλυμπίαν καὶ ὅτι εἶχε καλέσει ἐκεῖ τοὺς Κουρῆτας, ἀπὸ τὴν Κρήτην, διὰ νὰ τὸν φρουροῦν. Οἱ κάτοικοι τῆς Μεσσήνης, τοῦ Αἰγίου καὶ τῶν Ὠλενῶν ἰσχυρίζοντο τὰ ἴδια διὰ τὰς πατρίδας των.

Ἡ Ρέα εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Κυβέλη

Ὁ μῦθος τῆς γεννήσεως τοῦ Διὸς συναντᾶται ἐπίσης εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Καὶ κατ' ἄλλους μὲν ἡ Ρέα ἐγέννησε τὸν μέλλοντα κυρίαρχον τοῦ Ὀλύμπου εἰς τὸ ὄρος Σίπυλον, πλησίον τῆς Σμύρνης, κατ' ἄλλους δὲ εἰς τὸ ὄρος Τμῶλον, πλησίον τῶν Σάρδεων. Ἀλλ' εἰς τὰς περιοχὰς αὐτὰς ἐλατρεύετο μία θεότης, ὀνομαζομένη Κυβέλη, τῆς ὁποίας τὰ χαρακτηριστικὰ καὶ αἱ δικαιοδοσίαι εἶναι ἀπολύτως ὅμοιαι μὲ τῆς Ρέας. Ἐταύτισαν, λοιπόν, τὰς δύο θεότητας, μολονότι εἰς τὴν ἀρχὴν αὐταὶ ἦσαν χωριστὰ πρόσωπα.

Ἡ Κυβέλη, ἡ ὁποία ἐπωνομάζετο «μητέρα τῶν θεῶν» καί, ἀκόμη ἁπλούστερον, «Μεγάλη Μητέρα», ἐλατρεύετο εἰς ὅλας τὰς ὑψηλὰς κορυφὰς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, εἰς τὴν τρωικὴν Ἴδην, τὸν λυδικὸν Τμῶλον, τὸν Σίπυλον τῆς Μυσίας, καθὼς καὶ εἰς τὰ βουνὰ τῆς Φρυγίας καὶ τῆς Βιθυνίας. Τὴν ἐπωνόμαζαν «ὀρεινὴν θεάν». Ἐπροσωποποιοῦσε τὴν θεοποιημένην γῆν εἰς ὅ,τι ἀγριώτερον ἔχει, εἰκονίζεται δὲ εἰς τὰ μνημεῖα πάντοτε μαζὶ μὲ δύο λέοντας.

Κυβέλη καὶ Ἄττης

Σχετικῶς μὲ τὴν Κυβέλην, ὑπῆρχεν ἕνας μῦθος, ὁ ὁποῖος παρουσιάζει πολλὰς ἀναλογίας μὲ τὸν μῦθον τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ

᾿Αδώνιδος, ἀσιατικῆς προελεύσεως καὶ αὐτοῦ, ὅπως εἴδαμεν προηγουμένως. ᾿Αναφέρεται δὲ ὁ μῦθος αὐτὸς ἀπὸ διαφόρους συγγραφεῖς κατὰ πολλοὺς τρόπους.

Κατὰ τὸν Παυσανίαν, ὁ Ζεὺς ἔπαθε μίαν νύκτα ἐκεῖνο ποὺ οἱ ἰατροὶ ὀνομάζουν «ὀνείρωξιν». Τὸ προϊὸν ἔπεσεν εἰς τὴν γῆν, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ γεννηθῇ ἓν ἑρμαφρόδιτον ὄν, εἰς τὸ ὁποῖον ἐδόθη τὸ ὄνομα ῎Αγδιστις. ᾿Αλλ᾿ οἱ θεοὶ ἔδεσαν τὸν ἑρμαφρόδιτον καὶ τὸν ηὐνούχισαν. ᾿Απὸ τὸ ἀποκοπὲν μέλος ἐγεννήθη μία ἀμυγδαλῆ. ᾿Εν συνεχείᾳ, ἡ κόρη τοῦ θεοῦ - ποταμοῦ Σαγγαρίου ἔκοψε καρπὸν ἀπὸ τὸ δένδρον αὐτό, τὸν ἔκρυψεν εἰς τὸ στῆθος της καὶ ἔμεινεν ἔγκυος. ῾Η νέα ἐγκατέλειψεν ἔκθετον τὸ παιδί της. αὐτὸ δὲ ἀνετράφη, ὅπως ἐλέγετο, ἀπὸ ἕνα τράγον. Μὲ τὴν πάροδον τοῦ καιροῦ, τὸ παιδὶ αὐτό, τοῦ ὁποίου ἡ ὀμορφιὰ ἦτο ὑπερφυσική, ἐπέσυρε τὴν προσοχὴν τῆς ᾿Αγδίστιδος, ἡ ὁποία τὸ ἐρωτεύθη. Οἱ πλησιέστεροι συγγενεῖς του ὅμως τὸ ἔστειλαν εἰς τὴν Πεσσινοῦντα, διὰ νὰ νυμφευθῇ τὴν κόρην τοῦ βασιλέως τῆς πόλεως. Εἶχεν ἤδη ψαλῆ ὁ ὑμέναιος, ὅταν ἐνεφανίσθη ἡ ῎Αγδιστις. Καταληφθεὶς ἀπὸ τρέλαν ὁ νεαρὸς σύζυγος ηὐνουχίσθη μόνος του, τὸ ἴδιον δὲ ἔκαμε καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πεσσινοῦντος. ῎Επειτα ἀπὸ αὐτό, ἡ ῎Αγδιστις ἱκέτευσε τὸν Δία νὰ ἐπιτρέψῃ ὅπως μὴ ἀποσυντεθῇ τὸ πτῶμα τοῦ ἀτυχοῦς θύματός της, καὶ ὁ κυρίαρχος τοῦ ᾿Ολύμπου ἐξεπλήρωσε τὴν ἐπιθυμίαν της.

῾Ο Arnobe δίδει ἄλλην ἐκδοχὴν τοῦ ἰδίου μύθου, διαφέρουσαν ἀπὸ τὴν προηγουμένην κυρίως εἰς τὰς λεπτομερείας. ᾿Επάνω εἰς ἕνα βουνὸ τῆς Φρυγίας, ἀπὸ μίαν πέτραν, ἐγεννήθη ἡ Κυβέλη. Κάποτε ὁ Ζεὺς ἠθέλησε νὰ τιμήσῃ διὰ τῆς εὐνοίας του τὴν θεάν, ἐκείνη ὅμως τὸν ἀπέκρουσεν. ᾿Απὸ τὴν ἀποτυχοῦσαν ἀπόπειραν τοῦ κυριάρχου τοῦ ᾿Ολύμπου ἐγεννήθη ὁ ῎Αγδιστις, ὂν ἑρμαφρόδιτον. Κατὰ τὴν ἐκδοχὴν αὐτήν, ὁ ῎Αγδιστις ηὐνουχίσθη μεθυσθεὶς ἀπὸ τὸν Διόνυσον, ἀπὸ δὲ τὸ αἷμα του ἐγεννήθη μία ροδιά. Πάλιν ἡ κόρη τοῦ θεοῦ-ποταμοῦ Σαγγαρίου ἔκρυψεν εἰς τὸ στῆθος της τὸν καρπὸν τοῦ δένδρου αὐτοῦ, ἔμεινεν ἔγκυος καὶ διέταξε νὰ ἐκθέσουν τὸ παιδὶ ποὺ ἐγέννησε. Τὸ νεογέννητον τὸ εὗρῆκε κάποιος περαστικός, τὸ ἐπῆρε καὶ τὸ ἀνέθρεψεν.

῞Οταν ἐμεγάλωσεν ὁ ῎Αττης, ἠρραβωνίσθη τὴν κόρην τοῦ Μίδου, βασιλέως τῆς Πεσσινοῦντος. ῾Η καλλονή του ὅμως εἶχε προκαλέσει τὸν ἔρωτα τῆς ᾿Αγδίστιδος καὶ τῆς Κυβέλης συγχρόνως. Μέσα εἰς μίαν κρίσιν ζηλοτυπίας, ἡ ῎Αγδιστις ἔκαμε τὸν ῎Αττην καὶ τοὺς ἰδικούς του νὰ χάσουν τὰ λογικά των. ῾Ο δυστυχὴς νέος ἀπέκοψε μόνος του, κάτω ἀπὸ ἓν πεῦκον, τὰ γνωρίσματα τοῦ ἀνδρισμοῦ του. ᾿Εν συνεχείᾳ, ἡ Κυβέλη ἔθαψε τὸ ἀποκοπὲν μέ-

λος, ἀπὸ δὲ τὰς σταγόνας τοῦ αἵματος ἐφύτρωσαν, γύρω ἀπὸ τὸ πεῦκον, βιολέττες.

Ἡ μνηστὴ τοῦ Ἄττη ηὐτοκτόνησεν ἀπὸ ἀπόγνωσιν· βιολέττες ἐπίσης ἐφύτρωσαν ἀπὸ τὰς σταγόνας τοῦ αἵματός της. Ἀπὸ τὰ ἄνθη αὐτά, ποὺ τὰ συνέλεξε καὶ τὰ ἔθαψεν ἡ Κυβέλη, ἐφύτρωσε μία ἀμυγδαλῆ, σύμβολον τῆς πικρίας καὶ τῆς θλίψεως. Κατόπιν παρακλήσεως τῆς Ἀγδίστιδος, ὁ Ζεὺς συγκατετέθη νὰ μὴ ἀποσυντεθῇ τὸ πτῶμα τοῦ Ἄττη. Ἐλέγετο μάλιστα ὅτι ἡ κόμη του ἐξακολουθοῦσε νὰ μεγαλώνῃ καὶ ὅτι ἠμποροῦσε νὰ κινῇ τὸν μικρὸν δάκτυλόν του.

Εἰς τὰς «Fastes» του ὁ Ὀβίδιος ἀναφέρει ὡς ἑξῆς τὸν μῦθον τῆς Κυβέλης καὶ τοῦ Ἄττη. Ὁ Ἄττης κατήγετο ἀπὸ τὴν Φρυγίαν καὶ ἦτο ὡραιότατος. Ἡ Κυβέλη τὸν ἐρωτεύθη, τὸν προσέλαβεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ναοῦ της καὶ τοῦ ἐπέβαλεν ἁγνότητα καὶ πίστιν αὐστηροτάτας. Ἀλλ' ὁ Ἄττης παρέβη τὰς ὑποσχέσεις του καὶ ἠγάπησε τὴν Νύμφην Σαγγαρίτιδα. Ἡ ἐκδίκησις τῆς Κυβέλης δὲν ἀργοπόρησεν. Ἡ θεὰ ἐσκότωσε τὴν Σαγγαρίτιδα, ἐνῷ ὁ Ἄττης, καταληφθεὶς ἀπὸ μανίαν, ἀνῆλθεν εἰς τὸ Δίκτυμον ὄρος καὶ ἀπέκοψε μόνος του τὰ ἀνδρικὰ γνωρίσματα του, αὐτοτιμωρούμενος διὰ τὴν ἀπιστίαν του ἔναντι τῆς Κυβέλης.

Τέλος, κατὰ τὸν Διόδωρον τὸν Σικελιώτην, ἡ Κυβέλη, κόρη τοῦ βασιλέως τῆς Φρυγίας καὶ τῆς Λυδίας, ἐγκαταλειφθεῖσα ἔκθετος εἰς ἕνα βουνὸ ἀπὸ τοὺς γονεῖς της, ἀνετράφη ἀπὸ ἄγρια ζῷα. Ἐκτάκτου καλλονῆς, ἠγαπήθη ἀπὸ τὸν Ἄττην, ὀλίγον δὲ χρόνον ἀργότερα, ἀναγνωρισθεῖσα ἀπὸ τοὺς γονεῖς της, ἔγινε δεκτὴ εἰς τὸ βασιλικὸν ἀνάκτορον. Ὅταν ὅμως ὁ πατέρας της ἀντελήφθη ὅτι ἡ νέα ἦτο ἔγκυος, ἐσκότωσε τὸν Ἄττην καὶ τὸν ἐγκατέλειψεν ἄταφον.

Ἡ Κυβέλη, παραφρονήσασα ἀπὸ τὴν θλῖψιν της, ἐγκατέλειψε τὸ πατρικὸν ἀνάκτορον καὶ περιεπλανᾶτο εἰς ὅλην τὴν χώραν κλαίουσα καὶ ὀδυρομένη. Φοβεραὶ ἐπιδημίαι ἐπέπεσαν, κατόπιν τούτου, κατὰ τῆς Φρυγίας, ἡ δὲ γῆ της δὲν ἀπέδιδε πλέον καρπούς. Ἐξ αὐτοῦ ἀντελήφθησαν οἱ κάτοικοι ὅτι διὰ νὰ θέσουν τέρμα εἰς τὰς συμφοράς των ἔπρεπε νὰ ἀποδώσουν θείας τιμὰς εἰς τὸν Ἄττην καὶ τὴν Κυβέλην.

Κατ' ἄλλην τέλος ἐκδοχήν, ὁ Ἄττης, υἱὸς τοῦ Φρυγὸς Καλαοῦ, εἶχε μεταβῆ εἰς τὴν Λυδίαν καὶ εἶχεν εἰσαγάγει εἰς τὴν χώραν αὐτὴν τὴν λατρείαν τῆς Κυβέλης. Ὁ Ζεὺς ὅμως, λόγῳ ζηλοτυπίας, ἔστειλεν ἕνα κάπρον, ὁ ὁποῖος ἐσκότωσε τὸν Ἄττην.

Ὅπως καὶ ὁ Ἄδωνις, ὁ Ἄττης ὑπῆρξεν ἀντικείμενον λατρείας ἀναφερομένης εἰς τὴν βλάστησιν, ἡ ὁποία εἰς ὡρισμένην ἐποχὴν

τοῦ ἔτους παρέχει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἐξαφανίζεται σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου, κατὰ δὲ τὴν ἄνοιξιν ἐπανεμφανίζεται θριαμβευτικῶς.

Ὁ θάνατος καὶ ἡ ἀνάστασις τοῦ ἐραστοῦ τῆς Κυβέλης ἦσαν εἰς τὴν Φρυγίαν ἀντικείμενον ἑορτῶν, σχετικῶς μὲ τὰς ὁποίας μερικοὶ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἀναφέρουν ἐνδιαφερούσας λεπτομερείας. Οἱ ἑορτάζοντες ἔκοπταν ἓν πεῦκον, τὸ ἐστεφάνωναν

Ἡ Γῆ ὡς θεὰ τῆς ἀναπαραγωγῆς.
(Ἀνάγλυφον ἐκ Καρχηδόνος)

μὲ βιολέττες καὶ ἐκρεμοῦσαν εἰς τὰ κλαδιά του κύμβαλα, τύμπανα κλπ. Ἐν συνεχείᾳ τὸ δένδρον αὐτὸ μετεφέρετο εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Κυβέλης, ὅπου οἱ ἱερεῖς ἐξερρηγνύοντο εἰς θρηνολογίας. Ὑπὸ τοὺς ἤχους φρυγίων αὐλῶν, οἱ ἱερεῖς αὐτοὶ προέβαιναν, κατὰ τὸν μῦθον, εἰς αὐτοακρωτηριασμόν, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἰδίας πράξεως τοῦ Ἄττη. Φυσικά, τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι περιωρίζοντο εἰς ἐπιπολαίας ἀμυχὰς καὶ μάλιστα μόνον τῶν χειρῶν.

Στενώτατα συνδεδεμένη μὲ τὴν λατρείαν τῆς Κυβέλης, ἡ λατρεία τοῦ Ἄττη εἶχε διαδοθῆ ὄχι μόνον εἰς τὴν Φρυγίαν, ἀλλ' ἀκόμη καὶ εἰς τὴν Λυδίαν καὶ τὴν Βιθυνίαν. Ἐξ ἄλλου, κατὰ τὸν Παυσανίαν, ὑπῆρχε κοινὸν ἱερὸν τῶν δύο θεοτήτων εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰς Δύμην καὶ Πάτρας, ἴχνη δὲ τῆς λατρείας αὐτῶν διεπιστώθησαν καὶ εἰς τὸν Πειραιᾶ.

Ἡ λατρεία τῆς Κυβέλης εἰς τὴν Ἑλλάδα

Δὲν ἠμποροῦμεν νὰ καθορίσωμεν εἰς ποίαν ἐποχὴν ἡ λατρεία τῆς Κυβέλης εἰσήχθη εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα μέσῳ τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν τῆς Ἀσίας, οὔτε πῶς ἐταυτίσθη μὲ τὴν λατρείαν τῆς Ρέας. Γνωρίζομεν ὅτι εἰς τὰς Ἀθήνας εἶχαν ἱδρύσει ναὸν πρὸς τιμὴν τῆς «Μεγάλης Μητέρας,» τὸ Μητρῷον, ὅπου κατέθεταν καὶ τὰ ἀρχεῖα τοῦ κράτους καὶ ὅπου εὑρίσκετο ἄγαλμα τῆς θεᾶς, ἔργον τοῦ Φειδίου.

Ὡς ἐλέγετο, τὸ ἱερὸν αὐτὸ εἶχεν ἱδρυθῆ ὑπὸ τὰς ἀκολούθους συνθήκας: Ἕνας ἱερεὺς τῆς Κυβέλης, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀποπειραθῆ νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὰς Ἀθήνας τὰς τελετουργίας τῆς λατρείας τῆς «Μεγάλης Μητέρας»—αἱ ὁποῖαι εἶχαν ὀργιαστικὸν χαρακτῆρα—ἐξωρίσθη ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἤ, κατ' ἄλλην ἐκδοχήν, ἐρρίφθη εἰς τὸ «βάραθρον», δηλαδὴ εἰς τὸν ὄπισθεν τῆς Ἀκροπόλεως βαθὺν καὶ κρημνώδη λάκκον, εἰς τὸν ὁποῖον κατεκρημνίζοντο οἱ καταδικασμένοι εἰς θάνατον. Πρὸς ἐξαγνισμὸν ἀπὸ τὸ ἔγκλημα αὐτό, καὶ κατόπιν ὑποδείξεως τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν, ἵδρυσαν τὸ Μητρῷον. Ἱερὸν μὲ τὸ ἴδιον ὄνομα ὑπῆρχε καὶ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν. Ἡ Κυβέλη ἐτιμᾶτο ἐπίσης εἰς τὰς Ἄγρας τῆς Ἀττικῆς, τὰς Θήβας, ὅπου ὁ Πίνδαρος τῆς εἶχεν ἀφιερώσει ἱερόν, τὴν Ἀρκαδίαν, τὴν Μεσσηνίαν καὶ τὴν Λακωνίαν, καθὼς καὶ εἰς τὰς νήσους Θήραν καὶ Δῆλον.

Καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις τῆς Ρέας καὶ τῆς Κυβέλης

Ἐξ ὅσων γνωρίζομεν, δὲν ὑπάρχουν ἄλλαι παραστάσεις τῆς Ρέας, ἀπὸ Ἕλληνας καλλιτέχνας, πλὴν ἐκείνων ποὺ ἀναφέρονται εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Διὸς ἀπὸ τὴν θεάν. Κατὰ τὸν Παυσανίαν, ἓν ἀρχαϊκὸν ἀνάγλυφον, εἰς κάποιον βωμὸν τῆς Τεγέας, παρίστανε τὴν σκηνὴν αὐτὴν συμφώνως μὲ τὴν ἀρκαδικὴν παράδοσιν. Εἰς τὰς Πλαταιὰς ὑπῆρχεν ἄγαλμα τῆς Ρέας, ἔργον τοῦ Πραξιτέλους, ποὺ παρίστανε τὴν θεὰν κρατοῦσαν τὴν πέτραν, τὴν τυλιγμένην εἰς ὑφάσματα, τὴν ὁποίαν ἐπρόκειτο νὰ δώσῃ εἰς τὸν Κρό-

νον διὰ νὰ τὴν καταπίῃ. Εἰς δύο ἀνάγλυφα τῆς Ara Capitolina εἰκονίζεται ἡ Ρέα, εἰς τὸ ἓν σκυμμένη, ἑτοίμη νὰ γεννήσῃ τὸν Δία, καὶ εἰς τὸ ἄλλο προσφέρουσα εἰς τὸν Κρόνον τὴν «φασκιωμένην» πέτραν, ἀντὶ τοῦ νεογεννήτου υἱοῦ των. Πιστεύεται διὰ

Κυβέλη μετὰ τῆς ἀκολουθίας της.
(Σύνθεσις ἐκ τῶν τελευταίων χρόνων τῆς ἀρχαιότητος)

μερικὰ ἄλλα καλλιτεχνήματα, ὅτι καὶ αὐτὰ εἰκονίζουν τὴν Ρέαν, δὲν ὑπάρχουν ὅμως ἀσφαλεῖς περὶ αὐτοῦ ἀποδείξεις.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Κυβέλην, γνωρίζομεν ὅτι εἰς τὸ Μητρῷον τῶν Ἀθηνῶν ὑπῆρχεν ἀγαλμάτιον, ἔργον τοῦ Φειδίου. Ἡ θεὰ εἶχεν εἰκονισθῆ ἀπὸ τὸν μέγαν γλύπτην καθημένη, μὲ ἓν τύμ-

πανον εἰς τὸ χέρι καὶ μὲ λέοντας δίπλα εἰς τοὺς πόδας της. Εἰς ἀνάγλυφον τοῦ 4ου π.Χ., κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, αἰῶνος, ἡ θεὰ παρίσταται κρατοῦσα τύμπανον εἰς τὸ ἕνα χέρι καὶ κύπελλον εἰς τὸ ἄλλο, καὶ μὲ ἕνα λέοντα δίπλα της. Ἐνώπιόν της στέκει μία γυναίκα κρατοῦσα πυρσόν. Παραστάσεις τοῦ εἴδους αὐτοῦ ὑπάρχουν πολλαὶ εἰς τὰς Ἀθήνας, ἰδίως εἰς τὸ Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον.

ΔΗΜΗΤΡΑ (ἢ ΔΗΜΗΤΗΡ) ΚΑΙ ΠΕΡΣΕΦΟΝΗ - ΚΟΡΗ

Δίπλα εἰς τὴν Γαῖαν, θεότητα κάπως ἀόριστον καὶ χαρακτῆρος κοσμογονικοῦ, ἐμφανίζεται ἀπὸ πολὺ ἐνωρὶς εἰς τὴν ἑλληνικὴν Μυθολογίαν μία ἄλλη θεότης, εἰς τὸ πρόσωπον τῆς ὁποίας οἱ Ἕλληνες ἐτιμοῦσαν ἐπίσης τὴν Γῆν. Εἶναι ἡ Δήμητρα (ἢ Δημήτηρ). Μερικοὶ συγγραφεῖς ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ θεὰ αὐτὴ εἶναι εἰδικὴ μορφὴ τῆς Γαίας. «Ἡ Γαῖα», λέγει ὁ François Lenormant, «εἶναι ἡ γῆ θεωρουμένη εἰς τὴν πλέον ἀπόλυτον ὑλικὴν ὑπόστασίν της ἤ, ὅπως εἰς τὸν Ἡσίοδον, ἡ γῆ θεωρουμένη ὡς πρωτόγονος κοσμογονικὴ δύναμις· ἡ Δήμητρα, ἀντιθέτως, εἶναι ἡ γῆ-παραγωγὸς τῆς χλωρίδος καὶ τῶν καρπῶν ποὺ εἶναι ἀπαραίτητοι διὰ τὴν διατροφὴν τοῦ ἀνθρώπου, ἐξ οὗ καὶ ὁ τριπλοῦς χαρακτήρ της: ὡς θεᾶς τῆς γεωργίας, ὡς ἐφορευούσης ἐπὶ τῆς συστάσεως τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν καὶ εἰδικῶς ἐπὶ τῆς θεσπίσεως τῶν νόμων τοῦ γάμου, καὶ ὡς θεότητος χθονίας, ποὺ καθορίζει τὴν τύχην τῶν νεκρῶν ποὺ ἔχουν φθάσει εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Ἅδου».

Κατὰ τὸν Paul Foucart ὑπάρχει, ἀπεναντίας, σαφὴς ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν δύο θεοτήτων. «Ἡ Γῆ, ὅπως ὁ Οὐρανὸς καὶ ὁ Ἥλιος, ἀνήκει εἰς τὴν πρώτην σειρὰν τῶν θεῶν, γειτόνων ἀκόμη τοῦ Χάους, ἀπὸ τὸ ὁποῖον μόλις εἶχαν ἀναδυθῆ. Εἶναι ἡ καθολική, ἡ παγκόσμιος Μητέρα. Παράγει καὶ τρέφει ὅλα τὰ ὄντα. Ὅ,τι ζῆ, ἀπὸ αὐτὴν προέρχεται καὶ εἰς αὐτὴν ἐπιστρέφει. Ἡ γονιμότης της εἶναι ἀνεξάντλητος, ἀλλ' ἄτακτος καὶ σχεδὸν αὐτοματική. Ἀδιάφορος διὰ τὰς τύχας των, ἡ Γῆ γεννᾷ ἀδιακόπως τὸ καλὸν καὶ τὸ κακόν, τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς Τιτᾶνας, τὰ τέρατα καὶ τὰ χρήσιμα ζῷα, τὰ φυτὰ ποὺ τρέφουν καὶ τὰ φυτὰ ποὺ δηλητηριάζουν. Ἡ λατρεία τῆς Γῆς διεπιστώθη εἰς ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, καὶ δὲν ἐξηφανίσθη ποτέ. Ἀλλὰ ἡ Γῆ εἶ-

Δημήτηρ.
(Περίφημον ἄγαλμα εὑρεθὲν ἐν Κνίδῳ. Βρεταννικὸν Μουσεῖον)

ναι ἐλάχιστα αὐτὸ ποὺ λέγομεν «πρόσωπον», καὶ ἡ εἰκών της δὲν ἔχει σταθερὰ χαρακτηριστικά.

»Ἡ Δήμητρα δὲν εἶναι οὔτε ἡ Γῆ, οὔτε μία μορφὴ τῆς Γῆς. Ἀνήκει εἰς τὸν κύκλον τῶν νεωτέρων θεοτήτων, αἱ ὁποῖαι ἀντικατέστησαν τὰς παλαιὰς καί, ὅπως ἐκεῖναι, εἶναι θεότης μὲ προσωπικότητα, ἱστορίαν, καθωρισμένας δικαιοδοσίας καὶ ἐξουσίαν, τῆς ὁποίας εἶχε συνείδησιν. Ἐλάχιστοι εἶναι οἱ λόγοι, διὰ τοὺς ὁποίους δικαιούμεθα νὰ τὴν κατατάσσωμεν εἰς τὰς χθονίους θεότητας. Συνήθως κατοικία της δὲν εἶναι τὰ ἔγκατα τῆς γῆς, ἀλλ' ὁ Ὄλυμπος. Ὅπως καὶ ἡ Γῆ, ἔχει ὡς γνώρισμα τὴν γονιμότητα, ἀλλὰ γονιμότητα ὑπαγομένην εἰς κανόνας καὶ εὐεργετικήν. Βασίλειόν της εἶναι τὰ ἐπιφανειακὰ στρώματα τοῦ ἐδάφους· τὰ μεταμορφώνει μὲ τὴν καλλιέργειαν· εἶναι ἡ δύναμις ποὺ δίδει ζωὴν εἰς τὰ χρήσιμα σπέρματα, τὰ κάνει νὰ φυτρώνουν καὶ νὰ εὐδοκιμοῦν. Ἐδίδαξεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν τέχνην τῆς καλλιεργείας καὶ ἐφεῦρε δι' αὐτοὺς τὰ ἀπαιτούμενα ἐργαλεῖα· τοὺς ἔμαθεν ἐπίσης πῶς νὰ ἐξημερώσουν καὶ νὰ κάμουν κατοικίδια τὰ ζῷα ποὺ τοὺς ἐχρειάζοντο εἰς τὰς ἐργασίας των ἢ πρὸς διατροφήν των. Ἐκτὸς τῶν ὑλικῶν αὐτῶν προόδων, εἰς τὴν Δήμητρα ὀφείλεται καὶ τὸ εὐεργέτημα τῆς πολιτισμένης ζωῆς. Εἰς αὐτὴν ἀποδίδονται οἱ νόμοι ποὺ ἐθεμελίωσαν τὴν οἰκογένειαν μὲ τὸν κανονικὸν γάμον καὶ τὸν σεβασμὸν τῶν προγόνων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι καθώρισαν τοὺς πρώτους κανόνας δικαίου εἰς τὰς ἱδρυομένας πόλεις».

Ὁ Foucart προσθέτει ἀκόμη αὐτὴν τὴν ἐνδιαφέρουσαν παρατήρησιν: «Αἱ ἑλληνικαὶ θεότητες εἶναι σχεδὸν ὅλαι πολεμικαί, ἀσχολοῦνται δέ, πρὸ παντὸς ἄλλου, μὲ τὰς ἀπονεμομένας εἰς αὐτὰς τιμάς, μὲ τὰ συμφέροντά των καὶ μὲ τὰ πάθη των. Ἡ Δήμητρα εἶναι μία θεὰ οὐσιαστικῶς εἰρηνική. Τὸ κυριώτερον χαρακτηριστικόν της εἶναι ἡ καλωσύνη καὶ αἱ φροντίδες της διὰ τὴν ἀνθρωπότητα· ἐφευρίσκει καὶ προστατεύει ὅ,τι ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ γλυκυτέραν καὶ εὐτυχεστέραν τὴν ζωήν. Ἡ ἀποστολὴ τοῦ εὐνοουμένου ἥρωός της, τοῦ Τριπτολέμου, δὲν ἀποβλέπει τόσον εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἐξουσίας της εἰς τὸν κόσμον, ὅσον εἰς τὴν διάδοσιν εἰς πᾶσαν χώραν τῶν εὐεργεσιῶν της, τῆς γεωργίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ».

Ὁ ἴδιος συγγραφεὺς ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ μορφὴ τῆς Δήμητρας δὲν εἶναι προϊὸν τῆς ἑλληνικῆς φαντασίας, ἀλλ' εἰσήχθη εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰς ἀρχαιοτάτην ἐποχήν, ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, ὅπου τὴν ἐπανευρίσκομεν ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Ἴσιδος. Ὁ Foucart στηρίζει τὴν γνώμην του εἰς ἐπιχειρήματα στερεώτατα. Οἱ περισσότεροι ὅμως ἀπὸ τοὺς συγχρόνους συγγραφεῖς δὲν τὴν δέχονται. Ἕνας

ἀπὸ τοὺς νεωτέρους, ὁ Brillant, γράφει: «Μαζὶ μὲ πολλοὺς ἄλλους ἱστορικοὺς τῶν θρησκευμάτων, πιστεύω ὅτι ἡ τόσον ἀνθρωπίνη θεὰ τοῦ ὁμηρικοῦ ὕμνου ἀνέκυψε βραδέως ἀπὸ κάποιαν θεϊκὴν μορφήν, ἀόριστον καὶ μυστηριώδη, ἀπὸ τὸ πνεῦμα, δηλαδή, τῆς Γῆς, τὴν χθονίαν καὶ βλαστικὴν δύναμιν. Δὲν θέλω, βέβαια, νὰ εἴπω ὅτι ἀνέκυψεν ἀπὸ αὐτὴν κατὰ τρόπον σχεδὸν αὐτοματικόν, εἶναι δὲ πιθανὸν ὅτι ἐξωτερικαὶ ἐπιρροαὶ ἐπέδρασαν ἰσχυρῶς ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς, ὅπως π. χ. ἡ ἐπιρροὴ τῶν ἤδη ἐμφανῶς προσωπικῶν θεοτήτων, αἱ ὁποῖαι θὰ εἶχαν ἀσφαλῶς «μολύνει» τὴν ἀρχαίαν Δήμητρα».

Δὲν θὰ ἀσχοληθῶμεν περισσότερον μὲ τὸ πρόβλημα αὐτό, τὸ ὁποῖον, ἐπὶ πολλὰ ἀκόμη χρόνια, θὰ εἶναι ἀντικείμενον ζωηρῶν συζητήσεων μεταξὺ τῶν ἐπιστημόνων. Ἀλλά, εἴτε ξένης προελεύσεως εἴτε καθαρῶς ἑλληνικῆς, ἡ Δήμητρα κατέχει θέσιν ἀπολύτως εἰδικὴν καὶ ἐξαιρετικῶς σπουδαίαν εἰς τὴν Μυθολογίαν.

ΜΥΘΟΙ ΣΧΕΤΙΚΟΙ ΜΕ ΤΗΝ ΔΗΜΗΤΡΑ

Γενεαλογία τῆς Δήμητρας. Σχέσεις αὐτῆς μὲ τὰς ἄλλας θεότητας

Κόρη τοῦ Κρόνου καὶ τῆς Ρέας ἡ Δήμητρα εἶχεν ὑποστῆ τὴν ἰδίαν τύχην μὲ τὰς ἀδελφάς της Ἥραν καὶ Ἑστίαν καὶ τοὺς ἀδελφούς της Ἅδην καὶ Ποσειδῶνα. Θῦμα τῆς «ἰδιοτελοῦς βουλιμίας» τοῦ πατέρα της, κατεπόθη ἀπὸ αὐτόν, ἐπανεῖδε δὲ τὸ φῶς, ὅταν ὁ Κρόνος ἡττήθη ὑπὸ τοῦ Διός.

Εἰς προηγούμενα κεφάλαια εἴδαμεν ὅτι ἡ θεὰ ὑπῆρξεν ἀντικείμενον ἐρωτικῶν διαβημάτων ἐκ μέρους δύο ἀδελφῶν της, τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος, καὶ εἴδαμεν ποῖαι συνέπειαι ἐπηκολούθησαν. Εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἐπανέλθωμεν ἐδῶ ἐπ' αὐτῶν.

Σύμφωνα μὲ ἕνα μῦθον, ἀναφερόμενον ἀπὸ τὸν Ἀρνόβιον, ὁ Ζεύς, διὰ νὰ κάμῃ ἐρωμένην του τὴν Δήμητρα, μετεμορφώθη εἰς ταῦρον. Ἀπὸ τὴν ἕνωσιν αὐτὴν ἐγεννήθη ἡ Περσεφόνη, ἡ ὁποία, ὅπως θὰ ἴδωμεν εἰς τὴν συνέχειαν τῆς διηγήσεως αὐτῆς, θὰ γίνῃ ἀργότερα, ὡς προσωπικότης, ἀχώριστος ἀπὸ τὴν μητέρα της. Ἐξ ἄλλου, ὁ Ποσειδῶν ἐρωτεύθη καὶ αὐτὸς τὴν ἀδελφήν του. Διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὰς ἐνοχλήσεις του, ἡ Δήμητρα μετεμορφώθη εἰς φορβάδα καὶ ἐκρύβη μέσα εἰς τὰ κοπάδια τοῦ Ὀγκίου, υἱοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἐλέγετο ὅτι μὲ τὴν μορφὴν αὐτὴν ἐκαθρεπτίσθη μίαν ἡμέραν εἰς τὴν Στύγα καὶ ἔκαμε τὰ νερά της νὰ μαυρίσουν. Διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τοὺς πόθους του, ὁ ἄρχων τῆς θαλάσσης μετεμορφώθη εἰς ἵππον, καὶ ἡ θεὰ ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ τὸν ἐναγκαλισμόν του. Ὠργισμένη εἰς τὸ ἔπακρον διὰ τὸ πάθημά

της, ἡ Δήμητρα κατεπραΰνθη μόνον ἀφοῦ ἐλούσθη εἰς τὸν Λάδωνα.

Ἀπὸ τὴν ἕνωσίν της μὲ τὸν Ποσειδῶνα ἡ Δήμητρα ἀπέκτησε μίαν κόρην, «τῆς ὁποίας οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ προφέρῃ τὸ ὄνομα», καὶ τὸν ἵππον Ἀρείωνα. Ἐκ τούτου αἱ ἐπωνυμίαι Ἐρινὺς καὶ Λουσία, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἡ μία ἀνεφέρετο εἰς τὴν ὀργὴν καὶ ἡ ἄλλη εἰς τὴν εἰρήνευσιν τῆς θεᾶς.

Δήμητρα καὶ Ἰασίων

Εἰς τὰς δύο περιπετείας τῆς θεᾶς, τὰς ὁποίας ἀνεφέραμεν, ἡ Δήμητρα εἶναι θῦμα βιασμοῦ ἐκ μέρους τῶν ἀδελφῶν της Διὸς καὶ Ποσειδῶνος. Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἀναφέρουν ἕνα μῦθον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ θεὰ ἐφάνη ὀλιγώτερον σκληρὰ ἔναντι ἑνὸς ἁπλοῦ θνητοῦ. «Ἡ Δήμητρα, θεὰ δυνατή», διηγεῖται ὁ Ἡσίοδος, «ἐχάρηκε τὶς χαρὲς τοῦ ἔρωτα μὲ τὸν ἥρωα Ἰασίωνα σ' ἕνα χωράφι τρεῖς φορὲς ὡργωμένο, στὴν εὔφορο Κρήτη. Ἐκεῖ ἐγέννησε τὸν εὐεργετικὸ Πλοῦτο, ὁ ὁποῖος, περιπλανώμενος στὴν ἀπέραντη γῆ καὶ τὴν πλατειὰ θάλασσα, μοιράζει στοὺς θνητούς, ὅσους ἡ τύχη φέρνει μπροστά του, πλούτη καὶ ἀφθονία».

Ὁ Ὀβίδιος, ἐξ ἄλλου, γράφει ἐπὶ τοῦ ἰδίου θέματος: «Ἡ θεὰ τῆς Κρήτης εἶδε, στὶς ὑπώρειες τῆς Ἴδης, τὸν Ἰασίωνα, τὴν ὥρα ποὺ κυνηγοῦσε καὶ σκότωνε ἄγρια θηρία· τὸν εἶδε καί, ξαφνικά, τρυφερὴ φλόγα ἄναψε μέσα στὶς φλέβες της. Ἡ ντροπὴ ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ κι ὁ ἔρωτας ἀπὸ τὴν ἄλλη, πάλαιψαν τότε μὲς στὴν καρδιά της. Στὸ τέλος νίκησε ὁ ἔρωτας. Τότε τὰ αὐλάκια ξεράθηκαν καὶ ἡ γῆ μόλις ἔδωσε τόσον καρπὸ ὅσο σπόρο τὴν εἶχαν σπείρει. Χωρὶς νὰ σταθοῦν οὔτε στιγμὴ οἱ γεωργοὶ ὀργώσανε πάλι... Μὰ οἱ ἐλπίδες τους πῆγαν χαμένες. Ἡ δυνατὴ θεὰ τῶν ἐσοδειῶν περιπλανιόταν στὰ βάθη ἑνὸς δάσους· ἀπὸ τὰ μαλλιά της εἶχαν πέσει τὰ στεφάνια τὰ πλεγμένα ἀπὸ στάχυα. Ὅλες οἱ χῶρες ἀπὸ τὶς ὁποῖες εἶχε περάσει ἡ θεὰ εἶχαν πλούσια ἐσοδεία. Ἀκόμη καὶ τὰ δάση τῆς Ἴδης εἶχαν γεμίσει ἀπὸ στάχυα, καὶ οἱ κάπροι ἀκόμη ἔτρωγαν στάχυα. Ὁ νομοθέτης Μίνως εὐχήθηκε στὴν πατρίδα του πολλὲς χρονιὲς σὰν ἐκείνη καὶ στὴ Δήμητρα αἰώνιον ἔρωτα».

Ποῖος ἦτο ὁ εὐτυχὴς αὐτὸς ἀντίζηλος τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος; Ἄλλοι λέγουν ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ Μίνωος καὶ τῆς Νύμφης Φρονίας. Ἄλλοι λέγουν ὅτι γονεῖς του ἦσαν ὁ Κόρυβος καὶ ἡ Ἠλέκτρα. Κατὰ τὸν Ὅμηρον ἐκεραυνοβολήθη ὑπὸ τοῦ Διός. «Ὅταν ἡ Δήμητρα μὲ τὶς ὡραῖες πλεξίδες, ὑποχωρώντας στὴν ἐπιθυμία τῆς καρδιᾶς της, ἔσμιξε ἐρωτικὰ μὲ τὸν Ἰασίωνα μέσα στ' αὐλάκια ἑνὸς εὐφόρου ἀγροῦ, ὁ Δίας τὸ ἔμαθε κ' ἔρριξε ἐπάνω

στὸν Ἰασίωνα τὸ φλογερὸ κεραυνό». Ἄλλοι ὅμως συγγραφεῖς λέγουν ὅτι ὁ Ἰασίων ἐθανατώθη μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν δι' ὅλως ἀντιθέτους λόγους: εἴτε διότι ἐτόλμησε νὰ ἐλπίσῃ εἰς τὴν εὔνοιαν τῆς θεᾶς, εἴτε διότι ὕβρισεν ἄγαλμά της, εἴτε διότι ἐπεχείρησε νὰ βιάσῃ τὸ φάντασμά της.

Δήμητρα καὶ Ἐρυσίχθων

Ὁ Ὀβίδιος διηγεῖται διὰ μακρῶν τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἐρυσίχθονος, υἱοῦ τοῦ Τρώπα. Ἡ Δήμητρα τοῦ ἐπέβαλε τὴν σκληρο-

Ἡ Δημήτηρ ἐπιβαίνει ἅρματος παρουσίᾳ καὶ ἄλλων θεῶν.
(Μελανόμορφος ὑδρία)

τέραν τιμωρίαν, τὴν οὐδέποτε ἱκανοποιουμένην πεῖναν, διότι εἶχε τολμήσει νὰ κόψῃ μίαν δρῦν ἀφιερωμένην εἰς αὐτήν:

«Ὁ Ἐρυσίχθων αἰσθανόταν ἀνόσια περιφρόνηση γιὰ τοὺς θεούς. Ποτὲ δὲν εἶχε κάμει νὰ καπνίσουν οἱ βωμοί τους. Καί, ὅπως λένε, μὲ τὸ τσεκούρι στὸ χέρι ἐτόλμησε νὰ παραβιάσῃ ἕνα ἱερὸ δάσος τῆς Δήμητρας καὶ νὰ κτυπήσῃ δένδρα, ποὺ τὰ εἶχαν σεβασθῆ αἰῶνες ὁλόκληροι. Στὸ δάσος ἐκεῖνο ὑπῆρχε μιὰ πολὺ μεγάλη δρῦς, ποὺ μόνη αὐτὴ ἀποτελοῦσε ὁλόκληρο δάσος. Οἱ εὐλαβεῖς περίοικοι εἶχαν στολίσει τὸν κορμό της μὲ κορδέλλες, μὲ γιρλάντες καὶ μὲ στίχους, σημάδια εὐγνωμοσύνης γιὰ τὶς εὐεργεσίες τῆς θεᾶς. Μὰ ὅλα αὐτὰ δὲν στάθηκαν ἀρκετὰ γιὰ νὰ

κρατηθῇ μακριὰ ἀπὸ τὸν ἱερὸ κορμὸ τὸ ἀνευλαβὲς χέρι τοῦ Ἐρυσίχθονος. Ὁ γιὸς τοῦ Τρώπα ἔδωσε διαταγὴ στοὺς δούλους του νὰ ρίξουν κάτω τὸ δέντρο. Μὰ ἐπειδὴ τοὺς εἶδε νὰ διστάζουν, ἅρπαξε τὸ τσεκούρι ἀπὸ τὰ χέρια ἑνὸς δούλου, λέγοντας αὐτὰ τὰ ἀνίερα λόγια: «Εἴτε εἶναι αὐτὸ τὸ δένδρο ἀγαπητὸ στὴ Δήμητρα, εἴτε εἶναι ἡ Δήμητρα ἡ ἴδια, ἡ κορυφή του θὰ ἐγγίση σὲ λίγο τὸ χῶμα». Καὶ σήκωσε τὸ τσεκούρι καὶ κτύπησε τὸ δέντρο. Ἡ βαλαναδιὰ ἀνατρίχιασε κ' ἐβόγγηξε, ὠχρὰ ἔγιναν τὰ φύλλα της καὶ οἱ καρποί της καὶ οἱ κλάδοι της.

»Μὲ τὰ πρῶτα κτυπήματα, ποὺ ἔκαμαν τὸ φλοιό της νὰ πέση κομματιασμένος καὶ πλήγωσαν τὸν κορμό της, κύματα αἵματος ἀναβλύσανε ἀπὸ τὶς πληγές. Τὸ θαῦμα αὐτὸ ἔκαμε ὅλους, ὅσοι ἦσαν ἐκεῖ, νὰ παγώσουν ἀπὸ φόβο. Ἕνας ἀπ' αὐτοὺς (ἕνας μόνο εἶχε τὸ ἀπαιτούμενο θάρρος) θέλησε νὰ συγκρατήση τὸ ἀνευλαβὲς χέρι καὶ νὰ ἐμποδίση τὸ ἔγκλημα. Μὰ ὁ Θεσσαλός, κοιτάζοντας μὲ ὠργισμένο βλέμμα, «πάρε», τοῦ εἶπε, «τὴν τιμὴ τοῦ εὐλαβικοῦ ζήλου σου», καὶ μὲ μιὰ τσεκουριὰ τοῦ ἔκοψε τὸ κεφάλι.

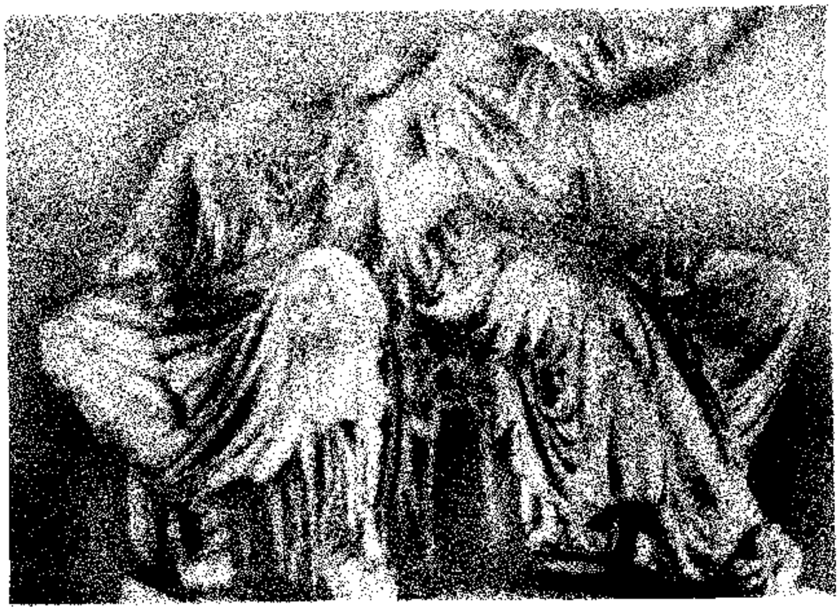
»Μὲ διπλασιασμένη ὁρμὴ κτυποῦσε ὕστερα τὸ δένδρο. Ἐκείνη τὴ στιγμὴ ἀκούσθηκε μιὰ φωνὴ ποὺ ἔβγαινε ἀπὸ τὴν πληγὴ τῆς δρυός: «Ἤμουν Νύμφη ἀγαπημένη τῆς Δήμητρας», ἔλεγε, «καὶ ὁ κορμὸς αὐτὸς ἦταν τὸ ἄσυλό μου. Τρέμε. Ἡ φωνή μου, σβήνοντας, σοῦ προαναγγέλλει πὼς θὰ τιμωρηθῇς γιὰ τὶς κακουργίες σου. Ἡ τιμωρία σου ἑτοιμάζεται καὶ ὁ θάνατός σου θὰ μὲ παρηγορήση γιὰ τὸν δικό μου».

»Οὔτε ὅμως ἡ ἀπειλὴ αὐτὴ ἐσταμάτησε τὴν ἐγκληματικὴ μανία τοῦ Ἐρυσίχθονος. Τέλος, ἔπειτα ἀπὸ πολλὰ κτυπήματα καὶ τραβηγμένη ἀπὸ πολλὰ σχοινιά, ἡ δρῦς ἔπεσε καί, πέφτοντας, ἐτσάκισε ἕνα μεγάλο μέρος ἀπὸ τὰ δένδρα τοῦ δάσους. Ἐξαγριωμένες, κλαίοντας γιατὶ ἡ ἀσέβεια πρὸς τὸ δάσος ἀντανακλοῦσε καὶ σ' αὐτές, κλαίοντας ἀκόμη τὸ χαμὸ τῶν ἀδελφῶν τους, οἱ Δρυάδες πῆγαν, ντυμένες πένθιμα, στὴ Δήμητρα καὶ τῆς ἐζήτησαν νὰ τιμωρήση τὸν Ἐρυσίχθονα. Ἡ Δήμητρα ἐδέχθη τὴν παράκληση καὶ ἡ κίνηση τῆς θεϊκῆς κεφαλῆς της ἔκαμε νὰ τρέμουν τὰ στάχυα στὴ γῆ. Γιὰ νὰ τιμωρήση τὸν ἔνοχο, ἐφεύρηκε μιὰ ποινή, ποὺ τὸν ἔκαμε ἀληθινὰ ἄξιο γιὰ οἶκτο, ἂν τὸ συναίσθημα αὐτὸ ταιριάζῃ σὲ παρόμοια ἐγκλήματα: τὸν κατεδίκασε νὰ βασανίζεται διαρκῶς ἀπὸ πεῖνα.

»Ἕνας ἀνεμοστρόβιλος ἔφερε τὴν πεῖνα στὸ κατώφλι τοῦ παλατιοῦ τοῦ Ἐρυσίχθονος. Μπῆκε μέσα ἡ πεῖνα καὶ πῆγε κατ' εὐθεῖαν στὸ κρεββάτι του. Ὁ ἀνόσιος ἐκοιμόταν βαθιά. Τὸν τύλιξε λοιπὸν μὲ τὰ φτερά της, τοῦ φύσηξε τὰ δηλητήριά της μέσα του, ἐγέμισε μὲ τὴν πνοή της τὸ στόμα του, τὸ λαιμό του καὶ τὸ στῆ-

θος του καὶ τὰ ἔκαμε νὰ πεινάσουν. Μόλις τελείωσε τὸ ἔργο της ἡ πεῖνα, ἔφυγε ἀπὸ τὸ βασίλειο ἐκεῖνο τῆς ἀφθονίας καὶ ξαναγύρισε στὴν ἔρημό της καὶ στὸ στεῖρο σπήλαιό της.

»Ὁ Ἐρυσίχθων κοιμόταν ἀκόμη. Κάποιο ὄνειρο τὸν ξεγέλασε καὶ ζήτησε, μέσα στὸν ὕπνο του, νὰ φάῃ· τὸ στόμα του ἄρχισε ν' ἀνοιγοκλείνῃ ἀδιάκοπα, τὰ δόντια του χτυποῦσαν πάνω στὰ δόντια του, ὁ φάρυγγάς του κατέβαζε φανταστικὲς τροφές, μὰ τὸ κενὸ ἦταν ἡ μόνη τροφὴ ποὺ προσφερόταν στὴ βουλιμία του. Ξύπνησε. Ἡ πεῖνα λυσσοῦσε μέσα στὸ στόμα του καὶ ξέσχιζε

Μαρμάρινον σύμπλεγμα ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος τοῦ Παρθενῶνος, ἔνθα ἀναγνωρίζονται Δημήτηρ καὶ Κόρη.
(Βρεταννικὸν Μουσεῖον)

τὸ ἄδειο στομάχι του. Ἀμέσως διέταξε νὰ ἀδειάσουν τὸν ἀέρα ἀπὸ τὰ πουλιά, τὴ γῆ ἀπὸ τὰ ζῶα, τὴ θάλασσα ἀπὸ τὰ ψάρια, καὶ νὰ τοῦ τὰ φέρουν. Γύρω του ἐβασίλευε ἡ ἀφθονία, μὰ αὐτὸν τὸν ἔδερνε λιμός. Τὸ τραπέζι του ἦταν γεμᾶτο ἀπὸ φαγητά, κι αὐτὸς ἐφώναζε νὰ τοῦ φέρουν κι ἄλλα. Ὅ,τι θὰ ἀρκοῦσε νὰ θρέψη πολιτεῖες καὶ λαοὺς ὁλοκλήρους, δὲν ἀρκοῦσε στὸν Ἐρυσίχθονα· ἡ ἀνάγκη νὰ τρώῃ μεγάλωνε ὅσο ἔτρωγε... Ἐνῷ τὸ στόμα του ἦταν γεμᾶτο κρέας, ζητοῦσε κι ἄλλα κρέατα· κάθε κομμάτι ποὺ ἔτρωγε, ἄνεβε μέσα του νέες ἐπιθυμίες· ὅσο πολεμοῦσε νὰ γεμίση τὴν ἄβυσσο ποὺ εἶχε μέσα του, τόσο ἐκείνη μεγάλωνε. Κ'

έτσι, μέσα στὴν κοιλιά του ποὺ τὴν τυραννοῦσε ἡ πεῖνα, χάθηκε ὅλη ἡ κληρονομιὰ τῶν γονέων του, χωρὶς νὰ τοῦ φέρῃ καμμιὰ ἀνακούφιση.

»'Αφοῦ ἔφαγε ὅλα τὰ πλούτη του, δὲν τοῦ ἔμενε παρὰ μιὰ κόρη, ποὺ τῆς ἄξιζε ἄλλος πατέρας· στὴν ἀπελπισία του, τὴν πούλησε κ' ἐκείνη, μὰ ἡ Μήστρα, ποὺ κάποτε εἶχε γίνει ἐρωμένη τοῦ Ποσειδῶνος, παρακάλεσε τὸ θεὸ τῆς θαλάσσης, κ' ἐκεῖνος, γιὰ νὰ τὴ γλυτώσῃ ἀπὸ τὴ σκλαβιά, τὴ μεταμόρφωσε σὲ ψαρά. 'Η Μήστρα ἐγύρισε στὸν πατέρα της, κ' ἐκεῖνος τὴν ξαναπούλησε. Ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸ ἡ Μήστρα ἔγινε διαδοχικῶς φορβάς, ἔλαφος, δάμαλις, χωρὶς ἀποτέλεσμα ὅμως. 'Ο πατέρας της ἐπεινοῦσε διαρκῶς... Ἕως ὅτου, ὁ δυστυχής, ἄρχισε νὰ τρώγῃ τὰς σάρκας του».

Δήμητρα καὶ Κόρη. Περσεφόνη

'Η θεότης μὲ τὴν ὁποίαν ἡ Δήμητρα, ὡς ἔννοια, ἦτο στενώτερον συνδυασμένη ἀπὸ κάθε ἄλλην, τόσον ὥστε ὁ διαχωρισμὸς νὰ ἀποβαίνῃ ἀδύνατος, ἦτο ἡ κόρη της, ἡ ὁποία ἔφερε δύο ὀνόματα: Κόρη καὶ Περσεφόνη. Πολλοὶ διερωτήθησαν μήπως πρόκειται περὶ δύο θεοτήτων διαφορετικῶν, τῶν ὁποίων εἶχαν συγχωνευθῆ αἱ προσωπικότητες. Κατὰ τὴν ὑπόθεσιν αὐτήν, ἡ Περσεφόνη ἦτο μᾶλλον ἡ σύζυγος τοῦ Ἅδου, βασιλέως τοῦ ὑποχθονίου κόσμου, ἐνῶ ἡ Κόρη ἦτο ἡ «θεὰ τῆς νεαρᾶς βλαστήσεως, κυρίως δὲ κόρη καὶ εἴδωλον τῆς Δήμητρας, πρὸς τὴν ὁποίαν στενώτατα συνεδυάζετο, πρᾶγμα ποὺ σπανίως ἐπέτρεπεν εἰς τὴν λατρείαν τῆς τελευταίας νὰ εἶναι ἀνεξάρτητος». Ὅλα αὐτά, ὅμως, εἶναι ἁπλαῖ ὑποθέσεις· ἀπὸ πολὺ παλαιὰ χρόνια, ἡ Κόρη καὶ ἡ Περσεφόνη ἦσαν ἓν καὶ τὸ ἴδιον πρόσωπον. 'Ελέχθη, ἐξ ἄλλου, ὅτι ἡ Κόρη ἐπροσωποποιοῦσεν ἕνα «διαφορισμὸν» τῆς Δήμητρας καὶ ὅτι ἐδημιουργήθη, ὡς ἔννοια, διὰ διπλασιασμοῦ τῆς ἐννοίας «θεὰ-μητέρα». Μακραὶ συζητήσεις διεξήχθησαν ἐπὶ τῶν ζητημάτων αὐτῶν, καμμία ὅμως ἀπὸ τὰς προταθείσας θεωρίας δὲν εἶναι ἀπολύτως πειστική.

'Ο μῦθος τῆς ἁρπαγῆς

'Η ἁρπαγὴ τῆς Περσεφόνης ἀπὸ τὸν Ἅδην, θεὸν τοῦ ὑποχθονίου κόσμου, εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς περιφημοτέρους μύθους τῆς 'Ελλάδος. Δὲν συναντᾶται εἰς τὴν 'Ιλιάδα οὔτε εἰς τὴν 'Οδύσσειαν. Εἰς αὐτὸν ὅμως ἀναφέρεται ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ὁμηρικοὺς ὕμνους. 'Ο ποιητὴς τοῦ ὕμνου αὐτοῦ, τοῦ ἀφιερωμένου εἰς τὴν Δήμητραν, παρουσιάζει τὰς διαφόρους περιπετείας τοῦ δρά-

ματος: τὴν ἁρπαγήν, τὰς περιπλανήσεις τῆς Δήμητρας ἀναζητούσης τὴν κόρην της, τὴν ἄφιξίν της εἰς Ἐλευσῖνα, εἰς τὸ σπίτι τοῦ Κελεοῦ καὶ τῆς Μετανείρας, τὴν ἀποχώρησίν της εἰς τὸ ἱερόν, ποὺ τῆς ἀφιερώθη εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην, τέλος τὴν συνδιαλλαγήν της μὲ τοὺς Ὀλυμπίους καὶ τὴν ὑπὸ ὅρους ἐπιστροφὴν τῆς Περσεφόνης. Εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἐπιμείνωμεν ἐπὶ τῶν σημείων αὐτῶν, ἐὰν θέλωμεν νὰ κατανοήσωμεν τί ἦσαν τὰ Ἐλευσίνια Μυστήρια, περὶ τῶν ὁποίων θὰ γίνῃ λόγος εἰς τὸ τέλος τοῦ κεφαλαίου αὐτοῦ.

Ἐντοπισμὸς τῆς ἁρπαγῆς τῆς Περσεφόνης

Ἀνεφέραμεν ἤδη, εἰς τὸ σχετικὸν μὲ τὸν Ἅδην κεφάλαιον, (τόμος 1ος, σελίδες 432-433) τὸ μέρος τοῦ ὁμηρικοῦ ὕμνου, ποὺ ἀναφέρεται εἰς τὰς συνθήκας τῆς ἁρπαγῆς τῆς Περσεφόνης. Ὁ ἀναγνώστης θὰ ἐνθυμῆται ὅτι ἡ νεαρὰ θεά, ἐνῷ ἔπαιζε μαζὶ μὲ τὰς ἀκολούθους της εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Νύσας, εἶδεν ἔξαφνα ἕνα νάρκισσον θαυμαστῆς ὡραιότητος. Τὴν στιγμὴν ποὺ ἡτοιμάζετο νὰ τὸν κόψῃ, ἡ γῆ ἤνοιξε καὶ ὁ Ἅδης, μὲ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ Διός, ἥρπασε τὴν κόρην τῆς Δήμητρας καὶ τὴν μετέφερεν εἰς τὸ σκοτεινὸν βασίλειόν του, παρὰ τὰς κραυγὰς τῆς νέας καὶ τὰς ἐπικλήσεις της πρὸς τὴν μητέρα της.

Ἡ Δημήτηρ εὐλογεῖ τὸν Τριπτόλεμον πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του.
(Ἐρυθρόμορφος ὑδρία)

Μολονότι ὁ ὁμηρικὸς ὕμνος τοποθετεῖ τὴν σκηνὴν τῆς ἁρπαγῆς τῆς Περσεφόνης εἰς τὴν Νῦσαν, ἄλλοι ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἀναφέρουν ἄλλας περιοχάς. Μία ἀπὸ τὰς πλέον διαδεδομένας ἐκδοχὰς ἐτοποθετοῦσε τὸ θέατρον τοῦ γεγονότος εἰς τὴν Σικελίαν, παρὰ τὴν πόλιν Αἴτναν. Ἰδοὺ πῶς ὁ Ὀβίδιος περιγράφει τὸ μέρος καὶ τὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας ἔγινεν ἡ ἁρπαγή:

«Ὑπάρχει ἕνα νησὶ ποὺ τρία ἀκρωτήριά του χώνονται βαθιὰ στὴ θάλασσα· γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο, τὸ λένε Τρινακρία. Τὸ νησὶ αὐτὸ ἄρεσε στὴ Δήμητρα γιὰ διαμονή· ἡ θεὰ ἔχει ἐκεῖ πολλὲς πολιτεῖες, κι ἀνάμεσα σ' αὐτὲς τὴν Αἴτνα μὲ τοὺς εὔφορους κάμπους της. Κάποτε ἡ ψυχρὴ Ἀρέθουσα εἶχε καλέσει τὶς μητέρες τῶν θεῶν σὲ ἱερὸ συμπόσιο. Πῆγε καὶ ἡ ξανθὴ Δήμητρα. Ἡ κόρη της, μαζὶ μὲ τὶς φιλενάδες της, περιπατοῦσε, ξυπόλητη, στὰ λειβάδα τοῦ κτήματός τους.

»Στὸ βάθος μιᾶς σκιερῆς κοιλάδας ὑπάρχει ἕνα μέρος, ὅπου τὰ νερά, πέφτοντας ἀπὸ ἕνα βράχο, σκορπίζουν τριγύρω δροσιά. Ἐκεῖ ἔλαμπαν ὅλα τὰ χρώματα τοῦ κόσμου καὶ ἡ γῆ ἦταν στολισμένη ἀπὸ χιλιάδες ἀστραφτερὰ λουλούδια. Βλέποντάς τα ἡ Περσεφόνη φώναξε: «Ἐλᾶτε, ἐλᾶτε νὰ μαζέψωμε λουλούδια». Γοητευμένες οἱ νέες ἐξέχασαν τὴν κούρασή τους, δὲν ἔβλεπαν πιὰ παρὰ τὴ χαρὰ ποὺ θὰ αἰσθάνονταν. Ἡ μιά, τὰ λουλούδια ποὺ ἐμάζεψε, τὰ ἔβαλε σὲ καλάθια ποὺ ἔπλεξεν ἐκεῖ· ἄλλη τὰ ἔβαλε στὸν κόρφο της, ἄλλη στὶς πτυχὲς τοῦ φουστανιοῦ της. Ἡ μιὰ προτιμοῦσε τὶς βιολέττες, ἡ ἄλλη τὶς παπαροῦνες, ἡ ἄλλη τὸν ὑάκινθο· μερικὲς ἐμάζεψαν ἀμάραντους καὶ θυμάρι· ὅλες ἔκοψαν τριαντάφυλλα καί, μαζὶ μ' αὐτά, χίλια λουλούδια δίχως ὄνομα.

»Ἡ Περσεφόνη προτιμοῦσε τὸν κρόκο καὶ τοὺς λευκότατους κρίνους. Στὸ διάστημα αὐτὸ οἱ νέες, σιγὰ-σιγά, ἐσκόρπιζαν· ἡ τύχη ἔκαμε νὰ μὴ μείνῃ καμμιὰ μὲ τὴν κυρά τους. Μόλις ὁ θεῖος τῆς Περσεφόνης εἶδε πὼς ἡ νέα εἶχε μείνει μόνη, τὴν ἅρπαξε βιαστικά, γιὰ νὰ τὴν πάρῃ στὸ βασίλειό του. «Μανούλα», ἐκραύγασε ἡ Περσεφόνη, «χάνομαι!». Κ' ἔσκιζε τὰ φορέματά της. Μὰ ἦταν ἀργά. Τὰ ἄλογα τοῦ Ἅδη, ποὺ πρῶτα ἐβάδιζαν μὲ κόπο, θαμπωμένα ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, πετοῦσαν τώρα γοργά... Τὰ καλάθια ἦσαν γεμᾶτα λουλούδια καὶ οἱ νέες ἐφώναζαν τὴν κυρά τους: «Περσεφόνη, ἔλα νὰ πάρῃς τὰ δῶρα μας». Δὲν πῆραν ὅμως ἀπάντηση, καὶ τότε ἐγέμισαν τὰ βουνὰ μὲ τὶς κραυγές τους καὶ ἀπελπισμένες χτυποῦσαν τὴ στήθη τους».

Ὁ μῦθος τῆς Κυάνης

Κατὰ τὸν ὁμηρικὸν ὕμνον, κανεὶς δὲν ἀντετάχθη εἰς τὴν ἁρπαγὴν τῆς Περσεφόνης. Ὁ Ὀβίδιος, ἀντιθέτως, λέγει ὅτι ἡ Κυάνη (ἢ Κυανῆ), «ἡ περιφημοτέρα Νύμφη τῆς Σικελίας», ἀπεπειράθη νὰ κλείσῃ τὸν δρόμο τοῦ ἅρπαγος. «Δὲν σ' ἀφίνω νὰ προχωρήσῃς», τοῦ εἶπε. «Γιατί θέλεις νὰ γίνῃς μὲ τὸ ζόρι γαμπρὸς τῆς Δήμητρας; Ἔπρεπε νὰ τῆς ζητήσῃς τὴν κόρη της, ὄχι νὰ τὴν ἁρπάξῃς. Κ' ἐμένα, ἂν ἐπιτρέπεται νὰ συγκρίνω τὴν ταπεινότητά

μου μὲ τὸ μεγαλεῖο σου, κ' ἐμένα μ' ἀγάπησε ὁ Ἄναπις, ἀλλὰ μόνο ἀφοῦ μὲ ἀφώπλισε μὲ τὶς παρακλήσεις του καὶ ὄχι μὲ τὸ φόβο, ἔγινα γυναίκα του». Εἶπε καί, ἁπλώνοντας τὰ χέρια της τοῦ ἔκλεισε τὸ δρόμο.

»Ὁ γιὸς τοῦ Κρόνου δὲν μποροῦσε νὰ κρατήση τὴν ὀργή του· ἐχτύπησε τὰ τρομερὰ ἄλογά του καὶ ἔχωσε μὲ ὁρμὴ τὸ σκῆπτρο του στὴ γῆ· κλονισμένη ἀπὸ τὸ δυνατὸ χτύπημα ἡ γῆ τοῦ ἄνοιξε δρόμο ὡς τὸν Τάρταρο καὶ ἄφισε τὸ ἅρμα του νὰ περάση στὴν ἄβυσσο.

»Ἡ Κυάνη ἐθρήνησε γιὰ τὴν ἁρπαγὴ τῆς θεᾶς καὶ γιὰ τὴν προσβολὴ ποὺ εἶχε πάθει ἡ ἴδια μὲ τὸ βιασμὸ τῶν νερῶν της. Μὲ τὴν ψυχὴ βαθύτατα κι ἀγιάτρευτα τραυματισμένη, ἔκλαιε, ὅλο ἔκλαιε, καὶ ἔλειωνε, σταγόνα-σταγόνα, μέσα στὰ ἴδια νερά, ποὺ κάποτε ἦταν ἡ θεά τους. Τὰ μέλη της ἐμαλάκωσαν, τὰ κόκκαλά της καὶ τὰ νύχια της ἔχασαν τὴ σκληρότητά τους. Τὰ πιὸ λεπτὰ μέρη τοῦ σώματός της, τὰ μαλλιά της, τὰ δάχτυλά της, οἱ κνῆμες της, τὰ πόδια της, ἔλειωσαν πρῶτα ἀπὸ τὰ ἄλλα καὶ ἔγιναν νερό... Ἔπειτα ἡ πλάτη της οἱ ὦμοι της, τὰ πλευρά της, τὸ στῆθος της ἔλειωσαν κι αὐτά. Στὶς φλέβες της δὲν ἔρρεε πιὰ αἷμα, ἀλλὰ νερό. Τίποτε στερεὸ δὲν ἀπόμεινε πιὰ ἀπὸ τὴν Κυάνη».

Σύμφωνα μὲ ἄλλους μύθους, ἡ ἁρπαγὴ τῆς Περσεφόνης ἔγινεν εἰς τὴν Ἀττικήν, εἴτε πλησίον τῆς Ἐλευσῖνος, εἴτε πλησίον τοῦ Κολωνοῦ. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἑρμιόνης, εἰς τὴν Ἀργολίδα, ἰσχυρίζοντο ὅτι ὁ Ἅδης εἶχε διαπράξει τὸ κατόρθωμά του πλησίον τῆς πόλεώς των. Οἱ κάτοικοι τοῦ Φενεοῦ εἶχαν τὴν ἰδίαν ἀπαίτησιν. Τέλος, ἡ Κρήνη, ἡ ὁποία τόσον ρόλον ἔπαιξεν εἰς τὴν Μυθολογίαν, διεκδικοῦσε καὶ αὐτὴ τὴν τιμὴν ὅτι εἰς αὐτὴν ἔγινεν ἡ ἁρπαγὴ τῆς κόρης τῆς Δήμητρας.

Ἡ Δήμητρα ἀναζητεῖ τὴν κόρην της. Ἄφιξις τῆς Δήμητρας εἰς Ἐλευσῖνα

Ἡ ἁρπαγὴ ἔγινεν ἐν ἀγνοίᾳ τῆς Δήμητρας. Ἡ θεὰ δὲν ἤκουσε παρὰ τὰς τελευταίας κραυγὰς τῆς κόρης της. «Τότε», λέγει ὁ ποιητής, «φοβερὴ λύπη ἐγέμισε τὴν καρδιά της. Ἡ θεὰ ἔσχισε τὶς κορδέλλες ποὺ εἶχε στὰ μαλλιά της, ἔρριξε στοὺς ὤμους της ἕνα μαῦρο σάλι, καὶ ὥρμησε, σὰν πουλί, στὴ στεριὰ καὶ στὰ κύματα, ζητώντας παντοῦ τὴν κόρη της. Κανεὶς ὅμως, οὔτε θεὸς οὔτε ἄνθρωπος, δὲν ἤθελε νὰ τῆς πῇ τὴν ἀλήθεια. Καὶ κανένα σημάδι, ἄξιο νὰ τὸ πιστέψη, δὲν βρῆκε μπροστά της.

»Ἐννέα ὁλόκληρες μέρες ἡ σεβαστὴ Δήμητρα ἔτρεχε ἐδῶ κ' ἐκεῖ, κρατώντας ἀναμμένους πυρσούς· βαθύτατα λυπημένη, δὲν

ἔβαλε, ὅλες αὐτὲς τὶς μέρες, τίποτε στὸ στόμα της, οὔτε ἀμβροσία οὔτε νέκταρ, καὶ δὲν ἔκαμε οὔτε ἕνα λουτρό».

Τὴν δεκάτην ἡμέραν συνήντησε τὴν Ἑκάτην. Αὐτὴ τὴν ὡδήγησεν εἰς τὸν Ἥλιον, μόνον ἱκανὸν νὰ τὴν πληροφορήσῃ διὰ τὴν τύχην τῆς Περσεφόνης. Εἰς τὰς ἐρωτήσεις τῆς Δήμητρας, ὁ Ἥλιος ἀπήντησεν ὡς ἑξῆς: «Καταλαβαίνω τὴ θλίψη σου γιὰ τὴ χαριτωμένη κόρη σου. Κανένας ἄλλος ἀπὸ τοὺς ἀθανάτους δὲν εὐθύνεται γιὰ ὅ,τι ἔγινε, παρὰ μόνον ὁ Ζεύς. Αὐτὸς τὴν παρεχώρησε στὸν ἀδελφό του Ἅδη, γιὰ νὰ τὴν κάμῃ γυναῖκα του. Καὶ ὁ Ἅδης τὴν ἅρπαξε, τὴν ἔβαλε, μολονότι διαρκῶς ἐφώναζε, μέσα στὸ ἅρμα του, καὶ τὴν πῆγε κάτω, στὸ βαθύτατο ἔρεβος. Ἀλλά, θεά, πάψε νὰ κλαῖς. Δὲν σοῦ πάει πιὰ αὐτὴ ἡ μάταιη καὶ ἀνίσχυρη, ἄλλως τε, ὀργή. Κ' ἔπειτα, ὁ Ἅδης δὲν εἶναι κανένας παρακατιανὸς θεὸς καὶ εἶναι πολὺ ἄξιος νὰ τὸν ἔχῃς γαμπρό.. Στὸ κάτω-κάτω τῆς γραφῆς εἶναι καὶ ἀδελφός σου, μὴν τὸ ξεχνᾶς».

Οἱ παρήγοροι ὅμως λόγοι τοῦ Ἡλίου δὲν ἀπέφεραν κανὲν ἀποτέλεσμα. Ἡ Δήμητρα ἐγκατέλειψε τὸν Ὄλυμπον καὶ «κατέφυγε στὶς πολιτεῖες τῶν ἀνθρώπων καὶ στὶς καλλιεργημένες περιοχές. Γιὰ πολὺν καιρὸ ἔκρυβε τὴν ὀμορφιά της καὶ κανείς, οὔτε ἄντρας οὔτε γυναίκα, δὲν τὴν ἀναγνώρισε, ὥς τὴν ἡμέρα ποὺ ἔφθασε στὸ παλάτι τοῦ συνετοῦ Κελεοῦ, βασιλιᾶ τῆς μυρωμένης Ἐλευσῖνος». Ἐκεῖ, ἐνῷ ἐκάθητο δίπλα εἰς τὸ φρέαρ Παρθένιον, εἶδε νὰ πλησιάζουν αἱ τέσσαρες κόραι τῆς Κελεοῦ, ἡ Καλλιδίκη, ἡ Κλησιδίκη, ἡ Δημὼ καὶ ἡ Καλλιθόη, αἱ ὁποῖαι ἤρχοντο νὰ ἀντλήσουν νερό. Αἱ νεάνιδες ἠρώτησαν τότε τὴν θεάν, τί τῆς συνέβαινε, καὶ τὴν προσεκάλεσαν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πατρικήν των οἰκίαν. Ἡ Δήμητρα ἀπήντησεν ὅτι, ἀπαχθεῖσα ἀπὸ τὴν πατρίδα της Κρήτην ὑπὸ πειρατῶν κατώρθωσε νὰ δραπετεύσῃ, περιεπλανᾶτο δὲ ἀπὸ τότε ἐδῶ καὶ ἐκεῖ. Προσεφέρθη νὰ ἐργασθῇ. «Ἠμπορῶ», εἶπεν εἰς τὰς νεάνιδας, «νὰ φροντίζω ἕνα νεογέννητο παιδὶ καὶ νὰ τοῦ ἑτοιμάζω τὴν τροφή του· ἠμπορῶ ἐπίσης νὰ φυλάγω τὸ σπίτι, νὰ στρώνω τὰ κρεββάτια καὶ νὰ διδάσκω στοὺς δούλους τὶς ἐργασίες ποὺ ἁρμόζουν στὸ φῦλο τους».

Τότε, μία ἀπὸ τὰς νεάνιδας, ἡ Καλλιδίκη, «παρθένα περήφανη καὶ ἁγνή», εἶπεν εἰς τὴν ξένην ποῖοι ἦσαν οἱ γονεῖς της. Προσέθεσε δὲ ὅτι εἶχε ἀδελφὸν μικρότερον ἀπὸ αὐτὴν καὶ ἀπὸ τὰς ἀδελφάς της, «καθυστερημένον καρπὸν τοῦ γήρατος», τὴν ἀνατροφὴν τοῦ ὁποίου θὰ ἤθελαν ἴσως νὰ τῆς ἀναθέσουν οἱ γονεῖς της. Ἡ Μετάνειρα, ἡ σύζυγος τοῦ Κελεοῦ, ἐρωτηθεῖσα ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἐδέχθη προθύμως. Ἐπῆγαν, λοιπόν, εἰς τὸ σπίτι. «Ὅταν ἡ θεὰ ἐπέρασε τὸ κατώφλι, ἐσκόρπισε στὶς πύλες θεϊκὴ λάμψη. Σεβασμὸς καὶ θαυμασμὸς καὶ ἐλαφρὸς τρόμος ἐγέμισαν τὴν ψυχὴ

τῆς Μετανείρας. Σηκώθηκε ἀπὸ τὸν θρόνο της καὶ προσεκάλεσε τὴ θεὰ νὰ καθήση».

Δήμητρα καὶ Ἰάμβη

Ὁ ποιητὴς τοῦ ὁμηρικοῦ ὕμνου διηγεῖται ὅτι ἡ Δήμητρα, ἀφοῦ ἀπεποιήθη νὰ καθήση εἰς τὸν θρόνον τῆς Μετανείρας, «ἔμεινε ὄρθια, σιωπηλή, μὲ χαμηλωμένα μάτια, ἕως ὅτου ἡ συνετὴ Ἰάμβη τῆς προσέφερε ἕνα κάθισμα, σκεπασμένο μὲ λευκὸ κάλυμμα. Ἡ θεά, ἀφοῦ ἐκάθησε, ἄνοιξε τὸν πέπλο της καὶ θλιμμένη, ἔστεκε σιωπηλή, ἀκίνητη, χωρὶς νὰ λέῃ λέξη, χωρὶς καμμιὰ κίνηση, κανένα χαμόγελο. Δὲν ἄγγιξε στὰ φαγητά, οὔτε κὰν ἔβρεξε τὰ χείλη της μὲ νερό. Καθόταν μὲ τὴν καρδιὰ βαρειὰ γιὰ τὸ χαμὸ τῆς κόρης της, ἕως ὅτου ἡ συνετὴ Ἰάμβη, ποὺ ἔμελλε νὰ τῆς ἀρέση πολὺ γιὰ τὴν καλὴ καρδιά της, ἔκαμε τόσα κωμικὰ πράγματα ποὺ κατάφερε τὴ σεβάσμια θεὰ ν' ἀλλάξη ὕφος, ὕστερα νὰ γελάση καί, τέλος, νὰ αἰσθανθῆ τὴν καρδιά της εὔθυμη».

Ὁ Πλούτων ἁρπάζει τὴν Περσεφόνην.
(Θραῦσμα ἀρχαίας μαρμαρίνης σαρκοφ…)

Σύμφωνα μὲ κάποιαν ἐκδοχήν, μᾶλλον νεωτέρας ἐποχῆς, ἡ Ἰάμβη ἦτο κόρη τοῦ Πανὸς καὶ τῆς Νύμφης Ἠχοῦς. Καὶ ἀπὸ τοὺς στίχους ποὺ ἐτραγούδησεν εἰς τὴν Δήμητραν, προῆλθε τὸ ἰαμβικὸν μέτρον. Οἱ Ὀρφικοὶ ὑποκατέστησαν εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἰάμβης τὸ ὄνομα τῆς Βαυβοῦς. Κατ' αὐτούς, ἡ μιμική, μὲ τὴν ὁποίαν ἡ δούλη αὐτὴ κατώρθωσε νὰ μεταβάλη τὴν ψυχικὴν διάθεσιν τῆς Δήμητρας, ἦτο ἄσεμνος. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας δὲν παρέλειψαν νὰ ἐπιμείνουν ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου. Ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἀναφέρει τοὺς ἑξῆς στίχους, ἀποδίδων αὐτοὺς εἰς τὸν Ὀρφέα:

«Λέγοντας αὐτά, σήκωσε τὸ φόρεμά της κ' ἔδειξε ἐκεῖνα τὰ μέρη τοῦ σώματός της ποὺ δὲν πρέπει νὰ δείχνωνται· τὴ στιγμὴ ἐκείνη ἔφθασε ὁ νεαρὸς Ἴακχος καὶ ἄρχισε νὰ χαϊδεύη ὅ,τι

ἔδειχνε ἡ Βαυβώ. Βλέποντας αὐτὴν τὴ σκηνὴ ἡ θεὰ χάρηκε καὶ πῆρε τὸ κύπελλο μὲ τὸν κυκεῶνα».

Ὁ κυκεὼν ἦτο ποτόν, ἀποτελούμενον, κατὰ τὸν ὁμηρικὸν ὕμνον, ἀπὸ νερό, πτισάνην (χονδραλεσμένην κριθὴν) καὶ γλήχωνα (φυτὸν τοῦ γένους τῆς μέντας). Τὸ ποτὸν αὐτό, εἶναι τὸ μόνον πρᾶγμα ποὺ ἡ Δήμητρα ἐδέχθη νὰ λάβῃ ἀπὸ τὰ χέρια τῆς Μετανείρας. Θὰ ἀσχοληθῶμεν ἐκ νέου μὲ αὐτὸ εἰς τὸ περὶ Ἐλευσινίων Μυστηρίων κεφάλαιον, διότι κατέχει εἰς αὐτὰ σημαντικὸν ρόλον.

Ἡ Δήμητρα, τροφὸς τοῦ Δημοφῶντος

Ὁ ποιητὴς τοῦ ὁμηρικοῦ ὕμνου διηγεῖται ὅτι μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς Δήμητρας ἀποδοχὴν τῆς προτάσεως τῆς Μετανείρας, νὰ ἀναλάβῃ δηλαδὴ τὴν ἀνατροφὴν τοῦ υἱοῦ της Δημοφῶντος, ὁ μικρὸς βασιλόπαις «ἐμεγάλωνε ὅμοιος μὲ θεό, χωρὶς νὰ θηλάζῃ, χωρὶς νὰ παίρνῃ ἄλλη τροφή. Ἡ Δήμητρα τὸν ἄλειφε μὲ ἀμβροσία καί, κρατώντας τον στὴν ἀγκαλιά της, φυσοῦσε ἁπαλὰ ἐπάνω του. Τὴν νύχτα τὸν σκέπαζε μὲ τὴ δύναμη τῆς φωτιᾶς, σὰν ἀναμμένο πυρσό, ἐν ἀγνοίᾳ τῶν γονέων του. Γι' αὐτούς, τὸ ὅτι τὸ παιδί τους μεγάλωνε καὶ γινόταν ρωμαλέο καὶ ὅμοιο μὲ θεό, ἦταν ἕνα θαῦμα. Καὶ ἡ θεὰ θὰ τὸ ἔκανε ἄτρωτο ἀπὸ τὴ δυστυχία καὶ τὸ θάνατο, ἂν δὲν μεσολαβοῦσε μιὰ ἀνοησία τῆς Μετανείρας πού, μιὰ νύχτα, ἀπὸ τὸ μυρωμένο δωμάτιό της, ἐκοίταξε καὶ εἶδε· μόλις εἶδε, ἔμπηξε μιὰ δυνατὴ κραυγὴ καί, ἀπὸ φόβο γιὰ τὸ γιό της, διέπραξε τεράστιο λάθος». Πράγματι, ἡ θεὰ ἐθύμωσε καὶ μὲ τὰ ἀθάνατα χέρια της ἀπέσυρε τὴν φωτιὰ ἀπὸ τὸ ἀγαπημένο παιδὶ τῆς Μετανείρας. Κατόπιν ἄφισε τὸν Δημοφῶντα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, καὶ εἶπε: «Αὐτὸ τὸ παιδὶ θὰ τὸ ἔκανα ἄτρωτο ἀπὸ τὰ γηρατειὰ καὶ τὸ θάνατο, θὰ τὸ ἀνύψωνα στὶς ἄφθαρτες τιμές· τώρα εἶναι ἀδύνατο πιὰ νὰ τὸ γλυτώσω ἀπὸ τὸ θάνατο καὶ τὶς Μοῖρες».

Ἡ ἐκδοχὴ τοῦ Ὀβιδίου

Ὁ ποιητὴς τῶν «Μεταμορφώσεων» διηγεῖται κάπως διαφορετικὰ τὸν μῦθον τῆς ἀφίξεως τῆς Δήμητρας εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Κελεοῦ καὶ τῆς διαμονῆς της εἰς τὴν Ἐλευσῖνα. Παρουσιάζει τὸν γέροντα μεταφέροντα εἰς τὴν καλύβην του «βαλανίδια, μοῦρα καὶ ξερὰ ξύλα». Προηγεῖτο ἡ κόρη του μὲ δύο αἶγας. Ὁ γέρων εἶχεν ἀκόμα ἕνα παιδί, εἰς μικρὰν ἡλικίαν, «ἄρρωστο, στὴν κούνια». «Μητέρα», εἶπεν ἡ νέα (καὶ ἡ λέξις αὐτὴ ἔκαμε τὴν θεὰν νὰ αἰσθανθῇ κάποιαν ταραχήν), «ποῦ πᾶτε χωρὶς ὁδηγό, ἐδῶ, ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς τοὺς ἔρημους λόφους;». Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ὁ γέρων,

ἂν καὶ μετέφερε βαρὺ φορτίον, ἐσταμάτησε καὶ παρεκάλεσε τὴν ξένην νὰ δεχθῇ νὰ τὴν φιλοξενήσῃ εἰς τὴν πτωχὴν καλύβην του.

Ἡ Δήμητρα ἦτο μεταμορφωμένη εἰς γραῖαν καὶ εἶχε σκεπασμένα μὲ ἕνα μαντήλι τὰ μαλλιά της. Δὲν ἐδέχθη· ἐκεῖνος ἐπέμεινε. Τότε ἡ θεὰ τοῦ εἶπε: «Νὰ χαίρεσαι γιὰ πολὺν καιρὸ τὴ ζωὴ καὶ τὴ παιδιά σου· ἐγὼ ἔχασα τὸ δικό μου. Πόσο ἡ δική σου ἡ τύχη εἶναι καλύτερη ἀπὸ τὴ δική μου!». Εἶπε, καὶ μιὰ διαυγὴς σταγών, ὁμοία μὲ δάκρυ (διότι οἱ θεοὶ δὲν χύνουν δάκρυα) ἔπεσεν εἰς τὸ φλεγόμενον στῆθος της. Συγκινημένοι, ἡ νέα καὶ ὁ γέρων πατέρας της, κλαίουν καὶ αὐτοί. Ἐν συνεχείᾳ, ὁ ἐνάρετος ἄνθρωπος εἶπεν εἰς τὴν θεάν: «Εἴθε νὰ μὴ ἔχῃ χαθῇ ἡ κόρη ποὺ σοῦ πῆραν. Σήκω, καὶ καταδέξου νὰ ἔλθῃς στὸ φτωχικό μου». «Ὁδήγησέ με, λοιπόν», ἀπήντησεν ἡ θεά, «εὗρῆκες τὶς μόνες λέξεις, ποὺ μποροῦσαν νὰ μὲ πείσουν». Καὶ ἐγκαταλείψασα τὸν βράχον, εἰς τὸν ὁποῖον ἐκάθητο, ἠκολούθησε τὸν γέροντα. Αὐτός, καθ' ὁδόν, διηγήθη εἰς τὴν θεὰν ὅτι τὸ παιδί του ἦτο πολὺ ἄρρωστο, ὅτι αἱ φροντίδες δὲν τὸν ἄφιναν νὰ κοιμηθῇ, καὶ ὅτι δὲν εὕρισκε οὔτε στιγμὴ ἡσυχίας.

Ὁ Πλούτων ἐν τῷ Ἅδη. Παραπλεύρως αὐτοῦ ἡ Περσεφόνη καλύπτει ἐντελῶς τὸ πρόσωπον διὰ τοῦ πέπλου.
(Ἐξ ἀρχαίας σαρκοφάγου)

Προτοῦ εἰσέλθουν εἰς τὴν ταπεινὴν κατοικίαν, ἡ Δήμητρα ἔκοψε παπαροῦνες, τὸ φυτὸν ποὺ χαρίζει τὸν ὕπνον. Ἐλέγετο, ὅμως, ὅτι μόλις τὰς ἔκοψεν, ἡ Δήμητρα ἔφερε μίαν, ἀπὸ ἀπροσεξίαν, εἰς τὸ στόμα, τερματίσασα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὴν μακρὰν ἀποχήν της ἀπὸ πάσης τροφῆς. Ἐπειδὴ δὲ αὐτὸ ἔγινε τὸ βράδυ, οἱ μεμυημένοι εἰς τὰ μυστήρια δὲν ἤγγιζαν τροφὴν παρὰ τὴν ὥραν ποὺ ἐνεφανίζοντο τὰ ἄστρα.

«Μόλις ἡ Δήμητρα πέρασε τὸ κατώφλι, εἶδε παντοῦ τὴν εἰκόνα τοῦ πόνου· καμμιὰ ἐλπίδα σωτηρίας τοῦ παιδιοῦ δὲν ὑπῆρχε. Ἐχαιρέτισε τὴ Μετάνειρα (ἔτσι ἔλεγαν τὴ μητέρα) καὶ ἄγγισε μὲ τὰ χείλη της τὰ χείλη τοῦ παιδιοῦ. Μονομιᾶς ἡ ὠχρότητά του χάθηκε· νέα δύναμη ζωντάνεψε τὸ ἐξαντλημένο σῶμα, τόση ζωτικότητα ὑπάρχει καὶ στὴν πνοὴ ἀκόμα τῶν θεῶν! Ὅλη ἡ οἰκογένεια εἶναι τώρα γεμάτη χαρά, καὶ ὅλη ἡ οἰκογένεια εἶναι ὁ

πατέρας, ἡ μητέρα καὶ ἡ κόρη. Σὲ λίγο ἦλθε ἡ ὥρα τοῦ δείπνου: ξινόγαλα, καρποί, μέλι. Ἡ δυνατὴ Δήμητρα δὲν θέλει νὰ φάγῃ τίποτε. Γιὰ νὰ κοιμήσῃ ὅμως τὸ παιδί, τοῦ ἔδωσε νὰ πιῇ χλιαρὸ γάλα, ἀνακατεμένο μὲ χυμὸ ἀπὸ παπαροῦνες. Ἔφθασαν τὰ μεσάνυχτα. Παντοῦ ἐβασίλευε ἡ ἡσυχία τοῦ ὕπνου. Ἡ Δήμητρα πῆρε τότε τὸν Τριπτόλεμο στὴν ἀγκαλιά της, τὸν χάϊδεψε τρεῖς φορές, καὶ τρεῖς φορὲς ἐπανέλαβε τὰ μαγικὰ λόγια, ποὺ στόμα θνητοῦ δὲν θὰ μποροῦσε νὰ προφέρῃ. Ἔπειτα ἐπλησίασε στὴ φωτιά, ἔβαλε ἐπάνω τὸ παιδί, καὶ τὸ σκέπασε μὲ ἀναμμένα κάρβουνα, γιὰ νὰ καθαρίσῃ ἡ φωτιὰ καὶ νὰ ἀναπτύξῃ τὸ θνητό του περίβλημα. Τὴ στιγμὴ ἐκείνη ξύπνησε ἡ μητέρα, τινάχθηκε ἐπάνω καί, τυφλωμένη ἀπὸ τὴν ἀγάπη της γιὰ τὸ παιδί της, φώναξε ἔξαλλη: «Τί κάνεις;» καὶ ἅρπαξε τὸ γιό της ἀπὸ τὰ χέρια τῆς θεᾶς. «Ἡ πολλὴ ἀγάπη σου», τῆς εἶπε ἡ θεά, «ἐξεμηδένισε ὅ,τι εἶχα κάμει. Ὁ γιός σου θὰ μείνῃ θνητός. Μά, πρῶτος ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, θὰ ὀργώσῃ, θὰ σπείρῃ καί, τὰ στάχυα ποὺ θὰ θερίσῃ στὰ χωράφια, θὰ εἶναι ἡ ἀμοιβὴ τῶν κόπων του».

Ἡ Δήμητρα ἀποκαλύπτει τὴν ταυτότητά της εἰς τοὺς φιλοξενοῦντας αὐτὴν

Κατὰ τὸν ὁμηρικὸν ὕμνον, ἡ θεά, ἀφοῦ κατέδειξεν εἰς τὴν Μετάνειραν ὁλόκληρον τὴν ἔκτασιν τοῦ σφάλματός της, προσέθεσεν. «Εἶμαι ἡ Δήμητρα, ἡ θεὰ ποὺ ὅλοι τὴν τιμοῦν, χαρὰ θεῶν καὶ θνητῶν. Καὶ τώρα, ὅλος ὁ λαὸς ἂς μοῦ χτίσῃ ναὸ εὐρύχωρο καὶ βωμό... Ἐγὼ ἡ ἴδια θὰ σᾶς διδάξω τὰ μυστήριά μου, γιὰ νὰ κάνετε ἀπ᾽ ἐδῶ κ᾽ ἐμπρὸς τὶς τελετουργίες τους καὶ νὰ εὐφραίνετε τὸ πνεῦμα μου».

«Καὶ λέγοντας τὰ λόγια αὐτά, ἡ θεὰ ἄλλαξε μορφὴ καὶ ἀνάστημα, ἐπέταξε ἀπὸ πάνω της τὰ γηρατειὰ καὶ ἄστραψε ἀπὸ ὀμορφιά. Γλυκὸ ἄρωμα ἐχύθηκε ἀπὸ τοὺς μυρωμένους πέπλους της, τὰ ξανθὰ μαλλιά της ἐσκόρπισαν στοὺς ὤμους της, κι ἀπὸ τὴν ἀθάνατη λάμψη τῆς θεᾶς ἐγέμισε τὸ παλάτι κ᾽ ἔφεξε ὁ τόπος· ἔπειτα, ἡ Δήμητρα ἔφυγε».

Ἡ Δήμητρα εἰς τὸν ἐν Ἐλευσῖνι ναόν της

Πειθήνιος εἰς τὰς ἐντολὰς τῆς θεᾶς, ὁ Κελεὸς «ἀφοῦ ἐσύναξε τὸ λαὸ στὴν ἀγορά, τὸν διέταξε νὰ κτίσῃ, ἐπάνω στὸ γειτονικὸ λόφο, ἕνα πλούσιο ναὸ μὲ βωμὸ γιὰ τὴ Δήμητρα. Καὶ ὁ λαός, πρόθυμος καὶ ὑπάκουος στὸ βασιλιά, ἄρχισε νὰ κτίζῃ ὅπως τοῦ εἶχαν ζητήσει. Μὲ τὴ συμπαράσταση τῶν θεῶν, τὸ κτίσιμο προχωροῦσε

Ὁ Πλούτων ἁρπάζει τὴν Περσεφόνην. Δεξιὰ αἱ περίτρομοι συμπαίκτριαι, ἀριστερὰ δαίμονες τοῦ Ἅδου.

(Τοιχογραφία τοῦ Giordano ἐν Φλωρεντίᾳ)

γρήγορα. Σ' αὐτὸ τὸ διάστημα, ἡ ξανθὴ Δήμητρα ἔμενεν ἐκεῖ, μακριὰ ἀπὸ τοὺς ἄλλους θεούς, βαθειὰ λυπημένη γιὰ τὴν κόρη της.

»Κ' ἔτσι ποὺ ἦταν λυπημένη, προετοίμασε γιὰ τοὺς ἀνθρώπους φοβερὴ καὶ σκληρὴ χρονιά· κανένας σπόρος δὲν ἐφύτρωσε στὰ χωράφια. Μάταια τὰ βόδια ἔσυραν τ' ἀλέτρια, μάταια ἔπεσαν οἱ λευκοὶ σπόροι τοῦ κριθαριοῦ στὸ χῶμα. Καὶ τότε, ὅλη ἡ φυλὴ τῶν ἀνθρώπων θὰ εἶχε χαθῆ ἀπὸ τὴν πεῖνα, καὶ οἱ θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου θὰ ἔχαναν τὶς θυσίες ποὺ τοὺς προσφέρονταν, ἂν ὁ Ζεὺς δὲν ἐκοίταζε νὰ διορθώση τὰ πράγματα».

Παρέμβασις τοῦ Διός. Ἡ συμβιβαστικὴ λύσις

Συνένοχος τῆς ἁρπαγῆς τῆς Περσεφόνης, ὁ Ζεὺς πρὸ τοῦ κινδύνου τῆς ἐξαφανίσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀπὸ λιμόν, προσεπάθησε διὰ παντὸς μέσου νὰ καταπραΰνῃ τὴν μῆνιν τῆς Δήμητρας. Κατὰ πρῶτον ἐξαπέστειλεν εἰς αὐτὴν τὴν «χρυσόφτερη» Ἶριδα. Ἀλλὰ ἡ ἀγγελιαφόρος τῶν θεῶν δὲν ἐπέτυχε νὰ φέρῃ εἰς καλὸν πέρας τὴν ἀποστολήν της. Ἦλθε κατόπιν ἡ σειρὰ ὅλων τῶν ἄλλων θεῶν. «Τῆς πρόσφεραν πολλὰ καὶ μεγαλοπρεπῆ δῶρα, ὅλες τὶς τιμές, ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ἐπιθυμήσῃ. Κανεὶς ὅμως δὲν κατώρθωσε νὰ πείσῃ τὴ λυπημένη μητέρα· ἡ Δήμητρα, ἀνένδοτη, ἀπέρριψε ὅλες τὶς προσφορὲς καὶ εἶπε πὼς δὲν θὰ ξανανέβαινε στὸν μυρωμένο Ὄλυμπο καὶ δὲν θὰ ἄφινε τὴ γῆ νὰ ξανακάμῃ καρπούς, προτοῦ ἰδῆ μὲ τὰ μάτια της τὴν ἀγαπημένη κόρη της».

Κατόπιν αὐτοῦ, ὁ Ζεὺς ἀπεφάσισε νὰ μεσολαβήσῃ καὶ νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸν Ἅδην νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς Δήμητρας, ἀφίνων ἐλευθέραν τὴν κόρην της νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς αὐτήν. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἀπέστειλεν εἰς τὸν ἀδελφόν του τὸν διπλωματικώτατον Ἑρμῆν, ὁ ὁποῖος ἀπηύθυνεν εἰς τὸν βασιλέα τοῦ ἐρέβους τὴν ἀκόλουθον προσφώνησιν: «Ἅδη, κύριε τοῦ βασιλείου τῶν νεκρῶν, ὁ Ζεύς, ὁ πατέρας μου, μὲ διέταξε νὰ πάρω ἀπὸ τὸ Ἔρεβος καὶ νὰ ὁδηγήσω στοὺς θεοὺς τὴν ξακουστὴ Περσεφόνη, γιὰ νὰ τὴν ἰδῆ ἡ μητέρα της καὶ νὰ σταματήσῃ τὸ θυμό της ἐναντίον τῶν θεῶν. Γιατὶ ἡ Δήμητρα ἔχει βάλει στὸ νοῦ της μεγάλο κακό: σχεδιάζει νὰ καταστρέψῃ τὶς ἀδύνατες φυλὲς τῶν ἀνθρώπων, κάνοντας τοὺς σπόρους νὰ μὴ φυτρώνουν καὶ νὰ στερήσῃ τοὺς ἀθανάτους ἀπὸ τὶς τιμὲς ποὺ τοὺς προσφέρουν οἱ θνητοί. Εἶναι πολὺ ὠργισμένη, δὲν θέλει νὰ ἰδῆ κανένα θεό, κ' ἔχει κλεισθῆ μέσα σ' ἕνα μυρωμένο ναὸ στὴν αὐχμηρὴ Ἐλευσῖνα».

Ὁ Ἅδης, κατόπιν τῆς διαταγῆς τοῦ Διός, συγκατετέθη νὰ ἀφίσῃ τὴν Περσεφόνην νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν μητέρα της, «πρῶτα ὅμως τὴν ἐπῆρε κατὰ μέρος καὶ τῆς ἔδωσε νὰ φάῃ κόκκους ροδιᾶς, γλυκὸ

καρπό, γιὰ νὰ μὴ μείνῃ γιὰ πάντα κοντὰ στὴ σεβαστὴ μητέρα της».

Ὁ Ὀβίδιος ἀφηγεῖται κατὰ ἐντελῶς διάφορον τρόπον τὸ ἐπεισόδιον τῆς ροδιᾶς: «Ἡ Περσεφόνη εἶχε παραβῆ τὸν νόμο ποὺ τῆς ἐπέβαλλε τὴν ἀποχὴ ἀπὸ τροφή. Περιπατώντας στοὺς κήπους τοῦ Ἅδη ἡ νεαρὰ θεά, μὲ ὅλη τὴν ἀθωότητα τῆς ἡλικίας της, ἔκοψε ἀπὸ ἕνα δένδρο φορτωμένο καρποὺς ἕνα ρόδι, ἔβγαλε ἀπὸ αὐτὸ ἑπτὰ σπόρους καὶ τοὺς ἐδάγκωσε.

»Ὁ μόνος ποὺ τὴν εἶδε ἦταν ὁ Ἀσκάλαφος,—ὁ Ἀσκάλαφος πού, ὅπως λένε, τὸν ἐγέννησε μέσα σ' ἕνα σκοτεινὸ σπήλαιο, ἀπὸ τὴν ἕνωσή της μὲ τὸν Ἀχέροντα, ἡ περίφημη Νύμφη Ὄρφνη ἢ Γοργύρα. Ταράχθηκε βαθιὰ ἡ βασίλισσα τοῦ Ἐρέβους καὶ μετεμόρφωσε τὸν ἀδιάκριτο μάρτυρα σ' ἕνα παράξενο πουλί· ἔβρεξε τὸ κεφάλι του μὲ νερὸ τοῦ Φλεγέθωνος καὶ τὸ ἔκαμε νὰ βγάλῃ ράμφος, φτερὰ καὶ μεγάλα μάτια· χάνοντας τὴν ἀρχικὴ μορφή του, ὁ Ἀσκάλαφος ἀπέκτησε φτεροῦγες, μακριὰ καὶ γαμψὰ νύχια... Στὸ τέλος ἔγινε πουλί, ἄσχημο καὶ ἀποκρουστικό, προάγγελος δακρύων καὶ πόνου, θλιβερὴ κουκουβάγια».

Καὶ ἀκριβῶς, αἱ πρῶται λέξεις, τὰς ὁποίας ἀπευθύνει ἡ Δήμητρα εἰς τὴν κόρην της, μόλις ἐκείνη ἐπέστρεψεν, εἶναι αἱ ἑξῆς: «Παιδί μου, δὲν ἔφαγες τίποτε, ἔ;... μίλα...Τώρα πιά, ποὺ γύρισες, θὰ μείνῃς μαζί μου καὶ μὲ τὸν πατέρα σου, τὸν ἄρχοντα τῶν συννέφων, καὶ ὅλοι οἱ ἀθάνατοι θὰ σὲ τιμοῦν. Μὰ ἂν ἔφαγες (σπόρους ροδιᾶς) θὰ ξαναγυρίσῃς στὰ ἔγκατα τῆς γῆς· τέσσερις μῆνες κάθε χρόνο θὰ μένῃς ἐκεῖ, καὶ τοὺς ἄλλους ὀκτὼ μαζὶ μ' ἐμὲ καὶ τοὺς ἄλλους θεούς. Ὅταν ἡ γῆ θα σκεπάζεται ἀπὸ τὰ μυρωμένα λουλούδια τῆς ἄνοιξης, θὰ βγαίνῃς πάλι ἀπὸ τὰ βαθιὰ ἐρέβη, θαῦμα μεγάλο γιὰ τοὺς ἀθάνατους θεοὺς καὶ τοὺς θνητοὺς ἀνθρώπους... Μὰ μὲ ποιὰ πονηριὰ ὁ ἀχόρταγος βασιλιὰς κατάφερε νὰ σὲ γελάσῃ;».

Ἡ Περσεφόνη διηγήθη τότε εἰς τὴν μητέρα της τὰ διατρέξαντα. Καὶ ἐνῷ μητέρα καὶ κόρη συνωμιλοῦσαν, ἔφθασε πλησίον των, ἀπεσταλμένη ἀπὸ τὸν Δία, ἡ Ρέα καὶ εἶπεν εἰς τὴν Δήμητρα: «Ἔλα, κόρη μου, ὁ Ζεὺς σὲ καλεῖ στὸν Ὄλυμπο, ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους θεούς. Ὑποσχέθηκε νὰ σοῦ δώσῃ τὶς τιμὲς ποὺ θὰ ζητήσῃς καί, κατανεύοντας, ἔδωσε τὴ συγκατάθεσή του νὰ μὴ μένῃ ἡ κόρη σου στὸν κάτω κόσμο περισσότερο ἀπὸ τέσσερις μῆνες τὸ χρόνο».

Ἡ Δήμητρα ἀπεδέχθη τὸν συμβιβασμόν. «Καὶ ξαφνικὰ ἔκαμε πάλι γόνιμα τὰ καλλιεργημένα χωράφια. Ἡ γῆ ἐστέναξεν ἀπὸ τὸ βάρος τῶν φύλλων καὶ τῶν λουλουδιῶν. Φεύγοντας ἡ θεὰ ἐδίδαξε τοὺς δίκαιους βασιλιάδες, τὸν Τριπτόλεμο καὶ τὸν Διοκλῆ, ποὺ ἤξεραν νὰ δαμάζουν τὰ ἄλογα, τὸν δυνατὸ Εὔμολπο καὶ τὸν ἀρχηγὸ λαῶν Κελεό... Τοὺς ἐμύησε στὰ σεβαστὰ μυστήριά της, ποὺ δὲν

ἐπιτρέπεται νὰ τὰ ἀγνοοῦμε, οὔτε νὰ τὰ διερευνοῦμε, οὔτε νὰ τὰ κοινολογοῦμε, γιατὶ ὁ βαθὺς σεβασμὸς πρὸς τοὺς θεοὺς σταματᾷ τὴ φωνή: Εὐτυχισμένος ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἔμαθε τὰ ἱερὰ πράγματα...».

Οἱ τελευταῖοι στίχοι τοῦ ὁμηρικοῦ ὕμνου καθιερώνουν τὸν θεσμὸν τῶν Ἐλευσινίων Μυστηρίων, περὶ τῶν ὁποίων θὰ γίνῃ κατωτέρω λόγος. Τὰ μυστήρια αὐτὰ ἀποτελοῦν τὸ κυριώτερον μέρος τῆς λατρείας τῆς Δήμητρας, προτοῦ ὅμως ἀπασχοληθῶμεν μὲ αὐτὰ εἶναι ἀπαραίτητον νὰ μελετήσωμεν τὰς ἄλλας πλευρὰς τῆς ἐν λόγῳ λατρείας, ἡ ὁποία, ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων, εἶχε διαδοθῆ εἰς ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου.

Η ΛΑΤΡΕΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΑΣ ΕΚΤΟΣ ΤΩΝ ΕΛΕΥΣΙΝΙΩΝ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ

Τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ τῆς λατρείας τῆς Δήμητρας

Ἕνας ἀρχαῖος συγγραφεύς, ὁ Ἰσοκράτης, εἶχε σαφῶς καθορίσει τὸν διπλοῦν χαρακτῆρα τῆς θρησκείας τῆς Δήμητρας. «Ὑπενθύμιζεν εἰς τὰς Ἀθηναίους», λέγει ὁ Foucart, «τὴν διπλῆν εὐεργεσίαν ποὺ ἔκαμεν ἡ θεὰ εἰς τοὺς προγόνους των: τὴν γεωργίαν, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν μετεπήδησαν ἀπὸ τὴν ἀγρίαν κατάστασιν εἰς τὴν πολιτισμένην διαβίωσιν, καὶ τὴν μύησιν, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν ἀπέκτησαν σταθερὰν ἐλπίδα εὐτυχίας εἰς τὴν μέλλουσαν ζωήν».

Πολλαὶ ἑορταί, πολὺ ἀρχαῖαι, ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρας, θεᾶς τῆς γεωργίας. Εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν κατατάσσονται τὰ Ἐλευσίνια, τὰ ὁποῖα συγχέονται συχνὰ—καὶ κακῶς—μὲ τὰ Μυστήρια ποὺ ἐτελοῦντο εἰς τὴν Ἐλευσῖνα. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην, τὰ Ἐλευσίνια αὐτὰ ἦσαν τὰ ἀρχαιότερα ἑλληνικὰ ἀγωνίσματα καὶ ἐτελοῦντο κατ' ἀρχὰς ἀνὰ πενταετίαν· ἀργότερα ὅμως ἐτελοῦντο ἄλλα ἀνὰ τριετίαν. Ἦσαν δὲ «ἑορτή, χαρακτῆρος ἁπλοῦ, χωρὶς καμμίαν μυστηριώδη τελετουργίαν· σκοπός της ἦτο νὰ ἀπονεμηθοῦν εὐχαριστίαι εἰς τὴν θεάν, διότι εἶχε γνωρίσει εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὸν σῖτον». Εἰς τοὺς ἀρχικοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας προσετέθησαν ἀργότερα καὶ ἀγῶνες μουσικοὶ καὶ ἱππικοί.

Τὰ ἔπαθλα συνίσταντο εἰς ὡρισμένας ποσότητας κριθῆς προερχομένης ἀπὸ τὸ Ράριον πεδίον, τὸν πρῶτον ἀγρὸν ποὺ ἔσπειρεν ὁ Τριπτόλεμος κατὰ διαταγὴν τῆς θεᾶς. Τοῦ τελευταίου γεγονότος ἐγίνετο ἐπίσης ὑπόμνησις διὰ τῆς τελετῆς τῆς Ἱερᾶς Ἀρόσεως, περὶ τῆς ὁποίας ὁ Foucart λέγει ὅτι ἦτο ἀρχαιοτάτη. Ἐτελεῖτο δὲ αὕτη, ὡς φαίνεται, εἰς τρία διάφορα σημεῖα τῆς Ἀττικῆς. «Δὲν ἐπρόκειτο, βέβαια, περὶ πραγματικῆς ἀρόσεως ὁλοκλήρου

τοῦ Ραρίου πεδίου, ἀλλὰ περὶ συμβολισμοῦ· κατὰ τὴν τελετὴν αὐτὴν ἐπανελαμβάνετο ἡ ἐργασία τὴν ὁποίαν, διὰ πρώτην φοράν, εἶχε κάμει ὁ Τριπτόλεμος εἰς τὴν ἰδίαν περιοχήν, σύμφωνα μὲ ὁδηγίας τῆς θεᾶς· ὑπενθυμίζετο ἐπίσης ὅτι ἡ Δήμητρα δὲν εἶχε δώσει μόνον τὸν σῖτον καὶ τὴν κριθὴν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ ὅτι τοὺς εἶχε διδάξει τὴν τέχνην τῆς καλλιεργείας των καὶ τὴν χρῆσιν τῶν γεωργικῶν ἐργαλείων, κυρίως τοῦ ἀρότρου, τοῦ ὁποίου ἡ ἐφεύρεσις ἀπεδίδετο εἰς τὴν θεότητα».

Τὰ Χλόεια ἦσαν ἑορτὴ ἐαρινή, τελουμένη τότε ἀκριβῶς πού «ὁ σῖτος καὶ ἡ κριθὴ βλαστάνουν καὶ οἱ ἀγροὶ καλύπτονται ἀπὸ λεπτὴν χλόην». Συνωδεύοντο ἀπὸ θυσίας, κατὰ τὰς ὁποίας κυριώτερον θῦμα ἦτο ὁ κριός. Τὰ Καλαμαῖα ἐτελοῦντο κατὰ τὴν αὐ-

Ἡ Κ[illegible] Τριπτόλεμου.
(Μελανόμορφος ἀγγειογραφία)

τὴν περίπου ἐποχήν, καὶ ἀκριβῶς ὅταν ἐσχηματίζετο ἡ καλάμη τοῦ σίτου. Συνίσταντο ἀπὸ πομπὴν καὶ θυσίαν. Ὁ Foucart διατυπώνει τὴν ὑπόθεσιν ὅτι θὰ ἐτελοῦντο καὶ ἄλλαι τελετουργίαι καὶ ἄλλαι θυσίαι, «παραδείγματος χάριν, κατὰ τὸν σχηματισμὸν καὶ τὴν ὡρίμανσιν τῶν στάχεων, ἰδίως δὲ κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ θερισμοῦ». Δὲν ἔχομεν κανὲν ἐπὶ τοῦ προκειμένου δεδομένον, οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ὅμως ἀναφέρουν τὰ Ἁλῶα, τελούμενα συγχρόνως εἰς τὴν Ἐλευσῖνα καὶ τὰς Ἀθήνας, πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρας, τῆς Κόρης καί, ὡς πιστεύεται, τοῦ Διονύσου.

Δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς τὸν χαρακτῆρα τῆς ἑορτῆς αὐτῆς, πολλαὶ δὲ ὑποθέσεις διετυπώθησαν σχετικῶς. Κατὰ τὸν Foucart «ἀντικείμενον τῆς ἑορτῆς ἦτο ἡ ἐξύμνησις τῆς γονιμότητος τῆς

γῆς καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου εἴδους, ὀφειλομένης εἰς τὴν ἕνωσιν τῆς Δήμητρας καὶ τοῦ Διονύσου, καὶ ἡ προσφορὰ τιμῶν εἰς τὴν Ἐλευσῖνα, ἡ ὁποία πρώτη εἶχε λάβει ἀπὸ τὰς δύο θεότητας τὸ δῶρον τῆς πλέον πολιτισμένης διατροφῆς καὶ τὴν εἶχε κάμει γνωστὴν εἰς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους». Πομπὴ καὶ δημόσιαι καὶ ἰδιωτικαὶ θυσίαι ἐτελοῦντο κατ' αὐτήν, καθὼς καὶ μέγα συμπόσιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐλάμβαναν μέρος μόνον γυναῖκες. «Ἄφθονος οἶνος προσεφέρετο κατ' αὐτό. Τὰ τραπέζια ἦσαν κατάφορτα ἀπὸ ὅλα τὰ προϊόντα τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάσσης, ἐξαιρέσει μερικῶν τροφίμων, τὰ ὁποῖα ἀπεκλείοντο διὰ λόγους δογματικούς. Προσεφέροντο ἀκόμη γλυκίσματα, ἀναπαριστάνοντα, διὰ τοῦ σχήματός των, τὰ ὄργανα τῶν δύο φύλων. Αἱ γυναῖκες, φέρουσαι πανομοιότυπα τῶν ὀργάνων αὐτῶν, ἀντήλλασσαν μεταξύ των ὕβρεις καὶ φράσεις ἀσέμνους».

Ἡ ἑορτὴ τῶν Προηροσίων εἶχε θεσπισθῆ, κατὰ τὸν λεξικογράφον Σουΐδαν, τὸ 760 π. Χ. ὑπὸ τὰς ἀκολούθους συνθήκας: Ἡ Ἑλλὰς ὑπέφερε τότε ἀπὸ λιμὸν καὶ ἐζητήθη ἡ γνώμη τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν. Ἡ Πυθία διέταξε τοὺς Ἀθηναίους νὰ προσφέρουν ἐν ὀνόματι ὅλων τῶν Ἑλλήνων, θυσίαν εἰς τὴν Δήμητρα, πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν. Ἀπὸ τότε, ἡ θυσία αὐτὴ προσεφέρετο κατ' ἔτος εἰς τὴν Ἐλευσῖνα. «Οἱ Ἀθηναῖοι», λέγει ὁ Foucart, «ἔσωσαν τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τὸν λιμόν, ἀναλαβόντες νὰ προσφέρουν θυσίαν εἰς τὴν Δήμητρα ὑπὲρ τοῦ γενικοῦ συμφέροντος. Εἰς ἀντάλλαγμα, οἱ Ἕλληνες ὤφειλαν νὰ στέλλουν εἰς τὴν Ἐλευσῖνα τὰ πρωτόλεια τῶν ἐσοδειῶν των».

Τὰ Θεσμοφόρια

Ἡ σπουδαιοτέρα ἑορτή, ἀπὸ ὅσας ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρας, θεᾶς τῆς γεωργίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἦσαν τὰ Θεσμοφόρια. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει περὶ αὐτῶν τὰ ἑξῆς: «Διὰ τὰς μυστικὰς τελετάς, τὰς ὁποίας οἱ Ἕλληνες ὀνομάζουν Θεσμοφόρια, ὀφείλω ἐπίσης νὰ τηρήσω θρησκευτικὴν σιγήν, ἐξαιρουμένων φυσικὰ τῶν σημείων, διὰ τὰ ὁποῖα ἐπιτρέπεται νὰ ὁμιλῶμεν. Αἱ κόραι τοῦ Δαναοῦ μετέφεραν τὰς τελετὰς αὐτὰς ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὰς ἐδίδαξαν εἰς τοὺς Πελασγούς».

Οἱ ἄλλοι ἀρχαῖοι συγγραφεῖς εἶναι, ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἐξ ἴσου φειδωλοὶ εἰς λεπτομερείας, ὅπως καὶ ὁ περίφημος ἱστορικός. Τὰ Θεσμοφόρια, ἐν τούτοις, ἑωρτάζοντο εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Προοριζόμενα ἀποκλειστικῶς διὰ τὰς ὑπάνδρους γυναῖκας, (ἕνας Κυρηναῖος, ὀνόματι Βάττος, ποὺ προσεπάθησε νὰ παρεισφρήση, ἐθανατώθη), τὰ Θεσμοφόρια διαρκοῦσαν τρεῖς ἡμέρας. Περιελάμ-

βαναν πομπήν, μίαν ἡμέραν νηστείας, καὶ ἐτελείωναν μὲ τὰ Καλλιγένεια, τὰ ὁποῖα ἐπανέφεραν τὴν εὐθυμίαν.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἑορτῆς αἱ γυναῖκες ὤφειλαν νὰ ἀπέχουν πάσης σαρκικῆς ἐπαφῆς. Ὁ Ὀβίδιος γράφει σχετικῶς τὰ ἑξῆς: «Ἦτο ἡ ἐπέτειος τῶν ἑορτῶν τῆς Δήμητρας, τῶν μεγαλοπρεπῶν ἑορτῶν κατὰ τὰς ὁποίας αἱ γυναῖκες, φοροῦσαι ἐνδύματα ἀπαστραπτούσης λευκότητος, προσέφεραν εἰς τὴν θεὰν τὰ πρωτόλεια τοῦ θερισμοῦ. Αἱ γυναῖκες αὐταὶ ἐπὶ ἐννέα ἡμέρας ἀγνοοῦσαν τὴν Ἀφροδίτην, τὰς ἡδονὰς ποὺ καταδικάζει ὁ ἀσκητισμός».

Διὰ νὰ καταπραΰνουν τὰς αἰσθήσεις των, αἱ πισταὶ τῆς Δήμητρας ἐκοιμῶντο ἐπὶ στρωμάτων κατασκευασμένων ἀπὸ φύλλα τοῦ δενδρυλλίου ἄγνου (agnus castus). Παραλλήλως, ὅμως, συνηθίζετο καὶ κατὰ τὰ Θεσμοφόρια ἡ ἀνταλλαγὴ ἀσέμνων φράσεων μεταξὺ τῶν γυναικῶν. «Ἡ συνήθεια αὐτὴ φαίνεται, ἐκ πρώτης ὄψεως, κατὰ τοσοῦτον πλέον ἐκπληκτική, ὅσον οὔτε αἱ δοῦλαι οὔτε αἱ ἐλευθερίων ἠθῶν γυναῖκες ἦσαν δεκταὶ εἰς τὰ Θεσμοφόρια, ἀλλὰ μόνον ὕπανδροι. Δύο ἀπὸ αὐτὰς ἐξελέγοντο διὰ νὰ προεδρεύσουν καὶ τελέσουν τὰς καθιερωμένας τελετουργικὰς πράξεις· ἡ ἐντιμότης των καὶ ἡ ὑπόληψις τῶν συζύγων, οἱ ὁποῖοι καὶ κατέβαλλαν τὰ ἔξοδα, ἦσαν τὰ ἀπαιτούμενα προσόντα διὰ τὴν ἀνάθεσιν τοῦ τιμητικοῦ αὐτοῦ λειτουργήματος. Πρέπει, συνεπῶς, νὰ δεχθῶμεν ὅτι αἱ χονδροκομμέναι φράσεις, ποὺ ἐπανελαμβάνοντο εἰς κάθε ἑορτήν, δὲν ἦσαν αὐθόρμητοι ἀλλ' ἀποτελοῦσαν μέρος τοῦ τελετουργικοῦ καὶ εἶχαν θρησκευτικὸν σκοπὸν» (Foucart). Ἴσως, ὅπως ὑποθέτουν τινές, ἀντιστοιχοῦσαν εἰς τὰ ἀστεῖα τῆς Ἰάμβης ἢ τὰς βωμολοχίας καὶ τὴν μιμικὴν τῆς Βαυβοῦς, αἱ ὁποῖαι εἶχαν κάμει τὴν Δήμητρα νὰ χαμογελάσῃ παρὰ τὴν θλῖψιν της.

Ἡ πλέον ἱκανοποιητικὴ ἑρμηνεία τῶν Θεσμοφορίων εἶναι ἐκείνη ποὺ τοὺς ἀποδίδει ὡς σκοπὸν τὴν διατύπωσιν παρακλήσεως πρὸς τὴν θεὰν διὰ τὴν γονιμότητα τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου εἴδους.

ΟΙ ΚΥΡΙΩΤΕΡΟΙ ΤΟΠΟΙ ΛΑΤΡΕΙΑΣ ΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΑΣ

Πολλαπλότης τῶν ἱερῶν

Ἡ λεπτομερὴς μελέτη τῆς ἀνὰ τὸν ἑλληνικὸν κόσμον γεωγραφικῆς κατανομῆς τῆς λατρείας τῆς Δήμητρας καὶ τῆς κόρης της Περσεφόνης, θὰ παρέσυρεν εἰς ἀναπτύξεις, αἱ ὁποῖαι ὑπερβαίνουν τὰ πλαίσια τοῦ παρόντος ἔργου. Θὰ περιορισθῶμεν, λοιπόν,

εἰς συνοπτικὴν ἔκθεσιν τῆς ἐκτάσεως ποὺ προσέλαβεν ἡ ἐν λόγῳ λατρεία εἰς τὰς κυριωτέρας περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος.

Κατὰ γενικὴν σύμπτωσιν γνωμῶν, ἀφετηρία τῆς λατρείας τῆς Δήμητρας θεωρεῖται τὸ Δώτιον πεδίον τῆς Θεσσαλίας. Αὐτό, ὡς ἐπιστεύετο, ἦτο θέατρον τοῦ μύθου τοῦ Ἐρυσίχθονος. «Οἱ Πελασγοί», λέγει ὁ Καλλίμαχος, «εἶχαν ἀφιερώσει ἐκεῖ εἰς τὴν Δήμητρα ἓν περίφημον δάσος, μὲ δένδρα τόσον πυκνά, ποὺ τὸ φῶς δὲν διαπεροῦσε τὰ φυλλώματα των, γοητευτικὴν τοποθεσίαν, τὴν ὁποίαν ἡ θεὰ ἀγαποῦσεν ὅπως καὶ τὴν Ἐλευσῖνα, τὸ Τριόπιον καὶ τὴν Αἴτναν». Ἄλλα ἱερά, ἀρχαιότατα ἐπίσης, ὑπῆρχαν εἰς Πύρασον καὶ Ἀντρῶνα.

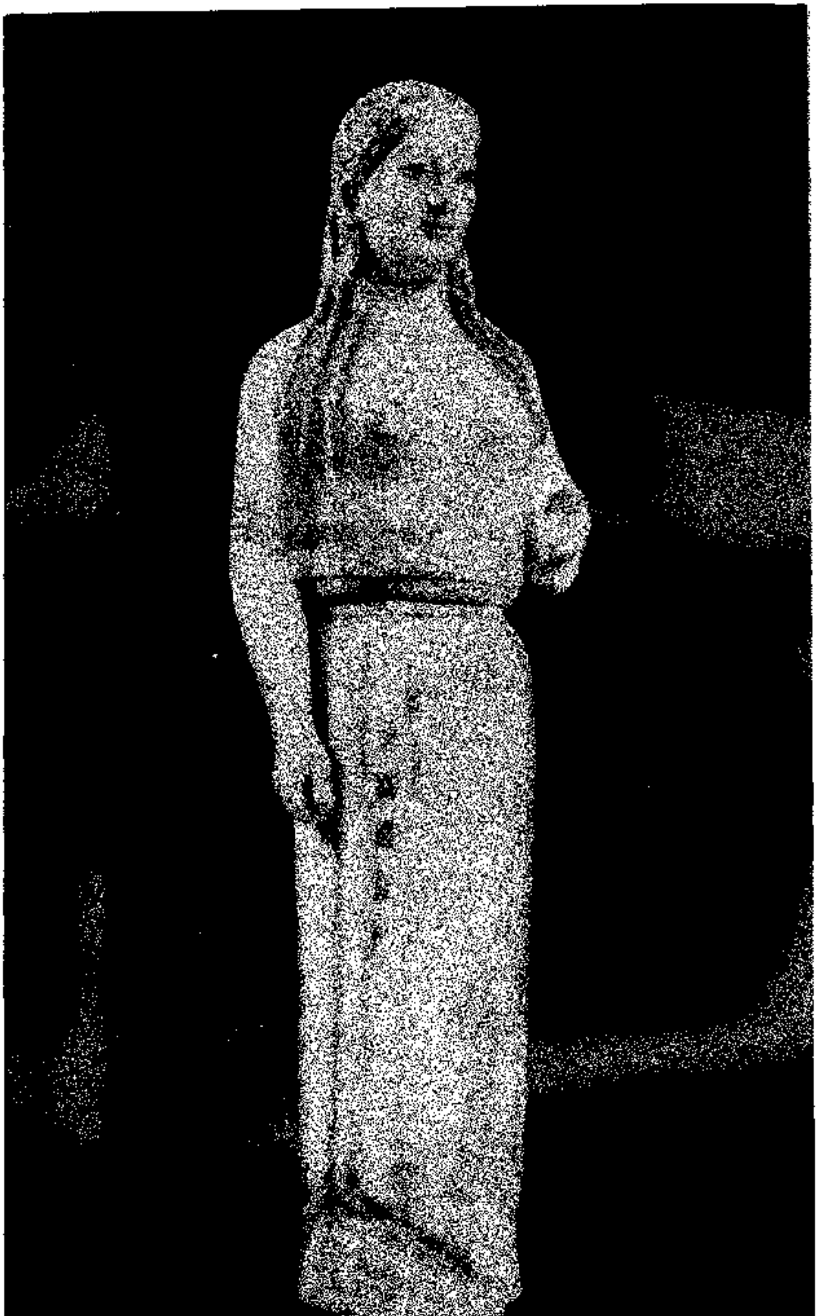
Εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἡ Δήμητρα καὶ ἡ κόρη της ἐτιμῶντο ἰδιαιτέρως εἰς τὰς Θήβας. Ἡ πόλις αὐτή, ὡς ἐλέγετο, εἶχε δοθῆ ὡς γαμήλιον δῶρον ὑπὸ τοῦ Διὸς εἰς τὴν κόρην τῆς Δήμητρας. Εἰς τὰς Ποτνίας ὑπῆρχε δάσος ἀφιερωμένον εἰς τὰς δύο θεάς, ἱερὰ δὲ εἰς τὰς Πλαταιάς, τὴν Κορώνειαν, τὴν Λεβάδειαν καὶ τὴν Τανάγραν.

Ἐξ ἄλλου, οἱ Μεγαρεῖς ἐκαυχῶντο ὅτι πρῶτοι αὐτοὶ ἵδρυσαν ναοὺς εἰς τὴν Δήμητρα, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία «Μέγαρα» τῶν ἐν λόγῳ ἱερῶν. Ὡς ἐλέγετο, ὁ βασιλεὺς Κὰρ εἶχε κτίσει ἐπάνω εἰς τὴν ἀκρόπολιν ναὸν τῆς Δήμητρας καὶ ἀκριβῶς εἰς τὸ σημεῖον, ὅπου εἶχε καθήσει ἡ θεά, ὅταν περιεπλανᾶτο ἀναζητοῦσα τὴν κόρην της. Αἱ γυναῖκες τῶν Μεγάρων ἐτελοῦσαν μυστήρια ἀναφερόμενα εἰς τὸν μῦθον αὐτόν.

Κατὰ ποῖον τρόπον ἡ λατρεία τῆς Δήμητρας μετεφέρθη καὶ διεδόθη εἰς τὴν Πελοπόννησον δὲν εἶναι ἐπαρκῶς ἐξηκριβωμένον. Βέβαιον, πάντως, εἶναι ὅτι ἡ λατρεία αὐτὴ ἦτο πολὺ διαδεδομένη εἰς τὴν ἐν λόγῳ περιοχήν. Πολλοὶ τοπικοὶ μῦθοι, ἰδιαιτέρου ὅλως χαρακτῆρος, συνδέονται μὲ τὴν ὡς ἄνω λατρείαν.

Εἰς τὴν Σικυῶνα, ἐπιστεύετο ὅτι ἡ Δήμητρα, ὑπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ ξένης γυναικός, εἶχε θρέψει τὸν Ὀρθόπολιν, υἱὸν τοῦ ἥρωος Πλεμναίου, τοῦ ὁποίου ἀπέθνησκαν, τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο, ὅλα τὰ τέκνα. Εἰς τὴν Φλιοῦντα, ἡ λατρεία τῆς Δήμητρας εἶχεν εἰσαχθῆ, κατὰ τοὺς μύθους, ὑπὸ τοῦ Δυσαύλου, ἀδελφοῦ τοῦ Κελεοῦ.

Οἱ Ἀργεῖοι ἰσχυρίζοντο ὅτι εἶχαν ναὸν τῆς Δήμητρας ἱδρυθέντα ὑπὸ τοῦ Πελασγοῦ, ὁ ὁποῖος εἶχε φιλοξενήσει, καὶ αὐτός, τὴν περιπλανωμένην θεάν. Ἄλλο ἱερόν, ἄνευ στέγης, εἶχεν ἱδρυθῆ πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρας ὑπὸ τοῦ Μυσίου, ὁ ὁποῖος τὴν εἶχεν ἐπίσης φιλοξενήσει. Πλησίον τῆς Ἑρμιόνης ὑπῆρχεν ἱερὸν τῆς Χθονίας Δήμητρας, τοῦ ὁποίου ἡ κατασκευὴ ἀπεδίδετο εἰς τὸν Κλύμειον, υἱὸν τοῦ Φορωνέως, καὶ εἰς τὴν ἀδελφήν του Χθονίαν.

Κόρη τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως φέρουσα πέπλον ὑπὲρ τὸ ἱμάτιον.

Εἰς αὐτὸ ἐτελεῖτο καθ' ἕκαστον θέρος μεγάλη ἑορτή, εἰς τὴν ὁποίαν ἐλάμβαναν μέρος γυναῖκες καὶ παιδιά, μὲ λευκὰ ἐνδύματα καὶ στεφάνους ἀνθέων εἰς τὴν κεφαλήν. Προσεφέρετο δὲ ὡς θυσία ἀγελάς, τὴν ὁποίαν ἔσφαζαν γηραιαὶ γυναῖκες μὲ δρέπανα.

'Η Δήμητρα καὶ ἡ Κόρη ἐλατρεύοντο ἐπίσης εἰς τὴν Τροιζῆνα καὶ εἰς πολλὰ μέρη τῆς Λακωνίας. Τὰ ἐκεῖ ἱερὰ τῶν δύο θεῶν ἐξηρτῶντο ἀπὸ τὴν 'Ελευσῖνα. Τὸ ἴδιον συνέβαινεν εἰς τὴν Μεσσηνίαν, ὅπου τὸ κυριώτερον ἱερὸν τῆς Δήμητρας εὑρίσκετο ε'ς τὴν πόλιν 'Ανδανίαν. Εἰς τὴν Ἦλιδα ἐπιστεύετο ὅτι τὸ σημεῖον τοῦ ἐδάφους, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Ἅδης εἶχεν ἐξαφανισθῆ μαζὶ μὲ τὴν Περσεφόνην, ὅταν τὴν ἀπήγαγε, εὑρίσκετο πλησίον τῆς 'Ολυμπίας, εἰς δὲ τὴν ἄλτιν τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς ὑπῆρχε βωμὸς ἀφιερωμένος εἰς τὴν θεὰν Δέσποιναν, κόρην τῆς Δήμητρας, περὶ τῆς ὁποίας θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω, εἰς τὰ περὶ 'Αρκαδίας.

Εἰς τὴν 'Αχαΐαν ὑπῆρχαν πολλὰ ἱερὰ τῆς Δήμητρας καὶ τῆς Κόρης. Κατά τινα μῦθον, ὁ Τριπτόλεμος, κατόπιν διαταγῆς τῆς Δήμητρας, ἐνήργησε τὴν πρώτην σπορὰν εἰς τὴν εὔφορον πεδιάδα τῶν Πατρῶν. 'Εκτὸς τοῦ ναοῦ τοῦ Αἰγίου, ὑπῆρχε καὶ ἄλλος πλησίον τῆς Πελλήνης, πρὸς τὸν ὁποῖον συνεδέετο ἕνας μῦθος σχετικὸς μὲ τὰς περιπλανήσεις τῆς Δήμητρας, ὅταν ἀναζητοῦσε τὴν κόρην της. Εἰς γειτονικὸν μικρὸν δάσος, ἐτελοῦντο ἑορταὶ ὁμοιάζουσαι κατὰ πολὺ πρὸς τὰ Θεσμοφόρια. Διαρκοῦσαν δὲ αἱ ἑορταὶ αὐταὶ ἑπτὰ ἡμέρας· τὴν τρίτην ἡμέραν, ἡ εἴσοδος εἰς τὸ ἱερὸν ἀπηγορεύετο εἰς τοὺς ἄνδρας καὶ τὰ ἄρρενα ζῷα. Τὰ δύο φῦλα συνηντῶντο ἐκ νέου τὴν ἑπομένην, καὶ τότε ἀντήλλασσαν μεταξύ των φράσεις καὶ «παρατσούκλια» σατιρικά.

'Απομονωμένη ἀπὸ τὰς γύρω περιοχάς, ἐλάχιστα προσιτὴ εἰς τὰς ἔξωθεν ἐπιρροάς, ἡ 'Αρκαδία εἶχε θεότητας τῆς γῆς, τῶν ὁποίων ἡ λατρεία ἐχρονολογεῖτο ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων. 'Ο μῦθος τῆς Δήμητρας εἶχεν, εἰς τὴν περιοχὴν αὐτήν, εἰδικὴν μορφήν, περὶ τῆς ὁποίας ἔγινεν ἤδη λόγος. Ὄχι ὁ Ζεύς, ἀλλ' ὁ Ποσειδῶν ἐπολιορκοῦσε τὴν Δήμητρα μὲ τοὺς ἔρωτάς του, κατὰ τὸν ἀρκαδικὸν μῦθον. 'Απὸ τὸν βασιλέα τῶν θαλασσῶν ἡ θεὰ ἀπέκτησε μίαν κόρην, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδόθη τὸ ὄνομα Δέσποινα.

'Ανεφέραμεν ἤδη τοὺς μύθους, εἰς τοὺς ὁποίους ὤφειλεν ἡ Δήμητρα τὰς ἐπωνυμίας 'Ερινὺς καὶ Λουσία. Ἓν ἀπὸ τὰ περιφημότερα ἱερά της ἦτο τὸ ἱερὸν τῇ Φιγαλείας, διὰ τὸ ὁποῖον ὁ Παυσανίας γράφει: «Εἰς τὴν Φιγαλείαν ὑπάρχει ἓν ἄντρον ἀφιερωμένον εἰς τὴν Δήμητρα, μέσα εἰς τὸ ὁποῖον ὑπῆρχε κάποτε ἓν ξόανον. Τὸ ξύλινον αὐτὸ ἄγαλμα παρίστανε τὴν θεὰν καθημένην ἐπὶ πέτρας. 'Ωμοίαζε μὲ γυναῖκα καθ' ὅλα τὰ ἄλλα, εἶχεν ὅμως κεφαλὴν καὶ χαίτην ἵππου. Φίδια καὶ παντὸς εἴδους ἀγρίμια περι-

επλέκοντο εἰς τὴν κόμην της. Ἐφοροῦσε χιτῶνα μακρόν, καὶ ἐκρατοῦσεν εἰς τὸ δεξιὸ χέρι δελφῖνα καὶ εἰς τὸ ἀριστερὸ περιστεράν. Τῆς εἶχαν δώσει τὴν ἐπωνυμίαν Μέλαινα, λόγῳ τοῦ μελανοῦ ἐνδύματος της».

Ὁ ἴδιος συγγραφεὺς ἀναφέρει ἐξ ἴσου περιέργους λεπτομερείας ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἱερὸν τῆς Τελφούσσης: «Εἰς τὴν Τελφοῦσσαν, εἰς τὸν ναὸν τῆς Δήμητρας, ὑπάρχουν δύο ἀγάλματα, καὶ τὰ δύο ξύλινα, πλὴν τῶν χειρῶν, τῶν ποδῶν καὶ τοῦ προσώπου, ποὺ εἶναι ἀπὸ μάρμαρον τῆς Πάρου. Τὸ ἄγαλμα τῆς Ἐρινύος ἔχει ὕψος ἐννέα περίπου ποδῶν. Τῆς Λουσίας εἶναι μικρότερον, μᾶλλον ἓξ ποδῶν. Ὅσοι νομίζουν ὅτι τὸ ἄγαλμα αὐτὸ εἶναι τῆς Θέμιδος καὶ

Ἡ Περσεφόνη ἀναβιβάζεται ὑπὸ τοῦ Ἑρμοῦ ἐκ νέου εἰς τὸ φῶς, παρουσίᾳ τῆς Ἑκάτης καὶ τῆς Δήμητρας.
(Ἐρυθρόμορφος ἀγγειογραφία)

ὄχι τῆς Λουσίας Δήμητρας, ἀπατῶνται οἰκτρῶς. Ἡ Δήμητρα ἀπέκτησεν ἀπὸ τὸν Ποσειδῶνα κόρην, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα ἀπαγορεύεται νὰ λέγεται». Ἱερὰ τῆς Δήμητρας ὑπῆρχαν ἀκόμη εἰς τὸν Φενεόν, τὴν Λυκόσουραν, τὴν Μαντίνειαν καὶ τὴν Μεγαλόπολιν.

Φαίνεται ὅτι εἰς τὴν ἀρχὴν ὑπῆρχεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν μία θεότης τῆς γῆς, ἀντικείμενον εἰδικῆς λατρείας. Ἡ θεότης αὐτὴ συνεχωνεύθη μὲ τὴν Δήμητραν, τῆς ὁποίας τὰ νεώτερα ἱερὰ εἰς τὴν ὡς ἄνω περιοχὴν ἐξηρτῶντο ἀπὸ τὴν Ἐλευσῖνα.

Εἰς ὅλας τὰς χώρας ποὺ εἶχαν σχέσεις μὲ τὴν κυρίως Ἑλλάδα, διαπιστοῦται ἡ ὕπαρξις λατρείας τῆς Δήμητρας καὶ μύθων ἀναφε-

ρομένων εἰς τὴν θεάν. Παραδείγματα: ἡ Κρήνη μὲ τὸν μῦθον τοῦ Ἰασίωνος· αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου Κυκλάδες, Θάσος καὶ Σαμοθράκη. Ἡ Σικελία, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἐπίστευαν ὅτι ἡ ἁρπαγὴ τῆς Περσεφόνης εἶχε γίνει εἰς τὸ νησί των, ἦτο κατ' ἐξοχὴν τόπος λατρείας τῶν δύο θεῶν.

Εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἡ Δήμητρα μόνον εἰς μικρὰν ἔκτασιν κατώρθωσε νὰ ὑποκαταστήσῃ μίαν ἄλλην θεὰν τῆς γῆς, τὴν Κυβέλην, περὶ τῆς ὁποίας ὡμιλήσαμεν ἤδη. Εἶχεν ὅμως ἱερὰ εἰς τὴν Κνίδον, τὴν Ἁλικαρνασσόν, πλησίον τῆς Μιλήτου καὶ τῆς Ἐφέσου, εἰς τὴν Σμύρνην καὶ εἰς τὴν Σάμον. Ἴχνη τῆς ἰδίας λατρείας ἀνευρίσκονται ἀκόμη εἰς τὴν Λυδίαν, τὴν Φρυγίαν, τὴν Καρίαν καὶ τὴν Κιλικίαν, ὅπου ἐπιστεύετο ὅτι ἡ πόλις Ταρσοὶ εἶχαν ἱδρυθῇ ἀπὸ τὸν Τριπτόλεμον.

Εἰς τὴν Αἴγυπτον, τέλος, ἀπὸ τὴν ὁποίαν, σύμφωνα μὲ μερικοὺς συγγραφεῖς, κατήγετο ἡ Δήμητρα (ἐκεῖ ὠνομάζετο Ἶσις), ἀνεπτύχθη εἰς ὡρισμένην ἐποχὴν ἡ λατρεία τῆς Ἑλληνίδος θεᾶς, ἰδίως δὲ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

ΛΑΤΡΕΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΟΡΗΣ ΤΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗΝ. ΤΑ ΕΛΕΥΣΙΝΙΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ

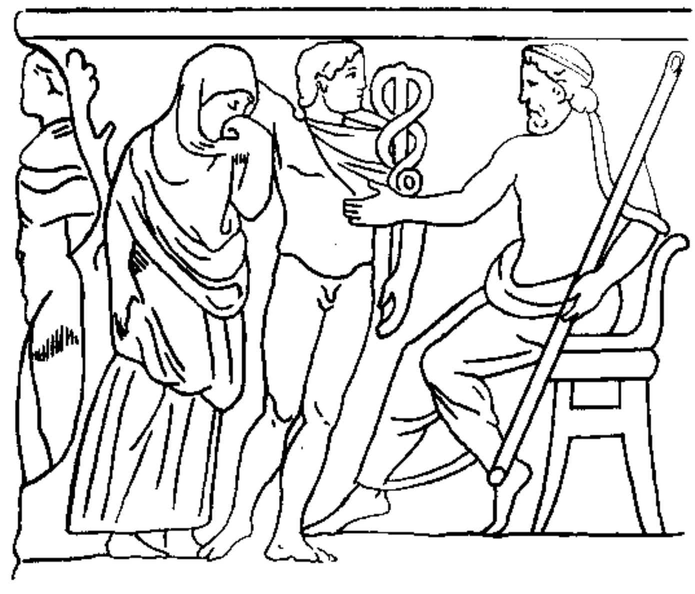
Ἡ Ἵδρυσις τῶν Μυστηρίων

Εἰς τὴν Ἀττικήν, καὶ ἰδίως εἰς τὴν Ἐλευσῖνα, ἡ λατρεία τῆς Δήμητρας καὶ τῆς Κόρης ἔφθασεν εἰς τὸ ἀπόγειον μὲ τὸν ἰδιαίτερον χαρακτῆρα ποὺ ἐπῆρεν. Εἰς τὰ μέρη αὐτὰ ἱδρύθησαν τὰ περίφημα Μυστήρια, περὶ τῶν ὁποίων, ἀτυχῶς, δὲν κατέχομεν ἀρκετὰς πληροφορίας πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς περιεργείας μας.

Εἰς τὰς πρώτας σελίδας τοῦ βιβλίου, εἰς τὰς ὁποίας συνοψίζει τὰς ἐρεύνας ὁλοκλήρου εἰκοσαετίας, ὁ Paul Foucart, ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀξιολογωτέρους Γάλλους ἐπιστήμονας, γράφει: «Τὰ Μυστήρια τῆς Ἐλευσῖνος ἔγιναν ἀντικείμενον πλείστων ἐργασιῶν. Δὲν ἰσχυρίζομαι, βέβαια, ὅτι αὐταὶ ἔκαμαν σκοτεινότερον τὸ ζήτημα, πάντως ὅμως δὲν τὸ ἐφώτισαν. Ὁ ἀναγνώστης, ἔπειτα ἀπὸ τὸ διάβασμα ὅλων αὐτῶν τῶν ἔργων, ζαλισμένος ἀπὸ τὴν ποικιλίαν καὶ τὴν ἀοριστίαν τῶν προτεινομένων ἐξηγήσεων, θὰ διερωτᾶται, χωρὶς φυσικὰ νὰ εὑρίσκῃ ἀπάντησιν, εἰς τί συνίστατο ἡ μύησις καὶ ποῖον σκοπὸν ἐπεδίωκε, τί ἐδίδασκαν εἰς τοὺς μύστας καὶ κατὰ ποῖον τρόπον». Ὁ ἴδιος συγγραφεύς, ἐν τούτοις, ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ λύσις τοῦ προβλήματος δὲν εἶναι ἀδύνατος, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ ἀκολουθηθῇ διαφορετικὴ κατεύθυνσις εἰς τὰς ἐρεύνας: «Πρέπει, πρὸ παντός, νὰ ἐξακριβωθῇ ἡ προέλευσις τῶν Μυστη-

ρίων. Ἐὰν μάθωμεν ἀπὸ ποῖον μέρος κατάγονται, ἡ γνῶσις τῆς θρησκείας ποὺ τὰ ἐγέννησε θὰ μᾶς βοηθήση νὰ κατανοήσωμεν καὶ τὸν σκοπόν των καὶ τὸ γενικὸν πνεῦμα των».

Κατὰ τὸν Foucart, ἡ λατρεία τῆς Δήμητρας κατήγετο ἐξ Αἰγύπτου. Τὴν ἰδίαν γνώμην εἶχαν καὶ ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης καὶ ὁ Πλούταρχος. Ἐξ ἄλλου, εἶναι γνωστὸν ὅτι αἱ σχέσεις μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Αἰγύπτου ἦσαν πολὺ ἀρχαιότεραι ἀπὸ ὅσον ὑπεθέταμεν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ αἰῶνος, ὁπότε ἀρχαιολογικαὶ ἀνακαλύψεις ἔρριψαν νέον φῶς εἰς τὸ ζήτημα. Ὀφεί-

Περσεφόνη, Ἑρμῆς καὶ Πλούτων ἐν Ἅδου.
(Ἐξ ἀρχαίας σαρκοφάγου)

λομεν νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τούτου ὅτι ὁ Foucart ἔχει δίκαιον; Ὁ Brillant γράφει σχετικῶς: «Ἡ ὑπόθεσις τοῦ Foucart δὲν εἶναι ἀπορριπτέα à priori, στερεῖται ὅμως ἐπαρκῶν ἀποδείξεων, ἐξ ἄλλου δὲ εἶναι ἄχρηστος, διότι εὑρίσκομεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅσα στοιχεῖα χρειάζονται διὰ νὰ ἐξηγήσωμεν ὅλην τὴν «Ἐλευσῖνα», τουλάχιστον τὴν ἀρχαϊκὴν Ἐλευσινίαν λατρείαν».

Πράγματι, ἀπεδείχθη ἡ ὕπαρξις εἰς τὴν Ἐλευσινίαν θρησκείαν δύο ἐντελῶς διαφορετικῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα δὲν συνυπῆρχαν ἀπὸ τὴν ἀρχήν. Ἀπὸ τὸ ἓν μέρος ἦτο τὸ ἀγροτικὸν στοιχεῖον, ποὺ ἔδιδεν εἰς τὴν Δήμητρα τὸν χαρακτῆρα θεότητος τῆς γῆς,

παραγωγοῦ ὅλου τοῦ πλούτου, εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλονται τὰ ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ ὡμιλήσαμεν ἤδη διὰ τὰς ἑορτὰς (Θεσμοφόρια, Ἁλῶα κλπ.) κατὰ τὰς ὁποίας, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς, ἐτιμᾶτο ἀνὰ τὸ πανελλήνιον ἡ Δήμητρα. Τὸ δεύτερον στοιχεῖον, νεωτέρας προελεύσεως, ἦτο ἐκεῖνο ποὺ ὀνομάζομεν «ἐσχατολογικόν», ἦτο δηλαδὴ στοιχεῖον σχετιζόμενον μὲ τὸν προορισμὸν τοῦ ἀνθρώπου. Πρόκειται περὶ ἀντιλήψεων ἀνωτέρας τάξεως, αἱ ὁποῖαι, ἀπὸ μιᾶς ἐποχῆς καὶ ἐδῶ, εἶχαν καταλάβει ἰδιαιτέραν θέσιν εἰς τὰς πνευματικὰς ἀπασχολήσεις τῶν Ἑλλήνων, κακῶς θεωρουμένων ἀπὸ μερικοὺς ὡς λαοῦ ἀδιαφοροῦντος διὰ τὸ ὑπερπέραν.

Τὸ νόημα τῶν Μυστηρίων

Εἰς τὸν ὁμηρικὸν ὕμνον, ἡ Δήμητρα εἶπεν, ὀλίγον πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς της, εἰς ἐκείνους ποὺ τὴν ἐφιλοξενοῦσαν: «Θὰ σᾶς μυήσω εἰς τὰ μυστήριά μου, διὰ νὰ κάμνετε τὰς τελετουργίας των καὶ νὰ ἐξευμενίζετε τὸ πνεῦμα μου». Εἰς τὸ τέλος τοῦ ποιήματος ἀναγράφονται τὰ ἑξῆς: «Ἡ Δήμητρα ἐμύησεν ὅλους εἰς τὰ σεβαστὰ μυστήριά της, τὰ ὁποῖα δὲν ἐπιτρέπεται οὔτε νὰ τὰ παραμελῶμεν, οὔτε νὰ τὰ διερευνῶμεν, οὔτε νὰ τὰ κοινολογῶμεν...». Ἡ σύστασις αὐτὴ ἐτηρήθη αὐστηρότατα ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς. Οὐδὲν ἔγραψαν περὶ τῶν τελετῶν, τὰς ὁποίας, ἐν τούτοις, ἐγνώριζαν χιλιάδες ἀνθρώπων. Καὶ ἐνῷ κατέχομεν στοιχεῖα ἀρκούντως ἀκριβῆ περὶ τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς τῶν ἑορτῶν τῆς Ἐλευσῖνος, δηλαδὴ περὶ ὅλων ὅσα ἐγίνοντο ἔξω ἀπὸ τὴν καθαυτὸ μύησιν, εἴμεθα ἀναγκασμένοι νὰ περιοριζώμεθα εἰς ὑποθέσεις ὅσον ἀφορᾷ τὰ πλέον ἐνδιαφέροντα σημεῖα, δηλαδὴ τὴν οὐσίαν τῆς λατρείας.

Πολὺς λόγος ἔχει γίνει διὰ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ὀρφισμοῦ εἰς τὰ Ἐλευσίνια Μυστήρια. Ὁ Foucart δὲν νομίζει ὅτι τοιαύτη ἐπίδρασις ὑπῆρξε. Τὰ δόγματα τοῦ ὀρφισμοῦ, λέγει, «ἐξεδηλώθησαν μὲ διαδοχικὰ συστήματα κοσμογονίας καὶ θεογονίας, συγκεχυμένα καὶ ἀσυνάρτητα, ἀφορῶντα τὰς ἀρχὰς καὶ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ Σύμπαντος. Τὰ Μυστήρια, ἀντιθέτως, περιωρίζοντο εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν λατρείαν τῆς Δήμητρας· περιωρίζοντο εἰς τὴν ἀναπαράστασιν τῶν χαρακτηριστικωτέρων ἐπεισοδίων τῆς ζωῆς της καὶ τὴν ἐξασφάλισιν εἰς τοὺς μύστας, μαζὶ μὲ τὴν προστασίαν τῆς θεᾶς, τοῦ προνομίου εὐτυχοῦς μεταθανατίου ζωῆς. Ἐξ ἄλλου, κατὰ τὰ Μυστήρια ἐδιδάσκοντο διάφοροι συνταγαὶ χρήσιμοι διὰ τὴν πορείαν ἀνάμεσα εἰς τοὺς μεταθανατίους κινδύνους». Αὐτό, φυσικά, ἦτο ἀρκετὸν διὰ νὰ προσδώσῃ εἰς τὰ Μυστήρια αἴγλην καὶ ἐνδιαφέρον ποὺ δὲν ἐμειώθησαν ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας.

Ὑποδιαίρεσις τῶν Μυστηρίων. Τὰ Μικρὰ Μυστήρια τῆς Ἄγρας

Κυριώτερος σκοπὸς τῶν ἑορτῶν τῆς Ἐλευσῖνος ἦτο ἡ μύησις εἰς τὰ Μυστήρια. Ὑπῆρχαν δύο βαθμοὶ μυήσεως. Ὁ πρῶτος ἦτο εἶδος «μακρινῆς προετοιμασίας τῶν ὑποψηφίων, ἡ ὁποία ἐγίνετο κατὰ τὰ Μικρὰ Μυστήρια, ἢ Μυστήρια τῆς Ἄγρας, ἀπὸ τὸ ὄνομα ἑνὸς προαστίου τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου ἡ ἑορτὴ αὐτὴ ἐτελεῖτο κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀνοίξεως. Ἱδρύθησαν δέ, ὡς φαίνεται, τὰ Μικρὰ Μυστήρια, διὰ νὰ διευκολυνθῇ ἡ μύησις τοῦ Ἡρακλέους, ἐκφράσαντος τὴν ἐπιθυμίαν νὰ παραστῇ εἰς τὰς ἑορτὰς τῆς Ἐλευσῖνος. Μερικοὶ συμπεραίνουν ἀπὸ αὐτὸ ὅτι τὰ Μυστήρια τῆς Ἄγρας ἦσαν μεταγενέστερα τῶν Μεγάλων Μυστηρίων καὶ ὅτι εἶχαν ἱδρυθῇ εἰς τὰς Ἀθήνας προτοῦ ἡ Ἐλευσὶς ἑνωθῇ μὲ τὴν Ἀττικήν. Ἐλάχιστα, ἄλλως τε, γνωρίζομεν, ὅσον ἀφορᾷ τὰς τελετουργίας τῶν Μικρῶν Μυστηρίων. «Κατὰ γενικὸν κανόνα», λέγει ὁ Foucart, «τὰ Μικρὰ Μυστήρια ἐθεωροῦντο ὡς προετοιμασία διὰ τὰ Μεγάλα, μὲ τὴν δημιουργίαν καταστάσεως τελετουργικῆς καθαριότητος». Φαίνεται ὅτι κατ' αὐτὰ ἐδίδετο παράστασις λειτουργικοῦ δράματος ἀναφερομένου εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Διονύσου, δηλαδὴ τὴν γέννησιν, ἢ τὸν θάνατον, ἢ τὴν δευτέραν γέννησιν τοῦ θεοῦ, ἢ ἀκόμη τὴν ἕνωσίν του μὲ τὴν Κόρην. Οἱ ὑποψήφιοι εἰς τὴν μύησιν ἐδιδάσκοντο, εἰς μὲν τὴν ἀρχὴν ὑπὸ τοῦ ἱεροφάντου, τοῦ ἀνωτάτου δηλαδὴ κληρικοῦ τῆς Ἐλευσῖνος, ἐν συνεχείᾳ δὲ ἀπὸ τοὺς μυσταγωγούς, ἐκλεγομένους ἀπὸ τὰς ἐλευσινιακὰς οἰκογενείας τῶν Εὐμολπιδῶν καὶ τῶν Κηρύκων. Γνωρίζομεν ἐπίσης ὅτι ἐτελοῦντο καθαρτήριοι τελεταί, περιλαμβάνουσαι λουτρὸν εἰς τὸν Ἰλισόν, τὸ ὁποῖον προορισμὸν εἶχε νὰ ἀποπλύνῃ τοὺς μυηθέντας ἀπὸ πᾶσαν ἀκαθαρσίαν.

Τὰ Μεγάλα Μυστήρια τῆς Ἐλευσῖνος

Ἤρχιζαν περὶ τὸ τέλος Αὐγούστου καὶ διήρκουν ἐπὶ δεκαήμερον. Ἱερὰ ἐκεχειρία, ἀναγγελλομένη ἀπὸ εἰδικοὺς κήρυκας, τοὺς σπονδοφόρους, προηγεῖτο τῶν ἑορτῶν, ἄλλη δὲ εἵπετο τούτων. Ἐξ ἄλλου, εἰδικὸς νόμος ἀπηγόρευεν εἰς τοὺς πιστωτὰς τὴν διενέργειαν κατασχέσεως ἢ καὶ φυλάκισιν ὀφειλέτου κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν Μυστηρίων.

Ἀπὸ τὰς τελετουργίας ποὺ ἐτελοῦντο κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἑορτῶν αὐτῶν, ἄλλαι μὲν ἦσαν δημόσιαι, ἄλλαι δὲ μυστικαὶ καὶ τόσον καλὰ προφυλαγμέναι ἀπὸ τὴν περιέργειαν τοῦ κοινοῦ, ποὺ μόνον ὑποθέσεις ἠμποροῦμεν νὰ κάμωμεν περὶ αὐτῶν.

Ὁ Foucart καθορίζει ὡς ἑξῆς τὴν σειρὰν καὶ τὰς ἡμέρας κατὰ τὰς ὁποίας ἐγίνοντο αἱ δημόσιαι τελεταί:

α) Ἀναχώρησις τῶν ἐφήβων ἀπὸ τὰς Ἀθήνας διὰ τὴν Ἐλευσῖνα. Τὰ «ἱερὰ» (ἱερὰ ἀντικείμενα) ἀναχωροῦν ἀπὸ τὴν Ἐλευσῖνα καὶ φθάνουν εἰς τὸ Ἐλευσίνιον τῶν Ἀθηνῶν.

β) Ἀγυρμὸς (συγκέντρωσις) καὶ πρόρρησις (προκήρυξις ἀπαριθμοῦσα ἐκείνους, εἰς τοὺς ὁποίους ἀπηγορεύετο ἡ προσπέλασις εἰς τὰ Μυστήρια).

γ) «Ἅλαδε μύσται» (οἱ μύσται εἰς τὴν θάλασσαν).

δ) Ἐπιδαύρια.

ε) Πομπὴ τοῦ Ἰάκχου καὶ ἄφιξις εἰς Ἐλευσῖνα.

Οἱ ἔφηβοι ποὺ διήνυαν «περίοδον ἐκγυμνάσεως, δυναμένην νὰ συγκριθῇ ὅσον ἀφορᾷ μερικὰ σημεῖα της μὲ τὴν στρατιωτικὴν θητείαν τῆς ἐποχῆς μας, ἐπήγαιναν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας εἰς τὴν Ἐλευσῖνα διὰ νὰ σχηματίζουν τὴν πομπὴν τῶν «ἱερῶν», τὰ ὁποῖα μετέφεραν πανηγυρικῶς εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἀπὸ τὴν πόλιν αὐτὴν ἔπρεπε νὰ τὰ ἐπαναφέρουν κατόπιν εἰς τὴν Ἐλευσῖνα». Τί ἦσαν τὰ «ἱερὰ» αὐτά; Δεδομένου ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μεταφορᾶς ἦσαν καλὰ σκεπασμένα, ὅτι κατὰ τὸν ὑπόλοιπον χρόνον ἦσαν κλεισμένα εἰς ἓν μέρος τοῦ ναοῦ, ὅπου μόνον ὁ ἱερεὺς τῆς Ἐλευσῖνος, ὁ ἱεροφάντης, εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ εἰσέρχεται, καὶ ὅτι ἐπεδεικνύοντο μόνον εἰς τοὺς μύστας καὶ μάλιστα εἰς ὡρισμένην στιγμήν, μόνον ὑποθέσεις ἠμποροῦμεν νὰ διατυπώσωμεν σχετικῶς.

Σύμφωνα μὲ τὴν γνώμην ποὺ δέχονται οἱ περισσότεροι, τὰ «ἱερὰ» αὐτὰ ἦσαν παλαιότατα καὶ χονδροκομμένα ἀγάλματα τῶν θεοτήτων ἢ σύμβολά των. Ἀσφαλῶς «θὰ ἦσαν διαφορετικὰ εἰς παραστάσεις ἀπὸ ἐκείνας ποὺ ἐγνώριζε τὸ πλῆθος, ἄλλως δὲν ὑπῆρχε λόγος νὰ τὰ κρύβουν τόσον ἐπιμελῶς καὶ νὰ ἐπιτρέπουν τὴν θέαν των μόνον εἰς τοὺς μύστας, ὡς μίαν ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας ἀποκαλύψεις τῶν Μυστηρίων».

Κατὰ τὴν διαδρομὴν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας εἰς τὴν Ἐλευσῖνα (εἴκοσι δύο περίπου χιλιομέτρων), τὰ «ἱερὰ» ἦσαν κλεισμένα εἰς κιβώτια ἀπὸ ξύλον ὀξυᾶς, τῶν ὁποίων τὸ κάλυμμα ἦτο δεμένον μὲ μαλλίνας πορφυρᾶς ταινίας. Ἡ φροντὶς τῆς μεταφορᾶς ἐπεβάρυνε τὰς ἱερείας τῆς Δήμητρας καὶ τῆς Κόρης καὶ ἐγίνετο δι' ἅρματος, τὸ ὁποῖον ἔσυραν βόες. «Καμμίαν πληροφορίαν», λέγει ὁ Foucart, «δὲν ἔχομεν ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀκολουθουμένην ὁδὸν μέχρι τῆς στιγμῆς ποὺ ἡ πομπὴ προσήγγιζεν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὅταν ἡ πομπὴ ἔφθανεν εἰς τὸ προάστιον τῆς Ἱερᾶς Συκῆς, δύο χιλιόμετρα ἀπὸ τὸ Δίπυλον (τὰς Θριασίας πύλας τῶν Ἀθηνῶν), ἐσταματοῦσε. Κατὰ τὰ ἀρχαῖα ἔθιμα, ὁ «φαιδρυντής», εἶδος ὑπηρέτου τῶν δύο θεῶν, εἰσήρχετο εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐπισκεπτόμενος

τὴν ἱέρειαν τῆς 'Αθηνᾶς, θεᾶς προστάτιδος τῶν 'Αθηνῶν, τῆς ἀνήγγελλεν ἐπισήμως τὴν ἄφιξιν τῶν «ἱερῶν» καὶ τὴν μέλλουσαν εἴσοδόν των εἰς τὴν πόλιν. Διὰ νὰ τιμήσουν τὰ «ἱερά», οἱ ἀξιωματοῦχοι καὶ οἱ πολῖται, μαζὶ μὲ τὰς γυναῖκας των καὶ τὰ παιδιά των, ἐπήγαιναν πρὸς συνάντησίν των καὶ τὰ μετέφεραν ἐν μεγάλῃ πομπῇ εἰς τὸν τόπον ὅπου θὰ παρέμεναν, εἰς τὸ 'Ελευσίνιον τῶν 'Αθηνῶν». Τὸ ἱερὸν αὐτὸ εὑρίσκετο εἰς τοὺς πρόποδας τῆς 'Ακροπόλεως. Περὶ τοῦ 'Ελευσινίου αὐτοῦ οὐδὲν ἄλλο γνωρίζομεν, αἱ δὲ μέχρι σήμερον ἀνασκαφαὶ δὲν προσέθεσαν εἰς τὰς γνώσεις μας τίποτε ἐξηκριβωμένον.

'Ο ἀγυρμός, ἢ συγκέντρωσις τῶν μυστῶν εἰς τὴν Ποικίλην, ἠκολουθεῖτο ἀπὸ τὴν πρόρρησιν, ἢ ἐπίσημον ἀνακοίνωσιν ἀπαριθμοῦσαν ἐκείνους ποὺ ἀπεκλείοντο ἀπὸ τὴν μύησιν. 'Ο ἀποκλεισμὸς αὐτὸς «ἀφωροῦσεν ὅλους ὅσοι εἶχαν τὰ χέρια κηλιδωμένα, δηλαδὴ τοὺς ἐγκληματίας, τοὺς ἱεροσύλους καὶ τοὺς φονεῖς. Εἰς τὴν κατηγορίαν αὐτὴν οἱ 'Αθηναῖοι ἐθεώρουν ὑπαγομένους καὶ τοὺς Βαρβάρους, εἰς ἀνάμνησιν τῶν Μηδικῶν πολέμων. Δὲν τοὺς ἀπέκλειαν ὡς ἠθικῶς ἐνόχους, ἀλλ' ὡς εὑρισκομένους εἰς

Μία ἐκ τῶν Κορῶν (Καρυατίδων) τῆς νοτίας προστάσεως τοῦ 'Ερεχθείου.

κατάστασιν πού ἀπαιτοῦσε καθαρμόν, συνεπῶς εἰς κατάστασιν πού δὲν ἤρεσεν εἰς τὴν θεότητα». Ἡ ἀπαγόρευσις περιελάμβανε καὶ ἐκείνους, τῶν ὁποίων ἡ φωνὴ δὲν ἦτο «νοητή», δηλαδὴ «τοὺς ἀνθρώπους πού δὲν ἠμποροῦσαν νὰ προφέρουν καθαρὰ καὶ μὲ τὸν ἀπαιτούμενον «τόνον» τὰς καθιερωμένας φράσεις».

Ἡ τελετὴ «ἅλαδε μύσται», πραγματικὰ πολὺ περίεργος, συνίστατο εἰς δρόμον τῶν μυστῶν πρὸς τὴν θάλασσαν, κατὰ τὸν ὁποῖον κάθε μύστης ἔσυρε μαζί του χοιρίδιον, «εἶδος ἀποδιοπομπαίου τράγου, φορτωμένου μὲ τὰς ἀνθρωπίνους ἀνομίας», μαζὶ μὲ τὸ ὁποῖον ἐλούετο. «Τὸ θαλάσσιον νερό», λέγει ὁ Foucart, «καλύτερα καὶ ἀπὸ τὸ νερὸ τῶν πηγῶν καὶ τῶν ποταμῶν, ἀπέπλυνεν ἀπὸ κάθε ἀνομίαν. Εἰς αὐτὴν τὴν προχωρημένην κατάστασιν καθάρσεως, οἱ μύσται ἐθυσίαζαν τὰ χοιρίδια, ἀποκαθαρθέντα ἤδη διὰ τοῦ ἐμβαπτισμοῦ των εἰς τὴν θάλασσαν. Τὸ αἷμα τῶν ζώων αὐτῶν ἐφημίζετο ὡς δραστικώτατος παράγων καθάρσεως. Ἐπιστεύετο δηλαδὴ ὅτι προσείλκυε μὲ ἀκατανίκητον δύναμιν τὰ ἐγκατεστημένα εἰς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα κακὰ πνεύματα, τὰ ὁποῖα ἐν συνεχείᾳ δὲν ἠμποροῦσαν πλέον νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ σῶμα τοῦ θύματος (τοῦ χοίρου) καὶ νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν πρώτην λείαν των».

Πολλαὶ συζητήσεις ἔχουν γίνει σχετικῶς μὲ τὰ Ἐπιδαύρια, ἑορτὴν ἡ ὁποία ἐτελεῖτο τὴν ἑπομένην καὶ τὴν μεθεπομένην τοῦ δρόμου τῶν μυστῶν πρὸς τὴν θάλασσαν. Εἶχε καμμίαν σχέσιν μὲ τὰ Μυστήρια; Κατά τινας, προωρίζετο διὰ τοὺς ὑποψηφίους εἰς τὴν μύησιν, οἱ ὁποῖοι εἶχαν φθάσει μὲ καθυστέρησιν, ἐβασίζετο δὲ ἐπὶ μύθου κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ Ἀσκληπιός, ὁ θεὸς τῆς ἰατρικῆς, ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας μετὰ τὴν ἔναρξιν τῶν Μυστηρίων. Διὰ νὰ ἠμπορέσῃ, λοιπόν, καὶ αὐτὸς νὰ μυηθῇ, ἐθεσπίσθη δευτέρα θυσία ἀνάλογος μὲ τῆς προηγουμένης ἡμέρας. Ὅ,τι γνωρίζομεν ἐν προκειμένῳ, εἶναι ὅτι μετὰ τὴν ἐπιδημίαν πανώλους τοῦ 431, οἱ Ἀθηναῖοι προσεκάλεσαν εἰς τὴν πόλιν των τὸν θεὸν τῆς Ἐπιδαύρου. Εἰς τὰς Ἀθήνας οὗτος ἐφιλοξενήθη ἀπὸ τὸν μεγάλον Σοφοκλέα ἤ, σύμφωνα μὲ ἐπιγραφὴν εὑρεθεῖσαν εἰς τὸ Ἀσκληπιεῖον, ἀπὸ κάποιον Τηλέμαχον. Ἐξηκριβωμένον, πάντως, φαίνεται ὅτι οἱ μύσται δὲν συμμετεῖχαν εἰς τὰ Ἐπιδαύρια καὶ ὅτι, ἐξ ἄλλου, ἐγίνοντο κατ' αὐτὰ θυσία καὶ πομπή, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ ἀγάλματα τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Κόρης μετεφέροντο εἰς τὸ Ἀσκληπιεῖον.

Ἡ σπουδαιοτέρα ἀπὸ τὰς ἐμφανεῖς τελετὰς τῶν Μυστηρίων ἦτο ἡ ἐπιστροφὴ τῶν «ἱερῶν» ἀπὸ τὰς Ἀθήνας εἰς τὴν Ἐλευσῖνα. Ἡ πομπὴ αὐτὴ ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ Ἰάκχου, εἴδους πνεύματος, ἡγουμένου τῆς ἀκολουθίας τῶν μυστῶν, ἐπιφορτισμένου νὰ τοὺς

ὁδηγῇ καί, μὲ τὸν πυρσὸν ἀνὰ χεῖρας, νὰ δίδῃ τὸ σύνθημα τῶν χορῶν καὶ τῶν ᾀσμάτων. Τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἰάκχου, τοποθετημένον εἰς ἅρμα καὶ συνοδευόμενον ἀπὸ ἱερέα, προηγεῖτο τῆς πομπῆς. Ἀμέσως ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸ ἠκολούθει τὸ ἅρμα, διὰ τοῦ ὁποίου μετεφέροντο, συνοδευόμενα ἀπὸ ἱερείας τῆς Δήμητρας, τὰ «ἱερά». Ἐν συνεχείᾳ ἠκολούθουν ὅσοι κατεῖχαν μεγάλους ρόλους εἰς τὴν τέλεσιν τῶν Μυστηρίων, οἱ ὁποῖοι, ἄλλωστε, ἰσχυρίζοντο ὅτι κατήγοντο ἀπὸ οἰκογενείας τὰς ὁποίας, κατὰ τὸν ὁμηρικὸν ὕμνον, εἶχε μυήσει ἡ Δήμητρα προσωπικῶς, δηλαδὴ ὁ ἱεροφάντης, ὁ δᾳδοῦχος, οἱ ἱερεῖς καὶ αἱ ἱέρειαι τοῦ ναοῦ, οἱ Εὐμολπίδαι καὶ αἱ ἄλλαι οἰκογένειαι αἱ συνδεδεμέναι μὲ τὴν λατρείαν τῆς Δήμητρας καὶ τῆς Κόρης. Πλησίον αὐτῶν συνωθοῦντο οἱ μύσται, ἀκολουθούμενοι ἀπὸ μέγα πλῆθος, ἀσφαλῶς πολλὰς χιλιάδας ἀτόμων, πού ἐπήγαιναν εἰς τὴν Ἐλευσῖνα εἰς ἔνδειξιν εὐλαβείας καὶ πρὸς ἀπονομὴν εἰς τὰς δύο θεὰς τῶν ὀφειλομένων εἰς αὐτὰς τιμῶν.

Ὅλος λοιπὸν ὁ πληθυσμὸς τῶν Ἀθηνῶν παρήλαυνεν οὕτω ἐπὶ τῆς Ἱερᾶς ὁδοῦ. «Εἰς τὰς πρώτας γραμμὰς τῆς πομπῆς», λέγει ὁ Foucart, «θὰ ἦσαν οἱ ἀξιωματοῦχοι, ἐκεῖνοι εἰς τοὺς ὁποίους ἦσαν ἀνατεθειμένα τὰ πολιτικὰ καὶ θρησκευτικὰ λειτουργήματα, ἐν συνεχείᾳ οἱ Ἀρεοπαγῖται, τὰ μέλη τῶν Πεντακοσίων, τέλος δὲ τὸ πλῆθος τῶν πολιτῶν «σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις», κατὰ φυλὰς καὶ δήμους, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς δημάρχους. Εἰδικὴ θέσις εἰς τὴν πομπὴν θὰ εἶχε προβλεφθῇ διὰ τοὺς ἀπεσταλμένους τῶν ἄλλων πόλεων. Σκοπὸς τῶν ἀποστολῶν αὐτῶν θὰ ἦτο βεβαίως ἡ ἐκδήλωσις εὐλαβείας πρὸς τὰς θεάς, ἀλλὰ καὶ φιλίας πρὸς τὸν ἀθηναϊκὸν λαόν. Οἱ μέτοικοι, τῶν ὁποίων ἄλλωστε ὁ ἀριθμὸς ἦτο μέγας, δὲν εἶχαν θέσιν εἰς τὰς γραμμὰς τῶν πολιτῶν».

Δὲν ἦτο, βέβαια, ὑποχρεωτικὸν διὰ τοὺς συμμετέχοντας εἰς τὴν πομπὴν νὰ διανύουν πεζῇ τὰ εἴκοσι δύο χιλιόμετρα τῆς διαδρομῆς. Μερικοὶ ἰδιῶται, μάλιστα, ἐχρησιμοποίουν μεταφορικὰ μέσα, τῶν ὁποίων ἡ πολυτέλεια ἀπετέλει πρόκλησιν διὰ τὸ δημοκρατικὸν πνεῦμα τῶν Ἀθηναίων. Δι' αὐτὸ ὁ ρήτωρ Λυκοῦργος, τὸν 4ον αἰῶνα, ἐπέτυχε τὴν ψήφισιν νόμου ἀπαγορεύοντος εἰς τὰς γυναῖκας τὴν χρησιμοποίησιν ἁμάξης κατὰ τὴν μετάβασιν εἰς Ἐλευσῖνα, ἐπὶ ποινῇ προστίμου ἓξ χιλιάδων δραχμῶν. Πρώτη παρέβη τὸν νόμον ἡ σύζυγός του, καὶ πρῶτος κατέβαλε τὸ πρόστιμον ὁ ρήτωρ.

Ἡ ἀπὸ Ἀθηνῶν εἰς Ἐλευσῖνα διαδρομὴ δὲν ἐγίνετο διὰ μιᾶς. Πρὸ τῶν ναῶν καὶ τῶν παρεκκλησίων τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων πού εἶχαν σχέσιν μὲ τὴν Δήμητρα, ἡ πομπὴ ἐσταματοῦσε, προσέφερε θυσίας καὶ σπονδάς, ἔψαλλεν ὕμνους καὶ ἐχόρευε.

Κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ Κηφισοῦ, οἱ πιστοὶ καὶ οἱ παριστάμενοι ἀντήλλασσαν μεταξύ των χονδροειδῆ ἀστεῖα, τοὺς γεφυρισμοὺς (ἀπὸ τὴν λέξιν: γέφυρα). Σύμφωνα μὲ κάποιον λεξικογράφον, ἕνας μόνον ἄνθρωπος, «καθήμενος εἰς τὸ διάζωμα τῆς γεφύρας, μὲ τὸ πρόσωπον σκεπασμένον διὰ προσωπίδος, ἀπηύθυνεν ἀστεῖα καὶ πειράγματα εἰς τοὺς διακεκριμένους πολίτας». Τὸ ἔθιμον αὐτὸ ἑρμηνεύεται κατὰ διαφόρους τρόπους ἀπὸ τοὺς νεωτέρους. Ὁ Foucart πιστεύει ὅτι ἔδιδε διέξοδον εἰς τὰ δημοκρατικὰ ἔνστικτα τοῦ πλήθους. Ἄλλοι, ἀντιθέτως, ἀποδίδουν εἰς αὐτὸ θρησκευτικὴν σημασίαν.

Ἡ πομπὴ ἔφθανεν εἰς τὴν Ἐλευσῖνα ἀργὰ τὸ βράδυ. Πλησίον τοῦ Καλλιχόρου φρέατος ἐγίνετο μία τελευταία τελετή, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔψαλλαν ὕμνους κινοῦντες ἀναμμένους πυρσούς. Κατόπιν, τὰ μὲν ἱερὰ ἀντικείμενα ἐτοποθετοῦντο εἰς τὴν μυστηριώδη κρύπτην των, τὸ δὲ ἄγαλμα τοῦ Ἰάκχου μετεφέρετο ἐν πομπῇ εἴτε εἰς ναόν τινα εἴτε εἰς τὴν οἰκίαν εὐλαβοῦς ἰδιώτου.

Τὸ μυστικὸν μέρος τῶν Μυστηρίων

Ἅμα τῇ ἀφίξει εἰς τὴν Ἐλευσῖνα ἤρχιζεν ἡ τέλεσις τῶν καθαυτὸ Μυστηρίων. Ἐπὶ τοῦ σημείου αὐτοῦ μόνον ὑποθέσεις δυνάμεθα νὰ διατυπώσωμεν, ἔχουν δὲ προταθῆ πάρα πολλαί. Ὁ Foucart, πάντως, σαφῶς διηυκρίνησεν ὅτι αἱ σχετικαὶ τελεταὶ ἦσαν δύο εἰδῶν: ἀφ' ἑνὸς αἱ πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρας καὶ ἀφ' ἑτέρου αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὴν μεταθανάτιον ζωήν. Ἰδού, σύμφωνα μὲ τὸν σοφὸν συγγραφέα, ἡ σειρὰ κατὰ τὴν ὁποίαν ἐγίνοντο αἱ τελεταὶ τῶν Μυστηρίων:

Ἔπειτα ἀπὸ μίαν νύκτα ἀναπαύσεως, ἐπίσημοι θυσίαι εἰς τὸν περίβολον τοῦ ναοῦ—πιθανῶς δέ, καὶ ἐπίσκεψις τῶν τοποθεσιῶν ποὺ ἀνεφέροντο εἰς τὴν διάβασιν τῆς Δήμητρας. Τελετουργικαὶ πράξεις καὶ διηγήσεις τῶν μυστῶν.

Κατὰ τὴν ἀκολουθοῦσαν νύκτα, λειτουργικὸν δρᾶμα Δήμητρας καὶ Κόρης, καὶ μύησις πρώτου βαθμοῦ εἰς τὸ Τελεστήριον.

Εἴκοσι τέσσαρας ὥρας μετὰ ταῦτα, πάντοτε κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς νυκτός, λειτουργικὸν δρᾶμα Διὸς καὶ Δήμητρας, μύησις δευτέρου βαθμοῦ ἢ ἐποπτεία.

Τελευταία ἡμέρα: τελετὴ τῶν Πλημοχοῶν. Κατ' αὐτὴν ἀνύψωναν δύο πήλινα δοχεῖα, γεμᾶτα νερό, τὸ ἓν πρὸς ἀνατολὰς καὶ τὸ ἄλλο πρὸς δυσμάς, καὶ ἔχυναν τὸ περιεχόμενόν των προφέροντες ἀποκρύφους φράσεις.

Ἡ μύησις

Ἡ μύησις περιελάμβανε δύο βαθμούς. Διὰ τὸν δεύτερον, τὴν ἐποπτείαν, ἀπῃτεῖτο προηγουμένως θητεία ἑνὸς ἔτους.

Πρὸ τῆς εἰσόδου των εἰς τὸ Τελεστήριον, οἱ μέλλοντες μύσται ὤφειλαν νὰ ἐκτελέσουν πολλὰς λειτουργικὰς πράξεις, αἱ κυριώτεραι τῶν ὁποίων ἀναφέρονται εἰς τὴν περίφημον φράσιν τὴν ὁποίαν διέσωσεν ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς: «Ἐνήστευσα, ἔπια τὸν κυκεῶνα, ἔλαβα ἀπὸ τὴν κίστην καί, ἀφοῦ ἐγεύθην, ἐτοποθέ-

Ὁ Τριπτόλεμος, ἐπὶ ἅρματος πτερωτοῦ, δέχεται παρὰ τῆς Περσεφόνης τὴν ἀποχαιρετιστήριον σπονδήν, προκειμένου νὰ ἀναχωρήσῃ πρὸς διάδοσιν τῶν σιτηρῶν ἀνὰ τὸν κόσμον.

(Ἐρυθρόμορφος κύλιξ τοῦ ἀγγειογράφου Ἱέρωνος)

τησα πάλιν εἰς τὸν κάλαθον, ἐπῆρα ἐκ νέου ἀπὸ τὸν κάλαθον καὶ ἐτοποθέτησα εἰς τὴν κίστην».

Ὁ κυκεὼν ἦτο ποτὸν παχύρρευστον, κυρίως ἐξ ὕδατος καὶ ἀλεύρου, εἰς τὸ ὁποῖον προσέθεταν εἶδος τι ἀγρίας μέντας, «πολὺ ἀποτελεσματικῆς κατὰ τῶν καρδιακῶν παθήσεων». Ὁ κάλαθος καὶ ἡ κίστη ἦσαν κιβώτια ἀπὸ ξύλον ὀξυᾶς, διαφορετικοῦ σχήματος· τὸ πρῶτον ἦτο κάπως ἐπίμηκες, κατέληξε δὲ νὰ γίνῃ μία ἀπὸ τὰς κομμώσεις τῆς Δήμητρας· τὸ δεύτερον ἦτο συνήθους σχήματος μὲ κάλυμμα ἐπίπεδον ἢ κυρτόν. Ὑποτίθεται ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἱερὰ ἀντικείμενα, τὰ κιβώτια αὐτὰ περιεῖχαν καὶ γλυκίσματα, παρασκευασμένα ἀπὸ ποικίλας οὐσίας καὶ σχήματος ἐμβληματικοῦ.

Ποία ἦτο ἡ σημασία τῶν ἐν λόγῳ πράξεων τῶν μυστῶν; Ποίαν ἀξίαν εἶχαν δι' αὐτούς ὁ κυκεὼν καὶ τὰ γλυκίσματα τῆς κίστης; «Δὲν ἐφαντάζοντο», λέγει ὁ Foucart, «ὅτι κατέπιναν θείας οὐσίας ἢ κάποιο κομματάκι ἀπὸ τὴν Δήμητρα... Ἐπρόκειτο περὶ τροφίμων, ὄχι θείων, ἀλλὰ ἱερῶν, εἰς τὴν κατανάλωσιν τῶν ὁποίων αἱ θεαὶ προσέδιδαν ἰδιαιτέραν, θείαν χάριν. Ἱερὸς ἦτο ὁ κυκεών, διότι ἡ ἰδία ἡ Δήμητρα εἶχε πίει καὶ εἶχεν ὁρίσει τὴν σύνθεσίν του· ἱερὰ ἦσαν τὰ γλυκίσματα τῆς κίστης, διότι ἦσαν κατασκευασμένα ἀπὸ σῖτον καὶ κριθήν, δῶρα τῆς θεᾶς, καὶ διότι παρεσκευάζοντο ἀπὸ τοὺς λειτουργούς της καὶ διενέμοντο ἀπὸ αὐτοὺς ἐν ὀνόματί της καὶ μέσα εἰς τὸν ναόν της».

Τὴν τελετὴν αὐτὴν ἀκολουθοῦσεν ἡ πρόσδεσις ταινιῶν, ἀπὸ τὸν ἱερέα ἢ τὴν ἱέρειαν τῆς Δήμητρας, εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν μυστῶν.

Μόνον μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν ὅλων αὐτῶν τῶν τελετουργικῶν πράξεων ἐπετρέπετο ἡ εἴσοδος τῶν μυστῶν εἰς τὸ Τελεστήριον. Τί ἐγίνετο ἐκεῖ; Κατὰ γενικὴν ἀντίληψιν, «ἐκεῖ», λέγει ὁ Foucart, «ἡ θεά, δυνάμει τοῦ συμφώνου ποὺ συνέδεεν ἐφεξῆς τοὺς μύστας πρὸς αὐτήν, ἀπεκάλυπτεν εἰς αὐτοὺς τὰ μυστικὰ τοῦ ὑπερπέραν καὶ τοὺς ἐξώπλιζε μὲ τὰ μέσα, διὰ τῶν ὁποίων θὰ ἐξησφάλιζαν τὴν σωτηρίαν των κατὰ τὴν φοβερὰν αὐτὴν δοκιμασίαν».

Τότε ἐδίδετο τὸ πρῶτον λειτουργικὸν δρᾶμα, μὲ θέμα «τὴν ἁρπαγὴν τῆς Κόρης, τὴν ὀδύνην τῆς Δήμητρας, τὰς ἐρεύνας της ὑπὸ τὸ φῶς τῶν πυρσῶν καὶ τὴν ἐπιστροφὴν τῆς νεαρᾶς θεᾶς ὑπὸ τὰς ἐπευφημίας τῶν μυστῶν». Οἱ παριστάμενοι συνεκινοῦντο βαθύτατα ἀπὸ τὸ θέαμα αὐτό, κατὰ τὸ ὁποῖον, ὅπως λέγει ὁ Πλούταρχος, «οἱ μύσται ἔβλεπαν, εἰς τὴν ἀρχήν, πορείας χωρὶς ὡρισμένην κατεύθυνσιν, κουραστικὰς ἐπιστροφὰς εἰς τὸ ἴδιον σημεῖον, ἀτελειώτους ἐρεύνας μέσα εἰς τὸ σκότος. Πρὸ τοῦ τέλους τοῦ ἔργου, ὁ τρόμος ἔφθανεν εἰς τὸ κατακόρυφον... Κατόπιν, θαυμάσιον φῶς διέσχιζε τὸ σκότος, καὶ ἡ σκηνὴ μετεφέρετο εἰς τοπίον λαμπρόν, ὅπου ἀντηχοῦσαν φωναὶ καὶ χοροί· ἱεροὶ λόγοι καὶ ἐμφανίσεις θεϊκαὶ ἐνέπνεαν θρησκευτικὸν δέος καὶ σεβασμόν».

Ἄλλος συγγραφεὺς ὁμιλεῖ διὰ τὰ ἐμβλήματα καὶ τὰς «ἐμφανίσεις», ἀπὸ τὰς ὁποίας ἄλλαι ἦσαν τρομακτικαὶ καὶ ἄλλαι φιλικαί, καὶ αἱ ὁποῖαι παρουσιάζοντο κατὰ τὴν μετάβασιν τῶν μυστῶν εἰς τὸ Τελεστήριον. Εἶναι ἀδύνατον νὰ καθορίσωμεν ἀκριβῶς τί ἦσαν αἱ ἐμφανίσεις αὐταί: ἀγάλματα, ζωγραφισμένα πανιά, ἢ ὀπτικαὶ ἀπάται ἐπιτυγχανόμεναι μὲ φωτιστικοὺς συνδυασμούς. Ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ μύσται «ἐπερνοῦσαν ἀπὸ τὸ σκότος εἰς τὸ φῶς, ἀπὸ τὸν φόβον εἰς τὴν γαλήνην», ἐπιτρέπεται νὰ ὑποθέσωμεν μαζὶ μὲ τὸν Foucart ὅτι οἱ «μύσται ἔβλεπαν, κατὰ τὴν τελετὴν αὐτήν, περιοχὰς τοῦ ἄλλου κόσμου, τοὺς κατοίκους του καὶ

τὴν ὁδὸν ποὺ θὰ ἀκολουθοῦσαν, διὰ νὰ φθάσουν ἐνώπιον τῶν βασιλέων τοῦ Ἐρέβους».

Μετὰ τὸ τρομακτικὸν δρᾶμα τῆς καθόδου εἰς τὸν Ἅδην, ἀκολουθοῦσεν ἡ ὀπτασία τῆς ἀφίξεως «εἰς τὰ γελαστὰ λειβάδια τῶν Ἠλυσίων Πεδίων, τὰ φωτισμένα ἀπὸ ἐξαίσιον φῶς», κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ μύσται ἔβλεπαν «μίαν εἰκόνα τῆς μακαρίας διαμονῆς ποὺ αἱ δύο θεαὶ ὑπέσχοντο εἰς τοὺς πιστούς των». Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐγίνετο ἡ ἐπισημοτέρα πρᾶξις τῆς μυήσεως. Ὁ ἱεροφάντης ἤνοιγεν τὴν θύραν τοῦ «ἀνακτόρου», τοῦ «παρεκκλησίου», ὅπου ἐφυλάσσοντο τὰ ἱερὰ ἀντικείμενα καί, μέσα εἰς τὸ ἄπλετον φῶς, τὰ ἐπεδείκνυεν εἰς τοὺς μύστας. Ὡμιλήσαμεν ἤδη διὰ τὰ «ἱερὰ» αὐτά. Κατὰ τὸν Foucart, τὸ σημαντικώτερον ἦτο ἓν πολὺ ἀρχαῖον ἄγαλμα τῆς Δήμητρας. «Ὁ ἱεροφάντης τὸ παρουσίαζε, σκεπασμένον ἀπὸ κοσμήματα καὶ πλούσια ἐνδύματα, τὰ ὁποῖα ἔκρυβαν τὸν χονδροκομμένον κορμὸν δένδρου. Ἡ θεὰ εἰκονίζετο κρατοῦσα ἐμβλήματα καὶ σύμβολα ἄγνωστα εἰς τοὺς ἀμυήτους. Χαρὰν καὶ ἐλπίδα ἐνέπνεεν ἡ ἐμφάνισίς της εἰς τοὺς μύστας. Ἐπίστευαν ὅτι εἶχαν ἐνώπιόν των τὴν ἰδίαν τὴν Δήμητρα, ἡ ὁποία, ἐγκαταλείπουσα πρὸς στιγμὴν τὴν κατοικίαν της, ἤρχετο πρὸς αὐτοὺς διὰ νὰ τοὺς ὑποσχεθῆ τὴν προστασίαν της εἰς τὸ ὑποχθόνιον βασίλειον τοῦ ὁποίου ἦτο κυρίαρχος».

Ὁ ἱεροφάντης ἐπρόφερε τότε μερικὰς φράσεις, ἐπεξηγηματικὰς τῶν ὅσων ἔβλεπαν οἱ μύσται. Ἐπρόκειτο, βεβαίως, περὶ «ἁπλῶν διαβεβαιώσεων, χωρὶς καμμίαν ἀπόδειξιν, ὅπως τὰ σύμβολα τῆς πίστεως». Μεταξὺ τῶν «ἀπορρήτων» αὐτῶν θὰ ἦσαν πιθανῶς «καὶ φράσεις προωρισμέναι ὄχι μόνον νὰ διδάξουν τοὺς μύστας, ἀλλὰ καὶ νὰ τοὺς προμηθεύσουν τὰ ἀναγκαῖα ὅπλα». Χάρις εἰς τὰς ἐν λόγῳ φράσεις, οἱ μεμυημένοι θὰ ἠμποροῦσαν νὰ διασχίσουν ἀκινδύνως τὸν ἐπικίνδυνον δρόμον, τὸν γεμᾶτον ἐμπόδια, ποὺ ὁδηγεῖ εἰς τὴν διαμονὴν τῶν μακάρων. Δὲν ἀρκοῦσεν ὅμως νὰ ἐπαναλαμβάνῃ ὁ μύστης ἀκριβῶς τὰς λέξεις ποὺ ἐπρόφερεν ὁ ἱεροφάντης· ἔπρεπε νὰ τοὺς δίδῃ καὶ τὸν ἴδιον «τόνον», διαφορετικὰ ἡ δύναμις τῶν μαγικῶν φράσεων ἐξεμηδενίζετο.

Ἡ ἐποπτεία, δεύτερος βαθμὸς μυήσεως

Ἔπειτα ἀπὸ τὸν πρῶτον βαθμὸν μυήσεως, τοῦ ὁποίου ἐξεθέσαμεν τὰς κυριωτέρας τελετάς, ἀκολουθοῦσε δεύτερος βαθμός, ἡ ἐποπτεία. Ἦτο ὀλιγώτερον σπουδαῖος καὶ οὐδόλως ἀπαραίτητος. Διάστημα ἑνὸς ἔτους ἔπρεπε νὰ περάσῃ ἀπὸ τὴν ἁπλῆν μύησιν μέχρι τῆς ἐποπτείας. Ὅσον ἀφορᾷ τὰς λεπτομερείας της, αἱ σχετικαὶ γνώσεις μας εἶναι ἐλάχισται. Ἡ φράσις τοῦ ἁγίου

Ἱππολύτου, εἰς τὴν ὁποίαν γίνεται λόγος περὶ τῆς ἐποπτείας ἔγινε ἀφορμὴ ποικίλων ἑρμηνειῶν. «Οἱ Ἀθηναῖοι, κατὰ τὴν μύησιν τῆς Ἐλευσῖνος, ἐπιδεικνύουν εἰς τοὺς ἐπόπτας τὸ μέγα, τὸ θαυμαστόν, τὸ τελειότερον μυστήριον τῆς ἐποπτείας: Ἕνα στάχυν σίτου θερισμένον σιωπηλὰ (τὸν ἐν σιγῇ θεριζόμενον στάχυν)».

Στηριζόμενος ἐπὶ συγκρίσεων μὲ σχετικὰς παραδόσεις τῆς αἰγυπτιακῆς θρησκείας, ὁ Foucart διατυπώνει τὴν ὑπόθεσιν ὅτι εἰς τὴν ἐποπτείαν δὲν πρόκειται πλέον περὶ τῆς Δήμητρας, ἀλλὰ περὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Διονύσου, ἑνὸς Διονύσου ὅμως προερχομένου ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον. Εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ θρησκεία τοῦ Διονύσου εἶχεν ἐπιδράσει ἐπὶ τῶν Ἐλευσινίων Μυστηρίων, τίποτε ὅμως δὲν ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ζωὴ τοῦ Διονύσου ἀπετέλει θέμα τῶν τελετουργιῶν τῆς ἐποπτείας.

Ἡ ἱερογαμία Διὸς καὶ Δήμητρας

Ἐκτὸς τοῦ τελετουργικοῦ δράματος, εἰς τὸ ὁποῖον παριστάνοντο ἡ ἁρπαγὴ τῆς Κόρης καὶ αἱ περιπλανήσεις τῆς Δήμητρας πρὸς ἀνεύρεσίν της, ἐδίδετο παράστασις καὶ ἄλλου, μὲ θέμα τὸν ἱερὸν γάμον, ἢ ἱερογαμίαν, Διὸς καὶ Δήμητρας. Ὁ Foucart ὁ ὁποῖος πρῶτος ἔφερεν εἰς φῶς τὸ γεγονὸς τοῦτο, γράφει ἐν προκειμένῳ: «Ἡ ἕνωσις τοῦ Διὸς καὶ τῆς θεᾶς ἐδίδετο ὡς θέαμα εἰς τοὺς μύστας ἀπὸ τὴν ἱέρειαν τῆς Δήμητρας καὶ τὸν ἱεροφάντην. Δὲν πρέπει, ὅμως, νὰ θεωροῦμεν τὰ δύο αὐτὰ πρόσωπα ὡς ἠθοποιοὺς ποὺ ἔπαιζαν ἁπλῶς ἕνα ρόλον: ἀντιθέτως, ἐξετέλουν μίαν πρᾶξιν τοῦ λειτουργήματός των καὶ ἐνεσάρκωναν τὰς θεότητας, τῶν ὁποίων ἔφεραν τὴν περιβολήν. Διὰ τοὺς θεατάς, ὁ ἱεροφάντης καὶ ἡ ἱέρεια ἦσαν οἱ θεοὶ οἱ ἴδιοι, ζῶντες καὶ δρῶντες, ἡ δὲ ὑπόθεσις τοῦ ἔργου ἐξετυλίσσετο ἀκριβῶς ὅπως ἐπιστεύετο ὅτι εἶχε γίνει ἡ ἕνωσις τῶν δύο θεῶν κατὰ τοὺς μυθολογικοὺς χρόνους. Ὁ Ζεὺς ἔσυρε βιαίως τὴν Δήμητρα καὶ κατήρχετο εἰς σκοτεινὸν χῶρον. Ἐν συνεχείᾳ ἔσβηναν οἱ πυρσοὶ καὶ ἡ ἕνωσις ἐπραγματοποιεῖτο μέσα εἰς τὸ σκότος καὶ τὴν ἀγωνιώδη ἀναμονὴν τῶν παρισταμένων». Κατὰ τὸν ἅγιον Ἱππόλυτον, ὁ ἱεροφάντης πού, ἀφοῦ ἔπινεν εἰδικὸν ποτόν, περιήρχετο εἰς ἀνικανότητα, ἀναφωνοῦσεν ὅταν ἐνεφανίζετο ἐκ νέου: «Ἡ θεϊκὴ Βριμὼ ἐγέννησε τὸν Βριμόν, τὸ ἱερὸ παιδί· δηλαδὴ ἡ Ἰσχυρὰ ἐγέννησε τὸν Ἰσχυρόν»*. Τὸ παιδὶ αὐτὸ ἦτο, κατὰ τὸν Foucart, ὁ Πλοῦτος, ὁ ὁποῖος, ὁ-

* Ἡ σχετικὴ φράσις ἔχει ὡς ἑξῆς μετὰ τῆς πιθανωτέρας ὀρθογραφικῆς ἐκφορᾶς: Ἱερὸν ἔτεκε Πότνια κοῦρον, βριμὼ βριμόν. Ἤτοι: Ἡ Δέσποινα ἐγέννησεν ἱερὸν βλαστόν, δυνατὴ δυνατόν.

μως, ὅπως εἴπαμεν ἤδη, εἶχε γεννηθῆ, κατὰ τὸν Ἡσίοδον, ἀπὸ τοὺς ἔρωτας τῆς Δήμητρας καὶ τοῦ Ἰασίωνος.

Ὁ σοφὸς συγγραφεύς, τοῦ ὁποίου τὰ ἔργα ἀπετέλεσαν τὴν κυριωτέραν πηγὴν τοῦ κεφαλαίου αὐτοῦ, λέγει τὰ ἑξῆς ἐν ἐπιλόγῳ εἰς τὸ περὶ τῶν Ἐλευσινίων Μυστηρίων σπουδαιότατον ἔργον του: «Ἰδού, λοιπόν, κατὰ τὴν γνώμην μας τὸ νόημα τῶν μυστικῶν δραμάτων, ποὺ τὸ ἱερατεῖον τῆς Ἐλευσῖνος παρίστανε κατὰ τὰς ἱερὰς ἀγρυπνίας. Ἀνενέωναν μὲ πολὺν ρεαλισμὸν τὰ δύο σημαντικώτερα γεγονότα τῆς ζωῆς τῆς Δήμητρας καί, δι' αὐτῶν, διαιώνιζαν τὰ δύο μεγαλύτερα δῶρα τῆς θεᾶς: τὴν γεωργίαν καὶ τὴν μύησιν. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ ἀποτελέσματα τῆς θείας δράσεως ἐξηνεμίζοντο μὲ τὴν πάροδον τοῦ ἔτους, ἦτο ἀπαραίτητον νὰ ἀνανεώνωνται διὰ περιοδικῆς ἐπαναλήψεως αὐτῆς. Τὰ δύο δράματα ἦσαν αἱ οὐσιαστικαὶ τελετουργίαι τῶν Μυστηρίων· ἐγκατάλειψίς των ἢ οἱαδήποτε ἀμέλεια περὶ τὴν ἐκτέλεσίν των, ἐπιστεύετο ὅτι θὰ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν μείωσιν τῆς θείας ἐπιρροῆς καί, συνεπῶς, τὴν ἀπώλειαν τῶν πλεονεκτημάτων ποὺ ἡ Δήμητρα εἶχε δωρήσει εἰς τὴν Ἐλευσῖνα καί, διὰ τῆς Ἐλευσῖνος, εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ ἀνθρώπινον γένος. Δι' αὐτό, δὲν εἶναι ἐκπληκτικὸν ὅτι, παρὰ τὴν ἀναχρονιστικὴν μορφήν των καὶ τὸν ἐνοχλητικὸν ρεαλισμόν των, τὸ ἱερὸν τῶν δύο θεῶν ὑπῆρξεν ἐπὶ αἰῶνας, καὶ μέχρι τῶν τελευταίων ἡμερῶν τῆς ειδωλολατρείας, θέατρον ἐτησίων ἐπαναλήψεων τῶν δύο λειτουργικῶν δραμάτων: τῆς ἁρπαγῆς τῆς Κόρης καὶ τῆς ἑνώσεως Δήμητρας καὶ Διός».

Μαρμάρινον ἄγαλμα Κόρης.
(Μουσεῖον Νεαπόλεως)

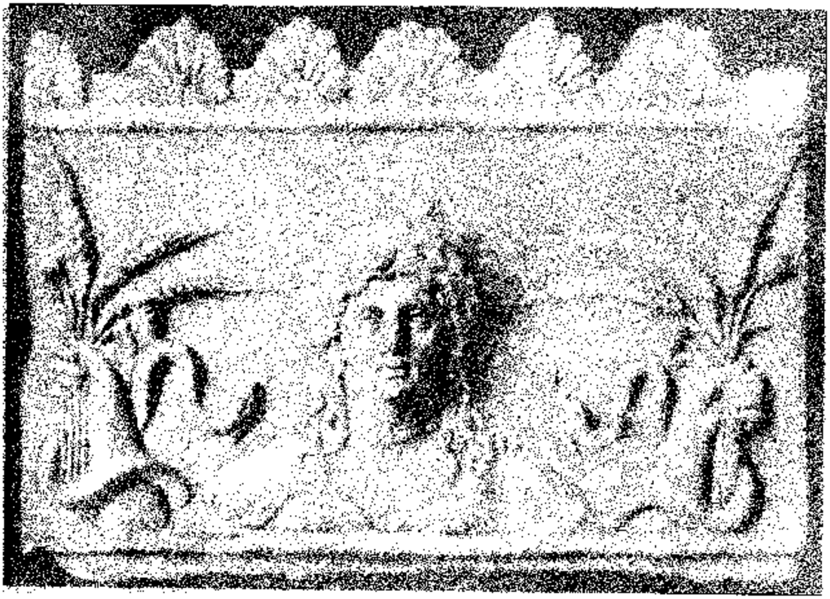
Ἄλλαι Ἐλευσινιακαὶ θεότητες συνδυασμέναι μὲ τὴν Δήμητρα

Κατὰ τὴν διάρκειαν ἀνασκαφῶν διενεργηθεισῶν εἰς τὴν Ἐλευσῖνα ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας Ἀθηνῶν, εὑρέθησαν δύο ἀνάγλυφα ἀφιερωμένα εἰς τὸν «θεὸν» καὶ τὴν «θεάν», χωρὶς ὄνομα. Ποῖον εἶναι τὸ μυστηριῶδες αὐτὸ ζεῦγος; Πότε εἰσήχθη εἰς τὴν Ἐλευσῖνα; Οἱ ἐπιστήμονες διετύπωσαν ἐν προκειμένῳ πολλὰς ὑποθέσεις. Πιστὸς εἰς τὴν θεωρίαν του περὶ αἰγυπτιακῆς καταγωγῆς τῆς Δήμητρας, ὁ Foucart πιστεύει ὅτι πρόκειται περὶ συμπλέγματος τοῦ Ὀσίριδος καὶ τῆς Ἴσιδος, δύο θεῶν τοὺς ὁποίους Αἰγύπτιοι ἄποικοι εἰσήγαγαν εἰς τὴν Ἑλλάδα μαζὶ μὲ τὴν γεωργίαν. Κατ' αὐτόν, ἀπὸ τὸ ἐν λόγῳ ζεῦγος «κατάγονται αἱ θεότητες ποὺ τὸ διαιώνισαν εἰς τὴν Ἐλευσῖνα, διὰ μεταμορφώσεων ἀναλόγων πρὸς τὴν ἐντόπιον λατρείαν καὶ τὰς ἐθνικὰς τάσεις. Πολὺ συντόμως ἡ Ἶσις μετεμορφώθη εἰς Δήμητρα καὶ Κόρην. Εἰς τὰς ἰωνικὰς Κυκλάδας ὁ Ὄσιρις ἔλαβε τὸ ὄνομα Ζεὺς Εὐβουλεύς, εἰς δὲ τὴν Ἀττικὴν ἐξηφανίσθη διαμελισθεὶς εἰς πολλὰς θεότητας: Εὐβουλεύς, Πλούτων, Διόνυσος».

Ἄλλη, ἀρχαιοτάτη, θεότης τῆς Ἐλευσῖνος ἡ Δάειρα, ἦτο κατὰ τοὺς μύθους κόρη τοῦ Ὠκεανοῦ, ἀπέκτησε δὲ ἀπὸ τὸν Ἑρμῆν τὸν ἐπώνυμον ἥρωα τῆς Ἐλευσῖνος. Κατ' ἀρχὰς ἀντίζηλος καὶ ἐχθρὰ τῆς Δήμητρας, ἀπερροφήθη κατόπιν ἀπὸ τὴν νέαν λατρείαν καὶ ἀφωμοιώθη μὲ τὴν θυγατέρα τῆς θεᾶς, τὴν Κόρην. Ἡ τελευταία κατεῖχεν εἰς τὴν ἐλευσινίαν θρησκείαν, εἰς τὴν ὁποίαν, ἄλλως τε, δὲν ἐνεφανίσθη ἀπ' ἀρχῆς, ρόλον ὀλιγώτερον σημαντικὸν ἀπὸ τῆς Δήμητρας. Ὡς γνωστόν, ἡ Κόρη, ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Περσεφόνης, ἐθεωρεῖτο σύζυγος τοῦ Ἅδου καὶ βασίλισσα τῶν νεκρῶν. Ἔχει τεθῆ, σχετικῶς, τὸ ἑξῆς ζήτημα: «Περσεφόνη καὶ Κόρη εἶναι δύο ὀνόματα τῆς αὐτῆς θεότητος, ἢ πρόκειται περὶ διαφορετικῶν θεοτήτων, αἱ ὁποῖαι συνεχωνεύθησαν μεταγενεστέρως; Περισσότερον πιθανὴ φαίνεται ἡ δευτέρα ἐκδοχή, διότι ἡ μὲν Περσεφόνη ἐμφανίζεται περισσότερον ὡς βασίλισσα τοῦ Ἅδου, ἡ δὲ Κόρη ὡς θεὰ τῆς νεαρᾶς βλαστήσεως καὶ ἰδίως ὡς θυγάτηρ καὶ πανομοιότυπον τῆς Δήμητρας, πρὸς τὴν ὁποίαν στενώτατα συνδέεται, πρᾶγμα ποὺ σπανίως ἐπέτρεψεν εἰς τὴν λατρείαν της νὰ εἶναι ἀνεξάρτητος». Τὸ βέβαιον, πάντως, εἶναι ὅτι εἰς τὴν Ἐλευσῖνα, ἡ θυγάτηρ τῆς Δήμητρας, ὠνομάζετο πάντοτε Κόρη, ποτὲ δὲ Περσεφόνη. Ὁ Foucart τὴν θεωρεῖ νέον, ἐξ ὑπαρχῆς, δημιούργημα: «Ἐντελῶς διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν σκοτεινὴν καὶ σκληρὰν σύντροφον τοῦ Ἅδου, ἡ νέα θεὰ ἔχει τὴν γλυκύτητα καὶ τὴν καλωσύνην ποὺ χαρακτηρίζουν τὴν μητέρα της Δήμητρα». Κατ' αὐτόν, ἡ Κόρη ἦτο πανομοιότυπον εἴδωλον

τῆς Δήμητρας. Πρὸς ἐξήγησιν δὲ τούτου, διατυπώνει τὴν ὑπόθεσιν ὅτι «ἐπειδὴ ἡ Δήμητρα, ὡς ἔννοια, καὶ ὡς ὄνομα ἀκόμη, ὑποβάλλει τὰς ἰδέας τῆς γονιμότητος καὶ τῆς μητρότητος, θὰ ἦτο ἀντιφατικὸν νὰ τὴν φαντάζεται στεῖραν, καὶ δι᾽ αὐτό, πολὺ φυσικά, τῆς ἔδωσαν μίαν κόρην».

Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι, εἰς τὰ ἀρχαιότερα ἔργα τέχνης, εἶναι ἐνίοτε πολὺ δύσκολον νὰ ἀποφανθῶμεν μετὰ βεβαιότητος, ἂν ἡ εἰκονιζομένη θεότης εἶναι ἡ Δήμητρα ἢ ἡ Κόρη καί, ὅταν παρίστανται καὶ αἱ δύο, ποία ἐξ αὐτῶν εἶναι ἡ Δήμητρα καὶ ποία ἡ Κόρη. Καὶ εἰς τὴν λατρείαν ἀκόμη, αἱ δύο θεότητες εἶναι στενώτατα

Δημήτηρ κρατοῦσα σύμβολα: Στάχεις, μήκωνα, ὄφεις.
(Πήλινον πλακίδιον)

συνδεδεμέναι, ἡ κόρη ὅμως ἐξαρτᾶται πάντοτε ἀπὸ τὴν μητέρα. Καὶ ναὶ μὲν ἀνεκαλύφθησαν—ἐκτὸς τῆς Ἐλευσῖνος—ἴχνη λατρείας τῆς Κόρης μόνον, ἀλλ᾽ ἡ ὑπόθεσις ὅτι τὸ Μικρὰ Μυστήρια τῆς Ἄγρας ἦσαν εἰδικῶς ἀφιερωμένα εἰς αὐτήν, δὲν εὐσταθεῖ.

Ὁ ἅρπαξ καὶ σύζυγος τῆς Περσεφόνης-Κόρης, ὁ θεὸς τοῦ κάτω κόσμου, ὁ Ἅδης-Πλούτων, ἦτο καὶ αὐτὸς ἀντικείμενον λατρείας εἰς τὴν Ἐλευσῖνα, ὅπου καὶ ἀνευρέθη ὁ ναός του. Ἡ μορφή του ὅμως παραμένει εἰς δευτερεῦον ἐπίπεδον, παρουσιάζεται δὲ ὄχι μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ σκληροῦ βασιλέως τοῦ Ἐρέβους, ἀλλ᾽ ὡς

θεὸς εὔνους καὶ εὐεργετικός, φίλος τῶν γεωργῶν, πάροχος πρὸς πάντας τῶν ἀγαθῶν ποὺ περικλείει εἰς τὰ ἔγκατά της ἡ γῆ.

Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἐλευσῖνος συναντᾶται καὶ ἄλλη χθονία θεότης, τὴν ὁποίαν, ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα, τὴν συνέχεαν μὲ τὸν Πλούτωνα. Ἦτο ὁ Εὐβουλεύς. Ὑπάρχουν περὶ αὐτοῦ πολλοὶ μῦθοι. Σύμφωνα μὲ τὸν ἕνα, ὁ Εὐβουλεὺς ἦτο ἁπλοῦς χοιροβοσκός, ἓν δὲ μέρος τοῦ κοπαδιοῦ του «τὸ κατάπιε ἡ γῆ, ὅταν ἄνοιξε διὰ νὰ περάσῃ τὸ ἅρμα τοῦ Ἅδου» κατὰ τὴν ἀπαγωγὴν τῆς Περσεφόνης. Πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ ἐπεισοδίου αὐτοῦ, ἐθυσίαζαν, κατὰ τὰ Θεσμοφόρια, χοίρους εἰς τὸν Εὐβουλέα. Σύμφωνα μὲ ἄλλον μῦθον, πρόκειται περὶ υἱοῦ τοῦ Τροχίλου, πρώην ἱερέως τῆς Δήμητρας εἰς τὸ Ἄργος, πρόσφυγος εἰς Ἐλευσῖνα καὶ πατρὸς τοῦ Τριπτολέμου. Οὗτος συναντᾶται ἐκτὸς τῆς Ἐλευσῖνος συνδυασμένος πρὸς τὴν Δήμητρα καὶ τὴν Κόρην ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Ζεύς-Εὐβουλεύς, ἐνῷ εἰς τὴν πόλιν τῶν Μυστηρίων ἦτο σχεδὸν ἄγνωστος.

Περὶ τοῦ Ἰάκχου εἴπαμεν ἤδη ὅτι ὁ Foucart τὸν θεωρεῖ πνεῦμα δευτέρας σειρᾶς, ὁδηγὸν τῶν μυστῶν κατὰ τὴν ἐπαναφορὰν τῶν «ἱερῶν» ἀπὸ τὰς Ἀθήνας εἰς τὴν Ἐλευσῖνα. Δὲν θὰ ἐπανέλθωμεν ἐπίσης ἐπὶ τοῦ ρόλου τοῦ Διονύσου εἰς τὰ Μυστήρια. Ἀπομένει ὅμως νὰ ἀσχοληθῶμεν μὲ ἓν πρόσωπον, τὸ ὁποῖον ἐθεωρεῖτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὡς ὁ πρῶτος γεωργός, ὁ διαδώσας τὸν σῖτον. Πρόκειται περὶ τοῦ Τριπτολέμου.

Ὁ μῦθος τοῦ Τριπτολέμου

Κατὰ τὸν ὁμηρικὸν πρὸς τὴν Δήμητρα ὕμνον, ὁ Τριπτόλεμος ἀνῆκεν εἰς τὴν χορείαν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι εἰς τὴν Ἐλευσῖνα κατεῖχαν «τὰ ἀξιώματα καὶ τὰς τιμάς». Συγκατελέγετο μεταξὺ τῶν «βασιλέων φρουρῶν τῆς δικαιοσύνης», εἰς τοὺς ὁποίους ἡ θεὰ ἐδίδασκε τὰ «ἱερὰ λειτουργήματα» καὶ τοὺς ὁποίους ἐμύει εἰς τὰ σεβαστὰ μυστήριά της. Ἐθεωρεῖτο, γενικῶς, υἱὸς τοῦ Κελεοῦ καὶ τῆς Μετανείρας, καὶ εἰς ὡρισμένην ἐποχὴν τὸν ὑποκατέστησαν εἰς τὸν Δημοφῶντα, τὸ παιδὶ δηλαδὴ τοῦ ὁποίου ἡ ἀνατροφὴ εἶχεν ἀνατεθῆ εἰς τὴν Δήμητρα, ὅταν εἶχε φθάσει εἰς τὴν Ἐλευσῖνα μεταμορφωμένη εἰς γραῖαν. Ἄλλοι ὅμως τὸν ἐθεώρουν υἱὸν ἄλλων γονέων, κατὰ ἕνα δὲ μῦθον ἦτο ἀδελφὸς τοῦ Εὐβουλέως. Εὐνοούμενος τῆς Δήμητρας, ἐφευρέτης τοῦ ἀρότρου, πρῶτος αὐτὸς ἔσπειρεν εἰς τὸ Ράριον πεδίον τῆς Ἐλευσῖνος σῖτον καὶ κριθήν, ἐπεδεικνύετο δὲ εἰς πάντα ἐπισκέπτην τὸ ἁλώνι, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχεν ἁλωνίσει τὰ πρῶτα θερισθέντα στάχυα. Ναὸς καὶ βωμὸς τοῦ Τριπτολέμου ὑπῆρχαν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν

Ἐλευσῖνα. Εἰς τὴν τελευταίαν πόλιν, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἑορτῶν, ἀφιέρωσαν καὶ εἰς αὐτόν, ὅπως καὶ εἰς τὴν Δήμητρα καὶ τὴν Κόρην, τὰ πρωτόλεια τῶν ἐσοδειῶν, εἰς αὐτὸν δὲ ἀπεδίδετο ἡ εἰσαγωγὴ τῶν Θεσμοφορίων εἰς τὴν πόλιν τῆς Παλλάδος. Ἐθεωρεῖτο ἐπίσης εἰσηγητὴς τῶν νόμων τῆς πόλεως καὶ ἐλέγετο ὅτι μετὰ τὸν θάνατόν του εἶχε γίνει καὶ αὐτὸς κριτὴς εἰς τὸν Ἅδην.

Κατὰ τὴν παράδοσιν, ὁ Τριπτόλεμος δὲν εὐηργέτησε μόνον τοὺς κατοίκους τῆς Ἀττικῆς. Κατὰ διαταγὴν τῆς Δήμητρας, ἡ ὁποία τοῦ εἶχε δωρήσει πτερωτὸν ἅρμα συρόμενον ἀπὸ φίδια, εἶχε διατρέξει τὴν γῆν ὁλόκληρον σπείρων αὐτήν. Διὰ τὸν λόγον αὐτόν, ἡ λατρεία του διεδόθη εἰς ὅλον τὸν ἑλληνικὸν κόσμον, μέχρι Θρά-

Ο Τριπτόλεμος ἑτοιμάζεται να ἀναχωρήση ἐπι τοῦ πτερωτοῦ ἅρματος πρὸς διδασκαλίαν τῆς καλλιεργείας τῶν σιτηρῶν εἰς τὸν κόσμον. Κρατεῖ σκῆπτρον καὶ στάχεις, ἡ Δημήτηρ δᾷδας, ἡ δὲ Κόρη ἄροτρον.

('Εξ ἐρυθρομόρφου κρατῆρος)

κης καὶ Μικρᾶς Ἀσίας, ἰδίως δὲ εἰς Σικελίαν. Ἐξ ἄλλου οἱ Ἕλληνες καλλιτέχναι, ἰδιαιτέρως οἱ ἀγγειογράφοι καὶ οἱ γλύπται, παρέστησαν συχνὰ τὸν μῦθον τοῦ Τριπτολέμου εἰς ἔργα ἀπὸ τὰ ὁποῖα μερικὰ διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν.

Ἡ σκηνὴ ποὺ συναντᾶται συχνότερον εἰς τὰς ἀγγειογραφίας εἶναι ἡ ἀναχώρησις τοῦ Τριπτολέμου. Αἱ θεαὶ εἰκονίζονται εἰς αὐτὴν παραδίδουσαι εἰς τὸν Τριπτόλεμον τοὺς γονίμους σπόρους καὶ τὴν σπονδὴν τοῦ κυκεῶνος, αὐτὸς δὲ καθήμενος ἐπὶ πτερωτοῦ ἅρματος καὶ κρατῶν στάχεις. Τὸ σπουδαιότερον γλυπτὸν μνημεῖον, ἀπὸ τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸν Τριπτόλεμον, εἶναι τὸ θαυμάσιον ἀνάγλυφον ποὺ εὑρέθη τὸ 1859 εἰς τὴν Ἐλευσῖνα, καὶ εἰς

τὸ ὁποῖον ὁ Τριπτόλεμος εἰκονίζεται ὑπὸ τὴν μορφὴν νέου ἀνδρός, ἑκατέρωθεν τοῦ ὁποίου εὑρίσκονται ἡ Δήμητρα, μὲ κάπως ἀρχαϊκωτέραν κόμμωσιν καὶ ἔνδυμα, καὶ ἡ Κόρη εἰς ρυθμὸν περισσότερον νεωτερίζοντα.

Η ΔΗΜΗΤΡΑ ΚΑΙ Η ΠΕΡΣΕΦΟΝΗ-ΚΟΡΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗΝ

Οἱ διάφοροι τύποι

Ἐλάχιστα δεδομένα κατέχομεν ὅσον ἀφορᾷ τὰς πολὺ ἀρχαίας παραστάσεις τῆς Δήμητρας καὶ τῆς Κόρης. Κατὰ τὸν Παυσανίαν, αἱ δύο θεαὶ εἶχαν μνημεῖον εἰς τὸν ναὸν τῆς Φλιοῦντος καὶ εἰς τὸν ἐν Ὀλυμπίᾳ ναὸν τῆς Ἥρας. Ἀνεφέραμεν δὲ ἀνωτέρω τὸ χωρίον τοῦ ἰδίου συγγραφέως, εἰς τὸ ὁποῖον αὐτὸς ὁμιλεῖ διὰ τὸ ἄγαλμα τῆς Δήμητρας, ποὺ εὑρίσκετο εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Φιγαλείας, ἄγαλμα ποὺ εἶχε κεφαλὴν καὶ χαίτην ἵππου. Μετὰ τὴν ἐξαφάνισίν του τὸ ἀρχαῖον αὐτὸ ξόανον ἀντικατεστάθη ἀπὸ ἓν μνημεῖον, ἔργον τοῦ γλύπτου Ὀνάτα, τὸ ὁποῖον, μὲ τὴν σειράν του, κατεπλακώθη ὅταν κατέπεσαν λίθοι ἐκ τῆς ὀροφῆς τοῦ σπηλαίου τῆς Φιγαλείας. Εἰς τὴν Ἔνναν τῆς Σικελίας ὑπῆρχε χάλκινον ἄγαλμα τῆς Δήμητρας κρατούσης πυρσούς. Πιστεύεται ὅτι ὁμοίου τύπου εἶναι μία τερρακότα εὑρεθεῖσα ἐντὸς τάφου εἰς Αἴγιναν καὶ ἀποκειμένη σήμερον εἰς τὸ Βρεττανικὸν Μουσεῖον. Ἄλλαι τερρακόται, εὑρεθεῖσαι εἰς τὴν Καμάριναν, παριστάνουν τὴν Δήμητρα, ὄχι καθημένην, ἀλλ' ὀρθίαν, καὶ κρατοῦσαν μικρὸν χοῖρον. Εἰς μερικὰ νομίσματα, ἰδίως τοῦ Μεταποντίου τῆς Σικελίας, εἰκονίζεται ἡ κεφαλὴ τῆς Δήμητρας μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ σύμβολά της. Ἐξ ἄλλου, ἐπὶ μελανομόρφων ἀγγείων εἰκονίζεται ἡ Δήμητρα καὶ ἡ κόρη της, ἰδίως εἰς σκηνὰς μυθολογικάς, ὅπως ἡ ἀναχώρησις τοῦ Τριπτολέμου.

Ἡ Περσεφόνη, ὡς χθονία θεότης καὶ σύζυγος τοῦ Ἅδου, ὑπῆρξεν ἀντικείμενον ὡρισμένου ἀριθμοῦ παραστάσεων, ἰδίως ἀρχαϊκῶν λακωνικῶν ἀναγλύφων (τόμος 1ος, σελὶς 446). Ἡ κόρη τῆς Δήμητρας εἰκονίζεται ἐπίσης ἐπὶ μελανομόρφων ἀγγείων· εἰς ἓν ἀπὸ αὐτὰ παρίσταται καθημένη καὶ κρατοῦσα στάχεις εἰς τὸ ἀριστερὸ χέρι.

Τὰ ἀριστουργήματα τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς

Οἱ μεγάλοι Ἕλληνες γλύπται τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς ἠσχολήθησαν πολλάκις μὲ τὴν παράστασιν τῶν δύο μεγάλων θεοτήτων τῆς Ἐλευσῖνος. Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἀπαριθμοῦν ἀρκετὰ ἔργα

διασήμων καλλιτεχνῶν, ὅπως τοῦ ἐξ Ἀθηνῶν Εὐκλείδου, τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο εἰς τὸν ναὸν τῆς Βούρας, εἰς τὴν Ἀχαΐαν, καὶ τοῦ ἐκ Μεσσήνης Δαμοφῶντος, τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο εἰς τὸν ναὸν τῆς Λυκοσούρας. Ὁ Φειδίας, ἐξ ἄλλου, καὶ οἱ μαθηταί του, δὲν εἶχαν παραλείψει νὰ παραστήσουν τὴν Δήμητρα εἰς τὰ γλυπτὰ τοῦ Παρθενῶνος. Εἶναι, πράγματι, γενικὴ ἡ σύμπτωσις γνωμῶν ἐπὶ τοῦ ὅτι ἡ Δήμητρα καὶ ἡ Κόρη εἰκονίζονται εἰς ἓν σύμπλεγμα τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος τοῦ Παρθενῶνος. Αἱ δύο θεαί, ὁμοιομόρφως ἐνδεδυμέναι, κάθηνται ἐπὶ τετραγωνικῶν ἑδράνων, χωρὶς ἐρεισίνωτον. Ἡ Κόρη στηρίζει τὸ ἀριστερὸ χέρι της εἰς τὸν ὦμον τῆς μητέρας της. Τῆς ἰδίας πιθανῶς ἐποχῆς εἶναι καὶ τὸ περίφημον ἀνάγλυφον τῆς Ἐλευσῖνος, περὶ τοῦ ὁποίου ἔγινεν ἤδη λόγος.

Ὁ ὁμότεχνος τοῦ Φειδίου, ὁ Πραξιτέλης, εἶχε κάμει, ὡς ἐλέγετο, πέντε διαφορετικὰ ἀγάλματα τῆς Δήμητρας, εἴτε μόνης εἴτε μέσα εἰς συμπλέγματα. Ὁ ὑπ' αὐτοῦ δημιουργηθεὶς τύπος ἐξήσκησεν ὁριστικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν μεταγενεστέρων παραστάσεων τῆς Δήμητρας. Χαρακτηριστικὸν τοῦ τύπου αὐτοῦ εἶναι ἡ συνήθης νεάζουσα μορφὴ τῆς θεᾶς, ἡ ἔκφρασις τῆς ὁποίας ἔχει κάτι περισσότερον ἀνθρώπινον ἀπὸ τὰ ἀγάλματα ἄλλων μεγάλων θεοτήτων.

Εἰς τὸ Λοῦβρον ὑπάρχει ἀνάγλυφον εἰκονίζον τὴν Δήμητρα φέρουσαν, ὡς κάλυμμα τῆς κεφαλῆς, τὸν κάλαθον καὶ κρατοῦσαν εἰς τὸ δεξιὸ χέρι ὄχι στάχεις ἀλλὰ κύπελλον. Τὸ κολοσσιαῖον ἄγαλμα τοῦ μουσείου τοῦ Καπιτωλίου, ποὺ εὑρέθη εἰς τὸν Ἀβεντῖνον λόφον τὸ 1750, καὶ τὸ ὁποῖον θεωρήθη ἀρχικῶς ὡς ἄγαλμα τῆς Ἥρας, παρουσιάζει ἕνα τύπον Δήμητρας, ὁ ὁποῖος ἀνεγνωρίσθη ἐν συνεχείᾳ εἰς πολυάριθμα ἀντίγραφα.

Οἱ ἐπιστήμονες δὲν εἶναι σύμφωνοι ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἄγαλμα τῆς villa Albani τῆς Ῥώμης. Ἄλλοι λέγουν ὅτι πρόκειται περὶ τῆς Δήμητρας, ἄλλοι ὅτι εἰκονίζει τὴν Κόρην. Ἡ αὐτὴ ἀβεβαιότης βασιλεύει σχετικῶς μὲ δύο ἀγάλματα τοῦ μουσείου τῆς Νεαπόλεως, τὰ ὁποῖα, ἐν τῷ συνόλῳ των, ὑπενθυμίζουν τὰ ἀγάλματα τῆς villa Albani.

Συνήθως ἡ Δήμητρα εἰκονίζεται καθημένη. Ἓν ἄγαλμα τῆς γλυπτοθήκης Jacobsen, εἰς τὴν Κοπεγχάγην, παριστάνει τὴν θεὰν εἰς τὴν στάσιν αὐτήν, εἶναι δὲ πιθανῶς ἀντίγραφον ἀγάλματος τοῦ τέλους τοῦ πέμπτου αἰῶνος. Ἡ λεγομένη Δήμητρα τῆς Κνίδου παριστάνει τὴν θεὰν ἐπίσης καθημένην, εἶναι δὲ τὸ τελειότερον μνημεῖον τῆς θεᾶς ἀπὸ ὅσα ἔχουν διασωθῆ.

Εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Νεαπόλεως ὑπάρχει ἄγαλμα τῆς Κόρης, τῆς ὁποίας ἡ ὡραία νεανικὴ κεφαλὴ ὑπενθυμίζει παραστάσεις

τῆς Ἀφροδίτης καὶ τῆς Ἀρτέμιδος. Παραστάσεις αὐτῆς ἀνευρέθησαν ἐπὶ πολλῶν νομισμάτων.

Ἔχουν διασωθῆ ἀρκεταὶ τερρακόται παριστάνουσαι τὰς δύο θεάς, εἴτε μόνας, εἴτε μέσα εἰς συμπλέγματα. Ἀξιολογώτεραι εἶναι αἱ προερχόμεναι ἀπὸ τὴν Καμάριναν.

Ἐπὶ ἐρυθρομόρφων ἀγγείων, ἡ Δήμητρα καὶ ἡ Κόρη εἰκονίζονται ἰδίως εἰς τὴν σκηνὴν τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Τριπτολέμου, δὲν ἠμποροῦμεν δὲ πάντοτε νὰ ἀποφαινώμεθα μετὰ βεβαιότητος ποία εἶναι ἡ μία καὶ ποία ἡ ἄλλη. Γενικῶς ὅμως ἡ Δήμητρα εἰκονίζεται παραδίδουσα τοὺς στάχεις εἰς τὸν Τριπτόλεμον, ἡ δὲ Κόρη κρατοῦσα πυρσούς.

Πιστεύεται ἐπίσης ὅτι εἰς τὸ δυτικὸν ἀέτωμα τοῦ Παρθενῶνος εἰκονίζονται ἡ Περσεφόνη μὲ τὸν σύζυγόν της Ἄδην. Ὑπὸ τὴν ἰδιότητά της ὡς ἀνάσσης τοῦ ὑποχθονίου κόσμου, ἡ Περσεφόνη εἰκονίζεται συχνὰ ἐπὶ ἀγγείων τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας καὶ ἐπὶ ρωμαϊκῶν σαρκοφάγων.

Αἱ μυθολογικαὶ σκηναί, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ Περσεφόνη παίζει κάποιον ρόλον, καὶ αἱ ὁποῖαι ἀναπαρίστανται συχνότερον τῶν ἄλλων εἰς τὰ καλλιτεχνικὰ ἔργα τῆς ἀρχαιότητος, εἶναι ἡ ἁρπαγὴ τῆς νεαρᾶς θεᾶς καὶ ἡ ἐπιστροφή της εἰς τὸ φῶς. Ἡ πρώτη ἀπὸ τὰς σκηνὰς αὐτὰς συναντᾶται εἰς πολλὰς ἀγγειογραφίας, νομίσματα, τοιχογραφίας, μωσαϊκὰ καὶ ἀνάγλυφα σαρκοφάγων. Ἡ ἐπιστροφὴ ἢ ἄνοδος τῆς νεαρᾶς θεᾶς συναντᾶται εἰς πολλὰ ἀγγεῖα καὶ νομίσματα τῆς Λαμψάκου καὶ τῆς Ἐλαίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΑΙ ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΑΙ ΘΕΟΤΗΤΕΣ

Η ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΩΝ ΟΛΥΜΠΙΩΝ. ΑΙ ΘΕΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΑΣΤΕΡΩΝ

Ησχολήθημεν διαδοχικῶς εἰς τὰ προηγούμενα κεφάλαια μὲ τὰς μεγάλας θεότητας τοῦ ἑλληνικοῦ Πανθέου. Γύρω ἀπὸ αὐτὰς ὑπῆρχαν καὶ ἐκινοῦντο θεότητες μικροτέρας σημασίας, ἄξιαι ὅμως καὶ αὐταὶ προσοχῆς, λόγῳ τῶν μύθων καὶ τῶν δοξασιῶν εἰς τοὺς ὁποίους ἔδωσαν τὴν πρώτην ὕλην καὶ λόγῳ τῶν ἔργων τέχνης τὰ ὁποῖα ἐνέπνευσαν εἰς τοὺς ἀρχαίους καλλιτέχνας. Μερικαὶ ἀπὸ αὐτὰς συγκαταλέγονται μεταξὺ τῶν πλέον χαριτωμένων μορφῶν ποὺ ἐδημιούργησε τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα, πρᾶγμα ποὺ ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὅλαι σχεδὸν εἶναι γυναῖκες. Ὑπηρετοῦσαι τοὺς μεγάλους θεοὺς τοῦ Ὀλύμπου ἐσκόρπιζαν συχνὰ τὴν χαρὰν εἰς τὴν διαμονὴν τῶν ἀθανάτων. Καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματά των δὲν φέρουν εἰς τὸν νοῦν παρὰ τὰς ἰδέας τῆς χάριτος καὶ τῆς ἁρμονίας.

Ι Ρ Ι Σ

Ἡ οὐρανία ἀγγελιαφόρος

Δὲν θὰ ἐπανέλθωμεν ἐδῶ ἐπὶ τοῦ ρόλου ποὺ ἀπεδίδετο εἰς τὴν Ἥβην, τὴν κόρην τῆς Ἥρας, ἡ ὁποία ἄλλωστε παρεμερίσθη ἀπὸ τὸν Γανυμήδη, ὑπὸ συνθήκας τὰς ὁποίας ἐξεθέσαμεν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ παρόντος ἔργου (τόμος 1ος, σελ. 91). Πολὺ σπουδαιότερον, ἐν συγκρίσει, ρόλον κατεῖχε μία ἄλλη θεότης, ἡ Ἶρις, ἡ ἀγγελιαφόρος τῶν θεῶν.

Κατὰ τὸν Ἡσίοδον, ἡ Ἶρις ἦτο κόρη τοῦ Θαύμαντος, υἱοῦ τῆς Γαίας καὶ τοῦ Πόντου. Μητέρα της ἦτο ἡ Ὠκεανὶς Ἠλέκτρα, ἡ ὁποία εἶχε γεννήσει καὶ τὰς Ἅρπυίας. Οἱ περισσότεροι ἀρχαῖοι συγγραφεῖς τὴν ἐθεώρουν παρθένον, ὁ δὲ μῦθος περὶ ἑνώσεώς της μὲ τὸν Ζέφυρον, ἀπὸ τὴν ὁποίαν εἶχε γεννηθῆ ὁ Ἔρως, δὲν εὗρηκε πολλοὺς προθύμους νὰ τὸν ἀποδεχθοῦν. Μᾶς εἶναι δὲ κυρίως

γνωστὴ ἡ Ἶρις ἀπὸ τὰ διάφορα ἐπεισόδια τῆς ζωῆς τῶν θεῶν, εἰς τὰ ὁποῖα εὑρέθη ἀναμεμειγμένη.

Ὁ ρόλος τῆς Ἴριδος παρουσιάζεται ὑπὸ πολλὰς μορφάς. Ἄλλοτε χρησιμεύει ὡς διάμεσος μεταξὺ τῶν θεῶν, ἄλλοτε μεταφέρει εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰ οὐράνια μηνύματα. Εἰς τὴν Θεογονίαν, τὴν ἀποδιδομένην εἰς τὸν Ἡσίοδον, ὁ ποιητὴς λέγει: «Κάποτε, ὅταν κάποια διένεξη ξεσπᾶ ἀνάμεσα στοὺς θεούς, ἡ κόρη τοῦ Θαύμαντος, ἡ Ἶρις μὲ τὸ ἐλαφρὸ βάδισμα, πετᾷ, πειθήνια ἀγγελιαφόρος, πάνω ἀπὸ τὴν πλατειὰ θάλασσα. Ἂν ἕνας ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ Ὀλύμπου πῆ ψέματα, ἡ Ἶρις, γιὰ τὴν καθιέρωση τοῦ μεγάλου ὅρκου τῶν θεῶν, πηγαίνει καὶ φέρνει ἀπὸ μακριά, μέσα σὲ χρυσὸ δοχεῖο, τὸ περίφημο νερὸ ποὺ πέφτει, κρύο πάντα, ἀπὸ τὴν κορυφὴ ἑνὸς ψηλοῦ βράχου». Πρόκειται περὶ τοῦ ὕδατος τῆς Στυγός, ἐπὶ τοῦ ὁποίου οἱ θεοὶ ὡρκίζοντο, ἀνεφέραμεν δὲ εἰς ἄλλο κεφάλαιον τὰς τρομερὰς συνεπείας τῆς ἐπιορκίας.

Εἰς τὴν Ἰλιάδα, ὁ Ὅμηρος παρουσιάζει τὴν Ἴριδα εἰς τὸν ρόλον τοῦ ἀγγελιαφόρου τῶν θεῶν, μεταφέρουσαν τὰς διαταγὰς τοῦ Διὸς εἰς τὰς ἄλλας θεότητας, ἰδίως δὲ εἰς τὸν Ποσειδῶνα: «Ἡ Ἶρις, μὲ τὰ γρήγορα σὰν τὸν ἄνεμο πόδια, ὑπάκουη στὴ φωνὴ τοῦ Διός, κατεβαίνει ἀπὸ τὴν Ἴδη στοὺς ἱεροὺς κάμπους τοῦ Ἰλίου. Ὅπως πέφτει ἀπὸ τὰ σύννεφα, κάτω ἀπὸ τὴν παγωμένη πνοὴ τοῦ Βοριᾶ, τὸ χιόνι ἢ τὸ χαλάζι, τόσο γρήγορα πετᾷ, γεμάτη ἀνυπομονησία, ἡ ἐλαφριὰ Ἶρις». Εἰς ἄλλο χωρίον, παρουσιάζεται μεταβαίνουσα εἰς τὴν Θέμιδα, μητέρα τοῦ Ἀχιλλέως, διὰ νὰ τὴν πείση νὰ ἔλθη εἰς τὸν Ὄλυμπον: «Ἡ Ἶρις σηκώνεται, ἀγγελιαφόρος γρήγορη σὰν τὸν ἄνεμο. Ἀνάμεσα στὴ Σάμο καὶ τὴν τραχειὰ Ἴμβρο, πηδᾷ στὰ σκοτεινὰ κύματα τῆς ἀνοιχτῆς θαλάσσης. . .».

Ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἡ Ἶρις ἐλάμβανε ἀνθρωπίνην μορφήν: «Στὸ διάστημα αὐτό, ἡ Ἶρις, μὲ τὰ γρήγορα σὰν τὸν ἄνεμο πόδια, σταλμένη ἀπὸ τὸν Δία, μετέφερε στοὺς Τρῶες μιὰ θλιβερὴ εἴδηση. Εἶχε πάρει τὴ μορφὴ τοῦ Πολίτου, υἱοῦ τοῦ Πριάμου». Διὰ νὰ ἠμπορέση νὰ συναντήση τὴν Ἑλένην, ἐνεφανίσθη μὲ τὴν μορφὴν μιᾶς ἀνδραδέλφης της, τῆς ὡραιοτέρας κόρης τοῦ Πριάμου, τῆς Λαοδίκης, συζύγου τοῦ ἰσχυροῦ Ἑλικάονος, υἱοῦ τοῦ Ἀντήνορος.

Εἰς τὸν πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα ὁμηρικὸν ὕμνον, ἡ Ἶρις ἐπενέβη διὰ νὰ ἠμπορέση ἡ Λητὼ νὰ γεννήση. Ὅπως εἴπαμεν ἤδη, ἡ Ἥρα, διὰ νὰ παρεμποδίση τὸν τοκετόν, κατεκράτει εἰς τὸν Ὄλυμπον τὴν Εἰλείθυιαν, «θεὰν τῶν τοκετῶν». «Αἱ ἄλλαι θεαί», λέγει ὁ ποιητής, «ἔστειλαν τότε τὴν Ἴριδα, νὰ φέρη τὴν Εἰλείθυια (στὴ Δῆλο), μὲ τὴν ὑπόσχεση πὼς θὰ τῆς ἐχάριζαν ἕνα περι-

δέραιο ἐννέα πήχεων, δεμένο μὲ χρυσὴ κλωστή. Καὶ εἶπαν στὴν Ἴριδα νὰ τῆς μιλήση χωρὶς νὰ τὸ ξέρη ἡ Ἥρα, ἐπειδὴ φοβήθηκαν πὼς μὲ τὶς κουβέντες θὰ ἠμποροῦσε νὰ τῆς ἀλλάξη (ἡ Ἥρα) γνώμη. Ὅταν ἡ λυγερὴ θεά, μὲ τὰ γρήγορα σὰν τὸν ἄνεμο πόδια, ἄκουσε τί τῆς εἶπαν, ὥρμησε καὶ σὲ λίγο ἔφθασε στὸν Ὄλυμπο. Ἐκεῖ βρῆκε τὴν Εἰλείθυια στὴν πόρτα τοῦ θεϊκοῦ ἀνακτόρου, καὶ μὲ λίγα λόγια τῆς διεβίβασε ὅσα τῆς εἶχαν εἰπεῖ οἱ ἄλλες θεές. Καὶ ξεκίνησαν μαζί, ὅμοιες, καθὼς πετοῦσαν, μὲ δειλὰ περιστέρια».

Ὁσάκις ὅμως τὸ ἐκάλει ἡ περίπτωσις, ἡ Ἶρις ἐξυπηρετοῦσε

Ἑτοιμασία πρὸς ἀναχώρησιν τοῦ Τριπτολέμου ὅστις παριστάνεται γενειοφόρος. (Μελανόμορφον ἀγγεῖον)

καὶ τὴν Ἥραν. Ὅταν ὁ Ἕκτωρ, μετὰ τὸν φόνον τοῦ Πατρόκλου, ἤθελε νὰ πάρη τὸ πτῶμα τοῦ ἐχθροῦ του, ἡ Ἶρις, κατόπιν ἐντολῆς τῆς Ἥρας, συνήντησε τὸν Ἀχιλλέα διὰ νὰ τὸν πείση νὰ ἐμφανισθῆ πάλιν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης. «Σεβαστὴ Ἶρις», ἠρώτησεν ὁ νεαρὸς ἥρως, «ποιός θεὸς σ' ἔστειλε σ' ἐμένα;». «Ἡ Ἥρα, ἡ δοξασμένη σύζυγος τοῦ Διός. Μ' ἔστειλε κρυφὰ ἀπὸ τὸν δοξασμένο ἄντρα της, οὔτε κανεὶς ἄλλος τὸ ξέρει ἀπὸ τοὺς ἀθανάτους τοῦ Ὀλύμπου». Ἡ Ἶρις, ἐξ ἄλλου, ἔχει τὰς καλυτέρας διαθέσεις ἀπέναντι τοῦ Ἀχιλλέως. Ὅταν ὁ ἥρως ἐπεκαλεῖτο τὸν Ζέφυρον καὶ τὸν Βορρᾶν, νὰ ἐνισχύσουν τὴν πυρὰν ποὺ θὰ ἔκαιε τὸ πτῶμα

τοῦ Πατρόκλου, ἡ Ἶρις ἤκουσε τὴν ἐπίκλησιν καὶ ἔσπευσε νὰ εἰδοποιήσῃ τοὺς ἀνέμους. Αὐτοὶ ἦσαν συγκεντρωμένοι εἰς συμπόσιον ποὺ παρέθετεν ὁ Βορρᾶς. Ὅταν ἡ Ἶρις ἔφθασεν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ σπηλαίου, ὅλοι ἐσηκώθησαν καὶ τὴν προσεκάλεσαν νὰ καθήσῃ. Ἐκείνη ὅμως δὲν ἐδέχθη: «Δὲν ἔχω καιρό. Πρέπει νὰ πάω στὶς ὄχθες τοῦ Ὠκεανοῦ, στοὺς Αἰθίοπες, ποὺ προσφέρουν ἑκατόμβες στοὺς ἀθανάτους· ἐπιθυμῶ ἐπίσης νὰ συμμετάσχω σ' αὐτὸ ἐδῶ τὸ ἱερὸ συμπόσιο. Ὁ Ἀχιλλεὺς ὅμως παρακαλεῖ τὸ Ζέφυρο καὶ τὸ Βοριὰ νὰ τὸν βοηθήσουν. Τοὺς ὑπόσχεται σπουδαῖες θυσίες, ἂν θελήσουν νὰ ἐνισχύσουν τὴ φωτιὰ ποὺ θὰ κάψῃ τὸν Πάτροκλο».

Εἰς μεταγενεστέραν ἐποχὴν ἡ Ἶρις φαίνεται εἰδικώτερον περιωρισμένη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἥρας. Ὁ Καλλίμαχος τὴν παρουσιάζει «καθισμένη δίπλα στὸ θρόνο τῆς θεᾶς· ὅπως τὸ σκυλὶ τῆς Ἀρτέμιδος, ἔπειτα ἀπὸ γρήγορο τρέξιμο, ξεκουράζεται ξαπλωμένο κοντά της, μὲ τὰ αὐτιὰ ὄρθια, ἕτοιμο νὰ πεταχθῇ μόλις τὸ φωνάξῃ ἡ κυρά του, ἔτσι καὶ ἡ κόρη τοῦ Θαύμαντος κάθεται δίπλα στὰ πόδια της. Ποτὲ δὲν ἀφίνει αὐτὴν τὴ θέση, οὔτε καὶ ὅταν ὁ θεὸς τῆς λησμονιᾶς σκεπάζει τὰ μάτια της μὲ τὰ φτερά του· καὶ τότε ἀκόμη, στὰ σκαλοπάτια τοῦ θρόνου, μὲ τὸ κεφάλι γυρτό, κοιμᾶται ἀνάλαφρα, χωρὶς νὰ βγάζῃ οὔτε τὴ ζώνη της οὔτε τὰ πέδιλά της, ἕτοιμη νὰ ἐκτελέσῃ καὶ τὴν πιὸ ἄξαφνη ἐντολὴ τῆς βασίλισσας».

Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἀναφέρουν ἕνα μόνον τόπον λατρείας τῆς Ἴριδος· τὴν μικρὰν νῆσον Ἑκάτην, πλησίον τῆς Δήλου.

Ἡ Ἶρις εἶναι ἆρά γε προσωποποίησις τοῦ οὐρανίου τόξου, ὅπως ἰσχυρίζονται μερικοί, βασιζόμενοι ἐπὶ τοῦ ὅτι διὰ τῆς λέξεως «ἶρις» ὁ Ὅμηρος ὀνομάζει καὶ αὐτὸ τὸ φαινόμενον; Εἶναι ἐντελῶς ἀπίθανον. Εἰς καμμίαν ἀπὸ τὰς καλλιτεχνικὰς παραστάσεις της, ποὺ διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν, δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα ποὺ νὰ στηρίζουν τὴν ὑπόθεσιν αὐτήν.

Ἡ Ἶρις εἰς τὴν Τέχνην

Ὅπως ὀρθῶς παρετηρήθη, ἡ Ἶρις εἶναι ἡ μόνη θεότης, τὴν ὁποίαν ὁ Ὅμηρος παρουσιάζει πτερωτήν. Εἶναι συνεπῶς εὔκολος ἡ ἀναγνώρισίς της εἰς τὰς καλλιτεχνικὰς παραστάσεις. Ὅταν αἱ πτέρυγες λείπουν, ἡ παρουσία τοῦ κηρυκείου εἶναι ἀρκετὸν γνώρισμα. Παρὰ ταῦτα συχνὰ συγχέεται μὲ τὴν Ἔριδα ἀφ' ἑνὸς καὶ τὴν Νίκην ἀφ' ἑτέρου, τὰς ὁποίας οἱ καλλιτέχναι ἔχουν εἰκονίσει μὲ ἀνάλογα γνωρίσματα.

Παραστάσεις τῆς Ἴριδος ἔχομεν κυρίως εἰς ἀγγειογραφίας.

Εἰς μίαν, εἰκονίζεται ἐπὶ κεφαλῆς τῆς συνοδείας πού ἐστάλη εἰς τὴν Θέτιδα, διὰ νὰ τὴν φέρῃ εἰς τὸν Πηλέα (ἐγγεῖον François). Εἰς τὴν παράστασιν αὐτὴν εἶναι ἄπτερος. Εἰκονίζεται ἐπίσης καὶ εἰς ἄλλας σκηνάς, ὅπως π. χ. εἰς ἐκείνην κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἀχιλλεὺς ἑτοιμάζεται νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν μάχην, διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὸν Πάτροκλον, εἰς τὴν ἀπαγωγὴν τοῦ πτώματος τοῦ Μέμνονος ὑπὸ τῶν ἀνέμων, εἰς μίαν κρίσιν τοῦ Πάριδος, εἰς ἓν σύμπλεγμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ Ἥρα θηλάζει τὸν Ἡρακλέα, καὶ μεταξὺ τοῦ Διὸς

Δημήτηρ (καθημένη) καὶ Κόρη κρατοῦσα δᾶδα.

καὶ τῆς Ἥρας εἰς τὸ πολύχρωμον ἀγγεῖον τοῦ Ruvo. Τὰ καθήκοντά της ὡς οὐρανίας ἀγγελιαφόρου ὑπογραμμίζονται σαφῶς εἰς ἓν ἀγγεῖον, εὑρισκόμενον εἰς τὸ Λοῦβρον: μὲ τὸ δεξιὸ χέρι κρατεῖ τὸ κηρύκειον καὶ μὲ τὸ ἀριστερὸ πινακίδας δεμένας μὲ ταινίαν. Γενικῶς, παρίσταται φοροῦσα βραχὺν χιτῶνα, ἐνίοτε δὲ πτερωτὰ πέδιλα.

Κατὰ τὸν Παυσανίαν, ἡ Ἶρις εἰκονίζεται ἐπὶ τοῦ ἐν Ἀμύκλαις βωμοῦ, πλησίον τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Ἀμφιτρίτης. Μερικοὶ

συγγραφεῖς, ἐξ ἄλλου, νομίζουν ὅτι ἀνεγνώρισαν τὴν ἀγγελιαφόρον τῶν θεῶν εἰς τὴν ζωφόρον τοῦ Παρθενῶνος, δίπλα εἰς τὴν Ἥραν, καὶ εἰς ἄλλας παραστάσεις. Ἀλλ' αἱ παρεχόμεναι ἀποδείξεις δὲν εἶναι ἐπαρκεῖς.

Εἰς πολλὰς ἀγγειογραφίας ἡ Ἶρις παρουσιάζεται εἰς σκηνὰς σατιρικοῦ χαρακτῆρος. Εἰς μίαν, διαπληκτίζεται μαζὶ μὲ τὴν Ἥραν ἐναντίον ὁμάδος Σατύρων. Δύο ἄλλαι ἀγγειογραφίαι ἀναφέρονται εἰς τὸ ἴδιον θέμα. Διεσώθη καὶ μία ἀγγειογραφία παριστάνουσα τὴν θεὰν ἐν μέσῳ Κενταύρων.

ΑΙ ΧΑΡΙΤΕΣ

Αἱ Χάριτες εἰς τὴν Μυθολογίαν

Ἀπὸ ὅλα τὰ δημιουργήματα τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος κανένα δὲν εἶναι τόσον ἰδεωδῶς καθαρὸν οὔτε τόσον ἑλκυστικόν, ὅσον αἱ θεότητες αὐταί, αἱ ὁποῖαι ἐπροσωποποίουν κυρίως τὸ χάρισμα ἐκεῖνο, ποὺ κάμνει τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα θελκτικά. Δὲν ἀποτελοῦν θέμα κανενὸς μύθου κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον σκανδαλώδους· δὲν ἀποδίδονται εἰς αὐτὰς περιπέτειαι ἐπίμεμπτοι. Αἱ σχέσεις των μὲ τὰς ἄλλας θεότητας δὲν ἔχουν τίποτε τὸ ἐπιλήψιμον. Καὶ εἶναι γνωστὸς ὁ στίχος τοῦ La Fontaine: «La grâce plus belle encor que la beauté!» (Ἡ χάρις, ὡραιότερη ἀκόμη κι ἀπὸ τὴν ὀμορφιά!).

Κατὰ τὸν Ἡσίοδον, πατέρας τῶν Χαρίτων ἦτο ὁ Ζεύς, μητέρα των δὲ ἡ Ὠκεανὶς Εὐρυνόμη. Ἄλλοι συγγραφεῖς ὅμως θεωροῦν μητέρα των τὴν Ἥραν, ἄλλοι τὴν Εὐνομίαν, ἄλλοι τὴν Ἁρμονίαν καὶ ἄλλοι τὴν Λήθην. Κατ' ἄλλους ἦσαν κόραι τοῦ Οὐρανοῦ. Σύμφωνα δὲ μὲ μίαν παράδοσιν, αἱ Χάριτες εἶχαν γεννηθῆ ἀπὸ τὴν ἕνωσιν τοῦ Διονύσου μὲ τὴν Ἀφροδίτην ἢ τὴν Κορωνίδα.

Ἡ αὐτὴ ἀβεβαιότης ἐπικρατεῖ ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἀριθμὸν καὶ τὰ ὀνόματα τῶν Χαρίτων. Ὁ Ὅμηρος δὲν παρέχει καμμίαν σχετικὴν πληροφορίαν. Εἰς τὴν Ἰλιάδα, παρουσιάζει τὴν «ὡραίαν» Χάριν ὡς σύζυγον τοῦ Ἡφαίστου. Εἰς ἄλλο χωρίον τοῦ ἰδίου ποιήματος, ἡ Ἥρα λέγει εἰς τὸν Ὕπνον: «Ἀκολούθησέ με, καὶ θὰ σὲ ἑνώσω μὲ μιὰν ἀπὸ τὶς νεώτερες Χάριτες· θὰ κάμῃς γυναῖκα σου τὴν Πασιθέα, ποὺ τόσο τὴν ἐπιθυμεῖς».

Οἱ περισσότεροι συγγραφεῖς, σύμφωνοι ἐπ' αὐτοῦ μὲ τὸν Ἡσίοδον, δέχονται ὅτι αἱ Χάριτες ἦσαν τρεῖς καὶ ὠνομάζοντο Ἀγλαΐα, Εὐφροσύνη καὶ Θάλεια. Συναντῶνται ὅμως μνεῖαι καὶ

ἄλλων ὀνομάτων, ὅπως: Πειθώ, Πασιθέα, Κλήτα καὶ Φάεννα (εἰς τὴν Σπάρτην), Ἡγεμόνη καὶ Αὐξώ, Θαλλώ, Αὐξὼ καὶ Καρπὼ (εἰς τὰς Ἀθήνας) κλπ. Εἶναι ἐπίσης πολὺ δύσκολον νὰ ἐξακριβωθῇ ἂν ἀρχικῶς ἐπιστεύετο ὅτι ὑπῆρχε μία μόνον Χάρις ἢ δύο. Πάντως, ἡ γενικώτερον διαδεδομένη ἀντίληψις παρουσιάζει τὰς θεότητας αὐτὰς ὡς τρεῖς ἀδελφάς.

Χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῶν Χαρίτων. Ἡ λατρεία των

Ἀναφερόμενος εἰς τὰς Χάριτας, ὁ Πίνδαρος λέγει: «Ὅλα τὰ καλά, ὅλες οἱ χάρες ποὺ χαίρονται οἱ θνητοί, εἶναι δῶρα τῆς καλωσύνης σας καὶ ἡ ὀμορφιά, καὶ ἡ σοφία, καὶ ἡ δόξα, ποὺ ἔχουν μερικοί, ἀπὸ σᾶς προέρχονται. Ποτέ, χωρὶς τὶς σεμνὲς Χάριτες, τὰ συμπόσια καὶ οἱ ὕμνοι δὲν θ' ἀρέσανε στοὺς θεούς. Σεβάσμιες χορηγοὶ κάθε εὐφροσύνης, καθισμένες δίπλα στὸν Ἀπόλλωνα, ὑμνεῖτε ἀδιάκοπα τὸν πατέρα σας, τὸν ἀθάνατο βασιλιὰ τοῦ Ὀλύμπου».

Πάροχοι παντὸς ἀγαθοῦ, αἱ Χάριτες ἦσαν ἀρχικὲς θεότητες τῆς φύσεως, τοῦ φυτικοῦ κόσμου, πηγῆς τῆς ὑλικῆς εὐδαιμονίας τῶν ἀνθρώπων. Κυριώτερα σύμβολά των εἶναι οἱ καρποὶ καὶ τὰ λουλούδια. Συχνὰ συνεχέοντο μὲ θεότητας ἀναλόγων δικαιοδοσιῶν, ὅπως αἱ Ὧραι καὶ αἱ Νύμφαι. Κυρίως, ὅμως, εἶναι γνωσταὶ ὡς θεότητες τῆς χάριτος, τοῦ θελγήτρου καὶ τῆς σεμνῆς εὐφροσύνης, ποὺ ἐξευγενίζουν τὴν ἀνθρωπίνην ζωήν. «Χωρὶς τὰς Χάριτας», λέγει ὁ Θεόκριτος, «τί ἠμποροῦν νὰ ἀγαποῦν οἱ ἄνθρωποι;». Αἱ ἴδιαι κοσμοῦνται ἀπὸ τὰ ὡραιότερα χαρίσματα, εἰς αὐτὸ δὲ ὀφείλονται αἱ πολλαὶ ἐπωνυμίαι, μὲ τὰς ὁποίας οἱ ποιηταὶ συνοδεύουν τὰ ὀνόματά των.

Ἡ ποίησις, ἡ ρητορική, ἡ μουσική, ὁ χορός, ὤφειλαν τὸ θέλγητρον καὶ τὴν ἐρασμιότητά των εἰς τὰς Χάριτας. Τὰ ἴδια γνωρίσματα χαρακτηρίζουν τὰς σχέσεις των μὲ τὰς ἄλλας θεότητας. Δὲν ἐγίνετο ἑορτὴ εἰς τὸν Ὄλυμπον χωρὶς νὰ προσκληθοῦν. Ἰδίως δὲ εὑρίσκοντο εἰς στενὰς σχέσεις μὲ τὴν Ἀφροδίτην, θεὰν τοῦ ἔρωτος καὶ τῆς ὀμορφιᾶς. Ὅταν, μετὰ τὴν γελοίαν περιπέτειάν της μὲ τὸν Ἄρην—κατὰ τὴν ὁποίαν εὑρέθη δεμένη μαζὶ μὲ τὸν ἐραστήν της ἐπάνω εἰς τὴν συζυγικὴν κλίνην—ἡ Ἀφροδίτη κατέφυγεν εἰς τὴν Πάφον, «αἱ Χάριτες», λέγει ἡ Ὀδύσσεια, «τὴν ἔλουσαν, τὴν ἀρωμάτισαν μὲ τὰ ἀρώματα ποὺ χρησιμοποιοῦν οἱ ἀθάνατοι, καὶ τὴν ἔντυσαν μὲ βαρύτιμα καὶ ὡραιότατα φορέματα».

Τὸ ἴδιον ἔκαμαν, ὅταν ἡ Ἀφροδίτη ἀπεφάσισε νὰ κατακτήσῃ τὸν Ἀγχίστην. «Αἱ Χάριτες τὴν ἔλουσαν καὶ τὴν ἀρωμάτισαν μὲ θεϊκό, πολύτιμο ἄρωμα, ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ χρησιμοποιοῦν οἱ

ἀθάνατοι». Πολὺ ὀρθῶς, κατόπιν ὅλων αὐτῶν, ὁ Παυσανίας λέγει: «Αἱ Χάριτες ἀνήκουν περισσότερον εἰς τὴν Ἀφροδίτην παρὰ εἰς οἱανδήποτε ἄλλην θεότητα».

Συνδέονται, ὅμως, ἐξ ἴσου καὶ μὲ τὸν Ἀπόλλωνα. Ὅταν αὐτός, εὐθὺς μετὰ τὴν γέννησίν του, ἔκαμε ν' ἀντηχήση ἡ λύρα του ἐπάνω εἰς τὸν Ὄλυμπον, «αἱ Χάριτες, μὲ τὶς ὡραῖες πλεξίδες, ἔστησαν χορὸ» μαζὶ μὲ τὰς Ὥρας, τὴν Ἁρμονίαν, τὴν Φοίβην καὶ τὴν Ἀφροδίτην. Ἕνας ὁμηρικὸς ὕμνος, ἐξ ἄλλου, παρουσιάζει τὴν Ἄρτεμιν εἰσερχομένην εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἀδελφοῦ της εἰς τοὺς Δελφοὺς «γιὰ νὰ χορέψη μαζὶ μὲ τὶς Μοῦσες καὶ τὶς Χάριτες. Ἀφοῦ ἐκρέμασε τὸ τόξο της καὶ τὰ βέλη της, ἄρχισε, ντυμένη μ' ἕνα χαριτωμένο φόρεμα, νὰ σέρνη τὸ χορό. Ὅλες μαζί, μὲ θεϊκὲς φωνές, ὑμνοῦσαν τὴ Λητώ».

Εἴδαμεν προηγουμένως ὅτι, κατὰ τὸν Ὅμηρον, ἡ ὡραία Χάρις εἶχε γίνει σύζυγος τοῦ Ἡφαίστου. Ἐξ ἄλλου, συχνὰ αἱ Χάριτες ἀναφέρονται ἐν συνδυασμῷ μὲ τὸν Διόνυσον, ὁ ὁποῖος, σύμφωνα μὲ μερικοὺς συγγραφεῖς, ἦτο πατέρας των, μὲ τὴν Ἥραν, τὴν Ἀθηνᾶν καὶ τὴν Δήμητρα. Εἰς ὅλους αὐτοὺς τοὺς συνδυασμούς, τὸ προέχον χαρακτηριστικὸν τῶν Χαρίτων εἶναι ἡ σεμνότης. «Στὰ συμπόσια», λέγει ὁ ποιητής, «τὸ πρῶτο ποτήρι ἀνήκει στὶς Χάριτες, στὶς Ὧρες καὶ στὸ Διόνυσο. Τὸ δεύτερο, στὴν Ἀφροδίτη καὶ πάλι στὸ Διόσυσο. Ἀπὸ τὸ τρίτο, παρουσιάζονται ἡ Βία καὶ ἡ Ἔρις».

Αἱ Χάριτες ἦσαν ἐχθραὶ πάσης ὑπερβολῆς. Μὴ λησμονῶμεν δὲ ὅτι «χάρις» σημαίνει ἐπίσης «εὐγνωμοσύνη», καὶ ὅτι ἡ ἰδέα αὐτὴ ἐπανευρίσκεται εἰς τὴν λατρείαν, τῆς ὁποίας αἱ Χάριτες ἦσαν ἀντικείμενον εἰς μερικὰς περιοχάς.

Κυριώτεροι τύποι λατρείας

Τὸ ἀρχαιότερον ἱερὸν τῶν Χαρίτων εὑρίσκετο, κατὰ τὴν παράδοσιν, εἰς τὸν βοιωτικὸν Ὀρχομενόν. Εἶχεν ἱδρυθῆ εἰς ἐποχὴν πολὺ μακρυνήν, ἀπὸ τὸν βασιλέα Ἐτεοκλῆ, υἱὸν τοῦ Κηφισοῦ ἢ τοῦ Ἀνδρέως. Τρεῖς πέτρες, αἱ ὁποῖαι, καθὼς ἐπιστεύετο, εἶχαν πέσει ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ἐλατρεύθησαν ἐπὶ μεγάλο χρονικὸν διάστημα ὡς ἀντιπροσωπεύουσαι τὰς Χάριτας.

Μόνον κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Παυσανίου ἀφιέρωσαν εἰς τὰς θεὰς ἀληθινὰ ἀγάλματα. Ὁ ναός των εὑρίσκετο πλησίον τῆς πόλεως, εἰς τὴν εὔφορον κοιλάδα τοῦ Κηφισοῦ, ἐγειτόνευε δὲ μὲ ἓν ἱερὸν τοῦ Διονύσου καὶ τὴν Ἀκιδαλίαν πηγήν, ἀφιερωμένην εἰς τὴν Ἀφροδίτην. Εἰς τὸν ναὸν αὐτόν, οἱ καλλιεργηταὶ τῆς περιοχῆς προσέφεραν τὸ δέκατον τῶν εἰσοδημάτων των. Πρὸς τιμὴν τῶν Χα-

ρίτων έωρτάζοντο τὰ Χαρίτεια, μὲ μουσικοὺς καὶ ποιητικοὺς ἀγῶνας καὶ χοροὺς νυκτερινούς. Εἰς τὸ τέλος τῶν ἑορτῶν διενέμοντο γλυκίσματα ἀπὸ ἄλευρον καὶ μέλι. Διετυπώθη ἡ ὑπόθεσις ὅτι ἐπρόκειτο ὄχι περὶ συνήθους ἑορτῆς ἀλλὰ περὶ Μυστηρίων, βέβαιον ὅμως εἶναι μόνον ὅτι εἰς τὸν Ὀρχομενὸν αἱ Χάριτες ἐλατρεύοντο ὡς θεότητες τῆς φύσεως.

Ἴχνη λατρείας τῶν Χαρίτων εὑρίσκονται ἐπίσης εἰς τὴν Κορώνειαν, Πλαταιάς, Θήβας καὶ πλησίον τῆς Τανάγρας καὶ τῶν Δελφῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι, ἐξ ἄλλου, δὲν ἠρκοῦντο εἰς τὸ νὰ ἀναφέρουν μόνον τὰς Χάριτας μεταξὺ τῶν θεοτήτων, ποὺ ἐπεκαλοῦντο οἱ ἔφηβοι, ὅταν ὡρκίζοντο. Εἶχαν ἀφιερώσει καὶ ναὸν εἰς αὐτάς, ἐπάνω εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Συνεδύαζαν δὲ τὴν λατρείαν των μὲ τὴν λατρείαν τῆς Ἀρτέμιδος καὶ τοῦ Ἑρμοῦ. Ἀγάλματα τῶν Χαρίτων, ἔργα τοῦ Σπευσίππου, εὑρίσκοντο εἰς τὴν Ἀκαδημίαν, ἀπεδίδετο δὲ εἰς τὸν Σωκράτη τὸ σύμπλεγμα τῶν Χαρίτων, ποὺ ἐκοσμοῦσε τὴν εἴσοδον τῆς Ἀκροπόλεως.

Κόρη τῆς Ἀκροπόλεως φοροῦσα χιτῶνα καὶ ἱμάτιον.

Εἰς τὴν Πελοπόννησον αἱ Χάριτες ἐλατρεύοντο εἰς πολλὰς περιοχάς, ἀναφερομένας ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς. Εἰς τὸ ὄρος Ἄκρον τῆς Ἀργολίδος, ὁ Μελάμπους εἶχεν ἀφιερώσει, μετὰ τὴν κάθαρσιν τῶν

Προιτιδῶν, ἱερὸν εἰς τὴν Ἄρτεμιν καὶ τὰς Χάριτας. Εἰς τὴν Σπάρτην ὑπῆρχε ναός, ὅπου αἱ Χάριτες ἐλατρεύοντο μαζὶ μὲ τοὺς Διοσκούρους, καὶ ἱερὸν τὸ ὁποῖον εἶχεν ἱδρύσει ὁ Λακεδαίμων πλησίον τοῦ ποταμοῦ Τίασα καὶ ἀφιερώσει εἰς τὰς Κλήτην καὶ Φάενναν, ἐξομοιουμένας ἀπὸ τὸν Παυσανίαν μὲ τὰς Χάριτας. Αἱ θεότητες αὐταὶ ἐλατρεύοντο ἐπίσης εἰς τὴν Ὀλυμπίαν—ἐν συνδυασμῷ μὲ τὸν Διόνυσον—καθὼς καὶ εἰς τὴν Ἦλιδα, ὅπου τὰ ἀγάλματά των ἦσαν ξύλινα, μὲ μαρμαρίνους τοὺς πόδας, τὰς χεῖρας καὶ τὸ πρόσωπον, καὶ χρυσῆν τὴν περιβολήν.

Ἀπὸ τὰ νησιά, διεπιστώθη ὅτι αἱ Χάριτες ἐλατρεύοντο εἰς τὴν Αἴγιναν, τὴν Δῆλον, τὴν Λῆμνον, τὴν Λέσβον, τὴν Μῆλον, τὴν Νάξον καὶ τὴν Θάσον. Ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος διηγεῖται ὅτι ὁ Μίνως ἐθυσίαζεν εἰς τὰς Χάριτας, ὅταν τοῦ ἀνήγγειλαν ὅτι ὁ υἱός του Ἀνδρόγεως, ἔπειτα ἀπὸ περιφανῆ νίκην εἰς τὰ Παναθήναια, εἶχε πέσει νεκρὸς ἀγωνιζόμενος κατὰ τοῦ Μαραθωνίου ταύρου. Ὁ Μίνως ἀπετελείωσε τὴν θυσίαν, εὐθὺς ἀμέσως ὅμως ἀπέσπασε τὸν στέφανον ἀπὸ τὴν κεφαλήν του καὶ διέταξε τοὺς αὐλητὰς νὰ σιωπήσουν. Ἀπὸ τότε, ὡς ἐλέγετο, ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Πάρον τὸ ἔθιμον νὰ προσφέρουν θυσίας εἰς τὰς Χάριτας χωρὶς στεφάνους καὶ αὐλούς.

Ἴχνη λατρείας τῶν Χαρίτων εὑρίσκονται καὶ εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀκόμη καὶ εἰς τὴν Λιβύην.

Αἱ Χάριτες εἰς τὴν Τέχνην

Αἱ Χάριτες ἀπετέλεσαν θέμα πολυαρίθμων καλλιτεχνικῶν παραστάσεων ἀπὸ ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς μέχρι καὶ τῶν ἡμερῶν μας. Ὅπως εἴδαμεν προηγουμένως, εἰς τὸν Ὀρχομενὸν εἰκονίζοντο ἀπὸ ἁπλὲς πέτρες, αἱ ὁποῖαι, ὅπως ἐπιστεύετο, εἶχαν πέσει ἀπὸ τὸν οὐρανόν. Κατὰ τὸν Παυσανίαν, καθὲν ἀπὸ τὰ ἀγάλματα ποὺ εὑρίσκοντο εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγορᾶς τῆς Ἤλιδος, ἐκρατοῦσεν ἓν σύμβολον, ἓν ρόδον, ἕνα κύβον καὶ ἕνα κλάδον μυρσίνης. Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς λέγουν, ἐξ ἄλλου, ὅτι ἀγάλματα τῶν Χαρίτων ὑπῆρχαν εἰς τοὺς ναοὺς πολλῶν ἄλλων θεοτήτων, ὅπως τῆς Ἥρας εἰς τὸ Ἄργος καὶ τῆς Νεμέσεως εἰς τὴν Σμύρνην. Εἰκονίζοντο ἐπίσης αἱ Χάριτες εἰς τὸ ὑπόβαθρον τοῦ περιφήμου θρόνου τῶν Ἀμυκλῶν, εἰς τὸ στέμμα ποὺ ἐκοσμοῦσε τὴν κεφαλὴν τῆς Ἥρας τοῦ Πολυκλείτου, καὶ εἰς τὸν θρόνον τοῦ Διὸς τῆς Ὀλυμπίας. Εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς παραστάσεις, αἱ Χάριτες δὲν ἐκρατοῦσαν ἡ μία τὴν ἄλλην, ὅπως εἰς μεταγενέστερα ἔργα, ἀλλὰ ἐκρατοῦσαν ποικίλα σύμβολα.

Εἰς τὰς ἀρχαϊκὰς παραστάσεις, αἱ Χάριτες φοροῦν πάντοτε μα-

κρὰ ἐνδύματα. Εἰς τὰ ἀνάγλυφα εἰκονίζονται βαδίζουσαι ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιά, μὲ βῆμα χοροῦ, κρατούμεναι ἀπὸ τὰ χέρια. Ὁ τύπος αὐτὸς ἐπεκράτησεν ἐπὶ μεγάλο χρονικὸν διάστημα. Ἔπειτα ἀπὸ μίαν μεταβατικὴν περίοδον, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ Χάριτες εἰκονίζοντο μὲ λυτὴν τὴν ζώνην καὶ διαφανὲς ἔνδυμα, οἱ καλλιτέχναι τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς υἱοθέτησαν ὁριστικῶς τὸν τύπον τῶν γυμνῶν Χαρίτων, τοῦ ὁποίου τὰ καλύτερα δείγματα διεσώθησαν εἰς τοιχογραφίαν καὶ ἀνάγλυφα.

ΑΙ ΩΡΑΙ

Συνήθως συνδυαζόμεναι μὲ τὰς Χάριτας, μὲ τὰς ὁποίας ἐνίοτε συνεχέοντο, αἱ Ὧραι, θεότητες δευτερεύουσαι, παρουσιάζουν ἀκόμη μεγαλυτέρας δυσχερείας εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς οὐσίας καὶ τῶν δικαιοδοσιῶν των. Ἡ περὶ αὐτῶν ἀντίληψις ὑπέστη, διὰ μέσου τῶν αἰώνων, μετασχηματισμούς, οἱ ὁποῖοι τελικῶς κατέληξαν, ὅπως θὰ ἴδωμεν, νὰ κάμουν τὰς Ὥρας προσωποποίησιν τῶν ἐποχῶν. Ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα τοὺς ἀπεδίδετο ἐντελῶς διάφορος ρόλος.

Ὁ Ὅμηρος τὰς παρουσιάζει ὡς φύλακας τῶν πυλῶν τοῦ οὐρανοῦ. «Οἱ θεὲς αὐτὲς φυλάσσουν τὸν Ὄλυμπο καὶ τὸν εὐρύχωρο οὐρανό· ἀπομακρύνουν ἢ προσελκύουν τὸ σύννεφο ποὺ κλείνει τὴν εἴσοδό του». Ἀλλοῦ, τὰς βλέπομεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἥρας, νὰ λύνουν ἀπὸ τὸ ἅρμα της «τὰ ἄλογα μὲ τὴν ὡραία χαίτη, νὰ τὰ δένουν μπροστὰ στὶς θεϊκὲς φάτνες καὶ νὰ τραβοῦν τὸ ἅρμα δίπλα στὸν ἀστραφτερὸ τοῖχο».

Αὐταί, σύμφωνα μὲ τὸν ὁμηρικὸν ὕμνον, ὑπεδέχθησαν τὴν Ἀφροδίτην, τὴν ὁποίαν «ἡ ὑγρὴ πνοὴ τοῦ Ζεφύρου» εἶχε φέρει εἰς τὰς ὄχθας τῆς Κύπρου. «Οἱ Ὧρες μὲ τὶς χρυσὲς κορδέλλες τὴν ὑπεδέχθησαν μὲ χαρὰ καὶ τὴν ἔντυσαν μὲ ἀθάνατα φορέματα· ἔβαλαν στὸ κεφάλι της ἕνα χρυσὸ στέμμα, θαυμάσια δουλεμένο· ἐπέρασαν στ' αὐτιά της λουλούδια ἀπὸ ὀρείχαλκο καὶ πολύτιμο χρυσάφι· ἐστόλισαν τὸ λεπτὸ λαιμό της καὶ τὸ λευκὸ στῆθος της μὲ τὰ χρυσᾶ περιδέραια ποὺ οἱ ἴδιες φοροῦσαν, ὅταν, μέσα στὸ παλάτι τοῦ πατέρα των, εἶχαν λάβει μέρος στὸν χαριτωμένο χορὸ τῶν θεῶν. Καὶ μόλις τὴν ἐστόλισαν, τὴν ὡδήγησαν στοὺς ἀθανάτους».

Κατὰ τὸν ὁμηρικὸν ὕμνον αἱ Ὧραι ἦσαν θυγατέρες τοῦ Διός. Ὁ Ἡσίοδος εἶναι λεπτομερέστερος ἐπὶ τοῦ σημείου αὐτοῦ. «Ὁ Ζεύς», λέγει, «πῆρε σύζυγο τὴ Θέμιδα. Ἡ Θέμις ἐγέννησε τὶς Ὧρες: τὴν Εὐνομία, τὴ Δίκη καὶ τὴν Εἰρήνη, ποὺ ἐφορεύουν

στὰ ἀνθρώπινα ἔργα». Εὐνομία εἶναι ἡ νομιμότης, ἡ τήρησις τῶν νόμων. Δίκη ἡ δικαιοσύνη, ἡ ἰσονομία. Καὶ Εἰρήνη, ἡ ἀποχὴ ἀπὸ πόλεμον. Ὁ Πίνδαρος ἐπικαλεῖται συχνὰ τὰς θεότητας αὐτάς, διὰ τὰς ὁποίας πιστεύει ὅτι τόπος διαμονῆς των ἦτο ἡ Κόρινθος. «Μέσα στὰ τείχη της κατοικεῖ ἡ Εὐνομία μὲ τὶς ἀδελφές της, τὴ Δίκη, στέρεο στήριγμα τῶν κρατῶν, καὶ τὴν Εἰρήνη, τὴν πιστὴ σύντροφό της. Οἱ τρεῖς αὐτὲς ξακουστὲς κόρες τῆς Θέμιδος μοιράζουν στοὺς θνητοὺς τὸν πλοῦτο καὶ τοὺς φυλάγουν ἀπὸ τὸν κορεσμό».

Αἱ Ὧραι εἶναι συγχρόνως θεότητες τῆς φύσεως, τῆς ὁποίας συμβολίζουν τὰ πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα δῶρα, διανεμόμενα κατὰ κανονικὰς περιόδους, καὶ θεότητες ἠθικῆς τάξεως ἐπιβάλλουσαι μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἰσονομίαν. Δὲν ἔχουν χωριστὰς δικαιοδοσίας ἡ μία ἀπὸ τὴν ἄλλην, παρὰ τὰ διαφορετικὰ ὀνόματα, ποὺ δίδει εἰς αὐτὰς ὁ Ἡσίοδος. Εἶναι ἀχώριστοι καὶ δροῦν πάντοτε ἀπὸ συμφώνου. Ἀχώριστοι ἐμφανίζονται καὶ εἰς τὰς σχέσεις των μὲ τὰς ἄλλας θεότητας, ἔναντι τῶν ὁποίων ἔχουν πάντοτε ρόλον ὑποτακτικοῦ, ἀλλὰ πάντοτε ἀγαθοποιόν. Εἶναι πάντοτε εἰς τὰς διαταγάς των.

Εἰς αὐτὰς παρεδόθη ὁ υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Κυρήνης, ὁ Ἀρισταῖος ἢ Ἀριστεύς. «Οἱ θεὲς αὐτές», λέγει ὁ Πίνδαρος, «θὰ πάρουν τὸ θεϊκὸ παιδὶ στὰ γόνατά των, θὰ τοῦ δώσουν νέκταρ καὶ ἀμβροσία καὶ θὰ τὸ κάμουν ἀθάνατο ὅπως ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Ἀπόλλων».

Ἄλλος μῦθος τὰς παρουσιάζει νὰ στεφανώνουν μὲ κισσὸν τὸν Διόνυσον τὴν στιγμὴν τῆς γεννήσεώς του, καὶ ἄλλος νὰ «φασκιώνουν» τὸν νεογέννητον Ἑρμῆν. Παρέστησαν εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς Πανδώρας, τὴν ὁποίαν «ἐστεφάνωσαν μὲ ἀνοιξιάτικα λουλούδια», καὶ συμμετέσχαν εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῆς Περσεφόνης, ὅταν ἐπανήρχετο εἰς τὸ φῶς.

Ὁ τύπος αὐτὸς τῶν Ὡρῶν μετεσχηματίσθη ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν ἑλληνιστικὴν ἐποχήν. Σιγὰ-σιγά, αἱ θεαὶ αὐταὶ ἔγιναν προσωποποιήσεις τῶν ἐποχῶν, κάθε μία μὲ χωριστὰς καὶ σαφῶς καθωρισμένας δικαιοδοσίας. Ἀπὸ τρεῖς ἔγιναν τέσσαρες, ἐν συνεχείᾳ δὲ τὰς ἐπολλαπλασίασαν τόσον, ὥστε νὰ ἀντιστοιχοῦν εἰς ὑποδιαιρέσεις τῆς ἡμέρας. Ἔτσι κατέληξαν εἰς τὴν σημερινὴν σημασίαν τῆς λέξεως «ὥρα».

Ἡ λατρεία τῶν Ὡρῶν

Εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ λατρεία τῶν Ὡρῶν ἦτο ἀρχαιοτάτη, αἱ ἐνδείξεις ὅμως ποὺ κατέχομεν ἐπ' αὐτοῦ εἶναι ἐλάχισται. Δὲν

γνωρίζομεν τίποτε ἐν σχέσει μὲ τὸ ἱερόν, πού, καθὼς ὑποτίθεται, εἶχαν εἰς τὰς Ἀθήνας. Εἰς τὴν πόλιν αὐτήν, συνεδυάζοντο μὲ τὸν Ἥλιον ἢ τὸν Ἀπόλλωνα. Κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν ἐσοδειῶν, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ πλῆθος περιέφερε τὰς «εἰρεσιώνας», κλάδους ἐλαίας τυλιγμένους μὲ μαλλί, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐκρεμοῦσαν καρπούς, προσέφεραν εἰς τὰς Ὥρας τὰ πρωτόλεια τῶν ἐσοδειῶν καὶ θυσίας διὰ τὴν ἐπίτευξιν εὐνοϊκῶν κλιματολογικῶν

Ἡ ἀναχώρησις τοῦ Τριπτολέμου.
(Ἐρυθρόμορφος ἀγγειογραφία)

συνθηκῶν. Τὸ κρέας τῶν θυμάτων κατὰ τὰς θυσίας αὐτὰς ἐβράζετο, δὲν ἐψήνετο. Εἰς τὰ συμπόσια ἔπιναν τὸ πρῶτον ποτήριον πρὸς τιμὴν τῶν Ὡρῶν, συγχρόνως δὲ καὶ τῶν Χαρίτων. Ἐπιστεύετο δὲ εἰς τὰς Ἀθήνας ὅτι αἱ Ὧραι ἦσαν δύο καὶ τὰς ὠνόμαζαν Καρπὼ καὶ Θαλλώ.

Αἱ Ὧραι ἐτιμῶντο εἰς τὴν Μεγαλόπολιν καὶ τὴν Ἀρκαδίαν, εἶχαν, κατὰ τὸν Παυσανίαν, ναὸν εἰς τὸ Ἄργος, σύμφωνα δὲ μὲ

τοὺς στίχους τοῦ Πινδάρου ποὺ ἀνεφέραμεν προηγουμένως, θὰ ἦσαν ἀντικείμενον ἰδιαιτέρας λατρείας εἰς τὴν Κόρινθον.

Αἱ Ὧραι εἰς τὴν Τέχνην

Ἀρχεταὶ καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις τῶν Ὡρῶν διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν, χάρις δὲ εἰς αὐτὰς δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν μὲ κάποιαν ἀκρίβειαν τὴν ἐξέλιξιν τοῦ τύπου τῶν ἐν λόγῳ θεοτήτων ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι τῆς ἑλληνορρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Ἐπὶ μελανομόρφου ἀρχαϊκοῦ ἀγγείου, τὸ ὁποῖον τώρα εὑρίσκεται εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Βύρτσμπουργκ, καὶ εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι ζωγραφισμένη ἡ σκηνὴ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Φινέως, αἱ εἰκονιζόμεναι Ὧραι εἶναι δύο. Εἰς τὰς παραστάσεις τοῦ ἀγγείου François, αἱ Ὧραι, τρεῖς τὸν ἀριθμόν, παρακάθηνται εἰς τοὺς γάμους τῆς Θέτιδος καὶ τοῦ Πηλέως. Εἰκονίζονται ἀκόμη καὶ εἰς ἄλλα ἀρχαϊκὰ ἀγγεῖα, μαζὶ μὲ διαφόρους θεότητας, ἀναγνωρίζονται δὲ ἀπὸ τοὺς στεφάνους ποὺ φέρουν εἰς τὴν κεφαλὴν ἢ ἀπὸ τὰ λουλούδια ποὺ κρατοῦν. Ἐξ ἄλλου, οἱ καλλιτέχναι ἐχρησιμοποίησαν τὰς Ὥρας ὡς διακοσμητικὰ θέματα εἰς μεγάλα ἔργα. Οὕτω, κατὰ τὸν Παυσανίαν, εἰκονίζοντο ἐπὶ τοῦ ἐρεισινώτου τοῦ θρόνου τῶν Ἀμυκλῶν, ἀντιστοίχως μὲ τὰς Μοίρας. Ὁ Φειδίας εἶχεν ἐπίσης παραστήσει τὰς Ὥρας καὶ τὰς Χάριτας εἰς τὸν θρόνον τοῦ Διὸς τῆς Ὀλυμπίας, ὁ δὲ Πολύκλειτος εἰς τὸ διάδημα ποὺ ἐκόσμει τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀγάλματος τῆς Ἥρας, τοῦ εὑρισκομένου εἰς τὸ ἐν Ἄργει περίφημον ἱερὸν τῆς θεᾶς.

Ἐπὶ ἐρυθρομόρφου ἀγγείου τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ πέμπτου αἰῶνος, ἔργον τοῦ Ἀθηναίου καλλιτέχνου Σωσία, αἱ τρεῖς Ὧραι εἰκονίζονται μαζὶ μὲ τὴν Ἀμφιτρίτην, τὴν Ἑστίαν, τὸν Ἑρμῆν, τὴν Ἄρτεμιν καὶ τὸν Ἡρακλέα, κάθε μία μὲ διάφορα σύμβολα. Εἰς τὰς παραστάσεις τοῦ ἀγγείου αὐτοῦ, αἱ Ὧραι ἐμφανίζονται ἤδη ὡς προσωποποιήσεις τῶν ἐποχῶν μὲ τὰ διάφορα δῶρα των. Τὸ ἴδιον συμβαίνει μὲ τὰς τρεῖς μορφὰς τοῦ βωμοῦ Borghese. Εἰς ὅλα αὐτὰ τὰ συμπλέγματα αἱ Ὧραι εἰκονίζονται βαδίζουσαι ἐλαφρὰ καὶ μὲ χάριν.

Ὅταν εἰσήχθη ἡ διαίρεσις τοῦ ἔτους εἰς τέσσαρας ἐποχάς, οἱ καλλιτέχναι ἐθεώρησαν ἑαυτοὺς ὑποχρεωμένους νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς αὐτήν, ἀπὸ τότε δὲ δὲν εἶναι πλέον δύο, οὔτε τρεῖς, ἀλλὰ τέσσαρες αἱ Ὧραι ποὺ εἰκονίζουν. Φυσικά, ἀπὸ τότε, ἐπεκράτησεν ἡ ἀλληγορία ποὺ ἐσχέτιζε τὰς Ὥρας μὲ τὰς ἐποχάς, ἐξεδηλώθη δὲ τοῦτο εἰς παραστάσεις ἀπομακρυνομένας ὁλονὲν περισσότερον, μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν περὶ τῶν θεοτήτων αὐτῶν ἀντίληψιν.

ΑΙ ΜΟΥΣΑΙ

Ὁ ἀρχικὸς τύπος τῶν Μουσῶν

Τὸ ζήτημα τῆς προελεύσεως τῶν Μουσῶν εἶναι ἀπὸ τὰ δυσκολώτερα τῆς ἑλληνικῆς Μυθολογίας. Κατὰ τὴν γνώμην τῶν περισσοτέρων αἱ θεότητες αὐταὶ εἶναι ἁπλαῖ Νύμφαι τῶν βουνῶν καὶ τῶν ὑδάτων, αἱ ὁποῖαι ἀνεπαισθήτως ἐπέρασαν εἰς τὴν τάξιν θεοτήτων ἰδιαιτέρου χαρακτῆρος, μὲ δικαιοδοσίας, αἱ ὁποῖαι ἀρχικῶς ἦσαν πολὺ ἀόριστοι, ἀπεσαφηνίσθησαν δὲ μετὰ πάροδον πολλοῦ χρόνου. Ὅπως θὰ ἴδωμεν, μόλις εἰς σχετικῶς νεωτέραν ἐποχὴν κάθε μία ἀπὸ τὰς ἐννέα Μούσας ἀπέκτησεν ἰδίαν, σαφῶς καθωρισμένην, δικαιοδοσίαν. Ἀνάλογος ἀσυμφωνία ἐπικρατεῖ μεταξὺ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἀριθμόν των, τὴν προέλευσίν των καὶ τὰ ἔργα των.

Τὰ πρῶτα δεδομένα σχετικῶς μὲ τὰς Μούσας τὰ παρέχει ὁ Ὅμηρος. Ἀπευθυνόμενος πρὸς αὐτάς, ὁ ποιητὴς τῆς Ἰλιάδος λέγει: «Πέστε μου τώρα, Μοῦσες, σεῖς ποὺ κατοικεῖτε στὸν Ὄλυμπο (γιατὶ εἶσθε θεές, εἶσθε παροῦσες σὲ ὅλα καὶ ξέρετε τὰ πάντα, ἐνῷ ἐμεῖς δὲν ἀκοῦμε παρὰ ὅ,τι λέει ἡ φήμη καὶ ἀγνοοῦμε τὴν ἀλήθεια), πέστε μου, ποιοὶ ἦσαν οἱ βασιλιάδες καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἀπογόνων τοῦ Δαναοῦ».

Περαιτέρω ὁ Ὅμηρος ἐπικαλεῖται πάλιν τὴν βοήθειάν των μὲ αὐτὰ τὰ λόγια: «Μοῦσες, σεῖς ποὺ κατοικεῖτε στὰ ἀνάκτορα τοῦ Ὀλύμπου, πέστε μου τώρα, ποιός ἥρως ἀπὸ τοὺς Τρῶας ἢ τοὺς συμμάχους των, ἐβάδισε πρῶτος κατὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος».

Ὅλα ὅσα λέγει ὁ Ὅμηρος περὶ τῶν Μουσῶν, εἶναι ὅτι αἱ θεότητες αὐταὶ κατοικοῦσαν εἰς τὸν Ὄλυμπον καὶ ὅτι ἦσαν κόραι τοῦ Διός. Δὲν ἀναφέρει πουθενὰ τὸ ὄνομα τῆς μητέρας των. Μίαν δὲ μόνην φοράν, εἰς τὴν Ὀδύσσειαν, ἀναφέρει τὸν ἀριθμόν των: «Αἱ ἐννέα Μοῦσαι, διαδοχικῶς, ἐτραγούδησαν λυπητερὰ τραγούδια». Εἰς δὲ τὴν Ἰλιάδα ἀφηγεῖται τὴν περιπέτειαν τοῦ Θρακὸς Θαμύριδος, ὁ ὁποῖος εἶχε καυχηθῆ ὅτι «θὰ ἐνικοῦσε ἀκόμα καὶ τὶς Μοῦσες, τὶς κόρες τοῦ Διός. Οἱ θεὲς ὅμως ἐθύμωσαν γι' αὐτό, τὸν ἐτύφλωσαν, τοῦ ἀφήρεσαν τὴν ποιητικὴ ἱκανότητα καὶ τὸν ἔκαμαν νὰ ξεχάσῃ τὸν ἦχο τῆς λύρας».

Αἱ ἐνδείξεις ποὺ παρέχει σχετικῶς μὲ τὰς Μούσας ἡ ἀποδιδομένη εἰς τὸν Ἡσίοδον Θεογονία, εἶναι περισσότερον ἀκριβεῖς. «Ἐπάνω στὸν Ὄλυμπο», λέγει ὁ ποιητής, «οἱ Μοῦσες γοητεύουν τὴ μεγάλη ψυχὴ τοῦ Διὸς καὶ συνταιριάζουν τὴ μουσική τους τραγουδῶντας τὰ περασμένα, τὰ τωρινὰ καὶ τὰ μέλλοντα. Ἡ

ἀκούραστη φωνή τους βγαίνει ἀπὸ τὸ στόμα τους σὲ γλυκοὺς τόνους, καὶ ἡ γοητευτικὴ αὐτὴ μελῳδία, καθὼς σκορπιέται μακριά, κάνει νὰ χαμογελᾷ τὸ παλάτι τοῦ πατέρα τους, τοῦ κυρίου τῶν κεραυνῶν. Στὴν ἀρχή, μὲ τὴ θεϊκὴ φωνή τους, θυμίζουν τὴ σεβαστὴ καταγωγὴ τῶν θεῶν ποὺ ἐγέννησαν ἡ Γαῖα καὶ ὁ εὐρύχωρος Οὐρανός, καὶ ψάλλουν τὰ θεϊκὰ παιδιά τους, αὐτοὺς ποὺ ἔχουν δημιουργήσει ὅλα τὰ ἀγαθά. Ἔπειτα, ὑμνώντας τὸν Δία, τὸν πατέρα τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων, ἀρχίζουν καὶ τελειώνουν μὲ αὐτὸν ὅλους τοὺς ὕμνους των, καὶ λένε πόσο ἀνώτερος εἶναι ἀπὸ τὶς ἄλλες θεότητες σὲ δύναμη καὶ ἐξουσία. Τέλος, ὅταν ἐπαινοῦν τὸ γένος τῶν θνητῶν καὶ τῶν ἰσχυρῶν ἀνθρώπων, κάνουν νὰ χαίρεται στοὺς οὐρανοὺς ἡ ψυχὴ τοῦ Διός».

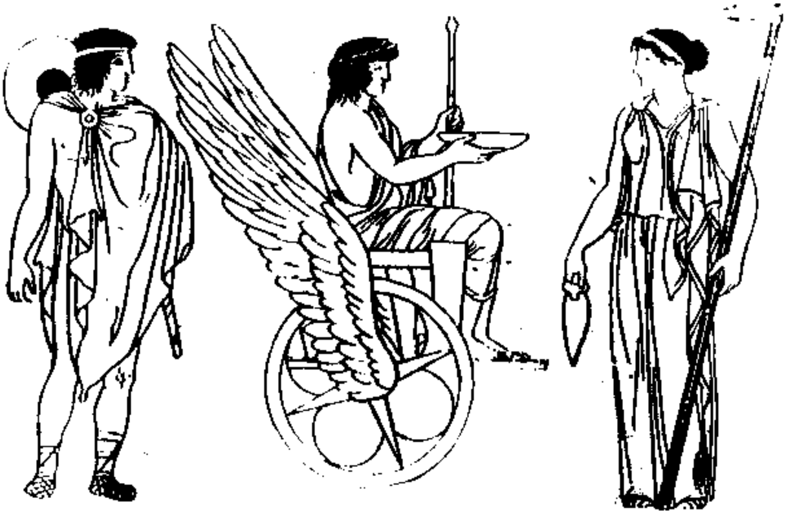
Ἐν συνεχείᾳ ὁ Ἡσίοδος διηγεῖται τὴν γέννησιν τῶν Μουσῶν: «Στὴν Πιερία, ἡ Μνημοσύνη ἑνώθηκε μὲ τὸ γιὸ τοῦ Κρόνου καὶ ἐγέννησε τὶς παρθένες αὐτὲς ποὺ κάνουν νὰ ξεχνᾶμε τὰ βάσανα καὶ νὰ σταματοῦν οἱ πόνοι. Ἐννέα νύχτες στὴ σειρά, ὁ συνετὸς Ζεὺς ἐκοιμήθηκε, ἐπάνω στὸ ἱερὸ κρεββάτι της, μαζὶ μὲ τὴ Μνημοσύνη, μακριὰ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀθανάτους. Ὕστερα ἀπὸ ἕνα χρόνο, ποὺ οἱ ἐποχὲς καὶ οἱ μῆνες εἶχαν συμπληρώσει τὸν κύκλο τους... ἡ Μνημοσύνη ἐγέννησε ἐννέα θυγατέρες, ὅλες μὲ τὴν ἴδια ψυχή, εὐαίσθητες στὴ μουσική... Τὶς ἐγέννησε κοντὰ στὴν κορυφὴ τοῦ χιονισμένου Ὀλύμπου, ὅπου σχηματίζουν λαμπρὲς χορῳδίες καὶ ἔχουν μεγαλόπρεπες κατοικίες».

Ὁ ποιητὴς τῆς Θεογονίας ἀπαριθμεῖ, ἐπὶ τέλους, τὰ ὀνόματα τῶν ἐννέα Μουσῶν: «Κλειώ, Εὐτέρπη, Θάλεια, Μελπομένη, Τερψιχόρη, Ἐρατώ, Πολύμνια, Οὐρανία καὶ Καλλιόπη, ἡ πιὸ δυνατὴ ἀπὸ ὅλες».

Οἱ περισσότεροι ἀρχαῖοι συγγραφεῖς εἶχαν ἀποδεχθῆ τὴν ἐκδοχὴν τῆς Θεογονίας. Μερικοὶ ὅμως, μεταγενέστεροι κάπως, ἀναφέρουν διαφορετικὰς ἐκδοχάς. Ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς ἀνάγει τὴν γέννησιν τῶν Μουσῶν εἰς παλαιοτέραν ἐποχὴν καὶ λέγει ὅτι αἱ θεαὶ αὐταί, τρεῖς τὸν ἀριθμόν, ἦσαν κόραι τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γαίας. Ἄλλος λέγει ὅτι ἦσαν κόραι τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Πιέρου, τρίτος δὲ ἀποδίδει τὴν πατρότητά των εἰς τὸν Ἀπόλλωνα. Διαφωνοῦν ἐπίσης καὶ ὡς πρὸς τὸν ἀριθμόν των. Οἱ μὲν λέγουν ὅτι ἦσαν τρεῖς, οἱ δὲ τέσσαρες· μερικοὶ ἄλλοι, ἑπτὰ καὶ ὀκτώ. Διίστανται ἀκόμη καὶ ὡς πρὸς τὰ ὀνόματά των. Ὅλαι ὅμως αἱ ἐκδοχαὶ αὐταὶ ἔγιναν δεκταὶ εἰς περιωρισμένην μόνον ἔκτασιν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.

Τόπος προελεύσεως τῆς λατρείας τῶν Μουσῶν

Ὅπως εἴδαμεν, ὁ Ὅμηρος θεωρεῖ τὸν Ὄλυμπον ὡς τόπον διαμονῆς τῶν Μουσῶν. Ἀφετηρία τῆς λατρείας των φαίνεται ὅτι ἦτο ἡ Πιερία, περιοχὴ βορείως τῆς Θεσσαλίας, κατοικουμένη ἀπὸ Θρᾶκας. Αὐτὴ ἦτο ἡ γνώμη τοῦ Στράβωνος, ὁ ὁποῖος λέγει σχετικῶς: «Ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ πεισθῇ περὶ αὐτοῦ ἀπὸ τὰ μέρη, ὅπου αἱ Μοῦσαι λατρεύονται. Ἡ Πιερία, ὁ Ὄλυμπος, ἡ Πίμπλεια καὶ τὸ Λείβηθρον ἦσαν εἰς παλαιοτέρους χρόνους διαμερίσματα ἢ ὄρη τῆς Θράκης, τὰ ὁποῖα κατόπιν κατελήφθησαν καὶ σήμερον κατέχονται ἀπὸ τοὺς Μακεδόνας».

Ὁ Τριπτόλεμος ἕτοιμος πρὸς ἀναχώρησιν.
(Ἐρυθρόμορφον ἀγγεῖον)

Τὸ ἀρχαιότερον ἱερὸν τῶν Μουσῶν ἦτο, ὡς ἐλέγετο, τὸ ἱερὸν τοῦ Λειβήθρου, εἰς τὰς ἀνατολικὰς κλιτῦς τοῦ Ὀλύμπου. Τὸ ἱερὸν τῆς Πιμπλείας εὑρίσκετο εἰς τὸ διαμέρισμα τοῦ Δίου. Ἀπὸ ἐκεῖ, ἡ λατρεία τῶν Μουσῶν διεδόθη λίαν ἐνωρὶς εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἡ ὁποία καὶ κατέληξε νὰ γίνῃ τὸ κυριώτερον κέντρον της.

Ἐπανευρίσκομεν εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν τὰ ἴδια ὀνόματα ὅπως καὶ εἰς τὴν Πιερίαν: ἕνα βουνὸ Λείβηθρον (μέρος τῆς ἁλύσου τοῦ Ἑλικῶνος, πλησίον τῆς Κορωνείας), δύο πηγάς, τὴν Λειβηθρίδα καὶ τὴν Πιέραν «ποὺ μοιάζουν μὲ μαστοὺς γυναικῶν καὶ ἔχουν νερὸ γλυκὸ σὰν γάλα». Τὸ ὄνομα τοῦ Ἑλικῶνος, τοῦ κυριωτέρου

ὅρους ἀπὸ τὰ ἀφιερωμένα εἰς τὴν λατρείαν τῶν Μουσῶν, ἦτο ὄνομα ἑνὸς ποταμοῦ τῆς Πιερίας.

Ἡ πόλις, ὅπου διὰ πρώτην φορὰν ἐτιμήθησαν αἱ Μοῦσαι, ἦτο ἡ Ἄσκρη, ἡ πατρὶς τοῦ Ἡσιόδου. Ὅταν οἱ κάτοικοι τῆς γειτονικῆς περιοχῆς τῶν Θεσπιῶν κατέστρεψαν τὴν Ἄσκρην, ἡ λατρεία τῶν θυγατέρων τοῦ Διὸς καὶ τῆς Μνημοσύνης περιῆλθεν εἰς τὴν ἰδικήν των ἐποπτείαν. Ναός, ἐν τῇ κυριολεξίᾳ, δὲν ὑπῆρχεν ἐκεῖ, ἀλλὰ βωμοὶ καὶ ἀγάλματα, σκορπισμένοι εἰς τὰ σύσκια. Ἔβλεπε κανεὶς ἐκεῖ, κατὰ τὸν Παυσανίαν, τὸ σύμπλεγμα τῶν Μουσῶν τοῦ Κηφισοδότου καὶ τοῦ Στρογγυλίωνος, ἓν ἄγαλμα τοῦ Θαμύριδος τυφλοῦ, μὲ μίαν σπασμένην λύραν εἰς τὸ χέρι, καὶ ἓν ἄλλο τοῦ Ἡσιόδου καθημένου, μὲ μίαν λύραν εἰς τὰ γόνατα. Τὸ κείμενον τῶν ποιημάτων τοῦ περιφήμου ἀοιδοῦ ἦτο γραμμένον ἐπάνω εἰς φύλλα μολύβδου.

Αἱ πρὸς τὰς Μούσας θυσίαι εἶχαν ἰδιαίτερον χαρακτῆρα. Δὲν ἔσφαζαν πρὸς τιμήν των ζῷα, ἀπὸ δὲ τὰς προσφερομένας σπονδὰς ἔπρεπε νὰ λείπῃ τὸ κρασί. Ἐπάνω εἰς βωμόν, σκεπασμένον μὲ κλαδιὰ ἐλαίας, ἔκαιαν λιβάνι καὶ σπόρους σιταριοῦ ἀνακατεμένους μὲ μέλι, ἐν συνεχείᾳ δὲ ἔχυναν εἰς τὸν βωμὸν τὴν σπονδήν, νερὸ ἢ μεῖγμα ἀπὸ νερὸ καὶ μέλι. Φυτὰ ἀφιερωμένα εἰς τὰς θεὰς ἦσαν τὸ ρόδον καὶ ὁ κισσός.

Ἀνὰ πενταετίαν, οἱ Θεσπιεῖς ἐτέλουν ἀγῶνας, (τὰ Μουσεῖα), πρὸς τιμὴν τῶν Μουσῶν. Αἱ πληροφορίαι ποὺ κατέχομεν ἐπὶ τοῦ θέματος, ἀναφέρονται εἰς ἐποχὴν σχετικῶς νεωτέραν (3ος π.Χ. αἰών). Σύμφωνα μὲ τὰς πληροφορίας αὐτάς, ἐπρόκειτο περὶ ἀγώνων ἀποκλειστικῶς μουσικῶν καὶ ποιητικῶν, ἔπαθλον τῶν ὁποίων ἦτο ἁπλοῦς στέφανος.

Τὸ πρόγραμμα τῶν ἀγώνων αὐτῶν ὑπέστη, μὲ τὴν πάροδον τῶν αἰώνων, σημαντικὰς μεταβολάς. Χωρὶς ποτὲ νὰ φθάσουν τὴν φήμην τῶν ἄλλων τεσσάρων μεγάλων ἑλληνικῶν ἑορτῶν, τὰ Μουσεῖα προσείλκυαν ἐπίσης μέγα πλῆθος περιέργων, διετηρήθησαν δὲ μέχρι τοῦ 3ου αἰῶνος μετὰ Χριστόν.

Ἂς σημειωθῇ, τέλος, ὅτι ἡ περιπέτεια τοῦ Πινδάρου, τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ὁ Παυσανίας, ἔγινε κατὰ τὴν μετάβασιν τοῦ ποιητοῦ, ὅταν ἦτο ἀκόμη παιδί, εἰς τὰς Θεσπιάς. Κουρασμένος ἀπὸ τὴν ζέστην, ἔπεσε καὶ ἐκοιμήθη δίπλα εἰς τὸν δρόμον. Μέλισσαι, ἀπεσταλμέναι τῶν Μουσῶν, ἦλθαν τότε καὶ ἐκάθησαν ἐπὶ τῶν χειλέων του, διὰ νὰ σχηματίσουν ἐκεῖ κηρήθραν.

Ἀνεφέραμεν ἤδη τὴν παράδοσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν πατέρας τῶν Μουσῶν ἦτο ὁ Ἀπόλλων. Δὲν εἶναι, λοιπόν, ἐκπληκτικὸν τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς τοὺς Δελφούς, κέντρον τῆς ἀπολλωνείου θρησκείας, ἡ λατρεία τῶν Μουσῶν ἀνεπτύχθη μεγάλως. Δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ

μὴ συνδυασθῇ στενῶς ὁ κιθαρῳδὸς θεὸς μὲ τὰς θεὰς τῆς ποιήσεως καὶ τῆς μουσικῆς. «Οἱ θεοί», λέγει ὁ Ὅμηρος εἰς τὴν Ἰλιάδα, «χαίρονται καὶ τὴ χαριτωμένη λύρα τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τὰ τραγούδια τῶν Μουσῶν...». Ἐπὶ πλέον, ὁ Ἀπόλλων ὡδηγοῦσε τὴν χορῳδίαν τῶν Μουσῶν, ἐξ οὗ καὶ ἡ ἐπωνυμία του «Μουσαγέτης». Εἰς τὸ τέλος, ἡ λατρεία τῶν Μουσῶν εἰς τοὺς Δελφοὺς κατέληξε νὰ συγχέεται ἐντελῶς μὲ τὴν λατρείαν τοῦ υἱοῦ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Λητοῦς.

Εἰς τὸν Ὀρχομενὸν ἡ παράδοσις προσήγγιζε τὰς Μούσας πρὸς τὸν Διόνυσον. Κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ἀγριωνίων, «αἱ γυναῖκες ποὺ ἐτέλουν τὰ διονυσιακὰ μυστήρια καὶ παρίσταναν, εἰς ἓν εἶδος δράματος, τὰ κυριώτερα ἐπεισόδια τῆς ζωῆς τοῦ θεοῦ, ἀναζητοῦσαν παντοῦ, εἰς ὡρισμένην στιγμήν, τὸν Διόνυσον, ποὺ ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε φύγει· ἔπειτα ἐσταματοῦσαν καὶ ἔλεγαν ὅτι εἶχε πάει εἰς τὰς Μούσας καὶ ὅτι ἐκρύπτετο κοντά των».

Διὰ νὰ κολακεύσῃ τὸν ἐγωισμὸν τῶν συμπολιτῶν του, ὁ ποιητὴς Εὐριπίδης ἔλεγεν ὅτι αἱ ἐννέα Μοῦσαι εἶχαν γεννηθῆ εἰς τὴν πόλιν των. Βέβαιον, πάντως, εἶναι ὅτι εἰς τὰς Ἀθήνας αἱ θεαὶ ἐτιμῶντο μὲ εἰδικὸν τρόπον. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν ὀνομάσει Ἑλικῶνα ἕνα λόφον παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἰλισοῦ (ἐξ οὗ καὶ ἡ ἐπωνυμία Ἰλισίδες Μοῦσαι), καὶ Μουσεῖον μίαν κορυφὴν πλησίον τῆς Ἀκροπόλεως. Ὁ μέγας φιλόσοφος Πλάτων εἶχεν ἐγείρει πρὸς τιμήν των βωμὸν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν, ἀγάλματά των δὲ ὑπῆρχαν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Μελπομένου Διονύσου.

Ἀπὸ τὰς πηγὰς ποὺ ἦσαν ἀφιερωμέναι εἰς τὰς Μούσας, περίφημοι ἦσαν ἡ Ἱπποκρήνη καὶ ἡ Ἀγανίππη τοῦ βοιωτικοῦ Ἑλικῶνος. Ἐξ ἄλλου, αἱ Μοῦσαι ἐλατρεύοντο εἰς τὴν Τροιζῆνα, ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Ἀρδαλίδες, εἰς τὴν Σικυῶνα, εἰς τὴν Σπάρτην, ὅπου προσεφέροντο εἰς αὐτὰς θυσίαι πρὸ τῶν μαχῶν, εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, ὅπου ἦτο ἀφιερωμένος εἰς αὐτὰς βωμός, εἰς τὴν Τεγέαν καὶ τὴν Μεγαλόπολιν. Εἰς τὸ Δώριον τῆς Μεσσηνίας, ὅπως ἐπιστεύετο, εἶχε γίνει ἡ διένεξις Θαμύριδος καὶ Μουσῶν, περὶ τῆς ὁποίας ἀνεφέραμεν ἤδη τὸν σχετικὸν μῦθον.

Ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς νήσους, εἰς τὰς ὁποίας συναντῶνται ἴχνη τῆς λατρείας τῶν Μουσῶν, πρέπει νὰ σημειωθοῦν ἡ Τέως, ἡ Θήρα, ἡ Πάρος καὶ ἡ Λέσβος. Εἰς τὰ Ἄπτερα τῆς Κρήτης, αἱ Σειρῆνες, κατὰ τὸν μῦθον, εἶχαν προκαλέσει τὰς Μούσας εἰς ἀγῶνα ᾄσματος καί, ἡττηθεῖσαι, μετεμορφώθησαν εἰς βράχους. Πολλαὶ δὲ πόλεις τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, ὁ Κρότων καὶ τὸ Μεταπόντιον, καθὼς καὶ αἱ Συράκουσαι τῆς Σικελίας, ἐτιμοῦσαν τὰς Μούσας καί, ὡς εἶναι γνωστόν, εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν τῆς Αἰγύπτου τὸ περίφημον ἐκπαιδευτικὸν ἵδρυμα, ποὺ ἵδρυσαν οἱ

Πτολεμαῖοι, ὠνομάσθη Μουσεῖον καὶ διηυθύνετο ἀπὸ ἀρχιερέα ἐκπροσωποῦντα τὴν λατρείαν τῶν Μουσῶν.

Μετασχηματισμὸς τοῦ τύπου τῶν Μουσῶν

Ὡς φαίνεται, διὰ τὸν Ὅμηρον, αἱ Μοῦσαι ἦσαν ἀποκλειστικῶς θεότητες τῆς μνήμης. Ὁ ποιητὴς τὰς ἐπικαλεῖται ἐπανειλημμένως, διὰ νὰ τὸν βοηθήσουν νὰ ἐπανεύρῃ τὰς ἀναμνήσεις του. «Εἶσθε παροῦσες σὲ ὅλα καὶ ξέρετε τὰ πάντα, ἐνῷ ἐμεῖς δὲν ἀκοῦμε παρὰ ὅ,τι λέει ἡ φήμη καὶ ἀγνοοῦμε τὴν ἀλήθεια», λέγει ἡ Ἰλιάς.

Ὁ Ἡσίοδος παρουσιάζει τὰς ἐννέα ἀδελφὰς νὰ «γοητεύουν τὴ μεγάλη ψυχὴ τοῦ Διός» καὶ νὰ «συνταιριάζουν τὴ μουσική τους, τραγουδώντας τὰ περασμένα, τὰ τωρινὰ καὶ τὰ μέλλοντα». Ἐσχημάτιζαν χορῳδίαν, τῆς ὁποίας τὰ διάφορα μέρη ἦσαν ἀχώριστα. Ἔτσι ἔψαλαν εἰς τοὺς γάμους τῆς Θέτιδος καὶ τοῦ Πηλέως καθὼς καὶ εἰς τοὺς γάμους τοῦ Κάδμου καὶ τῆς Ἁρμονίας. Ὡς ἐλέγετο, εἶχε μάλιστα διασωθῆ ὁ ἀκόλουθος στίχος ἀπὸ τὸ ἐπιθαλάμιον, πρὸς τὸ τελευταῖον ζεῦγος, ᾆσμα: «Ἀγαπᾷ κανεὶς ὅ,τι εἶναι ὡραῖο, δὲν ἀγαπᾷ ὅ,τι δὲν εἶναι ὡραῖο».

Ἀρχικῶς λοιπόν, αἱ Μοῦσαι ἦσαν θεότητες τοῦ ᾄσματος, εἶναι δὲ γνωστὴ ἡ στενὴ σχέσις ποὺ ὑπῆρχε μεταξὺ ποιήσεως καὶ θρησκείας κατὰ τοὺς πρώτους ἑλληνικοὺς χρόνους. «Οἱ πρῶτοι ἱερεῖς τῶν Μουσῶν», ἐλέχθη πολὺ ὀρθῶς, «ἦσαν συγχρόνως ποιηταὶ ὑμνήσαντες τὰς θεάς, οἱ δὲ πρωτόγονοι αὐτοὶ ὕμνοι εἶχαν διαφυλαχθῆ ἀπὸ μερικὰς οἰκογενείας ἱερωμένων».

Εἰς τὸν «Φαῖδρον», ὁ Πλάτων ἀναφέρει τὸν ἀκόλουθον μῦθον: «Τὸν καιρὸ ποὺ ἐγεννήθησαν αἱ Μοῦσαι, ὅταν ἐδημιουργήθη ἡ μουσική, μερικοὶ ἄνθρωποι ἐκείνου τοῦ καιροῦ ἐγοητεύθηκαν τόσο πολὺ πού, συνεχῶς τραγουδώντας, ἐξέχασαν καὶ φαγὶ καὶ πιοτὸ καὶ σιγοπέθαναν χωρὶς πόνους. Ἀπὸ αὐτοὺς βγῆκαν τὰ τζιτζίκια, φυλὴ ἀγαπημένη τῶν Μουσῶν, ποὺ ζοῦν χωρὶς νὰ ὑποφέρουν ἀπὸ πεῖνα καὶ πού, χωρὶς ποτὲ νὰ τρῶνε οὔτε νὰ πίνουν, τραγουδοῦν ἀπὸ τὴν πρώτη τους μέρα ὥσπου νὰ πεθάνουν, καὶ ὕστερα, πηγαίνοντας στὶς Μοῦσες, λένε σὲ κάθε μιὰ ποιοί τοὺς εἶναι πιστοὶ ἐδῶ κάτω».

Ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας, ἡ χορῳδία τῶν Μουσῶν παρέμενεν ἀδιάλυτος. Καὶ μόνον κατόπιν βραδείας ἐξελίξεως ἀπεδόθη εἰς κάθε Μοῦσαν εἰδικὸς λογοτεχνικὸς καὶ καλλιτεχνικὸς κύκλος, τοῦ ὁποίου ἐπιστεύετο ὅτι προΐστατο. Καὶ πάλιν συχνὰ ἐγίνετο σύγχυσις μεταξὺ τῶν διαφόρων δικαιοδοσιῶν. Ἡ διάκρισις, τὴν ὁποίαν κατὰ τὸ τέλος τῆς ἀρχαιότητος ἀπεδέχθησαν πάντες καὶ

ἡ ὁποία ἔγινε κλασική, ἔχει κάτι τὸ αὐθαίρετον καὶ κάπως ἄκαμπτον, εὑρίσκεται δὲ συχνὰ εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Ἦτο ἔργον τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν ρητόρων, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶναι πάντοτε σύμφωνοι μεταξύ των.

Ἡ Κλειὼ εἶχε διαδοχικῶς μεταξὺ τῶν δικαιοδοσιῶν της τοὺς ὕμνους καὶ τοὺς πανηγυρικοὺς τῶν ἡρώων, τελικῶς δὲ ἔγινε Μοῦσα τῆς Ἱστορίας. Κυριώτερα σύμβολά της ἦσαν ἡ σάλπιγξ, ἡ κλεψύδρα καὶ ἰδίως χειρόγραφον ἐκτυλισσόμενον.

Ἡ Εὐτέρπη ἦτο ἀρχικῶς, ὡς φαίνεται, μέλος τῆς ἀκολουθίας τοῦ Διονύσου. Σύμβολόν της ἦτο πράγματι ὁ διπλοῦς αὐλός, εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ ὁποίου καὶ κατέληξε νὰ προΐσταται.

Ἑρμῆς καθοδηγῶν τὸν Τριπτόλεμον.
(Μελανόμορφον ἀγγεῖον)

Ἡ Θάλεια, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ Βιργίλιος λέγει ὅτι «δὲν ἐκοκκίνισε ποὺ κατοικοῦσε τὰ δάση», ὑπῆρξε κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους θεότης ἀγροτικὴ καὶ Μοῦσα τῆς βουκολικῆς ποιήσεως. Προΐστατο τῶν συμποσίων τῆς ὑπαίθρου καὶ ἔπαιζε κάποιον ρόλον εἰς τὰ ἀγροτικὰ Διονύσια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐγεννήθη ἡ ἑλληνικὴ κωμῳδία. Τελικῶς ἔγινε Μοῦσα τῆς κωμῳδίας. Κυριώτερα σύμβολά της ἦσαν τὸ προσωπεῖον, ποὺ τὸ ἐκρατοῦσε εἰς τὸ ἀριστερὸ χέρι, καὶ ἡ ράβδος εἰς τὸ δεξιό. Εἰς τὴν κεφαλὴν ἔφερε στέφανον κισσοῦ ἢ ἀμπέλου.

Ἡ τραγῳδία, ἡ τελικὴ δικαιοδοσία τῆς Μελπομένης, φαίνεται ἐπίσης ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὰς σχέσεις τῆς Μούσης αὐτῆς

μὲ τὸν Διόνυσον. Ὁ θεὸς τοῦ οἴνου εἶχε πράγματι τὴν ἐπωνυμίαν «Μελπόμενος» καὶ λέγει ὁ Παυσανίας, «τοῦ ἀπέδωσαν τὸ ἐπίθετον αὐτὸ διὰ τοὺς ἰδίους λόγους ποὺ ἀπεκάλεσαν τὸν Ἀπόλλωνα Μουσαγέτην». Κυριώτερα σύμβολά της ἦσαν τὸ τραγικὸν προσωπεῖον καὶ τὸ ρόπαλον τοῦ Ἡρακλέους, ἐνίοτε δὲ καὶ ἡ λεοντῆ τοῦ ἰδίου ἥρωος. Συχνότατα, ὅπως ὁ Διόνυσος, ἔφερεν εἰς τὴν κεφαλὴν στέφανον ἀμπέλου.

Ἡ Τερψιχόρη εἶχε κατὰ πρῶτον δικαιοδοσίαν ἐπὶ τῶν χορευτικῶν καὶ δραματικῶν χορῳδιῶν. Κατέληξε Μοῦσα τῆς λυρικῆς ποιήσεως, μὲ σύμβολον τὴν κιθάραν.

Τὸ αὐτὸ ὄργανον συναντῶμεν καὶ εἰς τὰς χεῖρας τῆς Ἐρατοῦς. Αὕτη ἦτο ἐπίσης θεὰ τῆς ποιήσεως, ἀλλὰ μιᾶς ποιήσεως εἰδικοῦ χαρακτῆρος: ἦτο Μοῦσα τοῦ ὑμεναίου καί, κατὰ συνέπειαν, τῆς ἐρωτικῆς ποιήσεως.

Ἡ Πολύμνια ἦτο ἀρχικῶς, ὡς φαίνεται, ἡ Μοῦσα ποὺ ἐνέπνεε τοὺς ὕμνους καὶ τὰ ᾄσματα, οἱ ὁποῖοι ἐψάλλοντο πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων. Κατὰ τὸν Πλούταρχον, προΐστατο τῆς ἰδιότητος νὰ μανθάνωμεν καὶ νὰ ἐνθυμούμεθα. Τελικῶς, κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν ἐποχήν, ἔγινε Μοῦσα τῆς μιμικῆς, τῆς παντομίμας. Δὲν εἶχεν εἰδικὸν σύμβολον, γενικῶς ὅμως εἰκονίζετο μὲ ἔκφρασιν σκεπτικήν, ἐνίοτε δὲ μὲ τὸν δάκτυλον εἰς τὰ χείλη. «Αὐτὰ τὰ δάκτυλα ποὺ μιλοῦν, αὐτὴ ἡ εὔγλωττη σιωπή, αὐταὶ αἱ διηγήσεις τῆς χειρονομίας, θεωροῦνται ἐφεύρεσις τῆς Μούσης Πολυμνίας· ἤθελε νὰ δείξῃ ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἠμποροῦν νὰ ἐκφράζουν τὴν θέλησίν των χωρὶς τὴν βοήθειαν τῶν λόγων» (Κασσιόδωρος).

Ἡ Οὐρανία ἦτο Μοῦσα τῆς Ἀστρονομίας. Ἔχει ὡς σύμβολα τὴν οὐράνιον σφαῖραν καὶ διαβήτην ἢ μακρὰν ράβδον, μὲ τὸν ὁποῖον δείχνει ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας τὴν θέσιν τῶν ἄστρων.

Ἡ Καλλιόπη, ἡ πλέον σεβαστὴ καὶ ἡ πρώτη τῶν Μουσῶν, ὑπῆρξε, πρὸ παντός, θεὰ τῆς ἐπικῆς ποιήσεως. Τὴν ἔκαμαν ἐπίσης Μοῦσαν τῆς εὐγλωττίας, κυριωτέρα ὅμως δικαιοδοσία της εἶναι ἡ πρώτη. Σύμβολά της ἦσαν ὁ στῦλος (γραφὶς) καὶ πινακίδες (ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔγραφε).

Αἱ Μοῦσαι εἰς τὴν Τέχνην

Ἂν καὶ ἐθεωροῦντο θεότητες δευτέρας τάξεως, οἱ Μοῦσαι ἀπετέλεσαν, ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι σήμερον, θέμα πολυαρίθμων καλλιτεχνικῶν παραστάσεων. Αἱ ὀλιγώτερον ἐνδιαφέρουσαι δὲν εἶναι αἱ ἀνακαλυφθεῖσαι κατὰ τὰ τελευταῖα πενῆντα χρόνια. Ἠμποροῦμεν, μάλιστα, νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι τὸ μέλλον μᾶς ἐπιφυ-

λάσσει καὶ ἄλλας εὐχαρίστους ἐκπλήξεις, διότι αἱ ἀνασκαφαὶ δὲν εἶπαν, βεβαίως, τὴν τελευταίαν λέξιν των καὶ ἴσως θὰ φέρουν ἀκόμη εἰς φῶς μερικὰ ἀριστουργήματα τῆς ἀρχαίας τέχνης, ποὺ θὰ κοσμήσουν τὰ μουσεῖα μας.

Ὁ Ἡσίοδος λέγει ὅτι αἱ μοῦσαι εἶχαν εἰκονισθῆ ἐπάνω εἰς τὴν ἀσπίδα τοῦ Ἡρακλέους: «Ἐδῶ παριστάνετο ἡ ἱερὴ χορῳδία τῶν ἀθανάτων· στὴ μέση τοῦ ὁμίλου, ὁ γιὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Λητοῦς ἔκανε τὴν λύρα του ν' ἀποδίδῃ γοητευτικοὺς ἤχους... Καὶ οἱ Μοῦσες τῆς Πιερίας τραγουδοῦσαν πρῶτες».

Περιγράφων τὸ κιβώτιον τοῦ Κυψέλου, (τὸ ὁποῖον ἐχρονολογεῖτο ἀπὸ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 7ου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος), ὁ

Ὁ Τριπτόλεμος ἐν τῇ ἀσκήσει τῆς ἀποστολῆς του.
(Μελανόμορφος ἀγγειογραφία)

Παυσανίας ὁμιλεῖ ἐπίσης διὰ τὴν χορῳδίαν τῶν Μουσῶν, τῆς ὁποίας ἡγεῖτο ὁ Ἀπόλλων.

Καὶ εἰς τὰς δύο περιγραφὰς δὲν γίνεται λόγος περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν θεοτήτων, εἰς δὲ τὰς περιγραφομένας παραστάσεις, αἱ ὁποῖαι ἀτυχῶς δὲν διεσώθησαν, εἶναι δὲ ἀρχαιότεραι ὅλων τῶν γνωστῶν παραστάσεων τῶν Μουσῶν, ζήτημα δικαιοδοσίας τῶν θεοτήτων αὐτῶν δὲν τίθεται.

Ἀπὸ τὰς διασωθείσας παραστάσεις, ἡ παλαιοτέρα αὐθεντικὴ τοιαύτη εἶναι ἡ ἀγγειογραφία François. Αἱ Μοῦσαι εἰκονίζονται συνοδεύουσαι τὸν ὅμιλον τῶν θεῶν εἰς τοὺς γάμους τῆς Θέτιδος καὶ τοῦ Πηλέως. Εἶναι ἐννέα, ἀπὸ τὰς ὁποίας αἱ ὀκτώ, ἐν κα-

τόψει, ὁμοιάζουν ἀπολύτως μεταξύ των, ἐνῷ ἡ Καλλιόπη, βαδίζουσα ἐπὶ κεφαλῆς, εἰκονίζεται κατὰ πρόσωπον καὶ παίζει τὴν σύριγγα.

Τέλος, ὁ Παυσανίας ὁμιλεῖ διὰ μίαν ἀκόμη παράστασιν τῶν Μουσῶν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ Ὑακίνθου εἰς Ἀμύκλας, δὲν δίδει ὅμως ἀκριβῆ περιγραφήν.

Ἀπὸ τὰς ἐρυθρομόρφους ἀγγειογραφίας, εἴκοσι παριστάνουν τὰς Μούσας μαζὶ μὲ τὸν Ἀπόλλωνα, δέκα δὲ τὰς θεὰς μόνας. Ὁ ἀριθμός των, τὰ σύμβολά των, ἀκόμη καὶ τὰ ὀνόματά των διαφέρουν, καθὼς καὶ ἡ στάσις των.

Τὰ ἀρχαιότερα ἀγάλματα τῶν Μουσῶν, διὰ τὰ ὁποῖα διεσώθη μνεία, εὑρίσκοντο εἰς Συρακούσας καὶ ἦσαν ἔργα τῶν γλυπτῶν Ἀριστοκλέους, Κανάχου καὶ Ἀγελάδα. Αἱ θεότητες ἦσαν τρεῖς· κάθε μία ἔφερεν εἰδικὸν σύμβολον, ἡ μία λύραν, ἡ ἄλλη κιθάραν, ἡ τρίτη αὐλόν. Τὸ ἔργον τοῦ Πραξίου, τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἀέτωμα τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς τοὺς Δελφούς, ἦτο μεταγενεστέρας κάπως ἐποχῆς (5ος αἰών). Ὅ,τι γνωρίζομεν περὶ αὐτοῦ εἶναι ὅτι παρίστανε τὰς Μούσας εἰς ἕνα ὅμιλον μὲ τὴν Λητὼ καὶ τὰ δύο παιδιά της, τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Ἄρτεμιν.

Εἰς τὸν Ἑλικῶνα ὑπῆρχαν δύο συμπλέγματα τῶν ἐννέα Μουσῶν, ἔργα, τὸ μὲν πρῶτον τοῦ γλύπτου Κηφισοδότου, τὸ δὲ δεύτερον τοῦ αὐτοῦ καλλιτέχνου ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὸν Στρογγυλίωνα καὶ τὸν Ὀλυμπιοσθένην. Διετυπώθη ἐπίσης ἡ ὑπόθεσις, ὅτι αἱ Θεσπιάδες τοῦ Πραξιτέλους, αἱ ὁποῖαι εὑρίσκοντο εἰς τὰς Θεσπιάς, παρίσταναν τὰς Μούσας.

Μεταφερθέντα εἰς Ρώμην ἀπὸ τὸν Μόμμιον, τὰ ἀγάλματα αὐτὰ ἐτοποθετήθησαν εἰς τὸν ναὸν τῆς Εὐτυχίας, διεσώθησαν δέ, χωρὶς ἀμφιβολίαν, ἀπὸ τὴν πυρκαϊὰν ποὺ κατέστρεψε τὸ ἐν λόγῳ μνημεῖον. Δὲν γνωρίζομεν τί ἀπέγιναν. Χωρὶς ἀμφιβολίαν, θὰ ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς πρότυπα τῶν πολυαρίθμων ἀγαλμάτων τῶν Μουσῶν, ποὺ «ἐποιήθησαν» ἀπὸ τὸν 4ον μ. Χ. αἰῶνα καὶ ἐδῶ, καὶ ποὺ ὅλα ἔχουν ἔντονα χαρακτηριστικὰ συγγενείας μεταξύ των.

Ὁ Παυσανίας διηγεῖται ὅτι εἰς τὴν Μαντίνειαν, ἐπάνω εἰς τὴν βάσιν μνημείου ποὺ παρίστανε τὴν Λητὼ καὶ τὰ δύο παιδιά της, καὶ ποὺ ἦτο ἔργον τοῦ Πραξιτέλους, εἰκονίζετο ὁ ἀγὼν Ἀπόλλωνος καὶ Μαρσύα καί, παρευρισκόμεναι εἰς αὐτόν, αἱ ἐννέα Μοῦσαι. Τὸ 1887, λοιπόν, ἀνασκαφαὶ ἐκτελεσθεῖσαι ἀπὸ τὴν σχολήν μας τῶν Ἀθηνῶν, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλονται τόσαι πολύτιμοι ἀνακαλύψεις, ἔφεραν εἰς τὸ φῶς τρία ἀνάγλυφα, τὰ ὁποῖα εἶχαν χρησιμοποιηθῆ, ἀνεστραμμένα, ὡς πλάκες τοῦ δαπέδου κάποιας βυζαντινῆς ἐκκλησίας.

Τὰ ἀνάγλυφα αὐτὰ φαίνεται ὅτι ἀντιστοιχοῦν μὲ τὸ ἔργον τοῦ Πραξιτέλους, πρὸς τὸ ὁποῖον τὰ ἐταύτισαν. Τὸ πρῶτον παρουσιάζει ἀριστερὰ μὲν τὸν Ἀπόλλωνα καθήμενον, φέροντα πολυτελῆ ἐνδυμασίαν καὶ μὲ τὴν λύραν εἰς τὰ χέρια, δεξιὰ δὲ τὸν Μαρσύαν γυμνόν, παίζοντα μὲ τὴν φλογέραν, καὶ εἰς τὸ μέσον ἕνα Σκύθην στρατιώτην.

Εἰς τὰ δύο ἄλλα ἀνάγλυφα εἰκονίζονται ἀνὰ τρεῖς Μοῦσαι. Μία μόνον ἀπὸ αὐτὰς κάθηται, κρατοῦσα ἓν ὄργανον ποὺ ὁμοιάζει μὲ κιθάραν. Αἱ ἄλλαι πέντε εἶναι ὄρθιαι· ἡ μία κρατεῖ διπλῆν φλογέραν (διπλοῦν αὐλόν), δύο ἄλλαι ἀπὸ ἓν χειρόγραφον, ἡ τετάρτη προτείνει μίαν λύραν καὶ ἡ πέμπτη, τυλιγμένη εἰς τὸν ἐπενδύτην της, δὲν φέρει κανὲν σύμβολον. Φυσικά, ἐτέθη τὸ ζήτημα μήπως ὑπῆρχε καὶ τέταρτον ἀνάγλυφον ποὺ παρίστανε τὰς ὑπολοίπους τρεῖς Μούσας.

Δημήτηρ καθημένη ἐπὶ θρόνου.
(Πήλινον εἰδώλιον)

Τὸ ἀνάγλυφον Chigi, (τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη ἔτσι ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἰδιοκτήτου του), εἶναι ἐπίσης πολύτιμον καλλιτέχνημα, ἔργον ἐποχῆς κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ δικαιοδοσίαι τῶν διαφόρων Μουσῶν δὲν εἶχαν ἀκόμη σαφῶς καθορισθῆ. Παριστάνει σύμπλεγμα δέκα τριῶν προσώπων. Πλὴν τῶν ἐννέα Μουσῶν, εἰκονίζονται ἐπ' αὐτοῦ δύο ἄλλαι γυναικεῖαι μορφαί, καθὼς καὶ ἔφηβος ὄρθιος καὶ γενειοφόρος ἄνδρας καθήμενος. Ὡς σύμβολα δὲν ὑπάρχουν παρὰ ἡ λύρα καὶ αἱ κήρινοι πινακίδες. Τὰ διάφορα ἄτομα τοῦ συμπλέγματος παρέχουν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι συνομιλοῦν εἰρηνικῶς μεταξύ των.

Ἀπὸ τῆς ἀλεξανδρινῆς ἐποχῆς οἱ καλλιτέχναι κατέβαλαν σημαντικὰς προσπαθείας πρὸς κατάταξιν τῶν Μουσῶν, καθορίζοντες σαφῶς τὰς δικαιοδοσίας κάθε μιᾶς ἀπὸ τὰς ἐννέα θεάς. Δὲν ἐπέτυχαν ἄλλως τε εὐθὺς ἀμέσως καὶ εἰς πολλὰ σπουδαῖα μνημεῖα εἶναι καταφανὴς ὁ δισταγμὸς εἰς τὴν κατανομὴν τῶν συμβόλων.

Ἀξιολογώτερα ἀπὸ τὰ μνημεῖα αὐτὰ εἶναι μία βάσις βωμοῦ ἀνακαλυφθεῖσα εἰς τὴν Ἁλικαρνασσόν, καὶ τὸ ἀνάγλυφον τοῦ Ἀρχελάου τοῦ Πριηνέως, γνωστὸν μὲ τὴν ὀνομασίαν «Ἀποθέωσις τοῦ Ὁμήρου».

Εἰς αὐτὰ πρέπει νὰ προστεθῇ τὸ σύμπλεγμα τῶν Μουσῶν τῆς Ἀμβρακίας, περὶ τοῦ ὁποίου ἠμποροῦμεν νὰ σχηματίσωμεν ἰδέαν ἀπὸ νομίσματα τοῦ 1ου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος. Διὰ πρώτην φορὰν ἐμφανίζονται εἰς τὰ νομίσματα αὐτά, νέα σύμβολα: τὰ προσωπεῖα, τραγικὸν καὶ κωμικόν, καθὼς καὶ ἡ σφαῖρα.

Κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν ἐποχήν, ὁ ἀριθμὸς τῶν καλλιτεχνικῶν παραστάσεων τῶν Μουσῶν πολλαπλασιάζεται μεγάλως: ἀνάγλυφα σαρκοφάγων, τοιχογραφίαι, ἀγάλματα, μωσαϊκά. Εἰς τὴν κατηγορίαν αὐτὴν ὑπάγονται τὰ ἀνάγλυφα τοῦ σαρκοφάγου Pacca καὶ ὁ σαρκοφάγος τοῦ Λούβρου. Τὸ μέγα Μουσεῖον κατέχει ἐπίσης τοιχογραφίας τοῦ παρὰ τὴν Πομπηίαν Ἡρακλείου (Herculanum), εἰς τὰς ὁποίας παρίστανται ὀκτὼ γυναῖκες. Κάτω ἀπὸ κάθε μίαν εἶναι γραμμένον τὸ ὄνομα καὶ αἱ δικαιοδοσίαι τῆς εἰκονιζομένης Μούσης.

Ἀπὸ τὰ πολυάριθμα ἀγάλματα τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, τὰ περισσότερα δὲν παρουσιάζουν ἐνδιαφέρον, ἀξιόλογα ὅμως εἶναι ἐκεῖνα ποὺ εὑρίσκονται εἰς τὸ Βατικανόν. Ὑπάρχουν ἀκόμη μερικὰ μωσαϊκὰ μὲ παραστάσεις τῶν Μουσῶν, ἡ μελέτη τῶν ὁποίων παρουσιάζει ἐνδιαφέρον ἀπὸ τὴν ἄποψιν τῆς ὀνομασίας τῶν θεοτήτων αὐτῶν.

Ο ΗΛΙΟΣ

Εἰ τὴν ἑλληνικὴν Μυθολογίαν, τὴν πρώτην θέσιν κατεῖχαν οἱ θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου. Ὁ Ζεὺς καὶ ἡ ἀκολουθία του εἶχαν σβήσει τὰ πάντα, εἶχαν ἀπορροφήσει τὰ πάντα. Ἄλλοι θεότητες, αἱ ὁποῖαι, εἰς ἐποχὴν πολὺ μακρυνήν, κατεῖχαν τὴν πρώτην σειράν, δὲν ἐξηφανίσθησαν βέβαια καθ' ὁλοκληρίαν, ἐπέρασαν ὅμως εἰς δευτέραν σειράν. Τέτοια ὑπῆρξεν ἰδιαιτέρως ἡ περίπτωσις τοῦ Ἡλίου, τῆς Ἠοῦς καὶ τῆς Σελήνης, προσωποποιήσεων οὐρανίων μετεώρων. Δεδομένου δὲ ὅτι ἡ λατρεία τῶν θεοτήτων αὐτῶν δὲν ἐξε-

τάθη πέραν ὀλίγων περιοχῶν, ὁ ἀριθμὸς τῶν σχετικῶν μύθων εἶναι περιωρισμένος καὶ αἱ καλλιτεχνικαὶ ἀναπαραστάσεις των δὲν ἔφθασαν ποτὲ εἰς ἀξιόλογον βαθμὸν ἀναπτύξεως.

Οἱ περὶ Ἡλίου μῦθοι. Πρόγονοι καὶ ἀπόγονοι

Κατὰ τὴν πλέον διαδεδομένην παράδοσιν, ὁ Ἥλιος ἦτο υἱὸς τοῦ Τιτᾶνος Ὑπερίωνος, υἱοῦ τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γαίας. Ὁ Ὑπερίων ἔλαβεν ὡς σύζυγον τὴν ἀδελφήν του Θεῖαν ἢ Εὐρυφάεσσαν, ἀπέκτησε δὲ ἀπὸ αὐτὴν τέκνα τὸν Ἥλιον, τὴν Ἠῶ καὶ τὴν Σελήνην. «Ὁ Ὑπερίων», λέγει ἕνας ὁμηρικὸς ὕμνος, «πῆρε γυναῖκα του τὴν ξακουστὴ Εὐρυφάεσσα, τὴν ἀδελφή του. Κι αὐτὴ τοῦ ἔδωσε ὡραῖα παιδιά: τὴν Ἠὼ μὲ τὰ ρόδινα χέρια, τὴ Σελήνη μὲ τὶς ὡραῖες πλεξίδες, καὶ τὸν ἀκούραστο Ἥλιο, τὸν ὅμοιο μὲ τοὺς θεούς, ποὺ σκορπίζει τὸ φῶς του σὲ θνητοὺς καὶ ἀθανάτους.

»Κάτω ἀπὸ τὴ χρυσὴ περικεφαλαία του, τὰ βλέμματα τοῦ Ἡλίου εἶναι φλογερά, καὶ ὁ ἴδιος λάμπει μὲ ἀστραφτερὸ φῶς... Ἡ λάμψη τοῦ χαριτωμένου προσώπου του φθάνει πολὺ μακριά. Τὰ ἐλαφρά του ἐνδύματα λάμπουν καθὼς τὰ πτυχώνει ὁ ἄνεμος. Ἀρσενικὰ ἄλογα σύρουν τὸ ἅρμα του, καὶ τὸ βράδυ, ἐκεῖ ποὺ σταματᾷ, τὰ στέλλει ἀπὸ τὸν οὐρανὸ στὸν ὠκεανό».

Κατὰ τὸν μῦθον, ὁ Ἥλιος εἶχεν ἑνωθῆ μὲ τὴν Ὠκεανίδα Πέρσην, ἀπέκτησε δὲ ἀπὸ αὐτὴν τὴν Κίρκην καὶ τὸν Αἰήτην, κατά τινας δὲ καὶ τοὺς Ἀλωέα, Πέρσην, Πασιφάην καὶ Καλυψώ. Εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Ὑπερίωνος ἀπεδίδοντο καὶ ἄλλαι ἐρωτικαὶ περιπέτειαι. Αἱ γνωστότεραι εἶναι αἱ ἀφορῶσαι τὴν Ρόδον καὶ τὴν Λευκοθόην. Ἡ πρώτη ἦτο κόρη τῆς Ἀφροδίτης.

Κατὰ τὸν Πίνδαρον, ἐπειδὴ ὁ Ἥλιος ἀπουσίαζεν ὅταν οἱ ἄλλοι θεοὶ διεμοιράσθησαν τὴν γῆν, ἐλησμονήθη. Μόλις τὸ ἀντελήφθη ὁ Ζεύς, ἠθέλησε νὰ κάμῃ νέαν διανομήν. Ὁ Ἥλιος ὅμως τὸν παρεκάλεσε νὰ μὴ κάμῃ τίποτε, ἀλλὰ νὰ τοῦ ἐξασφαλίσῃ τὴν κατοχὴν μιᾶς νήσου, τὴν ὁποίαν ἔβλεπεν ἀναδυομένην ἀπὸ τὰ βάθη τῆς θαλάσσης. Ἡ νῆσος αὐτὴ εἶναι γνωστὴ μὲ τὸ ὄνομα Ρόδος, ὀφείλει δὲ αὐτὸ εἰς τὴν Ρόδον, ἐρωμένην τοῦ Ἡλίου.

Ἑπτὰ υἱοὶ ἐγεννήθησαν ἀπὸ τὴν ἕνωσιν Ρόδου καὶ Ἡλίου, οἱ Ἡλιάδαι: Ὄχιμος, Κέρκαφος, Ἀκτὶς (ὁ), Μάκαρ (Μακαρεύς), Κάνδαλος, Τριόπης καὶ Τενάγης. Ἐνίοτε, ἀντὶ τοῦ Κανδάλου ἀναφέρεται ὁ Φαέθων. Ἀπὸ αὐτούς, ὁ Κέρκαφος ἀπέκτησε τρεῖς υἱούς: τοὺς Λίνδον, Ἰάλυσον καὶ Κάμειρον, οἱ ὁποῖοι ἵδρυσαν εἰς τὴν νῆσον Ρόδον τὰς τρεῖς ὁμωνύμους πόλεις.

Ἡ περιπέτεια τοῦ Ἡλίου μὲ τὴν Λευκοθόην παρουσιάζει τὸν θεὸν θῦμα ἐρωτικοῦ πάθους, τὸ ὁποῖον προεκάλεσεν ἡ Ἀφροδίτη

διὰ λόγους ἐκδικήσεως. Ὡργισμένη ἡ θεὰ τοῦ ἔρωτος ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Ἥλιος εἶχεν ἀποκαλύψει εἰς τὸν Ἥφαιστον τὰς σχέσεις της μὲ τὸν Ἄρην, ἔκαμε νὰ γεννηθῇ εἰς τὴν καρδίαν τοῦ υἱοῦ τοῦ Ὑπερίωνος, ὁ ὁποῖος τότε ἐτίμα μὲ τὴν εὔνοιάν του τὴν Κλυτίαν, νέος ἔρως διὰ τὴν Λευκοθόην, κόρην τοῦ βασιλέως Ὀρχάμου καὶ τῆς Εὐρυνόμης. Περιγραφὴν τοῦ ἐπεισοδίου δίδει ὁ Ὀβίδιος εἰς τὰς «Μεταμορφώσεις» του.

«Τί μποροῦν νὰ κάνουν, γιὲ τοῦ Ὑπερίωνος», λέγει ὁ ποιητής, «ἡ ὀμορφιά σου, ἡ θερμότης σου καὶ ἡ λάμψη σου; Ναί, οἱ ἀκτῖνες σου καῖνε, μὰ κ' ἐσὺ ὁ ἴδιος καῖς ἀπὸ ἄλλη φωτιά· ἐνῷ τὰ μάτια σου πρέπει νὰ βλέπουν τὰ πάντα, ἐσὺ δὲν βλέπεις παρὰ τὴ Λευκοθόη· προσηλώνεις σὲ μιὰ μόνο Νύμφη τὰ βλέμματά σου, ποὺ τὰ χρειάζεται ὅλος ὁ κόσμος».

Διὰ νὰ πλησιάσῃ τὴν ἀγαπημένην του, ὁ Ἥλιος ἔλαβε τὴν μορφὴν τῆς μητέρας της Εὐρυνόμης. «Ἀνάμεσα σὲ δώδεκα ἄλλες νέες, δοῦλες της, βλέπει τὴ Λευκοθόη... Στὴν ἀρχή, τὴν ἐφίλησε τρυφερά, ὅπως μιὰ μάνα τὴν ἀγαπημένη κόρη της. Κατόπιν εἶπε: «Πρόκειται γιὰ ἕνα μυστικό· δοῦλες, κάνετε πιὸ πέρα καὶ μὴν ἀφαιρῆτε ἀπὸ μιὰ μάνα τὸ δικαίωμα νὰ μιλήσῃ μόνη μὲ τὴν κόρη της». Ἐκεῖνες ἔφυγαν, καὶ ὅταν ὁ θεὸς εἶδε πὼς εἶχε μείνει μόνος μὲ τὴ Λευκοθόη, τῆς εἶπε: «Εἶμαι ἐκεῖνος, ποὺ μετρᾷ τὴ διάρκεια τοῦ ἔτους· εἶμαι ἐκεῖνος, ποὺ βλέπει τὰ πάντα καὶ χάρις στὸν ὁποῖο ἡ γῆ βλέπει τὰ πάντα· εἶμαι τὸ μάτι τοῦ κόσμου. Πίστεψέ με, μοῦ ἀρέσεις».

Ἡ Νύμφη ἄρχισε νὰ τρέμῃ. Ὁ φόβος, ποὺ ἔκαμε νὰ πέσουν ἀπὸ τὰ χέρια της ἡ ἠλακάτη καὶ ἡ ἄτρακτος, τὴν ἔκαμε νὰ φαίνεται ἀκόμη ὡραιοτέρα. Τὴν ἰδίαν στιγμήν, ὁ θεὸς ἐπῆρε πάλιν τὴν συνήθη του μορφὴν καὶ τὴν λάμψιν του. Ἔντρομος ἀπὸ τὴν ἀπότομον μεταμόρφωσιν, ἀλλὰ καὶ νικημένη ἀπὸ τὴν λάμψιν τοῦ θεοῦ, ἡ Λευκοθόη, χωρὶς διαμαρτυρίαν, ὑπέκυψεν εἰς τὴν βίαν.

Ἐγκαταλελειμμένη ἀπὸ τὸν Ἥλιον, ἡ Κλυτία ἔσπευσε νὰ εἰδοποιήσῃ τὸν Ὄρχαμον, πατέρα τῆς Λευκοθόης, διὰ τὴν ἀτίμωσιν τῆς κόρης του. Ἡ νέα κατεδικάσθη εἰς τὸ φρικτότερον μαρτύριον νὰ ταφῇ ζωντανή. «Μάταια ἐκείνη σηκώνει τὰ χέρια της πρὸς τὸν Ἥλιον καὶ λέγει ὅτι ὁ θεὸς τὴν ἀνάγκασε διὰ τῆς βίας νὰ τὸν δεχθῇ· ἀμείλικτος ὁ πατέρας της τὴν κατεβάζει στὸν λάκκο καὶ τὴ σκεπάζει μὲ σωρὸ ἄμμο».

Ὅταν ὁ Ἥλιος κατέφθασε, διὰ νὰ βοηθήσῃ τὴν Λευκοθόην, ἦτο πλέον ἀργά. Αἱ ἀκτῖνες του ἐσκόρπισαν τὴν ἄμμον ποὺ ἐσκέπαζε τὴν κόρην τοῦ Ὀρχάμου, αἱ προσπάθειαί του ὅμως νὰ τὴν ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν ζωὴν ἀπέβησαν μάταιαι.

«Ποτέ, ὅπως λένε, ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ οἱ φλόγες εἶχαν κάψει

τὸν Φαέθοντα, ὁ Ἥλιος δὲν εἶχε ἀντικρύσει σπαρακτικώτερο θέαμα γι' αὐτόν. Στὴν ἀρχὴ ἐπροσπάθησε νὰ ζωντανέψῃ μὲ τὶς ἀκτῖνες του τὴ ζωικὴ θερμότητα στὰ παγωμένα μέλη τῆς φίλης του. Δὲν τὸ κατώρθωσε. Τότε ἐσκόρπισε ἐπάνω στὸ πτῶμα της καὶ στὴν ἄμμο ἕνα ἀρωματικὸ νέκταρ καί, ἔπειτα ἀπὸ πολλὰ μοιρολόγια, ἐφώναξε: «Θ' ἀνεβῇς στὸν οὐρανό».

»Ξαφνικά, τὰ μέλη τῆς Νύμφης, ποτισμένα ἀπὸ τὸ θεϊκὸ ὑγρό, μαλάκωσαν καὶ τὸ χῶμα γέμισε εὐωδιές. Ἕνας μίσχος, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ ἅπλωσε ρίζες μέσα στὴ γῆ, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ὑψώθηκε κ' ἔσπασε τὸ φράγμα ποὺ τοῦ ἔβαζε ὁ τάφος».

Ἐλευσινιακαὶ καὶ ἄλλαι θεότητες, Τριπτόλεμος καὶ μύσται.
(Ἐξ ἀρχαίας σαρκοφάγου)

Ὄχι ὀλιγώτερον τραγικὸν ὑπῆρξε τὸ τέλος τῆς Κλυτίας, ἡ ὁποία ἐνόμιζεν ὅτι θὰ ἐκέρδιζεν ἐκ νέου τὸν ἔρωτα τοῦ Ἡλίου καταστρέφουσα τὴν ἀντίζηλόν της. «Ὁ ἔρωτας», λέγει ὁ Ὀβίδιος, «θὰ μποροῦσε νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ὀργὴ τῆς Κλυτίας καὶ ἡ ὀργὴ τὴν ἀποκάλυψη ποὺ ἔκαμε. Μόλα ταῦτα, ὁ πατέρας τῆς ἡμέρας δὲν ἐπλησίασε πρὸς τὴν Κλυτία· ὁ ἔρωτάς του γι' αὐτὴν εἶχε σβήσει ἀπὸ τότε. Καὶ ἐκείνη, θῦμα τοῦ πάθους της, ἄρχισε νὰ λειώνῃ· δὲν μποροῦσε πιὰ νὰ ζῇ μαζὶ μὲ τὶς ἄλλες νέες.

»Ἐκτεθειμένη στὴ δυσμένεια τοῦ ἀέρα, ἔμενε, νύχτα καὶ μέρα, ξαπλωμένη στὸ χῶμα, γυμνή, μὲ τὰ μαλλιὰ σκόρπια. Ἐννέα μέ-

ρες δὲν ἤπιε, δὲν ἔφαγε, μόνο μὲ τὴ δροσιὰ καὶ μὲ τὰ δάκρυά της προσπαθοῦσε νὰ ξεγελάση τὴν πεῖνα της. Στὸ διάστημα αὐτὸ δὲ σήκωσε οὔτε μιὰ φορὰ ἕνα χέρι ἢ ἕνα πόδι ἀπὸ τὸ χῶμα, ἀλλὰ κοιτοῦσε ἀδιάκοπα τὸ θεό, ποὺ ἔκανε τὴ διαδρομή του στὸν οὐρανό...

»Τὸ σῶμα της, λένε, κόλλησε στὸ χῶμα. Τὰ μέλη της τὰ σκέπασε θανάσιμη ὠχρότητα καὶ μεταμορφώθηκαν σὲ ἄχρωμο μίσχο. Τὸ κεφάλι της ἔγινε λαμπερὸ λουλούδι σὰν βιολέττα πού, ἂν καὶ οἱ ρίζες τὸ κρατοῦν δεμένο στὴ γῆ, αὐτὸ γυρίζει διαρκῶς πρὸς τὸν Ἥλιο, ποὺ τὸν λατρεύει ἀκόμη καὶ μετὰ τὴ μεταμόρφωση».

Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἀναφέρουν καὶ ἄλλας ἑνώσεις τοῦ Ἡλίου μὲ ἀποτέλεσμα τὴν γέννησιν παιδιῶν ποὺ ἔγιναν ἔνδοξα. Ἡ Σελήνη, διὰ τὴν ὁποίαν θὰ γίνῃ λόγος περαιτέρω, ἐγέννησεν ἀπὸ τὸν Ἥλιον τὰς Ὥρας, ἡ Αἴγλη τὰς Χάριτας. Σημειωτέον ὅτι, κατὰ περιοχάς, ἄλλαι ἐπιστεύετο ὅτι ἦσαν μητέρες τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἡλίου. Ὁ Αἰήτης, ἐπὶ παραδείγματι, ἀλλοῦ ἐθεωρεῖτο υἱὸς τῆς Πέρσης, ἀλλοῦ τῆς Ἀντιόπης καὶ ἀλλοῦ τῆς Ἀστερόπης. Ὡς μητέρα τῆς Πασιφάης ἀναφέρονται ἡ Πέρση, ἡ Κρήτη, ἡ Λαμπετίη, ἡ Νέαιρα καὶ ἡ Ρόδος, κόρη τοῦ ποταμοῦ Ἀσωποῦ. Κυμαινομένην γενεαλογίαν ἔχει ἐπίσης καὶ ὁ Φαέθων, ὁ περιφημότερος υἱὸς τοῦ Ἡλίου.

Ὁ μῦθος τοῦ Φαέθοντος

Ὁ Φαέθων ἐθεωρεῖτο ἀπὸ ἄλλους υἱὸς τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Ρόδης, ἀπὸ ἄλλους υἱὸς τοῦ ἰδίου θεοῦ καὶ τῆς Πρώτης, κόρης τοῦ Νηρέως, καὶ ἀπὸ ἄλλους ἔγγονος τοῦ Ἡλίου καὶ υἱὸς τῆς Μερόπης. Κατὰ τὸν μῦθον, ὅμως, ποὺ ἐπιστεύετο γενικώτερον, ὁ Φαέθων ἦτο υἱὸς τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Ὠκεανίδος Κλυμένης, ἡ ὁποία, ἀργότερα, ἔγινε σύζυγος τοῦ βασιλέως τῆς Αἰθιοπίας Μέροπος. Μνεία τοῦ μύθου τοῦ Φαέθοντος εὑρίσκεται εἰς μερικὰς ἐνδείξεις τοῦ Ὑγίνου, ἀναφερομένας εἰς ἀποσπάσματα τοῦ Ἡσιόδου, ἐχρησιμοποίησε δὲ αὐτὸν ὁ Αἰσχύλος ὡς θέμα τῶν «Ἡλιαδῶν» του καὶ ὁ Εὐριπίδης εἰς ἓν ἀπὸ τὰ πρῶτα δράματά του, τὸν «Φαέθοντα». Τὴν πληρεστέραν ὅμως ἀφήγησιν τῆς τραγικῆς περιπετείας τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἡλίου, τὴν ἔχομεν ἀπὸ τὸν ποιητὴν τῶν «Μεταμορφώσεων».

Κατὰ τὸν Ὀβίδιον, ὁ Φαέθων, διεκδικῶν τὴν αἴγλην τῆς καλυτέρας καταγωγῆς ἀπὸ τὸν Ἔπαφον, υἱὸν τοῦ Ἰνάχου, ἐκαυχήθη ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ Ἡλίου. «Ἀνόητε», τοῦ ἀπήντησεν ὁ Ἔπαφος, «πιστεύεις τί σοῦ λέει ἡ μητέρα σου καὶ ἐκτρέφεις τὴν

ὑπερηφάνειά σου μὲ τὸ ψέμα πὼς εἶσαι ἀπὸ σπουδαῖον πατέρα». Εἰς τὸ ἄκουσμα τῆς προσβλητικῆς αὐτῆς φράσεως, ὁ Φαέθων ἔτρεξεν εἰς τὴν μητέρα του καὶ τὴν ἱκέτευσε «νὰ τοῦ δείξῃ μὲ βέβαια σημεῖα ποιός εἶναι ὁ πατέρας του».

Ὑψώνουσα τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ μὲ τὸ βλέμμα προσηλωμένον εἰς τὸν Ἥλιον, ἡ Κλυμένη τοῦ ἀπήντησε: «Σ' αὐτὲς τὶς ἀστραφτερὲς ἀκτῖνες, σ' αὐτὸ τὸ ἄστρο ποὺ μᾶς βλέπει καὶ μᾶς ἀκούει, σοῦ ὁρκίζομαι, παιδί μου, ὅτι αὐτὸς ὁ Ἥλιος ποὺ μᾶς φωτίζει εἶναι ὁ πατέρας σου. Ἂν σοῦ λέω ψέματα, νὰ μὲ τυφλώσῃ, καὶ νἆναι σήμερα ἡ τελευταία φορὰ ποὺ τὸν βλέπω. Ἄλλως τε, ἡ Ἀνατολή, ὅπου μένει, γειτονεύει μὲ τὴν περιοχή μας· ἂν θέλῃς, ἀνέβα στὸ παλάτι του καὶ ρώτησέ τον ὁ ἴδιος».

Ἀκολουθῶν τὴν ὑπόδειξιν τῆς μητέρας του, ὁ Φαέθων ἐπεσκέφθη τὸν Ἥλιον. Ὁ θεὸς τὸν ἐδέχθη μὲ καλωσύνην. Ὁ νέος τοῦ ἐζήτησε τότε μίαν ἀναμφισβήτητον ἀπόδειξιν ὅτι ἦτο υἱός του. Πρόθυμος ὁ Ἥλιος ἐδέχθη νὰ δώσῃ οἱανδήποτε ἀπόδειξιν ποὺ θὰ τοῦ ἐζητεῖτο καὶ ὡρκίσθη εἰς τὴν Στύγα ὅτι θὰ ἐτηροῦσε τὴν ὑπόσχεσίν του.

Μόλις ἐδέσμευσε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸν πατέρα του, ὁ Φαέθων διετύπωσε τὴν ἀξίωσιν νὰ ὁδηγήσῃ αὐτός, μίαν ἡμέραν, τὸ ἅρμα τοῦ θεοῦ. Ἔντρομος ὁ Ἥλιος, προσεπάθησε ἀμέσως νὰ μεταπείσῃ τὸν υἱόν του καὶ νὰ τὸν κάμῃ νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ τὸ ἐγχείρημα ποὺ εἶχε διανοηθῇ. Τοῦ ἐξέθεσεν ὅλους τοὺς κινδύνους. «Γιὰ νὰ πιστέψῃς πὼς εἶσαι αἷμα δικό μου», προσέθεσεν εἰς τὸ τέλος, «ζητεῖς ἀσφαλεῖς ἀποδείξεις· μὰ ὑπάρχει ἀσφαλέστερη ἀπὸ τὴν ταραχή, στὴν ὁποία μὲ ἔβαλες;». Ματαίως, ὅμως. Ὁ Φαέθων ἐπέμενεν. Εἰς τὸ τέλος, δεσμευμένος ἀπὸ τὸν φοβερὸν ὅρκον, ὁ Ἥλιος τοῦ παρέδωσε τὸ ἅρμα καί, συγχρόνως, τὸν συνεβούλευσε νὰ εἶναι πολὺ προσεκτικὸς καὶ συνετός. «Νὰ χρησιμοποιῇς συχνότερα τὰ ἡνία παρὰ τὸ μαστίγιο», τοῦ εἶπε.

Τὰ ἄλογα ὅμως ἀντελήφθησαν, ἀπὸ τὴν διαφορὰν βάρους, ὅτι τοῦ ἅρματος δὲν ἐπέβαινεν ὁ κύριός των, καὶ ὥρμησαν εἰς φρενήρη δρόμον διὰ μέσου ὁδῶν ἀγνώστων. «Ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ αἰθέρος, ὁ ἀτυχὴς Φαέθων εἶδε τὴ γῆ νὰ χάνεται μακριά, πολὺ μακριά. Ἔχασε ἀμέσως τὸ χρῶμα του, τὰ γόνατά του ἄρχισαν νὰ τρέμουν ἀπὸ τὸ φόβο του καὶ τὰ μάτια του ἂν καὶ μέσα σὲ τόση λάμψη, γεμίσανε σκοτάδι. Ἄ, πῶς θὰ ἤθελε νὰ μὴν εἶχεν ἐγγίσει ποτὲ τὰ ἡνία τοῦ πατέρα του! Πόσο λυπᾶται ποὺ ἐβεβαιώθηκε ἔτσι γιὰ τὴν καταγωγή του!... Καὶ παρεσύρετο σὰν πλοῖο ποὺ τὸ δέρνει ἡ μανιασμένη πνοὴ τοῦ Βορρᾶ καὶ ποὺ ὁ πιλότος του, νικημένος ἀπὸ τὴν τρικυμία, ἀφίνει τὸ τιμόνι στοὺς θεοὺς καὶ ἐμπιστεύεται τὴ σωτηρία του στὴ θύελλα».

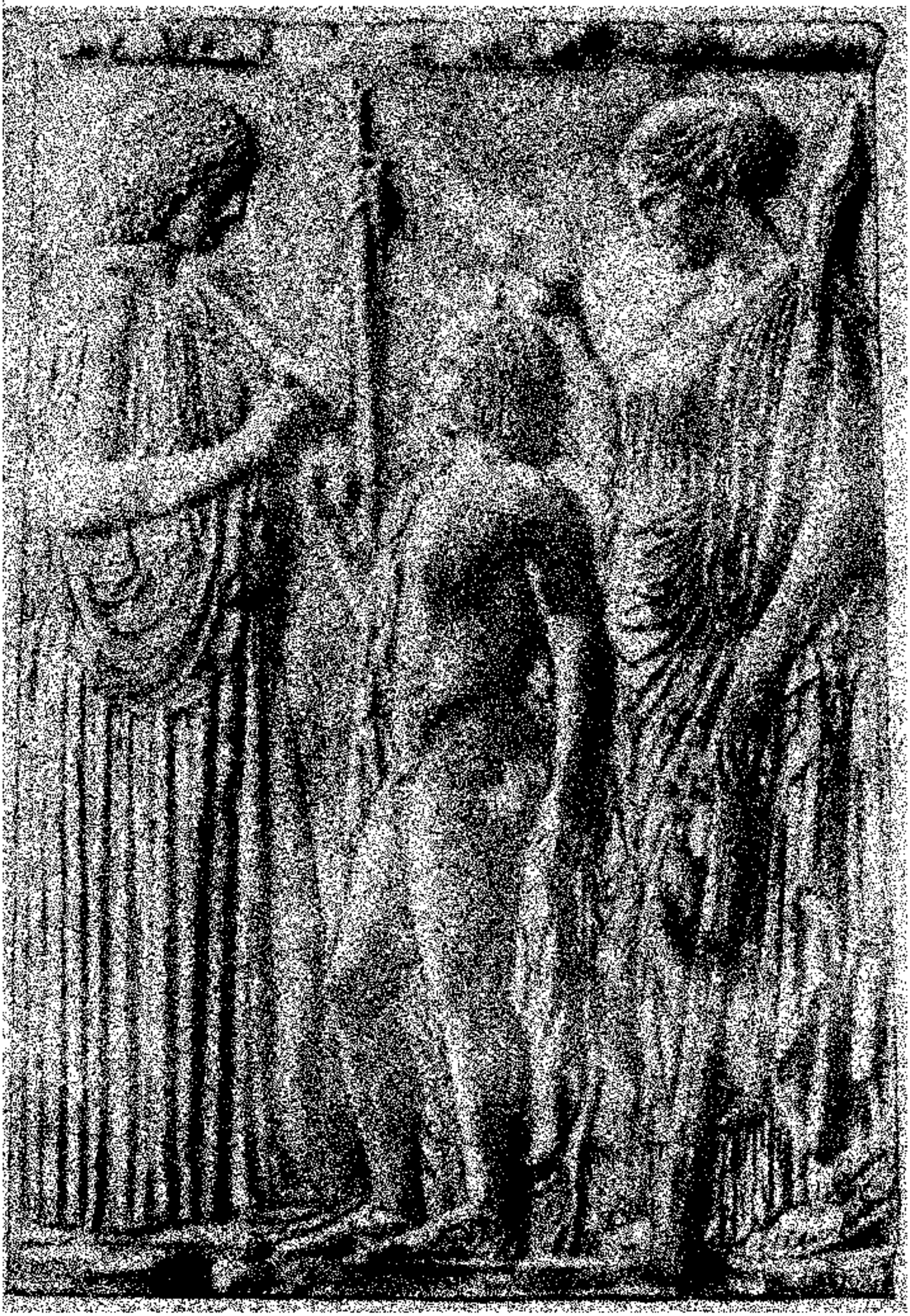
Εἰς τὴν ἀκανόνιστον διαδρομήν του, τὸ ἅρμα τοῦ Ἡλίου ἄναψε παντοῦ πυρκαϊάς. Πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἀτυχοῦς Φαέθοντος ὁλόκληρον τὸ Σύμπαν ἐφλέγετο. Ὁ νέος ἠσθάνετο ὅτι δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἀνθέξῃ ἐπὶ πολύ. Δὲν ἀνέπνεε πλέον, παρὰ θερμὸν ἀτμόν, ὅμοιον μὲ τὴν ἀπόπνοιαν καμίνου. Ἀκόμη καὶ τὸ ἅρμα εἶχε ἀρχίσει νὰ ὑπερθερμαίνεται... Ἡ στάκτη καὶ οἱ σπινθῆρες, ποὺ ἔφθαναν μέχρι τοῦ νέου, τὸν ἔπνιγαν· θερμὸς καπνὸς τὸν περιέβαλλε ἀπὸ παντοῦ. «Ποῦ πάει; ποῦ εἶναι; Μέσα στὴν πυκνὴ ὁμίχλη ποὺ τὸν σκεπάζει, δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὸ ἐξακριβώσῃ, καὶ ἀφίνει νὰ παρασύρεται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἀπὸ τοὺς θυμώδεις κέλητας».

Κάποτε, τέλος, τὰ ἡνία ἔφυγαν ἀπὸ τὰ χέρια του· ἡ γῆ ὁλόκληρος καὶ ὁ οὐρανὸς ἐφλέγοντο. Εἰς τὴν γενικὴν παραζάλην ποὺ εἶχε προκύψει, τὰ ἄστρα ἄρχισαν νὰ δείχνουν σημεῖα φυγῆς. Ἡ Γαῖα, τότε, ὕψωσε τὰ χέρια της πρὸς τὸν Δία καὶ τὸν ἱκέτευσε νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν. Πρὸς ἀποτροπὴν λοιπὸν γενικῆς καταστροφῆς, ὁ πατέρας τῶν θεῶν ἀπεφάσισε νὰ κεραυνοβολήσῃ τὸν ἀσύνετον Φαέθοντα. Τὸ πτῶμα τοῦ ἀτυχοῦς νέου κατέπεσεν εἰς τὸν Ἠριδανὸν ποταμόν.

Τὰ ποίμνια τοῦ Ἡλίου

Κατὰ τοὺς μύθους, ὁ Ἥλιος εἶχε θαυμάσια ποίμνια, τόπος διαμονῆς τῶν ὁποίων, κατὰ τὴν Ὀδύσσειαν, ἦτο ἡ νῆσος Θρινακίη. «Σ' αὐτὸ τὸ μέρος ἔβοσκαν τὰ βόδια καὶ τὰ πρόβατα τοῦ Ἡλίου. Ἑπτὰ μεγάλα ποίμνια ἔχει ὁ θεός, καὶ τὰ ἑπτὰ ἀπὸ πενῆντα κεφάλια τὸ καθένα. Τὰ ζῷα αὐτὰ δὲν ἔχουν ἀπογόνους, δὲν γεράζουν καὶ εἶναι ἀθάνατα. Δύο Νύμφες μὲ καλοπλεγμένα μαλλιὰ τὰ φροντίζουν: ἡ Φαέθουσα καὶ ἡ Λαμπετίη, κόρες τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς θεϊκῆς Νεαίρας. Ὅταν ἡ σεβαστὴ μητέρα τους τὶς ἐγέννησε καὶ τὶς μεγάλωσε, τοὺς ἔδωσε γιὰ διαμονὴ τὸ μακρινὸ νησὶ Θρινακίη καὶ τοὺς ἐμπιστεύθηκε τὴ φύλαξη τῶν προβάτων καὶ τῶν ὑπέροχων βοδιῶν τοῦ πατέρα τους».

Ὡς γνωστόν, ὁ Ὀδυσσεὺς κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν περιπετειῶν του ἔφθασε πλησίον τῆς νήσου, ὅπου εὑρίσκοντο τὰ ποίμνια τοῦ Ἡλίου. Πληροφορημένος σχετικῶς ἀπὸ τὴν Κίρκην, ὁ Ὀδυσσεὺς ἐζήτησεν ἀπὸ τοὺς συντρόφους του νὰ ὁρκισθοῦν ὅτι δὲν θὰ ἤγγιζαν τὰ πρόβατα καὶ τὰ βόδια τοῦ θεοῦ. Κατόπιν, ὅμως, προτροπῆς ἑνὸς ἀπὸ αὐτούς, τοῦ Εὐρυλόχου, ἐκεῖνοι παρεβίασαν τὸν ὅρκον των. Ἀμέσως ἡ Λαμπετίη εἰδοποίησε τὸν Ἥλιον καὶ αὐτὸς «μὲ τὴν καρδιὰ φουσκωμένη ἀπὸ θυμό», ἀπηυθύνθη εἰς τοὺς θεούς: «Δυνατὲ Δία, καὶ σεῖς οἱ ἄλλοι εὐτυχισμένοι ἀθάνατοι, τιμωρῆστε τοὺς συντρόφους τοῦ Ὀδυσσέα, τοῦ γιοῦ τοῦ Λαέρτη·

Ὁ Τριπτόλεμος ἐν μέσῳ τῆς Δήμητρος (ἀριστερά) κρατούσης σκῆπτρον καὶ τῆς Κόρης κρατούσης δᾷδα.

(Ὡραῖον ἀνάγλυφον τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος. Ἐθνικὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν)

τὸ θράσος τους τοὺς ὡδήγησε νὰ σφάξουν τὰ βόδια, ποὺ ἔτερπαν τὰ μάτια μου στὶς οὐράνιες διαδρομές μου. Ἂν δὲν μοῦ παραχωρήσετε δίκαιη ἐκδίκηση, θὰ κατεβῶ στὸ βασίλειο τοῦ Ἅδη καί, ἀπ' ἐδῶ κ' ἐμπρὸς θὰ φωτίζω τοὺς νεκρούς». «Ἥλιε», τοῦ ἀπήντησε ὁ ἄρχοντας τῶν συννέφων, «ἐξακολούθησε νὰ φωτίζῃς τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἀνθρώπους πάνω στὴ γῆ· δὲν θὰ ἀργήσω νὰ χτυπήσω τὸ πλοῖο τοῦ Ὀδυσσέα μὲ τὶς καυτερὲς ἀκτῖνες τοῦ κεραυνοῦ καὶ νὰ τὸ τσακίσω μέσα στὰ σκοτεινὰ κύματα».

Ἡ ἱεροσυλία εἶχε διαπραχθῆ καθ' ὃν χρόνον ὁ Ὀδυσσεὺς ἐκοιμᾶτο, ὅταν δὲ ὁ ἥρως ἐξύπνησε, «τὸ κακὸ ἦταν ἀνεπανόρθωτο. Τὰ βόδια δὲν ὑπῆρχαν πιά, καὶ ἤδη ἄρχισαν νὰ φαίνωνται τὰ θεϊκὰ σημάδια. Τὰ δέρματα τῶν ζώων ἄρχισαν νὰ ἕρπουν, τὰ ψημένα καὶ τὰ ὠμὰ κρέατα νὰ μουγκρίζουν ἐπάνω στὶς σοῦβλες· ἦσαν σὰν νὰ ἐμούγκριζαν τὰ ἴδια τὰ βόδια».

Θρινακίη ὠνομάζετο εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἡ Σικελία, ἕνας δὲ ἀρχαῖος συγγραφεὺς λέγει ὅτι κατὰ τοὺς ἰσχυρισμοὺς τῶν ἐντοπίων τὸ μέρος ὅπου ἔβοσκαν τὰ ποίμνια τοῦ Ἡλίου ἦτο μία τοποθεσία πλησίον τοῦ Ἀρτεμισίου. Ἐξ ἄλλου, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη, ὁ ἀριθμὸς 350, τὸ σύνολον τῶν ζώων τῶν ἑπτὰ ποιμνίων, θὰ ἔπρεπε νὰ ἀντιστοιχῆ εἰς τὰς 350 ἡμέρας τοῦ σεληνιακοῦ ἔτους.

Ἄλλοι μῦθοι σχετικοὶ μὲ τὸν Ἥλιον

Ὁ ρόλος τοῦ Ἡλίου εἰς τὴν Γιγαντομαχίαν δὲν ὑπῆρξε σπουδαῖος. Διηγήθημεν ἤδη εἰς τὸν πρῶτον τόμον τοῦ ἔργου αὐτοῦ (σελὶς 30) ὅτι, διὰ νὰ μὴ φάγουν οἱ Γίγαντες ἕνα μαγικὸν χόρτον, ποὺ θὰ τοὺς ἔδιδε τὴν ἀθανασίαν, ὁ Ζεὺς διέταξε τὸν Ἥλιον νὰ διακόψῃ ἐπὶ μίαν ἡμέραν τὰς ἐμφανίσεις του. Ὁ θεὸς εἶναι ἀκόμη ἀναμεμειγμένος εἰς μίαν περιπέτειαν Γιγάντων καὶ μαγικοῦ χόρτου, τοῦ ὀνομαζομένου μῶλυ, περὶ τοῦ ὁποίου ἔγινεν ἤδη λόγος εἰς ἄλλο κεφάλαιον. Ὅπως ἐπιστεύετο, μετὰ τὴν ἧτταν τῶν ὁμοφύλων του, ὁ Γίγας Πικόλοος εἶχε καταφύγει εἰς τὴν νῆσον, ὅπου κατοικοῦσεν ἡ μάγισσα Κίρκη, κόρη τοῦ Ἡλίου, τὴν ὁποίαν καὶ ἠθέλησε νὰ ἐκδιώξῃ ἀπὸ ἐκεῖ. Ὁ θεὸς τότε ἐσκότωσε τὸν Γίγαντα, ἀπὸ τὸ αἷμα δὲ αὐτοῦ ἐγεννήθη τὸ μῶλυ, φυτὸν τοῦ ὁποίου τὰ ἄνθη ἦσαν λευκὰ ἐξ αἰτίας τοῦ Ἡλίου καὶ μαῦρα λόγῳ τῆς προελεύσεώς των ἀπὸ τὸ αἷμα τοῦ Γίγαντος.

Ἐλέγετο ἐπίσης ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Γιγαντομαχίας, ὁ Ἥλιος ἐπῆρεν εἰς τὸ ἅρμα του τὸν Ἥφαιστον, καταληφθέντα ἀπὸ κόπωσιν. Ὅπως εἴδαμεν ἤδη, πάλιν ἀπὸ τὸν Ἥλιον ἔμαθεν ὁ θεϊκὸς χωλὸς τὴν συζυγικὴν ἀτυχίαν του. Ἀπὸ αὐτὸν ἐπίσης ἡ Δήμητρα ἔμαθε τὸ ὄνομα τοῦ ἀπαγωγέως τῆς κόρης της.

Πολὺ ὑπερήφανος διὰ τὴν ἰσχύν του, ὁ Ἥλιος ἦτο ἀμείλικτος ἀπέναντι ἐκείνων, πού ἐτολμοῦσαν νὰ συγκριθοῦν μὲ αὐτόν. Κάποτε, ἕνας υἱὸς τοῦ Νηρέως, ὁ Νηρίτης, ἐκαυχήθη ὅτι ἦτο ταχύτερός του. Ὁ θεὸς τὸν μετεμόρφωσεν εἰς ὄστρεον. Τὴν δὲ κυνηγὸν Ἄργην, ἡ ὁποία εἶπεν ὅτι θὰ κατέφθανεν ἔλαφον, ἀκόμα καὶ ἂν ἔτρεχε τόσον γρήγορα ὅσον ὁ Ἥλιος, τὴν μετεμόρφωσεν εἰς ἔλαφον.

Ὁ Ἥλιος εἶναι ἀναμεμειγμένος καὶ εἰς τὴν περιπέτειαν τοῦ Φινέως, περὶ τῆς ὁποίας ἔγινε λόγος εἰς τὸ περὶ Ἁρπυιῶν κεφάλαιον. Ὁ Φινεὺς εἶχε τυφλωθῆ, διότι, προκειμένου νὰ ἐκλέξη μεταξὺ μακροῦ βίου καὶ τῆς ἱκανότητος νὰ βλέπη, ἐπροτίμησε τὸ πρῶτον. Ἐλέγετο, ἐπίσης, ὅτι ἐπέσυρεν ἐναντίον του τὴν ὀργὴν τοῦ Ἡλίου, ἢ διότι ἦτο καλύτερος μάντις ἀπὸ αὐτόν, ἢ διότι εἶχε δείξει εἰς τὸν Φρῖξον τὸν ὁδὸν τῆς Κολχίδος, παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ Αἰήτου, υἱοῦ τοῦ Ἡλίου. Ὁ Αἰήτης, κατόπιν τούτου, κατηράσθη τὸν Φρῖξον, καὶ ὁ Ἥλιος ἱκανοποίησε τὸν Αἰήτην τυφλώνων τὸν Φινέα.

Χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς προσωπικότητος τοῦ Ἡλίου

Διὰ τὸν Ὅμηρον, ὁ Ἥλιος ἦτο θεὸς πού ἔβλεπε καὶ ἤκουε τὰ πάντα, ἀπὸ τὸν ὁποῖον τίποτε δὲν διέφευγε. Τὸν ἐπεκαλοῦντο ὡς μάρτυρα καὶ ἐκδικητὴν τῶν ἐγκλημάτων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα κανέν, ἀκόμη καὶ τὸ πλέον σκοτεινόν, δὲν ἠμποροῦσε νὰ εἶχε διαφύγει ἀπὸ τὰ βλέμματά του. Ἀπολύτου καθαρότητος, δὲν ἠνείχετο καμμίαν κηλῖδα: οἱ ἔνοχοι δὲν ἠμποροῦσαν νὰ τὸν ἀτενίσουν. Πάροχος παντὸς ἀγαθοῦ, ἔδιδεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὸν πλοῦτον καὶ τὴν εὐτυχίαν. Ὅ,τι εἶναι ὡραῖον ἐθεωρεῖτο ὡς προερχόμενον ἀπὸ αὐτόν· ἦτο ὁ θεὸς τῆς ἀληθείας καὶ τῆς συνέσεως.

Ἐπιστεύετο, ἐξ ἄλλου, ὅτι ἡ ἐνατένισις τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου ἐνίσχυε τὴν ὀξύτητα τῆς ὁράσεως. Ὁ Ἀριστοτέλης λέγει ὅτι οἱ ἀετοί, μόλις ἐκκολαφθοῦν τὰ νεογνά των, τὰ στρέφουν πρὸς τὸν Ἥλιον, καὶ τὰ σκοτώνουν ἂν δὲν ἀντέχουν εἰς τὴν δοκιμασίαν αὐτήν.

Ἐπὶ πλέον, ἐπιστεύετο ὅτι ὁ Ἥλιος ἠμποροῦσε νὰ θεραπεύη τὴν τύφλωσιν, ὅπως εἴδαμεν εἰς τὸ περὶ Ὠρίωνος μῦθον, καὶ νὰ τυφλώνη ἐκείνους πού, ὅπως ὁ Φινεύς, τὸν εἶχαν προσβάλει.

Τὸ φῶς του ἐθεωρεῖτο ἀπαραίτητον ὄχι μόνον εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς θεούς. Τοὺς τελευταίους τοὺς ἠπείλησεν ὁ Ἥλιος ὅτι θὰ κατήρχετο εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Ἅδου, νὰ παρέχη τὸ φῶς του εἰς τοὺς νεκρούς, ἂν δὲν ἔδιδαν τὴν συγκατάθεσίν των

νὰ τιμωρηθοῦν οἱ σύντροφοι τοῦ Ὀδυσσέως, ποὺ εἶχαν σφάξει μερικὰ βόδια τοῦ ποιμνίου του.

Μολονότι ἀπαραίτητος, ὁ Ἥλιος εἶναι ἐν τούτοις θεότης ὑποτεταγμένη εἰς ἄλλας θεότητας ἰσχυροτέρας. Ἀπὸ τὴν ἀνωτέρω ἀπειλὴν φαίνεται ὅτι δὲν ἠμποροῦσε νὰ ἐκδικηθῇ μόνος του. Εἰς ἓν δὲ χωρίον τῆς Ἰλιάδος, ὁ Ὅμηρος λέγει ὅτι «ἡ Ἥρα ἔστειλε τὸν ἀκούραστον Ἥλιον κάτω ἀπὸ τὰ κύματα τοῦ Ὠκεανοῦ, παρὰ τὴν θέλησίν του».

Τὸ κυριώτερον γνώρισμα τοῦ Ἡλίου τὸ δίδει ἡ ἐπωνυμία «ἀκούραστος». Ὁ μῦθος τὸν παρουσιάζει ἐκτελοῦντα καθ' ἑκάστην τὸ δρομολόγιόν του εἰς τὸ οὐράνιον διάστημα. Ἐπέβαινεν ἅρματος, διὰ τὸ ὁποῖον ἐπιστεύετο ἴσως κατὰ τοὺς ἀρχαϊκοὺς χρόνους ὅτι ἐσύρετο ὑπὸ ταύρων, κατὰ τὸν σχετικὸν ὅμως μῦθον ἐσύρετο ἀπὸ ἵππους ἀποπνέοντας πῦρ.

Κατ' ἄλλους μύθους, οἱ ἵπποι τοῦ Ἡλίου ἦσαν πτερωτοί. Οἱ συγγραφεῖς δὲν εἶναι σύμφωνοι ὡς πρὸς τὰ ὀνόματά των: Ἑῷος, Αἴθίοψ, Βρόντης καὶ Στερόπης, ἢ Ἑῷος, Αἴθων, Φλέγων, Λάμπος, Φαέθων, Ξάνθος. Οἱ ἵπποι τοῦ Ἡλίου ἐτρέφοντο ἀπὸ μαγικὸν χόρτον, ποὺ ἐφύετο εἰς τὰς νήσους τῶν Μακάρων, τὸ δὲ ἅρμά του, ἔργον τοῦ Ἡφαίστου, ἦτο χρυσοῦν, ὅπως καὶ τὰ ἡνία.

Ἀφετηρία καὶ τέρμα τῆς διαδρομῆς τοῦ Ἡλίου ἐθεωρεῖτο ὁ Ὠκεανός. Ἀπὸ αὐτὸν ἔβγαινε κάθε πρωὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν, καὶ εἰς αὐτὸν ἐβυθίζετο κάθε βράδυ εἰς τὴν Δύσιν. Εἰς τὴν Ἀνατολήν, παρὰ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, εὑρίσκετο καὶ τὸ ἀνάκτορον τοῦ θεοῦ. Διὰ νὰ ἐξηγήσουν πῶς ὁ Ἥλιος ἐξηφανίζετο κάθε βράδυ εἰς τὸν Ὠκεανὸν καὶ ἀνεδύετο ἀπὸ αὐτὸν τὸ ἑπόμενον πρωὶ εἰς ἀντίθετον σημεῖον, ἐπίστευαν ὅτι κατὰ τὴν νύκτα ἐταξίδευε μὲ λέμβον ἢ μέσα εἰς μέγα κύπελλον. Τὸ κύπελλον αὐτὸ τὸ ἐδανείσθη ὁ Ἡρακλῆς, ὅταν ἐχρειάσθη νὰ διαπλεύσῃ τὸν Ὠκεανόν.

Ἡ λατρεία τοῦ Ἡλίου

Γενικῶς, τὰ ὀλίγα ἱερὰ τοῦ Ἡλίου, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, ἦσαν κτισμένα ἐπάνω εἰς κορυφάς. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν λατρείαν του, ἐλάχισται εἶναι αἱ πληροφορίαι ποὺ ἔχομεν. Γνωρίζομεν μόνον ὅτι εἰς μερικὰς περιοχὰς ἐθυσίαζαν πρὸς τιμήν του λευκοὺς ἵππους καὶ ὅτι εἰς ἄλλας αἱ προσφοραὶ συνίσταντο εἰς ἁπλᾶς σπονδὰς μὲ βάσιν τὸ μέλι.

Εἰς τὰς Ἀθήνας, ἡ λατρεία τοῦ Ἡλίου εὑρίσκετο εἰς δευτερεύουσαν μοῖραν, ἐτελεῖτο δὲ μόνον παρεμπιπτόντως κατὰ τὴν διάρκειαν ἑορτῶν ἀναφερομένων εἰς ἄλλας θεότητας. Ἀντιθέτως, εἰς τὴν Κόρινθον, διηγοῦντο ὅτι ἡ περιοχὴ ὑπῆρξεν ἀντικείμενον

διενέξεως μεταξὺ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τοῦ Ἡλίου. Ὁ Βριάρεως, κληθεὶς ὡς διαιτητής, εἶχε δώσει τὸν Ἀκροκόρινθον εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Ὑπερίωνος καὶ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ ἰσθμοῦ εἰς τὸν θεὸν τῆς θαλάσσης. Ἐν συνεχείᾳ, ὁ Ἥλιος ἐξεχώρησε τὸ μερίδιόν του εἰς τὴν Ἀφροδίτην. Κατ' ἄλλον μῦθον, αἱ θεότητες συνεφώνησαν καὶ ἐκράτησαν ὡς κοινὴν ἰδιοκτησίαν τὸν ἰσθμὸν ὁλόκληρον, ἵδρυσαν δέ, ἐπίσης ἀπὸ συμφώνου, τὰ Ἴσθμια.

Εἰς τὴν Κόρινθον ὑπῆρχαν πολλοὶ βωμοὶ καὶ ἀγάλματα τοῦ Ἡλίου. Κατὰ τὸν μῦθον, ὁ θεὸς εἶχε διανείμει τὴν περιοχὴν μεταξὺ τοῦ βασιλέως Αἰήτου καὶ τοῦ Ἀλωέως, υἱῶν του ἐκ τῆς Ἀντιόπης. Ἡ Μήδεια, κόρη τοῦ Αἰήτου, ἦτο συνεπῶς ἔγγονὴ τοῦ Ἡλίου, ἀπόγονοι δὲ τοῦ ἰδίου θεοῦ ἦσαν οἱ κυριώτεροι ἥρωες τῆς Κορίνθου.

Ἡ Ἶρις, ἡ ἀγγελιαφόρος τοῦ Διός.
(Ἐρυθρόμορφος κάλπις)

Ἴχνη τῆς λατρείας τοῦ Ἡλίου εὑρίσκονται ἐπίσης εἰς τὴν Σικυῶνα, καθὼς καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα σημεῖα τῆς Πελοποννήσου, ὅπως τὸ Ἄργος, ἡ Ἐπίδαυρος, ἡ Μεγαλόπολις, ἡ Ἦλις. Εἰς τὸ Ταίναρον, συνετήρουν ποίμνιον προβάτων ἀφιερωμένον εἰς τὸν Ἥλιον, προσέφεραν δὲ θυσίας εἰς τὸν θεὸν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Ταλετοῦ, ἀντερείσματος τοῦ Ταϋγέτου. Ὑποτίθεται δὲ ὅτι εἰς τὴν Κρήτην, εἰς χρόνους ἀρχαιοτάτους, ὁ Ἥλιος ἐλατρεύθη ὑπὸ τὴν μορφὴν ταύρου καὶ ἐπεζητήθη νὰ ἐξηγηθῇ διὰ τῆς ὁδοῦ αὐτῆς ὁ περίφημος μῦθος τῆς Πασιφάης, περὶ τοῦ ὁποίου θὰ ὁμιλήσωμεν εἰς ἄλλο κεφάλαιον.

Κυριώτερον κέντρον λατρείας τοῦ Ἡλίου ἦτο ἡ Ρόδος. Ἀνεφέραμεν ἤδη τὸν μῦθον, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ Ἥλιος, μὴ λαβὼν μερίδιον κατὰ τὴν διανομὴν τῆς γῆς, ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Δία τὴν ἰδιοκτησίαν μιᾶς νήσου, ἡ ὁποία ἀνεδύετο τότε ἀπὸ τὰ κύματα. Ἡ νῆσος αὐτὴ ἦτο ἡ Ρόδος, κατὰ δὲ τὸν μῦθον ὤφειλε τὸ ὄνομά της εἰς τὴν Ρόδον, κόρην τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Ποσειδῶνος, τὴν ὁποίαν ἠγάπησεν ὁ Ἥλιος καὶ ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀπέκτησεν ἑπτὰ υἱούς.

Διαδοθεῖσα εἰς ὅλην τὴν νῆσον, ἡ λατρεία τοῦ Ἡλίου ἐτελεῖτο κυρίως εἰς τὴν πόλιν Ρόδον, ἱδρυθεῖσαν, περὶ τὸ τέλος τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος, εἰς τὴν τοποθεσίαν, ὅπου εἶχε κτισθῆ τὸ πρῶτον ἱερὸν τῶν θεῶν.

Εἰς μέγαν ναὸν ἐτελεῖτο ἀνὰ πενταετίαν ἡ μεγάλη ἑορτὴ Ἡλιεῖα, εἰς τὴν ὁποίαν προσήρχοντο ὄχι μόνον ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς νήσου ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς πλέον μακρυνὰς περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἑορτὴ ἤρχιζε μὲ πομπὴν καὶ θυσίας. Κατόπιν διεξήγοντο ἀγῶνες γυμνικοί, μουσικοὶ καὶ λογοτεχνικοί, ἱπποδρομίαι καὶ ἁρματοδρομίαι. Τὰ ἔπαθλα συνίσταντο εἰς στεφάνους λεύκης λευκῆς, δένδρου ἀφιερωμένου εἰς τὸν Ἥλιον. Παραλλήλως πρὸς τὴν μεγάλην αὐτὴν ἑορτήν, ἄλλαι, μικροτέρας σημασίας, ἐτελοῦντο κατ' ἔτος. Ἀσφαλῶς δὲ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ κάποιας ἀπὸ τὰς ἑορτὰς αὐτάς, ἔρριπταν εἰς τὴν θάλασσαν, ὡς προσφορὰν πρὸς τὸν Ἥλιον, ἅρμα συρόμενον ἀπὸ τέσσαρας ἵππους. Τὸ κολοσσιαῖον ἄγαλμα τοῦ Ἡλίου, ἔργον τοῦ Χάρητος, ποὺ ὑπῆρχεν εἰς τὴν Ρόδον, καθὼς καὶ αἱ παραστάσεις τῶν νομισμάτων τῆς πόλεως, ἀποδεικνύουν τὴν ἰδιαιτέραν λατρείαν, τῆς ὁποίας ὁ θεὸς ἦτο ἀντικείμενον ἐκ μέρους τῶν Ροδίων.

Ἡ Κρήτη, τῆς ὁποίας τόσον μεγάλος ὑπῆρξεν ὁ ρόλος εἰς τὴν ἑλληνικὴν Μυθολογίαν, ἤσκησεν ἀπὸ πολὺ ἐνωρὶς καὶ μὲ ἰδιαίτερον τρόπον τὴν λατρείαν τοῦ Ἡλίου. Ὁ θεὸς ἐλατρεύθη ἐκεῖ ὑπὸ μορφὴν ταύρου. Ἡ Πασιφάη, ἡ σύζυγος τοῦ Μίνωος, περὶ τῆς ὁποίας θὰ γίνη ἐκτενέστερος λόγος εἰς ἄλλο κεφάλαιον, ἦτο κόρη τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Πέρσης. Ὁ γίγας Τάλης, μὲ τὸ ὀρειχάλκινον σῶμα, ὁ ὁποῖος συνέθλιβε μέσα εἰς τὴν ἀγκάλην του ὅλους τοὺς ξένους ποὺ ἀπεβιβάζοντο εἰς τὴν νῆσον, ἦτο, ὡς φαίνεται, κατὰ τὰς κρητικὰς δοξασίας, ὁ ἴδιος ὁ Ἥλιος. Ἐξ ἄλλου, εἶναι γνωστὸν ὅτι εἰς τὴν πόλιν Γόρτυνα ὑπῆρχαν, ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἐποχήν, ποίμνια ἀφιερωμένα εἰς τὸν Ἥλιον.

Ὁ Ἥλιος εἰς τὴν Τέχνην

Αἱ παραστάσεις τοῦ Ἡλίου, τόσον ἐκεῖναι ποὺ ἀναφέρονται ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, ὅσον καὶ ἐκεῖναι ποὺ διεσώθησαν μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, δὲν εἶναι ἔργα πολὺ μακρυνῆς ἀρχαιότητος. Αἱ πρῶται παραστάσεις εἶναι ἀγγειογραφίαι. Ἀρχικῶς ὁ ἡλιακὸς δίσκος δὲν εἰκονίζετο ἀκτινοφόρος, ἀποτελοῦσε δὲ διακριτικὸν γνώρισμα τοῦ θεοῦ, χαρασσόμενος ὑπεράνω ἢ πλαγίως αὐτοῦ. Ἀπὸ τοῦ 5ου μόνον αἰῶνος, οἱ καλλιτέχναι ἤρχισαν νὰ περιβάλλουν τὴν κεφαλὴν τοῦ θεοῦ μὲ ἀκτινοφόρον στέμμα. Εἰς τὰς παραστάσεις αὐτάς, αἱ κυριώτεραι σκηναί, εἰς τὰς ὁποίας ὁ

Ἥλιος εἰκονίζεται ἐν συνδυασμῷ πάντοτε πρὸς ἄλλα πρόσωπα, ἰδίως δὲ μὲ τὴν Σελήνην, εἶναι ἡ ἀνατολὴ τοῦ Ἡλίου, αἱ περιπέτειαί του μὲ τὸν Ἡρακλέα καὶ ὁ μῦθος τοῦ Φαέθοντος.

Γενικῶς, ὁ Ἥλιος εἰκονίζετο ὡς ὡραῖος νέος ὁδηγῶν ἅρμα συρόμενον ἀπὸ δύο, ἄλλοτε δὲ ἀπὸ τέσσαρας ἵππους, ἐνίοτε πτερωτούς. Αὐτὴν τὴν μορφὴν εἶχεν εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἀέτωμα τοῦ Παρ-

Συνέλευσις των Μουσών.
(Ἐρυθρόμορφος ἀγγειογραφία)

θενῶνος καὶ εἰς τὴν βάσιν τοῦ θρόνου τοῦ Διός, εἰς τὴν Ὀλυμπίαν.

Νεωτέρας ἐποχῆς ἔργα εἶναι μερικαὶ προτομαὶ ἀπὸ ὀρείχαλκον καὶ μία μετόπη, μὲ παράστασιν τοῦ θεοῦ, εὑρεθεῖσα εἰς τὴν τοποθεσίαν τοῦ νέου Ἰλίου. Ἄφθονα μνημεῖα, ἀφιερωμένα εἰς τὸν Ἥλιον, ὑπῆρχαν εἰς τὴν Ρόδον, κυριώτερον κέντρον λατρείας τοῦ θεοῦ. Ἐκεῖ εὑρίσκετο ἓν περίφημον ἄγαλμα τοῦ Ἡλίου, ἔργον

τοῦ Λυσίππου, καὶ ὁ Κολοσσός, ἔργον τοῦ Χάρητος. Τὸ δεύτερον ἄγαλμα, πενῆντα ἓξ ἔτη μετὰ τὴν ἀνέγερσίν του, κατέρρευσε συνεπείᾳ σεισμοῦ.

Πολὺ ἐκφραστικὸς εἶναι ὁ τύπος τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἡλίου, εἰς τὰ διασωθέντα μέχρις ἡμῶν νομίσματα τῆς Ρόδου.

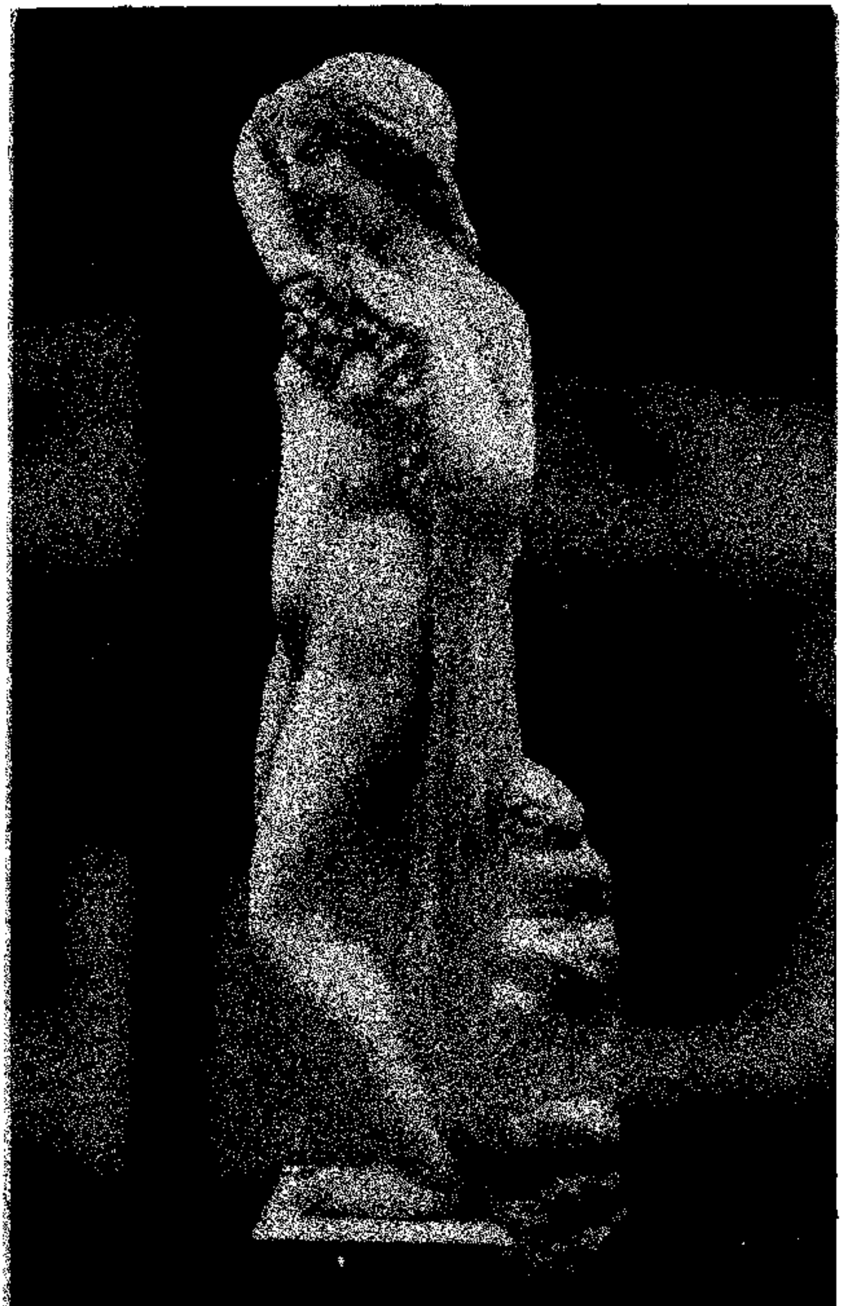
Η ΗΩΣ Ἡ ΑΥΓΗ

Οἱ κυριώτεροι περὶ Ἠοῦς μῦθοι

Εἴδαμεν προηγουμένως ὅτι, κατὰ τοὺς μύθους, ἀπὸ τὴν ἕνωσιν τοῦ Ὑπερίωνος καὶ τῆς Θείας ἐγεννήθησαν, συγχρόνως μὲ τὸν Ἥλιον, καὶ δύο κόραι, ἡ Ἠὼς καὶ ἡ Σελήνη. Ὅπως ὁ Ἥλιος ἦτο προσωποποίησις τοῦ ἄστρου τῆς ἡμέρας, ἡ Ἠὼς ἐπροσωποποιοῦσε τὴν «ροδοδάκτυλον» Αὐγήν, θεὰν πάντοτε νέαν, ἡ ὁποία, κατὰ τὸν Ὅμηρον, «ἀφίνει κάθε πρωὶ τὸ κρεββάτι της καὶ τὸν ὡραῖο ἄντρα της, τὸν Τιθωνό, γιὰ νὰ φέρῃ τὸ φῶς σὲ θεοὺς καὶ θνητούς».

Ὁ ὁμηρικὸς πρὸς τὴν Ἀφροδίτην ὕμνος λέγει ὅτι ὁ Τιθωνός, ὁ σύζυγος τῆς Ἠοῦς, ἦτο θνητός, τὸν ὁποῖον ἠγάπησεν ἡ Ἠὼς καὶ τὸν ἀπήγαγε. Κατόπιν τούτου, ἡ θεὰ «ἐζήτησεν ἀπὸ τὸ γιὸ τοῦ Κρόνου νὰ κάμῃ τὸν Τιθωνὸ ἀθάνατο. Ὁ Ζεὺς ἐδέχθη· μὲ μιὰ κίνηση τῆς κεφαλῆς του ἐξηπλήρωσε τὴν ἐπιθυμία της. Μὰ ἡ σεβαστὴ Ἠὼς δὲν εἶχε σκεφθῆ, ὅταν ἐζήτησε γιὰ τὸν ἀγαπημένο της τὴν ἀθανασία, καὶ νὰ τὸν προστατεύσῃ ἀπὸ τὰ μισητὰ γεράματα. Ὅσον καιρὸ λοιπὸν ὁ Τιθωνὸς ἦταν νέος, ἔμενε στὶς ὄχθες τοῦ Ὠκεανοῦ, στὰ σύνορα τῆς γῆς, μαζὶ μὲ τὴν Ἠώ. Ἀλλὰ ὅταν ἄρχισαν νὰ ἀσπρίζουν τὰ μαλλιά του, ἡ σεβαστὴ Ἠὼς δὲν ξανακοιμήθηκε μαζί του. Τὸν κράτησε ὅμως στὸ παλάτι της, τὸν ἔτρεφε μὲ ἀμβροσία καὶ τοῦ ἔδινε πολυτελῆ ἐνδύματα. Καὶ ὅταν τὰ ἀπαίσια γεράματα τὸν κατέβαλαν ἐντελῶς, ὅταν δὲν μποροῦσε πιὰ νὰ μετακινῆται, οὔτε νὰ στέκῃ ὄρθιος, ἡ θεὰ πῆρε τὴν ἑξῆς ἀπόφαση, ποὺ τὴ βρῆκε καλύτερη ἀπὸ ὅλες: τὸν ἔκλεισε σ' ἕνα διαμέρισμα τοῦ ἀνακτόρου της. Ἐκεῖ, ἀκατανόητη, ἀκούεται συνεχῶς ἡ φωνή του». Τελικῶς, ὁ Τιθωνὸς μετεμορφώθη σὲ τέττιγα.

Ἀπὸ τὴν ἕνωσίν της μὲ τὸν Τιθωνόν, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὸν μῦθον, ἦτο υἱὸς τοῦ Τρωὸς Λαομέδοντος, ἡ Ἠὼς ἀπέκτησε δύο παιδιά, τὸν Μέμνονα καὶ τὸν Ἠμαθίωνα. Βασιλεὺς τῆς Αἰθιοπίας ὁ Μέμνων, ὡπλισμένος μὲ πανοπλίαν κατασκευασμένην ἀπὸ τὸν Ἥφαιστον, ἐπῆγεν εἰς τὴν Τροίαν καὶ ἐβοήθησε τοὺς κατοίκους της εἰς τὸν ἀγῶνα των κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἐσκότωσε τὸν Ἀντί-

Βάκχη.
('Υπό I. Bernard)

λοχον, υἱὸν τοῦ Νέστορος, ὑπέκυψεν ὅμως εἰς τὸν Ἀχιλλέα. Ὁ θάνατος τοῦ «ὡραιοτέρου ἀνδρὸς ἀπὸ ὅσους εἶχαν πολεμήσει στὴν Τροία», ἐπροξένησεν ἀπέραντον θλῖψιν εἰς τὴν Ἠώ, ἀπὸ τὴν ὁποίαν τίποτε δὲν ἠμπόρεσε νὰ τὴν παρηγορήσῃ. Κατώρθωσε, τέλος, νὰ ἐπιτύχῃ ἀπὸ τὸν Δία τὴν ἀθανασίαν ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ της.

Ἠὼς καὶ Κέφαλος

Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἀναφέρουν πολλὰς ἐκδοχὰς σχετικῶς μὲ τὴν περιπέτειαν τῆς Ἠοῦς καὶ τοῦ Κεφάλου. Ὁ ἕνας λέγει ὅτι «ἡ Ἠὼς ἐρωτεύθη τὸν Κέφαλον, τὸν ἀπήγαγε, τοῦ ἐχάρισε τὴν εὔνοιάν της εἰς τὴν Συρίαν καὶ ἐγέννησεν ἀπὸ αὐτὸν τὸν Τιθωνόν, πατέρα τοῦ Φαέθοντος». Ἄλλος συγγραφεύς, ἀντιθέτως, παρουσιάζει τὸν Τιθωνὸν ἀνθιστάμενον εἰς τὸν ἔρωτα τῆς Ἠοῦς, ἡ ὁποία τὸν ἐξεδικήθη ἐμπνεύσατα εἰς αὐτὸν τὴν ἰδέαν νὰ θέσῃ ὑπὸ δοκιμασίαν τὴν πίστιν τῆς συζύγου του Πρόκριδος. Τὸ θέμα τῆς δοκιμασίας ἔγινε μὲ τὴν σειράν του ἀφετηρία πολλῶν ἐκδοχῶν, κάθε μία ἀπὸ τὰς ὁποίας παρουσιάζει ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον ἀπὸ μυθολογικῆς ἀπόψεως.

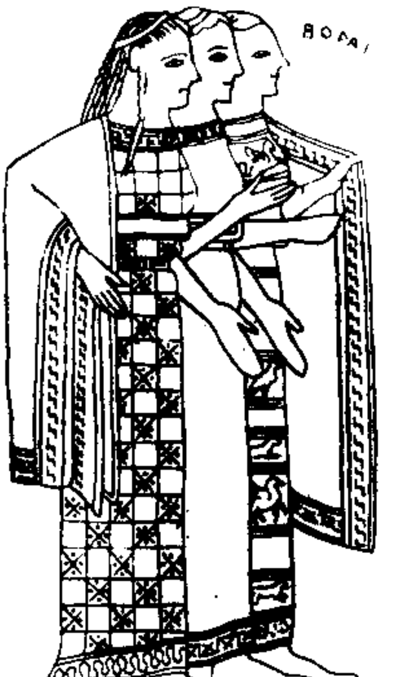
Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον τὸν Ἀθηναῖον, ὁ Κέφαλος ἦτο υἱὸς τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τῆς Ἕρσης, κόρης τοῦ Κέκροπος. Ἄλλη γενεαλογία, τὸν φέρει ἀπόγονον τοῦ Δηιονέως, ἑνὸς ἀπὸ τοὺς Δευκαλιωνίδας. Εἶχε νυμφευθῆ τὴν Πρόκριν, κόρην τοῦ Ἐρεχθέως. Ὁ Ὀβίδιος διηγεῖται τὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας ὁ Κέφαλος συνήντησε τὴν Ἠώ:

«Αὐτὸ ἔγινε τὸν δεύτερο μῆνα ἀπὸ τὸ γάμο μας· ἅπλωνα δίχτυα γιὰ ἐλάφια, γιὰ ἐλάφια περήφανα γιὰ τὰ κέρατά τους, ὅταν, ἐπάνω ἀπὸ τὸν Ὑμηττό, ὅπως πάντα στολισμένο μὲ λουλούδια, ἡ Αὐγὴ μὲ τὰ ρόδινα δάχτυλα παρουσιάσθηκε διώχνοντας τὰ σκοτάδια καὶ μὲ ἀπήγαγε παρὰ τὴ θέλησή μου... Ἀγαποῦσα τὴν Πρόκρι, ἡ Πρόκρις ἐγέμιζε τὴν καρδιά μου, τὸ ὄνομά της ἦταν διαρκῶς στὸ στόμα μου. Μίλησα στὴν Ἠὼ γιὰ τὰ δικαιώματα τοῦ ὑμεναίου, γιὰ τὴν τόσο πρόσφατη ἐρωτικὴ μέθη μου, γιὰ τὸ νυφικὸ κρεββάτι τοῦ ὁποίου μόλις εἶχα γνωρίσει τὴ γλύκα... Ἡ θεὰ θύμωσε γιὰ τὶς ἀντιρρήσεις μου: «Πάψε τὰ παράπονα, ἀχάριστε. Κράτα τὴν Πρόκρι σου. Ἂν εἶναι ἀλήθεια πὼς μπορῶ νὰ βλέπω στὸ μέλλον, σοῦ λέγω πὼς θὰ ἔλθῃ μέρα ποὺ θὰ πῆς νὰ μὴ τὴν εἶχες κάμει ποτὲ γυναῖκα σου». Καί, ξαφνικά, μ' ἔδιωξε, θυμωμένη».

Γεμάτος ὑποψίας κατὰ τῆς συζύγου του, ὁ Κέφαλος ἤλλαξε μορφὴν καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸ σπίτι του. Παρουσιάσθη εἰς τὴν Πρόκριν καί, διὰ νὰ τὴν δοκιμάσῃ, τῆς προσέφερε πλούσια δῶ-

ρα, ζητῶν εἰς ἀντάλλαγμα τὴν εὔνοιάν της. «Πόσες φορὲς ἡ ἀρετή της μὲ ἀπέκρουσε, πόσες φορὲς ἡ Πρόκρις μοῦ εἶπε: «ἀνήκω σ' ἕνα μόνο ἄνδρα· ὅπου κι ἂν βρίσκεται, σ' αὐτὸν ὀφείλω τὸν ἔρωτά μου». Ποιός λογικὸς ἄνθρωπος δὲν θὰ εὕρισκε στὴ συμπεριφορά της αὐτή, τὴν ἀπόδειξη ποὺ ζητοῦσα ὅτι ἡ Πρόκρις μοῦ ἦταν πιστή; Ἐμένα αὐτὸ δὲν μοῦ ἔφθανε. Προσέφερα ὅλους τοὺς θησαυρούς μου. Ἐπίεσα τόσο πολὺ τὴν κατάσταση πού, σὲ μιὰ στιγμή, μοῦ φάνηκε πὼς ἡ γυναῖκα μου ἄρχισε νὰ κλονίζεται. Τότε ἐφώναξα: «Ἐγὼ εἶμαι! Ἦλθα μεταμφιεσμένος... Ἄπιστη, ἐγὼ ὁ ἴδιος διαπίστωσα τὴν προδοσία σου».

»Ἡ Πρόκρις δὲν ἀπήντησε. Σκεπάζοντας τὴν ντροπή μὲ τὴ σ ω π ή, ἔφυγε. Ἐγκατέλειψε συγχρόνως καὶ τὸν ἄδικο σύζυγο καὶ τὸ μοιραῖο γιὰ τὴν τιμή της σπίτι. Γεμάτη μῖσος γιὰ ὅλους τοὺς ἄνδρες, ἄρχισε νὰ περιπλανᾶται στὰ βουνὰ καὶ νὰ ἐπιδίδεται στὰ ἴδια ἔργα μὲ τὴν Ἄρτεμι. Κ' ἐγώ, ὅταν ἔμεινα μόνος, αἰσθανόμουνα τὸ αἷμα μου νὰ μὲ καίῃ· τὴν ἱκέτευσα τότε νὰ μὲ συγχωρήσῃ, ὡμολόγησα τὸ λάθος μου, καὶ τῆς εἶπα πὼς ἀκόμη κ' ἐγὼ θὰ εἶχα ὑποκύψει σὲ τόσο μεγάλα δῶρα. Οἱ ὁμολογίες μου αὐτὲς τὴν ἱκανοποίησαν, ἐπὶ τέλους. Ἡ Πρόκρις γύρισε, καὶ τώρα ζοῦμε ἀγαπημένοι».

Αἱ Ὧραι.
(Ἀπὸ ἀγγεῖον ἐζωγραφημένον).

Σύμφωνα μὲ ἄλλον μῦθον, ἡ Πρόκρις εἶχε μεταβῇ εἰς τὴν Κρήτην, ὅπου ὁ Μίνως τῆς ἐχάρισεν ἕνα κύνα, ἀπὸ τὸν ὁποῖον καμμία λεία δὲν ἠμποροῦσε νὰ διαφύγῃ, καὶ ἓν ἀκόντιον, τὸ ὁποῖον οὐδέποτε ἔχανε τὸν στόχον. Μερικοὶ συγγραφεῖς λέγουν ὅτι καὶ τὸν

κύνα καὶ τὸ ἀκόντιον τὰ εἶχε δωρήσει εἰς τὸν Μίνωα ἡ Ἄρτεμις. Ἔπειτα ἀπὸ αὐτό, ἡ Πρόκρις ἔκοψε τὰ μαλλιά της, ἐντύθηκε ἀνδρικὰ καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἀττικήν, ὅπου διέμενεν ὁ Κέφαλος. Ἐντὸς ὀλίγου, ὁ πρώην σύζυγός της ἔγινε σύντροφός της εἰς τὸ κυνήγιον.

Ὅταν εἶδε πόσον ἀποτελεσματικὰ ἦσαν καὶ ὁ κύων καὶ τὸ ἀκόντιον, ἐζήτησεν ἀπὸ τὴν Πρόκριν νὰ τοῦ τὰ δώσῃ. Ἡ Πρόκρις ἀπέκρουσε τὴν πρότασίν του. Ἐκεῖνος τὴν ἱκέτευσε. Τῆς προσέφερε τὸ ἥμισυ τοῦ βασιλείου του. Ματαίως. Εἰς τὸ τέλος ἡ Πρόκρις ἔδειξεν ὅτι θὰ ὑπεχώρει, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι ὁ Κέφαλος θὰ τῆς ἐπέτρεπε νὰ ἱκανοποιήσῃ ἐπ' αὐτοῦ τοὺς παρὰ φύσιν πόθους της. Ὁ ἄθλιος ἐδέχθη. Τότε ἡ Πρόκρις ἐνεφανίσθη μὲ τὴν πραγματικὴν μορφήν της καί, ἔπειτα ἀπὸ θυελλώδη συζήτησιν, ἐδέχθη νὰ συμφιλιωθῇ μαζί του καὶ τοῦ ἐχάρισε καὶ τὸν κύνα καὶ τὸ ἀκόντιον.

Ἐπωφελούμενος τῆς δωρεᾶς, ὁ Κέφαλος ἐπεδόθη ἀμέσως εἰς τὸ ἀγαπημένον του σπόρ, τὸ κυνήγιον. Ἀλλ' αὐτὸ ἔκαμε τὴν Πρόκριν νὰ τὸν ὑποπτευθῇ δι' ἀπιστίαν. Χωρὶς ἄλλην σκέψιν, ἐκρύβη εἰς ἕνα θάμνον, διὰ νὰ τὸν παρακολουθήσῃ. Ὁ θόρυβος ὅμως εἵλκυσε τὴν προσοχὴν τοῦ Κεφάλου, ὁ ὁποῖος ἔρριψεν ἀμέσως εἰς τὸν θάμνον τὸ ἀκόντιόν του. Ἡ Πρόκρις ἔμεινε νεκρά. Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον τὸν Ἀθηναῖον, ὁ φονεὺς ἐδικάσθη ἀπὸ τὸν Ἄρειον Πάγον καὶ κατεδικάσθη εἰς ἐξορίαν. Κατ' ἄλλην ὅμως ἐκδοχήν, ὁ Κέφαλος, ἀπαρηγόρητος διὰ τὸ δυστύχημα, ἐρρίφθη ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ Λευκάτα εἰς τὴν θάλασσαν.

Οἱ μῦθοι ἀπέδιδαν καὶ ἄλλας ἐρωτικὰς περιπετείας εἰς τὴν Ἠώ, ἰδίως μὲ τὸν Κλῖτον καὶ τὸν Ὠρίωνα. Διὰ τὸν πρῶτον γνωρίζομεν μόνον ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ Μαντίου, ἔγγονος τοῦ μάντεως Μελάμποδος, καὶ ὅτι εἶχε ἁπαχθῇ ἀπὸ τὴν Ἠώ, «πού τὸν ἀγάπησε γιὰ τὴν ὀμορφιά του», καὶ μεταφερθῇ μεταξὺ τῶν ἀθανάτων.

Ὅσον διὰ τὸν Ὠρίωνα, περὶ τοῦ ὁποίου ὡμιλήσαμεν ἤδη εἰς προηγούμενον κεφάλαιον, ὑπερέβαλλεν ὅλους τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ὄχι μόνον κατὰ τὴν ὡραιότητα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ γιγαντιαῖον ἀνάστημα, ὑπέρτερος, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς, ἀκόμη καὶ τῶν Ἀλωαδῶν Ὤτου καὶ Ἐφιάλτου. Ἡ Ἠὼς τὸν ἀπήγαγεν, ἐπέσυρεν ὅμως τὴν ζηλοτυπίαν τῶν θεῶν, ἰδίως τῆς Ἀρτέμιδος, ἡ ὁποία καὶ ἐσκότωσε τὸν γίγαντα εἰς τὴν Ὀρτυγίαν. Εἰς τὴν Ὀδύσσειαν, ὁ Ὠρίων «κυνηγᾶ ἀκόμη εἰς τὸν λειμῶνα τῶν ἀσφοδελῶν (τὸν κάτω κόσμον) τὰ ἄγρια θηρία ποὺ εἶχε ἄλλοτε σκοτώσει στὰ ἄγρια βουνά· στὸ χέρι του κρατεῖ τὸ ἄθραυστο ρόπαλό του».

Οἱ σχετικοὶ μὲ τὴν Ἠὼ μῦθοι ἔχουν ἀναπαρασταθῇ εἰς ἀγγειο-

γραφίας. Συνήθως πτερωτή, ἡ θεὰ εἰκονίζεται ὁδηγοῦσα ἅρμα συρόμενον ἀπὸ δύο ἢ τέσσαρας ἵππους, ἢ κρατοῦσα τοὺς ἵππους ἀπὸ τοὺς χαλινοὺς καὶ βαδίζουσα πρὸ τοῦ Ἡλίου. Αἱ κυριώτεραι σκηναὶ εἰς τὰς ὁποίας ἐμφανίζεται ἀφοροῦν τὰς περιπετείας της μὲ τὸν Τιθωνόν, τὸν Κέφαλον, τὸν Ὠρίωνα καὶ τὸν Κλῖτον, τὴν μονομαχίαν Ἀχιλλέως καὶ Μέμνονος καὶ τὸν θάνατον τοῦ τελευταίου.

Η ΣΕΛΗΝΗ

Ἡ Σελήνη, ἀδελφὴ τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Ἠοῦς

Ὅπως ὁ Ἥλιος καὶ ἡ Ἠώς, ἡ Σελήνη κατεῖχεν ὡρισμένην θέσιν εἰς τὰς μυθολογικὰς δοξασίας τῶν Ἑλλήνων. Μὲ τὸ ἴδιον ὄνομα ὑπεδηλοῦντο συγχρόνως καὶ τὸ ἄστρον καὶ ἡ θεά. Ἕνας ὁμηρικὸς ὕμνος λέγει σχετικῶς μὲ τὴν Σελήνην: «Ἡ λάμψη τῆς ἀθάνατης κεφαλῆς ἀγκαλιάζει ὅλη τὴ γῆ, στολίζει ὅλα τὰ πράγματα. Τὸ χρυσὸ στέμμα γεμίζει φῶς τὸν σκοτεινὸ ἀέρα. Καὶ οἱ ἀκτῖνες της πᾶνε πολὺ μακριά, τὸ βράδυ, στὴ μέση τοῦ μηνός, ὅταν ἡ θεϊκὴ Σελήνη, ἀφοῦ λούση τὸ ὡραῖο κορμί της στὸν Ὠκεανό, ντυθῆ τὰ λαμπρότερα φορέματά της καὶ ζέψη τὰ φωτεινὰ ἄλογά της, ὁδηγεῖ τὸ ἅρμα της στὸν οὐρανό. Εἶναι τότε ὁλόγιομη καὶ ρίχνει ἀπὸ τὸν οὐρανὸ τὸ ζωηρότερο φῶς της».

Κατὰ τὸν πλέον διαδεδομένον μῦθον, ἡ Σελήνη ἦτο κόρη τοῦ Ὑπερίωνος καὶ τῆς Θείας (ἢ Εὐρυφαέσσης), συνεπῶς ἀδελφὴ τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Ἠοῦς. Εἰς τὸν ὁμηρικὸν ὕμνον τὸν ἀφιερωμένον εἰς τὸν Ἑρμῆν, ἡ Σελήνη ὀνομάζεται «κόρη τοῦ βασιλέως Πάλλαντος, υἱοῦ τοῦ Μεγαμήδους». Διετυπώθη ἡ ὑπόθεσις ὅτι ὁ Πάλλας αὐτὸς ἦτο ὁ ἐπώνυμος ἥρως τῆς ἀρκαδικῆς πόλεως Παλλαντίου. Μερικοὶ συγγραφεῖς ἀναφέρουν ὡς πατέρα τῆς Σελήνης τὸν Ἥλιον, ἄλλοι δὲ τὸν Δία καὶ τὴν Λητώ, προφανῶς λόγῳ συγχύσεως τῆς θεᾶς μὲ τὴν Ἄρτεμιν.

Ὁ προαναφερθεὶς ὁμηρικὸς ὕμνος, ὁ ἀφιερωμένος εἰς τὴν Σελήνην, προσθέτει: «Ὁ γιὸς τοῦ Κρόνου ἑνώθηκε μαζί της. Ἐκείνη συνέλαβε καὶ ἐγέννησε τὴν Πανδίη, περίφημη γιὰ τὴν ὀμορφιά της ἀνάμεσα στοὺς θεούς». Ἀπὸ τὴν ἕνωσίν της μὲ τὸν κυρίαρχον τοῦ Ὀλύμπου, ἡ Σελήνη ἐγέννησεν ἀκόμη δύο θυγατέρας, τὴν Νεμέαν καὶ τὴν Ἕρσην. Ἐπιστεύετο, ἐξ ἄλλου, ὅτι ἦτο σύζυγος τοῦ Ἡλίου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον εἶχε γεννήσει τὰς Ὥρας.

Εἰς τὴν Σελήνην ἀπεδίδοντο πολλαὶ ἐρωτικαὶ περιπέτειαι. Κυριωτέρα εἶναι ἡ σχετικὴ μὲ τὸν μῦθον τοῦ Ἐνδυμίωνος, μὲ θεα-

τρον τὴν Ἦλιδα καὶ τὴν Καρίαν. Ἡ ἔξοχος καλλονή του εἵλκυσε τὴν προσοχὴν τῆς Σελήνης μίαν ἡμέραν ποὺ ἐκοιμᾶτο ἐντὸς σπηλαίου τοῦ ὄρους Λάτμου τῆς Καρίας. Πενῆντα θυγατέρες ἐγεννήθησαν ἀπὸ τὴν ἕνωσιν τῆς θεᾶς μὲ τὸν Ἐνδυμίωνα. Κατ' ἄλλον μῦθον, ὁ Ἐνδυμίων ἔγινε δεκτὸς εἰς τὸν Ὄλυμπον, κατεκρημνίσθη ὅμως ἀπὸ τὸν Δία εἰς τὸν Ἅδην, διότι ἐτόλμησε νὰ ὑψώσῃ τὰ βλέμματα πρὸς τὴν Ἥραν, τὴν σύζυγον τοῦ κυριάρχου τοῦ Ὀλύμπου.

Σύμφωνα μὲ ἄλλην ἐκδοχήν, κατεδικάσθη διὰ τὸ ἴδιον παράπτωμα εἰς αἰώνιον ὕπνον. Κατὰ τὸν μῦθον ὅμως ποὺ ἦτο εὐρύτερον διαδεδομένος, ὁ Ἐνδυμίων, ἀφοῦ ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Δία τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέξῃ τὸ εἶδος τῆς ζωῆς ποὺ ἐπροτιμοῦσεν, ἐζήτησε νὰ κοιμᾶται αἰωνίως, χωρὶς νὰ γηράσῃ ποτέ. Ἐρωτευμένη μὲ τὸν νέον, ἡ Σελήνη τὸν ἐπεσκέπτετο κάθε νύκτα, κοιμώμενον, τὸν ἐθαύμαζε καὶ τὸν ἐφιλοῦσε.

Μία ἀρκαδικὴ παράδοσις λέγει ὅτι ἡ Σελήνη εἶχε σαγηνευθῆ ἀπὸ τὸν Πᾶνα, θεὸν τῶν ποιμνίων. Δυστυχῶς δὲν κατέχομεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἄλλα στοιχεῖα πλὴν ἐκείνων ποὺ, ἐν παρόδῳ, ἀναφέρει εἰς τὰ «Γεωργικά» του ὁ Βιργίλιος: «Ὁ Πάν, θεὸς τῆς Ἀρκαδίας, κατώρθωσε νὰ σὲ σαγηνεύσῃ, Σελήνη, μὲ τὴ λάμψη τοῦ λευκοῦ του τριχώματος, ἂν εἶναι σωστὴ ἡ σχετικὴ φήμη· καὶ σ' ἔκανε δική του, στὰ βάθη τῶν δασῶν· καὶ σὺ δὲν μπόρεσες νὰ τοῦ ἀρνηθῆς».

Ἡ λατρεία τῆς Σελήνης

Εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι ἡ λατρεία τῆς Σελήνης, ἀρχαιοτάτης προελεύσεως, εἶχε βαθμιαίως ἐξαφανισθῆ σχεδὸν ἐντελῶς εἰς τὴν Ἑλλάδα, παραχωρήσασα τὴν θέσιν της εἰς ἄλλας τελετουργίας, ἀφορώσας θεότητας νεωτέρας. Γνωρίζομεν μόνον ὅτι οἱ πιστοὶ ἀπηύθυναν εἰς τὴν θεὰν χαιρετισμοὺς καὶ ἐπικλήσεις, ὅτι προσέφεραν εἰς αὐτὴν σπονδὰς ἀπὸ καθαρὸ νερό, γλυκίσματα, «γαλέττες» κυκλικοῦ σχήματος κλπ.

Κυρίως εἰς τὴν Πελοπόννησον φαίνεται ὅτι εἶχε διαδοθῆ ἡ λατρεία τῆς Σελήνης. Ὁ μῦθος τοῦ Ἐνδυμίωνος ἐνετοπίζετο εἰς τὴν Ἦλιδα, ὁ δὲ Παυσανίας διηγεῖται ὅτι εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Ἤλιδος ὑπῆρχαν ἀγάλματα τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης, τῆς δευτέρας μὲ κέρατα εἰς τὴν κεφαλήν. Ἡ περιπέτεια τῆς Σελήνης μὲ τὸν Πᾶνα ἐνετοπίζετο εἰς τὰς Πάτρας, νόμισμα δὲ τῆς πόλεως φέρει σχετικὴν παράστασιν. Οἱ Ἀρκάδες ἰσχυρίζοντο ὅτι ἡ περιπέτεια αὐτὴ εἶχε συμβῆ εἰς τὴν περιοχήν των.

Εἶναι γνωστόν, ἐξ ἄλλου, ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται, προκειμένου νὰ

προβοῦν εἰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις, ἐλάμβαναν σοβαρῶς ὑπ' ὄψει τὰς φάσεις τῆς Σελήνης. Παρὰ τὴν πόλιν Θαλάμαι ὑπῆρχε μαντεῖον τῆς Ἰνοῦς ἢ τῆς Πασιφάης, εἰς τὸ ὁποῖον διενυκτέρευαν οἱ ἔφοροι ὁσάκις ἤθελαν νὰ λάβουν ὀνειρομαντικὰς συμβουλὰς ἀπὸ τὴν θεάν. Ὁ Παυσανίας γράφει σχετικῶς: «Εἰς τὸν δρόμον τῶν Θαλαμῶν ὑπάρχει ἱερὸν τῆς Ἰνοῦς, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐπίσης μαντεῖον. Οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ τὸ συμβουλευθοῦν, κοιμῶνται μέσα εἰς τὸ ἱερόν, δι' ὀνείρων δὲ ἡ θεὰ τοὺς λέγει ὅ,τι ἐπιθυμοῦν νὰ μάθουν. Εἰς τὸ ὕπαιθρον (τὸ ἀκάλυπτον μέρος) τοῦ ναοῦ, ὑπάρχουν δύο ὀρειχάλκινα ἀγάλματα, ἓν τῆς Πασιφάης καὶ ἓν τοῦ Ἡλίου. Ἐκεῖ ὑπάρχει ἀκόμα καὶ πηγὴ ἱερὰ μὲ καλὸ νερό. Τὴν ὀνομάζουν πηγὴ τῆς Σελήνης, δεδομένου ὅτι ἡ Πασιφάη εἶναι διὰ τοὺς ἐντοπίους ἁπλοῦν ἐντόπιον πνεῦμα».

Εἰς τὴν Ἀργολίδα ἐπιστεύετο, σύμφωνα μὲ ἀρχαιότατον μῦθον, ὅτι ὁ περίφημος λέων τῆς Νεμέας, τὸν ὁποῖον ἐσκότωσεν ὁ Ἡρακλῆς, ἦτο υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Σελήνης. Ἀσφαλῶς, εἰς τὴν Νεμέαν ἡ θεὰ θὰ ἦτο ἀντικείμενον εἰδικῆς λατρείας.

Οἱ Ἀθηναῖοι προσέφεραν εἰς τὴν Σελήνην τὰς λεγομένας «νηφαλίους» σπονδάς, δηλαδὴ ἀπὸ καθαρὸ νερό, ὄχι ἀπὸ κρασί. Προσέφεραν ἐπίσης «γαλέττες» στρογγυλὲς καὶ «κρουασάν».

Ἴχνη λατρείας τῆς Σελήνης ἀνευρίσκονται εἰς πολλὰς ἑλληνικὰς ἀποικίας, ἰδίως εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, τὴν Ρόδον καὶ τὴν Ἡράκλειαν, πλησίον τῆς ὁποίας εὑρίσκετο τὸ ὄρος Λάτμος μὲ τὸ σπήλαιον, ὅπου ὁ Ἐνδυμίων, κοιμώμενος αἰώνιον ὕπνον, ἐδέχετο κάθε νύκτα τὴν ἐπίσκεψιν τῆς ἐρωτευμένης θεᾶς.

Οἱ Ἕλληνες ἐπίστευαν ὅτι ἡ ἐπίδρασις τῆς Σελήνης ἐξετείνετο εἰς πλεῖστα πεδία. Εἰς αὐτὴν ἀπέδιδαν τὴν δημιουργίαν τῆς δρόσου, ἐξ οὗ ὁ μῦθος κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ Ἕρση, ἡ προσωποποιοῦσα τὸ φαινόμενον αὐτό, ἦτο κόρη τοῦ Διὸς καὶ τῆς Σελήνης. Ἐπιστεύετο ἀκόμη, ὅτι ἡ θεὰ ἤσκει ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἐμμήνου ρύσεως τῶν γυναικῶν καὶ ἐπὶ τῶν τοκετῶν, ὅτι συνετέλει εἰς τὴν αὔξησιν τῶν ζώων καὶ τῶν φυτῶν, καὶ ὅτι ἡ καλὴ ἢ κακὴ ὑγεία τῶν ἀνθρώπων ἐξηρτᾶτο ἐν μέρει ἀπὸ αὐτήν.

Τέλος, ἡ Σελήνη ἦτο καὶ αὐτὴ θεὰ τοῦ ἔρωτος, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τοὺς κυριωτέρους μύθους, τοὺς σχετικοὺς μὲ τὰς περιπετείας της, ἡ δὲ ἕνωσίς της μὲ τὸν Ἥλιον ἐθεωρεῖτο πρότυπον τοῦ γάμου.

Ἡ ὁμοιότης τοῦ σεληνιακοῦ μηνίσκου μὲ κέρατον ταύρου ἢ ἀγελάδος, συνέτεινεν ὥστε οἱ ἀρχαῖοι νὰ φαντάζωνται τὴν Σελήνην καθημένην ἐπὶ ταύρου ἢ ἐπὶ ἅρματος συρομένου ἀπὸ ταύρους ἢ ἀγελάδας. Εἰκονίζετο ἀκόμα καθημένη ἐπὶ κριοῦ, ἵππου, ἡμιό-

νου, ἐλάφου καὶ αἰγός. Ὁ λέων ἦτο ἐπίσης ἀφιερωμένος εἰς αὐτήν, ὡς καὶ ὁ κυνοκέφαλος—τὸ δεύτερον ἀφιέρωμα ἦτο αἰγυπτιακῆς προελεύσεως. Ἄλλα ζῷα ἀφιερωμένα εἰς αὐτὴν ἦσαν ὁ πετεινός, ἡ μέλισσα καὶ ἡ γαρίδα. Ἀπὸ τὰ φυτὰ ἡ πυραλὶς (πηγουνιά). Ἀπὸ τὰ ἄψυχα, σύμβολα τῆς Σελήνης ἦσαν ὁ ἄργυρος, ὁ χρυσός, ὁ σεληνιακὸς μηνίσκος, τὰ κέρατα τοῦ ταύρου, ὁ δίσκος, ὁ τροχός, ὁ ἀκτινοβολῶν κύκλος, ὁ πυρσός, ἡ φαρέτρα καὶ τὰ βέλη.

Καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις

Ὁ Παυσανίας διηγεῖται ὅτι εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Ἤλιδος ὑπῆρχεν ἄγαλμα τῆς Σελήνης, τοποθετημένον ἔτσι, ὥστε νὰ ἀντικρύζῃ τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἡλίου. Εἰς τὰς ἀγγειογραφίας, ἡ θεὰ σπανίως εἰκονίζεται μόνη. Ἐνίοτε πτερωτή, ὁδηγεῖ ἅρμα συρόμενον ἀπὸ δύο ἵππους· τὸ τέθριππον εἶναι μᾶλλον ἅρμα τοῦ Ἡλίου. Διετυπώθη ἡ ὑπόθεσις ὅτι, ὑπὸ τὴν μορφὴν αὐτήν, εἶχε παρασταθῆ εἰς τὸ δυτικὸν ἀέτωμα τοῦ Θησείου. Βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ Φειδίας τὴν εἶχε παραστήσει εἰς τὰς μετόπας τοῦ Παρθενῶνος.

Ἀπὸ μιᾶς ἐποχῆς καὶ ἐδῶ, οἱ καλλιτέχναι ἐπροτιμοῦσαν νὰ τὴν παριστάνουν ἐπιβαίνουσαν ταύρου, ἵππου, ἢ ἡμιόνου. Ἐπὶ ἡμιόνου εἶχεν εἰκονισθῆ ἀπὸ τὸν Φειδίαν εἰς τὸ βάθρον τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀγάλματος τοῦ Διός. Ὁ τύπος τῆς ἐφίππου Σελήνης συναντᾶται εἰς πολλὰς ἀρχαίας ἀγγειογραφίας, παριστώσας ποικιλωτάτας σκηνὰς ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν Μυθολογίαν.

Αἱ Ὧραι, θεαὶ τῶν ἐποχῶν.
("Εργον τοῦ Conze)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΚΤΟΝ

ΟΙ ΗΡΩΕΣ

Η ἑλληνικὴ Μυθολογία δίπλα εἰς τοὺς θεοὺς καὶ τὰς θεὰς παρουσιάζει πολλὰ πρόσωπα δευτέρας σειρᾶς, τοὺς ἥρωας. Οἱ φιλόλογοι ἀπέτυχαν εἰς τὰς προσπαθείας των νὰ ἐξηγήσουν τὴν ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως «ἥρως». Γενικῶς, ὅμως, εἶναι σύμφωνοι ὅτι εἶναι συνώνυμος τῶν: ἰσχυρός, ρωμαλέος, εὐγενής, ἀξιοπρεπής, μεγαλοπρεπής, νοήμων, ὡραῖος —ἰδιότητες διὰ τῶν ὁποίων ὁ ἥρως διακρίνεται ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ πλησιάζει τοὺς θεούς. Ἐκ τούτου τὸ ἐπίθετον «ἡμίθεος», διὰ τοῦ ὁποίου ἐχαρακτηρίζοντο οἱ ἥρωες, ὡς ἀναβαθμὶς ἐνδιάμεσος μεταξὺ θεοτήτων καὶ ἀνθρωπότητος. Ἐν σχέσει μὲ τοὺς θεοὺς τοῦ Ὀλύμπου οἱ ἥρωες κατεῖχαν τὴν ἰδίαν θέσιν, ποὺ οἱ ἅγιοι τῆς θρησκείας μας κατέχουν ἐν σχέσει μὲ τὸν Θεόν. Σήμερα ἀποκαλοῦμεν ἥρωα ἐκεῖνον, ποὺ διακρίνεται μὲ τὰ κατορθώματά του, τὴν μεγάλην ἀξίαν του καὶ τὴν ἀφοσίωσίν του—τὸν ὁποῖον, ἄλλως, ὀνομάζομεν καὶ «ὑπεράνθρωπον».

Οἱ ἥρωες εἰς τὴν ποίησιν τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου

Πῶς οἱ Ἕλληνες κατέληξαν νὰ συλλάβουν τὴν ἰδέαν τοῦ ἥρωος; Εὑρισκόμεθα, ἐν προκειμένῳ, ἐνώπιον φαινομένου ἀντιστρόφου

ἐκείνου, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ἑλληνικὸς ἀνθρωπομορφισμὸς ἔπλασε τοὺς θεοὺς ὁμοίους μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ ἡρωοποίησις συνίσταται, πράγματι, εἰς τὸ νὰ κάμνῃ μερικοὺς ἀνθρώπους ὁμοίους μὲ τοὺς θεούς, διὰ τῆς ἀποδόσεως εἰς αὐτοὺς τῶν κυριωτέρων ἰδιοτήτων τῶν θεῶν. Διὰ νὰ ὑπογραμμίζουν τὴν ὁμοιότητα, οἱ μῦθοι ἀπέδιδαν εἰς τοὺς ἥρωας ἕνα θεὸν ὡς πατέρα καὶ μίαν θνητὴν ὡς μητέρα. Παράδειγμα τοῦ ἀντιθέτου, δηλαδὴ πατέρα θνητοῦ καὶ μητέρας θεᾶς, ἔχομεν ἓν μόνον: τὸν Αἰνείαν, υἱὸν τοῦ Ἀγχίσου καὶ τῆς Ἀφροδίτης.

Εἰς τὸν Ὅμηρον, ἐν τούτοις, ἡ ἰδέα τοῦ ἥρωος δὲν εἶναι τόσον σαφής, ἀντιθέτως δὲ εἶναι μᾶλλον κυμαινομένη: δὲν ἐκδηλώνεται μὲ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ εἰς τὰ δύο ποιήματα, τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσειαν. Εἰς τὸ πρῶτον ἡ λέξις «ἥρως» εἶναι γενικῶς συνώνυμος τοῦ πολεμιστοῦ. Εἰς τὴν Ὀδύσσειαν, ἀποδίδεται εἰς ἄνδρας ἀνωτέρους τῶν ἄλλων, ὅσον ἀφορᾷ τὴν φρόνησιν ἢ τὴν εὐγένειαν τῆς καταγωγῆς.

Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὰς δύο σημασίας, δὲν φαίνεται νὰ ἦσαν οἱ ἥρωες, κατὰ τὴν ὁμηρικὴν ἐποχήν, ἀντικείμενον λατρείας — ἡ ὁποία, σημειωτέον, ἔλαβεν ἀργότερα μεγάλην ἔκτασιν. Πάντως, ἡ λατρεία αὐτὴ χρονολογεῖται ἀπὸ πολὺ ἀρχαίαν ἐποχήν, ἀπόδειξις δὲ τούτου τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς πολλὰ μέρη ἡ λατρεία ἑνὸς ἥρωος προηγήθη τῆς λατρείας τοῦ θεοῦ, ὁ ὁποῖος τὸν ἐξετόπισεν, ἐνῷ πολὺ σπανιώτερον συναντᾶται ὁ ἐκτοπισμὸς θεοῦ ὑπὸ ἥρωος.

Εἰς τὸ ποίημά του «Ἔργα καὶ Ἡμέραι», ὁ Ἡσίοδος, μετὰ τὰ ἀφορῶντα τὰς τρεῖς πρώτας γενεὰς τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ἔζουσαν ἐν πλήρει οἰκειότητι μὲ τοὺς θεούς, λέγει: «Ὁ Ζεύς, ὁ γιὸς τοῦ Κρόνου, ἐδημιούργησε πάνω στὴν εὔφορη γῆ μιὰν τέταρτη φυλή, πιὸ δίκαιη καὶ πιὸ ἐνάρετη, τὴν οὐράνια φυλὴ τῶν ἡρώων, ποὺ ὁ προηγούμενος αἰώνας τοὺς ὠνόμαζε ἡμιθέους... Ὁ μοιραῖος πόλεμος καὶ οἱ φονικὲς μάχες τοὺς ἐθέρισαν ὅλους, ἕνα μέρος μπροστὰ στὴν ἑπτάπυλη Θήβα, στὴ χώρα τοῦ Κάδμου, ὅταν ἦρθαν σὲ ρήξη μεταξύ τους γιὰ τὰ κοπάδια τοῦ Οἰδίποδος, καὶ τοὺς ἄλλους στὴν Τροία, ὅταν, ἀφοῦ ἐπέρασαν τὴν πλατειὰ θάλασσα, ἀγωνίσθηκαν γιὰ τὴν καλλίκομη Ἑλένη. Ὁ πανίσχυρος γιὸς τοῦ Κρόνου τοὺς ἔδωσε, τότε, τροφὴ καὶ κατοικία διαφορετικὲς ἀπὸ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων καὶ τοὺς ἐτοποθέτησε στὰ σύνορα τῆς γῆς. Οἱ καλότυχοι αὐτοὶ ἥρωες, ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ κάθε ἔγνοια, κατοικοῦν στὰ νησιὰ τῶν Μακάρων, πέραν ἀπὸ τὸν Ὠκεανὸ μὲ τὶς βαθειὲς ἀβύσσους. Τρεῖς φορὲς τὸ χρόνο ἡ γόνιμη γῆ τοὺς δίνει λαμπροὺς καὶ εὔχυμους καρπούς».

Παρὰ τὰς προσπαθείας ποὺ καταβάλλει ὁ Ἡσίοδος νὰ διαχωρίζῃ τοὺς ἥρωας ἀπὸ τοὺς «δαίμονας»—ὅπως τοὺς ὀνομάζει—

ὑπάρχουν μεταξὺ τῶν δύο κατηγοριῶν πολλαὶ ὁμοιότητες. Εἰς μεταγενεστέραν, μάλιστα, ἐποχήν, ἡ ἔννοια τοῦ δαίμονος ἀντικατέστησε τὴν ἔννοιαν τοῦ ἥρωος. Ἰδοὺ πῶς ὁ ἐξ Ἄσκρης ποιητὴς διηγεῖται τὴν γέννησιν τῶν δαιμόνων:

«Ὅταν οἱ θεοὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐγεννήθησαν συγχρόνως, οἱ οὐράνιοι κάτοικοι τοῦ Ὀλύμπου ἐδημιούργησαν πρῶτα τὸν χρυσοῦν αἰῶνα γιὰ τοὺς θνητούς. Ἐπὶ Κρόνου, οἱ θνητοὶ ἔζοῦσαν ὅπως

Αἱ Χάριτες.
(Ἀπὸ ἀρχαῖον ἀνάγλυφον ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Βατικανοῦ)

οἱ θεοί : δὲν εἶχαν ἔγνοιες, δὲν δούλευαν, δὲν ὑποφέραν ἀπὸ ἀρρώστιες καὶ πόνους· τὰ πόδια τους καὶ τὰ χέρια τους εἶχαν πάντα τὴν ἴδια δύναμη· μακριὰ ἀπὸ τὰ βάσανα, διασκέδαζαν συνεχῶς σὲ συμπόσια... Πέθαιναν σὰν νὰ τοὺς ἔπαιρνε γλυκὸς ὕπνος. Ὅλα τὰ καλὰ φυτρώναν γύρω τους. Ἡ γῆ, γόνιμη, παρῆγε μόνη της ἄφθονους θησαυρούς. Κ' ἐκεῖνοι, ἐλεύθεροι καὶ εἰρηνικοί, μοίραζαν τὰ πλούτη τους μεταξύ τους. Ὅταν, τέλος, ἡ πρώτη αὐτὴ γενεὰ ἐξαντλήθηκε μὲ τὸν θάνατο, οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, ποὺ ὠνομά-

σθησαν γήινα πνεύματα (δαίμονες), έγιναν προστάτες καὶ κηδεμόνες φύλακες τῶν θνητῶν· παρακολουθοῦν τὶς καλὲς ἢ κακὲς πράξεις τους καί, σκεπασμένοι μ' ἕνα σύννεφο, διατρέχουν ὅλη τὴ γῆ σκορπίζοντας τὸν πλοῦτο: αὐτὸ εἶναι τὸ βασιλικὸ προνόμιο ποὺ ἐπέτυχαν γιὰ τὸν ἑαυτό τους».

Ἐξέλιξις τῆς ἐννοίας «ἥρως»

Λόγῳ ἀκριβῶς τοῦ ἰδιαιτέρου αὐτοῦ γνωρίσματός των (ὡς πνευμάτων-προστατῶν), τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν Ἡσίοδον ἀνῆκεν ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς δαίμονας, οἱ ἥρωες ὑπῆρξαν ἀντικείμενον λατρείας, τῆς ὁποίας αἱ ἀρχαὶ χρονολογοῦνται ἀπὸ τὴν πλέον μακρυνὴν ἀρχαιότητα καὶ ἡ ὁποία, ἀπό τινων ἀπόψεων, συγχέεται μὲ τὴν λατρείαν τῶν προγόνων. Εἰς τὸ θαυμάσιον ἔργον του «Ἡ ἀρχαία πολιτεία», ὁ Fustel de Coulanges καθώρισε σαφῶς τὸ σημεῖον αὐτό.

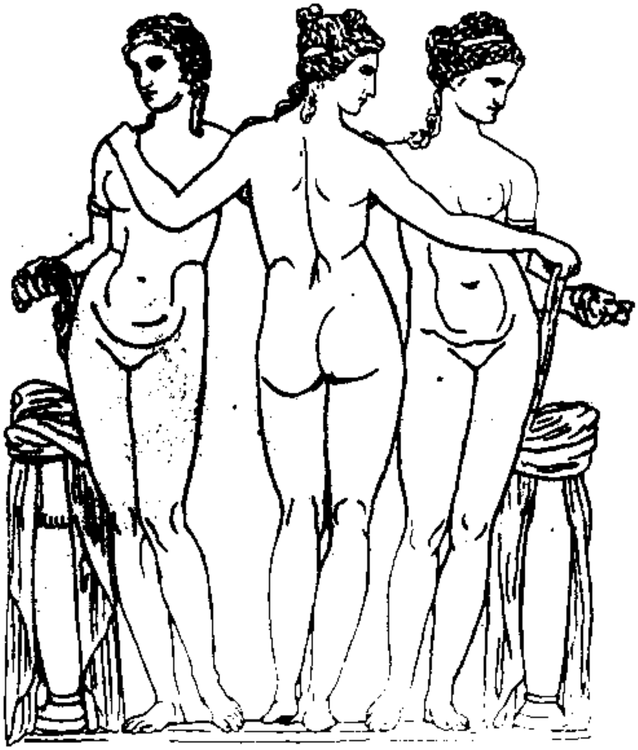
«Τὰ Πνεύματα ἢ οἱ Ἥρωες αὐτοὶ ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ πρόγονοι τοῦ λαοῦ. Τὰ σώματά των εἶχαν ταφῆ εἰς τὴν πόλιν ἢ εἰς τὴν περιοχήν της καὶ δεδομένου ὅτι, κατὰ τὰς δοξασίας ποὺ ἐξεθέσαμεν προηγουμένως, ἡ ψυχὴ δὲν ἐγκατέλειπε τὸ σῶμα, οἱ θεϊκοὶ αὐτοὶ νεκροὶ εἶχαν πλέον στενωτάτους δεσμοὺς μὲ τὴν γῆν ποὺ ἐκάλυπτε τὰ ὀστᾶ των. Ἀπὸ τὸ βάθος τῶν τάφων των ἀγρυπνοῦσαν ἐπὶ τῆς πολιτείας, ἐπροστάτευαν τὴν χώραν καὶ ἦσαν, τρόπον τινά, ἀρχηγοὶ καὶ κύριοι αὐτῆς.

»Ὁ χαρακτηρισμὸς τῶν νεκρῶν ὡς «ἀρχηγῶν τῆς χώρας» εὑρίσκεται εἰς τὸν χρησμὸν τῆς Πυθίας τὸν δοθέντα εἰς τὸν Σόλωνα: «Τίμα διὰ λατρείας τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς χώρας, τοὺς νεκρούς, ποὺ κατοικοῦν μέσα στὸ χῶμα».

Αἱ δοξασίαι αὐταὶ ὠφείλοντο εἰς τὴν μεγάλην δύναμιν, τὴν ὁποίαν αἱ ἀρχαιόταται γενεαὶ ἐφαντάζοντο ὅτι εἶχε μετὰ θάνατον ἡ ἀνθρωπίνη ψυχή. Κάθε ἄνθρωπος ποὺ εἶχε προσφέρει μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὴν πολιτείαν, ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ τὴν εἶχεν ἱδρύσει μέχρις ἐκείνου ποὺ τὴν εἶχεν ὁδηγήσει εἰς πολεμικὴν νίκην ἢ βελτιώσει τοὺς νόμους της, ἐγίνετο θεὸς τῆς πολιτείας. Καὶ μάλιστα, δὲν ἐχρειάζετο πρὸς τοῦτο, ἀπαραιτήτως, νὰ ἦτο μέγας ἀνὴρ ἢ εὐεργέτης. Ἔφθανε νὰ εἶχε προξενήσει ζωηρὰν ἐντύπωσιν εἰς τὴν φαντασίαν τῶν συγχρόνων του καὶ νὰ εἶχε γίνει ἀντικείμενον λαϊκῆς παραδόσεως, διὰ νὰ προαχθῇ εἰς ἥρωα, δηλαδὴ εἰς νεκρὸν ἰσχυρόν, τοῦ ὁποίου ἡ μὲν προστασία ἦτο ἐπιθυμητή, ἡ δὲ ὀργὴ ἐπίφοβος.

Οἱ Θηβαῖοι ἐξηκολούθησαν ἐπὶ αἰῶνας προσφέροντες θυσίας εἰς τὸν Ἐτεοκλέα καὶ τὸν Πολυνείκην. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἀκάνθου

προσέφεραν λατρείαν είς ένα Πέρσην, πού είχεν άποθάνει είς την πόλιν των κατά την έκστρατείαν τού Ξέρξου. Ὁ Ἱππόλυτος έλατρεύετο ώς θεός είς την Τροιζῆνα. Ὁ Πύρρος, υἱός τοῦ Ἀχιλλέως, έθεωρεῖτο θεός εἰς τούς Δελφούς, μόνον καὶ μόνον διότι εἶχεν ἀποθάνει καὶ ταφῆ ἐκεῖ. Οἱ Κροτωνιᾶται προσέφεραν λατρείαν, μετά τὸν θάνατόν του, εἰς ἕνα ἥρωα, διὰ τὸν μοναδικὸν λόγον

Αἱ Χάριτες.
('Εργον τοῦ Conze)

ὅτι ἦτο ὁ ὡραιότερος ἄνδρας τοῦ καιροῦ του. Αἱ Ἀθῆναι ἐλάτρευαν ὡς προστάτην των τὸν Εὐρυσθέα, ὁ ὁποῖος ὅμως ἦτο Ἀργεῖος.

Ὁ Εὐριπίδης ἐξηγεῖ τὴν γέννησιν τῆς λατρείας αὐτῆς, ὅταν παρουσιάζῃ ἐπὶ σκηνῆς τὸν ἑτοιμοθάνατον Εὐρυσθέα λέγοντας πρὸς τοὺς Ἀθηναίους: «Θάψετέ με στὴν Ἀττική, θὰ σᾶς εἶμαι χρήσιμος. Μέσα στὰ χώματά σας θὰ εἶμαι γιὰ σᾶς φιλοξενούμε-

νος προστάτης». Ὁλόκληρος ἡ τραγωδία «Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ» στηρίζεται εἰς αὐτὴν τὴν δοξασίαν: Ὁ Κρέων καὶ ὁ Θησεύς, δηλαδὴ αἱ Θῆβαι καὶ αἱ Ἀθῆναι, διεκδικοῦν τὸ σῶμα ἑνὸς ἀνθρώπου, ποὺ θὰ πεθάνῃ συντόμως καὶ θὰ γίνῃ θεός.

Σύμφωνα μὲ τὸν μῦθον, ὁ Οἰδίπους ἀπέκλινεν ὑπὲρ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὑπέδειξεν ὁ ἴδιος τὸ μέρος, ὅπου ἤθελε νὰ τὸν θάψουν: «Νεκρός», εἶπε, «δὲν θὰ εἶμαι ἄχρηστος κάτοικος αὐτῆς τῆς χώρας· θὰ σᾶς προστατεύω κατὰ τῶν ἐχθρῶν σας· θὰ εἶμαι γιὰ σᾶς ἔπαλξη ἰσχυρότερη ἀπὸ χίλιους πολεμιστές· τὸ σῶμα μου, θαμμένο στὴ γῆ, θὰ πίνῃ τὸ αἷμα τῶν Θηβαίων μαχητῶν».

Οἱ νεκροί, ὁποιοιδήποτε καὶ ἂν ἦσαν, ἐφύλασσαν τὴν χώραν, ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς προσφορᾶς λατρείας εἰς αὐτούς. «Οἱ Μεγαρεῖς», διηγεῖται ὁ Παυσανίας, «ἠρώτησαν κάποτε τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, μὲ ποῖον τρόπον θὰ ἐγίνετο ἡ πόλις των εὐτυχής. Ὁ θεὸς ἀπήντησεν ὅτι διὰ νὰ τὸ ἐπιτύχουν, ὤφειλαν νὰ συσκέπτωνται μὲ τὸν μεγαλύτερον ἀριθμόν. Οἱ Μεγαρεῖς ἡρμήνευσαν τὸν χρησμὸν ὡς ὑπονοοῦντα διὰ τοῦ μεγαλυτέρου ἀριθμοῦ τοὺς νεκρούς, οἱ ὁποῖοι εἶναι πράγματι περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ζωντανούς. Κατεσκεύασαν, λοιπόν, μίαν αἴθουσαν συμβουλίου εἰς τὸ μέρος ἀκριβῶς ὅπου ἦσαν θαμμένοι οἱ ἥρωές των».

Ἐθεωρεῖτο μεγάλη εὐτυχία διὰ μίαν πολιτείαν ἡ κατοχὴ νεκρῶν ὀνομαστῶν. Ἡ Μαντίνεια ὡμιλοῦσε μὲ ὑπερηφάνειαν διὰ τὰ ὀστᾶ τοῦ Ἀρκάδος, αἱ Θῆβαι διὰ τὰ ὀστᾶ τοῦ Γηρυόνου, ἡ Μεσσήνη διὰ τὰ ὀστᾶ τοῦ Ἀριστομένους. Διὰ νὰ προμηθευθοῦν τὰ πολύτιμα αὐτὰ λείψανα, κατέφευγαν ἐνίοτε εἰς τεχνάσματα. Ὁ Ἡρόδοτος διηγεῖται πῶς οἱ Σπαρτιᾶται ἐνίκησαν τοὺς Τεγεάτας χάρις εἰς ἓν στρατήγημα, διὰ τοῦ ὁποίου τὰ ὀστᾶ τοῦ Ὀρέστου περιῆλθαν εἰς τὴν κατοχήν των. Ἡ Πυθία τοὺς εἶχε δηλώσει ὅτι ἡ νίκη ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὴν ἀπόκτησιν τῶν λειψάνων αὐτῶν. Ἕνας Λακεδαιμόνιος, ὀνομαζόμενος Λίχας, εἶχε μεταβῆ κάποτε εἰς τὴν Τεγέαν· ἐκεῖ, μεταξὺ ἄλλων «μπῆκε καὶ σ' ἕνα σιδεράδικο καὶ παρακολουθοῦσε τὴν κατεργασία τοῦ σιδήρου». Ἐπειδὴ δὲ αὐτὴ ἐπροκαλοῦσε τὸν θαυμασμόν του, ὁ σιδηρουργὸς διέκοψε τὴν ἐργασίαν του καὶ τοῦ εἶπε: «Λακεδαιμόνιε, ἐσὺ ποὺ ἡ δουλειὰ τοῦ σιδεράδικου σὲ κάνει νὰ ἐκπλήσσεσαι, θὰ εἶχες πολὺ περισσότερο ἐκπλαγῆ, ἂν εἶχες ἰδεῖ τὸ θαῦμα ποὺ ἔχω ἰδεῖ ἐγώ. Σκάβοντας μέσα στὴν αὐλή μου, γιὰ ν' ἀνοίξω πηγάδι, βρῆκα ἕνα φέρετρο μακρὺ ἑπτὰ πήχες! Ὅπως δὲν πίστευα πὼς ἔζησαν ἄλλοτε ἄνθρωποι ψηλότεροι ἀπὸ τοὺς σημερινούς, τὸ ἄνοιξα. Τὸ σῶμα, λοιπόν, ποὺ περιεῖχε, ἦταν ἀκριβῶς τόσο μεγάλο. Τὸ μέτρησα καὶ ὕστερα τὸ ἔθαψα πάλι».

Βέβαιος ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τοῦ σώματος τοῦ Ὀρέστου, ὁ Λίχας

διηγεῖται ὁ Ἡρόδοτος, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Σπάρτην καὶ διηγήθη τὴν περιπέτειάν του εἰς τοὺς συμπατριώτας του. «Αὐτοί, τότε, μὲ μιὰ ψεύτικη κατηγορία, τὸν ἐξώρισαν. Ὁ Λίχας ἐπέστρεψε στὴν Τεγέα, ἐξιστόρησε τὸ πάθημά του στὸ σιδηρουργὸ καὶ τὸν παρακάλεσε νὰ τοῦ νοικιάση τὴν αὐλή του. Στὴν ἀρχὴ ὁ σιδηρουργὸς ἀρνήθηκε, στὸ τέλος ὅμως ὁ Λίχας κατώρθωσε νὰ τὸν πείση. Ἐγκατεστάθη, λοιπόν, στὴν αὐλή, ἄνοιξε τὸν τάφο, πῆρε τὰ ὀστᾶ τοῦ Ὀρέστη καὶ τὰ μετέφερε στὴ Σπάρτη. Ἀπὸ τότε οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀπέκτησαν μεγάλη ἀνωτερότητα στὶς μάχες, ὅλες τὶς φορὲς ποὺ συνεκρούσθησαν μὲ τοὺς Τεγεᾶτες».

Ἐξ ἄλλου, οἱ Ἀθηναῖοι, τὸ πρῶτον ποὺ ἔκαμαν μόλις ἀπέκτησαν ἰσχύν, ἦτο ἡ μεταφορὰ τῶν ὀστῶν τοῦ Θησέως ἀπὸ τὴν Σκῦρον. Ἵδρυσαν δὲ καὶ ναὸν πρὸς τιμήν του, διὰ νὰ αὐξήσουν τὸν ἀριθμὸν τῶν θεῶν ποὺ τοὺς ἐπροστάτευαν.

«Ὁ ἥρως», λέγει ὁ Bouché-Leclerc, εἶναι προϊὸν διασταυρώσεως τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, προκαλουμένης ἀπὸ τὸν ἔρωτα. Ὁ ἥρως ζῇ ἐν μέσῳ τῶν ἀνθρώπων ὡς ὂν ἀνώτερον, ἡ δὲ ἀνωτερότης του ἐκδηλώνεται διὰ θαυμασίων κατορθωμάτων. Μοῖρα καὶ αὐτοῦ, ὅμως, εἶναι καὶ τὸ γῆρας καὶ ὁ θάνατος».

Ἡ λαϊκὴ φαντασία τῶν Ἑλλήνων δὲν υἱοθέτησε τὸ σύστημα τοῦ Ἡσιόδου, ὁ ὁποῖος «διὰ νὰ ἐξασφαλίση εἰς τοὺς ἥρωας τῆς ἐπικῆς ἐποχῆς εὐτυχῆ ἀθανασίαν, τοὺς μετέφερε κατὰ μάζας πέραν τοῦ Ὠκεανοῦ. Ἤθελε τοὺς ἥρωάς της πλησίον της καὶ δι' αὐτὸ ἔκλειε τὰς σκιάς των εἰς τὰ σπλάγχνα τῆς μητρικῆς γῆς. Οἱ ἥρωες λοιπὸν εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Ἅδου εἶναι οἱ πρῶτοι μεταξὺ τῶν νεκρῶν, ὅπως ἦσαν πρῶτοι καὶ μεταξὺ τῶν ζωντανῶν, ἀλλὰ ὡς σκιαὶ χωρὶς δύναμιν καί, σχεδόν, χωρὶς σκέψιν». Αἱ σκιαὶ αὗται τῶν ἡρώων διετήρουν, ἐν τούτοις, «καὶ εἰς τὴν μειωμένην ὑπόστασίν των, τὰς κλίσεις καὶ τὰς προτιμήσεις τοῦ παρελθόντος». Ἐπιστεύετο, μάλιστα, ὅτι ἠμποροῦσαν νὰ ἀποκτήσουν καὶ νέας ἱκανότητας, ὅπως ἡ πρόβλεψις τοῦ μέλλοντος.

Μὲ τὸν καιρόν, ἡ ἀπόστασις ποὺ ἐχώριζε τοὺς ἥρωας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἐμειώνετο, ὄχι μόνον λόγῳ τῆς διαδόσεως τῶν δημοκρατικῶν ἰδεῶν, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῆς καθημερινῶς ἐνισχυομένης πίστεως ὅτι οἱ ἥρωες πράγματι ὑπῆρξαν. Διότι, μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, οἱ ἥρωες, ἀντὶ νὰ περιφέρωνται ὡς ἰδεώδεις μορφαὶ εἰς τοὺς μακρυνοὺς ὁρίζοντας τῆς ἐποποιίας, εἶχαν γίνει πραγματικότητες ἁπταί, τῶν ὁποίων καθεὶς ἠμποροῦσε νὰ ἐγγίση τὰ λείψανα καὶ νὰ γνωρίση τοὺς ἀπογόνους. Οἱ ἀστρολόγοι ἐγνώριζαν τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν, κατὰ τὴν ὁποίαν οὗτοι ἐγεννήθησαν, καὶ αἱ μεγάλαι οἰκογένειαι ἠμποροῦσαν νὰ ἀπαριθμήσουν ἀκρι-

βῶς τὰς γενεὰς ποὺ τοὺς ἐχώριζαν ἀπὸ τοὺς ἡρωικοὺς προγόνους των.

Ἡ λατρεία τῶν ἡρώων, «εἰς τὴν ὁποίαν, ὑπὸ διαφόρους μορφάς, εἶχεν ἀφοσιωθῆ ἡ παρακμή», ἀνεπτύχθη μὲ τὸν καιρόν, «ἀλλ' οἱ ἥρωες δὲν ἦσαν πλέον τίποτε περισσότερον ἀπὸ ἔνδοξοι νεκροί. Ἐνῷ δὲ τὸ ἰδεῶδες κατέπιπτε, νέαι προσπάθειαι ὕψωναν μέχρις αὐτοῦ τὸ μέσον ἐπίπεδον τῆς ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως. Ἡ συνειδητὴ καὶ δρῶσα ἀθανασία εἶχε τεθῆ εἰς τὴν διάθεσιν ὅλων». Ὁ ἀριθμὸς ὅθεν τῶν ἡρώων ἐμεγάλωνε συνεχῶς, καὶ ἡ λατρεία των ἐπεξετείνετο καθ' ἑκάστην, μέχρι τοῦ σημείου νὰ ὑποκαθιστᾷ σχεδὸν τὴν λατρείαν τῶν θεῶν.

Ἕνας ἀρχαῖος συγγραφεὺς ἀναφέρει, ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἓν χαρακτηριστικὸν ἀνέκδοτον. Τὸ 375 πρὸ Χριστοῦ, ἔγινε σεισμός, ὁ ὁποῖος προεκάλεσε πολλὰς καταστροφὰς εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος. Αἱ Ἀθῆναι ἔμειναν ἄθικτοι. Πάρα πολλοὶ Ἀθηναῖοι, λοιπόν, ἦσαν βέβαιοι ὅτι ἡ σωτηρία των ὠφείλετο εἰς ἐπέμβασιν τοῦ ἥρωος Ἀχιλλέως. Ὁ υἱὸς τῆς Θέτιδος καὶ τοῦ Πηλέως εἶχεν ἐμφανισθῆ εἰς τὸν ἱεροφάντην Νεστόριον, ἐνῷ αὐτὸς ἐκοιμᾶτο. Σημειωτέον ὅτι ὁ Νεστόριος, παρὰ τὴν ἀπαγόρευσιν τῶν ἀξιωματούχων, εἶχε κρύψει κάτω ἀπὸ τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς ἓν ἀγαλμάτιον τοῦ Ἀχιλλέως. Ἕνας ἁπλοῦς ἥρως, λοιπόν, ἐθεωρήθη εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἰσχυρότερος ἀπὸ τὴν προστάτιδα θεὰν τῆς πόλεως.

Ἐξ ἄλλου οἱ ἥρωες «ἀφοῦ, κατὰ κάποιον τρόπον, ἐταυτίζοντο μὲ τὰς περιοχὰς ποὺ ἐπροστάτευαν, εἴτε διότι ἐγεννήθησαν ἐκεῖ, εἴτε διότι εἶχαν ἀποθάνει ἐκεῖ, ἐξειλίχθησαν μὲ τὸν καιρὸν εἰς προστάτας τῆς ἀνθρωπότητος, ἢ τουλάχιστον τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς οἰκογενείας». Ἡ μελέτη ὅθεν τῶν κυριωτέρων ἀπὸ αὐτούς, παρουσιάζει διὰ τὴν ἑλληνικὴν Μυθολογίαν σπουδαιότατον ἐνδιαφέρον.

Αἱ διάφοροι κατηγορίαι τῶν ἡρώων

Ὅπως εἴδαμεν ἤδη, ὑπῆρχαν πολλὰ εἴδη ἡρώων, τῶν ὁποίων ἡ μὲν δρᾶσις ἐξετείνετο εἰς πολλὰ καὶ ποικίλα πεδία, ἡ δὲ ἐπέμβασις εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων ἐξεδηλοῦτο ὑπὸ τὰς πλέον διαφορετικὰς μορφάς. Ἐπεδίδοντο δὲ εἰς τὰ ἔργα των εἰς οἱανδήποτε ὥραν καὶ εἰς οἱονδήποτε μέρος. Καὶ μολονότι διεκρίνοντο διὰ θαυμαστὰ κατορθώματα, δὲν ἐδίσταζαν, ἐξ ἄλλου, νὰ ἐπιδίδωνται εἰς τὰ πλέον ἀσήμαντα ἔργα. Δὲν περιωρίζοντο μόνον εἰς ἐπεμβάσεις εἰς τὸν δημόσιον βίον, ἀλλ' ἔπαιζαν εἰς κάθε στιγμὴν κάποιον ρόλον εἰς τὴν οἰκογενειακὴν ζωήν. Ἐπενέβαιναν εἰς τὴν

ξηρὰν καὶ εἰς τὴν θάλασσαν, ἐν καιρῷ εἰρήνης καὶ πολέμου. Ἡ δρᾶσις των, γενικῶς εὐεργετική, μποροῦσε νὰ εἶναι καὶ ἐπιβλαβής. Τίποτε δὲν διέφευγε ἀπὸ αὐτήν: οἱ ἥρωες ἐβοηθοῦσαν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ὑγείας, ἀλλὰ καὶ εὐνοοῦσαν τὰ ἀνθρώπινα πάθη, ἰδίως τὸν ἔρωτα. Ὅπως θὰ ἴδωμεν, τὸ χάρισμα τῆς προβλέψεως τοῦ μέλλοντος δὲν ἦτο ἴδιον ἐκείνων μόνον τῶν ἡρώων, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχε δοθῆ ὅταν ἔζοῦσαν, ἀλλὰ ὅλων γενικῶς τῶν ἡρώων, μερικοὶ δὲ ἀπὸ αὐτοὺς εἶχαν μαντεῖα περίφημα κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Μὲ λίγα λόγια, τὸ βασίλειον τῶν ἡρώων περιελάμβανε τὴν φύσιν ὁλόκληρον.

Ὁ ὕπνος τοῦ Ἐνδυμίωνος κατὰ τὸν Girodet.
(Μουσεῖον Λούβρου)

Μία ὁλόκληρος κατηγορία ἡρώων προΐστατο εἰς τὰς καθημερινὰς ἐπιδόσεις τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως, ἐπὶ παραδείγματι, εἰς τὰ γεύματα. Εἰς τὴν Σπάρτην, οἱ δοῦλοι οἱ ἐπιφορτισμένοι μὲ τὴν παρασκευὴν τοῦ ἄρτου καὶ τῶν ποτῶν δι' ὡρισμένας ἑορτάς, ἐτίμων τοὺς ἥρωας Μάττωνα καὶ Κεράωνα, εἰς τοὺς ὁποίους ἦσαν ἀφιερωμένοι βωμοὶ καὶ ἀγάλματα. Ὁ Δειπνεὺς ἔπαιζε τὸν ἴδιον ρόλον εἰς τὴν Ἀχαΐαν. Ὁ Δαΐτης εἰς τὴν Τρωάδα, ὁ Ἀκρατοπότης εἰς τὸν Μουνιχίαν, ὁ Ἄκρατος εἰς τὰς Ἀθήνας, ἦσαν οἱ ἥρωες τῶν ὑπερβολικῶν πότων. Τὸ ἄλεσμα τοῦ σίτου, τὸ ζύμωμα καὶ τὸ ψήσιμο τοῦ ψωμιοῦ εἶχαν ἐπίσης τὸν ἥρωά των καί, εἰς μίαν τάξιν ἰδεῶν κάπως ἀνωτέρων, ὁ Εὔφημος προΐστατο τῆς

εὐγλωττίας καὶ ὁ Σιγηλὸς τῆς σιωπῆς. Ἀνώτεροι τῶν ἀνθρώπων, οἱ ἥρωες πρῶτοι ἀνεκάλυψαν καὶ ἤσκησαν τὰς πρακτικὰς τέχνας. Ὁ Μύλης εἶχεν ἐφεύρει τὸν μῦλον, ὁ Δέρκυλος τὸ δίκτυον, ὁ Ἄτριστος τὴν ὕφανσιν, ὁ Ἀλήτης τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν ὀρυχείων.

Οἱ ἄνθρωποι περιεστοιχίζοντο ὑπὸ πλήθους ἡρώων, οἱ ὁποῖοι ἐφύλασσαν τὰ σπίτια γενικῶς καὶ τὰ διάφορα μέρη τῆς οἰκίας ἰδιαιτέρως. Ὑπῆρχεν ἕνας ἥρως διὰ τὴν ἐξώθυραν, ὁ Ἐπίσταθμος· ἄλλος διὰ τὸ κλειδὶ τῆς ἐξωθύρας, ὁ Κλειδοφόρος· τρίτος διὰ τὴν στέγην, ὁ Ἐπιτέγιος· τέταρτος διὰ τὴν εἴσοδον, ὁ Προπύλαιος. Ὁ Τειχοφύλαξ ἐφύλασσε τὰ τείχη, ὁ Εὔοδος τοὺς δρόμους, ὁ Χωροφύλαξ τὰ σύνορα, κλπ. Πολλῶν ἡρώων τὰ ὀνόματα ἦσαν παράγωγα τῶν ὀνομάτων τῶν περιοχῶν, τὰς ὁποίας ἐπροστάτευαν: Θεσσαλός, Βοιωτός, Λακεδαίμων, Ἀρκὰς (ἐπαρχίαι), Ὀρχομενός, Κόρινθος (πόλεις), Πάραλος, Αἰγιαλεὺς (χωρία καὶ ἄλλαι περιοχαί), Ἀρδηττός, Παρνασσός, Ταΰγετος (ὄρη).

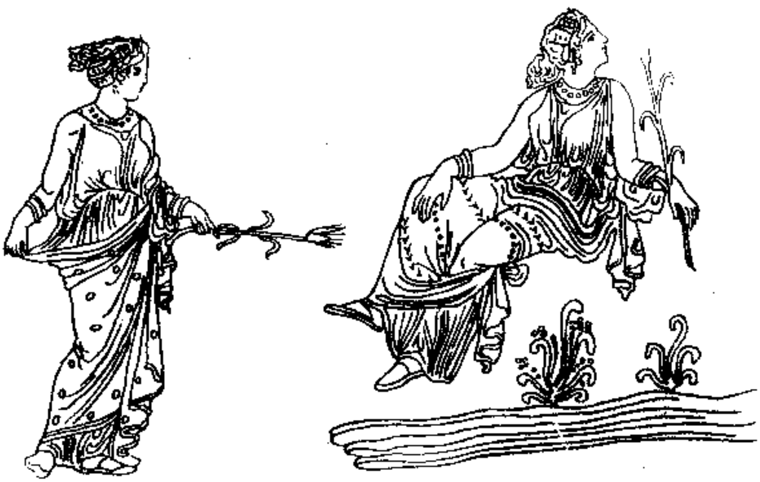
Κύριον χαρακτηριστικὸν τῶν ἡρώων ἦτο ἡ καλὴ θέλησις, ἐξεδηλοῦτο δὲ αὕτη διὰ παντὸς τρόπου. Οἱ ἥρωες ἐπροστάτευαν ὄχι μόνον τοὺς πολίτας ἀλλὰ τὸ κράτος ὁλόκληρον κατὰ τῶν κινδύνων ποὺ τοὺς ἀπειλοῦσαν. Ἐμάχοντο κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἐκείνων ποὺ τοὺς ἐλάτρευαν. Οἱ δὲ πιστοὶ τοὺς ἐπεκαλοῦντο πρὸ τῆς μάχης καί, ὅταν αὕτη ἤρχιζεν, ἔπαιρναν μαζί των τὰς εἰκόνας των ἢ τὰ σύμβολά των. Οἱ Σπαρτιᾶται, παραδείγματος χάριν, ἔπαιρναν μαζί των τὰς ξυλίνας ἀναπαραστάσεις τῶν Διοσκούρων. Οἱ σύμμαχοι μάλιστα ἐδανείζοντο μεταξύ των τὰς εἰκόνας τῶν ἡρώων των.

Ὁ Ἡρόδοτος διηγεῖται ὅτι, κατὰ τὸν ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων πόλεμον, οἱ Θηβαῖοι ἐδανείσθησαν ἀπὸ τοὺς Αἰγινήτας τὰς εἰκόνας τῶν Αἰακιδῶν. Πολυάριθμοι εἶναι αἱ ἀναφερόμεναι ἐπεμβάσεις ἡρώων εἰς τὰς μάχας. Εἰς μίαν μάχην μεταξὺ Κροτωνιατῶν καὶ Ἐπιζεφυρίων Λοκρῶν τῆς Ἰταλίας, ὁ προστάτης ἥρως τῶν τελευταίων ἐπροξένησεν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῶν Κροτωνιατῶν μίαν πληγὴν τόσον σοβαράν, ὥστε διὰ νὰ γίνῃ καλά, ἠναγκάσθη ὁ τραυματισθεὶς νὰ μεταβῇ καὶ προσκυνήσῃ εἰς τὸν τάφον τοῦ Αἴαντος.

Εἰς τὴν μάχην τοῦ Μαραθῶνος, ὁ ἥρως Ἔχετλος εἶχε σκοτώσει πολλοὺς Πέρσας μὲ τὸ ὑνίον τοῦ ἀρότρου του, τὴν ἰδίαν δὲ ἡμέραν, ὡς ἐλέγετο, ὁ Θησεὺς εἶχεν ἐξέλθει ἀπὸ τὸν τάφον του, διὰ νὰ βοηθήσῃ τοὺς Ἀθηναίους. Εἰς τὰς Θερμοπύλας ἐπολέμησεν εἰς τὸ πλευρὸν τῶν Ἑλλήνων ὁ ἥρως Αἴσωπος. Ἐπιστεύετο ὅτι, ὅταν ἀκριβῶς ὁ στρατὸς τοῦ Ξέρξου προσήγγιζεν εἰς τοὺς Δελφούς, κατενικήθη ἀπὸ δύο ἥρωας, τοὺς Πλύλακον καὶ Ἀντόνοον.

Πρὸ τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμῖνος, οἱ Ἕλληνες εἶχαν ἐπικαλεσθῆ τὴν βοήθειαν τῶν Αἰακιδῶν καὶ εἶχαν στείλει πλοῖον, διὰ νὰ τοὺς μεταφέρῃ εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης. Ἐπιστεύετο δὲ ὅτι τὴν ναυμαχίαν ποὺ ἐξησφάλισε τὴν νίκην τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τὰς Περσίας, τὴν ἤρχισαν οἱ δύο αὐτοὶ ἥρωες. Ἐλέγετο ἐπίσης ὅτι εἶχαν γίνει ὁρατοὶ ἀπὸ πολλοὺς ἄνδρες ὡπλισμένοι, οἱ ὁποῖοι ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Αἴγιναν καὶ ἅπλωναν προστατευτικὰ τὰ χέρια των ἐπάνω ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα.

Ὁ Σαλαμίνιος ἥρως Κυχρεὺς εἶχε πολεμήσει κατὰ τῶν Περσῶν ὑπὸ μορφὴν ὄφεως, ἄλλη δὲ μορφή, γυναικεία αὐτή, εἶχεν ἐνθαρρύνει τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν μάχην. Μὲ κάποιο δίκαιον, λοι-

Δύο Ὧραι.
(Ἀρχαῖον ἀγγεῖον)

πόν, ἀπεδίδετο εἰς τὸν Θεμιστοκλέα ἡ φράσις, ὅτι εἰς τὴν Σαλαμῖνα δὲν εἶχαν νικήσει οἱ Ἕλληνες, ἀλλ' οἱ θεοὶ καὶ οἱ ἥρωες.

Ἄλλο παράδειγμα ἐπεμβάσεως ἥρωος εἰς πόλεμον εἶναι τοῦ Ἡρακλέους εἰς τὸν μεταξὺ Θηβῶν καὶ Σπάρτης ἀγῶνα. Ὁ υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης ἐπολέμησε παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Θηβαίων. Εἰς δὲ τὴν μάχην τῶν Λεύκτρων, ὁ Μεσσήνιος ἥρως Ἀριστομένης συνετάχθη ἐπίσης μὲ τοὺς Θηβαίους. Οἱ Δελφοί, κατὰ κάποιον μῦθον, ἐσώθησαν ἀπὸ τὴν ἐπίθεσιν τῶν Γαλατῶν μόνον κατόπιν ἐπεμβάσεως τῶν προστατῶν ἡρώων τῆς πόλεως.

Οἱ ἥρωες ἐπενέβαιναν ἐπίσης εἰς περιστάσεις ὀλιγώτερον ἐπισήμους ἀλλὰ πολὺ σπουδαίας ὅπως, ἐπὶ παραδείγματι, εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν κακοποιῶν πνευμάτων ἢ κατὰ τῶν ἐπικινδύνων

δεινῶν. Εἰς τὸ Ἄργος ἐτιμᾶτο ὁ ἥρως Κόροιβος, ὁ περὶ τοῦ ὁποίου μῦθος εἶναι ἀρκετὰ περίεργος.

Ἐλέγετο ὅτι ἡ Ψαμμάθεια, ἡ κόρη τοῦ βασιλέως, εἶχεν ἀποκτήσει ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα υἱόν, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐγκαταλείψει ἔκθετον ἢ παραδώσει εἰς βοσκὸν διὰ νὰ τὸν ἀναθρέψῃ. Τὸ βρέφος ὅμως κατεσπαράχθη ἀπὸ τοὺς κύνας τοῦ βοσκοῦ, ἡ δὲ Ψαμμάθεια ἐθανατώθη ἀπὸ τὸν πατέρα της. Ἔπειτα ἀπὸ αὐτό, ὁ Ἀπόλλων ἔστειλεν εἰς τὸ Ἄργος ἓν τέρας, ποὺ ἐσκότωνεν ὅλα τὰ παιδιά.

Ὁ Κόροιβος ἐξώντωσε τὸ τέρας, δεύτερον ὅμως ἐνεφανίσθη εὐθὺς ἀμέσως. Τότε ὁ ἥρως μετέβη εἰς τοὺς Δελφοὺς καὶ προσεφέρθη ὁ ἴδιος ὡς ἐξιλαστήριον θῦμα διὰ τὸν φόνον ποὺ εἶχε διαπράξει. Ἡ Πυθία ὅμως τὸν διέταξε νὰ πάρῃ ἀπὸ τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ἕνα τρίποδα καὶ νὰ βαδίσῃ μέχρι τοῦ σημείου ποὺ δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ τὸν κρατῇ πλέον εἰς τὰ χέρια του· εἰς τὸ μέρος δὲ ἀκριβῶς ἐκεῖνο νὰ κτίσῃ ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ νὰ μείνῃ ἐκεῖ. Ἔτσι ἵδρυσεν ὁ Κόροιβος εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Μεγάρων τὴν κώμην Τριποδίσκοι.

Οἱ κάτοικοι τῆς Τεμέσσης εἶχαν θανατώσει ἕνα σύντροφον τοῦ Ὀδυσσέως, τὸν Πολίτην, ὁ ὁποῖος ἀποβιβασθεὶς εἰς τὴν πόλιν εἶχε βιάσει, ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν μέθης, μίαν νέαν. Ἐν συνεχείᾳ, ἡ ψυχὴ τοῦ Πολίτου ἐστραγγάλισε πολλοὺς κατοίκους τῆς Τεμέσσης. Ἐζητήθη λοιπὸν ἡ συμβουλὴ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν, ἐκεῖνο δὲ ἀπήντησεν ὅτι ἔπρεπε νὰ κτισθῇ ἡρῷον πρὸς τιμὴν τοῦ Πολίτου καὶ νὰ τοῦ προσφέρεται κατ' ἔτος ἡ ὡραιοτέρα παρθένος τῆς πόλεως.

Ὁ Εὔθυμος, υἱὸς τοῦ ποταμίου θεοῦ Καικίνου, ἐπισκεφθεὶς τὴν Τέμεσσαν ὀλίγας στιγμὰς ἀφότου εἶχεν ὁδηγηθῆ εἰς τὸν ναὸν τὸ ἐτήσιον θῦμα, ἐπῆγε νὰ ἰδῇ τὴν νέαν. Κατόπιν ὑποσχέσεώς της ὅτι θὰ ἐγίνετο σύζυγός του, ὁ Εὔθυμος ὥρμησε κατὰ τοῦ δαίμονος, τὸν ἐνίκησε καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ πέσῃ εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁ ἥρως ἐνυμφεύθη τὴν νέαν ποὺ ἀπηλευθέρωσε καί, ἀφοῦ ἔζησεν ἐπὶ μακρὰ ἔτη, ἐξαφανίσθη ἀπὸ τὴν γῆν χωρὶς νὰ ἀποθάνῃ.

Εἰς τὰ Ἀλίφηρα προσεφέροντο θυσίαι εἰς τὸν ἥρωα Μυίαγρον, ὁ ὁποῖος, ὅπως ἐπιστεύετο, ἐδίωχνε τὶς μυῖγες.

Οἱ ἥρωες ἐθεωροῦντο σωτῆρες, περὶ τῆς βοηθείας τῶν ὁποίων ἦσαν βέβαιοι, οἱοσδήποτε καὶ ἂν ἦτο ὁ κίνδυνος. Τὰ ἱερὰ καὶ οἱ τάφοι των ἦσαν ἄσυλα ἀπαραβίαστα διὰ τοὺς φυγάδας. Ἡ ἐπωνυμία «σωτὴρ» ἀπεδίδετο ἐξ ἴσου εἰς τοὺς ἥρωας ὅπως καὶ εἰς τοὺς θεούς. Εἰς μερικὰς πόλεις, ὅπως αἱ Πάτραι καὶ τὸ Αἴγιον, ὑπῆρχαν ἱερὰ ἀφιερωμένα εἰς μίαν ἡρωίδα Σωτηρίαν.

Εἰς μερικοὺς ἥρωας ἀπεδίδετο ἐπίσης ἡ ἱκανότης νὰ θεραπεύ-

ουν τὰς ἀσθενείας. Ὁ Ἀσκληπιὸς καὶ οἱ ἀπόγονοί του, οἱ Ἀσκληπιάδαι, κατεῖχαν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς τὴν πρώτην θέσιν. Κυρίως δὲ ἀνεφέροντο ὁ Μαχάων εἰς τὰ Γεράνια τῆς Λακωνίας καὶ ὁ Ποδαλείριος εἰς τὴν Μεσσηνίαν, ἀπὸ δὲ τὰς τρεῖς κόρας τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἡ Ὑγιεία. Ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἥρωας-ἰατροὺς ἀνεφέροντο ὁ Τελεσφόρος καὶ ὁ Εὐημερίων.

Εἰς τὰς Ἀθήνας ἐτιμοῦσαν τοὺς ἥρωας ὡς θεραπευτὰς νοσημάτων, πρῶτον δὲ τὸν ἥρωα-ἰατρὸν εἰς τὸν ὁποῖον ἦτο ἀφιερωμένον ἱερὸν παρὰ τὸ Θησεῖον. Ὑποτίθεται ὅτι οὗτος ὠνομάζετο Ἀριστόμαχος καὶ ὅτι ἀφετηρία τῆς λατρείας του ἦτο ὁ Μαραθών.

Αἱ Μοῦσαι.
(Σαρκοφάγος ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ)

Ὁ μῦθος τοῦ Τοξάριδος, μολονότι ὑπὸ μερικῶν συγγραφέων θεωρεῖται ὡς ἐφεύρεσις τοῦ Λουκιανοῦ, τοῦ μόνου συγγραφέως ποὺ ὁμιλεῖ περὶ αὐτοῦ, εἶναι παράδειγμα υἱοθετήσεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἥρωος ξενικῆς προελεύσεως, διότι ὁ Τόξαρις ἦτο πιθανώτατα Σκύθης.

Οἱ ἥρωες καὶ ἡ πρόγνωσις τοῦ μέλλοντος

Γενικῶς ἐπιστεύετο ὅτι οἱ ἥρωες διετήρουν μετὰ θάνατον τὰς κλίσεις καὶ τὰς προτιμήσεις των. Ἐκεῖνοι ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ εἶχαν, ὅταν ἔζοῦσαν, τὸ χάρισμα τῆς προφητείας, τὸ εἶχαν συνεπῶς καὶ εἰς τὴν νέαν ὕπαρξίν των. Ἡ ἰδιότης αὐτὴ ἔγινε, μὲ τὴν πάροδον τοῦ καιροῦ, ἰδιότης ὅλων γενικῶς τῶν ἡρώων, οἱ ὁποῖοι οὕτω προήχθησαν εἰς προφήτας, ὄχι πλέον λόγῳ εἰδικῆς κλίσεως, οὔτε λόγῳ τῆς θείας προελεύσεώς των, ἀλλὰ διότι, ὡς κάτοικοι τοῦ ὑποχθονίου κόσμου, ἠμποροῦσαν νὰ θεῶνται τὰ μυστικὰ κίνητρα τοῦ σύμπαντος. Εἰς τοῦτο ὀφείλεται ἡ ἵδρυσις ὡρισμένου ἀριθμοῦ μαντείων, μερικὰ τῶν ὁποίων κατέληξαν νὰ καταλογίζωνται μεταξὺ τῶν περιφημοτέρων.

Τὸ μαντεῖον τοῦ Τροφωνίου

Ὁ Τροφώνιος ἀποτελεῖ παράδειγμα θεοῦ ἐκπεσόντος εἰς τὴν τάξιν τῶν ἡρώων. Παρουσιάζει πολλὰς ὁμοιότητας μὲ τὸν Χθόνιον Ἑρμῆν, ἐθεωρήθη δὲ διαδοχικῶς ὡς υἱὸς τοῦ Διός, τοῦ Ἀπόλλωνος, τοῦ Ἐργίνου, βασιλέως τοῦ Ὀρχομενοῦ, καὶ τοῦ Ἀγαμήδους, ὁ ὁποῖος ὅμως ἐθεωρεῖτο γενικῶς ἀδελφός του.

Ὁ Τροφώνιος καὶ ὁ Ἀγαμήδης ἦσαν μεγάλοι ἀρχιτέκτονες, κατεσκεύασαν δὲ πολλοὺς ναούς, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς τοὺς Δελφούς. «Ὅταν ὁ Τροφώνιος καὶ ὁ Ἀγαμήδης», διηγεῖται ὁ Πλούταρχος, «ἐτελείωσαν τὸν ναὸν τῶν Δελφῶν, ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα δικαίαν ἀνταμοιβήν. Ὁ θεὸς ἐδήλωσεν ὅτι θὰ τοὺς ἔδιδε τὸ ζητούμενον τὴν ἑβδόμην ἡμέραν, συνέστησε δὲ εἰς αὐτοὺς νὰ διασκεδάζουν καθ' ὅλας τὰς μεσολαβούσας ἡμέρας. Οἱ ἀρχιτέκτονες συνεμορφώθησαν μὲ τὴν θείαν σύστασιν, τὴν δὲ ἑβδόμην νύκτα ἀπεκοιμήθησαν τὸν ὕπνον τοῦ θανάτου».

Ἰδοὺ ὑπὸ ποίας συνθήκας ἱδρύθη τὸ μαντεῖον τοῦ Τροφωνίου εἰς τὴν Λεβάδειαν: Φοβερὰ ξηρασία ἐμάστιζεν ἐπὶ δύο ἔτη τὴν Βοιωτίαν. Ἡ Πυθία, ἐρωτηθεῖσα, συνέστησε νὰ ζητήσουν ἀπὸ τὸν Τροφώνιον, εἰς τὴν Λεβάδειαν, τὸ μέσον ἀντιμετωπίσεως τῆς μάστιγος. Εἰς τὴν Λεβάδειαν ὅμως δὲν ὑπῆρχε μαντεῖον. Τότε ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀπεσταλμένους, ὁ ἐξ Ἀκραιφίας Σάων, «σὰν φωτισμένος ἀπὸ ὑπερφυσικὴ ἔμπνευση, ἀκολούθησε ἕνα σμῆνος μελισσῶν· αὐτὲς τὸν ὡδήγησαν σ' ἕνα σπήλαιο, ὅπου ὁ Τροφώνιος τοῦ ἐδίδαξε τὴ λατρεία του καὶ τὸν τρόπο νὰ συμβουλεύωνται τὸ μαντεῖο του».

Ἡ εἴσοδος εἰς τὸ σπήλαιον δὲν ἦτο καθόλου εὔκολος: «Ὁ χῶρος ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ στόμιο ἦτο περιτριγυρισμένος μὲ κιγκλίδωμα ὀρειχάλκινο, στηριγμένο σὲ βάση ἀπὸ λευκὸ μάρμαρο. Κατέβαιναν μὲ σκάλα σ' ἕνα σπήλαιο, πλατὺ τέσσερις πήχεις καὶ βαθὺ ὀκτώ. Στὴ μέση περίπου ἑνὸς ἀπὸ τὰ τοιχώματα τοῦ σπηλαίου αὐτοῦ κατέληγε μιὰ ὁριζόντια στοά, πλατειὰ ὅσο ἕνα ἀνθρώπινο σῶμα. Ἡ στοὰ αὐτὴ πήγαινε σὲ μεγάλο βάθος, στὶς μυστηριώδεις περιοχές, ὅπου ἦταν τὸ ἄντρο τοῦ Τροφωνίου».

Πρὸ τῆς προσφυγῆς εἰς τὸ μαντεῖον, οἱ ἐνδιαφερόμενοι ὤφειλαν νὰ ἐκτελοῦν ὡρισμένας τελετουργικὰς πράξεις, νὰ μένουν εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Καλοῦ Πνεύματος καὶ τῆς Καλῆς Τύχης, νὰ ὑποβάλλωνται εἰς καθαρμὸν καὶ νὰ προσφέρουν θυσίας εἰς τὸν Τροφώνιον καὶ τοὺς υἱούς του, τὸν Ἀπόλλωνα, τὸν Κρόνον, τὸν Δία Βασιλέα, τὴν Ἥραν Ἡνιόχην καὶ τὴν Δήμητρα Εὐρώπην. Ἡ ἐξέτασις τῶν θυμάτων ἔδειχνεν, ἂν ἡ προσφυγὴ ἦτο

δυνατή ἢ ὄχι, κατόπιν δέ, τὴν νύκτα ποὺ θὰ ἐγίνετο ἡ κατάβασις, ἐθυσίαζαν μέλανα κριὸν ἐπάνω ἀπὸ τὴν «τάφρον τοῦ Ἀγαμήδους».

Ὅταν ὅλαι αὐταὶ αἱ διατυπώσεις εἶχαν ἐκπληρωθῆ, ὁ ἐνδιαφερόμενος «ὡδηγεῖτο ἀπὸ δύο ἀγόρια, ἡλικίας δέκα τριῶν περίπου ἐτῶν, εἰς τὸν μικρὸν ποταμὸν Ἕρκυνα, ὅπου ἐλούετο καὶ ἐτρίβετο μὲ λάδι· κατόπιν ἔπινε νερὸ ἀπὸ τὰς δύο πηγάς, τῆς Λήθης καὶ τῆς Μνημοσύνης, διὰ νὰ λησμονήση ὅ,τι τὸν ἀπησχόλει προηγουμένως καὶ διὰ νὰ ἠμπορῆ νὰ θυμᾶται ὅ,τι θὰ ἔβλεπε μέσα εἰς τὸ σπήλαιον.»

Ἐν συνεχείᾳ, οἱ ἱερεῖς ἀπεκάλυπταν διὰ τὸν ἐνδιαφερόμενον ἓν ἀρχαῖον ἄγαλμα τοῦ Τροφωνίου, ἔργον τοῦ Δαιδάλου, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκεῖνος ἐξεδήλωνε τὴν λατρείαν του καὶ ἀπηύθυνε τὰς εὐχάς του. Τέλος, στεφανωμένος, φορῶν χιτῶνα λινὸν καὶ ὑποδήματα τοῦ τόπου, μετέβαινεν εἰς τὸ σπήλαιον. Χρησιμοποιῶν τὴν κλίμακα, κατήρχετο μέχρι τῆς πλαγίας στοᾶς, εἰς τὴν ὁποίαν εἰσήρχετο κρατῶν εἰς κάθε χέρι ἓν γλύκισμα ἀπὸ μέλι, προφανῶς διὰ νὰ ἱκανοποιήση τὴν βουλιμίαν τῶν χθονίων τεράτων.

Αὐτὴν τὴν στιγμὴν ἤρχιζε τὸ μυστηριῶδες δρᾶμα ποὺ ἄφινεν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν τολμηρῶν πελατῶν τοῦ Τροφωνίου ἴχνη, ἐνίοτε ἀνεξίτηλα, βαθυτάτου φόβου. Φαίνεται ὅτι μόλις τὰ πόδια τοῦ ἐνδιαφερομένου εἶχαν πατήσει εἰς τὴν στοάν, «τὸ ὑπόλοιπον σῶμα παρεσύρετο ἀμέσως ἀπὸ ἓν εἶδος ἕλξεως ὁμοίας μὲ τὴν ἕλξιν τῶν στροβίλων ποὺ σχηματίζει ὁ βιαιότερος καὶ ταχύτερος ποταμός».

Ἅπαξ εἰσελθόντες εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἄδυτον, ὅλοι οἱ προσφεύγοντες δὲν ἐμάθαιναν τὸ μέλλον κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον: «ἄλλοι εἶδαν καὶ ἄλλοι ἄκουσαν. Ὅλοι ὅμως ἐπέστρεφαν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ἐρρίπτοντο ἀπὸ τὸ ἄνοιγμα μὲ τὰ πόδια ἐμπρός».

Ὁ Παυσανίας, ὁ ὁποῖος εἶχε συμβουλευθῆ τὸ μαντεῖον τοῦ Τροφωνίου, δὲν λέγει τίποτε περὶ ὅσων εἶδεν ἢ ἤκουσεν. Ὁ Πλούταρχος ἀναφέρει, χωρὶς νὰ φαίνεται, ἄλλωστε, ἀποδίδων πίστιν εἰς αὐτάς, τὰς ὀπτασίας τοῦ ἐκ Χαιρωνείας Τιμάρχου, συγχρόνου τοῦ Κέβητος καὶ τοῦ Πλάτωνος.

«Ὅταν κατέβηκα στὸ μαντεῖο —λέγει ὁ Τίμαρχος— βρέθηκα μέσα σὲ βαθὺ σκοτάδι. Ἔκαμα μιὰ προσευχὴ καὶ ἔμεινα πολλὴ ὥρα ξαπλωμένος στὸ χῶμα. Καλὰ-καλὰ δὲν καταλάβαινα ἂν ἤμουν ξύπνιος ἢ ἂν ὀνειρευόμουν. Μοῦ φάνηκε μόνο πὼς ἔπειτα ἀπὸ ἕνα δυνατὸ θόρυβο, κάτι μὲ χτύπησε δυνατὰ στὸ κεφάλι, πὼς οἱ ραφὲς τοῦ κρανίου μου ἄνοιξαν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ βγῆκε ἡ ψυχή μου». Ἀκολουθεῖ ἡ διήγησις ἑνὸς ταξιδίου τῆς ψυχῆς, τὸ

ὁποῖον, κατὰ τὸν Τίμαρχον, διήρκεσε δύο ἡμέρας καὶ δύο νύκτας.

Ἡ λιποθυμία καὶ αἱ ὀπτασίαι τῶν προσφευγόντων δὲν διήρκουν συνήθως τόσον πολύ. Οἱ ἱερεῖς ἀπέφευγαν τὴν παράτασιν τῶν ἐπικινδύνων αὐτῶν δοκιμασιῶν. «Λένε πὼς κανεὶς ἀπὸ ὅσους κατέβηκαν στὸ σπήλαιο τοῦ Τροφωνίου δὲν χάθηκε ἐκεῖ μέσα, ἐξαιρέσει ἑνὸς δορυφόρου τοῦ Δημητρίου. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν θέλησε νὰ κάμῃ τίποτε ἀπὸ ὅσα ὁρίζει τὸ τελετουργικὸ τοῦ ἱεροῦ· ἐξ ἄλλου, δὲν εἶχε κατεβῆ γιὰ νὰ συμβουλευθῇ τὸν θεό, ἀλλὰ γιὰ νὰ πάρῃ ἀπὸ τὸ ἄδυτο τὸ χρυσάφι καὶ τὸ ἀσήμι, ποὺ ἐπίστευε πὼς θὰ εὕρισκε ἐκεῖ. Λένε πὼς τὸ πτῶμα του βρέθηκε σὲ ἄλλο μέρος καὶ πὼς δὲν εἶχε βγῆ ἀπὸ τὸ ἱερὸ στόμιο» (Παυσανίας).

Εἶναι φανερὸν ὅτι αἱ ἐξηγήσεις αὐταὶ δὲν εὐσταθοῦν. Ἀσφαλῶς θὰ ἔγινε δυστύχημα, καὶ οἱ ἱερεῖς ἐφρόντισαν νὰ ἐπιρρίψουν τὰς εὐθύνας εἰς τὸ θῦμα των. Φαίνεται, μάλιστα, ὅτι ἡ ἀπολογία των δὲν ἱκανοποίησεν ὅλους γενικῶς, διότι ὁ Παυσανίας, μὲ ἀρκετὴν διακριτικότητα, προσθέτει: «Λένε ἐπίσης καὶ ἄλλα πράγματα γι' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, ἐγὼ ὅμως ἔγραψα ὅ,τι βρῆκα πιὸ ἀξιόλογο».

«Μόλις ἔβγαινε ἀπὸ τὸ ἄντρο, ὁ ἐνδιαφερόμενος ὡδηγεῖτο ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς στὴν ἕδρα τῆς Μνημοσύνης—ἔτσι λέγεται—ἡ ὁποία εἶναι κοντὰ στὸ σπήλαιο. Ἐκεῖ τὸν ρωτοῦσαν νὰ τοὺς πῆ ὅ,τι εἶδε καὶ ἔμαθε. Ἔπειτα ἀπ' αὐτό, οἱ ἱερεῖς τὸν παρέδιδαν στοὺς δικούς του, παγωμένον ἀκόμη ἀπὸ τὸ φόβο, χωρὶς συνείδηση οὔτε τοῦ ἑαυτοῦ του οὔτε τοῦ περιβάλλοντος, στὸ παρεκκλήσι τῆς Καλῆς Τύχης ἢ τοῦ Καλοῦ Πνεύματος, σὲ ὅποιο δηλαδὴ εἶχε μείνει ὅταν ἦρθε. Ἔπειτα ἀπὸ ἕνα διάστημα, ξανάβρισκε τὰ λογικά του καὶ ξανάρχιζε νὰ γελᾷ» (Παυσανίας).

Τὸ γέλιο, πάντως, δὲν ἐπανήρχετο εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις τόσον γρήγορα. Ὁ νευρικὸς κλονισμὸς ἄφινεν ὡς συνέπειαν ἓν εἶδος παροιμιώδους μελαγχολίας, ἀναφέρεται δὲ κάποιος Παρμενίσκος, Πυθαγόρειος ἀπὸ τὸ Μεταπόντιον, ὁ ὁποῖος ὑπεχρεώθη ἔπειτα ἀπὸ ἓν χρονικὸν διάστημα νὰ προσφύγῃ εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, διὰ νὰ μάθῃ μὲ ποῖον τρόπον θὰ ἐπανεύρισκε τὴν χαμένην ψυχικὴν ὑγείαν του.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ πάσχων ἐπανήρχετο εἰς τὴν προτέραν κατάστασιν, ἕνας προφήτης συνέτασσεν τὴν ἐπίσημαν ἑρμηνείαν τοῦ χρησμοῦ, ἡ ὁποία ἐθεωρεῖτο ὡς ἀπάντησις τοῦ θεοῦ. Συνέβαινεν ἐνίοτε καὶ τὸ θαῦμα νὰ φέρῃ ὁ ἴδιος ὁ ἐνδιαφερόμενος γραπτὴν τὴν ἀπάντησιν ἀπὸ τὸ ἄντρον τοῦ Τροφωνίου. Ἔτσι, κάποιος Εὐ-

τυχίδης ἔφερε πινακίδας ἀπὸ ὀρείχαλκον, εἰς τὰς ὁποίας ἐγίνετο λόγος δι' ὑποθέσεις τῆς Ρώμης, καὶ ὁ Ἀπολλώνιος ἓν πυθαγόρειον βιβλίον.

Οἱ κακοποιοὶ ἥρωες

Ἂν καὶ ἡ καλὴ πρόθεσις ἀπέναντι τῶν ἀνθρώπων ἦτο τὸ κυριώτερον γνώρισμα τοῦ χαρακτῆρος των, οἱ ἥρωες δὲν ἐδίσταζαν νὰ ἐκδηλώνουν τὴν ἀποδοκιμασίαν των καὶ τὴν ὀργήν των, ὁσάκις ἐπίστευαν ὅτι οἱ ἄνθρωποι τοὺς εἶχαν προσβάλει κατὰ κάποιον τρόπον. Ἡ περὶ αὐτοῦ δοξασία ἦτο ἀρχαιοτάτη, ὡς ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰς προσφορὰς καὶ τὰς θυσίας, διὰ τῶν ὁποίων ἐπεδιώκετο ὁ κατευνασμὸς τῶν ἡρώων.

Μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἐθεωροῦντο ἐξαιρετικὰ ἐπίφοβοι ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἀπόψεως. Εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἐπιστεύετο ὅτι ὁ Ταράξιππος ἔκαμνε νὰ ἀφηνιάζουν οἱ κέλητες τῶν ἱπποδρομιῶν. Ὁ ἀτ-

Αἱ Μοῦσαι.
(Σαρκοφάγος τῆς Ostie)

τικὸς ἥρως Ἀνάγυρος ἔκαμνε νὰ καταρρέουν ὅλα τὰ σπίτια ποὺ ἦσαν κοντὰ εἰς τὸ ἱερόν του. Εἰς τὴν Θάσον, ὁ Θεαγένης κατέστρεφε τὰς ἐσοδείας. Ὡς γνωστόν, μετὰ τὴν θανάτωσιν τοῦ Ὀρφέως ἀπὸ τὰς γυναῖκας τῆς Θράκης, ἡ πανώλης ἔπληξε τὸν τόπον.

Εἰς τὴν Τέμεσσαν, οἱ κάτοικοι ἐθανατώνοντο ἀπὸ ἕνα ἥρωα. Ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἄργους Κλεομένης ἔγινε τρελλὸς καὶ ἐξωθήθη εἰς τὴν αὐτοκτονίαν ἀπὸ τὸν ἥρωα Ἄργον, διότι ἐτόλμησε νὰ κάψῃ ἓν δάσος ἀφιερωμένον εἰς τὸν ἥρωα. Ὁ Στησίχορος ἐτυφλώθη, ὡς ἐλέγετο, ἀπὸ τὴν Ἑλένην διότι εἶχεν ὁμιλήσει περὶ αὐτῆς ἀσεβῶς. Ἐπανεῦρε δὲ τὴν ὅρασίν του, ὅταν ἀνεκάλεσεν, εἰς νέον ποίημά του, τὰ λεχθέντα.

Ὁ συνηθέστερος τρόπος διὰ τοῦ ὁποίου ἐξεδικοῦντο οἱ ἥρωες ἦτο ἡ προσβολὴ τῶν θυμάτων των διὰ πνευματικῶν διαταραχῶν, ἰδιαιτέρως δὲ δι' ἐπιληψίας. Ἡ ἀποπληξία, ἡ ἐξάρθρωσις, ὁ ἑκούσιος ἀκρωτηριασμὸς ἦσαν ἐπίσης εἴδη τιμωρίας ἐπιβαλλόμενα ἀπὸ τοὺς ἥρωας.

Ἀμφιάραος. Ἡμιθέα. Ἀμφίλοχος

Περίφημος διὰ τὰς περιπετείας του κατὰ τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Θηβῶν, ὁ Ἀμφιάραος, ἔγγονος τοῦ μάντεως Μελάμποδος, ἦτο ἕνας ἥρως, τοῦ ὁποίου συχνότερον οἱουδήποτε ἄλλου συνεβουλεύοντο τὸ μαντεῖον. Κατὰ τὸν μῦθον, καταδιωκόμενος ἀπὸ τὸν Περικλύμενον καὶ κινδυνεύων ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν νὰ κτυπηθῇ ἀπὸ τὸ ἀκόντιον τοῦ διώκτου του, ἐσώθη μόνον χάρις εἰς τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Διός. Μὲ ἕνα κεραυνόν, ὁ κυρίαρχος τοῦ Ὀλύμπου ἄνοιξε ρῆγμα εἰς τὴν γῆν, εἰς τὸ ὁποῖον ἐξηφανίσθησαν ὁ Ἀμφιάραος, τὸ ἅρμα του καὶ οἱ δυὸ ἵπποι του Θόας καὶ Δίας. Ἡ τοποθεσία ὅπου συνέβη τὸ δρᾶμα αὐτὸ ὀνομάζεται ἀπὸ τότε Ἅρμα.

Μακροχρόνιος ὑπῆρξεν ἡ περὶ αὐτῆς διένεξις τῶν πόλεων Θηβῶν καὶ Ὠρωποῦ· κάθε μία ἰσχυρίζετο ὅτι ἡ ἀληθὴς τοποθεσία Ἅρμα περιελαμβάνετο εἰς τὴν περιοχὴν αὐτῆς. Σπουδαιότερον κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους, τὸ θηβαϊκὸν μαντεῖον παρήκμασεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον πρὸς ὄφελος τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ὠρωποῦ. «Εἰς τὸν ναὸν ὑπῆρχεν ἄγαλμα τοῦ Ἀμφιαράου ἀπὸ λευκὸν μάρμαρον καὶ δύο ἱεραὶ πηγαί· ἡ μία, «ἡ πηγὴ τοῦ Ἀμφιαράου», εὑρίσκετο εἰς τὸ μέρος ὅπου ὁ ἥρως εἶχεν ἐξέλθει μεταμορφωμένος ἀπὸ τὰ ἔγκατα τῆς γῆς, ἀπηγορεύετο δὲ νὰ χρησιμοποιοῦνται τὰ νερά της δι' οἱονδήποτε σκοπόν· ἡ ἄλλη, «τὰ λουτρὰ τοῦ Ἀμφιαράου», εἶχε νερὸ ἐξαιρετικὸ καὶ κατάλληλον δι' οἱανδήποτε χρῆσιν. Μέγας βωμός, διῃρημένος εἰς πέντε μέρη, ἦτο εἶδος πανθέου ἀφιερωμένου εἰς πλείστους θεοὺς καὶ ἥρωας, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Ἀπόλλων Παιάν. Ἐκεῖ οἱ προσφεύγοντες εἰς τὸ μαντεῖον προσέφεραν τὰς πρώτας θυσίας ποὺ ἀπαιτοῦσε τὸ τελετουργικόν».

Ἔπειτα ἀπὸ τριήμερον ἀποχὴν ἀπὸ κρασὶ καὶ νηστείαν μιᾶς ἡμέρας, οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ συμβουλευθοῦν τὸ μαντεῖον ἐθυσίαζαν ἕνα κριὸν καὶ διενυκτέρευαν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀμφιαράου ἐξηπλωμένοι ἐπὶ τοῦ δέρματος τοῦ ζώου, ποὺ εἶχαν θυσιάσει. Ὡς ἐλέγετο, ἔβλεπαν κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην ὀπτασίας καὶ ἐθεραπεύοντο ἀπὸ τὰς ἀσθενείας των. Εἰς ἔνδειξιν εὐγνωμοσύνης ὤφειλαν νὰ ρίπτουν εἰς τὴν πηγὴν τοῦ Ἀμφιαράου χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ νομίσματα.

Τὸ μαντεῖον τῆς Ἡμιθέας εἰς τὴν Κάσταβον, εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Καρίας, εἶχεν ὅπως καὶ τοῦ Ἀμφιαράου ἰατρικὸν χαρακτῆρα. Ὁ μῦθος, ὁ σχετικὸς μὲ τὴν ἡρωΐδα αὐτήν, εἶναι ἀρκετὰ ἀσαφής. Κατὰ μίαν πρώτην ἐκδοχήν, ἦτο κόρη τοῦ Κύκνου, βασιλέως μιᾶς πολίχνης εἰς τὴν Τρῳάδα, εἶχε δὲ ριφθῇ εἰς τὴν θά-

λασσαν μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφόν της Τένην· διεσώθη, τελικῶς, εἰς τὴν Τένεδον.

Εἰς Κάσταβον ἐθεωρεῖτο κόρη τοῦ Σταφύλου, ὁ ὁποῖος ἔπαιξε κατόπιν ρόλον εἰς τὰς περιπετείας τοῦ Διονύσου. Ἐπιφορτισθεῖσα ἀπὸ τὰς ἀδελφάς της νὰ φυλάσσῃ τὸ νέο κρασί, τὸ ἄφισε, λόγῳ ἀμελείας, νὰ χυθῇ. Κατόπιν αὐτοῦ καὶ φοβούμεναι τὴν πατρικὴν ὀργήν, αἱ νεάνιδες ἐρρίφθησαν ἀπὸ τὸ ὕψος τῶν βράχων εἰς τὴν θάλασσαν. Ἀλλ' ὁ Ἀπόλλων, τὸν ὁποῖον συνεκίνησεν ἡ χειρονομία των, τὰς ἔσωσε καὶ τὰς μετέφερεν εἰς Καρίαν, ὅπου ἡ Ἡμιθέα ἔγινεν ἀντικείμενον λατρείας.

Ἰδοὺ τί διηγεῖται ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης ἐν σχέσει μὲ τὸ μαντεῖον της: «Ἡ θεὰ ἐνεφανίζετο εἰς τοὺς ἀσθενεῖς καὶ τοὺς ἔλεγε σαφῶς τί ἔπρεπε νὰ κάμουν, διὰ νὰ γίνουν καλά· πολλοὶ ἀσθενεῖς, εἰς πολὺ σοβαρὰν κατάστασιν, ἐπανέκτησαν οὕτω τὴν ὑγείαν των. Ἐξ ἄλλου ἡ θεὰ διέκειτο εὐμενῶς πρὸς τὰς γυναῖκας ποὺ εἶχαν δυσκόλους τοκετούς, ἐπενέβαινε δὲ καὶ τὰς ἔσωζεν ἀπὸ τοὺς κινδύνους. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον, ὁ ναός της εἶναι γεμᾶτος ἀπὸ ἀναθήματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα μερικὰ εἶναι ἀρχαιότατα».

Μὲ τὸ μαντεῖον τῆς Μαλλοῦ, τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο πλησίον τῆς ἐκβολῆς τοῦ Πυράμου εἰς τὴν Κιλικίαν, συνδέεται ὁ μῦθος τῶν δύο μάντεων Μόψου καὶ Ἀμφιλόχου. Αὐτοί, ἀπὸ κοινοῦ, εἶχαν ἱδρύσει τὴν πόλιν Μαλλός, κατόπιν ὅμως διαφωνίας ὁ Ἀμφίλοχος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν γενέτειράν του Ἄργος. Κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του τὴν Μαλλόν, ὁ Μόψος ἠθέλησε νὰ τοῦ ἀπαγορεύσῃ τὴν εἴσοδον. Ὡς ἐκ τούτου συνεπλάκησαν, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ σκοτωθοῦν καὶ οἱ δύο. Τοὺς ἔθαψαν παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ Πυράμου, εἰς τρόπον ὥστε ὁ ἕνας τάφος νὰ μὴ βλέπῃ τὸν ἄλλον. Ἔτσι, λοιπόν, ὑπῆρχαν δύο μαντεῖα, τρόπον τινά: δίδυμα. Διετηρήθησαν δὲ ἐν λειτουργίᾳ τουλάχιστον μέχρι τοῦ 3ου μετὰ Χριστὸν αἰῶνος. Ἐν προκειμένῳ, ὁ Πλούταρχος διηγεῖται μίαν πολὺ χαρακτηριστικὴν ἱστορίαν:

«Ὁ διοικητὴς τῆς Κιλικίας, λέγει ἕνας αὐτόπτης μάρτυς, ἦτο μέχρι τότε ἀναποφάσιστος σχετικῶς μὲ τὰ ἀφορῶντα τὰ θεῖα. Τοῦτο ὠφείλετο, νομίζω, εἰς τὴν ἀνεπαρκῆ θεμελίωσιν τῆς ἀπιστίας του. Ἄνθρωπος ἐξοικειωμένος μὲ τὴν ἀδικίαν καὶ τὸ κακό, εἶχεν, ἐπὶ πλέον, πλησίον του μίαν ὁμάδα Ἐπικουρίων, οἱ ὁποῖοι ἀντιμετώπιζαν τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα αὐτοῦ τοῦ εἴδους μὲ ἐκεῖνο ποὺ ὠνόμαζαν ὑπέρτατον φυσικὸν λόγον. Ὁ διοικητὴς αὐτός, λοιπόν, ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ εἰς τὸ μαντεῖον ἕνα ἀπελεύθερον μὲ καταλλήλους διαταγάς, ἀναλόγους μὲ ἐκείνας ποὺ δίδονται εἰς τοὺς κατασκόπους, οἱ ὁποῖοι πρόκειται νὰ σταλοῦν εἰς τὰς ἐχθρικὰς γραμμάς. Τοῦ ἐνεπιστεύθη ἕνα φάκελλον κλειστόν, εἰς

τὸν ὁποῖον περιείχετο ἓν ἐρώτημα, ἄγνωστον εἰς πάντας. Ὁ ἀπεσταλμένος διενυκτέρευσε, κατὰ τὴν συνήθειαν, εἰς τὸν ναὸν καί, φυσικά, ἐκοιμήθη ἐκεῖ· τὴν ἑπομένην διηγήθη τὸ ὄνειρον ποὺ εἶχεν ἰδεῖ: Ἕνας ἄνδρας θαυμασίου κάλλους ἐνεφανίσθη καὶ τοῦ εἶπε μίαν μόνον λέξιν: «μαῦρον!». Χωρὶς νὰ προσθέσῃ τίποτε ἄλλο, ἡ ὀπτασία ἐξηφανίσθη. Τὸ πρᾶγμα μᾶς ἐφάνη ἀπὸ τὰ περιεργότερα καὶ μᾶς ἔφερεν εἰς ἀμηχανίαν· ὁ διοικητής, ὅμως, ἔπαθε τέτοιον κλονισμὸν εἰς τὸ ἄκουσμα τῆς ἀπαντήσεως, ὥστε ἔπεσεν εἰς τὰ γόνατα καὶ ἐπροσκύνησε τὸν θεόν. Ἄνοιξε κατόπιν τὸν φάκελλον καὶ ἐδιάβασε τὸ ἐρώτημα: «Λευκὸν ταῦρον νὰ θυσιάσω ἢ μαῦρον;». Οἱ Ἐπικούριοι εἶχαν ἡττηθῆ. Ὁ ἄνθρωπός μας ἔκαμε τὴν θυσίαν καὶ δὲν ἔπαυσεν ἀπὸ τότε νὰ τιμᾷ ἐξόχως τὸν Μόψον».

Ἡ ἐξωτερικὴ μορφὴ τῶν ἡρώων

Πῶς ἐφαντάζοντο οἱ Ἕλληνες τοὺς ἥρωας: Ὄντα ὑπερφυσικά, ἦσαν προικισμένα μὲ δύναμιν ἐξαιρετικὴν καὶ εἶχαν ἀνάστημα γιγαντιαῖον, κατὰ πολὺ ἀνώτερον τοῦ ἀνθρωπίνου. Ἐλέγετο ὅτι ἕνας ψαρὰς τῆς Ἐρετρίας εὗρῆκε μέσα εἰς τὰ δίκτυά του, καθὼς τὰ ἀνέσυρεν ἀπὸ τὴν θάλασσαν, μίαν ὠμοπλάτην τεραστίων διαστάσεων, ἡ ὁποία ἀνῆκεν, ὅπως ἐπιστεύθη, εἰς τὸν Πέλοπα. Ἀνεφέραμεν ἤδη τί διηγεῖται ὁ Ἡρόδοτος σχετικῶς μὲ τὰ ὀστᾶ τοῦ Ὀρέστου, τὰ ἀνακαλυφθέντα εἰς τὴν Τεγέαν. Εἰς μερικὰς περιπτώσεις, ὅμως, ἐφαντάζοντο τοὺς ἥρωας ὑπὸ μορφὴν παιδιῶν, ὅπως τὸν Σωσίπολιν εἰς τὴν Ἤλιδα, τὸν Ἀρχέμορον εἰς τὴν Νεμέαν, τὴν Χαρίλαν εἰς τοὺς Δελφούς, τὰ τέκνα τῆς Μηδείας εἰς τὴν Κόρινθον κλπ.

Γενικῶς οἱ ἥρωες εἶχαν τὴν ἰδίαν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν ποὺ εἶχαν καὶ ὅταν ἔζοῦσαν, πολεμισταὶ μὲ τὰ ὅπλα των, ἢ κυνηγοὶ ὅπως ὁ Ἱππόλυτος, ἢ ἀμπελουργοὶ ὅπως ὁ Πρωτεσίλαος, κλπ. Ὅπως οἱ θεοί, εἶχαν καὶ οἱ ἥρωες τὴν ἱκανότητα νὰ μεταμορφώνωνται, διὰ νὰ φέρουν εἰς αἴσιον πέρας τὰς ἐπιχειρήσεις των. Διὰ νὰ ἰδιοποιηθῆ τὴν εὔνοιαν τῆς συζύγου τοῦ Ἀρίστωνος, ὁ Ἀστράβατος παρουσιάσθη εἰς αὐτὴν ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ ἀνδρός της. Ἐνίοτε, οἱ ἥρωες μετεμορφώνοντο εἰς ζῷα, ἰδίως σὲ φίδια. Ἀνεφέροντο κυρίως, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς, τὰ ὀνόματα τοῦ Ἐριχθονίου εἰς τὰς Ἀθήνας, τοῦ Σωσιπόλιδος εἰς τὴν Ἤλιδα καὶ τοῦ Κυχρέως εἰς τὴν Σαλαμῖνα. Ἐλέγετο ὅτι ὁ τελευταῖος, κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμῖνος, εἶχε βοηθήσει τοὺς Ἕλληνας μεταμορφωμένος σὲ φίδι. Σπάνια εἶναι τὰ παραδείγματα ἡρώων ποὺ μετεμορφώθησαν εἰς λύκους· ὑπὸ τὴν μορφὴν αὐτήν, πάντως, οἱ Ἀθηναῖοι ἐτιμοῦσαν τὸν ἥρωα Λύκον, προστάτην τῶν

δικαστηρίων. Μερικοὶ μῦθοι ἀναφέρουν μεταμορφώσεις ἡρωίδων εἰς ζῷα: αἱ ἀδελφαὶ τοῦ Μελεάγρου καὶ αἱ σύντροφοι τοῦ Διομήδους ἔγιναν πτηνά, ἡ Ἑκάβη κύων.

Ἡ λατρεία τῶν ἡρώων

Κέντρον τῆς λατρείας τῶν ἡρώων ἦτο γενικῶς ὁ τάφος ἑνὸς ἑκάστου. Ἐπιστεύετο ὅτι ἦτο γνωστὴ ἡ ἀκριβὴς θέσις, ὅπου εἶχαν ταφῆ πολλοὶ ἔνδοξοι ἥρωες καὶ ἡρωίδες: ὁ Ἀχιλλεύς, ὁ Ἀγαμέμνων, ὁ Αἴας, ὁ Αἰνείας, ὁ Τυδεύς, ὁ Νεοπτόλεμος, ἡ Πηνελόπη, ὁ Αἴγισθος, ὁ Μελάνιππος κλπ. Ὑπῆρχαν, μάλιστα, καὶ περιπτώσεις ἡρώων, διὰ τοὺς ὁποίους πολλαὶ πόλεις διεξεδίκουν τὴν τιμὴν ὅτι κατεῖχαν τὰ λείψανά των, ὅπως τοῦ Ἰάσονος, τοῦ Διομήδους, τοῦ Ὀδυσσέως καὶ τοῦ ποιητοῦ Ἡσιόδου. Ἡ ὕπαρξις τοῦ τάφου ἑνὸς ἥρωος εἰς τὸν τόπον ἐθεωρεῖτο πηγὴ εὐτυχίας δι' αὐτόν. Ἐνίοτε ἀπέκρυπταν ἀπὸ τοὺς ξένους τὴν ἀκριβῆ τοποθεσίαν τοῦ τάφου, ἔτσι δὲ κανεὶς δὲν ἐγνώριζε ποῦ εὑρίσκετο εἰς τὴν Κόρινθον ὁ τάφος τοῦ Νηλέως. Ἡ αὐτὴ πίστις εἰς ὑπερφυσικὴν προστασίαν περιέβαλλε καὶ τὰ ὀστᾶ τῶν ἡρώων. Διηγήθημεν ἤδη πῶς οἱ Σπαρτιᾶται κατώρθωσαν νὰ κλέψουν τὰ ὀστᾶ τοῦ Ὀρέστου ἀπὸ τὴν Τεγέαν.

Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον οἱ Ἀθηναῖοι ἔγιναν κύριοι τῶν ὀστῶν τοῦ περιφήμου ἥρωός των Θησέως δὲν εἶναι ὀλιγώτερον πρωτότυπος. Ὁ μέγας ἥρως ἦτο θαμμένος εἰς τὴν Σκῦρον, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι, ἂν πιστεύσωμεν τὸν Πλούταρχον, ἦσαν πολὺ ἄγριοι. Ὅταν ἡ Πυθία ἔδωσεν ἐντολὴν εἰς τοὺς Ἀθηναίους «νὰ πάρουν τὰ ὀστᾶ τοῦ Θησέως, νὰ τὰ θάψουν στὸ καλύτερο μέρος τῆς πόλεως καὶ νὰ τὰ φυλάσσουν μὲ προσοχήν», ὁ Κίμων ἐπῆγεν εἰς τὴν Σκῦρον. Ἐνῷ ἔψαχνε νὰ εὕρῃ τὸν τάφον τοῦ Θησέως, «εἶδε, λέγουν, ἕνα ἀετὸν ποὺ ἐκτυποῦσε μὲ τὸ ράμφος μιὰ προεξοχὴ τοῦ ἐδάφους, καὶ ποὺ ἐπροσπαθοῦσε νὰ τὴν ἀνασκάψῃ μὲ τὰ νύχια του. Ὁ Κίμων, σὰν ἀπὸ θεία ἔμπνευση συνεπαρμένος, ἔβαλε καὶ ἔσκαψαν ἐκεῖ. Εὗρηκε τὸ λείψανο ἑνὸς μεγαλοσώμου ἀνδρὸς καὶ δίπλα του τὴ σιδερένια αἰχμὴ ἑνὸς ἀκοντίου καὶ ἕνα σπαθί». Εἶναι γνωσταὶ αἱ περιπτώσεις πολλῶν ἀκόμα ἡρώων, τῶν ὁποίων τὰ ὀστᾶ μετεφέρθησαν μακρὰν τοῦ τόπου τῆς ταφῆς των: Ὁ Ἕκτωρ μετεφέρθη ἀπὸ τὴν Τρωάδα εἰς τὰς Θήβας, ὁ Οἰδίπους ἀπὸ τὰς Θήβας εἰς τὰς Ἀθήνας, κλπ. Ἐδημιουργήθη ἔτσι ἀληθὴς λατρεία τῶν λειψάνων, ἀνάλογος μὲ ἐκείνην ποὺ ἀνεπτύχθη μεταγενεστέρως εἰς μερικὰς χριστιανικὰς χώρας. Ἰδιαιτέρως ἀνεφέροντο τὸ Χρυσόμαλλον δέρας, τὸ δέρμα καὶ οἱ χαυλιόδοντες τοῦ Καλυδωνίου κάπρου, ἕνας χαυλιόδους τοῦ Ἐρυ-

μανθίου κάπρου, τὸ αὐγὸ τῆς Λήδας, τὸ δόρυ τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τοῦ Μελεάγρου, αἱ ἀσπίδες τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ τοῦ Εὐφόρβου, αἱ πτέρυγες τοῦ Δαιδάλου, τὸ περιδέραιον τῆς Ἁρμονίας καὶ ἡ φλογέρα τοῦ Μαρσύου.

Ὅ,τι συνεδέετο μὲ τὴν μνήμην ἑνὸς ἥρωος, περιεβάλλετο μὲ τιμὰς καὶ σεβασμόν. Εἰς τὰς Θήβας ἔδειχναν τὰ σπίτια τοῦ Κάδμου, τῆς Ἁρμονίας καὶ τῆς Σεμέλης, εἰς τὴν Σπάρτην τὰ σπίτιὰ τῶν Διοσκούρων καὶ τοῦ Μενελάου, εἰς τὴν Ἤλιδα τὸ σπίτι τοῦ Οἰνομάου, εἰς τὴν Τροιζῆνα τὴν καλύβην τοῦ Ὀρέστου, εἰς τὴν Αὐλίδα τὸ χάλκινον κατώφλιον τῆς σκηνῆς τοῦ Ἀγαμέμνονος, εἰς τὴν Σαλαμῖνα τὸν βράχον ἐπάνω εἰς τὸν ὁποῖον ἐκάθητο ὁ Τελαμών.

Οἱ τάφοι τῶν ἡρώων εὑρίσκοντο εἰς τὴν ἰδίαν, διὰ κάθε ἐποχήν, θέσιν μὲ τῶν ἄλλων θνητῶν, δηλαδὴ πλησίον τῆς ἑστίας, ἢ πλησίον τῆς θύρας, ἢ κάτω ἀπὸ τὸ κατώφλιον, ἢ εἰς τὸ Πρυτανεῖον, ἢ εἰς τὴν ἀγοράν. Εὑρίσκοντο ἐπίσης εἰς τοὺς ναοὺς τοὺς ἀφιερωμένους εἰς γνωστὰς θεότητας. Ἐπάνω ἀπὸ τοὺς τάφους αὐτοὺς ἀνήγειραν κατόπιν βωμούς. Ἐν συνεχείᾳ, οἱ σπουδαιότεροι ἥρωες ἐλατρεύοντο εἰς παρεκκλήσια, τὰ λεγόμενα ἡρῶα, ἢ ἀκόμη καὶ εἰς ναούς. Κάθε ἡρῷον περιεβάλλετο συνήθως ἀπὸ μικρὸν δάσος ἐλαιῶν ἢ κυπαρίσσων, τῶν ὁποίων ἀπηγορεύετο ἡ κοπὴ ἐπὶ αὐστηροτάτῃ ποινῇ.

Ἡ λατρεία τῶν ἡρώων ἦτο εἰς πολλὰ σημεῖα διάφορος τῆς λατρείας τῶν καθαυτὸ θεῶν. Αὐτὸ φαίνεται κυρίως ἀπὸ τὸν τρόπον ποὺ προσεφέροντο αἱ θυσίαι. Πρὸ τῆς σφαγῆς, τῶν μὲν θυμάτων τῶν προοριζομένων διὰ τοὺς ἥρωας ἔστρεφαν τὰς κεφαλὰς πρὸς τὸ ἔδαφος, τῶν δὲ προοριζομένων διὰ τοὺς θεοὺς πρὸς τὸν οὐρανόν. Ὁ βωμὸς ἐπάνω εἰς τὸν ὁποῖον ἐγίνετο ἡ θυσία, ἦτο εἰδικοῦ σχήματος· ἡ λέξις «ἐσχάρα», ὅπως τὸν ὀνομάζουν οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, σημαίνει συγχρόνως ἑστία καὶ βωμός. Περιεβάλλετο δὲ ὁ βωμὸς αὐτὸς ἀπὸ αὔλακα διὰ τῆς ὁποίας διωχετεύετο πρὸς τὸ ἔδαφος τὸ αἷμα τῶν θυμάτων, οὕτως ὥστε νὰ φθάνῃ μέχρι τοῦ ἥρωος ποὺ ἦτο θαμμένος κάτω ἀπὸ τὸν βωμόν. Ἡ Ὀδύσσεια παρουσιάζει τὸν Ὀδυσσέα σφάζοντα τὰ θύματα ὑπεράνω αὔλακος, ὅπου ἔρρεεν αἷμα μαῦρο.

Τὰ ζῷα ποὺ ἐθυσιάζοντο εἰς τοὺς ἥρωας ἦσαν κυρίως ὁ ταῦρος καὶ ὁ κριός, ἐνίοτε δὲ καὶ ὁ ἵππος. Ἔπρεπε νὰ ἦσαν μελανοῦ χρώματος. Εἰς τὰς ἡρωίδας ἐθυσιάζοντο κριοί. Ἀπηγορεύετο εἰς τοὺς παρισταμένους νὰ ἐγγίσουν τὰς σάρκας τῶν θυμάτων· ταῦτα ἐκαίοντο ἐξ ὁλοκλήρου. Προσεφέροντο ἐπίσης εἰς τοὺς ἥρωας ἄλευρον, καρποὶ καὶ σπονδαὶ ἀπὸ μέλι, γάλα καὶ κρασί, ὀλίγον

Μέρος τοῦ Παρνασσοῦ τοῦ Ραφαήλου.
(Βατικανόν)

δὲ κατ' ὀλίγον αἱ προσφοραὶ τοῦ εἴδους αὐτοῦ ἔτειναν νὰ ἀντικαταστήσουν τὰς θυσίας ζώων.

Ἡ λατρεία τῶν ἡρώων διεκρίνετο ἀπὸ τὴν λατρείαν τῶν θεῶν καὶ κατὰ τὸ ὅτι δὲν ἐτελεῖτο τὴν ἡμέραν ἀλλὰ τὸ βράδυ. Πλὴν τῶν θυσιῶν καὶ τῶν προσφορῶν διὰ τὰς ὁποίας ὡμιλήσαμεν ἤδη,

ἀπηυθύνοντο εἰς τοὺς ἥρωας καὶ προσευχαὶ ἀφορῶσαι ἢ τὴν παροχὴν βοηθείας ἢ τὴν ἀποτροπὴν ἐχθρικῶν ἐκδηλώσεων τῶν ἡρώων. Δὲν ὑπῆρχεν ἄλλως τε γενικὸς κανὼν περὶ τῶν ἀπονεμητέων εἰς τοὺς ἥρωας τιμῶν· αὐταὶ ἐξηρτῶντο ἀπὸ τὴν σημασίαν ποὺ τοὺς ἀπεδίδετο.

Εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ Ἀριστείδου, ὁ Πλούταρχος διηγεῖται πῶς οἱ Πλαταιεῖς ἑώρταζαν τὴν ἐπέτειον τοῦ θανάτου τῶν Ἑλλήνων ποὺ εἶχαν πέσει εἰς τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν: «Ἀπὸ τὰ χαράματα ἀρχίζει μιὰ πομπὴ μὲ ἐπικεφαλῆς ἕνα σαλπιγκτὴ ποὺ παίζει κάποιον πολεμικὸ σκοπό· ἀκολουθοῦν ἅρματα φορτωμένα μὲ στεφάνια καὶ κλαδιὰ μυρσίνης. Πίσω ἀπὸ τὰ ἅρματα βαδίζει ἕνας μαῦρος ταῦρος καὶ πίσω ἀπὸ αὐτὸν ἔφηβοι μὲ ὑδρίες γεμᾶτες γάλα καὶ κρασί, σπονδὲς συνηθισμένες γιὰ τοὺς νεκρούς, καὶ φιάλες μὲ λάδι καὶ ἀρώματα.

»Ὅλοι αὐτοὶ οἱ νέοι δὲν εἶναι δοῦλοι, ἀλλὰ ἐλεύθεροι, διότι δὲν ἐπιτρέπεται σὲ κανένα δοῦλο νὰ συμμετέχῃ ἢ νὰ χρησιμοποιῆται ὁπωσδήποτε σὲ μιὰ τελετὴ ἀφιερωμένη σὲ ἄνδρες ποὺ ἔπεσαν πολεμῶντας γιὰ τὴν ἐλευθερία. Ἡ πομπὴ κλείνει μὲ τὸν ἄρχοντα τῶν Πλαταιῶν. Αὐτός, ὅλον τὸν ἄλλο χρόνο δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐγγίσῃ σίδερο ἢ νὰ ντυθῇ μὲ τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ ἄσπρα. Ἐκείνη τὴν ἡμέρα ὅμως διασχίζει τὴν πόλι, ντυμένος στὰ κατακόκκινα, μὲ σπαθὶ στὴ μέση καὶ μιὰ ὑδρία στὰ χέρια, ἀπὸ τὰ σκεύη τοῦ δημοσίου· ἔτσι πάει στὸ μέρος ὅπου εἶναι οἱ τάφοι.

»Ἐκεῖ ἀντλεῖ νερὸ ἀπὸ μιὰ πηγή, πλένει ὁ ἴδιος τοὺς στύλους τῶν τάφων, τοὺς τρίβει μὲ ἄρωμα καὶ σφάζει τὸν ταῦρο ἐπάνω στὰ ξύλα, ὅπου θὰ καῇ. Ἔπειτα προσεύχεται στὸ Δία καὶ τὸ Χθόνιο Ἑρμῆ καὶ καλεῖ στὴν τελετὴ καὶ στὶς πένθιμες αὐτὲς ἐκδηλώσεις τὶς ψυχὲς τῶν γενναίων ποὺ ἔπεσαν γιὰ νὰ σωθῇ ἡ Ἑλλάς. Τέλος, γεμίζει μὲ κρασὶ ἕνα κύπελλο καὶ τὸ χύνει λέγοντας δυνατα: «Παρουσιάζω αὐτὸ τὸ κύπελλο στοὺς γενναίους ἄνδρες ποὺ ἐθυσιάσθηκαν γιὰ τὴν ἐλευθερία τῶν Ἑλλήνων».

Τὸ πλέον ἀποτελεσματικὸν μέσον πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς εὐνοίας τῶν ἡρώων, συνίστατο, κατὰ τὰς δοξασίας τῶν Ἑλλήνων, εἰς τὴν προσφορὰν γευμάτων κοινῶν μὲ τοὺς πιστούς των. Εἶναι ἐξ ἄλλου γνωστὸν ὅτι, κάθε τι ποὺ ἔπιπτεν ἀπὸ τὸ τραπέζι δὲν τὸ ἐμάζευαν, καὶ ἀνῆκεν εἰς τοὺς ἥρωας. Διὰ τῶν δοξασιῶν αὐτῶν ἡ λατρεία τῶν ἡρώων συνεδέετο μὲ τὴν λατρείαν τῶν προγόνων. Ὁ νόμος τοῦ Δράκοντος, τοῦ 620 πρὸ Χριστοῦ, καθώριζεν ἄλλως τε τὴν ἀπὸ κοινοῦ τίμησιν θεῶν καὶ ἡρώων «κατ' ἀναλογίαν μὲ τοὺς προγόνους», πρᾶγμα ποὺ ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν τῆς ἀρχαιότητος τῆς λατρείας τῶν ἡρώων.

Ὅπως οἱ θεοί, ἔτσι καὶ οἱ ἥρωες ἐκαλοῦντο συχνότατα ὡς μάρτυρες εἰς ὅρκους. Καὶ αὐτοὶ ἐθεωροῦντο φύλακες τοῦ δικαίου καὶ τιμωροὶ τῶν ἐνόχων παραβάσεως τῶν κανόνων ἰσονομίας. Ὑπὸ τὴν ἰδιότητα αὐτήν, κατὰ τοὺς μηδικοὺς πολέμους, ἐξῆλθαν ἀπὸ τὰ σπλάγχνα τῆς γῆς, διὰ νὰ δώσουν χεῖρα βοηθείας πρὸς ἐπικράτησιν τοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τῆς βαρβαρότητος.

Καλλιόπη.
(Ρώμη. Μουσεῖον Βατικανοῦ)

Ποῖος ἐφρόντιζε διὰ τὴν τέλεσιν τῆς λατρείας τῶν ἡρώων; Γνωρίζομεν ὅτι ὁ Ἡρακλῆς, οἱ Διόσκουροι, ὁ Ἱππόλυτος καὶ μερικοὶ ἄλλοι ἥρωες εἶχαν ἱερεῖς, οἱ περισσότεροι ὅμως δὲν εἶχαν κανένα εἰδικῶς ἀφιερωμένον εἰς τὴν λατρείαν των. Αἱ κατ' ἔτος προσφερόμεναι εἰς τοὺς ἥρωας θυσίαι ἐτελοῦντο ἀπὸ ἐπίσημα πρόσωπα.

Αἱ συνηθισμέναι τελετουργίαι τῆς λατρείας δὲν ὑπερέβαιναν τὰ πλαίσια τῆς οἰκογενείας, ἐξ ἄλλου δὲ συχνὰ συνέβαινεν, ἱερεῖς, ἐπιφορτισμένοι μὲ τὴν λατρείαν τῶν θεῶν, νὰ ἀσχολοῦνται συγχρόνως μὲ τοὺς ἥρωας. Εἰς τὰς οἰκογενείας ὅπου τὸ θρησκευτικὸν λειτούργημα ἦτο κληρονομικόν, ἐτίμων ὡς ἥρωα τὸν πρόγονον ποὺ ἐπιστεύετο ὅτι εἶχεν ἱδρύσει τὴν λατρείαν τῆς θεότητος, τῆς ὁποίας οἱ ἀπόγονοι ἐξηκολούθουν νὰ εἶναι ἱερεῖς. Τοιαύτη ἦτο, εἰς τὰς Ἀθήνας, ἡ περίπτωσις τῶν Βουταδῶν καὶ τῶν Ἐτεοβουταδῶν, παρόμοια δὲ παραδείγματα συναντῶνται καὶ εἰς ἄλλας πόλεις.

Οἱ ἥρωες εἰς τὴν Τέχνην

Εἰς τὴν ἑλληνικὴν τέχνην, οἱ ἥρωες ἀπετέλεσαν θέμα μεγάλου ἀριθμοῦ παραστάσεων, τῶν ὁποίων αἱ περισσότεραι θὰ δοθοῦν εἰς τὰς σελίδας τοῦ τόμου αὐτοῦ, εἰς τὰ ἰδιαίτερα κεφάλαια, τὰ ἀναφερόμενα εἰς ἕνα ἕκαστον τῶν ἡρώων. Ἐκεῖνο ποὺ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἀναγνωρίζωμεν εὐκόλως τοὺς ἥρωας μεταξὺ τῶν ἄλλων εἰκονιζομένων εἰς τὰς παραστάσεις προσώπων, εἶναι τὰ σύμβολά των, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὴν πρώτην θέσιν κατέχει τὸ φίδι· παραλλήλως πρέπει νὰ σημειώσωμεν τὸν ἵππον καὶ τὸν κύνα. Συνήθως εἰκονιζόμενος ὡς πολεμιστής, ὁ ἥρως παρουσιάζεται συχνότατα ὡπλισμένος. Ὅπως δὲ καὶ οἱ θεοί, οἱ ἥρωες, εἰς μεγάλον ἀριθμὸν παραστάσεων, ἔχουν ἐν σκεῦος διὰ νὰ δέχωνται τὰς σπονδάς· συνηθέστερον, τὸ σκεῦος αὐτὸ εἶναι κάνθαρος.

Τὰ κυριώτερα μνημεῖα τὰ ἀφιερωμένα εἰς τοὺς ἥρωας εἶναι ἀνάγλυφα ἀναθηματικά, διεσώθησαν δὲ ἀρκετὰ ἀπὸ αὐτά. Διαιροῦνται, ἀναλόγως τῆς στάσεως τοῦ ἥρωος, εἰς τέσσαρας ὁμάδας: ἥρωες ἔφιπποι, ὄρθιοι, καθήμενοι ἐπὶ θρόνου, ἐξηπλωμένοι ἐπὶ κλίνης. Αἱ σκηναὶ εἰς τὰς ὁποίας συνήθως παρίστανται συμμετέχοντες οἱ ἥρωες, εἶναι δεῖπνα νεκρώσιμα. Ἐκτὸς τῶν ἐπιτυμβίων αὐτῶν στηλῶν, ἀνευρέθησαν μέσα εἰς τὰ ἱερὰ ἀναθηματικαὶ τράπεζαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΗΡΑΚΛΗΣ

Κατ' ἐξοχὴν τύπος τοῦ Ἕλληνος ἥρωος εἶναι ὁ Ἡρακλῆς. Κανενὸς ἄλλου τὰ κατορθώματα δὲν ἦσαν τόσον φημισμένα καὶ κανενὸς ἄλλου αἱ περιπέτειαι δὲν ἀπετέλεσαν θέμα τόσον πολλῶν μύθων. Υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ μιᾶς θνητῆς, ἐκλήθη μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἐπιγείου ζωῆς του εἰς τὸν Ὄλυμπον, ὅπου ἐθεοποιήθη καὶ ἔζησεν ἔκτοτε ὡς θεός. Οἱ Ἕλληνες τὸν ὠνόμαζαν ἀδιαφόρως θεὸν ἢ ἥρωα.

Ἔχουν προταθῆ πολλαὶ ἐτυμολογίαι τῆς λέξεως «Ἡρακλῆς», καμμία ὅμως δὲν εἶναι ἱκανοποιητική. Οἱ ἐπιστήμονες διαφωνοῦν ἐπίσης καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὴν προέλευσιν καὶ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ μύθου τοῦ Ἡρακλέους. Παρουσιάζει βεβαίως οὗτος πολλὰς ἀναλογίας μὲ τὸν μῦθον τοῦ φοινικικοῦ θεοῦ Μελκάρτ, δὲν εἶναι ὅμως εὔκολος ἡ ἐξακρίβωσις τοῦ βαθμοῦ συγγενείας ποὺ συνδέει τὰς δύο προσωπικότητας. Ὑπάρχουν, ἄλλωστε, συγγραφεῖς ὑποστηρίζοντες ὅτι τοιαύτη συγγένεια δὲν ὑπάρχει, ὅτι ὁ Ἡρακλῆς εἶναι ἥρως καθαρῶς ἑλληνικός, ἐθνικὸς ἥρως τῆς δωρικῆς φυλῆς, τοῦ ὁποίου ἡ λατρεία διεδόθη παραλλήλως μὲ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς κυριαρχίας τῶν Δωριέων.

Ὅ,τι καὶ ἂν συμβαίνῃ, ἡ δημοτικότης τοῦ Ἡρακλέους, εἰς τὰς χώρας ὅπου ὡμιλεῖτο ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, χρονολογεῖται ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων. Ὁ Ἡρακλῆς ἦτο ἀποκλειστικῶς ἡ ἐνσάρκωσις τῆς ἀλόγου δυνάμεως, ἡ ὁποία κατανικᾷ κάθε ἐμπόδιον. Ὅπως γράφει ὁ Pottier, ὁ Ἡρακλῆς, καλύτερον παντὸς ἄλλου, ἐσυμβόλιζε τὴν πάσχουσαν καὶ ἐργαζομένην ἀνθρωπότητα, τὴν δύναμιν τὴν συνδυασμένην μὲ τὴν καλωσύνην, τὸν δίκαιον ποὺ ὑφίστατο τὴν τυραννίαν τοῦ δειλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ.

Εἰς τὸν Ἡρακλέα τὰ αἰσθήματα ἀντικαθιστοῦσαν ὅ,τι τοῦ ἔλειπεν ἀπὸ ἀπόψεως νοημοσύνης. Ἐν τούτοις, ἡ φιλανθρωπία αὐτὴ ἔβλαψε πολὺ τὸ κῦρος του, ἐξ ἄλλου δὲ οἱ Ἀθηναῖοι, ἀπὸ ἐθνικὸν ἐγωισμόν, ἀπεπειράθησαν εἰς κάποιαν ἐποχὴν νὰ προαγάγουν

εἰς τὴν πρώτην σειρὰν τῶν ἡρώων τὸν Θησέα, εἰς τὸν ὁποῖον ἀπέδιδαν τὴν συνένωσιν τῶν δώδεκα πόλεων τῆς Ἀττικῆς εἰς μίαν.

Ἡ κωμῳδία καὶ ἡ σάτιρα δὲν ἀφῆκαν ἄθικτον τὸν υἱὸν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης. «Ἀνεπαισθήτως», λέγει ὁ Pottier, «ὁ Ἡρακλῆς ἐξέπεσε μέχρι τοῦ ρόλου τοῦ καλοῦ ἀνθρώπου ποὺ τὸν κοροϊδεύουν». Σήμερα ἀκόμη, προσθέτει ὁ ἴδιος συγγραφεύς, «διὰ τοὺς περισσοτέρους ἀνθρώπους, τὸ ὄνομά του φέρει εἰς τὸν νοῦν τοὺς παλαιστὰς τῶν πανηγύρεων καί, ὁσάκις θέλομεν νὰ φαντασθῶμεν τὴν μορφήν του, ἡ πρώτη εἰκὼν ποὺ παρουσιάζεται εἰς τὴν μνήμην μας εἶναι μία ἀπὸ τὰς ἀσχημοτέρας προτομὰς ἐξ ὅσων μᾶς ἐκληρονόμησεν ἡ ἀρχαιότης: ὁ Ἡρακλῆς τοῦ Γλύκωνος, ὁ λεγόμενος Ἡρακλῆς Farnese, μὲ τοὺς ὀγκώδεις μῦς καὶ τὸ ὕφος τοῦ κουρασμένου κτήνους».

Ὁ Anatole France, ἐξ ἄλλου, θέτει εἰς τὸ στόμα τοῦ Bergeret, κεντρικοῦ προσώπου ἑνὸς ἔργου του, μερικὰς γνώμας περὶ τοῦ Ἡρακλέους, αἱ ὁποῖαι ἐπιβεβαιώνουν πλήρως τὰ ἀνωτέρω:

«Στὴν ψυχὴ τοῦ δυνατοῦ αὐτοῦ ἀνθρώπου ὑπῆρχε πολλὴ γλυκύτης. Καὶ ἐπειδὴ τοῦ συνέβαινε, ὅπως σὲ καθένα ἀπὸ μᾶς, ὅταν ἀναλαμβάνωμε κάποια δράση, νὰ σκοτώνῃ, χωρὶς νὰ προσέχῃ, ἀθώους μαζὶ μὲ τοὺς ἐνόχους, ἀδύνατους μαζὶ μὲ τοὺς βιαίους, αἰσθανόταν χωρὶς ἀμφιβολία κάποια στενοχώρια. Ἴσως μάλιστα ἐλυπόταν τὰ δυστυχισμένα τέρατα ποὺ εἶχε ἐξοντώσει γιὰ τὸ καλὸ τῶν ἀνθρώπων, τὸν κακόμοιρο ταῦρο τῆς Κρήτης, τὴ δυστυχισμένη Λερναία ὕδρα, τὸν ὡραῖο λέοντα ποὺ τοῦ πῆρε τὴ ζεστὴ γούνα.

»Πολὺ συχνά, μετὰ τὴν ἐργασία του, τὴν ὥρα τοῦ δειλινοῦ, θὰ αἰσθανόταν πολὺ βαρὺ τὸ ρόπαλό του... Ἦταν ρωμαλέος, ἦταν ἀδύνατος... Τὸν ἀγαποῦμε, γιατὶ μᾶς μοιάζει... Ἡ δύναμή του ἦταν αἰτία τῆς ἀδυναμίας του. Ἦταν δοῦλος τῆς δύναμής του, ποὺ τὸν ἀνάγκαζε νὰ τρώῃ ὁλόκληρα ἀρνιά, νὰ ἀδειάζῃ ἀμφορεῖς μαῦρο κρασὶ καὶ νὰ κάνῃ ἀνοησίες γιὰ γυναῖκες ποὺ δὲν ἄξιζαν σπουδαῖα πράγματα. Οἱ ἀδυναμίες του ὅμως, οἱ ἀποτυχίες του, τὰ λάθη του, τοῦ ἐπλάτυναν τὴν ψυχή, τῆς ἔδειξαν τὴν ποικιλία τῆς ζωῆς καὶ μαλάκωσαν, μὲ τὴ γλυκύτητα, τὴν τρομερὴ καλωσύνη του».

ΓΕΝΝΗΣΙΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΟΥΣ

Ὁ Ἡρακλῆς, υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης

Διηγήθημεν ἤδη (τόμος 1ος, σελίδες 62-63) τὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐγεννήθη ὁ Ἡρακλῆς. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐνδιαφέ-

ρουσαι λεπτομέρειαι ἀναφέρονται εἰς τὸ ποίημα «'Ασπὶς 'Ηρακλέους», τὸ ἀποδιδόμενον εἰς τὸν 'Ησίοδον:

«'Η 'Αλκμήνη ξεπερνοῦσε ὅλες τὶς γυναῖκες μὲ τὴν ὀμορφιὰ τοῦ προσώπου της καὶ μὲ τὸ ἀνάστημά της. Καὶ καμμιὰ γυναῖκα, ἀπὸ ὅσες οἱ θνητὲς γέννησαν ἀπὸ θνητούς, δὲν τὴν ἔφθανε στὴ σύνεση. Μέσα στὰ μαλλιά της, μέσα στὰ μαῦρα της βλέφαρα, ἔβλεπες μιὰ χάρη ὅμοια μὲ τῆς χρυστοστόλιστης 'Αφροδίτης, καὶ στὸ βάθος τῆς καρδιᾶς της ἀγαποῦσε τὸν ἄνδρα της, ὅπως ποτὲ γυναῖκα δὲν εἶχε ἀγαπήσει τὸν δικό της».

Τερψιχόρη.
(Κατὰ τὸν Fragonard)

῏Ητο κόρη τοῦ 'Ηλεκτρύωνος, υἱοῦ τοῦ Περσέως καὶ τῆς 'Ανδρομέδας, βασιλέως τῶν Μυκηνῶν. 'Ο σύζυγός της, ὁ 'Αμφιτρύων, εἶχε σκοτώσει, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, τὸν 'Ηλεκτρύωνα καὶ δι' αὐτὸ εἶχεν ἐγκαταλείψει τὴν 'Αργολίδα καὶ ἐγκατασταθῆ εἰς τὰς Θήβας, ὅπου ἡ 'Αλκμήνη τὸν ἠκολούθησεν, ἀφοῦ ὅμως τοῦ ἐδήλωσεν ὅτι θὰ ἀπεῖχε πάσης ἐπαφῆς μὲ αὐτὸν προτοῦ τιμωρήσῃ τοὺς Ταφίους, οἱ ὁποῖοι εἶχαν σκοτώσει τὰ ἀδέλφια της. 'Ακριβῶς δὲ ὅταν ὁ 'Αμφιτρύων ἐπρόκειτο νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰς Θήβας, μετὰ τὴν ἧτταν τῶν ἐχθρῶν του, τὸν ἐπρόλαβεν ὁ Ζεὺς καὶ «ἑνώθηκε ἐρωτικὰ μὲ τὴν κόρη τοῦ 'Ηλεκτρύωνος, τὴν 'Αλκμήνη μὲ τὰ ὡραῖα πόδια».

Ἔπειτα ἦλθεν ὁ Ἀμφιτρύων. «Ἐρωτικὰ ὑποταγμένη σ' ἕνα θεὸ καὶ στὸν ἐνδοξότερο θνητό, ἡ Ἀλκμήνη ἐγέννησε στὴν ἑπτάπυλη Θήβα δίδυμα, ἐντελῶς διαφορετικά, ἂν καὶ ἀδέλφια· τὸ ἕνα ἦταν κατώτερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους· τὸ ἄλλο ἦταν θαρραλέο καὶ τρομερό, τρομερώτερο ἀπὸ ὅλους τοὺς ἥρωες, ὁ δυνατὸς Ἡρακλῆς. Ὁ Ἡρακλῆς εἶχε γεννηθῆ ἀπὸ τὸν Δία, τὸν ἄρχοντα τῶν συννέφων, ὁ Ἰφικλῆς ἀπὸ τὸν Ἀμφιτρύωνα, πολεμικὸ ἡγέτη λαῶν. Ἡ γενιά τους δὲν ἦταν ὅμοια· ἡ μητέρα τους εἶχε συλλάβει τὸν ἕνα ἀπὸ θνητό, τὸν ἄλλο ἀπὸ τὸ γιὸ τοῦ Κρόνου, τὸν Δία, τὸν κύριο τῶν ἄλλων θεῶν».

Ἡ ζήλεια τῆς Ἥρας

Ἡ ἐκδικητικὴ καὶ ζηλότυπος Ἥρα κατέτρεξε μὲ ἰδιαιτέραν ἐπιμονὴν τὸ παιδὶ ποὺ ἐγεννήθη ἀπὸ τοὺς ἔρωτας τοῦ συζύγου της καὶ τῆς συζύγου τοῦ Ἀμφιτρύωνος. Ἤρχισε μάλιστα τὴν ἐπίθεσιν προτοῦ ἐκεῖνο γεννηθῆ. Ὁ Ὅμηρος διηγεῖται εἰς τὴν Ἰλιάδα τὸ στρατήγημα, μὲ τὸ ὁποῖον ἡ Ἥρα κατώρθωσε νὰ κάμῃ ὑποδεέστερον, προτοῦ ἀκόμη γεννηθῆ, τὸν υἱὸν τῆς Ἀλκμήνης ἀπὸ ἄλλον θνητόν, τὸν Εὐρυσθέα. Παρουσιάζει τὸν Δία, χαρούμενον διὰ τὴν ἐπικειμένην γέννησιν τοῦ Ἡρακλέους, νὰ λέγῃ εἰς τοὺς ἄλλους θεούς:

«—Ἀκοῦστε με ὅλοι ἐσεῖς, θεοὶ καὶ θεές, θὰ σᾶς πῶ τί μὲ κάνει νὰ χαίρωμαι. Σήμερα κιόλας, ἡ Εἰλείθυια, ἡ θεὰ τῶν τοκετῶν, θὰ βοηθήσῃ γιὰ νὰ ἔλθῃ στὸ φῶς, ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸ αἷμα μου, ἕνα παιδὶ ποὺ θὰ κυριαρχήσῃ πάνω σὲ ὅλους τοὺς γείτονές του.

»—Μᾶς λὲς ψέματα, τοῦ φώναξε ἡ Ἥρα, καὶ ἡ καρδιά της ἦταν γεμάτη τεχνάσματα. Δὲν σκοπεύεις καθόλου νὰ κάμῃς αὐτὸ ποὺ λές. Ὁρκίσου λοιπόν, βεβαίωσε μὲ ἀνέκκλητο ὅρκο πὼς πραγματικὰ θὰ κυριαρχήσῃ πάνω σὲ ὅλους τοὺς γείτονές του τὸ παιδὶ αὐτὸ τῆς φυλῆς σου, ποὺ θὰ γεννηθῆ σήμερα ἀπὸ μιὰ γυναῖκα.

»Αὐτὰ εἶπε ἡ Ἥρα. Καὶ ὁ Ζεύς, χωρὶς νὰ ὑποψιασθῆ τὸ τέχνασμα, ἔδωσε τὸν τρομερὸ ὅρκο. Καὶ ἔκαμε λάθος. Τὴν ἴδια στιγμὴ ἡ Ἥρα ὥρμησε ἀπὸ τὶς κορυφὲς τοῦ Ὀλύμπου καὶ κατέβηκε στὸ Ἄργος, στὴν Ἀχαΐα. Ἤξερε πὼς ἡ εὐγενικὴ γυναῖκα τοῦ Σθενέλου, τοῦ γιοῦ τοῦ Περσέα, εἶχε στὰ σπλάγχνα της, ἀπὸ ἑπτὰ μῆνες, ἕνα ἀγόρι· καὶ τὴν ἔκαμε νὰ γεννήσῃ πρόωρα. Στὸ διάστημα αὐτὸ ἐσταμάτησε τοὺς πόνους τῆς Ἀλκμήνης καὶ ἀνέστειλε τὸν τοκετό. Ἔπειτα ἐγύρισε στὸν Ὄλυμπο καὶ εἶπε στὸ γιὸ τοῦ Κρόνου:

»—Δία, ἄρχοντα τῶν κεραυνῶν, ἔχω νὰ σοῦ πῶ κάτι πολὺ σοβαρό. Ὁ σπουδαῖος ἄνθρωπος, ποὺ γεννήθηκε πρὸ ὀλίγου, εἶναι ὁ Εὐρυσθεύς, γιὸς τοῦ Σθενέλου. Προέρχεται ἀπὸ τὸ αἷμα σου καὶ δὲν εἶναι καθόλου ἀνάξιος γιὰ τὴν κυριαρχία.

»Εἶπε, καὶ ἔκαμε νὰ πονέση βαθειὰ ἡ καρδιὰ τοῦ συζύγου της».

Ὅταν ἡ Ἀλκμήνη ἐγέννησε τὰ δυὸ παιδιὰ ποὺ εἶχε στὰ σπλάγχνα της, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ ἕνα, ὁ Ἰφικλῆς, ἦτο υἱός τοῦ Ἀμφιτρύωνος καὶ τὸ ἄλλο, ὁ Ἡρακλῆς, υἱὸς τοῦ Διός, ἡ Ἥρα δὲν ἐθεώρησε τὴν ὑπόθεσιν τελειωμένην. Διὰ νὰ ἐξοντώση τὸ παιδὶ τῆς ἀντιζήλου της ἔστειλε δύο φίδια νὰ τὸ πνίξουν. Ὁ Θεόκριτος περιγράφει ὡς ἑξῆς τὴν σκηνήν:

»Ἡ μισὴ νύχτα εἶχε κιόλας περάσει, ἡ Ἄρκτος, στὸν οὐρανό, εἶχε γείρει, καὶ δίπλα της ὁ Ὠρίων ἔδειχνε τοὺς πλατεῖς ὤμους του, ὅταν ἡ Ἥρα ἔστειλε στὸ παλάτι δυὸ τρομερὰ φίδια, γεμᾶτα γαλάζια λέπια, γιὰ νὰ πνίξουν τὸ νεαρὸ Ἀλκίδη.

»Τὰ δυὸ τέρατα, διψασμένα γιὰ αἷμα, προχωροῦσαν γρήγορα· τὰ μάτια τους πετοῦσαν σπίθες κακῆς φωτιᾶς καὶ ἀπὸ τὸ στόμα τους ἔσταζε μαῦρο δηλητήριο.

»Ἐπλησίασαν, μὲ τὶς φαρμακερὲς γλῶσσες τους ἔξω ἀπὸ τὸ στόμα. Μά, τότε, τὰ ἀγαπημένα παιδιὰ τῆς Ἀλκμήνης ἐξύπνησαν (γιατὶ τίποτε δὲ μένει κρυφὸ ἀπὸ τὸ Δία) καὶ ξαφνικὴ λάμψη ἐφώτισε τὸ παλάτι.

»Ὁ Ἰφικλῆς εἶδε πρῶτος, στὴν ἄκρη τῆς ἀσπίδας, τὰ τερατώδη φίδια, ποὺ ἦσαν ἕτοιμα νὰ τοὺς καταβροχθίσουν. Ἄρχισε ἀμέσως νὰ φωνάζη, ἐτίναξε μὲ τὰ πόδια του τὸ σκέπασμά του καὶ ἐπροσπάθησε νὰ φύγη. Ἀλλὰ ὁ Ἡρακλῆς, ποὺ δὲν ἔχει ἄλλο ὅπλο ἀπὸ τὸ θάρρος του, ἅρπαξε μὲ τὰ παιδικὰ χέρια του τὰ φρικτὰ ἑρπετὰ καὶ ἔσφιξε τὸ λαιμό τους, τὸ φουσκωμένο ἀπὸ τὸ μαῦρο ἐκεῖνο δηλητήριο, ποὺ καὶ οἱ θεοὶ ἀκόμα τὸ μισοῦν. Τοῦ κάκου τὰ φίδια ἐτύλιξαν μὲ χίλιες κουλοῦρες τὸ παιδὶ αὐτό, ποὺ ἡ Ἥρα εἶχε καθυστερήσει τὴ γέννησή του καὶ πού, μολονότι στὴν κούνια, δὲν ἔκλαψε ποτέ. Σὲ λίγο τὰ φίδια, ἐξαντλημένα ἀπὸ τὴ μάταιη προσπάθεια, ξετυλίχθηκαν καὶ κοίταζαν νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὸ χέρι ποὺ τὰ ἔπνιγε».

Ἡ Ἀλκμήνη, εἰς τὸ ἄκουσμα τῶν κραυγῶν τοῦ Ἰφικλέους, ἀφύπνισε τὸν Ἀμφιτρύωνα, τὸν σύζυγόν της, αὐτὸς δέ, ἀφοῦ ἐπῆρε τὸ σπαθί του καὶ ἐσήκωσεν ὅλους τοὺς δούλους τοῦ παλατιοῦ, ἔτρεξεν εἰς τὸ δωμάτιον τῶν δύο παιδιῶν.

«Βλέποντας τὸν μικρὸ Ἡρακλῆ νὰ κρατῆ σφιχτὰ στὰ μικρὰ χέρια του τὰ δυὸ φίδια, ὅλοι ἔβγαλαν μιὰ κραυγὴ φρίκης. Ἐκεῖνος ὅμως, μὲ τὴν ἀφέλεια τῆς παιδικῆς χαρᾶς, ἔδειξε τὰ φίδια στὸν

Ἀμφιτρύωνα καί, γελώντας, τὰ πέταξε μπροστά του, πνιγμένα, νεκρά.

»Ἡ Ἀλκμήνη, τρομαγμένη ἀπὸ τὸ θαῦμα, ἐζήτησε τὴ γνώμη τοῦ μάντη Τειρεσία. Κ' ἐκεῖνος τῆς εἶπε:

»—Ὁ γιός σου θὰ γίνη ἥρως ἀνίκητος καί, ἀφοῦ ἐξοντώση τὰ τέρατα τῶν δασῶν καὶ σκοτώση τοὺς πιὸ φοβεροὺς πολεμιστές, θὰ ἀνεβῇ στὸν οὐράνιο θόλο. Οἱ Μοῖρες τοῦ ἔχουν γράψει νὰ κάμη δώδεκα ἄθλους, ἔπειτα ἀπὸ τοὺς ὁποίους, ἀφίνοντας τὸ θνητὸ κορμί του στὴ φωτιὰ τῆς Τραχινίας, θὰ πάη στὸ παλάτι τοῦ Διός. Ἐκεῖ θὰ γίνη γαμβρὸς τῆς ἴδιας τῆς θεᾶς, ποὺ ἔβγαλε τὰ φίδια αὐτὰ ἀπὸ τὰ ἄγρια ἄντρα τους καὶ τὰ ἔστειλε νὰ καταβροχθίσουν τὸ παιδί. Θὰ ἔλθη μέρα ποὺ ὁ πεινασμένος λύκος θὰ βλέπη τὸ ἐλαφάκι ξαπλωμένο στὴ φωλιά του καὶ δὲν θὰ τολμᾷ νὰ τὸ ἐγγίση».

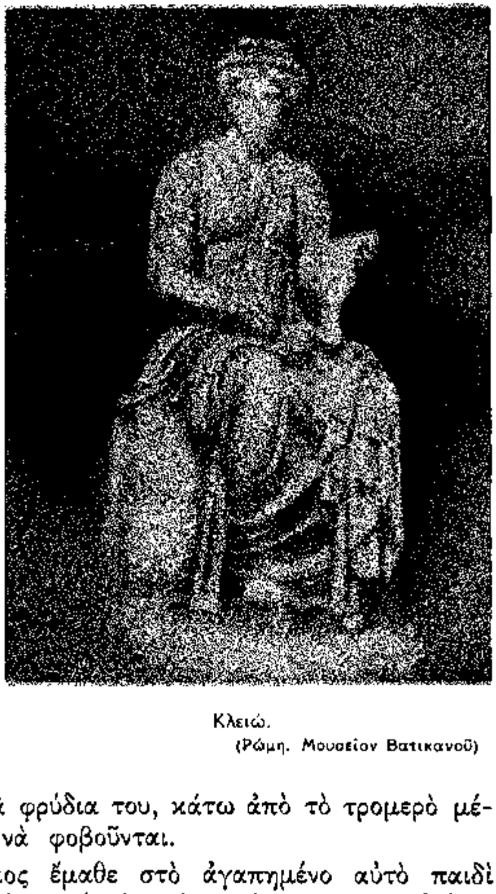
Παράδοσις σχετικῶς νεωτέρα παρουσιάζει τὴν Ἥραν θηλάζουσαν ἐπ' ὀλίγας στιγμὰς τὸν Ἡρακλέα. Ὑπάρχουν πολλαὶ παραλλαγαὶ αὐτῆς. Κατὰ τὴν μίαν, ἡ Ἀλκμήνη, ἐπειδὴ ἐφοβεῖτο τὴν Ἥραν, εἶχεν ἐκθέσει τὸν Ἡρακλέα εὐθὺς μετὰ τὴν γέννησίν του. Ὀλίγον μετὰ τοῦτο, συνέβη νὰ περνοῦν ἀπὸ ἐκεῖ ἡ Ἥρα καὶ ἡ Ἀθηνᾶ· τόσον ἐθέλχθη ἡ Ἥρα ἀπὸ τὴν ὡραιότητα τοῦ βρέφους, ὥστε προθύμως ἤκουσε τὴν προτροπὴν τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ ἔδωσε νὰ θηλάση. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ βρέφος ἐθήλαζε μὲ δύναμιν, ἡ θεὰ ἐπόνεσε καὶ τὸ ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τὸ στῆθος της. Κατόπιν τούτου, ἡ Ἀθηνᾶ ἐπῆρε τὸν μικρὸν Ἡρακλέα, τὸν ἐπῆγεν εἰς τὴν μητέρα του καὶ τῆς συνέστησε νὰ τὸν ἀναθρέψη μὲ τὸν καλύτερον τρόπον. Κατὰ τὸν Παυσανίαν, οἱ Θηβαῖοι ἔδειχναν ἀκόμα, εἰς τὴν ἐποχήν του, τὸ μέρος ὅπου εἶχαν συμβῆ τὰ ἀνωτέρω.

Κατ' ἄλλον συγγραφέα, τὸν Ἡρακλέα τὸν ἔφερεν εἰς τὸ στῆθος τῆς Ἥρας ὁ Ἑρμῆς, κατόπιν ἐντολῆς τοῦ Διός. Ὅταν ἡ Ἥρα, ἀναγνωρίσασα τὸν παρείσακτον, ἀπέσυρε τὸν μαστόν της, ἀφῆκε νὰ πέσῃ μία σταγὼν γάλακτος. Ἀπὸ αὐτὴν ἐσχηματίσθη ὁ Γαλαξίας. Τέλος, σύμφωνα μὲ τρίτον συγγραφέα, ὁ Ζεὺς ὁ ἴδιος, ἐπιθυμῶν νὰ κάμη τὸν υἱόν του ἀθάνατον διὰ θηλασμοῦ θείου γάλακτος, ἔφερε τὸν Ἡρακλέα εἰς τὸ στῆθος τῆς κοιμωμένης Ἥρας. Τὸ βρέφος ἀφοῦ ἐθήλασε μέχρι χορτασμοῦ, ἐγκατέλειψε τὸν μαστόν. Ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἐλευθερωθεῖσαν θηλὴν τὸ γάλα ἐξηκολούθησε νὰ στάζῃ· ἐκεῖνο ποὺ ἔπεσεν εἰς τὸν οὐρανὸν ἐσχημάτισε τὸν Γαλαξίαν· ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ ἔπεσεν εἰς τὴν γῆν ἐφύτρωσαν οἱ λευκοὶ κρίνοι.

Ἡ ἀνατροφὴ τοῦ Ἡρακλέους

Ὁ Θεόκριτος, εἰς ἓν ἀπὸ τὰ «Εἰδύλλιά του, διηγεῖται ποία ὑπῆρξεν ἡ ἀνατροφὴ τοῦ Ἡρακλέους:

«Στὸ διάστημα αὐτό, ὁ νεαρὸς Ἡρακλῆς, ποὺ ὅλοι τὸν εἶχαν γιὰ παιδὶ τοῦ Ἀμφιτρύωνα, μεγάλωνε κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίβλεψη τῆς μητέρας του, σὰν νεαρὸ δέντρο μέσα σὲ περιβόλι. Ὁ γέρο-Λίνος, ὁ γιὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, δάσκαλος δραστήριος, ἥρως ἀκούραστος, τοῦ ἔμαθε γράμματα. Ὁ Εὔρυτος, κληρονόμος τῶν ἀπεράντων κτημάτων τῶν προγόνων του, τοῦ ἔμαθε νὰ ρίχνη μὲ τὸ τόξο. Ὁ Εὔμολπος, ὁ γιὸς τοῦ Φιλάμμωνος, τὸν ἔμαθε νὰ τραγουδᾷ καὶ νὰ παίζη λύρα.

Κλειώ.
(Ρώμη. Μουσεῖον Βατικανοῦ)

»Τὴν τέχνη τῆς τρικλοποδιᾶς, ποὺ τὴν ἐφεύρηκαν οἱ Ἀργεῖοι παλαιστές, γιὰ νὰ ρίχνουν καταγῆς τὸν ἀντίπαλο, τὶς πονηριὲς τῆς πυγμαχίας, μὲ τὶς ὁποῖες ὁ ἔξυπνος ἀθλητής, σκυμμένος στὸ ἔδαφος, προσπαθεῖ νὰ καταβάλη τὸν ἀνταγωνιστή του, τοῦ τὶς ἔμαθε ὁ γιὸς τοῦ Ἑρμῆ, ὁ Ἁρπάλυκος, ποὺ κανεὶς δὲν τόλμησε ποτέ, ἀκόμη καὶ στὸ στίβο, νὰ τὸν κοιτάξη κατάματα, τόσο τὰ παχιὰ φρύδια του, κάτω ἀπὸ τὸ τρομερὸ μέτωπό του, ἔκαναν ὅλους νὰ φοβοῦνται.

»Ὁ Ἀμφιτρύων ὁ ἴδιος ἔμαθε στὸ ἀγαπημένο αὐτὸ παιδὶ νὰ ὁδηγῆ τὸ ἅρμα στὸ στίβο καὶ νὰ παίρνη τὶς στροφὲς μ' ἐπιδεξιότητα... Νὰ κρατῆ τὸ δόρυ ἕτοιμος γιὰ ἐπίθεση, νὰ προφυλάσσεται μὲ τὴν ἀσπίδα, νὰ ἐπιτίθεται, νὰ ἀποκρούη ἐπιθέσεις, νὰ παρατάσση ἕνα στράτευμα γιὰ μάχη, νὰ ὀργανώνη ἐνέδρα γιὰ

νὰ ἐξορμήσῃ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, νὰ ὁδηγῇ μιὰ στρατιωτικὴ μονάδα, ὅλα αὐτὰ τοῦ τὰ ἔμαθε ὁ Κάστωρ.

»Αὐτὴ ἦταν ἡ ἀνατροφὴ ποὺ ἡ καλύτερη ἀπὸ τὶς μητέρες ἔδινε στὸν Ἡρακλῆ. Παιδὶ ἀκόμη, εἶχε τὸ κρεββατάκι του δίπλα στὸ κρεββάτι τοῦ πατέρα του. Τοῦ ἄρεσε νὰ κοιμᾶται ἐπάνω σὲ δέρμα λέοντος. Τὸ βράδυ ἔτρωγε κρέας ψητὸ κ' ἕνα μεγάλο δωρικὸ ψωμί, ποὺ μόνο αὐτὸ ἔφθανε γιὰ νὰ χορτάσῃ ὁ πιὸ πεινασμένος στρατιώτης. Τὴν ἡμέρα ἔτρωγε διάφορα ἐλαφρὰ φαγητὰ καὶ φροῦτα. Τὰ φορέματά του ἦσαν ἁπλά, χωρὶς κεντήματα, καὶ κοντά, ὥς τὴ μέση τοῦ μηροῦ».

Κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ἐκπαιδεύσεώς του αὐτῆς, ὁ Ἡρακλῆς διέπραξε τὸν πρῶτον φόνον. Ἐσκότωσε τὸν Λίνον. Ἕνας σατιρικὸς συγγραφεύς, ὁ Ἄλεξις, λέγει ὅτι προσκληθεὶς ἀπὸ τὸν διδάσκαλόν του νὰ ἐκλέξῃ, ἀπὸ σωρὸν ὁλόκληρον, ἓν βιβλίον, ὁ Ἡρακλῆς ἐπροτίμησε τὸν «Τέλειον μάγειρον» τοῦ Σίμωνος. Τοῦτο προεκάλεσε δριμυτάτας παρατηρήσεις τοῦ Λίνου, δι' ἔλλειψιν «γούστου». Ὀργισθεὶς ὁ Ἡρακλῆς, ἐπῆρε τὸ πρῶτον ἀντικείμενον ποὺ εὑρῆκε, τὸ πλῆκτρον του κατὰ τὸν Αἰλιανόν, τὴν λύραν του κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον τὸν Ἀθηναῖον καὶ τὸν Διόδωρον τὸν Σικελιώτην, ἐκτύπησε τὸν διδάσκαλόν του καὶ τὸν ἐσκότωσε. Διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ, ἐπεκαλέσθη ἕνα νόμον τοῦ Ραδαμάνθυος, ὁ ὁποῖος ἄφινε ἀτιμώρητον τὸν ἀμυνόμενον κατὰ ἀδίκου ἐπιθέσεως. «Παραπεμφθεὶς εἰς δίκην διὰ τὸν φόνον αὐτόν, ἀπελογήθη στηριχθεὶς εἰς τὸν νόμον τοῦ Ραδαμάνθυος, ὁ ὁποῖος ἀπαλλάσσει τὸν φονέα ποὺ ἠναγκάσθη νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν βίαν διὰ τῆς βίας. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νόμου αὐτοῦ, ὁ Ἡρακλῆς ἀπηλλάγη».

Φοβούμενος ἐπανάληψιν τοῦ ἐπεισοδίου, ὁ Ἀμφιτρύων ἔστειλε τὸν Ἡρακλέα εἰς τὸν Κιθαιρῶνα, νὰ ζήσῃ μὲ τοὺς βοσκούς. Ἐκεῖ, λέγει ὁ Ἀπολλόδωρος, ἔγινεν εἰς σύντομον χρονικὸν διάστημα πολὺ ὑψηλὸς καὶ πολὺ δυνατός. «Ἦταν τρομερός, σὰν γιὸς τοῦ Διός. Εἶχε ὕψος τεσσάρων πήχεων, τὰ μάτια του πετοῦσαν φλόγες καὶ δὲν ἔχανε ποτὲ τὸ στόχο, εἴτε μὲ τὸ τόξο, εἴτε μὲ τὸ δόρυ».

Πρῶτον κατόρθωμα τοῦ Ἡρακλέους. Αἱ θυγατέρες τοῦ Θεσπίου

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς διαμονῆς του εἰς τὸν Κιθαιρῶνα, ὁ Ἡρακλῆς εὑρῆκε τὴν εὐκαιρίαν νὰ δείξῃ πόσον ἦτο δυνατός. Ἐσκότωσεν ἕνα λέοντα, ποὺ ἐπροξενοῦσε φοβερὰς καταστροφὰς εἰς τὰ ποίμνια τοῦ Ἀμφιτρύωνος καὶ τοῦ Θεσπίου, βασιλέως τῶν Θεσπιῶν. Δὲν γνωρίζομεν σπουδαῖα πράγματα σχετικῶς μὲ τὸ

κατόρθωμα αὐτό. Ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος σημειώνει ἁπλῶς: «Ἀφοῦ ἐσκότωσε τὸν λέοντα, ὁ Ἡρακλῆς ἐπῆρε τὸ δέρμα του καὶ τὸ ἐφόρεσε. Τὴν κεφαλὴν τοῦ θηρίου τὴν ἐφόρεσε σὰν κράνος».

Τὴν ἰδίαν ἐποχὴν συνέβη ἡ περιπέτεια τοῦ Ἡρακλέους μὲ τὰς θυγατέρας τοῦ Θεσπίου, τὴν ὁποίαν ὁ Ἀπολλόδωρος διηγεῖται ὡς ἑξῆς: «Ὁ Ἡρακλῆς ἔμεινε πενῆντα μέρες στοῦ Θεσπιοῦ. Αὐτὸς εἶχε πενῆντα κόρες ἀπὸ τὴ Μεγαμήδη, τὴν κόρη τοῦ Ἀρναίου, καὶ ἐπιθυμοῦσε πολὺ νὰ ἀποκτοῦσαν παιδιὰ ἀπὸ τὸν Ἡρακλῆ. Γι' αὐτό, ὅλες τὶς μέρες ποὺ ὁ γιὸς τῆς Ἀλκμήνης ἔμεινε στὸ σπίτι του, τοῦ ἔβαζε στὸ κρεββάτι του, στὸ γυρισμὸ ἀπὸ τὸ κυνήγι, κι ἀπὸ μία. Ὁ Ἡρακλῆς, νομίζοντας πὼς ἦταν πάντα ἡ ἴδια, ἑνώθηκε μὲ ὅλες».

Κατὰ τὸν Παυσανίαν καὶ ἄλλους συγγραφεῖς, ὁ Ἡρακλῆς ἔκαμε μητέρας ὅλας τὰς θυγατέρας τοῦ Θεσπίου εἰς μίαν μόνον νύκτα. Σχετικῶς, ὁ ποιητὴς ἑνὸς ἐπιγράμματος τῆς Ἀνθολογίας λέγει, καὶ πολὺ δικαίως, ὅτι αὐτὸ πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς τὸ σπουδαιότερον κατόρθωμα τοῦ Ἡρακλέους. Ὁ Παυσανίας προσθέτει ὅτι, κατὰ τοὺς Θεσπιεῖς, μία μόνη ἀπὸ τὰς κόρας τοῦ Θεσπίου δὲν ἐδέχθη τοὺς ἐναγκαλισμοὺς τοῦ Ἡρακλέους, αὐτὸς δέ, διὰ νὰ τὴν τιμωρήσῃ, τὴν κατεδίκασε νὰ μείνῃ παρθένος καὶ νὰ γίνῃ ἱέρεια εἰς τὸν ναὸν ποὺ ἵδρυσεν εἰς τὰς Θεσπιάς.

Ἡρακλῆς καὶ Ἐργῖνος. Ὁ πρῶτος γάμος τοῦ ἥρωος

Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἀπὸ τὸ κυνήγι τοῦ λέοντος τοῦ Κιθαιρῶνος, ὁ Ἡρακλῆς διεκρίθη μὲ ἓν κατόρθωμα, ποὺ ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν δουλείαν, τὴν ὁποίαν οἱ Μινύαι τοῦ Ὀρχομενοῦ εἶχαν ἐπιβάλει, ὑπὸ τὰς ἀκολούθους περιστάσεις, εἰς τοὺς Θηβαίους: Κατὰ τὴν διάρκειαν ἑορτῶν, ποὺ ἐτελοῦντο εἰς τὸν Ὀγχηστὸν πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος, ὁ Κλύμενος, βασιλεὺς τοῦ Ὀρχομενοῦ, εἶχε κτυπηθῆ ἀπὸ μίαν πέτραν, ποὺ εἶχε ρίψει ὁ ἡνίοχος τοῦ ἅρματος τοῦ Θηβαίου Μενοίκου. Ὁ Κλύμενος, πνέων τὰ λοίσθια, μετεφέρθη εἰς τὸν Ὀρχομενόν, ἐκεῖ δέ, προτοῦ ἀποθάνῃ, ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν υἱόν του Ἐργῖνον νὰ ἐκδικηθῇ τὸν θάνατόν του. Κατόπιν τούτου, ὁ Ἐργῖνος ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Θηβαίων καί, χάρις εἰς τὸ ἱππικόν του, τοὺς ἐνίκησε.

Διὰ τῆς συνθήκης ποὺ ἐπηκολούθησεν, ὁ Ἐργῖνος ἐπέβαλεν εἰς τοὺς ἐχθρούς του νὰ τοῦ πληρώνουν κάθε χρόνον, καὶ ἐπὶ εἴκοσι χρόνια, φόρον ἑκατὸν βοῶν. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν λοιπὸν ἀπὸ τὸν Κιθαιρῶνα, ὁ Ἡρακλῆς συνήντησε τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Ἐργίνου, ποὺ ἤρχοντο διὰ νὰ εἰσπράξουν τὸν φόρον. Ὁ υἱὸς

τῆς 'Αλκμήνης ἐπετέθη ἐναντίον των, «τούς ἔκοψε τίς μύτες καί τ' αὐτιά, τούς ἔδεσε τά χέρια στό λαιμό», καί τούς εἶπεν ὅτι αὐτή ἦτο ἡ καταβολή τοῦ φόρου. Μόλις ὁ 'Εργῖνος ἔμαθε τά διατρέξαντα, ἐξεστράτευσεν ἐκ νέου κατά τῶν Θηβῶν. 'Ο 'Ηρακλῆς τούς ἀντιμετώπισεν, ὡπλισμένος μέ πανοπλίαν πού τοῦ εἶχε δώσει ἡ 'Αθηνᾶ, κατά μίαν μέν ἐκδοχήν μόνος, κατά δέ τόν 'Απολλόδωρον τόν 'Αθηναῖον ἐπί κεφαλῆς πολλῶν πολεμιστῶν, μεταξύ τῶν ὁποίων καί ὁ 'Αμφιτρύων. Προστίθεται μάλιστα, ὅτι ἐπειδή αἱ δυνάμεις τῶν Μινυῶν ἀπετελοῦντο κυρίως ἀπό ἱππικόν, ὁ 'Ηρακλῆς, διά νά τάς ἀχρηστεύσῃ, ἔφραξε μέ μεγάλες πέτρες τό ρεῦμα τοῦ Κηφισοῦ πρό τῶν ἐκβολῶν του καί ἐπροκάλεσε πλήμμυραν τῆς πεδιάδος, καταστήσας αὐτήν ἀδιάβατον διά τό ἱππικόν.

Κατά τήν μάχην ὁ 'Εργῖνος ἔχασε τήν ζωήν, τό στράτευμά του διελύθη καί οἱ Μινύαι ὑπεχρεώθησαν νά πληρώνουν εἰς τούς Θηβαίους φόρον διπλάσιον ἐκείνου, πού ἐζητοῦσαν. Κατά τήν ἰδίαν μάχην ἔπεσαν ἐπίσης ὁ 'Αμφιτρύων καί δύο υἱοί τοῦ Οἰδίποδος καί τῆς 'Ιοκάστης, ὁ Φράστωρ καί ὁ Λαόνυτος.

Κατά τόν Παυσανίαν, ἀντιθέτως, ὁ 'Εργῖνος ἐπέζησε τῆς μάχης, ὑπέγραψε συνθήκην εἰρήνης μέ τόν 'Ηρακλέα καί ἔζησε πολλά χρόνια ἀκόμη, κατά τά ὁποῖα ἐπεδόθη εἰς τήν ἀνοικοδόμησιν τῶν ἐρειπίων, πού εἶχε δημιουργήσει ὁ πόλεμος. Ἔπειτα ἀπό καιρόν ἔγινε πάλιν πλούσιος καί ἐπεθύμησε νά ἀποκτήσῃ παιδιά. Κατόπιν ὑποδείξεως τῆς Πυθίας, ἔλαβεν ὡς σύζυγον μίαν νέαν, ἀπό αὐτήν δέ ἀπέκτησε τόν Τροφώνιον καί τόν 'Αγαμήδην. Κατ' ἄλλους συγγραφεῖς, πατέρας τῶν τελευταίων ἦτο ὁ 'Απόλλων.

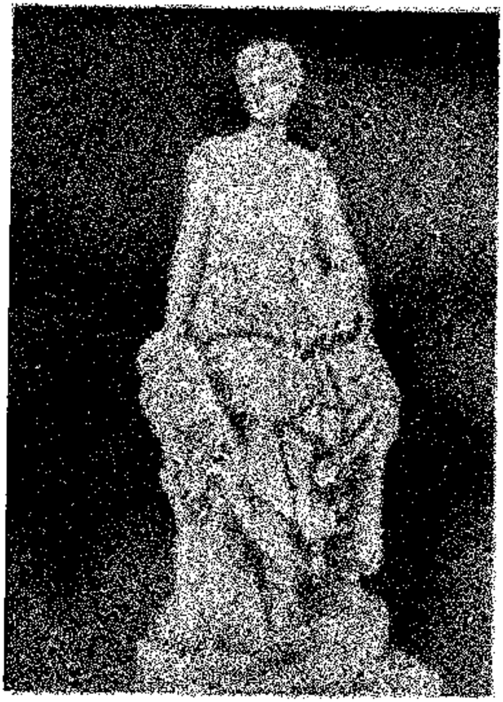
Πρός ἀνάμνησιν τῆς νίκης τοῦ 'Ηρακλέους, οἱ Θηβαῖοι τοῦ ἀφιέρωσαν ἱερά καί ἀγάλματα. Τό ἕν ἀπό αὐτά ἦτο ἀφιερωμένον εἰς τόν 'Ηρακλέα Ρινοκολούστην (πού κόβει τίς μύτες), τό ἄλλο εἰς τόν 'Ηρακλέα 'Ιπποδέτην (πού δένει τά ἄλογα). 'Εξ ἄλλου, ὁ βασιλεύς τῶν Θηβῶν, ἔδωσεν εἰς τόν νικητήν τῶν Μινυῶν, πρός ἀνταμοιβήν, τήν κόρην του Μεγάραν ὡς σύζυγον. 'Ο 'Ιφικλῆς ἐνυμφεύθη τήν ἄλλην κόρην τοῦ Κρέοντος.

'Ηρακλέους μανία

'Από τόν γάμον του μέ τήν Μεγάραν, ὁ 'Ηρακλῆς ἀπέκτησε πολλά παιδιά, τρία κατά τούς μέν, ὀκτώ κατ' ἄλλους. 'Ο 'Απολλόδωρος ὁ 'Αθηναῖος ἀναφέρει τά ὀνόματα τριῶν υἱῶν: Θηρίμαχος, Κρεοντιάδης καί Δεικόων. Καί οἱ τρεῖς ἀπέθαναν προώρως. Κατά τήν πλέον διαδεδομένην ἐκδοχήν, τούς ἐσκότωσεν ὁ ἴδιος ὁ πατέρας των. 'Η Ἥρα, ἡ ὁποία δέν εἶχε παύσει νά μισῇ τόν 'Η-

ρακλέα, τὸν ἔκαμε νὰ τρελλαθῇ, καὶ εἰς τὴν κατάστασιν αὐτὴν ὁ ἥρως ἐπῆρε τὰ παιδιά του καὶ δύο ἀπὸ τὰ παιδιὰ τοῦ Ἰφικλέους καὶ τὰ ἐθανάτωσε μὲ τὸ ρόπαλον καὶ τὰ βέλη του. Ὁ Εὐριπίδης ἐχρησιμοποίησε τὸ θέμα αὐτὸ εἰς τὴν τραγῳδίαν του «Ἡρακλῆς μαινόμενος», μετασχηματίσας ὅμως οὐσιωδῶς τὸν ἀρχαῖον μῦθον.

Κατὰ τὸν ποιητήν, ὁ Ἡρακλῆς εἶχε φύγει ἀπὸ τὰς Θήβας, διὰ νὰ τεθῇ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Εὐρυσθέως καὶ εἶχεν ἀφίσει τὴν Μεγάραν καὶ τὰ παιδιά του ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Ἀμφιτρύωνος. Κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ποὺ ὁ ἥρως εἶχε κατέλθει εἰς τὸν Ἅδην διὰ νὰ πάρῃ τὸν Κέρβερον, ὁ Λύκος κατέλαβε τὰς Θήβας καὶ ἐσκότωσε τὸν Κρέοντα καὶ τοὺς τρεῖς υἱούς του. Ἠθέλησε νὰ κάμῃ τὸ ἴδιον καὶ εἰς τὴν Μεγάραν καὶ τὰ παιδιά του. Ἡ σύζυγος τοῦ Ἡρακλέους ἡτοιμάζετο νὰ ἀποθάνῃ ἀξιοπρεπῶς, ἀλλὰ τότε ἐνεφανίσθη ὁ ἥρως καὶ ἐσκότωσε τὸν Λύκον. Τὴν στιγμήν, ὅμως, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ προσφέρῃ ἐξιλαστήριον θυσίαν εἰς τοὺς θεούς, κατελήφθη ἀπὸ μανίαν καὶ ἐθανάτωσεν ὄχι μόνον τὰ παιδιά του, ἀλλὰ καὶ τὴν Μεγάραν. Ἦτο δὲ ἕτοιμος νὰ σκοτώσῃ καὶ τὸν Ἀμφιτρύωνα, ὅταν παρενέβη ἡ Ἀθηνᾶ καὶ τὸν ἐκτύπησε μὲ μίαν πέτραν κατάστηθα. Ἔτσι ἐσώθη ὁ Ἀμφιτρύων. Κατὰ τὸν θηβαϊκὸν μῦθον, ὁ Ἡρακλῆς δὲν ἐσκότωσε τὴν Μεγάραν· τὴν διεζεύχθη ὅμως καὶ τὴν ἔδωσεν ὡς σύζυγον εἰς τὸν Ἰόλαον, υἱὸν τοῦ Ἰφικλέους καὶ τῆς Αὐτομεδούσης, ὁ ὁποῖος ἔμελλε νὰ γίνῃ ὁ ἀχώριστος σύντροφός του.

Εὐτέρπη.
(Ρώμη. Μουσεῖον Βατικανοῦ)

ΗΡΑΚΛΕΟΥΣ ΔΟΥΛΕΙΑ. ΟΙ ΔΩΔΕΚΑ ΑΘΛΟΙ

Ἡρακλῆς καὶ Εὐρυσθεὺς

Μετὰ τὸν φόνον τῶν παιδιῶν του, ὁ Ἡρακλῆς, ἀφοῦ ὑπεβλήθη εἰς καθαρμὸν διὰ τὸ ἀκούσιον ἔγκλημά του ἀπὸ τὸν Θέστον, κατεδίκασεν ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτόν του εἰς ἐξορίαν. Καὶ ἠρώτησε τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, διὰ νὰ μάθῃ εἰς ποῖον μέρος ἔπρεπε νὰ κατοικῇ τοῦ λοιποῦ. «Τότε», λέγει ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος, «ἔλαβε διὰ πρώτην φορὰν ἀπὸ τὴν Πυθίαν τὸ ὄνομα Ἡρακλῆς. Προηγουμένως ὠνομάζετο Ἀλκίδης. Τὸ μαντεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος, σύμμαχος ἐν προκειμένῳ τῆς Ἥρας, διέταξε τὸν ἥρωα νὰ μεταβῇ εἰς Μυκήνας καὶ νὰ τεθῇ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Εὐρυσθέως, βασιλέως τῆς Τίρυνθος καὶ τῶν Μυκηνῶν». Εἴδαμεν προηγουμένως μὲ ποῖον στρατήγημα ἡ σύζυγος τοῦ Διὸς εἶχεν ἐπιτύχει ἀπὸ τὸν κυρίαρχον τοῦ Ὀλύμπου νὰ γίνῃ ὁ Εὐρυσθεύς, ὁ ὁποῖος εἶχε γεννηθῇ πρὸ τοῦ υἱοῦ τῆς Ἀλκμήνης, «κυρίαρχος σὲ ὅλους τοὺς γείτονές του» καί, κατὰ συνέπειαν, ἀνώτερος καὶ τοῦ Ἡρακλέους. Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς παρουσιάζουν τὸν Εὐρυσθέα ὡς ἄνθρωπον ἀδύνατον καὶ δειλόν. Τρέμει εἰς τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ ἀνδρειότερος τῶν ἡρώων θὰ τοῦ ἀφαιροῦσεν ἐνδεχομένως τὴν ἐξουσίαν, καὶ διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ αὐτὸν τοῦ ἐπιβάλλει νὰ ἐκτελέσῃ ἔργα βαρύτατα, ὅπου ἐλπίζει ὅτι ὁ Ἡρακλῆς θὰ εὕρῃ τὸν θάνατον. Τόσος εἶναι ὁ φόβος του, ὥστε δὲν ἐπιτρέπει εἰς τὸν Ἡρακλέα νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰς Μυκήνας καὶ νὰ παρουσιασθῇ ἐνώπιόν του. Τὰς διαταγάς του δὲν τοῦ τὰς δίδει ἀπ' εὐθείας, ἀλλὰ μέσῳ τοῦ κήρυκος Κοπρέως. Ὁ ἥρως, ἐξ ἄλλου, ὤφειλε, ἐπιστρέφων ἀπὸ ἑκάστην ἀποστολήν, νὰ καταθέτῃ τὰ τρόπαιά του πρὸ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως, ὅπου κατοικοῦσεν ὁ Εὐρυσθεύς.

Κατὰ μίαν ἐκδοχήν, ἡ δουλεία τοῦ Ἡρακλέους εἰς τὸν Εὐρυσθέα ὠφείλετο εἰς τὸ πάθος ποὺ ὁ ἥρως ᾐσθάνετο δι' αὐτόν.

Ὅταν ὁ υἱὸς τῆς Ἀλκμήνης, μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ἔργων, ἐζήτησε νὰ ἐγκατασταθῇ μαζὶ μὲ τοὺς ἰδικούς του εἰς τὴν Τίρυνθα, συνήντησε τὴν ἄρνησιν τοῦ Εὐρυσθέως. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ ἥρωος, ὁ Εὐρυσθεὺς μετέφερε τὸ μῖσος του κατὰ τῶν παιδιῶν του, τὰ ὁποῖα καὶ κατεδίωξε μέχρις Ἀττικῆς. Ἀλλὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς διώξεως αὐτῆς, καὶ αὐτὸς καὶ οἱ υἱοί του ἔχασαν τὴν ζωήν των.

Οἱ δώδεκα ἆθλοι

Ὁ κύκλος τῶν δώδεκα ἄθλων (τῶν ἔργων ποὺ ὁ Εὐρυσθεὺς ἐπέβαλεν εἰς τὸν Ἡρακλέα νὰ ἐκτελέσῃ) δὲν συνεκροτήθη διὰ μιᾶς εἰς τὴν μυθολογίαν καὶ δὲν εἶναι ἀκριβὲς αὐτὸ ποὺ ἐλέχθη ἀπὸ μερικούς, ὅτι δηλαδὴ ἕνας Ρόδιος ποιητὴς τοῦ 6ου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος, ὁ Πίσανδρος, πρῶτος συνεκρότησε τὸν κύκλον αὐτὸν εἰς τὸ ποίημά του «Ἡρακλειάς». Μόνον ἀπὸ τοῦ 4ου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος γίνεται λόγος περὶ δώδεκα ἄθλων, εἰς τοὺς ὁποίους, ἄλλως τε, προσετίθετο ἀριθμός τις ἐπεισοδίων, τὰ ὁποῖα δὲν ἀνεφέροντο εἰς τοὺς προηγουμένους μύθους. Ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος εἶναι πιθανῶς ὁ πρῶτος συντάξας χρονολογικὴν ταξινόμησιν τῶν δώδεκα ἄθλων τοῦ Ἡρακλέους, ἡ ἐκτέλεσις τῶν ὁποίων, κατὰ τὸν συγγραφέα, ἀπήτησεν ὀκτὼ ἔτη καὶ ἕνα μῆνα. Ἡ κατάταξις αὐτὴ εἶναι ἤδη κλασσική, καὶ αὐτὴν θὰ ἀκολουθήσωμεν.

Θάλεια.
(Ρώμη. Μουσεῖον Βατικανοῦ)

Ο ΛΕΩΝ ΤΗΣ ΝΕΜΕΑΣ

Ἡ πρώτη δοκιμασία

Τὸ πρῶτον ἔργον ποὺ ὁ Εὐρυσθεὺς ἀνέθεσεν εἰς τὸν Ἡρακλέα ἦτο νὰ τοῦ φέρῃ τὸ δέρμα τοῦ λέοντος τῆς Νεμέας. Ἐπρόκειτο περὶ ζῴου φοβεροῦ, τοῦ ὁποίου, κατά τινας συγγραφεῖς, γονεῖς ἦσαν ἡ Ἔχιδνα καὶ ὁ Ὄρθρος. Κατ' ἄλλους, πατέρας του ἦτο ὁ Γίγας Τυφωεύς. Τρίτη ἐκδοχὴ ἀνέφερε περὶ αὐτοῦ ὅτι εἶχε

πέσει ἀπὸ τὴν Σελήνην. «Κατάγομαι ἀπὸ τὴν καλλίκομη Σελήνη πού, τρέμοντας ἀπὸ φρίκη, ἐτίναξε μακριά της τὸν τερατώδη λέοντα τῆς Νεμέας, γιὰ νὰ εἶναι ἀρεστὴ στὴ σεβαστὴ Ἥρα». Ἕνας ἀρχαῖος συγγραφεὺς εἶχε μάλιστα συμπεράνει, βάσει τοῦ μύθου αὐτοῦ, ὅτι ἡ Σελήνη ἦτο κατοικημένη.

Ὁ λέων αὐτός, λέγει ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος, ἦτο ἄτρωτος: «Ὅταν ὁ Ἡρακλῆς ἐπήγαινε διὰ νὰ τὸν συναντήσῃ, ἐσταμάτησεν εἰς Κλεωνάς, ὅπου κάποιος ἐργατικός, ὀνόματι Μόλορχος τὸν ἐφιλοξένησεν. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἠθέλησε νὰ προσφέρῃ θυσίαν, ὁ Ἡρακλῆς ὅμως τὸν ἠμπόδισε. Τοῦ εἶπε νὰ περιμένῃ τριάντα ἡμέρας, καὶ τότε, ἂν μὲν ἐπανήρχετο νικητὴς τοῦ λέοντος, θὰ ἐθυσίαζεν εἰς τὸν Δία Σωτῆρα, ἂν ὄχι, θὰ ἐθυσίαζεν εἰς αὐτὸν τὸν ἴδιον ὡς εἰς ἥρωα. Ὅταν ὁ Ἡρακλῆς ἔφθασεν εἰς Νεμέαν καὶ συνήντησε τὸν λέοντα, ἐπετέθη ἐναντίον του μὲ τὰ βέλη του. Βλέπων ὅμως ὅτι ἦτο ἄτρωτος, τὸν κατεδίωξε μὲ τὸ ρόπαλόν του. Ὁ λέων κατέφυγε τότε εἰς ἓν σπήλαιον, τὸ ὁποῖον εἶχε δύο ἐξόδους. Ἀλλ' ὁ Ἡρακλῆς ἔφραξε τὴν μίαν καί, καταδιώξας διὰ τῆς ἄλλης τὸν λέοντα, τὸν ἔπιασε καὶ τὸν ἔπνιξε. Κατόπιν τὸν ἐφορτώθη ἐπὶ τῶν ὤμων του καὶ τὸν μετέφερεν εἰς τὰς Μυκήνας. Ἐκεῖ εὗρῆκε τὸν Μόλορχον ἕτοιμον νὰ προσφέρῃ τὰς ὀφειλομένας εἰς τοὺς νεκροὺς θυσίας, διότι ἡ προθεσμία τῶν τριάντα ἡμερῶν εἶχε λήξει. Ὁ Ἡρακλῆς τότε προσέφερεν ὁ ἴδιος θυσίαν εἰς τὸν Δία Σωτῆρα».

Ἡ ἐκδοχὴ τοῦ Θεοκρίτου

Ὁ Θεόκριτος παρουσιάζει τὸν ἴδιον τὸν Ἡρακλέα διηγούμενον τὴν πάλην του μὲ τὸν λέοντα τῆς Νεμέας: «Ἔφυγα ἀμέσως. Εἶχα μαζί μου τὸ εὐλύγιστο τόξο μου, τὴ φαρέτρα μου γεμάτη βέλη καὶ ἕνα γερὸ ρόπαλο. Τὸ εἶχα φτιάξει ἐγὼ ὁ ἴδιος ἀπὸ μιὰ ἐλιὰ ποὺ τὴν εἶχα ξερριζώσει ὁλόκληρη, μαζὶ μὲ τὶς ρίζες της, στὰ ριζὰ τοῦ Ἑλικῶνα.

»Μόλις ἔφθασα κοντὰ στὸ σπήλαιο τοῦ τέρατος, ἔβαλα στὸ τόξο μου ἕνα φονικὸ βέλος καὶ κοιτοῦσα δεξιὰ κι ἀριστερά, γιὰ νὰ προλάβω τὸν φοβερὸ ἀντίπαλό μου. Εἶχε φθάσει τὸ μεσημέρι καὶ δὲν εἶχα βρεῖ πουθενὰ ἴχνη τοῦ λέοντος, οὔτε ἀκούσει τοὺς βρυχηθμούς του· στὸν κάμπο δὲν ὑπῆρχε οὔτε βοσκὸς οὔτε γεωργὸς νὰ τὸν ρωτήσω· ἀπὸ τὸ φόβο τους ἦσαν ὅλοι κλεισμένοι στὶς καλύβες τους. Τότε ἀπεφάσισα νὰ μπῶ στὸ δάσος, νὰ συναντήσω τὸ τέρας καὶ νὰ παλαίψω ἐναντίον του.

»Κατὰ τὸ βράδυ, χορτάτος ἀπὸ αἷμα καὶ κρέας, ὁ λέων ἐγύριζε στὸ ἄντρο του. Ἡ χαίτη του, ἡ ἀπαίσια κεφαλή του καὶ

τὸ στῆθος του ἦσαν γεμᾶτα αἷμα καὶ σκόνη. Μὲ τὴ γλῶσσα του, ἔγλειφε ἀκόμα τὰ ματωμένα χείλη του. Ἀνεβασμένος σὲ μιὰ μεγάλη πέτρα, ποὺ τὴν ἔκρυβαν κάτι δεντράκια, τὸν περιμένω νὰ περάσῃ .Τὴ στιγμὴ ποὺ ἐζύγωσε, ἔρριξα ἕνα βέλος. Τὸν πέτυχα στὸ ἀριστερὸ πλευρό, ἀλλὰ ματαίως: τὸ αἰχμηρὸ σίδερο δὲν μπόρεσε νὰ τρυπήσῃ τὸ ἀδιαπέραστο δέρμα του καὶ ἔπεσε ἄχρηστο στὰ χορτάρια. Ἔπειτα ἀπὸ αὐτό, τὸ λιοντάρι σήκωσε τὸ ἀπαίσιο κεφάλι του, ποὺ ὥς τότε τὸ κρατοῦσε σκυμμένο, κοίταξε δεξιὰ κι ἀριστερά, ἄνοιξε τὸ στόμα του κ' ἔδειξε τὰ φοβερὰ δόντια του.

»Ἀγανακτισμένος ἀπὸ τὴν ἀποτυχία μου αὐτή, τοῦ ἔρριξα δεύτερο βέλος. Τὸν πέτυχα στὸ στῆθος, στὸ μέρος τῆς ἀναπνοῆς· τὸ βέλος, ὅμως, δὲν τρύπησε τὸ χοντρὸ δέρμα του καί, τὸ ἴδιο ἄχρηστο ὅπως τὸ πρῶτο, ἔπεσε μπροστὰ στὰ πόδια του.

Ὁ Ἡρακλῆς ἐν Δελφοῖς.
(Ἀμφορεὺς ἀρχαϊκός)

»Στὴν ἀπελπισία μου, ἑτοιμαζόμουν νὰ τοῦ ρίξω καὶ τρίτο βέλος, ὅταν τὸ φοβερὸ τέρας, ποὺ στριφογύριζε τὰ πυρωμένα μάτια του σὲ ὅλες τὶς κατευθύνσεις, μὲ εἶδε ἐπὶ τέλους. Τότε ἀνέμισε τὴν μακριὰ οὐρά του κ' ἑτοιμάσθηκε νὰ μοῦ ἐπιτεθῇ. Ὁ λαιμός του φούσκωσε ἀπὸ ὀργή, οἱ τρίχες τῆς χαίτης του σηκώθηκαν, ἡ ράχη του καμπύλωσε σὰν τόξο, τὸ κορμί του μάζεψε· καὶ ὅπως ξύλο ἀγριοσυκιᾶς, ποὺ ὁ τεχνίτης προσπαθεῖ, μαλακώνοντάς το μὲ τὴ φωτιά, νὰ τὸ καμπυλώσῃ, γιὰ νὰ φτειάξῃ τροχὸ γιὰ ἅρμα· ὅπως τὸ ξύλο αὐτό, ἂν ξεφύγῃ ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ τεχνίτη, πετιέται μὲ δύναμη μακριά· ἔτσι καὶ τὸ λιοντάρι, διψασμένο γιὰ τὸ αἷμα μου, ὥρμησεν ἐπάνω μου. Τὸ ὑποδέχθηκα μὲ τὸν χιτῶνα τυλιγμένο στὸ μπράτσο μου καὶ κρατώντας στὸ ἕνα χέρι ἕνα βέλος· μὲ τὸ ἄλλο σήκωσα τὸ ρόπαλό μου καὶ τὸ

κατέβασα μὲ δύναμη στὸ μέτωπο τοῦ θηρίου. Ἡ ἀγριλιά, ἂν καὶ τόσο σκληρή, ἔσπασε σὲ δυὸ πάνω στὸ κρανίο τοῦ ἀδάμαστου ζώου. Τὸ χτύπημα, ὅμως, δὲν ἔμεινε χωρὶς κανένα ἀποτέλεσμα· γιατί, ἐκείνη τὴ στιγμή, τὸ τέρας ἑτοιμαζόταν νὰ ριχθῇ ἐπάνω μου· τὰ πόδια του δὲν ἄγγιζαν κιόλας τὴ γῆ· ἀπὸ τὸ χτύπημα ὅμως ζαλίσθηκε κ' ἔπεσε, καὶ παχὺ σύννεφο σκέπασε τὰ μάτια του.

»Βλέποντάς το ζαλισμένο ἀπὸ τὸν πόνο, ἔρριξα καταγῆς τὸ τόξο καὶ τὴ φαρέτρα μου καί, χωρὶς νὰ τοῦ δώσω καιρὸ νὰ συνέλθῃ, ἔπεσα ἐπάνω του. Μὲ δύναμη ἔσφιξα τὸ λαιμό του, ἀπὸ πίσω ὅμως, γιὰ νὰ ἀποφύγω τὰ νύχια του· μὲ τὰ πόδια μου ἐπάτησα τὰ δικά του καὶ μὲ τὸ σῶμα μου τὰ πλευρά του· ἔτσι τὸ ἔπνιξα καὶ ἡ βρωμερὴ ψυχή του πῆγε νὰ περιπλανιέται στὸ βασίλειο τοῦ ἐρέβους.

»Ἔπειτα ἐκοίταξα νὰ βρῶ τρόπο νὰ τὸ γδάρω, γιατὶ τὸ δέρμα του ἦταν πολὺ σκληρὸ καὶ δὲν τὸ ἔκοβαν μήτε τὸ σίδερο, μήτε ἡ πέτρα. Ἐκείνη τὴ στιγμὴ κάποιος θεὸς μὲ φώτισε νὰ χρησιμοποιήσω σ' αὐτὴν τὴ δουλειὰ τὰ νύχια τοῦ λιονταριοῦ. Τὸ ἔγδαρα λοιπόν, πῆρα τὸ δέρμα του, ποὺ εἶναι σκληρότερο κι ἀπὸ σίδερο, καὶ τὸ φόρεσα στὴν πλάτη μου· ἀπέκτησα ἔτσι ἕνα θώρακα ἀδιαπέραστον ἀπὸ τὰ βέλη τῶν ἐχθρῶν μου».

Ἐλέγετο, ἐπίσης, ὅτι κατὰ τὴν πάλην του μὲ τὸν λέοντα τῆς Νεμέας, ὁ Ἡρακλῆς εἶχε χάσει ἕνα δάκτυλον, ἀποκοπέντα ἀπὸ τὸ θηρίον. Οἱ Σπαρτιᾶται, μάλιστα, εἶχαν ἀφιερώσει τάφον εἰς τὸ μέλος αὐτὸ τοῦ ἥρωος, ἐπὶ τοῦ τάφου δὲ εἶχαν στήσει μαρμάρινον λέοντα.

Καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις

Δὲν ὑπάρχει θέμα ποὺ οἱ ἀγγειογράφοι νὰ ἐχρησιμοποίησαν τόσον συχνὰ ὅσον τὴν πάλην τοῦ Ἡρακλέους ἐναντίον τοῦ λέοντος τῆς Νεμέας. Ἀντιθέτως δὲ ἀπὸ ὅ,τι μερικοὶ ἀπεπειράθησαν νὰ ἀποδείξουν, δὲν διεπιστώθη εἰς τὸ προκείμενον καμμία ἐπίδρασις τῆς ἀνατολικῆς τέχνης ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς. Ἀρχικῶς ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ λέων εἰκονίζοντο εἰς κάποιαν ἀπόστασιν ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον, μὲ τὴν πάροδον δὲ τοῦ χρόνου εἰκονίζοντο ὁλονὲν πλησιέστερον. Ὁ ἥρως κρατεῖ ὑψωμένον τὸ ρόπαλον, εἰς μεταγενεστέρας δὲ ἀγγειογραφίας ξίφος.

Εἰς τὰ μελανόμορφα ἀρχαῖα ἀττικὰ ἀγγεῖα ὁ ἥρως παρίσταται συνήθως προχωρῶν πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ στραγγαλίζων μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι τὸν λέοντα ἀνωρθωμένον. Καὶ εἰς ἄλλα μὲν ἀγγεῖα κρατεῖ εἰς τὸ δεξιὸ χέρι ξίφος, εἰς ἄλλα τὸ ἀριστερὸ πόδι τοῦ

λέοντος, καὶ εἰς ἄλλα χρησιμοποιεῖ καὶ τὰ δύο χέρια πρὸς στραγγαλισμὸν τοῦ θηρίου.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος, ἄρχισαν νὰ παριστάνουν τὸν Ἡρακλέα ριπτόμενον ἐπὶ τοῦ λέοντος καὶ στραγγαλίζοντα

Τὸ ἅρμα τοῦ Ἡλίου.
(Ἔργον τοῦ Vasari)

αὐτὸν διὰ τῶν χειρῶν του. Ὁ τύπος αὐτὸς ἐπεκράτησεν ὁριστικῶς εἰς τὴν ἑλληνικὴν τέχνην, μὲ παραλλαγὰς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐπιτυχεῖς καὶ ἐνδιαφερούσας.

Η ΛΕΡΝΑΙΑ ΥΔΡΑ

Ὁ δεύτερος ἆθλος τοῦ Ἡρακλέους

«Ὁ **δεύτερος** ἆθλος, τὸν ὁποῖον ὁ Εὐρυσθεὺς ἐπέβαλεν εἰς τὸν Ἡρακλέα, ἦτο ἡ ἐξόντωσις τῆς Λερναίας ὕδρας» (Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος). Ὁ Ἡσίοδος λέγει ὅτι τὸ μυθικὸν αὐτὸ ζῷον εἶχε γεννηθῆ ἀπὸ τὸν Τυφωέα καὶ τὴν Ἔχιδναν, δὲν λέγει ὅμως, ὅπως οἱ μεταγενέστεροι συγγραφεῖς, ὅτι εἶχε περισσοτέρας ἀπὸ μίαν κεφαλάς. Ἐξ ἄλλου, οἱ συγγραφεῖς αὐτοὶ διίστανται διὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν κεφαλῶν, ὁ ὁποῖος κυμαίνεται μεταξὺ ἐννέα καὶ ἑκατόν. Εὐρύτερον διαδεδομένη ἦτο ἡ ἐκδοχὴ τοῦ Ἀπολλοδώρου τοῦ Ἀθηναίου, ὁ ὁποῖος λέγει ὅτι ἡ ὕδρα ἦτο ζῷον ὑπερμέγεθες, μὲ ἐννέα κεφαλὰς «ἀπὸ τὰς ὁποίας ὀκτὼ ἦσαν θνηταί, ἡ δὲ ἐνάτη ἀθάνατος». Ἀπὸ τὰ ἕλη τῆς Λέρνης, ὅπου ἐζοῦσεν,

ἡ ὕδρα ἔκαμνεν ἐπιδρομὰς εἰς τὰς γειτονικὰς περιοχὰς καὶ κατέστρεφε τὰ ποίμνια.

Εἰς τὴν πάλην του κατὰ τῆς Λερναίας ὕδρας, ὅπως καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα ἔργα του, ὁ Ἡρακλῆς εἶχε συμπαραστάτην καὶ πιστὸν σύντροφον τὸν Ἰόλαον, υἱὸν τοῦ Ἰφικλέους καὶ τῆς Αὐτομεδούσης. Αὐτὸς ὡδηγοῦσε τὸ ἅρμα τοῦ ἥρωος. Μαζὶ ἐπῆγαν εἰς τὴν Λέρνην, ἐκεῖ δὲ ὁ Ἰόλαος ἐσταμάτησε τὸ ἅρμα. «Εὗρῆκαν», λέγει ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος, «τὴν ὕδρα ἐπάνω σ' ἕνα μικρὸ ὕψωμα, κοντὰ στὴν πηγὴ Ἀμυμώνη, ὅπου ἦταν τὸ καταφύγιό της.

»Ὁ Ἡρκκλῆς τὴν ἀνάγκασε νὰ βγῆ ἀπὸ ἐκεῖ, ρίχνοντάς της ἀναμμένα βέλη. Τὴν ἔπιασε τότε, ἀλλὰ ἐκείνη τυλίχθηκε στὸ ἕνα πόδι του καὶ τὸν ἐμπόδιζε νὰ κινηθῆ. Ὁ ἥρως χτυποῦσε τὶς κεφαλές της μὲ τὸ ρόπαλό του, μὰ αὐτὸ δὲν χρησίμευε σὲ τίποτε, γιατὶ γιὰ μιὰ κεφαλὴ ποὺ συνέτριβε ξεφύτρωναν δυό. Ἐπὶ πλέον, ἕνας τεράστιος κάβουρας βοηθοῦσε τὴν ὕδρα, δαγκώνοντας τὸ πόδι τοῦ Ἡρακλέους. Πρώτη λοιπὸν δουλειὰ τοῦ ἥρωος ἦταν νὰ σκοτώση τὸν κάβουρα. Φώναξε κατόπιν τὸν Ἰόλαο νὰ τὸν βοηθήση. Κι αὐτός, ἀφοῦ ἔβαλε φωτιὰ σ' ἕνα μέρος ἀπὸ τὸ γειτονικὸ δάσος, ἔκαιε μὲ ἀναμμένους δαυλοὺς τὰ κεφάλια, καθὼς ξεφύτρωναν, καὶ τὰ κατέστρεφε. Ἀφοῦ ἐτελείωσε μὲ τὶς κεφαλὲς ποὺ ξαναγεννιόνταν, ὁ Ἡρακλῆς ἔθαψε τὴν ἀθάνατη κεφαλὴ στὸ δρόμο Λέρνης—Ἐλεοῦντος, κ' ἔβαλε ἀπὸ πάνω μιὰ μεγάλη πέτρα. Κατόπιν ἄνοιξε τὸ σῶμα τῆς ὕδρας καὶ ἐβούτηξε τὶς αἰχμὲς τῶν βελῶν του στὸ δηλητήριό της».

Κατά τινας συγγραφεῖς, ὁ Ἰόλαος εἶχε πληγωθῆ ἀπὸ τὴν ὕδραν, τὸ ἴδιον δὲ εἶχε πάθει καὶ ὁ Ἡρακλῆς. Ὁ Στέφανος ὁ Βυζάντιος λέγει ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης, γεμᾶτος πληγὰς ἀπὸ τὰ δήγματα τῆς ὕδρας, ἠρώτησε τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν τί ἔπρεπε νὰ κάμη, διὰ νὰ γίνη καλά. Ἡ Πυθία τὸν συνεβούλευσε νὰ ὑπάγη εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ νὰ ἀναζητήση ἓν χόρτον ὅμοιον μὲ τὴν ὕδραν, ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ὁποίου θὰ τὸν ἐθεράπευεν ἀσφαλῶς. Ὁ Ἡρακλῆς, ἀκολουθῶν τὴν ὑπόδειξιν, ἐπεδόθη εἰς ἐρεύνας, πλησίον δὲ τῶν ὀχθῶν ἑνὸς ποταμοῦ ἀνεκάλυψε τὸ ζητούμενον χόρτον καὶ ἐθεραπεύθη. Εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος, ἔκτισεν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο πόλιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔδωσε τὸ ὄνομα Ἀκὴ (θεραπεία, ἴασις).

Ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος προσθέτει ὅτι ὁ Εὐρυσθεὺς «μὲ κανένα τρόπο δὲν ἠθέλησε νὰ λογαριάση τὸν ἆθλο αὐτὸ στοὺς δώδεκα ἄθλους, γιατὶ στὴν ἐξόντωση τῆς ὕδρας ὁ Ἡρακλῆς εἶχε καὶ βοηθό, τὸν Ἰόλαο».

Ἡ Ἥρα θηλάζουσα τὸν Ἡρακλέα.
(Ἀρχαῖον γλυπτόν. Ρώμη. Μουσεῖον τοῦ Βατικανοῦ)

Καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις

Διακρίνομεν σαφῶς δύο κυρίους τύπους εἰς τὴν ἀναπαράστασιν τοῦ ἐπεισοδίου αὐτοῦ ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους καλλιτέχνας. Εἰς τὸν πρῶτον, ὁ Ἡρακλῆς ἀγωνίζεται μόνος κατὰ τῆς ὕδρας. Ἔχει κατέλθει ἀπὸ τὸ ἅρμα, τὸ ὁποῖον ὡδηγοῦσεν ὁ Ἰόλαος, καὶ κτυπᾷ τὸ τέρας μὲ τὰ βέλη του, τὸ ρόπαλόν του καὶ τὸ ξίφος του, ἐνῷ ὁ σύντροφός του παρακολουθεῖ ἀπὸ μακρὰν τὸ θέαμα, καὶ ὁ κάβουρας προσπαθεῖ νὰ τὸν δαγκώσῃ. Εἰς τὰς ἀγγειογραφίας αὐτὰς εἰκονίζεται ἐπίσης ἡ Ἀθηνᾶ ἐνθαρρύνουσα τὸν ἥρωα. Εἰς τὸν δεύτερον τύπον, ὁ Ἡρακλῆς ἔχει βοηθὸν τὸν Ἰόλαον, ὡπλισμένον μὲ δαυλούς, κτυπᾷ δὲ τὴν ὕδραν μὲ δρέπανον. Τὸ τέρας παρίσταται ὡς ἑρπετὸν μὲ πολὺ χονδρὸν κορμόν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον φύονται σώματα ἑρπετῶν μὲ κεφαλάς.

Η ΚΕΡΥΝΙΤΙΣ ΕΛΑΦΟΣ

Ὁ τρίτος ἆθλος

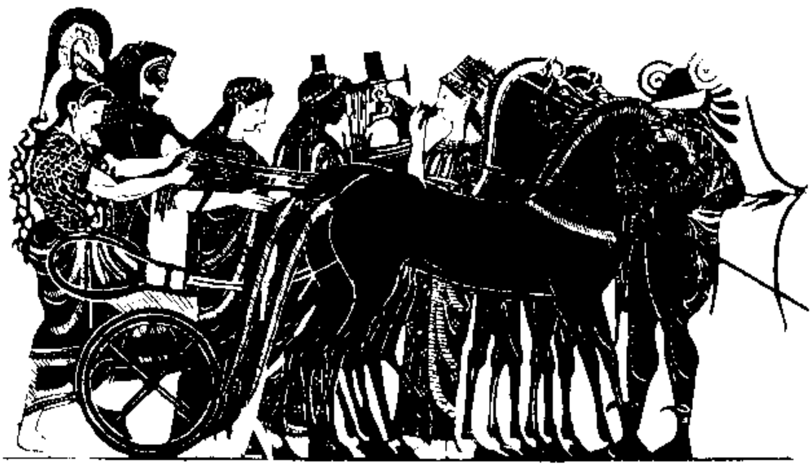
Ἡ Κερυνῖτις ἔλαφος, τὴν ὁποίαν ὁ Εὐρυσθεὺς διέταξε τὸν Ἡρακλέα νὰ τοῦ φέρῃ ζωντανήν, δὲν ἦτο, ὅπως ὁ λέων τῆς Νεμέας καὶ ἡ Λερναία ὕδρα, τέρας φρικτὸν καὶ κακοποιόν. Ἀφιερωμένη εἰς τὴν Ἄρτεμιν ἀπὸ τὴν Ταϋγέτην, κόρην τοῦ Ἄτλαντος, ἡ μυθικὴ αὐτὴ ἔλαφος εἶχε κέρατα χρυσᾶ καὶ πόδας χαλκοῦς. Καὶ ὅπως ἦτο ἀκούραστος εἰς τὸ τρέξιμο, κανεὶς ποτὲ δὲν κατώρθωσε νὰ τὴν φθάσῃ. Μεταξὺ αὐτῆς λοιπὸν καὶ τοῦ Ἡρακλέους, ἤρχισεν ἀγὼν ταχύτητος. Τὸ καταφύγιόν της εὑρίσκετο εἴτε εἰς τὸ ὄρος Κερύνειαν εἴτε εἰς τὸν ἐν Οἰνόῃ ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος. Ἓν ἔτος διήρκεσεν ἡ καταδίωξις. Παρασύρουσα τὸν ἥρωα ἐπὶ τὰ ἴχνη της, ἡ ἔλαφος ἔτρεξε, κατὰ τὸν Πίνδαρον, χωρὶς ἀνάπαυλαν μέχρι τῆς χώρας τῶν Ὑπερβορείων, κατόπιν δὲ ἐπέστρεψε διὰ τῆς ἰδίας ὁδοῦ. Τὴν στιγμὴν ποὺ ἐπρόκειτο νὰ περάσῃ τὸν Λάδωνα ποταμόν, διὰ νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος, ὁ Ἡρακλῆς, κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον τὸν Ἀθηναῖον, τὴν ἠμπόδισε νὰ τὸ κάμῃ, ρίπτων ἐναντίον της βέλη, καὶ κατώρθωσε τελικῶς νὰ τὴν συλλάβῃ. Κατὰ τὸν ἴδιον συγγραφέα, «ὁ Ἡρακλῆς ἐπῆρε τὴν ἔλαφον εἰς τοὺς ὤμους του καὶ τὴν μετέφερε διὰ μέσου τῆς Ἀρκαδίας. Ἐκεῖ ποὺ ἐπήγαινε, συνήντησε τὴν Ἄρτεμιν καὶ τὸν Ἀπόλλωνα. Ἡ θεὰ τοῦ κυνηγίου ἠθέλησε νὰ τοῦ πάρῃ τὴν ἔλαφον, τὸν ἐκάκισε μάλιστα ποὺ ἐξετέθη εἰς τὸν κίνδυνον νὰ σκοτώσῃ ἕνα ζῷο ἀφιερωμένο σ' αὐτήν. Ὁ ἥρως διηγήθη τότε τί συνέβαινε καὶ εἶπεν ὅτι τὸ ἁμάρ-

τημα θὰ ἔπρεπε νὰ καταλογισθῇ εἰς τὸν Εὐρυσθέα. Στὸ τέλος, ἀφοῦ κατεπράϋνε τὴν θεάν, ἐπῆρε πάλιν τὴν ἔλαφον καὶ τὴν μετέφερε ζωντανὴν εἰς τὰς Μυκήνας».

Κατ' ἄλλην ἐκδοχήν, ὁ Ἡρακλῆς συνέλαβε τὴν ἔλαφον μὲ δίκτυον.

Καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις

Οἱ ἀγγειογράφοι παριστάνουν γενικῶς τὸν Ἡρακλέα τὴν στιγμὴν ποὺ κατώρθωσε νὰ συλλάβῃ τὴν ἔλαφον. Τὴν κρατεῖ ἀπὸ τὰ κέρατα καὶ βαδίζει δίπλα της. Εἰς μερικὰς ἀγγειογραφίας εἰκονίζεται καὶ ἡ Ἄρτεμις προστρέχουσα εἰς βοήθειαν τοῦ ζώου,

Ἡρακλῆς καὶ Κόρη.
(Ἀμφορεὺς βακχικός)

ποὺ τῆς ἦτο ἀφιερωμένον. Εἰς ἕνα μελανόμορφον ἀμφορέα ἡ ἔλαφος εἰκονίζεται συλλαμβανομένη κάτω ἀπὸ μηλέαν, δίπλα εἰς τὴν ὁποίαν στέκουν δύο νεάνιδες. Ὁ Ἡρακλῆς δίδει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι θέλει νὰ σύρῃ τὸ ζῷον ἐπάνω του. Ἄλλα μνημεῖα παριστάνουν τὸν Ἡρακλέα παλαίοντα μὲ τὸν Ἀπόλλωνα διὰ τὴν κατοχὴν τῆς ἐλάφου, θέμα δηλαδὴ ἀνάλογον μὲ τὴν περὶ τρίποδος διένεξιν. Εἰς τὰς μετόπας τοῦ ναοῦ τῆς Ὀλυμπίας καὶ τοῦ Θησείου, ὁ Ἡρακλῆς εἰκονίζετο κρατῶν ἀπὸ τὰ κέρατα, μὲ τὰ δύο χέρια, τὴν ἔλαφον, ριγμένην καταγῆς, καὶ μὲ τὸ γόνατο ἐπάνω εἰς τὴν ράχιν τοῦ ζῴου. Ὅπως ἤδη παρετηρήθη, οἱ καλλιτέχναι ἀντικατέστησαν συχνὰ τὴν ἔλαφον μὲ ἕνα ἔλαφον.

Ο ΕΡΥΜΑΝΘΙΟΣ ΚΑΠΡΟΣ
Ο ΗΡΑΚΛΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΚΕΝΤΑΥΡΟΙ ΤΗΣ ΦΟΛΟΗΣ

Ὁ τέταρτος ἆθλος

Μὲ τὸν μῦθον τῆς συλλήψεως τοῦ Ἐρυμανθίου κάπρου συνδέεται ὁ μῦθος τῶν Κενταύρων τοῦ ὄρους Φολόης, ὁ ὁποῖος πιθανώτατα ἀπετέλει ἀρχικῶς χωριστὸν μῦθον. Μερικοὶ συγγραφεῖς, ἐξ ἄλλου, τοποθετοῦν διαφορετικά, ἀπὸ χρονικῆς ἀπόψεως, τὴν ἐν λόγῳ περιπέτειαν, παρεμβάλλοντες αὐτὴν εἰς τὸν μῦθον τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ Γηρυόνου. Πάντως, γενικῶς ἀποδεκτὴ ἀπὸ τοὺς μυθογράφους εἶναι ἡ ἐκδοχὴ τοῦ Ἀπολλοδώρου τοῦ Ἀθηναίου.

Βαδίζων πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ κάπρου, ὁ ὁποῖος, κατερχόμενος ἀπὸ τὸ ὄρος Ἐρύμανθον, ἐπέφερε μεγάλας καταστροφὰς εἰς ὁλόκληρον τὴν Ψωφίδα, καὶ τὸν ὁποῖον ὁ Ἡρακλῆς ὤφειλε νὰ φέρῃ ζωντανὸν εἰς τὸν Εὐρυσθέα, ὁ ἥρως, λέγει ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος, διέσχισε τὴν Φολόην, ὅπου ἔγινε δεκτὸς ἀπὸ τὸν Κένταυρον Φόλον, υἱὸν τοῦ Σειληνοῦ καὶ μιᾶς Νύμφης μηλιάδος. Ὁ Φόλος παρέθεσεν εἰς τὸν ἥρωα κρέας ψημένο, αὐτὸς ὅμως ἐπροτιμοῦσε νὰ τρώγῃ ἄψητο. Κατόπιν ὁ Ἡρακλῆς ἐζήτησε νὰ πιῇ. Σύμφωνα μὲ ἕνα μῦθον, διὰ τὸν ὁποῖον ἔγινεν ἤδη λόγος εἰς προηγούμενον κεφάλαιον, ὁ Φόλος, προσκληθεὶς ὡς διαιτητὴς εἰς τὴν διένεξιν τοῦ Ἡφαίστου μὲ τὸν Διόνυσον διὰ τὴν κατοχὴν τῆς νήσου Νάξου, εἶχεν ἀποφανθῆ ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Σεμέλης. Εἰς ἀνταμοιβὴν εἶχε λάβει ἀπὸ τὸν Διόνυσον πίθον οἴνου, μὲ τὴν σύστασιν νὰ μὴ τὸν ἀνοίξῃ πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ἡρακλέους.

Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον, ὁ οἶνος αὐτὸς ἦτο κοινὸν κτῆμα ὅλων τῶν Κενταύρων καὶ ὁ Φόλος δὲν συγκατετέθη νὰ ἀνοίξῃ τὸν πίθον παρὰ κατόπιν διαβεβαιώσεως τοῦ Ἡρακλέους ὅτι δὲν εἶχε νὰ φοβηθῇ τίποτε ἀπὸ τοὺς ὁμοφύλους του. Ἐκεῖνοι ὅμως, ἑλκυσθέντες «ἀπὸ τὴ μυρωδιὰ τοῦ κρασιοῦ, ἔφθασαν ἐντὸς ὀλίγου, ὡπλισμένοι μὲ πέτρες καὶ ἔλατα, μπροστὰ στὸ σπήλαιο τοῦ Φόλου. Ὁ Ἡρακλῆς, πρῶτα ἔτρεψε εἰς φυγὴν τὸν Ἄγχιο καὶ τὸν Ἀγρεῖο, ποὺ πρῶτοι ἐτόλμησαν νὰ μποῦν στὸ σπήλαιο, καὶ ὕστερα κατεδίωξε τοὺς ἄλλους, ρίχνοντας συνεχῶς ἐναντίον τους βέλη, μέχρι τοῦ Μαλέα, ἀπὸ ὅπου κατέφυγαν στὸν Χείρωνα· αὐτός, κυνηγημένος ἀπὸ τοὺς Λαπίθες τοῦ Πηλίου, εἶχεν ἐγκατασταθῆ κοντὰ στὸ Μαλέα.

»Ὁ Ἡρακλῆς ἐξακολουθοῦσε, σ' αὐτὸ τὸ ἀναμεταξύ, νὰ ρίχνῃ βέλη κατὰ τῶν Κενταύρων, ἕνα δὲ ἀπὸ αὐτά, ἀφοῦ ἐπέρασε τὸ

Ὁ Ἡρακλῆς καὶ αἱ Ἑσπερίδες.
(Ἀνάγλυφον. Ρώμη. Villa Albani)

χέρι τοῦ 'Ελάτου, ἐτραυμάτισε τὸν Χείρωνα στὸ πόδι. Λυπημένος γι' αὐτὸ ὁ 'Ηρακλῆς, ἔτρεξε ἀμέσως κοντὰ στὸν τραυματία, ἔβγαλε τὸ βέλος ἀπὸ τὴν πληγὴ καὶ ἔβαλε ἐπάνω ἕνα βάλσαμο, ποὺ τοῦ ἔδωσε ὁ Χείρων ὁ ἴδιος». Γνωρίζομεν ἤδη ὅτι, ἐπειδὴ ἡ πληγή του παρέμενεν ἀνίατος, ὁ Χείρων, ὁποῖος ἦτο ἀθάνατος, ἐπροτίμησε νὰ ἀποθάνῃ καὶ ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Δία νὰ δώσῃ εἰς τὸν Προμηθέα τὴν ἀθανασίαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν αὐτὸς παρῃτεῖτο. «Οἱ ὑπόλοιποι Κένταυροι», συνεχίζει ὁ 'Απολλόδωρος, «ἐσκόρπισαν ἐδῶ κ' ἐκεῖ: μερικοὶ ἀνέβηκαν στὸ βουνὸ Μαλέα, ὁ Εὐρυτίων κατέφυγε στὴ Φολόη, ὁ Νέσσος στὸν ποταμὸ Εὔηνο· τοὺς ὑπόλοιπους τοὺς ἔκρυψεν ὁ Ποσειδῶν σ' ἕνα βουνό.

»"Οταν ὁ 'Ηρακλῆς ἐγύρισε στὸ σπήλαιο τοῦ Φόλου, τὸν εὑρῆκε νεκρό, μαζὶ μὲ πολλοὺς ἄλλους. 'Ο Φόλος εἶχε τραβήξει ἕνα βέλος ἀπὸ ἕνα πτῶμα καὶ ἐθαύμαζε ἔκπληκτος πῶς ἕνα τόσο μικρὸ πρᾶγμα μποροῦσε νὰ καταστρέφῃ τόσο μεγάλα σώματα· σ' αὐτὸ ἐπάνω, τὸ βέλος ξέφυγε ἀπὸ τὰ χέρια του, ἐτρύπησε τὸ πόδι του καὶ ἐπροξένησε ἀμέσως τὸν θάνατό του. 'Ο 'Ηρακλῆς τὸν ἔθαψε».

Μετὰ τὴν ἧτταν τῶν Κενταύρων, ὁ 'Ηρακλῆς ἐξηκολούθησε τὴν καταδίωξιν τοῦ κάπρου. "Οταν τὸν ἀνεῦρε, τὸν ἠνάγκασε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ καταφύγιόν του. «Τὸν κυνήγησε μὲ φωνὲς μέσα στὸ χιόνι, ποὺ ἦταν πολὺ ψηλό, ὥσπου τὸν κούρασε. Τὸν ἔπιασε τότε καὶ τὸν πῆγε στὶς Μυκῆνες».

Καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις

'Ο μῦθος περὶ τοῦ 'Ερυμανθίου κάπρου ἐχρησιμοποιήθη συχνὰ ὡς θέμα ἀπὸ τοὺς ζωγράφους τῶν ἀττικῶν ἀγγείων. Αἱ ἀρχαιότεραι ἀπὸ τὰς διασωθείσας ἀγγειογραφίας χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 6ου π. Χ. αἰῶνος. Εἰς αὐτὰς ὁ 'Ηρακλῆς εἰκονίζεται μεταφέρων τὸν ἀγριόχοιρον ἐπὶ τῶν ὤμων του καὶ φθάνων ἐνώπιον μεγάλου πίθου, χρησιμοποιουμένου διὰ τὴν ἐναποθήκευσιν οἴνου καὶ χωμένου κατὰ τὸ ἥμισυ περίπου εἰς τὸ χῶμα, εἰς τὸν ὁποῖον ἑτοιμάζεται νὰ ἀπορρίψῃ τὸ φορτίον του. 'Απὸ τὸν πίθον προβάλλουν ἡ κεφαλὴ καὶ τὰ χέρια τοῦ περιτρόμου Εὐρυσθέως. Εἰς μερικὰς ἀγγειογραφίας, ὁ ἥρως συνοδεύεται ἀπὸ τὸν 'Ιόλαον, ὁ ὁποῖος μεταφέρει τὰ ὅπλα τοῦ 'Ηρακλέους, τὸ ρόπαλον καὶ τὸ τόξον. 'Η 'Αθηνᾶ καὶ ὁ 'Ερμῆς εἰκονίζονται ἀρκετὰ συχνὰ συνοδεύοντες τὸν ἥρωα.

'Ο ζωγράφος Εὐφρόνιος, ὁ ὁποῖος ἀνήκει εἰς τὴν μεταβατικὴν περίοδον, μεταξὺ 6ου καὶ 5ου π. Χ. αἰῶνος, παρουσιάζει τὸν

Ἡρακλέα μόνον, ἐνώπιον τῶν κατῃσχυμμένων καὶ ἐντρόμων γονέων τοῦ Εὐρυσθέως. Ἐπὶ ἀττικοῦ ἀναγλύφου τῆς αὐτῆς περίπου ἐποχῆς, ὁ Ἡρακλῆς εἰκονίζεται μόνος μετὰ τοῦ κάπρου. Ἀττικὰ ἀγγεῖα μεταγενεστέρας ἐποχῆς παριστάνουν τὸν Ἡρακλέα σκυμμένον ἐπάνω ἀπὸ τὸν ἀγριόχοιρον, νὰ τὸν πιάνῃ καταλλήλως διὰ νὰ τὸν ρίψῃ εἰς τοὺς ὤμους του.

Ἡ περιπέτεια τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ Κενταύρου Φόλου ἀπετέλεσε θέμα ἀρκετῶν ἀγγειογραφιῶν (τριάντα δύο διεσώθησαν). Ἡ περισσότερον εἰκονιζομένη σκηνὴ εἶναι ἐκείνη, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἡρακλῆς ἀνοίγει τὸν περίφημον πίθον μὲ τὸ κρασὶ τοῦ Διονύσου ἢ ἀντλεῖ ἀπὸ αὐτόν. Εἰς μερικὰς ἀπὸ τὰς ἀγγειογραφίας αὐτάς, ὁ ἥρως εἶναι μόνος· εἰς ἄλλας συνοδεύεται ἀπὸ ἕνα ἢ δύο

Ἡ Ἠὼς ἀκολουθοῦσα τὸν Κέφαλον.
(Κρατὴρ ἐκ τῆς συλλογῆς Blacas)

Κενταύρους· ἐνίοτε ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ὁ Ἑρμῆς εἶναι παρόντες εἰς τὴν σκηνήν. Οἱ καλλιτέχναι παρέστησαν ἐπίσης τὸν Ἡρακλέα παλαίοντα μὲ ἕνα ἢ δύο Κενταύρους.

Εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἀνευρέθη ἀρχαϊκὸν ὀρειχάλκινον ἀνάγλυφον μὲ παράστασιν τῆς σκηνῆς αὐτῆς, ἡ ὁποία, ὡς φαίνεται, εἰκονίζετο καὶ ἐπὶ τοῦ κιβωτίου τοῦ Κυψέλου καὶ τοῦ θρόνου τῶν Ἀμυκλῶν. Εἰς τὰς ἀγγειογραφίας, ἡ πάλη τοῦ Ἡρακλέους μὲ τοὺς Κενταύρους συναντᾶται ὀλιγώτερον συχνὰ ἀπὸ τὴν ἄφιξίν του εἰς τὸ σπήλαιον τοῦ Φόλου καὶ τὴν ἄντλησιν τοῦ οἴνου, τοῦ ὁποίου ἡ μυρωδιὰ προσείλκυσεν, ὅπως εἴδαμεν, τοὺς Κενταύρους καὶ ἔγινεν αἰτία τῆς καταστροφῆς των.

ΟΙ ΣΤΑΥΛΟΙ ΤΟΥ ΑΥΓΕΙΟΥ

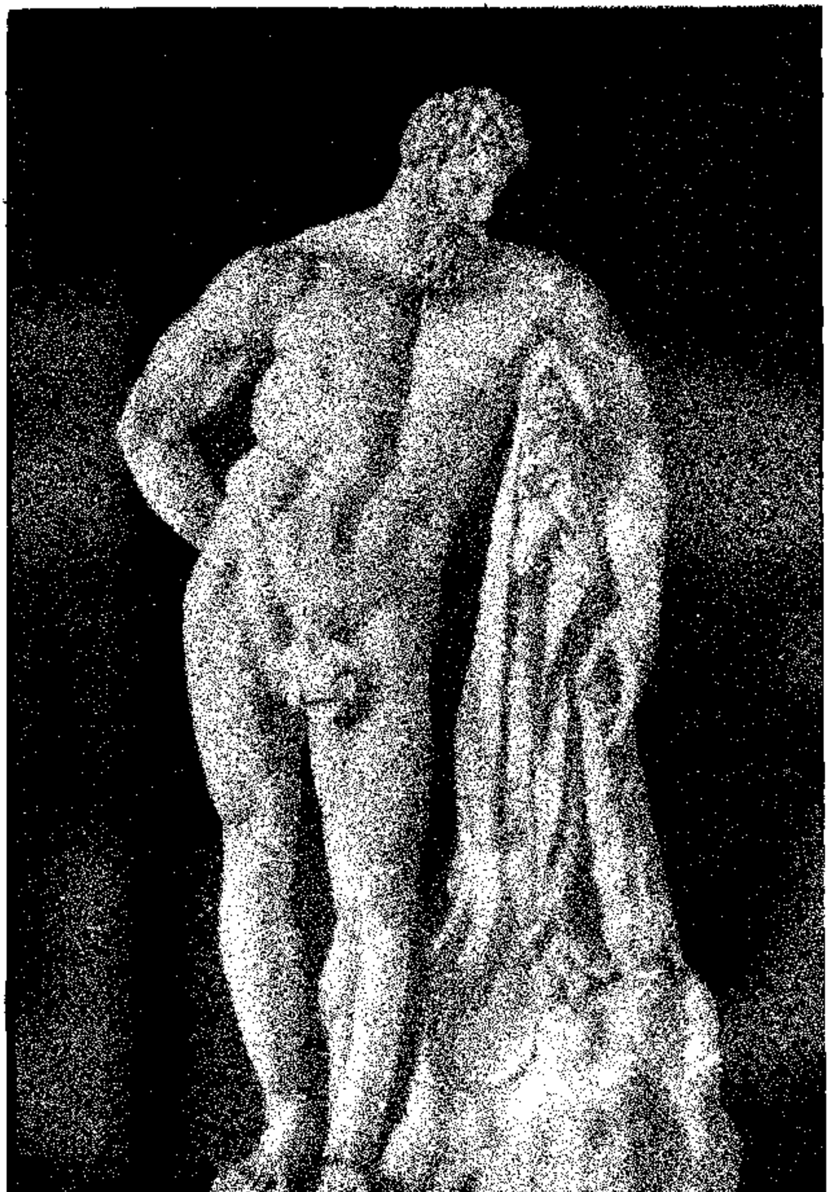
Ὁ πέμπτος ἆθλος

«Ὁ πέμπτος ἆθλος τὸν ὁποῖον ὁ Εὐρυσθεὺς ἐπέβαλεν εἰς τὸν Ἡρακλέα», λέγει ὁ Ἀπολλόδωρος, «ἦτο νὰ καθαρίσῃ τοὺς σταύλους τοῦ Αὐγείου». Ὁ Αὐγείας ἦτο βασιλεὺς τῆς Ἤλιδος, εἶχε δὲ πατέρα κατ' ἄλλους μὲν τὸν Ἥλιον, κατ' ἄλλους δὲ τὸν Ποσειδῶνα. Ὁ Παυσανίας λέγει ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ Ἑλένου. Ἐλέγετο ἐπίσης ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ Φόρβαντος. Περὶ τοῦ Αὐγείου γίνεται λόγος καὶ εἰς τὴν Ἰλιάδα, ὅταν ὁ Νέστωρ διηγεῖται ὅτι «ἔστειλε τέσσερις δρόμωνες, γυμνασμένους στὸ τρέξιμο, μαζὶ μὲ τὰ ἁρματά τους, γιὰ νὰ διεκδικήσουν ἕναν τρίποδα. Ὁ Αὐγείας ὅμως τοὺς ἐκράτησε καὶ ἔστειλε πίσω μόνο τὸν ἡνίοχο, θλιμμένο ποὺ εἶχε χάσει τοὺς δρόμωνές του». Ὁ Αὐγείας ἔλαβε μέρος εἰς τὴν Ἀργοναυτικὴν ἐκστρατείαν, κατεῖχε δὲ ἀναρίθμητα ποίμνια, δῶρον τοῦ πατέρα του Ἡλίου.

Κατὰ τὸν Πλίνιον, ὁ Αὐγείας πρῶτος ἐπενόησε τὴν λίπανσιν τῶν ἀγρῶν πρὸς αὔξησιν τῆς γονιμότητός των. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ ἐδάφη τῆς Ἤλιδος εἶναι ἐκ φύσεως πλούσια καὶ γόνιμα, ἡ μεγάλη συσσώρευσις λιπασμάτων τὰ ἔκαμε ἄγονα. «Ὁ Ἡρακλῆς παρουσιάσθηκε στὸν Αὐγεία, χωρὶς νὰ τοῦ πῇ τίποτε γιὰ τὴ διαταγὴ τοῦ Εὐρυσθέως, καὶ τοῦ ἐπρότεινε νὰ καθαρίσῃ ἐντελῶς τοὺς σταύλους του ἀπὸ τὴν κόπρον μέσα σὲ μιὰ μέρα, ἂν ἐδέχετο νὰ τοῦ δώσῃ τὸ δέκατο ἀπὸ τὰ ζῷα του. Ὁ Αὐγείας, ποὺ δὲν ἠμποροῦσε νὰ φαντασθῇ ὅτι αὐτὸ ἦταν δυνατό, ἐδέχθη. Κατόπιν τούτου, ὁ Ἡρακλῆς πῆρε τὸν Φιλέα, τὸν γιὸ τοῦ Αὐγεία, γιὰ μάρτυρα, ἐγκρέμισε ἕναν τοῖχο ἀπὸ τοὺς σταύλους, διωχέτευσε μέσα σ' αὐτοὺς τὸ ρεῦμα τοῦ Ἀλφειοῦ καὶ τοῦ Πηνειοῦ, ποὺ ἔρρεαν ἐκεῖ κοντά, καὶ ἐκαθάρισε τοὺς σταύλους».

Ὅταν ὁ Ἡρακλῆς ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Αὐγείαν τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ὑποσχέσεώς του, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἤλιδος, κατόπιν ὑποδείξεως τοῦ Λεπρέου, ἀντέταξεν ἄρνησιν, ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι ὁ ἥρως εἶχεν ἐνεργήσει κατόπιν διαταγῶν τοῦ Εὐρυσθέως. Ἔφθασε μάλιστα μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι δὲν εἶχε δώσει καμμίαν ὑπόσχεσιν, καὶ ἐπρότεινεν εἰς τὸν ἥρωα νὰ φέρῃ τὴν διαφορὰν ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων. Ὁ Ἡρακλῆς ἐπεκαλέσθη τὴν μαρτυρίαν τοῦ Φιλέως, αὐτὸς δὲ δὲν ἐδίστασε νὰ καταθέσῃ κατὰ τοῦ ἰδίου πατρός του.

Χωρὶς νὰ ἀναμείνῃ τὴν ἀπόφασιν τοῦ δικαστηρίου, ὁ Αὐγείας διέταξε τὸν Ἡρακλέα καὶ τὸν υἱόν του νὰ ἐγκαταλείψουν ἀμέσως τὴν χώραν του. Ὁ ἥρως ἀνεχώρησεν, ἀλλ' ἐπανῆλθεν ἀμέ-

Ὁ Ἡρακλῆς τοῦ Γλύκωνος ἐξ Ἀθηνῶν, ὁ ὀνομαζόμενος Φαρνέσιος.
(Ἐθνικὸν Μουσεῖον, Νεάπολις)

σως ἐπὶ κεφαλῆς στρατοῦ. Λόγῳ ἀσθενείας του ὅμως, τὰ στρατεύματά του ἐνικήθησαν ἀπὸ τὰς δυνάμεις τοῦ Αὐγείου, τῶν ὁποίων ἐστρατήγουν οἱ ἀνεψιοί του Εὔρυτος καὶ Κτέατος. Εἰς δευτέραν ἐκστρατείαν, ὁ Ἡρακλῆς κατώρθωσε νὰ νικήσῃ τοὺς ἐχθρούς του καὶ νὰ σκοτώσῃ τὸν Αὐγείαν καὶ τοὺς υἱούς του. Κατόπιν τούτου, ὁ Φιλεύς, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀποσυρθῆ εἰς Δουλίχιον, ἐκλήθη καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τοῦ πατρός του.

Ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος διηγεῖται ὅτι, ὑποχρεωθεὶς ἀπὸ τὸν Αὐγείαν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἦλιδα, ὁ Ἡρακλῆς μετέβη εἰς τὸν Ὠλενόν, ὅπου ἐβασίλευεν ὁ Δεξαμενός. Αὐτὸς εἶχε μίαν κόρην, τὴν Μνησιμάχην, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὑποσχεθῆ νὰ δώσῃ ὡς σύζυγον εἰς τὸν Κένταυρον Εὐρυτίωνα. Ὁ Δεξαμενὸς ἱκέτευσε τότε τὸν Ἡρακλέα νὰ τὸν βοηθήσῃ καὶ ὁ ἥρως ἐσκότωσε τὸν Εὐρυτίωνα.

Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον, ὁ ἥρως ἐνυμφεύθη τὴν Μνησιμάχην. Θὰ ἴδωμεν περαιτέρω ὅτι ἡ περιπέτεια αὐτὴ παρουσιάζει πολλὰς ὁμοιότητας μὲ τὴν περίπτωσιν τῆς Δηιανείρας, τὴν ὁποίαν, ἄλλως τε, ὁ Ὑγῖνος παρουσιάζει ὡς κόρην τοῦ Δεξαμενοῦ.

«Ὁ Εὐρυσθεὺς δὲν ἠθέλησε νὰ λογαριάσῃ τὸν καθαρισμὸ τῶν σταύλων τοῦ Αὐγεία στοὺς δώδεκα ἄθλους, μὲ τὴν πρόφαση πὼς ὁ Ἡρακλῆς τὸν ἔκανε ἐπὶ ἀμοιβῇ».

Καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις

Ἐλάχισται εἶναι αἱ διασωθεῖσαι παραστάσεις αἱ σχετικαὶ μὲ τὸν μῦθον τῶν σταύλων τοῦ Αὐγείου. Οὐδεμία δὲ ἀγγειογραφία. Εἰς μίαν μετόπην τοῦ ναοῦ τῆς Ὀλυμπίας, παρίσταται ὁ Ἡρακλῆς, παρουσίᾳ τῆς Ἀθηνᾶς, προσπαθῶν νὰ ἀπορρίψῃ τὴν κόπρον μὲ ἕνα πτύον καὶ μίαν σκούπαν. Τὸ ἴδιον θέμα συναντᾶται ἐπὶ μερικῶν ἀναγλύφων νεωτέρας σχετικῶς ἐποχῆς.

ΑΙ ΣΤΥΜΦΑΛΙΔΕΣ ΟΡΝΙΘΕΣ

Ὁ ἕκτος ἆθλος

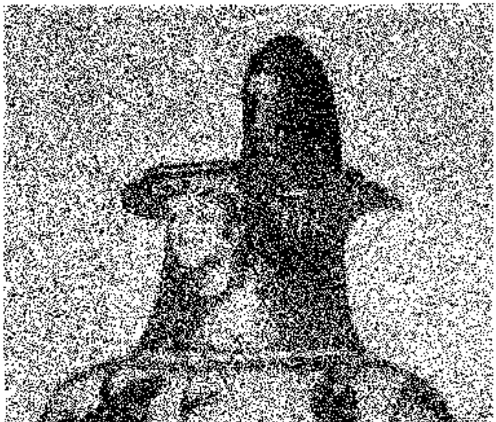
Πλησίον τῆς Στυμφάλης, πόλεως τῆς Ἀρκαδίας, ὑπῆρχεν ἕλος, ὀνομαζόμενον Στυμφαλίς, «σκεπασμένο ἀπὸ δένδρα καὶ πυκνοὺς θάμνους· πελώρια πουλιὰ κατέφευγαν ἐκεῖ, ἀπὸ φόβο μήπως οἱ λύκοι ἁρπάξουν τὴ λεία τους» (Ἀπολλόδωρος Ἀθηναῖος). Κατ' ἄλλην ἐκδοχήν, αὐτὰ τὰ πτηνὰ (ὄρνις θὰ πῇ γενικῶς: πτηνὸν) ἐτρέφοντο ἀπὸ σάρκας ἀνθρωπίνας.

Διὰ νὰ τὰς ἀναγκάσῃ νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ καταφύγιόν των,

ὁ Ἡρακλῆς ἐχρησιμοποίησε τὰ κρόταλα, ἔργον τοῦ Ἡφαίστου, πού τοῦ ἔδωσεν ἡ Ἀθηνᾶ. Ἀνελθὼν εἰς γειτονικὸν βουνό, ἔκαμε τόσον θόρυβον μὲ τὰ κρόταλα, πού αἱ ὄρνιθες ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰς φωλεάς των. Μόλις ἀνυψώθησαν εἰς τὸν ἀέρα, ὁ Ἡρακλῆς τὰς ἐξώντωσε μὲ τὰ βέλη του.

Κατ' ἄλλον συγγραφέα, αἱ Στυμφαλίδες ὄρνιθες δὲν ἔπεσαν ὑπὸ τὰ πλήγματα τοῦ Ἡρακλέους, ἀλλὰ κατέφυγαν εἴς τινα νῆσον, ἀπὸ τὴν ὁποίαν τὰς ἐξεδίωξαν οἱ Ἀργοναῦται.

Σύμφωνα μὲ ἄλλην ἐκδοχήν, αἱ Στυμφαλίδες ὄρνιθες δὲν ἦσαν πτηνά, ἀλλὰ κόραι τοῦ Στυμφάλου, υἱοῦ τοῦ Ἀρκάδος καὶ μιᾶς γυναικός, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα ἦτο Ὄρνις. Ἐπέσυραν δὲ ἐναντίον των τὴν ὀργὴν τοῦ Ἡρακλέους, διότι ἠρνήθησαν νὰ τὸν φιλοξενήσουν, ἐνῷ εἶχαν καλῶς ὑποδεχθῆ τοὺς ἐχθρούς του, τοὺς Μολιονίδας.

Ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἡ Ἀθηνᾶ.
(Οἰνοχόη. Μουσεῖον τοῦ Λούβρου. Παρίσιοι)

Καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις

Ἐπὶ ἀττικῶν μελανομόρφων ἀγγείων, ὁ Ἡρακλῆς εἰκονίζεται ἀγωνιζόμενος κατὰ τῶν Στυμφαλίδων ὀρνίθων μὲ σφενδόνην ἢ ράβδον. Ὁ πιστὸς σύντροφός του Ἰόλαος εἶναι πλησίον του. Μία μετόπη τῆς Ὀλυμπίας δείχνει τὸν Ἡρακλέα φέροντα εἰς τὴν Ἀθηνᾶν, καθημένην ἐπὶ βράχου, ἓν ἀπὸ τὰ πτηνὰ πού εἶχε καταρρίψει. Εἰς ἄλλας παραστάσεις, ὁ Ἡρακλῆς παρουσιάζεται μὲ τὸ ἕνα γόνατο εἰς τὴν γῆν, τοξεύων τὰς ἀνυψουμένας εἰς τὸν ἀέρα ὄρνιθας.

Ο ΤΑΥΡΟΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Ὁ ἕβδομος ἆθλος

Ἡ Κρήτη ὑφίστατο μεγάλας ζημίας ἀπὸ ἕνα μαινόμενον ταῦρον, τὸν ἴδιον, ὅπως λέγει ἕνας ἀρχαῖος συγγραφεύς, ποὺ εἶχε χρησιμοποιηθῆ κατὰ τὴν ἁρπαγὴν τῆς Εὐρώπης. Ἡ γενικώτερον ὅμως διαδεδομένη ἐκδοχὴ εἶναι ἐκείνη ποὺ φέρει ἐπὶ σκηνῆς τὸν Ποσειδῶνα καὶ τὸν Μίνωα. Ὁ βασιλεὺς τῆς Κρήτης εἶχε τάξει εἰς τὸν θεὸν τῆς θαλάσσης ὅ,τι θὰ ἔβγαινεν ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Ὁ Ποσειδῶν ἔκαμε νὰ ἀναδυθῇ ἀπὸ τὰ κύματα ἕνας ταῦρος. Ἀλλὰ τὸ ζῷον ἦτο τόσον ὡραῖον, ποὺ ὁ Μίνως δὲν εὗρε τὴν δύναμιν νὰ τὸ θυσιάσῃ. Εἰς τὴν θέσιν του ἔσφαξεν ἄλλο. Προσβληθεὶς ἀπὸ τὴν ἀπάτην, ὁ Ποσειδῶν ἔκαμε τὸν ταῦρον μανιακόν.

Ὁ Ἡρακλῆς ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Εὐρυσθέα διαταγὴν νὰ τοῦ φέρῃ τὸ ζῷον ζωντανόν. Κατόπιν αὐτοῦ, ἐπῆγεν εἰς τὴν Κρήτην. Ὁ Μίνως τοῦ ἐπέτρεψε νὰ πάρῃ τὸν ταῦρον, ἂν ἠμποροῦσε νὰ τὸν δαμάσῃ. Ὁ Ἡρακλῆς, μὲ ἕνα δίκτυον, συνέλαβε τὸν ταῦρον, τὸν ἐφόρτωσεν εἰς τοὺς ὤμους του καὶ ἔπειτα, ἀφοῦ διέπλευσε τὸ πέλαγος, τὸν ἐπῆγεν εἰς τὸν Εὐρυσθέα. Αὐτὸς τὸν ἀφῆκεν ἐλεύθερον καὶ ὁ ταῦρος, «ἀφοῦ περιέτρεξε τὴ Λακωνία καὶ ὅλη τὴν Ἀρκαδία, ἐπέρασε τὸν Ἰσθμὸ κ' ἐπῆγε στὸ Μαραθῶνα τῆς Ἀττικῆς, ὅπου ἐπροξένησε πολλὲς καταστροφές». Ὅπως θὰ ἴδωμεν εἰς ἑπόμενον κεφάλαιον, τέρμα εἰς τὴν δρᾶσιν τοῦ τέρατος ἔθεσεν ὁ Θησεύς.

Καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις

Εἰς τὰ ἐρυθρόμορφα ἀττικὰ ἀγγεῖα, ἡ σύλληψις τοῦ ταύρου τῆς Κρήτης εἰκονίζεται κατὰ τρεῖς διαφόρους τρόπους. Κατὰ τὸν ἕνα, ὁ ἥρως τὸν συλλαμβάνει ἀπὸ ἕνα κέρατο. Κατὰ τὸν ἄλλον, τὰ πόδια τοῦ ζῴου εἶναι πιασμένα εἰς ἕνα βράχον, τὸν ὁποῖον σφίγγει ὁ Ἡρακλῆς κρατῶν τὸ θῦμα του γονατιστό· διὰ νὰ ἔχῃ περισσοτέραν ἐλευθερίαν κινήσεων, ὁ ἥρως ἔχει ἀποβάλει τὰ ὅπλα καὶ τὰ ἐνδύματά του καὶ τὰ ἔχει κρεμάσει εἰς ἓν δένδρον.

Κατὰ τὸν τρίτον τρόπον, ὁ Ἡρακλῆς, πάλιν γυμνός, πιάνει τὸν ταῦρον ἀπὸ τὰ κέρατα καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ γονατίσῃ. Εἰς μερικὰς ἀγγειογραφίας, ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ὁ Ἑρμῆς εἶναι παρόντες εἰς τὴν σκηνὴν αὐτήν.

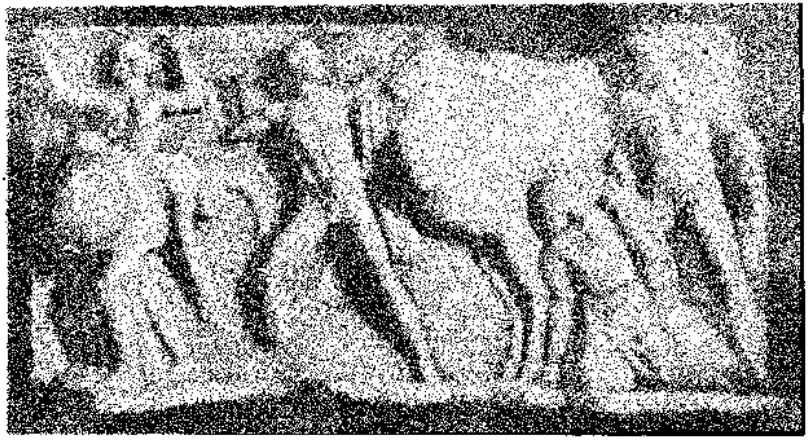
Μεταγενεστέρως, ὁ τρόπος παραστάσεως τοῦ ἐπεισοδίου ἐτροποποιήθη κάπως. Εἰς μίαν μετόπην τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς τῆς Ὀλυμ-

πίας, ἡ ὁποία ἀπόκειται εἰς τὸ Λοῦβρον, ὁ Ἡρακλῆς κρατεῖ τὸν ταῦρον μὲ βρόχον, ὁ ὁποῖος σφίγγει τὸ ρύγχος καὶ ἀκινητεῖ ἕνα ἀπὸ τὰ ἐμπρόσθια πόδια τοῦ ζώου. Εἰς ἀναπαράστασιν ἐπὶ ὀρειχάλκου, εὑρεθεῖσαν εἰς τὴν Δωδώνην, ἡ σκηνὴ ἀναπαρίσταται κατὰ τρόπον ἀνάλογον.

ΑΙ ΙΠΠΟΙ ΤΟΥ ΔΙΟΜΗΔΟΥΣ

Ὁ ὄγδοος ἆθλος

Ὁ Διομήδης, ὅπως εἴδαμεν εἰς προηγούμενον κεφάλαιον, ἦτο υἱὸς τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς Κυρήνης καὶ βασιλεὺς τῆς θρακικῆς φυλῆς τῶν Βιστόνων. Αἱ φορβάδες του ἦσαν ἀνθρωποφάγοι, τοὺς

Οἱ ἆθλοι τοῦ Ἡρακλέους.
(Ἀνάγλυφον ἐκ τῆς σκηνῆς τοῦ Θεάτρου. Μουσεῖον τῶν Δελφῶν)

ἔδιδε δὲ ὡς τροφὴν τοὺς ξένους, ποὺ αἱ θύελλαι ἔρριπταν ναυαγοὺς εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ βασιλείου του. Ἕνας ἀρχαῖος συγγραφεὺς σημειώνει τὰ ὀνόματα τῶν φορβάδων αὐτῶν: Πόδαργος, Λάμπων, Ξάνθος καὶ Δῆμος. Ἦσαν πάντοτε ἁλυσόδετοι καὶ εἶχαν χαλκίνας σιαγόνας.

Ὅταν ὁ Εὐρυσθεὺς τοῦ ἔδωσε τὴν διαταγὴν νὰ τοῦ φέρῃ τὰς ἵππους τοῦ Διομήδους, ὁ Ἡρακλῆς ἐπῆρε μερικοὺς φίλους του καὶ ἔφυγε διὰ τὴν Θράκην. Παρὰ τὴν ἀντίστασιν τῶν φρουρῶν των συνέλαβε τὰς φορβάδας καί, ἀφοῦ ἐνεπιστεύθη τὴν φύλαξίν των εἰς τὸν Ἄβδηρον, «Λοκρὸν ἀπὸ τὸν Ὀποῦντα καὶ υἱὸν τοῦ Ἑρμοῦ, μὲ τὸν ὁποῖον ἦτο ἐρωτευμένος», ἐπεδόθη εἰς τὴν δίωξιν τῶν Βιστόνων. Κατὰ τὴν ἀπουσίαν του, αἱ φορβάδες τοῦ Διομήδους κατεσπάραξαν τὸν ἀτυχῆ Ἄβδηρον.

Διὰ νὰ διαιωνίσῃ τὴν μνήμην τοῦ συντρόφου του ὁ Ἡρακλῆς, ἀφοῦ τὸν ἔθαψεν, ἵδρυσεν ἐκεῖ τὴν πόλιν Ἄβδηρα. Κατενίκησε δὲ τοὺς Βίστονας καί, κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον τὸν Ἀθηναῖον, ἐσκότωσε τὸν βασιλέα των Διομήδην. Κατ' ἄλλην ἐκδοχήν, ὁ ἄγριος υἱὸς τοῦ Ἄρεως ὑπέστη τὸ μαρτύριον, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχεν ὑποβάλει τόσους ξένους· ὁ Ἡρακλῆς τὸν κατεδίκασε νὰ κατασπαραχθῇ ἀπὸ τὰς ἵππους του.

Ὁ Ἡρακλῆς, μετὰ ταῦτα, ἔφερε τὰς φορβάδας εἰς τὸν Εὐρυσθέα, αὐτὸς δὲ τὰς ἀφῆκεν ἐλευθέρας. Ἐκεῖναι «ἀνέβηκαν στὸν Ὄλυμπο καὶ ἐκεῖ τὶς κατεσπάραξαν τὰ ἄγρια θηρία».

Κατὰ μίαν ἐκδοχήν, αἱ φορβάδες τοῦ Διομήδους δὲν ἦσαν εἰς τὴν πραγματικότητα ζῷα. Μὲ τὴν ὀνομασίαν αὐτὴν ἐφέροντο αἱ κόραι τοῦ Διομήδους, αἱ ὁποῖαι ἦσαν πολὺ ἄσχημαι. Ὁ πατέρας των ὑποχρέωνε τοὺς ξένους ποὺ περνοῦσαν ἀπὸ τὸ βασίλειόν του νὰ παρέχουν τὰς εὐνοίας των εἰς αὐτὰς καὶ ἔπειτα τοὺς ἐσκότωνεν. Ὁ Clavier σημειώνει ὅτι ἡ λέξις «ἵππος» εἰς τὸ θηλυκόν, ἐχρησιμοποιεῖτο συχνὰ πρὸς χαρακτηρισμὸν τῶν ἀσυδότων γυναικῶν, ἡ παρατήρησις δὲ αὐτὴ δίδει κάποιαν πιθανοφάνειαν εἰς τὴν ἀνωτέρω ἐκδοχήν.

Καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις

Ὁ ἆθλος αὐτὸς δὲν ἐνέπνευσε πολὺ τοὺς καλλιτέχνας τῆς ἀρχαιότητος. Τὰ σχετικὰ τουλάχιστον μνημεῖα ποὺ διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν εἶναι πολὺ ὀλίγα. Εἶχε παρασταθῆ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν Ἀμυκλῶν; Τὸ ἀντίστοιχον χωρίον τοῦ Παυσανίου εἶναι ἀρκετὰ ἀσαφές. Εἰς μίαν ἀκρωτηριασμένην μετόπην τοῦ Θησείου φαίνεται ὁ Ἡρακλῆς κρατῶν ἀπὸ τὸν χαλινὸν ἕνα ἵππον· μὲ τὸ δεξιὸ χέρι πάλλει, πιθανῶς, ρόπαλον. Ὁ ἴδιος τρόπος παραστάσεως θὰ ἐχρησιμοποιήθη ἀναμφιβόλως εἰς μίαν μετόπην τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς εἰς Ὀλυμπίαν. Σύμπλεγμα ὀρειχάλκινον, ἀποκείμενον εἰς τὸ Βρεττανικὸν Μουσεῖον, παριστάνει τὸν Ἡρακλέα μεταξὺ δύο ἵππων ἀνθισταμένων εἰς αὐτόν. Τὰ μνημεῖα τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς εἶναι μὲν ἀφθονώτερα κάπως, ἀλλ' ὀλιγώτερον ἐνδιαφέροντα.

Η ΖΩΝΗ ΤΗΣ ΙΠΠΟΛΥΤΗΣ, ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ ΤΩΝ ΑΜΑΖΟΝΩΝ

Ὁ ἔνατος ἆθλος

Ἡ Ἱππολύτη, βασίλισσα τῶν Ἀμαζόνων, εἶχε μίαν θαυμασίαν ζώνην (ζωστῆρα), δῶρον, ὡς ἐπιστεύετο, τοῦ Ἄρεως. Ἡ Ἀδμήτη, κόρη τοῦ Εὐρυσθέως, ἐπεθύμει νὰ τὴν ἀποκτήσῃ,

διὰ τοῦτο δὲ ὁ Ἡρακλῆς ἔλαβε διαταγὴν νὰ τὴν φέρῃ εἰς τὰς Μυκήνας.

Αἱ Ἀμαζόνες, αἱ ὁποῖαι, ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ γυναικείου φύλου, ἀντιστοιχοῦν μὲ τοὺς Κενταύρους, ὑπῆρξαν θέμα πάρα πολλῶν μύθων. Σύμφωνα μὲ ἕνα ἀπὸ αὐτούς, ἦσαν κόραι τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς Ἁρμονίας. Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον τὸν Ἀθηναῖον, κατοικοῦσαν παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Θερμώδοντος (εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Πόντου) πλησίον τῆς Θεμισκύρας. Ἀποτελοῦσαν κράτος ἰδιαίτερον, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ ἐξουσία ἀνῆκεν ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς γυναῖκας. Διὰ νὰ διατηρήσουν τὴν φυλήν των, αἱ Ἀμαζόνες ἤρχοντο ἅπαξ τοῦ ἔτους εἰς σχέσεις μὲ τοὺς γείτονάς των Γαργαρεῖς. Ἀπὸ τὰ παιδιὰ ποὺ ἐγεννῶντο ἐκρατοῦσαν μόνον τὰ θήλεα. Τὰ ἄρρενα, εἴτε τὰ ἐσκότωναν, εἴτε τὰ ἀκρωτηρίαζαν, εἴτε τὰ ἔστελλαν εἰς τοὺς πατέρας των. Εἰς τὰ θήλεα αὐτὰ «συ-

Ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἡ Λερναία ὕδρα.
(Ἀρχαϊκὸς ἀμφορεύς)

νεπίεζαν τὸν δεξιὸν μαστόν, διὰ νὰ μὴ τὰς ἐνοχλῇ, ὅταν ἔρριπταν τὰ βέλη των, τοὺς ἄφηναν δὲ τὸν ἀριστερόν, διὰ νὰ θηλάζουν τὰ παιδιά των».

Ἡ ἑλληνικὴ τέχνη παριστάνει τὰς Ἀμαζόνας ὡς γυναῖκας νέας, ὡραίας καὶ θαρραλέας. Ἡ ἐνδυμασία των ἦτο ὁμοία μὲ τῶν βαρβάρων πολεμιστῶν. Ἐφοροῦσαν ἕνα φόρεμα κολλητό, τὸ ὁποῖον ἐσκέπαζε σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου τὸ σῶμα, μὲ ἓν εἶδος περισκελίδος, ποὺ ἔφθανεν ἕως τὰ ὑποδήματα καὶ ἐχώνετο εἰς αὐτά. Κοντὸς χιτὼν μὲ μανίκια, σφιγμένος εἰς τὴν μέσην μὲ ζώνην, ἐκάλυπτε τὸν κορμόν των. Ἐπάνω ἀπὸ τὸν χιτῶνα αὐτὸν ἐφοροῦσαν εὐρύχωρον ἐπενδύτην. Ἡ κόμμωσις συνίστατο εἰς φρυγίαν μίτραν, περικεφαλαίαν ἢ δερμάτινον κοῦκκον.

Κυριώτερον ὅπλον των ἦτο τὸ τόξον, τὸ ὁποῖον ἐχειρίζοντο μὲ ἐξαιρετικὴν ἐπιδεξιότητα. Συνήθως ἐπολεμοῦσαν ἔφιπποι, ἐνίοτε ὅμως καὶ πεζῆ. Ἀμυντικὸν ὅπλον τῶν Ἀμαζόνων ἦτο ἡ στρογγύλη ἀσπίς. Ἡ ζώνη τὴν ὁποίαν ὁ Ἡρακλῆς διετάχθη νὰ φέρῃ εἰς τὸν Εὐρυσθέα διὰ τὴν κόρην του Ἀδμήτην, ἦτο τὸ ἔμβλημα τῆς ἐξουσίας. Πράγματι, ἡ ἀρχαία λέξις «ζωστὴρ» σημαίνει συγχρόνως ζώνη καὶ ζωστὴρ ξίφους.

Εἰς τὴν ἐκστρατείαν του αὐτήν, ὁ Ἡρακλῆς εἶχε πάρει μαζί του πολλοὺς συντρόφους, μεταξὺ δὲ αὐτῶν καὶ τοὺς Θησέα, Πηλέα, Τελαμῶνα κ.ἄ. Ἀπεβιβάσθη δὲ εἰς τὴν χώραν τῶν Ἀμαζόνων χωρὶς νὰ συναντήσῃ ἀντίστασιν. Ὅλα ἔδειχναν ὅτι ἡ ὑπόθεσις θὰ ἐτελείωνε χωρὶς αἱματοχυσίαν.

Ἡ βασίλισσα τῶν Ἀμαζόνων, ἡ Ἱππολύτη (ἄλλοι τὴν ὀνομάζουν Μελανίππην) ὑπεδέχθη καλῶς τὸν Ἡρακλέα καὶ ἐφαίνετο διατεθειμένη νὰ τοῦ παραχωρήσῃ τὴν περίφημον ζώνην. Ἀλλ' ἡ ἀμείλικτος ἐχθρὰ τοῦ ἥρωος, ἡ Ἥρα, δὲν ἤθελε νὰ ἀφίσῃ τὰ πράγματα νὰ τελειώσουν καλά. Μεταμορφωμένη εἰς Ἀμαζόνα, ἐξήγειρε τὰς ὑπηκόους τῆς Ἱππολύτης διαδίδουσα ὅτι ὁ Ἡρακλῆς καὶ οἱ σύντροφοί του ἤθελαν νὰ ἀπαγάγουν τὴν βασίλισσάν των.

Αἱ Ἀμαζόνες, κατόπιν αὐτοῦ, ὡπλίσθησαν ἐν τάχει καὶ ἔφιπποι ὥρμησαν εἰς τὴν θάλασσαν, εἰς τὸ μέρος ὅπου ἦτο ἀγκυροβολημένον τὸ πλοῖον τοῦ Ἡρακλέους. Μάχη συνήφθη, κατ' αὐτὴν δὲ πολλαὶ Ἀμαζόνες εὗρον τὸν θάνατον. Μαζὶ μὲ αὐτὰς ἔπεσε, κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον τὸν Ἀθηναῖον, καὶ ἡ Ἱππολύτη, ἀπὸ δὲ τὸ πτῶμα της ὁ Ἡρακλῆς ἐπῆρε τὴν ζώνην, διὰ τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐκστρατεύσει. Κατὰ τὸν Διόδωρον τὸν Σικελιώτην ὅμως ἡ βασίλισσα τῶν Ἀμαζόνων δὲν ἔχασε τὴν ζωήν της, ἀλλὰ ἠχμαλωτίσθη, ἐξηγόρασε δὲ τὴν ἐλευθερίαν της δώσασα τὴν περίφημον ζώνην ὡς ἀντάλλαγμα.

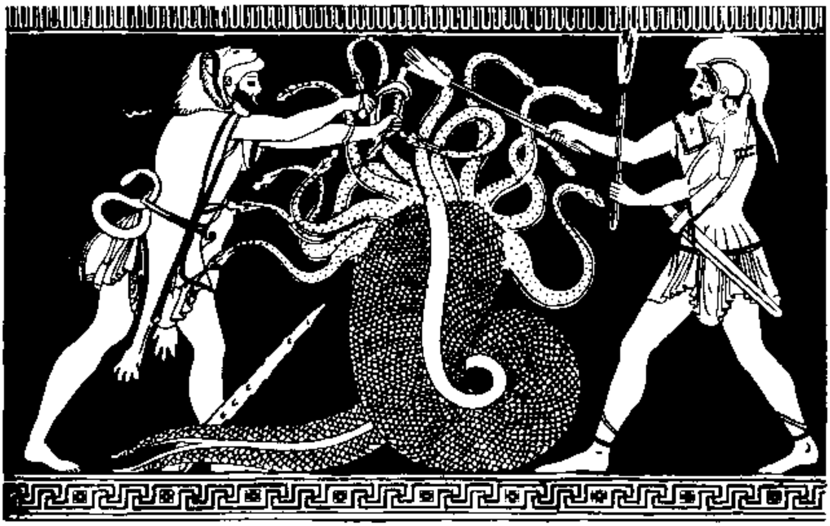
Ὁ Ἡρακλῆς εἰς τὴν Τροίαν. Ὁ μῦθος τῆς Ἡσιόνης

Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον, ὁ Ἡρακλῆς προτοῦ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰς Μυκήνας ἐπέρασεν ἀπὸ τὴν Τροίαν. Εἰς τὴν Ἰλιάδα ἀναφέρεται πολλάκις ἡ ἐκστρατεία αὐτή. Ἕνας υἱὸς τοῦ Ἡρακλέους, ὁ Τληπόλεμος, λέγει εἰς τὸν ἀντίπαλόν του Σαρπηδόνα: «Ὁ Ἡρακλῆς, ὁ ἀκλόνητος πατέρας μου, μὲ τὴ λιονταρίσια καρδιά, ἦλθε κάποτε ἐδῶ, γιὰ τὰ ἄλογα τοῦ Λαομέδοντος, τοῦ γιοῦ τοῦ Τρωός· μὲ ἔξη πλοῖα καὶ μιὰ φούχτα πολεμιστὲς κατέλαβε τὸ μεγάλο Ἴλιον καὶ ἔκαμε τοὺς δρόμους του κάμπο».

Αὐτοὶ οἱ στίχοι ἀναφέρονται εἰς ἓν ἐπεισόδιον, διὰ τὸ ὁποῖον ἔγινεν ἤδη λόγος εἰς ἄλλο κεφάλαιον τοῦ παρόντος ἔργου. Ὁ

Ἀπόλλων καὶ ὁ Ποσειδῶν, ὑποχρεωμένοι νὰ ἐργασθοῦν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Λαομέδοντος, τοῦ ἐπρότειναν νὰ κτίσουν τὰ τείχη τῆς Τροίας ἔναντι ἀμοιβῆς. Ὅταν ὅμως ἡ τειχοποιία ἐτελείωσεν, ὁ Λαομέδων δὲν ἠθέλησε νὰ κρατήση τὴν ὑπόσχεσίν του.

Ὁ Ἀπόλλων καὶ ὁ Ποσειδῶν ἐτιμώρησαν αὐτὴν τὴν ὑπαναχώρησιν, ὁ πρῶτος ἐξαπολύσας ἐπιδημίαν πανώλους κατὰ τῆς χώρας, ὁ δεύτερος ἐξαποστείλας εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Τροίας θαλάσσιον τέρας, τὸ ὁποῖον ἥρπαζε τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τοὺς ἀγρούς. Τὸ μαντεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον προσέφυγαν οἱ Τρῶες, εἶπεν ὅτι «γιὰ νὰ σταματήση τὸ κακό, θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκθέση ὁ Λαο-

Ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἡ Λερναία ὕδρα.
(Στάμνος μὲ ἐρυθρὰς παραστάσεις)

μέδων τὴν κόρη του Ἡσιόνην, νὰ τὴν κατασπαράξη τὸ τέρας». Κατόπιν τούτου, ἡ δυστυχισμένη νέα ἐδέθη εἰς ἕνα βράχον.

Τότε ὅμως ἐνεφανίσθη ὁ Ἡρακλῆς. Ὑπεσχέθη εἰς τὸν Λαομέδοντα νὰ ἀπελευθερώση τὴν Ἡσιόνην, ἐζήτησε δὲ ὡς ἀντάλλαγμα τοὺς ἵππους ποὺ ὁ Ζεὺς εἶχεν ἄλλοτε δώσει εἰς τὸν Τρῶα, διὰ νὰ τὸν παρηγορήση διὰ τὴν ἁρπαγὴν τοῦ Γανυμήδους. Ὁ βασιλεὺς τῆς Τροίας ἐδέχθη τὴν πρότασιν, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἡσιόνης συμπεριεφέρθη μὲ τὸν Ἡρακλέα, ὅπως καὶ μὲ τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὸν Ποσειδῶνα, καὶ ἠρνήθη νὰ ἐκπληρώση τὰ ὑπεσχημένα. Ὁ ἥρως ἔφυγεν, ἀπειλῶν. Ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγον καιρὸν ἐπανῆλθε καὶ ἐπολιόρκησε τὴν πόλιν.

Ἡ Τροία ὑπέκυψε γρήγορα, ὁ Λαομέδων ἐφονεύθη καὶ ἡ Ἡ-

σιόνη ἐδόθη ἀπὸ τὸν Ἡρακλέα εἰς τὸν Τελαμῶνα, ποὺ πρῶτος εἶχεν εἰσέλθει εἰς τὴν πόλιν. Ἡ αἰχμάλωτος νέα ἐπέτυχεν ἀπὸ τὸν κύριόν της τὴν ἄδειαν νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ τῶν συμπατριωτῶν της ἓν πρόσωπον τῆς ἐκλογῆς της καὶ νὰ τὸν πάρῃ μαζί της. Ἡ Ἡσιόνη ὑπέδειξε τὸν ἀδελφόν της Ποδάρκη, τοῦ ὁποίου ἐν συνεχείᾳ ἐξηγόρασε τὴν ἐλευθερίαν ἀντὶ χρυσοῦ πέπλου. Ἀπὸ τὸ γεγονὸς αὐτὸ ὁ Ποδάρκης ἔλαβε τὸ ὄνομα Πρίαμος.

Ἐν συνεχείᾳ, ὁ Τελαμὼν ἐνυμφεύθη τὴν Ἡσιόνην καὶ ἀπέκτησεν ἕνα υἱόν, τὸν Τεῦκρον. Ἀργότερα ὁ Πρίαμος ἐζήτησεν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας νὰ ἀπελευθερώσουν τὴν ἀδελφήν του, ἡ δὲ ἄρνησίς των ὑπῆρξε, κατά τινας συγγραφεῖς, αἰτία τοῦ πολέμου, ποὺ ἐτελείωσε μὲ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἰλίου.

Καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις

Ἡρακλῆς καὶ Ἀμαζόνες. Δὲν ὑπάρχουν ἔργα τῆς ἀρχαϊκῆς ἑλληνικῆς τέχνης εἰκονίζοντα τὴν σύγκρουσιν τοῦ Ἡρακλέους καὶ τῆς Ἱππολύτης, ὑπάρχουν ὅμως παραστάσεις σκηνῶν ὁμαδικῶν, ὅπου ὁ ἥρως καὶ οἱ σύντροφοί του μάχονται κατὰ τῶν Ἀμαζόνων. Ὁ Ἡρακλῆς παρίσταται εἰς αὐτὰς συλλαμβάνων μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι φεύγουσαν Ἀμαζόνα ἀπὸ τὴν περικεφαλαίαν, ἢ τὴν ἀσπίδα, ἢ τὸ χέρι, ἢ τὸν ὦμον, ἢ τὰ μαλλιά, ἐνῷ εἰς τὸ δεξιὸ χέρι κρατεῖ ξίφος.

Ἀπὸ τοῦ 5ου αἰῶνος, οἱ Ἀττικοὶ ἀγγειογράφοι ἐπροτιμοῦσαν νὰ παρουσιάζουν τὸν Θησέα μαχόμενον κατὰ τῶν Ἀμαζόνων. Οἱ γλύπται, ἀντιθέτως, ἀφιέρωναν μίαν θέσιν τῶν διαζωμάτων των εἰς τὴν σύγκρουσιν τοῦ Ἡρακλέους καὶ τῶν περιφήμων πολεμιστριῶν. Εἰς τὸ διάζωμα τοῦ ναοῦ τῆς Φιγαλείας ὁ Ἡρακλῆς εἰκονίζετο κρατῶν μὲ τὸ ἕνα χέρι τὸ ρόπαλον καὶ μὲ τὸ ἄλλο τὸ τόξον. Εἰς τὸ Μαυσωλεῖον τῆς Ἁλικαρνασσοῦ εἰκονίζετο συλλαμβάνων μίαν Ἀμαζόνα ἀπὸ τὰ μαλλιά. Ὁ Παυσανίας λέγει ὅτι ἡ σκηνὴ αὐτὴ ἦτο σκαλισμένη καὶ εἰς τὸν θρόνον τοῦ Διὸς εἰς τὴν Ὀλυμπίαν.

Τὴν ἰδίαν ἐποχὴν (5ος αἰὼν) μερικοὶ παρέστησαν τὸν Ἡρακλέα καὶ τὴν Ἱππολύτην συμπλεκομένους. Ἡ μοναδικὴ αὐτὴ πάλη εἰκονίζεται εἰς ἓν ἀκρωτηριασμένον διάζωμα τοῦ ναοῦ τῆς Ὀλυμπίας, ὅπου ὁ Ἡρακλῆς κρατεῖ τὴν Ἀμαζόνα ἀπὸ τὰ μαλλιά, εἰς τὸ Θησεῖον, ὅπου ἡ Ἀμαζὼν εἶναι πεσμένη εἰς τὰ γόνατα, καὶ εἰς μίαν μετόπην τοῦ ναοῦ τῆς Σελινοῦντος.

Μία ὡραία ἀττικὴ ὑδρία τοῦ 5ου αἰῶνος παρουσιάζει τὴν Ἱππολύτην προσφέρουσαν τὴν ζώνην της εἰς τὸν Ἡρακλέα καθήμενον.

Ἡρακλῆς καὶ Ἡσιόνη. Ἐλάχισται παραστάσεις τοῦ μύθου αὐτοῦ ὑπάρχουν. Εἰς ἓν ἀρχαῖον κόσμημα, ὁ Ἡρακλῆς εἰκονίζεται τοξεύων τὸ ἤδη τραυματισμένον τέρας, ὄπισθεν τοῦ ὁποίου φαίνεται ἡ Ἡσιόνη. Εἰς ἓν ἀνάγλυφον σαρκοφάγου, ἀποκείμενον εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Bonn, ἡ Ἡσιόνη εἰκονίζεται δεμένη ἀκόμη εἰς τὸν βράχον, ἐνῷ ὁ Ἡρακλῆς, πάλλων τὸ ρόπαλον, καὶ μὲ τὴν λεοντῆν εἰς τὸν ἀριστερὸν ὦμον, στέκει δίπλα εἰς τὸ νεκρὸν πλέον τέρας.

Ο ΗΡΑΚΛΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΒΟΕΣ ΤΟΥ ΓΗΡΥΟΝΟΥ

Ὁ δέκατος ἆθλος

Ὡς δέκατον ἆθλον, ὁ Εὐρυσθεὺς διέταξε τὸν Ἡρακλέα νὰ τοῦ φέρῃ τοὺς βόας τοῦ Γηρυόνου. Ὁ Ἡσίοδος ἀναφέρει τὸν μῦθον αὐτὸν εἰς τὴν Θεογονίαν: «Ἀπὸ τὴν Καλλιρρόη, τὴν κόρη τοῦ Ὠκεανοῦ, ὁ Χρυσάωρ ἀπέκτησε τὸν τρικέφαλο Γηρυόνη. Ὁ Ἡρακλῆς ἐνίκησε τὸ τέρας αὐτὸ στὸ νησὶ Ἐρύθεια, κοντὰ στὰ βόδια του... τὴν ἡμέρα ποὺ τὰ πῆρε, ἀφοῦ σκότωσε, στὸ βάθος τοῦ σκοτεινοῦ σταύλου των, τοὺς φρουρούς των, δηλαδὴ τὸν σκύλο Ὄρθρο καὶ τὸν βοσκὸ Εὐρυτίωνα. Ἔπειτα ὡδήγησε τὰ βόδια διὰ μέσου τοῦ ὠκεανοῦ καὶ τὰ ἔφερε στὴν ἱερὴ Τίρυνθα».

Ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ Κένταυρος Φόλος.
(Ἀρχαϊκὸς ἀμφορεὺς)

Ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος περιγράφει τὸν Γηρυόνην ὡς ἑξῆς: «Εἶχε τρία σώματα, ποὺ ἀποτελοῦσαν ἕνα μόνο· τὰ σώματα αὐτὰ ἑνώνονταν στὴν κοιλιὰ καὶ χωρίζονταν πάλιν ἀπὸ τὰ ἰσχία καὶ τοὺς γλουτούς».

Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ἄλλους δύο, ὁ Εὐρυτίων ἦτο υἱὸς τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς Ἐρυθείας, ὁ δὲ Ὄρθρος, ὅπως ὁ Κέρβερος, υἱὸς τοῦ Τυφωέως καὶ τῆς Ἐχίδνης. Εἶχε δύο κεφαλὰς καί, κατὰ μίαν ἐκδοχήν, ἑπτὰ ἀκόμη κεφαλὰς φιδιοῦ.

Διὰ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν νῆσον Ἐρύθειαν, ὁ Ἡρακλῆς, λέγει ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος, διέσχισε τὴν Εὐρώπην, ὅπου συνήντησε πολλοὺς ἀγρίους λαούς, καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Λιβύην. Ἀφοῦ ἐπέρασε τὴν Ταρτησσόν, ἔστησεν εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ταξιδίου του δύο στήλας εἰς τὰ δύο ἀντικρυστὰ βουνά, ὅπου τελειώνουν ἡ Εὐρώπη, ἡ Ἀφρικὴ καὶ ὁ Ὠκεανός.

Εἰς τὸ μέρος αὐτό, ὅπως ἐπιστεύετο, συνέβη τὸ μεταξὺ Ἡρακλέους καὶ Ἡλίου ἐπεισόδιον. Στενοχωρημένος ἀπὸ τὴν ζέστη ὁ Ἡρακλῆς, κατὰ τὸν Φερεκύδην τὸν Σάμιον, «ἐσήκωσε τὸ τόξο του, σὰν νὰ ἤθελε νὰ χτυπήσῃ τὸν Ἥλιο· αὐτὸς ὅμως διέταξε τὸν ἥρωα νὰ «κάτσῃ φρόνιμα»· φοβισμένος ἀπὸ τὴν ἀπειλή, ὁ Ἡρακλῆς κατέβασε τὸ τόξο του. Ὁ Ἥλιος τότε, γιὰ νὰ τὸν ἀνταμείψῃ, τοῦ ἔδωσε τὸ κύπελλο πού, μετὰ τὴ δύση, τὸν μεταφέρει, αὐτὸν καὶ τὰ ἄλογά του, διὰ μέσου τοῦ ὠκεανοῦ, στὸ μέρος ὅπου πρέπει νὰ ἀνατείλῃ».

Ποῦ εὑρίσκετο ἡ νῆσος Ἐρύθεια, ἡ ὁποία ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Ἡσίοδον; Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς δὲν συμφωνοῦν ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ. Ἄλλοι τὴν τοποθετοῦν πλησίον τῆς Ἀμβρακίας, ἄλλοι πλησίον τῆς Ἀπολλωνίας εἰς τὴν Ἤπειρον, ἢ εἰς τὴν χώραν τῶν Αἰνιάνων· ὅλαι αὐταὶ αἱ περιοχαὶ εὑρίσκονται εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Ἰονίου πελάγους. Ἐν τούτοις, κατὰ τὴν πλέον διαδεδομένην γνώμην, ἡ Ἐρύθεια εὑρίσκετο εἰς τὸν ὠκεανόν, ἀφοῦ ὁ Ἡρακλῆς, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς αὐτήν, εἶχε περάσει τὸν πορθμὸν ποὺ χωρίζει τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴν καὶ εἶχε ταξιδεύσει πέραν αὐτοῦ, εἰς τὸν ὠκεανόν.

Ἀφοῦ ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν νῆσον, ὁ Ἡρακλῆς ἐπέρασε τὴν νύκτα εἰς τὸ ὄρος Ἄβας. Ὁ κύων Ὄρθρος τὸν ἀντελήφθη καὶ ὥρμησεν ἐπάνω του. Ὁ ἥρως τὸν ἐσκότωσε μὲ τὸ ρόπαλον, τὴν ἰδίαν δὲ τύχην ἐπεφύλαξε καὶ εἰς τὸν βοσκὸν Εὐρυτίωνα. Κατόπιν ἐτέθη ἐπὶ τὸ ἔργον τῆς ἀπαγωγῆς τῶν βοῶν τοῦ Γηρυόνου. Ἀλλ' αὐτός, εἰδοποιηθεὶς ἀπὸ τὸν Μενοίτιον, φύλακα τῶν βοῶν τοῦ Ἅδου, ἔτρεξε πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ Ἡρακλέους. Ὁ υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης τὸν ἐσκότωσε μὲ τὰ βέλη του, ἔπειτα δὲ ἀπὸ αὐτὸ διέβη τὸν ὠκεανόν, μαζὶ μὲ τὸ ποίμνιον, καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Ταρτησσόν.

Διὰ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ Ἡρακλῆς διέσχισε πολλὰς χώρας, ὅπου ἔγινεν ἥρως τοπικῶν μύθων, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον προσηρμοσμένων εἰς τὰς ἐπιτοπίους συνθήκας. Εἰς τὴν Κελτικήν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐπέρασε προερχόμενος ἐξ Ἰβηρίας, ἵδρυσεν, ὡς ἐλέγετο, τὴν Ἀλησίαν, συνήντησε δὲ ζωηρὰν ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν παροχθίων πληθυσμῶν τοῦ κάτω Ροδανοῦ. Οἱ ἐχθροί του ἦσαν τόσον πολλοὶ πού, ἀφοῦ ἐξήντλησεν ὅλα τὰ

βέλη του καὶ ἐπληγώθη ἐπανειλημμένως, εὑρέθη χωρὶς ὅπλα. Ἱκέτευσε τότε τὸν πατέρα του Δία νὰ τὸν βοηθήση, ἐκεῖνος δὲ ἔκαμε νὰ πέση βροχὴ λίθων, μὲ τοὺς ὁποίους ὁ Ἡρακλῆς κατώρθωσε νὰ τρέψη εἰς φυγὴν τοὺς ἐχθρούς του. Αὐτὴ εἶναι, κατὰ τὸν μῦθον, ἡ προέλευσις τῶν λίθων τῆς πεδιάδος τοῦ Crau, ἡ ὁποία εὑρίσκεται μεταξὺ τῆς Μασσαλίας καὶ τῆς κοιλάδος τοῦ Ροδανοῦ.

Ἕνας Λατῖνος συγγραφεὺς λέγει ὅτι εἶναι τόσον μεγάλη ἡ ποσότης των, ποὺ δίδουν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἔχουν πέσει ἀπὸ τὸν οὐρανόν. Σύμφωνα μὲ στίχους τοῦ Αἰσχύλου, τοὺς ὁποίους διέσωσεν ὁ Στράβων, ὁ Προμηθεὺς εἶχε προείπει τὸ γεγονὸς εἰς τὸν Ἡρακλέα.

Ἐλέγετο ἐπίσης, ὅτι ἡ κόρη ἑνὸς βασιλέως τῆς περιοχῆς, περίφημος διὰ τὴν καλλονήν της, ἐρωτεύθη τὸν ἥρωα, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι μέχρι τότε περιφρονοῦσεν ὅλους τοὺς ἄνδρας. Ἔκρυψε, λοιπόν, τοὺς βόας του καὶ δὲν συγκατετέθη νὰ τοῦ τοὺς ἐπιστρέψη παρὰ ἔναντι τῆς εὐνοίας του. Ἀπὸ τὴν ἕνωσιν αὐτὴν ἐγεννήθη ἕνας υἱός, ὁ Γαλάτης κατὰ τοὺς μέν, ὁ Κέλτης κατ' ἄλλους, ὁ ὁποῖος καὶ ἔδωσε τὸ ὄνομά του εἰς τὴν χώραν.

Ὁ Ἡρακλῆς παρὰ τῷ Κενταύρῳ Φόλῳ.
(Ἀρχαϊκὸς ἀμφορεύς)

Εἰς τὴν Λιγουρίαν, δύο ἀδελφοί, ὁ Ἀλεβίων καὶ ὁ Δέρκυνος, υἱοὶ τοῦ Ποσειδῶνος, ἀπεπειράθησαν νὰ κλέψουν τὰ βόδια ποὺ ὁ Ἡρακλῆς ἔφερεν ἀπὸ τὴν Ἐρύθειαν. Ὁ ἥρως τοὺς ἐφόνευσε.

Πλησίον τῆς Ρώμης ὁ υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης ἠναγκάσθη νὰ παλαίση μὲ τὸν γίγαντα Κάκον, διὰ τὸν ὁποῖον θὰ γίνη λόγος καὶ περαιτέρω. Ἐξ ἄλλου, εἰς τὸ Φλεγραῖον πεδίον, πλησίον τῆς Κύμης (εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν), ὁ Ἡρακλῆς ἔλαβε μέρος εἰς τὴν Γιγαντομαχίαν *.

Ὅταν ὁ Ἡρακλῆς ἔφθασεν εἰς τὴν ἐσχατιὰν τῆς Ἰταλίας, ἕνας

* Κατ' ἄλλους, τὸ Φλεγραῖον πεδίον εὑρίσκετο εἰς τὴν Χαλκιδικήν.

βοῦς διέφυγε καὶ διέπλευσε κολυμβῶν τὸ στενὸν ποὺ χωρίζει τὴν χώραν αὐτὴν ἀπὸ τὴν Σικελίαν. Ἀπεβιβάσθη δὲ εἰς τὰ ἐδάφη ποὺ ἀνῆκαν εἰς τὸν Ἔρυκα, υἱὸν τοῦ Ποσειδῶνος ἢ τοῦ Βούτου καὶ τῆς Ἀφροδίτης, ὁ ὁποῖος συνήθιζε νὰ προκαλῇ εἰς ἀγῶνα πυγμαχίας ὅλους τοὺς ξένους, ποὺ εἶχαν τὴν κακὴν τύχην νὰ τὸν συναντήσουν.

Ὁ Ἔρυξ ἔστειλε τὸν βοῦν εἰς τὰ ποίμνιά του. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ὁ Ἡρακλῆς, ἀφοῦ ἐνεπιστεύθη τὴν φύλαξιν τῶν βοῶν του εἰς τὸν Ἥφαιστον, ἐπεδόθη εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ ζώου ποὺ τοῦ ἔλειπε. «Τὸ εὑρῆκε μέσα στὰ κοπάδια τοῦ Ἔρυκος καὶ τοῦ τὸ ἐζήτησε. Ὁ Ἔρυξ ἀπήντησε πὼς δὲν θὰ τὸ ἔδινε, ἂν ὁ Ἡρακλῆς δὲν τὸν ἐνικοῦσε στὴν πάλη. Ἀφοῦ τὸν ἔρριξε τρεῖς φορὲς στὸ χῶμα, ὁ ἥρως ἐσκότωσε τὸν Ἔρυκα, ἐπῆρε τὸ βόδι του καί, μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα, τὸ ὡδήγησε στὸ Ἰόνιο πέλαγος».

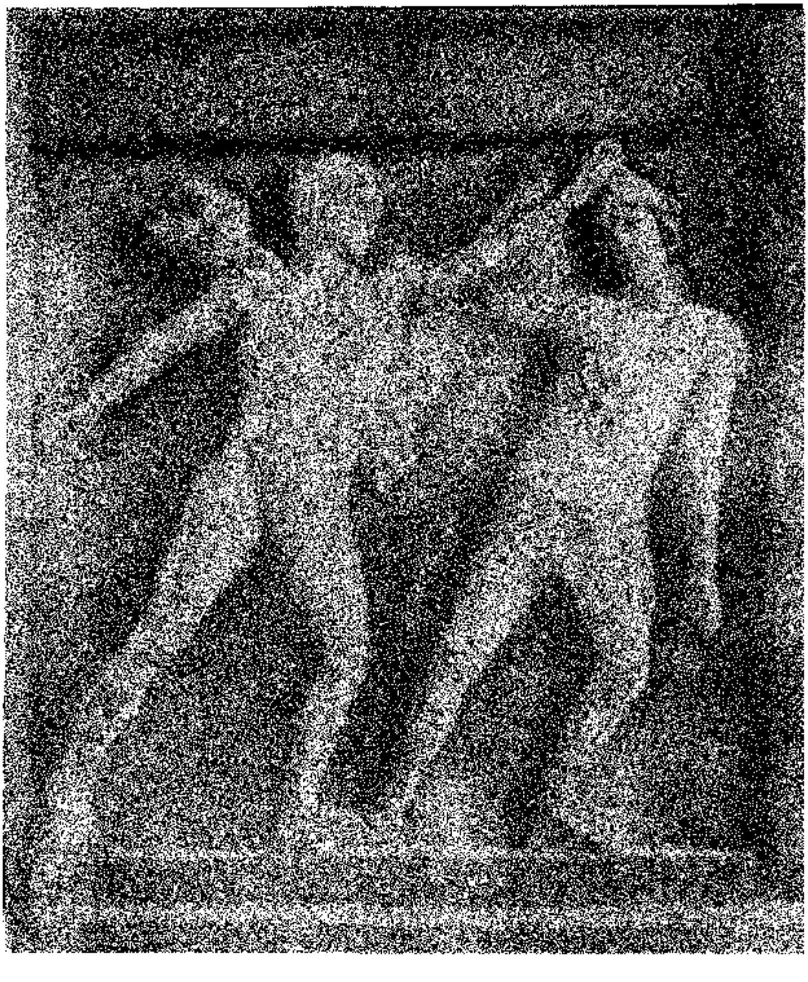
Ἡ διάβασις τοῦ ἥρωος ἀπὸ τὴν Σικελίαν ἀφῆκε, κατὰ τὸν Διόδωρον τὸν Σικελιώτην, ἀξιοσημείωτα ἴχνη, ἀπὸ τὰ ὁποῖα κυριώτερα εἶναι ἡ διευθέτησις τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ Τύμβριδος, ἡ ἵδρυσις ἱεροῦ τῶν δύο θεαινῶν (Δήμητρας καὶ Περσεφόνης) παρὰ τὴν πηγὴν Κυάνην καὶ ἡ ἀνέγερσις ἱερῶν εἰς μνήμην τοῦ Γηρυόνου καὶ τοῦ Ἰολάου παρὰ τὸ Ἀργύριον. Δι' αὐτόν, ἄλλως τε, αἱ Νύμφαι ἔκαμαν νὰ ἀναβλύσουν αἱ θερμαὶ πηγαὶ τῆς Ἱμέρας καὶ τῆς Ἐγέστης.

Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὁ Ἡρακλῆς διεπεραιώθη εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ἀμβρακίαν. Τὴν στιγμὴν ποὺ ἐπίστευεν ὅτι εἶχε φθάσει εἰς τὸ τέρμα τῆς προσπαθείας, «ἕνας οἶστρος, ἀποσταλεὶς ἀπὸ τὴν Ἥραν, διεσκόρπισε τοὺς βόας εἰς τὰ βουνὰ τῆς Θράκης. Ὁ Ἡρακλῆς, κατόπιν τούτου, ἐπεδόθη εἰς τὴν ἀνεύρεσίν των, ἓν δὲ μέρος αὐτῶν τὸ εὑρῆκε καὶ τὸ ὡδήγησε πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον. Τὰ ὑπόλοια ζῶα ἔμειναν εἰς τὰ βουνὰ καὶ ἔγιναν ἄγρια.

»Ἀφοῦ, ἐπὶ τέλους, συνεκέντρωσεν ἐκ νέου τὸ ποίμνιόν του, ἔφθασεν εἰς τὸν Στρυμῶνα, ὁ ὁποῖος τότε ἦτο πλωτός. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ποταμὸς αὐτὸς τοῦ εἶχε δώσει ἀφορμὴν παραπόνων, ὁ Ἡρακλῆς ἐγέμισε τὴν κοίτην του μὲ πέτρες καὶ τὴν ἀχρήστευσε».

Ἐλέγετο ὅτι ὁ Ἡρακλῆς εἶχε φθάσει μέχρι Σκυθίας καὶ ὅτι ἐκεῖ εἶχεν ἑνωθῇ μὲ τὴν Ἔχιδναν, τὸ φοβερὸν τέρας, τὸ ὁποῖον πλειστάκις ἀνεφέραμεν μέχρι τοῦδε. Ἀπὸ τὴν ἕνωσιν αὐτὴν ἐγεννήθησαν τρεῖς υἱοί : ὁ Ἀγάθυρσος, ὁ Γελωνὸς καὶ ὁ Σκύθης, γενάρχαι τῶν Σκυθῶν.

Ἔπειτα ἀπὸ ὅλας αὐτὰς τὰς περιπετείας, ὁ Ἡρακλῆς ἔφθασεν ἐπὶ τέλους εἰς τὰς Μυκήνας. Ἐκεῖ ὁ Εὐρυσθεὺς ἐθυσίασεν

Ὁ Ἡρακλῆς καταβάλλων Ἀμαζόνα.
(Μετόπη ἐκ Σελινοῦντος. Ἐθνικὸν Μουσεῖον Παλέρμου)

εἰς τὴν Ἥραν τὸ ποίμνιον τοῦ Γηρυόνου, τὸ ὁποῖον μὲ τόσους κόπους κατώρθωσε νὰ φέρῃ ἕως ἐκεῖ ὁ Ἡρακλῆς.

Καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις

Ἡ πάλη τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ Γηρυόνου ἀπετέλεσε θέμα μερικῶν ἀρχαϊκῶν καὶ μελανομόρφων ἀττικῶν ἀγγειογραφιῶν. Ὁ Ἡρακλῆς παρίσταται φορῶν τὴν λεοντῆν καὶ τοξεύων τὸν Γηρυό-

νην. Τὰ πτώματα τοῦ Ὄρθρου καὶ τοῦ Εὐρυτίωνος κεῖνται τὸ πρῶτον ἐμπρὸς εἰς τὰ πόδια τοῦ Γηρυόνου, τὸ ἄλλο πίσω ἀπὸ αὐτόν. Κατὰ τὸν Παυσανίαν, ἡ παράστασις αὐτὴ ὑπῆρχε καὶ εἰς τὸ κιβώτιον τοῦ Κυψέλου. Ὑπάρχει ἐπίσης εἰς τὰς μετόπας τοῦ Θησείου καὶ εἰς μίαν μετόπην τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ναοῦ τοῦ Διός, ἀτυχῶς ἡμικατεστραμμένην.

ΤΑ ΧΡΥΣΑ ΜΗΛΑ ΤΟΥ ΚΗΠΟΥ ΤΩΝ ΕΣΠΕΡΙΔΩΝ

Ὁ ἑνδέκατος ἆθλος

Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ἡρακλέους πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν χρυσῶν μήλων τῶν Ἑσπερίδων δὲν ὑπῆρξεν ὀλιγώτερον γόνιμος εἰς περιπετείας ἀπὸ τὴν ὑπόθεσιν τῶν βοῶν τοῦ Γηρυόνου. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν, ἀριθμὸς δευτερευόντων μύθων ἀνεπτύχθησαν ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ κυρίου μύθου, τόσον ὥστε αὐτὸς νὰ χάνῃ ἐνίοτε τὴν πρωταρχικὴν σημασίαν του.

Ποῦ εὑρίσκετο ὁ κῆπος τῶν Ἑσπερίδων; Ὁ Ἡσίοδος τὸν τοποθετεῖ εἰς τὴν δυτικὴν ἐσχατιὰν τῆς γῆς, ἐκεῖ ὅπου συναντῶνται ἡ νύχτα καὶ ἡ ἡμέρα, εἰς μίαν νῆσον τοῦ Ὠκεανοῦ. Αὐτὴ εἶναι ἡ περισσότερον διαδεδομένη ἐκδοχή· μία ἄλλη ὅμως τὸν τοποθετεῖ εἰς τὴν χώραν τοῦ Ὑπερβορείων, δηλαδὴ εἰς τὸν ἀπώτατον Βορρᾶν.

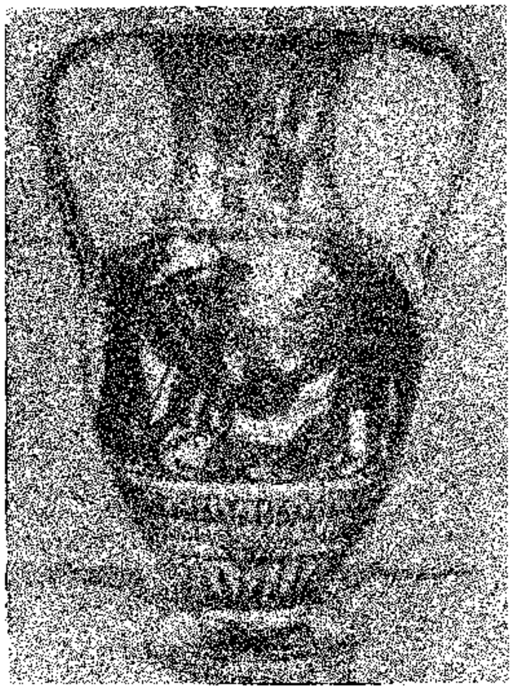
Αἱ Ἑσπερίδες ἦσαν, κατὰ τὸν Ἡσίοδον, κόραι τῆς Νυκτός. Ἄλλοι συγγραφεῖς λέγουν ὅτι γονεῖς των ἦσαν ὁ Ζεὺς καὶ ἡ Θέμις, ἢ ὁ Φόρκυς καὶ ἡ Κητώ, μερικοὶ δὲ λέγουν ὅτι κατάγονται ἀπὸ τὸν Ἄτλαντα. Ὁ ἀριθμός των κυμαίνεται ἐπίσης: ἄλλοι λέγουν ὅτι ἦσαν δύο, ἄλλοι τρεῖς, τέσσαρες ἢ πέντε. Ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος ἀναφέρει καὶ τὰ ὀνόματά των: Αἴγλη, Ἐρύθεια, Ἀρέθουσα, Ἑστία (προφανῶς, ἀντὶ Ἑσπέρα).

Ἔργον των ἦτο νὰ φυλάσσουν τοὺς καρποὺς ἑνὸς θαυμασίου δένδρου, συμβολίζοντος τὴν γονιμότητα καὶ τὸν ἔρωτα. Κατὰ τὸν Φερεκύδην τὸν Σάμιον, τὰ ἐν λόγῳ μῆλα, ἢ μᾶλλον αἱ μηλέαι ποὺ τὰ παρῆγαν, εἶχαν δοθῆ ὡς γαμήλιον δῶρον εἰς τὴν Γαῖαν κατὰ τὴν ἕνωσίν της μὲ τὸν Δία.

Σύμφωνα μὲ κάποιον συγγραφέα, ἡ θεὰ εὑρῆκε τοὺς καρποὺς τόσον ὡραίους, ὥστε διέταξε νὰ φυτευθοῦν αἱ περίφημοι μηλέαι εἰς τὸν κῆπον τῶν θεῶν, ποὺ εὑρίσκετο εἰς τὴν χώραν τοῦ Ἄτλαντος. Ἐπειδὴ ὅμως αἱ κόραι του ἐπεδίδοντο εἰς συστηματικὴν κλοπὴν τῶν μήλων, ἡ Ἥρα ἐνεπιστεύθη τὴν φύλαξιν τοῦ κήπου εἰς ἀθάνατον δράκοντα μὲ ἑκατὸν κεφαλάς, υἱὸν τοῦ Τυφωέως

καὶ τῆς Ἐχίδνης κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον τὸν Ἀθηναῖον, τοῦ Φόρκυος καὶ τῆς Κητοῦς κατὰ τὸν Ἡσίοδον.

Κατὰ τὴν μετάβασίν του, ὁ Ἡρακλῆς συνήντησεν ἀριθμόν τινα ἀντιπάλων, οἱ ὁποῖοι ὑπέκυψαν, ὅλοι ἀνεξαιρέτως, εἰς τὰ κτυπήματά του. Πρῶτος, πλησίον τοῦ Ἐχεδώρου ποταμοῦ, ἐπροκάλεσε εἰς πάλην τὸν Ἡρακλέα ἕνας υἱός τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς Κυρήνης, ὁ γίγας Κύκνος, ὁ ὁποῖος καὶ ἡττήθη παρὰ τὴν συμπαράστασιν τοῦ πατρός του, θεοῦ τοῦ πολέμου. Ὁ Ζεὺς ἠναγκάσθη νὰ παρέμβῃ, διὰ νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν πάλην μεταξὺ Ἄρεως καὶ Ἡρακλέους. Ἀρκετὰ λεπτομερὴς διήγησις τοῦ ἐπεισοδίου ὑπάρχει εἰς τὴν «Ἀσπίδα τοῦ Ἡρακλέους»:

Συμπλοκὴ τοῦ Ἡρακλέους μὲ τὸν Γηρυόνην.
(Ἑλληνικὸς ἀμφορεύς. Μουσεῖον Λούβρου)

«Στὸ διάστημα αὐτό, ὁ Κύκνος, ὁ δαμαστὴς τῶν δρομώνων, καὶ ὁ Ἄρης, ὁ ἀχόρταγος γιὰ μάχες, προχωροῦσαν κατὰ μέτωπον, ὅμοιοι μὲ φλόγα ἢ μὲ θύελλα. Τὰ ἄλογα τῶν δύο ἁρμάτων, καθὼς πήγαιναν δίπλα, χλιμίντριζαν, καὶ οἱ φωνές τους ξυπνοῦσαν τὸν ἀντίλαλο σ' ὅλην τὴν περιοχή.

»Ὁ Ἡρακλῆς διέταξε τότε τὸν Κύκνο νὰ γυρίσῃ τὸ ἅρμα του καὶ νὰ τοῦ ἀνοίξῃ τὸν δρόμο. Ὁ Κύκνος ἀρνήθηκε. Ἀμέσως ἔπειτα, ὁ γιὸς τοῦ μεγάλου Διὸς καὶ ὁ γιὸς τοῦ τρομεροῦ Ἄρη πήδησαν κάτω ἀπὸ τὰ γερὰ ἅρματά τους... Πιάσθηκαν στὰ χέρια, κραυγάζοντας μὲ ἀπίστευτη δύναμη. Ὁ συνετὸς Ζεὺς ἔκαμε νὰ ἀκουσθῇ ἀπὸ μακριὰ ὁ ἦχος τῆς βροντῆς καὶ ἄφισε νὰ πέσουν ἀπὸ τὸν οὐρανὸ σταγόνες αἵματος, γιὰ νὰ δώσῃ στὸν γενναῖο γιό του τὸ σύνθημα τῆς μάχης...

»Ὁ Κύκνος, βιαστικὸς νὰ σκοτώσῃ τὸν γιὸ τοῦ δυνατοῦ Διός, ἐχτύπησε τὴν ἀσπίδα του μὲ χάλκινο ἀκόντιο, χωρὶς ὅμως νὰ

τὴν σπάση, γιατὶ ἦταν ἔργο τοῦ Ἡφαίστου. Ἔπειτα ἀπὸ αὐτό, ὁ γιὸς τοῦ Διός, ὁ δυνατὸς Ἡρακλῆς, ἔρριξε γρήγορα τὸ ἀκόντιό του καὶ πέτυχε τὸν Κύκνο κάτω ἀπὸ τὸ πηγούνι, ἀνάμεσα στὴν περικεφαλαία καὶ τὴν ἀσπίδα, στὸ μέρος ποὺ ὁ λαιμὸς ἦταν γυμνός. Ἡ ἀνθρωποκτόνα αἰχμὴ τοῦ ἔκοψε τοὺς δύο μῦς, γιατὶ τὸ χτύπημα τοῦ νικητῆ ἦταν πολὺ δυνατό.

»Ὁ Κύκνος ἔπεσε σὰν βαλανιδιὰ ἢ σὰν ψηλὸς βράχος χτυπημένος ἀπὸ τὸν κεραυνὸ τοῦ Διός. Ὁ ὑπομονητικὸς γιὸς τοῦ Διὸς ἐγκατέλειψε τὸ θῦμα του, βλέποντας ὅμως τὸν Ἄρη, αὐτὴν τὴ μάστιγα τῶν ἀνθρώπων, νὰ προχωρῇ, τοῦ ἔρριξε φοβερὲς ματιές... Ὁ Ἄρης ἐπροχώρησε, μὲ τὸν πόνο στὴν ψυχή, καὶ οἱ δύο ρίχθηκαν ὁ ἕνας ἐναντίον τοῦ ἄλλου...

» Ὁ Ἡρακλῆς ἄντεξε στὴν πρώτη σύγκρουση. Τότε ἐπενέβη ἡ Ἀθηνᾶ καὶ διέταξε τὸν Ἄρη νὰ σταματήσῃ τὴν ἐπίθεση. Χωρὶς νὰ τὴν ἀκούσῃ, ὁ θεὸς τοῦ πολέμου ὥρμησε κατὰ τοῦ Ἡρακλέους, ἐξαγριωμένος ἀπὸ τὸ χαμὸ τοῦ γιοῦ του, καὶ θέλοντας νὰ ἐξοντώσῃ τὸν ἀντίπαλό του. Τὸ ἀκόντιό του ἐκτύπησε τὴν πλατειὰ ἀσπίδα. Μὰ ἡ γαλανομάτα Ἀθηνᾶ, σκύβοντας ἀπὸ τὸ ἅρμα της, ἔκαμε τὸ ἀκόντιο νὰ ἀποκλίνῃ.

» Ἔξαλλος ὁ Ἄρης, ἔσυρε τὸ σπαθί του καὶ ὥρμησε κατὰ τοῦ Ἡρακλέους. Ἐνῷ ἔτρεχε, ὁ γιὸς τοῦ Διός, ἀχόρταγος γιὰ μάχες καὶ σφαγή, τὸν ἐκτύπησε δυνατὰ στὸ μηρό, σ' ἕνα σημεῖο ποὺ δὲν τὸ σκέπαζε ἡ μεγαλόπρεπη ἀσπίδα. Ἔπειτα ἔσχισε τὴ σάρκα ἀπὸ τὴ μιὰν ἄκρη στὴν ἄλλη καὶ τὸν ἔρριξε καταγῆς. Τότε ὁ Δεῖμος καὶ ὁ Φόβος ἔφεραν κοντὰ τὸ γρήγορο ἅρμα του, τὸν σήκωσαν ἀπὸ τὸ χῶμα, τὸν ἔβαλαν στὸ ἅρμα, ἐχτύπησαν τὰ ἄλογα μὲ τὸ μαστίγιο καὶ τὸν μετέφεραν στὸν Ὄλυμπο».

Ἀφοῦ διέσχισε τὴν Ἰλλυρίαν, ὁ ἥρως ἔφθασεν εἰς τὸν Ἠριδανὸν ποταμόν. Ἐκεῖ αἱ Νύμφαι, αἱ «κόραι τοῦ Διὸς καὶ τῆς Θέμιδος», τοῦ ἔμαθαν ἀπὸ ποῖον θὰ ἠμποροῦσε νὰ μάθῃ ποῦ εὑρίσκετο ὁ κῆπος τῶν Ἑσπερίδων. Κάτοχος τοῦ μυστικοῦ ἦτο ὁ θαλάσσιος θεὸς Νηρεύς. Ὁ Ἡρακλῆς «τὸν εὑρῆκε κοιμισμένο, τὸν ἔδεσε καί, παρ' ὅλες τὶς μεταμορφώσεις στὶς ὁποῖες κατέφυγε ὁ αἰχμάλωτός του, δὲν τὸν ἄφισε παρὰ ἀφοῦ τοῦ εἶπε ποῦ βρίσκονταν τὰ χρυσᾶ μῆλα καὶ οἱ Ἑσπερίδες».

Ἡρακλῆς καὶ Ἀνταῖος

Κατὰ τὴν πορείαν του, ὁ Ἡρακλῆς ἔφθασεν εἰς τὴν Λιβύην, ὅπου ἐβασίλευεν ὁ Ἀνταῖος, υἱὸς τῆς Γαίας καὶ τοῦ Ποσειδῶνος. Ὁ Ἀνταῖος ἦτο γίγας, ὕψους ὄχι μικροτέρου τῶν ἑξῆντα πήχεων. Ἐπροκαλοῦσε δὲ εἰς πάλην ὅλους τοὺς ξένους, τοὺς

ἐφόνευε καὶ μὲ τὰ ὀστᾶ των κατεσκεύαζε ναὸν πρὸς τιμὴν τοῦ πατρός του Ποσειδῶνος. Κατὰ τὸν μῦθον ἦτο ἀήττητος, διότι κάθε φορὰν ποὺ ἤγγιζε τὴν γῆν ἔπαιρνε νέας δυνάμεις. Διὰ νὰ τὸν νικήσῃ, ὁ Ἡρακλῆς τὸν ἐσήκωσεν ὑψηλὰ καὶ τὸν ἐθανάτωσεν, ἀφοῦ τὸν ἔσφιξε τόσον δυνατά, ὥστε τοῦ ἔσπασε πολλὰς πλευράς.

Θέατρον τοῦ ἐπεισοδίου αὐτοῦ ἐθεωρεῖτο ἡ Τίγγις (Ταγγέρη) τῆς Μαυριτανίας, πόλις ἱδρυθεῖσα ἀπὸ τὴν Τίγγιδα, σύζυγον τοῦ Ἀνταίου. Κατὰ τὴν παράδοσιν, εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν ὑπῆρχε καὶ ἐπεδεικνύετο ὁ τάφος τοῦ περιφήμου γίγαντος, ἀρκοῦσε δὲ νὰ ἀνακινήσῃ κανεὶς τὸ χῶμα του, διὰ νὰ προκαλέσῃ πτῶσιν βρο-

Ὁ Ἡρακλῆς φέρει εἰς τὸν Εὐρυσθέα τὸν Ἐρυμάνθιον κάπρον.
(Ἀρχαϊκὸς ἀμφορεύς)

χῆς. Ὁ Σερτώριος διέταξεν, ὅπως ἐλέγετο, νὰ ἀνοιχθῇ ὁ τάφος, κατόπιν δὲ τὸν ἔκλεισε, βεβαιώνων ὅτι πράγματι περιεῖχεν ὀστᾶ ἐξαιρετικοῦ μεγέθους. Ἐλέγετο, ἐπίσης, ὅτι ὁ Ἡρακλῆς εἶχεν ἑνωθῇ μὲ τὴν Τίγγιδα καὶ ἀπέκτησεν ἀπὸ αὐτὴν ἕνα υἱόν, τὸν Παλαίμονα.

Κατ' ἄλλον μῦθον, ὁ Ἡρακλῆς ἀπεκοιμήθη μετὰ τὴν νίκην του κατὰ τοῦ Ἀνταίου, καθ' ὕπνον δὲ ὑπέστη ἐπίθεσιν ἀπὸ τοὺς Πυγμαίους, μίαν φυλὴν νάνων, ποὺ κατοικοῦσαν εἰς τὰς φωλεὰς τῶν μυρμήκων, μέσα εἰς τὴν ἄμμον καὶ ἦσαν, ὅπως λέγει ὁ συγγραφεύς, ἀδελφοὶ τοῦ ἡττημένου γίγαντος. Ὅταν ἐξύπνησεν

ὁ Ἡρακλῆς, ἐμάζεψε τοὺς ἐπιτεθέντας καὶ τοὺς ἐκράτησεν αἰχμαλώτους μέσα εἰς τὴν λεοντῆν του.

Ἡρακλῆς καὶ Βούσιρις

Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὁ Ἡρακλῆς ἠχμαλωτίσθη ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς χώρας Βούσιριν, υἱὸν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Λυσιανάσσης. Ὁ σκληρὸς αὐτὸς μονάρχης ἐθυσίαζεν εἰς τὸν Δία ὅλους τοὺς ξένους, ποὺ ἡ κακή των τύχη τοὺς ἔφερεν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἰδού, κατόπιν ποίων γεγονότων εἶχε, κατὰ τὸν μῦθον, υἱοθετήσει τὴν τακτικὴν αὐτήν.

Ἐπὶ ἐννέα χρόνια, φοβερὸς λιμὸς ἐμάστιζε τὴν χώραν του, ὅταν ἕνας μάντις, ὀνόματι Φράσιος, προερχόμενος ἀπὸ τὴν Κύπρον, εἶπεν εἰς τὸν Βούσιριν ὅτι ὁ λιμὸς θὰ ἐσταματοῦσεν ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ θυσιάζεται κάθε χρόνον ἕνας ξένος εἰς τὸν Δία. Ἀμέσως ὁ Βούσιρις διέταξε νὰ συλληφθῇ ὁ Φράσιος καὶ νὰ θυσιασθῇ πρῶτος.

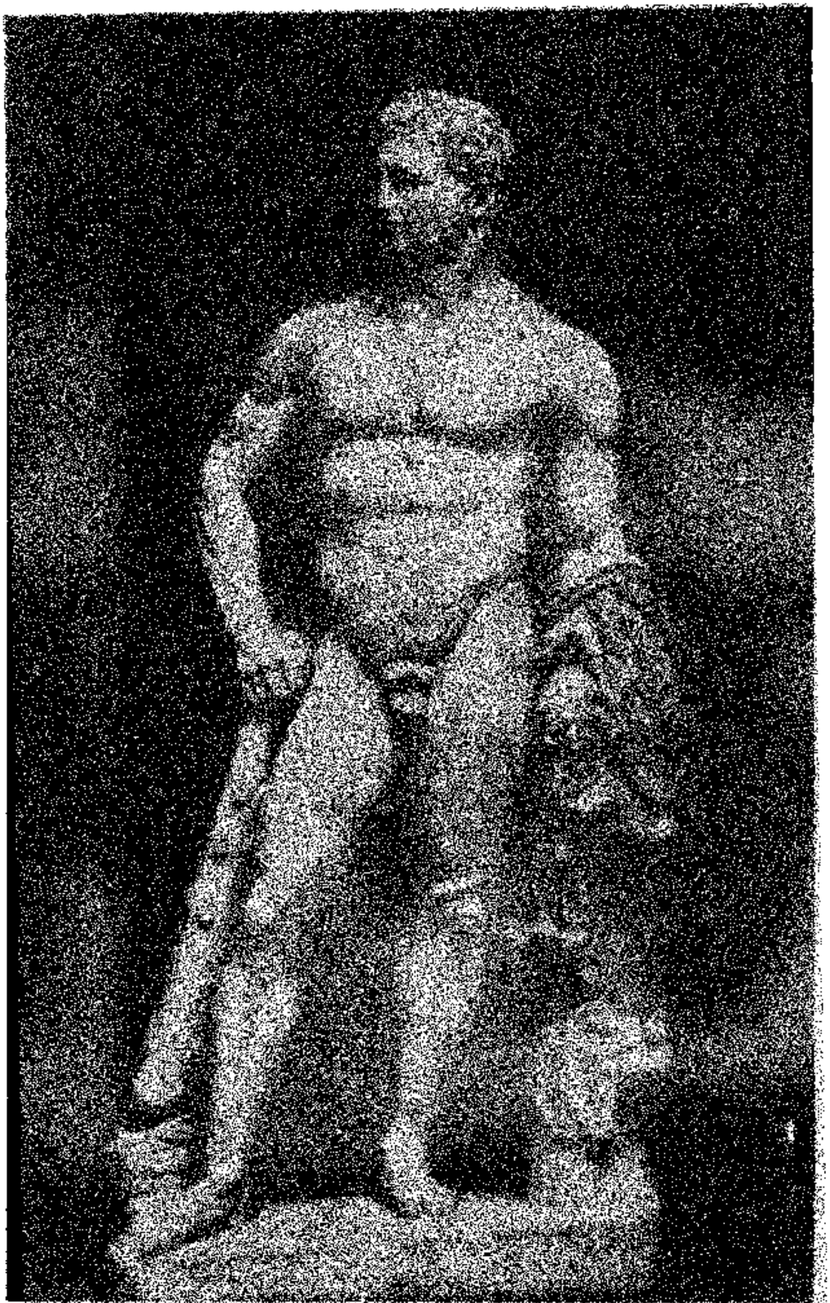
Θὰ ὑφίστατο τὴν ἰδίαν τύχην καὶ ὁ Ἡρακλῆς; Εἶχε δεθῆ μὲ ἁλύσους καί, στεφανωμένος μὲ ἄνθη, ἐσύρετο πρὸς τὸν βωμὸν τοῦ Διός, τοῦ πατρός του, διὰ νὰ θυσιασθῇ. Τὴν τελευταίαν ὅμως στιγμὴν ὁ ἥρως, ἀπαλλαγεὶς ἀπὸ τὰ δεσμά του, κατέφερε τὸν φοβερὸν γρόνθον του ἐναντίον ὅλων ὅσοι ἦσαν γύρω του. Πρῶτοι ἔπεσαν ὁ Βούσιρις, ὁ υἱός του Ἀμφιδάμας καὶ ὁ κῆρυξ Χάλβης.

Κατ' ἄλλην ἐκδοχήν, ὁ Βούσιρις εἶχεν ἐξαποστείλει πειρατὰς νὰ συλλάβουν τὰς ἑπτὰ Ἀτλαντίδας ἢ Ἑσπερίδας. Ὁ Ἡρακλῆς συνήντησε τοὺς πειρατὰς κατὰ τὴν ἐπιστροφήν των, τοὺς ἐξώντωσεν, ἀπηλευθέρωσε τὰς αἰχμαλώτους καὶ τὰς ἐπανέφερεν εἰς τὸν πατέρα των Ἄτλαντα.

Ἡρακλῆς καὶ Ἠμαθίων

Κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Ἀπολλοδώρου τοῦ Ἀθηναίου, ὁ Ἡρακλῆς, «ἀφοῦ διέσχισε τὴν Ἀσία, ἀπεβιβάσθη στὰ Θέρμυδρα, λιμάνι τῆς νήσου Ρόδου. Ἐκεῖ συνήντησε ἕνα χωρικὸ μὲ τὴ βοδάμαξά του, τὴν ὁποίαν ἔσυραν δυὸ ταῦροι· ὁ Ἡρακλῆς ἐξέζεψε τὸν ἕνα, τὸν ἐθυσίασε καὶ τὸν ἔφαγε. Ὁ χωρικός, μὴ μπορώντας νὰ τὸν ἐμποδίσῃ, ἀνέβηκε σ' ἕνα ὕψωμα καὶ τὸν ὕβριζε. Γι' αὐτό, ἀκόμη καὶ σήμερα, οἱ Ρόδιοι ὅταν θυσιάζουν στὸν Ἡρακλέα τὸν βρίζουν».

Εἰς τὴν Αἰθιοπίαν ἢ τὴν Ἀραβίαν, κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον τὸν Ἀθηναῖον, ὅπου ἐπανευρίσκομεν ἐν συνεχείᾳ τὸν ἥρωα, ὁ Ἡρακλῆς ἐφόνευσε τὸν Ἠμαθίωνα, βασιλέα τῆς χώρας, υἱὸν τῆς Ἠοῦς καὶ τοῦ Τιθωνοῦ, καὶ ἔδωσε τὸν θρόνον εἰς τὸν ἀδελφόν

Ὁ Ἡρακλῆς.
(Ἀρχαῖον γλυπτόν. Ρώμη. Μουσεῖον L. Boncompagni)

του Μέμνονα. Διέσχισε κατόπιν τὴν ἔρημον τῆς Λιβύης, ὅπου ἐξώντωσε πολλὰ ἄγρια θηρία.

Μετὰ ταῦτα διέπλευσε τὸν ὠκεανὸν καὶ διεπεραιώθη εἰς τὴν Ἀσίαν. Εἰς τὸν Καύκασον, ἀπηλευθέρωσε τὸν Προμηθέα, ἀφοῦ ἐφόνευσε μὲ τὰ βέλη του τὸν ἀετὸν ποὺ κατέτρωγε τὸ συκώτι τοῦ Τιτᾶνος. Μῦθοι, ἐπινοηθέντες πολὺ ἀργότερα, παρουσιάζουν τὸν Ἡρακλέα ὡς ἐπισκεφθέντα τὰς Ἰνδίας· ἡ ἐκστρατεία αὐτὴ παρουσιάζει πολλὰς ἀναλογίας μὲ τοῦ Διονύσου εἰς τὴν ἰδίαν περιοχήν.

Ὁ Ἡρακλῆς εἰς τὸν κῆπον τῶν Ἑσπερίδων. Ὁ Ἄτλας

Συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν Προμηθέα, ὁ Ἡρακλῆς ἔφθασεν ἐπὶ τέλους εἰς τὸ μέρος, ὅπου εὑρίσκετο ὁ Ἄτλας, υἱὸς τοῦ Ἰαπετοῦ καὶ τῆς Ὠκεανίδος Κλυμένης. Κατὰ τὸν Ἡσίοδον, «ὁ Ἄτλας, ἐξόριστος ἀπὸ ἕνα σκληρὸ νόμο στὴν ἄκρη τῆς γῆς, κοντὰ στὶς ἁρμονικὲς Ἑσπερίδες, στηρίζει ἐπάνω στὸ κεφάλι του καὶ μὲ τὰ ἀκούραστα χέρια του τὸν ἀπέραντο θόλο τοῦ οὐρανοῦ. Αὐτὴν τὴ μοῖρα τοῦ ἐπέβαλε ὁ συνετὸς Ζεύς».

Κατόπιν συμβουλῆς τοῦ Προμηθέως, ὁ Ἡρακλῆς δὲν ἐπῆγεν ὁ ἴδιος νὰ πάρῃ τὰ μῆλα, ἀλλὰ παρεκάλεσε τὸν Ἄτλαντα νὰ τὰ πάρῃ ἀντ' αὐτοῦ. Ἀνέλαβε δὲ νὰ στηρίξῃ τὸν οὐρανὸν κατὰ τὴν ἀπουσίαν του. Ὁ Ἄτλας ἐδέχθη τὴν πρότασιν, ἐπῆγε καὶ ἔφερε τρία μῆλα, κατόπιν ὅμως ἐδήλωσεν εἰς τὸν Ἡρακλέα ὅτι θὰ τὰ ἐπήγαινεν ὁ ἴδιος εἰς τὰς Μυκήνας.

Ὁ ἥρως θὰ ἔμενε, λοιπόν, αἰχμάλωτος τοῦ οὐρανοῦ ποὺ ἐστηρίζετο εἰς τοὺς ὤμους του; Ὁ Προμηθεὺς τοῦ ὑπέδειξεν ἕνα τρόπον διαφυγῆς. Ὁ Ἡρακλῆς ὑπεκρίθη ὅτι ἐδέχετο τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Ἄτλαντος, τὸν παρεκάλεσεν ὅμως νὰ πάρῃ πάλιν διὰ μερικὰς στιγμὰς τὸν οὐρανὸν ἐπάνω εἰς τοὺς ὤμους του, διὰ νὰ κατασκευάσῃ ἕνα «μαξιλαράκι» διὰ τὴν κεφαλήν του. Ὁ Ἄτλας ἔπεσεν εἰς τὴν παγίδα καὶ ὁ Ἡρακλῆς, ἀφοῦ ἐπῆρε τὰ μῆλα, ἔφυγε.

Κατ' ἄλλην ἐκδοχήν, ὁ ἴδιος ὁ Ἡρακλῆς ἐπῆγεν εἰς τὸν κῆπον τῶν Ἑσπερίδων, διὰ νὰ πάρῃ τὰ μῆλα. Ἐφόνευσε τὸν δράκοντα ποὺ τὰ ἐφρουροῦσεν, ὁ δὲ Ἀπολλώνιος ὁ Ρόδιος λέγει ὅτι οἱ Ἀργοναῦται εἶδαν, ὄχι μακρὰν τῆς λίμνης Τριτωνίδος, τὸ πτῶμα τοῦ δράκοντος καὶ τὰς Ἑσπερίδας λυπημένας διὰ τὴν ἐξόντωσίν του.

Ἂς σημειωθῇ ὅτι σύμφωνα μὲ ἄλλην ἐκδοχήν, αἱ ἴδιαι αἱ Ἑσπερίδες ἔδωσαν ἑκουσίως τὰ μῆλα εἰς τὸν Ἡρακλέα, ὁ ὁποῖος

τούς τὰ ἐζήτησε προσωπικῶς καὶ διὰ νὰ τὰ κόψουν ἀπεκοίμισαν τὸν φρουρὸν δράκοντα.

Κάτοχος τῶν μήλων, ὁ ἥρως ἐπέστρεψεν εἰς τὰς Μυκήνας. Ἐκεῖ τὰ παρέδωσεν εἰς τὸν Εὐρυσθέα, αὐτὸς ὅμως τοῦ τὰ ἐδώ-

Ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ ταῦρος τῆς Κρήτης.
(Ἀρχαϊκὸν ἀγγεῖον)

ρησε. Κατόπιν τούτου, ὁ Ἡρακλῆς τὰ ἔδωσεν εἰς τὴν Ἀθηνᾶν, ἡ ὁποία τὰ ἐπανέφερεν εἰς τὸν κῆπον τῶν Ἑσπερίδων, «διότι δὲν ἐπετρέπετο νὰ εὑρίσκωνται ἀλλοῦ».

Καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις

Ἡρακλῆς καὶ Ἑσπερίδες. Τὸ θέμα παρίσταται κατὰ διαφόρους τρόπους εἰς τὰς ἀγγειογραφίας. Εἰς μερικάς, ὁ ἴδιος ὁ Ἡρακλῆς δρέπει τὰ χρυσᾶ μῆλα, εἰς ἄλλας τοῦ τὰ προσφέρουν αἱ Ἑσπερίδες. Κατὰ τὸν Παυσανίαν, ὁ γλύπτης Θεοκλῆς εἶχε κάμει πέντε ξύλινα ἀγάλματα Ἑσπερίδων, τὰ ὁποῖα μαζὶ μὲ τὰ

ἀγάλματα τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ Ἄτλαντος ἀπέκειντο εἰς τὸν ἐν Ὀλυμπίᾳ θησαυρὸν τῶν Ἐπιδαμνίων, μετεφέρθησαν δὲ ἀργότερα ὑπὸ τῶν Ἠλείων εἰς τὸ Ἡραῖον των.

Ὁ ζωγράφος Πάναινος εἶχε παραστήσει τὸ ἴδιον θέμα ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Διὸς εἰς τὸν ναὸν τῆς Ὀλυμπίας. Περιφημότερα ἀπὸ ὅλα τὰ ἀγγεῖα, μὲ παραστάσεις τοῦ μύθου αὐτοῦ, εἶναι τὰ γνωστὰ ὑπὸ τὰς ὀνομασίας «ἀγγεῖον τοῦ Μειδία» καὶ «ἀγγεῖον τοῦ Ἀχεμόρου».

Ἡρακλῆς καὶ Ἄτλας. Εἰς τὸ κιβώτιον τοῦ Κυψέλου, ὁ Ἡρακλῆς εἰκονίζετο βαδίζων κατὰ τοῦ Ἄτλαντος, μὲ τὸ ξίφος εἰς τὸ χέρι. Μία μετόπη τῆς Ὀλυμπίας παρουσιάζει τὸν Ἄτλαντα στηρίζοντα τὸν οὐρανόν. Δὲν ὑπάρχουν ἀρχαϊκαὶ ἀγγειογραφίαι ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον, ὡς φαίνεται, ἐκίνησε πολὺ σπανίως τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν.

Ἡρακλῆς καὶ Προμηθεύς. Ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ Προμηθέως ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους θὰ ἀπησχόλησεν ἀσφαλῶς τοὺς καλλιτέχνας ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, δὲν διεσώθησαν ὅμως παρὰ μόνον τρεῖς ἀγγειογραφίαι μὲ τὴν σκηνὴν αὐτήν.

Ἡρακλῆς καὶ Κύκνος. Ἡ πάλη τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἄρεως εἰκονίζετο ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν Ἀμυκλῶν. Πολλαὶ ἀγγειογραφίαι ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ, ἀρχαϊκαὶ καὶ κλασσικαί, διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν. Εἰς μερικὰς οἱ δύο ἀντίπαλοι εἰκονίζονται μόνοι, εἰς ἄλλας, τὰς περισσοτέρας, ἔχουν συμπαραστάτας ὁ μὲν τὴν Ἀθηνᾶν, ὁ δὲ τὸν Ἄρην. Ἀγγειογραφίαι τινὲς παρουσιάζουν τοὺς δύο ἀντιπάλους μαχομένους ἐπάνω ἀπὸ τὰ ἅρματά των καὶ ἄλλαι τὸν Δία ρίπτοντα τὸν κεραυνὸν πρὸς τερματισμὸν τοῦ ἀγῶνος.

Ἡρακλῆς καὶ Ἀνταῖος. Κατὰ τὸν Παυσανίαν, ὁ Πραξιτέλης εἶχε παραστήσει τὴν πάλην τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ Ἀνταίου εἰς τὸ ἀέτωμα τοῦ ἐν Θήβαις ναοῦ τοῦ Ἡρακλέους, μὲ τὸ ἴδιον δὲ θέμα εἶχεν ἀσχοληθῆ καὶ ὁ Πολύκλειτος. Δὲν ὑπάρχουν ἀρχαϊκαὶ ἀγγειογραφίαι τοῦ μύθου αὐτοῦ, ἀλλὰ μόνον ἀττικαί, μελανόμορφοι καὶ ἐρυθρόμορφοι. Κατὰ τὴν κλασσικὴν ἐποχήν, οἱ ἀγγειογράφοι ἔπαυσαν νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἐν λόγῳ σκηνήν, τουλάχιστον δὲν γνωρίζομεν τὴν ὕπαρξιν οὐδενὸς σχετικοῦ ἔργου. Ἀργότερα, ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ἀναπαράστασιν τοῦ Ἡρακλέους ἀνυψοῦντος τὸν ἀντιπαλόν του ὑπεράνω τοῦ ἐδάφους.

Ἡρακλῆς καὶ Βούσιρις. Τὸ θέμα αὐτὸ ἐμφανίζεται εἰς τὰ ἀττικὰ ἐρυθρόμορφα ἀγγεῖα τοῦ τέλους τοῦ 6ου αἰῶνος. Εἰς τὰ περισσότερα ὁ Ἡρακλῆς παρίσταται πρὸ τοῦ βωμοῦ, ὅπου ἐπρόκειτο νὰ θυσιασθῇ, ἐξορμῶν καὶ συντρίβων ἐκείνους ποὺ τὸν περιεστοίχιζαν.

ΗΡΑΚΛΗΣ ΚΑΙ ΚΕΡΒΕΡΟΣ

Ὁ δωδέκατος καὶ τελευταῖος ἆθλος

Ὁ τελευταῖος ἆθλος, τὸν ὁποῖον ἐπέβαλεν ὁ Εὐρυσθεὺς εἰς τὸν Ἡρακλέα, καὶ ὁ δυσκολώτερος ἀπὸ ὅλους, ἦτο νὰ κατέλθῃ εἰς τὸν Ἅδην καὶ νὰ φέρῃ ἀπὸ ἐκεῖ τὸν κύνα Κέρβερον.

Ἐθίξαμεν ἤδη τὸ θέμα αὐτὸ εἰς τὸ κεφάλαιον τὸ σχετικὸν μὲ τὸν βασιλέα τοῦ κάτω κόσμου. Ὁ κύων ὁ ἐπιφορτισμένος μὲ τὴν φρούρησιν τῆς εἰσόδου τοῦ βασιλείου τοῦ Ἅδου, εἶχε γεννηθῆ, ὅπως ὁ Ὄρθρος, ἀπὸ τὸν Τυφωέα καὶ τὴν Ἔχιδναν, «εἶχε

Ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ Γηρυόνης.
(Ἀρχαϊκὸς ἀμφορεὺς)

τρεῖς κεφαλάς, οὐρὰν δράκοντος καί, ἐπάνω εἰς τὴν ράχιν του, κεφαλὰς δρακόντων διαφόρων εἰδῶν».

Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον τὸν Ἀθηναῖον, ὁ Ἡρακλῆς προτοῦ ἀποδυθῇ εἰς τὴν ἐπιχείρησιν αὐτὴν ἐπῆγεν εἰς τὴν Ἐλευσῖνα καὶ ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Εὔμολπον νὰ τὸν μυήσῃ. Τότε ὅμως δὲν ἐπετρέπετο ἡ μύησις ξένων· διὰ νὰ παρακάμψῃ τὸ ἐμπόδιον, ἐπέτυχε νὰ υἱοθετηθῇ ἀπὸ τὸν Φύλιον. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο ἀκόμη ἐναγὴς ἀπὸ τὸν φόνον τῶν Κενταύρων καὶ δὲν ἠμποροῦσε δι᾽ αὐτὸν τὸν λόγον νὰ ἰδῇ τὰ μυστήρια, ὑπεβλήθη εἰς κάθαρσιν ὑπὸ τοῦ Εὐμόλπου, ὁ ὁποῖος καὶ τελικῶς τὸν ἐμύησε.

Κατὰ τὴν πλέον διαδεδομένην δοξασίαν, ὁ Ἡρακλῆς εἰσέδυσεν εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Ἅδου ἀπὸ ἓν βάραθρον πλησίον τοῦ ἀκρω-

τηρίου Ταινάρου τῆς Λακωνίας. Συνωδεύετο ἀπὸ τὴν Ἀθηνᾶν καὶ τὸν Ἑρμῆν. «Ὅλες οἱ σκιὲς τῶν νεκρῶν, μόλις τὸν εἶδαν, ἔφυγαν, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς σκιὲς τοῦ Μελεάγρου καὶ τῆς Μεδούσης. Ὁ Ἡρακλῆς ἔσυρε τὸ ξίφος, γιὰ νὰ ἐπιτεθῇ ἐναντίον τῆς Γοργόνος, ὡσὰν νὰ ἦτο ἀκόμη ζωντανή, ὁ Ἑρμῆς ὅμως τὸν ἐκράτησε λέγοντάς του ὅτι δὲν ἦτο παρὰ σκιά.

» Κοντὰ στὶς πύλες τοῦ Ἅδη βρῆκε τὸν Θησέα καὶ τὸν Πειρίθουν· ὁ τελευταῖος ἦταν ἀλυσόδετος ἐπειδὴ εἶχε τολμήσει νὰ ζητήση σὲ γάμο τὴν Περσεφόνη. Καὶ οἱ δυὸ τοῦ ἔτειναν τὰ χέρια, πιστεύοντας πὼς μὲ τὴ δύναμη ποὺ εἶχε θὰ μποροῦσε νὰ τοὺς ἐλευθερώση. Πράγματι, ὁ Ἡρακλῆς ἐλευθέρωσε τὸν Θησέα, παίρνοντάς τον ἀπὸ τὸ χέρι, ἄφισε ὅμως τὸν Πειρίθουν, γιατὶ μόλις πῆγε νὰ τὸν πιάση, ἡ γῆ ἄρχισε νὰ τρέμη. Κατόπιν σήκωσε τὴν πέτρα, κάτω ἀπὸ τὴν ὁποία ἦταν θαμμένος ὁ Ἀσκάλαφος».

Ὁ Ἀσκάλαφος ἦτο ὁ μόνος μάρτυς ποὺ εἶχεν ἰδῆ τὴν Περσεφόνην νὰ τρώγη σπόρους ροδιᾶς, ὅπως δὲ εἴπαμεν ἤδη, ἐξ αἰτίας τῆς πράξεώς της αὐτῆς ἡ Περσεφόνη ἔχασε τὴν δυνατότητα νὰ μένη ἀδιαλείπτως μαζὶ μὲ τὴν μητέρα της.

Διὰ νὰ δώση εἰς τὰς ψυχὰς τῶν νεκρῶν νὰ πίουν, ὁ Ἡρακλῆς ἔσφαξεν ἕνα ἀπὸ τοὺς ταύρους τοῦ Ἅδου. «Ὁ Μενοίτιος, ὁ βοσκός των, ἐπροκάλεσε τότε τὸν ἥρωα σὲ ἀγῶνα. Ὁ Ἡρακλῆς τὸν ἅρπαξε ἀπὸ τὴ μέση, τοῦ ἔσπασε τὰ πλευρὰ καὶ τὸν ἄφισε μόνον κατόπιν παρακλήσεως τῆς Περσεφόνης».

Ὅταν ἔφθασεν ἐνώπιον τοῦ Ἅδου, ὁ ἥρως τοῦ ἐξέθεσε τὸν σκοπὸν τῆς καθόδου του εἰς τὸ βασίλειόν του. Ὁ θεὸς τοῦ ἐπέτρεψε νὰ πάρη τὸν Κέρβερον, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι θὰ τὸν συνελάμβανε χωρὶς νὰ κάμη χρῆσιν τῶν ὅπλων του.

«Ὁ Ἡρακλῆς, φορώντας τὸ θώρακα καὶ τὴ λεοντῆ, συνάντησε τὸν Κέρβερο στὶς πύλες τοῦ Ἀχέροντος καὶ τὸν ἔπιασε ἀπὸ τὸ λαιμό. Ἂν καὶ ὁ δράκων, ποὺ εἶχε ὁ Κέρβερος ἀντὶ οὐρά, τὸν ἐδάγκωσε, ὁ ἥρως δὲν ἄφισε τὴ λεία του, ἔτσι ποὺ ὁ Κέρβερος, γιὰ νὰ μὴν πνιγῆ, ἀναγκάσθηκε νὰ τὸν ἀκολουθήση. Ὁ Ἡρακλῆς τὸν πῆρε λοιπὸν μαζί του, ἀνέβηκε στὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς στὴν Τροιζῆνα καί, ἀφοῦ τὸν ἔδειξε στὸν Εὐρυσθέα, τὸν κατέβασε πάλι στὸν κάτω κόσμο».

Καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις

Εἰς τὸ περὶ Ἅδου κεφάλαιον (τόμος 1ος, σελὶς 477) ἐδημοσιεύθη φωτοτυπία μιᾶς πολὺ χαρακτηριστικῆς ἀγγειογραφίας. Εἰς αὐτὴν ὁ Ἡρακλῆς εἰκονίζεται γυμνός, μὲ τὸ τόξον εἰς τὸ δεξιὸ χέρι, ἀπειλῶν τὸν κυρίαρχον τοῦ ὑποχθονίου κόσμου μέσα

εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ ἰδίου τοῦ θεοῦ. Ὁ Ἅδης εἰκονίζεται φεύγων περίτρομος, ἐνῷ ἡ σύζυγός του Περσεφόνη κρατεῖ στάσιν κατὰ πολὺ ἀξιοπρεπεστέραν. Εἰς τὴν σκηνὴν εἶναι παρὼν καὶ ὁ Ἑρμῆς. Ὁ Κέρβερος εἰκονίζεται εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ ἀνακτόρου.

Ὁ Ἡρακλῆς δαμάζει τὸν ταῦρον τῆς Κρήτης.
(Μετόπη τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ναοῦ τοῦ Διός)

Εἰς τὴν ἀγγειογραφίαν αὐτὴν ἔχει μίαν μόνον κεφαλήν, ἓξ ὅμως φίδια φύονται ἀπὸ τὸ σῶμα του.

Ἡ σκηνὴ ποὺ ἀπετέλεσε συχνότερον θέμα τῶν ἀττικῶν μελανομόρφων ἀγγειογραφιῶν τῆς μεταγενεστέρας ἐποχῆς, παρουσιάζει τὸν Ἡρακλέα εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Ἅδου, πάλλοντα μὲ τὸ δεξιὸ χέρι τὸ ρόπαλον καὶ σύροντα μὲ τὸ ἀρι-

στερὸ τὸν Κέρβερον δεμένον. Εἰς τὴν ἰδίαν στάσιν ὁ ἥρως εἶχεν εἰκονισθῆ εἰς τὰς μετόπας τοῦ ναοῦ τῆς Ὀλυμπίας καὶ τοῦ Θησείου.

ΑΛΛΟΙ ΜΥΘΟΙ ΣΧΕΤΙΚΟΙ ΜΕ ΤΟΝ ΗΡΑΚΛΕΑ

Ὁ Ἡρακλῆς, ὡς ἐλέγετο, ἐχρειάσθη ὀκτὼ ἔτη καὶ ἕνα μῆνα, διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τοὺς ἄθλους ποὺ τοῦ εἶχαν ἐπιβληθῆ ἀπὸ τὸν Εὐρυσθέα. Ἡ δραστηριότης ὅμως τοῦ ἥρωος δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς αὐτούς. Ἡ ἐπίγειος ζωή του ἦτο γεμάτη ἀπὸ κατορθώματα καὶ περιπετείας παντὸς εἴδους, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν πολὺ δημοφιλεῖς καὶ κατέλαβαν σπουδαίαν θέσιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν Μυθολογίαν.

Εἰς αὐτὰς ὁ υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης δὲν ἐμφανίζεται πάντοτε ὡς προσωποποίησις τῆς φυσικῆς δυνάμεως, ὡς ἄλλος θεὸς τοῦ πολέμου. Εἶναι ἐπίσης ἥρως ἀγαθοποιός, εἰς τὸν ὁποῖον ἀποδίδεται ἡ προσωνυμία «σωτήρ», προστατεύων τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὸ κακὸν καὶ τοὺς κινδύνους.

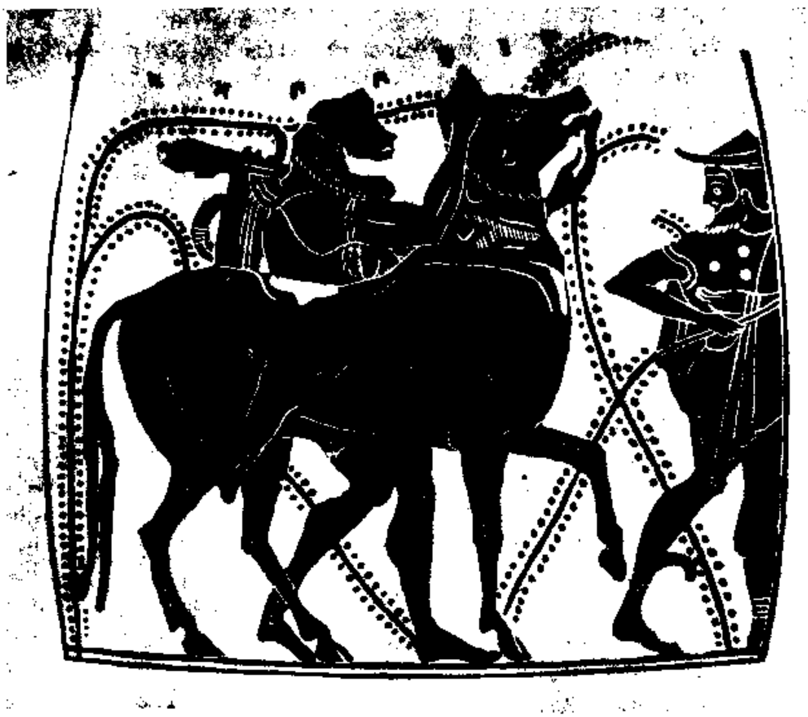
Πρὸ τῆς τελικῆς ἀποθεώσεώς του ὑπεβλήθη καὶ ὁ ἴδιος εἰς τρομερὰς δοκιμασίας καὶ ἐπέρασε φοβερὰ βάσανα. Ἐξ ἄλλου, δὲν κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ μέχρι τέλους τὸ γελοῖον. Τὸν παριστοῦν ὡς ὑπερβολικὸν εἰς ὅλα: ἡ ὄρεξίς του δὲν εἶχεν ὅρια. Ἠμποροῦσε νὰ καταβροχθίσῃ ὁλόκληρον βοῦν καὶ νὰ πιῇ ἕνα βαρέλι κρασί. Αἱ κακαὶ πλευραὶ τοῦ χαρακτῆρος του ἦσαν ἰσάριθμοι περίπου μὲ τὰς καλάς, ἡ δὲ βιαιότης του καὶ ἡ φιληδονία του ἔδωσαν ὑλικὸν εἰς τὴν μυθοπλασίαν ἐξ ἴσου μὲ τὴν γενναιότητά του καὶ τὴν καλὴν διάθεσίν του ἀπέναντι τῶν θνητῶν.

Σχέσεις τοῦ Ἡρακλέους μὲ τὰς ἄλλας θεότητας. Ἥρα καὶ Ἄρης

Υἱὸς τοῦ Διὸς ὁ Ἡρακλῆς, ἦτο, ὅπως εἴδαμεν ἤδη, στόχος τοῦ ἀμειλίκτου μίσους τῆς Ἥρας. Προτοῦ ἀκόμη γεννηθῆ, ἡ σύζυγος τοῦ Διὸς κατώρθωσε μὲ τὸ γνωστὸν στρατήγημα νὰ τὸν ὑποτάξῃ εἰς ἕνα ἁπλοῦν θνητόν, τὸν Εὐρυσθέα. Βρέφος, ἀπεπειράθη νὰ τὸν ἐξοντώσῃ, ἀποστείλασα ἐναντίον του φίδια. Ἔφηβον, ὅταν ἐνυμφεύθη μὲ τὴν Μεγάραν, τὸν ἔκαμε νὰ παραφρονήσῃ καὶ νὰ κατακρεουργήσῃ τὴν γυναῖκα του καὶ τὰ παιδιά του. Κατόπιν, κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν δώδεκα ἄθλων ποὺ τοῦ ἐπέβαλεν ὁ Εὐρυσθεύς, ἡ ζηλότυπος σύζυγος τοῦ Κρονίωνος ἐπενέβη ἐπανειλημμένως καὶ φυσικὰ κατὰ τρόπον ἐπιζήμιον διὰ τὸν ἥρωα.

Ἐξ ἄλλου, ὁ υἱὸς τῆς Ἥρας, ὁ ἄγριος θεὸς τοῦ πολέμου, ὁ

Ἄρης, συνεμερίζετο ἐξ ὁλοκλήρου τὴν ἀντιπάθειαν τῆς μητέρας του κατὰ τοῦ Ἡρακλέους. Δὲν ἦτο καθόλου τῆς ἀρεσκείας του ἡ ἀποκάθαρσις τῆς γῆς ἀπὸ τὰ τερατώδη ὄντα, ποὺ τὸν εἶχαν πατέρα καὶ τοὺς παρεῖχε τὴν βοήθειάν του ἐναντίον τοῦ Ἡρα-

Ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ ταῦρος τῆς Κρήτης.
(Ζωγραφία ἐπὶ ἀρχαϊκοῦ ἀγγείου)

κλέους. Ὁ Ζεὺς ὑπεχρεοῦτο, ἐξ αὐτοῦ τοῦ λόγου, νὰ παρεμβαίνῃ· καί, ὅπως εἴδαμεν εἰς τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Κύκνου, ὁ ὡραῖος ρόλος δὲν ἐπεφυλάσσετο πάντοτε εἰς τὸν Ἄρην.

Ἡρακλῆς καὶ Ἀπόλλων

Εἰς κάποιαν στιγμήν, ἐξέσπασε διένεξις μεταξὺ τοῦ υἱοῦ τῆς Λητοῦς καὶ τοῦ υἱοῦ τῆς Ἀλκμήνης. Κατόπιν ἑνὸς φόνου, ὁ Ἡρακλῆς ἐπῆγεν εἰς τοὺς Δελφούς, διὰ νὰ συμβουλευθῇ τὸ μαντεῖον. Ἡ Πυθία ὅμως δὲν ἠθέλησε νὰ ἀνέβῃ εἰς τὸν τρίποδα. Ὀργισθεὶς ὁ ἥρως, ἐπῆρε τὸν τρίποδα καὶ τὸν μετέφερε, κατ' ἄλλους

μὲν εἰς τὸν περίβολον τοῦ ναοῦ, κατ' ἄλλους δὲ μέχρι Γυθείου, εἰς τὴν νότιον Πελοπόννησον, ἢ μέχρι Φενεοῦ, εἰς τὴν 'Αρκαδίαν. 'Ο 'Απόλλων, φυσικά, κατεδίωξε τὸν ἅρπαγα, διὰ νὰ τοῦ πάρῃ τὸν τρίποδα. Τὴν ἀδελφοκτόνον διένεξιν ἐτερμάτισεν ὁ Ζεύς, ρίψας τὸν κεραυνὸν μεταξὺ τῶν συμπλακέντων 'Απόλλωνος καὶ 'Ηρακλέους.

'Ο ἥρως κατόπιν τούτου ἀπέδωσε τὸν τρίποδα, μὲ τὸν ὁποῖον ἐσκόπευε πιθανῶς, ὅπως λέγει ὁ Bouché-Leclercq, νὰ ἱδρύσῃ «ἰδικόν του μαντεῖον». 'Εξ ἄλλου, ἂν αὐτὴ ἦτο ἡ πρόθεσίς του, «αἰτία δὲν ἦτο ἡ ἰδιοτέλεια, ἀλλ' ἁπλῶς ἡ παράκρουσις». Θὰ ἴδωμεν περαιτέρω ὅτι, ἂν ὑπῆρξαν μαντεῖα τοῦ 'Ηρακλέους, ὁ ρόλος των ὑπῆρξε μηδαμινὸς ἐν συγκρίσει μὲ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν, πρὸς τὸ ὁποῖον ἀπηυθύνοντο, διὰ νὰ λάβουν χρησμούς, ἀπὸ ὅλας τὰς περιοχὰς τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου.

'Ηρακλῆς καὶ 'Αθηνᾶ. Διόνυσος

'Η πολυφίλητος κόρη τοῦ Διός, ἡ 'Αθηνᾶ, πλειστάκις ἐβοήθησε, καὶ μὲ ἀγάπην, τὸν 'Ηρακλέα. Αὐτὴ τοῦ ἔδωσε τὰ κρόταλα, μὲ τὰ ὁποῖα ἠνάγκασε τὰς Στυμφαλίδας ὄρνιθας νὰ ἐγκαταλείψουν τοὺς θάμνους, ὅπου ἐκρύπτοντο. Αὐτὴ ἐστάθη παρὰ τὸ πλευρόν του κατὰ τὴν πάλην του ἐναντίον τοῦ Ἄρεως καὶ τοῦ ἐπέτρεψε νὰ κερδίσῃ τὴν νίκην. Αὐτὴ τὸν συνώδευσεν εἰς τὸν Ἅδην, ὅταν κατῆλθε διὰ νὰ φέρῃ ἀπὸ ἐκεῖ τὸν Κέρβερον. Εἰς πολυαρίθμους ἀττικὰς ἀγγειογραφίας ὁ ἥρως εἰκονίζεται βαδίζων δίπλα εἰς τὸ ἅρμα τῆς 'Αθηνᾶς, εἰς ἄλλας δὲ ἡ 'Αθηνᾶ δίπλα εἰς τὸν 'Ηρακλέα, μέσα εἰς τὸ ἅρμα του.

Αἱ αὐταὶ φιλικαὶ σχέσεις συνέδεαν τὸν υἱὸν τῆς 'Αλκμήνης καὶ τὸν Διόνυσον· πολλαὶ περιπέτειαί των ἔχουν κοινὰ χαρακτηριστικά. Εἰς μεταγενεστέρους χρόνους μάλιστα, συνεδύαζαν τὰ δύο πρόσωπα εἰς μερικὰς ἀποστολάς, καὶ ἔτσι βλέπομεν τὸν 'Ηρακλέα νὰ συνοδεύῃ τὸν Διόνυσον εἰς τὰς 'Ινδίας καὶ νὰ συμμετέχῃ εἰς τὸν θίασόν του, τοῦ ὁποίου δὲν εἶναι οὔτε τὸ ὀλιγώτερον θορυβῶδες μέλος οὔτε τὸ ὀλιγώτερον ἐμπνευσμένον ἀπὸ τὸ κρασί.

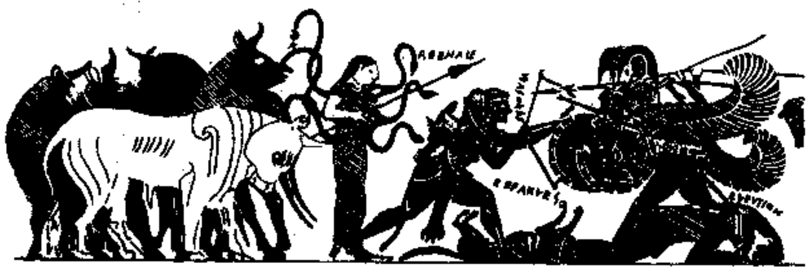
Ἕνας ἄλλος θεός, ὁ 'Ερμῆς, συνώδευσε τὸν 'Ηρακλέα κατὰ τὴν κάθοδόν του εἰς τὸν Ἅδην καὶ τοῦ ἔδειξε τὸν δρόμον.

'Ο 'Ηρακλῆς κατὰ τὴν Γιγαντομαχίαν

Σύμφωνα μὲ μίαν προφητείαν τῆς Γαίας, οἱ θεοὶ δὲν θὰ ἐθριάμβευαν κατὰ τῶν Γιγάντων, παρὰ κατόπιν τῆς ἐπεμβάσεως ἑνὸς θνητοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν ἦτο ἄλλος ἀπὸ τὸν 'Ηρακλέα. Κυριώτερος

ἀντίπαλός του ὑπῆρξεν ὁ Ἀλκυονεύς, γίγας ἀφαντάστου δυνάμεως, ὁ ὁποῖος μὲ ἓν μόνον κτύπημα ἔθαψε κάτω ἀπὸ ἕνα βράχον δώδεκα τέθριππα (μὲ τέσσαρας ἵππους) ἅρματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐπέβαιναν εἴκοσι τέσσαρες σύντροφοι τοῦ υἱοῦ τῆς Ἀλκμήνης.

Ὁ ἥρως διεπέρασε τὸν Γίγαντα μὲ ἓν βέλος, ἐκεῖνος ὅμως δὲν ἔπεσε, διότι κάθε φορὰν ποὺ ἤγγιζε τὸ ἔδαφος τῆς περιοχῆς, ὅπου εἶχε γεννηθῆ, ἀποκτοῦσε νέας δυνάμεις. Τὸ μυστικὸν τὸ ἀπεκάλυψεν εἰς τὸν ἥρωα ἡ Ἀθηνᾶ, κατόπιν δὲ τούτου ὁ Ἡρακλῆς παρέσυρε τὸν Γίγαντα ἔξω ἀπὸ τὸ ἔδαφος τῆς Παλλήνης, ἐκεῖ δὲ τὸν ἐξώντωσεν. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀλκυονέως, ὁ Πορφυρίων, ἔπεσεν ἐπίσης ὑπὸ τὰ βέλη τοῦ Ἡρακλέους. Ἀνεφέραμεν

Ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ Γηρυόνης.
(Ἀρχαϊκὸς ἀμφορεύς)

δὲ ἤδη τὸν μῦθον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ Ἀφροδίτη παρέσυρε τοὺς Γίγαντας εἰς ἓν σπήλαιον, ὅπου τοὺς ἀνέμεναν τὰ πλήγματα τοῦ Ἡρακλέους.

Θὰ ἴδωμεν περαιτέρω πῶς ὁ Ἡρακλῆς ἐθεοποιήθη μετὰ θάνατον καὶ κατέλαβε θέσιν μεταξὺ τῶν Ὀλυμπίων.

Καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις

Ἡρακλῆς καὶ Ἥρα. Μία ἀγγειογραφία τοῦ τέλους τοῦ 6ου ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου αἰῶνος καὶ ἕνας ἐτρουσκικὸς καθρέπτης παριστάνουν τὰς σχέσεις Ἡρακλέους καὶ Ἥρας ἐντελῶς διαφόρους. Εἰς τὴν πρώτην, ἡ Ἥρα ὑφίσταται τὴν ἐπίθεσιν Σατύρων καὶ ὁ Ἡρακλῆς, παρ' ὅλα ὅσα ὑπέφερεν ἐξ αἰτίας της, τρέχει νὰ τὴν βοηθήσῃ, μὲ τὸ ρόπαλον ὑψωμένον. Εἰς τὸν ἐτρουσκικὸν καθρέπτην ἡ Ἥρα εἰκονίζεται θηλάζουσα τὸν Ἡρακλέα.

Ἡ περὶ τρίποδος διένεξις. Τὸ ἐπεισόδιον αὐτὸ ἀπετέλεσε θέμα ἀγγειογραφιῶν, εἰς τὰς ὁποίας ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ Ἀπόλλων εἰκονίζονται κρατοῦντες καὶ οἱ δύο τὸν τρίποδα. Εἰς με-

ρικὰς παρόντες εἰς τὴν σκηνὴν εἶναι ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ὁ Ἑρμῆς. Εἰς πολλὰς ἄλλας ὅμως ὁ Ἡρακλῆς εἰκονίζεται μὲ τὸν τρίποδα ἐπ' ὤμου, καταδιωκόμενος ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα.

Ἡρακλῆς καὶ Ἀθηνᾶ. Ἀττικαὶ μελανόμορφοι ἀγγειογραφίαι παριστάνουν τὴν Ἀθηνᾶν τείνουσαν ἄνθος ἢ κλάδον εἰς τὸν Ἡρακλέα, ἄλλαι δὲ τὰ δύο αὐτὰ πρόσωπα κρατούμενα ἀπὸ τὰ χέρια. Μεταγενεστέρως, οἱ καλλιτέχναι παρέστησαν τὴν θεὰν προσφέρουσαν εἰς τὸν Ἡρακλέα νὰ πίῃ. Τὸ ἴδιον θέμα ἐχρησιμοποιήθη κατὰ τὴν κλασσικὴν ἐποχήν, τὸν δὲ 4ον αἰῶνα ὁ ἥρως ἐμφανίζεται θεοποιημένος καὶ συνοδευόμενος ἀπὸ τὴν Ἥβην.

Ὁ Ἡρακλῆς εἰς τὴν Γιγαντομαχίαν. Γενικῶς, ὁ Ἡρακλῆς εἰκονίζεται προσερχόμενος διὰ νὰ βοηθήσῃ τοὺς θεοὺς κατὰ τῶν Γιγάντων καὶ παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Διός. Εἰς τὰ ἐρυθρόμορφα ἀττικὰ ἀγγεῖα ὁ ἥρως, ὄρθιος ἀκόμη ἐπὶ τοῦ ἅρματος τοῦ Διὸς—εἰς μερικὰ δὲ μὲ τὴν Ἀθηνᾶν δίπλα του—ρίπτει βέλος ἐναντίον Γίγαντος. Ἀττικὸν ἀγγεῖον τοῦ τέλους τοῦ 5ου αἰῶνος, διὰ τὸ ὁποῖον ὑποτίθεται ὅτι ὁ καλλιτέχνης ποὺ τὸ ἐζωγράφισεν εἶχεν ἐμπνευσθῆ ἀπὸ ἔργον τοῦ Φειδίου, εἰκονίζει τὴν συμμετοχὴν τοῦ ἥρωος εἰς τὴν Γιγαντομαχίαν. Δίπλα εἰς τὸ ἅρμα του, ὁ Ἡρακλῆς, εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ ὁποίου στέκει ἡ Ἀθηνᾶ, τοξεύει Γίγαντα, κεραυνοβολημένον ἤδη ἀπὸ τὸν Δία.

Μερικοὶ συγγραφεῖς ἰσχυρίσθησαν ὅτι ὁ Ἡρακλῆς εἰκονίζεται καὶ εἰς τὰς μετόπας τοῦ Παρθενῶνος ποὺ παριστάνουν σκηνὰς τῆς Γιγαντομαχίας, οἱ ἰσχυρισμοί των ὅμως δὲν ἔγιναν δεκτοί.

ΗΡΑΚΛΗΣ ΚΑΙ ΕΥΡΥΤΟΣ. ΙΦΙΤΟΣ. ΙΟΛΗ

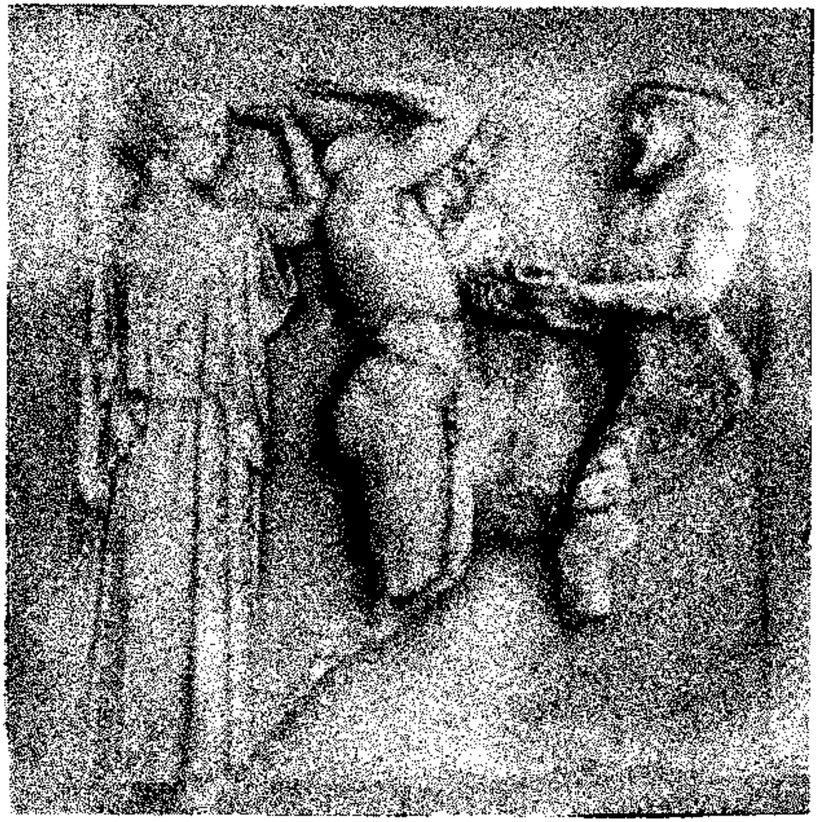
Ὁ Ἡρακλῆς εἰς Οἰχαλίαν

Ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος λέγει ὅτι ὁ Ἡρακλῆς, ἀφοῦ ἐξετέλεσε τοὺς δώδεκα ἄθλους, ἐπανῆλθεν εἰς Θήβας. Ἔδωσε τὴν Μεγάραν ὡς σύζυγον εἰς τὸν πιστὸν σύντροφόν του Ἰόλαον, κατόπιν δὲ ἔφυγε διὰ τὴν Οἰχαλίαν. Ποῦ εὑρίσκετο ἡ πόλις αὐτή; Ὁ Στράβων ἀναφέρει πέντε πόλεις μὲ τὸ ἴδιον ὄνομα: μία εὑρίσκετο εἰς τὴν Εὔβοιαν, ἄλλη εἰς τὴν Τραχινίαν, ἄλλη εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Τρίκκης καὶ τῆς Ἰθώμης εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἄλλη εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ ἄλλη εἰς τὴν Αἰτωλίαν.

Ἐπιστεύετο ὅτι ἡ Οἰχαλία αὐτὴ εἶχεν ἱδρυθῆ ἀπὸ τὸν Μελανέα, υἱὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, φημισμένον διὰ τὴν ἐπιδεξιότητά του τοξότην, ὁ ὁποῖος καὶ ἔδωσεν εἰς τὴν νέαν πόλιν τὸ ὄνομα τῆς συζύγου του. Ὁ υἱός των Εὔρυτος, ἐπιδέξιος καὶ αὐτὸς τοξότης, ἀπέκτησε τέσσαρας υἱούς, τοὺς Δηιόνα, Κλυτίον, Τοξέα καὶ Ἴ-

φιτον. Διεκήρυξε δὲ ὅτι θὰ ἔδιδε τὴν κόρην του Ἰόλην ὡς σύζυγον εἰς ἐκεῖνον ποὺ θὰ ἐνικοῦσεν αὐτὸν καὶ τοὺς υἱούς του εἰς τὴν τόξευσιν. Ὁ Ἡρακλῆς ἐνίκησεν, ὅταν ὅμως ἐζήτησε τὸ ἔπαθλον, συνήντησεν ἄρνησιν.

«Ὁ Ἴφιτος, ὁ μεγαλύτερος γιός τοῦ Εὐρύτου, ἤθελε νὰ δώσουν τὴν ἀδελφήν του εἰς τὸν Ἡρακλῆ, ὁ Εὔρυτος ὅμως καὶ οἱ

Ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ Ἄτλας.
(Μετόπη τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ναοῦ τοῦ Διός)

ἄλλοι γιοί του δὲν ἤθελαν, μὲ τὴν πρόφαση πώς, ἂν ἀποκτοῦσαν παιδιά, ὁ Ἡρακλῆς θὰ τὰ ἐσκότωνε κι αὐτά».

Ὑπάρχουν πολλαὶ ἐκδοχαὶ διὰ τὴν συνέχειαν τῆς περιπετείας αὐτῆς. Κατὰ τὴν μίαν, ὁ Ἡρακλῆς διὰ νὰ ἐκδικηθῇ ἐπανῆλθε μὲ στρατόν, ἐπολιόρκησε τὴν Οἰχαλίαν, τὴν ἐκυρίευσε καὶ ἐφόνευσε τὸν Εὔρυτον καὶ τοὺς υἱούς του. Ἡ Ἰόλη, αἰχμαλωτι-

σθεῖσα, ἐδόθη ὡς σύζυγος εἰς τὸν Ὕλλον, πρωτότοκον υἱὸν τοῦ Ἡρακλέους καὶ τῆς Δηιανείρας.

Κατ' ἄλλην ἐκδοχήν, τῆς ὁποίας ἄλλως τε ὑπάρχουν πολλαὶ παραλλαγαί, ὁ Ἴφιτος, ὁ υἱὸς τοῦ Εὐρύτου, ἀναζητῶν ἓν ποίμνιον βοῶν καὶ φορβάδων, ποὺ τὸ εἶχε κλέψει ὁ Αὐτόλυκος, ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ Ἡρακλέους. Ὁ ἥρως ἐδέχθη καὶ τὸν ἐφιλοξένησε. Κυριευθεὶς ὅμως ἐκ νέου ἀπὸ μανίαν, τὸν ἐκρήμνισεν ἀπὸ τὸ ὕψος τῶν τειχῶν τῆς Τίρυνθος.

Ἡ Ὀδύσσεια λέγει τὰ ἑξῆς διὰ τὸ τέλος τοῦ Ἰφίτου: «Ὁ Ἴφιτος ἐπῆγε στὴ Μεσσήνη, ψάχνοντας νὰ βρῇ δώδεκα ὡραῖες φοράδες καὶ ἄλλους τόσους ἡμιόνους ποὺ τοῦ εἶχαν κλαπῆ. Αὐτὸ ἔγινε αἰτία νὰ χάσῃ τὴ ζωή του· γιατὶ παρουσιάσθηκε στὸ γιὸ τοῦ Διός, τὸν Ἡρακλῆ, περίφημο γιὰ τοὺς ἄθλους του, κι αὐτός, ἂν καὶ τὸν πῆρε φιλοξενούμενο στὸ σπίτι του, τὸν ἐσκότωσε. Ὁ ἄμυαλος! Δὲν φοβήθηκε τὴν ἐκδίκηση τῶν θεῶν, δὲν σεβάσθηκε τὸ τραπέζι του, ὅπου εἶχε προσφέρει θέση στὸν δυστυχισμένο, μὰ τὸν ἐσκότωσε γιὰ νὰ τοῦ πάρῃ τὰ ὡραῖα ἄλογά του».

Ὁ φόνος τοῦ Ἰφίτου εἶχε φοβερὰς συνεπείας διὰ τὸν Ἡρακλέα. Ἐζήτησε νὰ ὑποβληθῇ εἰς κάθαρσιν ὑπὸ τοῦ Νηλέως, βασιλέως τῆς Πύλου, αὐτὸς ὅμως ἠρνήθη λόγῳ τῶν φιλικῶν σχέσεών του μὲ τὸν Εὔρυτον, τὸν πατέρα τοῦ θύματος.

Εὐτυχέστερος εἰς Ἀμύκλας, ὅπου ἐκαθάρθη ὑπὸ τοῦ Δηιφόβου, υἱοῦ τοῦ Ἱππολύτου, ὁ Ἡρακλῆς ἠσθένησε βαρύτατα. Κατόπιν τούτου ἐπῆγεν εἰς τοὺς Δελφοὺς καὶ ἐζήτησε συμβουλήν, ἀλλὰ τὸ μαντεῖον ἠρνήθη νὰ ἀπαντήσῃ. Τότε συνέβη τὸ ἐπεισόδιον τοῦ τρίποδος, περὶ τοῦ ὁποίου ὡμιλήσαμεν ἤδη. Ὅταν, ἔπειτα ἀπὸ ἐπέμβασιν τοῦ Διός, ἡ διένεξις ἐτερματίσθη, «ὁ Ἀπόλλων ἔδωσε χρησμὸ στὸν Ἡρακλῆ καὶ εἶπε ὅτι ἡ ἀρρώστια θὰ τοῦ περνοῦσε, ἂν πουλιόταν σὰν δοῦλος, ἔδινε τὸ ἀντίτιμο στὸν Εὔρυτο ἀποζημίωση γιὰ τὸ φόνο τοῦ γιοῦ του καὶ ὑπηρετοῦσε σ' ἐκεῖνον ποὺ θὰ τὸν ἀγόραζε τρία ὁλόκληρα χρόνια».

Καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις

Μνημεῖα σχετικὰ μὲ τὸ ἐπεισόδιον αὐτὸ ὑπάρχουν ἐλάχιστα. Ἕνας κορινθιακὸς κρατὴρ παρουσιάζει τὸν Ἡρακλέα προσκεκλημένον εἰς γεῦμα ἀπὸ τὸν Εὔρυτον. Ἡ Ἰόλη τοῦ προσφέρει φαγητόν. Δίπλα του κάθηται ὁ Ἴφιτος μὲ τοὺς ἀδελφούς του καὶ τὸν πατέρα του. Ἕνας μελανόμορφος ἀττικὸς ἀμφορεὺς παρουσιάζει τὸν Ἡρακλέα τὴν στιγμὴν ποὺ ἀπέδειξε τὴν ἀνωτερότητά του εἰς τὴν τόξευσιν. Δίπλα εἰς τὸν στόχον, εἰς τὸν ὁποῖον

εἶναι καρφωμένα πολλὰ βέλη, στέκει ἡ Ἰόλη. Ὁ γέρων Εὔρυτος καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς υἱούς του τρέχουν πρὸς τὸν ἥρωα, ἐνῷ ὁ Ἴφιτος καὶ ἕνας ἀδελφός του κεῖνται καταγῆς.

ΗΡΑΚΛΗΣ ΚΑΙ ΟΜΦΑΛΗ

Ἡρακλέους πώλησις

Συμμορφούμενος πρὸς τὰς ὑποδείξεις τῆς Πυθίας, διὰ τὸν ἐξαγνισμόν του ἀπὸ τὸν φόνον τοῦ Ἰφίτου, ὁ Ἡρακλῆς ἐπῆγεν εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἐκεῖ ἐπωλήθη ὡς δοῦλος, ἀπὸ τὸν Ἑρμῆν κατὰ

Ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ Κέρβερος.
(Τυρρηνικὸς ἀμφορεύς)

τοὺς μέν, ἀπὸ τοὺς συνταξιδιώτας του κατ' ἄλλους. Τὸ ἀντίτιμον, τρία τάλαντα, ἐδόθη εἰς τὸν Εὔρυτον, αὐτὸς ὅμως δὲν ἠθέλησε νὰ τὸ πάρῃ.

Τὸν Ἡρακλέα ἠγόρασεν ὡς δοῦλον μία γυναῖκα, ἡ Ὀμφάλη, βασίλισσα τῆς Λυδίας, κόρη τοῦ Ἰαρδάνου καὶ χήρα τοῦ Τμώλου. Ὁ μῦθος αὐτὸς εἶχε διαδοθῆ εὐρύτατα, γνωστότερον ὅμως εἶναι τὸ νεώτερον μέρος του, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ Ἡρακλῆς, τελείως ὑποταγμένος εἰς τὴν θέλησιν τῆς Ὀμφάλης, ἔζησεν ἐκεῖ βίον ἐκτεθηλυμένον, ὁλωσδιόλου ἀντίθετον μὲ τὸν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Οἱ Λατῖνοι συγγραφεῖς ὑπεγράμμισαν μὲ κάποιαν εὐχαρίστησιν τὸν ἰδιαίτερον αὐτὸν χαρακτῆρα τῆς δουλείας τοῦ

Ἡρακλέους, ἐνῷ ἀντιθέτως αἱ ἑλληνικαὶ πηγαὶ παρουσιάζουν τὸν ἥρωα ἐκτελοῦντα νέους ἄθλους κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς παραμονῆς του εἰς τὴν Λυδίαν.

Ἡρακλῆς καὶ Κέρκωπες

Ἓν ἀπὸ τὰ κυριώτερα ἔργα, τὰ ὁποῖα ἀνετέθησαν εἰς τὸν Ἡρακλέα ὑπὸ τῆς Ὀμφάλης, ἦτο ἡ ἀπαλλαγὴ τοῦ βασιλείου της ἀπὸ τοὺς ληστάς. Οἱ Κέρκωπες, οἱ ὁποῖοι κατά τινας συγγραφεῖς ἐζοῦσαν πλησίον τῶν Θερμοπυλῶν, κατ' ἄλλους δὲ πλησίον τῆς Ἐφέσου, ἦσαν νάνοι καὶ κλέπται.

Μίαν ἡμέραν, ποὺ ὁ ἥρως κουρασμένος εἶχεν ἀποκοιμηθῆ δίπλα εἰς τὸν δρόμον, οἱ Κέρκωπες ἀπεπειράθησαν νὰ τοῦ κλέψουν τὰ ὅπλα του. Ὁ Ἡρακλῆς ὅμως ἐξύπνησε, τοὺς συνέλαβε, τοὺς ἔδεσεν εἰς ἕνα κλάδον μὲ τὸ κεφάλι κάτω καὶ τοὺς ἐπῆρε μαζί του. Ἐν τούτοις, παρὰ τὸ δυσάρεστον τῆς θέσεώς των, οἱ Κέρκωπες δὲν ἔχασαν τὴν εὔθυμον διάθεσίν των. Τόσον δὲ διεσκέδασε μαζί τους ὁ ἥρως, ὥστε τοὺς ἀπέδωσε τὴν ἐλευθερίαν των. Κατ' ἄλλην ἐκδοχήν, ἐφόνευσε τὸν ἕνα καὶ ἐπῆγε τὸν ἄλλον εἰς τὴν Ὀμφάλην.

Ὁ Clavier ὑποθέτει ὅτι τὸ ὄνομα Κέρκωψ ἐδίδετο εἰς ὅποιον «εἴτε μὲ τὴν δύναμιν, εἴτε μὲ τὴν πονηρίαν, ἐπιζητοῦσε νὰ ζῇ εἰς βάρος τῶν ἄλλων. Ἀναμφιβόλως, οἱ πρῶτοι ποὺ ἔφεραν αὐτὸ τὸ ὄνομα ἦσαν τὰ παιδιὰ τῆς Θείας καὶ τοῦ Ὠκεανοῦ. Κατοικοῦσαν εἰς μερικὰς νήσους κοντὰ εἰς τὴν Σικελίαν, πρὸς τιμωρίαν των δέ, ἐπειδὴ εἶχαν ἀπατήσει τὸν Δία, μετεμορφώθησαν ἀπὸ αὐτὸν εἰς πιθήκους. Ἐκ τούτου, αἱ νῆσοι ὠνομάσθησαν Πιθηκοῦσαι.

Ὅπως ἐπιστεύετο, ὁ Ζεὺς εἶχε μισθώσει τὰς ὑπηρεσίας των, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Κρόνου, διὰ νὰ τὸν ἐκθρονίσῃ. Ἐκεῖνοι ὅμως, μόλις εἰσέπραξαν τὴν ἀμοιβήν, ὑπανεχώρησαν· δι' αὐτὸ ὁ Ζεὺς τοὺς μετεμόρφωσεν εἰς πιθήκους.

Εἰς ἓν ποίημα σατιρικόν, οἱ Κέρκωπες περιγράφονται ὡς ἑξῆς: «Εἶναι ψεῦσται, πανοῦργοι καὶ ἀπατεῶνες, αἱ δὲ πράξεις των εἶναι ἀπίστευτοι· διατρέχουν ὅλην τὴν χώραν, διὰ νὰ εὕρουν κάποιον νὰ τὸν ἀπατήσουν καὶ εἶναι πάντοτε νομάδες».

Ἡρακλῆς καὶ Συλεὺς

Ὑπάρχουν πολλαὶ ἐκδοχαὶ τοῦ ἐπεισοδίου αὐτοῦ. Ὁ Συλεὺς ὑπεχρέωνε τοὺς διαβάτας νὰ ἐργάζωνται εἰς ἕνα ἀμπελῶνα. Ἠθέλησε νὰ κάμῃ τὸ ἴδιον καὶ μὲ τὸν Ἡρακλέα, ὁ ἥρως ὅμως,

Κεφαλὴ τοῦ Ἡρακλέους.
(Ἀπὸ μετόπην τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ναοῦ τοῦ Διός)

ἀφοῦ ἐξερρίζωσεν ὅλα τὰ κλήματα, ἐφόνευσε τὸν Συλέα καὶ τὴν κόρην του Ξενοδίκην.

Εἰς ἓν σατιρικὸν δρᾶμα ὁ Εὐριπίδης παρουσιάζει τὸν Ἡρακλέα πωληθέντα ὡς δοῦλον ὄχι εἰς τὴν Ὀμφάλην, ἀλλὰ εἰς τὸν Συλέα. Αὐτὸς τὸν ἔστειλε νὰ ἐργασθῇ εἰς τὸν ἀμπελῶνα, ἀλλ' ὁ ἥρως, ἀφοῦ ἐξερρίζωσεν ὅλα τὰ κλήματα, τὰ ἐφορτώθη εἰς τὴν ράχιν του καὶ τὰ μετέφερεν εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ Συλέως.

Ἐκεῖ, ἀφοῦ ἐσκότωσε τὸν καλύτερον ταῦρον τοῦ ποιμνίου, ὁ Ἡρακλῆς παρεβίασε τὸ ὑπόγειον τῆς οἰκίας, ἤνοιξε τὸ καλύτερον βαρέλι, κατεσκεύασε τράπεζαν μὲ τὰς θύρας τῆς οἰκίας καὶ ὑπεχρέωσε τὸν Συλέα νὰ τὸν «σερβίρῃ» καὶ νὰ τοῦ φέρῃ φροῦτα καὶ γλυκίσματα. Μετὰ ταῦτα, μετέστρεψε τὸ ρεῦμα ἑνὸς ποταμοῦ καὶ ἐπλημμύρισε τὸ κτῆμα μὲ τὰ νερά του.

Ἕνας ἄλλος συγγραφεύς, ὁ Κόνων, ἀφηγεῖται ὡς ἑξῆς τὴν περιπέτειαν τοῦ Ἡρακλέους μὲ τὸν Συλέα: «Ὁ Συλεὺς καὶ ὁ ἀδελφός του Δίκαιος, καὶ οἱ δύο παιδιὰ τοῦ Ποσειδῶνος, κατοικοῦσαν εἰς τὸ Πήλιον τῆς Θεσσαλίας. Ὁ Δίκαιος ἦταν πολὺ δίκαιος, ἄξιος τοῦ ὀνόματός του. Ὁ Συλεὺς ἀντιθέτως ἦταν πολὺ κακὸς καὶ ἐφονεύθη ἀπὸ τὸν Ἡρακλέα. Ἔπειτα ἀπὸ αὐτό, ὁ ἥρως ἔμεινε στὸ σπίτι τοῦ Δικαίου καὶ ἐκεῖ ἐρωτεύθηκε τὴν κόρη τοῦ Συλέως καὶ τὴν ἐπῆρε γυναῖκα του.

»Κατὰ τὴ διάρκεια μιᾶς ἀπουσίας του, ἡ γυναῖκα του ἔπεσε ἄρρωστη ἀπὸ ἔρωτα κι ἀπὸ λύπη καὶ πέθανε. Ὁ Ἡρακλῆς ἐγύρισε τὴ στιγμή, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ κάψουν τὸ πτῶμα της, καὶ τόσο λυπήθηκε, ποὺ ἤθελε νὰ πέσῃ κι αὐτὸς στὴ φωτιά. Τὸν ἐμπόδισαν ὅμως οἱ φίλοι του».

Ἡρακλῆς καὶ Λιτυέρσης

Νόθος υἱὸς τοῦ Μίδου, βασιλέως τῆς Φρυγίας, ὁ Λιτυέρσης, «μέγας φαγὰς καὶ γερὸ ποτήρι», ἠνάγκαζε τοὺς διαβάτας νὰ θερίζουν εἰς τὰ κτήματά του. Ἔπειτα, ὅταν ἔδυεν ὁ ἥλιος, τοὺς ἐφόνευεν, ἔκοβε τὴν κεφαλήν των, ἐτύλιγε μὲ δεμάτια τὸ σῶμα των καὶ τὸ ἔρριπτεν εἰς τὸν Μαίανδρον. Κατὰ κακήν του τύχην, συνήντησεν εἰς τὸν δρόμον του τὸν Ἡρακλέα, ὁ δὲ ἥρως τοῦ ἐπέβαλε τὸ ἴδιον μαρτύριον. Μετὰ τὴν ἐξόντωσίν του, τὸν παρέλαβεν ἡ λαϊκὴ μοῦσα, καὶ ἔτσι ἐγεννήθη τὸ τραγούδι τῶν θεριστῶν.

Ἡρακλῆς καὶ Ὀμφάλη

Μερικοὶ συγγραφεῖς λέγουν ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ἦτο ἐρωτευμένος μὲ τὴν Ὀμφάλην καὶ ὅτι διῆγε μαζί της βίον ἐκτεθηλυμένον, οὐδόλως ἀντάξιον τοῦ παρελθόντος του. Τὸν παρουσιάζουν νὰ γνέθῃ μαλλί, ἢ ἐξηπλωμένον ἐμπρὸς εἰς τὰ πόδια τῆς ἀγαπημένης του. Ὁ ἥρως φθάνει μέχρι τοῦ σημείου νὰ φορῇ γυναικεῖα ἐνδύματα, τοῦτο δὲ ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Ὀβίδιον νὰ διηγηθῇ εἰς τὰς «Fastes» του τὴν ἀκόλουθον περιπέτειαν:

«Μιὰ μέρα, ὁ νέος ἥρως τῆς Τίρυνθος συνώδευε τὴν ἀγαπημένη του. Ὁ Φαῦνος τοὺς εἶδεν ἐπάνω ἀπὸ ἕνα λόφο καί, χτυπημένος

ἀπὸ ἄξαφνον ἔρωτα: «'Αντίο, Νύμφες τῶν βουνῶν», ἐφώναξε, «ἀντίο ἀπ' ἐδῶ κ' ἐμπρός, νά ποιὰν θ' ἀγαπῶ». 'Η ὡραία Μαιονία ἐβάδιζε μὲ τὰ μυρωμένα μαλλιά της χυτὰ στοὺς ὤμους της· μιὰ χρυσῆ πόρπη ἔλαμπε στὸ στῆθος της καὶ μιὰ χρυσῆ ὀμ-

'Ο 'Ηρακλης βρεφος πνιγων τοὺς ὄφεις.
(Μουσεῖον Καπιτωλίου, Ρώμη)

πρέλλα, ποὺ τὴν κρατοῦσε τὸ στιβαρὸ χέρι τοῦ 'Ηρακλέους, προστάτευε τὸ πρόσωπό της ἀπὸ τὶς θερμὲς ἀκτῖνες τοῦ ἥλιου.

»Ἔφθασαν στὸν Τμῶλο μὲ τὰ πολλὰ ἀμπέλια, δάση τοῦ Βάκχου, τὴν ὥρα ποὺ ὁ ὑγρὸς Ἕσπερος ἔζεβε τοὺς μαύρους δρόμωνές του, καὶ σταμάτησαν σ' ἕνα σπήλαιο. 'Ενῷ οἱ δοῦλοι ἑτοίμαζαν τὸ φαγητὸ καὶ τὸ κρασί, ἡ 'Ομφάλη θέλησε νὰ ντύση τὸν 'Ηρακλῆ μὲ τὰ φορέματά της. Τοῦ ἔδωσε τὸν ἐλαφρὸ χιτῶνα

της, χρωματισμένο μὲ ἀφρικανικὴ πορφύρα, καὶ τὴ λεπτὴ ταινία ποὺ ἄλλοτε τὴν ἐφοροῦσε γιὰ ζώνη. Βέβαια, ἡ ζώνη ἦταν μικρὴ γιὰ τὸν Ἡρακλῆ. Ἐπὶ πλέον, ὁ ἥρως, γιὰ νὰ περάση τὰ ρωμαλέα μπράτσα του ἀπὸ τὸν χιτῶνα, ἀναγκάσθηκε νὰ τὸν σχίση. Στὸ τέλος ὅμως ἐντύθηκε γυναικεῖα καὶ ἐφόρεσε στὰ χοντρὰ πόδια του τὰ λεπτὰ παπούτσια ποὺ τοῦ ἔδωσεν ἡ Ὀμφάλη. Ὅσο γι' αὐτήν, ἐπῆρε τὸ βαρὺ ρόπαλο, τὴ λεοντῆ καὶ τὰ ἐλαφρότερα βέλη ἀπὸ τὴ φαρέτρα τοῦ ἥρωος.

»Ἔτσι μασκαρεμένοι, ἐκάθησαν κ' ἔφαγαν, καὶ ὕστερα ἔπεσαν νὰ κοιμηθοῦν σὲ χωριστὰ κρεβάτια. Γιατί; Τὴν ἄλλη μέρα, τὰ χαράματα, θὰ πρόσφεραν θυσία σ' ἐκεῖνον ποὺ ἀνεκάλυψε τὸ ἀμπέλι, κ' ἔπρεπε νὰ εἶναι καὶ οἱ δυὸ καθαροί. Ἔτσι ἔφθασαν τὰ μεσάνυχτα. Μὰ τί δὲν μηχανεύεται ὁ ἔρωτας μέσα στὸν παροξυσμό του; Ὁ Φαῦνος, μέσα στὸ σκοτάδι, ἐπλησίασε τὸ δροσερὸ σπήλαιο καί, βλέποντας τοὺς δούλους νὰ κοιμοῦνται μεθυσμένοι, ἔλπισε πὼς καὶ τὰ ἀφεντικά τους δὲν θὰ κοιμόνταν λιγώτερο βαριά. Μπῆκε λοιπὸν μέσα, τολμηρὸς μοιχός, καὶ καὶ ἄρχισε νὰ προχωρῆ ψάχνοντας μὲ τὰ χέρια.

»Ἔφθασε, τέλος, στὸ ποθητὸ κρεβάτι· ἄγγιξε τὰ σκεπάσματα· ὥς ἐδῶ, ὅλα τοῦ πήγαιναν καλά· μὰ ξάφνου τὰ χέρια του συνάντησαν τὸ ἄγριο τρίχωμα τοῦ λέοντος τῆς Νεμέας· σταμάτησε ἀμέσως καὶ ὀπισθοχώρησε γεμᾶτος φρίκη· ἔτσι τρέμει καὶ ὁ ὁδοιπόρος βλέποντας ξάφνου τὸ φίδι ποὺ θὰ πατοῦσε. Στὸ διπλανὸ κρεβάτι ὅμως τὰ χέρια του ἔπιασαν μαλακὰ καὶ λεπτὰ ὑφάσματα· ἀλλὰ δὲν βιάσθηκε· ἀνέβηκε καὶ κάθησε στὸ μπροστινὸ μέρος τοῦ κρεβατιοῦ· ἡ σκληρότης καὶ ἡ ἀκαμψία τοῦ κεράτου του ἔδειχναν πολὺ λίγο πόσο βίαιος ἦταν ὁ πόθος του.

»Ἔπειτα, ἄρχισε νὰ ἀνασηκώνη σιγὰ σιγὰ τὸν χιτῶνα· τὰ πόδια ὅμως ποὺ ξεσκέπαζε, ἦσαν τριχωτὰ καὶ οἱ τρίχες πολὺ σκληρές. Θέλησε νὰ προχωρήση πιὸ πάνω· τότε ὁ ἥρως τῆς Τίρυνθος, μέσα στὸν ὕπνο του, τὸν ἔσπρωξε. Ὁ Φαῦνος ἔπεσε μὲ κρότο. Ἡ βασίλισσα ἐξύπνησε, ἐφώναξε τὶς δοῦλες της, ἐζήτησε φῶς καὶ οἱ πυρσοὶ ποὺ ἔφθασαν στὴ στιγμή, ἐφώτισαν τὴ σκηνή. Ὁ θεὸς βογγοῦσε ἀπὸ τὸν πόνο. Ὅλοι, καὶ ὁ Ἡρακλῆς, ἄρχισαν νὰ γελοῦν γιὰ τὸ πάθημα τοῦ Φαύνου... Ἀπὸ τότε ὁ θεὸς δὲν θέλει οὔτε νὰ βλέπη φορέματα, γιατὶ ἐξ αἰτίας των τὴν ἔπαθε· θέλει, ὅσοι πηγαίνουν στοὺς βωμούς του, νὰ πηγαίνουν γυμνοί».

Καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις

Ἡ ρ α κ λ ῆ ς κ α ὶ Κ έ ρ κ ω π ε ς. Παραστάσεις τοῦ ἐπεισοδίου αὐτοῦ ἔχομεν εἰς ἀρχαϊκὰ κορινθιακὰ ἀγγεῖα, εἰς μίαν

ἀπὸ τὰς ἀρχαιοτέρας μετόπας τῆς Σελινοῦντος, καὶ εἰς ἀττικὰ ἐρυθρόμορφα καὶ μελανόμορφα ἀγγεῖα.

Ἡ ρ α κ λ ῆ ς κ α ὶ Σ υ λ ε ύ ς. Πολλαὶ ἀρχαῖαι ἀγγειογραφίαι παρουσιάζουν τὸν Ἡρακλέα ἐκριζώνοντα τὰς ἀμπέλους τοῦ Συλέως, ἄλλαι δὲ τὸν Συλέα βαδίζοντα κατὰ τοῦ ἥρωος, ὁ ὁποῖος ἑτοιμάζεται νὰ τὸν κτυπήσῃ μὲ σκαπάνην. Εἰς ἄλλην ἀγγειογραφίαν ἡ Ξενοδίκη, ἡ κόρη τοῦ Συλέως, παίρνει κρυφὰ τὴν λεοντῆν καὶ τὸ ρόπαλον τοῦ ἥρωος, νομίζουσα ὅτι διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ θὰ τὸν ἔκαμνεν ἀνίκανον πρὸς ἄμυναν.

Ἡ ρ α κ λ ῆ ς κ α ὶ Ὀ μ φ ά λ η. Τοῦ ἐπεισοδίου αὐτοῦ δὲν

Ἡρακλῆς καὶ Κύκνος.
(Τυρρηνικὸς ἀμφορεύς)

ἔχομεν καμμίαν παράστασιν ἀρχαϊκῆς ἢ κλασσικῆς ἑλληνικῆς τέχνης. Μόνον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου οἱ καλλιτέχναι ἤρχισαν νὰ ἐμπνέωνται ἀπὸ τὸ θέμα. Ὁ Πλούταρχος περιγράφει δύο ζωγραφικὰς παραστάσεις· εἰς τὴν μίαν εἰκονίζετο ἡ Ὀμφάλη ἀφοπλίζουσα τὸν Ἡρακλέα ἀπὸ τὸ ρόπαλον καὶ τὴν λεοντῆν, εἰς δὲ τὴν ἄλλην ὁ ἥρως καὶ γύρω του αἱ δοῦλαι τῆς βασιλίσσης τῆς Λυδίας πλέκουσαι τὴν κόμην του.

Κυρίως ὅμως αἱ τοιχογραφίαι τῆς Πομπηίας διέσωσαν μέχρις ἡμῶν παραστάσεις τοῦ Ἡρακλέους ὑποδουλωμένου εἰς τὰς φαντασιοπληξίας τῆς Ὀμφάλης. Εἰς μίαν ὁ ἥρως, μὲ γυναικεῖα ἐν-

δύματα, γνέθει. Εἰς ἄλλην, θῦμα τῆς μέθης, εἶναι ἐξηπλωμένος, γύρω του δὲ ἐρωτιδεῖς προσπαθοῦν νὰ πάρουν τὸ ρόπαλόν του καὶ παίζουν μὲ τὴν φαρέτραν του.

Μία ἀπὸ τὰς χαρακτηριστικωτέρας τοιχογραφίας παριστᾷ τὸν Ἡρακλέα μὲ ἐνδύματα γυναικεῖα, καὶ εἰς μὲν τὰ ἀριστερά του ἔχει τὸν Πρίαπον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίζεται, εἰς δὲ τὰ δεξιά του τὴν Ὀμφάλην, κρατοῦσαν τὸ ρόπαλον καὶ τὴν λεοντῆν.

Διεσώθησαν ἐπίσης ἔργα ἀγαλματοποιῶν τῆς ἑλληνιστικῆς καὶ τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, παριστῶντα εἴτε τὸν Ἡρακλέα καὶ τὴν Ὀμφάλην μαζί, εἴτε μόνον τὸ ἓν ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ πρόσωπα. Τὰ ἴδια θέματα συναντῶνται καὶ εἰς ἀνάγλυφα, κοσμήματα καὶ νομίσματα.

Ο ΗΡΑΚΛΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΥΛΟΝ, ΤΗΝ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΕΓΕΑΝ

Ἡρακλῆς καὶ Περικλύμενος

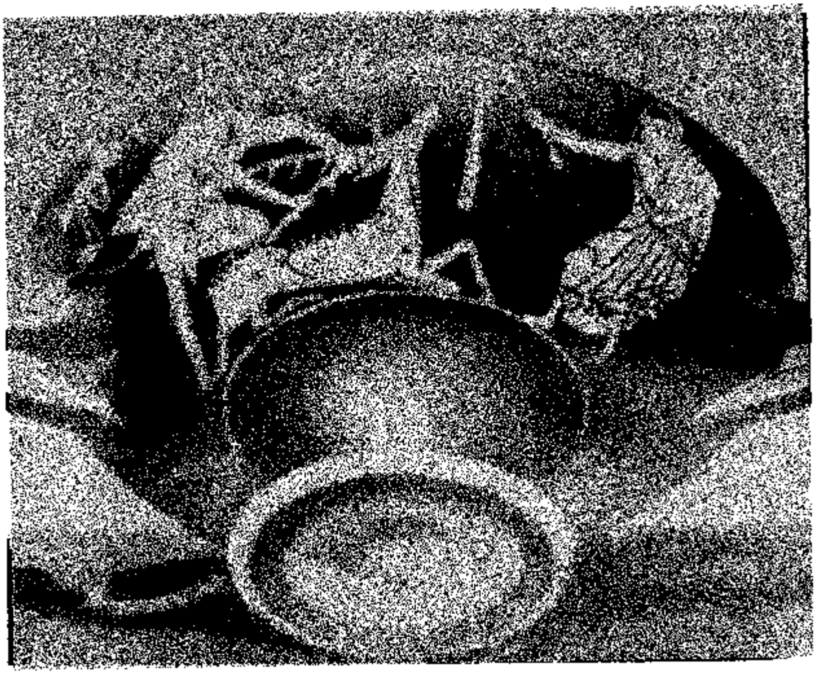
Εἴδαμεν προηγουμένως ὅτι ὁ Νηλεύς, ὁ βασιλεὺς τῆς Πύλου, δὲν ἐδέχθη νὰ καθάρῃ τὸν Ἡρακλέα ἀπὸ τὸν φόνον τοῦ Ἰφίτου. Θεωρῶν τὴν ἄρνησιν ὡς βαρεῖαν ὕβριν, ὁ Ἡρακλῆς ἐβάδισε κατὰ τῶν Πυλίων. Κυριώτερος ἀντίπαλός του ἦτο ἕνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα υἱοὺς τοῦ Νηλέως, ὁ Περικλύμενος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀπὸ τὸν πάππον του Ποσειδῶνα τὸ χάρισμα νὰ μεταμορφώνεται κατὰ βούλησιν.

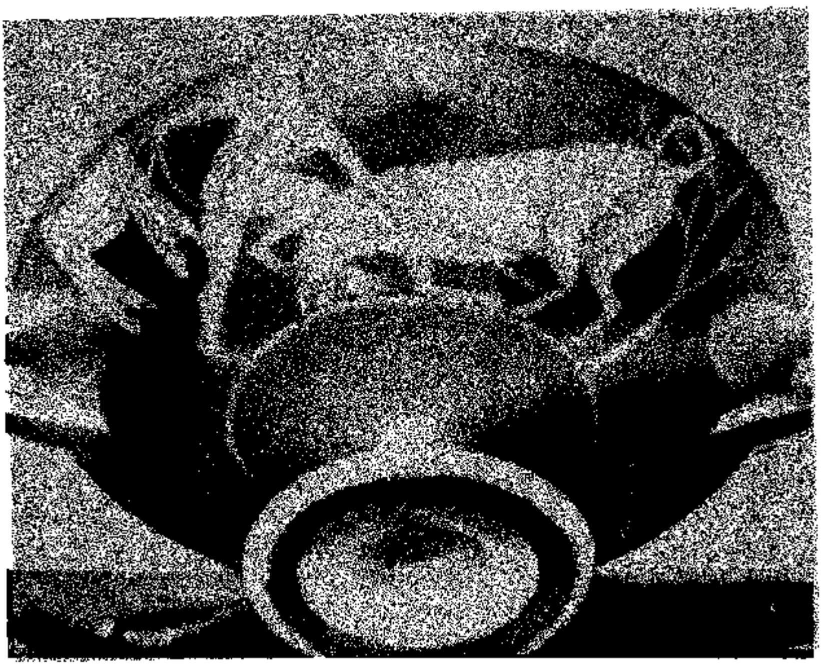
Κατὰ τὴν πάλην ἐναντίον τοῦ Ἡρακλέους μετεμορφώθη εἰς λέοντα, εἰς ὄφιν καί, τελικῶς, εἰς μέλισσαν. Ὑπὸ τὴν τελευταίαν μορφὴν ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους κατόπιν συμβουλῶν τῆς Ἀθηνᾶς. Κατὰ τὴν μάχην, ὁ Νηλεὺς ἔχασε τὴν ζωήν του, καθὼς καὶ ὅλοι οἱ υἱοί του, πλὴν τοῦ Νέστορος, ὁ ὁποῖος εὑρίσκετο εἰς τὴν χώραν τῶν Γερηνίων.

Εἰς τὸν ἀγῶνα εἶχαν λάβει μέρος καὶ οἱ θεοί, διῃρημένοι εἰς δύο στρατόπεδα : εἰς τὸ ἕν, ἡ Ἥρα, ὁ Ἄρης, ὁ Ἅδης, ὁ Ποσειδῶν καὶ ὁ Ἀπόλλων· εἰς τὸ ἄλλο, ὁ Ζεὺς καὶ ἡ Ἀθηνᾶ. Ὁ Ἅδης ἐτραυματίσθη ἀπὸ τὸν Ἡρακλέα, ἀσφαλῶς δὲ εἰς τὸ ἐπεισόδιον αὐτὸ ἀναφέρεται τὸ χωρίον ἐκεῖνο τῆς Ἰλιάδος, ὅπου λέγεται ὅτι : «Ἡ Ἥρα ἐπόνεσε, ὅταν ὁ Ἡρακλῆς ἐβύθισε στὸ στῆθος του (τοῦ Ἅδη) ἕνα βέλος μὲ τρεῖς αἰχμές».

Ἡρακλῆς καὶ Ἱπποκόων

Ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἱπποκόων, πατέρας δώδεκα υἱῶν, εἶχεν ἐπισύρει ἐναντίον του τὴν ὀργὴν τοῦ Ἡρακλέους, διότι εἶχε

῾Η χαλκόπους ἔλαφος καὶ ὁ ταῦρος τῆς Κρήτης.
(Ἑλληνικὸν κύπελλον. Μουσεῖον τοῦ Λούβρου)

προσφέρει βοήθειαν εἰς τὸν Νηλέα καὶ διότι εἶχε φονεύσει τὸν Οἰωνόν, υἱὸν τοῦ Λικυμνίου, θεῖον ἥρωος.

«Ὁ Οἰωνός», λέγει ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος, «κοιτοῦσε μιὰ μέρα τὸ παλάτι τοῦ Ἱπποκόοντος. Ξάφνου, ἕνας μολοσσὸς βγῆκε ἀπὸ αὐτὸ καὶ ὥρμησεν ἐναντίον του. Ἐκεῖνος τοῦ ἔρριξε

Ἡρακλῆς καὶ Κύκνος.
(Ἐπὶ ἀμφορέως)

μιὰ πέτρα καὶ τὸν πέτυχε. Τότε οἱ γιοὶ τοῦ Ἱπποκόοντος ἔτρεξαν καὶ τοῦ ἔδωσαν τόσους ραβδισμούς, ὥστε πέθανε.

»Θέλοντας λοιπὸν νὰ ἐκδικηθῇ τὸν σκοτωμὸ αὐτό, ἐμάζεψε στρατὸ γιὰ νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Λακεδαίμονος καί, περνώντας ἀπὸ τὴν Ἀρκαδία, παρεκάλεσε τὸν Κηφέα νὰ τὸν βοηθήσῃ μαζὶ μὲ τοὺς εἴκοσι γιούς του. Ὁ Κηφεὺς ὅμως, ἐπειδὴ φοβόταν ὅτι τὸν καιρὸ ποὺ θὰ ἔλειπε, οἱ Ἀρκάδες θὰ εὕρισκαν τὴν εὐκαιρία νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῆς Τεγέας, δὲν ἐδέχθηκε.

»Ὁ Ἡρακλῆς ἔδωσε τότε στὴ Στερόπη, τὴν κόρη τοῦ Κηφέως, μιὰ μπούκλα ἀπὸ τὰ μαλλιὰ τῆς Γοργόνος, ποὺ τοῦ τὴν εἶχε δώσει ἡ Ἀθηνᾶ· ἡ μπούκλα αὐτὴ ἦταν μέσα σὲ μιὰ ὑδρία. Καὶ τῆς εἶπε πὼς ἂν παρουσιαζόταν ἐχθρικὸς στρατός, θὰ τὸν ἔτρεπε εἰς φυγήν, ἂν τοῦ ἔδειχνε τὴν μπούκλα τρεῖς φορὲς ἐπάνω ἀπὸ τὰ τείχη, προσέχοντας πάντα νὰ μὴ τὴν κοιτάξῃ ἡ ἴδια.

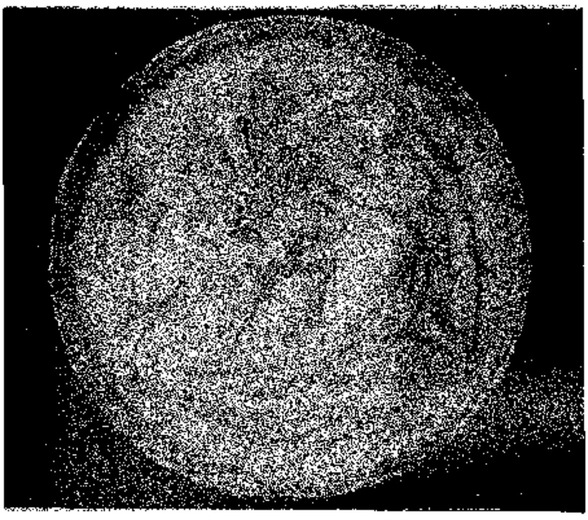
»Τότε ὁ Κηφεὺς ἐπῆγε μαζί του, μὲ ὅλους τοὺς γιούς του. Καὶ ὅλοι σκοτώθηκαν στὴ μάχη, καθὼς καὶ ὁ Ἰφικλῆς, ὁ ἀδελ-

φὸς τοῦ Ἡρακλέους. Ὁ Ἡρακλῆς ὅμως ἐσκότωσε τὸν Ἱπποκόοντα καὶ τοὺς γιούς του, ἐκυρίευσε τὴν πόλη καὶ ξανάφερε σ' αὐτὴ βασιλιὰ τὸν Τυνδάρεω».

Σύμφωνα μὲ ἄλλην ἐκδοχήν, ὁ Ἡρακλῆς δὲν ἐθριάμβευσε τόσον εὔκολα. Κατὰ τὴν πρώτην ἐπίθεσιν, μάλιστα, ἐτραυματίσθη εἰς τὰ ἰσχία. Ἀφοῦ ἐθεραπεύθη ἀπὸ τὸν Ἀσκληπιόν, πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποίου, κατὰ τὸν Παυσανίαν, ἵδρυσε ναὸν εἰς τὴν Σπάρτην, ἐπανῆλθεν ἐπὶ κεφαλῆς πολυαρίθμου στρατοῦ καὶ ἐξόντωσε τοὺς ἐχθρούς του.

Ἡρακλῆς καὶ Αὔγη. Τήλεφος

Μὲ τὴν διάβασιν τοῦ Ἡρακλέους ἀπὸ τὴν Τεγέαν, τῆς ὁποίας παρέσυρε τοὺς κατοίκους εἰς τὴν ἐκστρατείαν του κατὰ τοῦ Ἱπποκόοντος, συνδέεται ἡ περιπέτειά του μὲ τὴν Αὔγην, κόρην τοῦ βασιλέως Ἀλεοῦ καὶ τῆς Νεαίρας. Ἐπειδὴ ἕνας χρησμὸς εἶχε προείπει εἰς τὸν Ἀλεὸν ὅτι οἱ υἱοί του θὰ ἐφονεύοντο ἀπὸ ἕνα ἀπόγονον τῆς κόρης του, τὴν ἀφιέρωσεν εἰς τὴν λατρείαν τῆς

Ὁ Ἡρακλῆς πνίγων τὸν λέοντα τῆς Νεμέας.
(Ἀργυροῦς δίσκος. Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη. Παρίσιοι)

Ἀθηνᾶς, μὲ τὴν ἀπειλὴν ὅτι θὰ τὴν ἐφόνευεν, ἂν ἤρχετο εἰς σχέσεις μὲ ἄνδρα. Ὁ Ἡρακλῆς ὅμως ἐρωτεύθη τὴν Αὔγην καὶ τὴν ἐβίασεν, εἴτε μέσα εἰς τὸ ἱερὸν τῆς θεᾶς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ὁποίας εἶχε ταχθῆ, εἴτε πλησίον γειτονικῆς πηγῆς.

Ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος λέγει ὅτι, ἀφοῦ ἐγέννησε κρυ-

φίως, ἡ Αὔγη ἐξέθεσε τὸ νεογνὸν εἰς τὸν περίβολον τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀθηνᾶς. Ἐκεῖ τὸ εὐρῆκε τυχαίως ὁ Ἀλεός, ὁ ὁποῖος διέταξε νὰ μεταφερθῇ καὶ ἐγκαταλειφθῇ εἰς τὸ ὄρος Παρθένιον. «Οἱ θεοὶ ὅμως δὲν τὸ ἀφῆκαν ἀπροστάτευτο. Μιὰ ἐλαφίνα, ποὺ μόλις εἶχε γεννήσει, τὸ ἐθήλασε καὶ οἱ βοσκοὶ ποὺ τὸ εὐρῆκαν τὸ ὠνόμασαν Τήλεφο».

Ὁ Ἀλεὸς ἔδωσε τὴν Αὔγην εἰς τὸν Ναύπλιον, υἱὸν τοῦ Ποσειδῶνος, διὰ νὰ τὴν πωλήσῃ εἰς ἄλλην χώραν, αὐτὸς δὲ τὴν ἔδωσεν εἰς τὸν Τεύθραντα, βασιλέα τῆς Τευθρανίας, ὁ ὁποῖος τὴν ἔκαμε σύζυγόν του.

Ὑπάρχουν πολλαὶ παραλλαγαὶ τοῦ μύθου αὐτοῦ. Κατὰ τὴν μίαν, ὁ Ἀλεὸς ἀντιληφθεὶς τὴν ἐγκυμοσύνην τῆς κόρης του τὴν παρέδωσεν εἰς ἕνα ναύτην, τὸν Ναύπλιον, μὲ ἐντολὴν νὰ τὴν ρίψῃ εἰς τὴν θάλασσαν. Καθ' ὁδόν, καὶ ἐνῷ ἐπερνοῦσαν τὸ ὄρος Παρθένιον, ἡ Αὔγη ἐγέννησεν υἱόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδωσαν τὸ ὄνομα Τήλεφος καὶ τὸν ὁποῖον ὁ Ναύπλιος μετέφερε μαζὶ μὲ τὴν μητέρα του εἰς τὴν Μυσίαν, ὅπου τοὺς παρέδωσεν εἰς τὸν βασιλέα Τεύθραντα.

Ἐλέγετο ἐπίσης ὅτι ὁ Ἀλεὸς εἶχε κλείσει τὴν κόρην του καὶ τὸ νεογνὸν εἰς ἓν κιβώτιον, τὸ ὁποῖον ριφθὲν εἰς τὴν θάλασσαν ἐξεβράσθη ἀπὸ τὰ κύματα εἰς τὴν Μυσίαν. Ὁ Τεύθρας ἤνοιξε τὸ κιβώτιον, ἐνυμφεύθη τὴν Αὔγην καὶ υἱοθέτησε τὸν Τήλεφον, εἰς τὸν ὁποῖον, κατ' ἄλλον συγγραφέα, ἔδωσεν ὡς σύζυγον τὴν κόρην του Ἀργιόπην.

Τέλος, κατ' ἄλλον μῦθον, διαδοθέντα ἀπὸ μίαν τραγῳδίαν, ὁ Τεύθρας δὲν ἐνυμφεύθη τὴν Αὔγην ἀλλὰ τὴν υἱοθέτησε. Κατὰ τὸν ἴδιον μῦθον, ὁ Τήλεφος εἶχε μείνει εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, δὲν ἐγνώριζε τὴν μητέρα του καὶ ὅταν ἐμεγάλωσεν, ἠρώτησε τὸ μαντεῖον, διὰ νὰ μάθῃ ποῖος τὸν ἔφερεν εἰς τὸν κόσμον. Ἡ Πυθία τὸν διέταξε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Μυσίαν. Ἔφθασεν ἐκεῖ εἰς στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Τεύθρας ἐκινδύνευε νὰ χάσῃ τὸ βασίλειόν του. Ὁ βασιλεὺς ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ Τηλέφου καὶ τοῦ ὑπεσχέθη, εἰς ἀντάλλαγμα, νὰ τοῦ δώσῃ ὡς σύζυγον τὴν υἱοθετημένην Αὔγην.

Μετὰ τὴν νίκην, ὁ βασιλεὺς ἐκράτησε τὴν ὑπόσχεσίν του, καὶ οὕτω ὁ Τήλεφος, ἐν ἀγνοίᾳ του, ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ αἱμομίκτης. Ἀλλὰ τότε ἡ Αὔγη ἀντέταξεν ἄρνησιν. Δὲν ἤθελε νὰ δοθῇ εἰς θνητόν. Διὰ νὰ ὑπερασπισθῇ δὲ ἀποτελεσματικῶς κατὰ τοῦ Τηλέφου, ὁ ὁποῖος ἤθελε νὰ λάβῃ διὰ τῆς βίας τὰ ὑπεσχημένα, ὡπλίσθη μὲ ξίφος. Ἕνα φίδι ὅμως, ἐξαιρετικοῦ μεγέθους, ἐμφανισθὲν τὴν κρίσιμον στιγμήν, τὴν ἐτρόμαξε πολύ. Πρὸ τοῦ κινδύνου νὰ ὑποκύψῃ, ἡ Αὔγη ἐπεκαλέσθη τὸν Ἡρακλέα. Ὁ

Τήλεφος ἀνεγνώρισε κατόπιν τούτου τὴν μητέρα του καὶ τὴν ἐπανέφερεν εἰς τὴν πατρίδα των.

Καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις

Οἱ μῦθοι οἱ σχετικοὶ μὲ τὰς ἐκστρατείας τοῦ Ἡρακλέους κατὰ τῆς Πύλου καὶ τῆς Λακεδαίμονος δὲν ἔγιναν θέμα καλλιτεχνικῶν ἔργων. Ἀντιθέτως, αἱ περιπέτειαι τῆς Αὔγης καὶ τοῦ Τηλέφου ἐπέσυραν τὴν προσοχὴν τόσον τῶν ζωγράφων καὶ τῶν γλυπτῶν ὅσον καὶ τῶν ποιητῶν. Εἰς ἓν διάζωμα τῆς Περγάμου εἰκονίζετο ὅλος ὁ μῦθος τοῦ Τηλέφου. Τρεῖς ἐξ ἄλλου τοιχο-

Ἡρακλῆς καὶ Ἀθηνᾶ.
(Ἐπὶ ἀμφορέως)

γραφίαι τῆς Πομπηίας, διασωθεῖσαι, παριστοῦν τὸν Ἡρακλέα σαγηνεύοντα τὴν Αὔγην. Ζωγράφοι καὶ γλύπται ἠσχολήθησαν μὲ τὸν θηλασμὸν τοῦ Τηλέφου ἀπὸ ἔλαφον, πολλὰ δὲ ἀγάλματα παριστοῦν τὸν Ἡρακλέα φέροντα, εἰς τὸν ἀριστερὸν βραχίονα, τὸν Τήλεφον βρέφος.

Ο ΗΡΑΚΛΗΣ ΕΙΣ ΚΩΝ

Ἡρακλῆς καὶ Χαλκιόπη

Ἀνεφέραμεν ἤδη τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ἡρακλέους κατὰ τῆς Τροίας καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως αὐτῆς. Ἓν χωρίον τῆς Ἰλιάδος λέγει ὅτι κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του ἀπὸ τὴν ἐπιχείρησιν αὐτήν, ὁ Ἡρακλῆς καὶ οἱ σύντροφοί του κατελήφθησαν ἀπὸ φοβερὰν τρικυμίαν, ἐξαπολυθεῖσαν ἀπὸ τὴν Ἥραν. Εἰς τὸ χωρίον αὐτό, ἡ Ἥρα παρακαλεῖ τὸν Ὕπνον νὰ ἀποκοιμίσῃ τὸν

σύζυγόν της, αὐτὸς ὅμως ἀρνεῖται εἰς τὴν ἀρχὴν νὰ τὴν ἐξυπηρετήση: «Ἔγινα ἀρκετὰ σοφός», τῆς λέγει, «ἔπειτα ἀπὸ ὅσα μ' ἔβαλες νὰ κάμω στὸ παρελθόν, τὴ μέρα ποὺ ὁ Ἡρακλῆς εἶχε φύγει ἀπὸ τὶς ἀκτὲς τοῦ Ἰλίου, ἀφοῦ κατέστρεψε τὴν Τροία. Ἐγὼ ἁπλώθηκα γλυκὰ γλυκὰ γύρω ἀπὸ τὸν αἰγίοχο (τὸν Δία) καὶ ἀποκοίμισα τὸ μυαλό του, ἐνῷ ἐσὺ σχεδίαζες χίλιες συμφορὲς γιὰ τὸ γιό του. Δὲν ἄργησες νὰ ἐξαπολύσῃς τὶς θύελλες ἐναντίον του καὶ τὸν ἔρριξες μακριὰ ἀπὸ τοὺς φίλους του, στὸ πολυάνθρωπο νησὶ Κῶς».

Καὶ ὁ Ζεὺς ὁ ἴδιος ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ἐπεισοδίου αὐτοῦ εἰς ἄλλο χωρίον τῆς Ἰλιάδος, ὅπου κατηγορεῖ τὴν Ἥραν, διότι ἔστειλε κατὰ τοῦ Ἡρακλέους θυέλλας: «Τὸν ἔσπρωξες στὴν ἀτέλειωτη θάλασσα καὶ τὸν ἔρριξες στὶς ἀμμουδιὲς τῆς πολυάνθρωπης Κῶ, καὶ ἐσχεδίαζες τὸ χαμό του· μὰ τὸν ἔβγαλα ἀπὸ τὴν ἐξορία του καὶ τὸν ξανάφερα στὸ Ἄργος».

Ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἀπώλειαν ὅλων τῶν συντρόφων του, ὁ Ἡρακλῆς ἀπεβιβάσθη μόνος εἰς τὴν νῆσον Κῶν, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι, οἱ Μέροπες, ἐκλαβόντες αὐτὸν ὡς πειρατήν, τὸν ἐλιθοβόλησαν διὰ νὰ τὸν ἐκδιώξουν. Ὁ βασιλεύς των Εὐρύπυλος, υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Ἀστυπαλαίας, ἔχασε τὴν ζωήν του εἰς τὴν μάχην, μαζὶ μὲ ὅλους τοὺς υἱούς του, ἕνας ὅμως ἀπὸ τοὺς συμμαχητάς των, ὁ Χαλκώδων, ἐτραυμάτισε τὸν Ἡρακλέα.

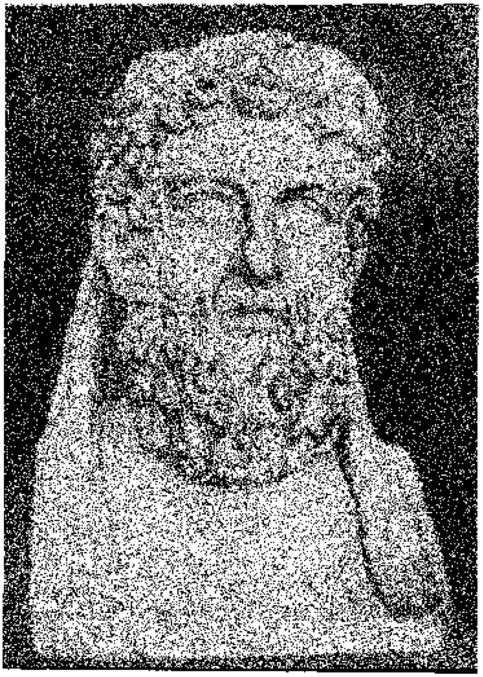
Ἀφοῦ ἐνίκησε τοὺς ἐχθρούς του, ὁ ἥρως ἐνυμφεύθη τὴν Χαλκιόπην, κόρην τοῦ Εὐρυπύλου, καὶ ἀπέκτησεν ἀπὸ αὐτὴν υἱόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἐδόθη τὸ ὄνομα Θεσσαλός. Ὁ Πλούταρχος διηγεῖται τὴν περιπέτειαν αὐτὴν μὲ κάπως διαφορετικὰς λεπτομερείας: «Ὁ Ἡρακλῆς ἐγύριζε ἀπὸ τὴν Τροία μὲ ἕξη πλοῖα. Στὸ δρόμο τὸν ἔπιασε τρικυμία, ἡ ὁποία κατέστρεψε ὅλα τὰ σκάφη ἐκτὸς ἀπὸ τὸ δικό του. Αὐτό, οἱ ἄνεμοι τὸ ἔρριξαν στὸ ἀκρωτήριο Λακητὴρ τῆς νήσου Κῶ. Δὲν σώθηκαν ἀπὸ τὸ ναυάγιο παρὰ οἱ ἄνθρωποί του καὶ τὰ ὅπλα του.

»Μόλις ἐβγῆκαν ἔξω, συνήντησαν ἕνα ποίμνιο καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἐζήτησε νὰ τὸ ἀγοράσῃ. Ὁ Ἀνταγόρας, ὁ βοσκὸς τοῦ ποιμνίου, ἔχοντας ἐμπιστοσύνη στὶς δυνάμεις του, τοῦ ἐπρότεινε νὰ παλαίψουν καὶ τοῦ ὑποσχέθηκε ἕνα πρόβατο, ἂν ὁ ἥρως ἔβγαινε νικητής. Ὁ Ἡρακλῆς ἐδέχθη, τὴν ὥρα ὅμως ποὺ ἐπάλαιβαν, οἱ Μέροπες ἦλθαν νὰ βοηθήσουν τὸν Ἀνταγόρα. Οἱ Ἕλληνες, φυσικά, πῆγαν μὲ τὸ μέρος τοῦ Ἡρακλῆ. Ἐπειδὴ ὅμως ἦσαν πολὺ λίγοι, ἀναγκάσθηκαν νὰ ὑποχωρήσουν καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἐζήτησε καταφύγιο σὲ μιὰ Θρακιώτισσα, ἡ ὁποία τὸν ἔντυσε γυναικεῖα, γιὰ νὰ μὴ ἀναγνωρίζεται. Ἀφοῦ, ἔπειτα ἀπὸ αὐτό, ἐνίκησε τοὺς Μέροπες, ἐπέρασε ἀπὸ καθαρμὸ καὶ παντρεύθηκε τὴ Χαλκιόπη».

Ο ΗΡΑΚΛΗΣ ΚΑΙ Η ΑΡΓΟΝΑΥΤΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ

Ἡ διήγησις τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Ροδίου

Πολλοὶ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς λέγουν ὅτι ὁ Ἡρακλῆς εἶχε συμμετάσχει εἰς τὴν Ἀργοναυτικὴν ἐκστρατείαν, ἀκόμη δὲ καὶ ὅτι αὐτὸς εἶχε ναυπηγήσει τὴν «Ἀργώ». Φθάνουν μάλιστα μέχρι τοῦ σημείου νὰ τὸν παρουσιάζουν ὡς ἀρχηγὸν τῆς ἐκστρατείας, ἐνῷ ἄλλοι λέγουν ὅτι ἐγκατέλειψε τὴν «Ἀργὼ» εἰς τὰς Ἀφετὰς τῆς θεσσαλικῆς ἀκτῆς, ἄλλοι εἰς τὴν Κύζικον, ἄλλοι εἰς τὴν Κίον

Προτομὴ τοῦ Ἡρακλέους γενειοφόρου.
(Παρίσιοι, Μουσεῖον τοῦ Λούβρου)

καὶ ἄλλοι εἰς τὴν Ἡράκλειαν τοῦ Πόντου. Ὁ συγγραφεὺς τῶν «Ἀργοναυτικῶν», ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Ρόδιος, διηγεῖται ὡς ἑξῆς τὰ τῆς συμμετοχῆς τοῦ Ἡρακλέους εἰς τὴν περίφημον ἐκστρατείαν:

«Ὁ Ἡρακλῆς, ὁ ἀήττητος Ἡρακλῆς... εἶχε γυρίσει τότε ἀπὸ τὴν Ἀρκαδία, ἀπὸ ὅπου ἔφερε, ἐπάνω στοὺς πλατεῖς ὤμους του, τὸν περίφημο Ἐρυμάνθιο κάπρο καὶ τὸν ἔδειξε ὁλοζώντανο καὶ φορτωμένο δεσμὰ στοὺς κατοίκους τῶν Μυκηνῶν. Μόνος του,

χωρὶς διαταγὴ τοῦ Εὐρυσθέως, ὁ Ἡρακλῆς ἔλαβε μέρος στὴν Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία. Τὸν συντρόφευε ὁ πιστός του Ὕλας, νέος στὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του, ὁ ὁποῖος καὶ κρατοῦσε τὸ τόξο καὶ τὰ βέλη τοῦ ἥρωα».

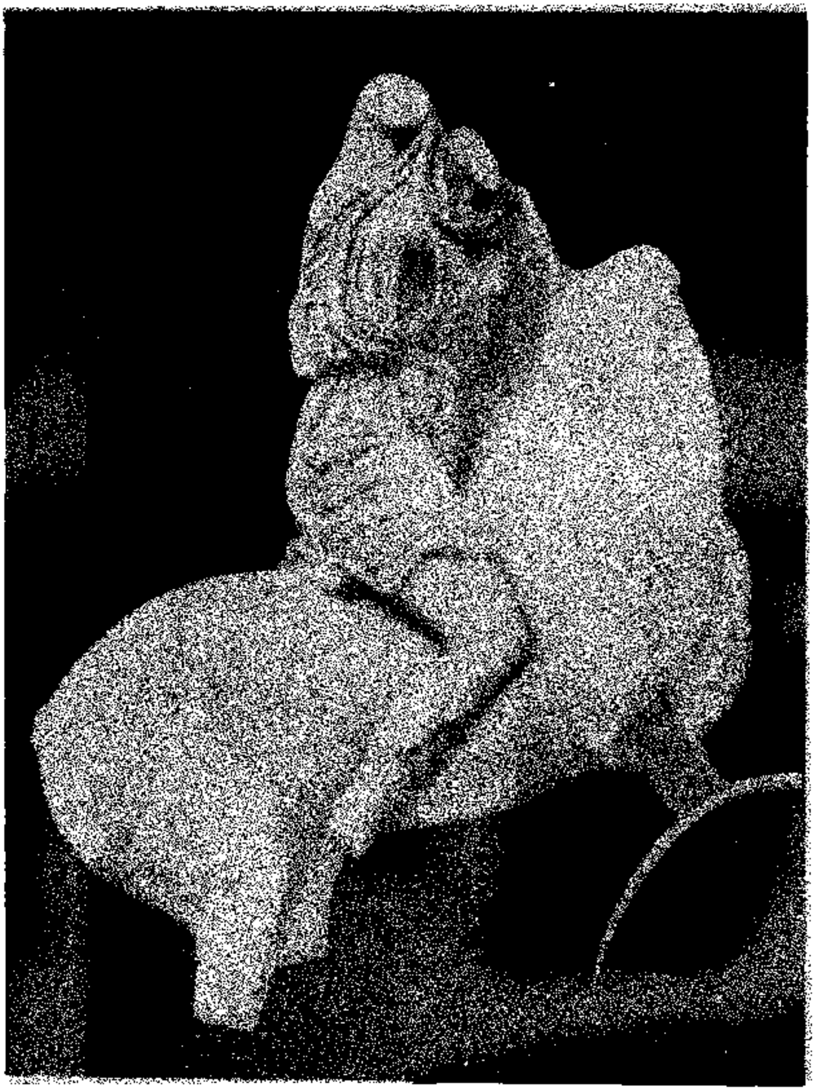
Ὅταν ὁ Ἰάσων, σαγηνευμένος ἀπὸ τὸν ἔρωτα τῆς Ὑψιπύλης, τῆς βασιλίσσης τῆς Λήμνου, ἐφαίνετο ὅτι θὰ παρέτεινεν ἐπ' ἀόριστον τὴν παραμονήν του εἰς τὴν νῆσον αὐτήν, ὁ Ἡρακλῆς ἐκάλεσε τοὺς Ἀργοναύτας ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν καὶ ἐκαυτηρίασε τὴν μαλθακότητά των:

«Μᾶς ἔχουν διώξει λοιπὸν ἀπὸ τὴν πατρίδα μας σὰν φονιάδες, ἢ ἤλθαμε ἐδῶ νὰ βροῦμε γυναῖκες κάτω ἀπὸ τὴν περιφρόνηση τῶν συμπολιτῶν μας; Μήπως ἔχομε ἀποφασίσει νὰ ἐγκατασταθοῦμε ἐδῶ; Ἔτσι θὰ κερδίσωμε τὴ δόξα ποὺ ὀνειρευθήκαμε, μένοντας διαρκῶς προσκολλημένοι σὲ ξένες; Ἢ μήπως περιμένετε πὼς κάποιος θεός, ποὺ θὰ τοῦ ἄρεσε ἡ τεμπελιά μας, θὰ μᾶς ἔφερνε ἐδῶ τὸ Χρυσόμαλλο δέρας; Ἀκοῦστε με, ἂς γυρίσωμε ὅλοι στὶς πατρίδες μας κι ἂς ἀφίσωμε τὸν ἀρχηγό μας νὰ περνᾷ τὸν καιρό του στὴν ἀγκαλιὰ τῆς Ὑψιπύλης. Ἂς γεμίσῃ τὴ Λῆμνο μὲ ἀπογόνους κι ἂς κάμῃ ἔνδοξο τὸ ὄνομά του μ' αὐτό».

Εἰς τὴν Προποντίδα οἱ Ἀργοναῦται συνήντησαν φοβεροὺς ἐχθρούς, γίγαντας «ποὺ μόνο ἡ θέα τους ἐμπνέει τὴν κατάπληξη καὶ τὸν τρόμο. Καθένας τους ἐκινοῦσε μὲ εὐκολία ἔξη χέρια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα δυὸ φύτρωναν ἀπὸ τοὺς ὤμους τους καὶ τὰ ἄλλα ἀπὸ τὰ πλευρά τους».

Οἱ γίγαντες αὐτοί, κατελθόντες ἀπὸ τὰ βουνά των, «ἐπεχείρησαν νὰ κλείσουν μὲ πελώριες πέτρες τὴν εἴσοδο τοῦ λιμένος, μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς ἔτσι θὰ ἔπιαναν τὴν «Ἀργώ», ὅπως πιάνουν μέσα στὶς τάφρους τὰ θηρία. Ὁ Ἡρακλῆς εἶχε μείνει, εὐτυχῶς, στὸ πλοῖο, μαζὶ μὲ μερικοὺς ἀπὸ τοὺς νεώτερους συντρόφους του· στὴν ἀρχὴ λοιπὸν ἐτέντωσε τὸ τόξο του κ' ἔρριξε καταγῆς πολλοὺς ἐχθρούς· οἱ ὑπόλοιποι ὅμως γίγαντες ἅρπαξαν τότε πελώριους βράχους καὶ τοὺς ἔρριξαν ἐναντίον του· ἔτσι ἄρχισε μιὰ μάχη, ποὺ ἡ ἀμείλικτη Ἥρα τὴ λογάριαζε ἀπὸ καιρό». Ἀλλὰ διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν ὁ υἱὸς τῆς Ἀλκμήνης ἐθριάμβευσε.

Ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Ρόδιος διηγεῖται ἐν συνεχείᾳ ὅτι ἕνα βράδυ ποὺ ὁ Ἡρακλῆς ἐκωπηλατοῦσε μόνος, διότι οἱ ἄλλοι ἦσαν ἐξουθενωμένοι ἀπὸ τὴν κούρασιν, «τὸ κουπί του ἔσπασε ἀπὸ τὴν ὁρμὴ τῶν κυμάτων». Ὅταν οἱ Ἀργοναῦται ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Μυσίαν, «ὁ Ἡρακλῆς πῆγε σ' ἕνα γειτονικὸ δάσος, ὅπου, ἀφοῦ περιπλανήθηκε πολλὴν ὥρα, ἀνεκάλυψε ἕνα ἔλατο μὲ λίγα κλαδιά, ψηλὸ καὶ χοντρὸ ὅσο μιὰ λεύκη. Ἀμέσως ἄφισε καταγῆς τὸ τόξο, τὴ φαρέτρα, τὴ λεοντῆ καὶ τὸ ρόπαλο, καὶ ἄρχισε νὰ τραν-

Ἀμαζών.
(Ἀρχαῖον γλυπτόν. Ἀθῆναι. Ἐθνικὸν Μουσεῖον)

τάζῃ τὸ δέντρο. Βέβαιος γιὰ τὴ δύναμή του, τὸ ἔπιασε ὕστερα μὲ τὰ δυὸ χέρια, ἀκούμπησε ἐπάνω του τὸν πλατὺ ὦμο του καί, μὲ τὴν πρώτη προσπάθεια, τὸ ξερρίζωσε μὲ ὅλες τὶς ρίζες του καὶ μὲ τὸ χῶμα ποὺ εἶχαν ἀνάμεσά τους».

Ἐδῶ συνέβη ἡ περιπέτεια τοῦ Ὕλα, τοῦ συνοδοῦ τοῦ Ἡρα-

κλέους, τὸν ὁποῖον μία ἐρωτευμένη μὲ αὐτὸν Νύμφη παρέσυρε μέσα εἰς τὰ νερά. Τὴν περιπέτειαν αὐτὴν τὴν διηγήθημεν ἤδη (τόμος 1ος, σελὶς 429). Ὅταν ἀνήγγειλαν τὸ θλιβερὸν γεγονὸς εἰς τὸν Ἡρακλέα, αὐτὸς «ἄναψε ἀπὸ ὀργή, πέταξε ἀμέσως τὸ ἔλατο ποὺ μετέφερε καὶ πῆρε τὸν πρῶτο δρόμο ποὺ βρῆκε μπροστά του. Σὰν ταῦρος πού, ὅταν τὸν κυνηγᾷ ὁ οἶστρος, φεύγει ἀπὸ τὸ λειβάδι, μακριὰ ἀπὸ τὸ κοπάδι καὶ τοὺς βοσκούς, καὶ ἐκεῖ ποὺ τρέχει, σταματᾷ κάθε τόσο, σηκώνει τὸ περήφανο κεφάλι καὶ ἀφίνει φοβερὰ μουγκανητά, ἔτσι κι ὁ Ἡρακλῆς, συνεπαρμένος ἀπὸ τὸν πόνο, πότε ἔτρεχε γρήγορα, πότε σταματοῦσε κ' ἔλεγε καὶ ξανάλεγε δυνατὰ τὸ ὄνομα τοῦ ἀγαπημένου του Ὕλα».

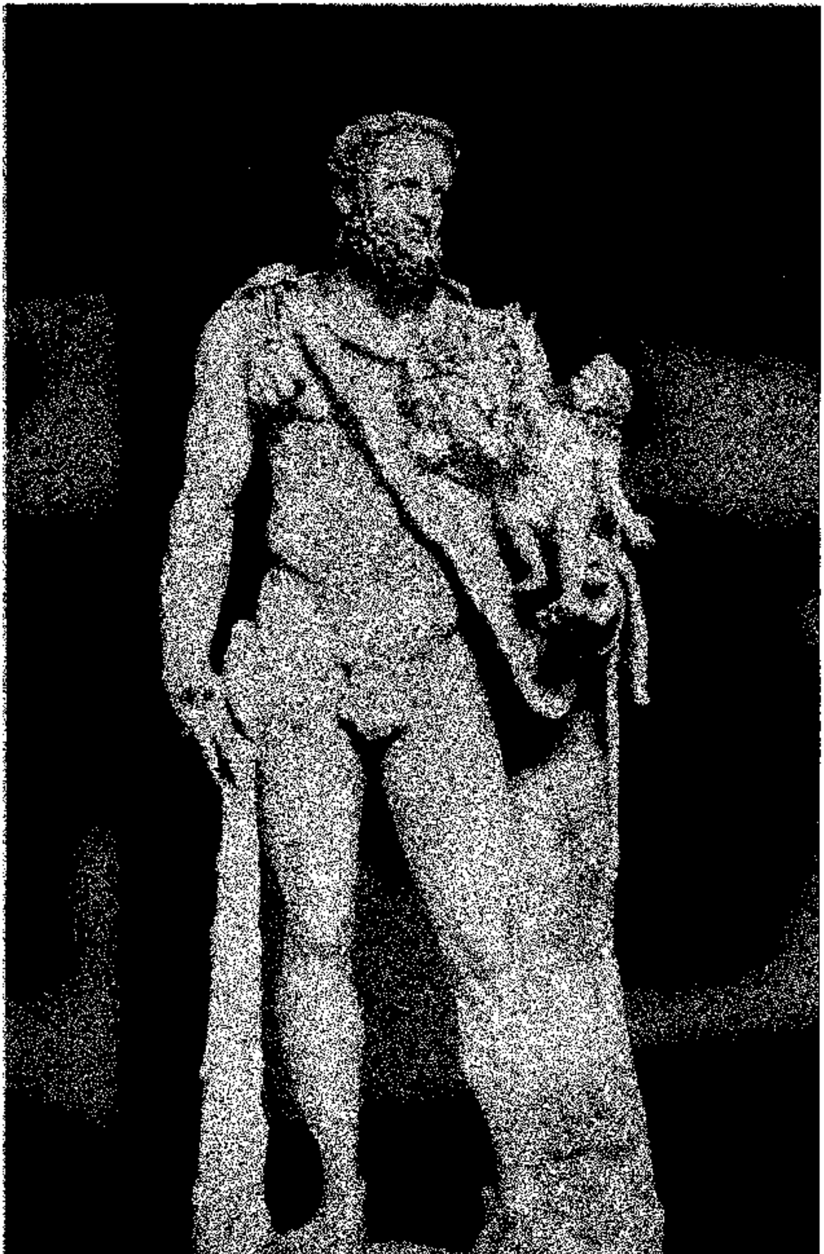
Ἐνῷ ὁ Ἡρακλῆς εὑρίσκετο ἀκόμη εἰς τὴν ξηράν, οἱ Ἀργοναῦται ἐπωφελήθησαν ἑνὸς εὐνοϊκοῦ ἀνέμου καὶ ἀνεχώρησαν. Πολὺ σύντομα ὅμως ἐπῆλθε διένεξις μεταξύ των ἐξ αἰτίας τῆς ἐγκαταλείψεως τοῦ Ἡρακλέους. Θὰ ἐπηκολούθει μάλιστα συμπλοκή, ἀλλ' ὁ Γλαῦκος, «διερμηνεὺς τῆς θελήσεως τοῦ συνετοῦ Νηρέως», ἐπρόβαλεν ἔξαφνα ἀπὸ τὰ κύματα τὴν λευκότριχα κεφαλήν του καί, μὲ τὸ στιβαρὸν χέρι του ἐπάνω στὸ τιμόνι τῆς «Ἀργοῦς», τοὺς εἶπε:

«Μὰ γιατί θέλετε, ἐναντίον τῆς θελήσεως τοῦ Διός, νὰ πάρετε μαζί σας τὸν Ἡρακλῆ στὴν Κολχίδα; Ὁ Ἡρακλῆς στὸ Ἄργος εἶναι ὑποταγμένος στὸν ἀμείλικτο Εὐρυσθέα. Πρέπει νὰ ἐκτελέσῃ δώδεκα ἄθλους καὶ ὕστερα νὰ γίνῃ ἀθάνατος. Λίγοι τοῦ μένουν ἀκόμη· πάψτε λοιπὸν νὰ τὸν θέλετε μαζί σας».

Ὁ συγγραφεὺς τῶν «Ἀργοναυτικῶν» προσθέτει: «Ὕστερα ἀπὸ λίγο ὁ Ἡρακλῆς ἐγύρισε στὸ Ἄργος· προτοῦ φύγῃ ὅμως, ἀπείλησε πὼς θὰ κατέστρεφε τὴ Μυσία, ἂν δὲν τοῦ ξανάδιναν τὸν Ὕλα, ζωντανὸ ἢ νεκρό. Οἱ Μυσοὶ ὑποσχέθηκαν μὲ ὅρκο νὰ κάμουν ἔρευνες, καὶ οἱ καλύτεροι ἀπὸ αὐτοὺς τοῦ ἔδωσαν τὰ παιδιά τους ὁμήρους. Ἀκόμη καὶ σήμερα οἱ κάτοικοι τῆς Κίου ψάχνουν γιὰ τὸν Ὕλα καὶ ἔχουν στενὴ συμμαχία μὲ τὴν Τραχῖνα, τὴν πόλη ὅπου ὁ Ἡρακλῆς μετέφερε τὰ παιδιά».

Καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις

Ἀρχαῖος κρατήρ, ἐμπνευσμένος, ὅπως ὑποτίθεται, ἀπὸ ἕνα πίνακα τοῦ Μίκωνος, παριστάνει τὸν Ἡρακλέα ἕτοιμον νὰ ἀποπλεύσῃ μαζὶ μὲ τοὺς Ἀργοναύτας. Διεσώθησαν ἐπίσης δύο κρατῆρες ἐπὶ τῶν ὁποίων εἰκονίζεται ὁ Ἡρακλῆς θυσιάζων κριὸν παρουσίᾳ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ πολεμιστῶν, πιστεύεται δὲ ὅτι αἱ ἀγγειογραφίαι αὐταὶ ἔχουν σχέσιν μὲ τὸ ἴδιον ἐπεισόδιον.

Ἡρακλῆς καὶ Τήλεφος.
(Ἀρχαῖον γλυπτόν. Ρώμη. Μουσεῖον Βατικανοῦ)

Ο ΗΡΑΚΛΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΔΡΥΟΠΕΣ, ΟΙ ΜΑΛΙΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΔΩΡΙΕΙΣ

Ἡρακλῆς καὶ Θειοδάμας

Οἱ Δρύοπες ἀπετέλουν ἰδιαίτερον φῦλον, τὸ ὁποῖον κατοικοῦσεν ἀπὸ τριῶν γενεῶν εἰς τὰς πλαγιὰς τῆς Οἴτης, ὅταν ὁ Ἡρακλῆς ἦλθεν εἰς τὴν χώραν των. Στερούμενος τροφίμων, ὁ ἥρως ἐζήτησεν ἀπὸ τον Θειοδάμαντα, τὸν ὁποῖον συνήντησε ὁδηγοῦντα ἄροτρον. Κατόπιν ἀρνήσεώς του, ὁ Ἡρακλῆς ἐπῆρε τὸ ἓν ἀπὸ τὰ δύο βόδια, ποὺ ἦσαν ζευγμένα εἰς τὸ ἄροτρον, τὸ ἐθανάτωσε καὶ τὸ ἔφαγε μὲ τοὺς συντρόφους του. Ἐν τῷ μεταξύ, ὁ Θειοδάμας ἔτρεξεν εἰς τὴν γειτονικὴν πόλιν καὶ εἰδοποίησε τοὺς κατοίκους της, αὐτοὶ δέ, ἀφοῦ ὡπλίσθησαν, ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ Ἡρακλέους.

Συνήφθη μάχη σκληρά. Ἡ σύζυγος τοῦ ἥρωος, ἡ Δηιάνειρα, ἠναγκάσθη καὶ αὐτὴ νὰ πολεμήσῃ καί, ὅπως ἐλέγετο, ἐτραυματίσθη εἰς τὸ στῆθος. Τελικῶς, ἐνίκησεν ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Θειοδάμας ἐφονεύθη καὶ ὁ υἱός του Ὕλας ἀπήχθη ἀπὸ τὸν νικητήν. Οἱ Δρύοπες, κατόπιν τούτου, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐκπατρισθοῦν καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Ἡρακλῆς καὶ Κήυξ

Εἰς τὸν ἀγῶνα του κατὰ τῶν Δρυόπων ὁ Ἡρακλῆς εἶχε συμμάχους τοὺς Μαλιεῖς, τῶν ὁποίων ὁ βασιλεὺς Κήυξ ἐξεδήλωνε πάντοτε μεγάλην φιλίαν διὰ τὸν ἥρωα. Ὁ Ἡρακλῆς ἔμεινε πλειστάκις εἰς τὴν Τραχῖνα, πόλιν τῶν Μαλιέων, τῆς ὁποίας ἡ ἵδρυσις ἀπεδίδετο εἰς αὐτόν, καὶ παρέστη εἰς τὸν γάμον ἑνὸς ἀπὸ τὰ παιδιὰ τοῦ Κήυκος. Εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν ἡ Δηιάνειρα ἐγέννησε δύο ἀπὸ τὰ παιδιά των, τὸν Γληνέα καὶ τὸν Ὁδίτην.

Ὁ Κήυξ κατέλαβε τὴν περιοχήν, ποὺ ἐγκατέλειψαν οἱ Δρύοπες, οἱ δὲ Μαλιεῖς ἐβοήθησαν τὸν Ἡρακλέα καὶ εἰς τὴν ἐκστρατείαν του κατὰ τῆς Οἰχαλίας, περὶ τῆς ὁποίας ἔγινεν ἤδη λόγος.

Μία ἀπὸ τὰς κόρας τοῦ Κήυκος, ἡ Θεμιστονόη, εἶχε γεννήσει ἀπὸ τὸν Ἄρην τὸν περίφημον λῃστὴν Κύκνον, ὁ ὁποῖος ἐφονεύθη ἀπὸ τὸν Ἡρακλέα, ὑπὸ τὰς ἤδη γνωστὰς συνθήκας. Ὁ Κήυξ ἔθαψε τὸ σῶμα τοῦ ἐγγονοῦ του, κατὰ διαταγὴν ὅμως τοῦ Ἀπόλλωνος ὁ τάφος τοῦ Κύκνου παρεσύρθη ἀπὸ πλήμμυραν τοῦ Ἀναύρου.

Ἡρακλῆς καὶ Αἰγίμιος

Ὁ Αἰγίμιος ἦτο υἱὸς τοῦ Δώρου, ἐπωνύμου γενάρχου τῶν Δωριέων. Κατόπιν ἐπιθέσεως τῶν Λαπιθῶν, ὁ βασιλεὺς τῶν Δωριέων ἐκάλεσεν εἰς βοήθειάν του τὸν Ἡρακλέα. Ὁ ἥρως προσέτρεξεν, ἐφόνευσε τὸν Κόρωνον, ἀρχηγὸν τῶν Λαπιθῶν, καὶ ἐξεδίωξεν εἰς μακρυνὰς περιοχὰς τοὺς ἐπικινδύνους αὐτοὺς γείτονας τοῦ Αἰγιμίου. Εἰς ἔνδειξιν εὐγνωμοσύνης, ὁ Αἰγίμιος διεμοίρασε τὸ βασίλειόν του μεταξὺ τοῦ Ὕλλου, υἱοῦ τοῦ Ἡρακλέους, καὶ

Ἡρακλῆς καὶ Ἀνταῖος
(Ἀρχαϊκὸς ἀμφορεύς)

τῶν δύο υἱῶν του, Δύμα καὶ Παμφύλου. Ἀπὸ τοὺς τρεῖς αὐτοὺς κατάγονται αἱ δωρικαὶ φυλαὶ τῶν Ὑλλέων, τῶν Δυμάνων καὶ τῶν Παμφύλων.

Ἡρακλῆς καὶ Ἀμύντωρ

Βασιλεὺς τοῦ Ὀρμηνίου καὶ ἀπόγονος τοῦ Διός, ὅπως ἰσχυρίζετο, ὁ Ἀμύντωρ ἠθέλησε νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ τὴν διάβασιν τοῦ Ἡρακλέους ἀπὸ τὴν χώραν του. Δὲν γνωρίζομεν τίποτε ἐπὶ τῆς συναφθείσης μάχης, πλὴν τοῦ ὅτι ὁ Ἀμύντωρ ἐπλήρωσε μὲ τὴν ζωήν του τὴν ἀτυχῆ ἰδέαν νὰ ἀντιπαραταχθῇ εἰς τὰς ἐπιθυμίας τοῦ ἥρωος.

ΗΡΑΚΛΗΣ ΚΑΙ ΔΗΙΑΝΕΙΡΑ. ΝΕΣΣΟΣ. ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΗΡΩΟΣ

Ἡρακλῆς καὶ Ἀχελῷος

Εἰς τὸ περὶ Διονύσου κεφάλαιον ὡμιλήσαμεν ἤδη διὰ τὸν Οἰνέα, βασιλέα τῆς Αἰτωλίας, εἰς τὰ ἐδάφη τοῦ ὁποίου ἔγινε τὸ περίφημον κυνήγιον τοῦ Καλυδωνίου κάπρου. Τὸ τέρας αὐτὸ εἶχε σταλῆ ἀπὸ τὴν Ἄρτεμιν, ὀργισθεῖσαν διότι εἶχε λησμονηθῆ εἰς κάποιαν πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν θυσίαν. Ὁ Οἰνεὺς εἶχε νυμφευθῆ τὴν Ἀλθαίαν, κόρην τοῦ Θεστίου, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀπέκτησε τέσσαρας υἱούς, τοὺς Μελέαγρον, Τοξέα, Θρυέα καὶ Κλύμενον, καὶ δύο θυγατέρας, τὰς Γόργην καὶ Δηιάνειραν. Ἐλέγετο μάλιστα ὅτι ἡ τελευταία εἶχε γεννηθῆ ἀπὸ τὰς σχέσεις τῆς Ἀλθαίας μὲ τὸν Διόνυσον.

Ἡ Δηιάνειρα ἦτο ζωηροῦ χαρακτῆρος, μὲ «ἀγορίστικα φερσίματα». Εἶχεν ἐκμάθει τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων καὶ τὴν τέχνην νὰ ὁδηγῇ πολεμικὰ ἅρματα. Εἴπαμεν ἤδη ὅτι εἶχε πολεμήσει παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Ἡρακλέους κατὰ τὴν μάχην ἐναντίον τῶν Δρυόπων καὶ ὅτι εἶχε πληγωθῆ εἰς τὸ στῆθος.

Ἡ Δηιάνειρα εἶχε ζητηθῆ εἰς γάμον ἀπὸ τὸν θεὸν - ποταμὸν Ἀχελῷον, υἱὸν τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Τηθύος. Ἡ νέα ὅμως δὲν ἤθελε μὲ κανένα τρόπον τὴν ἕνωσιν αὐτὴν καὶ εἶδε μὲ χαρὰν τὴν ἐμφάνισιν νέου ὑποψηφίου, τοῦ Ἡρακλέους. Κατὰ κάποιον μῦθον, ὅταν ὁ Ἡρακλῆς κατῆλθεν εἰς τὸν Ἅδην διὰ νὰ φέρῃ τὸν Κέρβερον, συνήντησε τὸν Μελέαγρον, ἀδελφὸν τῆς Δηιανείρας, αὐτὸς δὲ τοῦ ἐζήτησε νὰ νυμφευθῆ τὴν ἀδελφήν του. Ὁ Ἀχελῷος, φυσικά, δὲν ὑπεχώρησε χωρὶς ἀντίστασιν. Φοβερὰ σύγκρουσις ἐπηκολούθησεν.

Ὁ θεὸς - ποταμὸς εἶχε τὴν ἱκανότητα νὰ μεταμορφώνεται εἰς ὁ,τιδήποτε καί, ὅπως εἶναι εὐνόητον, δὲν παρέλειψε νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ ὅπλον αὐτὸ κατὰ τοῦ Ἡρακλέους. Ἔλαβε λοιπὸν τὴν μορφὴν ταύρου, ὅταν ὅμως ὁ ἥρως κατώρθωσε νὰ σπάσῃ ἓν ἀπὸ τὰ κέρατά του, ἀνεγνώρισε τὴν ἧτταν του. Διὰ ν' ἀνακτήσῃ τὸ ἀποσπαθὲν μέλος, ὁ Ἀχελῷος ἔδωσεν εἰς τὸν Ἡρακλέα τὸ κέρας τῆς Ἀμαλθείας, τὸ περίφημον κέρας τῆς ἀφθονίας, περὶ τοῦ ὁποίου ἔγινεν ἤδη λόγος εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔργου τούτου.

Ἡρακλῆς καὶ Νέσσος

Μετὰ τὸν γάμον του μὲ τὴν Δηιάνειραν, ὁ Ἡρακλῆς ἔμεινεν ἐπὶ ἓν χρονικὸν διάστημα εἰς τὴν Καλυδῶνα. Ἐκεῖ ἐγεννήθη τὸ πρῶτο παιδί των, ὁ Ὕλλος. Κατὰ τὴν ἐκεῖ παραμονήν του ὁ ἥρως

ἐβοήθησε τοὺς Καλυδωνίους εἰς μίαν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Θεσπρωτῶν. «Μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Ἐφύρας, ὅπου ἐβασίλευε ὁ Φύλας, ὁ Ἡρακλῆς ἐνώθηκε μὲ τὴν κόρη τοῦ βασιλιᾶ, τὴν Ἀστυόχη. Ἀπὸ τὴν ἕνωση αὐτὴ γεννήθηκε ὁ Τληπτόλεμος» (Ἀπολλώνιος ὁ Ἀθηναῖος).

Ἡρακλῆς καὶ Ἑρμῆς.
(Οἰνοχόη. Μουσεῖον τοῦ Λούβρου. Παρίσιοι)

Μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του, ὁ Ἡρακλῆς ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Καλυδῶνα κατόπιν ἀκουσίου φόνου. Ὁ Εὔνομος, νεαρὸς συγγενὴς τοῦ Οἰνέως, ἔχυσεν ἀπὸ ἀπροσεξίαν, ἐπάνω εἰς τὰ χέρια τοῦ Ἡρακλέους, νερὸ προωρισμένον διὰ τὴν πλύσιν τῶν ποδῶν. Ὁ Ἥρως ἐξεμάνη καὶ τὸν ἐκτύπησε τόσον δυνατὰ μὲ τὸν γρόνθον του, ὥστε ὁ δυστυχὴς ἀπέθανεν. Ὁ Οἰνεὺς ἐσυγχώρησε τὸν ἀκούσιον φόνον, ἀλλ' ὁ ἥρως δὲν ἐδέχθη τὴν «ἄφεσιν» αὐτὴν καὶ αὐτοεξωρίσθη.

Ἀπὸ τὴν Καλυδῶνα, ὁ Ἡρακλῆς, μαζὶ μὲ τὴν Δηιάνειραν καὶ τὸν Ὕλλον, κατηυθύνθη εἰς τὴν Τραχῖνα. Κατὰ τὴν πορείαν των ἔφθασαν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Εὐήνου ποταμοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ διάβασις ἦτο πολὺ δύσκολος. Ἐκεῖ ἦτο ἐγκατεστημένος ὁ Κένταυρος Νέσσος. Ὅταν ὁ Ἡρακλῆς κατέσφαξε τοὺς ὁμοφύλους του εἰς τὸ ἄντρον τοῦ Φόλου, ὁ Νέσσος εἶχε κατορθώσει νὰ διασωθῇ καὶ νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ Εὐήνου. Ἐκεῖ, ἠσχολεῖτο μὲ τὴν διαπεραίωσιν τῶν ὁδοιπόρων, ἔναντι ἀμοιβῆς, εἰς τὴν ἀπέναντι ὄχθην, ἰσχυρίζετο δὲ ὅτι οἱ θεοὶ τοῦ εἶχαν ἀναθέσει τὸ ἔργον αὐτὸ λόγῳ τῆς εὐθύτητός του.

Προκειμένου λοιπὸν νὰ περάσῃ τὸν ποταμόν, ὁ Ἡρακλῆς ἀνέθεσε τὴν διαπεραίωσιν τῆς Δηιανείρας εἰς τὸν Νέσσον, αὐτὸς δὲ ἔπεσεν εἰς τὸ νερὸ καὶ ἐπέρασε κολυμβῶν. Ἐν μέσῳ ποταμῷ ὅμως ὁ Νέσσος ἠθέλησε νὰ βιάσῃ τὴν Δηιάνειραν.

«Ἐκείνη ἄρχισε νὰ φωνάζῃ», λέγει ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος, «καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἐκτύπησε τὸν Νέσσο μὲ ἕνα βέλος στὴν καρδιά, τὴ στιγμὴ ποὺ ἔβγαινε ἀπὸ τὸ νερό. Ἑτοιμοθάνατος ὁ Νέσσος ἐφώναξε τὴ Δηιάνειρα καὶ τῆς εἶπε πώς, ἂν ἤθελε νὰ ἔχῃ ἕνα δυνατὸ φίλτρο, γιὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸν ἔρωτα τοῦ ἄντρα της, δὲν εἶχε παρὰ νὰ ἀνακατέψῃ τὸ σπέρμα του, ποὺ εἶχε χυθῆ καταγῆς, μὲ τὸ αἷμα του ποὺ ἔτρεχε ἀπὸ τὴν πληγή του».

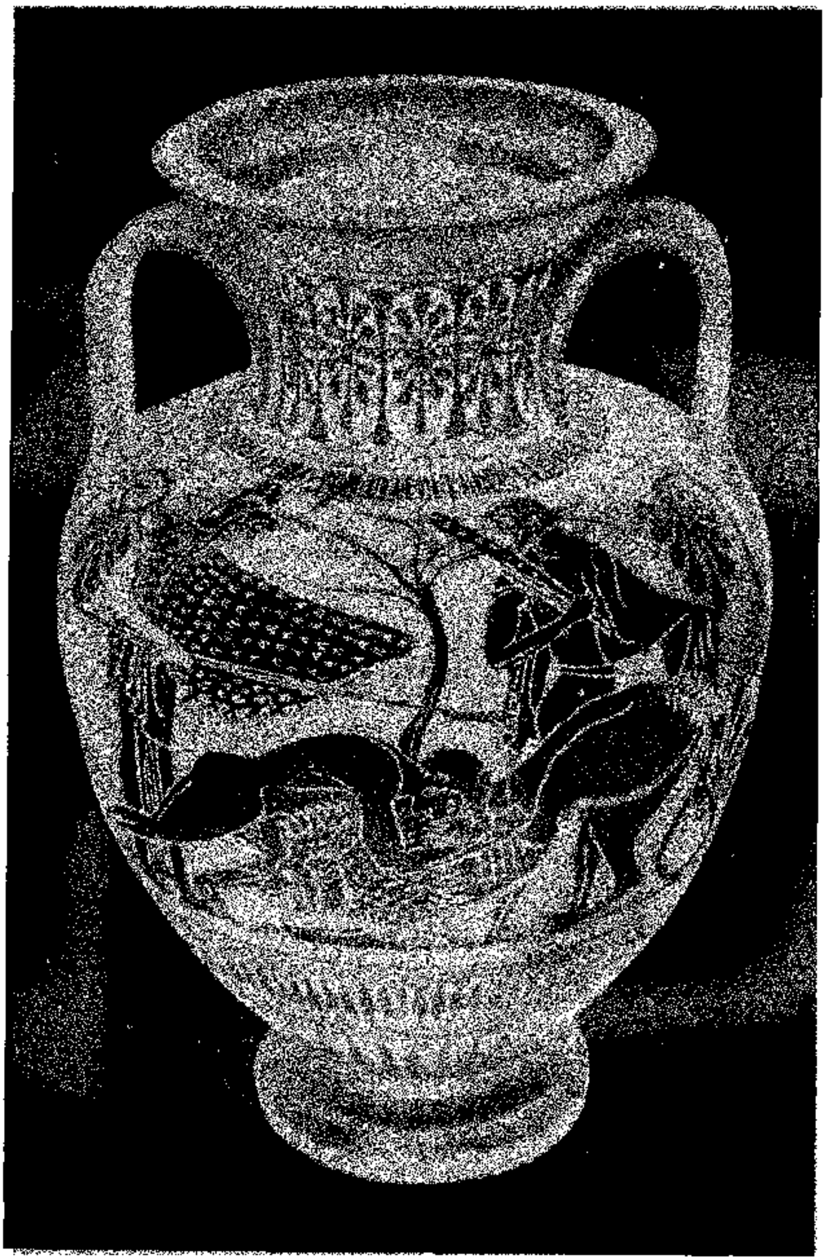
Ἡ διήγησις τοῦ Διοδώρου τοῦ Σεκελιώτου συμφωνεῖ σχεδὸν εἰς ὅλα τὰ σημεῖα μὲ τὴν ἀνωτέρω: «Ὁ Νέσσος πληγώθηκε τὴν κρίσιμη στιγμὴ καὶ ἡ πληγὴ ἦταν τόσο βαθειά, ποὺ ὁ Κένταυρος πέθανε σχεδὸν ἀμέσως. Προτοῦ πεθάνῃ ὅμως, τῆς εἶπε πὼς θὰ τῆς ἔδινε ἕνα φίλτρο τέτοιο, ποὺ ὁ Ἡρακλῆς δὲν θὰ ἤθελε πιὰ νὰ πλησιάσῃ ἄλλη γυναῖκα. Τῆς ἐσύστησε λοιπὸν νὰ πάρῃ τὸ σπέρμα του, νὰ τὸ ἀνακατέψῃ μὲ λάδι καὶ μὲ τὸ αἷμα ποὺ ἔτρεχε ἀπὸ τὴν πληγή του, καὶ μὲ αὐτὸ νὰ τρίψῃ τὸν χιτῶνα τοῦ Ἡρακλῆ».

Ὁ δηλητηριασμένος χιτὼν

Περιεγράψαμεν ἤδη τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ἡρακλέους κατὰ τοῦ Εὐρύτου, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὑποσχεθῆ νὰ δώσῃ ὡς σύζυγον τὴν κόρην του Ἰόλην εἰς ὅποιον θὰ τὸν ἐνικοῦσεν, αὐτὸν καὶ τοὺς υἱούς του, εἰς τὴν τόξευσιν. Ὁ Εὔρυτος ἠρνήθη εἰς τὸν Ἡρακλέα τὴν ὑπεσχημένην ἀνταμοιβὴν καὶ δι' αὐτὸ ἐφονεύθη, αὐτὸς καὶ ὅλοι οἱ ἰδικοί του, πλὴν τῆς Ἰόλης.

Ὁ Πλούταρχος διηγεῖται ὅτι ἡ νέα, εἰς τὴν ἀπελπισίαν της, ἐρρίφθη ἀπὸ τὰ τείχη τῆς πόλεως, ἀλλ' ὅτι τὰ φορέματά της ἄνοιξαν καὶ ἐμείωσαν τὴν βιαιότητα τῆς συγκρούσεως μὲ τὸ ἔδαφος. Ἡ Ἰόλη διεσώθη καὶ μαζὶ μὲ τὸν Ἡρακλέα ἀπεβιβάσθη εἰς τὸ ἀκρωτήριον Κηναῖον τῆς Εὐβοίας, ὅπου ὁ ἥρως ἔκτισε βωμὸν εἰς τὸν Κηναῖον Δία.

Ἐπιθυμῶν κατόπιν τούτου νὰ προσφέρῃ θυσίαν, ἔστειλεν εἰς τὴν Τραχῖνα καὶ ἐζήτησεν ἀπὸ τὴν γυναῖκα του νὰ τοῦ ἀποστείλῃ ἑορταστικὸν ἔνδυμα. Ὁ ἀπεσταλμένος του ὅμως, κάποιος ὀνομαζόμενος Λίχας, ἔκαμε τὸ λάθος νὰ ὁμιλήσῃ εἰς τὴν Δηιάνειραν περὶ τῆς ὡραίας αἰχμαλώτου τοῦ Ἡρακλέους. Καταληφθεῖσα ἀπὸ ζήλειαν καὶ πιστεύουσα ὅτι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἐξησφαλίζετο ἐναντίον τῆς ἀντιζήλου της, ἡ Δηιάνειρα παρέδω-

Ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ λέων τῆς Νεμέας.

(Μουσεῖον τοῦ Λούβρου. Παρίσιοι)

σεν εἰς τὸν Λίχαν λευκὸν χιτῶνα ποτισμένον μὲ τὸ φίλτρον ποὺ τῆς εἶχε συστήσει ὁ Κένταυρος Νέσσος.

Ὁ Ἡρακλῆς ἐφόρεσε τὸν χιτῶνα καὶ προσέφερε τὴν θυσίαν. «Ὅταν ὅμως ὁ χιτώνας ζεστάθηκε, τὸ δηλητήριο μπῆκε στὶς σάρκες του καὶ τὶς ἔκαμε νὰ σαπίζουν καὶ νὰ πέφτουν. Ὁ Ἡρακλῆς πῆρε τὸν Λίχα ἀπὸ τὰ πόδια καὶ τὸν πέταξε στὴ θάλασσα τῆς Εὐβοίας· προσπάθησε κατόπιν νὰ βγάλῃ τὸν χιτῶνα ὁ ὁποῖος στὸ ἀναμεταξὺ εἶχε κολλήσει ἐπάνω του, ἀλλὰ οἱ σάρκες του ξεκολλοῦσαν καθὼς τὸν τραβοῦσε».

Ἡρακλέους θάνατος καὶ ἀποθέωσις

Ἐν μέσῳ φρικτῶν πόνων, ὁ Ἡρακλῆς «μπῆκε μέσα σ' ἕνα πλοῖο καὶ πῆγε στὴν Τραχῖνα. Ἡ Δηιάνειρα, μαθαίνοντας τί εἶχε συμβῆ, κρεμάσθηκε. Ἐξ ἄλλου, ὁ Ἡρακλῆς διέταξε τὸν Ὕλλο, τὸ μεγαλύτερο ἀπὸ τὰ παιδιὰ ποὺ εἶχε κάμει μὲ τὴν Δηιάνειρα, νὰ παντρευθῇ, μόλις θὰ ἔφθανε σὲ ἡλικία γάμου, τὴν Ἰόλη».

Κατὰ τὸν Διόδωρον τὸν Σικελιώτην, ὁ Ἡρακλῆς ἔστειλεν εἰς τοὺς Δελφοὺς τὸν Λικύμνιον καὶ τὸν Ἰόλαον νὰ ἐρωτήσουν τὸ μαντεῖον τί ἔπρεπε νὰ κάμῃ, διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὸ ἀνυπόφορον μαρτύριον. «Ἀνεβάστε τον στὴν Οἴτη», ἀπήντησεν ἡ Πυθία, «μὲ ὅλη τὴν πολεμική του ἐξάρτυση. Στήσετε ξύλα γιὰ φωτιὰ μεγάλη καὶ ἀφίστε τὰ ὑπόλοιπα στὸ Δία».

Εἰς τὰς «Τραχινίας» του ὁ τραγικὸς Σοφοκλῆς παρουσιάζει τὸν Ἡρακλέα, βασανιζόμενον ἀπὸ φρικτοὺς πόνους, νὰ διατυπώνῃ πικρὰ παράπονα: «Τί κινδύνους πέρασα, τί ἄθλους ἔκαμαν αὐτὰ τὰ χέρια! Μὰ ποτέ, οὔτε ἡ γυναίκα τοῦ Διὸς οὔτε ὁ μισητὸς Εὐρυσθεὺς δὲν μοῦ ἔκαμαν τόσο κακὸ ὅσο ἡ κόρη τοῦ Οἰνέως, ποὺ μ' ἔντυσε μ' ἕνα χιτῶνα καμωμένον ἀπὸ τὶς Ἐρινύες, σύνεργο τοῦ θανάτου μου.

»Ἔχει κολλήσει στὰ πλευρά μου, ἔφαγε τὶς σάρκες μου, ἔχει φθάσει ὥς τὰ πλεμόνια μου. Πίνει τώρα τὸ αἷμα μου, καὶ ὅλο τὸ σῶμα μου διαλύεται μέσα στὰ μυστηριώδη ὑφάδια του. Καὶ ὅ,τι δὲν μπόρεσαν νὰ κάμουν οὔτε τὰ ἀκόντια τῶν ἐχθρῶν μου, οὔτε οἱ Γίγαντες, τὰ παιδιὰ τῆς Γαίας, οὔτε ἡ λύσσα τῶν ἀγρίων θηρίων, οὔτε οἱ Ἕλληνες, οὔτε οἱ βάρβαροι, οὔτε τὰ τέρατα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα καθάρισα τὴ γῆ, τὸ κατάφερε μιὰ γυναίκα, ἕνα ἀδύνατο πλάσμα χωρὶς τίποτε τὸ ἀνδρικό, μόνη, καὶ χωρὶς νὰ χρησιμοποιήσῃ σίδερο...

»Κλαίω σὰν κορίτσι καὶ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ πῇ πὼς μὲ ξανάδε σὲ τέτοιο χάλι. Ὑπόμεινα ἄλλοτε, χωρὶς νὰ πῶ λέξη, τὶς

βαρύτερες δοκιμασίες, καὶ τώρα ὁ πόνος μὲ κάνει νὰ κλαίω. Κοιτάξτε, κοιτάξτε ὅλοι, αὐτὸ τὸ πληγιασμένο κορμί· κοιτάξτε σὲ τί ἄθλια κατάσταση βρίσκομαι. Ἄ, τί δυστυχισμένος ποὺ εἶμαι! Νά, πάλι μὲ τρώει τὸ φαρμάκι, πάλι μπαίνει στὸ στῆθος μου, δὲν μοῦ ἀφίνει ἀνάπαψη.

»Ὦ βασιλιὰ τοῦ Ἐρέβους, πάρε με· κεραυνὲ τοῦ Δία, χτύ-

Ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ λέων τῆς Νεμέας.
(Γαλλικὸς τάπης τοῦ 16ου αἰῶνος. Μουσεῖον διακοσμητικῶν τεχνῶν, Παρίσιοι)

πησέ με. Ἄρχοντα τῶν βροντῶν, πατέρα μου, ρίξε τὰ βέλη σου ἐπάνω μου. Τὸ φαρμάκι πῆρε νέα δύναμη, βράζει. Ὦ! τὰ χέρια μου, οἱ ὦμοι μου, τὰ μπράτσα μου! Ἐσεῖς, λοιπόν, ρίξατε ἄλλοτε καταγῆς τὸ φοβερὸ λιοντάρι τῆς Νεμέας, τὸν τρόμο τῶν βοσκῶν, τὸ πελώριο καὶ τρομερὸ τέρας; Καὶ τὴν ὕδρα τῆς Λέρνης; Καὶ τοὺς Κενταύρους, φυλὴ βάρβαρη, περήφανη γιὰ τὴ δύναμή της; Καὶ τὸν Ἐρυμάνθιο κάπρο; Καὶ τὸν τρικέφαλο Κέρβερο, τὸν τερατώδη γιὸ τῆς φρικτῆς Ἔχιδνας; Καὶ τὸ δράκοντα ποὺ φυλάει τὰ μῆλα στὴν ἄκρη τοῦ κόσμου;

»Πόσους ἄλλους κινδύνους ἀντιμετώπισα, καὶ τὰ ἔβγαλα πέρα!

Τώρα, μὲ τὰ μέλη τσακισμένα, μὲ τὶς σάρκες σαπισμένες, μὲ τρώει ἀπερίγραπτη ἀρρώστια, ἐμένα ποὺ λένε πὼς εἶμαι γιὸς ξακουσμένης γυναίκας καὶ τοῦ Δία, τοῦ ἄρχοντα τῶν θεῶν».

Ὁ ἥρως ἐξερρίζωσεν ὁ ἴδιος, ἐπάνω εἰς τὰς πλαγιὰς τῆς Οἴτης, δρῦς καὶ πεῦκα καὶ τὰ ἔστησεν εἰς σωρόν. Ἔπειτα ἐζήτησεν ἀπὸ τοὺς συνοδούς του νὰ βάλουν φωτιά. Ὅλοι ὅμως ἠρνήθησαν. Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον τὸν Ἀθηναῖον, «ὁ Ποίας, ποὺ ἐπερνοῦσε ἀπὸ ἐκεῖ ζητώντας τὰ πρόβατά του, ἐδέχθη νὰ ἀνάψη τὴ φωτιά, καὶ ὁ Ἡρακλῆς, γιὰ ἀνταμοιβή, τοῦ ἔδωσε τὰ βέλη του». Ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς ἀποδίδουν τὴν πρᾶξιν ὄχι εἰς τὸν Ποίαντα, ἀλλ' εἰς τὸν υἱόν του Φιλοκτήτην.

Ὁ Σοφοκλῆς θέτει εἰς τὸ στόμα τοῦ ἑτοιμοθανάτου Ἡρακλέους τὰς ἑξῆς ὡραίας φράσεις: «Ψυχή μου, μάζεψε τὶς δυνάμεις σου, προτοῦ ξαναρχίσουν οἱ πόνοι· καὶ κλεῖσε μὲ ἀτσάλι τὸ στόμα μου, γιὰ νὰ μὴ φωνάξω στὴν τελευταία αὐτὴ δοκιμασία, ποὺ τὴν περνῶ μὲ χαρά, ἀλλὰ χωρὶς τὴ θέλησή μου».

Ἐνῷ ἡ πυρὰ ἔκαιεν, «ἕνα σύννεφο ἐσκέπασε τὸν Ἡρακλῆ καὶ μέσα σὲ δυνατὲς βροντὲς τὸν μετέφερε στὸν οὐρανό». Ἡ ἐπίγειος θητεία τοῦ ἥρωος εἶχε τερματισθῆ. Ἔκτοτε θὰ ἔζη εἰς τὸν Ὄλυμπον, μαζὶ μὲ τοὺς θεούς. Ἡ ἀμείλικτος ἐχθρά του, ἡ Ἥρα, συνεφιλιώθη μὲ τὸν ἥρωα καὶ τοῦ ἔδωσεν ὡς σύζυγον τὴν κόρην της Ἥβην. Ἀπὸ τὴν ἕνωσιν αὐτὴν ἐγεννήθησαν δύο υἱοί, ὁ Ἀλεξιάρης καὶ ὁ Ἀνίκητος.

Καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις

Ἡ ρ α κ λ ῆ ς, Δ η ι ά ν ε ι ρ α κ α ὶ Ν έ σ σ ο ς. Κατὰ τὸν Παυσανίαν, ἡ περιπέτεια τῆς Δηιανείρας καὶ τοῦ Κενταύρου Νέσσου εἰκονίζετο εἰς τὸν θρόνον τῶν Ἀμυκλῶν. Τὸ ἴδιον θέμα συναντᾶται καὶ εἰς μερικὰς ἀρχαϊκὰς ἀγγειογραφίας. Ἀλλ' εἰς αὐτάς, ἀντιθέτως πρὸς τὸν μῦθον, ὁ Κένταυρος, ἀπάγων τὴν Δηιάνειραν, δὲν ἔχει τραυματισθῆ ἀπὸ βέλος· τὰ ὅπλα ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ Ἡρακλῆς, εἶναι τὸ ρόπαλον καὶ τὸ ξίφος. Εἰς μεταγενεστέρας ἀγγειογραφίας ἡ Δηιάνειρα παρακολουθεῖ τὴν μάχην ὡς θεατής.

Πομπηιανὴ τοιχογραφία παρουσιάζει τὸ θέμα κατὰ διάφορον τρόπον: Ἡ Δηιάνειρα εἰκονίζεται ὀρθία μέσα εἰς ἅρμα, εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι ζευγμένοι δύο ἵπποι· ὁ Ἡρακλῆς, μὲ τὸν μικρὸν Ὕλλον εἰς τοὺς ὤμους, φαίνεται ὡσὰν νὰ συνομιλῆ μὲ τὸν ἔμπροσθέν του γονατιστὸν Κένταυρον.

Τέλος, τὸ Μουσεῖον τῆς Μαδρίτης κατέχει ἓν πολὺ περίεργον μωσαϊκόν, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Κένταυρος παρουσιάζεται φεύγων ἐν

καλπασμῷ μὲ τὴν Δηιάνειραν εἰς τὰς ἀγκάλας του, ἐνῷ εἰς τὸ βάθος ὁ Ἡρακλῆς τεντώνει τὸ τόξον του, διὰ νὰ τὸν κτυπήσῃ.

Ὁ δηλητηριασμένος χιτών. Ὁ Ἡρακλῆς εἰς τὴν Οἴτην. Ὁ Στράβων ὁμιλεῖ περὶ ἑνὸς πίνακος, εἰς τὸν ὁποῖον εἰκονίζετο ὁ Ἡρακλῆς ὑποφέρων φρικτοὺς πόνους ἀπὸ τὸν δηλητηριασμένον χιτῶνα. Ἐπὶ ἀγγείου, ἀποκειμένου εἰς τὸ Βρεττανικὸν Μουσεῖον, ἡ Δηιάνειρα παρουσιάζεται προσφέρουσα ἡ ἰδία τὸ μοιραῖον ἔνδυμα εἰς τὸν Ἡρακλέα· ὁ ἥρως εἰκονίζεται κρατῶν τὴν λεοντῆν εἰς τὸ ἀριστερὸ χέρι.

Ἀττικὴ ἀγγειογραφία τῆς καλῆς ἐποχῆς παρουσιάζει τὸν Ἡρα-

Ὁ Ἡρακλῆς καὶ οἱ Κέρκωπες.
(Ἀρχαϊκὸς ἀμφορεύς)

κλέα προσφέροντα, κατὰ τὴν ἄφιξίν του εἰς τὸ Κήναιον ἀκρωτήριον, τὴν θυσίαν ποὺ προηγήθη τοῦ θανάτου του· ὁ ἥρως κρατεῖ τὸν στέφανον ποὺ προωρίζετο διὰ τὸν ταῦρον, τὸν ὁποῖον θὰ ἐθυσίαζε· τὸ πρόσωπόν του εἶναι ἤρεμον, χωρὶς ἴχνος πόνου· εἰς τὴν ἰδίαν σκηνὴν εἰκονίζεται καὶ ὁ Λίχας ὁδηγῶν τὸν ταῦρον εἰς τὸ θυσιαστήριον.

Ἡρακλῆς καὶ Ἀχελῷος. Ἡ πάλη Ἡρακλέους καὶ Ἀχελῴου εἰκονίζεται εἰς ἀττικὰς ἀγγειογραφίας τοῦ 5ου αἰῶνος. Ὁ θεὸς - ποταμὸς παρουσιάζεται μεταμορφωμένος εἰς ταῦρον μὲ ἀνθρώπινον πρόσωπον, ὁ δὲ Ἡρακλῆς ὁρμῶν ἐναντίον του μὲ ὑψωμένον τὸ ρόπαλον.

Ἡρακλέους ἀποθέωσις. Εἰς πολλὰς ἀγγειογραφίας τοῦ 6ου καὶ τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, παρουσιάζεται ὁ Ἡρακλῆς ἀπαγόμενος μὲ τέθριππον ἅρμα ἀπὸ κάποιαν θεότητα, ἐνῷ ὁ Ποίας φεύγει δρομαῖος καὶ μερικαὶ Νύμφαι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν κατάσβεσιν τῆς πυρᾶς. Τὸ θέμα ὅμως ποὺ συχνότερον συναντᾶται, εἶναι ἡ εἴσοδος τοῦ Ἡρακλέους εἰς τὸν Ὄλυμπον. Εἰκονίζετο εἰς τὸν θρόνον τῶν Ἀμυκλῶν. Μία ἀγγειογραφία παριστᾷ τὸν Ἡρακλέα νὰ βαδίζῃ, προηγουμένης τῆς Ἀθηνᾶς, πρὸς τὸν Δία, ὁ ὁποῖος τὸν περιμένει καθισμένος εἰς τὸν θρόνον του. Ὁ ἥρως φαίνεται βαθύτατα συγκινημένος καὶ ἕτοιμος νὰ τραπῇ εἰς φυγήν.

Εἰς τὰς περισσοτέρας ὅμως παραστάσεις, ἡ συνοδεία εἶναι περισσότερον ἐπίσημος. Προηγεῖται ὁ Ἑρμῆς, ἀκολουθεῖ ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ἕπεται ὁ Ἡρακλῆς. Παρόντες εἶναι καὶ ἄλλοι θεοί, ἡ Ἄρτεμις, ὁ Ἄρης. Πίσω ἀπὸ τὸν θρόνον τοῦ Διὸς στέκει ἡ Ἥρα καὶ δίπλα της ἡ Ἥβη, μέλλουσα σύζυγος τοῦ θεοποιημένου ἥρωος.

Κατὰ τὴν κλασσικὴν ἐποχήν, ὁ Ἡρακλῆς εἰκονίζετο βαδίζων πρὸς τὸν θρόνον τοῦ πατρός του μὲ ὕφος ὀλιγώτερον ταπεινόν. Δύο ἀναθηματικὰ ἀνάγλυφα τοῦ τέλους τοῦ 5ου αἰῶνος παρουσιάζουν τὸν γάμον τοῦ Ἡρακλέους καὶ τῆς Ἥβης. Εἰς τὸ ἕν, ἡ Νίκη ὁδηγεῖ εἰς τὸν ἥρωα τὴν μνηστήν του. Εἰς τὸ ἄλλο, ἡ Ἥβη προσφέρει νέκταρ εἰς τὸν νέον θεόν.

ΟΙ ΑΠΟΓΟΝΟΙ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΟΥΣ

Τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἀπογόνων

Ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος ἀναφέρει τὰ ὀνόματα τῶν σαράντα ἐννέα υἱῶν, ποὺ ὁ Ἡρακλῆς ἀπέκτησεν ἀπὸ τὰς κόρας τοῦ Θεστίου. Κανεὶς ἀπὸ αὐτοὺς δὲν παίζει ρόλον, ἔστω καὶ μικρόν, εἰς τὴν Μυθολογίαν.

Ἐν συνεχείᾳ ἀπαριθμεῖ ἄλλους δέκα τρεῖς ἀπογόνους τοῦ ἥρωος. Γνωστότεροι ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι τὰ παιδιὰ ποὺ ἀπέκτησεν ὁ Ἡρακλῆς ἀπὸ τὴν Μεγάραν καὶ τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς διαφέρει ἀπὸ συγγραφέως εἰς συγγραφέα. Ὁ Ἀπολλόδωρος κατονομάζει τέσσαρας υἱούς, τοὺς Θηρίμαχον, Δηικόωντα, Κρεοντιάδην καὶ Διηόνα. Ὅπως εἴδαμεν δέ, ὁ πατέρας των, ἐν παρακρούσει φρενῶν, τοὺς ἐφόνευσεν ὅλους. Εἰς τὰς Θήβας ἐπεδεικνύετο ὁ τάφος τῶν ἀτυχῶν νέων, τοὺς ὁποίους οἱ Θηβαῖοι ἐτίμων μὲ θυσίας καὶ ἐπιταφίους ἀγῶνας.

Ἀπὸ τὴν Δηιάνειραν ὁ Ἡρακλῆς ἀπέκτησε τέσσαρας υἱούς, τὸν Κτήσιππον, Γληνέα, Ὀνείτην καὶ Ὕλλον. Ὁ τελευταῖος, ὁ ὁποῖος ἦτο καὶ ὁ πρωτότοκος, εἶναι ὁ μόνος διὰ τὸν ὁποῖον γί-

νεται λόγος. Ἐνυμφεύθη τὴν Ἰόλην, κατ' ἐπιθυμίαν τοῦ πατρός του.

Ἀπὸ τὴν ἕνωσιν τοῦ Ἡρακλέους καὶ τῆς Ὀμφάλης ἐγεννήθη ὁ Ἀγέλαος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον, ὡς ἐλέγετο, κατήνετο ὁ Κροῖσος, ὁ βασιλεὺς τῆς Λυδίας.

Ἡ Χαλκιόπη, ἡ κόρη τοῦ Εὐρυπύλου, ἐγέννησεν ἀπὸ τὸν Ἡρακλέα ἕνα υἱόν, τὸν Θεσσαλόν. Διηγήθημεν δὲ ἀνωτέρω τὸν μῦθον περὶ τῆς γεννήσεως καὶ τῶν περιπετειῶν τοῦ Τηλέφου, υἱοῦ τοῦ ἥρωος καὶ τῆς Αὔγης, κόρης τοῦ Ἀλεοῦ.

Ὁ Ἄτλας.
(Ἐθνικὸν Μουσεῖον, Νεάπολις)

Ὁ Clavier συμπληρώνει τὴν ἀπαρίθμησιν αὐτὴν μὲ τὴν προσθήκην εἴκοσιν ἑνὸς ὀνομάτων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα κανὲν δὲν ἀξίζει τὸν λόγον.

Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην, ὁ Ἡρακλῆς ἐγέννησεν ἑβδομῆντα δύο παιδιά, ἐκ τῶν ὁποίων μόνον τὸ ἓν ἦτο κόρη.

Τέλος, ἀπὸ τὴν ἕνωσιν τῆς Ἥβης καὶ τοῦ θεοποιημένου Ἡρακλέους ἐγεννήθησαν δύο υἱοί, ὁ Ἀλεξιάρης καὶ ὁ Ἀνίκητος.

Οἱ Ἡρακλεῖδαι εἰς τὴν Μυθολογίαν

Οἱ περισσότεροι Ἡρακλεῖδαι (ἀπόγονοι τοῦ Ἡρακλέους) δὲν ἄφισαν κανὲν ἴχνος εἰς τὴν ἑλληνικὴν Μυθολογίαν. Μερικοὶ ὅμως ἔπαιξαν σπουδαῖον ρόλον, ἰδίως τὰ παιδιὰ τοῦ ἥρωος καὶ τῆς Δηιανείρας. Ὁ Ὕλλος καὶ οἱ ἀπόγονοί του κατέχουν, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς, θέσιν κατὰ τοσοῦτον σπουδαιοτέραν, ὅσον δι' αὐτῶν ἡ Μυθολογία συνδέεται μὲ τὴν Ἱστορίαν. Εἰς αὐτοὺς ἀπεδίδετο ἡ κατάληψις τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τοὺς Δωριεῖς, ἡ γνωστὴ μὲ τὴν ὀνομασίαν «κάθοδος τῶν Ἡρακλειδῶν».

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἡρακλέους, τὸ μῖσος τοῦ ἀνθρώπου

ὁ ὁποῖος τόσον τὸν εἶχε κατατρέξει, δηλαδὴ τοῦ Εὐρυσθέως, ἐστράφη κατὰ τῶν παιδιῶν του. Τοὺς ὑπεχρέωσε νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν Τίρυνθα καὶ νὰ καταφύγουν εἰς τὴν Τραχῖνα, ὅπου ἔμενεν ὁ πάππος των. «Ἔπειτα ὅμως ὁ Εὐρυσθεὺς ἐζήτησε νὰ γυρίσουν πίσω καὶ ἀπείλησε τὸν Κήυκα ὅτι θὰ τοῦ ἐκήρυσσε πόλεμο ἂν δὲν τοῦ τὰ παρέδιδε. Τὰ παιδιά, φυσικά, ἐφοβήθηκαν καὶ ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Τραχῖνα. Φυγάδες, ἐπῆγαν ἱκέτες στὸ βωμὸ τῆς εὐσπλαγχνίας καὶ ἐζήτησαν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους νὰ τοὺς βοηθήσουν».

Οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς ἐπέτρεψαν νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν ἀττικὴν τετράπολιν. Ὁ Εὐρυσθεὺς ὅμως διετύπωσε τὴν ἀξίωσιν νὰ τοῦ παραδοθοῦν οἱ Ἡρακλεῖδαι, κατόπιν δὲ ἀρνήσεως τῶν Ἀθηναίων ἐξεστράτευσεν ἐναντίον των. Ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Ἡρακλειδῶν καὶ τῶν Ἀθηναίων ἐτέθησαν ὁ Ὕλλος καὶ ὁ Θησεύς. Κατά τινα χρησμόν, θὰ ἐνικοῦσαν, ἂν ἕνα ἀπὸ τὰ παιδιὰ τοῦ Ἡρακλέους ἐδέχετο νὰ προσφερθῇ ἑκουσίως εἰς τὸν θάνατον.

Ἡ Μακαρία, κόρη τῆς Δηιανείρας καὶ τοῦ ἥρωος, ἡ ὁποία, ὡς ἐλέγετο, εἶχε συμμετάσχει εἰς τὴν κατάσβεσιν τῆς πυρᾶς, ὅπου ἐκάη ὁ πατέρας της, ἀνεδέχθη τὸν ρόλον τοῦ θύματος. Πλησίον τοῦ Μαραθῶνος ὑπῆρχε μία πηγὴ μὲ τὸ ὄνομά της. Ὁ Εὐρυσθεὺς κατετροπώθη. Συλληφθεὶς παρὰ τὰς σκειρωνίδας πέτρας (ἀποτόμους βράχους ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς Μεγαρίδος, πλησίον τῶν Μεγάρων), ἐφονεύθη ἀπὸ τὸν Ὕλλον κατὰ τοὺς μέν, ἀπὸ τὸν Ἰόλαον κατ' ἄλλους. «Ὁ Ὕλλος τοῦ ἔκοψε τὸ κεφάλι καὶ τὸ πῆγε στὴν Ἀλκμήνη, ἡ ὁποία τοῦ ἐτρύπησε τὰ μάτια μὲ τὴ σαΐτα τοῦ ἀργαλειοῦ».

Ἐν συνεχείᾳ, οἱ Ἡρακλεῖδαι εἰσῆλθαν νικηταὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον «καὶ ὑπέταξαν ὅλες τὶς πολιτεῖες της. Ἐπειδὴ ὅμως ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ἔπεσε πανώλης στὴν Πελοπόννησο, κ' ἐπειδὴ τὸ μαντεῖο εἶπε πὼς αἰτία ἦσαν αὐτοὶ ποὺ εἶχαν ἔλθει στὸν τόπο νωρίτερα ἀπὸ ὅ,τι εἶχαν ὁρίσει οἱ θεοί, οἱ Ἡρακλεῖδαι ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο κ' ἐγκατεστάθησαν στὸν Μαραθῶνα».

Μετὰ ταῦτα, ὁ Ὕλλος συνεβουλεύθη τὸ μαντεῖον ἐπὶ τῶν «μέσων» ποὺ ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιήσῃ διὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν Ἡρακλειδῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον. «Ὁ θεὸς τοῦ ἀπάντησε πὼς ἔπρεπε νὰ περιμένῃ ἕως τοὺς τρίτους καρπούς». Πιστεύων ὅτι οἱ «τρίτοι καρποὶ» ἰσοδυναμοῦσαν μὲ τρία ἔτη, ὁ Ὕλλος εἰσέβαλεν εἰς τὴν ἐχθρικὴν χώραν μετὰ τὴν πάροδον τοῦ χρονικοῦ αὐτοῦ διαστήματος.

Ὁ διάδοχος τοῦ Εὐρυσθέως, ὁ Ἀτρεύς, ἀντιμετώπισε τοὺς εἰσβολεῖς ἐπὶ κεφαλῆς ἰσχυροῦ στρατοῦ. Τότε ὁ Ὕλλος ἐπρότεινεν εἰς τὸν Ἀτρέα νὰ θέσουν τέρμα εἰς τὴν σύγκρουσιν διὰ μο-

νομαχίας. Ἂν ἐνικᾶτο, οἱ Ἡρακλεῖδαι ἀνελάμβαναν τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ ἐνεργήσουν εἰσβολὴν πρὸ τῆς παρόδου πενῆντα ἐτῶν. Κατὰ τὴν μονομαχίαν ὁ Ὕλλος ἐνικήθη καὶ ἐφονεύθη. Οἱ Ἡρακλεῖδαι ἀπεσύρθησαν, ἀλλὰ δὲν ἐτήρησαν τὰς ἀναληφθείσας ὑπὸ τοῦ Ὕλλου ὑποχρεώσεις, τοῦ ὁποίου ὁ υἱὸς Κλειδίας καὶ ὁ ἐγγονὸς Ἀριστόμαχος ἐπεχείρησαν ἐκ νέου εἰσβολὴν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἀπέτυχαν ὅμως.

Οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀριστομάχου, Τήμενος, Ἀριστόδημος καὶ Κρεσφόντης, ἠρώτησαν τότε καὶ ἔμαθαν τὴν πραγματικὴν ἔννοιαν τοῦ δοθέντος εἰς τὸν Ὕλλον χρησμοῦ. Ἑρμηνεύουσα αὐτὸν ἡ Πυθία, τοὺς εἶπεν ὅτι «δὲν εἶχαν καταλάβει τὸν χρησμό της· μὲ τὴ λέξη «καρποὺς» δὲν ἐννοοῦσε τοὺς καρποὺς τῆς γῆς, ἀλλὰ τῶν ἀνθρώπων, δηλαδὴ μιὰ γενεά, καὶ μὲ τὸν «στενὸ καὶ ὑγρὸ δρόμο» ἐννοοῦσε τὴ θάλασσα ποὺ εἶναι δεξιὰ τοῦ ἰσθμοῦ».

Ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ Κένταυρος Νέσσος.
(Μαρμάρινον σύμπλεγμα. Galleri des Offices. Φλωρεντία)

Κατόπιν τούτου, ὁ Τήμενος συνεκέντρωσεν εἰς τὴν Ναύπακτον στόλον, τοῦ ὁποίου ὅμως ἡ ἀναχώρησις καθυστέρησεν ἀπὸ ἀντιξόους συμπτώσεις. «Στὸ στρατόπεδο παρουσιάσθηκε ἕνας μάντις ποὺ, ἐμπνευσμένος ἀπὸ τοὺς θεούς, τοὺς ἔλεγε προφητεῖες. Οἱ Ἡρακλεῖδες ὅμως τὸν πέρασαν γιὰ μάγο, σταλμένο ἀπὸ τοὺς Πελοποννησίους, γιὰ νὰ καταστρέψῃ τὸ στρατό, καὶ ὁ Ἱππότης, ὁ γιὸς τοῦ Φύλαντος, ἔγγονος τοῦ Ἀντιόχου καὶ δισέγγονος τοῦ Ἡρακλῆ, τὸν σκότωσε μ' ἕνα βέλος.

»Πολὺ σύντομα, ἔπειτα ἀπὸ αὐτό, πολλὰ πλοῖα κατεστράφησαν καὶ ὁ στόλος διελύθη· ὁ στρατὸς τῆς ξηρᾶς, χωρὶς τρόφιμα, διελύθη κι αὐτός. Μπροστὰ στὴ συμφορά, ὁ Τήμενος κατέφυγε στὸ μαντεῖο. Ὁ θεὸς ἀπάντησε πὼς αἰτία ἦταν ὁ φόνος τοῦ μάντη, πὼς ἔπρεπε νὰ ἐξορίσουν γιὰ δέκα χρόνια ἐκεῖνον ποὺ τὸν σκό-

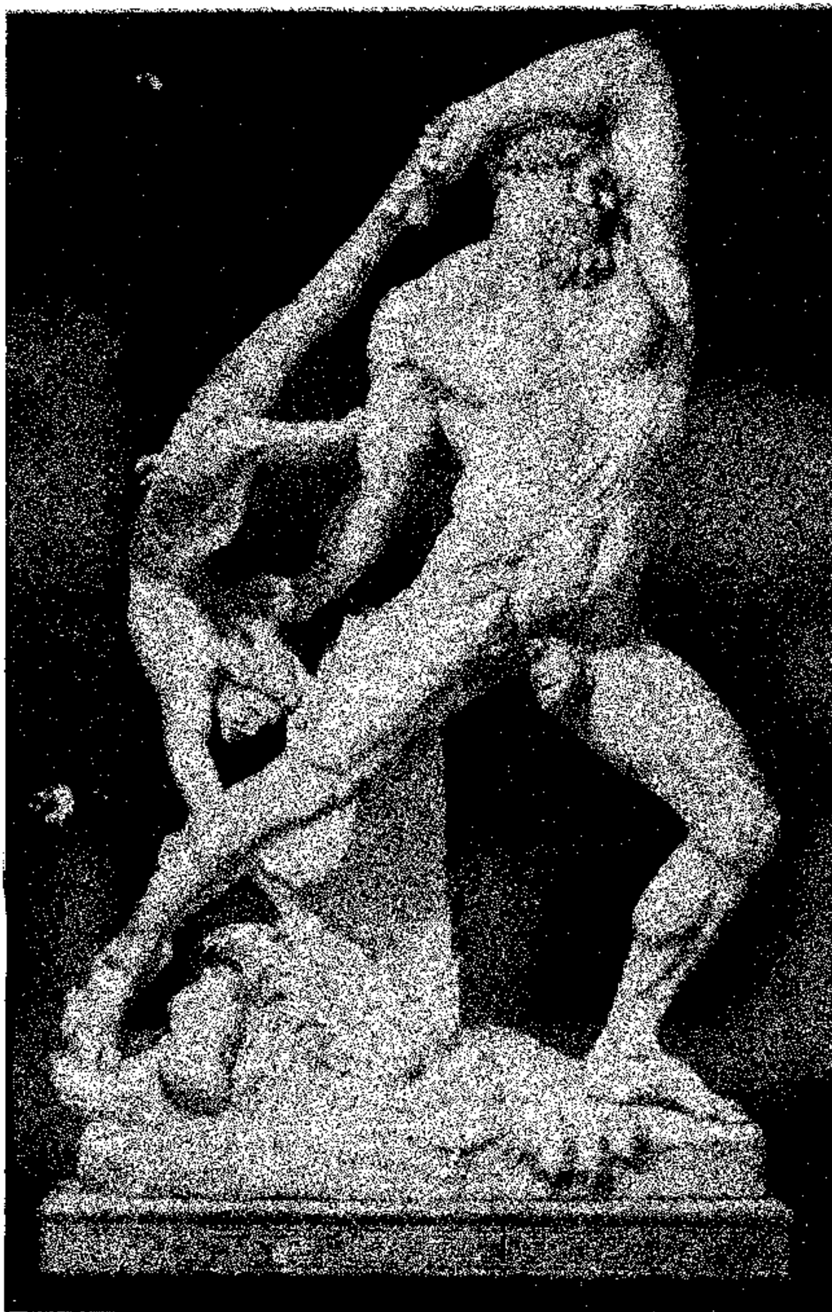
τωσε καὶ πὼς ἔπρεπε νὰ πάρουν γιὰ ἀρχηγὸ τὸν ἄνθρωπο μὲ τὰ τρία μάτια.

»'Εξώρισαν, λοιπόν, τὸν Ἱππότη καὶ ἔψαχναν γιὰ τὸν ἄνθρωπο μὲ τὰ τρία μάτια, ὅταν ὁ Ὄξυλος, ὁ γιὸς τοῦ Ἀνδραίμωνος, παρουσιάσθηκε μπροστά τους, καβάλα σ' ἕνα ἄλογο. Ἦταν μονόφθαλμος, τὸ ἄλλο μάτι τὸ εἶχε χάσει ἀπὸ βέλος. Ἐρχόταν ἀπὸ τὴν Ἤλιδα, ὅπου εἶχε ἐγκατασταθῆ, ἐξόριστος ἀπὸ τὸν τόπο του τὴν Αἰτωλία γιὰ φόνο, καὶ γύριζε στὴν πατρίδα του, ἀφοῦ εἶχε ἐκτίσει τὴν ποινή του. Οἱ Ἡρακλεῖδες, μόλις τὸν εἶδαν, κατάλαβαν πὼς αὐτὸν ἐννοοῦσε ὁ χρησμὸς καὶ τὸν ἔκαμαν ἀρχηγό τους. Στὴν πρώτη σύγκρουση ἐτσάκισαν τοὺς ἐχθρούς τους, στὴ στεριὰ καὶ στὴ θάλασσα».

Κύριοι τῆς Πελοποννήσου, οἱ Ἡρακλεῖδαι ἀπεφάσισαν νὰ διανείμουν τὴν χώραν μεταξύ των διὰ λαχνοῦ. «Τὸ Ἄργος ἦταν ὁ πρῶτος κλῆρος, ἡ Λακεδαίμων ὁ δεύτερος καὶ ἡ Μεσσηνία ὁ τρίτος. Σ' ἕνα δοχεῖο μὲ νερό, καθένας ἀπὸ τοὺς Ἡρακλεῖδες ἔρριξε ἕνα βῶλο. Ὁ Τήμενος καὶ οἱ δυὸ γιοὶ τοῦ Ἀριστοδήμου ἔρριξαν πέτρες. Ὁ Κρεσφόντης, θέλοντας νὰ πάρῃ τὴ Μεσσηνία, ἔρριξε ἕνα βῶλο ἀπὸ χῶμα, γιὰ νὰ λειώσῃ καὶ νὰ βγοῦν πρῶτα οἱ δυὸ ἄλλοι. Πρῶτος βγῆκε ὁ βῶλος τοῦ Τημένου, ὕστερα τῶν παιδιῶν τοῦ Ἀριστοδήμου, κ' ἔτσι ὁ Κρεσφόντης πῆρε τὴ Μεσσηνία».

Ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος ἐξιστορεῖ ἀκόμη τὰ ἀκόλουθα συμβάντα, σχετικῶς μὲ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Ἡρακλειδῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον, μετὰ τὴν κατανομὴν τῆς χώρας εἰς τρία μερίδια. «Εὑρῆκαν τὰ ἀκόλουθα σημάδια πάνω στοὺς βωμούς, ὅπου εἶχαν προσφέρει θυσίες. Ἐκεῖνος ποὺ πῆρε τὸ Ἄργος βρῆκε ἕνα βάτραχο. Ἐκεῖνος ποὺ πῆρε τὴ Λακεδαίμονα, ἕνα δράκοντα. Καὶ ὁ Κρεσφόντης, μιὰν ἀλεπού. Οἱ Ἡρακλεῖδες ἐρώτησαν τοὺς μάντεις τί σημασία εἶχαν ὅλα αὐτά, κ' ἐκεῖνοι εἶπαν: ὅποιοι βρῆκαν τὸν βάτραχο, καλὰ θὰ κάμουν νὰ μὴ βγαίνουν ἀπὸ τὸν τόπο τους, γιατὶ τὸ ζῶο αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο στὶς πορεῖες· ὅποιοι βρῆκαν τὸν δράκοντα, θὰ εἶναι τρομεροὶ σὲ ὅ,τι κάνουν· καὶ ὅποιοι βρῆκαν τὴν ἀλεπού, εἶναι πολὺ πονηροί».

Δύο ἀπὸ τοὺς νέους κυρίους τῆς χώρας εἶχαν τραγικὸν τέλος. «Ὁ Τήμενος, παραμερίζοντας τοὺς γιούς του Ἀγέλαο, Εὐρύπολο καὶ Καλλία, ἀφωσιώθηκε ἀποκλειστικὰ στὴν κόρη του Ὑρνηθὼ καὶ στὸν ἄντρα της Δηιφόντη. Οἱ γιοί του, ὠργισμένοι ἀπὸ τὴν προτίμηση αὐτή, συμφώνησαν μὲ τοὺς Τιτανίους (κατοίκους τῶν Τιτάνων, περιοχῆς τῆς Σικυωνίας) νὰ σκοτώσουν τὸν Τήμενο. Ἐκεῖνοι τὸν σκότωσαν, ὁ στρατὸς ὅμως ἔδωσε τὸ στέμμα στὴν

Ὁ Ἡρακλῆς ρίπτων τὸν Λίχαν εἰς τὴν θάλασσαν.
(Ρώμη. Ἐθνικὴ Στοά)

Ὑρνηθὼ καὶ στὸν Δηιφόντη. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, οὔτε ὁ Κρεσφόντης γλύτωσε· ἔπειτα ἀπὸ σύντομη βασιλεία, τὸν ἐσκότωσαν, αὐτὸν καὶ δυὸ ἀπὸ τοὺς γιούς του.

»Τὸν διαδέχθηκε ὁ Πολυφόντης, ποὺ ἦταν κι αὐτὸς Ἡρακλείδης. Ὁ Πολυφόντης πῆρε γυναῖκα του τὴ Μερόπη, τὴ χήρα τοῦ Κρεσφόντη, παρὰ τὴ θέλησή της ὅμως. Τὸν σκότωσαν κι αὐτόν. Πράγματι ἡ Μερόπη εἶχε ἕναν τρίτο γιό, τὸν Αἴπυτο, ποὺ τὸν εἶχε παραδώσει στὸν πατέρα της νὰ τὸν μεγαλώση· αὐτός, μόλις ἔγινεν ἄντρας, γύρισε κρυφά, ἐσκότωσε τὸν Πολυφόντη καὶ ξαναπῆρε τὸ βασίλειο τοῦ πατέρα του».

Κατὰ τὸν μῦθον, ἡ βασιλικὴ δυναστεία τῆς Μακεδονίας εἶχε καὶ αὐτὴ ὡς γενάρχην ἕνα ἀπόγονον τοῦ Ἡρακλέους, τὸν Κάρανον, υἱὸν τοῦ Φείδωνος. Ἐλέγετο ἐπίσης ὅτι ὁ Ἀρχέλαος, υἱὸς τοῦ Τημένου, ὅταν ἐπῆγεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἔγινε κατ' ἀρχὰς δεκτὸς ὑπὸ τοῦ βασιλέως Κισσέως. Κατόπιν ὅμως ὁ Κισσεὺς ἠθέλησε νὰ τὸν φονεύσῃ. Ὁ Ἀρχέλαος ἐπρόφθασε καὶ ἐφόνευσε τὸν πανοῦργον βασιλέα, ἐν συνεχείᾳ δὲ ἔφυγεν ὁδηγούμενος ἀπὸ μίαν αἶγα. Εἰς τὸ μέρος ὅπου τὸ ζῷον ἐσταμάτησεν, ἵδρυσε τὴν πόλιν Αἰγάς.

Ὁ Τληπτόλεμος, υἱὸς τοῦ Ἡρακλέους καὶ τῆς Ἀστυόχης, ὑποχρεωθεὶς νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ Ἄργος κατόπιν φόνου, ἐγκατεστάθη εἰς τὴν νῆσον Ρόδον. Ἔλαβε μέρος εἰς τὸν Τρωικὸν πόλεμον, μετὰ δὲ τὸν θάνατόν του τὰ ὀστᾶ του μετεφέρθησαν εἰς τὴν Ρόδον, ὅπου ἔγιναν ἀντικείμενον λατρείας.

Διὰ τὰς περιπετείας τοῦ Ἡρακλέους εἰς τὴν νῆσον Κῶν ἔγινεν ἤδη λόγος. Ὁ ἥρως ἐνυμφεύθη ἐκεῖ τὴν Χαλκιόπην, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀπέκτησεν ἕνα υἱόν, τὸν Θεσσαλόν. Ἀπόγονοι αὐτοῦ ἦσαν ὁ Ἄντιφος καὶ ὁ Φείδιππος, οἱ ὁποῖοι συμμετέσχον μὲ τριάντα πλοῖα εἰς τὸν Τρωικὸν πόλεμον. Κατὰ τὴν ἐπιστροφήν των ἐναυάγησαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἠπείρου. Ἐν συνεχείᾳ, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν ἑνὸς νέου Θεσσαλοῦ, διέσχισαν τὴν Πίνδον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν περιοχήν, ποὺ ἀπὸ τότε ὀνομάζεται Θεσσαλία.

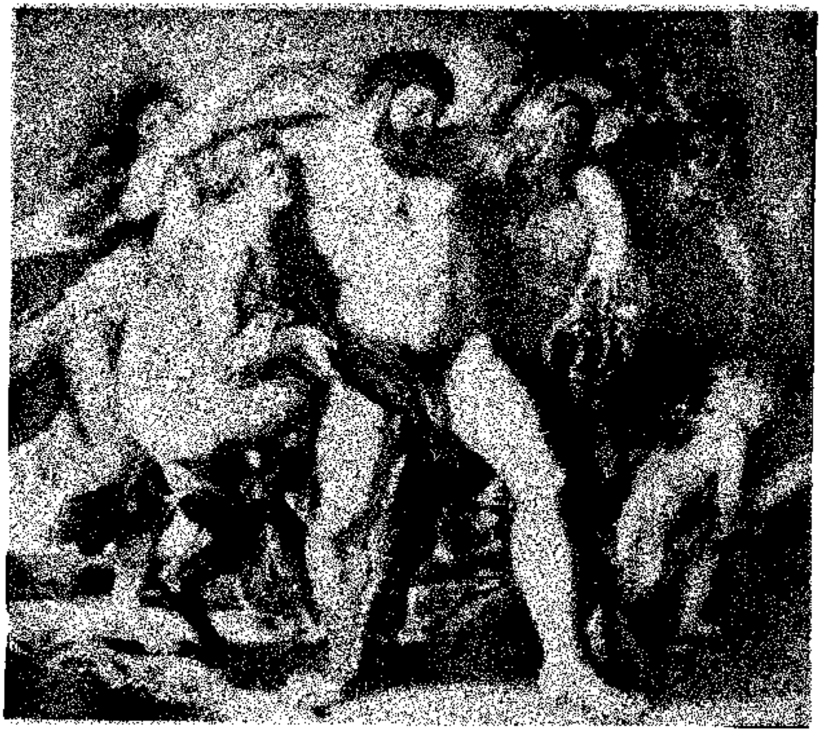
Εἰς τὴν Κόρινθον, ἡ ἀριστοκρατία ἰσχυρίζετο ὅτι εἶχε γενάρχην τὸν Ἀλήτην, υἱὸν τοῦ Ἡρακλείδου Ἱππότου.

Οἱ βασιλεῖς τῆς Λυδίας ἰσχυρίζοντο ἐπίσης ὅτι εἶχαν πρόγονον τὸν Ἡρακλέα. Ὁ Ἀγέλαος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον κατήγοντο, ἦτο, ὅπως ἐπιστεύετο, υἱὸς τοῦ Ἡρακλέους καὶ τῆς Ὀμφάλης. Κατ' ἄλλον μῦθον, ἡ λυδὴ δυναστεία κατήγετο ἀπὸ τὸν Ἡρακλέα καὶ μίαν δούλην, τελευταῖος δὲ ἀπόγονός του ὑπῆρξεν ὁ περίφημος Κάνδαυλος. Τέλος, ἐπιστεύετο ἐξ ἴσου ὅτι ὁ Λυδὸς ἥρως Τυρρηνός, υἱὸς τοῦ Ἡρακλέους, εἶχεν ὁδηγήσει τοὺς ἀποίκους εἰς τὴν Ἐτρουρίαν. Κατὰ τὸν μῦθον, ἕνας ἀπὸ τοὺς υἱούς του, ὁ Ἡγέλεως, εἶχε

τρέψει εἰς φυγὴν τοὺς ἐχθροὺς τοῦ πάππου του εἰς τὴν Πελοπόννησον, μόνον μὲ τὸν ἦχον τῆς σάλπιγγός του.

Ἡ δυναστεία τῶν Ἀτταλιδῶν τῆς Περγάμου ἰσχυρίζετο ὅτι κατήγετο ἀπὸ τὸν Τήλεφον, υἱὸν τοῦ Ἡρακλέους καὶ τῆς Αὔγης.

Οἱ πολυάριθμοι υἱοί, τοὺς ὁποίους ὁ Ἡρακλῆς εἶχεν ἀποκτή-

Ὁ Ἡρακλῆς μεθυσμένος.
(Πίναξ τοῦ Rubens. Μουσεῖον τῆς Δρέσδης)

σει ἀπὸ τὰς θυγατέρας τοῦ Θεσπίου, μετεφέρθησαν, κατά τινα μῦθον, εἰς Σαρδηνίαν ἀπὸ τὸν Ἰόλαον, τὸν πιστὸν σύντροφον τοῦ μεγάλου ἥρωος.

ΣΥΜΒΟΛΑ ΚΑΙ ΛΑΤΡΕΙΑ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΟΥΣ

Τὰ ὅπλα τοῦ Ἡρακλέους

Κατὰ τὸν Διόδωρον τὸν Σικελιώτην, ὁ Ἡρακλῆς ἔλαβε τὰ κυριώτερα ὅπλα του ἀπὸ τοὺς θεούς, εἰς ἐποχὴν ἀρκετὰ μετα-

γενεστέραν, μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων ὑπὸ τοῦ ἥρωος. Ὁ Ἥφαιστος τοῦ ἔδωσε ρόπαλον καὶ θώρακα, ὁ Ἑρμῆς ξίφος, ὁ Ἀπόλλων τόξον. Ἀπὸ τὸν Ποσειδῶνα ἔλαβεν ἵππους, ἀπὸ τὴν Ἀθηνᾶν ἐπενδύτην.

Ἄλλοι συγγραφεῖς λέγουν ὅτι τὸ ρόπαλον τοῦ Ἡρακλέους ἦτο κορμὸς ἐλαίας, τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος εἶχεν ἐκριζώσει εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ἑλικῶνος, ἄλλοι ὅτι ἦτο δῶρον τοῦ Δαιδάλου καὶ ἄλλοι ὅτι ἦτο ἀπὸ χαλκόν. Ἡ λεοντῆ, ἀδιαπέραστος ἀπὸ βέλη, ὑπῆρξεν εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς ἓν ἀπὸ τὰ κυριώτερα σύμβολα τοῦ ἥρωος.

Τὰ ὅπλα αὐτὰ χαρακτηρίζουν τὴν περὶ Ἡρακλέους ἀντίληψιν ὡς συμβόλου τῆς ὑλικῆς δυνάμεως, ἀπαραιτήτου διὰ τὴν νίκην κατὰ τεράτων καὶ ἐπικινδύνων ἐχθρῶν. Τὸ κέρας τῆς ἀφθονίας τὸν παρουσιάζει διαφορετικά. Εἴδαμεν ἤδη ὅτι ἦτο δῶρον τοῦ θεοῦ-ποταμοῦ Ἀχελῴου. Ἕνας σύγχρονος ἐπιστήμων, ἐμπνεόμενος ὄχι ἀπὸ κείμενα ἀλλ' ἀπὸ καλλιτεχνικὰς παραστάσεις, νομίζει ὅτι τὸ κέρας τῆς ἀφθονίας ἐδόθη εἰς τὸν Ἡρακλέα ἀπὸ τὸν θεὸν τοῦ ὑποχθονίου κόσμου, τὸν ὁποῖον ὁ ἥρως εἶχε μεταφέρει, διὰ τοῦ Ἀχέροντος ἢ τοῦ Ὠκεανοῦ, μέχρι τοῦ φωτός. Κατ' ἄλλην ὅμως θεωρίαν, τὸ σύμβολον αὐτὸ τῆς ἀφθονίας δὲν εἶναι παρὰ μετασχηματισμὸς τῆς κύλικος, τὴν ὁποίαν εἰς πολλὰς παραστάσεις εἰκονίζεται κρατῶν ὁ Ἡρακλῆς.

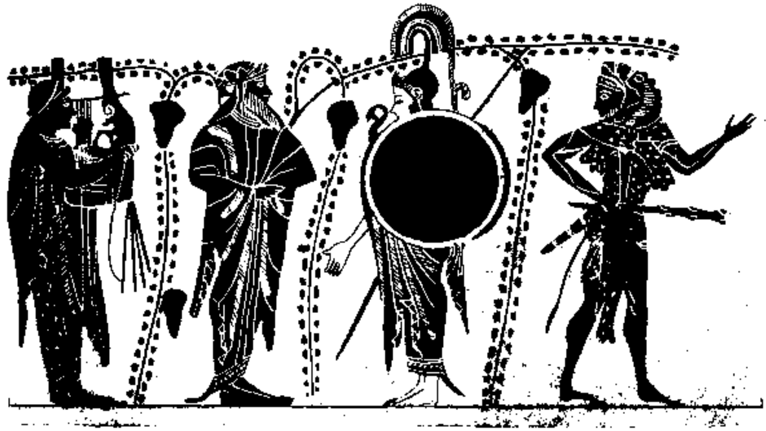
Εἰς τὴν «Ἀσπίδα τοῦ Ἡρακλέους», ὁ Ἡσίοδος περιγράφει ὡς ἑξῆς τὸν ὁπλισμὸν τοῦ ἥρωος: «Ἔδεσε στὰ πόδια του τοὺς κοθόρνους ἀπὸ λαμπρὸ ὀρείχαλκο, δῶρο τοῦ Ἡφαίστου· κατόπιν ἔσφιξε στὸ στῆθός του τὸν ὡραῖο χρυσὸ θώρακα, πραγματικὸ ἀριστούργημα, ποὺ τοῦ τὸν χάρισε ἡ Ἀθηνᾶ, ἡ κόρη τοῦ Διός, ὅταν γιὰ πρώτη φορὰ ξεκίνησε γιὰ φονικοὺς ἀγῶνες. Ὁ φοβερὸς αὐτὸς πολεμιστὴς ἐκρέμασε ἀκόμη στοὺς ὤμους του τὸ σίδερο ποὺ ἔδιωχνε τὸν θάνατο, καὶ στὴν πλάτη του τὴ βαθειὰ φαρέτρα, γεμάτη τρομερὰ βέλη, θανατηφόρα... Ἔπειτα ὁ ἥρως πῆρε τὸ γερὸ δόρυ μὲ τὴ χάλκινη αἰχμὴ καὶ φόρεσε τὴν ἀτσάλινη περικεφαλαία, ποὺ δουλεμένη μὲ τέχνη ταίριαζε στὸ κεφάλι του καὶ προστάτευε τὸ μέτωπο τοῦ θεϊκοῦ Ἡρακλῆ».

Ἀκολουθεῖ ἡ περιγραφὴ τῆς ἀσπίδος, «ποὺ τὰ βέλη κανενὸς θνητοῦ δὲν μπόρεσαν νὰ τὴ σπάσουν ἢ νὰ τὴν τρυπήσουν», καὶ τῶν ἐπ' αὐτῆς παραστάσεων. Ὁ ποιητὴς ἀπαριθμεῖ τὴν Ἔριδα, τὸν Φόβον, τὸν Δεῖμον καὶ τὴν Μοῖραν. Εἰκονίζοντο ἐπίσης δώδεκα κεφαλαὶ ἑρπετῶν, φοβερῶν δι' ὅσους ἐτολμοῦσαν νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Διός· «ἐσφύριζαν κ' ἐχτυποῦσαν τὰ δόντια τους καθὼς ὁ γιὸς τοῦ Ἀμφιτρύωνος ἐπολεμοῦσε».

Εἰκονίζετο ἀκόμη ἐπὶ τῆς θαυμασίας ἀσπίδος ἡ μάχη τῶν

Κενταύρων καὶ τῶν Λαπιθῶν καὶ «ἡ ἱερὴ χορῳδία τῶν ἀθανάτων· στὴ μέση τοῦ ὁμίλου, ὁ γιὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Λητοῦς ἔκανε τὴ λύρα του νὰ ἀποδίδῃ γοητευτικοὺς ἤχους... Καὶ οἱ Μοῦσες τῆς Πιερίας τραγουδοῦσαν πρῶτες». Ἐπὶ τῆς ἀσπίδος εἰκονίζετο ἐπίσης ὁ Περσεύς, ἀλλὰ «χωρὶς νὰ τὴν ἐγγίζῃ μὲ τὰ γρήγορα πόδια του... Χάρις σ' ἕνα ἀπίστευτο θαῦμα, δὲν τὴν ἔγγιζε πουθενά».

Ἀκολούθως εἰκονίζετο σύγκρουσις μεταξὺ δύο λαῶν, εἰς τὴν ὁποίαν παρίσταντο ὡς θεαταὶ ἄνδρες ἡλικιωμένοι. Αἱ Μοῖραι ἐπίσης ἐλάμβαναν μέρος εἰς τὴν σφαγήν. Ὡς ἀντιστάθμισμα εἰς τὸ φρικτὸν θέαμα, εἰκονίζετο εἰς ἄλλο μέρος τῆς ἀσπίδος «πολιτεία μὲ ὑπέροχους πύργους καὶ ἑπτὰ χρυσὲς πύλες... Οἱ κάτοικοι γιόρταζαν καὶ χόρευαν». Ἐπάνω σ' ἕνα ἅρμα μὲ ὡραίους

Ἡρακλῆς, Ἀθηνᾶ, Διόνυσος καὶ Ἀπόλλων.
(Ἐπὶ ἀμφορέως)

τροχοὺς ἐπήγαιναν μιὰ παρθένα στὸ γαμπρό, κι ἀπὸ παντοῦ ἀντηχοῦσαν τραγούδια τοῦ ὑμεναίου».

Εἰς ἄλλο μέρος εἰκονίζοντο γεωργοὶ ἐργαζόμενοι καὶ σκηνὴ κυνηγίου. «Τέλος, ὁ Ὠκεανὸς ἔρρεε ἀπὸ παντοῦ γύρω ἀπὸ τὴν ἀσπίδα. Κύκνοι ἔπαιζαν μὲ μεγάλο θόρυβο στὰ νερά· πολλοὶ ἔπλεαν ἐπάνω στὰ κύματα, ἐνῷ τὰ ψάρια ἐπήγαιναν κ' ἔρχονταν γύρω τους, θέαμα ἐκπληκτικὸ ἀκόμα καὶ γιὰ τὸ θεὸ τῆς βροντῆς, ποὺ εἶχε παραγγείλει στὸν ἐπιδέξιο Ἥφαιστο αὐτὸ τὸ γερὸ ὅπλο!».

Ἡ λατρεία τοῦ Ἡρακλέους

Εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον εἴδαμεν ὅτι ἡ λατρεία τῶν ἡρώων ἦτο ὀλιγώτερον φανταχτερὴ ἀπὸ τὴν λατρείαν τῶν θεῶν. Θεὸς καὶ ἥρως συγχρόνως, ὁ Ἡρακλῆς ἐλατρεύετο πότε ὑπὸ τὴν μίαν πότε ὑπὸ τὴν ἄλλην μορφήν, ἐνίοτε καὶ ὑπὸ τὰς δύο, ἀπὸ τοὺς ἰδίους λάτρεις. Ἐξαιρετικῶς διαδεδομένη, ἡ λατρεία του συναντᾶται εἰς ὁλόκληρον τὸν ἑλληνικὸν κόσμον, ἰδίως δὲ εἰς τὰς περιοχὰς ὅπου οἱ μῦθοι ἐτοποθετοῦσαν τὸ θέατρον τῶν κυριωτέρων ἄθλων του.

Προτοῦ γίνῃ ὁ ἴδιος ἀντικείμενον λατρείας, ὁ Ἡρακλῆς ἐπροπαγάνδισε, κατὰ τοὺς μύθους, τὴν λατρείαν πολλῶν θεοτήτων. Αὐτὸς ἵδρυσεν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν τοὺς περιφημοτέρους ἐν Ἑλλάδι ἀγῶνας πρὸς τιμὴν τοῦ πατρός του Διός. Ὁ ἴδιος ἐχάραξε τὰ ὅρια τῆς ἄλτεως (τοῦ ἱεροῦ ἄλσους), ὅπου θὰ ἐτελοῦντο οἱ ἀγῶνες αὐτοί, τῶν ὁποίων μετὰ τὴν ἄνοδόν του εἰς τὸν Ὄλυμπον, ἐνεπιστεύθη τὴν διεύθυνσιν εἰς τοὺς Διοσκούρους. Ἀνήγειρε δὲ μέσα εἰς τὴν ἄλτιν ἓξ βωμοὺς ἀφιερωμένους εἰς τοὺς δώδεκα μεγάλους θεούς.

Εἰς τὸν Φενεὸν τῆς Ἀρκαδίας ἡ ἵδρυσις τοῦ ναοῦ τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος ἀπεδίδετο εἰς τὸ Ἡρακλέα, ἐλέγετο δὲ ὅτι ἐκεῖ εἶχε μεταφέρει τὸν περίφημον τρίποδα, ἀντικείμενον τῆς διενέξεώς του μὲ τὸν υἱὸν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Λητοῦς. Εἰς τὸν Μυκαλησσὸν τῆς Βοιωτίας ὑπῆρχε ναὸς τῆς Μυκαλησσίας Δήμητρας, ὁ ὁποῖος, ὅπως ἐπιστεύετο, ἐκλείετο κάθε βράδυ ἀπὸ τὸν Ἡρακλέα Δάκτυλον.

Οἱ Ἕλληνες εἶχαν θεσπίσει πρὸς τιμὴν τοῦ Ἡρακλέους ἀγῶνας καὶ ἑορτάς, γνωστοὺς ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν Ἡράκλεια. Παρὰ τὸν μέγαν ἀριθμόν των, οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς δὲν δίδουν ἀτυχῶς ἀξίας λόγου πληροφορίας ἐπ' αὐτῶν· αἱ κυριώτεραι σχετικαὶ ἐνδείξεις προέρχονται ἀπὸ ἐπιγραφάς, δὲν ἀναφέρονται συνεπῶς εἰς λεπτομερείας.

Εἰς τὴν Ἀττικήν, περιφημότερα ἦσαν τὰ Ἡράκλεια τοῦ Μαραθῶνος, τὰ ὁποῖα ἐτελοῦντο ἀνὰ πενταετίαν. Τὰ ἔπαθλα συνίσταντο ἀπὸ ἀργυρᾶς φιάλας, τὰ διεξεδίκουν δὲ ἀγωνισταὶ προερχόμενοι ἀπὸ ὅλον τὸν ἑλληνικὸν κόσμον. Ἀνάλογοι ἑορταὶ ἐτελοῦντο εἰς τὸν δῆμον Διομείας καὶ ἐν Ἀθήναις εἰς τὸ γυμνάσιον τοῦ Κυνόσαργους. Ὑποτίθεται ἐπίσης ὅτι ὑπῆρχε ναὸς τοῦ Ἡρακλέους εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ὅτι τὸ Θησεῖον ἦτο, εἰς τὴν πραγματικότητα, ἀφιερωμένον εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης.

Τὰ Ἡράκλεια τῶν Θηβῶν ἐτελοῦντο εἰς τὸ γυμνάσιον τοῦ

Ἰολάου—δι' αὐτὸ ὠνομάζοντο καὶ Ἰολάεια—καὶ προσείλκυαν μεγάλα πλήθη. Μεταξὺ τῶν ἀγωνισμάτων συγκατελέγετο τὸ πένταθλον, τὸ ὁποῖον περιελάμβανε τὸν δρόμον, τὴν δισκοβολίαν, τὸ ἅλμα, τὴν πυγμαχίαν καὶ τὴν πάλην, πλὴν αὐτῶν δὲ ἀγῶνες ἱππικοὶ καὶ μουσικοί, εἰς τοὺς ὁποίους ἐλάμβανε μέρος ἡ ὀργάνωσις τῶν καλλιτεχνῶν τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τῆς Ἰωνίας.

Δὲν γνωρίζομεν τίποτε περὶ τῶν Ἡρακλείων τῆς Θίσβης καὶ τῆς Τίφης, εἰς τὴν Βοιωτίαν, οὔτε περὶ τῶν Ἡρακλείων τοῦ Ὀρχομενοῦ. Εἰς τὴν ἰδίαν περιοχὴν ἀνευρέθησαν ἴχνη τῆς λα-

Ὁ Ἡρακλης ἐν τῷ Ἅδη.
(Τυρρηνικὸς ἀμφορεύς)

τρείας τοῦ Ἡρακλέους εἰς Κορώνειαν, Ἀκραιφίαν, Γεττὸν καὶ Ὠρωπόν. Εἰς τὴν Μεγαρίδα ὁ ἥρως ἐτιμᾶτο εἰς Αἰγόσθενα καὶ Παγάς.

Εἰς τὴν Σικυῶνα ὁ Ἡρακλῆς ἐλατρεύετο συγχρόνως ὡς ἥρως καὶ ὡς θεός. Ἡ δευτέρα λατρεία εἶχεν ἱδρυθῆ, ὡς ἐλέγετο, ὑπὸ τοῦ Φαινοῦ, ὁ ὁποῖος προήρχετο ἀπὸ τὴν Κρήτην. Τὰ Ἡράκλεια αὐτὰ διήρκουν δύο ἡμέρας. Εἰς τὴν πόλιν ὑπῆρχε ναὸς τοῦ Ἡρακλέους, ἄγαλμα δὲ τοῦ ἥρωος, ἔργον τοῦ Σκόπα, εἰς τὴν ἀγοράν της.

Εἰς καμμίαν περιοχὴν τῆς Ἑλλάδος ἡ λατρεία τοῦ Ἡρακλέους

δὲν ἦτο τόσον διαδεδομένη ὅπως εἰς τὴν Ἀρκαδίαν. «Ἡ Ἀρκαδία», λέγει ὁ Victor Bérard «εἶναι ἡ χώρα τοῦ Ἡρακλέους· εἶναι τὸ μέρος, ὅπου ἔκαμε τοὺς περισσοτέρους ἄθλους του, καὶ ἡ πατρὶς τῶν περισσοτέρων συντρόφων του. Κατὰ τοὺς κατοίκους τοῦ Φενεοῦ, ὁ Ἡρακλῆς εἶχε ζήσει εἰς τὴν πόλιν των, πλησίον τῆς μάμμης του Λαονόμης, τῆς μητέρας τοῦ Ἀμφιτρύωνος, καὶ εἶχεν ἐπιστρέψει εἰς αὐτὴν ὅταν ὁ Εὐρυσθεὺς τὸν ἔδιωξε ἀπὸ τὴν Τίρυνθα.

»Εἰς τὴν Ἀρκαδίαν εὑρίσκεται ἡ λίμνη Στυμφαλία, τὸ ὄρος Ἐρύμανθος καὶ ἡ Φολόη, γνωστότατα ἀπὸ τοὺς ἄθλους τοῦ ἥρωος. Ἡ πόλις Μαντίνεια εἶχεν Ἡράκλειον. Εἰς τὴν Μεγαλόπολιν ἡ λατρεία τοῦ ἥρωος ἦτο συνδυασμένη μὲ τὴν λατρείαν τοῦ Ἑρμοῦ. Οἱ δύο θεοὶ εἶχαν κοινὸν ναὸν καὶ θερμὰς γειτονικάς, εἰς τὸ λεγόμενον Ἑρμεῖον».

Εἰς τὴν Μεσσηνίαν ὑπῆρχε ναὸς τοῦ Ἡρακλέους εἰς τὸ φρούριον τῆς Ἰρᾶς, ἄλλος δὲ εἰς τὴν Τριφυλίαν. Εἰς τὴν Βοῦραν τῆς Ἀχαΐας ὑπῆρχε μαντεῖον τοῦ ἥρωος, περὶ τοῦ ὁποίου θὰ γίνη λόγος περαιτέρω.

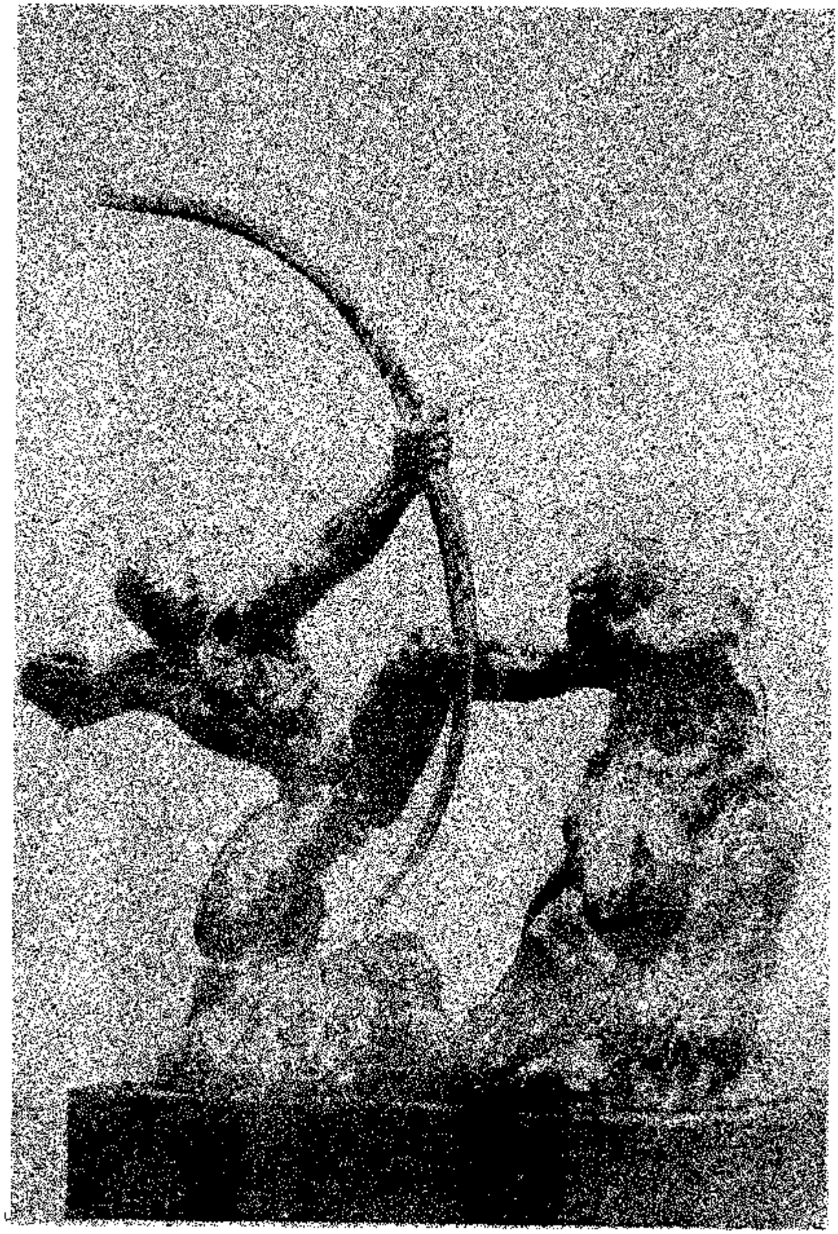
Εἰς τὴν Βόρειον Ἑλλάδα, ἴχνη λατρείας τοῦ Ἡρακλέους ἀνευρέθησαν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Οἴτης, τὴν Φωκίδα, τὴν Λοκρίδα καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν. Εἰς τὴν Μακεδονίαν ἡ λατρεία τοῦ ἥρωος ἀνεπτύχθη κυρίως ἀπὸ τοῦ 4ου αἰῶνος.

Ὁ ἥρως ἐλατρεύετο ἐπίσης εἰς μερικὰς ἑλληνικὰς νήσους: Θάσον, Τέων, Τῆνον, Δῆλον καὶ Λέσβον. Ἡ νῆσος Κῶς ἦτο φημισμένη διὰ τὰ Ἡράκλειά της, τὰ ὁποῖα διαρκοῦσαν πολλὰς ἡμέρας καὶ περιελάμβαναν, πλὴν τῶν θυσιῶν, καὶ κοινὴν ἑστίασιν. Κατὰ τὰς ἑορτὰς αὐτὰς οἱ κάτοικοι διῃροῦντο εἰς τρεῖς ὁμάδας: Ὑλλεῖς, Δυμᾶνας, καὶ Παμφύλους, ἑκάστη τῶν ὁποίων εἶχεν ἴδιον ἱερέα.

Εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἡ λατρεία τοῦ Ἡρακλέους ἦτο πολὺ διαδεδομένη. Αἱ κυριώτεραι ἀπὸ τὰς τοποθεσίας ὅπου διεπιστώθησαν ἴχνη της εἶναι ἡ Κύμη, αἱ Τράλλεις καὶ ὁ Ἰασσός. Ὁ ἥρως ἐλατρεύθη ἐπίσης εἰς τὴν φοινικικὴν Τύρον, τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα καὶ τὴν Σικελίαν.

Ἡρακλῆς καὶ μαντική

«Ὁ Ἡρακλῆς», λέγει ὁ Bouché-Leclercq, «δὲν ἐφαίνετο καθόλου προωρισμένος διὰ τὸν ρόλον τοῦ χρησμοδότου. Ἀντισταθμίζων ὅμως μὲ τὸ συναίσθημα ὅ,τι τοῦ λείπει ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ πνεύματος, καὶ διὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ εἶναι χρήσιμος εἰς τοὺς ἀνθρώπους, διὰ νὰ εἶναι ἀντάξιος τῶν προσωνυμιῶν: Ἀλε-

Ὁ Ἡρακλῆς τοξότης.
(Ἔργον A. Bourdelle)

ξίκακος (ἐκεῖνος πού ἀποτρέπει τὰ κακὰ) καὶ Σωτήρ, προσπαθεῖ καὶ αὐτὸς νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰ μυστικὰ τοῦ μέλλοντος ἢ εἰς τὰς ὑπολανθανούσας αἰτίας πού καθορίζουν τὸ παρόν». Εἴδαμεν δὲ πῶς, ἀφοῦ ἐπῆρε τὸν τρίποδα τῆς Πυθίας ἀπὸ τοὺς Δελφούς, ἐπειδὴ αὕτη ἠρνήθη νὰ τοῦ δώσῃ χρησμόν, δὲν ἀφέθη ἐλεύθερος νὰ ἱδρύσῃ ὁ ἴδιος μαντεῖον καὶ ὑπεχρεώθη νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸν Ἀπόλλωνα τὸ πολύτιμον σκεῦος.

Τὸ κυριώτερον μαντεῖον τοῦ Ἡρακλέους εὑρίσκετο εἰς Ὑηττόν, πόλιν ἡ ὁποία ὤφειλε τὸ ὄνομά της «εἰς ἕναν Ἀργεῖον, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἐφόνευσε τὸν ἐραστὴν τῆς συζύγου του, ἐπῆγεν εἰς τὸν Ὀρχομενὸν καὶ ἐζήτησεν ἄσυλον ἀπὸ τὸν βασιλέα του. Τὸ ἱερὸν αὐτὸ θὰ ἦτο πολὺ ἀρχαῖον, διότι τὸ σύμβολον πού παρίστανε τὸν Ἡρακλέα ἦτο μία ἁπλῆ λευκὴ πέτρα. Οὐδὲν γνωρίζομεν περὶ τῶν τελουμένων ἐκεῖ τελετουργιῶν».

Πᾶν ὅ,τι γνωρίζομεν περὶ τοῦ μαντείου τῶν Θεσπιῶν εἶναι ὅτι οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ τὸ συμβουλευθοῦν ἦσαν δεκτοὶ μόνον ἔναντι ἀμοιβῆς, καὶ μόνον κατὰ τὸν μῆνα Δημητριῶνα, καὶ ὅτι ὁ κανονισμὸς τοῦ μαντείου ἐπέβαλλε πρόστιμον εἰς οἱονδήποτε ἀπεπειρᾶτο νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὸ εἰς ἄλλην ἐποχήν.

Εἰς Βοῦραν τῆς Ἀχαΐας ὑπῆρχε μαντεῖον τοῦ Ἡρακλέους «ἐντὸς σπηλαίου, φυσικοῦ κατὰ τὸ ἥμισυ, ἔργου τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὸ ὑπόλοιπον, σκαμμένου μέσα εἰς βράχον πυραμιδοειδῆ, βρεχόμενον ἀπὸ τὸν Βουραϊκὸν ποταμόν. Εἰς τὸ σπήλαιον αὐτὸ ὑπῆρχεν ἄγαλμα, σχετικῶς μικρόν, τοῦ Ἡρακλέους, καὶ πρὸ αὐτοῦ τράπεζα, διῃρημένη πιθανῶς εἰς διαμερίσματα μὲ τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῶν ἐπιμήκων πεσσῶν (ζαριῶν), τοὺς ὁποίους ὠνόμαζαν ἀστραγάλους. Ἐκεῖνος πού ἐζητοῦσε χρησμόν, ἔκαμνε τὴν προσευχήν του, κατόπιν ἔπαιρνε τέσσαρας πεσσοὺς καὶ τοὺς ἔρριπτε ἐπάνω εἰς τὸ τραπέζι. Ἡ σημασία τοῦ συνδυασμοῦ πού προέκυπτεν, ἦτο γραμμένη εἰς πίνακα, καθένας δὲ ἠμποροῦσε νὰ διαβάσῃ μόνος του τὴν ἀπάντησιν τοῦ θεοῦ».

Μέγας ἀριθμὸς πηγῶν ποταμῶν ἦσαν ἀφιερωμέναι εἰς τὸν Ἡρακλέα. Γενικῶς ἐπιστεύετο ὅτι εἶχαν ἀνακαλυφθῆ ἀπὸ αὐτὸν ἢ ὅτι εἶχαν ἀναβλύσει ἀπὸ τὸν βράχον, ἀφοῦ ὁ ἥρως τὸν ἐτρύπησε μὲ τὸ χέρι του. Θὰ ἐδικαιούμεθα δὲ νὰ πιστεύσωμεν, ἀπὸ τὰ λεγόμενα ὅτι εἶχε σχίσει τὰ βουνά, διὰ νὰ ἀναβλύσῃ «νερὸ μὲ φωνὴν ἔναρθρον», ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ἦτο ὁ θεμελιωτὴς τῆς ὑδρομαντικῆς, ἂν δὲν ἐγνωρίζαμεν ὅτι ἡ ἀνωτέρω φράσις ἀναφέρεται εἰς ὡρισμένον εἶδος καταρρακτῶν (Bouché - Leclercq).

Ο ΗΡΑΚΛΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗΝ

Ἀφθονία παραστάσεων·

Ἡ πλήρης εἰκονογραφία τοῦ Ἡρακλέους θὰ κατελάμβανεν εὐχερῶς τὸν χῶρον πολλῶν τόμων. Ζωγράφοι καὶ γλύπται, ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι σήμερον, ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ἀναπαράστασιν τοῦ μεγαλυτέρου ἥρωος, εἴτε μόνου, εἴτε ἐν τῇ ἐκτελέσει τῶν πολυαρίθμων ἄθλων του, εἴτε ἀκόμη εἰς σκηνὰς τῶν περιπετειῶν ποὺ τοῦ ἀποδίδονται. Εἰς τὰς προηγηθείσας σελίδας ἀνεφέραμεν, ἔπειτα ἀπὸ κάθε μῦθον, τὰς καλλιτεχνικὰς παραστάσεις, τῶν

Ὁ Ἡρακλῆς εἰς τὸν Ὄλυμπον.
(Τυρρηνικὸς ἀμφορεύς)

ὁποίων ὁ υἱὸς τῆς Ἀλκμήνης ὑπῆρξεν ἀντικείμενον. Ἀπομένει ἤδη νὰ ἴδωμεν πῶς οἱ Ἕλληνες καλλιτέχναι ἐφαντάσθησαν, εἰς τὰς διαφόρους ἐποχάς, τὸν τύπον τοῦ ἥρωος.

Ἀρχαϊκὴ τέχνη

Μακραὶ συζητήσεις ἔχουν διεξαχθῆ ἐπὶ τοῦ ζητήματος, ἂν ἡ σύλληψις τοῦ τύπου τοῦ Ἡρακλέους εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαϊκὴν τέχνην ἦτο αὐθόρμητον προϊὸν τῆς ἑλληνικῆς φαντασίας, ἢ ἁπλῆ προσαρμογὴ δανείου τύπου ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον ἢ τὴν Συ-

ρίαν. Ἡ γνώμη τοῦ Ἡροδότου, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες ἐπῆραν τὸν Ἡρακλέα των ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους, δὲν ἔχει πλέον ὀπαδούς.

Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ ἴδιον μὲ τὴν ἄλλην γνώμην, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ ἀρχαϊκὰ ἀγάλματα τοῦ Ἡρακλέους εἶναι ἁπλαῖ ἀπομιμήσεις φοινικικῶν καὶ ἀσσυριακῶν θεοτήτων, τοῦ Μελκὰρτ καὶ τοῦ Σανδών. Αἱ προσαγόμεναι ἐν τούτοις ὑπὲρ τῆς γνώμης αὐτῆς ἀποδείξεις δὲν φαίνονται ἀνεπίδεκτοι ἀνασκευῆς, ἐν τελευταίᾳ δὲ ἀναλύσει τίποτε δὲν ἀποδεικνύει ὅτι οἱ Ἕλληνες ἦσαν ὀφειλέται εἰς τοὺς ξένους ὅσον ἀφορᾷ τὴν καλλιτεχνικὴν ἀναπαράστασιν τοῦ μεγαλυτέρου ἥρωός των.

Ἡ ἁρπαγὴ τοῦ τρίποδος.
(Ἀρχαϊκὴ ὑδρία)

Κατὰ τὸν Παυσανίαν, σύμβολον τοῦ Ἡρακλέους εἰς τὸν Ὑηττὸν ἦτο μία ἁπλῆ ἀκατέργαστος πέτρα. Ὁ ἴδιος συγγραφεὺς λέγει ὅτι εἰς τὰς Θήβας καὶ τὴν Κόρινθον ὑπῆρχαν ξόανα τοῦ ἥρωος ἀποδιδόμενα εἰς τὸν Δαίδαλον, δὲν εἰσέρχεται ὅμως εἰς λεπτομερείας ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Καλύτερον πληροφορημένοι εἴμεθα σχετικῶς μὲ τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἡρακλέους, ποὺ εὑρίσκετο εἰς Ἐρυθρὰς καὶ τοῦ ὁποίου πιστεύεται ὅτι διεσώθησαν ἀπομιμήσεις ἐπὶ νομισμάτων τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς.

Ἐλέγετο ὅτι τὸ ἄγαλμα αὐτό, ὄρθιον ἐπὶ ξυλίνης σχεδίας, εἶχε μεταφερθῆ ὑπὸ τῶν κυμάτων ἀπὸ τὴν Τύρον μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὰς θεωρουμένας ἀπομιμήσεις, ὁ Ἡρακλῆς εἰκονίζεται ὄρθιος, μὲ τὰ πόδια ἑνωμένα, γυμνός, κρα-

δαίνων τὸ ρόπαλον μὲ τὸ δεξιὸ χέρι καὶ κρατῶν ἀκόντιον εἰς τὸ ἀριστερό. Σημειωτέον ὅτι τὸ ἀκόντιον σπανίως ἐμφανίζεται μεταξὺ τῶν συμβόλων τοῦ ἥρωος.

Ἀντιθέτως, ὁ Ἡρακλῆς παρουσιάζεται εἰς τὴν τέχνην πολὺ ἐνωρὶς ὡπλισμένος μὲ τόξον καὶ ρόπαλον, ἀλλὰ χωρὶς τὴν λεοντῆν. Εἰς τὴν ἀρχήν, ὁ ἥρως εἰκονίζετο σχεδὸν πάντοτε τελείως γυμνός. Ἔτσι ἐμφανίζεται εἰς τὰ κορινθιακὰ ἀγγεῖα τοῦ 7ου καὶ τοῦ πρώτου μέρους τοῦ 6ου π. Χ. αἰῶνος. Εἰς τοὺς ἀρχαϊκοὺς ἀττικοὺς ἀμφορεῖς, ὁ Ἡρακλῆς εἰκονίζεται φορῶν χιτῶνα, ὡπλισμένος μὲ τόξον καὶ ξίφος, ἀλλὰ χωρὶς ρόπαλον. Τὸ τελευταῖον

Ἡρακλῆς καὶ Νηρεύς.
(Ἀρχαϊκὸς ἀμφορεύς)

λείπει καὶ ἀπὸ ἄλλας παραστάσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὁ ἥρως, πάλιν μὲ τόξον καὶ ξίφος, εἰκονίζεται γυμνός.

Ὁ τύπος τῆς προτιμήσεως τῶν ἀγαλματοποιῶν ἦτο ὁ βαδίζων Ἡρακλῆς. Ἡ Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῶν Παρισίων κατέχει ἓν ἀπὸ τὰ ἀξιολογώτερα ἔργα τοῦ εἴδους. Πρόκειται περὶ μικροῦ χαλκίνου ἀγάλματος, γνωστοῦ μὲ τὴν ὀνομασίαν «Ἡρακλῆς μαχόμενος» καὶ χρονολογουμένου ἀπὸ τὸν 6ον π. Χ. αἰῶνα. Ὁ ἥρως, γυμνός, ἑτοιμάζεται νὰ καταφέρῃ πλῆγμα διὰ τοῦ ροπάλου. Ἀπὸ τὸ τόξον ποὺ ἐκρατοῦσε μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι σώζεται μόνον τὸ κατώτερον τμῆμα. Μερικοὶ ἐνόμισαν ὅτι πρόκειται περὶ ἀπομιμήσεως τοῦ κολοσσιαίου ἀγάλματος, ὕψους δέκα πήχεων, τὸ ὁποῖον ὁ Ὀνάτας εἶχε κάμει διὰ τοὺς Θασίους.

Ὁ τύπος τοῦ βαδίζοντος Ἡρακλέους, ὡπλισμένου μὲ τόξον καὶ ρόπαλον, συναντᾶται ἐπίσης ἐπὶ μερικῶν ἀρχαϊκῶν νομισμάτων, ἰδίως θηβαϊκῶν.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ 6ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος, ὁ Ἡρακλῆς ἐμφανίζεται, ἰδίως ἐπὶ ἀττικῶν ἀγγείων, μὲ λεοντῆν. Μερικοὶ συγγραφεῖς θεωροῦν ὅτι τὸ ἐξάρτημα αὐτὸ εἶναι ἀνατολικῆς προελεύσεως, καὶ πιστεύουν ὅτι πρόκειται περὶ δανεισμοῦ ἀπὸ τὸν αἰγυπτιακὸν θεὸν Βὲς, διὰ μέσου φοινικικῶν μετασχηματισμῶν. Ἂν πράγματι ἔγινε δανεισμός, πρέπει νὰ ἀναγνωρισθῇ ὅτι οὗτος δὲν ἦτο δουλικός, διότι ἐφεύρεσις τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἡ χρησιμοποίησις τῆς κεφαλῆς τοῦ λέοντος ὡς περικεφαλαίας.

Χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν ἀρχαϊκῶν καλλιτεχνικῶν παραστάσεων τοῦ Ἡρακλέους εἶναι τὰ κοντὰ μαλλιά, ὅπως ἁρμόζει εἰς ἀθλητήν, τὸν ὁποῖον ἡ μακρὰ κόμη θὰ ἠμπόδιζεν εἰς τὰς κινήσεις του. Ὑπάρχουν ἐν τούτοις καὶ ἐξαιρέσεις τοῦ κανόνος αὐτοῦ, ἰδίως εἰς τὸ διάζωμα τῆς Θάσου καὶ εἰς ἓν χάλκινον ἀνάγλυφον τῆς Ὀλυμπίας. Ὅπως τὰ μαλλιά, καὶ ἡ γενειὰς τοῦ ἥρωος εἶναι μικρὰ εἰς τὰς περισσοτέρας ἀρχαϊκὰς παραστάσεις του.

Εἰς πολλὰς μελανομόρφους καὶ ἐρυθρομόρφους ἀττικὰς ἀγγειογραφίας, ὁ Ἡρακλῆς φορεῖ κοντὸν χιτῶνα, ἐπάνω δὲ ἀπὸ αὐτὸν τὴν λεοντῆν. Ἡ τελευταία σκεπάζει τὴν κεφαλὴν τοῦ ἥρωος καὶ εἶναι σφιγμένη εἰς τὴν μέσην του μὲ ζώνην. Εἰς τὰς ἀγγειογραφίας αὐτάς, ὁ Ἡρακλῆς φέρει γενικῶς ξίφος καὶ ἐνίοτε ἀσπίδα. Κρατεῖ τόξον καὶ ρόπαλον καί, φυσικά, φέρει φαρέτραν ἀνηρτημένην εἰς τὴν ράχιν. Φορεῖ χιτῶνα, ἀλλὰ χωρὶς λεοντῆν. Ὁ γυμνὸς τύπος συναντᾶται ἐπίσης.

Διεσώθησαν ἀρκεταὶ παραστάσεις τοῦ Ἡρακλέους, νέου καὶ ἀγενείου τῶν πρώτων χρόνων τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης. Τὸ ἀρχαιότερον, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς, μνημεῖον εἶναι μία λήκυθος «πρωτοκορινθιακή». Εἰς τὸ ἤδη μνημονευθὲν διάζωμα τῆς Θάσου, ὁ ἥρως εἶναι ἀγένειος, ὅπως καὶ εἰς πολλὰ ἔργα κυπριακῆς τέχνης.

Εἰς μίαν μετόπην τῆς Σελινοῦντος ὁ Ἡρακλῆς εἰκονίζεται μεταφέρων τοὺς Κέρκωπας κρεμασμένους εἰς τὰ δύο ἄκρα ράβδου. Παράστασις τοῦ ἥρωος ὑπάρχει καὶ εἰς μετόπην τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος τοῦ ναοῦ τῆς Αἰγίνης.

Ἡ μεταβατικὴ περίοδος τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος

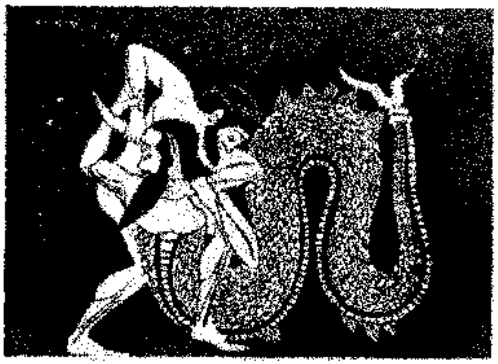
Ὁ Ἡρακλῆς εἰκονίζεται γενειοφόρος εἰς τὰς μετόπας τοῦ ναοῦ τῆς Ὀλυμπίας καὶ ἐπὶ νομισμάτων τῆς Κυζίκου, τῆς Μα-

κεδονίας καὶ τῶν Θηβῶν. Γενειοφόρον ἐπίσης παριστάνει τὸν ἥρωα μία μαρμαρίνη κεφαλή, ἀποκειμένη εἰς τὸ Βρεταννικὸν Μουσεῖον, ἀντίγραφον πρωτοτύπου τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος. Ἀλλὰ εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς ἀττικὰς ἀγγειογραφίας τῆς ἰδίας ἐποχῆς, ὁ Ἡρακλῆς εἶναι ἀγένειος.

Ἀγένειον ἐπίσης εἰκονίζουν τὸν ἥρωα μία μετόπη τῆς Ὀλυμπίας, μία μαρμαρίνη κεφαλή, ἀποκειμένη εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Βερολίνου καὶ τὰ διαζώματα τοῦ ναοῦ τῆς Φυγαλείας.

Πολυάριθμα νομίσματα, χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, τῶν Θηβῶν, τῆς Μακεδονίας, τῆς Κυζίκου, τῆς Κύπρου καὶ τῆς Βιθυνίας φέρουν κεφαλὰς τοῦ Ἡρακλέους ἀγενείου. Αἱ ὡραιότεραι εἶναι τῆς Καμείρου τῆς Ρόδου.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτήν, ὁ τύπος τοῦ βαδίζοντος Ἡρακλέους, γυμνοῦ καὶ ἀγενείου, κραδαίνοντος τὸ ρόπαλον καὶ κρατοῦντος τόξον, δὲν ἐξαφανίζεται μὲν ἐντελῶς, παραχωρεῖ ὅμως, ὀλίγον κατ' ὀλίγον, τὴν θέσιν του εἰς νέαν καλλιτεχνικὴν σύλληψιν. Οἱ καλλιτέχναι εἰκονίζουν ὁλονὲν συχνότερον τὸν ἥρωα τοξεύοντα. Ἀλλ' ὁ κυρίως προτιμώμενος τύπος εἶναι ὁ ἀναπαυόμενος Ἡρακλῆς. Κρατεῖ τὸ ρόπαλον ἐπ' ὤμου καὶ τὴν λεοντῆν μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι.

Ἡρακλῆς καὶ Ἀχελῷος.
(Ἐρυθρόμορφος ὑδρία)

Πιθανῶς αὐτὴ θὰ ἦτο ἡ στάσις τοῦ Ἡρακλέους τοῦ Αἰγίου, ἔργου τοῦ Ἀγελάδα, καὶ τοῦ Ἡρακλέους Ἀλεξικάκου τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ ἰδίου γλύπτου.

Ἐξ ἄλλου ὑποτίθεται ὅτι ἡ περὶ τοῦ τύπου τοῦ Ἡρακλέους ἀντίληψις τῆς ἐποχῆς τοῦ Φειδίου ἀντικατοπτρίζεται ἐπὶ κοσμήματος, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ἥρως, γυμνὸς καὶ ἀγένειος, νεανικῆς καλλονῆς, φέρει τὸ ρόπαλον εἰς τὸν δεξιὸν ὦμον καὶ τὴν λεοντῆν κρεμασμένην εἰς τὸ ἀριστερὸ χέρι, μὲ τὸ ὁποῖον κρατεῖ καὶ τὸ τόξον.

Ὁ ἴδιος τύπος, ἀλλὰ μὲ τὸν ἥρωα στηριζόμενον ἐνίοτε εἰς τὸ ρόπαλον, συναντᾶται εἰς πολλὰ ἀνάγλυφα καὶ νομίσματα. Ὁ Πλίνιος ἀναφέρει ἔργον τοῦ Πολυκλείτου, τῆς ἰδίας ὡς φαίνεται κατηγορίας.

Κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν περίπου, ὁ Ἡρακλῆς ἐμφανίζεται εἰς

τὴν τέχνην μὲ νέον ἐξάρτημα: τὸ κέρας τῆς ἀφθονίας, διὰ τοῦ ὁποίου συμβολίζει ὄχι πλέον τὴν φυσικὴν δύναμιν ἀλλὰ τὴν ἀφθονίαν. Χάλκινον νόμισμα τῶν Ἀθηνῶν παρουσιάζει τὸν ἥρωα, ὑπὸ τὴν μορφὴν ἑρμοῦ, κρατοῦντος τὸ κέρας τῆς ἀφθονίας μὲ τὸ ἕνα χέρι· εἰς ἄλλον ἑρμῆν, τῆς villa Ludovisi, ἀναπαρίσταται ὁ ἴδιος τύπος, ὅπως καὶ εἰς πολλὰς τερρακότας.

Ὑπάρχουν ἀκόμα παραστάσεις τοῦ Ἡρακλέους ἀναπαυομένου ἀπὸ τὴν κόπωσιν. Αἱ ἀξιολογώτεραι εἶναι ἓν νόμισμα τῶν Ἀβδήρων καὶ ἓν τῆς Κυζίκου. Τέλος, ἀττικὴ ἀγγειογραφία παριστᾷ

Ὁ Ἡρακλῆς πρὸ τῆς θύρας τοῦ Ὀλύμπου.
(Τυρρηνικὸς ἀμφορεύς)

τὸν Ἡρακλέα, καθήμενον καὶ λυπημένον, νὰ μὴ δέχεται τὸ κρασὶ ποὺ τοῦ προσφέρει ἕνας Σειληνός.

Ὁ Ἡρακλῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν τέχνην τοῦ 4ου αἰῶνος

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτήν, ἐξαιρετικῶς ἄφθονοι εἶναι αἱ καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις τοῦ Ἡρακλέους ἐπὶ ἀγγείων καὶ νομισμάτων καὶ εἰς ἀγάλματα. Μέγιστοι καλλιτέχναι συνέδεσαν τὸ ὄνομά των μὲ ἔργα ἀφιερωμένα εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης, χωρὶς πάντως νὰ ἐπιφέρουν πολὺ βαθείας τροποποιήσεις, τουλάχιστον κατὰ τὰς γενικὰς γραμμάς, εἰς τὸν ἀποκρυσταλλωθέντα ἀπὸ τὴν προηγουμένην περίοδον τύπον.

Ὁ Ἡρακλῆς ἐξακολουθεῖ νὰ εἰκονίζεται ἄλλοτε γενειοφόρος,

ἄλλοτε ἀγένειος, κυρίως εἰς τὴν στάσιν τῆς ἀναπαύσεως. Εἰς μερικὰς παραστάσεις στηρίζεται μὲ τὸ δεξιὸ χέρι εἰς τὸ ρόπαλον, τὸ ὁποῖον πατεῖ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, καὶ κρατεῖ μὲ τὸ ἀριστερὸ τὸ τόξον, ἐνῷ ἡ λεοντῆ κρέμαται διπλωμένη εἰς τὸ ἀντιβράχιόν του. Εἰς ἄλλας, τὸ ρόπαλον κρέμαται ἀπὸ τὸ δεξιὸ χέρι, ἢ εἶναι κατὰ τὸ ἥμισυ ἀνυψωμένον, ἢ στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ὤμου του. Σπανιώτερον, ὁ ἥρως στηρίζεται ἐπὶ στύλου.

Ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀξιολογωτέρους τύπους εἶναι ἐκεῖνος, δεῖγμα τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖ τὸ ἄγαλμα τὸ γνωστὸν μὲ τὴν ἐπωνυμίαν

Ἡρακλῆς καὶ Ὕλλος.
(Pelike)

«Ἡρακλῆς **Farnese**»: ὁ ἥρως, κουρασμένος, στηρίζεται ἀριστερὰ ἐπὶ τοῦ ροπάλου, μὲ τὸ δεξιὸ χέρι πίσω εἰς τὴν ράχη καὶ μὲ τὴν κεφαλὴν σκυμμένην. Τὸ γνωστότερον ἀντίτυπον, ἀποκείμενον εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Νεαπόλεως, φέρει τὸ ὄνομα τοῦ γλύπτου Γλύκωνος. Ὑποτίθεται ὅτι τὸ πρωτότυπον ἦτο ἔργον τοῦ Λυσίππου.

Ὁ γλύπτης αὐτὸς ἐπανειλημμένως ἀφιέρωσε τὸ τάλαντόν του εἰς τὸν ἥρωα. Ἔργον ἰδικόν του ἦτο τὸ κολοσσιαῖον ἄγαλμα τοῦ Ἡρακλέους τοῦ Τάραντος, τὸ ὁποῖον ἀργότερα μετεφέρθη εἰς τὴν

Ρώμην. Ὁ Ἡρακλῆς εἰκονίζετο καθήμενος ἐπάνω εἰς ἕνα ἀνεστραμμένον κάλαθον, σκεπασμένον μὲ τὴν λεοντῆν· ἡ στάσις του ἔδειχνε λύπην καὶ κόπωσιν.

Ἔργα τοῦ Λυσίππου ἦσαν καὶ ὁ Ἐπιτραπέζιος Ἡρακλῆς, ἓν χάλκινον ἄγαλμα ποὺ εὑρίσκετο εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Σικυῶνος, καὶ ἕνας Ἡρακλῆς ἀπὸ τὸν ὁποῖον μικροὶ Ἔρωτες εἶχαν ἀφαιρέσει τὰ ὅπλα του. Ὁ Λύσιππος ἐπίσης, εἶχεν εἰκονίσει, διὰ τὴν πόλιν Ἀλυζίαν τῆς Ἀκαρνανίας, τοὺς δώδεκα ἄθλους τοῦ ἥρωος.

Τὸ ἴδιον θέμα τὸ εἶχε πραγματευθῆ καὶ ὁ Πραξιτέλης εἰς τὸ Ἡράκλειον τῶν Θηβῶν, μερικοὶ δὲ ἀποδίδουν εἰς τὸν ἴδιον καλλιτέχνην τὴν ἰδέαν νὰ παραστήσῃ τὸν ἥρωα μὲ ἓν κύπελλον εἰς τὸ δεξιὸ χέρι καὶ μὲ ρόπαλον εἰς τὸ ἀριστερό.

Μεταξὺ τῶν ἑρμῶν τοῦ Ἡρακλέους τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, ἀξιολογώτερος εἶναι ὁ ἑρμῆς τῆς Σπάρτης ἀπὸ κόκκινο μάρμαρον· παριστᾷ τὸν κορμὸν τοῦ ἥρωος σκεπασμένον μὲ τὴν λεοντῆν· ἡ κεφαλή, ἐλαφρῶς κεκλιμένη, ἔχει ὡραιοτάτην ἔκφρασιν.

Διεσώθησαν ἀναπαραστάσεις τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἡρακλέους ἐπὶ ἀρκετῶν νομισμάτων τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος, ἰδίως ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἡ Κῶς, αἱ Ἐρυθραί, αἱ Θῆβαι, ὁ Τάρας καὶ ἡ Καμάρινα μᾶς ἐκληροδότησαν ἐνδιαφέροντα, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς νομίσματα. Κυρίως ὅμως τὰ μακεδονικὰ εἶναι πλούσια εἰς πληροφορίας ἐπὶ τοῦ θέματος. Ἤδη οἱ ἄμεσοι πρόγονοι τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶχαν ἀρχίσει νὰ ἀναπαριστάνουν τὴν κεφαλὴν τοῦ ἥρωος ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως τῶν χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν νομισμάτων.

Ὁ μέγας κατακτητὴς ἐγενίκευσε τὴν μέθοδον καὶ διὰ τῶν ἀργυρῶν καὶ χαλκίνων, δὲν εἶναι ὅμως ἀκριβὲς ὅτι ὑπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Ἡρακλέους εἰκονίζετο ὁ ἴδιος. Ὁ ἥρως εἰς τὰς παραστάσεις αὐτὰς εἶναι γενικῶς ἀγένειος, μὲ τὴν κεφαλὴν τοῦ λέοντος ἀντὶ περικεφαλαίας καὶ μὲ ἔκφρασιν ἀνθρώπου δραστηρίου.

Ἡ ἑλληνιστικὴ ἢ ἑλληνο-ρωμαϊκὴ τέχνη δὲν προσέθεσε τίποτε τὸ οὐσιαστικὸν εἰς τὸν τύπον τοῦ Ἡρακλέους, τὸν ὁποῖον ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τὴν προηγουμένην περίοδον. Διαπιστοῦται μόνον εἰς μερικοὺς καλλιτέχνας τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἔντονος τάσις νὰ παριστάνουν τὸν ἥρωα μεθυσμένον, τρικλίζοντα, μὲ τὸ ρόπαλον εἰς τὸν ὦμον καὶ μίαν κύλικα εἰς τὸ χέρι. Ὁ χονδροειδὴς αὐτὸς τύπος τοῦ Ἡρακλέους διεσώθη εἰς μερικὰ ρωμαϊκὰ κοσμήματα καὶ χάλκινα ἀγαλμάτια.

Ὁ Θησεὺς ἀναγνωρίζεται ἀπὸ τὸν πατέρα του.
(Ἀνάγλυφον ἐν τῇ Villa Albani. Ρώμη)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΟΓΔΟΟΝ

ΟΙ ΗΡΩΕΣ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

ΘΗΣΕΥΣ

Ὁ Ἡρακλῆς ἦτο ὁ ἐθνικὸς ἥρως ὁλοκλήρου τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου. Παραλλήλως πρὸς αὐτὸν συναντῶμεν εἰς τὰς ἑλληνικὰς πολιτείας πλῆθος ἡρώων, πολὺ μικροτέρας βέβαια σημασίας, τῶν ὁποίων ἡ λατρεία εἶχεν ἐντελῶς τοπικὸν χαρακτῆρα. Μεταξὺ αὐτῶν ὅμως ὑπῆρξεν ἕνας, ὁ ὁποῖος εἰς ὡρισμένην ἐποχὴν ἐπεσκίασε σχεδὸν ἐντελῶς, διὰ τῆς δόξης του, τὸν υἱὸν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης. Πρόκειται περὶ τοῦ Θησέως.

Εἰς σελίδας, αἱ ὁποῖαι φέρουν τὴν σφραγῖδα τοῦ καθαρωτέρου ἀττικισμοῦ, ὁ Pottier ἀπέδειξε πασιφανῶς πῶς οἱ Ἀθηναῖοι, εἰς δεδομένην ἐποχήν, ἀπεπειράθησαν καὶ κατώρθωσαν νὰ κάμουν τὸν Θησέα ἥρωα, τοῦ ὁποίου ἡ δόξα δὲν ὑπελείπετο εἰς τίποτε τῆς δόξης τοῦ Ἡρακλέους.

«Γεννιέται κατόπιν τῆς συνεργασίας ἑνὸς θεοῦ· ἐξοντώνει φοβερὰ τέρατα, μάχεται κατὰ τῶν Ἀμαζόνων, ἔχει ἐρωτικὰς περι-

πετείας καὶ φθάνει μέχρι καθόδου εἰς τὸν Ἅδην—ἀπ' ὅπου ἄλλωστε ἐπανέρχεται χάρις εἰς τὸν Ἡρακλέα.

»Εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Θησέως ἡ νικηφόρος ἰσχὺς συνδυάζεται μὲ νοημοσύνην ἀνωτέραν, τὴν ὁποίαν ὁ ἥρως θέτει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς «ἀρχῆς» ἐκείνης, ποὺ διὰ τοὺς Ἀθηναίους ἦτο ἡ ἀνωτέρα ὅλων: τῆς ἐλευθερίας.

»Κατὰ βάθος, ὁ Θησεὺς εἶναι ὀλίγος Σόλων, ὀλίγος Πεισίστρατος, πολὺς Θεμιστοκλῆς, ἀκόμη καὶ Ἀλκιβιάδης. Ἀλλὰ διὰ νὰ σχηματισθῇ τὸ ζωντανὸν αὐτὸ φάντασμα, ἐχρειάσθη ὁλόκληρος ὁ ἀθηναϊκὸς λαός, ὁ λαὸς ποὺ ἐκραύγασε κραυγὰς θανάτου κατὰ τῶν τυράννων καὶ τῶν Σπαρτιατῶν, ποὺ ἐψήφισε τὰς μεταρρυθμίσεις τοῦ Κλεισθένους, ποὺ ἔρριψεν εἰς τὸ βάραθρον τοὺς πρέσβεις τοῦ Μεγάλου Βασιλέως καὶ ποὺ ἐπολέμησεν εἰς τὸν Μαραθῶνα.

»Ὁ Θησεὺς ἦτο ἡ πιστοτέρα εἰκὼν τοῦ ἔθνους αὐτοῦ, τοῦ ὁποίου τὰ ἐλαττώματα εἶναι σχεδὸν ἐξ ἴσου ἑλκυστικὰ μὲ τὰ προτερήματά του. Ἂν ἐξεβίαζε τὴν ἐπιτυχίαν μὲ κάποιαν τόλμην, ἂν ἡ φιλοδοξία του τὸν ὤθουσε νὰ παραμερίζῃ τοὺς ἄλλους, χωρὶς ἄλλωστε νὰ θέλῃ τὸ κακὸν οὐδενός, δὲν ἔχομεν τὴν δύναμιν νὰ τοῦ τὸ καταλογίσωμεν, ὅπως δὲν καταλογίζομεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὰ ὅσα ἐμηχανεύοντο μὲ τὸν Σόλωνα διὰ νὰ ξαναπάρουν τὴν Σαλαμῖνα, μὲ τὸν Πεισίστρατον διὰ νὰ καταλάβουν τὴν Ἀκρόπολιν, μὲ τὸν Θεμιστοκλέα γιὰ νὰ ἀναγκάσουν τοὺς Ἕλληνας νὰ πολεμήσουν ἢ νὰ κατασκευάσουν τὰ Μακρὰ Τείχη—συνεχῶς καὶ πάντοτε διὰ νὰ εἶναι οἱ πρῶτοι τῶν Ἑλλήνων.

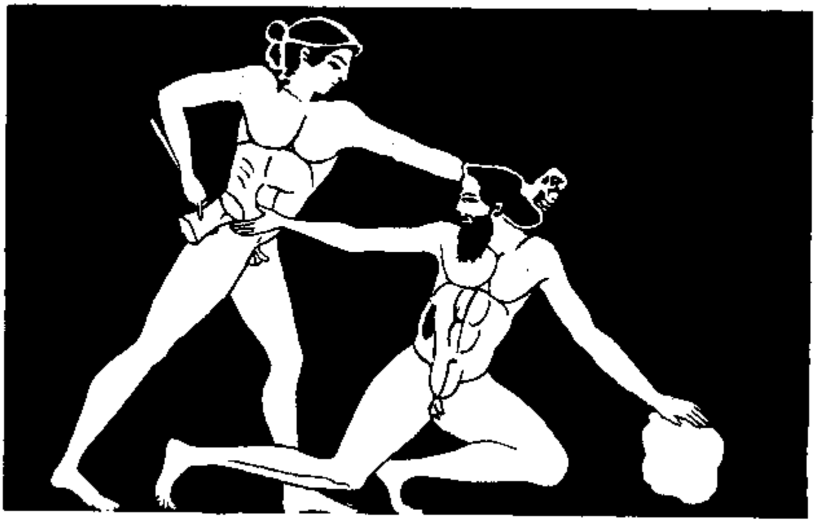
»Διότι ὁ Θησεὺς εἶναι αὐταὶ αὗται αἱ Ἀθῆναι. Διὰ μέσου τοῦ μύθου κυκλοφορεῖ πνοὴ νεότητος, ὀμορφιᾶς, νοημοσύνης, ἀκόμη καὶ ἠθικῆς ἐλαφρότητος καὶ εὐνοϊκῆς τύχης, μέσα εἰς τὰς ὁποίας αἰσθάνεται κανεὶς νὰ περιΐπταται ἡ ψυχὴ τῆς μεγάλης πόλεως. Καὶ ὅταν, πρὸς τὸ τέλος τοῦ 5ου αἰῶνος, βλέπομεν τὸ βαρὺ δωρικὸν ρόπαλον εἰς χεῖρας τοῦ Γυλίππου καὶ τοῦ Λυσάνδρου νὰ μεταβάλλῃ εἰς κόνιν ὅλην αὐτὴν τὴν κομψὴν ὡραιότητα, ὅλην τὴν χάριν καὶ τὸ πνεῦμα, ἡ ἰδέα τοῦ ἀποκατασταθέντος Ἡρακλέους δὲν ἀρκεῖ διὰ νὰ παρηγορηθῶμεν. Τόσον εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ γοητεία, καὶ εἰς τοὺς λαοὺς ὅπως καὶ εἰς τὰ ἄτομα, δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἀπὸ τὴν ἠθικήν.

»Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀδριανὸς εἶχεν ὀρθὴν ἀντίληψιν τῆς μυθολογικῆς ἀληθείας, ἐνίοτε ἀνωτέρας ἀπὸ τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, ὅταν πέντε αἰῶνας ἀργότερον ἐχάραξεν εἰς τὸ ἀέτωμα τῆς Πύλης ποὺ ἀνήγειρε κάτω ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολιν τὴν ἐπιγραφὴν ποὺ καὶ σήμερα ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ διαβάσῃ: «Ἀπὸ ἐδῶ εἶναι ἡ πόλις τοῦ Θησέως καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἡ πόλις τοῦ Ἀδριανοῦ».

ΓΕΝΝΗΣΙΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ ΤΟΥ ΘΗΣΕΩΣ. ΑΘΛΟΙ. ΘΑΝΑΤΟΣ

Ἡ διπλῆ πατρότης

Ἡ γέννησις τοῦ Θησέως περιεβάλλετο ἀπὸ μύθους, ἐπὶ τῶν ὁποίων οἱ ἀρχαιότεροι συγγραφεῖς δὲν εἶναι πάντοτε σύμφωνοι. Ὁ ἥρως ἐθεωρεῖτο γενικῶς υἱὸς τοῦ Αἰγέως, γεννηθέντος εἰς τὰ Μέγαρα, τῶν ὁποίων εἶχε γίνει βασιλεύς. Μαζὶ μὲ τοὺς ἀδελφούς του Πάλλαντα, Νῖσον καὶ Λύκον, ὁ Αἰγεὺς κατέκτησε τὴν Ἀττικήν. Εἰς τὸ μερίδιόν του ἔλαβε τὰς Ἀθήνας, ἀργότερα δὲ ἐξεδίωξε τὸν Λύκον ἀπὸ τὴν Διακρίαν καὶ τὴν Τετράπολιν.

Θησεὺς καὶ Σίνις.
(Ἐρυθρόμορφον ἀγγεῖον)

Αἱ δύο πρῶται σύζυγοί του, ἡ Μήτα καὶ ἡ Χαλκιόπη, δὲν τοῦ ἔδωσαν διάδοχον. Ἀποδίδων τὴν στειρότητά των εἰς ὀργὴν τῆς Οὐρανίας Ἀφροδίτης, εἰσήγαγε, κατὰ τὸν Παυσανίαν, τὴν λατρείαν της εἰς τὰς Ἀθήνας. Φοβούμενος, ἐξ ἄλλου, ὅτι ἡ διαδοχή του θὰ περιήρχετο εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ ἀδελφοῦ του Πάλλαντος, τοὺς Παλλαντίδας, ἐζήτησε συμβουλὴν ἀπὸ τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν. Ἡ Πυθία τοῦ ἀπήντησεν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μὲ καμμίαν γυναῖκα πρὸ τῆς ἐπιστροφῆς του εἰς Ἀθήνας.

Ὅταν ἐπερνοῦσε ἀπὸ τὴν Τροιζῆνα, ὁ Αἰγεὺς ἠρώτησεν ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ χρησμοῦ τὸν φίλον του καὶ σοφὸν βασιλέα Πιτθέα. Αὐτός, ἀφοῦ ἐμέθυσε τὸν Αἰγέα, τὸν ὡδήγησεν εἰς τὴν κόρην του

Αἴθραν. Ὁ Παυσανίας λέγει ὅτι, τὴν ἰδίαν νύκτα, ἡ κόρη τοῦ Πιτθέως ἡνώθη μὲ τὸν Αἰγέα καὶ τὸν Ποσειδῶνα.

Κατὰ τὴν ἐκδοχὴν αὐτήν, ἡ Ἀθηνᾶ ἐμφανισθεῖσα ἐν ὀνείρῳ εἰς τὴν Αἴθραν, τὴν διέταξε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν μικρὰν νῆσον Σφαῖραν καὶ νὰ προσφέρῃ ἐπιτάφιον θυσίαν εἰς τὸν Σφαῖρον, ἱπποκόμον τοῦ Πέλοπος. Ἐκεῖ ὅμως παρουσιάσθη αἰφνιδίως πρὸ τῆς νέας ὁ Ποσειδῶν καὶ τὴν ἐβίασε.

Κατὰ τὸν Πλούταρχον ὅμως ὅλος αὐτὸς ὁ μῦθος εἶναι ἐφεύρεσις τοῦ Πιτθέως, ὀφειλομένη εἰς τὸ ὅτι ὁ Ποσειδῶν ἦτο ἡ κυριωτέρα θεότης τῶν Τροιζηνίων.

Κατὰ τὴν ἀναχώρησίν του, ὁ Αἰγεὺς ἀφῆκεν εἰς τὴν Αἴθραν «ἕνα σπαθὶ καὶ σανδάλια. Τὰ ἔκρυψε κάτω ἀπὸ μιὰ μεγάλη πέτρα καὶ δὲν εἶπε τὸ μυστικό του παρὰ μόνο στὴν Αἴθρα. Καὶ τῆς συνέστησε, ἂν γεννοῦσε ἀγόρι κι αὐτὸ γινόταν τόσο γερὸς ἄνδρας ποὺ νὰ μπορῇ νὰ σηκώσῃ τὴν πέτρα καὶ νὰ πάρῃ ὅ,τι ἦταν ἀπὸ κάτω, νὰ τοῦ τὸν στείλῃ, χωρὶς νὰ πῇ ἀπολύτως τίποτε σὲ κανένα, κι αὐτὸς θὰ τὸν γνώριζε ἀπὸ τὸ σπαθὶ καὶ τὰ σανδάλια. Γιατὶ φοβόταν τοὺς Παλλαντίδας, τὰ πενῆντα ἀδέλφια, ποὺ διαρκῶς τοῦ δημιουργοῦσαν ζητήματα καὶ τὸν περιφρονοῦσαν, ἐπειδὴ δὲν εἶχε παιδιά» (Πλούταρχος).

Ἡ Αἴθρα ἐγέννησε τὸν Θησέα εἰς τὸ Γενέθλιον, κώμην τῆς Ἀργολίδος, πλησίον πηγῆς ἀφιερωμένης εἰς τὸν Ποσειδῶνα καὶ ναοῦ τοῦ Ἄρεως. Ὁ Πιτθεὺς ὄχι μόνον δὲν ὠργίσθη κατὰ τῆς κόρης του, ἀλλ' ἀντιθέτως ἀνέλαβε τὴν ἀνατροφὴν τοῦ παιδίου, βοηθούμενος ἀπὸ τὸν Κοννίδαν, ὁ ὁποῖος, ὅπως ἐπιστεύετο, τὸν ἐγύμνασεν εἰς τὴν πάλην.

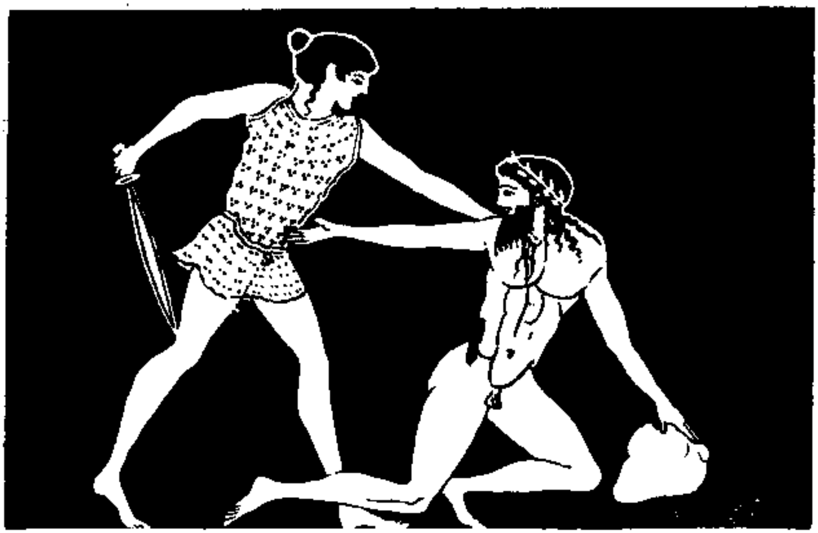
Κατὰ τὸν μῦθον, ὁ Θησεὺς ἦτο ἑπτὰ ἐτῶν, ὅταν ὁ Ἡρακλῆς, διερχόμενος ἀπὸ τὴν Τροιζῆνα ἐφιλοξενήθη ὑπὸ τοῦ Πιτθέως. Ὅλα τὰ ἄλλα παιδιά, ὅταν εἶδαν τὴν λεοντῆν, ἐτράπησαν εἰς φυγήν. Μόνον ὁ Θησεύς, ὁπλισθεὶς μὲ πέλεκυν, ὥρμησεν ἐναντίον ἐκείνου ποὺ ἐξέλαβεν ὡς πραγματικὸν λέοντα.

Κατὰ τὴν εἴσοδόν του εἰς τὴν ἐφηβείαν, ὁ υἱὸς τῆς Αἴθρας μετέβη εἰς τοὺς Δελφούς, διὰ νὰ ἀφιερώσῃ εἰς τὸν Ἀπόλλωνα τὴν κόμην του, ποὺ θὰ τὴν ἔκοπτε τότε διὰ πρώτην φοράν. Τὸ μέρος ὅπου ἔγινεν ἡ τελετὴ αὐτὴ ὠνομάσθη, κατὰ τὸν Πλούταρχον, Θησεῖα.

Ὁ ἴδιος συγγραφεὺς λέγει ὅτι τὸ ἔθιμον νὰ κόπτουν τὸ ἐμπρόσθιον μέρος τῆς κόμης προήρχετο ἀπὸ τὴν φυλὴν τῶν Ἀβάντων, οἱ ὁποῖοι τὸ ἐφήρμοζαν διὰ νὰ προσφέρουν ὅσον τὸ δυνατὸν μικροτέραν λαβὴν εἰς τοὺς ἀντιπάλους των κατὰ τὰς συγκρούσεις.

Τὰ πρῶτα κατορθώματα τοῦ Θησέως

«Ὅταν ὁ Θησεὺς», λέγει ὁ Πλούταρχος, «ἔδειξεν ὅτι, παράλληλα μὲ τὴν σωματικὴ δύναμη, τὸ θάρρος καὶ τὸ ψυχικὸ μεγαλεῖο, εἶχε καὶ σύνεση καὶ φρόνηση, ἡ Αἴθρα πηγαίνοντάς τον ἐκεῖ ποὺ ἦταν ἡ πέτρα τοῦ ἀπεκάλυψε τὸ μυστικὸ τῆς γέννησής του καὶ τὸν διέταξε νὰ πάρῃ τὰ σημάδια ποὺ ὁ πατέρας του εἶχε ἀφήσει καὶ νὰ πάῃ διὰ θαλάσσης νὰ τὸν βρῇ στὴν Ἀθήνα. Ὁ Θησεὺς ἐσήκωσε εὔκολα τὴν πέτρα. Ἀλλὰ παρὰ τὴν ἐπιμονὴν τῆς μητέρας του καὶ τοῦ πάππου του, δὲν ἠθέλησε νὰ πάῃ διὰ θαλάσ-

Θησεὺς καὶ Προκρούστης.
(Ἐρυθρόμορφον ἀγγεῖον)

σης στὴν Ἀθήνα, ἂν καὶ ὁ δρόμος αὐτὸς ἦταν ὁ πιὸ ἀσφαλής». Ἡ ἔλλειψις ἀσφαλείας εἰς τὴν ὕπαιθρον ἀπεδίδετο εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι, τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ Ἡρακλῆς εὑρίσκετο εἰς τὴν Λυδίαν, δοῦλος τῆς Ὀμφάλης.

Πρῶτος ἀντίπαλος τὸν ὁποῖον συνήντησεν ὁ Θησεὺς ἦτο ὁ Περιφήτης, ὁ ἐπονομαζόμενος Κορυνήτης (διότι ἐφόνευε τοὺς ὁδοιπόρους μὲ κορύνην, δηλαδὴ μὲ ρόπαλον). Κατὰ τοὺς μέν, ὁ Περιφήτης ἦτο υἱὸς τοῦ Ἡφαίστου, κατ' ἄλλους τοῦ Ποσειδῶνος. Ὁ Θησεὺς τὸν ἐφόνευσε καὶ τοῦ ἐπῆρε τὸ ρόπαλόν του, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τότε τὸ ἔφερεν διαρκῶς μαζί του.

Ὑποτίθεται ὅτι ὁ μῦθος αὐτὸς ἐπενοήθη μεταγενεστέρως,

διὰ νὰ δικαιολογηθῆ ἡ κατ' ἀναλογίαν μὲ τὸν 'Ηρακλέα χρησιμοποίησις ὑπὸ τοῦ Θησέως, ὡς μικροτέρου ὅπλου του, τοῦ ροπάλου. «'Ο Θησεύς», λέει ὁ Πλούταρχος, «μὲ τὸ νὰ κρατῆ τὸ ρόπαλον, ἔδειχνε ἀφ' ἑνὸς ὅτι ἠμποροῦσε νὰ τὸ πάρῃ ἀπὸ κάποιον, ἀφ' ἑτέρου ὅτι κανεὶς δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ τοῦ τὸ πάρῃ».

Πρᾶγμα περίεργον, οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς κακοποιοὺς ποὺ ἐξώντωσεν ὁ Θησεὺς κατὰ τὸ ταξίδιόν του, ἦσαν νόθοι υἱοὶ τοῦ Ποσειδῶνος, ὁ ὁποῖος ἦτο συγχρόνως, σύμφωνα μὲ τὸν μῦθον, πατέρας καὶ αὐτοῦ τοῦ Θησέως. Τέτοιος ἦτο ὁ Σκείρων, ποὺ ὑπεχρέωνε τοὺς ταξιδιώτας νὰ τοῦ πλένουν τὰ πόδια ἐπάνω εἰς ἕνα ἀπότομον βράχον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐν συνεχείᾳ τοὺς ἔρριπτεν εἰς τὴν θάλασσαν, ὅπου τοὺς ἀνέμενε καὶ τοὺς ἔτρωγε τεραστία χελώνη.

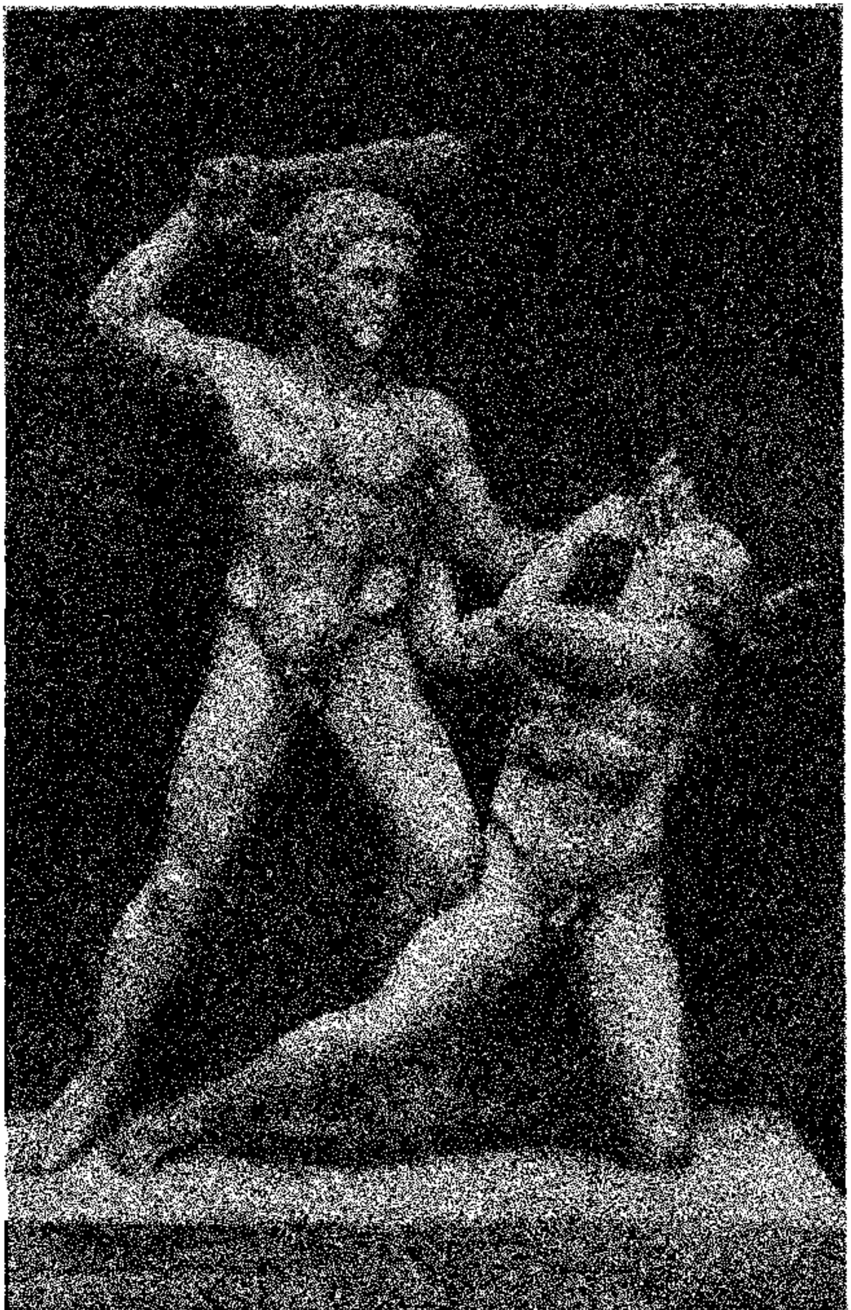
Τέτοιος ἦτο ὁ Σίνις, ποὺ ὑπεχρέωνε τὰ θύματά του νὰ κρατήσουν τὴν κορυφὴν ἑνὸς δένδρου, ποὺ τὸ εἶχε προηγουμένως λυγίσει μέχρις ἐδάφους· ἐπειδὴ κανεὶς δὲν εἶχε τὴν δύναμιν τοῦ ληστοῦ, τὸ δένδρον, κατὰ τὴν ἀνύψωσίν του παρέσυρε τὸ θῦμα καὶ τὸ ἐτίναζε καταγῆς μὲ τόσην δύναμιν, ὥστε ἐπήρχετο ὁ θάνατος.

Υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος ἐπίσης ἦτο ὁ Προκρούστης, ὁ ὁποῖος ἐξήπλωνε τοὺς διαβάτας ἐπὶ κλίνης, πάντοτε μικροτέρας ἢ μεγαλυτέρας ἀπὸ τὸ ἀνάστημά των, καὶ ὁ ὁποῖος ἀναλόγως τῆς περιπτώσεως ἔκοπτε τὰ πόδια των, ὅταν ἐξεῖχαν τῆς κλίνης, ἢ τὰ ἐμάκραινε διὰ σφυροκοπημάτων, ὅταν ἦσαν βραχύτερα.

Ὅλους αὐτοὺς ὁ Θησεὺς τοὺς ἐξώντωσε μὲ τὸν ἴδιον τρόπον ποὺ ἐθανάτωναν τὰ θύματά των. Τέλος, ὁ Κερκυών, ποὺ ἐπέβαλεν εἰς τοὺς ταξιδιώτας νὰ παλαίουν μαζί του μέχρι θανάτου, ἦτο ἐπίσης υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος. Ἐφονεύθη ἐπίσης καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὸν υἱὸν τῆς Αἴθρας.

Κατὰ τὴν περιπέτειαν τοῦ Θησέως μὲ τὸν Σίνιν, ὁ Πλούταρχος παρουσιάζει τὸν νεαρὸν ἥρωα εἰς τὴν πρώτην ἐρωτικὴν ἐπίδοσίν του. «'Ο Σίνις εἶχε μιὰ κόρη, ψηλὴ καὶ ὡραία, τὴν Περιγούνη. Αὐτή, βλέποντας τὸν πατέρα της νεκρό, ἔφυγε. 'Ο Θησεύς, γιὰ νὰ τὴ βρῆ, ἔψαξε παντοῦ μέσα σ' ἕνα πυκνὸ δάσος γεμᾶτο ἀγκάθια καὶ ἄγρια χόρτα. 'Η νέα, μὲ ἁπλότητα παιδιοῦ, μιλοῦσε στὰ ἄγρια χόρτα, σὰν νὰ μποροῦσαν νὰ τὴν ἀκούσουν, καὶ τοὺς ὑποσχόταν μὲ ὅρκο πώς, ἂν τὴν ἔσωζαν ἀπὸ τὸν Θησέα, δὲν θὰ θὰ τὰ ἔκοβε οὔτε θὰ τὰ ἔκαιε ποτέ.

Στὸ διάστημα αὐτὸ ὁ Θησεὺς τὴν καλοῦσε μὲ δυνατὴ φωνὴ καὶ τὴ διαβεβαίωνε πὼς δὲν θὰ τῆς ἔκανε κακὸ καὶ πὼς θὰ τῆς φερόταν καλά. 'Η νέα ἐπίστεψε τὶς ὑποσχέσεις του, βγῆκε ἀπὸ τὸ δάσος καὶ πῆγε στὸν Θησέα. Ἀπὸ τὴν ἕνωσή τους γεννήθηκε ἕνας γιός, ὁ Μελάνιππος. Ἀργότερα, ὁ Θησεὺς ἐπάντρεψε τὴν

Ὁ Θησεὺς καὶ ὁ Μινώταυρος.
(Ἀρχαῖον γλυπτόν, Villa Albani. Ρώμη)

Περιγούνη μὲ τὸν Δηιονέα, γιὸ τοῦ Εὐρύτου, βασιλιᾶ τῆς Οἰχαλίας».

Ὁ Θησεὺς ἠγωνίσθη ἀκόμη ἐναντίον τῆς ὑὸς (γουρούνας) Φαίας, ἡ ὁποία ἔζοῦσε εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Κρομμυῶνος, ὀχυρᾶς πόλεως τῆς Μεγαρίδος. Ἡ Φαῖα ἦτο τέρας φοβερόν· εἶχε γεννηθῆ ἀπὸ τὸν Τυφωέα καὶ τὴν Ἔχιδναν, μερικοὶ δὲ συγγραφεῖς τὴν ἐθεωροῦσαν μητέρα τῶν κάπρων Καλυδωνίου καὶ Ἐρυμανθίου. Ὅταν τὴν ἐφόνευσεν ὁ Θησεύς, εἶχεν ἤδη προκαλέσει τὸν θάνατον πολλῶν ἀτόμων.

Ἐν σχέσει μὲ τὸ τέρας αὐτό, ὁ Πλούταρχος διηγεῖται τὰ ἑξῆς: «Λέγουν ἐπίσης ὅτι ἡ Φαῖα ἦτο πόρνη, ὅτι ἐζοῦσεν ἀπὸ ληστεῖες ποὺ ἔκανε εἰς τὸν Κρομμυῶνα, καὶ ὅτι ἡ προσωνυμία της ὠφείλετο στὰ ἤθη της καὶ στὸ εἶδος τῆς ζωῆς ποὺ διῆγε».

Ὁ Θησεὺς εἰς τὰς Ἀθήνας

Νικητὴς εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς συγκρούσεις, ὁ Θησεὺς ἔφθασεν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Κηφισοῦ, ὅπου τὸν ἐδέχθησαν εὐμενῶς οἱ Φυταλίδαι, ἀπόγονοι τοῦ Φυτάλου, ἰδιαιτέρως ἐπιδιδόμενοι εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς συκῆς καὶ τὴν λατρείαν τοῦ Ποσειδῶνος. Οὗτοι ὑπέβαλαν τὸν Θησέα εἰς γενικὴν κάθαρσιν δι' ὅλους τοὺς φόνους ποὺ εἶχε διαπράξει.

«Τὸ ἔκαμαν μὲ ὁλόκληρο τὸ ἀπαιτούμενο τυπικὸ στὶς καθάρσεις. Ἀφοῦ ἐθυσίασαν, διὰ νὰ διαθέσουν εὐνοϊκῶς τοὺς θεούς, τὸν ἐπῆραν στὸ σπίτι τους καὶ τὸν ἐφιλοξένησαν μὲ πολλὴν ἐγκαρδιότητα. Κανεὶς ἀκόμη στὸ ταξίδι του δὲν εἶχε φιλοξενήσει τὸν Θησέα». Ἡ καθαρτήριος θυσία, διὰ τὴν ὁποίαν ὁμιλεῖ ὁ Πλούταρχος, προσεφέρθη εἰς τὸν βωμὸν τοῦ Μειλιχίου Διός, ὁ ὁποῖος εὑρίσκετο εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Κηφισοῦ.

Ἡ εἴσοδος εἰς τὰς Ἀθήνας τοῦ θαυμασίας ὡραιότητος νέου, εἰς τὸν ὁποῖον τὰ καλοχτενισμένα μαλλιά του καὶ ὁ μακρὸς χιτών του ἔδιδαν τὴν ἐμφάνισιν μᾶλλον γλεντζὲ παρὰ ἐξολοθρευτοῦ τεράτων, προεκάλεσε τὰ σκώμματα τῶν ἐργατῶν, ποὺ κατασκεύαζαν τὸ ἀέτωμα τοῦ ναοῦ τοῦ Δελφινίου Ἀπόλλωνος. Χωρὶς νὰ εἰπῇ λέξιν, ὁ Θησεὺς ἐξέζεψε τὰ βόδια ἀπὸ ἕνα κάρο ποὺ εὑρίσκετο ἐκεῖ, κατόπιν ἐσήκωσε τὸ τετράτροχον εἰς τὸν ἀέρα καὶ τὸ ἐξεσφενδόνισεν ὑπεράνω τοῦ οἰκοδομήματος. Ἐν συνεχείᾳ κατηυθύνθη εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Αἰγέως.

Ἕνας κήρυξ εἶχεν ἤδη ἀναγγείλει εἰς τὸν βασιλέα τὴν ἄφιξιν νεαροῦ ἥρωος, συνοδευομένου ἀπὸ δύο ἄνδρας, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν πορείαν του ἀπὸ τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου εἶχεν ἐξοντώσει τοὺς Σίνιν, Σκείρωνα, Κερκύωνα, Προκρούστην καὶ τὴν ὗν τοῦ Κρομ-

μυῶνος. Κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ κήρυκος, ὁ Θησεὺς ἦτο ὡπλισμένος μὲ ξίφος, τοῦ ὁποίου ἡ λαβὴ ἦτο ἀπὸ ἐλεφαντοστοῦν, μὲ δύο ἀκόντια καὶ μὲ λακωνικὴν περικεφαλαίαν, ἐφόρει δὲ χιτῶνα πορφυροῦν καὶ χλαμύδα θεσσαλικήν· ἂν καὶ τὰ μάτια του ἐξηκόντιζαν φλόγας, τὰ πάντα ἔδειχναν ὅτι ἦτο πολὺ νέος.

Σύμφωνα μὲ ἕνα μῦθον, ποὺ εἶχε διαδοθῆ εὐρύτατα ἀπὸ κάποιο δρᾶμα τοῦ Εὐριπίδου, ὁ Αἰγεὺς κατὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Θησέως εἰς τὰς Ἀθήνας εὑρίσκετο ὑπὸ τὴν γοητείαν τῆς μαγίσσης Μηδείας, ἡ ὁποία τότε εἶχεν ἐγκαταλείψει τὴν Κόρινθον.

«Τὸν εἶχε σαγηνεύσει μὲ τὴν ὑπόσχεση πὼς μὲ σίγουρα μαγικὰ θὰ τὸν ἔκανε νὰ ἀποκτήση παιδιά. Μόλις ἡ Μήδεια εἶδε τὸν Θη-

Ὁ Θησεὺς καὶ ὁ ταῦρος τοῦ Μαραθῶνος.
(Ἐρυθρόμορφος στάμνα)

σέα, κατάλαβε τὰ σχέδιά του καὶ θέλησε νὰ προλάβη, προτοῦ τὸν ἀναγνωρίση ὁ Αἰγεύς. Καὶ ὅπως οἱ διαμάχες ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἡ πόλις ἦταν γεμάτη, εἶχαν κάνει πολὺ καχύποπτο καὶ φοβητσιάρη τὸν βασιλιᾶ, ποὺ τὸν ἐβάραιναν κιόλας καὶ τὰ χρόνια, τὸν ἔπεισε νὰ δηλητηριάση τὸν νέο στὸ γεῦμα, ποὺ ὤφειλε νὰ τοῦ προσφέρη, ἐπειδὴ ἦταν ξένος.

»Ὁ Αἰγεὺς ἐδέχθη καὶ ἐκάλεσε τὸν Θησέα. Ὁ νέος δὲν ἐθεώρησε ἀπαραίτητο νὰ πῆ ἀμέσως ποιὸς ἦταν, γιὰ νὰ δώση ὅμως στὸν πατέρα του μιὰν πρώτη ἀφορμὴ νὰ τὸν ἀναγνωρίση, ὅταν ἄρχισε τὸ σερβίρισμα ἐτράβηξε τὸ μαχαίρι του, σὰν γιὰ νὰ κόψη, τὸ κρέας, καὶ συγχρόνως ἔκαμε ἔτσι, ὥστε νὰ φανῆ τὸ ξίφος του. Ὁ Αἰγεὺς τὸν ἀνεγνώρισε ἀμέσως, ἔσπρωξε τὸ ποτήρι μὲ

τὸ δηλητήριο, ὥστε νὰ χυθῇ τὸ περιεχόμενό του, καὶ ἄρχισε νὰ ρωτᾷ τὸν Θησέα. Μὲ τὶς πρῶτες ἀπαντήσεις, τὸν ἀγκάλιασε καὶ τὴν ἴδια στιγμὴ συνεκάλεσε τὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου.

«Μπροστὰ στὸ λαὸ ἀνεγνώρισε ἐπίσημα τὸν γιό του, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, ποὺ εἶχαν ἤδη μάθει τὰ κατορθώματα τοῦ νέου ἥρωα, δέχθηκαν τὴν πράξη μὲ χαρά.

»Λένε πώς, ὅταν ὁ Αἰγεὺς ἀναποδογύρισε τὸ ποτήρι, τὸ δηλητήριο ἔπεσε στὸ σημεῖο ἐκεῖνο τῆς συνοικίας Δελφινίου, ποὺ σήμερα εἶναι τριγυρισμένο ἀπὸ τείχη, καὶ ὅπου τότε ἦταν τὸ ἀνάκτορο τοῦ Αἰγέως. Γι' αὐτὸ ὁ Ἑρμῆς ποὺ βρίσκεται στὴν ἀνατολικὴ πύλη τοῦ ναοῦ ὀνομάζεται ἀκόμη καὶ σήμερα Ἑρμῆς τῆς πύλης τοῦ Αἰγέως» (Πλούταρχος).

Οἱ Παλλαντίδαι, ὅμως—οἱ ἀνεψιοὶ τοῦ Αἰγέως—μὴ ἀνεχόμενοι τὴν ἀπώλειαν τῆς διαδοχῆς τοῦ θείου των, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιτεθοῦν καὶ νὰ φονεύσουν τόν, κατ' αὐτούς, παρείσακτον, ποὺ ἤρχετο νὰ τοὺς ὑφαρπάσῃ μίαν κληρονομίαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐπίστευαν ὅτι εἶχαν κάθε δικαίωμα. Ὁ Θησεύς, εἰδοποιηθεὶς διὰ τὰ σχέδιά των ἀπὸ κάποιον Ἀλεόν, ἐπετέθη κατὰ τῶν ἐχθρῶν του, ἐξώντωσε μερικοὺς καὶ ἔτρεψε τοὺς ἄλλους εἰς φυγήν.

Ὁ ταῦρος τοῦ Μαραθῶνος

Εἰς προηγούμενον κεφάλαιον εἴδαμεν ὅτι, ἀφοῦ ὁ Ἡρακλῆς συνέλαβε τὸν ταῦρον τῆς Κρήτης, τὸν ἔφερεν εἰς τὴν Ἀργολίδα, κατόπιν δὲ τὸν ἀφῆκεν ἐλεύθερον. Τὸ τέρας ἐπορεύθη πρὸς βορρᾶν, τελικῶς δὲ ἐγκατεστάθη εἰς τὰ περίχωρα τοῦ Μαραθῶνος, εἰς τὰ ὁποῖα ἐπροξενοῦσε μεγάλας καταστροφάς.

Σύμφωνα μὲ ἕνα μῦθον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου θὰ ἐπανέλθωμεν ἐντὸς ὀλίγου, ὁ Αἰγεὺς ἐξαπέστειλε κατὰ τοῦ τρομεροῦ ζῴου ἕνα υἱὸν τοῦ Μίνωος, τὸν Ἀνδρόγεων. Αὐτός, εἰς τὰ Παναθήναια εἶχε νικήσει εἰς ὅλα τὰ ἀγωνίσματα ποὺ εἶχαν προκηρυχθῆ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῶν ἑορτῶν. Εἰς τὴν προσπάθειάν του ὅμως κατὰ τοῦ ταύρου, ἀπέτυχε καὶ ἔχασε τὴν ζωήν του.

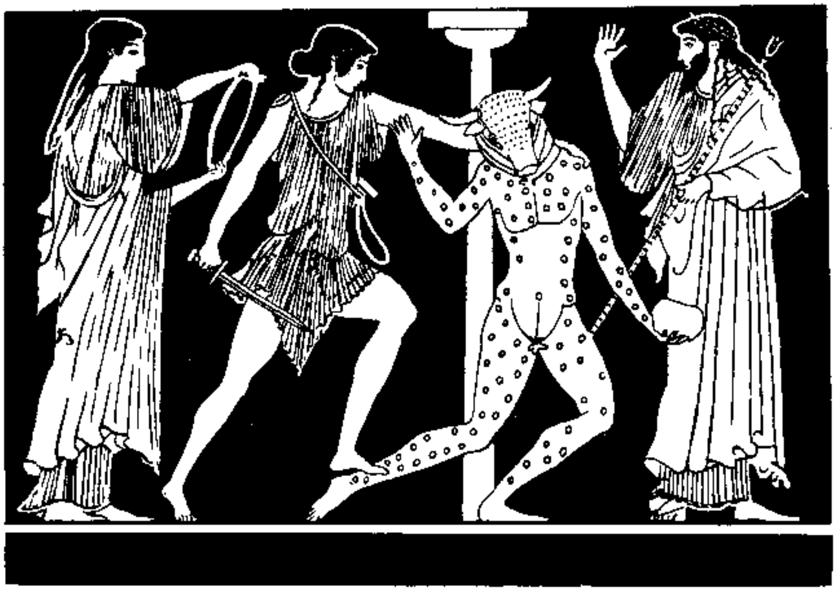
Μὲ τὴν σειράν του ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ τέρατος ὁ Θησεύς. Καθ' ὁδὸν ἐδέχθη νὰ φιλοξενηθῇ ἀπὸ μίαν γραῖαν, ὀνομαζομένην Ἑκάλην ἢ Ἑκαλίνην, ἡ ὁποία ὑπεσχέθη νὰ προσφέρῃ θυσίαν εἰς τὸν Δία, ἂν ὁ νεαρὸς ἥρως ἐπετύγχανεν εἰς τὴν ἀποστολήν του. Ἀπέθανεν ὅμως πρὸ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Θησέως, ὁ ὁποῖος κατόπιν τούτου ἐθέσπισεν εἰς μνήμην της μίαν ἑορτὴν πρὸς τιμὴν τοῦ Ἑκαλίου Διὸς (προστάτου τῆς Ἑκάλης).

Χωρὶς νὰ κάμῃ χρῆσιν τῶν ὅπλων του, ὁ Θησεὺς συνέλαβε τὸν ταῦρον, τὸν ἔφερεν εἰς τὰς Ἀθήνας, τὸν περιέφερε —λέγει ὁ

Πλούταρχος— ἀνὰ τὴν πόλιν καὶ τὸν ἐθυσίασεν εἰς τὸν Δελφίνιον Ἀπόλλωνα.

Ὁ Θησεὺς εἰς τὴν Κρήτην. Μινώταυρος. Ἀριάδνη

Φοβεραὶ ἦσαν διὰ τοὺς Ἀθηναίους αἱ συνέπειαι τοῦ θανάτου τοῦ Ἀνδρόγεω, τοῦ υἱοῦ τοῦ Μίνωος. Κατὰ μίαν ἐκδοχήν, διαφέρουσαν ἀπὸ ἐκείνην πού ἀνεφέραμεν, ὁ Ἀνδρόγεως δὲν ἐφονεύθη ἀπὸ τὸν ταῦρον τοῦ Μαραθῶνος, ἀλλὰ ἐδολοφονήθη ἀπὸ

Ὁ Θησεὺς καὶ ὁ Μινώταυρος.
(Ἀμφορεὺς)

συνταξιδιώτας του, ἐνῷ μετέβαινεν εἰς Θήβας. Ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης ἐπιρρίπτει τὴν δολοφονίαν τοῦ νέου εἰς τὸν ἴδιον τὸν Αἰγέα, ἀνησυχήσαντα ἀπὸ τὰς φιλικὰς σχέσεις τοῦ βασιλόπαιδος μὲ τοὺς υἱοὺς τοῦ Πάλλαντος.

Τὴν στιγμὴν πού τοῦ ἔφεραν τὴν εἴδησιν τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ του, ὁ Μίνως εὑρίσκετο εἰς τὴν Πάρον καὶ προσέφερε θυσίαν εἰς τὰς Χάριτας. Ἀπετελείωσε τὴν θυσίαν, ἀλλὰ ἀμέσως ἔρριψε καταγῆς τὸ λουλουδένιο στεφάνι πού ἐστόλιζε τὴν κεφαλήν του καὶ διέταξε τοὺς αὐλητὰς νὰ σιωπήσουν. Ἀπὸ τότε δὲν ἐχρησιμοποιοῦσαν εἰς τὴν Πάρον αὐλοὺς κατὰ τὰς θυσίας.

Ἐν συνεχείᾳ, ὁ Μίνως ἐξώπλισε στόλον καί, ἀφοῦ ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ἀττικήν, κατέλαβε τὰ Μέγαρα, τοὺς κατοίκους τῶν ὁποίων κατηγοροῦσε διὰ συμμετοχὴν εἰς τὸν φόνον τοῦ υἱοῦ του. Ἔπειτα ἀπὸ αὐτό, ἐπολιόρκισε τὰς Ἀθήνας, δὲν ἠμπόρεσεν ὅμως νὰ καταλάβη τὴν πόλιν. Ὁ Ζεύς, τὴν δικαιοσύνην τοῦ ὁποίου ἐπεκαλέσθη ὁ βασιλεὺς τῆς Κρήτης, ἔστειλε κατὰ τῶν Ἀθηναίων πανώλη καὶ λιμόν.

Διὰ νὰ ἀποτρέψουν τὰς μάστιγας αὐτάς, οἱ ὑπήκοοι τοῦ Θησέως ἀκολουθοῦντες παλαιὸν χρησμόν, ἔσφαξαν ἐπάνω εἰς τὸν τάφον τοῦ Γεραιστοῦ τὰς κόρας τοῦ Ὑακίνθου. Ἀλλ' ἡ θυσία οὐδὲν ἀποτέλεσμα ἀπέφερεν. Οἱ Ἀθηναῖοι προσέφυγαν τότε εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, αὐτὸ δὲ τοὺς συνεβούλευσε νὰ δώσουν εἰς τὸν Μίνωα τὴν ἀποζημίωσιν ποὺ ἐζητοῦσε. Ὁ πατέρας τοῦ Ἀνδρόγεω ἐζητοῦσε νὰ τοῦ δίδουν κάθε χρόνον καὶ ἐπὶ ἐννέα χρόνια, ἑπτὰ νέους καὶ ἑπτὰ νέας.

«Γιὰ νὰ ὑπογραμμίση τὴν τραγικότητα τοῦ πράγματος, ὁ μῦθος προσθέτει ὅτι τὰ παιδιὰ αὐτὰ ἢ κατεβροχθίζοντο ἀπὸ τὸν Μινώταυρον μέσα εἰς τὸν λαβύρινθον ἢ κατεδικάζοντο νὰ περιπλανῶνται μέχρι τοῦ θανάτου των εἰς τὸ μέρος αὐτό, ἀπὸ τὸ ὁποῖον δὲν ἠμποροῦσαν νὰ ἐξέλθουν. Κατὰ τὸν Φιλόχορον ὅμως οἱ Κρῆτες ἰσχυρίζοντο, ὅτι ὁ λαβύρινθος ἦτο ἁπλῶς φυλακή, ὅπου οἱ κρατούμενοι δὲν ἐπάθαιναν ἄλλο κακὸν ἀπὸ τὸ ὅτι ἐφρουροῦντο καλῶς καὶ δὲν ἠμποροῦσαν νὰ δραπετεύσουν. Οἱ Κρῆτες, ἐπίσης, ἔλεγαν ὅτι ὁ Μίνως εἶχεν ἱδρύσει πρὸς τιμὴν τοῦ υἱοῦ του γυμνικοὺς ἀγῶνας, μὲ ἔπαθλον, διὰ τοὺς νικητάς, τὰ παιδιὰ ποὺ ἐκρατοῦντο εἰς τὸν λαβύρινθον» (Πλούταρχος).

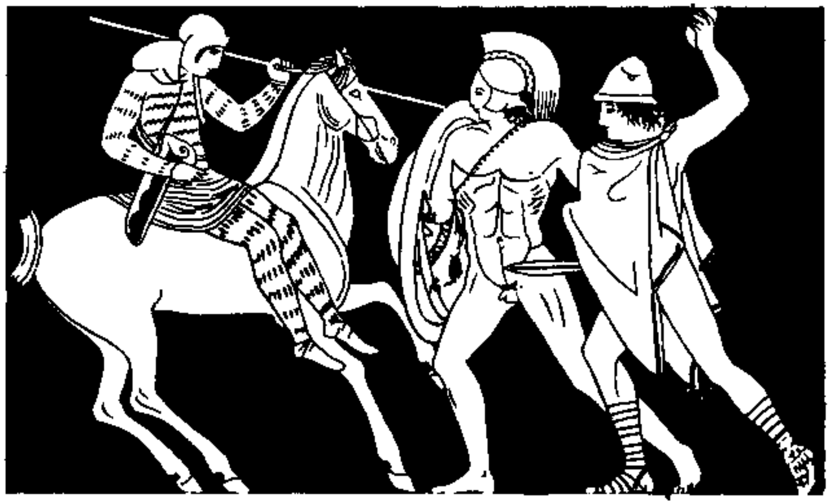
Ὁ Θησεὺς εὑρίσκετο εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅταν ἦλθεν ἡ στιγμὴ νὰ καταβληθῇ ἡ τρίτη δόσις τοῦ φοβεροῦ φόρου. «Προσεφέρθη μόνος του νὰ πάη στὴν Κρήτη, χωρὶς νὰ τραβήξη κλῆρο. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐθαύμασαν τὸ μεγαλεῖο τῆς ψυχῆς του, καὶ τὸν ἀγάπησαν πολύ. Ὁ Αἰγεὺς ἀντιθέτως ἔκαμε ὅ,τι μποροῦσε, μὲ παρακλήσεις καὶ πιέσεις, γιὰ νὰ τὸν μεταπείση. Βλέποντας ὅμως ὅτι ἦταν ἀκλόνητος στὴν ἀπόφασή του, ὑπέδειξε μὲ κλῆρο τὰ ἄλλα παιδιά.

»Ἐν τούτοις, ἂν πιστέψωμε τὸν Ἑλλάνικο, τὰ παιδιὰ δὲν τὰ ὑπεδείκνυαν μὲ κλῆρο, ἀλλὰ ὁ ἴδιος ὁ Μίνως ἐρχόταν καὶ τὰ διάλεγε· αὐτὴν τὴ φορὰ μάλιστα πῆρε πρῶτον τὸν Θησέα, ὑπὸ τὸν ὅρο πὼς οἱ Ἀθηναῖοι θὰ ἔδιναν τὸ πλοῖο, μὲ τὸ ὁποῖο θὰ ταξίδευαν γιὰ τὴν Κρήτη, πὼς κανένα ἀπὸ τὰ παιδιὰ δὲν θὰ ἦταν ὡπλισμένο καὶ πὼς μὲ τὸν θάνατο τοῦ Μινωταύρου ὁ φόρος θὰ ἔπαυε».

Πρὸ τῆς ἐπιβιβάσεώς του ὁ Θησεὺς προσέφερε, μαζὶ μὲ τοὺς ἐν δυστυχίᾳ συντρόφους του, εἰς τὸν Δελφίνιον Ἀπόλλωνα, τὸν

κλάδον τῶν ἱκετῶν, δηλαδὴ κλάδον ἀπὸ τὴν ἱερὰν ἐλαίαν, στολισμένον μὲ λευκὰς μαλλίνας ταινίας. Κατὰ διαταγὴν τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν ἔλαβεν ὡς ὁδηγὸν τὴν Ἀφροδίτην καὶ τὴν παρεκάλεσε νὰ ἐπιβιβασθῇ μαζί του. Ἐλέγετο ὅτι, ἐνῷ προσέφερε θυσίαν παρὰ τὴν ἀκτήν, μία αἶξ μετεβλήθη αἰφνιδίως εἰς τράγον, πρᾶγμα ποὺ ἔγινεν ἀφορμὴ νὰ δοθῇ εἰς τὴν θεὰν ἡ προσωνυμία «Ἐπιτραγία».

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ταξιδίου, ὁ Μίνως, ὁ ὁποῖος σύμφωνα μὲ τὴν ἐκδοχὴν τοῦ Ἑλλανίκου εἶχε μεταβῆ ὁ ἴδιος εἰς τὰς Ἀθήνας, διὰ νὰ λάβῃ τὸν συμφωνημένον φόρον, ἐρωτεύθη τὴν

Θησεὺς καὶ Ἱππόλυτος.
(Ἐρυθρόμορφος στάμνα)

Ἐρίβοιαν, μίαν ἀπὸ τὰς νέας ποὺ προορίζοντο ὡς βορὰ διὰ τὸν Μινώταυρον, κόρην τοῦ Ἀλκαθόου, βασιλέως τῶν Μεγάρων.

Τὴν προστασίαν τῆς νέας τὴν ἀνέλαβεν ὁ Θησεύς, διὰ νὰ δικαιολογήσῃ δὲ τὴν τόλμην του, εἶπεν εἰς τὸν Μίνωα, υἱὸν τοῦ Διός, ὅτι καὶ αὐτὸς εἶχε πατέρα θεόν, τὸν Ποσειδῶνα. Ὁ βασιλεὺς τῆς Κρήτης ἐκάλεσε τότε τὸν θυσέα νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀλήθειαν τοῦ ἰσχυρισμοῦ του, ἀνασύρων ἀπὸ τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης ἕνα δακτυλίδι, τὸ ὁποῖον τὴν ἰδίαν στιγμὴν ἔρριψεν εἰς τὰ κύματα.

Ὁ Θησεύς, χωρὶς δισταγμόν, ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλλασσαν. Κατὰ τοὺς μέν, ὁ Τρίτων, κατ' ἄλλους, δελφῖνες ἐβοήθησαν τὸν νεαρὸν ἥρωα καὶ τὸν ὡδήγησαν εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Ἀμφιτρίτης. Μόλις ὁ Θησεὺς εἶδε τὰς Νηρηίδας ποὺ

ἐχόρευαν πρὸ τοῦ θεϊκοῦ ζεύγους, κατελήφθη ἀπὸ φόβον. Ἡ Ἀμφιτρίτη, ὅμως τὸν προσεκάλεσε, μειδιῶσα, νὰ πλησιάσῃ καὶ τοῦ προσέφερε τὸν πορφυροῦν μανδύαν καὶ τὸν χρυσοῦν στέφανον ποὺ τῆς εἶχε δώσει ἡ Ἀφροδίτη ὡς γαμήλιον δῶρον, αἱ δὲ Νηρηίδες τοῦ παρέδωσαν τὸ δακτυλίδι ποὺ εἶχε ρίψει εἰς τὴν θάλασσαν ὁ Μίνως.

Φυσικά, μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ δακτυλιδιοῦ ὁ βασιλεὺς τῆς Κρήτης ἔπαυσε πλέον νὰ θέτῃ ἐν ἀμφιβόλῳ τὴν θεϊκὴν καταγωγὴν τοῦ Θησέως.

Περὶ τοῦ Μινωταύρου καὶ τοῦ λαβυρίνθμυ θὰ ὁμιλήσωμεν ἐκτενέστερον εἰς τὸ κεφάλαιον τὸ ἀναφερόμενον εἰς τοὺς κρητικῆς καταγωγῆς ἥρωας. Ἐδῶ ἀρκεῖ νὰ σημειώσωμεν ὅτι, κατὰ τὸν εὐρύτερα διαδεδομένον μῦθον, τὸ τέρας αὐτό, ποὺ ἐγεννήθη ἀπὸ τοὺς ἔρωτας τῆς Πασιφάης μὲ τὸν ταῦρον τῆς Κρήτης, εἶχεν ἐγκλεισθῆ κατόπιν διαταγῆς τοῦ Μίνωος εἰς τὸν περίφημον λαβύρινθον ποὺ εἶχε κατασκευάσει ὁ Δαίδαλος. Εἶχε σῶμα ἀνθρώπου, κεφαλὴν δὲ ταύρου.

Κατ' ἄλλην ἐκδοχήν, ἡ Πασιφάη, ἐρωτευμένη μὲ νεαρὸν Κρῆτα τοῦ περιβάλλοντος τοῦ Μίνωος, ὀνομαζόμενον Ταῦρον, ἀπεκτησεν υἱόν, τὸν ὁποῖον ὅμως δὲν ἐκράτησεν, ἀλλὰ τὸν ἔστειλε νὰ ζήσῃ μὲ τοὺς βοσκούς. Ὁ υἱὸς αὐτὸς ἔγινε τόσο ἄγριος, ποὺ ὁ βασιλεὺς τῆς Κρήτης διέταξε τὴν σύλληψίν του. Ὁ Μινώταυρος ὅμως (τὸ ὄνομά του ἦτο σύνθεσις τῶν ὀνομάτων τοῦ Μίνωος καὶ τοῦ Ταύρου, δηλαδὴ τοῦ πατρός του), ἔφυγεν εἰς τὰ βουνὰ σπείρων παντοῦ τὸν τρόμον. Πολυάριθμος στρατὸς ἐστάλη ἐναντίον του, αὐτὸς ὅμως ἐκρύβη εἰς βαθὺ σπήλαιον, ποὺ τὸ ἔσκαψεν ὁ ἴδιος. Εἰς αὐτὸ ἔρριπταν κατόπιν τοὺς καταδίκους εἰς θάνατον.

Χάρις εἰς ἐπέμβασιν τῆς Ἀφροδίτης, ἡ ὁποία ἥναψεν εἰς τὴν καρδίαν τῆς Ἀριάδνης, κόρης τοῦ Μίνωος καὶ τῆς Πασιφάης, σφοδρὸν πάθος διὰ τὸν Θησέα, ὁ ἥρως κατώρθωσεν εὐκόλως νὰ κατανικήσῃ τὸν Μινώταυρον. Ἡ νέα ἔδωσεν εἰς τὸν Θησέα, λέγει ὁ Πλούταρχος, ἕνα κουβάρι κλωστὴ (τὸν περίφημον «μίτον») καὶ τὸν ἐδίδαξε μὲ ποῖον τρόπον θὰ ἐξήρχετο ἀπὸ τὸν λαβύρινθον. Ἀφοῦ ἐξώντωσε τὸ τέρας, ὁ ἥρως ἐπεβιβάσθη τοῦ πλοίου καὶ ἀνεχώρησε ἀμέσως μαζὶ μὲ τὴν Ἀριάδνην καὶ τὰ παιδιὰ ποὺ εἶχε σώσει τὴν ζωήν των.

Ὁ ἴδιος συγγραφεὺς λέγει ἀκόμη ὅτι κατὰ τὸν Φιλόχορον, ὅταν ὁ Μίνως ἀνήγγειλε τὴν ἔναρξιν τῶν ἀγώνων ποὺ εἶχε θεσπίσει πρὸς τιμὴν τοῦ υἱοῦ του, ὅλος ὁ κόσμος εἶδε μὲ τὴν μεγαλυτέραν δυσφορίαν, ὅτι ὁ Ταῦρος θὰ ἐνικοῦσε πάλιν ὅλους τοὺς ἀνταγωνιστάς του. Ἡ σκληρότης τοῦ χαρακτῆρός του τὸν εἶχε κά-

μει μισητὸν εἰς τοὺς Κρῆτας, οἱ ὁποῖοι ἐξ ἄλλου τὸν κατηγοροῦσαν καὶ δι' ἐγκληματικὰς σχέσεις μὲ τὴν βασίλισσαν Πασιφάην.

»Ἔτσι, ὅταν ὁ Θησεὺς ἐζήτησε τὴν ἄδειαν νὰ ἀγωνισθῆ ἐναντίον του, ὁ Μίνως τοῦ τὴν ἔδωσε προθύμως. Ἡ Ἀριάδνη, ἡ ὁποία, σύμφωνα μὲ τὰ κρητικὰ ἔθιμα ποὺ ἐπιτρέπουν τὴν παρουσίαν γυναικῶν εἰς τοὺς ἀγῶνας, παρηκολούθει τὴν διεξαγωγήν των, ἐπρόσεξε τὴν ὡραιότητα τοῦ νεαροῦ Ἀθηναίου καὶ ἐθαύμασε τὴν ὑπεροχήν του ἔναντι ὅλων τῶν ἀντιπάλων του.

»Ὁ Μίνως, ἐξ ἄλλου, γοητευμένος ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας τοῦ Θη-

Θησεὺς καὶ Ἱππόλυτος.
(Ζωγραφία ἐπὶ ἀγγείου)

σέως, ἐνθουσιασμένος ποὺ ἔβλεπε τὸν ταῦρον ἡττημένον καὶ παραδομένον εἰς τὸν λαϊκὸν σαρκασμόν, ἀπέδωσεν εἰς τὸν ἥρωα τὰ παιδιὰ καὶ ἀπήλλαξε τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τὸν φόρον ποὺ ἐπλήρωναν».

Ἡ μετέπειτα τύχη τῆς Ἀριάδνης ἀπετέλεσε θέμα πολλῶν μύθων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους μερικοὶ παρέχουν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἐπενοήθησαν, διὰ νὰ ἀποσείσουν ἀπὸ τὸν Θησέα τὴν κατηγορίαν ὅτι ἐγκατέλειψε τὴν νέαν. Γενικῶς ἐπιστεύετο ὅτι μετὰ τὴν ἀποβίβασιν εἰς τὴν Νάξον, ὁ ἥρως ἐπωφελήθη τοῦ ὕπνου τῆς ἐρωμένης του καὶ ἀνεχώρησε χωρὶς αὐτήν. Τὴν ἐγκαταλειφθεῖσαν

ἐνυμφεύθη ἀργότερα ὁ Διόνυσος. Κατ' ἄλλους μύθους, ἡ 'Αριάδνη ἐφονεύθη ἀπὸ τὴν Ἄρτεμιν ἢ ηὐτοκτόνησεν.

Ὁ Πλούταρχος ὅμως ἀναφέρει ἄλλην ἐκδοχήν, ἀποδιδομένην εἰς τὸν ἱστορικὸν Παιῶνα, ἀπὸ τὴν 'Αμαθοῦντα τῆς Κύπρου: «Ἡ θύελλα ἔρριξε τὸν Θησέα στὶς ἀκτὲς τῆς Κύπρου. Ἐπειδὴ ἡ 'Αριάδνη ἦταν ἔγκυος καὶ ὑπέφερε πολὺ ἀπὸ τὴν τρικυμία, ὁ Θησεὺς τὴν ἀπεβίβασε μόνη στὴν ἀκτή· κατόπιν γύρισε στὸ πλοῖο, γιὰ νὰ φροντίσῃ γιὰ τὴν ἀσφάλειά του, ὁ ἄνεμος ὅμως τὸν παρέσυρε στὰ ἀνοιχτά.

»Οἱ γυναῖκες τοῦ τόπου ἐφιλοξένησαν τὴν 'Αριάδνη καί, γιὰ νὰ τὴν παρηγορήσουν ποὺ ἔλεγε πὼς ὁ Θησεὺς δὲν τὴν εἶχεν ἐγκαταλείψει, τῆς ἔδωσαν γράμματα ποὺ ὑπέθεταν πὼς τὰ εἶχε στείλει ἐκεῖνος, στάθηκαν κοντά της ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ἄρχισαν οἱ πόνοι τοῦ τοκετοῦ καί, ἐπειδὴ πέθανε χωρὶς νὰ γεννήσῃ, ἐφρόντισαν γιὰ τὴν κηδεία της.

»Ὁ Θησεὺς ἔφθασε τὴν ὥρα τῆς ταφῆς καὶ βαθύτατα λυπημένος γιὰ τὸν θάνατό της ἄφισε στοὺς κατοίκους τοῦ τόπου ἀρκετὰ χρήματα, γιὰ νὰ προσφέρουν κάθε χρόνο θυσία στὴν 'Αριάδνη. Ἀφιέρωσε, ἐπίσης, στὴ μνήμη της δυὸ ἀγάλματα, ἕνα ἀσημένιο κ' ἕνα χάλκινο. Κατὰ τὴν τελετὴ τῆς θυσίας ἕνας νέος ξαπλωμένος σ' ἕνα κρεβάτι, μιμεῖται τὶς κινήσεις καὶ τὶς φωνὲς τοῦ τοκετοῦ. Οἱ κάτοικοι τῆς 'Αμαθοῦντος δείχνουν ἀκόμη καὶ σήμερα τὸν τάφο τῆς πριγκίπισσας· βρίσκεται σ' ἕνα ἱερὸ δάσος, ποὺ τὸ λένε δάσος τῆς 'Αφροδίτης 'Αριάδνης».

Ἡ ἐπιστροφὴ τοῦ Θησέως εἰς 'Αθήνας

Προτοῦ φθάσῃ εἰς τὰς 'Αθήνας, ὁ Θησεὺς ἐσταμάτησεν εἰς τὴν Δῆλον. «Ἐκεῖ, ἀφοῦ προσέφερε θυσία στὸν 'Απόλλωνα καὶ ἀφιέρωσε στὴν 'Αφροδίτη ἕνα ἄγαλμα ποὺ τοῦ εἶχε δώσει ἡ 'Αριάδνη, ἐχόρεψε μαζὶ μὲ τοὺς νεαροὺς 'Αθηναίους ποὺ τὸν συνώδευαν ἕνα καινούργιο χορὸ ποὺ ἀπὸ τότε ἔμεινε καὶ συνηθίζεται ἀκόμη στὴ Δῆλο· οἱ κινήσεις καὶ τὰ διασταυρωμένα βήματά του εἶναι ἀπομίμηση τοῦ λαβυρίνθου... Ὁ Θησεὺς τὸν ἐχόρεψε γύρω ἀπὸ τὸν βωμὸ ποὺ λέγεται Κέρατον, ἐπειδὴ εἶναι κατασκευασμένος ἀπὸ κέρατα ζώων, ὅλα ἀριστερά. Λέγουν ἐπίσης ὅτι ἔκαμε στὸ νησὶ αὐτὸ καὶ ἀγῶνες, στοὺς ὁποίους γιὰ πρώτη φορὰ τὸ ἔπαθλο ἦταν ἕνα κλαδὶ ἀπὸ φοίνικα».

Τὸ πλοῖον διὰ τοῦ ὁποίου εἶχαν μεταβῆ εἰς Κρήτην ὁ Θησεὺς καὶ τὰ προοριζόμενα διὰ τὸν Μινώταυρον παιδιά, εἶχε μαῦρο πανί, «σημάδι πὼς ἐπήγαιναν σὲ βέβαιο θάνατο». Ὁ Αἰγεὺς ὅμως εἶχε δώσει στὸν πιλότο καὶ «ἕνα ἄλλο πανί, ἄσπρο, καὶ

τὸν εἶχε διατάξει νὰ βάλῃ αὐτό, στὴν περίπτωση ποὺ ὁ γιός του θὰ ἐσώζετο· σὲ ἀντίθετη περίπτωση νὰ ἄφινε τὸ μαῦρο, γιὰ νὰ μάθῃ νωρίτερα τὴ συμφορά.

»Ὁ Σιμωνίδης λέγει πὼς τὸ πανὶ ποὺ ὁ Αἰγεὺς εἶχε δώσει στὸν πιλότο δὲν ἦταν ἄσπρο, ἀλλὰ κόκκινο «τῆς φωτιᾶς», συμφωνεῖ ὅμως ὅτι αὐτὸ θὰ ἦταν σημάδι νίκης». Ὁ πιλότος ὅμως,

Τὰ ἀνδραγαθήματα τοῦ Θησέως.
(Κύλιξ. Βρεταννικὸν Μουσεῖον. Λονδῖνον)

μέσα εἰς τὴν χαρὰν τῆς ἐπιστροφῆς, ἐλησμόνησε νὰ ἀλλάξῃ τὸ πανὶ καὶ ὁ Αἰγεὺς ἐνόμισεν ὅτι ὁ Θησεὺς εἶχεν ὑποκύψει. Ἀπὸ τὴν ἀπελπισίαν του ὁ ἀτυχὴς γέρων ἔπεσεν ἀπὸ ὑψηλὸν βράχον καὶ εὗρηκε τὸν θάνατον.

Διὰ τὴν λησμοσύνην τοῦ Θησέως σχετικῶς μὲ τὰ πανιὰ τοῦ πλοίου του, ἕνας σύγχρονος συγγραφεύς, ὁ André Gide, ἔγραψε τὰς ἀκολούθους περιέργους γραμμάς :

«Δὲν ἔχει καταλάβει τὸν χαρακτῆρα τοῦ Θησέως ὅποιος δέχεται πὼς ὁ τολμηρὸς ἥρως—ποὺ ἔφθασε μέχρι τοῦ σημείου νὰ κατεβῆ στὸν Ἅδη, γιὰ νὰ ἀτιμάση τὴν κλίνη τοῦ βασιλιᾶ τῶν νεκρῶν—δὲν ἄλλαξε ἀπὸ ἁπλῆ ἀμέλεια τὸ πανί, τὸ μοιραῖο πανὶ πού, ξεγελώντας τὸν θλιμμένο πατέρα του, τὸν ἔσπρωξε στὴν αὐτοκτονία καὶ ἔκαμε αὐτόν, τὸν Θησέα, βασιλιά. Λησμοσύνη; Ἐλᾶτε, λοιπόν! Ἐλησμόνησε ν' ἀλλάξη τὸ πανί, ὅπως ἐλησμόνησε τὴν Ἀριάδνη στὴ Νάξο».

Ὁ ἴδιος συγγραφεὺς προτείνει τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ὁ Μινώταυρος, εἰς τὰ βάθη τοῦ λαβυρίνθου, δὲν κατεβρόχθιζε τὰ θύματα ποὺ τοῦ ἔρριπταν, ἀλλὰ ὅτι τὰ ἐχρησιμοποιοῦσε διαφορετικά. «Γιατί; Ὤ, ἁπλούστατα, διότι δὲν βλέπω νὰ εἶχε κληρονομήσει, οὔτε ἀπὸ τὴν Πασιφάη οὔτε ἀπὸ τὸν ταῦρο, σαρκοβόρες διαθέσεις, ἀλλ' ἀντιθέτως κλίση στὴν ἡδονή· Πασιφάη, Ἀριάδνη, Μινώταυρος... Τί οἰκογένεια!».

Τὸ πρῶτον μήνυμα τοῦ Θησέως, μετὰ τὴν ἀποβίβασίν του εἰς τὸ Φάληρον καὶ τὴν προετοιμασίαν τῆς θυσίας, ἦτο νὰ εἰδοποιήση διὰ κήρυκος τὸν πατέρα του περὶ τῆς ἐπιστροφῆς του. «Στὸ δρόμο, ὁ κήρυκας συνήντησε πολλοὺς πολῖτες ποὺ ἐθρηνοῦσαν γιὰ τὸν θάνατο τοῦ βασιλιᾶ. Ἀντάμωσεν ὅμως καὶ ἄλλους πού, ὅπως ἦταν φυσικό, τὸν ἐδέχθησαν μὲ μεγάλες ἐκδηλώσεις χαρᾶς καὶ τοῦ προσέφεραν στεφάνους γιὰ τὸ καλὸ νέο ποὺ ἔφερε. Ὁ κήρυκας πῆρε τοὺς στεφάνους, ἀλλὰ ἀντὶ νὰ στεφανώση τὸ κεφάλι του, τοὺς πέρασε στὸ κηρύκειό του.

»Γρήγορα ἐγύρισε στὸ λιμάνι, ἐπειδὴ ὅμως ὁ Θησεὺς δὲν εἶχε ἀκόμη τελειώσει τὴ θυσία, δὲν μπῆκε στὸ ναό, γιὰ νὰ ἀφίση τὸν ἥρωα νὰ συνεχίση ἀδιατάρακτος. Ὅταν ἐτελείωσαν οἱ σπονδές, ὁ κήρυκας ἀνήγγειλε στὸν Θησέα τὸν θάνατο τοῦ πατέρα του. Μόλις τὸν ἄκουσαν ὁ ἥρως καὶ ἡ ἀκολουθία του, μὲ θρήνους καὶ κοπετοὺς ἔσπευσαν ν' ἀνεβοῦν στὴν πόλι.

»Ἀπὸ τότε, καὶ σήμερα ἀκόμα, στὴν ἑορτὴ τῶν Ὀσχοφορίων δὲν στεφανώνουν τὸν κήρυκα ἀλλὰ μόνο τὸ κηρύκειό του, καὶ μετὰ τὶς σπονδὲς ὅλοι φωνάζουν: Ἐλελεῦ! Ἰοῦ! Ἰοῦ! Ἡ πρώτη κραυγὴ εἶναι τῶν ἀνθρώπων ποὺ βιάζονται καὶ ἔχουν χαρά. Ἡ ἄλλη δείχνει τὴν ἔκπληξη καὶ τὴν ταραχὴ» (Πλούταρχος).

Ἀνακηρυχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἀθηνῶν, ὁ Θησεὺς προέβη εἰς σειρὰν μεταρρυθμίσεων, αἱ ὁποῖαι ὅμως ἀνήκουν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἱστορίας καὶ ὄχι τῆς Μυθολογίας, καὶ εἰς τὰς ὁποίας ὁ Fustel de Coulanges ἀφιέρωσε λαμπρὰς σελίδας εἰς τὸ ἔργον του «Ἡ ἀρχαία πολιτεία».

Εἰς τὸν Θησέα ἐπίσης ἀποδίδεται ἡ ἵδρυσις τῶν Ἰσθμίων εἰς τὴν Κόρινθον πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος. Ὁ Πλούταρχος λέγει

ὅτι, σύμφωνα μὲ μερικοὺς συγγραφεῖς, οἱ ἀγῶνες αὐτοὶ δὲν ἦσαν ἀφιερωμένοι εἰς τὸν θεὸν τῆς θαλάσσης ἀλλὰ εἰς τὸν Σκείρωνα ἢ τὸν Σίνιν, ἀμφοτέρους φονευθέντας ἀπὸ τὸν Θησέα, ὅπως εἴδαμεν προηγουμένως. Ἐν συνεχείᾳ προσθέτει: «Ὅ,τιδήποτε καὶ ἂν ἀληθεύῃ, γεγονὸς εἶναι ὅτι ὁ Θησεὺς ἐπέβαλε στοὺς Κορινθίους νὰ παραχωροῦν τὶς πρῶτες θέσεις στοὺς Ἀθηναίους,

Θησεὺς καὶ Πειρίθους.
(Ἐζωγραφημένον ἀγγεῖον. Μουσεῖον Νεαπόλεως)

καὶ μάλιστα τόση ἔκταση, ὅση μποροῦσε νὰ σκεπάσῃ τὸ πανὶ τοῦ πλοίου, μὲ τὸ ὁποῖον εἶχαν πάει στὸν Ἰσθμό».

Θησεὺς καὶ Ἀμαζόνες

Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς παρέχουν πολλὰς ἐκδοχὰς σχετικῶς μὲ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Θησέως ἐναντίον τῶν Ἀμαζόνων. Κατὰ τοὺς μέν, ὁ Ἀθηναῖος ἥρως συνώδευσε τὸν Ἡρακλέα, ὅταν αὐτὸς κατόπιν διαταγῆς τοῦ Εὐρυσθέως ἐπῆγε νὰ πάρῃ τὸν ζωστῆρα τῆς Ἱππολύτης, βασιλίσσης τῶν Ἀμαζόνων. Κατ' αὐτούς, ἐπίσης, ὁ Ἡρακλῆς ἔδωσεν εἰς τὸν Θησέα τὴν Ἀμαζόνα Ἀντιόπην, κόρην, ὅπως ἐπιστεύετο, τοῦ Ἄρεως.

Κατ' ἄλλους, ἡ ἐκστρατεία τοῦ Θησέως ἔγινε πολὺ ἀργότερον, ὁ δὲ Πλούταρχος διηγεῖται ὅτι σύμφωνα μὲ ἀρχαῖον συγγραφέα, ἡ ἀπαγωγὴ τῆς 'Αντιόπης ἔγινε δι' ἀπάτης. «Οἱ 'Αμαζόνες ἀγαπᾶνε φυσικὰ τοὺς ἄνδρες, καὶ ὄχι μόνον δὲν ἔτρεξαν νὰ κρυφθοῦν ὅταν ὁ Θησεὺς ἀπεβιβάσθη στὴ χώρα τους ἀλλὰ τοῦ ἔστειλαν καὶ δῶρα φιλοξενίας. 'Ο Θησεὺς τότε ἐκάλεσε ἐκείνην ποὺ τὰ εἶχε φέρει ν' ἀνέβῃ στὸ πλοῖο του καί, μόλις αὐτὸ ἔγινε, ἄνοιξε τὰ πανιὰ καὶ ἔφυγε».

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ διάπλου, ἕνας ἀπὸ τοὺς συντρόφους τοῦ Θησέως, ὁ Σολόεις, «ἐρωτεύθη τὴν 'Αντιόπη. Δὲν τὸ εἶπε παρὰ μόνο σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς ἄλλους, αὐτὸς ὅμως πῆγε ἀμέσως καὶ τὸ εἶπε στὴν 'Αμαζόνα. 'Η νέα ἀπέκρουσε τὴν πρόταση, φέρθηκε ὅμως μὲ καλωσύνη καὶ φρόνηση, καὶ δὲν παραπονέθηκε στὸν Θησέα. 'Ο Σολόεις, βλέποντας πὼς δὲν εἶχε καμμιὰ ἐλπίδα, ἔπεσε σ' ἕνα ποτάμι καὶ πνίγηκε. Ὅταν ὁ Θησεὺς ἔμαθε τὸν πνιγμὸ καὶ τὴν αἰτία του, λυπήθηκε πάρα πολύ».

'Ο Θησεὺς ἔλαβε τὴν 'Αντιόπην ὡς σύζυγον, ἀπὸ αὐτὴν δὲ ἀπέκτησεν υἱόν, τὸν 'Ιππόλυτον. 'Ο ἔρως τοῦ 'Αθηναίου ἥρωος, διὰ τὴν Φαίδραν, τὴν ἀδελφὴν τῆς 'Αριάδνης, προεκάλεσεν ἐξέγερσιν τῶν 'Αμαζόνων ποὺ εἶχαν συνοδεύσει τὴν 'Αντιόπην εἰς τὰς 'Αθήνας. 'Η ἐκδοχὴ αὐτὴ ἀντικατεστάθη ἀργότερα δι' ἄλλης, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποίαν οἱ 'Αμαζόνες ὠργάνωσαν πραγματικὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν 'Αθηνῶν, κάτω ἀπὸ τὰ τείχη τῶν ὁποίων καὶ ἐστρατοπέδευσαν. «Δὲν ἐπρόκειτο, ἐξ ὅσων φαίνεται», λέγει ὁ Πλούταρχος, «περὶ πολέμου γυναικῶν, ἀλλὰ περὶ πολὺ σοβαρᾶς ὑποθέσεως».

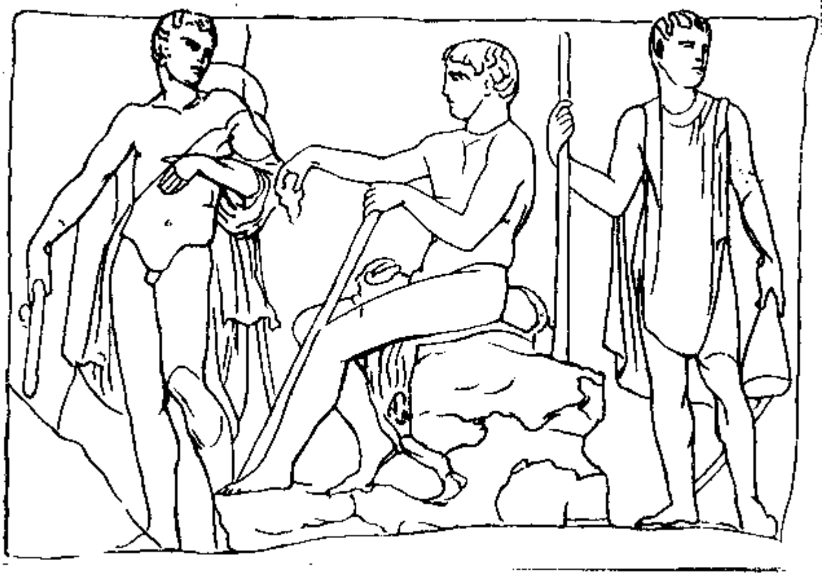
'Ο βιογράφος τοῦ Θησέως παρέχει πολλὰς λεπτομερείας ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος, ὁ ὁποῖος διήρκεσε πολλοὺς μῆνας. 'Η 'Αντιόπη, μαχομένη παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ συζύγου της, ἐφονεύθη ἀπὸ μίαν 'Αμαζόνα. Τελικῶς, οἱ 'Αμαζόνες καὶ ὁ Θησεὺς ὑπέγραψαν συνθήκην εἰρήνης, ὅπως ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὸ μέρος ὅπου συνωμολογήθη ἡ εἰρήνη—πλησίον τοῦ Θησείου—τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται 'Ορκωμόσιον, καὶ ἀπὸ τὰς θυσίας ποὺ γίνονται ἀπὸ τότε κάθε χρόνο, τὴν παραμονὴν τῆς ἑορτῆς Θησεῖα.

Θησεὺς καὶ Φαίδρα. 'Ιππόλυτος

'Ο Διόδωρος ὁ Σικελιώτης διηγεῖται ὅτι ὁ Δευκαλίων, υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Μίνωος, ἐπιθυμῶν νὰ συνάψῃ συμμαχίαν μὲ τοὺς 'Αθηναίους, ἔδωσε τὴν ἀδελφήν του Φαίδραν ὡς σύζυγον εἰς τὸν Θησέα. 'Απὸ τὴν ἕνωσιν αὐτὴν ἐγεννήθησαν δύο υἱοί, ὁ 'Ακάμας καὶ ὁ Δημοφῶν. 'Η τραγικὴ μοῖρα τῆς νέας συζύγου

βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν ἀπετέλεσε προσφιλὲς θέμα τῆς ἀρχαίας δραματουργίας. Θῦμα τῆς Ἀφροδίτης ἡ Φαίδρα κατελήφθη ἀπὸ ἔνοχον ἔρωτα διὰ τὸν Ἱππόλυτον, υἱὸν τοῦ Θησέως καὶ τῆς Ἀμαζόνος Ἀντιόπης.

Ἡ Φαίδρα ἐγνώρισε τὸν νέον εἰς τὴν Τροιζῆνα, εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ σοφοῦ βασιλέως Πιτθέως, ὅπου τὸν εἶχε στείλει ὁ πατέρας του. Ἐκεῖ, ὁ Ἱππόλυτος, ἀδιαλλάκτως ἁγνός, εἶχεν ἀφιερωθῆ εἰς τὴν λατρείαν τῆς κατ' ἐξοχὴν ἁγνῆς θεᾶς, τῆς Ἀρτέμιδος καὶ ἀπέκρουε πᾶσαν κλῆσιν τῆς Ἀφροδίτης. Ἐρωτευμένη μέχρι παραφορᾶς ἡ Φαίδρα, ματαίως προσεπάθησε νὰ ἑλκύσῃ τὸν

Θησεὺς καὶ Πειρίθους εἰς τὸν Ἅδην.
(Ἀνάγλυφον ἐπὶ πεντελησίου μαρμάρου)

Ἱππόλυτον. Εἰς τὸ τέλος, κατηγόρησε τὸν νέον εἰς τὸν πατέρα του ὅτι δῆθεν ἐπεχείρησε νὰ τὴν βιάσῃ.

Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀθηνῶν, καταληφθεὶς ἀπὸ δικαίαν ὀργὴν διὰ τὴν ἀτιμίαν αὐτήν, διὰ τὴν ὁποίαν καμμία ἀμφιβολία δὲν ἐπέρασεν ἀπὸ τὸν νοῦν του, ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Ποσειδῶνα νὰ γίνῃ ὄργανον τῆς ἐκδικήσεώς του. Σημειωτέον ὅτι ὁ ἄρχων τῶν θαλασσῶν εἶχεν ἀναλάβει, ἀπέναντι τοῦ Θησέως, τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐκπληρώσῃ τρεῖς ἐπιθυμίας του. Μία ἀπὸ αὐτὰς ἦτο ὁ θάνατος τοῦ Ἱππολύτου. Ὁ Ποσειδῶν, λοιπόν, ἔστειλεν ἓν θαλάσσιον τέρας, εἰς τὴν θέαν τοῦ ὁποίου τὰ ἄλογα τοῦ ἅρματος, ποὺ ὡδη-

γοῦσεν ὁ Ἱππόλυτος ἀφηνίασαν. Μὲ κανένα τρόπον ὁ ἀτυχὴς νέος δὲν ἠμπόρεσε νὰ τὰ συγκρατήση. Εἰς τὸ τέλος, ἐτινάχθη ἔξω ἀπὸ τὸ ἅρμα καί, ὅπως εἶχε περιπλακῆ εἰς τὰ ἡνία, παρεσύρθη συρόμενος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Τὸ σῶμά του κατεξεσχίσθη. Κατὰ μεταγενέστερον μῦθον, ἡ Ἄρτεμις ἐπέτυχεν ἀπὸ τὸν Ἀσκληπιὸν νὰ ἐπαναφέρη εἰς τὴν ζωὴν τὸν ἀτυχῆ προγονὸν τῆς Φαίδρας. Πάντως, αὐτή, ὅταν ἔμαθε τὸ φρικτὸν τέλος τοῦ Ἱππολύτου, ἔχασε τὸν ἔλεγχον τῶν πράξεών της. Ἀπεκάλυψεν ἡ ἰδία εἰς τὸν Θησέα τὴν ἀθωότητα τοῦ νέου καὶ ἔθεσεν ἡ ἰδία τέρμα εἰς τὴν τραγικὴν ζωήν της.

Οἱ Τροιζήνιοι ἐτιμοῦσαν τὸν Ἱππόλυτον σχεδὸν ὡς θεόν. Ὁ Διομήδης τοῦ ἀφιέρωσε εἰς τὴν Τροιζῆνα ναὸν καὶ ἄγαλμα, πρῶτος δὲ τοῦ προσέφερε θυσίαν. Εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν ἐπεδεικνύοντο, ἡ οἰκία τοῦ ἀτυχοῦς βασιλόπαιδος, τὸ στάδιόν του, τὸ μέρος ὅπου διὰ πρώτην φορὰν τὸν εἶδεν ἡ Φαίδρα, καὶ ὁ τάφος τῆς βασιλίσσης μὲ τὴν μυρτιάν, τῆς ὁποίας εἶχεν ἀποσπάσει τὰ φύλλα μέσα εἰς τὸν παροξυσμὸν τοῦ πάθους της.

Εἰς τὸν δρόμον ποὺ ἔφερε πρὸς τὴν ἀκτήν, ἐπεδεικνύετο ἀγρία ἐλαία, ἐπὶ τῆς ὁποίας, ὅπως ἐπιστεύετο, εἶχε προσκρούσει τὸ ἅρμα τοῦ Ἱππολύτου εἰς τὸν ἔκφρονα δρόμον του, ἀνατραπὲν ἐκ τῆς αἰτίας αὐτῆς. Ἂς σημειωθῇ ἀκόμη ὅτι αἱ νεάνιδες τῆς Τροιζῆνος, πρὸ τῆς γαμηλίου τελετῆς, ἀφιέρωναν εἰς τὸν Ἱππόλυτον, σύμβολον τῆς ἀγνότητος, ἕνα βόστρυχον τῆς κόμης των.

Ἐν σχέσει μὲ τὴν δραματικὴν αὐτὴν περιπέτειαν, ὁ Πλούταρχος λέγει: «Ὅσο γιὰ τὶς συμφορὲς ποὺ ἔπαθεν ὁ Θησεὺς ἐξ αἰτίας τῆς Φαίδρας καὶ τοῦ Ἱππολύτου, τοῦ γιοῦ του, μιὰ ποὺ οἱ ἱστορικοὶ συμφωνοῦν στὸ σημεῖο αὐτὸ μὲ τοὺς ποιητές, πρέπει νὰ πιστέψουμε πὼς τὰ πράγματα ἔγιναν ὅπως τὰ λένε οἱ ποιητές».

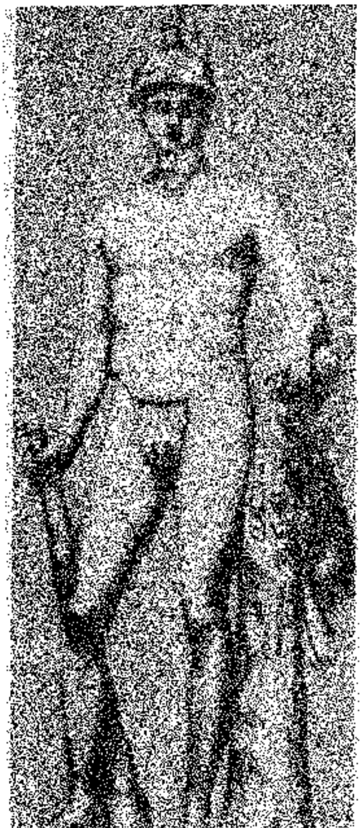
Θησεὺς καὶ Πειρίθους

Ὁ Πειρίθους, ὁ βασιλεὺς τῶν Λαπιθῶν, μὲ τὸν ὁποῖον θὰ ἀσχοληθῶμεν εἰδικώτερον εἰς τὸ περὶ τῶν θεσσαλικῶν ἡρώων κεφάλαιον, ἐπειδὴ εἶχεν ἀκούσει νὰ λέγωνται πολλὰ διὰ τὴν δύναμιν καὶ τὸ θάρρος τοῦ Θησέως, πασίγνωστα εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἠθέλησεν, ὅπως λέγει ὁ Πλούταρχος, νὰ ἐξακριβώση τὴν ἀλήθειαν δι' ἀναμετρήσεως πρὸς αὐτόν. Κατῆλθε λοιπὸν μέχρι τοῦ Μαραθῶνος καὶ ἀπήγαγεν ἕνα κοπάδι βόδια, ποὺ ἀνῆκεν εἰς τὸν βασιλέα τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Θησεύς, χωρὶς νὰ χάση στιγμήν, ἐξῆλθε τῆς πόλεως πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ κλέπτου.

«Ὅταν ὁ Πειρίθους ἔμαθεν ὅτι ὁ Θησεύς, πάνοπλος, ἐβάδιζε

ἐναντίον του, ὄχι μόνο δὲν. προσπάθησε νὰ φύγη πιὸ γρήγορα, ἀλλὰ γύρισε πίσω γιὰ νὰ τὸν συναντήση· μόλις, ὅμως, οἱ δυὸ ἄνδρες ἀντίκρυσαν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, τόσην ἐντύπωση ἔκαμε καὶ στοὺς δυὸ ἡ καλὴ ὄψη καὶ ἡ ἀποφασιστικότης τους, ποὺ ἐγκατέλειψαν τὴν πρόθεση νὰ χτυπηθοῦν. Ὁ Πειρίθους, δίνοντας πρῶτος τὸ χέρι στὸ Θησέα, τοῦ εἶπε πὼς ἦταν πρόθυμος νὰ τὸν ἀποζημιώση γιὰ τὴ ζημιὰ ποὺ τοῦ εἶχε κάμει. Ὁ Θησεὺς δὲν ἐδέχθη τὴν ἀποζημίωση, ἐζήτησε ὅμως τὴ φιλία του, καὶ ὡρκίσθησαν οἱ δύο νὰ εἶναι πάντα φίλοι».

Ἡ ἀδελφικὴ αὐτὴ φιλία ἥνωσε τοὺς δύο ἥρωας εἰς τὴν ἐπιτέλεσιν σπουδαιοτάτων κατορθωμάτων. Σύμφωνα μὲ μερικοὺς συγγραφεῖς, ὁ Πειρίθους συμμετέσχε καὶ εἰς τὴν ἐκστρατείαν ἐναντίον τῶν Ἀμαζόνων. Πάντως, σύμφωνα μὲ τὸν εὐρύτερα διαδεδομένον μῦθον, ἡ ἀφοσίωσις τοῦ Θησέως εἰς τὸν φίλον του ἀπεδείχθη κατὰ τοὺς γάμους τοῦ Πειρίθου μὲ τὴν Ἱπποδάμειαν. Εἰς τὴν τελετὴν αὐτήν, οἱ Κένταυροι, ποὺ εἶχαν προσκληθῆ ἀπὸ τὸν θεσσαλὸν ἥρωα, παρεσύρθησαν εἰς ὑπερβολάς, αἱ ὁποῖαι εἶχαν ὡς συνέπειαν ρῆξιν, καταλήξασαν εἰς αἱματηρὰν σύγκρουσιν. Κατ' αὐτήν, ὁ Θησεὺς ἐβοήθησε τὸν βασιλέα τῶν Λαπιθῶν καὶ συνετέλεσε σημαντικῶς εἰς τὴν συντριβὴν τῶν Κενταύρων.

Ἄγαλμα τοῦ Θησέως.

Ἡ ἀπαγωγὴ τῆς Ἑλένης.
Ἡ κάθοδος εἰς τὸν Ἅδην

Σὰν καλοὶ φίλοι, ὁ Θησεὺς καὶ ὁ Πειρίθους εἶχαν ἀναλάβει ἀμοιβαίως τὴν ὑποχρέωσιν νὰ βοηθοῦν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον εἰς τὰς ἐρωτικὰς ἐπιχειρήσεις των. Εἰς τὰς Ἀθήνας, μάλιστα, ἐπεδεικνύετο πλησίον τοῦ Σεραπείου τὸ μέρος, ὅπου εἶχαν συνομολογήσει τὴν συμφωνίαν αὐτήν. Αἱ φιλοδοξίαι των ἦσαν πολὺ τολμηραί. Οὔτε λίγο οὔτε πολύ, ἀπέβλε-

παν νὰ γίνουν ἐρασταὶ αὐτῶν τούτων τῶν θυγατέρων τοῦ κυριάρχου τοῦ Ὀλύμπου. Τοῦ Θησέως αἱ βλέψεις ἐστράφησαν πρὸς τὴν Ἑλένην, κόρην τοῦ Διὸς καὶ τῆς Λήδας. Ὅσον διὰ τὸν Πειρίθουν, τὸ σχέδιόν του ἦτο νὰ ἀπαγάγῃ τὴν σύζυγον τοῦ βασιλέως τοῦ Ἐρέβους, τὴν Περσεφόνην.

Κατὰ τὸν Πλούταρχον, ὅταν οἱ δύο ἥρωες ἐπῆγαν εἰς τὴν Σπάρτην διὰ νὰ ἀπαγάγουν τὴν Ἑλένην, δὲν εἶχαν ἀκόμη ἀποφασίσει εἰς ποῖον ἀπὸ τοὺς δύο θὰ ἀνῆκεν ἡ λεία. «Ἀποφασίσανε, λοιπόν, νὰ τὴν τραβήξουν στὸν κλῆρο, μὲ τὴ συμφωνία πὼς ἐκεῖνος ποὺ θὰ κέρδιζε θὰ βοηθοῦσε τὸ φίλο του νὰ ἀπαγάγῃ μιὰν ἄλλη γυναῖκα.

»Ἡ τύχη ἔδωσε τὴν Ἑλένη στὸν Θησέα». Ἡ κόρη τοῦ Διὸς ἦτο τότε, κατ' ἄλλους μὲν ἑπτὰ ἐτῶν, κατ' ἄλλους δὲ δέκα. Ὁ ἀπαγωγεύς της εἶχεν ὑπερβῆ τὴν πεντηκονταετίαν. «Μερικοὶ συγγραφεῖς, διὰ νὰ ἀποσείσουν ἀπὸ τὸν Θησέα τὸ μεγάλο αὐτὸ ἔγκλημα, λέγουν πὼς δὲν τὴν ἀπήγαγεν αὐτός, ἀλλὰ πὼς ὁ Ἴδας καὶ ὁ Λυγκεύς, οἱ πραγματικοὶ ἀπαγωγεῖς της, τοῦ τὴν ἐμπιστεύθηκαν, καὶ πὼς ἀρνήθηκε νὰ τὴν παραδώσῃ στὸν Κάστορα καὶ τὸν Πολυδεύκην, ὅταν αὐτοὶ τοῦ τὴν ζήτησαν. Ἄλλοι φθάνουν μέχρι τοῦ σημείου νὰ ὑποστηρίζουν πῶς τοῦ τὴν εἶχεν ἐμπιστευθῆ ὁ ἴδιος ὁ Τυνδάρεως, ἐπειδὴ φοβόταν τὸν Ἐναροφόρο, τὸ γιὸ τοῦ Ἱπποκόωντος, ποὺ ἤθελε νὰ τὴν ἀπαγάγῃ, ἂν καὶ ἦταν ἀκόμη παιδούλα. Σύμφωνα, ὅμως, μὲ μιὰ ἐκδοχὴ περισσότερο πιθανὴ καὶ βασισμένη σὲ περισσότερα στοιχεῖα, τὴν Ἑλένη τὴν ἀπήγαγαν ὁ Θησεὺς καὶ ὁ Πειρίθους, ἐνῷ αὐτὴ ἐχόρευε μέσα στὸ ναὸ τῆς Ὀρθίας Ἀρτέμιδος, καὶ ἔφυγαν ἀμέσως ἀπὸ τὴ Σπάρτη» (Πλούταρχος).

Ὁ Παυσανίας διηγεῖται ὅτι ὁ Θησεύς, ἀφοῦ ἀπήγαγε τὴν Ἑλένην, ἀνήγειρε ναὸν πρὸς τιμὴν τῆς Ἀφροδίτης Νύμφης, μεταξὺ Τροιζῆνος καὶ Ἑρμιόνης. Ὁ ἥρως ἐνεπιστεύθη τὴν νέαν εἰς τὴν μητέρα του Αἴθραν, καὶ διὰ νὰ μὴ τὴν εὕρουν οἱ ἀδελφοί της Κάστωρ καὶ Πολυδεύκης, τὴν ἔκρυψεν εἰς τὰς Ἀφίδνας.

Μάταιαι ἀπέβησαν αἱ καθ' ὅλην τὴν Ἀττικὴν ἔρευναι τῶν Διοσκούρων. Εἰς τὸ τέλος, κάποιος τοὺς ὑπέδειξε τὸ μέρος, ὅπου εὑρίσκετο ἡ ἀδελφή των· μερικοὶ συγγραφεῖς ἀποδίδουν τὴν καταγγελίαν εἰς τὸν Ἀκάδημον—ἐκεῖνον τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἐδόθη εἰς τὰς Ἀκαδημίας— ἄλλοι εἰς κάποιον Τιτακόν, ἀπὸ τὰς Ἀφίδνας, καὶ ἄλλοι εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Δεκελείας. Κατόπιν τούτου, ὁ Κάστωρ καὶ ὁ Πολυδεύκης ἐπολιόρκησαν τὰς Ἀφίδνας, ὁ βασιλεὺς τῶν ὁποίων Ἄφιδνος ἠμύνθη σθεναρῶς καὶ ἐπλήγωσε, μάλιστα, τὸν Κάστορα εἰς τὸν ἀριστερὸν μηρόν. Ἡ νίκη, ὅμως, ἀπέκλινεν ὑπὲρ τῶν Διοσκούρων, οἱ ὁποῖοι, ὅπως ἐπιστεύετο, ἐπω-

φελήθησαν τῆς εὐκαιρίας καὶ κατέστρεψαν τὰς Ἀθήνας, τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Θησέως.

Ὁ Παυσανίας λέγει ὅτι εἰς τὸ Ἄργος ὑπῆρχε ναὸς τῆς Εἰλειθυίας, τὸν ὁποῖον ἀνήγειρεν ἡ Ἑλένη, ὅταν, ἀφοῦ τὴν ἐπανέφεραν οἱ ἀδελφοί της εἰς τὴν πόλιν αὐτήν, ἐγέννησε κόρην. Προσθέτει δὲ ὅτι τὸ νεογέννητον παρεδόθη ὑπὸ τῆς μητρός του πρὸς ἀνατροφὴν εἰς τὴν Κλυταιμνήστραν καὶ ὅτι, σύμφωνα μὲ πολλοὺς συγγραφεῖς, τῶν ὁποίων ἀναφέρει τὰ ὀνόματα, ἡ κόρη αὐτὴ ἦτο ἡ Ἰφιγένεια.

Ἡ κάθοδος τῶν δύο ἡρώων εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Ἅδου ἔγινεν ἀπὸ σημεῖον εὑρισκόμενον πλησίον τοῦ Κολωνοῦ ἢ τῆς Τροι-

Θησεὺς καὶ Μήδεια.
(Μουσεῖον τῆς Πετρουπόλεως)

ζῆνος ἢ τῆς Ἑρμιόνης. Ὁ βασιλεὺς τοῦ ὑποχθονίου κόσμου τοὺς ἔκαμεν ἀρχικῶς καλὴν ὑποδοχὴν καὶ τοὺς προσέφερε θρόνον διὰ νὰ καθήσουν. Μόλις, ὅμως, ἐκάθησαν, αἱ σάρκες των προσεκολλήθησαν εἰς τὸ ἕδρανον καὶ φίδια τοὺς περιετύλιξαν, διὰ νὰ μὴ ἠμποροῦν νὰ σηκωθοῦν.

Κατ' ἄλλην ἐκδοχήν, ἔλαβε χώραν πάλη, καὶ οἱ δύο ἥρωες, ἐπιζητήσαντες νὰ φύγουν, συνελήφθησαν καὶ ἐδέθησαν. Εἴδαμεν ἤδη, εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον, ὅτι, ὅταν ὁ Ἡρακλῆς κατῆλθεν εἰς τὸν Ἅδην, ἀπηλευθέρωσε τὸν Θησέα· θὰ ἔκαμνε τὸ ἴδιον καὶ διὰ τὸν Πειρίθουν, ἀλλ' ἡ γῆ ἄρχισε νὰ τρέμῃ μόλις ὁ υἱὸς τῆς Ἀλκμήνης ἐκινήθη πρὸς τὸν θεσσαλὸν ἥρωα. Πρὸ τῆς ἐκδηλώσεως αὐτῆς τῆς θείας θελήσεως, ὁ Ἡρακλῆς, δὲν ἐπέ-

μεινε καὶ ἐγκατέλειψε τὸν σύντροφον τοῦ Θησέως εἰς τὴν ἀθλίαν μοῖράν του.

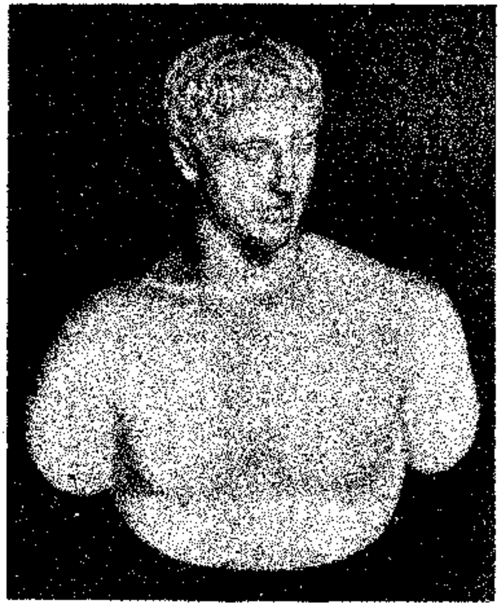
Τὴν κάθοδον τῶν δύο ἡρώων εἰς τὸν Ἅδην ὁ Πλούταρχος τὴν μετασχηματίζει εἰς ἐκστρατείαν εἰς τὴν Ἤπειρον πρὸς ἀπαγωγὴν τῆς κόρης τοῦ Ἀϊδωνέως (προσωνυμία τοῦ Ἅδου), βασιλέως τῶν Μολοσσῶν, ὁ ὁποῖος εἶχε δώσει εἰς τὴν γυναῖκά του τὸ ὄνομα Περσεφόνη, εἰς τὴν θυγατέρα του τὸ ὄνομα Κόρη, καὶ εἰς τὸν κύνα του τὸ ὄνομα Κέρβερος. «Ὁ Ἀϊδωνεὺς ὑποχρέωνεν ὅσους ζητοῦσαν τὴν κόρη του νὰ παλαίουν μὲ τὸν Κέρβερο, μὲ τὴν ὑπόσχεση πὼς θὰ τὴν ἔδινε στὸ νικητή. Ὅταν, ὅμως, ἔμαθε πὼς ὁ Θησεὺς καὶ ὁ Πειρίθους ἔρχονταν γιὰ νὰ τὴν ἀπαγάγουν καὶ ὄχι γιὰ νὰ τὴ ζητήσουν σὲ γάμο, τοὺς συνέλαβε, ἔδωσεν ἀμέσως τὸν Πειρίθουν στὸν Κέρβερο νὰ τὸν φάῃ, κ' ἐκράτησε αἰχμάλωτο τὸ Θησέα».

Ὁ συγγραφεὺς τῆς βιογραφίας τοῦ Θησέως προσθέτει ὅτι ὁ βασιλεὺς τῶν Μολοσσῶν, ὅταν τὸν ἐπεσκέφθη ὁ Ἡρακλῆς, τοῦ διηγήθη τὴν ὑπόθεσιν Θησέως καὶ Πειρίθου, τὰ σχέδια ποὺ εἶχαν, ὅταν ἦλθαν εἰς τὴν αὐλήν του, καὶ τὴν τιμωρίαν ποὺ τοὺς ἐπέβαλεν. Ὁ Ἡρακλῆς ἐλυπήθη διὰ τὸν ἀτιμωτικὸν θάνατον τοῦ ἑνὸς καὶ ἀνησύχησε διὰ τὸν κίνδυνον ποὺ διέτρεχεν ὁ ἄλλος. Βλέπων ὅμως ὅτι θὰ ἦτο ἀνωφελὲς νὰ κάμῃ ὅ,τιδήποτε σχετικῶς μὲ τὸν πρῶτον, περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ ζητήσῃ ὡς χάριν τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Θησέως, τὴν ὁποίαν καὶ ἐπέτυχε.

Θησέως θάνατος

Κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Θησέως, ἐξεδηλώθη εἰς τὰς Ἀθήνας —ὅπως θὰ ἐλέγαμεν σήμερον— ἀντίδρασις ἐναντίον του. Κυριώτερος παράγων αὐτῆς ἦτο ὁ Μνησθεύς, ἀπόγονος τοῦ Ἐρεχθέως, «ὁ πρῶτος, καθὼς λένε, ποὺ ἐπεδίωξε νὰ κολακεύσῃ τὸ πλῆθος καὶ νὰ τὸ προσεταιρισθῇ μὲ δημαγωγικοὺς λόγους». Ἔτσι, ὅταν ὁ Θησεὺς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πρωτεύουσάν του, εὑρέθη ἐνώπιον τόσων δυσκολιῶν πού, ἀηδιασμένος, ἀπεφάσισε νὰ ἐκπατρισθῇ. «Ἀφοῦ ἔστειλε τοὺς δύο γιούς του στὴν Εὔβοια, στὸ βασιλέα τῶν Ἀβάντων Ἐλφήνορα, τὸ γιὸ τοῦ Χαλκοδόοντος, ποὺ κι αὐτὸς εἶχε ἀναγκασθῇ νὰ αὐτοεξορισθῇ στὴν Εὔβοια, ἐπειδή, χωρὶς τὴ θέλησή του, εἶχε σκοτώσει τὸν πάππο του Ἄβαντα, ὁ Θησεὺς πῆγε στὸ χωριὸ Γαργηττὸς καί, στὸ μέρος ποὺ ἀπὸ τότε ὠνομάσθη Ἀρατήριον (τόπος προσευχῆς), καταράσθηκε τοὺς ἀχάριστους συμπολῖτές του. Κατόπιν ἐξεκίνησε γιὰ τὴ Σκῦρο, τὸ νησὶ ποὺ εἶναι ἀντίκρυ στὴν Εὔβοια, καὶ ποὺ τότε ἦταν στὴν ἐξουσία τοῦ Λυκομήδους, βασιλιᾶ τῶν Δολόπων. Σ' αὐτὸν πῆγε

ἀργότερα ἡ Θέτις τὸν Ἀχιλλέα, γιὰ νὰ τὸν κρύψῃ ἀνάμεσα στὶς κόρες του. Ὁ Θησεύς, ποὺ εἶχε στὴ Σκῦρο κάτι κτήματα ἀπὸ τὸν πατέρα του, πίστευε πὼς ὁ Λυκομήδης θὰ τὸν δεχόταν καλά. Τὰ πράγματα συνέβησαν διαφορετικά. Εἴτε διότι φοβόταν πὼς ἡ παρουσία τοῦ ξένου θὰ τοῦ δημιουργοῦσε δυσκολίες μὲ τοὺς ὑπηκόους του, ἢ πὼς ὁ Θησεὺς θὰ τοῦ ζητοῦσε τὰ κτήματά του, εἴτε διότι ὑπεχώρησε στὶς ραδιουργίες τοῦ Μνησθέως, ὁ Λυκομήδης δὲν εἶχε ἡσυχία, ὥς ποὺ νὰ ξεφορτωθῇ τὸν ξένο του. Στὸ τέλος, τὸν ἀνέβασε σ' ἕνα βουνό, μὲ τὸ πρόσχημα πὼς θὰ τοῦ ἔδειχνε ἀπὸ ἐκεῖ τὰ κτήματά του, καί, γκρεμίζοντάς τον ἀπὸ τοὺς βράχους, τὸν σκότωσε. Μερικοὶ συγγραφεῖς εἶπαν πὼς τὰ πράγματα ἔγιναν ἀλλιῶς, δηλαδὴ πὼς ὁ Θησέας, κάνοντας τὸ συνηθισμένο περίπατό του μετὰ τὸ δεῖπνο, παραπάτησε κ' ἔπεσε σ' ἕνα γκρεμό».

Θησεύς.
(Ἀρχαῖον μάρμαρον. Μουσεῖον τοῦ Λούβρου. Παρίσιοι)

Ἐνταφιασθεὶς εἰς Σκῦρον, λησμονηθεὶς ἀπὸ τοὺς συμπατριώτας του, ὁ Θησεὺς ἐπερίμενε πολλοὺς αἰῶνας μέχρις ὅτου λάβῃ χώραν καὶ δι' αὐτὸν ἡ «ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων του». Μετὰ τοὺς Μηδικοὺς πολέμους, τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, ἀπὸ τὸ ὁποῖον εἶχαν ζητήσει χρησμὸν οἱ Ἀθηναῖοι, τοὺς συνεβούλευσε νὰ μεταφέρουν τὰ ὀστᾶ τοῦ Θησέως εἰς τὰς Ἀθήνας, νὰ τὰ τοποθετήσουν εἰς τὴν πλέον τιμητικὴν θέσιν τῆς πόλεως καὶ νὰ τὰ φυλάττουν μὲ προσοχήν. «Δὲν ἦταν, ὅμως, εὔκολο νὰ βρεθῇ ὁ τάφος του, οὔτε νὰ μεταφερθοῦν τὰ ὀστᾶ του, ἐξ αἰτίας τῆς ἀγριότητος τῶν κατοίκων τῆς Σκύρου, φυλῆς βάρβαρης, ποὺ δὲν εἶχε καμμιὰ συναλλαγὴ μὲ τοὺς ἄλλους λαούς. Ὁ Κίμων, ὅμως, πῆγε στὸ νησί, καὶ τὸ ἔθεσε ζήτημα τιμῆς γι' αὐτὸν νὰ βρῇ τὸν τάφο. Ἐκεῖ ποὺ ἔψαχνε, εἶδε, λέγουν, ἕναν ἀετὸν ποὺ ἐκτυποῦσε μὲ τὸ ράμφος του μιὰ προεξοχὴ τοῦ ἐδάφους, καὶ ποὺ

ἐπροσπαθοῦσε νὰ τὴν ἀνασκάψῃ μὲ τὰ νύχια του. Ὁ Κίμων, σὰν ἀπὸ θεία ἔμπνευση συνεπαρμένος, ἔβαλε καὶ ἔσκαψαν ἐκεῖ. Εὑρῆκαν τὸ λείψανο ἑνὸς μεγαλόσωμου ἀνδρὸς καὶ δίπλα του τὴ σιδερένια αἰχμὴ ἑνὸς ἀκοντίου καὶ ἕνα σπαθί. Ὁ Κίμων ἐφόρτωσε τὰ πολύτιμα λείψανα στὸ πλοῖό του καὶ τὰ μετέφερε στὰς Ἀθήνας. Γεμᾶτοι χαρὰ οἱ Ἀθηναῖοι τὰ ἐδέχθησαν μὲ πομπὲς καὶ θυσίες τόσο μεγαλόπρεπες σὰν νὰ εἶχε γυρίσει στὴν πόλη τους ὁ Θησέας ζωντανός. Τὰ ἐτοποθέτησαν στὸ κέντρον τῶν Ἀθηνῶν, ἐκεῖ ὅπου εἶναι σήμερα τὸ Γυμνάσιο. Τὸ μέρος αὐτὸ χρησιμοποιεῖται ἀκόμη καὶ τώρα σὰν ἄσυλο ἀπὸ τοὺς δούλους καὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀδύνατους ποὺ φοβοῦνται τὴν καταπίεση τῶν ἰσχυρῶν—τιμὴ στὴ μνήμη τοῦ Θησέως πού, ὅλη του τὴ ζωή, ἐπροστάτευε τοὺς καταπιεζομένους καὶ ἄκουε εὐνοϊκὰ τὶς παρακλήσεις ἐκείνων, ποὺ ζητοῦσαν τὴ βοήθειά του».

Η ΛΑΤΡΕΙΑ ΤΟΥ ΘΗΣΕΩΣ
Ο ΘΗΣΕΥΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΤΕΧΝΗΝ

Ἑορταὶ ἱδρυθεῖσαι πρὸς τιμὴν τοῦ Θησέως

Πλὴν τῆς ἱδρύσεως τῶν πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος Ἰσθμίων, εἰς τὸν Θησέα ἀπεδίδετο ἡ ἵδρυσις τῶν Παναθηναίων καὶ διαφόρων ἄλλων ἑορτῶν, αἱ ὁποῖαι κατεῖχαν σπουδαίαν θέσιν εἰς τὴν θρησκευτικὴν ζωὴν τῶν Ἀθηναίων. Περὶ τῶν Παναθηναίων ἔγινεν ἤδη λόγος εἰς ἄλλο κεφάλαιον τοῦ παρόντος ἔργου (τόμος 1ος, σελ. 125 - 130). Πρὸ αὐτῶν ἐτελοῦντο τὰ Συνοίκια, περὶ τῶν ὁποίων, ὅμως, δὲν ἔχομεν πολλὰς πληροφορίας. Γνωρίζομεν μόνον ὅτι κατ' αὐτὰ προσεφέρετο θυσία ὄχι αἱματηρά, τουλάχιστον μέχρις ἐποχῆς τινος, πρὸ τοῦ ἀγάλματος τῆς Εἰρήνης. Ὁ Θησεὺς ἐθεωρεῖτο ἐπίσης ἱδρυτὴς τῶν Ὀσχοφορίων, ἀφιερωμένων, κατὰ τὸν Πλούταρχον, εἰς τὴν ἀνάμνησιν τῶν ἑξῆς γεγονότων: «Λέγουν ὅτι ὁ Θησεὺς δὲν ἐπῆρε μαζί του στὴν Κρήτη ὅλες τὶς νέες ποὺ εἶχαν κληρωθῆ· ὅτι γιὰ δύο ἀπ' αὐτὲς ἐπῆρε νέους, δύο ἀπὸ τοὺς φίλους του, ποὺ εἶχαν χαρακτηριστικὰ τὸ ἴδιο λεπτὰ σὰν κοριτσιοῦ, καὶ ποὺ συγχρόνως ἦσαν θαρραλέοι καὶ ἀποφασιστικοί. Τοὺς ἔβαλε νὰ κάνουν συχνὰ ζεστὰ λουτρὰ καὶ δὲν τοὺς ἄφισε νὰ ἐκτίθενται στὸν ἥλιο· τοὺς ἐπέβαλε νὰ τρίβωνται μὲ ἔλαια εἰδικά, ποὺ μαλακώνουν τὸ δέρμα, νὰ ἀποκτήσουν δροσερὴ ὄψη, καὶ νὰ ἀρωματίζουν τὰ μαλλιά τους· τοὺς ἐσυνήθιζε νὰ μιμοῦνται τὴ φωνή, τὶς κινήσεις καὶ τὸ βάδισμα τῶν κοριτσιῶν· τοὺς ἔδινε φορέματα γυναικεῖα καὶ ἄλλαξε τόσο πολὺ τοὺς τρόπους τους, ποὺ ἦταν ἀδύνατο νὰ τοὺς ὑποψιαστῆ κανείς.

Ἔτσι μεταμορφωμένους, τοὺς ἔβαλε μαζὶ μὲ τὶς ἄλλες νέες, καὶ κανεὶς δὲν κατάλαβε τίποτε. Ὅταν ἐγύρισε, διέταξε νὰ γίνῃ δημόσια πομπή, στὴν ὁποία πῆραν μέρος οἱ δυὸ νέοι ντυμένοι γυναικεῖα, ὅπως εἶναι σήμερα ἐκεῖνοι ποὺ κρατοῦν στὴ γιορτὴ αὐτὴ τοὺς ἱεροὺς κλάδους. Τὰ Ὀσχοφόρια τελοῦνται πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου καὶ τῆς Ἀριάδνης, σὲ ἀνάμνηση τῶν ὅσων λέει ὁ μῦθος, ἢ μᾶλλον ἐπειδὴ ὁ Θησεὺς καὶ οἱ σύντροφοί του ἔφθασαν στὰς Ἀθήνας τὸν καιρὸ τῆς συλλογῆς τῶν καρπῶν. Στὴν ἑορτὴ καὶ στὴ θυσία ποὺ ἀκολουθεῖ παίρνουν μέρος καὶ γυναῖκες, οἱ Δειπνοφόρες· παριστάνουν τὶς μητέρες τῶν κληρωμένων γιὰ τὴν Κρήτη παιδιῶν, οἱ ὁποῖες τοὺς πῆγαν, τὴν ὥρα ποὺ θὰ ἔφευγαν, κάθε λογῆς τρόφιμα. Οἱ Δειπνοφόρες λένε μύθους, ὅπως καὶ οἱ μητέρες ἐκεῖνες ἔλεγαν στὰ παιδιά τους, γιὰ νὰ τὰ παρηγορήσουν καὶ γιὰ νὰ τοὺς δώσουν θάρρος».

Ὁ Θησεὺς μαχόμενος.
(Εὑρεθεὶς ἐν Βιέννῃ. Παρίσιοι. Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη)

Τὰ Θησεῖα

Ἀνακηρυχθεὶς ἐθνικὸς ἥρως τῶν Ἀθηνῶν, ὑπερασπιστὴς τῆς ἐλευθερίας τόσον κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ ἐσωτερικοῦ ὅσον καὶ κατὰ τῶν ἀσιατῶν βαρβάρων, ὁ Θησεὺς ἔγινεν ἀντικείμενον πραγματικῆς λατρείας ἐκ μέρους τῶν συμπατριωτῶν του. «Τίποτε χωρὶς τὸν Θησέα» ἢ ἀκόμη «εἶναι ἕνας νέος Ἡρακλῆς», αὐταὶ αἱ δύο ἐκφράσεις ἀπέβησαν παροιμιώδεις. Ὅταν τὰ ὀστᾶ του μετεφέρθησαν εἰς τὰς Ἀθήνας, κατεσκεύασαν, διὰ νὰ τὰ ἐναποθέσουν, τὸ Θησεῖον, καὶ τὸ ἐστόλισαν μὲ ζωγραφικοὺς πίνακας τοῦ Μίκωνος, εἰκονίζοντας τὴν μάχην κατὰ τῶν Ἀμαζόνων, τὴν σύγκρουσιν μὲ τοὺς Κενταύρους καὶ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ Θησέως ὡς υἱοῦ τοῦ Ποσειδῶνος. Μερικοὶ ἀρχαιολόγοι ἐνόμισαν ὅτι ἀνεκά-

λυψαν τὰ ἐρείπια τοῦ Θησείου ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, τὸ πρᾶγμα ὅμως ἀμφισβητεῖται πολλαπλῶς.

Τὰ Χαννίδεια ἦσαν ἑορτὴ πρὸς τιμὴν τοῦ Χαννίδα, παιδαγωγοῦ τοῦ Θησέως εἰς Τροιζῆνα, πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποίου ἐθυσίαζαν κριόν. Τὰ Κυβερνήσια, ἡ ἑορτὴ τῶν πιλότων, εἶχον ἱδρυθῆ πρὸς τιμὴν τοῦ Ναυσιθόου, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχε παραδοθῆ ἡ διακυβέρνησις τοῦ σκάφους ποὺ μετέφερε τὸν Θησέα εἰς τὴν Κρήτην, καὶ τοῦ ναύτου Φαίακος. Ἐτελοῦντο εἰς τὸν λιμένα τοῦ Φαλήρου, πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Σαλαμινίου ἥρωος Σκίρου, εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Σκιράδος Ἀθηνᾶς. Ὅσον διὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Πυανεψίων, ἐτελεῖτο εἰς ἀνάμνησιν τῆς εἰς Ἀττικὴν ἐπιστροφῆς τοῦ Θησέως καὶ τῶν συντρόφων του, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶχαν μαγειρέψει εἰς τὴν ἰδίαν χύτραν τὸ ὑπόλοιπον τῶν προμηθειῶν των.

Εἰς τὸν Θησέα τὸν ἴδιον ἦσαν ἀφιερωμένα τὰ Θησεῖα καὶ τὰ Ἐπιτάφια. Τὰ Θησεῖα διῃροῦντο σὲ πολλὰ μέρη. Εἰς τὴν ἀρχὴν διεξήγετο πομπή, κατόπιν ἐτελεῖτο θυσία, ἐν τέλει δὲ ἐγίνετο διανομὴ τροφίμων εἰς τοὺς ἐνδεεῖς. Ὑποτίθεται ὅτι τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἔκαμναν σπονδὰς καὶ προσέφερον διαφόρους προσφορὰς εἰς τὸν Θησέα. Τὴν ἑπομένην ἐτελοῦντο στρατιωτικαὶ ἀσκήσεις τὸ πρωΐ, καὶ λαμπαδηδρομία τὸ βράδυ. Ἡ ἡμέρα ἐτελείωνε μὲ συμπόσιον.

Οἱ γυμνικοὶ ἀγῶνες ἐτελοῦντο τὴν τρίτην ἡμέραν καὶ περιελάμβαναν ἐννέα ἀγωνίσματα : τὸ στάδιον (δρόμον ἁπλοῦν ταχύτητος μέσα εἰς τὸ στάδιο), τὸν δίαυλον (δρόμον διπλοῦν μέσα εἰς τὸ στάδιον, μετ' ἐπιστροφῆς), τὸν δόλιχον (δρόμον ἀντοχῆς), τὴν πάλην, τὴν πυγμὴν (πυγμαχίαν), τὸ παγκράτιον (πάλην μετὰ πυγμαχίας), τὸν ὁπλίτην (δρόμον στρατιωτῶν βαρέως ὡπλισμένων), τὴν ὁπλομαχίαν (ἄσκησιν μάχης μὲ βαρέα ὅπλα), καὶ τὸν ἀκοντισμόν. Ἐλάμβαναν δὲ μέρος εἰς τὰ Θησεῖα ἰδίως παιδιὰ καὶ ἔφηβοι, διότι ἡ ἑορτὴ ἐθεωρεῖτο κυρίως ἑορτὴ τῆς νεότητος. Τὴν τετάρτην καὶ τελευταίαν ἡμέραν ἐτελοῦντο ἀγῶνες ἱππικοί. Τέλος, τὰ Ἐπιτάφια, ποὺ ἠκολούθουν ἐν ἀμέσῳ συνεχείᾳ τὰ Θησεῖα, ἦσαν ἑορτὴ ἐπιμνημόσυνος, κατὰ τὴν ὁποίαν πιθανῶς ἀπηγγέλλετο ἔπαινος τοῦ Θησέως, ὡς καὶ ὅλων ὅσοι εἶχαν πέσει εἰς τὰ πεδία τῶν διαφόρων μαχῶν.

Ὁ Θησεὺς εἰς τὴν τέχνην

Ἡ ζωὴ καὶ τὰ κατορθώματα τοῦ Θησέως ἐχρησιμοποιήθησαν ἀπὸ τοὺς ἕλληνας καλλιτέχνας ὡς θέμα πολυαρίθμων ἔργων. Οἱ ἀγγειογράφοι ἰδίως ἐπεδόθησαν ἀπεριορίστως εἰς τὴν ἐξύμνησιν τοῦ ἥρωος. Ὁ Pottier, ὁ ἐπιστήμων ποὺ γνωρίζει καλύτερον παν-

Ὁ Θησεὺς παρὰ τῇ Ἀμφιτρίτῃ.
(Ἀγγεῖον τοῦ Εὐφρονίου. Παρίσιοι. Μουσεῖον τοῦ Λούβρου).

τὸς ἄλλου τὴν ἑλληνικὴν κεραμευτικήν, γράφει σχετικῶς: «Ὅταν μελετῶμεν τὰς ἀττικὰς ἀγγειογραφίας, μένομεν ἔκπληκτοι πρὸ τῆς ἀποτόμου ἀλλαγῆς, ἡ ὁποία σημειώνεται εἰς τὴν θρησκευτικὴν εἰκονογραφίαν τοῦ 6ου καὶ τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος.

»Αἱ ἀρχαϊκαὶ ἀγγειογραφίαι, αἱ λεγόμεναι μελανόμορφοι, ἀναπαριστοῦν κατὰ τὸ πλεῖστον τὰς περιπετείας τοῦ Ἡρακλέους.

Μόλις, ὅμως ἐνεφανίσθη ἡ μέθοδος τῶν ἐρυθρομόρφων ἀγγειογραφιῶν, ἡ δημοτικότης τοῦ υἱοῦ τῆς Ἀλκμήνης ἤρχισε νὰ μειώνεται ταχέως, ἐνῷ τοῦ Θησέως ηὔξανε κατ' ἀντίστροφον λόγον. Εἰκονιζόμενος μέχρι τότε εἰς ἓν μόνον θέμα, τὴν περιπέτειαν τῆς Κρήτης καὶ τὴν ἐξόντωσιν τοῦ Μινωταύρου, ὁ Θησεὺς κατέλαβεν, ὑπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ ἀγενείου καὶ χαριτωμένου ἐφήβου, τὴν θέσιν τοῦ Ἡρακλέους εἰς τοὺς ἀγῶνας κατὰ τοῦ ταύρου, τῶν Κενταύρων καὶ τῶν Ἀμαζόνων.

»Αἱ ποιναὶ αἱ ἐπιβληθεῖσαι εἰς τοὺς λῃστὰς Σκείρωνα, Σίνιν καὶ Προκρούστην καὶ ἡ σύλληψις τοῦ ταύρου τῆς Κρήτης, ὑποκαθίστανται εἰς τὰ ἐκ παραδόσεως θέματα τοῦ λέοντος τῆς Νεμέας, τῆς Λερναίας Ὕδρας, τοῦ Ἐρυμανθίου κάπρου καὶ τοῦ ταύρου τῆς Κρήτης».

Δὲν εἶναι μόνον οἱ περιφημότεροι ἀγγειογράφοι ὁ Εὐφρόνιος καὶ ὁ Δοῦρις, ποὺ ἐπιδίδονται εἰς τὴν ἀναπαράστασιν τῶν κατορθωμάτων τοῦ Θησέως. Μὲ τὴν σειράν των, ἐπελήφθησαν τοῦ θέματος καὶ οἱ μεγάλοι ζωγράφοι, ὁ Μίκων καὶ ὁ Πολύγνωτος. Οἱ δύο αὐτοὶ καλλιτέχναι συνειργάσθησαν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διακόσμησιν τοῦ Θησείου, ὅπου ὁ ἕνας ἐζωγράφισε τὰς μάχας τοῦ Θησέως κατὰ τῶν Ἀμαζόνων καὶ τῶν Κενταύρων, καὶ ὁ ἄλλος τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ ἥρωος εἰς τὴν Ἀμφιτρίτην, τὴν σύζυγον τοῦ Ποσειδῶνος. Μαζὶ ἐπίσης ἐζωγράφισαν τὴν πύλην τῆς Ποικίλης Στοᾶς, ὅπου ὁ Μίκων παρέστησε τὴν μάχην κατὰ τῶν Ἀμαζόνων καὶ ἐτοποθέτησε τὸν Θησέα μεταξὺ τῶν μαχητῶν τοῦ Μαραθῶνος.

Ἐξ ἄλλου, οἱ γλύπται δὲν ἔμειναν ὀπίσω. Ἡ ἐξωτερικὴ διακόσμησις τοῦ Θησείου ἦτο, φυσικά, ἀφιερωμένη εἰς τὴν ἀναπαράστασιν τῶν μεγάλων ἄθλων τοῦ Θησέως, οἱ ὁποῖοι εἰκονίζονται ἐπίσης εἰς τὰς μετόπας τοῦ εἰς τοὺς Δελφοὺς Θησαυροῦ τῶν Ἀθηναίων.

ΚΕΚΡΟΨ ΚΑΙ ΚΕΚΡΟΠΙΔΑΙ. ΕΡΕΧΘΕΥΣ ΚΑΙ ΕΡΙΧΘΟΝΙΟΣ

Κέκροψ καὶ Κεκροπίδαι

Ὁ Θησεὺς εἶναι μὲν ὁ ἐνδοξότερος ἥρως τῆς Ἀττικῆς, ὄχι ὅμως καὶ ὁ ἀρχαιότερος. Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον τὸν Ἀθηναῖον, ἦτο ὁ ἔνατος βασιλεὺς τῆς Ἀττικῆς, μεταξὺ δὲ τῶν προηγηθέντων αὐτοῦ εἶναι πολλοί, διὰ τοὺς ὁποίους οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἀναφέρουν μύθους ἀντιφάσκοντας πολλάκις μεταξύ των.

Αὐτὸ συμβαίνει ἰδίως μὲ τὸν **Κέκροπα**, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὴν πα-

ράδοσιν ἦτο αὐτόχθων τῆς χώρας, ἡ ὁποία πρὸ αὐτοῦ ὠνομάζετο Ἀκτή, ὑπ' αὐτοῦ δὲ ὠνομάσθη Κεκροπία. Μερικοὶ συγγραφεῖς τὸν θεωροῦν υἱὸν τῆς Γαίας. Ἦτο διφυής, κατὰ τὸ ἥμισυ ἄνθρωπος, κατὰ δὲ τὸ ἕτερον ἥμισυ ἑρπετόν.

Διηγήθημεν ἤδη εἰς ἄλλα κεφάλαια τὴν ἐπέμβασίν του εἰς τὴν μεταξὺ Ἀθηνᾶς καὶ Ποσειδῶνος διένεξιν περὶ τῆς κατοχῆς τῆς Ἀττικῆς (τόμος 1ος, σελίδες 113 καὶ 365-366). Τοῦ ἀποδίδουν

Ἐκπαίδευσις τοῦ Ἐριχθονίου.
(Ἀρχαῖον ἀνάγλυφον)

τὴν ἵδρυσιν εἰς Ἀθήνας τῆς λατρείας τοῦ Ὑπάτου Διὸς καὶ τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς, ὡς καὶ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ πρώτου βωμοῦ εἰς τὸν Κρόνον καὶ τὴν Ρέαν. Ὁ Παυσανίας λέγει ἀκόμη ὅτι ὁ Κέκροψ ἀντικατέστησε τὰς πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς ἀνθρωποθυσίας μὲ προσφορὰς εἰρηνικωτέρου χαρακτῆρος, δηλαδὴ μὲ γλυκίσματα ἀπὸ ἄνθος ἀλεύρου κατασκευαζόμενα.

Ὁ Κέκροψ ἀπέκτησε τρεῖς θυγατέρας, τὴν Ἄγλαυρον, τὴν

Ἕρσην καὶ τὴν Πάνδρόσον, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς τὸν μῦθον τῆς ἀνατροφῆς τοῦ Ἐριχθονίου. Ἡ Ἀθηνᾶ παρέδωσε τὸ νεογέννητον εἰς τὸν Κέκροπα, αὐτὸς δὲ τὸ ἐνεπιστεύθη εἰς τὰς θυγατέρας του, κλεισμένον εἰς ἕνα καλάθι, ποὺ τοὺς ἀπηγόρευσε νὰ τὸ ἀνοίξουν. Ἀπὸ περιέργειαν, ὅμως, ἡ Ἄγλαυρος καὶ ἡ Ἕρση παρέβησαν τὴν ἐντολήν. Κατά τινα μῦθον, ἐφονεύθησαν ἀπὸ ἕνα φίδι, ποὺ ἐβγῆκεν ἀπὸ τὸ καλάθι. Κατ' ἄλλην ἐκδοχήν, παραφρονήσασαι κατεκρημνίσθησαν ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολιν.

Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἀναφέρουν, σχετικῶς μὲ τοὺς Κεκροπίδας, πολλοὺς μύθους, τῶν ὁποίων ἡ ἀπήχησις διαπιστοῦται εἰς μερικὰς ἐκδηλώσεις τῆς δημοσίας λατρείας εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἀπὸ τὰς σχέσεις της μὲ τὸν Ἄρην, ἡ Ἄγλαυρος ἀπέκτησε μίαν κόρην, τὸν Ἀλκίππην, τὴν ὁποίαν ἐφόνευσεν ὁ Ἁλιρρόθιος, υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος. Ὁ θεὸς τοῦ πολέμου ἐξεδικήθη τὸν θάνατον τῆς νέας φονεύσας τὸν Ἁλιρρόθιον. Ἐξ ἄλλου, ὁ Παυσανίας λέγει ὅτι εἶχε σχέσεις μὲ τὸν Ἑρμῆν.

Μία ἐκδοχή, τὴν ὁποίαν διέδωσεν ὁ Ὀβίδιος, παρουσιάζει τὰς σχέσεις Ἑρμοῦ καὶ Ἀγλαύρου ὑπὸ ἄλλην μορφήν. Ὁ Ἑρμῆς εἶχεν ἐρωτευθῆ σφοδρῶς τὴν Ἕρσην καὶ παρεκάλεσε τὴν Ἄγλαυρον νὰ ὑποστηρίξῃ τὰς προσπαθείας του. Ἡ νέα συγκατετέθη, ἀλλ' ἐζήτησεν εἰς ἀντάλλαγμα μεγάλην ποσότητα χρυσοῦ καὶ ὑπεχρέωσε τὸν θεὸν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ ἀνάκτορον τοῦ Κέκροπος. Ἡ Ἀθηνᾶ, ἐν τῷ μεταξύ, πάντοτε ὠργισμένη κατὰ τῆς Ἀγλαύρου διὰ τὴν παράβασιν τῆς πατρικῆς ἐντολῆς, περὶ τῆς ὁποίας ὡμιλήσαμεν προηγουμένως, ἔκαμε νὰ γεννηθῇ εἰς τὴν καρδίαν της φοβερὴ ζήλεια ἐναντίον τῆς Ἕρσης. Ἡ νέα, λοιπόν, εἰς νέαν ἐπίσκεψιν τοῦ Ἑρμοῦ εἰς τὸ ἀνάκτορον τῶν Κεκροπιδῶν, ἀπεπειράθη νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ. Ἐνῷ ὁ θεὸς ἤνοιξε μὲ τὸ κηρύκειόν του «τὶς σκαλισμένες πόρτες, ἡ Ἄγλαυρος θέλει νὰ σηκωθῇ, ὅλα ὅμως τὰ ἐλατήρια ποὺ λυγίζουν ὅταν σηκωνόμαστε, δὲν ἠμποροῦν νὰ κινηθοῦν, νεκρωμένα ἀπὸ ἀκατανίκητο βάρος. Ἡ νέα προσπαθεῖ νὰ σηκωθῇ, μὰ ἡ ἄρθρωσις τῶν γονάτων της δὲν λειτουργεῖ. Ὅπως ὁ ἀνίατος καρκίνος ἁπλώνεται ἀπὸ τὰ ἄρρωστα μέλη στὰ ὑγιῆ καὶ τὰ καταστρέφει, ἔτσι τὸ κρύο τοῦ θανάτου, μπαίνοντας βαθμιαῖα στὴν καρδιὰ τῆς Ἀγλαύρου στερεύει μέσα της τὶς πηγὲς τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀναπνοῆς. Ἡ κόρη τοῦ Κέκροπος δὲν ἀποπειρᾶται κἂν νὰ μιλήσῃ· κι ἂν θὰ τὤκανε, ὅμως, ἡ φωνή της δὲν θὰ εὕρισκε πέρασμα. Ὁ λαιμός της εἶχε κιόλας μεταβληθῇ σὲ πέτρα· τὸ πρόσωπό της ἐσκλήρυνε. Καθὼς κάθεται, ἡ Ἄγλαυρος δὲν εἶναι πιὰ παρὰ ἄψυχη πέτρα».

Εἰς τὰς πλαγιὰς τῆς Ἀκροπόλεως ὑπῆρχεν ἱερὸν τῆς Ἀγλαύρου, ὅπου οἱ ἔφηβοι, ὅταν ἐκαλοῦντο εἰς τὸ στράτευμα, ὡρκί-

ζοντο πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν εἰς τὴν πατρίδα. Κατὰ τὴν παράδοσιν, τὸ ἱερὸν αὐτὸ ἠγέρθη μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ἀγλαύρου, ὁ ὁποῖος, ὅμως, συνέβη ὑπὸ συνθήκας τελείως διαφορετικὰς ἀπὸ ἐκείνας ποὺ ἀναφέρει ὁ Ὀβίδιος. Τρομερὸς πόλεμος ἠρήμωνε τότε τὴν Ἀττικήν. Τὸ μαντεῖον, ἐρωτηθέν, ἀπήντησεν ὅτι ἡ μάστιξ θὰ κατέπαυεν, ἂν ἐθυσιάζετο μία νέα. Εἰς τὴν ἐκδήλωσιν αὐτὴν τῆς θείας θελήσεως ἀνταπεκρίθη ἑκουσίως ἡ Ἄγλαυρος, προσφερθεῖσα διὰ τὴν θυσίαν, δι' αὐτὸ δὲ ἡ μνήμη της, ὡς ὑποδείγματος ἀφοσιώσεως, κατεῖχε σημαντικὴν θέσιν εἰς τὸν ὅρκον τῶν νεαρῶν Ἀθηναίων, καθὼς καὶ εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν Πλυντηρίων, διὰ τὰ ὁποῖα ἔγινε λόγος εἰς τὸ περὶ Ἀθηνᾶς κεφάλαιον.

Ὁ μῦθος τῆς Ἕρσης, ἀδελφῆς τῆς Ἀγλαύρου, εἶναι ὀλιγώτερον περίπλοκος. Τὴν ἠγάπησεν ὁ Ἑρμῆς καὶ ἐγέννησεν ἀπὸ αὐτὴν τὸν Κέφαλον, σύμφωνα δὲ μὲ ἄλλους συγγραφεῖς τὸν Κήρυκα. Ἦτο ἀντικείμενον εἰδικῆς λατρείας, περὶ τῆς ὁποίας οὐδὲν γνωρίζομεν, μὲ τὴν ὁποίαν, ὅμως, φαίνεται ὅτι εἶχε σχέσιν ἡ ἑορτὴ τῶν Ἀρρηφορίων (τόμος 1ος, σελὶς 124).

Ἡ τρίτη κόρη τοῦ Κέκροπος, ἡ Πάνδροσος, δὲν εἶχε συμμετάσχει εἰς τὴν ἐγκληματικὴν πρᾶξιν τῶν δύο ἀδελφῶν της, ὅταν ἐκεῖναι ἤνοιξαν τὸ καλάθι, ποὺ τοὺς εἶχεν ἐμπιστευθῆ ἡ Ἀθηνᾶ. Εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, πλησίον τοῦ ναοῦ τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς, ὑπῆρχεν ἱερὸν ἀφιερωμένον εἰς τὴν Πάνδροσον, εἰς τὸν περίβολον τοῦ ὁποίου εὑρίσκετο ἡ ἱερὰ ἐλαία, τὴν ὁποίαν εἶχε κάμει νὰ φυτρώσῃ ἡ κόρη τοῦ Διός.

Διετυπώθη ἡ ὑπόθεσις ὅτι αἱ κόραι τοῦ Κέκροπος εἶχαν ὑποκαταστήσει εἰς τὰς Ἀθήνας τὰς Χάριτας, καὶ ὅτι εἰς τὴν Ἐλευσῖνα εὑρίσκοντο εἰς στενὰς σχέσεις μὲ τὸν Ἑρμῆν. Ἐξ ἄλλου, ὁ Παυσανίας λέγει ὅτι εἰς τὰς Ἀθήνας ἐτιμῶντο ἀπὸ κοινοῦ ἡ Πάνδροσος καὶ μία τῶν Ὡρῶν, ἡ Θαλλώ.

Ὁ μῦθος τοῦ Ἐριχθονίου

Εἰς ἄλλο κεφάλαιον ἔγινε ἤδη λόγος περὶ τῶν σχέσεων Ἀθηνᾶς καὶ Ἡφαίστου (τόμος 1ος, σελὶς 112). Ὁ θεὸς τοῦ πυρὸς ματαίως προσεπάθησε νὰ κάμψῃ τὴν ἀρετὴν τῆς κόρης τοῦ Διός. Ἀπὸ τὴν ἀποτυχοῦσαν ἀπόπειράν του, ἡ Γαῖα ἐγέννησεν ἕνα παιδὶ καὶ τὸ παρέδωσεν εἰς τὴν Ἀθηνᾶν. Αὐτὴ τὸ ἀνέθρεψεν ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ἄλλων θεῶν. Ἀνεφέραμεν δὲ ὀλίγον προηγουμένως τὸν μῦθον, κατὰ τὸν ὁποῖον αἱ δύο θυγατέρες τοῦ Κέκροπος, ἡ Ἄνλαυρος καὶ ἡ Ἕρση, ἐπρόδωσαν τὴν ἐμπιστοσύνην τῆς θεᾶς καὶ πῶς ἐτιμωρήθησαν δι' αὐτό. Κατ' ἄλλην ἐκδοχήν, ὁ Ἐριχθόνιος ἦτο υἱὸς τοῦ Ἡφαίστου καὶ τῆς Ἀθηνᾶς, κόρης τοῦ

Κραναοῦ, δευτέρου βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν (Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος).

Κατὰ τὴν εὐρύτερα διαδεδομένην ἐκδοχήν, ὁ Ἐριχθόνιος ἐμεγάλωσε μέσα εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς. Κατ' ἄλλην ἐκδοχήν, κατέφυγε, μεταμορφωμένος σὲ φίδι, κάτω ἀπὸ τὴν ἀσπίδα τῆς θεᾶς. Δι' αὐτὸ καὶ εἰκονίζετο κατὰ τὸ ἥμισυ ἑρπετὸν καὶ κατὰ τὸ ὑπόλοιπον ἄνθρωπος. Ἡ Ἀθηνᾶ τοῦ εἶχε δώσει δύο σταγόνας τοῦ αἵματος τῆς Γοργόνος, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἡ μία ἠμποροῦσε νὰ δώσῃ τὴν ζωὴν καὶ ἡ ἄλλη τὸν θάνατον.

Υἱοθετηθεὶς ἀπὸ τὸν Κέκροπα ὁ Ἐριχθόνιος τὸν διεδέχθη εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἀττικῆς, τὴν ὁποίαν, κατ' ἄλλην ἐκδοχήν,

Γέννησις τοῦ Ἐριχθονίου.
(Ἀρχαῖον ἀνάγλυφον. Παρίσιοι. Μουσεῖον τοῦ Λούβρου)

ἀπέκτησε μόνον, ἀφοῦ ἐξετόπισεν ἀπὸ αὐτὴν τὸν Ἀμφικτύονα. Ἀπὸ τὸν γάμον του μὲ τὴν Νύμφην Πραξιθέαν, ὁ Ἐριχθόνιος ἀπέκτησεν ἕνα υἱόν, τὸν Πανδίονα, ὁ ὁποῖος καὶ ἔγινε, πέμπτος κατὰ σειράν, βασιλεὺς τῶν Ἀθηνῶν.

Εἰς τὸν Ἐριχθόνιον ἀπεδίδοντο διάφοροι ἐφευρέσεις, χάρις εἰς τὰς ὁποίας ἀπέβη εὐεργέτης τῆς ἀνθρωπότητος. Αὐτὸς κατεσκεύασε τὸ πρῶτον τέθριππον ἅρμα καὶ εἰς αὐτὸν ὀφείλεται ἡ συνήθεια νὰ ἐπιβαίνῃ τοῦ ἅρματος, παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ ἡνιόχου, ἕνας ὁπλίτης προωρισμένος νὰ διεξάγῃ τὸν ἀγῶνα. Ἐπιστεύετο ἐπίσης ὅτι ὁ Ἐριχθόνιος εἶχεν ἐφεύρει τὸ νόμισμα ἢ ὅτι, τοὐλάχιστον, τὸ εἶχεν εἰσαγάγει εἰς τὴν Ἀττικήν. Τέλος, ὡς

ἐλέγετο, εἶχεν ἀνεγείρει ἀγάλματα εἰς τὴν 'Αθηνᾶν καὶ ὀργανώσει πρὸς τιμήν της τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων.

'Ερεχθεύς

Εἶναι μᾶλλον βέβαιον ὅτι εἰς τὸν ἀρχικὸν μῦθον ὁ 'Ερεχθεὺς καὶ ὁ 'Εριχθόνιος ἦσαν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον. 'Ο διαχωρισμὸς ἔλαβε χώραν μεταγενεστέρως. Καὶ ἄλλοι μὲν θεωροῦν τὸν 'Ερεχθέα υἱὸν τοῦ 'Εριχθονίου, ἄλλοι δὲ τοῦ Πανδίονος. Μερικοὶ συγγραφεῖς, μάλιστα, δέχονται ὅτι ὑπῆρξαν δύο ἥρωες μὲ τὸ ὄνομα 'Ερεχθεύς. 'Ο Διόδωρος ὁ Σικελιώτης λέγει ὅτι ὁ ἥρως εἶχεν ἔλθει ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, ἀπὸ ὅπου καὶ εἶχε φέρει τὸν σῖτον εἰς τοὺς 'Αθηναίους, μαστιζομένους ἀπὸ λιμὸν—εὐεργεσία διὰ τὴν ὁποίαν ἀνεκηρύχθη βασιλεύς· ἐπὶ τῆς βασιλείας του, οἱ κάτοικοι τῆς ἐνδοξοτέρας πόλεως, οἱ ὁποῖοι ὠνομάζοντο ἕως τότε Κεκροπίδαι, ὠνομάσθησαν 'Αθηναῖοι. Εἰς αὐτὸν ἀπεδίδοντο ἐπίσης ἡ ὀργάνωσις τῶν Παναθηναίων καὶ ἡ ἵδρυσις τῶν 'Ελευσινίων Μυστηρίων.

'Απὸ τὴν ἕνωσίν του μὲ τὴν Πραξιθέαν, ὁ 'Ερεχθεὺς ἀπέκτησε πολυαρίθμους ἀπογόνους. 'Ο 'Απολλόδωρος ὁ 'Αθηναῖος ἀναφέρει μόνον τρεῖς υἱούς, τοὺς Κέκροπα (δεύτερον μὲ τὸ ἴδιον ὄνομα), Πάνδωρον καὶ Μητίωνα, καὶ τέσσαρας θυγατέρας, τὰς Πρόκριν, Κρέουσαν, Χθονίαν καὶ 'Ωρείθυιαν. Εἰς τὸν κατάλογον αὐτόν, μερικοὶ συγγραφεῖς προσθέτουν καὶ ἄλλα ὀνόματα· τῶν υἱῶν Ἄλκωνος, 'Ορνέως, Εὐπαλάμου, Θεσπιοῦ καὶ Σικυῶνος, καὶ τῶν θυγατέρων Πρωτογενείας, Πανδώρας καὶ Μερόπης. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἀναφέρονται εἰς μύθους περιέργους, διὰ τοὺς ὁποίους θὰ γίνῃ λόγος περαιτέρω.

'Επὶ τῆς βασιλείας τοῦ 'Ερεχθέως ἐξερράγη πόλεμος μεταξὺ 'Αθηναίων καὶ 'Ελευσινίων. Οἱ δεύτεροι ἐκάλεσαν εἰς βοήθειάν των τὸν Εὔμολπον, υἱὸν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Χιόνης, ὁ ὁποῖος, ἐξόριστος ἀπὸ τὴν Αἰθιοπίαν, εἶχεν ἐγκατασταθῆ εἰς τὴν Θράκην. 'Επὶ κεφαλῆς δυνάμεως στρατολογηθείσης μεταξὺ τῶν ἀγρίων φύλων τῆς βορείου 'Ελλάδος εἰσέβαλεν εἰς τὴν 'Αττικήν, ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι ἡ χώρα ἀνῆκεν εἰς τὸν πατέρα του Ποσειδῶνα. 'Ο 'Ερεχθεὺς ἀπηυθύνθη τότε εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, ἡ δὲ Πυθία τοῦ ἀπήντησεν ὅτι, διὰ νὰ νικήσῃ, ἔπρεπε νὰ θυσιάσῃ, πρὸ τῆς μάχης, μίαν ἀπὸ τὰς θυγατέρας του. Πρὸ τῆς σκληρᾶς ἀνάγκης, ὁ 'Ερεχθεὺς συνεβουλεύθη τὴν σύζυγόν του Πραξιθέαν, ἀπὸ κοινοῦ δὲ οἱ δύο ἀπεφάσισαν τὴν θυσίαν τῆς Χθονίας κατὰ τοὺς μέν, τῆς Πρόκριδος κατ' ἄλλους. 'Ελέγετο ἐπίσης ὅτι αἱ ἀδελφαὶ τῆς θυσιασθείσης ηὐτοκτόνησαν, σύμφωνα μὲ ὑποχρέ-

ωσιν πού εἶχαν ἀναλάβει, νὰ ἀκολουθήσουν τὴν τύχην τῆς θυσιασθείσης.

Κατ' ἄλλην ἐκδοχήν, ἡ θυσία τῆς κόρης τοῦ Ἐρεχθέως ἔγινε μετὰ τὴν μάχην, κατ' ἀπαίτησιν τοῦ Ποσειδῶνος, ὠργισμένου διὰ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ του Εὐμόλπου, τὸν ὁποῖον ἐφόνευσεν ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀθηνῶν. Εἰς τὴν μάχην αὐτὴν ἔπεσε

Πρόκνη καὶ Ἴτυς.

καὶ ὁ Ἰμμάραδος, υἱὸς τοῦ Εὐμόλπου. Σύμφωνα μὲ μερικοὺς συγγραφεῖς ὁ Ἐρεχθεὺς δὲν ἐπέζησε τῆς συγκρούσεως, κατ' ἄλλους ἐτραυματίσθη βαρέως ἢ ἐπλήγη διὰ τῆς τριαίνης ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος, ὁ ὁποῖος καὶ τὸν ἐξηφάνισε ὑπὸ τὴν γῆν.

Ὁ Παυσανίας διηγεῖται ὅτι μετὰ τὴν φοβερὰν αὐτὴν μάχην τὰ δύο ἀντίπαλα μέρη συνωμολόγησαν εἰρήνην. Οἱ Ἐλευσίνιοι

ἀπεδέχθησαν τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἀθηνῶν, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ διατηρήσουν τὸ δικαίωμα τῆς τελέσεως τῶν Μυστηρίων.

Ἡ Χθονία, μία ἀπὸ τὰς κόρας τοῦ Ἐρεχθέως, ἦλθεν εἰς γάμον μὲ τὸν θεῖόν της Βούτην, ὁ ὁποῖος ἐπέτυχε νὰ γίνῃ ἱερεὺς τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος εἰς τὸ Ἐρεχθεῖον. Οἱ ἀπόγονοι αὐ-

Γέννησις τοῦ Ἐριχθονίου.
(Μουσεῖον Chiaramontis)

τοῦ, αἱ οἰκογένειαι τῶν Βουταδῶν καὶ τῶν Ἐτεοβουταδῶν, ἦσαν γνωστόταται, διότι ἀπὸ τὰ θήλεα μέλη αὐτῶν ἐπρομηθεύετο ἱερείας ὁ ναὸς τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς.

Ὅσον διὰ τὴν Κρέουσαν, ὑπῆρξε καὶ αὐτή, μεταξὺ τόσων ἄλλων, θῦμα τοῦ Ἀπόλλωνος (τόμος 1ος, σελὶς 157), ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀπέκτησεν ἕνα υἱόν, τὸν Ἴωνα—τὸν γενάρχην τῶν Ἰώνων—

τὸν ὁποῖον καὶ ἐγκατέλειψε ἅμα τῇ γεννήσει του, ἐπανεῦρε δὲ πολὺ ἀργότερον, μετὰ τὸν γάμον της μὲ τὸν Ξοῦθον.

Ἡ ζωὴ τῆς Πρόκριδος δὲν ὑπῆρξεν ὀλιγώτερον πλουσία εἰς περιπετείας, τοὐλάχιστον ἐξ ὅσων λέγει ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος. Σύζυγος τοῦ Κεφάλου, υἱοῦ τοῦ Δηϊονέως, ἐδέχθη νὰ γίνῃ ἐρωμένη τοῦ Πτελεοῦ ἔναντι χρυσοῦ στεφάνου. «Ἐπειδή, ὅμως, συνελήφθη ἐπ' αὐτοφώρῳ ἀπὸ τὸν Κέφαλον, ἔφυγε καὶ ἐπῆγε στὴν Κρήτη. Ὁ Μίνως τὴν ἐρωτεύθη καὶ ἠθέλησε νὰ τὴν κάμῃ ἐρωμένη του. Ὁ βασιλιὰς ὅμως τῆς Κρήτης ἐσκότωνε ὅλες τὶς γυναῖκες, μὲ τὶς ὁποῖες εἶχε σχέσεις, γιατὶ ἡ Πασιφάη, βλέποντας πὼς τῆς ἔκανε συχνὰ ἀπιστίες, τοῦ εἶχε δώσει νὰ πιῇ ἕνα ποτό, τέτοιο ποὺ ὁ Μίνως, ἅμα ἔβλεπε ἄλλη γυναῖκα, τῆς ἔριχνε στὸ στῆθος δηλητηριώδη ζῶα, ποὺ τὴν ἔκαναν νὰ πεθάνῃ.

»Ὁ Μίνως εἶχε ἕνα κυνηγετικὸ σκυλὶ πολὺ γρήγορο, κ' ἕνα ἀκόντιο ποὺ δὲν ἔχανε ποτὲ τὸ στόχο. Ἡ Πρόκρις δέχθηκε νὰ γίνῃ ἐρωμένη του, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ τῆς χαρίσῃ τὸ σκυλὶ καὶ τὸ ἀκόντιο. Κ' ἔτσι, ἀφοῦ τοῦ ἔδωσε νὰ πιῇ ἕνα ποτὸ καμωμένο ἀπὸ τὶς ρίζες τοῦ φυτοῦ Κιρκαία, γιὰ νὰ ἐξουδετερώσῃ τὸ ποτὸ τῆς Πασιφάης, ἔγινε δική του.

»Ὕστερα ἀπὸ λίγο, ὅμως, ἐπειδὴ φοβόταν τὴν ὀργὴ τῆς Πασιφάης, γύρισε στὴν Ἀθήνα. Ἐκεῖ συμφιλιώθηκε μὲ τὸν Κέφαλο καὶ πήγαινε μαζί του στὸ κυνήγι, ποὺ τῆς ἄρεσε πάρα πολύ. Μιὰ μέρα, ὅμως, ποὺ παρακολουθοῦσε μιὰν ἔλαφο, ὁ Κέφαλος ἀπὸ λάθος, τράβηξε ἐπάνω της καὶ τὴ σκότωσε. Γιὰ τὸν ἀκούσιο αὐτὸ φόνο, ὁ γιὸς τοῦ Δηϊονέως κατεδικάσθη ἀπὸ τὸν Ἄρειο Πάγο σὲ ἰσόβια ἐξορία».

Μιὰ ἄλλη κόρη τοῦ Ἐρεχθέως, ἡ Ὠρείθυια, ἀπήχθη ὑπὸ τοῦ Βορρᾶ ὑπὸ συνθήκας ἀναλόγους μὲ τῆς ἀπαγωγῆς τῆς Περσεφόνης ὑπὸ τοῦ Ἅδου. Ἔπαιζε μὲ τὰς φίλας της πλησίον τοῦ Ἰλισσοῦ, ὅταν ἐνεφανίσθη ὁ Βορρᾶς, τὴν ἀνήρπασε καὶ τὴν μετέφερε διὰ τοῦ ἀέρος εἰς τὴν Θράκην. Δύο υἱοί, ὁ Ζήτης καὶ ὁ Κάλαϊς, καὶ δύο κόραι, ἡ Κλεοπάτρα καὶ ἡ Χιόνη, ἐγεννήθησαν ἀπὸ τὴν ἕνωσιν αὐτήν.

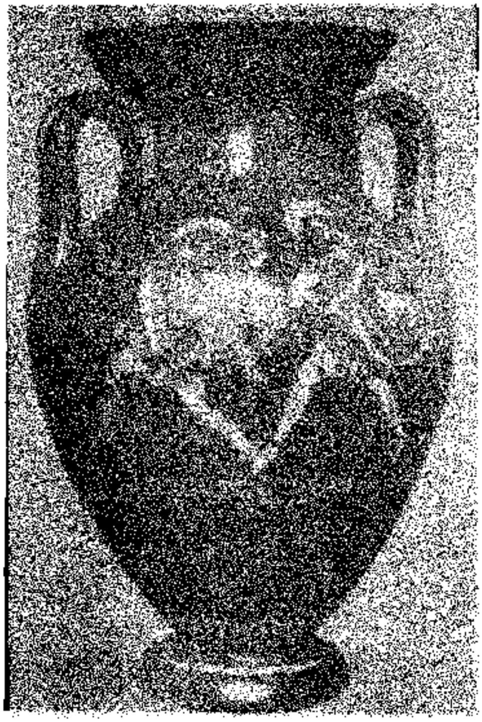
Μεταξὺ Ἐριχθονίου καὶ Ἐρεχθέως, ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος παρεμβάλλει, πέμπτον βασιλέα τῶν Ἀθηνῶν, τὸν Πανδίωνα, ὁ ὁποῖος, ἀπὸ τὴν σύζυγόν του Ζευξίππην ἀπέκτησε δύο θυγατέρας, τὴν Πρόκνην καὶ τὴν Φιλομήλαν. Δημοφιλεῖς μῦθοι τῆς Ἀττικῆς συνδέονται μὲ τὸ ὄνομα τῶν τελευταίων. Εὑρισκόμενος εἰς πόλεμον κατὰ τοῦ Λαβδάκου, «ὁ Πανδίων ἐζήτησε βοήθεια ἀπὸ τὸν Τηρέα, βασιλέα τῆς Θράκης καὶ γιὸ τοῦ Ἄρεως. Μετὰ τὴ νίκη, τοῦ ἔδωσε ὡς σύζυγο τὴν κόρη του Πρόκνη. Ἀπὸ αὐτήν, ὁ Τηρεὺς ἀπέκτησεν ἕνα γιό, τὸν Ἴτυν. Ἔπειτα ὅμως ἐρω-

τεύθη τὴ Φιλομήλα καὶ τὴν ἔπεισε νὰ γίνη δική του, λέγοντάς της πὼς ἡ Πρόκνη, ποὺ τὴν εἶχε κρύψει σὲ κάποιο χωριό, εἶχε πεθάνει. Τὴν παντρεύθηκε κιόλας, γιὰ νὰ τὴ χαρῆ, καὶ ἔπειτα τῆς ἔκοψε τὴ γλῶσσα.

»Ἡ Φιλομήλα τότε μὲ γράμματα ποὺ ὕφανε στὸ φόρεμά της, περιέγραψε τὰ βάσανά της, καὶ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο τὰ διηγήθηκε στὴν Πρόκνη, ποὺ εἶχε διαφύγη στὸ ἀναμεταξὺ καὶ εἶχεν ἔλθει νὰ τὴ βρῆ.

»Γιὰ ἐκδίκηση, ἡ Πρόκνη ἐσκότωσε τὸ γιό της, τὸν ἔψησε καὶ τὸν ἔδωσε στὸν Τηρέα, ὁ ὁποῖος, μὴ ξαίροντας τίποτε ἀπὸ αὐτά, τὸν ἔφαγε. Ἔπειτα, οἱ δυὸ ἀδελφὲς ἔφυγαν.

»Ὁ Τηρεὺς πῆρε ἕνα τσεκούρι καὶ τὶς ἐκυνήγησε. Κοντὰ στὴ Δαυλίδα, πόλη τῆς Φωκίδος, βλέποντας πὼς ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ ὁ Τηρεὺς θὰ τὶς ἔπιανε, οἱ δυὸ ἀδελφὲς παρακάλεσαν τοὺς θεοὺς νὰ τὶς μεταμορφώση σὲ πουλιά. Ἡ Πρόκνη μεταμορφώθηκε σὲ ἀηδόνι, ἡ Φιλομήλα σὲ χελιδόνι. Ὅσο γιὰ τὸν Τηρέα, οἱ θεοὶ τὸν μεταμόρφωσαν σὲ γκιώνη» (Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος).

Ὁ Θησεὺς καὶ ὁ Πειρίθους ἀπάγοντες τὴν Ἀμαζόνα Ἀντιόπην
(Ἑλλην. ἀμφορεύς. Μουσεῖον Λούβρου. Παρίσιοι)

Σύμφωνα μὲ ἄλλους συγγραφεῖς εἰς ἀηδόνα μετεμορφώθη ἡ Φιλομήλα. Ὁ μῦθος αὐτὸς παρουσιάζει πολλὰς ἀναλογίας μὲ τὸν μῦθον τῆς Ἀηδόνος καὶ τῆς Χελιδόνος, τὸν ὁποῖον ἀναφέραμεν εἰς προηγούμενον κεφάλαιον (τόμος 1ος, σελὶς 96-97).

Καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις

Ἐριχθόνιος. Διεσώθησαν πολλαὶ ἀγγειογραφίαι παριστῶσαι τὴν γέννησιν τοῦ Ἐριχθονίου. Εἰς καμμίαν ὅμως ὁ Ἐρι-

χθόνιος δὲν εἰκονίζεται κατὰ τὸ ἥμισυ ἄνθρωπος, κατὰ δὲ τὸ ἕτερον ἥμισυ φίδι, ὅπως τὸν περιγράφουν μερικοὶ συγγραφεῖς.

Ἐ ρ ε χ θ ε ύ ς. Μερικοὶ ἐνόμισαν ὅτι ὁ Ἐρεχθεὺς εἰκονίζεται εἰς τὸ ἀνατολικὸν διάζωμα τοῦ Παρθενῶνος καὶ τοῦ Θησείου, ἡ γνώμη ὅμως αὐτὴ ἀπορρίπτεται ἀπὸ τοὺς περισσοτέρους ἀρχαιολόγους. Ὁ Ἐρεχθεὺς εἰκονίζεται μαζὶ μὲ τὴν Παλλάδα καὶ τὸν Αἰγέα, εἰς μίαν ἀγγειογραφίαν παριστάνουσαν τὴν γέννησιν τοῦ Ἐριχθονίου.

Οἱ Κ ε κ ρ ο π ί δ α ι. Σύμφωνα μὲ μερικοὺς συγγραφεῖς, ἡ Ἄγλαυρος καὶ ἡ Ἕρση εἰκονίζοντο εἰς τὸ ἀνατολικὸν διάζωμα τοῦ Παρθενῶνος. Εἰς πολλὰς ἀγγειογραφίας, διασωθείσας μέχρις ἡμῶν, εἰκονίζονται εἴτε παριστάμεναι κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ Ἐριχθονίου, εἴτε τὴν στιγμὴν ποὺ ἀνοίγουν τὸ καλάθι, ποὺ τοὺς εἶχε δοθῆ πρὸς φύλαξιν, καὶ καταλαμβάνονται ἐπ' αὐτοφώρῳ ἀπὸ τὴν Ἀθηνᾶν. Ἡ Πάνδροσος εἰκονίζεται ἐπίσης εἰς μερικὰς ἀγγειογραφίας. Ὅσον διὰ τὸν μῦθον τῆς ἀπαγωγῆς τῆς Ὠρειθυίας ὑπὸ τοῦ Βορρᾶ, εἰκονίζεται εἰς ἀγγειογραφίας χρονολογουμένας, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ποὺ ἠκολούθησε τοὺς μηδικοὺς πολέμους. Καὶ εἰς ἄλλας μέν, ὁ Βορρᾶς παρίσταται καταδιώκων τὸ θῦμά του, εἰς ἄλλας δὲ συλλαμβάνων αὐτὸ ὁρμητικῶς διὰ νὰ τὸ ἀπαγάγη. Ἡ σκηνὴ τῆς ἀπαγωγῆς εἰκονίζεται ἐπίσης εἰς ἓν βάθρον ἀγάλματος, ποὺ εὑρέθη εἰς τὴν Δῆλον.

Τὸ Βρεταννικὸν Μουσεῖον ἔχει ἓν ἀγγεῖον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου παρίσταται ὁ θάνατος τῆς Πρόκριδος, κατὰ τὸν Παυσανίαν δὲ ὁ Πολύγνωτος εἶχεν εἰκονίσει τὴν ἡρωίδα αὐτὴν εἰς τὴν Λέσχην τῶν Κνιδίων, εἰς τοὺς Δελφούς. Διὰ μερικὰς ἀττικὰς ἀγγειογραφίας πιστεύεται ὅτι εἰκονίζουν τὴν Κρέουσαν, μετὰ βεβαιότητος δὲ ἡ κόρη αὐτὴ τοῦ Ἐρεχθέως ἀνεγνωρίσθη ἐπὶ μιᾶς οἰνοχόης. Τέλος ὁ μῦθος τῆς Πρόκνης, τῆς Φιλομήλας καὶ τοῦ Ἴτυος, εἰκονίζονται εἰς δύο διασωθείσας ἀγγειογραφίας, κατὰ τὸν Παυσανίαν δὲ ὑπῆρχεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἄγαλμα τῆς Πρόκνης, ἔργον τοῦ Ἀλκαμένους.

Ὁ Ἔρως καὶ ἥρωες τῆς Ἀττικῆς.
(Ζωοφόρος τοῦ Παρθενῶνος. Μουσεῖον τῆς Ἀκροπόλεως)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

ΟΙ ΘΗΒΑΙΟΙ ΗΡΩΕΣ

Τὸ ὄνομα τῶν Θηβῶν, πρωτευούσης τῆς μεσημβρινῆς Βοιωτίας, ἀνεφέρθη ἤδη ἐπανειλημμένως εἰς τὰς σελίδας τοῦ παρόντος ἔργου. Ἐθεωροῦντο θέατρον σπουδαίων μύθων, ὅπως τῆς σαγηνεύσεως ὑπὸ τοῦ Διὸς τῆς Σεμέλης καὶ τῆς Ἀλκμήνης, ἀμφοτέρων θνητῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μὲν πρώτη ἐγέννησε τὸν Διόνυσον, ἡ δὲ δευτέρα τὸν Ἡρακλέα. Ἀκόμη καὶ ἡ ἵδρυσις τῆς πόλεως ἦτο ἀντικείμενον μύθων ὄχι ὀλιγώτερον θαυμασίων ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ συνεδέοντο μὲ τὴν θεμελίωσιν τῆς πρωτευούσης τῆς Ἀττικῆς. Ἐπὶ πλέον, αἱ Θῆβαι κατέστησαν ἔνδοξοι χάρις εἰς τὴν δρᾶσιν ἡρώων ἀσυγκρίτως δημοφιλῶν.

I. ΟΙ ΠΕΡΙ ΚΑΔΜΟΥ ΜΥΘΟΙ. ΟΙ ΚΑΔΜΕΙΟΙ

Ἡ καταγωγὴ τοῦ Κάδμου

Οἱ μυθογράφοι ἀναβιβάζουν τὴν γενεαλογίαν τοῦ Κάδμου μέχρις αὐτοῦ τοῦ Διός. Ἀπὸ τὴν ἕνωσιν τοῦ ὑπάτου θεοῦ μὲ τὴν ἀτυχῆ Ἰώ, ἐγεννήθη, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Νείλου, ἕνας υἱός, ὁ Ἔπαφος. Σαγηνευθεῖσα ἀπὸ τὸν Ποσειδῶνα, ἡ Λιβύη, κόρη τοῦ Ἐπάφου, ἐγέννησε τὸν Βῆλον καὶ τὸν Ἀγήνορα, οἱ ὁποῖοι ἔγιναν βασιλεῖς, ὁ μὲν πρῶτος τῆς Αἰγύπτου, ὁ δὲ δεύτερος τῆς Φοινίκης. Ὁ Ἀγήνωρ ἐνυμφεύθη τὴν Τηλεφάεσσαν, ἀπὸ τὴν

όποίαν άπέκτησε μίαν κόρην, τὴν Εὐρώπην, καὶ τρεῖς υἱούς: τὸν Κάδμον, τὸν Φοίνικα καὶ τὸν Κίλικα.

Ἐγγονὴ τῆς Ἰοῦς, ἡ Εὐρώπη ἔγινε, μὲ τὴν σειράν της, στόχος τοῦ ἐρωτικοῦ πάθους τοῦ κυριάρχου τοῦ Ὀλύμπου. Διηγήθημεν τὰ τῆς ἀπαγωγῆς της ὑπὸ τοῦ Διός, ὁ ὁποῖος πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν, μετεμορφώθη εἰς ταῦρον. Πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς νέας, ὁ Ἀγήνωρ ἐξαπέστειλε τοὺς τρεῖς υἱούς του, ἀπηγόρευσε δὲ εἰς αὐτοὺς νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὸ βασίλειόν του, ἐὰν ἀπετύγχαναν.

Συνοδευόμενοι ἀπὸ τὴν μητέρα των, ὁ Κάδμος, ὁ Φοῖνιξ καὶ Κίλιξ ἀνεχώρησαν πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς πατρικῆς ἐντολῆς. Ἐξ αὐτῶν, οἱ δύο τελευταῖοι δὲν ἐπέμειναν εἰς τὰς ἐρεύνας των. Μὴ δυνάμενοι νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν πατρίδα των, ἐγκατεστάθηκαν εἰς περιοχὰς ἀρκετὰ γειτονικάς, αἱ ὁποῖαι καὶ ἔλαβαν τὸ ὄνομά των: ὁ Φοῖνιξ εἰς τὴν Φοινίκην, ὁ Κίλιξ εἰς τὴν Κιλικίαν. Μόνον ὁ Κάδμος, συνοδευόμενος ἀπὸ τὴν Τηλεφάεσσαν, ἐξηκολούθησε τὰς ἐρεύνας. Διῆλθε διαδοχικῶς διὰ τῆς Ρόδου, τῆς Θήρας καὶ τῆς Θάσου, καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Θράκην, ὅπου καὶ ἀπέθανεν ἡ μητέρα του. Ἐν συνεχείᾳ εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος καὶ ἐσταμάτησεν εἰς Δελφούς, διὰ νὰ ἐρωτήσῃ περὶ τοῦ πρακτέου τὸ μαντεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος.

Ὁ Κάδμος καὶ ὁ δράκων. Ἵδρυσις τῶν Θηβῶν

Ἡ Πυθία διέταξε τὸν Κάδμον νὰ διακόψῃ τὰς ἐρεύνας του. Μόνον τὴν πορείαν του ὤφειλε νὰ συνεχίσῃ, ἀκολουθῶν δάμαλιν, τὴν ὁποίαν θὰ συνήντα, ὡς ὁδηγόν, καὶ νὰ ἱδρύσῃ πόλιν εἰς τὸ σημεῖον, ὅπου τὸ ζῷον θὰ ἐσταματοῦσεν. Ὁ Κάδμος, λέγει ὁ Ὀβίδιος, δὲν ἄργησε νὰ συναντήσῃ τὴν δάμαλιν. «Τὴν ἀκολούθησε καί, καθὼς ἐβάδιζε ἐπάνω στὰ ἴχνη της, ἐδοξολογοῦσε, μέσα σὲ θρησκευτικὴ σιωπή, τὸ θεὸ ποὺ τὸν ὡδηγοῦσεν.

»Εἶχε περάσει πιὰ τὸν Κηφισὸ καὶ τοὺς κάμπους τῆς Πανόπης, ὅταν ἡ δάμαλις ἐσταμάτησε καί, σηκώνοντας πρὸς τὸν οὐρανὸ τὸ κεφάλι της, ἔκαμε νὰ ἀντηχήσῃ ὁ τόπος ἀπὸ τὰ μουγκανητά της. Ὕστερα, γυρίζοντας τὸ βλέμμα της σ' ἐκείνους ποὺ τὴν ἀκολουθοῦσαν, ξαπλώθηκε στὸ τρυφερὸ χορτάρι». Ὁ ἥρως, μὲ τὴν σειράν του, ἐσταμάτησε, «εὐχαρίστησε τὸ θεό, ἐφίλησε μὲ σεβασμὸ τὴν ξένη γῆ κ' ἐχαιρέτησε τὰ βουνὰ καὶ τοὺς κάμπους ποὺ ἔβλεπε γιὰ πρώτη φορά». Πρώτη πρᾶξίς του ἦτο νὰ προσφέρῃ θυσίαν εἰς τὸν Δία, κατόπιν δὲ νὰ διατάξῃ τοὺς συντρόφους του νὰ εὕρουν τὸ ἀπαιτούμενον διὰ τὰς σπονδὰς νερό.

Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ ἐκεῖ καὶ εἰς τὸ κέντρον πυκνῆς βλαστήσεως, μιὰ πηγὴ ἀνέβλυζεν ἀπὸ σπήλαιον. Τὴν στιγμὴν ποὺ

οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ Κάδμου ἡτοιμάζοντο νὰ γεμίσουν τὰς ὑδρίας των, εἶδαν νὰ ἐμφανίζεται φοβερὸς δράκων, υἱὸς τοῦ Ἄρεως. «Τὰ μάτια του πετοῦσαν φωτιές, ὅλο τὸ σῶμά του ἦταν γεμᾶτο ἀπὸ δηλητήριο· πετοῦσε ἔξω τὴν τριπλῆ γλῶσσά του, καὶ εἶχε τρεῖς σειρὲς δόντια. Διπλωνόταν καὶ ξαναδιπλωνόταν σὲ χίλιες κουλοῦρες καὶ ἔκανε πελώρια πηδήματα, πότε πρὸς τὰ ἐδῶ, πότε πρὸς τὰ ἐκεῖ».

Οἱ ἀτυχεῖς σύντροφοι τοῦ Κάδμου εὑρῆκαν πολὺ συντόμως τὸν

Ὁ Θησεὺς ἀγωνιζόμενος κατὰ τοῦ Μινωταύρου.
(Ἀττικὸς ἀμφορεύς. Μουσεῖον τοῦ Λούβρου. Παρίσιοι)

θάνατον, ὅταν δὲ ὁ ἥρως, λόγῳ τῆς ἀπουσίας των, ἤρχισε νὰ τοὺς ἀναζητῇ, εὑρέθη, μὲ τὴν σειράν του, ἀντιμέτωπος τοῦ δράκοντος. Φοβερὰ σύγκρουσις ἐπηκολούθησεν. Εἰς τὴν ἀρχήν, ὁ Κάδμος ἀπεπειράθη νὰ καταπλακώσῃ τὸν δράκοντα μὲ ἕνα βράχον. Δὲν κατώρθωσε ὅμως οὔτε νὰ πληγώσῃ τὸ τέρας. Ἐπετέθη, κατόπιν ἐναντίον του μὲ τὸ ἀκόντιον, καί, εἰς κάποιαν στιγμήν, ἐπέτυχε νὰ τὸ ἐμπήξῃ εἰς τὸν λαιμὸν τοῦ δράκοντος. Πιέζων συνεχῶς τὸ ὅπλον του μέσα εἰς τὴν πληγήν, ἠνάγκασε τὸ τέρας νὰ

ὑποχωρῆ, «ὥς ὅτου ἡ ράχη του προσέκρουσε σὲ μιὰ βαλανιδιά· τὸ ἀκόντιο, τότε, ἐτρύπησε τὸ κεφάλι τοῦ δράκοντος καὶ καρφώθηκε στὸ δέντρο. Ἡ βαλανιδιὰ ἐλύγισε ἀπὸ τὸ βάρος του... Καθὼς ὁ ἥρως κοιτοῦσε τὸ νικημένο ἐχθρό του, ἔξαφνα ἀκούσθηκε μιὰ φωνή. Ἄγνωστο ἀπὸ ποῦ ἐρχόταν. Καὶ ἡ φωνὴ ἐκείνη ἔλεγε: Γιατί, γιὲ τοῦ Ἀγήνορα, κοιτᾶς τὸ ἑρπετὸ ποὺ σκότωσες· Κ' ἐσύ, μιὰ μέρα, θὰ πάρῃς τέτοια μορφή».

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐπενέβη ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ὑπέδειξεν εἰς τὸν Κάδμον τί ὤφειλε νὰ πράξῃ. «Τὸν διέταξε νὰ σκάψῃ τὸ χῶμα καὶ νὰ θάψῃ τὰ δόντια τοῦ δράκοντος. Ἀπὸ τὰ δόντια ἐκεῖνα θὰ φύτρωνε ἕνας καινούργιος λαός.

»Ὁ ἥρως ὑπάκουσε. Ὤργωσε μὲ τὸ ἄροτρο τὴ γῆ καί, σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴ τῆς θεᾶς, ἔσπειρε τὰ δόντια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα θὰ φύτρωναν ἄνθρωποι. Καὶ νά, ἀπίστευτο θαῦμα, τὸ χῶμα ἄρχισε νὰ σαλεύῃ· μέσα ἀπὸ τὰ αὐλάκια πρόβαλε πρῶτα ἕνα δάσος ἀπὸ δόρατα· ἔπειτα φάνηκαν περικεφαλαῖες μὲ ἀστραφτερὲς ἱππουρίδες, ἔπειτα ὦμοι, χέρια φορτωμένα μὲ βέλη, ὁλόκληρη σοδειὸ ἀπὸ ἄνδρες ἀσπιδοφόρους.

»Φοβισμένος ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση τοῦ νέου ἐχθροῦ, ὁ Κάδμος ἑτοιμαζόταν νὰ πάρῃ τὰ ὅπλα του, ὅταν ἕνας ἀπὸ τοὺς γιοὺς ἐκείνους τῆς γῆς τοῦ φώναξε: «—Ἄφισε τὰ ὅπλα σου, καὶ μὴ ἀνακατευθῇς στὸ δικό μας ἐμφύλιο πόλεμο». Καί, λέγοντας αὐτά, ἐχτύπησε μὲ τὸ φοβερὸ σπαθί του τὸν πλησιέστερο ἀδελφό του· μὲ τὴ σειρά του, ὅμως, ἔπεσε κι αὐτὸς χτυπημένος ἀπὸ ἕνα ἀκόντιο, ποὺ τοῦ εἶχαν ρίξει ἀπὸ μακρυά. Μὰ οὔτε ἐκεῖνος ποὺ τὸν ἐσκότωσε δὲν ἔζησε πολύ. Σὲ λίγο παρέδωσε κι αὐτὸς τὴν πνοὴ τῆς ζωῆς, ποὺ μόλις εἶχε λάβει.

»Ἡ ἴδια μανία κατεῖχε καὶ τοὺς ἄλλους, καί, στὸν ἐμφύλιο πόλεμό τους, οἱ ἀδελφοὶ ἐκεῖνοι, ποὺ μόλις εἶχαν γεννηθῆ, ἐσκότωναν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς νεαροὺς πολεμιστές, ποὺ ἡ μοῖρα τοὺς εἶχε ὁρίσει τόσο σύντομη ζωή, ἦσαν κιόλας νεκροί. Πέντε μόνο ἀπόμεναν· ἕνας ἀπ' αὐτοὺς ἦταν καὶ ὁ Ἐχίων. Ὑπακούοντας στὴν Ἀθηνᾶ, ὁ Ἐχίων κατέθεσε τὰ ὅπλα του, καὶ συνωμολόγησε μὲ τοὺς ἀδελφούς του εἰρήνη καὶ ἀμοιβαία φιλία. Καὶ οἱ πέντε ἔγιναν συνεργάτες τοῦ Κάδμου, ὅταν ἀπεφάσισε, ἐκτελώντας τὸν χρησμὸ τοῦ Ἀπόλλωνος, νὰ ἱδρύσῃ πολιτεία».

Ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος ἀναφέρει τὰ ὀνόματα τῶν πέντε διασωθέντων γιγάντων: Ἐχίων, Οὐδαῖος, Χθόνιος, Ὑπερήνωρ καὶ Πέλωρ. Ἀπὸ τοὺς πέντε αὐτοὺς «Σπαρτοὺς» κατήγοντο, ὅπως ἐπιστεύετο, οἱ Θηβαῖοι. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀκρόπολιν, ποὺ ἔκτισεν ὁ Κάδμος αὕτη ὠνομάσθη Καδμεία.

Πρὸς ἐξαγνισμόν του ἀπὸ τὸν φόνον τοῦ δράκοντος, ὁ ὁποῖος ἦτο υἱὸς τοῦ Ἄρεως, ὁ ἥρως ὑπεχρεώθη νὰ τεθῇ ἐπὶ ἓν ἔτος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ θεοῦ τοῦ πολέμου. Αὐτός, ὅμως, δὲν ἐμνησικάκισεν ἐναντίον του, τοῦ ἔδωσε μάλιστα ὡς σύζυγον τὴν κόρην του Ἁρμονίαν, μητέρα τῆς ὁποίας ἦτο ἡ Ἀφροδίτη. Ὅλοι οἱ θεοὶ παρέστησαν εἰς τοὺς γάμους καὶ ἔδωσαν εἰς τὴν Ἁρμονίαν

Αἱ Εὐμενίδες.
(Ἑλληνικὸς κρατήρ. Μουσεῖον τοῦ Λούβρου. Παρίσιοι)

πλουσιώτατα δῶρα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἕνα πέπλον καὶ ἓν περιδέραιον. Μερικοὶ συγγραφεῖς λέγουν ὅτι τὸ περιδέραιον, ἔργον τοῦ Ἡφαίστου καὶ τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ ἀποβῇ μοιραῖον εἰς ὅλους τοὺς ἰδιοκτήτας του, προσεφέρθη εἰς τὴν Ἁρμονίαν ἀπὸ τὴν Ἀθηνᾶν. Ἄλλοι λέγουν ὅτι προσεφέρθη ἀπὸ τὴν Ἀφροδίτην. Κατὰ τρίτην ἐκδοχήν, τὸ προσέφερεν ὁ Κάδμος, ὁ ὁποῖος τὸ εἶχεν ἀπὸ τὴν μητέρα του Εὐρώπην, δῶρον τοῦ Διὸς εἰς ἐκείνην.

Ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἀπόλλωνος, αἱ Μοῦσαι καὶ αἱ Χάριτες ἐτραγούδησαν εἰς τὸ συμπόσιον, ποὺ ἐδόθη πρὸς τιμὴν τῶν νεονύμφων, ὁ δὲ Παυσανίας διηγεῖται ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἐπεδεικνύετο εἰς τὴν Καδμείαν τὸ μέρος, ὅπου εἶχον ἀκουσθῆ αἱ φωναὶ τῶν Μουσῶν. Ὁ ἴδιος συγγραφεὺς λέγει ὅτι ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν Ἀμυκλῶν εἰκονίζοντο οἱ θεοὶ προσφέροντες τὰ δῶρά των εἰς τὴν Ἁρμονίαν.

Αἱ θυγατέρες τοῦ Κάδμου

Ὁ Κάδμος καὶ ἡ Ἁρμονία ἀπέκτησαν ἕνα υἱόν, τὸν Πολύδωρον, ὁ ὁποῖος δὲν ἀφῆκεν κανὲν ἴχνος εἰς τὴν μυθολογίαν, καὶ τέσσαρας θυγατέρας, τὰς Ἰνώ, Σεμέλην, Ἀγαύην καὶ Αὐτονόην, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν ἡρωΐδες τραγικῶν περιπετειῶν.

Ἔχομεν ἤδη διηγηθῆ τὴν ἱστορίαν τῆς Σεμέλης, ἡ ὁποία, ἐπειδὴ ἔγινεν ἐρωμένη τοῦ Διός, ἐπέσυρεν ἐναντίον της τὴν ὀργὴν τοῦ συζύγου της. Ἡ Ἥρα, ἄλλωστε, δὲν ἐφείσθη οὔτε τῆς Ἰνοῦς, συζύγου τοῦ Ἀθάμαντος, ἡ ὁποία παρέλαβεν ἀπὸ τὸν Ἑρμῆν τὸν Διόνυσον, νήπιον ἀκόμη, καὶ ἐδέχθη νὰ τὸ ἀναθρέψη ὡς κόρην. Ἡ θεὰ ἔκαμε τὴν Ἰνὼ καὶ τὸν σύζυγόν της νὰ παραφρονήσουν.

Ὁ Ἀθάμας, νομίζων ὅτι ὁ υἱός του Λέαρχος ἦτο ἔλαφος, τὸν ἐφόνευσε, ἡ δὲ Ἰνὼ ἔρριψε τὸν ἄλλον υἱόν των, τὸν Μελικέρτην, μέσα σὲ βραστὸ νερό, κατόπιν δέ, κρατοῦσα τὸ πτῶμα του, ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐπνίγη.

Ὑπὸ τὸ ὄνομα Λευκοθέα, ἡ Ἰνὼ ἔγινε θαλασσία θεότης. Ἕνα δελφίνι μετέφερε τὰ σώματα τῆς Ἰνοῦς καὶ τοῦ παιδιοῦ της εἰς τὴν ἀκτὴν τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, ὅπου ὁ Σίσυφος ἵδρυσε πρὸς τιμήν των τὰ Ἴσθμια. Οἱ Μεγαρεῖς, ἐξ ἄλλου, ἰσχυρίζοντο ὅτι τὰ δύο πτώματα εἶχαν περισυλλεγῆ εἰς τὰς ἰδικάς των ἀκτάς, καὶ ὅτι αἱ κόραι τοῦ Κλήσωνος, υἱοῦ τοῦ Λέλεγος, τὰ ἐνεταφίασαν εἰς τὸ ἔδαφός των. Φαίνεται ὅτι ἐκεῖ ἡ Ἰνὼ ἐπωνομάσθη Λευκοθέα.

Εἰς τὰ Μέγαρα ὑπῆρχεν ἡρῷον πρὸς τιμήν της, ὅπου ἐτελοῦντο κάθε χρόνο θυσίαι. Ὁ δὲ Παυσανίας, λέγει ὅτι εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Λακωνίας, μία πηγή, πλησίον τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς, ἦτο ἀφιερωμένη εἰς τὴν Ἰνώ, ὡς θεότητα θαλασσίαν προικισμένην μὲ τὸ χάρισμα τῆς προφητείας, καὶ ὅτι εἰς Πρασιὰς ἐπεδεικνύετο τὸ σπήλαιον, ὅπου ἡ ἀδελφὴ τῆς Σεμέλης εἶχε ἐγκαταστήσει τὸν Διόνυσον, ὅταν ἦτο ἀκόμη μικρός. Τέλος, οἱ Μεσσήνιοι ἰσχυρίζοντο ὅτι ἡ Ἰνὼ εἶχεν ἀποβιβασθῆ, ὡς θεά, εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Κορώνης. Ἴχνη τῆς λατρείας τῆς Λευκοθέας συναντῶνται εἰς

πολλὰ σημεῖα τῶν ἑλληνικῶν ἀκτῶν, ἰδιαιτέρως εἰς τὴν Ρόδον, ὅπου ἐπιστεύετο ὅτι ἦτο κόρη ὄχι τοῦ Κάδμου ἀλλὰ τῶν Τελχίνων.

Ἡ Αὐτονόη ἔγινε σύζυγος τοῦ Ἀρισταίου. Ὁ υἱός των Ἀκταίων, ὅπως εἴδομεν εἰς ἄλλο κεφάλαιον, ἐπέσυρεν τὴν ὀργὴν τῆς Ἀρτέμιδος, ἡ ὁποία τὸν μετεμόρφωσεν εἰς ἔλαφον· ὑπὸ τὴν μορφὴν αὐτὴν τὸν κατεσπάραξαν οἱ ἴδιοί του κῦνες. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ἀγαύην, σύζυγον τοῦ Ἐχίωνος, ἡ μοῖρά της δὲν ὑπῆρξεν ὀλιγώτερον τραγική. Ἡ νέα, ὅπως ἐπιστεύετο, διέδιδεν ὅτι ἡ ἀδελφή της Σεμέλη εἶχε κεραυνοβοληθῇ διότι ἐκαυχᾶτο ὅτι ἔφερεν εἰς τὰ σπλάγχνα της τὸν καρπὸν τῶν ἐρώτων της μὲ τὸν Δία. Ὁ Διόνυσος ἐξεδικήθη τὴν συκοφάντιδα τῆς μητρός του. Ὅταν ἐπῆγεν εἰς τὰς Θήβας, ὅπου ἐβασίλευε, τότε, ὁ Πενθεύς, υἱὸς τῆς Ἀγαύης καὶ τοῦ Ἐχίωνος, παρέσυρε τὰς Θηβαίας εἰς ὀργιαστικὴν τελετὴν ἐπὶ τοῦ Κιθαιρῶνος. Ὁ Πενθεύς, ποὺ ἠθέλησε νὰ παρακολουθήσῃ κρυφὰ τὸν τελετὴν ἀνεκαλύφθη καὶ κατεσπαράχθη ἀπὸ τὴν μητέρα του, ἡ ὁποία τὴν ἐξέλαβεν ὡς ἄγριον ζῶον. Εἰς τὸ φρικτὸν ἔργον, ἡ Αὐτονόη ἐβοήθησε σημαντικῶς τὴν ἀδελφήν της.

Ἡ σειρὰ τῶν μεγάλων ἀτυχιῶν ποὺ ἐπέπεσαν κατὰ τῆς οἰκογενείας του, ἐπροκάλεσε, κατὰ τὸν μῦθον, εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Κάδμου βαθεῖαν ἀποστροφὴν κατὰ τῆς πόλεως ποὺ εἶχεν ἱδρύσει. Ἀπεφάσισε, λοιπὸν νὰ ἐκπατρισθῇ καί, κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον τὸν Ἀθηναῖον, κατέφυγεν εἰς τοὺς Ἐγχελάνας, οἱ ὁποῖοι, τότε, εὑρίσκοντο εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν.

Ἐπειδὴ τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν τοὺς εἶχεν εἴπει ὅτι θὰ ἐνικοῦσαν ἐὰν ἀνηγόρευαν ἀρχηγούς των τὸν Κάδμον καὶ τὴν Ἁρμονίαν, οἱ Ἐγχελᾶνες τοὺς παρέδωσαν τὴν ἡγεσίαν τοῦ στρατεύματός των, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ νικήσουν τοὺς Ἰλλυριούς. Κατόπιν τούτου, ὁ Κάδμος ἔγινε βασιλεὺς τῆς χώρας, ὠνόμασε δὲ Ἰλλυρικὸν τὸν υἱὸν ποὺ ἀπέκτησεν ἐκεῖ.

Ἕνας ἀρχαῖος συγγραφεὺς λέγει ὅτι ἡ Ἀγαύη εἶχε συνοδεύσει τοὺς γονεῖς της εἰς τὴν ἐξορίαν. «Ἡ δύστυχη Ἀγαύη φορτώθηκε, ὅταν ἔφυγε, τὸν πατέρα της Κάδμο, πού, λόγῳ τῆς ἡλικίας του, μόλις μποροῦσε νὰ κινηθῇ. Φαινόταν ὑπερήφανη γιὰ τὸ φορτίο της». Κατὰ τὸ Ὑγῖνον, ἡ Ἀγαύη συνέβαλε σημαντικῶς εἰς τὴν ἧτταν τῶν Ἰλλυριῶν, τῶν ὁποίων τὸν βασιλέα Λυκοθέρσην ἐφόνευσεν ἡ ἰδία.

Κάδμου θάνατος

Ὁ Κάδμος καὶ ἡ Ἁρμονία ἐξεμέτρησαν τὴν ἀθλίαν των ὕπαρξιν εἰς τὴν Ἰλλυρίαν. Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον, μετεμορφώθησαν

εἰς ἑρπετά, οἱ δὲ θεοὶ τοὺς ἔδωσαν θέσιν εἰς τὰ Ἠλύσια Πεδία. Ὁ Ὀβίδιος παρουσιάζει τοὺς δύο συζύγους, γέροντας καὶ δυστυχεῖς, ἀναπολοῦντας τὰς συμφορὰς ποὺ ἔπληξαν τὴν οἰκογένειάν των.

«Νὰ ἦταν ἄραγε ἀφιερωμένος σὲ κάποιο θεὸ—λέγει ὁ Κάδμος—ὁ δράκων ποὺ τρύπησα μὲ τὸ ἀκόντιό μου καὶ ποὺ ἔσπειρα τὰ δόντια του στὴ γῆ, πρώτη φορὰ ὀργωμένη γιὰ παρόμοια σπορά; Ἂν, γιὰ νὰ τὸν ἐκδικηθοῦν, δὲν σταμάτησε ἡ φοβερὴ μνησικακία τῶν θεῶν, ἂς γίνω φίδι. Εἶπε, καὶ νά, τὰ μέλη του

Ἁρπαγὴ τῆς Ἑλένης ὑπὸ τοῦ Θησέως καὶ τοῦ Πειρίθου.
(Τυρρηνικὸς ἀμφορεύς)

ἀρχίζουν νὰ παίρνουν φιδίσιο σχῆμα. Τὸ δέρμα του σκληρύνεται καὶ σκεπάζεται μὲ φολίδες, τὰ μαῦρα πλευρά του γεμίζουν γαλάζιες κηλῖδες. Πέφτει μὲ τὸ στῆθος στὸ χῶμα καὶ ἕρπει· τὰ πόδια του ἑνώνονται, κολλοῦν καὶ μεταβάλλονται σιγὰ σιγὰ σὲ εὐλύγιστο καὶ αἰχμηρὸ κεντρί.

»Ἔχει ἀκόμα χέρια, καὶ τὰ ἁπλώνει στὴ σύντροφό του, ἐνῶ τὰ δάκρυα τρέχουν στὸ πρόσωπό του, ποὺ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἀνθρώπινο: «—Πλησίασε, γυναῖκα μου, πλησίασε, δυστυχισμένη! Ὅσο μένει ἀκόμη κάτι ἀπὸ μένα, ἄγγιξε, πάρε τὸ χέρι μου, γιατὶ μοῦ μένει ἀκόμη ἕνα χέρι, δὲν ἔγινα ἀκόμη ὁλόκληρος φίδι». Θέλει νὰ συνεχίση, μὰ ξαφνικὰ ἡ γλῶσσά του σχίζεται

σὲ δυό· θέλει νὰ μιλήση, μὰ δὲν μπορεῖ, ἀντὶ νὰ λέη λόγια, σφυρίζει· μόνο αὐτὴ ἡ φωνὴ τοῦ ἔμεινε. Τὴν ἴδια μεταμόρφωση ἔπαθε καὶ ἡ Ἁρμονία. Ὁ Ζεύς, ὅμως, τοὺς συμπόνεσε, καὶ μεταφερθήκανε κ' οἱ δυὸ στὰ Ἠλύσια Πεδία».

Ὁ Κάδμος εἰς τὴν Σαμοθρᾴκην, τὴν Ρόδον καὶ τὴν Θρᾴκην

Κατὰ τὸν Διόδωρον τὸν Σικελιώτην, ὁ γάμος τοῦ Κάδμου καὶ τῆς Ἁρμονίας δὲν ἔγινεν εἰς τὰς Θήβας ἀλλὰ εἰς τὴν Σαμοθρᾴ-

Θησεὺς καὶ Ἀντιόπη.
(Μετόπη Θησαυροῦ τῶν Ἀθηναίων ἐν Δελφοῖς)

κην. «Ὁ Κάδμος, ὁ γιὸς τοῦ Ἀγήνορος, πῆγε στὴ Σαμοθρᾴκη, ἐμυήθη καὶ παντρεύθηκε τὴν Ἁρμονία, κόρη τοῦ Ἰασίωνος καὶ ὄχι, ὅπως ἰσχυρίζονται οἱ Ἕλληνες μυθογράφοι, τοῦ Ἄρεως. Στὸ γάμο τους ἔγινε συμπόσιο, τὸ πρῶτο στὸ ὁποῖο πῆραν μέρος καὶ οἱ θεοί. Ἡ Δήμητρα, ἐρωτευμένη μὲ τὸν Ἰασίωνα, ἔφερε γιὰ γαμήλιο δῶρο, τὸ στάρι, ὁ Ἑρμῆς τὴ λύρα, ἡ Ἀθηνᾶ τὸ περίφημο περιδέραιό της, ἕναν πέπλο καὶ φλογέρες. Ἡ Ἠλέκτρα ἔφερε τὰ ὄργανα, μὲ τὰ ὁποῖα τελοῦνται τὰ μυστήρια τῆς μεγάλης μητέρας τῶν θεῶν, τὰ κύμβαλα καὶ τὰ τύμπανα τῶν ὀργίων. Ὁ

Ἀπόλλων ἔπαιξε μὲ τὴ λύρα του, οἱ Μοῦσες μὲ τὶς φλογέρες τους, καὶ οἱ ἄλλοι θεοὶ ἐτόνισαν τὴ μεγαλοπρέπεια τοῦ γάμου μὲ ἐκδηλώσεις χαρᾶς». Εἰς τὴν Σαμοθράκην ἐπιστεύετο ὅτι ἡ Ἁρμονία ἦτο κόρη τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀτλαντίδος Ἠλέκτρας καὶ ὅτι εἶχεν ἀνατραφῆ ἀπὸ τὸν Κάδμον, βοηθούμενον ἀπὸ τὴν Ἀθηνᾶν.

Ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης ὁμιλεῖ ἐπίσης διὰ τὴν διάβασιν τοῦ Κάδμου ἀπὸ τὴν Ρόδον. «Ἐπειδὴ συνήντησε, στὸ ταξίδι του, φοβερὴ τρικυμία, ἔταξε στὸν Ποσειδῶνα νὰ κτίσῃ ναὸ πρὸς τιμήν του. Ἔτσι ἔκτισε αὐτὸν τὸ ναὸ στὴ Ρόδο, καὶ ἄφισε μερικοὺς Φοίνικες γιὰ τὴν ὑπηρεσία του. Ἐτίμησε, ἐπίσης, μὲ ἀναθήματα τὴ Λινδία Ἀθηνᾶ. Ἀνάμεσα σ' αὐτὰ ἦτο καὶ μιὰ θαυμάσια λεκάνη ἀπὸ ὀρείχαλκο, κατασκευασμένη σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχαϊκὴ τεχνοτροπία. Ἐπάνω της ἦταν χαραγμένη μιὰ ἐπιγραφὴ μὲ φοινικικοὺς χαρακτῆρες, πού, καθὼς λένε, εἶχαν ἤδη μεταφερθῆ ἀπὸ τὴ Φοινίκη στὴν Ἑλλάδα».

Κατὰ τὴν διάβασίν του ἀπὸ τὴν Θράκην, ὁ Κάδμος, σύμφωνα μὲ μερικοὺς συγγραφεῖς, ἄρχισε τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν κοιτασμάτων χρυσοῦ τοῦ Παγγαίου. Εἰσήγαγε, ἔτσι, εἰς τὴν Εὐρώπην, τὴν τεχνικὴν τῆς ἐξορύξεως μετάλλων. Ὁ Κάδμος, ἐπίσης, σύμφωνα μὲ τὴν παράδοσιν, εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ φοινικικὸν ἀλφάβητον.

II. ΑΜΦΙΩΝ ΚΑΙ ΖΗΘΟΣ

Αἱ Νιοβίδες. Ἡ ἔνδοξος καταγωγή

Σύμφωνα μὲ μῦθον ἀναφερόμενον ἀπὸ νεώτερον χρονογράφον, ὁ Κάδμος δὲν ἔφυγεν ἑκουσίως ἀπὸ τὰς Θήβας, ἀλλ' ἐξεδιώχθη ἀπὸ δυὸ νέους, τὸν Ἀμφίωνα καὶ τὸν Ζῆθον. Αὐτοὶ ἦσαν παιδιὰ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀντιόπης, κόρης εἴτε τοῦ θεοῦ ποταμοῦ Ἀσωποῦ, εἴτε τοῦ Θηβαίου Νυκτέως. Ἔχομεν ἤδη διηγηθῆ πῶς ἡ Ἀντιόπη ἔγινεν ἐρωμένη τοῦ Διός, ὁ ὁποῖος τὴν ἠγάπησε διὰ τὴν ὑπέροχον καλλονήν της. Ὅταν ὁ Νυκτεὺς τὸ ἔμαθε ἠθέλησε νὰ τιμωρήσῃ τὴν κόρην του. Αὐτή, φοβουμένη τὴν πατρικὴν ὀργήν, ἔφυγεν. Εἰς τὸν δρόμον της συνήντησε τὸν Ἐποπέα, βασιλέα τῆς Σικυῶνος, ὁ ὁποῖος τὴν ἐδέχθη μὲ καλωσύνην καί, εἰς τὸ τέλος, τὴν ἐνυμφεύθη. Ὁ Νυκτεύς, κατόπιν τούτου, ἀπέθανεν ἀπὸ θλῖψιν, κατ' ἄλλους δὲ ηὐτοκτόνησε. Προτοῦ ἀποθάνῃ, ὅμως, συνέστησεν εἰς τὸν ἀδελφόν του Λύκον, ὁ ὁποῖος ἔμελλε νὰ τὸν διαδεχθῆ εἰς τὸν θρόνον, νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ ἔργον του καὶ νὰ τιμωρήσῃ τὴν Ἀντιόπην. Ὅταν ἔγινε βασιλεύς, ὁ Λύκος ἐπετέθη κατὰ τῶν Σικυωνίων, ἐφόνευσε τὸν Ἐποπέα καὶ ἐπῆρε μαζί

του δεσμίαν τὴν Ἀντιόπην. Καθ' ὁδόν, καὶ ἐνῷ διήρχοντο τὸν Κιθαιρῶνα, τὸ θῦμα τοῦ Διὸς ἐγέννησε δίδυμα, τὰ ὁποῖα καὶ ἐγκατέλειψεν εἰς τὸ βουνό. Ἐκεῖ τὰ περισυνέλεξεν ἕνας βοσκός. Αὐτὸς τοὺς ἔδωσε τὰ ὀνόματα Ἀμφίων καὶ Ζῆθος. Ἐν συνε-

Ἡρακλῆς καὶ ἥρωες.
(Κρατὴρ ἐξ Orvieto. Μουσεῖον τοῦ Λούβρου. Παρίσιοι)

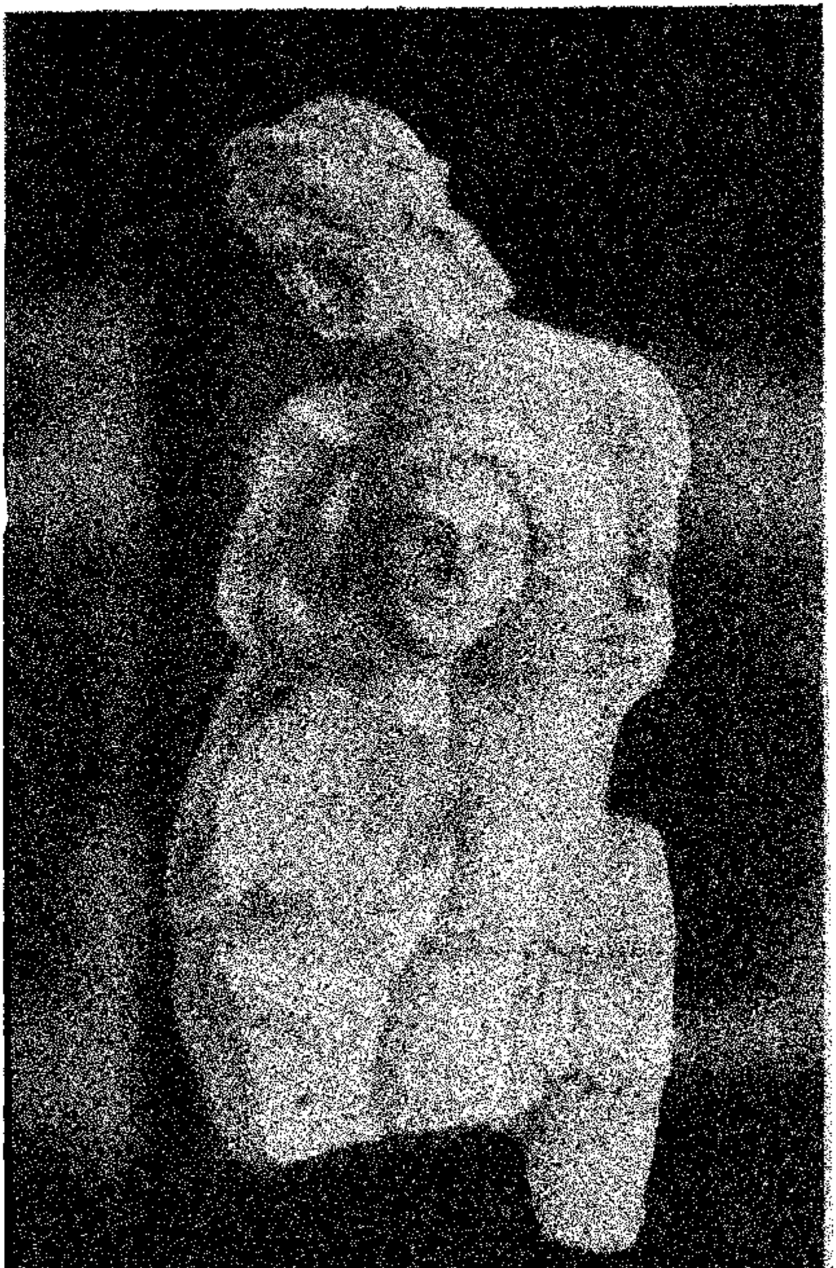
χείᾳ, ἐπιτηρουμένη αὐστηρῶς ἀπὸ τὴν Δίρκην, σύζυγον τοῦ Λύκου, ἡ Ἀντιόπη διῆγεν ἀθλίαν ζωήν, ἕως ὅτου μίαν ἡμέραν, χάρις ἀσφαλῶς εἰς ἐπέμβασιν τοῦ Διός, αἱ ἀλυσίδες της ἐκόπησαν καὶ ἔπεσαν μόναι των. Κατὰ τὴν φυγήν της, ἔφθασεν εἰς

τὸ μέρος ὅπου τὰ παιδιά της, ἄνδρες πλέον, ἐζοῦσαν μαζὶ μὲ τοὺς βοσκούς. Ὁ Ζῆθος, νομίζων ὅτι ἐπρόκειτο περὶ δούλης φυγάδος, τὴν ἔδιωξε, παρὰ τὰς ἱκεσίας της. Ἐν τῷ μεταξύ, ἡ Δίρκη, ἡ ὁποία εἶχεν ἔλθει μαζὶ μὲ ἄλλας γυναῖκας εἰς τὸν Κιθαιρῶνα, διὰ νὰ τελέσουν τὴν ὀργιαστικὴν λατρείαν τοῦ Διονύσου, συνήντησε τὴν Ἀντιόπην καὶ τὴν ἐπῆρε μαζί της διὰ νὰ τὴν θανατώσῃ. Τότε ὁ βοσκὸς ποὺ εἶχεν ἀναθρέψει τὸν Ἀμφίονα καὶ τὸν Ζῆθον τοὺς ἀπεκάλυψεν ὅτι ἡ Ἀντιόπη ἦτο ἡ μητέρα των. Εὐθὺς ἀμέσως οἱ δύο ἀδελφοὶ ἔσπευσαν πρὸς συνάντησιν τῆς Δίρκης, ἀπὸ τὴν ὁποίαν καὶ ἀπέσπασαν τὸ θῦμά της. Ἐν συνεχείᾳ ἔδεσαν τὴν Δίρκην ἀπὸ τὰ μαλλιὰ εἰς τὰ κέρατα ἀγρίου ταύρου καὶ ἔρριψαν, ἀφοῦ ἐξέπνευσε, τὸ πτῶμά της εἰς μίαν πηγήν. Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον τὸν Ἀθηναῖον, εἰς τὴν σύγκρουσιν αὐτὴν ἐφονεύθη καὶ ὁ Λύκος. Ἕνας ἄλλος συγγραφεὺς λέγει ὅτι διεσώθη χάρις εἰς τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Ἑρμοῦ, καὶ ὅτι ἐγκατέλειψεν εἰς τὸν Ἀμφίονα τὴν κυριαρχίαν τῶν Θηβῶν.

Ὅσον διὰ τὴν Ἀντιόπην, ποὺ ὁ Διόνυσος τὴν ἔκαμε νὰ παραφρονήσῃ, περιεπλανήθη παντοῦ, ἕως ὅτου συνήντησεν εἰς τὴν Τιθορέαν τὸν Φῶκον, ὁ ὁποῖος τὴν ἔκαμε καλὰ καὶ τὴν ἐνυμφεύθη.

Αἱ διηγήσεις τοῦ Παυσανίου καὶ τοῦ Ὑγίνου, σχετικῶς μὲ τὴν Ἀντιόπην καὶ τὴν γέννησιν τῶν δύο υἱῶν της, διαφέρουν κάπως μεταξύ των. Κατὰ τὸν συγγραφέα τῆς «Περιηγήσεως τῆς Ἑλλάδος», ὁ Ἐποπεύς, ἀπήγαγε τὴν Ἀντιόπην ἀπὸ τὰς Θήβας, ὁ δὲ Νυκτεὺς ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Σικυωνίων διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὴν προσβολήν. Ἡττημένος καὶ θανασίμως πληγωμένος, ἀνέθεσε τὴν συνέχισιν τοῦ ἀγῶνος κατὰ τοῦ Ἐποπέως εἰς τὸν ἀδελφόν του Λύκον. Ἐπειδή, ὅμως, καὶ ὁ Ἐποπεὺς ὑπέκυψεν εἰς τὰ τραύματά του, ὁ δὲ διάδοχός του Λαμέδων παρέδωσεν οἰκειοθελῶς τὴν Ἀντιόπην, ὁ πόλεμος μεταξὺ Θηβαίων καὶ Σικυωνίων ἐσταμάτησε. Κατὰ τὴν εἰς Θήβας ἐπιστροφήν, ἡ Ἀντιόπη ἐγέννησε τὰ δίδυμα Ἀμφίονα καὶ Ζῆθον μέσα εἰς ἕνα σπήλαιον πλησίον τῶν Ἐλευθερῶν. Ὄχι μακρὰν ἀπὸ ἐκεῖ, ὑπῆρχε πηγὴ εἰς τὴν ὁποίαν ὁ βοσκὸς ποὺ περισυνέλεξε τὰ δύο παιδιά, τὰ ἔλουσε.

Κατὰ τὸν Ὑγῖνον, ἡ Ἀντιόπη ἦτο σύζυγος τοῦ Ἐποπέως, ἐξεδιώχθη δὲ ἀπὸ αὐτόν, διότι τὸν εἶχεν ἀπατήσει μὲ τὸν Λύκον. Τότε ἀκριβῶς ἐπέσυρε τὴν προσοχὴν τοῦ Διὸς καὶ ἔγινεν ἐρωμένη του. Ἐν τῷ μεταξύ, ὁ Λύκος εἶχε νυμφευθῆ τὴν Δίρκην, αὐτὴ δὲ φοβουμένη μήπως ὁ σύζυγός της ἀγαποῦσε ἀκόμη τὴν Ἀντιόπην, τὴν ἔρριψεν εἰς τὰς φυλακάς, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἡ ἔγκλειστος κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ χάρις εἰς ἐπέμβασιν τοῦ Διός. Φεύγουσα διῆλθε διὰ τοῦ Κιθαιρῶνος, ὅπου καὶ ἐγέννησε. Τὰ δίδυμα, ἐγκα-

Θησεὺς καὶ Ἀντιόπη.
(Ἀέτωμα τοῦ ἐν Ἐρετρίᾳ ναοῦ τοῦ Δαφνηφόρου Ἀπόλλωνος)

ταλειφθέντα ἐκεῖ ἀπὸ τὴν μητέρα των, περισυνελέγησαν ἀπὸ βοσκούς, οἱ ὁποῖοι τοὺς ἔδωσαν τὰ ὀνόματα Ἀμφίων καὶ Ζῆθος.

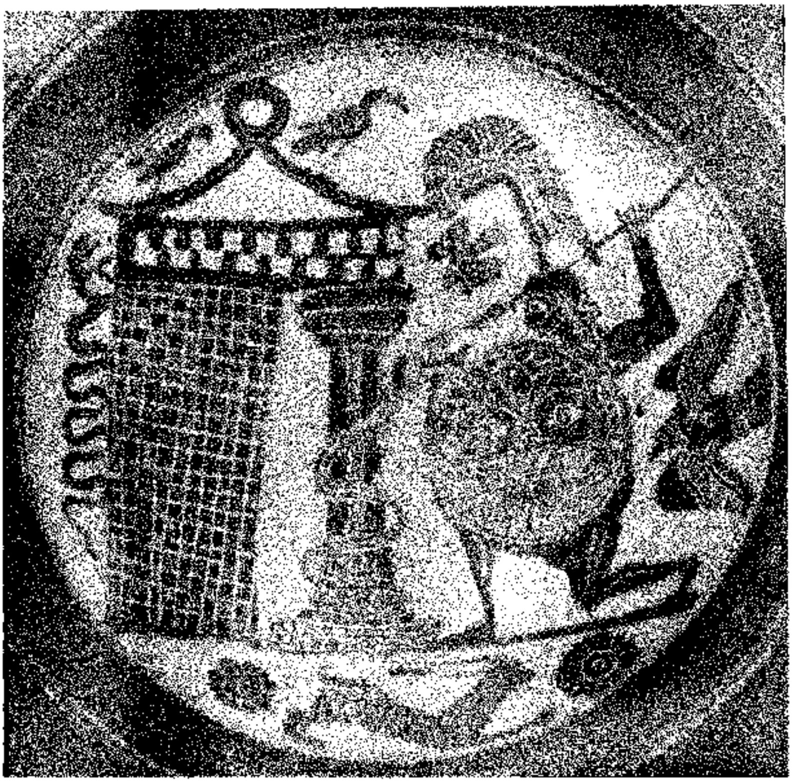
Οἱ δύο ἀδελφοὶ εἶχον ἐντελῶς διαφορετικοὺς χαρακτῆρας. Ὁ Ζῆθος, ἐπιδιδόμενος ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ κυνήγιον καὶ τὴν κτηνοτροφίαν, ἦτο κάπως ἄξεστος. Ὁ Ἀμφίων, ἀντιθέτως, φιλόμουσος καὶ τραγουδιστής, ἦτο ἄνθρωπος λεπτὸς καὶ αἰσθηματικός. Τὸν κατέτασσαν μεταξὺ τῶν μυθικῶν ἀοιδῶν Θαμύριδος, Λίνδου καὶ Ὀρφέως. Ἐλέγετο, μάλιστα, ὅτι ὁ Ἀπόλλων τοῦ εἶχε χαρίσει τὴν λύραν του, διότι εἶχεν ἀνεγείρει τὸν πρῶτον βωμὸν πρὸς τιμὴν τοῦ υἱοῦ τῆς Λητοῦς, καὶ ὅτι τὰ ζῷα καὶ οἱ βράχοι τὸν ἀκολουθοῦσαν γοητευμένοι ἀπὸ τὰς μελῳδίας του.

Ἐνῷ εἰς τὸν Κάδμον ἀπεδίδετο ἡ ἵδρυσις τῆς Καδμείας, τῆς ἀκροπόλεως τῶν Θηβῶν, εἰς τοὺς Ἀμφίονα καὶ Ζῆθον ἀπεδίδετο ἡ κατασκευὴ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως. «Οἱ δύο αὐτοὶ ἥρωες», λέγει ὁ Ὅμηρος, «ἵδρυσαν τὰς Θήβας καὶ ἔκτισαν τὰ τείχη των. Γιατί, μολονότι ἦσαν γενναῖοι, δὲν θὰ μποροῦσαν, χωρὶς ἰσχυροὺς πύργους, νὰ κατοικήσουν τὴν εὐρύχωρη πολιτεία». Ἐνῷ, ὅμως, ὁ Ζῆθος ἐχρησιμοποιοῦσεν ὅλας του τὰς δυνάμεις εἰς τὴν ἀποκοπὴν καὶ μεταφορὰν τῶν ὀγκολίθων, ποὺ ἐχρειάζοντο διὰ τὴν ἀνέγερσιν τῶν τειχῶν, ὁ Ἀμφίων, πού, ὅπως λέγει ὁ Ὁράτιος «ἔκανε μὲ τοὺς ἤχους τῆς λύρας του, τὶς πέτρες νὰ κινοῦνται», ἐπετύγχανε χωρὶς κόπον τὸ ἴδιον ἀποτέλεσμα. Ἡ πόλις εἶχεν ἑπτὰ πύλας, ὅπως ἡ λύρα τοῦ Ἀπόλλωνος εἶχεν ἑπτὰ χορδάς. Ὁ Ἀμφίων ἔδωσεν εἰς αὐτὰς τὰ ὀνόματα τῶν ἑπτὰ θυγατέρων του. Σημειωτέον, ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Ἐπιδαύρου ἰσχυρίζοντο ὅτι τὰ τείχη τῆς πόλεώς των εἶχον κατασκευασθῆ ἐπίσης ἀπὸ τὸν Ἀμφίονα.

Ὁ Ζῆθος ἐνυμφεύθη τὴν Ἀηδόνα, κόρην τοῦ Πανδάρεω, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀπέκτησεν ἕνα μόνον υἱόν, τὸν Ἴτυλον. Ἀντιθέτως, ἡ σύζυγος τοῦ Ἀμφίονος, ἡ Νιόβη, περὶ τῆς ὁποίας ὡμιλήσαμεν εἰς τὸ περὶ Ἀρτέμιδος κεφάλαιον, ἐγέννησε πολλὰ παιδιά. Ἀπὸ ζήλεια, ἡ Ἀηδὼν ἀπεφάσισε νὰ φονεύσῃ τὸν μεγαλύτερον υἱὸν τῆς Νιόβης, τὸν Ἀμαλέα, ὁ ὁποῖος ἐκοιμᾶτο εἰς τὸ ἴδιον δωμάτιον μὲ τὸν Ἴτυλον. Ἔκαμε λάθος, ὅμως, καὶ ἐφόνευσε τὸ δικό της παιδί. Ἀπαρηγόρητη γι' αὐτό, ἱκέτευσε τοὺς θεοὺς νὰ τὴ λυπηθοῦν, αὐτοὶ δὲ τὴν μετεμόρφωσαν εἰς ἀηδόνα. Ὁ Ὅμηρος, εἰς τὴν Ὀδύσσειαν, ὁμιλεῖ διὰ τὴν κόρην τοῦ Πανδάρεω, «μὲ τὰ πρασινωπὰ φτερά, πού, ὅταν γυρίζῃ ἡ ἄνοιξη, κελαϊδεῖ κρυμμένη στὶς πιὸ πυκνὲς φυλλωσιές... κλαίει ἀκόμη τὸν ἀγαπημένο της γιό, τὸν Ἴτυλό της, πού, κάποτε, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, τὸν ἐσκότωσε...».

Τὰ παιδιὰ τῆς Νιόβης

Σύμφωνα μὲ ἀρχαιοτάτην παράδοσιν, ὁ Ἀμφίων ἐνυμφεύθη τὴν Ἱππομέδουσαν. Σύμφωνα, ὅμως, μὲ τὴν πλέον διαδεδομένην ἐκδοχήν, ἐνυμφεύθη τὴν Νιόβην, κόρην τοῦ Ταντάλου, ἡ τραγικὴ μοῖρα τῆς ὁποίας ἐκτίθεται εἰς τὴν Ἰλιάδα. Ἀφοῦ συγκατετέθη νὰ παραδώσῃ εἰς τὸν Πρίαμον τὸ πτῶμα τοῦ υἱοῦ του Ἕκ-

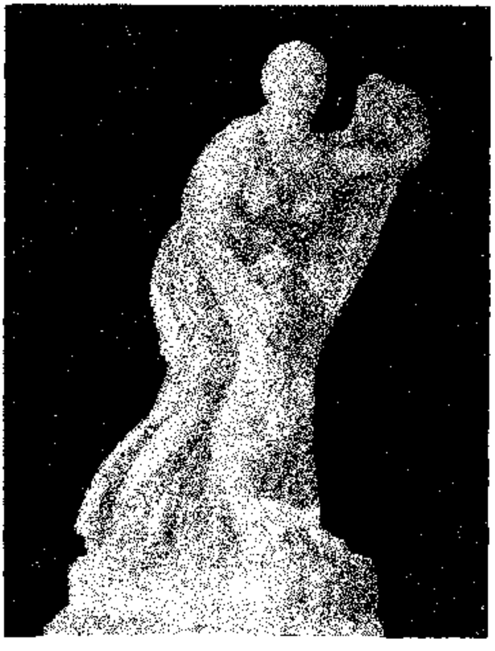

Ὁ Κάδμος ἀγωνιζόμενος κατὰ τοῦ δράκοντος.
(Κύπελλον τύπου κυρηναϊκοῦ. Μουσεῖον τοῦ Λούβρου. Παρίσιοι)

τορος, ὁ Ἀχιλλεὺς προσθέτει: «Καὶ τώρα, ἂς δειπνήσουμε! Ἀκόμη καὶ ἡ ὡραία Νιόβη σκέφθηκε νὰ φάῃ ὅταν, μέσα στὸ σπίτι της, τὰ δώδεκα παιδιά της, ἕξη κορίτσια κ' ἕξη ἀγόρια, στὸ ἄνθος τῆς νιότης τους, πεθάνανε χτυπημένα, τὰ κορίτσια ἀπὸ τὰ βέλη τῆς Ἀρτέμιδος καὶ οἱ νέοι ἀπὸ τ' ἀσημένιο τόξο τοῦ Ἀπόλ-

λωνος, πού ἐθύμωσαν ἐπειδὴ ἡ Νιόβη εἶχε προσβάλει τὴ μητέρα τους Λητώ, ὅταν καυχήθηκε λέγοντας: «Ἡ Λητὼ ἔκαμε μόνο δυὸ παιδιά, ἐνῷ ἐγὼ πολλά». Τὰ δυό, ὅμως, σκότωσαν τὰ πολλά.

»Ἐπὶ ἐννιὰ μέρες τὰ ματοβαμμένα πτώματα μέναν ὅπου εἶχαν πέσει. Κανεὶς δὲν τὰ ἔθαπτε, γιατὶ ὁ γιὸς τοῦ Κρόνου εἶχε μεταμορφώσει τὸ λαὸ σὲ πέτρες. Τὴ δέκατη μέρα, τὰ ἔθαψαν οἱ θεοί. Τότε, ἀπαυδησμένη ἀπὸ τοὺς θρήνους, ἡ μητέρα σκέφθηκε νὰ φάγῃ. Τώρα, ἐπάνω στὸ ἄγριο Σίπυλο, ἀνάμεσα στοὺς βράχους τῶν ἔρημων βουνῶν, ὅπου, καθὼς λένε, κατοικοῦν οἱ Νύμφες πού χορεύουν στὶς ὄχθες τοῦ Ἀχελῴου, ἡ Νιόβη, ἂν καὶ μεταμορφωμένη σὲ βράχο, αἰσθάνεται ἀκόμη τὶς πίκρες πού τῆς ἔστειλαν οἱ θεοί».

Ἡ Νιόβη μὲ τὴν νεωτέραν τῶν θυγατέρων της.
(Ἀρχαῖον μάρμαρον. Φλωρεντία. Galerie des Uffizi)

Τὴν λεπτομερεστέραν ἀφήγησιν τοῦ μύθου τῆς Νιόβης, τὴν δίδει ὁ Ὀβίδιος. Ἐπανευρίσκομεν εἰς αὐτήν, κάπως ἐξωραϊσμένα, τὰ κυριώτερα στοιχεῖα τοῦ μύθου, τὰ διάσπαρτα εἰς τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Ὁ ποιητὴς τῶν «Μεταμορφώσεων» λέγει ὅτι «ἡ κόρη τοῦ Τειρεσία, ἡ Μαντώ, πού μποροῦσε νὰ διαβάζῃ τὸ μέλλον, ἔτρεχε μιὰ μέρα, συνεπαρμένη ἀπὸ θεϊκὴ μανία, μέσα στοὺς δρόμους τῆς πόλεως, καὶ φώναζε: «—Θηβαῖοι, τρέξετε ὅλοι νὰ προσευχηθῆτε στὴ Λητὼ καὶ στὰ δυὸ παιδιά της, καὶ νὰ τοὺς προσφέρετε λιβανωτό, σύμβολο τῆς εὐλαβείας. Δέσετε στὰ μαλλιά σας κλαδιὰ δάφνης, ἡ Λητὼ σᾶς τὸ προστάζει μὲ τὴ φωνή μου».

Πάνω σ' αὐτά, φάνηκε ἡ Νιόβη καὶ ξέσπασε σὲ καυχησιολογίες· μίλησε γιὰ τὴν ἔνδοξη προέλευσή της, ἀνώτερη, καθὼς εἶπε, ἀπὸ τῆς μητέρας τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος, πού, ἐπὶ πλέον, δὲν εἶχε γεννήσει παρὰ μόνο δυὸ παιδιά, «μόλις τὸ ἕνα ἕβδομο—εἶπε—ἀπὸ ὅσα τὰ σπλάγχνα μου τοὺς ἔδωσαν ζωή... Στέκω πολὺ ψηλά, καὶ ἡ ἐχθρότητα δὲν μπορεῖ νὰ

Ὁ Κάδμος προστατευόμενος ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ δράκοντος.
(Νεάπολις, Ἐθνικὸν Μουσεῖον)

μὲ φθάση... Κι ἂν ἀκόμη ἔχανα μερικὰ ἀπὸ τὸ λαὸ αὐτὸ τῶν παιδιῶν, πάλι θὰ μοῦ μένανε περισσότερα ἀπὸ τὰ δυὸ ποὺ ἔχει ἡ Λητώ».

Ὠργισμένη ἡ μητέρα τῆς Ἀρτέμιδος καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος ζήτησε τότε ἀπὸ τὰ παιδιά της νὰ ἐκδικηθοῦν τὴν προσβολή. Οἱ δυὸ θεοὶ δὲν ἔχασαν στιγμή. Διαδοχικῶς, ὅλοι οἱ γιοὶ τῆς Νιόβης, ὁ Ἰσμηνός, ὁ Σίπυλος, ὁ Φαίδιμος, ὁ Τάνταλος, ὁ Ἀλφήνωρ, ὁ Δαμασίχθων, ὁ Ἰλιονεύς, χτυπήθηκαν ἀπὸ τὰ βέλη τοῦ Ἀπόλλωνος. Ὅλοι πέθαναν τὴν ἴδια στιγμή, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ἰλιονέα.

Βλέποντας τὸ θανατικό, ὁ Ἀμφίων ηὐτοκτόνησε. Ἡ Νιόβη, ὅμως, φώναξε στὴν ἐχθρά της: «—Χόρτασε ἀπὸ τὸν πόνο μου, σκληρὴ Λητώ. Χόρτασε ἀπὸ τὰ δάκρυά μου. Ἡ ἀμείλικτη καρδιά σου ἂς χαρῇ. Ἐφτὰ φορὲς πεθαίνω. Τί θρίαμβος, ἀδυσώπητη! Πρέπει νὰ χαίρεσαι γιὰ τὴ νίκη σου! Μά, ποιά νίκη; Μέσα στὴ δυστυχία μου, εἶμαι ἀκόμη πλουσιώτερή σου σὲ παιδιά. Ἔπειτα ἀπὸ τόσους θανάτους, σὲ νικῶ ἀκόμη!». Εἶπε, καὶ τὴν ἴδια στιγμὴ ἀντήχησε πάλι ἡ χορδὴ τοῦ τόξου. Ὅσοι τ' ἄκουσαν, ἀνατρίχιασαν ἀπὸ φρίκη. Μόνο ἡ Νιόβη ἔμενε ἀκλόνητη· ἡ περηφάνεια της μεγάλωνε μὲ τὶς δυστυχίες της. Στὸ αναμεταξύ, ντυμένες πένθιμα καὶ μὲ λυτὰ μαλλιά, οἱ κόρες της, ὄρθιες, παράστεκαν τοὺς ἀδελφούς των στὰ νεκρικὰ κρεβάτια τους. Ἡ πρώτη ποὺ χτυπήθηκε, θέλησε νὰ βγάλῃ τὸ σίδερο ποὺ εἶχε χωθῇ στὰ σπλάγχνα της· πέθανε κ' ἔπεσε ἐπάνω στὸν ἀδελφό της, ἀγκαλιάζοντάς τον. Μία ἄλλη, ἐνῷ προσπαθοῦσε νὰ παρηγορήσῃ τὴ μητέρα της, ἔχασε ξαφνικὰ τὴ φωνή της· τὰ μέλη της λύγισαν, σὰν νὰ τὴ χτύπησε ἀόρατο χέρι· ἔκλεισε τὸ στόμα της παραδίνοντας τὴν τελευταία πνοή της.

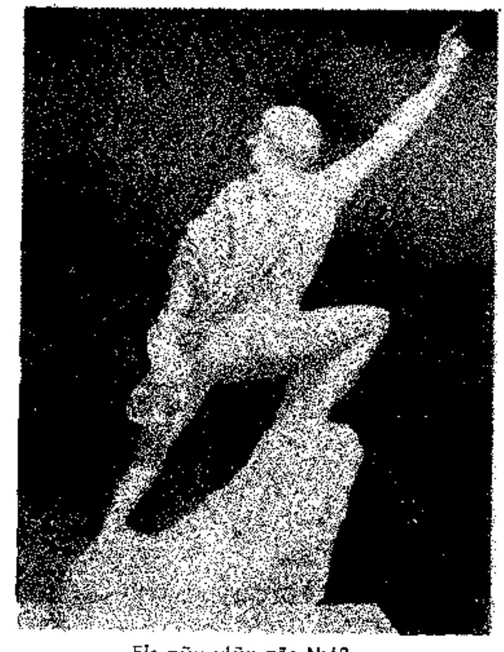

Θυγάτηρ τῆς Νιόβης.
(Ἀρχαῖον μάρμαρον. Φλωρεντία. Galerie des Offices)

Ἡ τρίτη ἔπεσε τὴ στιγμὴ ποὺ κοιτοῦσε νὰ φύγῃ, ἡ τέταρτη ξεψύχησε πάνω στὸ πτῶμα τῆς ἀδελφῆς της.

Σὲ λίγο, ὁ θάνατος εἶχε πάρει τὶς ἕξη ἀπὸ τὶς ἑφτά. Ἔμενε ἀκόμη μιά. Ἡ μητέρα της τὴ σκέπασε μὲ τὸ σῶμα της, τὴν τύλιξε μὲ τὰ φορέματά της. «—Ἄφισέ μου μία· ἀπὸ τόσες κόρες ποὺ εἶχα ἄφισέ μου τὴ μικρότερη, αὐτὴ ποὺ ζῇ ἀκόμα». Μὰ ἐνῷ προσευχόταν, ἐκείνη γιὰ τὴν ὁποία προσευχόταν ξεψυχοῦσε. Νεκρὸς ὁ ἄντρας της, νεκρὰ τ' ἀγόρια της καὶ οἱ κόρες της... Ἡ Νιόβη ἐκάθισε, τότε, ἀνάμεσα στὰ πτώματα. Οἱ δυστυχίες τὴν ἐσκλήρυναν, ἔμενε ἀκίνητη. Τὰ μαλλιά της δὲν ἀνέμιζαν πιὰ στὸν ἀγέρα, τὸ

αἷμα δὲ χρωμάτιζε πιὰ τὸ πρόσωπό της, τὰ μάτια της ἦταν ἀπλανῆ, ἀπέραντη ὀδύνη ἐσκέπαζε τὴν ὄψη της. Τίποτε δὲ ζοῦσε πιὰ μέσα της. Ἡ γλῶσσά της ξεράθηκε, ἡ κυκλοφορία σταμάτησε μέσα στὶς φλέβες της. Ὁ λαιμός της δὲν ἐλύγιζε πιά, τὰ χέρια της καὶ τὰ πόδια της δὲν μποροῦσαν πιὰ νὰ κινηθοῦν· ἀκόμη καὶ τὰ σωθικά της πέτρωσαν. Ἔκλαιε ὅμως... Ἔπειτα, ἕνας δυνατὸς ἀνεμοστρόβιλος τὴ σήκωσε, τὴν πῆγε στὴν πατρίδα της, καὶ τὴν ἄφισε στὴν κορφὴ ἑνὸς βουνοῦ. Ἐκεῖ, τὰ δάκρυα βρέχουν ἀκόμη τὸ μαρμαρένιο σῶμα της».

Εἷς τῶν υἱῶν τῆς Νιόβης.
(Ἀρχαῖον μάρμαρον. Φλωρεντία. Galerie des Offices)

Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον τὸν Ἀθηναῖον, ἡ Νιόβη, κόρη τοῦ Ταντάλου εἶχεν ἔλθει εἰς γάμον μὲ τὸν θηβαῖον Ἀμφίονα, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀπέκτησε δέκα τέσσερα παιδιά. Οἱ ἄρρενες, ἑπτὰ τὸν ἀριθμόν, ὠνομάζοντο: Σίπυλος, Εὐπίνητος, Ἰσμηνός, Δαμασίχθων, Ἀγήνωρ, Τάνταλος, Φαίδιμος. Αἱ δὲ θυγατέρες: Ἐθοδαία ἢ Μαῖρα, Κλεοδόξα, Ἀστυόχη, Φθία, Πελοπία, Ὠγυγία, Ἀστυκράτεια. Ὁ Ἀπολλόδωρος ἀναφέρει δύο ἀκόμη παιδιὰ τῆς Νιόβης, τὰ ὁποῖα διέφυγαν ἀπὸ τὸν θάνατον, τὸν Ἀμφίονα καὶ τὴν Χλωρίδα, ἡ ὁποία, ἀργότερον ἔγινε σύζυγος τοῦ Νηλέως.

Κατὰ τὸν συγγραφέα αὐτόν, αἱ μὲν θυγατέρες τῆς Νιόβης ἐφονεύθησαν μέσα εἰς τὸ πατρικὸ σπίτι ἀπὸ τὴν Ἄρτεμιν, οἱ δὲ υἱοὶ εἰς τὸν Κιθαιρῶνα ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα. Ὁ Ἀμφίων ὑπέστη καὶ αὐτὸς τὴν ἰδίαν τύχην. Μετὰ τὴν συμφοράν, ἡ Νιόβη ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα της, τὴν πόλιν Σίπυλον, ὅπου, κατόπιν παρακλήσεώς της, μετεμορφώθη ἀπὸ τοὺς θεοὺς εἰς βράχον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον, ὅμως, τὰ δάκρυα ρέουν ἀδιακόπως. Κατὰ δὲ τὸν Διόδωρον τὸν Σικελιώτην, ἡ Νιόβη ἦτο κόρη τοῦ Ταντάλου καὶ ἀδελφὴ τοῦ Πέλοπος, μὲ τὸν ὁποῖον ἦλθεν ἀπὸ τὴν Λυδίαν εἰς τὴν Ἑλ-

λάδα, ὅπου ἔγινε σύζυγος τοῦ Ἀμφίονος. Ἀπέκτησε δέκα τέσσερα παιδιά, τὰ ὁποῖα, ἐξαιρέσει τῆς Χλωρίδος, ἐφονεύθησαν ἀπὸ τὴν Ἄρτεμιν καὶ τὸν Ἀπόλλωνα.

Σύμφωνα μὲ μίαν ἀπὸ τὰς ἐκδοχὰς τοῦ μύθου αὐτοῦ, ἡ δυστυχισμένη μητέρα περιῆλθε, μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν παιδιῶν της, εἰς τόσον μεγάλην κατάπτωσιν, ποὺ δὲν ἠμποροῦσε νὰ προφέρῃ οὔτε λέξιν· δι' αὐτὸ καὶ τὴν συνέκριναν μὲ πέτραν. Ἐλέγετο ἐπίσης ὅτι κάποιος ἀνήγειρεν ἄγαλμα τῆς Νιόβης ἐπάνω εἰς τὸν τάφον τῶν Νιοβιδῶν, καὶ ὅτι οἱ διαβάται, μόλις τὸ εἶδαν, εἶπαν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τῆς ἰδίας τῆς Νιόβης, μεταμορφωμένης εἰς πέτραν. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὸν βράχον ποὺ ἔκλαιε, ἐλέχθη ὅτι κάποιος γλύπτης εἶχε λαξεύσει τὸ ἄγαλμα τῆς Νιόβης ἐπάνω εἰς βράχον τοῦ ὄρους Σιπύλου, καὶ ὅτι, ἐν συνεχείᾳ, εἶχε παροχετεύσει εἰς αὐτὸ τὸ νερὸ γειτονικῆς πηγῆς, μὲ τέτοιον τρόπον, ὥστε νὰ στάζῃ ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ ἀγάλματος.

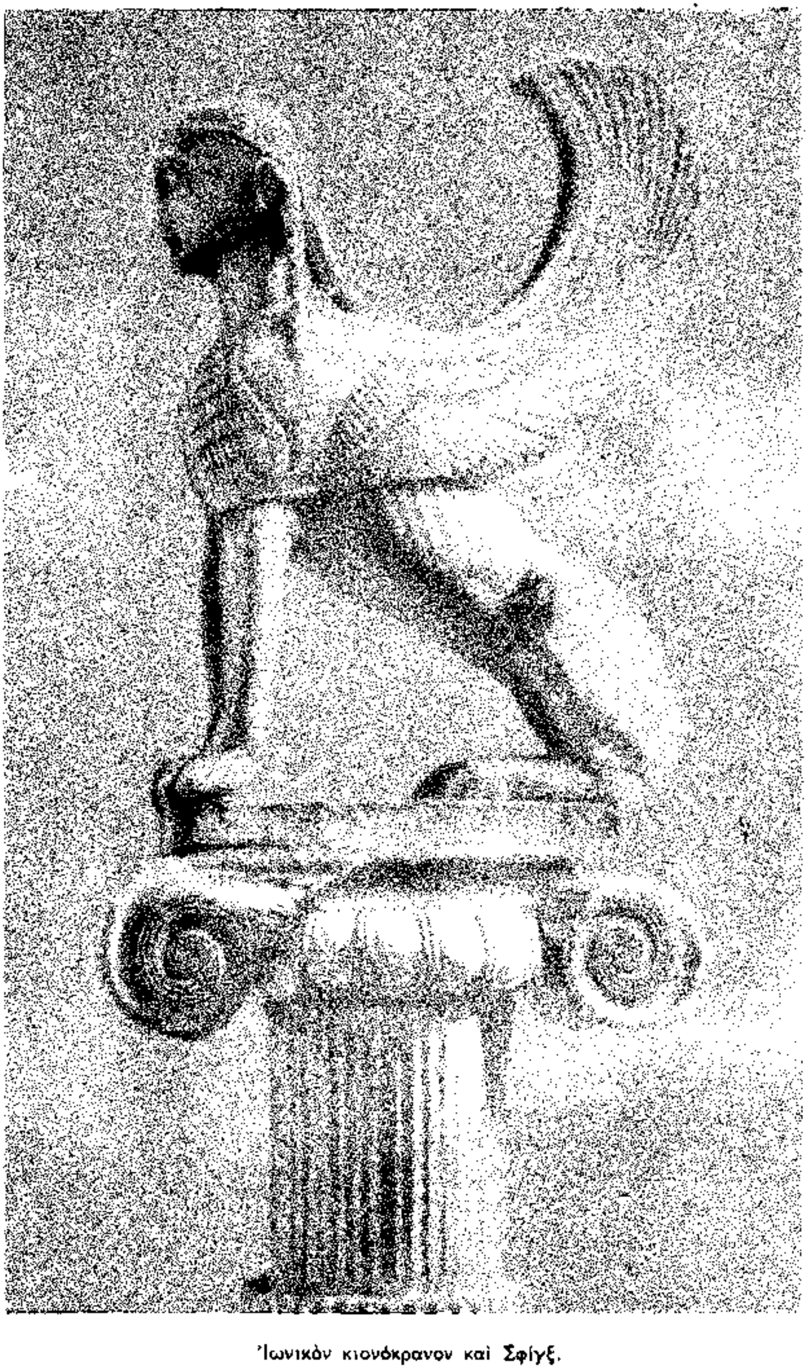
Καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις

Ὁ περὶ Κάδμου μῦθος. Διεσώθησαν μερικαὶ ἀγγειογραφίαι εἰκονίζουσαι τὴν πάλην τοῦ Κάδμου μὲ τὸν δράκοντα. Παρόντα εἰς τὴν σκηνὴν αὐτὴν εἰκονίζονται ἐπίσης διάφορα πρόσωπα, μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνεται κυρίως ἡ Ἀθηνᾶ.

Ἰνὼ - Λευκοθέα. Ὁ Παυσανίας λέγει ὅτι ἡ Ἰνὼ καὶ ἡ Σεμέλη εἰκονίζοντο μαζὶ μὲ τὸν Διόνυσον, παιδὶ ἀκόμη, εἰς τὸν θρόνον τῶν Ἀμυκλῶν. Διεσώθησαν τρία κορινθιακὰ νομίσματα εἰκονίζοντα τὴν Ἰνὼ ριπτομένην εἰς τὴν θάλασσαν μαζὶ μὲ τὸν Μελικέρτην. Ἡ Λευκοθέα εἰκονίζεται ἀκόμη εἰς ἓν μονόχρωμον μωσαϊκὸν τοῦ Βατικανοῦ, καὶ εἰς μεγάλον ἀριθμὸν κοσμημάτων.

Ἀμφίων καὶ Ζῆθος. Οἱ δύο δίδυμοι εἰκονίζονται ἐπὶ ὡραίου ἀρχαίου ἀναγλύφου ἀποκειμένου εἰς τὸ ἀνάκτορον Spada, ὁ μὲν Ζῆθος ὡς κυνηγός, ὁ δὲ Ἀμφίων κρατῶν λύραν. Τὸ περίφημον σύμπλεγμα τοῦ ταύρου Farnese παριστάνει τὸν Ἀμφίονα καὶ τὸν Ζῆθον νὰ δένουν τὴν Δίρκην εἰς τὰ κέρατα ταύρου, διὰ νὰ τὴν τιμωρήσουν διὰ τὰ μαρτύρια ποὺ ἐπέβαλεν εἰς τὴν μητέρα των.

Νιόβη καὶ Νιοβίδες. Ἀρχαϊκὸν ἀττικὸν ἀγγεῖον ἀποκείμενον εἰς τὸ μουσεῖον τῆς μικρᾶς ἰταλικῆς πόλεως Corneto, παριστάνει ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος ἕνα υἱὸν καὶ μίαν κόρην τῆς Νιόβης ἀγωνιζομένους νὰ ἀποσπάσουν ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Ἄρτεμιν τὸ σῶμα ἑνὸς νεκροῦ ἀδελφοῦ των, καὶ τὴν Νιόβην ποὺ προσπαθεῖ νὰ τοὺς προστατεύσῃ μὲ τὸν ἐπενδύτην της. Ἀπὸ τὸ ἄλλο

Ἰωνικὸν κιονόκρανον καὶ Σφίγξ.

(Μουσεῖον Δελφῶν)

μέρος παριστάνει τὴν Λητὼ θεωμένην τὰ ἄθῶα θύματα τῆς ὑβρισθείσης ὑπερηφανείας της. Διεσώθησαν καὶ ἄλλαι ἀγγειογραφίαι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος. Οἱ μεγάλοι ἕλληνες ζωγράφοι, ὁ Πολύγνωτος καὶ ἡ σχολή του, ἐνεπνεύσθησαν ἐπίσης ἀπὸ τὸν μῦθον τῆς Νιόβης, πιστεύεται δὲ ὅτι εἰς αὐτὸν ἀναφέρεται μιὰ ζωγραφικὴ παράστασις ἐπὶ μαρμάρου, φέρουσα τὴν ὑπογραφὴν «Ἀλέξανδρος». Κατὰ τὸν Παυσανίαν, ὁ μῦθος τῶν Νιοβιδῶν εἶχεν εἰκονισθῆ ὑπὸ τοῦ Φειδίου εἰς τὸν θρόνον τοῦ Διὸς τῆς Ὀλυμπίας, διεσώθησαν δὲ μερικὰ ἀνάγλυφα προερχόμενα πιθανῶς ἀπὸ τὸ ἔργον τοῦ μεγαλυτέρου ἕλληνος γλύπτου.

Τὸ 1583, ἀνεκαλύφθησαν πλησίον τῆς Ρώμης ἀρκετὰ ἀγάλματα, τὰ ὁποῖα, ἀρχικῶς, μετεφέρθησαν εἰς τοὺς κήπους τῆς villa Medicis, σήμερον δὲ ἀπόκεινται εἰς μουσεῖον τῆς Φλωρεντίας. Δέκα, τοὐλάχιστον, ἀπὸ τὰ ἀγάλματα αὐτὰ ἔχουν σχέσιν μὲ τὸν μῦθον τῶν Νιοβιδῶν. Πιστεύεται, ὅτι, ἂν δὲν εἶναι τὰ ἴδια τὰ πρωτότυπα, εἶναι τοὐλάχιστον ἀντίγραφα συμπλέγματος ἀγαλμάτων, τὰ ὁποῖα ἄλλοι μὲν θεωροῦν ἔργον τοῦ Πραξιτέλους, ἄλλοι δὲ τοῦ Σκόπα, καὶ τὰ ὁποῖα μετεφέρθησαν εἰς τὴν Ρώμην, περὶ τὸ 30 πρὸ Χριστοῦ, ὑπὸ τοῦ C. Sosius, καὶ ἐτοποθετήθησαν ἀρχικῶς εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος Sosianus. Διεπιστώθη ὅτι ἀπὸ τὰ ἀγάλματα αὐτὰ ἓν παριστᾷ τὴν Νιόβην, ἓξ παριστοῦν υἱούς της, καὶ τρία θυγατέρας της. Ἐγένοντο, φυσικά, ἀπόπειραι ἀνασυγκροτήσεως τοῦ συμπλέγματος, ἀναλόγως τῆς στάσεως κάθε προσώπου, τὰ ὁποῖα ἦσαν, πιθανώτατα, δέκα ἓξ ἐν συνόλῳ. Ἐπὶ μακρὸν ἐπιστεύθη ὅτι τὰ ἀγάλματα αὐτὰ εἶχαν χρησιμεύσει διὰ τὴν διακόσμησιν κάποιου ἀετώματος, ἐν τέλει ὅμως ἡ ὑπόθεσις αὐτὴ ἐγκατελείφθη. Ἀλλὰ καὶ αἱ προτεινόμεναι ἀπὸ τοὺς ἀρχαιολόγους ἀφίνουν τὸ ζήτημα ἐκκρεμές. Τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ μὲ τὴν πατρότητα τοῦ ἔργου, ἀποδιδομένην ἀπὸ ἄλλους μὲν εἰς τὸν Σκόπαν, ἀπὸ ἄλλους δὲ εἰς τὸν Πραξιτέλην. Ὁ μέγας ἐπιστήμων Max Collignon, εἰς τὸ σύγγραμμά του «Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Γλυπτικῆς», ἐκφράζει τὴν γνώμην ὅτι τὸ ἐν λόγῳ σύμπλεγμα εἶναι ἔργον ἐποχῆς μεταγενεστέρας τῶν δύο αὐτῶν καλλιτεχνῶν.

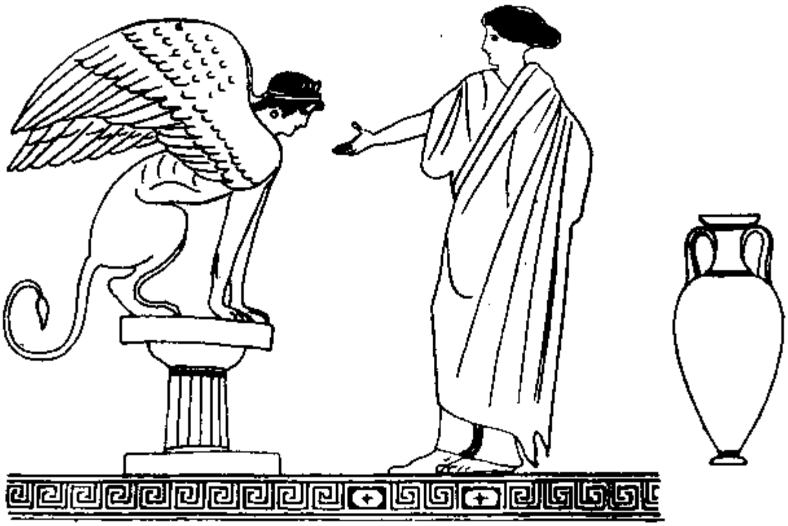
III. Ο ΜΥΘΟΣ ΤΟΥ ΟΙΔΙΠΟΔΟΣ

Ἀπὸ τοὺς μύθους, ποὺ ἐγέννησεν ἡ ἑλληνικὴ φαντασία, δὲν ὑπάρχει τραγικώτερος ἀπὸ ἐκεῖνον, τοῦ ὁποίου ὁ Οἰδίπους εἶναι ἥρως. Ὑπὸ τὴν πίεσιν ἀμειλίκτου μοίρας, ἕνας ἄνθρωπος διέπραξε τὰ δύο μεγαλύτερα ἐγκλήματα, τὰ δύο φοβερώτερα κακουργήματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἠμπορεῖ νὰ ὑποπέσουν οἱ θνητοί: τὴν

πατροκτονίαν καὶ τὴν αἱμομιξίαν. Ὁ μῦθος αὐτὸς διεδόθη εὐρύτατα χάρις εἰς τὸν μεγαλύτερον Ἕλληνα δραματουργόν· χωρὶς ὑπερβολήν, ἠμποροῦμεν νὰ ὑποστηρίξωμεν ὅτι δὲν ὑπάρχει τίποτε ὡραιότερον, εἰς τὴν πνευματικὴν κληρονομίαν τῆς ἀνθρωπότητος, ἀπὸ τὴν τραγῳδίαν «Οἰδίπους Τύραννος» τοῦ Σοφοκλέους.

Ἡ γέννησις τοῦ Οἰδίποδος

Εἴδαμεν προηγουμένως ὅτι, πλὴν τῶν θυγατέρων του Ἰνοῦς, Αὐτονόης καὶ Ἀγαύης, ὁ Κάδμος εἶχε καὶ ἕνα υἱόν, τὸν Πολύ-

Ὁ Οἰδίπους καὶ ἡ Σφίγξ.

δωρον, περὶ τοῦ ὁποίου τὸ μόνον ποὺ γνωρίζομεν εἶναι ὅτι ἐγέννησε τὸν Λάβδακον, τὸν μετέπειτα γενάρχην τῆς θηβαϊκῆς δυναστείας τῶν Λαβδακιδῶν. Ὁ υἱὸς τοῦ Λαβδάκου Λάϊος ἠναγκάσθη, ὅταν ὁ Ἀμφίων καὶ ὁ Ζῆθος κατέλαβον τὰς Θήβας, νὰ ἐκπατρισθῇ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἐπανῆλθε δὲ εἰς τὴν γενέτειραν πόλιν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀτέκνου Ἀμφίονος. Κατὰ τὴν διαμονήν του εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Πέλοπος, ὁ Λάϊος κατελήφθη ἀπὸ ἔνοχον πάθος διὰ τὸν Χρύσιππον, υἱὸν τοῦ φιλοξενοῦντος αὐτόν. Τὸν ἐρωτεύθη, ὅπως λέγει ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος, «ἐνῷ τὸν ἐδίδασκε νὰ ὁδηγῇ ἅρμα».

Τὸ δυστυχισμένον θῦμα ηὐτοκτόνησεν. Ὁ Πέλοψ κατηράσθη τὸν Λάϊον, ἡ δὲ κάταρα αὐτή, μαζὶ μὲ τὴν ὀργὴν τῆς Ἥρας, προκληθεῖσαν ἀπὸ τὸ ἔγκλημα τοῦ υἱοῦ τοῦ Λαβδάκου, ἔμελλον νὰ ἔχουν τὰς φοβερωτέρας τῶν συνεπειῶν διὰ τὴν οἰκογένειαν τῶν Λαβδακιδῶν. Κατ' ἄλλην ἐκδοχήν, αἱ δυστυχίαι ποὺ ἔπληξαν τὸν Λάϊον καὶ τοὺς ἀπογόνους του ὠφείλοντο εἰς τὴν ἐκδικητικὴν μανίαν τοῦ Ἀπόλλωνος, ὀργισθέντος κατὰ τοῦ Λαΐου, διότι, ἀφοῦ συνεβουλεύθη τὸ μαντεῖον του, δὲν ἔκαμεν ὅσα ἡ Πυθία τοῦ εἶπε.

Ὁ Λάϊος εἶχε νυμφευθῆ τὴν κόρην τοῦ Μενοικέως Ἐπικάστην ἢ Ἰοκάστην. Ἐπειδὴ δὲ ἔμεινεν ἄτεκνος, ἐζήτησε συμβουλὴν ἀπὸ τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν. Ἡ ἀπάντησις δὲν ἦτο καθόλου ἐνθαρρυντική. Κατ' αὐτήν, ὁ Λάϊος ἔπρεπε νὰ ἀποφύγῃ μὲ κάθε τρόπον τὴν ἀπόκτησιν διαδόχου, διότι αὐτὸς θὰ ἀπέβαινε διὰ τὴν οἰκογένειάν του πρόξενος μεγίστων συμφορῶν: θὰ ἐφόνευε τὸν πατέρα του, θὰ ἔπαιρνε ὡς σύζυγον τὴν μητέρα του καὶ θὰ ἐβύθιζεν ὁλόκληρον τὴν οἰκογένειαν εἰς τὸ πένθος καὶ τὸ αἷμα. Κατὰ τὴν διάρκειαν, ὅμως, μιᾶς νυκτὸς ὀργίων, ὁ Λάϊος καὶ ἡ Ἰοκάστη ἐλησμόνησαν τὰς προφητείας τοῦ μαντείου. Ἕνα παιδὶ ἐγεννήθη. Οἱ γονεῖς του, πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ μοιραίου, ἐσκέφθησαν νὰ τὸ ἐκθέσουν εἰς τὸν Κιθαιρῶνα, ἀφοῦ τοῦ ἐτρύπησαν τὰ πόδια μὲ σιδηρᾶς βελόνας ἢ αἰχμὰς πορπῶν, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα Οἰδίπους (ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τὰ πόδια πρησμένα). Κατ' ἄλλην παράδοσιν, τὸ πρήξιμο τῶν ποδιῶν προεκλήθη ἀπὸ τὶς «φασκιές», μὲ τὰς ὁποίας εἶχαν τυλίξει τὸ νεογέννητον. Ἡ τύχη ἔκαμεν ὥστε τὸ ἐγκαταλελειμμένον παιδὶ νὰ εὑρεθῇ ἀπὸ βοσκούς, οἱ ὁποῖοι τὸ ἐπῆγαν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Κορίνθου, Πόλυβον. Αὐτός, ἐπειδὴ ἦτο ἄτεκνος, υἱοθέτησε, μὲ τὴν συγκατάθεσιν τῆς συζύγου του Μερόπης, τὸν Οἰδίποδα. Ἀνατραφὲν ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἐθεώρει γονεῖς του, τὸ παιδὶ ἐμεγάλωνε καὶ ἔγινεν ἕνας γερὸς ἄνδρας, πολὺ πιὸ ρωμαλέος ἀπὸ ὅλους τοὺ συνομηλίκους του. Ἡ ὑπεροχή του αὐτὴ ὤθησε τοὺς τελευταίους νὰ τοῦ εἰποῦν κάποτε ὅτι δὲν εἶχε κανένα δικαίωμα ἐπὶ τοῦ τίτλου τοῦ βασιλέως. Κατόπιν τούτου ὁ Οἰδίπους ἐζήτησεν ἐξηγήσεις ἀπὸ τὸν Πόλυβον καὶ τὴν Μερόπην, ἐπειδὴ δὲ αὐτοὶ ἀπέφυγαν νὰ ἀπαντήσουν, ἐπῆγεν εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἐκεῖ θὰ ἔλυε τὸ μυστήριον τῆς γεννήσεώς του.

Ὁ Οἰδίπους εἰς τοὺς Δελφούς. Φόνος τοῦ Λαΐου

Ἡ ἀπάντησις τῆς Πυθίας ὑπῆρξεν ἀπογοητευτικὴ διὰ τὸν Οἰδίποδα. Χωρὶς νὰ τοῦ ἀποκαλύψῃ τὴν καταγωγήν του, τὸν συνε-

Ὁ Οἰδίπους καὶ ἡ Σφίγξ.
(Μουσεῖον Λούβρου, Παρίσιοι)

βούλευσε μόνον νὰ μὴ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα του, διότι ἐκεῖ θὰ ἐφόνευε τὸν πατέρα του καὶ θὰ ἔπαιρνε ὡς σύζυγον τὴν μητέρα του. Πιστεύων πάντοτε ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ Πολύβου καὶ τῆς Μερόπης, ὁ Οἰδίπους ἀπεφάσισε νὰ μὴ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Κόρινθον. Ἐξηκολούθησε, λοιπόν, τὴν πορείαν του, καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν διασταύρωσιν δύο ὁδῶν, εἰς τὴν Φωκίδα, κατὰ τὴν πλέον διαδε-

δομένην παράδοσιν. Ἐκεῖ συνήντησεν ἕνα ἄλλον ταξιδιώτην. Ἦτο ὁ Λάϊος. Ὁ βασιλεὺς τῶν Θηβῶν διέταξε τὸν Οἰδίποδα νὰ παραμερίσῃ, διὰ νὰ περάσῃ πρῶτος αὐτός, ὁ νέος ὅμως ἠρνήθη. Κατὰ μίαν ἐκδοχήν, ὁ ἡνίοχος τοῦ Λαΐου ἐκτύπησε τὸν Οἰδίποδα μὲ τὸ μαστίγιον, κατ' ἄλλην ἕνας τροχὸς τοῦ ἅρματος τοῦ θηβαίου ἡγεμόνος ἐπέρασεν ἐπάνω ἀπὸ τὸ πόδι τοῦ νέου, κατὰ τρίτην δὲ ἕνας ἵππος τοῦ Οἰδίποδος ἐφονεύθη. Ὁ,τιδήποτε καὶ ἂν συνέβη, ὁ Οἰδίπους ἐκμανείς, ὥρμησε κατὰ τοῦ Λαΐου καὶ τὸν ἐφόνευσε καθὼς καὶ τὸν συνοδόν του Πολυφόντην. Κατὰ τὸν Σοφοκλέα, ἡ ἀκολουθία τοῦ Λαΐου ἦτο τετραμελής, ἀπὸ αὐτοὺς δὲ δὲν διεσώθη παρὰ ἕνας γέρος. Αὐτός, διὰ νὰ μὴν ὁμολογήσῃ ὅτι ἕνας μόνος ἄνθρωπος κατώρθωσε νὰ ἐξοντώσῃ τὸν Λάϊον καὶ τὴν ἀκολουθίαν του, διηγήθη, ὅταν ἐπέστρεψεν εἰς τὰς Θήβας, ὅτι οἱ δράσται ἦσαν πολλοί, συμμορία ληστῶν.

Ὁ Οἰδίπους καὶ ἡ Σφίγξ.
(Ἀρχαῖον κύπελλον. Μουσεῖον Βατικανοῦ, Ρώμη)

Ἐντελῶς διαφορετικὰ παρουσιάζει τὸ γεγονὸς ὁ Νικόλαος ὁ Δαμασκηνός. Κατ' αὐτόν, ὁ Λάϊος καὶ ἡ σύζυγός του Ἰοκάστη ἐταξίδευαν πρὸς τοὺς Δελφούς, πλησίον δὲ τοῦ Λαφυστίου ὄρους συνήντησαν τὸν Οἰδίποδα, ὁ ὁποῖος ἐπήγαινεν εἰς τὸν Ὀρχομενὸν νὰ ἀγοράσῃ ἵππους. Κατόπιν φιλονεικίας, ὁ Οἰδίπους ἐφόνευσε τὸν Λάϊον καὶ τὸν συνοδόν του. Ἡ Ἰοκάστη κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ καὶ νὰ κρυβῇ εἰς γειτονικὸν δάσος, τόσον καλά, ὥστε αἱ ἔρευναι τῶν ἀνθρώπων τοῦ Οἰδίποδος, τοὺς ὁποίους αὐτὸς ἔστειλε διὰ νὰ τὴν ἀνεύρουν ἀπέβησαν μάταιαι. Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Οἰδίποδος, ἡ Ἰοκάστη ἐπανῆλθεν εἰς τὸ μέρος τῆς συγκρούσεως καὶ ἔθαψε τὸν ἄνδρα της καὶ τὸν συνοδόν του εἰς τὸ μέρος ὅπου ἔκειντο. Ὅσον διὰ τὸν Οἰδίποδα, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Κόρινθον καὶ ἐδώρησεν εἰς τὸν Πόλυβον τοὺς ἡμιόνους ποὺ εἶχε πάρει ἀπὸ τὸν Λάϊον. Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον τὸν Ἀθηναῖον, τὸν Λάϊον ἔθαψεν ὁ Δαμοσίστρατος, βασιλεὺς τῶν Πλαταιῶν. Ἄλλος συγγραφεὺς λέγει ὅτι ὁ Οἰδίπους ὁ ἴδιος ἔθαψε τὰ θύματά του, καὶ ὅτι

δὲν ἐπῆρεν ἀπὸ τὸν Λάϊον παρὰ τὸ ξίφος του καὶ τὸν ζωστῆρά του. Ὁ Παυσανίας διηγεῖται ὅτι οἱ τάφοι τοῦ Λαΐου καὶ τοῦ συνοδοῦ του διετηροῦντο ἀκόμη εἰς τὴν ἐποχήν του, ἀναγνωριζόμενοι εὐκόλως ἀπὸ τὸν σωρὸν τῶν λίθων ποὺ τοὺς ἐσκέπαζε. Διηγεῖται ἐπίσης ὅτι εἰς τὰς Θήβας ἐτελοῦντο ἑορταὶ πρὸς τιμὴν τοῦ πατρὸς τοῦ Οἰδίποδος.

Οἰδίπους καὶ Σφίγξ

Μετὰ τὸν φόνον τοῦ Λαΐου, ὁ Οἰδίπους ἔφθασε πρὸ τῶν πυλῶν τῶν Θηβῶν. Εἰς τὸ ὄρος Φίκιον, εὑρισκόμενον, κατὰ τὸν Παυσανίαν, παρὰ τὴν πεδιάδα τοῦ Τενέρου, ἦτο ἐγκατεστημένον τέρας φοβερόν, τὸ ὁποῖον ἔσπειρεν τὸν τρόμον εἰς ὅλην τὴν χώραν, ἡ Σφίγξ. Εἶχεν, ὅπως ἐπιστεύετο, κεφαλὴν καὶ στῆθος γυναικός, πόδας καὶ οὐρὰν λέοντος (ἢ ὄνυχας Ἁρπυίας καὶ οὐρὰν δράκοντος, μὲ «κεντρί»), καὶ πτέρυγας ἀετοῦ. Γονεῖς της ἦσαν ὁ Ὄρθρος καὶ ἡ Ἔχιδνα, κατ' ἄλλους δὲ ὁ Τυφωεὺς καὶ ἡ Ἔχιδνα καὶ εἶχεν ἀποσταλῆ ἀπὸ τὴν Ἥραν ὡς ὄργανον ἐκδικήσεως διὰ τὸ ἔγκλημα τοῦ Λαΐου κατὰ τοῦ Χρυσίππου. Κατ' ἄλλους εἶχεν ἀποσταλῆ ἀπὸ τὸν Ἄρην, ἢ τὸν Διόνυσον ἢ τὸν Ἅδην.

Ὁ Οἰδίπους καὶ ἡ Σφίγξ.

Αὐτὴ εἶναι ἡ πλέον διαδεδομένη ἐκδοχή, ὅσον ἀφορᾷ τὴν Σφίγγα. Μερικοί, ὅμως, ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἀναφέρουν ἄλλον μῦθον, ἐντελῶς διαφορετικόν. Ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς λέγει ὅτι «ὁ Κάδμος, ὅταν ἔφθασε στὰς Θήβας, εἶχε μαζί του μιὰν ἀμαζόνα, τὴ Σφίγγα. Αὐτή, ὅταν ἔμαθε ὅτι ὁ Κάδμος παντρεύθηκε τὴν Ἁρμονία, τὴν ἀδελφὴ τοῦ δράκοντος, ἔφυγε καί, μαζὶ μὲ πολλοὺς Θηβαίους, ἀνέβηκε στὸ βουνὸ Σφίγγιον. Μαζί της, ἐπίσης, πῆρε πολλοὺς θησαυροὺς καὶ τὸ πολὺ ἐπιδέξιο σκυλὶ τοῦ Κάδμου. Ἐκεῖ, λοιπόν, ἔστηνε διάφορες παγίδες στοὺς Θηβαίους, τὶς ὁποῖες οἱ Θηβαῖοι τὶς ὠνόμαζαν αἰνίγματα. Σ' αὐτὸ ὀφείλονται οἱ ἐκφράσεις:

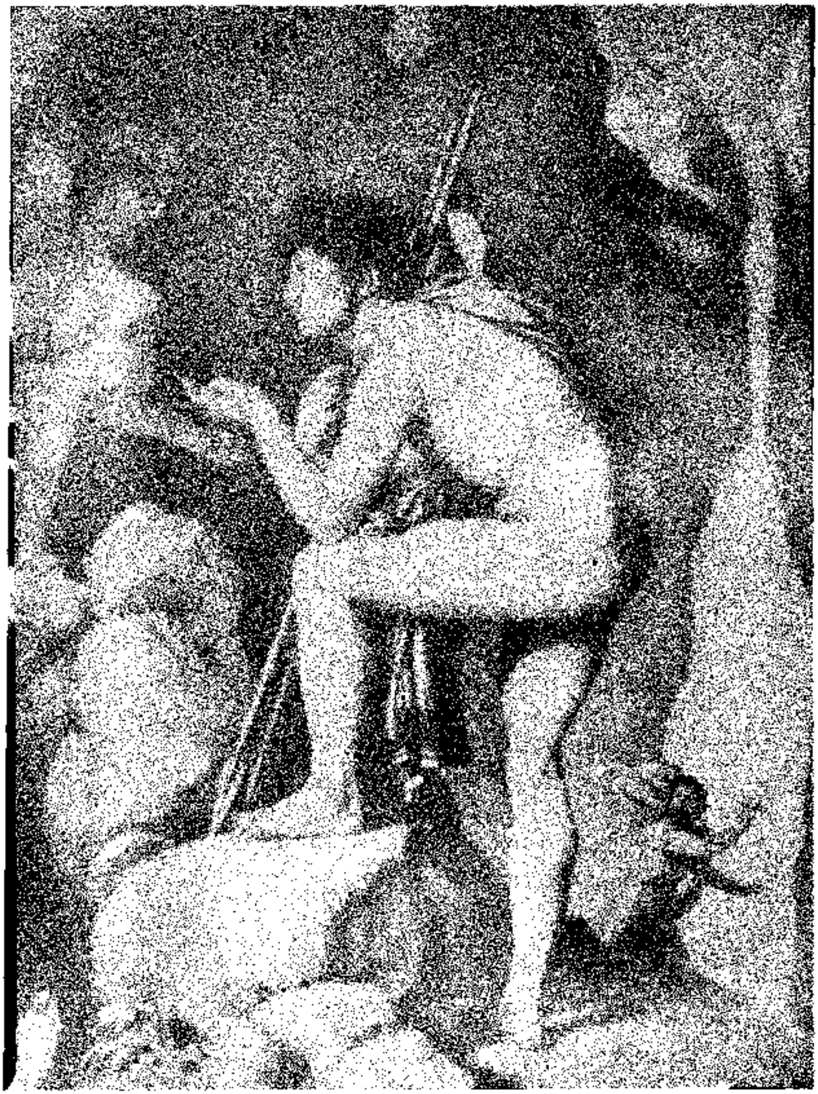
ἡ Σφίγγα μᾶς ξεσχίζει μὲ τὸ αἴνιγμά της, κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ καταστρέψη τὸ αἴνιγμα. Ὁ Κάδμος ὑποσχέθηκε μεγάλη ἀμοιβὴ σὲ ὅποιον θὰ σκότωνε τὴ Σφίγγα. Ὁ Κορίνθιος Οἰδίπους, ἄνθρωπος μεγάλης στρατιωτικῆς ἀξίας, πῆρε μαζί του, κατόπιν αὐτοῦ, μερικοὺς Θηβαίους, ἐπῆγε νύχτα στὸ βουνὸ καὶ ἐσκότωσε τὴ Σφίγγα. Ἔτσι σχηματίσθηκε ὁ μῦθος».

Ἐλέγετο ἐπίσης ὅτι ἡ Σφὶγξ ἦτο ἀρχηγὸς πειρατῶν, ὅτι εἶχεν ἐγκαταστήσει τὸ ὁρμητήριόν της εἰς τὸ ὄρος Φίκιον, καὶ ὅτι ὁ Οἰδίπους τοὺς συνέτριψε ἐκστρατεύσας ἐναντίον των ἐπὶ κεφαλῆς ὁμάδος Κορινθίων. «Ἦταν πειρατής· ἔλεγαν ὅτι ἦταν λέαινα ἐπειδὴ εἶχε κάμει πολλοὺς φόνους, ὅτι εἶχε νύχια ἀετοῦ ἐπειδὴ εἶχε κάμει πολλὲς ἁρπαγές, καὶ ὅτι εἶχε φτερὰ ἀετοῦ ἐπειδὴ ἡ συμμορία της ἔτρεχε παντοῦ καὶ ἐσκότωνε τοὺς ταξιδιῶτες. Ὁ Οἰδίπους τὸν ἐξώντωσε, ἀφοῦ, μαζὶ μὲ τοὺς φίλους του, μπῆκε στὴ συμμορία, μὲ τὸ πρόσχημα πὼς ἤθελε νὰ κάμη κι αὐτὸς ληστεῖες».

Περὶ τῆς Σφιγγός, ὁ Παυσανίας λέγει τὰ ἑξῆς: «Ἦταν, ὅπως ἐλέγετο, νόθος κόρη τοῦ Λαΐου, στὴν ὁποία αὐτὸς εἶχεν ἀποκαλύψει τὸ χρησμὸ ποὺ τὸ μαντεῖο εἶχε δώσει στὸν Κάδμο, προσθέτοντας πὼς μόνο βασιλιάδες τὸν ἤξαιραν. Ὁ Λάϊος εἶχε πολλὰ παιδιὰ ἀπὸ τὶς παλλακίδες του, ὁ δὲ χρησμὸς ἀφοροῦσε μόνο τὴν Ἰοκάστη καὶ τοὺς γιούς της. Ὅταν, λοιπόν, ἕνας ἀπὸ τοὺς νόθους ἐρχόταν νὰ ζητήση τὸ βασίλειο, ἡ Σφὶγξ τοῦ ἔλεγε πὼς ἔπρεπε νὰ ξαίρη τὴν ἀπάντηση ποὺ εἶχε δοθῆ στὸν Κάδμο, ἀφοῦ ἦταν γιὸς τοῦ Λαΐου. Καθὼς οἱ νόθοι δὲν μποροῦσαν νὰ τὴν ξαίρουν, ἡ Σφὶγξ τοὺς κατεδίκαζε σὲ θάνατο, σὰν ἀπατεῶνες ποὺ θέλανε νὰ ὑφαρπάσουν τὴν ἐξουσία. Ὁ Οἰδίπους, χάρις σ' ἕνα ὄνειρο, ἔμαθε τὸ χρησμὸ κ' ἔτσι ἀνέβηκε στὸ θρόνο».

Δυὸ ἄλλαι ἐκδοχαὶ ἀναφέρονται ἀπὸ τοὺς σχολιαστὰς τοῦ Εὐριπίδου. Κατὰ τὸν πρῶτον, ἡ Σφὶγξ ἦτο κόρη τοῦ Οὐκαλέγοντος καὶ σύζυγος τοῦ Μακαρέως, κατοίκων τῆς περιοχῆς. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Οὐκαλέγοντος, ἡ Σφὶγξ ἤσκησε τὴν ληστείαν εἰς τὸ ὄρος Φίκιον, ἔγινε ἐρωμένη τοῦ Οἰδίποδος καὶ ἐφονεύθη ἀπ' αὐτόν. Ὁ δεύτερος σχολιαστὴς προσθέτει: «Μερικοὶ νομίζουν ὅτι ἦταν ὄχι τέρας, ἀλλὰ προφῆτις, ποὺ οἱ χρησμοί της ἦταν δυσνόητοι καὶ ποὺ ἐσκότωνε ὅσους δὲν τοὺς ἐννοοῦσαν».

Ποῖον ἦτο τὸ αἴνιγμα ποὺ ἐπρότεινε πρὸς λύσιν ἡ Σφὶγξ; Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον τὸν Ἀθηναῖον τῆς τὸ εἶχαν ἐμπνεύσει αἱ Μοῦσαι, ἦτο δὲ τὸ ἑξῆς: «Ποῖον ζῷον ἔχει μίαν μόνον φωνὴν καὶ εἶναι ἀρχικῶς μὲν τετράπουν, κατόπιν δίπουν καὶ τελικῶς τρίπουν;». Ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης δίδει τὸ κείμενον τοῦ αἰνίγματος ὡς ἑξῆς: «Τί εἶναι συγχρόνως δίπουν, τρίπουν καὶ τετράπουν;». Ὁ

Οἰδίπους καὶ Σφίγξ.
(Μουσεῖον τοῦ Λούβρου, Παρίσιοι)

μῦθος λέγει ὅτι πολλοὶ Θηβαῖοι, μὴ δυνηθέντες νὰ λύσουν τὸ αἴνιγμα, εἶχαν ὑποκύψει εἰς τὴν Σφίγγα. Τελευταῖον θῦμά της ἦτο ὁ Αἵμων, υἱὸς τοῦ Κρέοντος, «ὁ πιὸ ὡραῖος καὶ ὁ πιὸ ἀξιαγάπητος νέος». Τότε ἀκριβῶς ἐνεφανίσθη ὁ Οἰδίπους καί, χωρὶς

κόπον, εὐρῆκε τὴν ἀπάντησιν. Τὸ ζῶον, περὶ τοῦ ὁποίου ἐρωτοῦσε ἡ Σφίγξ, εἶναι ὁ ἄνθρωπος, διότι γεννᾶται τετράπους, ἀφοῦ ἀρχικῶς βαδίζει μὲ τὰ τέσσερα, γίνεται δίπους καὶ καταλήγει, εἰς τὰ γηρατεῖα του, νὰ εἶναι τρίπους, χάρις εἰς τὸ μπαστούνι ποὺ χρησιμοποιεῖ διὰ νὰ στηρίζεται.

Κατὰ τὸν μῦθον, ἡ Σφίγξ, μόλις τὸ αἴνιγμα ἐλύθη ἀπὸ τὸν Οἰδίποδα, κατέπεσεν ἀπὸ τὸν βράχον της καὶ ἐφονεύθη. Κατ' ἄλλην ἐκδοχήν, ὁ ἥρως ἐφόνευσε τὸ τέρας μὲ τὸ δόρυ του.

Οἰδίπους καὶ Ἰοκάστη

Ὁ Κρέων, ὁ βασιλεὺς τῶν Θηβῶν, εἶχεν ὑποσχεθῆ ὅτι θὰ ἔδιδε τὸ στέμμα του καὶ τὴν ἀδελφήν του Ἰοκάστην ὡς σύζυγον εἰς ἐκεῖνον, ποὺ θὰ ἀπήλλασσε τὴν χώραν ἀπὸ τὴν Σφίγγα. Ἐκράτησε τὸν λόγον του, καὶ ἔτσι ὁ Οἰδίπους ἔγινεν, ἐν ἀγνοίᾳ του, σύζυγος τῆς μητέρας του. Εἰς τὴν πατροκτονίαν προσετέθη ἡ αἱμομειξία.

Ὁ Ὅμηρος, εἰς τὴν Ὀδύσσειαν, λέγει τὰ ἑξῆς διὰ τὴν μητέρα τοῦ Οἰδίποδος: «Ἡ μητέρα αὐτὴ ἔκαμε, χωρὶς νὰ τὸ ξαίρῃ, μιὰ φοβερὴ πράξη: πάντρεύθηκε τὸ γιό της, ἀφοῦ αὐτὸς ἐσκότωσε τὸν ἥρωα ποὺ τὸν εἶχε γεννήσει. Θέλημα τῶν θεῶν ἦταν αὐτὰ τὰ πράγματα νὰ ἀποκαλυφθοῦν: καὶ ἀπὸ τότε, ὁ Οἰδίπους, μέσα στὴ γελαστὴ Θήβα, ἔζησε μιὰ ζωὴ γεμάτη πόνο. Ὅσο γιὰ τὴ βασίλισσα, τσακισμένη αὐτὴ ἀπὸ τὴ φρίκη, πῆγε στὸν Ἅδη, ἀφοῦ μόνη της ἐκρέμασε, σ' ἕνα δοκάρι τοῦ παλατιοῦ, τὸ μοιραῖο βρόχο».

Ὅπως βλέπομεν, ὁ Ὅμηρος δὲν ἀναφέρει ἀπογόνους τοῦ Οἰδίποδος καὶ τῆς Ἰοκάστης. Πολλοὶ μυθογράφοι ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ ἕνωσις αὐτὴ ἀπέβη στεῖρα καὶ ὅτι, μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ἰοκάστης, ὁ Οἰδίπους ἐνυμφεύθη τὴν Εὐρυγάνειαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀπέκτησε πολλὰ παιδιά. Διετυπώθη ἡ ὑπόθεσις ὅτι τὸν μῦθον τῆς γεννήσεως αἱμομεικτικῶν παιδιῶν ἀπὸ τὸν Οἰδίποδα καὶ τὴν Ἰοκάστην, καὶ τῶν τρομερῶν συνεπειῶν ποὺ ἐπηκολούθησαν, τὸν ἐφεῦραν οἱ τραγικοί.

Ἡ ὀργὴ τῶν θεῶν ἐπέπεσε, μετὰ τὸ διπλοῦν ἔγκλημα, κατὰ τῶν Θηβῶν. Ἡ γῆ δὲν παρῆγε πλέον τίποτε, τὰ μικρὰ τῶν ζώων καὶ τῶν ἀνθρώπων ἀπέθνησκαν προτοῦ ἀκόμη γεννηθοῦν. Ἐνώπιον τῆς συμφορᾶς αὐτῆς, οἱ Θηβαῖοι ἀπηυθύνθησαν εἰς τὸ μαντεῖον, διὰ νὰ μάθουν εἰς ποίαν αἰτίαν ὠφείλετο τοῦτο. Ἡ Πυθία τοὺς εἶπεν ὅτι αἱ πληγαὶ ποὺ ἐμάστιζαν τὸν τόπο ἦσαν συνέπεια τοῦ φόνου τοῦ Λαΐου, καὶ ὅτι δὲν θὰ ἐξηφανίζοντο παρὰ μετὰ τὴν τιμωρίαν τοῦ ἐνόχου. Διὰ νὰ μάθουν ποῖος ἦτο

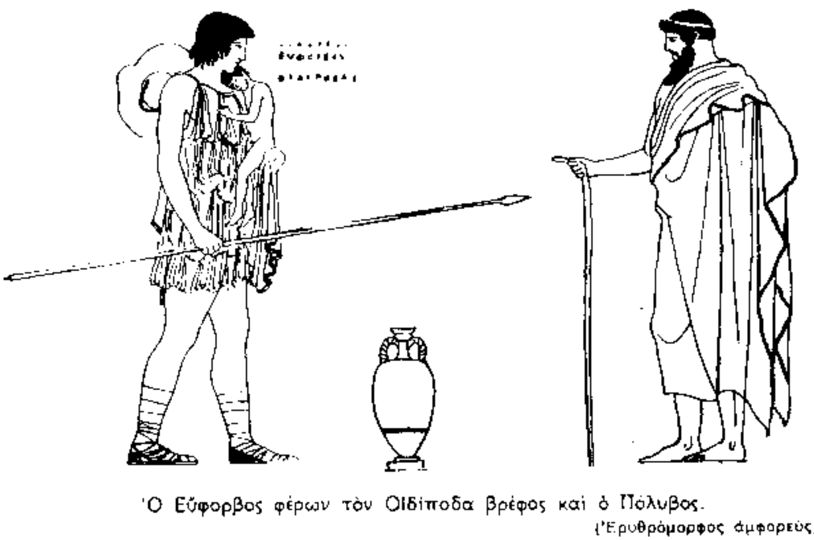

Κοιμωμένη Ἐρινύς.
(Ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς ἀντίγραφον ἀπὸ ἀρχαιότερον πρωτότυπον)

αὐτός, ὁ Οἰδίπους ἠρώτησε τὸν μάντιν Τειρεσίαν, ἐκεῖνος δὲ ἀπεκάλυψε τὴν φρικτὴν ἀλήθειαν.

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἐκδοχὴ τοῦ Σοφοκλέους. Ἕνας μυθογράφος διηγεῖται τὰ πράγματα διαφορετικά: «Ὁ Οἰδίπους ἐπήγαινε μαζὶ μὲ τὴν Ἰοκάστη στὸν Κιθαιρῶνα, γιὰ νὰ προσφέρῃ θυσία. Ὅταν

ἔφθασαν στὸ μέρος ποὺ λέγεται Σχιστή, ὁ Οἰδίπους ἀνεγνώρισε τὴν τοποθεσία, τὴν ἔδειξε στὴν Ἰοκάστη καὶ τῆς διηγήθηκε τὸ φόνο τοῦ Λαΐου. Συγχρόνως τῆς ἔδειξε τὸ ζωστῆρα ποὺ τοῦ εἶχε πάρει. Ἡ βασίλισσα, βαθύτατα συγκινημένη, δὲν ἔλεγε τίποτε, γιατὶ ἔβλεπε καθαρὰ πὼς ὁ Οἰδίπους ἦταν ὁ γιός της. Ἔπειτα ἀπὸ αὐτά, ἦρθε ἕνας φύλακας ἀλόγων ἀπὸ τὴ Σικυῶνα καὶ διηγήθηκε στὸν Οἰδίποδα τὰ πάντα, δηλαδὴ πὼς τὸν βρῆκε ἔκθετο στὸ βουνό, τὸν περιμάζεψε καὶ τὸν ἔδωσε στὴ Μερόπη· τοῦ ἔδειξε μάλιστα καὶ τὶς φασκιές του καὶ τὶς βελόνες (μὲ τὶς ὁποῖες ἦταν τρυπημένα τὰ πόδια του) καὶ τοῦ ζήτησε ἀμοιβή. Ἔτσι ὅλα ἀπεκαλύφθησαν. Λέγεται δὲ πώς, μετὰ τὸν θάνατο

Ὁ Εὔφορβος φέρων τὸν Οἰδίποδα βρέφος καὶ ὁ Πόλυβος.
(Ἐρυθρόμορφος ἀμφορεύς)

τῆς Ἰοκάστης καὶ ἀφοῦ τυφλώθηκε μὲ τὰ ἴδια του τὰ χέρια, ὁ Οἰδίπους παντρεύθηκε τὴν Εὐρυγάνεια, ποὺ ἦταν παρθένος· ἀπ' αὐτὴν ἀπέκτησε τέσσερα παιδιά».

Κατὰ τὴν εὐρύτερα διαδεδομένην ἐκδοχήν, ὄχι ὅμως καὶ τὴν ἀρχαιοτέραν, ἡ ἀποκάλυψις τῶν ἐγκλημάτων τοῦ Οἰδίποδος εἶχε φοβερὰς συνεπείας. Ἡ Ἰοκάστη ἀπηγχονίσθη, ὁ Οἰδίπους ἐξώρυξε τοὺς ὀφθαλμούς του καὶ ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὰς Θήβας. Φεύγων, κατηράσθη τοὺς υἱούς του ποὺ τὸν ἀφῆκαν, εἰς τὰς στιγμὰς ἐκείνας, ἀνυπεράσπιστον. Ὁδηγούμενος ἀπὸ τὴν κόρην του Ἀντιγόνην, ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀττικήν, ἀπέθανε δὲ πλησίον τοῦ Κολωνοῦ, μέσα εἰς ἓν δάσος ἀφιερωμένον εἰς τὰς Εὐμενίδας.

Ἄλλοι ἀρχαῖοι συγγραφεῖς παρουσιάζουν τὰ πράγματα ὑπὸ μορφὴν ὀλιγώτερον τραγικήν. Μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς ἀληθείας, ὁ Οἰδίπους ἀπεσύρθη ἁπλῶς εἰς μίαν σκοτεινὴν γωνίαν τοῦ ἀνακτόρου καὶ ἂν κατηράσθη τοὺς υἱούς του τὸ ἔκαμε δι' αἰτίαν ἀναξίαν λόγου, διότι δηλαδὴ τοῦ ἔφεραν κάποιαν ἡμέραν τὸ γεῦμά του ἐπάνω σὲ ἀσημένιο δίσκον καὶ τοῦ ἔδωσαν νὰ πιῇ μὲ χρυσὸ ποτήρι, πράγματα ποὺ τοῦ ἐθύμιζαν τὸ περασμένο μεγαλεῖον του καὶ τοῦ ἔκαναν πλέον αἰσθητὴν τὴν συμφοράν, εἰς τὴν ὁποίαν τώρα εὑρίσκετο.

Ἐλέγετο ἐπίσης ὅτι, ἐνῷ τὰ παιδιά του τοῦ ἔστελλαν συνήθως διὰ τὰ γεύματά του βοδινὸν κρέας ἀπὸ τὸν ὦμον τοῦ ζώου, τοῦ

Ὁ Οἰδίπους καὶ ἡ Σφίγξ.

ἔστειλαν κάποιαν ἡμέραν ἕνα κομμάτι ἀπὸ μηρόν· ὁ Οἰδίπους τότε, ἐπειδὴ ἐνόμισε ὅτι τὰ παιδιά του ἤθελαν νὰ τὸν ἐμπαίξουν διὰ τὴν τύφλωσίν του, τοὺς κατηράσθη νὰ ἀλληλοεξοντωθοῦν διὰ τὴν ἀπόκτησιν τοῦ θρόνου.

Κατὰ τὸν Ὅμηρον, εἰς τὰς Θήβας ἐτελοῦντο ἐπιτάφιοι ἀγῶνες πρὸς τιμὴν τοῦ Οἰδίποδος. Πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ἐξ αὐτοῦ ὅτι ἡ τέφρα τοῦ υἱοῦ τοῦ Λαΐου εἶχε ταφῆ εἰς τὴν πόλιν αὐτήν; Μερικοὶ συγγραφεῖς λέγουν ὅτι τόσον αἱ Θῆβαι ὅσον καὶ ἄλλαι πόλεις δὲν ἐδέχθησαν νὰ προσφέρουν τάφον εἰς τὰ λείψανα τοῦ Οἰδίποδος, διότι ἐφοβοῦντο ὅτι τοῦτο θὰ εἶχε κακὰς συνεπείας, μόνη δὲ ἐδέχθη ἡ μικρὰ πόλις Ἐτεωνός, ὅπου ὁ Οἰδίπους ἐλατρεύετο ὡς ἥρως εἰς ἓν ἱερὸν ἀφιερωμένον εἰς τὴν Δήμητρα. Πάντως καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ Ἐτεωνοῦ συγκατετέθησαν νὰ φιλο-

ξενήσουν τὰ λείψανα ἐκείνου, ποὺ ἀπηλευθέρωσε τοὺς Θηβαίους ἀπὸ τὴν Σφίγγα, μόνον ἀφοῦ συνεβουλεύθησαν τὸ μαντεῖον. Ἡ Πυθία ἀπήντησεν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀφεθῇ ὁ Οἰδίπους ἐν εἰρήνῃ, διότι εἶχε πλέον εὕρει ἀνάπαυσιν πλησίον τῆς μητέρας τῆς Περσεφόνης.

IV. ΟΙ ΑΠΟΓΟΝΟΙ ΤΟΥ ΟΙΔΙΠΟΔΟΣ

Αἱ συνέπειαι τῆς κατάρας

Εἴδαμεν ἤδη, προκειμένου περὶ τοῦ Ἱππολύτου καὶ τοῦ Μελεάγρου, πόσην σημασίαν ἀπέδιδεν ἡ ἑλληνικὴ φαντασία εἰς τὴν κατάραν τῶν γονέων κατὰ τῶν παιδιῶν των. Αἱ συνέπειαι, καὶ εἰς τὴν περίπτωσι τοῦ Οἰδίποδος, ὑπῆρξαν τρομεραὶ διὰ τοὺς υἱούς του Ἐτεοκλῆ καὶ Πολυνείκην. Ἡ μοῖρα ἄλλωστε δὲν ἐφείσθη οὔτε τῶν θυγατέρων του Ἰσμήνης καὶ Ἀντιγόνης.

Ποῖος ἦτο πρεσβύτερος ἀπὸ τοὺς δύο υἱοὺς τοῦ Οἰδίποδος; Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς διαφωνοῦν ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ. Κατὰ τοὺς μὲν ἦτο ὁ Ἐτεοκλῆς, κατὰ τοὺς δὲ ὁ Πολυνείκης. Ἐλέγετο πάντως ὅτι οἱ δύο ἀδελφοὶ εἶχαν συνάψει συμφωνίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἐβασίλευαν εἰς τὰς Θήβας ἐναλλάξ, ἐπὶ ἓν ἔτος ἕκαστος. «Μερικοὶ λένε πὼς πρῶτος ἔγινε βασιλιὰς ὁ Πολυνείκης καὶ πώς, στὸ τέλος τοῦ χρόνου, παρέδωσε τὸ στέμμα στὸν ἀδελφό του. Ἄλλοι λένε πὼς πρῶτος ἔγινε βασιλιὰς ὁ Ἐτεοκλῆς καὶ πώς, ὅταν τελείωσε ὁ χρόνος, δὲν ἠθέλησε νὰ ἀφίσῃ τὴν ἐξουσία».

Ἡ ἐκδοχὴ αὐτή, ὀφειλομένη εἰς τὸν Ἀπολλόδωρον τὸν Ἀθηναῖον, ἔχει γίνει δεκτὴ γενικώτερον. Ἡ ἄλλη, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ δύο ἀδελφοὶ προέβησαν εἰς διανομὴν καὶ ἔλαβαν ὁ μὲν Ἐτεοκλῆς τὸ στέμμα, ὁ δὲ Πολυνείκης τὸν πέπλον καὶ τὸν ἐπενδύτην τῆς Ἁρμονίας, δὲν εὕρηκε παρὰ πολὺ μικρὰν ἀπήχησιν.

Ὑποχρεωθεὶς νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰς Θήβας ὁ Πολυνείκης ἔφθασεν εἰς τὸ Ἄργος, ὅπου τότε ἐβασίλευεν ὁ Ἄδραστος. Κουρασμένος, ἀπεκοιμήθη κάτω ἀπὸ τὴν πύλην τοῦ βασιλικοῦ ἀνακτόρου. Κάποιος ὅμως ποὺ ἔφθασεν ἔπειτα ἀπὸ αὐτόν, τὸν ἐξύπνησε καὶ τοῦ ἐζήτησε νὰ τοῦ παραχωρήσῃ θέσιν. Ἦτο ὁ Τυδεύς, υἱὸς τοῦ Οἰνέως, ἐξόριστος καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν πατρίδα του. Ἐπηκολούθησε φιλονεικία μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν, εἰς τὸν θόρυβον τῆς ὁποίας προστρέξας ὁ Ἄδραστος διεχώρισε τοὺς συμπλακέντας. Ἐπειδὴ δὲ ἕνας μάντις τοῦ εἶχε προείπει ὅτι θὰ ἔδιδε τὰς δύο θυγατέρας του ὡς συζύγους, τὴν μίαν εἰς κάπρον καὶ τὴν ἄλλην εἰς λέοντα, καὶ ἐπειδὴ τὰ ζῷα αὐτὰ εἰκονίζοντο

εἰς τὰς ἀσπίδας τῶν ξένων, ἀπεφάσισε νὰ τοὺς κάμῃ γαμβρούς του. Ἔδωσε, λοιπόν, εἰς τὸν Πολυνείκην τὴν Ἀργείαν, καὶ εἰς τὸν Τυδέα τὴν Δηιπύλην. Συγχρόνως, ὁ Ἄδραστος τοὺς ὑπεσχέθη νὰ τοὺς βοηθήσῃ διὰ νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰς χώρας των. Ἀπεφασίσθη δὲ νὰ ἀρχίσουν ἀπὸ τὸν Πολυνείκην, καὶ ἔτσι ὠργανώθη ἡ κατὰ τῶν Θηβῶν ἐκστρατεία.

Οἱ Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας

Ὁ στρατὸς ποὺ συνεκεντρώθη εἰς τὸ Ἄργος ἐτέθη ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν ἑπτὰ ἀρχηγῶν: τοῦ Ἀδράστου, τοῦ Πολυνείκους, τοῦ Τυδέως, τῶν Ἀργείων Καπανέως, Ἱππομέδοντος καὶ Ἀμφιαράου καὶ τοῦ Ἀρκάδος Παρθενοπαίου.

Ἡ Σφίγξ.
Ἄγαλμα εὑρεθὲν εἰς τὰ Σπάτα. Ἐθν. Μουσεῖον, Ἀθῆναι)

Ὑπὸ τὴν ἰδιότητά του ὡς μάντεως ὁ Ἀμφιάραος, ποὺ κατήγετο ἀπὸ τὸν περίφημον Μελάμπουν, καὶ ποὺ μερικοὶ συγγραφεῖς θεωροῦν υἱὸν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ὄχι τοῦ Οἰκλέους, ἐγνώριζεν ὅτι κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς ἐκστρατείας, πλὴν τοῦ Ἀδράστου, δὲν θὰ ἐγύριζε ζωντανός. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν προσεπάθησε νὰ πείσῃ τοὺς συντρόφους του νὰ μὴ λάβουν μέρος εἰς αὐτήν, ὁ ἴδιος δὲ ἠρνήθη νὰ συμμετάσχῃ.

Ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος διηγεῖται πῶς ἐπείσθη, εἰς τὸ τέλος νὰ ἐγκαταλείψῃ τοὺς δισταγμούς του. «Ὁ Πολυνείκης ἐρώτησε τὸν Ἶφιν, υἱὸν τοῦ Ἀλέκτορος, μὲ ποιὸν τρόπον θὰ κατάφερνε τὸν Ἀμφιάραο νὰ συμμετάσχῃ στὴν ἐκστρατεία. Ὁ Ἶφις τὸν συνεβούλευσε νὰ δώσῃ τὸ περιδέραιο τῆς Ἁρμονίας στὴν Ἐριφύλη, τὴ γυναίκα τοῦ Ἀμφιαράου. Ἡ Ἐριφύλη, μολονότι ὁ ἄνδρας της τῆς εἶχεν ἀπαγορεύσει νὰ δεχθῇ ὁποιοδήποτε δῶρο ἀπὸ τὸν Πολυνείκη, ἐπῆρε τὸ περιδέραιο. Δίνοντάς το ὁ Πολυνείκης τὴν παρεκάλεσε νὰ πείσῃ τὸν ἄνδρα της νὰ πάῃ μαζί τους. Αὐτό,

λοιπὸν—δηλαδὴ ἡ συμμετοχὴ τοῦ Ἀμφιαράου—ἐξηρτᾶτο πραγματικὰ ἀπὸ τὴν Ἐριφύλη, γιατὶ ὁ Ἀμφιάραος, ἔπειτα ἀπὸ μιὰ διένεξη, ποὺ εἶχε μὲ τὸν Ἄδραστο, ὡρκίσθηκε νὰ ἀφίνη τὴ γυναῖκα του νὰ ἀποφασίζῃ σὲ ὅλες τὶς διαφορὲς ποὺ θὰ παρουσιάζονταν ἀνάμεσα σ' αὐτὸν καὶ τὸν Ἄδραστο. Ἔτσι, ὅταν, ἦσαν ἕτοιμοι νὰ ξεκινήσουν, ὁ Ἄδραστος ἐπέμεινε καὶ πάλι νὰ πάῃ μαζί τους ὁ Ἀμφιάραος, αὐτὸς ἀρνήθηκε, ἡ Ἐριφύλη ὅμως, ὑποχρεωμένη ἀπὸ τὴ δωρεὰ τοῦ περιδεραίου, τὸν ἔπεισε νὰ συμμετάσχῃ στὴν ἐκστρατεία. Ὁ Ἀμφιάραος, βλέποντας πὼς δὲν μποροῦσε νὰ ξεφύγῃ, διέταξε τὰ παιδιά του νὰ σκοτώσουν, ὅταν θὰ μεγάλωναν, τὴ μητέρα τους, καὶ νὰ ἐκστρατεύσουν ἐναντίον τῶν Θηβῶν».

Ἡ Ὑψιπύλη. Τὰ Νέμεα

Ὁ στρατὸς τῶν ἑπτὰ ἀρχηγῶν, προτοῦ φθάσῃ εἰς τὰς Θήβας, ἐστάθμευσεν εἰς τὴν Νεμέαν, ὅπου τότε ἐβασίλευεν ὁ Λυκοῦργος. Αὐτὸς εἶχεν ἀπὸ τὴν σύζυγόν του Εὐρυδίκην ἕνα υἱόν, τὸν Ὀφέλταν, τὸν ὁποῖον οἱ γονεῖς του εἶχαν παραδώσει πρὸς ἀνατροφὴν εἰς μίαν δούλην των τὴν Ὑψιπύλην. Οἱ μυθογράφοι διηγοῦνται τὴν περίεργον μοῖραν τῆς Ὑψιπύλης. Ἦτο κόρη τοῦ Θόαντος, βασιλέως τῆς Λήμνου. Κατόπιν συμφωνίας, αἱ γυναῖκες τῆς Λήμνου ἐφόνευσαν ὅλους τοὺς ἄνδρας τοῦ νησιοῦ. Μόνος ὁ Θόας διέφυγε τὴν σφαγήν, διότι ἡ κόρη του τὸν ἔκρυψε μέσα σ' ἕνα ἑρμάρι. Κατόπιν αὐτοῦ, ἡ Ὑψιπύλη ἀνεκηρύχθη βασίλισσα. Ὅταν οἱ Ἀργοναῦται, κατὰ τὴν διάβασίν των ἀπὸ τὴν Λῆμνον, ἐλησμονήθησαν πρὸς στιγμὴν εἰς τὰς ἀγκάλας τῶν ὑπηκόων τῆς Ὑψιπύλης, ἡ τελευταία ἔγινεν ἐρωμένη τοῦ Ἰάσονος, ἵδρυσε δὲ πρὸς τιμὴν τῶν Λημνίων ἢ τοῦ πατέρα της Θόαντος ἐπιταφίους ἀγῶνας, εἰς τοὺς ὁποίους οἱ Ἀργοναῦται ἔλαβαν μέρος.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἰάσονος καὶ τῶν συντρόφων του, αἱ γυναῖκες τῆς Λήμνου, πληροφορηθεῖσαι ὅτι ὁ Θόας ἦτο ζωντανός, τὸν συνέλαβαν καὶ τὸν ἐφόνευσαν. Ἐπώλησαν κατόπιν τὴν Ὑψιπύλην ὡς δούλην, καὶ ἔτσι ἡ κόρη τοῦ Θόαντος κατέληξε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Λυκούργου. Αὐτὴν συνήντησαν οἱ ἑπτὰ ἀρχηγοὶ καὶ τῆς ἐζήτησαν νὰ τοὺς ὁδηγήσῃ εἰς μίαν πηγήν. Ἡ Ὑψιπύλη ἄφισε τότε ἐπάνω εἰς τὴν χλόην τὸ παιδί, ποὺ τῆς εἶχαν ἐμπιστευθῆ, καὶ ὡδήγησε τοὺς πολεμιστὰς εἰς τὴν πλησιεστέραν πηγήν. Κατὰ τὴν βραχεῖαν ὅμως ἀπουσίαν της, ἕνα πελώριο φίδι ἐθανάτωσε τὸν υἱὸν τοῦ Λυκούργου. Ὅταν ὁ βασιλεὺς τῆς Νεμέας ἔμαθε τὴν θλιβερὰν εἴδη-

Ἀταλάντη.
(Ἀρχαῖον μάρμαρον. Μουσεῖον Λούβρου, Παρίσιοι)

σιν, ἠθέλησε νὰ φονεύσῃ τὴν δούλην. Τὸν ἠμπόδισαν, ὅμως, ὁ Τυδεύς, ὁ Ἄδραστος καὶ ὁ Ἀμφιάραος. Ὁ τελευταῖος δὲν παρέλειψε νὰ εἴπῃ εἰς τοὺς ἄλλους ἀρχηγοὺς ὅτι «τὸ ἀτύχημα ἦταν προοίμιο ἐκείνων ποὺ ἔμελλε νὰ συμβοῦν. Ἔδωσαν στὸ παιδὶ τὸ ὄνομα Ἀρχέμορος καὶ ἵδρυσαν πρὸς τιμήν του τὰ Νέμεα, στὰ ὁποῖα ὁ Ἄδραστος ἐκέρδισε τὸ ἔπαθλο τῆς ἱπποδρομίας, ὁ Ἐτεοκλῆς τοῦ δρόμου, ὁ Τυδεὺς τῆς πυγμαχίας, ὁ Ἀμφιάραος τοῦ ἅλματος καὶ τοῦ δίσκου, ὁ Λαόδοκος τοῦ ἀκοντίου, ὁ Πολυνείκης τῆς πάλης καὶ ὁ Παρθενοπαῖος τῆς τοξεύσεως».

Ὁ πρὸ τῶν Θηβῶν ἀγὼν

Προτοῦ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῆς πόλεως, οἱ Ἀργεῖοι ἔστειλαν τὸν Τυδέα νὰ ζητήσῃ, διὰ λογαριασμὸν τοῦ Πολυνείκους, τὴν κληρονομίαν τοῦ Οἰδίποδος. Ὁ Ὅμηρος λέγει ὅτι ὁ Τυδεὺς εὑρῆκε πολλοὺς ἀπογόνους τοῦ Κάδμου εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ γενναίου Ἐτεοκλέους. «Μολονότι ξένος, μολονότι μόνος ἀνάμεσα σὲ τόσους ἐχθρούς, ὁ Τυδεὺς δὲν αἰσθάνεται καμμιὰ ταραχή. Προκαλεῖ τοὺς Θηβαίους σὲ ἀγῶνες καὶ βγαίνει νικητὴς σὲ ὅλους μὲ εὐκολία, γιατὶ τὸν προστατεύει ἡ Ἀθηνᾶ. Οἱ Θηβαῖοι, πεισμωμένοι ἀπὸ αὐτό, ἔστησαν, στὸ δρόμο ποὺ θὰ ἔπαιρνε ὁ Τυδεὺς γυρίζοντας, ἐνέδρα ἀπὸ πενῆντα πολεμιστές, μὲ δύο ἀρχηγούς: τὸν Μαίονα, γιὸ τοῦ Αἵμωνος, ὅμοιο μὲ τοὺς ἀθανάτους, καὶ τὸν ἀκλόνητο Λυκοφόντη. Ὁ Τυδεύς, ὅμως, τοὺς ἐνίκησε ὅλους καὶ δὲν ἀφῆκε νὰ γυρίσῃ στὴ Θήβα παρὰ ἕνας μόνον. Ἀκολουθώντας τὰ θεϊκὰ σημάδια, ἀφῆκε νὰ γυρίσῃ τὸν Μαίονα».

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἀποστολῆς τοῦ Τυδέως, ὁ Ἄδραστος διέταξεν ἐπίθεσιν. Κάθε ἕνας ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ ἀρχηγοὺς ἔλαβε θέσιν ἐνώπιον μιᾶς ἀπὸ τὰς ἑπτὰ πύλας τῶν Θηβῶν, τὰς ὁποίας ὑπερήσπιζαν οἱ γενναιότεροι Θηβαῖοι. Διὰ νὰ μάθῃ μὲ ποῖον τρόπον θὰ ἠμποροῦσε νὰ κερδίσῃ τὴν νίκην, ὁ Ἐτεοκλῆς ἠρώτησε τὸν Τειρεσίαν, αὐτὸς δὲ τοῦ εἶπεν ὅτι θὰ ἐπετύγχανε τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα, ἂν ὁ Μενοικεύς, ὁ υἱὸς τοῦ Κρέοντος, ἐδέχετο νὰ θυσιασθῇ εἰς τὸν Ἄρην. Ὁ νέος, μόλις ἤκουσε τοὺς λόγους τοῦ μάντεως, δὲν ἐδίστασε καθόλου καὶ ηὐτοκτόνησε. Τοῦτο πάντως δὲν ἠμπόδισε τοὺς Ἀργείους νὰ τρέψουν εἰς φυγὴν τοὺς Θηβαίους, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἐπιχειρήσει ἔξοδον ἐναντίον των. Ὁ Καπανεὺς μάλιστα στηρίξας κλίμακα ἐπὶ τῶν τειχῶν, ἡτοιμάζετο νὰ τὰ ὑπερπηδήσῃ. Τὴν στιγμὴν ὅμως ἐκείνην, ἐκεραυνοβολήθη, ὅπως ἐπιστεύετο, ὑπὸ τοῦ Διός.

Ἐπειδὴ ὁ ἀγὼν παρετείνετο χωρὶς αἰσθητὰ ἀποτελέσματα ὑπὲρ τοῦ ἑνὸς μέρους, οἱ ἀντίπαλοι ἀπεφάσισαν νὰ ζητήσουν τὴν ἐκ-

βασιν εἰς μίαν μονομαχίαν μεταξὺ Ἐτεοκλέους καὶ Πολυνείκους. Αὐτή, ὅμως, κατέληξεν εἰς τὸν θάνατον ἀμφοτέρων τῶν ἡρώων, ἐξ οὗ καὶ δὲν ἐπέφερε τὸν τερματισμὸν τοῦ πολέμου. Ἐν συνεχείᾳ, συνήφθη λυσσώδης ἀγών, κατὰ τὸν ὁποῖον ὅλοι οἱ Ἀργεῖοι, πλὴν τοῦ Ἀδράστου, ἐφονεύθησαν.

Παίκτριαι ἀστραγάλων Νιόβη καὶ Λητώ.
(Νεάπολις. Ἐθνικὸν Μουσεῖον)

Ὁ Τυδεὺς δὲν ἀπέθανεν ἀμέσως· εἶχε πληγωθῆ εἰς τὴν κοιλίαν καὶ ἔκειτο ἡμιθανής· διὰ νὰ τὸν σώσῃ, «ἡ Ἀθηνᾶ ἐζήτησε ἀπὸ τὸν Δία καὶ τοῦ ἔφερε ἕνα φίλτρο, ποὺ ἐχάριζε, σὲ ὅποιον τὸ ἔπινε, τὴν ἀθανασία. Ὁ Ἀμφιάραος, ὅμως, ποὺ ἐμισοῦσε τὸν Τυδέα, ἐπειδή, ἀντίθετα ἀπὸ ὅσα αὐτὸς συνεβούλευε, εἶχε παρα-

σύρει τούς 'Αργείους στόν πόλεμο, βλέποντας τί ἤθελε νά κάμη ἡ 'Αθηνᾶ, ἔκοψε τό κεφάλι τοῦ Μενελίππου πού, ἄν καί τραυματισμένος, τόν εἶχε σκοτώσει ὁ Τυδεύς, καί τῆς τό ἐπῆγε. Ὁ Τυδεύς λοιπόν εἶχε ἀνοίξει τό κρανίο τοῦ σκοτωμένου καί εἶχε φάει τό μυαλό. Στό θέαμα αὐτό, ἡ θεά ἔπαψε νά ἀγαπᾶ τόν Τυδέα, καί δέν ἔκαμε τό καλό πού εἶχε τήν πρόθεση νά κάμη». Ὅσον διά τόν 'Αμφιάραον, ἐτράπη μετά ταῦτα εἰς φυγήν· ἐνῷ δέ ἐκινδύνευε νά ὑποκύψη εἰς τά πλήγματα τοῦ Περικλυμένου, «ὁ Ζεύς ἄνοιξε τή γῆ μέ ἕνα κεραυνό, τόν ἔρριξε ζωντανό μέσα στό ρῆγμα, μαζί μέ τό ἅρμα του καί τόν ἡνίοχό του, καί τόν ἔκαμε ἀθάνατο». Μόνον ὁ Ἄδραστος διεσώθη ἀπό τήν καταστροφήν αὐτήν, χάρις εἰς τόν θεϊκόν ἵππον 'Αρείωνα, τέκνον, ὅπως εἴδαμεν εἰς ἄλλο κεφάλαιον, τῆς Δήμητρας καί τοῦ Ποσειδῶνος.

'Αντιγόνη. Ἅλωσις τῶν Θηβῶν ὑπό τοῦ Θησέως

Μετά τόν θάνατον τοῦ 'Ετεοκλέους καί τοῦ Πολυνείκους, τό βασιλικόν ἀξίωμα περιῆλθεν εἰς τόν Κρέοντα. Ὁ νέος βασιλεύς ἀπηγόρευσε νά ταφοῦν οἱ 'Αργεῖοι, πού εἶχαν πέσει εἰς τό πεδίον τῆς μάχης, διέταξε δέ νά ριφθῆ, βορά εἰς τά ζῷα, τό πτῶμα τοῦ Πολυνείκους, χαρακτηρισθέντος ὡς προδότου τῆς πατρίδος του. Ἡ 'Αντιγόνη ὅμως, ἡ ἀδελφή τοῦ νεαροῦ ἥρωος, ἔθαψε τόν νεκρόν.

Κατ' ἄλλην ἐκδοχήν, ἡ 'Αντιγόνη μετέφερε καί ἐτοποθέτησε τό πτῶμα εἰς τήν ἰδίαν πυράν, ἐπί τῆς ὁποίας ἐκάη ὁ 'Ετεοκλῆς. Ὁ 'Οβίδιος λέγει ὅτι τό μῖσος πού ἐχώριζε τούς δύο ἀδελφούς, ἐξεδηλώθη καί κατά τήν ταφήν των. «Στήν κοινή θυσία, πού ἔγινε στόν ἴδιο βωμό, πρός τιμήν τῶν δύο ἀδελφῶν πού ἐσκότωσαν ὁ ἕνας τόν ἄλλον, ἡ φλόγα, συνένοχη τῆς ἔχθρας τους, χωρίσθηκε σέ δυό, σάν νά εἶχε ὑπακούσει σέ διαταγές δικές τους».

'Ελέγετο, ἐπίσης, ὅτι ἡ 'Αργεία, ἡ σύζυγος τοῦ Πολυνείκους, ἐβοήθησε τήν 'Αντιγόνην εἰς τό ἔργον της. Αὐτήν τήν τελευταίαν τήν ἀγαποῦσε ὁ Αἵμων, ὁ υἱός τοῦ Κρέοντος, κατά τόν Εὐριπίδην ὅμως, ἡ 'Αντιγόνη εἶχεν ἀποκρούσει τάς προτάσεις τοῦ νέου, λέγουσα ὅτι θά τόν ἐφόνευε τήν ἡμέραν τῶν γάμων των.

Κατ' ἄλλην ἐκδοχήν, ὁ Αἵμων, εἰς τόν ὁποῖον ὁ Κρέων εἶχεν ἀναθέσει νά ὁδηγήση τήν 'Αντιγόνην εἰς τό μέρος, ὅπου θά ὑπεβάλλετο εἰς μαρτύρια, τήν ἔκρυψε μεταξύ τῶν βοσκῶν, καί ἀπέκτησεν ἀπό αὐτήν ἕνα υἱόν. Αὐτός, ὅταν ἐμεγάλωσε, ἀνεγνωρίσθη ἀπό τόν Κρέοντα, ὁ ὁποῖος, κατόπιν τούτου, ἀνεζήτησε τούς γονεῖς του καί, παρά τήν ἐπέμβασιν τοῦ 'Ηρακλέους, τούς ἐξώντωσε.

Κατὰ τὴν πλέον διαδεδομένην ἐκδοχήν, ἡ Ἀντιγόνη, κατόπιν ἐντολῆς τοῦ Κρέοντος, ἐνεκλείσθη ζωντανὴ εἰς τάφον, ὅπου καὶ ηὐτοκτόνησεν. Ὅσον διὰ τὴν Ἰσμήνην, τὴν ἄλλην κόρην τοῦ Οἰδίποδος, αὐτὴ ἐφονεύθη, ὅπως ἐλέγετο, ἀπὸ τὸν Τυδέα. Καὶ τὰ τέσσερα παιδιὰ ποὺ ἡ Ἰοκάστη ἀπέκτησεν ἀπὸ τὸν υἱόν της, εἶχαν σκληρὸν τέλος.

Ὁ Ἄδραστος, ὁ μόνος ἐπιζήσας ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ ἀρχηγούς, ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ καταφυγὼν εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἱκεσίας ἐζήτησε νὰ ταφοῦν οἱ συμπολεμισταί του, ποὺ ἔπεσαν πρὸ τῶν Θηβῶν. Ἐπὶ κεφαλῆς στρατοῦ, ὁ Θησεὺς ἐβάδισε κατὰ τῆς

Ἠχὼ καὶ Νάρκισσος.
(Ἔργον τοῦ Poussin. Μουσεῖον Λούβρου, Παρίσιοι)

πόλεως τοῦ Κάδμου, τὴν κατέλαβε καὶ ὑπεχρέωσε τοὺς Θηβαίους νὰ ἀποδώσουν τὰ πτώματα τῶν ἀργείων ἡρώων εἰς τοὺς συγγενεῖς των. Ἡ Εὐάδνη, ἡ σύζυγος τοῦ Καπανέως, δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπιζήσῃ αὐτοῦ καὶ ἐρρίφθη ἑκουσίως εἰς τὴν πυράν, ποὺ προωρίζετο διὰ τὰ λείψανα τοῦ ἥρωος.

Οἱ Ἐπίγονοι

Δέκα χρόνια μετὰ τὴν πρώτην ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Θηβῶν, οἱ Ἐπίγονοι, οἱ ἀπόγονοι δηλαδὴ τῶν ἀργείων ἀρχηγῶν, ἐπεχεί-

ρησαν νέαν ἐκστρατείαν, διὰ νὰ ἐκδικηθοῦν τὸν θάνατον τῶν πατέρων των. Ὡς ἀρχηγόν των ὥρισαν τὸν Ἀλκμαίωα, υἱὸν τοῦ Ἀμφιαράου, εἰς τὸν ὁποῖον, ὅπως εἴδαμεν προηγουμένως, ὁ πατέρας του εἶχεν ἀναθέσει νὰ τιμωρήση τὴν Ἐριφύλην, δηλαδὴ τὴν μητέρα του, διότι αὕτη σαγηνευθεῖσα ἀπὸ τὴν προσφορὰν τοῦ περιδεραίου τῆς Ἁρμονίας, εἶχεν ὑποχρεώσει τὸν ἄνδρα της νὰ συμμετάσχη εἰς ἐκστρατείαν, τῆς ὁποίας ἡ μοιραία ἔκβασις τοῦ ἦτο ἐκ τῶν προτέρων γνωστή. Καὶ τὴν φορὰν αὐτήν, ἡ Ἐριφύλη ἔπαιξε τὸν ἴδιον ρόλον, διότι αὐτὴ ἔπεισε τὸν Ἀλκμαίωα νὰ δεχθῆ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ τῶν Ἀργείων, λαβοῦσα, ὡς ἀνταμοιβήν, ἀπὸ τὸν Θέρσανδρον, τὸν υἱὸν τοῦ Πολυνείκους, τὸ δεύτερον ἀπὸ τὰ γαμήλια δῶρα τῶν θεῶν πρὸς τὴν Ἁρμονίαν, τὸν πέπλον. Οἱ Θηβαῖοι ἡττήθησαν. Ἕνας μόνον ἀπὸ τοὺς Ἐπιγόνους ἐφονεύθη, ὁ Αἰγιαλεύς, υἱὸς τοῦ Ἀδράστου, μόνου ἐπιζήσαντος τῶν ἑπτὰ ἀργείων ἀρχηγῶν τῆς πρώτης ἐκστρατείας. Ὑπέκυψεν εἰς τὰ πλήγματα τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἐτεοκλέους, τοῦ Λαοδάμαντος, τὸν ὁποῖον ἐν συνεχείᾳ ἐφόνευσεν ὁ Ἀλκμαίων.

Μετὰ τὴν ἧτταν, ὁ Θέρσανδρος κατέλαβε τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν εἰς τὰς Θήβας, οἱ δὲ Θηβαῖοι ἐγκατέλειψαν τὴν πόλιν των. Ὁ Τειρεσίας ἀπέθανε πλησίον τῆς πηγῆς Τελφούσσης, ἡ δὲ κόρη του Μαντὼ ἀπεστάλη ἀπὸ τοὺς νικητὰς εἰς τοὺς Δελφούς, ὅπου ἀφιερώθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἀπόλλωνος.

Ὁ Ἀλκμαίων δὲν εἶχε λησμονήσει τὰς συστάσεις τοῦ πατέρα του, καί, κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του ἀπὸ τὴν ἐκστρατείαν, ἐφόνευσε τὴν μητέρα του Ἐριφύλην. Καταδιωκόμενος ἀπὸ τὰς Ἐρινῦς, κατέφυγεν εἰς τὸν Φηγέα, βασιλέα τῆς Ἀρκαδίας, ὁ ὁποῖος τὸν ὑπέβαλεν εἰς κάθαρσιν καὶ τοῦ ἔδωσεν ὡς σύζυγον τὴν κόρην του Ἀρσινόην. Ὁ Ἀλκμαίων ἐδώρησεν εἰς τὴν νέαν τὸ περιδέραιον καὶ τὸν πέπλον τῆς Ἁρμονίας, τὰ ὁποῖα εἶχαν ἀποβῆ μοιραῖα δι' ὅλους, ὅσοι εἶχαν γίνει κάτοχοί των. Ἡ παραμονὴ τοῦ Ἀλκμέωνος πλησίον τοῦ Φηγέως ὑπῆρξε βραχεῖα. «Ἐπειδὴ ἡ γῆ εἶχε πάψει, ἐξ αἰτίας του, νὰ δίνη καρπούς, τὸ μαντεῖο τοῦ εἶπε νὰ πάη στὸν ποταμὸ Ἀχελῷο καὶ νὰ δεχθῆ μιὰ πόλι ἀπ' αὐτόν». Ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς περιπλανήσεις, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀμφιαράου ἔφθασεν εἰς τὰ πηγὰς τοῦ ποταμοῦ - θεοῦ Ἀχελῴου καί, ὑποβληθεὶς εἰς κάθαρσιν ἀπὸ αὐτόν, ἐνυμφεύθη τὴν κόρην του Καλλιρρόην, καὶ ἵδρυσε πόλιν ἐπὶ προσχώσεως ποὺ ἐσχημάτισεν ὁ ποταμός.

Ἐν τῷ μεταξύ, τὸ περιδέραιον καὶ ὁ πέπλος τῆς Ἁρμονίας δημιουργοῦν νέα θύματα. Ἡ Καλλιρρόη, ἐπιθυμοῦσα ζωηρότατα νὰ τὰ ἀποκτήση, ἔπαυσε νὰ δίδεται εἰς τὸν Ἀλκμαίωνα, διὰ νὰ τὸν ἐξαναγκάση νὰ τῆς τὰ φέρη. Κατόπιν τούτου ὁ Ἀλκμαίων

ἐπῆγεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ διηγήθη εἰς τὸν Φηγέα ὅτι, δῆθεν, κατὰ χρησμὸν τοῦ μαντείου, θὰ ἐπανεύρισκε τὰ λογικά του, ἂν ἀφιέρωνεν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα τὸ περιδέραιον καὶ τὸν πέπλον, ποὺ εἶχε δωρήσει εἰς τὴν Ἀρσινόην.

Ὁ Φηγεὺς συγκατετέθη νὰ τοῦ τὰ δώσῃ, μόλις, ὅμως, ἔμαθε τὸν πραγματικὸν σκοπὸν τοῦ Ἀλκμαίωνος, ἐξαπέστειλεν ἐναντίον του τοὺς υἱούς του, οἱ ὁποῖοι τὸν ἐφόνευσαν. «Ἐπειδὴ ἡ Ἀρσινόη τοὺς κατηγόρησε γιὰ τὸν φόνο αὐτό, τὴν ἔκλεισαν σ' ἕνα κιβώτιο, τὴν ἐπῆγαν στὴν Τεγέα καὶ τὴν ἔδωσαν στὸν Ἀγαπήνορα, στὸν ὁποῖο εἶπαν πὼς αὐτὴ εἶχε σκοτώσει τὸν Ἀλκμαίωνα».

Πηλεὺς καὶ Θέτις.
(Ἐρυθρόμορφος στάμνος)

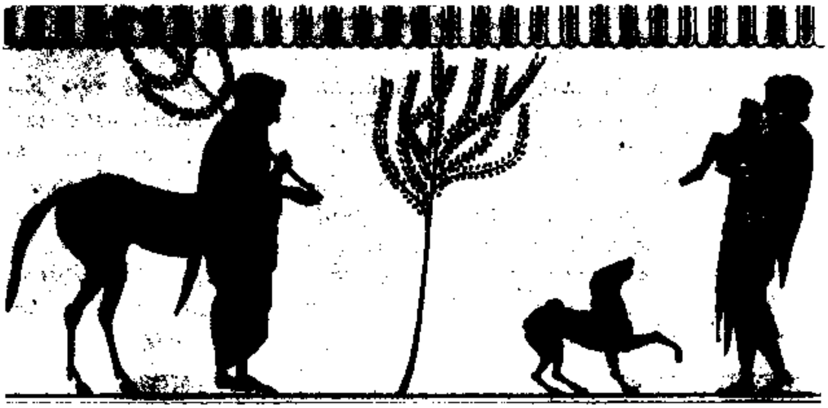
Ὅταν ἡ Καλλιρρόη ἐπληροφορήθη τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της, ἱκέτευσε τὸν Δία, ὁ ὁποῖος τὴν εἶχε τιμήσει μὲ τὴν εὔνοιάν του, νὰ εὐδοκήσῃ, ὅπως «τὰ παιδιά της ἀπὸ τὸν Ἀλκμαίωνα μεγαλώσουν ἀμέσως, γιὰ νὰ ἐκδικηθοῦν τὸ θάνατο τοῦ πατέρα τους». Ὁ κυρίαρχος τοῦ Ὀλύμπου ἐξεπλήρωσε τὴν εὐχήν της. Κατόπιν τούτου, τὰ παιδιὰ τοῦ Ἀλκμαίωνος συνήντησαν τοὺς φονεῖς τοῦ πατέρα των εἰς τὴν Τεγέαν, μεταβαίνοντας εἰς τοὺς Δελφούς, διὰ νὰ παραδώσουν εἰς τὸν ναὸν τὸ περιδέραιον καὶ τὸν πέπλον, ποὺ εἶχαν σκορπίσει τόσην δυστυχίαν. Τοὺς ἐφόνευσαν, τὴν ἰδίαν

δὲ τύχην ἐπέβαλαν εἰς τὸν Φηγέα καὶ τὴν σύζυγόν του. Ἐν συνεχείᾳ, καὶ κατόπιν συμβουλῆς τοῦ Ἀχελῴου, μετέβησαν εἰς Δελφοὺς καὶ παρέδωσαν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος τὸ περιδέραιον καὶ τὸν πέπλον τῆς Ἁρμονίας.

Ἐλέγετο, ἀκόμη ὅτι ὁ Ἀλκμαίων εἶχεν ἀποκτήσει ἀπὸ τὴν Μαντώ, τὴν κόρην τοῦ Τειρεσίου, ἕνα υἱόν, τὸν Ἀμφίλοχον, καὶ μίαν κόρην, τὴν Τισιφόνην, τοὺς ὁποίους ἐνεπιστεύθη εἰς τὸν βασιλέα τῆς Κορίνθου Κρέοντα. Ἡ καλλονὴ ὅμως τῆς Τισιφόνης προεκάλεσε τὴν ζήλειαν τῆς συζύγου τοῦ Κρέοντος. Διὰ τὸν λόγον αὐτόν, ἡ βασίλισσα τῆς Κορίνθου ἐπώλησε τὴν νέαν ὡς δούλην. Κατὰ σύμπτωσιν, τὴν ἠγόρασε, χωρὶς νὰ τὴν ἀναγνωρίσῃ, ὁ Ἀλκμαίων, ἀνεκάλυψε δὲ τὴν ἀλήθειαν, εἰς νέαν μετάβασίν του εἰς Κόρινθον, ὅταν συνηντήθη μὲ τὸν υἱόν του.

Καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις

Ἡ παιδικὴ ἡλικία τοῦ Οἰδίποδος εἰκονίζεται ἐπὶ ἀρχαίου κυπέλλου, εἰς δύο διαφόρους σκηνάς. Εἰς τὴν πρώτην, μία γυναῖκα καθημένη κρατεῖ τὸν μικρὸν Οἰδίποδα καὶ συνομιλεῖ μὲ ἄλλην γυναῖκα, ὀρθίαν ἐνώπιον της. Εἰς τὴν δευτέραν, ἡ ἰδία γυναῖκα μὲ τὸ παιδὶ εἰς τὰς ἀγκάλας της στέκει ὀρθία εἰς τὴν ἀκτήν· ἐνώπιόν της εἰκονίζεται ὁ Ἑρμῆς καί, εἰς τὸ βάθος, θαλασσία θεότης καθημένη ἐπὶ δελφῖνος. Ὁ οἰδίπους, παιδίον, εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Φόρβαντος, εἰκονίζεται ἐπὶ ἐρυθρομόρφου ἀμφορέως. Ὁ φόνος τοῦ Λαΐου εἰκονίζεται ἐπὶ ρωμαϊκῆς σαρκοφάγου. Τὸ μέρος ὅμως τοῦ μύθου, ποὺ εἵλκυε περισσότερον τοὺς καλλιτέχνας εἶναι αἱ σκηναὶ μὲ τὴν Σφίγγα, δηλαδὴ ἡ λύσις τοῦ αἰνίγματος καὶ ὁ φόνος τοῦ τέρατος. Ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ διεσώθησαν περὶ τὰς τριάντα ἀγγειογραφίαι, ἀνήκουσαι εἰς διαφόρους ἐποχάς, ἀνάγλυφα, τοιχογραφίαι καὶ πολλοὶ ἀνάγλυφοι λίθοι.

Ὁ Πηλεὺς φέρων τὸν Ἀχιλλέα εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ Χείρωνος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ

ΟΙ ΗΡΩΕΣ ΤΗΣ ΑΙΤΩΛΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Ἀπὸ τοὺς ἥρωας τῆς Αἰτωλίας γνωστότεροι ἦσαν ὁ Μελέαγρος, τοῦ ὁποίου διηγήθημεν διὰ μακρῶν τὰς περιπετείας, καὶ ὁ Τυδεύς, ὁ ὁποῖος, καθὼς πρὸ ὀλίγου εἴδαμεν, ὑπῆρξεν ἕνας ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ ἀρχηγοὺς ποὺ ἐξεστράτευσαν κατὰ τῶν Θηβῶν. Δὲν θὰ ἐπανέλθωμεν, λοιπόν, εἰς τὰ κατ' αὐτούς. Δὲν θὰ ἐπαναλάβωμεν, ἐπίσης, τὰ περὶ τῶν θεσσαλικῶν Κενταύρων καὶ Λαπιθῶν. Ἀπὸ τοὺς ὑπολοίπους μύθους, τοὺς σχετικοὺς μὲ τὴν Θεσσαλίαν, σημαντικώτεροι εἶναι ἐκεῖνοι, ποὺ ἔχουν ἥρωας τὸν Πηλέα καὶ τοὺς Ἀργοναύτας.

Ι. ΟΙ ΠΕΡΙ ΠΗΛΕΩΣ ΜΥΘΟΙ

Ἕνας ἀπόγονος τοῦ Διὸς

Ὁ Πηλεὺς ἦτο κατ' εὐθεῖαν ἀπόγονος τοῦ Διός. Ὁ ὕπατος τῶν θεῶν, ἀφοῦ ἀπήγαγε τὴν Αἴγιναν, κόρην τοῦ ποταμοῦ Ἀσωποῦ καὶ ἀδερφὴν τῆς Ἀντιόπης, τὴν μετέφερεν εἰς τὴν ὁμώνυμον νῆσον. Ἐκεῖ, ἡ νέα ἐγέννησεν ἕνα υἱόν, τὸν Αἰακόν, χάριν τοῦ ὁποίου, διὰ νὰ μὴ εἶναι μόνος, οἱ μύρμηκες τῆς νήσου με-

τεμορφώθησαν εἰς ἀνθρώπους. Ἀπὸ τὸν γάμον του μὲ τὴν Ἐνδηΐδα, κόρην τοῦ Χείρωνος κατὰ τοὺς μέν, τοῦ Σκείρωνος κατ' ἄλλους, ὁ Αἰακὸς ἀπέκτησε δύο υἱούς, τὸν Πηλέα καὶ τὸν Τελαμῶνα. Μερικοὶ συγγραφεῖς, ἐν τούτοις, λέγουν ὅτι ὁ Τελαμὼν δὲν συνεδέετο μὲ κανένα συγγενικὸν δεσμὸν πρὸς τὸν Πηλέα, ἀλλ' ὅτι ἦτο ἁπλῶς φίλος του.

Ἐλέγετο ἐπίσης ὅτι ἐρωτευμένος μὲ τὴν Νηρηΐδα Ψαμάθειαν, ὁ Αἰακὸς ἔκαμε τὰ πάντα διὰ νὰ τὴν ἀποκτήσῃ. Διὰ ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὰς ἐνοχλήσεις του, ἡ Νηρηῒς μετεμορφώθη εἰς φώκην,

Πηλεὺς καὶ Θέτις.
(Ἐρυθρόμορφος στάμνος)

τοῦτο ὅμως δὲν ἠμπόδισε τὸν υἱὸν τοῦ Διὸς νὰ πραγματοποιήσῃ τοὺς σκοποὺς του. Ἀπὸ τὴν ἕνωσιν αὐτὴν ἐγεννήθη καὶ τρίτος υἱὸς τοῦ Αἰακοῦ, ὁ Φῶκος.

Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον τὸν Ἀθηναῖον, ὁ Αἰακὸς ἦτο ὁ εὐλαβέστατος τῶν θνητῶν, δι' αὐτὸ δὲ οἱ θεοὶ τὸν περιέβαλλαν μὲ τὴν εὔνοιάν των. Κάποτε ποὺ οἱ ἀθάνατοι ἔκαμαν στείρους ὅλους τοὺς ἀγροὺς τῆς Ἑλλάδος, τὰ μαντεῖα ἀπήντησαν ὅτι ἡ μάστιξ θὰ ἐσταματοῦσε ἂν προσηύχετο πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ὁ Αἰακός. Ἡ προφητεία ἐξεπληρώθη. Μετὰ θάνατον, ὁ Αἰακὸς ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Ἅδην τὰ κλειδιὰ τοῦ ὑποχθονίου κόσμου.

Ὁ φόνος τοῦ Φώκου καὶ τοῦ Εὐρυτίωνος

Ὁ τελευταῖος υἱὸς τοῦ Αἰακοῦ ἦτο ἀνώτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς συνομήλικάς του, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐπιδεξιότητα, εἰς ὅλα τὰ ἀγωνίσματα. Ἡ ἀνωτερότης αὐτὴ ἔκαμε τὸν Πηλέα καὶ Τελαμῶνα νὰ ζηλέψουν. Ὁ Παυσανίας ἀποδίδει τὰ συναισθήματά των εἰς τὴν μνησικακίαν τῆς μητέρας των Ἐνδηΐδος. Γεγονὸς εἶναι ὅτι ὁ Πηλεὺς καὶ ὁ Τελαμὼν ἀπεφάσισαν νὰ φονεύσουν τὸν Φῶκον. Μίαν ἡμέραν ποὺ οἱ τρεῖς νέοι ἐγυμνάζοντο εἰς τὴν δισκοβολίαν,

Ἐκπαίδευσις τοῦ Ἀχιλλέως.
(Ἀρχαϊκὴ ὑδρία)

ὁ Τελαμὼν ἔρριψε τὸν δίσκον του εἰς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ Φώκου. Κτυπημένος εἰς τὴν κεφαλήν, ὁ νέος ἀπέθανεν ἀμέσως. Οἱ ἄλλοι δυό, διὰ νὰ ἐξαφανίσουν τὸ πτῶμά του, τὸ ἔκρυψαν εἰς ἓν δάσος. Ὁ Αἰακός, ὅμως, τὸ ἀνεκάλυψε καὶ ὀργισθεὶς ἐξεδίωξε τὸν Πηλέα καὶ τὸν Τελαμῶνα ἀπὸ τὴν Αἴγιναν.

Ἐνῷ ὁ Τελαμὼν ἐγκατεστάθη εἰς τὴν γειτονικὴν νῆσον Σαλαμῖνα, τῆς ὁποίας ἔγινεν ἀργότερα βασιλεύς, ὁ Πηλεὺς ἐπῆγεν εἰς τὴν θεσσαλικὴν πόλιν Φθίαν. Ἐκεῖ τοῦ ἔκαμε σπουδαίαν ὑποδοχὴν ὁ Εὐρυτίων, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ τὸν ἀπεκάθαρε ἀπὸ τὸν φόνον, τοῦ ἔδωσεν ὡς σύζυγον τὴν κόρην του Ἀντιγόνην καὶ

ώς προίκα τὸ τρίτον τοῦ βασιλείου του. Οἱ δύο ἥρωες συμμετέσχον εἰς τὸ περίφημον κυνήγιον τοῦ Καλυδωνίου κάπρου, κατὰ τὴν διάρκειαν δὲ αὐτοῦ τὸ ἀκόντιον τοῦ Πηλέως, ἂν καὶ ἐρρίφθη κατὰ τοῦ ἀγρίου ζώου, ἐκτύπησε τὸν Εὐρυτίωνα θανασίμως.

Ἔπειτα ἀπὸ τὸ ἀκούσιον αὐτὸ ἔγκλημα, ὁ Πηλεὺς ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψη τὴν Φθίαν. Ἐπῆγε λοιπὸν εἰς τὴν Ἰωλκόν, μόνος του, χωρὶς τὴν γυναῖκά του. Ὁ Ἄκαστος, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰωλκοῦ, ὄχι μόνον δὲν ἀπέπεμψε τὸν φυγάδα, ἀλλὰ τὸν ἐφιλοξένησε μεγαλοπρεπῶς καὶ τὸν ἀπεκάθαρε ἀπὸ τὸν φόνον τοῦ Εὐρυτίωνος. Εἰς τὸ διάστημα αὐτό, ἡ Ἀστυδάμεια, ἡ σύζυγος τοῦ Ἀκάστου, ἐρωτεύθη τὸν ὡραῖον ξένον. Αὐτὸς ὅμως τὴν ἀπέκρουσε, διὰ νὰ μὴ προσβάλη τὸν Ἄκαστον.

Ἡ Ἀστυδάμεια τότε διὰ νὰ ἐκδικηθῇ, ἔστειλεν εἰς τὴν Ἀντιγόνην, τὴν σύζυγον τοῦ Πηλέως, μήνυμα, εἰς τὸ ὁποῖον τῆς ἔλεγεν ὅτι ὁ ἄπιστος ἄνδρας της ἐπρόκειτο νὰ νυμφευθῇ τὴν Στερόπην, κόρην τοῦ Ἀκάστου. Καταληφθεῖσα ἀπὸ ἀπελπισίαν, ἡ Ἀντιγόνη ἀπηγχονίσθη. Ἀλλ' ἡ Ἀστυδάμεια δὲν ἠρκέσθη εἰς τόσον μόνον· μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ συνεπλήρωνε τὴν καταστροφήν του, κατηγόρησε τὸν Πηλέα ὅτι ἐπεχείρησε νὰ τὴν κάμη ἐρωμένην του.

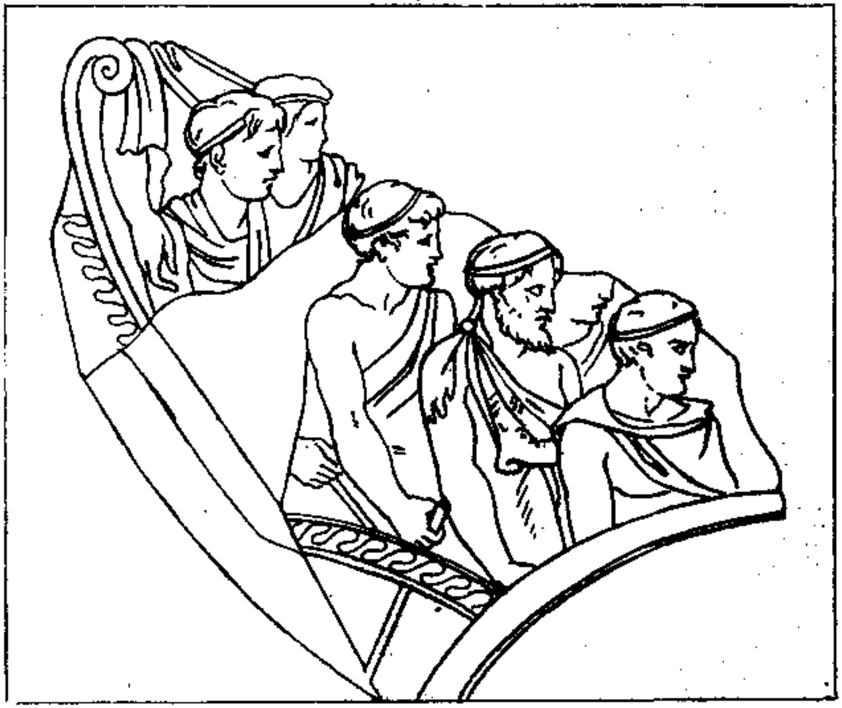
Θεωρῶν τὸν ἑαυτόν του ἀτιμασμένον, ὁ Ἄκαστος ἀπεφάσισε νὰ ἐκδικηθῇ. Ἀλλά, μὴ ἐπιθυμῶν νὰ χύση τὸ αἷμα ἀνθρώπου, τὸν ὁποῖον εἶχεν ὑποβάλει εἰς κάθαρσιν, ἐσκέφθη νὰ ἀπαλλαγῇ αὐτοῦ μὲ ἄλλο μέσον. Τὸ Πήλιον ἦτο γεμᾶτο ἀπὸ θηρία. Ὁ Ἄκαστος, λοιπόν, ὡδήγησεν ἐκεῖ τὸν Πηλέα. «Ὅταν ἔφθασαν ἐκεῖ», λέγει ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος, «ἔβαλαν στοίχημα, ὅσον ἀφορᾷ τὸ κυνήγι. Κατόπιν αὐτοῦ, ὁ Πηλεὺς περιωρίσθη νὰ κόβη τὶς γλῶσσες τῶν ζώων, ποὺ ἐσκότωνε καὶ νὰ τὶς κρύβη στὸ σάκκο του. Στὸ τέλος τοῦ κυνηγιοῦ, ὁ Ἄκαστος καὶ οἱ σύντροφοί του, ποὺ εἶχαν μαζέψει ὅλα τὰ σκοτωμένα ζῷα, ἄρχισαν νὰ περιπαίζουν τὸν Πηλέα, λέγοντάς του πὼς δὲν εἶχε σκοτώσει τίποτε. Τότε ὁ Πηλεὺς ἄνοιξε τὸ σάκκο του, τοὺς ἔδειξε τὶς γλῶσσες καὶ τοὺς ἀπέδειξε πὼς εἶχε σκοτώσει τόσα ζῷα ὅσες γλῶσσες εἶχε μαζέψει».

Ὁ Πηλεὺς ὤφειλε τὰς κυνηγετικὰς ἐπιτυχίας του εἰς ἕνα θαυμάσιο μαχαίρι, ἔργον τοῦ Ἡφαίστου. Κάποτε, ὅμως, ἐνῷ ἐκοιμᾶτο, ὁ Ἄκαστος τοῦ τὸ ἔκλεψε καὶ τὸ ἔκρυψε κάτω ἀπὸ ἕνα σωρὸν κόπρου. Ὅταν ἐξύπνησεν, ὁ ἥρως ἐζήτησε παντοῦ τὸ κυνηγετικὸ μαχαίρι του, ἀλλὰ δὲν τὸ εὑρῆκε. Εἰς μεταγενεστέραν δὲ ἐπίθεσιν τῶν Κενταύρων, ὁ ἥρως θὰ ὑπέκυπτεν, ἂν δὲν ἐπενέβαινεν ὑπὲρ αὐτοῦ ὁ Χείρων καὶ δὲν τοῦ ἀπέδιδε τὸ ὅπλον ποὺ ὁ Ἄκαστος εἶχε κρύψει.

Μελέαγρος
('Αρχαῖον μάρμαρον. Μουσεῖον Βατικανοῦ, Ρώμη)

Κατ' άλλον μῦθον, ὁ Ἄκαστος ὡδήγησε τὸν Πηλέα εἰς ἔρημον μέρος, τοῦ ἀφήρεσε τὰ ὅπλα καὶ τὸν ἀφῆκε μόνον, ἀφοῦ τοῦ εἶπεν : «Ἂν εἶσαι δίκαιος, θὰ σωθῇς». Τὰ θηρία ἐξώρμησαν ἀπὸ ὅλας τὰς κατευθύνσεις κατὰ τοῦ Πηλέως, καὶ θὰ τὸν κατεσπάρασσαν, ἂν δὲν ἤρχετο ὁ Ἑρμῆς νὰ τοῦ φέρῃ τὸ κυνηγετικὸ μα-

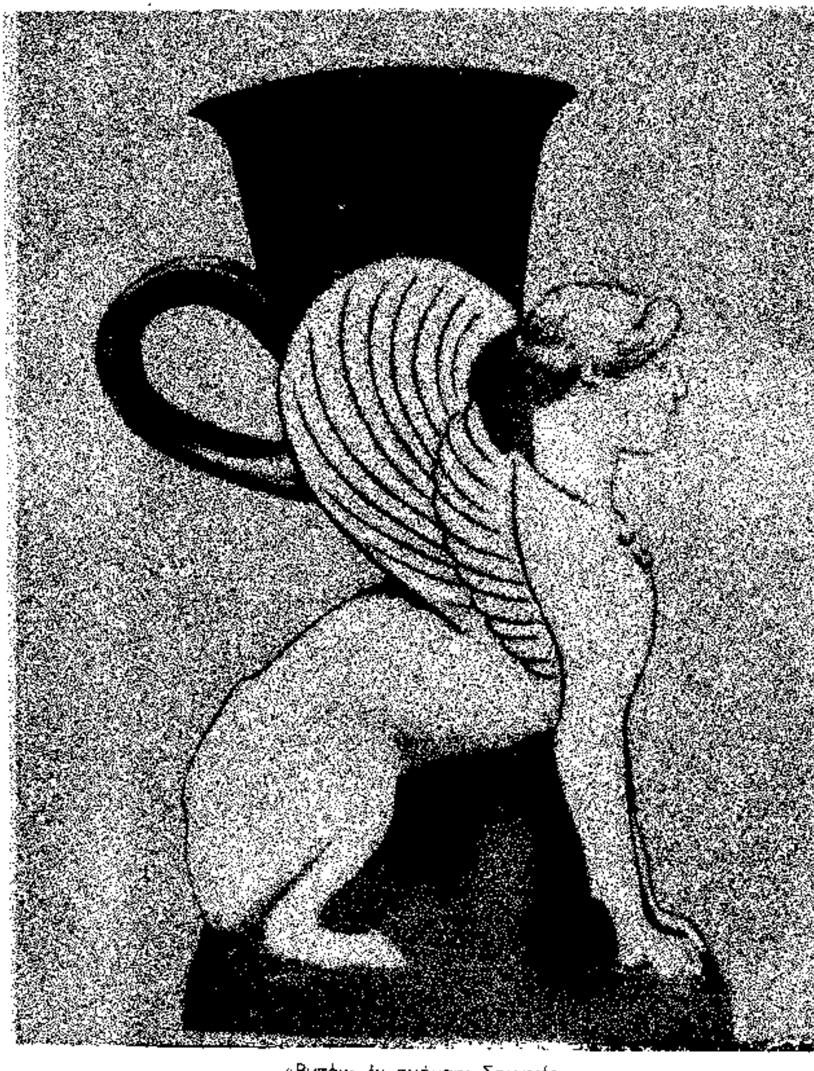
Οἱ Ἀργοναῦται ἐπὶ τοῦ πλοίου «Ἀργώ».
(Ἀπόσπασμα τερρακότας)

χαίρι ποὺ εἶχε κατασκευάσει ὁ Ἥφαιστος, πρᾶγμα ποὺ ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Πηλέα νὰ ἀμυνθῇ ἐπιτυχῶς.

Μετὰ τὴν σωτηρίαν του, ὁ Πηλεὺς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰωλκόν. Ἐφόνευσε τὴν Ἀστυδάμειαν, τῆς ὁποίας αἱ συκοφαντίαι παρ' ὀλίγον νὰ προξενήσουν τὸν θάνατόν του, σύμφωνα δὲ μὲ μερικοὺς συγγραφεῖς ἐπέβαλε τὴν ἰδίαν τύχην καὶ εἰς τὸν Ἄκαστον.

Πηλεὺς καὶ Θέτις

Ἀπόγονος τοῦ Διὸς διὰ τοῦ Αἰακοῦ, ὁ Πηλεύς, ἐν συνεχείᾳ περιστατικῶν ἀνεξαρτήτων τῆς θελήσεώς του, ἔτυχε τῆς μεγάλης

«Ρυτόν» ἐν σχήματι Σφιγγός.
(Λονδῖνον. Βρεταννικὸν Μουσεῖον)

τιμῆς νὰ νυμφευθῇ μίαν θεάν, τὴν ὡραίαν Θέτιν. Ἡ Θέτις ἦτο μία ἀπὸ τὰς πολλὰς θυγατέρας τοῦ θαλασσίου θεοῦ Νηρέως. Ὡραιοτάτη, ἐπέσυρε τὴν προσοχὴν τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος συγχρόνως, μία προφητεία, ὅμως, τῆς Θέμιδος, ἔκαμε τοὺς δυὸ υἱοὺς τοῦ Κρόνου νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ σχέδιά των· κατ' αὐτήν, ἀπὸ τὴν ἕνωσιν τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου μὲ τὴν Θέτιν θὰ ἐγεννᾶ-

το υἱὸς ἰσχυρότερος τοῦ πατρός του, καὶ θὰ ἐφεύρισκε ὅπλον φοβερώτερον ἀπὸ τὸν κεραυνὸν καὶ τὴν τρίαιναν.

Ἡ ἐν λόγῳ προφητεία ἀπεδίδετο ἐπίσης εἰς τὸν Προμηθέα καὶ τὰς Μοίρας. Σύμφωνα, ὅμως, μὲ ἄλλους συγγραφεῖς, ἡ Θέτις ἀπέκρουσε τὰς προτάσεις τοῦ Διός, ἀπὸ εὐγνωμοσύνην πρὸς τὴν Ἥραν ποὺ τὴν εἶχε ἀναθρέψει· διὰ νὰ ἐκδικηθῇ, ὁ κυρίαρχος τοῦ Ὀλύμπου ἀπεφάσισεν, ὅπως ἡ Θέτις γίνῃ σύζυγος ἁπλοῦ θνητοῦ. Αὐτό, πάντως, δὲν ἠμπόδισε τὴν Θέτιν νὰ ταχθῇ μὲ τὸ μέρος τοῦ Διός, ὅταν ἡ Ἥρα, ὁ Ἅδης καὶ ὁ Ποσειδῶν ἀπεπειράθησαν νὰ τὸν ἀνατρέψουν· ἔφερε μάλιστα εἰς τὸν Ὄλυμπον τὸν γίγαντα Βριάρεων, τοῦ ὁποίου ἡ θέα καὶ μόνον ἔκαμε τοὺς συνωμότας νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν τάξιν.

Καὶ ἄλλοι θεοὶ εἶχον ὑποχρεώσεις ἀπέναντι τῆς Θέτιδος· Ἥφαιστος, ὅταν ἡ Ἥρα τὸν ἔρριψεν ἀπὸ τὸν Ὄλυμπον εἰς τ γῆν, περισυνελέγη ἀπὸ τὴν ὡραίαν Νηρηΐδα· ὁ δὲ Διόνυσο ὅταν ὑπεχρεώθη, ὅπως εἴδαμεν εἰς προηγούμενον κεφάλαιον, νὰ ριφθῇ εἰς τὴν θάλασσαν, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὸν Θρᾷκα βασιλέα Λυκοῦργον, πλησίον τῆς Θέτιδος εὗρῆκε καταφύγιον.

Ἡ Θέτις δὲν ἐδέχθη μὲ προθυμίαν τὸν γάμον ποὺ τῆς ἐπροτάθη. Προσεπάθησε μὲ κάθε τρόπον νὰ κάμῃ τὸν Πηλέα νὰ χάσῃ τὰ ἴχνη της, καὶ πρὸς τοῦτο μετεμορφώθη διαδοχικῶς εἰς ἄγριον ζῷον, φωτιάν, κλπ. Κατόπιν, ὅμως, συμβουλῆς τοῦ Χείρωνος, ὁ Πηλεὺς ἐπέμεινε, καὶ ἡ Θέτις ἠναγκάσθη, τελικῶς, νὰ δεχθῇ.

Οἱ γάμοι ἐτελέσθησαν μὲ πᾶσαν λαμπρότητα. Ὅλοι οἱ θεοὶ παρέστησαν εἰς αὐτούς. Αἱ Μοῦσαι ἐτραγούδησαν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἄφθονα δὲ δῶρα ἐδόθησαν εἰς τὸν Πηλέα. Πλὴν τοῦ δόρατος, ποὺ τοῦ ἐχάρισεν ὁ Χείρων, οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἀναφέρουν τοὺς δύο ἀθανάτους ἵππους, Βαλίον καὶ Ξάνθον, δῶρον τοῦ Ποσειδῶνος, ἓν ξίφος, δῶρον τοῦ Ἡφαίστου, χρυσοῦν κύπελλον, δῶρον τῆς Ἀφροδίτης, πέπλον, δῶρον τῆς Ἥρας, αὐλούς, δῶρον τῆς Ἀθηνᾶς, καθὼς καὶ μικρὸν κιβώτιον ἅλατος, ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ ἐχρησιμοποιοῦσαν οἱ θεοί· «τὸ ἀλάτι αὐτὸ εἶχε τὴν ἰδιότητα νὰ ἀνοίγῃ τὴν ὄρεξη καὶ νὰ κάνῃ τὶς τροφὲς νὰ χωνεύωνται ἀμέσως»· τὸ προσέφερεν εἰς τοὺς νεονύμφους ὁ Νηρεύς.

Ἡ γέννησις τοῦ Ἀχιλλέως

Κατὰ τὴν γενικώτερον διαδεδομένην παράδοσιν, ἡ Θέτις ἐγέννησεν ἀπὸ τὸν Πηλέα ἕνα μόνον παιδί, τὸ ὁποῖον, ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀχιλλεύς, κατέκτησε περίοπτον θέσιν εἰς τὴν μυθολογίαν. «Ἤθελε», λέγει ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος, «νὰ τὸ κάμῃ ἀθάνα-

Ὁ Γανυμήδης καὶ ὁ ἀετός.
(Ἀρχαῖον μάρμαρον. Μουσεῖον Βατικανοῦ. Ρώμη)

τὸν, δι' αὐτό, κάθε νύκτα, ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Πηλέως, τὸ ἐβύθιζε στὴ φωτιά, γιὰ νὰ κάψῃ ὅ,τι θνητὸ εἶχε ἀπὸ τὸν πατέρα του· τὴν ἡμέρα, γιὰ τὸν ἴδιο σκοπό, τὸ ἔτριβε μὲ ἀμβροσία. Κάποτε, ὅπως ὁ Πηλεὺς τὴν παραφύλαξε, εἶδε τὸ παιδί του νὰ σπαράζῃ μέσα στὴ φωτιά, κ' ἔβγαλε μιὰ κραυγή. Βλέποντας τὰ σχέδιά της ἐμποδισμένα, ἡ Θέτις ἐγκατέλειψε τὸ παιδὶ καὶ γύρισε κοντὰ στὶς Νηρηΐδες».

Κατ' ἄλλον μῦθον, ἡ Θέτις ἀπέκτησε πολλὰ παιδιὰ ἀπὸ τὸν Πηλέα, μόλις δὲ ἐγεννῶντο τὰ ἔρριπτεν σὲ βραστὸ νερό, διὰ νὰ ἰδῇ ἂν ἦσαν θνητά. Τὴν στιγμὴν ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ὑποβάλῃ καὶ τὸ ἕβδομον εἰς τὴν ἰδίαν δοκιμασίαν, ὁ Πηλεὺς ἐπενέβη καὶ τὴν ἠμπόδισεν. Ἔτσι διεσώθη ὁ Ἀχιλλεύς. Κατ' ἄλλην, τέλος, ἐκδοχήν, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλεται ἡ ἔκφρασις «Ἀχίλλειος πτέρνα», ἡ Θέτις, διὰ νὰ κάμῃ τὸν υἱόν της ἀθάνατον, τὸν ἐβάπτισεν εἰς τὰ ὕδατα τῆς Στυγὸς κρατοῦσα αὐτὸν ἀπὸ τὴν πτέρναν· ἔτσι, τὸ μέρος αὐτὸ τοῦ σώματος τοῦ Ἀχιλλέως παρέμεινε τρωτόν.

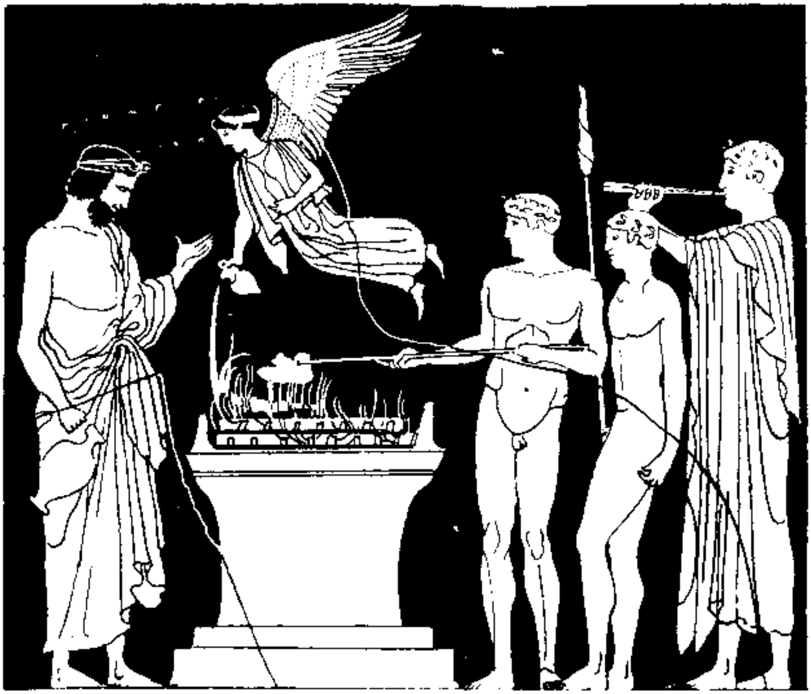
Ἐγκαταλειφθεὶς ἀπὸ τὴν Θέτιν, ὁ Πηλεὺς ἐνεπιστεύθη τὴν ἀνατροφὴν τοῦ μοναδικοῦ παιδιοῦ του εἰς τὸν Κένταυρον Χείρωνα. Τίποτε δὲν παρημελήθη ἀπὸ τὸν τελευταῖον εἰς τὸ ἔργον ποὺ ἀνέλαβε, καὶ ἔτσι τὸ παιδὶ τοῦ Πηλέως ἔγινε τέλειος ἥρως. Ὄχι μόνον ἐτράφη «ἀπὸ ἐντόσθια λεόντων καὶ κάπρων, καὶ ἀπὸ μεδούλι ἀρκούδας», πρᾶγμα ποὺ τοῦ ἔδωσε δύναμιν καὶ θάρρος ἀδάμαστον, ἀλλ' ἔμαθε καὶ νὰ σέβεται τοὺς θεοὺς καὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ νὰ περιφρονῇ τὰ ἐπίγεια ἀγαθά. Ἐδιδάχθη ἐπίσης μουσικὴν καὶ ἰατρικήν.

Τὸ ὄνομα Ἀχιλλεὺς ὠφείλετο, κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον τὸν Ἀθηναῖον, εἰς τὸ ὅτι «τὰ χείλη του δὲν εἶχαν ποτὲ ἐγγίσει τοὺς μαστοὺς καμμιᾶς γυναίκας». Ἀρχικῶς ὠνομάζετο Λιγύρων. Ἐπάλαιε μὲ τοὺς λέοντας καὶ τοὺς ἔπαιρνε τὰ μικρά των, ἐκυνηγοῦσε τοὺς κάπρους καὶ συνελάμβανε τρέχων τὰς ταχυτέρας ἐλάφους. Ἕνας ἀρχαῖος συγγραφεύς, διηγεῖται, ἐξ ἄλλου, ὅτι κάποτε ὁ υἱὸς τοῦ Πηλέως προσέφερε θυσίαν εἰς τὴν Καλλιόπην καὶ τῆς ἐζήτησε νὰ τὸν προστατεύῃ. Ἔπειτα ἀπὸ αὐτό, ἡ Μοῦσα τὸν ἐπεσκέφθη μέσα εἰς ἓν ὄνειρον καὶ τοῦ εἶπεν ὅτι ἡ ἐπιδεξιότης του θὰ ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὴν εὐθυμίαν, ποὺ θὰ εἶχε κατὰ τὰ γεύματά του καὶ ἀπὸ τὴν ψυχικὴν ἀντοχήν, μὲ τὴν ὁποίαν θὰ ἀντιμετώπιζε τὰ βάσανα καὶ τοὺς πόνους τῆς ζωῆς. Προσέθεσε δὲ ὅτι θὰ ἐδοξάζετο ὄχι ἀπὸ τὰ τραγούδια του, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ πολεμικά του κατορθώματα, ποὺ θὰ τὰ ἀπαθανάτιζεν ἕνας μεγάλος ποιητής.

Μολονότι εἶχεν ἀποσυρθῇ πλησίον τῶν ἀδελφῶν της Νηρηΐδων, ἡ Θέτις δὲν ἐλησμόνησε τὸ παιδί της. Ἀπ' ἐναντίας, τὸ ἐπρόσεχε πάντοτε. Ὅταν ἔμαθε τὸν χρησμὸν τοῦ Κάλχαντος, κατὰ

τὸν ὁποῖον ἡ Τροία δὲν θὰ κατελαμβάνετο χωρὶς τὴν συνδρομὴν τοῦ Ἀχιλλέως, κατέφυγεν εἰς ἓν στρατήγημα, διὰ νὰ τὸν ἐμποδίσῃ νὰ συμμετάσχῃ εἰς τὴν ἐκστρατείαν, ἡ ὁποία θὰ ἦτο μοιραία δι' αὐτόν. Τὸν ἐπῆγεν εἰς τὸν Λυκομήδην, βασιλέα τῆς Σκύρου, εἰς τὸν ὁποῖον τὸν παρουσίασεν ὡς νεάνιδα. Ἔτσι ὁ Ἀχιλλεὺς ἔζησεν ἔκτοτε ἀνάμεσα εἰς τὰς νεαρὰς πριγκιπίσσας.

Κατὰ μεταγενέστερον μῦθον, ὁ υἱὸς τοῦ Πηλέως, παρὰ τὴν μεταμόρφωσίν του, κατώρθωσε νὰ κερδίσῃ τὴν εὔνοιαν μιᾶς ἀπὸ

Θυσία προσφερομένη ὑπὸ τῶν Ἀργοναυτῶν.

τὰς κόρας τοῦ Λυκομήδους, τῆς Δηιδαμείας. Ἀπὸ τὴν ἕνωσιν αὐτὴν ἐγεννήθη υἱός, ὁ ὁποῖος ἔγινεν ἀργότερα γνωστὸς μὲ τὸ ὄνομα Πύρρος ἢ Νεοπτόλεμος.

Τὸ στρατήγημα τῆς Θέτιδος δὲν ἠμπόδισε τὸν Ἀχιλλέα νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν μοῖράν του. Οἱ Ἕλληνες, γνωρίζοντες ὅτι ὁ νεαρὸς ἥρως ἐκρύπτετο εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Λυκομήδους, ἔστειλαν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Σκύρου τὸν πονηρότερον ἐξ αὐτῶν, τὸν Ὀδυσσέα. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰθάκης ἀφῆκεν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Λυκομήδους ἓν δόρυ καὶ μίαν ἀσπίδα, κατόπιν δὲ διέταξε νὰ

Ὁ Ἰάσων καὶ ὁ φυλάσσων τὸ χρυσόμαλλον δέρας δράκων.
(Ἀγγεῖον ἐκ Κιινο)

ἠχήση ἡ πολεμικὴ σάλπιγξ. Εἰς τὸ ἄκουσμα αὐτῆς, ὁ Ἀχιλλεὺς ἔτρεξεν, ἥρπασε τὰ ὅπλα καὶ ἠκολούθησε, χωρὶς δυσκολίαν, τὸν Ὀδυσσέα. Εἰς ἄλλο κεφάλαιον θὰ ὁμιλήσωμεν διὰ τὸν ρόλον τοῦ Ἀχιλλέως εἰς τὸν Τρωικὸν πόλεμον.

Τελευταῖα κατορθώματα τοῦ Πηλέως

Διακριθεὶς διὰ τὴν τέχνην του καὶ τὴν ἐπιδεξιότητά του εἰς τοὺς ἐπιταφίους ἀγῶνας, ποὺ ὠργανώθησαν πρὸς τιμὴν τοῦ Πελίου καὶ κατὰ τοὺς ὁποίους, ὡς ἐλέγετο, διηγωνίσθη πρὸς τὴν Ἀτα-

Οἱ Ἀργοναῦται.
(Κρατὴρ εὑρεθεὶς ἐν Orvieto. Μουσεῖον τοῦ Λούβρου, Παρίσιοι)

λάντην, ὁ Πηλεὺς συμμετέσχεν εἰς τὸ κυνήγιον τοῦ Καλυδωνίου κάπρου καὶ εἰς τὴν Ἀργοναυτικὴν ἐκστρατείαν. Ὁ ρόλος του, ὅμως, δίπλα εἰς τὸν Ἰάσονα, εἶναι πολὺ περιωρισμένος. Κατὰ τὸν Πίνδαρον καὶ τὸν Εὐριπίδην συμμετέσχεν εἰς τὴν πρώτην κατάκτησιν τῆς Τροίας ἀπὸ τὸν Ἡρακλέα, καὶ συνώδευσε τὸν μεγαλύτερον ἥρωα εἰς τὴν ἐκστρατείαν του ἐναντίον τῶν Ἀμαζόνων. Ἐπέζησε τοῦ Ἀχιλλέως καὶ ἀπέθανεν εἰς πολὺ προχωρημένην ἡλικίαν.

Κατ' ἄλλον μῦθον, ὁ Πηλεύς, ἐκδιωχθεὶς ἀπὸ τὴν Ἰωλκὸν ὑπὸ τῶν υἱῶν τοῦ Ἀκάστου, κατέφυγεν εἰς τὸν νῆσον Κῶν. Ἐκεῖ τὸν ἐδέχθη πολὺ καλὰ ὁ Μόλων, συνήντησε τὸν ἔγγονόν του Νεοπτόλεμον καί, ἔπειτα ἀπὸ ἕνα διάστημα χρόνου, ἀπέθανε. Κατὰ τὸν Πίνδαρον μετεφέρθη εἰς τὰ Ἠλύσια Πεδία, κατὰ δὲ τὸν Εὐριπίδην ἐξηκολούθησε νὰ ζῇ μαζὶ μὲ τὴν Θέτιν εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Νηρέως.

Καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις

Διεσώθησαν ἀρκεταὶ ἀγγειογραφίαι εἰκονίζουσαι τὸν Πηλέα εἰς τὴν προσπάθειάν του νὰ πιάσῃ τὴν Θέτιν. Ἡ σκηνὴ αὐτὴ εἰκονίζετο καὶ εἰς τὸ κιβώτιον τοῦ Κυψέλου· κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Παυσανίου, ὁ ἥρως ὡρμοῦσε κατὰ τῆς κόρης τοῦ Νηρέως, ἀπὸ τὰ χέρια τῆς ὁποίας ἐξέφευγεν ἕνας δράκων. Οἱ ἀγγειογράφοι παρουσιάζουν τὰς διαφόρους μεταμορφώσεις, εἰς τὰς ὁποίας κατέφυγεν ἡ θεά, διὰ νὰ ἀποφύγῃ ἐκεῖνον, ποὺ ἡ θέλησις τοῦ Διὸς τῆς εἶχεν ὁρίσει ὡς σύζυγον. Οἱ γάμοι τοῦ Πηλέως καὶ τῆς Θέτιδος, εἰς τοὺς ὁποίους παρέστησαν αἱ θεότητες τοῦ Ὀλύμπου, εἰκονίζονται εἰς τὸ περίφημον ἀγγεῖον François, τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται εἰς τὴν Φλωρεντίαν. Ἐξ ἄλλου, ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους Ἕλληνας γλύπτας, ὁ Σκόπας, εἶχε κάμει ἕνα σύμπλεγμα εἰς τὸ ὁποῖον εἰκονίζετο ἡ Θέτις ἐν μέσῳ Νηρηΐδων, τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τοῦ Ποσειδῶνος.

Ἡ παιδικὴ ἡλικία καὶ ἡ ἀνατροφὴ τοῦ Ἀχιλλέως ὑπῆρξαν θέμα ἀγγειογραφιῶν καθὼς καὶ μερικῶν τοιχογραφιῶν τῆς Πομπηΐας. Τέλος, διεσώθησαν μερικαὶ παραστάσεις τῆς πάλης Πηλέως καὶ Ἀταλάντης, ποὺ εἶχε λάβει χώραν κατὰ τοὺς πρὸς τιμὴν τοῦ Πελίου ἐπιταφίους ἀγῶνας.

Ἡ ὑπόθεσις τῆς ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας ἀποτελεῖ ὁλόκληρον μυθιστόρημα, περιλαμβάνον σειρὰν ἐπεισοδίων, τῶν ὁποίων αἱ λεπτομέρειαι ποικίλλουν ἀπὸ συγγραφέως εἰς συγγραφέα καὶ ἀπὸ ἐποχῆς εἰς ἐποχήν. Ἔχαιρε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα μεγάλης δημοτικότητος, ἡ ὁποία διετηρήθη διὰ μέσου τῶ μετέπειτα αἰώνων. Παρουσιάζει, μάλιστα, καὶ ἐπιστημονικὸν ἐνδιαφέρον, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ὅτι παρέχει μερικὰς ἐνδείξεις, ὅσον ἀφορᾷ τὰς γεωγραφικὰς γνώσεις τῶν ἀρχαίων καὶ τὴν ἐξέλιξίν των.

Τὰ αἴτια τῆς ἐκστρατείας. Τὸ χρυσόμμαλον δέρας

Ἀπὸ ποῦ προήρχετο τὸ χρυσόμαλλον δέρας, ποὺ παίζει τόσον σημαντικὸν ρόλον εἰς τὸν μῦθον τῶν Ἀργοναυτῶν; Ἀπὸ ἓν

θαυμάσιον ζῷον, ἕνα κριόν, ποὺ ἐγεννήθη ἀπὸ τοὺς ἔρωτας ἑνὸς θεοῦ καὶ μιᾶς θνητῆς. Ὁ Ποσειδῶν—αὐτὸς ἦτο ὁ θεός—ἐρωτευμένος μὲ τὴν κόρην τοῦ Βισάλτου Θεοφανώ, τὴν ἐπῆγεν εἰς ἕνα νησί, διὰ νὰ τὴν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν μνηστήρων ποὺ προσείλκυεν ἡ ἐξαιρετικὴ καλλονή της. Οἱ μνηστῆρες, ὅμως, δὲν ἀπεθαρρύνθησαν, ἐπέμειναν καὶ ἀνεκάλυψαν τὸ καταφύγιόν της. Καὶ μίαν ἡμέραν κατέπλευσαν εἰς τὸ νησί, τοῦ ὁποίου ὁ Ποσειδῶν εἶχε μεταμορφώσει ὅλους τοὺς κατοίκους εἰς ζῷα, καὶ ἄρχισαν νὰ τὰ σκοτώνουν. Τότε, ὁ θεὸς τῆς θαλάσσης μετεμόρφωσε

Ὁ Ἰάσων καὶ ὁ δράκων.

τοὺς ἀντιζήλους του εἰς λύκους καί, ἀφοῦ ὁ ἴδιος μετεμορφώθη εἰς κριὸν καὶ μετεμόρφωσε τὴν νέαν εἰς ἀμνάδα, ἠνώθη μὲ αὐτήν. Ἔτσι ἐγεννήθη ὁ κριὸς μὲ τὸ χρυσόμαλλον δέρας.

Φρῖξος καὶ Ἕλλη

Τὸ θαυμάσιον ζῷον ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὴν διάσωσιν τῆς ζωῆς δύο παιδιῶν ἀπὸ τὰ ἐγκληματικὰ σχέδια μιᾶς γυναίκας. Περιεγράψαμεν ἤδη, εἰς τὸ περὶ Διονύσου κεφάλαιον, τὰς συμφορὰς τοῦ Ἀθάμαντος καὶ τῆς Ἰνοῦς, ἀδελφῆς τῆς Σεμέλης. Προτοῦ νυμφευθῇ τὴν Ἰνώ, ὁ Ἀθάμας εἶχεν ἀποκτήσει ἀπὸ τὴν Νεφέλην

ένα υιόν, τον Φρίξον, και μίαν κόρην, την Έλλην. Η Ινώ, όμως, αφού εγέννησε τον Λέαρχον και τον Μελικέρτην, απεφάσισε να απαλλαγή από τα παιδιά των πρώτων σχέσεων του συζύγου της. «Υπεχρέωσε τις γυναίκες», λέγει ο Απολλόδωρος ο Αθηναίος, «να ψήσουν, χωρίς να το ξαίρουν οι άνδρες τους, τους σπόρους πού προώριζαν γιά τη σπορά· έτσι η γη έπαψε να δίδη εσοδείες». Προς αντιμετώπισιν του κακού, ο Αθάμας έστειλε πρεσβείαν εις το μαντείον των Δελφών διά να μάθη τί έπρεπε να κάμη. Οι απεσταλμένοι του, εκτελούντες οδηγίας της Ινούς, του μετέδωσαν, δήθεν εκ μέρους του μαντείου, φοβεράν απάντησιν: η αφορία από την οποίαν υπέφερεν ο τόπος δεν θα έπαυε, παρά μόνον αν εθυσιάζετο ο Φρίξος εις τον βωμόν του Διός. Κατόπιν πιέσεως των λιμωττόντων υπηκόων του, ο Αθάμας κατέληξεν εις την απόφασιν να εκτελέση τον δήθεν χρησμόν. Αλλά την στιγμήν πού θα έρρεεν το αίμα του Φρίξου, η Νεφέλη έστειλε τον κριόν, πού είχε γεννηθή από την ένωσίν της με τον Ποσειδώνα. Το χρυσόμαλλον ζώον επήρε, επάνω εις την ράχιν του, τον νέον και την αδελφήν του Έλλην, και ήρχισεν να τρέχη διά του αέρος. «Όταν έφθασαν στη θάλασσα πού χωρίζει το Σίγειον από την χερσόνησον, η Έλλη έπεσε στο νερό. Από τότε η θάλασσα αυτή ονομάζεται Ελλήσποντος».

Όσον αφορά τον Φρίξον, εξηκολούθησε τον δρόμον του και έφθασεν εις Κολχίδα. Ο Αιήτης, ο βασιλεύς της χώρας, τον εδέχθη με πολλήν ευμένειαν και του έδωσεν ως σύζυγον την κόρην του Χαλκιόπην. Μετά ταύτα, ο Φρίξος εθυσίασε τον κριόν, πού τον είχε μεταφέρει έως εκεί, εις τον Φύξιον Δία (πού διευκολύνει την φυγήν), και έδωσε το δέρμα του εις τον Αιήτην. Αυτός το εκρέμασεν εις μίαν δρυν, εντός δάσους αφιερωμένου εις τον Άρην. Δράκων, ο οποίος ουδέποτε εκοιμάτο και τον οποίον κανείς δεν ημπορούσε να πλησιάση, εφρούρει το θαυμάσιον δέρμα.

Ιάσων και Πελίας

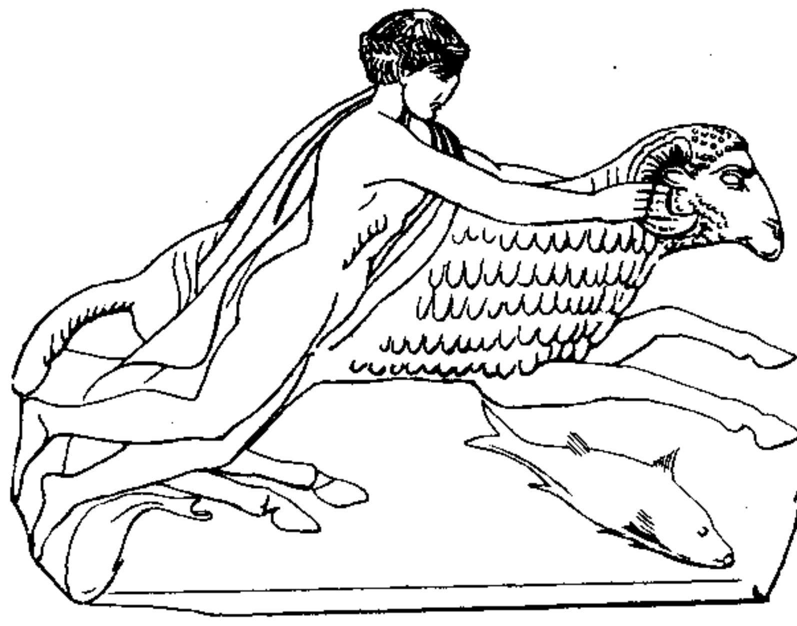
Η συνέχεια του μύθου μας μεταφέρει εις την θεσσαλικήν πόλιν Ιωλκόν, όπου εβασίλευε, τότε, ο Πελίας, αδελφός του Νηλέως και υιός του Ποσειδώνος και της ωραίας Τυρούς (τόμος 1ος, σελίδες 386-388). Η Τυρώ, όμως, είχε γεννήσει από τον Κρηθέα, τον ιδρυτήν της Ιωλκού, και άλλον υιόν, τον Αίσονα. Τον νόμιμον αυτόν κληρονόμον του θρόνου, κατώρθωσε να τον παραμερίση από την εξουσίαν ο Πελίας και να γίνη αυτός βασιλεύς. Κατόπιν τούτου, ο Αίσων, φοβούμενος ότι θα επεξετείνετο και εις τα παιδιά του η εχθρότης του Πελίου, έστειλεν ένα, κρυφά, εις τον Κένταυ-

Ἡ Ἥβη.
(Ἐπὶ ἀρχαίου ἀγγείου. Κυνσ. Ἰταλία)

ρον Χείρωνα πρὸς ἐκπαίδευσιν. Τὸ παιδὶ αὐτὸ ἦτο ὁ Ἰάσων, ὁ μέλλων ἀρχηγὸς τῶν Ἀργοναυτῶν.

Ὁ Πίνδαρος παρουσιάζει τὸν ἴδιον τὸν Ἰάσονα διηγούμενον τὰς συνθήκας, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἀνετράφη. «Μόλις γεννήθηκα, οἱ γονεῖς μου, ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο τὴν ἀγριότητα τοῦ ὑφαρπαστοῦ (τοῦ Πελίου), εἶπανε πὼς πέθανα καὶ μὲ πενθήσανε. Οἱ γυναῖκες ἔκαμαν νὰ βουίξῃ τὸ παλάτι ἀπὸ τὰ μοιρολόγια τους, καὶ τὴ νύχτα μὲ τύλιξαν κρυφὰ σὲ πορφυρὲς φασκιὲς καὶ μὲ πῆγαν στὸν ἀπόγονο τοῦ Κρόνου, στὸν Κένταυρο Χείρωνα... Μορφωμένος

Ὁ Φρῖξος ἐπὶ τοῦ κριοῦ.

στὴ σχολή του, θρεμμένος ἀπὸ τὶς ἁγνὲς κόρες του, ἔρχομαι ἀπὸ τὸ ἄντρο ὅπου, μαζί μ' αὐτόν, κατοικοῦν ἡ Φιλύρα καὶ ἡ Χαρικλώ. Ἔγινα εἴκοσι χρονῶν ζώντας μαζί τους, καὶ ποτέ, οὔτε πράξη οὔτε λόγος ταπεινωτικὸς δὲν μὲ ἀτίμασαν».

Ἡ συνάντησις

Κατὰ τὴν πλέον διαδεδομένην παράδοσιν, ὁ Ἰάσων συνήντησε διὰ πρώτην φορὰν τὸν βασανιστὴν τῆς οἰκογενείας του Πελίαν, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ θυσίας προσφερθείσης ὑπὸ τοῦ βασιλέως εἰς τὸν

Μήδεια.
(Μέρος πίνακος τοῦ Delacroix. Μουσεῖον τοῦ Λούβρου. Παρίσιοι)

Ποσειδῶνα. Ὑποχρεωμένος νὰ διέλθῃ τὸν ποταμὸν Ἄναυρον, ἀφήρεσε τὰ σανδάλιά του, μετὰ τὴν διάβασιν, ὅμως, ἐφόρεσε τὸ δεξιὸ σανδάλιον, ἀλλ' ἐλησμόνησε νὰ φορέσῃ καὶ τὸ ἄλλο. Ἔτσι παρουσιάσθη εἰς τὸν Πελίαν μονοσάνδαλος.

Πρὸ καιροῦ, ὅμως, ὁ Πελίας, ἐπιθυμῶν νὰ μάθῃ τί τοῦ ἐπεφύ-

λασσε τὸ μέλλον, εἶχεν ἀπευθυνθῆ εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν καὶ εἶχε λάβει τὴν ἀκόλουθον ἀπάντησιν: «Νὰ ἀποφύγῃς, ὅσο μπορεῖς, τὴ συνάντηση μὲ τὸν θνητὸ πού, ξένος καὶ πολίτης συγχρόνως, θὰ κατεβαίνῃ ἀπὸ τὰ βουνὰ καὶ ποὺ πηγαίνοντας πρὸς δυσμὰς θὰ μπῇ μονοσάνδαλος στὴν ἔνδοξη Ἰωλκό». Μόλις, λοιπόν, ὁ Πελίας εἶδε τὸν Ἰάσονα, ἐνεθυμήθη τὸν χρησμὸν καὶ ἠρώτησε

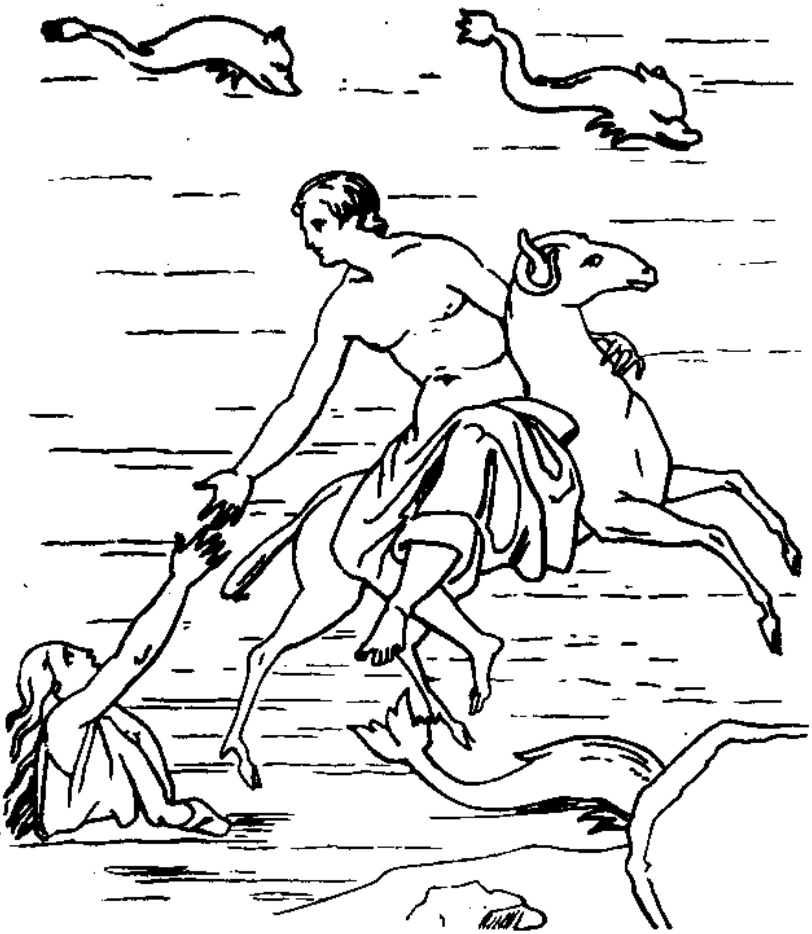

Ὁ Πηλεὺς ἀσφαλίζων τὴν Θέτιδα.
(Κρατήρ. Μουσεῖον τοῦ Λούβρου. Παρίσιοι)

τὸν νέον «τί θὰ ἔκανε ἂν εἶχε ἐξουσία καὶ συγχρόνως ἤξαιρε, ἀπὸ χρησμό, πῶς κάποιος ἀπὸ τοὺς συμπολῖτές του ἐπρόκειτο νὰ τὸν σκοτώσῃ». Ὁ Ἰάσων ἀπεκρίθη ὅτι θὰ τὸν ἔστελλε νὰ φέρῃ τὸ χρυσόμαλλον δέρας. Ἐπωφελούμενος τῆς ἀπαντήσεως, ὁ Πελίας τοῦ ἐδήλωσεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸν ὁποῖον ἀνεφέρετο ὁ χρησμὸς ἦτο αὐτός, ὁ Ἰάσων, καὶ ὅτι, κατὰ συνέπειαν, δὲν τοῦ

ἀπέμενε παρὰ νὰ ἀναχωρήσῃ πρὸς κατάκτησιν τοῦ χρυσομάλλου δέρατος.

Ὁ Πίνδαρος διηγεῖται τὰ πράγματα κάπως διαφορετικά. Παρουσιάζει τὸν Ἰάσονα φθάνοντα εἰς τὴν Ἰωλκόν, ἐκφωνοῦντα λό-

Ὁ Φρίξος διασχίζων τὸν Ἑλλήσποντον, ὅπου πρὸ ὀλίγου ἔπεσεν ἡ Ἕλλη.
(Τοιχογραφία εἰς τὸ Herculanum)

γους πρὸς τοὺς συμπολίτας του καὶ διαμένοντα πλησίον τῶν γονέων του. Μόνον μετὰ παρέλευσιν ἓξ ἡμερῶν ἔλαβε χώραν ἡ πρώτη συνάντησίς του μὲ τὸν Πελίαν. Κατ' αὐτήν, ὁ Ἰάσων διετύπωσε τὰς ἀξιώσεις του ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Κρηθέως, συγχρόνως δὲ ὑπεσχέθη νὰ ἀφίσῃ εἰς τὸν Πελίαν τὰ μεγάλα ποίμνια καὶ τὰ

μεγάλα χωράφια πού εἶχεν οἰκειοποιηθῆ. Ὁ Πελίας ἀπήντησεν ὡς ἑξῆς: «Θὰ κάμω αὐτὸ πού ζητεῖς. Μά, κοίταξε, εἶμαι σχεδὸν γέρος. Σύ, ἀντιθέτως, εἶσαι στὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας σου, ἔχεις ὅλη τὴ δύναμη πού δίδει τὸ καινούργιο αἷμα. Πολὺ καλύτερα, λοιπόν, ἀπὸ ἐμέ, θὰ μποροῦσες νὰ καταπραΰνῃς τούς χθονίους θεούς. Ἡ σκιὰ τοῦ Φρίξου μὲ διέταξε νὰ πάω στὴ χώρα, ὅπου βασιλεύει ὁ Αἰήτης, νὰ πάρω τὰ λείψανά του καὶ νὰ τὰ φέρω ἐδῶ, καθὼς καὶ τὸ πολύτιμο χρυσόμαλλο δέρας τοῦ κριοῦ, ἐπάνω στὸν ὁποῖο διέσχισε τὶς θάλασσες γιὰ νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τὸν κατατρεγμὸ τῆς σκληρῆς μητρυιᾶς του. Αὐτὴ εἶναι ἡ διαταγὴ πού ἡ ὠργισμένη σκιά του μοῦ ἔδωσε μέσα σ' ἕνα ὄνειρό μου. Ρώτησα ἀμέσως τὸ μαντεῖο τῆς Κασταλίας, γιὰ νὰ μάθω ἂν ἔπρεπε νὰ ὑπακούσω, κι αὐτὸ μοῦ εἶπε πὼς ἔπρεπε, χωρὶς νὰ χάνω καιρό, νὰ σοῦ ἑτοιμάσω ἕνα πλοῖο καὶ νὰ σὲ παρακαλέσω νὰ ἀναλάβῃς αὐτὴν τὴν ἐκστρατεία. Μὴ διστάξῃς, λοιπόν, σὲ παρακαλῶ νὰ ἐξοφλήσῃς τὸ χρέος μου, καὶ σοῦ ὑπόσχομαι νὰ σοῦ δώσω, μόλις γυρίσῃς, τὸ θρόνο. Μάρτυράς μου ἂς εἶναι ὁ Ζεύς, ἀπὸ τὸν ὁποῖο καταγόμαστε καὶ οἱ δυό».

Αἱ προετοιμασίαι τῆς ἐκστρατείας

Καθ' οἱονδήποτε τρόπον—διαταγὴν ἢ παράκλησιν—καὶ ἂν ἀνετέθη εἰς τὸν Ἰάσονα ἡ ἀποστολὴ νὰ φέρῃ τὸ χρυσόμαλλον δέρας, ἐκεῖνος τὴν ἀνέλαβε χωρὶς κανένα δισταγμόν. Σύμφωνα μὲ μερικοὺς συγγραφεῖς, ἡ στάσις του αὐτὴ ὠφείλετο εἰς ἔμπνευσιν τῆς Ἥρας. Ἡ σύζυγος τοῦ Διὸς εὐνοοῦσεν ἰδιαιτέρως τὸν υἱὸν τοῦ Αἴσονος, ἀπὸ τὴν ἡμέραν πού, μεταμορφωμένη εἰς γραῖαν, τοῦ ἐζήτησε νὰ τὴν βοηθήσῃ νὰ περάσῃ ἕνα ποταμὸν καὶ εἶδε τὴν αἴτησίν της νὰ γίνεται δεκτὴ μὲ εὐμένειαν. Ἐξ ἄλλου, ἐμισοῦσεν ἀγρίως τὸν Πελίαν, ὁ ὁποῖος τὴν παρέλειπε κατὰ τὰς θυσίας πού προσέφερε καὶ τὴν περιφρονοῦσε προσβλητικώτατα. Διὰ τοὺς λόγους αὐτούς, ἡ Ἥρα ἐβοήθησε πλειστάκις τὸν Ἰάσονα, συμπαραστάται τοῦ ὁποίου, ἄλλως τε, ἐστάθησαν καὶ αἱ θεαὶ τῆς νοημοσύνης καὶ τοῦ ἔρωτος, ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ἡ Ἀφροδίτη.

Οὕτω, ὡς ἐπιστεύετο, ἡ Ἀθηνᾶ ἐβοήθησε εἰς τὴν ναυπήγησιν τοῦ πλοίου πού μετέφερε τὸν Ἰάσονα καὶ τοὺς συντρόφους του εἰς τὴν Κολχίδα. Τὸ ὄνομα «Ἀργὼ» ἐδόθη εἰς αὐτὸ ἀπὸ τὸν ναυπηγόν, ἕναν υἱὸν τοῦ Φρίξου, τὸν Ἄργον. Ἡ Ἀθηνᾶ προσήρμοσεν εἰς τὴν πρῷραν ἕνα κομμάτι ξύλο, κομμένο ἀπὸ μίαν δρῦν τοῦ ἱεροῦ δάσους τῆς Δωδώνης, τὸ ὁποῖον εἶχε δύο θαυμαστὰς ἰδιότητας: μιλοῦσε καὶ προέλεγε τὸ μέλλον. Τὸ ναυπηγεῖον τῆς «Ἀργοῦς» εὑρίσκετο εἰς τὰς Παγασάς, θεσσαλικὸν λιμένα ἀπέ-

χοντα περὶ τὰ εἴκοσι στάδια ἀπὸ τὴν Ἰωλκόν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον καὶ ἐξεκίνησεν ἡ ἀποστολή.

Οἱ Ἀργοναῦται

Πολλοὶ περίφημοι ἄνδρες ἀπήντησαν ἀποδεχόμενοι τὴν πρόσκλησιν τοῦ Ἰάσονος. Ὁ ἀριθμός των, ὅμως, ποικίλλει ἀπὸ συγγραφέως εἰς συγγραφέα. Ὁ Πίνδαρος ἀναφέρει δέκα, ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος σαράντα ὀκτώ, ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Ρόδιος πενῆντα πέντε, ἄλλοι ἑξῆντα, κλπ. Ἡ «Ἀργὼ» εἶχε κατασκευασθῆ διὰ πενῆντα κωπηλάτας, μόνον ὅμως εἴκοσι ὀκτὼ ὀνόματα ἀναγράφονται σταθερῶς εἰς ὅλα τὰ ἀρχαῖα κείμενα. Εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν ἀναφέρονται οἱ υἱοὶ τῶν θεῶν: ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Κάστωρ καὶ ὁ Πολυδεύκης, υἱοὶ τοῦ Διός· ὁ Ἐχίων, ὁ Εὔρυτος καὶ ὁ Αἰθαλίδης, υἱοὶ τοῦ Ἑρμοῦ· δύο υἱοὶ τοῦ Ποσειδῶνος, ὁ Ἀλκαῖος καὶ ὁ Εὔφημος· δύο τοῦ Ἄρεως, ὁ Ἀσκάλεφος καὶ ὁ Ἰάλμενος· ἕνας τοῦ Ἀπόλλωνος, ὁ Ὀρφεύς· δύο τοῦ Διονύσου, ὁ Φλίας καὶ ὁ Εὐμέδων· δύο τοῦ Βορρᾶ, ὁ Κάλαϊς καὶ Ζήτης. Θνητοὶ ἀναφέρονται, πλὴν τοῦ Ἰάσονος, οἱ μάντεις Ἀμφιάραος καὶ Μόψος, ὁ Μελέαγρος, ὁ Περικλύμενος, ὁ Τελαμών, ὁ Πηλεύς, ὁ Ἴδμων, ὁ Τίφυς—ὁ καὶ κυβερνήτης τῆς «Ἀργοῦς» —καὶ ἕνας υἱὸς τοῦ Πελίου, ὁ Ἄκαστος. Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον τὸν Ἀθηναῖον, ἡ Ἀταλάντη ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν, κατὰ τὸν Ἀπολλώνιον τὸν Ρόδιον, ὅμως, ὁ Ἰάσων δὲν τῆς ἐπέτρεψε νὰ ἐπιβιβασθῇ τῆς «Ἀργοῦς», φοβούμενος τὴν παρουσίαν μιᾶς γυναικὸς μεταξὺ τόσων ἀνδρῶν.

Ἡ Ἕλλη καθημένη ἐπὶ τοῦ χρυσομάλλου κριοῦ.

Ὅταν ὅλοι οἱ σύντροφοί του συνεκεντρώθησαν, ὁ Ἰάσων τοὺς ἐζήτησε νὰ ἐκλέξουν ἀρχηγόν. «Μόλις τὸ εἶπε, ὅλοι ἔστρεψαν τὰ βλέμματα πρὸς τὸν Ἡρακλῆ, ποὺ ἐκάθητο στὴ μέση τοῦ ὁμίλου καὶ μὲ γενικὴ κραυγὴ τοῦ προσέφεραν τὴν ἀρχηγία. Ὁ Ἡρακλῆς, χωρὶς νὰ σηκωθῇ, ἔκαμε ἕνα νεῦμα μὲ τὸ χέρι του καὶ εἶπε: «Μὴ

μοῦ κάνετε αὐτὴ τὴν τιμή, δὲν μπορῶ νὰ τὴ δεχθῶ, ὅπως δὲν θὰ μοῦ ἦταν ἀνεκτὸ νὰ τὴ δεχθῇ ἕνας ἄλλος ἀπὸ μᾶς. Μόνο ἐκεῖνος ποὺ μᾶς συνεκέντρωσεν ἐδῶ, ἐξ αἰτίας τῶν κινδύνων ποὺ διατρέχει, μόνον ἐκεῖνος πρέπει νὰ εἶναι ἀρχηγός μας».

Ἔτσι ἔγινεν ὁ Ἰάσων ἀρχηγὸς τῆς ἐκστρατείας. Ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸ ἐμοίρασαν διὰ κλήρου τὰς θέσεις τῆς «Ἀργοῦς». «Κάθε πάγκος ἦταν γιὰ δύο· ὁ μεσαῖος, ὅμως, δόθηκε, μὲ τὴν συγκατάθεση ὅλων, στὸν Ἡρακλῆ καὶ στὸν Ἀγκαῖο».

Κατόπιν τούτου, οἱ Ἀργοναῦται προσέφεραν θυσίαν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα καὶ ἐπεβιβάσθησαν.

Οἱ Ἀργοναῦται εἰς τὴν Λῆμνον

Πρῶτος σταθμὸς τῆς ἀποστολῆς ὑπῆρξεν ἡ Λῆμνος. Οἱ Ἀργοναῦται ἔφθασαν ἐκεῖ εἰς στιγμὴν ποὺ ὁλόκληρος ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου ἀπετελεῖτο ἀπὸ γυναῖκας. Ὅπως εἴδαμεν προηγουμένως, αἱ Λήμνιαι εἶχαν σκοτώσει τοὺς συζύγους των. Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον τὸν Ἀθηναῖον, «ἐπειδὴ αἱ Λήμνιαι δὲν προσέφεραν κανενὸς εἴδους λατρείαν στὴν Ἀφροδίτη, ἡ θεά, γιὰ νὰ τὶς ἐκδικηθῇ, τὶς ἔκαμε νὰ μυρίζουν πολὺ ἄσχημα, τόσο ποὺ οἱ ἄνδρες τους δὲν μποροῦσαν νὰ τὶς πλησιάσουν, καὶ ἀναγκάσθησαν νὰ ἁρπάξουν κορίτσια ἀπὸ τὴ γειτονικὴ Θράκη καὶ νὰ βάλουν αὐτὲς στὸ κρεββάτι τους». Ἔπειτα ἀπ' αὐτό, αἱ ἐγκαταληφθεῖσαι σύζυγοι ἐφόνευσαν τοὺς ἀπίστους. Ὅταν οἱ Ἀργοναῦται ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Λῆμνον, ἡ βασίλισσα Ὑψιπύλη συνεβούλευσε τὰς ὑπηκόους της νὰ τοὺς κάμουν καλὴν ὑποδοχήν. Οἱ Ἀργοναῦται δὲν παρουσίασαν ἀντιρρήσεις, διότι ἡ Ἀφροδίτη, «γιὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Ἥφαιστο, ποὺ ἤθελε νὰ ἰδῇ σύντομα τὸ ἀγαπημένο του νησὶ γεμᾶτο ἀπὸ νέους κατοίκους, ἔκαμε νὰ γεννηθῇ ἡ γλυκειὰ ἐπιθυμία στὶς καρδιὲς τῶν ἡρώων». Ἔτσι, ὁ Ἰάσων, ἔγινεν ἐραστὴς τῆς Ὑψιπύλης, «καὶ καθένας ἀπὸ τοὺς συντρόφους του ἀκολούθησεν ἐκείνην, ποὺ τοῦ ἔταξε ἡ τύχη». Μερικοὶ Ἀργοναῦται, ὅμως, καὶ μεταξὺ αὐτῶν ὁ Ἡρακλῆς, δὲν παρεσύρθησαν. Καὶ ἐπειδὴ οἱ σύντροφοί του παρέτειναν τὴν διαμονήν των εἰς τὴν γοητευτικὴν Λῆμνον, ὁ υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης τοὺς ἀνεκάλεσε μίαν ἡμέραν εἰς τὴν πραγματικότητα, μὲ ἐκφράσεις ἀρκετὰ αὐστηράς: «Μᾶς ἔχουν διώξει, λοιπόν, ἀπὸ τὴν πατρίδα μας σὰν φονιάδες, ἢ ἤλθαμε ἐδῶ νὰ βροῦμε γυναῖκες, ἐπειδὴ οἱ δικές μας μᾶς περιφρονοῦν; Μήπως ἔχομε ἀποφασίσει νὰ ἐγκατασταθοῦμε ἐδῶ; Ἔτσι θὰ κερδίσωμε τὴ δόξα ποὺ ὠνειρευθήκαμε, μένοντας διαρκῶς προσκολλημένοι σὲ ξένες; Ἢ μήπως περιμένετε πὼς κάποιος θεός, ποὺ θὰ τοῦ ἄρεσε ἡ τεμπελιά μας, θὰ μᾶς ἔφερνε ἐδῶ τὸ χρυ-

Ἡ Θέμις τῆς Ραμνοῦντος.
(Ἐθνικὸν Μουσεῖον Ἀθῆναι)

σόμαλλο δέρας; Ἀκοῦστε με, ἂς γυρίσωμε ὅλοι στὶς πατρίδες μας κι ἂς ἀφίσωμε τὸν ἀρχηγό μας νὰ περνᾷ τὸν καιρό του στὴν ἀγκαλιὰ τῆς Ὑψιπύλης. Ἂς γεμίσῃ τὴ Λῆμνο μὲ ἀπογόνους κι ἂς κάμῃ ἔνδοξο τὸ ὄνομά του μ' αὐτόν».

Οἱ αὐστηροὶ αὐτοὶ λόγοι (μερικοὶ λέγουν ὅτι ἦσαν ποιήματα τοῦ Ὀρφέως) ἐξηνάγκασαν τοὺς Ἀργοναύτας νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὸ ἔργον των. Ἡ Ὑψιπύλη ἀπέκτησεν ἀπὸ τὸν Ἰάσονα δύο υἱούς, πολλοὶ δὲ ἀπὸ τοὺς Ἀργοναύτας συνετέλεσαν εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς νήσου. Ἐλέγετο, μάλιστα, ὅτι κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῆς ἀποστολῆς, ἡ Μήδεια, ἀπὸ ζήλειαν, ἐσκόρπισεν εἰς τὸ ἔδαφος τῆς Λήμνου ἕνα δηλητήριον, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπίδρασις ἐγίνετο αἰσθητὴ κάθε χρόνο τὴν ἰδίαν ἐποχήν.

Μετὰ τὴν Λῆμνον, οἱ Ἀργοναῦται, κατόπιν συμβουλῆς τοῦ Ὀρφέως, ἐστάθμευσαν εἰς τὴν Σαμοθράκην, διὰ νὰ μεταβοῦν εἰς τὰ Μυστήρια τῶν Καβείρων. Εἰς μεταγενεστέρους χρόνους ἐπεδεικνύοντο τὰ χρυσᾶ δοχεῖα, ποὺ ὁ Ἰάσων καὶ οἱ σύντροφοί του εἶχον προσφέρει ὡς ἀναθήματα κατὰ τὴν διάβασίν των.

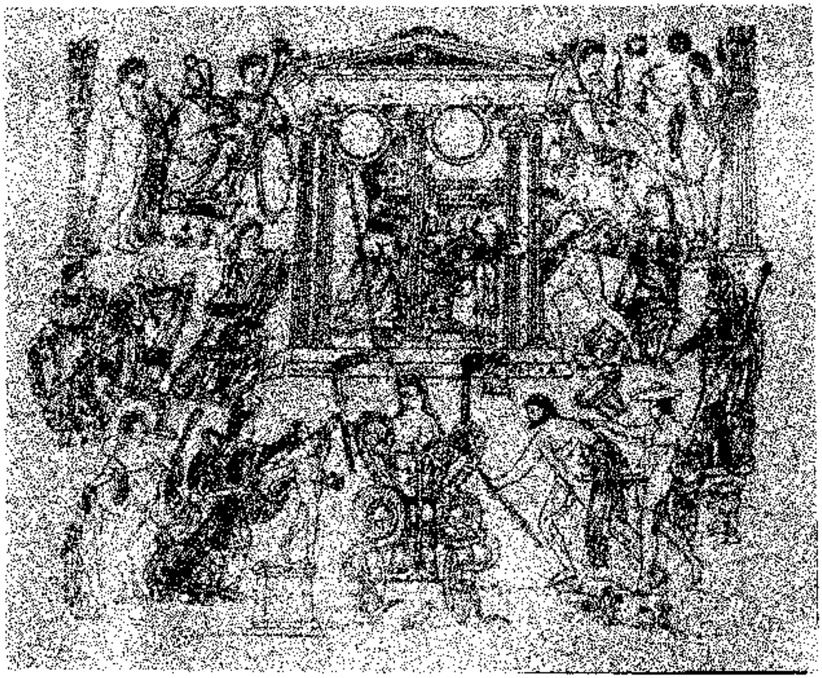
Ὁ περὶ Κυζίκου μῦθος

Συνεχίζοντες τὸν πλοῦν, οἱ Ἀργοναῦται ἐσταμάτησαν, σύμφωνα μὲ μερικοὺς συγγραφεῖς, εἰς τὴν Τρωάδα. Κατὰ τὴν στάθμευσιν αὐτήν, ὁ Ἡρακλῆς ἀπηλευθέρωσε τὴν Ἡσιόνην. Ἐν συνεχείᾳ, εἰσέδυσαν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν χώραν τῶν Δολιόνων, τῶν ὁποίων ὁ βασιλεὺς Κύζικος τοὺς ἔκαμε λαμπρὰν ὑποδοχήν. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἀπεφάσισαν νὰ ἀπέλθουν εἰς τὸ ὄρος Δίνδυμον, ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ ὁποίου ἡ θέα ἦτο πολὺ ἐκτεταμένη. Κατὰ τὴν διάρκειαν, ὅμως, τῆς ἐκδρομῆς αὐτῆς γίγαντες «ἐπεχείρησαν νὰ κλείσουν μὲ πελώριες πέτρες τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος, μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς ἔτσι θὰ ἔπιαναν τὴν «Ἀργώ», ὅπως πιάνουν μέσα στοὺς τάφρους τὰ ἄγρια θηρία». Εὐτυχῶς, ὁ Ἡρακλῆς εἶχε μείνει στὴν ἀκτή, ἐπολέμησε γενναῖα ἐναντίον τῶν ἐπιδρομέων καί, μὲ τὴν βοήθειαν τῶν συντρόφων του, ποὺ προσέτρεξαν ἐν τῷ μεταξύ, τοὺς ἐξωλόθρευσε.

Ἐν συνεχείᾳ, μία μοιραία παρανόησις ἔγινεν αἰτία τοῦ θανάτου τοῦ Κυζίκου. Μετὰ τὴν ἀναχώρησίν των, οἱ Ἀργοναῦται κατελήφθησαν τὴν νύκτα ἀπὸ τρικυμίαν, ἡ ὁποία τοὺς ἔρριψεν εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς χώρας τῶν Δολιόνων. Αὐτοί, νομίζοντες ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἐπιθέσεως, ἐπῆραν τὰ ὅπλα, ἀλλ' ἡττήθησαν, ἐφονεύθη δὲ καὶ ὁ Κύζικος. Τὸ πρωῒ οἱ ἀντίπαλοι ἀνεγνώρισαν ἀλλήλους, καταλυπημένοι δὲ ὁ Ἰάσων καὶ οἱ σύντροφοί του ἐκήδευσαν μεγαλο-

πρεπέστατα τὸν Κύζικον, τοῦ ὁποίου ἡ σύζυγος Κλυτία, ἀπὸ τὴν θλῖψίν της, ἀπηγχονίσθη.

Ἔπειτα ἀπὸ αὐτό, ἀντίθετοι ἄνεμοι ἐκράτησαν τοὺς Ἀργοναύτας ἐπὶ δώδεκα ἡμέρας εἰς τὴν χώραν τῶν Δολιόνων. Τὴν δωδεκάτην, ὁ μάντις Μόψος ἀντελήφθη, ἀπὸ τὸ ᾆσμα μιᾶς ἀλκυόνος, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀποστείλη ἡ Ἥρα, ὅτι ὁ Ἰάσων ὤφειλε νὰ προσφέρῃ, ἐπάνω εἰς τὸ Δίνδυμον, ἐξιλαστήριον θυσίαν εἰς τὴν μητέρα τῶν θεῶν. Ὁ υἱὸς τοῦ Αἴσονος ὑπήκουσε καὶ ἱκέτευσε τὴν θεὰν

Ἡ περὶ Μηδείας παράδοσις.
(Ἀγγεῖον ἐκ Canosa)

νὰ κατασιγάσῃ τὴν μανίαν τῶν ἀνέμων. Ἡ ἱκεσία του εἰσηκούσθη, ἡ δὲ εὔνοια τῆς θεᾶς ἐξεδηλώθη διὰ σημείων περιφανῶν. «Τὰ δένδρα γέμισαν ξαφνικὰ ἀπὸ καρπούς· ἡ γῆ, ὅπου περνοῦσαν οἱ ἥρωες, ἔβγαζε ἄφθονα λουλούδια· τὰ λιοντάρια βγήκανε ἀπὸ τὶς σπηλιές τους, πλησιάσανε τοὺς Ἀργοναῦτες καὶ τοὺς χαϊδεύανε μὲ τοὺς οὐρές τους· καί, θαῦμα πιὸ ἐκπληκτικὸ ἀπὸ τὰ ἄλλα, τὸ Δίνδυμο, ποὺ ὥς τότε δὲν εἶχε καμμιὰ πηγή, ἀπόκτησε μία, καὶ μεγάλη, στὴν κατάξερη κορυφή του. Οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς ὀνομάζουν ἀκόμη αὐτὴν τὴν πηγή, πηγὴ τοῦ Ἰάσονος».

Οἱ Ἀργοναῦται εἰς τὴν Μυσίαν καὶ τὴν χώραν τῶν Βεβρύκων

Ὅταν οἱ Ἀργοναῦται ἔφθασαν εἰς τὴν Μυσίαν, ὁ Ἡρακλῆς τοὺς ἐγκατέλειψεν, ἢ μᾶλλον ἐγκατελείφθη ἀπὸ αὐτούς. Αὐτὸ συνέβη ὑπὸ τὰς ἀκολούθους συνθήκας: Ὁ Ἡρακλῆς εἶχε σπάσει τὸ κουπί του καὶ εἶχε πάει στὸ ἐσωτερικὸ ἀναζητῶν κατάλληλον δένδρον, διὰ νὰ κατασκευάσῃ ἄλλο. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτό, ὁ στενώτερος φίλος του, ὁ νεαρὸς Ὕλας, ὁ ὁποῖος εἶχε πάει πρὸς ἀνεύρεσιν πηγῆς, παρεσύρθη ἀπὸ μίαν νύμφην εἰς τὰ βάθη τῶν νερῶν. Ἀναζητῶν αὐτόν, ὁ Ἡρακλῆς ἐπεδόθη εἰς ἐρεύνας, μαζὶ

Γάμος τοῦ Ἰάσονος καὶ τῆς Μηδείας.—Ὁ Ἰάσων καὶ ὁ δράκων.

μὲ τὸν Πολύφημον, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων, καὶ κατόπιν συμβουλῶν τοῦ Γλαύκου, τοῦ Καλάϊδος καὶ τοῦ Ζήτη, οἱ Ἀργοναῦται ἔφυγαν, ἀφίσαντες τὸν Ἡρακλέα εἰς τὴν Μυσίαν.

Συνεχίζοντες τὸν πλοῦν, οἱ ἥρωες ἔφθασαν εἰς τὴν χώραν τῶν Βεβρύκων, ὁ βασιλεὺς τῶν ὁποίων Ἄμυκος, υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος, ἠνάγκαζε τοὺς ξένους νὰ παλαίσουν ἐναντίον του καὶ τοὺς ἐφόνευε. «Εἶχεν ἤδη σκοτώσει πολλοὺς ταξιδιῶτες. Παρουσιάσθηκε, λοιπόν, κοντὰ στὸ πλοῖο κ' ἐρώτησε ἂν κανεὶς ἤθελε νὰ ἀναμετρηθῇ μαζί του. Ὁ Πολυδεύκης δέχθηκε τὴν πρόκλησῃ καὶ τὸν σκότωσε χτυπῶντας τον στὸ λαιμό. Ἔπειτα ἀπὸ αὐτό, οἱ Βέ-

βρυκες ὥρμησαν ἐναντίον του, ἀλλὰ οἱ Ἀργοναῦται πῆραν τὰ ὅπλα καὶ τοὺς διέλυσαν ἀφοῦ ἐσκότωσαν πολλούς». Κατ' ἄλλην ἐκδοχήν, ὁ Πολυδεύκης ἐχάρισε τὴν ζωὴν εἰς τὸν Ἄμυκον, ἀφοῦ τοῦ ἀπέσπασε τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι, εἰς τὸ μέλλον, θὰ ἐφέρετο ἀνθρωπινὰ μὲ τοὺς ξένους.

Ὁ περὶ Φινέως μῦθος

Εἰς τὴν Σαλμυδησσόν, οἱ Ἀργοναῦται συνήντησαν τὸν Φινέα, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὴν πλέον διαδεδομένην παράδοσιν, εἶχε τυφλωθῇ

Αἱ θυγατέρες τοῦ Πελίου.
(Ἀρχαϊκὸς ἀμφορεύς)

ἀπὸ τὸν Δία διότι εἶχε ἀποκαλύψει τὸ μέλλον εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ἐξ ἄλλου, αἱ Ἅρπυιαι ἥρπαζαν τὸ φαγητόν του ἢ ἐρρύπαιναν τὰ ἐλάχιστα ποὺ τοῦ ἄφιναν πρὸς συντήρησίν του εἰς τὴν ζωήν. Κατ' ἄλλους συγγραφεῖς, ὁ Φινεὺς εἶχε τυφλωθῇ διότι εἶχεν ἐξορύξει ὁ ἴδιος τὰ μάτια τῶν δύο παιδιῶν του, ἐξαπατηθεὶς ἀπὸ συκοφαντίας τῆς δευτέρας συζύγου του. Ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Ρόδιος διηγεῖται πῶς ὁ Κάλαϊς καὶ ὁ Ζήτης ἀπήλλαξαν τὸν τυφλὸν γέροντα ἀπὸ τὰς Ἁρπυίας. Ὁ Φινεύς, εὐγνωμονῶν, «ἐδίδαξε τοὺς Ἀργοναῦτες τί προφυλάξεις ἔπρεπε νὰ πάρουν γιὰ νὰ περάσουν τὶς Συμπληγάδες Πέτρες. Οἱ Συμπληγάδες αὐτὲς ἦταν σκόπελοι

πολύ ψηλοί. Ὁ ἄνεμος τούς ἔκανε νὰ κτυποῦν ὁ ἕνας ἐπάνω στὸν ἄλλο, ἔτσι ποὺ ἔκλειναν τὴν δίοδο. Πάντα τοὺς ἐσκέπαζε πυκνὴ ὁμίχλη, φοβερὸς θόρυβος ἔβγαινεν ἀπὸ τὶς συγκρούσεις τους, καὶ ἦταν ἀδύνατο ἀκόμη καὶ πουλί, νὰ περάση ἀνάμεσά τους. Ὁ Φινεύς, λοιπόν, εἶπε στοὺς Ἀργοναῦτες ν' ἀφίσουν ἕνα περιστέρι, κι ἂν αὐτὸ περνοῦσε θὰ μποροῦσαν νὰ περάσουν κ' ἐκεῖνοι, ἂν ὄχι νὰ μὴ κάμουν καμμιὰ ἀπόπειρα. Ἔτσι δασκαλεμένοι οἱ Ἀργοναῦτες, ὅταν ἔφθασαν κοντὰ στὶς Συμπληγάδες, ἄφισαν ἀπὸ τὴν πλώρη τῆς «Ἀργοῦς» ἕνα περιστέρι. Τὸ πουλὶ ἐπέταξε καὶ πέρασε ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς βράχους· μόνο τὴν ἄκρη τῆς οὐρᾶς του ἔπιασαν, ξανακλείνοντας, οἱ Συμπληγάδες. Ἔπειτα ἀπὸ αὐτό, οἱ Ἀργοναῦτες, τὴ στιγμὴ ποὺ οἱ βράχοι ἀνοίγανε, ὥρμησαν στὸ πέρασμα· τραβώντας δυνατὰ κουπί, καὶ μὲ τὴν βοήθεια τῆς Ἥρας, περάσανε. Μόνον ἡ ἄκρη τῆς πρύμνης τους ἔπαθε ζημιές. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ἐκείνη οἱ Συμπληγάδες ἔμειναν ἀκίνητες, σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόφαση τῆς μοίρας: νὰ ἀκινητήσουν μόλις θὰ περνοῦσε πλοῖο ἀνάμεσά τους».

Οἱ τελευταῖοι σταθμοὶ

Προτοῦ φθάσουν εἰς τὴν Κολχίδα, οἱ Ἀργοναῦται ἐστάθμευσαν εἰς τὴν χώραν τῶν Μαριανδυνῶν, τῶν ὁποίων ὁ βασιλεὺς Λύκος, ἔγγονος τοῦ Ταντάλου, τοὺς ἔκαμε λαμπρὰν ὑποδοχήν. Ἐκεῖ ἀπέθανεν ὁ Ἴδμων, τραυματισθεὶς ἀπὸ κάπρον· ἐγνώριζεν ἀπὸ πρὶν ὅτι δὲν θὰ ἐπέστρεφεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ κυβερνήτης τῆς «Ἀργοῦς» Τίφυς ἀνηρπάγη ὀλίγον ἀργότερον, ἀπὸ τὰ κύματα, καὶ ἀντικατεστάθη ἀπὸ τὸν Ἀγκαῖον.

Ὑποχρεωμένοι νὰ ἀποβιβασθοῦν εἰς ἕνα νησὶ ἀφιερωμένον εἰς τὸν Ἄρην, οἱ Ἀργοναῦται ἐδέχθησαν τὴν ἐπίθεσιν φοβερῶν πτηνῶν, τῶν Στυμφαλίδων, αἱ ὁποῖαι ἐξηκόντιζαν τὰ χάλκινα πτερά των ὡς βέλη. Ὁ Ἰάσων καὶ οἱ σύντροφοί του ἀπηλλάγησαν ἀπὸ αὐτὰς μὲ τὸν θόρυβον ποὺ ἔκαμναν κτυπῶντες τὰ ὅπλα των τὸ ἕνα ἐπὶ τοῦ ἄλλου. Εἰς τὸ ἴδιο νησὶ οἱ Ἀργοναῦται συνήντησαν τοὺς υἱοὺς τοῦ Φρίξου καὶ τῆς Χαλκιόπης, οἱ ὁποῖοι, ταξιδεύοντες πρὸς τὴν Ἑλλάδα, εἶχαν ναυαγήσει εἰς τὰς ἀκτάς του. Τοὺς ἐπῆραν μαζί των καὶ τοὺς ἐχρησιμοποίησαν ὡς ὁδηγοὺς κατὰ τὸ θαλάσσιον ταξίδιόν των.

Ἄφιξις εἰς τὴν Κολχίδα. Αἰήτης

Τελικὸς σταθμὸς τῶν Ἀργοναυτῶν ἦτο ἡ πόλις Αἶα τῆς Κολχίδος, χώρας τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες ἐπίστευαν κειμένην εἰς τὴν

ἀνατολικὴν ἐσχατιὰν τοῦ κόσμου (ὡς δυτικὴν ἐσχατιὰν ἐθεώρουν τὰς στήλας τοῦ Ἡρακλέους). Κατὰ τὴν πλέον ἀρχαίαν παράδοσιν, τὸ ὄνομα Αἶα ἐδίδετο εἰς δύο νησιά, κατοικούμενα τὸ ἕνα ἀπὸ τὸν Αἰήτην, τὸ ἄλλο ἀπὸ τὴν ἀδελφήν του Κίρκην. Ἀργότερα τὸ νησὶ αὐτὸ ἐταυτίσθη μὲ τὴν Κολχίδα, εἰς τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τοῦ Εὐξείνου πόντου, παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Καυκάσου. Ἐκεῖ ἐβασίλευεν ὁ Αἰήτης, υἱὸς τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Ὠκεανίδος Περσηΐδος, ἀδελφὸς τῆς Κίρκης καὶ τῆς Πασιφάης. Ὁ Αἰήτης εἶχε νυμφευθῆ μίαν κόρην τοῦ Ὠκεανοῦ, τὴν Ἰδυῖαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀπέκτησεν ἕνα υἱόν, τὸν Ἄψυρτον, καὶ δύο θυγατέρας, τὴν Μήδειαν καὶ τὴν Χαλκιόπην. Ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Ρόδιος περιγράφει τὸ ἀνάκτορον τοῦ Αἰήτου, «μὲ τὶς μεγάλες πόρτες, τὸ περιστύλιο καὶ τὸν πέτρινο ἐξώστη ποὺ στηριζότανε σὲ χάλκινες κολῶνες... Κοντὰ στὴν εἴσοδο, πυκνὲς κληματαριὲς ἅπλωναν σὲ μεγάλο ὕψος τὴν καταπράσινη φυλλωσιά τους καὶ σκέπαζαν μὲ τὴ σκιά τους τέσσαρες πηγὲς ἀνοιγμένες ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Ἥφαιστο. Κρασὶ καὶ γάλα ἔρρεαν ἄφθονα ἀπὸ τὶς δύο πρῶτες· ἀπὸ τὴν τρίτη ἔρρεε ἕνα λάδι, ποὺ ἡ μυρουδιά του ἔμοιαζε μὲ τὰ γλυκύτερα ἀρώματα· ἀπὸ τὴν τελευταία ἀνάβλυζε νερὸ θαυμάσιο, πάντα ζεστὸ μέσα στὰ κρύα τοῦ χειμῶνα, καὶ κρύο σὰν πάγος τὸ καλοκαίρι. Μὲ αὐτὰ τὰ θαύματα ὁ μεγάλος τεχνίτης, ὁ Ἥφαιστος, εἶχε στολίσει τὸ παλάτι τοῦ Αἰήτη. Τοῦ εἶχε δώσει ἀκόμη δυὸ ταύρους μὲ χάλκινα πόδια καὶ στόμα ἐπίσης χάλκινο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο βγαῖναν ἀδιάκοπα γλῶσσες φωτιᾶς·

Αἱ θυγατέρες τοῦ Πελίου.
(Γραπτὸν ἀγγεῖον ἐν τῷ Γρηγοριανῷ Μουσείῳ)

τέλος, τοῦ εἶχε δώσει κ' ἕνα ἄροτρο μονοκόμματο, κατασκευασμένο ἀπὸ τὸ καλύτερο ἀτσάλι».

Ἰάσων καὶ Αἰήτης. Μήδεια

Συνοδευόμενος ἀπὸ δύο ἐκ τῶν συντρόφων του, τὸν Τελαμῶνα καὶ τὸν Αὐγείαν, καθὼς καὶ ἀπὸ τὰ παιδιὰ τοῦ Φρίξου, ὁ Ἰάσων παρουσιάσθη ἐνώπιον τοῦ Αἰήτου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Κολχίδος, πολὺ ὠργισμένος, ὑπεσχέθη τελικῶς εἰς τὸν Ἰάσονα ὅτι θὰ τοῦ ἐπέτρεπε νὰ πάρῃ τὸ χρυσόμαλλον δέρας, ἂν κατώρθωνε νὰ νικήσῃ εἰς τὴν δοκιμασίαν εἰς τὴν ὁποίαν θὰ τὸν ὑπέβαλε. «Σ' ἕνα μέρος ποὺ ἔχει τὸ ὄνομα τοῦ Ἄρεως, ἔχω δύο ταύρους μὲ χάλκινα πόδια· τὸ στόμα τους βγάζει διαρκῶς γλῶσσες φωτιᾶς. Ἐγὼ ὁ ἴδιος τοὺς ζέβω στὸ ἄροτρο, καὶ ὀργώνω μ' αὐτοὺς τέσσερα στρέμματα χέρσο καὶ ἄγριο ἔδαφος. Μόλις τελειώσω, σπέρνω, ὄχι τὰ δῶρα τῆς Δήμητρας ἀλλὰ τὰ δόντια ἑνὸς τρομεροῦ δράκοντα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα γεννιοῦνται ἀμέσως ὡπλισμένοι γίγαντες, ποὺ μὲ περικυκλώνουν ἀπὸ παντοῦ. Ἐπιτίθεμαι ἐναντίον τους, τοὺς διασκορπίζω καὶ τοὺς σκοτώνω μὲ τὸ δόρυ μου. Ἄρχισα τὸ πρωὶ ζέβοντας τοὺς ταύρους μου, καὶ τὸ βράδυ εἶχε τελειώσει ὁ θερισμός μου». Ἄν, λοιπόν, ὁ Ἰάσων ἤθελε νὰ πάρῃ τὸ χρυσόμαλλον δέρας, ὤφειλε πρῶτον νὰ ζέψῃ τοὺς ταύρους καὶ ὕστερα νὰ σκοτώσῃ τοὺς γίγαντας ποὺ θὰ ἐφύτρωναν ἀπὸ τὰ δόντια τοῦ δράκοντος, τοῦ ἰδίου τὸν ὁποῖον εἶχε ἐξοντώσει ὁ Κάδμος, καὶ ποὺ τὰ μισὰ δόντια του τὰ εἶχε δώσει ἡ Ἀθηνᾶ εἰς τὸν Αἰήτην.

Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἀργοναυτῶν ἐδέχθη νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὴν δοκιμασίαν. Χάρις εἰς τὴν ἐπέμβασιν τῆς Ἀφροδίτης, ἡ Μήδεια, ἡ κόρη τοῦ Αἰήτου, καταληφθεῖσα ἀπὸ ἀκατανίκητον ἐρωτικὸν πάθος διὰ τὸν Ἰάσονα, τοῦ παρέσχε τὰ μέσα νὰ ἐπιτύχῃ. Ἐπῆρε ἀπὸ ἕνα κουτὶ «ἕνα φίλτρον, ποὺ ἔχει τὸ ὄνομα τοῦ Προμηθέως· ἐὰν κανείς, ἔπειτα ἀπὸ νυκτερινὴν θυσίαν εἰς τὴν Ἑκάτην, ἀλείψῃ μὲ αὐτὸ τὸ σῶμά του, γίνεται ἀμέσως, καὶ διὰ μίαν ἡμέραν, ἄτρωτος ἀπὸ σίδερο, ἀναίσθητος στὴ φωτιά, καὶ ἐξαιρετικὰ δυνατὸς καὶ θαρραλέος. Τὸ φυτὸν ἀπὸ τὸ ὁποῖον παράγεται, ἐγεννήθη διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὰς κοιλάδας τοῦ Καυκάσου, ἀπὸ τὸ αἷμα ποὺ ἔσταζεν ἀπὸ τὸ ράμφος τοῦ ἀετοῦ, ὁ ὁποῖος κατέτρωγε τὸ σηκώτι τοῦ Προμηθέως. Ὁ διπλοῦς μίσχος φέρει πλατὺ ἄνθος τοῦ ἰδίου χρώματος μὲ τὸν κρόκον τῆς Κιλικίας. Ἡ ρίζα του ὁμοιάζει μὲ σάρκα κομμένην προσφάτως καὶ περιέχει ἕνα μελανὸν ὑγρόν, ὅπως ἐκεῖνο ποὺ στάζει ἀπὸ τὰς δρῦς τῶν βουνῶν. Ἡ Μήδεια τὸ εἶχε συλλέξει ἄλλοτε μέσα εἰς ἕνα κογχύλιον τῆς

Ὁ Πᾶν.
(Χάλκινον ἐξ Ἀρκαδίας. Antiquarium. Βερολῖνον)

Κασπίας θαλάσσης, ἀφοῦ εἶχεν ὑποβληθῆ ἑπτὰ φορὰς εἰς καθαρμὸν καὶ ἀφοῦ, ντυμένη στὰ μαῦρα, εἶχεν ἐπικαλεσθῆ, μέσα εἰς τὴν φρίκην τοῦ ἐρέβους, ἑπτὰ φορὰς τὴν Βρυμώ. Τὴν στιγμὴν ποὺ ἔκοβε τὴν ρίζαν ἡ γῆ ἐσείσθη, καὶ ὁ Προμηθεὺς ἠσθάνθη πόνους εἰς τὰ σπλάγχνα του καὶ ἐγέμισε τὸν ἀέρα μὲ στεναγμούς».

Παραδίδουσα εἰς τὸν Ἰάσονα τὸ μαγικὸν φίλτρον ἡ Μήδεια τοῦ ἐδίδαξε συγχρόνως καὶ τὸν τρόπον χρήσεως. «Ὅταν ὁ πατέρας μου σοῦ δώση τὰ δόντια τοῦ δράκοντος ποὺ θὰ σπείρης στὸ χωράφι τοῦ Ἄρεως, νὰ περιμένης τὰ μεσάνυχτα. Τότε, ντυμένος

Ὁ Σίσυφος εἰς τὸν Ἅδην.

στὰ μαῦρα, καὶ ἀφοῦ ὑποβληθῆς σὲ κάθαρση στὰ νερὰ τοῦ ποταμοῦ, θὰ σκάψης μόνος σου ἕνα στρογγυλὸ τάφο σὲ μέρος μακρυνό.

»Τὰ χαράματα, θὰ βρέξης τὸ φίλτρο ποὺ σοῦ ἔδωσα, καὶ θὰ τρίψης μ' αὐτὸ ὄχι μόνο τὸ σῶμά σου, ἀλλὰ καὶ τὸ σπαθί σου, καὶ τὸ ἀκόντιό σου, καὶ τὴν ἀσπίδα σου. Ὑπερανθρώπινη δύναμη θὰ πλημμυρίση τότε τὰ μέλη σου. Τὸ σίδερο τῶν πολεμιστῶν θὰ λυγάη ἐπάνω σου καὶ θὰ μπορέσης ν' ἀντιμετωπίσης τὴ φωτιὰ ποὺ ξερνοῦν οἱ ταῦροι. Τὸ δυνατὸ αὐτὸ φίλτρο δὲν κρατάει περισσότερο ἀπὸ μιὰ μέρα· μὴ φοβᾶσαι ὅμως, ἰδοὺ ἕνας τρόπος νὰ τελειώσῃς γρήγορα τὴ μάχη. Ὅταν, ἀφοῦ ὑποτάξης τοὺς ταύρους καὶ ὀργώσης τὸ χωράφι, ἰδῆς τοὺς γιοὺς τῆς γῆς νὰ ξεφυτρώνουν ἀπὸ τὰ δόντια ποὺ θὰ ἔχης σπείρει, πέταξε ἀνάμεσά τους μιὰ μεγάλη πέτρα. Σὰν σκυλιὰ ποὺ διεκδικοῦν μιὰ λεία, θὰ ριχθοῦν ὁ

ἕνας στὸν ἄλλο, γύρω ἀπὸ τὴν πέτρα· ἐπωφελήσου ἀπὸ τὴν εὐκαιρία καὶ ὅρμησε ἀμέσως ἐπάνω τους».

Ὁ Ἰάσων—ὁ ὁποῖος, εἰς ἀντάλλαγμα, εἶχεν ὑποσχεθῆ εἰς τὴν Μήδειαν νὰ τὴν πάρῃ μαζί του εἰς τὴν Ἑλλάδα—κατώρθωσε, χωρὶς κόπον, χάρις εἰς τὸ φίλτρον ποὺ τοῦ εἶχε δώσει ἡ κόρη τοῦ Αἰήτου, νὰ ζέψῃ εἰς τὸ ἄροτρον τοὺς ταύρους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ βασιλεὺς ἐπερίμενε νὰ τὸν ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὸν Ἰάσονα, νὰ ὀργώσῃ καὶ νὰ σπείρῃ τὰ δόντια τοῦ δράκοντος. Οἱ γίγαντες ποὺ ἐγεννήθησαν ἀπὸ αὐτά, ἔπεσαν ὁ ἕνας μετὰ τὸν ἄλλον. «Ἔτσι καὶ τὰ

Ὁ Βελλεροφόντης καὶ ὁ Ἰοβάτης.

νεαρὰ δενδράκια, ἡ ἐλπίδα τῶν καλλιεργητῶν, ὅταν τὰ λυγίσῃ ἡ θύελλα, γέρνουν τὶς ἀνθισμένες κορυφές τους πρὸς τὸ χῶμα».

Ἡ ἁρπαγὴ τοῦ χρυσομάλλου δέρατος

Αὐτὸ ἦτο τὸ πρῶτον μέρος τῶν δοκιμασιῶν, εἰς τὰς ὁποίας ὁ Αἰήτης ὑπέβαλε τὸν Ἰάσονα. Ἀπέμενεν ἡ κατάκτησῃ τοῦ χρυσομάλλου δέρατος. Ἀλλὰ ὁ πατέρας τῆς Μήδειας ἀπεφάσισε νὰ μὴ δώσῃ καιρὸν εἰς τὸν Ἰάσονα οὔτε κἂν διὰ νὰ ἀρχίσῃ τὴν νέαν ἐπιχείρησιν· ἤθελε νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ αὐτὸν τὸ ταχύτερον. Διὰ τοῦτο, ἀπεφάσισε νὰ τὸν φονεύσῃ τὴν νύκτα, ποὺ ἠκολούθησε τὴν πρώτην νίκην τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἀργοναυτῶν. Κατά τινας συγγραφεῖς, ἡ Ἀφροδίτη τὸν ἠμπόδισε νὰ θέσῃ ἀμέσως ὑπὸ ἐκτέ-

λεσιν τὸ σχέδιόν του, ἐμπνεύσασα εἰς αὐτὸν ἀκατανίκητον πάθος διὰ τὴν σύζυγόν του. Κατὰ τοὺς ἰδίους συγγραφεῖς, ἡ Μήδεια, ἐνῷ ὁ πατέρας της ἦτο ἀπησχολημένος, ἐπῆρε τὸ χρυσόμαλλον δέρας, ποὺ εὑρίσκετο εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν, καὶ ἔφυγε μαζὶ μὲ τὸν Ἰάσονα. Κατὰ τὴν πλέον διαδεδομένην ἐκδοχήν, ἡ Μήδεια συνώδευσε τὸν Ἰάσονα μέχρι τοῦ δένδρου, ὅπου ἐκρέματο τὸ δέρμα τοῦ κριοῦ ποὺ εἶχε μεταφέρει τὸν Φρῖξον καὶ τὴν Ἕλλην. Ἡ νέα ἀπεκοίμισε τὸν δράκοντα ποὺ ἐφρουροῦσε τὴν πολύτιμον δοράν. «Ἐβάδισε θαρραλέα πρὸς τὸν δράκοντα, ἐνῷ συγχρόνως παρακαλοῦσε τὴ φοβερὴ Ἑκάτη νὰ τὴν βοηθήση,καὶ ζητοῦσε χαμηλόφωνα ἀπὸ τὸν Ὕπνο, τὸν πιὸ ἐξυπηρετικὸ ἀπὸ τοὺς θεούς, νὰ ἀποκοιμίση τὸ τέρας. Ὁ Ἰάσων τὴν ἀκολουθοῦσε, ὄχι χωρὶς φόβο. Πολὺ σύντομα, ὁ δράκων, δαμασμένος ἀπὸ τὴν δύναμη τῶν μαγικῶν, ξετυλίχθηκε ἀπὸ τὸ δένδρο καὶ κουλουριάσθηκε κατὰ γῆς σὲ ἀναρίθμητες κουλοῦρες, ὅμοιος μὲ κῦμα ποὺ ἁπλώνεται χωρὶς θόρυβο πρὸς τὴν ἀκτή. Μόλα ταῦτα, σήκωσε ἀκόμη τὸ κεφάλι καὶ κοιτοῦσε γύρω-γύρω, ἀνοίγοντας διαρκῶς τὸ φοβερὸ στόμα του. Ἡ Μήδεια, ὅμως, τοῦ ἐρράντισε τὰ μάτια μ' ἕνα μαγικὸ ὑγρό· τὸ τέρας ἀποκοιμήθηκε ὁριστικά, τὸ κεφάλι του ἔπεσε στὸ χῶμα... Τότε ὁ Ἰάσων, κατὰ διαταγὴν τῆς Μηδείας ποὺ ἔστεκε πάντα δίπλα στὸ δράκοντα καὶ δὲ σταματοῦσε τὰ μαγικά, πῆρε τὸ χρυσόμαλλο δέρας ἀπὸ τὸ δένδρο... Ἦταν μεγάλο σὰν δέρμα ἐλαφιοῦ ἢ μοσχαριοῦ. Τὸ πολύτιμο τρίχωμά του ἔφεγγε κ' ἐφώτιζε τὸ δρόμο τοῦ ἥρωος, ποὺ πότε τὸ κρατοῦσε στὰ χέρια, πότε τὸ ἄφινε νὰ κρέμεται ἀπὸ τὸν ὦμό του, καὶ διαρκῶς φοβόταν πὼς κάποιος θεὸς ἢ θνητὸς θὰ ἐρχόταν νὰ τοῦ τὸ πάρῃ».

Ἡ ἐπιστροφὴ τῶν Ἀργοναυτῶν

Φοβούμενοι τὰς συνεπείας τῆς ὀργῆς τοῦ Αἰήτου, ὁ Ἰάσων καὶ οἱ σύντροφοί του ἐπεβιβάσθησαν τῆς «Ἀργοῦς», χωρὶς νὰ χάσουν οὔτε στιγμήν. Μαζί των ἐπῆραν καὶ τὴν Μήδειαν καὶ τὸν ἀδελφόν της Ἄψυρτον. Ὁ Αἰήτης, φυσικά, τοὺς κατεδίωξε, δὲν ἠμπόρεσε ὅμως νὰ τοὺς φθάση ἐξ αἰτίας τῆς Μηδείας, ἡ ὁποία δὲν ἐδίστασε νὰ φονεύση τὸν ἀδελφόν της Ἄψυρτον, νὰ τὸν κόψη κομμάτια καὶ νὰ ρίψη τὰ κομμάτια εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁ Αἰήτης, κατόπιν τούτου, ἠναγκάσθη νὰ ἀναστείλη τὴν δίωξιν, διὰ νὰ περισυλλέξη καὶ θάψη τὰ λείψανα τοῦ υἱοῦ του. Αὐτὸ ἔδωσε τὴν δυνατότητα εἰς τοὺς Ἀργοναύτας νὰ προχωρήσουν πολύ. Ἐν τέλει ὁ Αἰήτης παρῃτήθη τῆς διώξεως, διέταξε ὅμως τοὺς ὑπηκόους του νὰ πλεύσουν κατὰ τοῦ Ἰάσονος, «μὲ τὴν ἀπειλὴ πὼς θὰ

Δανάη.
(Λιθογραφία τοῦ Girieud)

τοὺς ἐπέβαλλε τὴν ἰδίαν τιμωρίαν ποὺ προώριζε γιὰ τὴ Μήδεια, ἂν γύριζαν χωρὶς αὐτή».

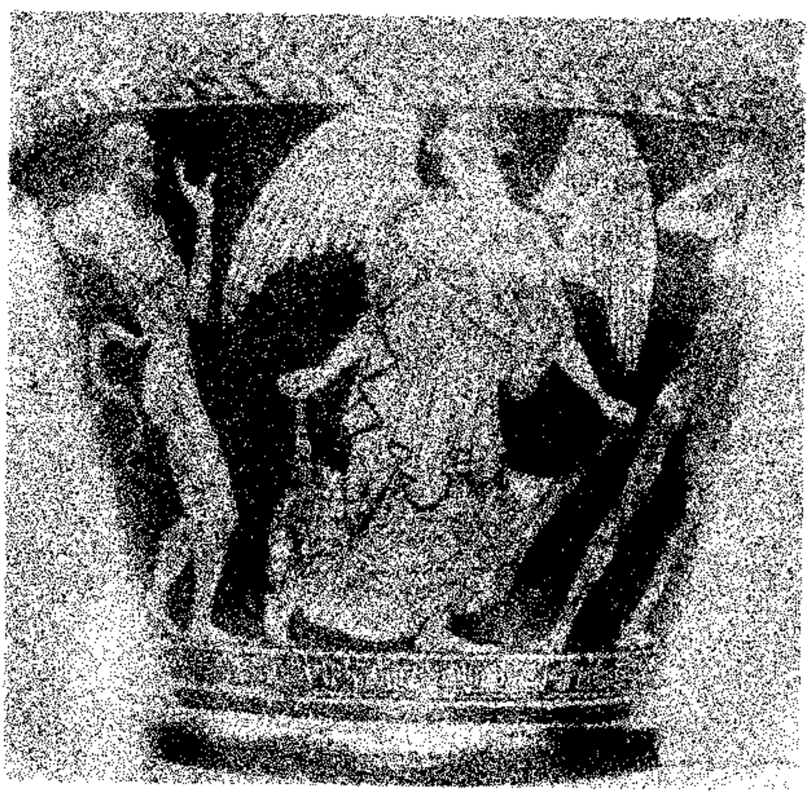
Τὸ δρομολόγιον τῆς ἐπιστροφῆς τῶν Ἀργοναυτῶν, ποικίλλει ἀπὸ συγγραφέως εἰς συγγραφέα καὶ ἀπὸ ἐποχῆς εἰς ἐποχήν. Κατὰ τὴν πλέον ἀρχαίαν ἐκδοχήν, ἀνέπλευσαν τὸν Φᾶσιν μέχρι τοῦ Ὠκεανοῦ, κατόπιν, κατευθυνόμενοι πρὸς νότον, ἔφθασαν εἰς τὴν Ἐρυθραίαν καὶ τὴν Λιβύην, ἐκεῖθεν δὲ εἰς τὴν Τριτωνίδα καὶ τὸν Νεῖλον. Τὸ δρομολόγιον, ὅμως, αὐτό, ἐγκατελείφθη ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς, ὅταν διεπιστώθη ὅτι ὁ Φᾶσις δὲν ἐπικοινωνεῖ μὲ τὸν Ὠκεανόν. Ἐπενοήθη δὲ νέον, κατὰ τὸ ὁποῖον οἱ Ἀργοναῦται ἀνέπλευσαν πρῶτον τὸν Τάναϊν ποταμὸν (τὸν σημερινὸν Ντὸν) μέχρι τοῦ Βορείου Ὠκεανοῦ, κατόπιν δέ, πλέοντες πρὸς δυσμάς, ἔφθασαν εἰς τὰς στήλας τοῦ Ἡρακλέους καί, ἐκεῖθεν, εἰσῆλθον εἰς τὴν Μεσόγειον. Τέλος, κατὰ τὸν Ἀπολλώνιον τὸν Ρόδιον, οἱ Ἀργοναῦται ἀνέπλευσαν τὸν Ἴστρον (Δούναβιν) καί, διὰ τοῦ Ἠριδανοῦ ἔφθασαν εἰς τὴν Ἀδριατικήν.

Οἱ Ἀργοναῦται εἰς τὰς δυτικὰς θαλάσσας

Παραπλέοντες τὰς ἀκτὰς τῆς Ἰλλυρίας, οἱ Ἀργοναῦται ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν χώραν τῶν Ὑλλέων, οἱ ὁποῖοι, ἀφοῦ ἔλαβον ὡς δῶρον τὸν τρίποδα, τοὺς ὡδήγησαν διὰ μέσου τῶν πολυαρίθμων νήσων, αἱ ὁποῖαι καθιστοῦν τόσον δύσκολον τὴν ναυσιπλοΐαν εἰς τὰς θαλάσσας ἐκείνας. Ἐπέρασαν ἔτσι πρὸ τῆς Μελανῆς Κερκύρας, τῆς Μελίτης, τῆς Κερωσσοῦ καὶ τῆς Νυμφαίας, ἀλλ' ὁ πρὸς νότον πλοῦς των ἀνεκόπη αἰφνιδίως ἀπὸ ἐναντίους ἀνέμους. Τοὺς εἶχεν ἐξαπολύσει ὁ Ζεύς, πρὸς τιμωρίαν διὰ τὸν φόνον τοῦ Ἀψύρτου. Ἡ «Ἀργώ», ἡ ὁποία, ὅπως εἴπομεν, εἶχε τὸ χάρισμα τῆς ὁμιλίας, ἐπληροφόρησε τοὺς ναυτίλους ὅτι δὲν θὰ ἠμποροῦσαν νὰ ἐπαναπατρισθοῦν, ἂν δὲν ὑπεβάλλοντο εἰς κάθαρσιν ἀπὸ τὴν Κίρκην, ἡ ὁποία διέμενεν εἰς τὴν νῆσον Αἶαν τῆς Τυρρηνικῆς θαλάσσης. Διὰ νὰ φθάσουν ἐκεῖ, οἱ Ἀργοναῦται ἀνέπλευσαν τὸν Ἠριδανόν, κατόπιν τὸν Ρῆνον, καὶ θὰ ἔχαναν ἀσφαλῶς τὴν ὀρθὴν κατεύθυνσιν, ἂν δὲν ἐπενέβαινεν ἡ Ἥρα. Κατῆλθον ἐν συνεχείᾳ πρὸς νότον καί, ἀφοῦ ἐσταμάτησαν εἰς τὰς Στοιχάδας νήσους καὶ τὴν Αἰθαλίαν (τὴν σημερινὴν Ἔλβαν), ἔφθασαν εἰς τὴν Αἶαν, ὅπου ἡ Κίρκη τοὺς ἀπεκάθαρεν ἀπὸ τὸν φόνον τοῦ Ἀψύρτου. Ἡ μάγισσα, ὅμως, μόλις ἔμαθεν ὅτι ἡ Μήδεια ἦτο ἀνεψιά της καὶ ἐπληροφορήθη τὰς περιπετείας της, τὴν διέταξε νὰ ἐγκαταλείψῃ ἀμέσως τὸ ἀνάκτορόν της.

Ὅπως ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς τὴν Ὀδύσσειαν, ἔτσι καὶ οἱ Ἀργοναῦται ἐπέρασαν κοντὰ ἀπὸ τὸ νησὶ τῶν Σειρήνων. Αἱ σαγηνεύτριαι

προσεπάθησαν, βέβαια, νὰ τοὺς παρασύρουν, ἀπέτυχαν ὅμως χάρις εἰς τὸν Ὀρφέα, ὁ ὁποῖος, μὲ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν τραγουδιῶν του, συνεκράτησε τοὺς συντρόφους του. Ἕνας μόνον, ἀπὸ αὐτούς, ὁ Βούτης, ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ φθάσῃ εἰς τὸ νησί· ἐσώθη ὅμως ἀπὸ τὴν Ἀφροδίτην, ἡ ὁποία τὸν μετέφερεν εἰς τὸ ἀκρωτήριον τῆς Σικελίας Λιλυβαῖον· ἐν συ-

Ἡ Ἶρις μεταξὺ δύο Σειληνῶν.
(Σκύφος [ποτήριον] ἑλληνικός)

νεχείᾳ ἡ θεὰ ἡνώθη μὲ τὸν θνητὸν καὶ ἐγέννησεν ἕνα υἱόν, τὸν Ἔρυκα. Ὅσον ἀφορᾷ τὰς Σειρῆνας, λόγῳ τῆς ἥττης των ἀπὸ τὸν Ὀρφέα, ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ μετεμορφώθησαν εἰς βράχους.

Κατόπιν παρακλήσεως τῆς Ἥρας, ἡ Θέτις καὶ αἱ Νηρηΐδες διηυκόλυναν τοὺς Ἀργοναύτας κατὰ τὴν διάβασίν των πρὸ τῶν περιφήμων βράχων τῆς Σκύλλας καὶ τῆς Χαρύβδεως. Ἐν συνε-

χεία ἡ «'Αργὼ» περιέπλευσε τὴν Τριναχρίαν (Σικελίαν) καί, κατευθυνομένη πρὸς βορρᾶν ἔφθασεν εἰς τὴν Κέρκυραν, τὸ νησὶ τῶν Φαιάκων, ὅπου ἐβασίλευεν ὁ 'Αλκίνοος. 'Εκεῖ, ἕνα μέρος τῶν Κόλχων (κατοίκων τῆς Κολχίδος), ποὺ εἶχαν σταλῆ ἀπὸ τὸν Αἰήτην πρὸς καταδίωξιν τῶν φυγάδων, συνήντησαν τὸν 'Ιάσονα καὶ τοὺς συντρόφους του καὶ ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν βασιλέα 'Αλκίνοον νὰ τοὺς παραδώσῃ τὴν Μήδειαν, ἀπειλοῦντες ὅτι ἐν περιπτώσει ἀρνήσεως θὰ κατέφευγαν εἰς τὰ ὅπλα των. 'Ο 'Αλκίνοος ἀντὶ ἀπαντήσεως, ἐζήτησε προθεσμίαν διὰ νὰ σκεφθῇ. 'Η σύζυγός του 'Αρήτη, παρὰ τῇ ὁποίᾳ εἶχε καταφύγει ἡ Μήδεια, ἔμαθε ἀπὸ τὸν βασιλέα ποία θὰ ἦτο ἡ ἀπάντησίς του εἰς τοὺς Κόλχους: ἂν ἡ Μήδεια ἦτο ἀκόμη παρθένος, ἔπρεπε νὰ ἀκολουθήσῃ τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ πατέρα της· ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἔπρεπε νὰ μείνῃ μὲ τὸν 'Ιάσονα. Τὴν ὥραν ποὺ ὁ ἄντρας της ἐκοιμᾶτο, ἡ 'Αρήτη μετεβίβασεν εἰς τὸν 'Ιάσονα τὴν ἀπόφασιν τοῦ βασιλέως, ἀμέσως δὲ ὁ ἥρως ἐνυμφεύθη τὴν Μήδειαν, εἰς τὸ σπήλαιον τοῦ Μάκριδος. Πρὸ τοῦ τετελεσμένου γεγονότος, ὁ 'Αλκίνοος δὲν ἀντέδρασεν. Οἱ Κόλχοι, ἐξ ἄλλου, μὴ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν χώραν των χωρὶς τὴν Μήδειαν, ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν 'Αλκίνοον νὰ τοὺς ἐπιτρέψῃ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὰ ἐδάφη του. 'Ο γέρων βασιλεὺς ἔδωσε τὴν συγκατάθεσίν του.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησίν των ἀπὸ τὸ νησὶ τῶν Φαιάκων, οἱ 'Αργοναῦται ἔφθασαν ἐν ὄψει τῆς Πελοποννήσου. Σφοδρὰ ὅμως τρικυμία τοὺς ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ αὐτὴν καὶ τοὺς ἔρριψεν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Λιβύης. 'Αφοῦ ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὰς ἀμμώδεις προσχώσεις τῆς μεγάλης Σύρτεως, ἐβάδισαν ἐπὶ δώδεκα ἡμέρας καὶ δώδεκα νύκτας, μεταφέροντες τὴν «'Αργὼ» ἐπὶ τῶν ὤμων των, καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν Τριτωνίδα, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐξῆλθαν χάρις εἰς τὸν Τρίτωνα.

Κατ' ἄλλον μῦθον, ἕνας ἄλλος υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος, ὁ Εὐρύπυλος, (τὸν ὁποῖον μερικοὶ συγγραφεῖς ταυτίζουν μὲ τὸν Τρίτωνα), παρουσιάσθη εἰς τοὺς 'Αργοναύτας, τοὺς εἶπε νὰ σταματήσουν καί, τὴν στιγμὴν τῆς ἀναχωρήσεώς των, ἔδωσεν εἰς τὸν Εὔφημον ἕνα βῶλον χώματος. 'Απὸ αὐτόν, ὅταν ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν, ἔγινεν ἡ νῆσος Καλλίστη ἢ Θήρα.

'Απὸ τὰς ἀκτὰς τῆς Λιβύης, πλέοντες πρὸς βορρᾶν, οἱ 'Αργοναῦται ἔφθασαν εἰς τὴν Κρήτην. 'Εδῶ παρεμβάλλεται ὁ μῦθος τοῦ γίγαντος Τάλω, ὁ ὁποῖος ἀνῆκεν εἰς τὴν φυλὴν τῶν χαλκίνων ἀνθρώπων. «Εἶχε μία μόνο φλέβα, ποὺ πήγαινε ἀπὸ τὸ λαιμό του ἕως τὶς φτέρνες του, καὶ ποὺ ἔκλεινε μ' ἕνα χάλκινο καρφί. Τρεῖς φορὲς τὴν ἡμέρα ἔκανε τὸ γῦρο τοῦ νησιοῦ γιὰ νὰ τὸ ἐπιβλέπῃ καὶ τὸ φρουρῇ. Μόλις εἶδε τὴν »'Αργώ», τῆς ἔρριξε πέ-

Ὁ Βελλεροφόντης ποτίζων τὸν Πήγασον.
(Ἀρχαῖον ἀνάγλυφον. Palais Spada. Ρώμη)

τρες, γιὰ νὰ τὴν ἀναγκάσῃ νὰ ἀπομακρυνθῇ. Τὸν ἐξώντωσε ἡ Μήδεια, δίνοντάς του ἕνα ποτὸ ποὺ τὸν ἔκαμε μανιακό, ἤ, ὅπως λένε ἄλλοι συγγραφεῖς, βγάζοντάς του τὸ καρφὶ ποὺ κρατοῦσε τὴ φλέβα του κλειστή· αὐτὸ ἡ Μήδεια τὸ ἐπέτυχε μὲ τὴν ὑπόσχεση πὼς δῆθεν θὰ τὸν ἔκανε ἀθάνατο· ὁ γίγας, χάνοντας τὸ αἷμά του, ἔχασε καὶ τὴ ζωή του. Ἄλλοι, τέλος, λένε πὼς τὸν ἐσκότωσε ὁ Ποίας, χτυπώντας τον μὲ βέλος στὴ φτέρνα» (Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος).

Μετὰ μακρὰν παραμονὴν εἰς τὴν Αἴγιναν, οἱ Ἀργοναῦται συνέχισαν τὸν πλοῦν πρὸς βορρᾶν καὶ ἔφθασαν εἰς τὸν λιμένα τῶν Παγασῶν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον εἶχαν ἐκκινήσει, ἐκεῖθεν δὲ εἰς τὴν Ἰωλκόν. Ὁλόκληρος ἡ ἐκστρατεία διήρκεσε τέσσαρας μῆνας.

Ὁ Ἰάσων καὶ ἡ Μήδεια εἰς τὴν Ἰωλκὸν

Κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς τὸν Ἰωλκόν, ὁ Ἰάσων δὲν ἐπανεῦρε τοὺς γονεῖς του. Ὁ Πελίας, βέβαιος ὅτι ὁ ἥρως δὲν θὰ ἐπανήρχετο, ἀπεφάσισε, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῆς «Ἀργοῦς», τὴν ἐξόντωσιν τοῦ Αἴσονος. Ὁ ἀτυχὴς γέρων μίαν μόνον παραχώρησιν ἐπέτυχε, νὰ θέσῃ ὁ ἴδιος τέρμα εἰς τὴν ζωήν του· ἔπιε, πρὸς τοῦτο, αἷμα ταύρου. Ἡ γυναῖκά του ἀπηγχονίσθη, ὁ δὲ τελευταῖος υἱός του, ὁ Πρόμαχος, ἐφονεύθη. Ὁ Ἰάσων δὲν ἐξεδικήθη ἀμέσως. Παρέδωσεν εἰς τὸν Πελίαν τὸ χρυσόμαλλον δέρας, κατόπιν δὲ ἐπῆγεν εἰς τὴν Κόρινθον, ὅπου, μὲ πᾶσαν μεγαλοπρέπειαν, ἀφιέρωσε τὴν «Ἀργὼ» εἰς τὸν Ποσειδῶνα. Τὸν τρόπον ἐκδικήσεως κατὰ τοῦ Πελίου, τὸν εὑρῆκεν ἡ Μήδεια. Ὅπως ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰωλκοῦ ἦτο πολὺ γέρων, ἡ Μήδεια ἔπεισε τὰς κόρας του ὅτι ἐγνώριζε ἕνα ἀλάνθαστον μέσον νὰ τὸν κάμῃ πάλιν νέον. Διὰ νὰ τὰς πείσῃ, ἐτεμάχισεν ἕνα κριόν, ἔβαλε τὰς σάρκας του εἰς μίαν χύτραν καὶ τὴν ἐτοποθέτησε στὴ φωτιά. Κατὰ τὸν βρασμόν, τὰ τεμάχια τῶν σαρκῶν μετεβλήθησαν σὲ ζωντανὸ ἀρνί. Χωρὶς δισταγμόν, πλέον, αἱ κόραι τοῦ Πελίου ἔσφαξαν τὸν πατέρα των, τὸν ἐτεμάχισαν, ἔβρασαν τὰς σάρκας του, ἀλλὰ τὸ ἀναμενόμενον θαῦμα δὲν ἔγινε.

Οἱ κάτοικοι τῆς Ἰωλκοῦ ἐκήδευσαν μεγαλοπρεπῶς τὸν Πελίαν. Κατὰ τὴν κηδείαν ἐτελέσθησαν καὶ ἀγωνίσματα, ἀναπαραστάσεις τῶν ὁποίων ὑπάρχουν ἐπὶ ἀγγειογραφιῶν. Κατόπιν, μὲ τὸν υἱὸν τοῦ Πελίου Ἄκαστον ἐπὶ κεφαλῆς, ἐξεδίωξαν τὸν Ἰάσονα καὶ τὴν Μήδειαν, οἱ ὁποῖοι κατέφυγαν εἰς Κόρινθον.

Τὰ παιδιὰ τῆς Μηδείας

Εἰς τὴν ἐν Κορίνθῳ διαμονὴν τοῦ Ἰάσονος καὶ τῆς Μηδείας ἀναφέρονται πολλαὶ ἐκδοχαί, διαφέρουσαι κατὰ πολὺ μεταξύ των. Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον τὸν Ἀθηναῖον, ἔζησαν ἐκεῖ ἐπὶ μίαν δεκαετίαν. «Ὅταν, ὅμως, ὁ Κρέων, ὁ βασιλεὺς τῆς Κορίνθου, ἐπρότεινε στὸν Ἰάσονα νὰ τοῦ δώση σύζυγο τὴν κόρη του Γλαύκη, ὁ ἥρως, γιὰ νὰ τὴν παντρευθῆ, ἔδιωξε τὴ Μήδεια. Τότε αὐτή, ἀφοῦ ἐπικαλέσθηκε τοὺς θεοὺς στοὺς ὁποίους εἶχεν ὁρκισθῆ ὁ Ἰάσων, ἔστειλε στὴ νεόνυμφη ἕνα φόρεμα δηλητηριασμένο. Μόλις τὸ φόρεσε, ἡ Γλαύκη πῆρε φωτιὰ καὶ κάηκε. Μαζί της ἔγινε

Ὁ μῦθος τοῦ Βελλεροφόντου.
(Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Μουσεῖον)

στάχτη καὶ ὁ πατέρας της ποὺ θέλησε νὰ τὴ βοηθήση. Ἔπειτα ἀπὸ αὐτό, ἡ Μήδεια ἐσκότωσε τὸ Μέρμερο καὶ τὸ Φέρητα, τὰ δυὸ παιδιὰ ποὺ εἶχε κάμει μὲ τὸν Ἰάσονα».

Κατ' ἄλλον μῦθον, ἡ Μήδεια ἐκέρδισε τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν Κορινθίων, διότι, κατόπιν θυσίας εἰς τὴν Δήμητρα καὶ τὰς Νύμφας, ἔκαμε νὰ καταπαύση λιμός, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐμαστίζετο ἡ χώρα. Ἐν τῷ μεταξύ, ὁ Ζεὺς ἐρωτεύθη τὴν Μήδεαν, αὐτὴ ὅμως ἀπέκρουσε τὰς προτάσεις του, γιὰ νὰ μὴ ἐπισύρη τὴν ὀργὴν τῆς Ἥρας. Εἰς ἔνδειξεν εὐγνωμοσύνης, ἡ θεὰ τῆς ὑπεσχέθη νὰ δώση τὴν ἀθανασίαν εἰς τὰ παιδιά της, τὰ ὁποῖα, μετὰ τὸν θάνατόν των, ἔγιναν ἀντικείμενον λατρείας ἐκ μέρους τῶν Κορινθίων. Ἐλέγετο ἀκόμα ὅτι τὰ παιδιὰ αὐτὰ εἶχαν ὑποκύψει κατὰ τὴν διάρκειαν

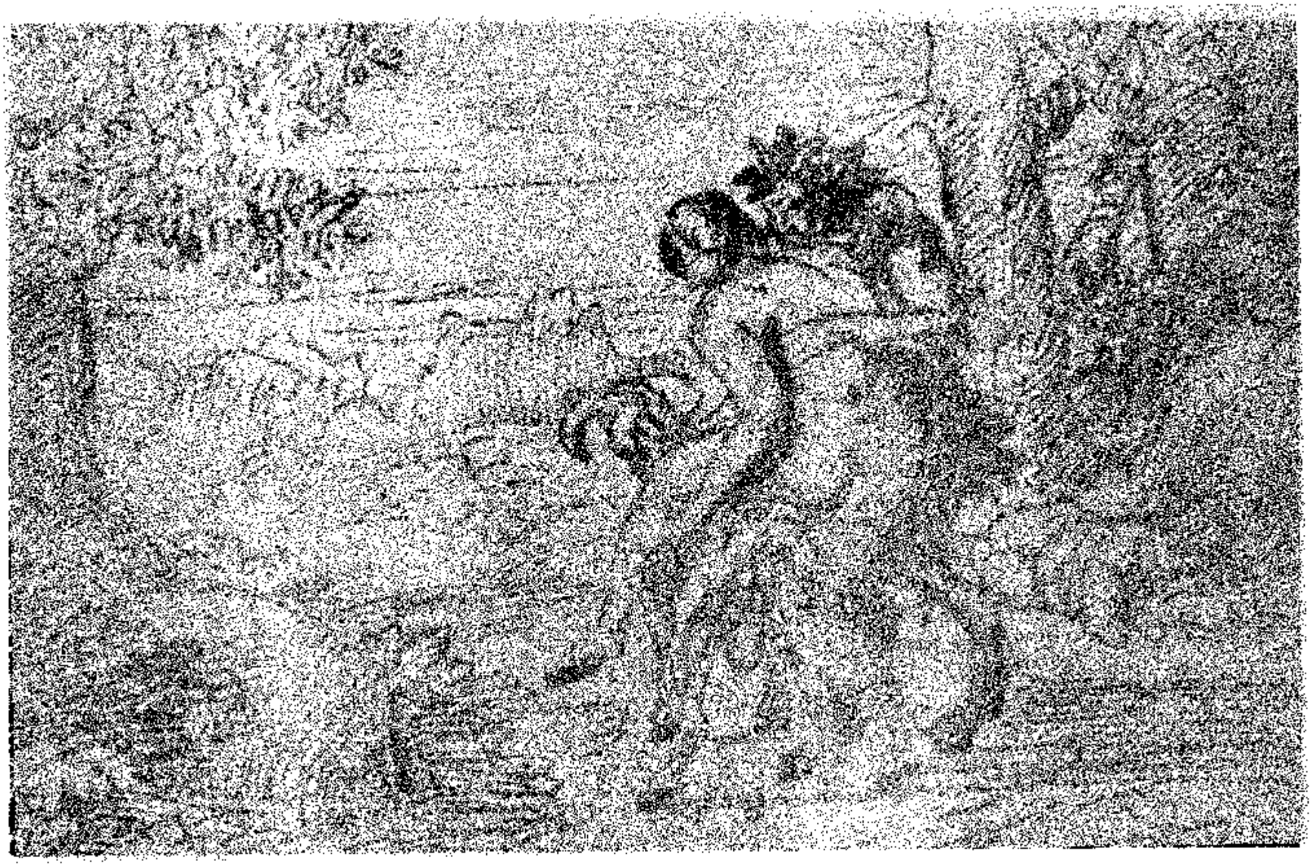
πειραμάτων πού έκανε ή Μήδεια, διά νά τά καταστήση άθάνατα. Άλλοι άπέδιδαν τήν έξόντωσίν των είς τούς Κορινθίους: Έπειδή δέν ήθελαν νά κυβερνώνται άπό μίαν ξένην, οί κάτοικοι τής Κορίνθου έξεδίωξαν τήν Μήδειαν, ή όποία, προτού φύγη, ώδήγησε τά παιδιά της είς τόν ναόν τής Ήρας καί τά έθεσεν ύπό τήν προστασίαν τής θεάς. Οί Κορίνθιοι, παρά ταύτα, τά έφόνευσαν. Κατόπιν τούτου, ένέσκηψεν έπιδημία είς τήν χώραν, καί έζητήθη ή γνώμη τού μαντείου. Ή Πυθία άπήντησεν ότι ή Ήρα ήτο ώργισμένη κατά τών Κορινθίων, καί ότι, διά νά τήν καταπραΰνουν, έπρεπε νά θεσπίσουν έορτάς πρός τιμήν τών παιδιών τής Μηδείας. Έπτά άγόρια καί έπτά κορίτσια, άπό τάς καλυτέρας οίκογενείας τής πόλεως, ντυμένα στά μαύρα καί μέ τήν κεφαλήν ξυρισμένην, προσέφεραν θυσίας είς τήν θεάν, είς άνάμνησιν τού διαπραχθέντος είς βάρος τών παιδιών τής Μηδείας έγκλήματος.

Είς τήν τραγωδίαν του «Μήδεια», ό Εύριπίδης άκολουθεί είς τάς μεγάλας γραμμάς της τήν άνωτέρω έκδοχήν τού Άπολλοδώρου. Ώς κίνητρον τής Μηδείας είς τόν φόνον τής Γλαύκης μέ τό δηλητηριασμένο φόρεμα καί είς τόν φόνον τών ίδίων της παιδιών, ό ποιητής δίδει τήν ζήλειαν τής κόρης τού Αίήτου, ύποκινηθείσαν άπό τήν πρόθεσιν τού Ίάσονος νά νυμφευθή τήν κόρην τού βασιλέως Κρέοντος. Έλέγετο ότι ό Εύριπίδης έλαβεν άπό τούς Κορινθίους πέντε τάλαντα διά νά έφεύρη αύτήν τήν έκδοχήν καί άποσείση άπό αύτούς τήν κατηγορίαν ότι είχαν φονεύσει τά παιδιά τής Μηδείας.

Ή Μήδεια είς τάς Άθήνας. Τό τέλος τού Ίάσονος

Έκδιωχθεϊσα άπό τήν Κόρινθον, ή Μήδεια κατέφυγεν είς τάς Άθήνας, όπου τότε έβασίλευεν ό Αίγεύς. Ό γέρων βασιλεύς έρωτεύθη τήν ξένην, τήν ένυμφεύθη καί άπέκτησεν άπό αύτήν ένα υίόν, τόν Μήδον. Έν τώ μεταξύ, ό Θησεύς, πού έως τότε έζούσε μακράν άπό τόν πατέρα του, έπήγεν είς τάς Άθήνας. Ή Μήδεια ήθέλησε νά τόν δηλητηριάση, ό Αίγεύς όμως άνεγνώρισεν έγκαίρως τόν υίόν του καί ήμπόδισε τήν πραγματοποίησιν ένός νέου έγκλήματος. Κατόπιν δέ τούτου, έξεδίωξε τήν παρείσακτον, ή όποία, σύμφωνα μέ τήν πλέον διαδεδομένην έκδοχήν, έπέστρεψεν είς τήν Κολχίδα, μαζί μέ τόν Μήδον. Κατά τήν άπουσίαν της ό Αίήτης είχεν έκβληθή άπό τήν έξουσίαν ύπό τού άδελφού του Πέρσου. Ό Μήδος όμως έφόνευσε τόν Πέρσην καί έπανέφερε τόν Αίήτην είς τόν θρόνον.

Διάφοροι έκδοχαί ύπάρχουν σχετικώς μέ τόν θάνατον τού Ίάσονος. Κατά τινας, ό ήρως, κατόπιν ύποδείξεως τής Μηδείας,

Σάτυρος καὶ Βάκχη.
(Ἔργον τοῦ Poussin)

ἐπῆγεν εἰς τὴν πρύμνην τῆς «Ἀργοῦς» διὰ νὰ ἀναπαυθῇ, καὶ ἐφονεύθη ἀπὸ τὴν πτῶσιν δοκοῦ. Κατ' ἄλλον συγγραφέα, ηὐτοκτόνησεν καταληφθεὶς ἀπὸ κρίσιν βαθείας ἀπελπισίας. Ἐλέγετο ἀκόμη ὅτι, ἐπανακτήσας τὴν νεότητα χάρις εἰς τὴν Μήδειαν, συνώδευσε τὴν μάγισσαν εἰς τὴν Κολχίδα καὶ τὴν ἐβοήθησεν εἰς τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ Αἰήτου εἰς τὸν θρόνον. Ὅπως βλέπομεν, οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς δὲν εἶναι σύμφωνοι ἐπὶ τοῦ τρόπου μὲ τὸν

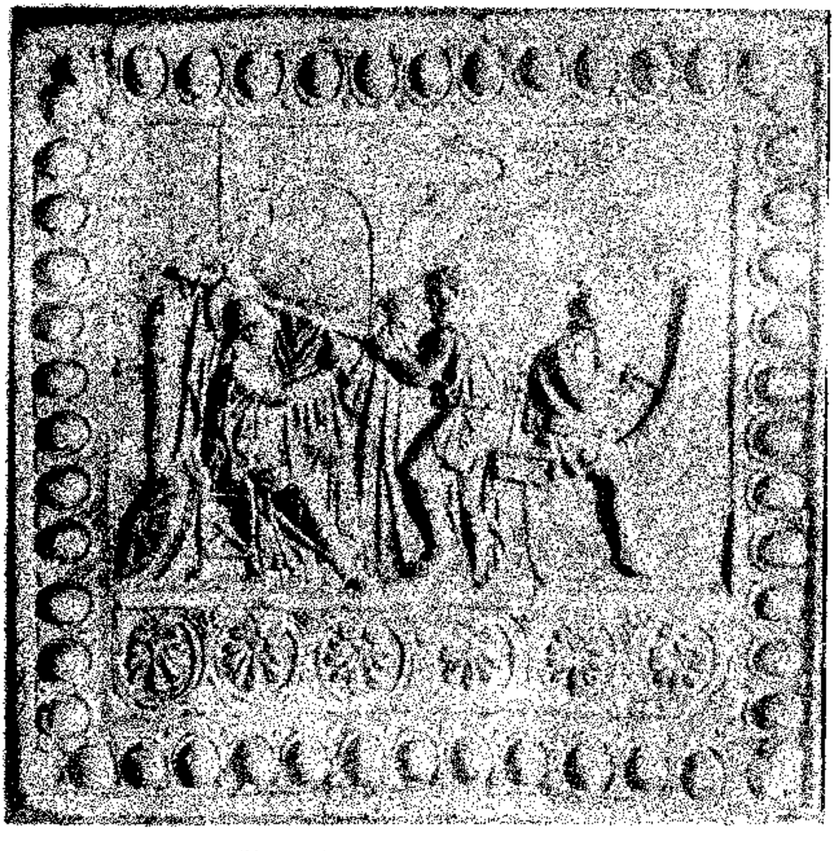
Ὁ Βελλεροφόντης καὶ ἡ Χίμαιρα.
(Ἀγγεῖον ἐκ Ruvo)

ὁποῖον ἐτερματίσθη ἡ ζωὴ ἐκείνου πού, εἰς τὴν ἀρχαιότητα, ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ ἀρχαιότερος ναυτίλος.

Καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις

Τὰ διάφορα ἐπεισόδια τοῦ μύθου τῶν Ἀργοναυτῶν ὑπῆρξαν θέμα καλλιτεχνικῶν παραστάσεων, μέρος τῶν ὁποίων διεσώθη μέχρις ἡμῶν. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν Φρῖξον καὶ τὴν Ἕλλην, ἡ ἁρπαγή των εἰκονίζεται εἰς πολλὰ ἀγγεῖα, τοιχογραφίας, μωσαϊκά, νομίσματα, κλπ. (ἐν συνόλῳ δέκα ἐννέα παραστάσεις). Πιστεύεται γενικῶς ὅτι εἰς ἓν ἀνάγλυφον ἀπὸ τερρακόταν, ἀποκείμενον εἰς

τὸ Βρεταννικὸν Μουσεῖον, εἰκονίζεται ἡ ναυπήγησις τῆς «Ἀργοῦς», δὲν ἀποκλείεται, ὅμως, νὰ πρόκειται διὰ τὴν ναυπήγησιν τοῦ πλοίου τοῦ Δαναοῦ ἢ τοῦ πρώτου πλοίου. Ἡ κίστη (κιβώτιον), ἡ λεγομένη τοῦ Ficorini, φέρει ἐπὶ τῶν πλευρῶν της παραστάσεις ἀπὸ τὰ ἐπεισόδια τῆς διαβάσεως τῶν Ἀργοναυτῶν

Ἡ ναυπήγησις τοῦ πλοίου «Ἀργώ».
(Ἀρχαῖον ἀνάγλυφον. Villa Albani. Ρώμη)

ἀπὸ τὴν χώραν τῶν Βεβρύκων. Ὁ Τίφυς εἰκονίζεται εἰς τὸ πηδάλιον, οἱ Ἀργοναῦται ἀντλοῦντες νερό, ὁ Πολυδεύκης προσδένων εἰς μίαν δάφνην τὸν ἡττημένον Κύζικον, καὶ πλησίον του ἡ Ἀθηνᾶ. Εἰς ἕνα ἀγγεῖον τοῦ Ruvo εἰκονίζεται ἡ ἐπίσκεψις εἰς τὸν Φινέα· οἱ Ἀργοναῦται ἔχουν ἀποβιβασθῆ ἀπὸ τὴν «Ἀργώ», τὴν ὁποίαν ἔχουν κρύψει πίσω ἀπὸ τοὺς βράχους, καὶ πηγαίνουν πρὸς ἀνεύρεσιν νεροῦ.

Ἀπὸ τὸν περὶ Στυμφαλίδων μῦθον διεσώθη μία μόνον παράστασις. Ὅσον διὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Ἰάσονος εἰς τὴν Κολχίδα καὶ τὴν πάλην τοῦ ἥρωος κατὰ τοῦ δράκοντος, ποὺ ἐφρουροῦσε τὸ χρυσόμαλλον δέρας, διεσώθησαν πολλαὶ ἀρχαῖαι ἀγγειογραφίαι. Ἡ ζεῦξις τῶν ταύρων τοῦ Αἰήτου εἰκονίζεται ἐπὶ μαρμαρίνου ἀναγλύφου ἀποκειμένου εἰς τὸ Λοῦβρον. Τέλος ἡ πάλη τῶν Ἀργοναυτῶν κατὰ τοῦ Τάλω καὶ ἡ ἧττα τοῦ γίγαντος εἰκονίζονται ἐπὶ ἑνὸς ἀμφορέως τῆς Νεαπόλεως.

Πῶς ἐφαντάζοντο οἱ ἀρχαῖοι τὸν Ἰάσονα; Ὁ Πίνδαρος τὸν παρουσιάζει μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ «γιγαντιαίου πολεμιστοῦ. Κρατεῖ τὰ ὅπλα του στὰ χέρια του καὶ φορεῖ δύο φορέματα: ἕνα χιτῶνα τῆς Μαγνησίας, ποὺ ἀφίνει νὰ φαίνωνται οἱ γραμμὲς τῶν νευρωδῶν μελῶν του καί, ἀπὸ πάνω, ἕνα δέρμα λεοπαρδάλεως, ποὺ τὸν προφυλάσσει ἀπὸ τὸ κρῦο καὶ τὴ βροχή. Ἡ ὡραία κόμη του ἐκυμάτιζε πλούσια πέφτοντας στοὺς ὤμους του». Κατὰ τὸν Παυσανίαν, ὁ ἥρως εἰκονίζετο εἰς τὸ κιβώτιον τοῦ Κυψέλου, ἀφ' ἑνὸς μαζὶ μὲ τὴν Μήδειαν, ἀφ' ἑτέρου παλαίων μὲ τὸν Πηλέα κατὰ τοὺς πρὸς τιμὴν τοῦ Πελίου ἐπιταφίους ἀγῶνας. Ἄγαλμα, ἀποκείμενον εἰς τὸ Λοῦβρον, παριστάνει κατὰ τοὺς μὲν τὸν Ἰάσονα, κατὰ τοὺς δὲ τὸν Ἑρμῆν. Ὁμοίως δύσκολος εἶναι ἡ ταύτισις τοῦ ἥρωος μὲ τὰ πρότυπα ὡρισμένων ἀγγειογραφιῶν.

Ἡ αὐτὴ ἀβεβαιότης ἐπικρατεῖ ὅσον ἀφορᾷ τὰς καλλιτεχνικὰς παραστάσεις τῆς Μηδείας. Αἱ κυριώτεραι σκηναὶ εἰς τὰς ὁποίας, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, εἰκονίζεται ἡ περίφημος μάγισσα, εἶναι ἡ ἁρπαγὴ τοῦ χρυσομάλλου δέρατος, τὸ πείραμα τοῦ κριοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπείσθησαν αἱ κόραι τοῦ Πελίου καὶ ἐφόνευσαν τὸν πατέρα των, ὁ φόνος τῶν παιδιῶν τῆς Μηδείας εἰς τὴν Κόρινθον, κλπ.

Ὁ Βελλεροφόντης καὶ ἡ Χίμαιρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΟΙ ΚΟΡΙΝΘΙΟΙ ΗΡΩΕΣ

ΣΙΣΥΦΟΣ - ΒΕΛΛΕΡΟΦΟΝΤΗΣ

Κειμένη μεταξὺ Ἰονίου καὶ Αἰγαίου πελάγους, ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ ὁ ὁποῖος ἑνώνει τὴν Ἀττικὴν μὲ τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἔχουσα δύο λιμένας, τὸν ἕνα εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον καὶ τὸν ἄλλον εἰς τὸν Σαρωνικόν, ἡ ἀρχαία πόλις τῆς Ἐφύρας, ἡ μετέπειτα ὀνομασθεῖσα Κόρινθος, ἔφθασε πολὺ ἐνωρὶς εἰς ὑψηλὸν ἐπίπεδον ἀκμῆς.

Παραλλήλως μὲ τὴν Ἀφροδίτην, τῆς ὁποίας ἡ λατρεία εἶχεν ἐκεῖ ἐντελῶς εἰδικὸν χαρακτῆρα, οἱ κάτοικοι τοῦ ἰσθμοῦ ἐλάτρευον—κυρίως δὲ αὐτὸν—τὸν θεὸν τῆς θαλάσσης, τὸν Ποσειδῶνα. Οἱ κυριώτεροι ἥρωές των, ὁ Σίσυφος, ὁ Γλαῦκος καὶ ὁ Βελλεροφόντης παρουσιάζουν πολλὰς ἀναλογίας πρὸς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Διός, ὁσάκις δὲν συγχέονται μὲ αὐτόν· τέτοια εἶναι ἡ περίπτωσις τοῦ Γλαύκου, ἐνῷ ὁ Βελλεροφόντης ἐθεωρεῖτο ἐνίοτε υἱός του.

Ὁ περὶ Σισύφου μῦθος

Ἐλάχιστοι μῦθοι εἶχαν τόσον διαδοθῆ ὅπως ὁ μῦθος τοῦ Σισύφου καὶ τῆς πέτρας του. Υἱὸς τοῦ Αἰόλου, ἀδελφὸς τοῦ Ἀθάμαντος, τοῦ Σαλμονέως καὶ τοῦ Κρηθέως, σύζυγος τῆς Μερόπης, κόρης τοῦ Ἄτλαντος, ὁ Σίσυφος εἶχεν ἱδρύσει, σύμφωνα μὲ μερικοὺς συγγραφεῖς, τὴν πόλιν Ἐφύραν, τὴν μετέπειτα Κόρινθον· ἄλλοι ὅμως τοῦ ἀποδίδουν μόνον τὴν κατασκευὴν τῆς ἀκροπόλεως τῆς Κορίνθου, τοῦ Ἀκροκορίνθου.

Κατὰ τὸν Ὅμηρον, ὁ Σίσυφος ἦτο «ὁ πονηρότερος ἄνθρωπος». Ὁ ποιητὴς τῆς Ὀδυσσείας περιγράφει κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον τὸ μαρτύριον τοῦ Σισύφου: «Μὲ τὰ δυὸ χέρια του ἀνασηκώνει καὶ σπρώχνει, μὲ πολὺν κόπο, μιὰ μεγάλη πέτρα πρὸς τὴν κορυφὴ ἑνὸς βουνοῦ· τὴ στιγμὴ ὅμως ποὺ φθάνει στὴν κορυφή, ἡ ἴδια ἡ Κραταιΐς * σπρώχνει τὴν πέτρα ἀντίθετα καὶ τὴν κάνει νὰ ξανακυλήση πρὸς τὴν πεδιάδα. Ἔπειτα ἀπὸ αὐτό, ὁ Σίσυφος ξαναρχίζει· ὁ ἱδρώτας ρέει ἀπὸ τὸ σῶμά του κ' ἕνα σύννεφο ἀπὸ σκόνη τυλίγει τὴν κεφαλή του».

Ὁ Βελλεροφόντης καὶ ὁ Πήγασος.

Ὁ Ὅμηρος δὲν ἀναφέρει τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ Σίσυφος ὑπεβλήθη εἰς τόσον βαρεῖαν τιμωρίαν. Τὴν ἐξήγησιν τὴν δίδει ὁ Φερεκύδης, πρόκειται δὲ περὶ ἐκδικήσεως τοῦ Διός. Ὅταν ὁ Ζεὺς ἀπήγαγε τὴν Αἴγιναν, τὴν κόρην τοῦ Ἀσωποῦ, ἐπέρασε, μεταφέρων τὴν λείαν του, καὶ ἀπὸ τὴν Κόρινθον. Ὁ Σίσυφος τὸν εἶδε καὶ ἀπεκάλυψε τὸ ὄνομα τοῦ ἀπαγωγέως εἰς τὸν Ἀσωπόν, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι ὁ θεὸς - ποταμὸς θὰ ἔκαμνε νὰ ἀναβλύση πηγὴ ἐπάνω εἰς τὸν Ἀκροκόρινθον, ὅπου δὲν ὑπῆρχε καθόλου νερό.

Εὐθὺς ἀμέσως, ὁ Ζεὺς διέταξε τὸν θεὸν τοῦ θανάτου, τὸν Θάνατον, νὰ πάρη τὸν Σίσυφον. Αὐτός, ὅμως, ὑποψιαζόμενος ὅτι ὁ Ζεὺς εἶχεν ὀργισθῆ, ἦτο ἐν ἐπιφυλακῇ καὶ κατώρθωσε νὰ νικήση

* Τὸ ὑπερβάλλον βάρος. Κατ' ἄλλους: προσωποποίησις τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως.

τὸν Θάνατον καὶ νὰ τὸν δέσῃ. Ἄμεσον ἀποτέλεσμα τοῦ κατορθώματος αὐτοῦ, ἦτο ὅτι κανεὶς πλέον δὲν ἀπέθνησκε. Ὁ Ἄρης, ὅμως, ἀπηλευθέρωσε τὸν θεὸν τοῦ θανάτου, αὐτὸς δὲ ἐπῆρε μαζί του τὸν Σίσυφον εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Ἅδου. Ἀλλὰ ὁ «πονηρότατος ἄνθρωπος», κατώρθωσε νὰ δραπετεύσῃ ἀπὸ ἐκεῖ. Εἶχε δώσει ἐντολὴν εἰς τὴν σύζυγόν του Μερόπην, νὰ μὴ τοῦ ἀποδώσῃ καμμίαν ἀπὸ τὰς τιμὰς ποὺ συνηθίζοντο διὰ τοὺς νεκρούς. Μόλις λοιπὸν ἔφθασεν εἰς τὴν Ἅδην, κατώρθωσε νὰ πείσῃ μὲ καταλλήλους λόγους τὸν Ἅδην καὶ τὴν Περσεφόνην νὰ τὸν ἀφί-

Ὁ Βελλεροφόντης δεχόμενος τὴν μοιραίαν ἐντολήν.

σουν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς, διὰ νὰ τιμωρήσῃ τὴν ἀμελῆ Μερόπην. Συγχρόνως ὑπεσχέθη νὰ ἐπανακάμψῃ τὸ ταχύτερον εἰς τὸ ὑποχθόνιον βασίλειον.

Ὁ Σίσυφος ὅμως μόλις ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, ἐλησμόνησε παντελῶς τὴν ὑπόσχεσίν του καὶ ἐξηκολούθησε νὰ ζῇ εἰς τὴν Κόρινθον μέχρι βαθέος γήρατος. Ὅταν κατῆλθεν ὁριστικῶς εἰς τὴν χώραν τοῦ ἐρέβους, κατεδικάσθη νὰ σπρώχνῃ διαρκῶς μίαν μεγάλην πέτραν, πρᾶγμα ποὺ τὸν ἠμπόδιζε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν γῆν.

Σύμφωνα μὲ ἄλλον μῦθον, ὁ Ἀσωπός, ὅταν ἔμαθεν ἀπὸ τὸν Σίσυφον τὸ ὄνομα τοῦ ἀπαγωγέως τῆς κόρης του, ἐτέθη εἰς κατα-

δίωξίν του. Ὁ Ζεὺς διὰ νὰ διαφύγῃ, ἠναγκάσθη νὰ μεταμορφωθῇ εἰς πέτραν καὶ νὰ μεταμορφώσῃ τὴν Αἴγιναν εἰς τὸ ὁμώνυμον νησί. Διὰ νὰ τιμωρήσῃ δὲ τὸν Σίσυφον ὁ κυρίαρχος τοῦ Ὀλύμπου, τὸν κατεδίκασε νὰ μεταφέρῃ διαρκῶς, μετὰ θάνατον, μίαν πέτραν τόσον μεγάλην, ὅσον ἐκείνη εἰς τὴν ὁποίαν ὑπεχρεώθη νὰ μεταμορφωθῇ.

Ἐλέγοντο καὶ ἄλλα διὰ τὴν ὀξύνοιαν καὶ τὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ Σισύφου. Κατώρθωσε νὰ θριαμβεύσῃ τοῦ Αὐτολύκου, υἱοῦ, καθὼς ἐπιστεύετο, τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ «περιφήμου ἐπὶ κλεπτοσύνῃ». Κλέπτης ποιμνίων ὁ Αὐτόλυκος ἔκαμνεν ἀγνώριστα τὰ κλεμμένα ζῷα μεταβάλλων τὸ χρῶμα τοῦ τριχώματός των. Διὰ νὰ ἐπανεύρῃ τὰ βόδια ποὺ τοῦ εἶχε κλέψει ὁ Αὐτόλυκος, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰθάκης Λαέρτης ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ Σισύφου. Ὁ Κορίνθιος ἐχάραξεν ἕνα σῆμα κάτω ἀπὸ τὰς ὁπλὰς τῶν ζῴων τοῦ Λαέρτου, αὐτὸ δὲ τοῦ ἐπέτρεψεν, ἔπειτα ἀπὸ νέαν κλοπήν, νὰ ἀποδείξῃ τὸν Αὐτόλυκον κλέπτην.

Συναφῶς, ἐλέγετο ὅτι ἡ Ἀντίκλεια, ἡ σύζυγος τοῦ Λαέρτου, εἶχε γίνει ἐρωμένη τοῦ Σισύφου, καὶ ὅτι πραγματικὸς πατέρας τοῦ Ὀδυσσέως ἦτο ὁ Κορίνθιος. Ἔτσι ἐξηγοῦσαν τὴν πονηρίαν τοῦ περιφήμου ὁμηρικοῦ ἥρωος.

Εἰς τὸν Σίσυφον ἀπεδίδετο ἡ ἵδρυσις τῶν Ἰσθμίων πρὸς τιμὴν τοῦ Μελικέρτου, υἱοῦ τοῦ Ἀθάμαντος. Κατ' ἄλλον συγγραφέα, ὁ Σίσυφος δὲν ἵδρυσε νέους ἀγῶνας, ἀλλ' ὑποκατέστησε τὸν Μελικέρτην εἰς τὴν θέσιν τοῦ Ποσειδῶνος, εἰς τὸν ὁποῖον οἱ ἀγῶνες αὐτοὶ ἦσαν ἀρχικῶς ἀφιερωμένοι.

Γλαῦκος

Ὁ ρόλος τοῦ Γλαύκου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Σισύφου, εἶναι ἀρκετὰ περιωρισμένος ἐν συγκρίσει μὲ τοῦ πατέρα του. Ἡ μοῖρά του ἐνθυμίζει τὴν μοῖραν τοῦ Διομήδους. Ὅπως αὐτός, ἦτο καὶ ὁ Γλαῦκος μέγας φίλος τῶν ἵππων, τοὺς ὁποίους, ὅπως ἐλέγετο, ἔτρεφεν ἀπὸ ἀνθρωπίνας σάρκας, διότι ἐπίστευεν ὅτι αὐτὸ τοὺς ἔκαμνε πλέον ρωμαλέους. Ἐν τούτοις, παρὰ τὴν εἰδικὴν διατροφὴν τῶν ἵππων του, ὁ Γλαῦκος ἡττήθη εἰς τὰς ἁρματοδρομίας τῶν ὀλυμπιακῶν ἀγώνων καί, μίαν ἀκόμη φοράν, εἰς τοὺς πρὸς τιμὴν τοῦ Πελίου ἐπιταφίους ἀγῶνας. Ριφθεὶς δὲ ἔξω ἀπὸ τὸ ἅρμα του, κατεσπαράχθη ἀπὸ τὰς φορβάδας του, καταληφθείσας αἰφνιδίως ἀπὸ μανίαν, εἴτε διότι ἔφαγαν κάποιο μαγικὸν χόρτον ποὺ φύεται πλησίον τῶν Ποτνιῶν, εἴτε διότι ἔπιαν ἀπὸ ἱερὰν πηγήν, εὑρισκομένην εἰς τὴν ἰδίαν περιοχήν.

Ὁ θάνατος τοῦ Γλαύκου ἀπεδίδετο ἀπὸ ἄλλους εἰς ὀργὴν τῆς

῾Ο Πᾶν καταδιώκων τὴν Νύμφην Σύριγγα.
(Πίναξ N. Poussin. Μουσεῖον τῆς Δρέσδης)

Ἀφροδίτης, διότι ὁ υἱὸς τοῦ Σισύφου περιφρονοῦσε τὴν λατρείαν της, ἢ διότι δὲν ἄφινε τὰς φορβάδας του νὰ ἔρχωνται εἰς ἐπαφὴν μὲ ἵππους. Ἐλέγετο, ἀκόμη, ὅτι ὁ Γλαῦκος κατεσπαράχθη ἀπὸ τὰς φορβάδας του κάποτε ποὺ ἐστερήθησαν τὴν ἀνθρωπίνην σάρκα, εἰς τὴν ὁποίαν ἦσαν συνηθισμέναι.

Κατὰ τοπικὸν μῦθον, ὁ Γλαῦκος μετέβη κάποτε εἰς Σπάρτην, συνῆψε σχέσεις μὲ μίαν νεάνιδα, ποὺ ἔμελλε νὰ γίνη σύζυγος τοῦ Θυέστου, καὶ ἔγινε πατέρας τῆς Λήδας.

Συγχέουν συχνὰ τὸν Γλαῦκον, υἱὸν τοῦ Σισύφου, μὲ τὸν ὁμώνυμον θαλάσσιον θεόν, περὶ τοῦ ὁποίου ὡμιλήσαμεν εἰς τὸ σχετικὸν μὲ τὸν Ποσειδῶνα κεφάλαιον. Δι' αὐτὸ ἐλέγετο καὶ περὶ τοῦ Κορινθίου ὅτι εἶχεν εὕρει μίαν πηγήν, τῆς ὁποίας τὸ νερὸ ἔκαμνεν ἀθανάτους ὅσους ἐλούοντο εἰς αὐτό, ὅτι εἶχε λουσθῆ καὶ ὅτι εἶχεν ἀποκτήσει τὴν ἀθανασίαν. Προσετίθετο δὲ ὅτι, ἐν συνεχείᾳ, ὁ Γλαῦκος διηγεῖτο εἰς ὅλους τί τοῦ εἶχε συμβῆ, καὶ ὅτι, ἐπειδὴ κανεὶς δὲν τὸν ἐπίστευε, ἐρρίφθη ἀπὸ ἀπελπισίαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν, ἔκτοτε, ἀναδύεται κάθε χρόνο καὶ σπείρει τὸν τρόμον εἰς τὰς ἀκτὰς καὶ μεταξὺ τῶν ναυτιλλομένων. Πρόκειται, ἀσφαλῶς, περὶ συγχύσεως μὲ τὸν Γλαῦκον, τὸν θαλάσσιον θεόν.

Ὁ περὶ Βελλεροφόντου μῦθος

Υἱὸς τοῦ Γλαύκου, ἔγγονος τοῦ Σισύφου, ὁ Βελλεροφόντης ἦτο, κατ' ἄλλους συγγραφεῖς, υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος. Ἐθεωρεῖτο δὲ ἥρως δύο περιφήμων κατορθωμάτων: ἐδάμασε τὸν ἵππον Πήγασον καὶ ἐφόνευσε τὴν Χίμαιραν.

Ἀναγκασμένος νὰ φύγη ἀπὸ τὴν Κόρινθον, διότι εἶχε φονεύσει ἕνα ἀδελφόν του, ὁ Βελλεροφόντης ἐπῆγεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Τίρυνθος Προῖτον, ὁ ὁποῖος τὸν ἀπεκάθαρεν. Ἡ καλλονή του ἔγινεν αἰτία νὰ τὸν ἐρωτευθῆ ἡ Ἄντεια (ἄλλοι τὴν ὀνομάζουν Σθενόβοιαν), ἡ σύζυγος τοῦ Προίτου. Ὁ Βελλεροφόντης ὅμως, ἀπέκρουσε τὰς προτάσεις της.

«Μὴ μπορώντας νὰ τὸν κάνη δικό της», λέγει ὁ Ὅμηρος, «κατέφυγε στὴ συκοφαντία. «Πέθανε, Προῖτε, εἶπε, ἢ σκότωσε τὸ Βελλεροφόντη· θέλησε νὰ μὲ κάμη νὰ ἀτιμάσω τὸ κρεββάτι σου». Ἀκούοντας αὐτὰ τὰ λόγια ὁ βασιλιὰς ὠργίσθηκε πολύ. Ἐπειδή, ὅμως, δὲν εὕρισκε σωστὸ νὰ τὸν σκοτώση ὁ ἴδιος, τὸν ἔστειλε στὴ Λυκία, μ' ἕνα γράμμα σφραγισμένο μὲ πολλὴ προσοχή, καὶ τοῦ εἶπε νὰ τὸ δώση στὸν πεθερό του· στὸ γράμμα ἔλεγε τοῦ πεθεροῦ του πὼς ἔπρεπε νὰ σκοτώση τὸν κομιστή. Ὁ Βελλεροφόντης ἔφυγε συνοδευόμενος ἀπὸ τοὺς θεούς. Ὅταν ἔφθασε στὶς

῾Η ἕνωσις τῶν ᾿Αργοναυτῶν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς ᾿Αθηνᾶς.
(Κρατὴρ ἐξ Orvieto. Μουσεῖον τοῦ Λούβρου)

ὄχθες τοῦ Ξάνθου ποὺ ποτίζει τὴ Λυκία, ὁ βασιλεὺς τῆς περιοχῆς τὸν δέχθηκε μὲ μεγάλες τιμές. ᾿Εννιὰ μέρες τὶς πέρασαν μὲ γλέντια· στὸ διάστημα αὐτὸ ἔφαγαν ἐννιὰ ταύρους· τὴ δεκάτη μέρα, ὁ βασιλιὰς ζήτησε νὰ ἰδῇ τὸ γράμμα ποὺ τοῦ ἔφερνε ἀπὸ τὸ γαμπρό του».

῾Ο ᾿Ιοβάτης ὅμως, (ἔτσι ὠνομάζετο ὁ πεθερὸς τοῦ Προίτου), ἐθεώρησεν ἀπρεπὲς νὰ φονεύσῃ ὁ ἴδιος τὸν ἄνθρωπον, ποὺ ἐφιλοξένησεν ὡς τὸν σημαντικώτερον ξένον. Διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ λοιπὸν ἀπὸ αὐτόν, τοῦ ἀνέθεσε μίαν ἀποστολήν, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ἔχα-

νεν ἀσφαλῶς τὴν ζωήν του. Τὸν διέταξε νὰ ἐξοντώση ἕνα φοβερὸν τέρας, ποὺ ἐλυμαίνετο τὴν Λυκίαν, τὴν Χίμαιραν.

Τὸ μυθικὸν αὐτὸ ὄν, πού, κατὰ τὸν Ὅμηρον, εἶχεν ἀνατραφῆ ἀπὸ τὸν Ἀμισώδαρον, βασιλέα τῆς Καρίας, ἦτο, κατὰ τὸν Ἡσίοδον, προϊὸν τῆς ἑνώσεως δύο ἄλλων τεράτων, τοῦ Τυφωέως καὶ τῆς Ἐχίδνης. «Εἶχε», λέγει ὁ ποιητὴς τῆς Θεογονίας, «τρεῖς κεφαλές: μία ἀπὸ λιοντάρι φοβερό, δεύτερη ἀπὸ κατσίκα, καὶ τρίτη ἀπὸ δράκοντα τρομερό. Ἐμπρὸς ἦταν λιοντάρι, πίσω δράκοντας, καὶ στὴ μέση κατσίκα ποὺ ξερνοῦσε φωτιές». Ὁ Ὅμηρος, ἐξ ἄλλου, περιγράφει τὴν Χίμαιραν ὡς ἑξῆς: «Στὸ λιονταρίσιο κεφάλι ἦταν ἑνωμένο ἕνα σῶμα κατσίκας, ποὺ κατέληγε σὲ δράκοντα· ἡ τρομερὴ ἀναπνοή της δὲν ἦταν τίποτε ἄλλο παρὰ κατακλυσμὸς ἀπὸ φλόγες».

Ἡ νίκη τοῦ Βελλεροφόντου. Ὁ Πήγασος

Ὁ Ὅμηρος λέγει ἁπλῶς ὅτι ὁ Βελλεροφόντης ἐνίκησε τὴν Χίμαιραν «ἐπειδὴ στηρίχθηκε στὰ θαύματα τῶν θεῶν». Κατὰ τὸν μῦθον, ὁ υἱὸς τοῦ Γλαύκου ἐκέρδισε τὴν νίκην, διότι ἵππευε τὸν Πήγασον, τὸ θεϊκὸ ἄλογο ποὺ εἶχε γεννηθῆ ἀπὸ τὴν ἕνωσιν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Μεδούσης, ὅπως θὰ ἴδωμεν εἰς τὸ περὶ Περσέως κεφάλαιον. Ὁ Πίνδαρος ἀφηγεῖται πῶς ὁ Βελλεροφόντης κατώρθωσε νὰ πιάση τὸν περίφημον κέλητα, τὴν στιγμὴν ποὺ ἔπινεν ἀπὸ τὴν πηγὴν Πειρήνην.

«Ὁ Βελλεροφόντης ἐπιθυμοῦσε πολὺ νὰ δαμάση τὸν Πήγασο ποὺ μάνα του ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς Γοργόνες, οἱ προσπάθειές του ὅμως ἔμεναν ἄκαρπες ὥς τὴν ἡμέρα ποὺ ἡ παρθένα Παλλὰς τοῦ ἔδωσε ἕνα χαλινὸ μὲ χρυσᾶ χαλινάρια.

»Ξυπνώντας ἀπὸ βαθὺν ὕπνο, ὁ Βελλεροφόντης τὴν εἶδε νὰ παρουσιάζεται μπροστά του καὶ τὴν ἄκουσε νὰ τοῦ λέη: «Κοιμᾶσαι, βασιλιὰ ἀπόγονε τοῦ Αἰόλου! Πάρε αὐτὸν τὸν χαλινό, μοναδικὸ μέσο γιὰ νὰ κάνης ὑπάκουους τοὺς κέλητες· ἀφοῦ τὸν προσφέρης στὸν Ποσειδῶνα, τὸν πατέρα σου, θυσίασε ἕνα ταῦρο σ' αὐτὸν τὸν θεό, τὸν τόσο ἐπιδέξιο νὰ δαμάζη τὰ ἄλογα».

»Ἡ θεὰ μὲ τὴ μαύρη αἰγίδα δὲν τοῦ εἶπε, μέσα στὴ σιωπὴ τῆς νύχτας, τίποτε περισσότερο. Ἀμέσως ὁ Βελλεροφόντης σηκώθηκε καί, παίρνοντας τὸ θαυμάσιο χαλινό, πῆγε στὸ γιὸ τοῦ Κεράμου, τὸ μάντι τῆς περιοχῆς. Τοῦ διηγήθηκε τὴν ὀπτασία του· πῶς, ἀκολουθώντας τὶς ὑποδείξεις του, κοιμήθηκε τὴ νύχτα στὸ βωμὸ τῆς θεᾶς, καὶ πῶς ἡ κόρη τοῦ θεοῦ, ποὺ ἔχει τὸν κεραυνὸ γιὰ δόρυ, τοῦ ἔδωσε ἡ ἴδια τὸ χρυσὸ χαλινό, μὲ τὸν ὁποῖο θὰ ἐδάμαζε τὸν Πήγασο. Ὁ μάντις τοῦ εἶπε νὰ ὑπακούση χωρὶς ἀργοπο-

Σάτυρος.
(Χάλκινον άγαλμάτιον έκ Περγάμου. Antiquarium. Βερολίνον)

ρία στὸ ὄνειρο καὶ νὰ χτίση βωμὸ στὴν Ἱππεία Ἀθηνᾶ, ἀφοῦ θυσιάση ἕνα ταῦρο στὸ θεό, ποὺ μὲ τὰ νερά του περιβάλλει τὴ γῆ.

»Γεμᾶτος χαρά, ὁ γενναῖος Βελλεροφόντης ἔπιασε τὸ φτερωτὸ ἄλογο. Σὰν ποτὸ καταπραϋντικό, ὁ χαλινός, σφίγγοντας τὸ στόμα, περιορίζει τὴν ἀκράτητη ὁρμὴ τοῦ Πηγάσου. Ἔπειτα ὁ Βελλεροφόντης, φορώντας τὰ ὅπλα του, ἐπήδησε στὴ ράχη του καὶ τὸν ἐγύμνασε πολὺ εὔκολα γιὰ τὶς μάχες».

Ἱππεύων τὸν Πήγασον, ὁ Βελλεροφόντης ἐφόνευσε τὴν Χίμαιραν. Κατά τινα μῦθον, ἔχωσεν εἰς τὸ στόμα τοῦ τέρατος ράβδον φέρουσαν εἰς τὸ ἄκρον μόλυβδον, ὁ ὁποῖος ἔλειωσεν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν φλογῶν ποὺ ἀπέπνεεν ἡ Χίμαιρα, καὶ ἐπροξένησε τὸν θάνατόν της.

Μὴ ἀποθαρρυνθεὶς ἀπὸ τὴν ἀποτυχίαν, ὁ Ἰοβάτης ἀνέθεσεν εἰς τὸν Βελλεροφόντην καὶ ἄλλους ἄθλους, ὄχι ὀλιγώτερον ἐπικινδύνους ἀπὸ τὸν πρῶτον. Τὸν ἔστειλε νὰ πολεμήση τοὺς Σολύμους, οἱ ὁποῖοι ἡττήθησαν, καὶ νὰ διεξαγάγη ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Ἀμαζόνων, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὅμως ὁ ἥρως ἐπέστρεψε θριαμβευτής. Τέλος, συνήθροισε τοὺς γενναιοτέρους ὑπηκόους του καὶ ἔστησεν ἐνέδραν μὲ ἐντολὴν νὰ φονεύσουν τὸν Βελλεροφόντην. Αὐτός, ὅμως, τοὺς ἐξώντωσε.

Τότε ὁ Ἰοβάτης, ἀποδεχόμενος τὴν ἀπόφασιν τῆς μοίρας, ἔδειξεν εἰς τὸν Βελλεροφόντην τὸ γράμμα τοῦ Προίτου καὶ τοῦ ἔδωσεν ὡς σύζυγον τὴν κόρην του Φιλονόην καὶ μέρος τοῦ βασιλείου του. Ἔτσι ὁ ἥρως ἔγινε γυναικάδελφος ἐκείνου ποὺ τὸν εἶχε στείλει εἰς τὸν θάνατον.

Ἐλέγετο ὅτι, μεταβὰς εἰς τὴν Κόρινθον, ὁ Βελλεροφόντης ἐξεδικήθη σκληρῶς τὴν Σθενόβοιαν διὰ τὰς ἐναντίον του συκοφαντίας. Ὑποκρινόμενος ὅτι τὴν ἀγαποῦσε πραγματικά, τῆς ἐπρότεινε νὰ τὴν ἀπαγάγη, τὴν ἀνέβασεν ἐπάνω εἰς τὸν Πήγασον καὶ τὴν ἔρριψεν εἰς τὴν θάλασσαν. Κατ' ἄλλον συγγραφέα, ἡ Σθενόβοια ηὐτοκτόνησε μόλις ἔμαθε τὰς ἐπιτυχίας τοῦ Βελλεροφόντου.

Εὐνοούμενος τῶν θεῶν, ὁ Βελλεροφόντης ἐπέσυρεν ἐναντίον του, περὶ τὸ τέρμα τοῦ βίου του, τὴν ὀργήν των. Ὁ Ὅμηρος τὸν παρουσιάζει περιπλανώμενον ἐντελῶς μόνον εἰς τὰ Ἠλύσια Πεδία. Ἡ δυσμένεια εἰς τὴν ὁποίαν ὑπέπεσεν, ἀπεδίδετο εἰς τὸ ὅτι, ὑπερήφανος διὰ τὰ κατορθώματά του, ἠθέλησε νὰ ἀνέλθη εἰς τὸν Ὄλυμπον. Κατόπιν τούτου, οἶστρος ἀποσταλεὶς ὑπὸ τοῦ Διός, ἔκαμε τὸν Πήγασον νὰ ἀπορρίψη τὸν ἱππέα του εἰς τὸ κενόν, ἐνῷ ἀκριβῶς ἐπήγαινε διὰ νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν οὐράνιον κατοικίαν. Παράλυτος ἀπὸ τὴν πτῶσιν, ἤ, κατ' ἄλλους, τυφλωθείς, ὁ νικητὴς τῆς Χιμαίρας ἔζησεν ἀθλίως τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς του. Δύο

Ὁ Ἀσκληπιὸς καὶ ἡ θυγάτηρ του Ὑγίεια.
(Ἀθῆναι. Ἐθνικὸν Μουσεῖον)

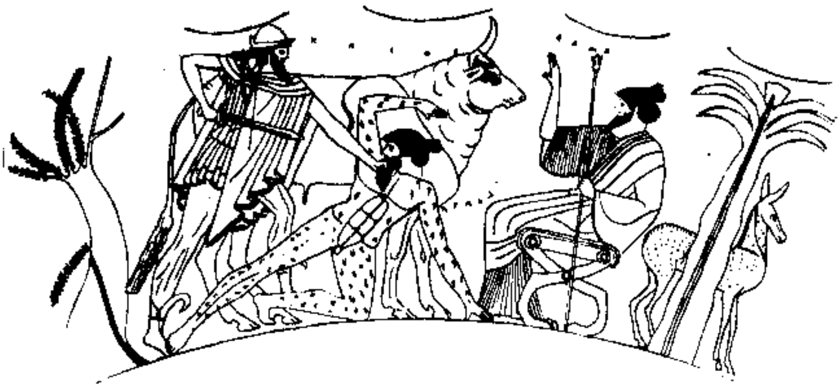
ἀπὸ τὰ παιδιά του ἐπῆγαν πρὶν ἀπὸ αὐτὸν εἰς τὸν τάφον. Ὁ υἱός του Ἴσανδρος ἐφονεύθη εἰς τὸν ἐναντίον τῶν Σολύμων πόλεμον. Ἡ δὲ κόρη του Λαοδάμεια, ἀφοῦ ἔγινεν ἐρωμένη τοῦ Διὸς καὶ ἐγέννησε τὸν Σαρπηδόνα, ἐφονεύθη ἀπὸ τὴν «ὠργισμένην Ἄρτεμιν», λέγει ὁ Ὅμηρος.

Εἰς τὴν Κόρινθον καὶ τὴν Λυκίαν, ὁ Βελλεροφόντης ἦτο ἀντι-

κείμενον πραγματικῆς λατρείας. Ὁ Παυσανίας λέγει ὅτι, ἓν μέρος τοῦ Κρανείου ἄλσους τῆς Κορίνθου ἦτο ἀφιερωμένον εἰς αὐτόν. Ἄγαλμα, εἰκονίζον τὸν ἥρωα ἔφιππον καὶ πηγὴν ἀναβλύζουσαν ὑπὸ τὴν ὁπλὴν τοῦ Πηγάσου, ἐκοσμοῦσε τὴν πόλιν.

Καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις

Ὁ Πολύγνωτος εἶχε ζωγραφίσει τὸ μαρτύριον τοῦ Σισύφου εἰς τὴν Λέσχην τῶν Δελφῶν. Διεσώθησαν ἐξ ἄλλου μερικαὶ ἀγγειογραφίαι, εἰκονίζουσαι τὸν Σίσυφον γενικῶς γυμνόν, προσπαθοῦντα, μετὰ πολλοῦ κόπου, νὰ σπρώξῃ πελωρίαν πέτραν πρὸς τὴν κορυφὴν ἀνωφερείας. Πολυάριθμα ἀρχαῖα καλλιτεχνικὰ ἔργα ἀναφέρονται εἰς τὰ ἐπεισόδια τοῦ μύθου τοῦ Βελλεροφόντου. Ἓν ἀπὸ τὰ ἀξιολογώτερα εἶναι τὸ ὡραῖον ἀνάγλυφον ποὺ παριστάνει τὸν ἥρωα ποτίζοντα τὸν Πήγασον. Ὁ κατὰ τῆς Χιμαίρας ἀγὼν εἰκονίζετο εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς τὰς Ἀμύκλας καὶ εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἀσκληπιοῦ εἰς τὴν Ἐπίδαυρον. Ἡ σκηνὴ αὐτὴ εἰκονίζεται ἐπίσης εἰς μερικὰς ἀγγειογραφίας καὶ εἰς ἓν ἀνάγλυφον τῆς Μήλου ἀπὸ τερρακόταν. Ἡ πλέον γνωστὴ παράστασις τῆς Χιμαίρας ἀπόκειται εἰς μουσεῖον τῆς Φλωρεντίας.

Ὁ Ἑρμῆς φονεύων τὸν Ἄργον, ποὺ παραφυλάττει τὴν ἀγελάδα - Ἰώ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΟΙ ΗΡΩΕΣ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ ΚΑΙ ΑΣΚΛΗΠΙΟΣ

Θεὸς ἢ ἥρως;

Εἰς ποίαν κατηγορίαν πρέπει νὰ κατατάσσεται ὁ Ἀσκληπιός, τῶν θεῶν ἢ τῶν ἡρώων; Τὸ θέμα συζητεῖται πολύ, ἀκόμη καὶ σήμερον. Καὶ αἱ δύο ἀπόψεις ἔχουν ὀπαδούς, τὰ δὲ ἑκατέρωθεν ἐπιχειρήματα φαίνονται ἰσχυρά. Βέβαιον, πάντως, εἶναι ὅτι εἰς τοὺς πολὺ ἀρχαίους χρόνους ὁ Ἀσκληπιὸς ἐθεωρεῖτο ἁπλοῦς ἥρως, ὁ ὁποῖος ἀπέθανεν ἀπὸ τὰ πλήγματα τοῦ ὠργισμένου ἐναντίον του Διός. Ἡ ὁλονὲν ὅμως ἐπεκτεινομένη λατρεία, τῆς ὁποίας ὁ ἴδιος Ἀσκληπιὸς ἔγινεν ἀντικείμενον εἰς ὁλόκληρον τὸν ἑλληνικὸν κόσμον, εἶναι κατὰ πολὺ μεγαλυτέρα τῶν τιμῶν ποὺ ἀπεδίδοντο γενικῶς εἰς τοὺς ἥρωας καὶ τὸν ἀναβιβάζει εἰς τὴν τάξιν τῶν θεοτήτων.

Τέλος, οἱ σχετικοὶ μὲ τὴν γέννησίν του μῦθοι, λόγῳ τῆς ἀσαφείας ποὺ δημιουργοῦν ὡς πρὸς τὸ μέρος, ὅπου αὕτη ἔλαβε χώραν, δὲν φαίνονται προωρισμένοι νὰ ρίψουν φῶς εἰς τὸ ζήτημα αὐτό, ἓν ἀπὸ τὰ πλέον ἐνδιαφέροντα τῆς ἑλληνικῆς Μυθολογίας.

Ἡ γέννησις τοῦ Ἀσκληπιοῦ

Κατὰ τὴν πλέον διαδεδομένην ἐκδοχήν, ὁ Ἀσκληπιὸς ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Κορωνίδος, κόρης τοῦ Θεσσαλοῦ Φλεγύου. Ὁ Πίνδαρος, διὰ τὸν ὁποῖον, ὅπως φαίνεται, ὁ Ἀσκληπιὸς ἦτο ἁπλοῦς ἥρως, διηγεῖται ὡς ἑξῆς τὴν ἱστορίαν του:

Προτομὴ τοῦ Ἀσκληπιοῦ.
(Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Μουσεῖον)

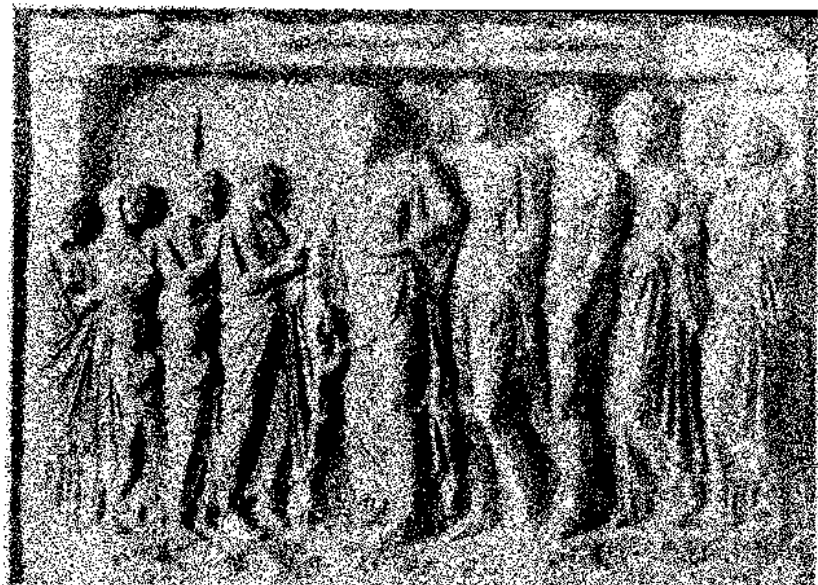
«Ὁ Ἀσκληπιὸς γεννήθηκε ἀπὸ τὴν κόρην τοῦ Φλεγύου. Χτυπημένη ὅμως ἀπὸ τὰ χρυσᾶ βέλη τῆς Ἀρτέμιδος, ἐπειδὴ εἶχεν ἐξοργίσει τὸν ἀδελφὸ τῆς θεᾶς, τὸν Ἀπόλλωνα, ἡ ὡραία νέα κατέβηκε —ἀλλοίμονο— ἀπὸ τὸ νυφικὸ κρεβάτι στὸ σκοτεινὸ βασίλειο τοῦ Ἅδη, προτοῦ ἀκόμη δεχθῇ τὶς ὑπηρεσίες τῆς Εἰλειθυίας· τόσο φοβερὴ εἶναι ἡ ὀργὴ τῶν παιδιῶν τοῦ Διός.

»Περιφρονώντας τὸν ξανθὸ θεό, μὲ τὸν ὁποῖο προηγουμένως εἶχεν ἑνωθῇ χωρὶς νὰ τὸ ξέρῃ ὁ πατέρας της, καὶ παρασυρμένη ἀπὸ τὰ αἰσθήματά της, ἡ τολμηρὴ Νύμφη ἔκαμε ἄλλους δεσμούς, μ' ὅλο ποὺ εἶχε ἤδη στὰ σπλάγχνα της τὸ καθαρὸ καὶ ἀκηλίδωτο σπέρμα τοῦ ἀθανάτου, ποὺ τὴν εἶχε ἀγαπήσει. Χωρὶς νὰ περιμένῃ οὔτε τὸ γαμήλιο συμπόσιο, οὔτε τὰ ᾄσματα τοῦ ὑμεναίου, ποὺ τραγουδοῦν τὸ βράδυ ἀνάμεσα στὶς χαρὲς καὶ στὰ παιγνίδια οἱ παρθένες ποὺ συντροφεύουν τὶς νεαρὲς συζύγους, παραδόθηκε σὲ ξένον ἔρωτα, ἀπὸ τύφλωση πολὺ συνηθισμένη, ἀλλοίμονο! Γιατὶ τέτοια εἶναι ἡ μωρία τῶν ἀνθρώπων, ὥστε πολλὲς φορὲς περιφρονοῦν ἀλόγιστα τὰ καλὰ ποὺ

μποροῦν νὰ χαίρωνται, καὶ ἐπιθυμοῦν ὅσα δὲν ἔχουν, μάταια ἐλπίζοντας χιμαιρικὲς ἀπολαύσεις.

»Ἔτσι, ἡ ὡραία Κορωνίς, μὲ τὸ νὰ δεχθῇ στὸ κρεβάτι της ἕναν ξένο, ποὺ εἶχε ἔλθει ἀπὸ τὴν Ἀρκαδία, ἔκαμε νὰ πέσουν ἐπάνω της οἱ φοβερώτερες δυστυχίες. Γιατὶ τὸ ἔγκλημά της δὲν μποροῦσε νὰ περάσῃ ἀπαρατήρητο ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ φωτίζει τὸν κόσμο. Ἀπὸ τὸ βάθος τοῦ ἱεροῦ, ὅπου καίονται ἀκατάπαυστα τὰ ἐντόσθια τῶν θυμάτων, ὁ θεὸς ποὺ βασιλεύει στὴν Πυθώ, εἶδε τὴν ἀσέβεια τῆς Κορωνίδος.

»Μόλις ὁ Φοῖβος ἔμαθε τὴν κατάχρηση τῆς φιλοξενίας ποὺ εἶχε

Ἀνάθημα εἰς τὸν Ἀσκληπιόν.
(Ἐθνικὸν Μουσεῖον. Ἀθῆναι)

κάμει ὁ Ἴσχυς, ὁ γιὸς τοῦ Ἐλάτου, καὶ τὴν ἀπιστία τῆς νεαρῆς συνενόχου του, ἀνέθεσε στὴν ἀδελφή του νὰ τὸν ἐκδικηθῇ. Κι αὐτή, ἀναμμένη ἀπὸ ὀργή, ἐπέταξε στὶς ὄχθες τῆς λίμνης Βοιβηίδος, ὅπου κατοικοῦσεν ἡ ἄπιστη. Ἄλλος θεός, κυρίαρχος τοῦ νοῦ της, τὴν παρέσυρε στὴν καταστροφή. Μαζὶ μ' αὐτὴν καὶ τοὺς συμπολῖτες της· πέθαναν ἀπὸ μιὰ σκληρὴ ἐπιδημία.

»Ἤδη οἱ γονεῖς τῆς Νύμφης εἶχαν ἀνάψει τὴ φωτιά, ἤδη τὰ πυρὰ τοῦ Ἡφαίστου τριγύριζαν τὸ νεκρὸ κορμί της, ὅταν ὁ Ἀπόλλων φώναξε: «Ὄχι, δὲν θ' ἀφίσω νὰ χαθῇ, μαζὶ μὲ τὴν ἔνοχη μητέρα, ὁ καρπὸς τοῦ ἔρωτά μου!...». Εἶπε, καὶ μ' ἕνα βῆμα ἔφθασε

στὴ φωτιά. Ξαφνικὰ ἡ φλόγα χωρίσθηκε σὲ δυό· τότε ὁ θεὸς ἔβγαλε ἀπὸ τὰ νεκρὰ σπλάγχνα τῆς Κορωνίδος τὸ γιό του, ζωντανὸν ἀκόμα. Τὸν πῆγε στὸν Κένταυρο τῆς Μαγνησίας, γιὰ νὰ τοῦ μάθη τὴν τέχνη νὰ γιατρεύη τὶς ἄπειρες ἀρρώστιες, ποὺ μαστίζουν τοὺς ἀνθρώπους. Σὲ λίγο, πλῆθος ἄρρωστοι συνέρρεαν στὸν περίφημο μαθητή· ὅσοι εἶχαν ἕλκη, ὅσοι εἶχαν πληγὲς ἀπὸ πέτρα ἢ δόρυ, ὅσοι ἔλειωναν ἀπὸ τὴν καυτὴ πνοὴ ἢ τὸ θανάσιμο κρύο τοῦ πυρετοῦ, πήγαιναν καὶ τοῦ ζητοῦσαν νὰ τοὺς κάμη καλά. Κ' ἐκεῖνος ἄλλους ἐθεράπευε μὲ τὴ μαγεία, ἄλλους μὲ καταπραϋντικὰ φάρμακα, πολλοὺς μὲ σωτήρια βάλσαμα, μὲ τὰ ὁποῖα ἄλειφε τὶς πληγές, καὶ μερικοὺς μὲ ὀδυνηρὲς ἐγχειρήσεις.

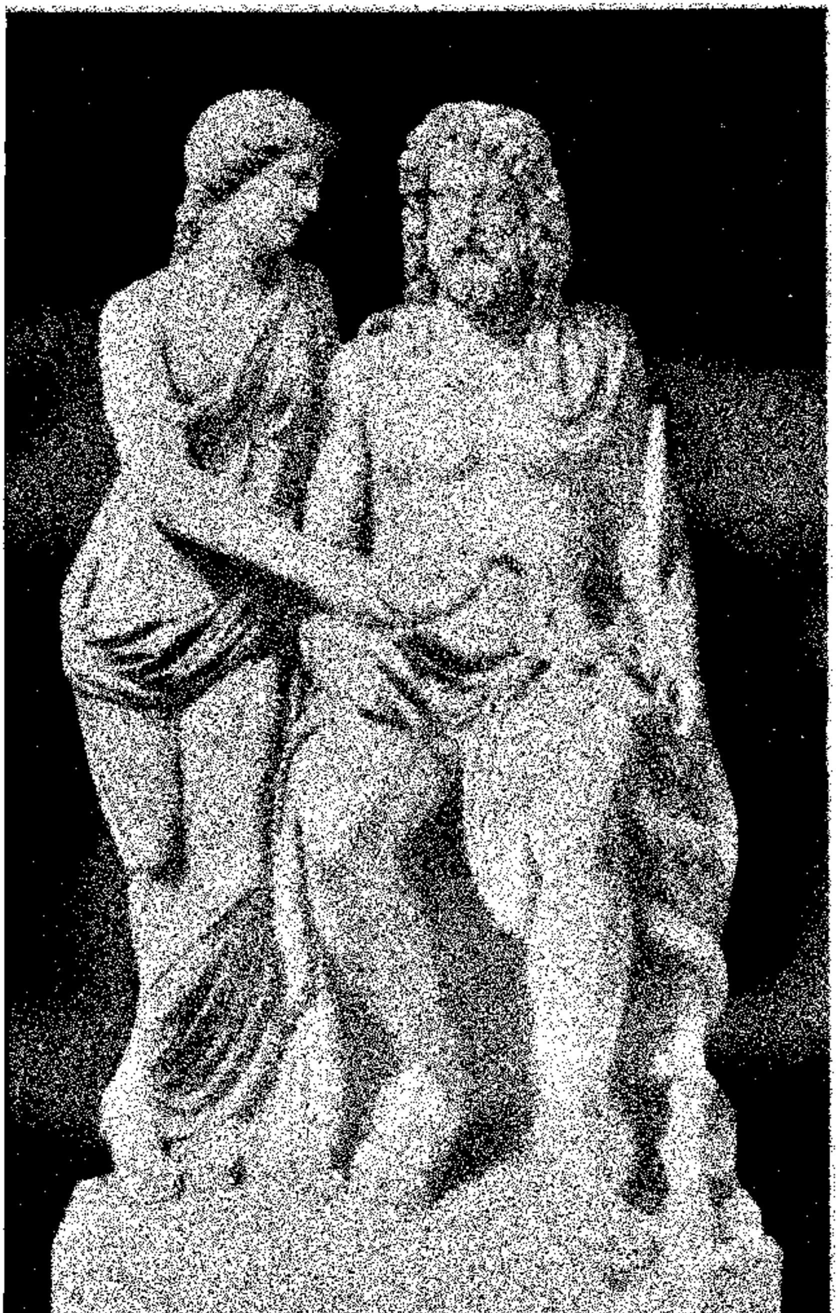
»Μά, ἀλλοίμονο, πόση δύναμη ἔχει τὸ δόλωμα τοῦ κέρδους στὴν καρδιὰ ἀκόμη καὶ τῶν σοφῶν! Γοητευμένος ἀπὸ τὸ χρυσάφι ποὺ τοῦ ἔταζαν, ὁ γιὸς τῆς Κορωνίδος τόλμησε νὰ πάρη ἀπὸ τὸ θάνατο ἕναν ἥρωα, ποὺ μόλις εἶχε πεθάνει. Τὴν ἴδια στιγμή, ὁ γιὸς τοῦ Κρόνου, μὲ γρήγορο χέρι, ἐχτύπησε μὲ τὸν κεραυνό του καὶ τοὺς δυὸ στὴν καρδιὰ καὶ τοὺς ἔρριξε στὸν Ἅδη».

Κατὰ τὴν μεσσηνιακὴν παράδοσιν, μητέρα τοῦ Ἀσκληπιοῦ δὲν ἦτο ἡ Κορωνίς, ἀλλὰ ἡ Ἀρσινόη, κόρη τοῦ Λευκίππου, βασιλέως τῆς Μεσσηνίας.

Διὰ νὰ ἐξηγήσουν τὴν γέννησιν τοῦ Ἀσκληπιοῦ εἰς τὴν περιοχήν των, οἱ Ἐπιδαύριοι ἔλεγαν ὅτι ὁ Φλεγύας εἶχε μεταβῆ εἰς τὴν Πελοπόννησον μαζὶ μὲ τὴν κόρην του Κορωνίδα, ἔγκυον ἤδη ἀπὸ τὰς σχέσεις της μὲ τὸν Ἀπόλλωνα. Προσέθεταν δέ, ὅτι μετὰ τὸν τοκετὸν ἡ νέα ἐξέθεσε τὸ νεογνὸν εἰς τὸ Μύρτιον ὄρος· ἐκεῖ, μία αἶξ προσεφέρθη νὰ τὸ θηλάζη καὶ ἕνας κύων νὰ τὸ φρουρῆ· ὁ κύριος τοῦ δευτέρου, ἕνας βοσκὸς ὀνόματι Ἀρεσθάνας, ἀνεκάλυψε μίαν ἡμέραν τὸ ἔκθετον καὶ ἠθέλησε νὰ τὸ πάρη, αἰφνιδίως ὅμως ἡ κεφαλὴ τοῦ παιδιοῦ ἐφωτίσθη ἀπὸ θεϊκὴν λάμψιν, ἡ ὁποία ἔκαμε τὸν βοσκὸν νὰ καταληφθῆ ἀπὸ δέος.

Τὰ αἴτια τοῦ θανάτου τοῦ Ἀσκληπιοῦ

Ἐκπαιδευθεὶς ἀπὸ τὸν Κένταυρον Χείρωνα, ὁ ὁποῖος τὸν ἐδίδαξεν ὄχι μόνον τὴν κυνηγετικὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ἰατρικήν, ὁ Ἀσκληπιός, λέγει ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος, «εἶχε γίνει ἐπιδέξιος στὴ χειρουργική, στὴν ὁποία εἶχε ἀσκηθῆ ἐπὶ πολὺν καιρό, τόσο ποὺ ὄχι μόνο ἔσωζε πολλοὺς ἀπὸ τὸ θάνατο, ἀλλὰ ἀκόμα ἀνάσταινε καὶ νεκρούς. Ἡ Ἀθηνᾶ τοῦ εἶχε δώσει τὸ αἷμα ποὺ ἔτρεξε ἀπὸ τὶς φλέβες τῆς Γοργόνας, κι αὐτὸς μεταχειριζόταν τὸ αἷμα τῶν ἀριστερῶν φλεβῶν γιὰ νὰ θανατώνη τοὺς ἀνθρώπους καὶ τῶν δε-

Ὁ Ἀσκληπιὸς καὶ ἡ θυγάτηρ του Ὑγίεια.
(Ἀρχ. μάρμαρον. Μουσεῖον Βατικανοῦ. Ρώμη)

ξιῶν γιὰ νὰ τοὺς θεραπεύῃ· μ' αὐτὸ τὸ μέσο ἀνάσταινε τοὺς νεκρούς».

Ἰδοὺ τί λέγει, ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ, ὁ Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός, ὁ ὁποῖος ἔζησε τὸν 3ον μετὰ Χριστὸν αἰῶνα:

«Οἱ ἱστορικοὶ λέγουν ὅτι ὁ Ἀσκληπιός, ὁ ἱδρυτὴς τῆς τέχνης μας, ἐκεραυνοβολήθη, δὲν εἶναι ὅμως σύμφωνοι διὰ τὴν αἰτίαν τοῦ γεγονότος αὐτοῦ. Οὕτω, ὁ Στησίχορος, εἰς τὴν «Ἐριφύλην» του, ἀναφέρει ὡς αἰτίαν τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἀνάστασιν μερικῶν ἀπὸ τοὺς φονευθέντας πρὸ τῶν Θηβῶν· ὁ Πολυανθής, εἰς τὸ περὶ τῆς προελεύσεως τῶν Ἀσκληπιαδῶν ἔργον του, τὴν θεραπείαν τῶν θυγατέρων τοῦ Προίτου, τὰς ὁποίας εἶχε καταστήσει παράφρονας ἡ Ἥρα· ὁ Πανύασις, τὴν ἀπόδοσιν τῆς ζωῆς εἰς τὸν Τυνδάρεω· ὁ Στάφυλος, εἰς τὸ ἔργον του «Ἀρκαδία», τὴν θεραπείαν τοῦ Ἱππολύτου, ποὺ εἶχε πέσει ἀπὸ τὸ ἅρμα του, ὅταν ἔφευγεν ἀπὸ τὴν Τροιζῆνα, καθὼς διηγοῦνται οἱ τραγικοί· ὁ Φύλαρχος, εἰς τὸ ἔνατον βιβλίον του, τὴν ἀπόδοσιν τῆς ὁράσεως εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ Φινέως, τοὺς ὁποίους εἶχε τυφλώσει ὁ πατέρας των· (ὁ Ἀσκληπιὸς ἔκαμεν αὐτὴν τὴν θεραπείαν χάριν τῆς μητέρας των Κλεοπάτρας, κόρης τοῦ Ἐρεχθέως)· ὁ Τηλέσαρχος, εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ Ἄργους, τὴν ἀπόπειραν ν' ἀναστήσῃ τὸν Ὠρίωνα· ὁ Φερεκύδης, ὅπως ἀναφέρει ὁ σχολιαστὴς τοῦ Εὐριπίδου, τὴν ἀνάστασιν ἐκείνων ποὺ ἀπέθνησκαν εἰς τοὺς Δελφούς. Τέλος, κατὰ τὸν Διόδωρον τὸν Σικελιώτην, ὁ Ζεὺς ἐκεραυνοβόλησε τὸν Ἀσκληπιόν, διὰ νὰ δώσῃ ἱκανοποίησιν εἰς τὸν Ἅδην, διαμαρτυρηθέντα κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, διότι δὲν ἄφινεν τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἀποθνήσκουν».

Οἱαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ αἰτία τοῦ θανάτου του, φαίνεται ὅτι ὅλοι οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς δέχονται ὅτι ὁ Ἀσκληπιὸς ἀπέθανε κεραυνοβοληθεὶς ἀπὸ τὸν Δία. Προσθέτουν δὲ ὅτι ὁ Ἀπόλλων, ὀργισθεὶς διὰ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ του, ἐφόνευσε τοὺς Κύκλωπας, δῶρον τῶν ὁποίων πρὸς τὸν Δία ἦτο ὁ κεραυνός. Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον, ὁ Ἀσκληπιὸς ἐτιμήθη δι' ἀποθεώσεως συγχρόνως μὲ τὸν Ἡρακλέα, πενῆντα τρία χρόνια πρὸ τοῦ Τρωικοῦ πολέμου.

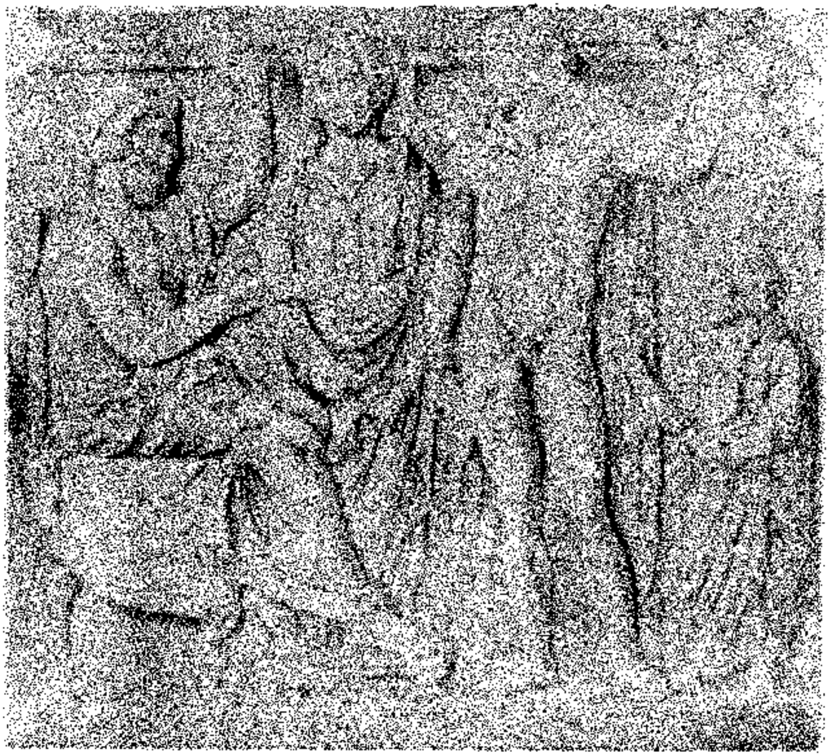
Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἀσκληπιοῦ

Εἰς τὸν Ἀσκληπιὸν δὲν ἀποδίδεται καμμία ἀπὸ τὰς ἐρωτικὰς περιπετείας τὰς τόσον συνήθεις εἰς τὸν κόσμον τῶν Ἑλλήνων θεῶν καὶ ἡρώων. Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς μάλιστα διαφωνοῦν καὶ ὡς πρὸς τὸ ὄνομα τῆς συζύγου του. Συχνότερον ἀναφέρεται ἡ Ἠπιόνη, κόρη τοῦ Μέροπος. Ἀναφέρονται ὅμως καὶ αἱ: Ἀγλαΐα, Ἱππόνη, Λαμπετέα, Ξάνθη. Ἀπὸ τὰ παιδιὰ τοῦ Ἀσκληπιοῦ γνω-

στότερα εἶναι ἡ κόρη του Ὑγίεια καὶ οἱ δύο υἱοί του Μαχάων καὶ Ποδαλείριος. Ἀλλά, ὅπως ὁ Ἀετός, ἡ Ἀκεσώ, ὁ Ἀλεξήνωρ, ὁ Ἰανίσκος, ἡ Πανάκεια καὶ ὁ Τελεσφόρος, ἀφῆκαν ἀσθενέστατα ἴχνη εἰς τὴν παράδοσιν.

Μαχάων καὶ Ποδαλείριος

Οἱ δύο υἱοὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ Μαχάων καὶ Ποδαλείριος, εἶναι γνωστοὶ ἀπὸ τὴν συμμετοχήν των εἰς τὸν Τρωικὸν πόλεμον.

Ὁ Ζεύς, ὁ Ἀσκληπιὸς καὶ ἡ Ὑγίεια.
(Ἑλληνικὸν ἀνάγλυφον)

«Ὅσοι ἦσαν ἀπὸ τὴν Τρίκκη», λέγει ἡ Ἰλιάς, «ἀπὸ τὴν αὐχμηρὴ Ἰθώμη, ἀπὸ τὴν Οἰχαλία, ὅπου βασίλευε ἄλλοτε ὁ Εὔρυτος, εἶχαν ἀρχηγοὺς τοὺς δύο γιοὺς τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τὸν Μαχάωνα καὶ τὸν Ποδαλείριο, γιατροὺς ὀνομαστούς. Τριάντα μεγάλα πλοῖα τοὺς ἀκολουθοῦσαν».

Εἰς ἄλλο χωρίον τῆς Ἰλιάδος, ὁ Ὅμηρος παρουσιάζει τὸν Ἀγα-

μέμνονα ζητοῦντα νὰ κληθῇ «ὁ πολεμιστὴς Μαχάων, ὁ γιὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ, γιατρὸς σπουδαῖος, γιὰ νὰ ἐξετάσῃ τὸν Μενέλαο, ποὺ τὸν εἶχε τραυματίσει κάποιος ἐπιδέξιος τοξότης ἀπὸ τὶς γραμμὲς τῶν Τρώων ἢ τῶν Λυκίων... Ὁ γιὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἔβγαλε τὸ βέλος ἀπὸ τὸ ζωστῆρα, ὅπου εἶχε καρφωθῇ· μὲ τὸ τράβηγμα, τὰ δόντια τῆς αἰχμῆς ἔσπασαν· ἔπειτα ἔβγαλε τὸ ζωστῆρα, τὸ θώρακα καὶ τὴ ζώνη, ἔργα ἐπιδέξιων σιδηρουργῶν. Ὅταν ἐγύμνωσε τὸ τραῦμα, τὸ ἐξήτασε, τὸ καθάρισε ἀπὸ τὸ αἷμα καὶ τὸ ἄλειψε ἐπιδέξια μὲ καταπραϋντικὰ βάλσαμα, ποὺ ἄλλοτε ὁ καλὸς Χείρων εἶχε διδάξει στὸν πατέρα του τὸ μυστικὸ τῆς κατασκευῆς τους».

Τραυματισθεὶς καὶ αὐτὸς εἰς τὸν ὦμον ὑπὸ τοῦ Πάριδος διὰ βέλους φέροντος τρεῖς αἰχμάς, ὁ Μαχάων μετεφέρθη ὑπὸ τοῦ Νέστορος μακρὰν τοῦ πεδίου τῆς μάχης, κατόπιν ὑποδείξεως τοῦ Ἰδομενέως, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ ποιητὴς ἀποδίδει τοὺς ἀκολούθους λόγους: «Νέστορα, γιὲ τοῦ Νηλέως, δόξα τῆς Ἑλλάδος, ἀνέβα στὸ ἅρμα σου, σύντομα, καὶ πάρε τὸν Μαχάονα ἀπὸ δῶ· πήγαινέ τον γρήγορα στὸ πλοῖο. Ἕνας γιατρὸς ἀξίζει ὅσο πολλοὶ πολεμιστὲς μαζί· ξέρει νὰ βγάζῃ τὰ βέλη ἀπὸ τὶς πληγὲς καὶ νὰ λιγοστεύῃ τοὺς πόνους μὲ καταπραϋντικὰ βάλσαμα».

Ἐλέγετο ἐπίσης ὅτι ὁ Μαχάων συγκατελέγετο μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων πολεμιστῶν ποὺ ἐκλείσθησαν εἰς τὸν ξύλινον ἵππον, τοῦ ὁποίου ἡ εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Τροίαν ἐπέφερε τὴν πτῶσιν τῆς πόλεως.

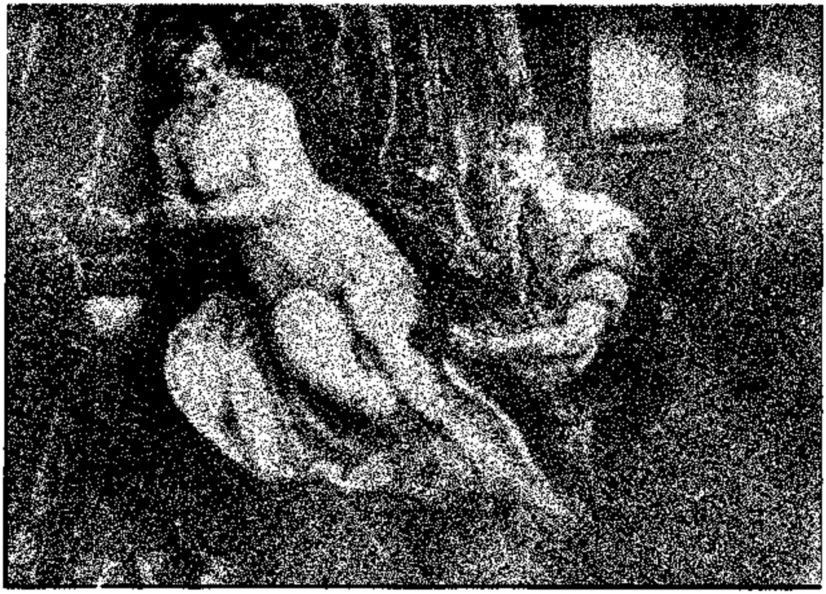
Πλὴν ἄλλων, ὁ Μαχάων ἐθεράπευσε καὶ τὸν Φιλοκτήτην ἀπὸ τὴν φοβερὰν πληγήν του· ἀπέκοψε πρῶτον τὰς σαπισμένας σάρκας, κατόπιν ἔπλυνε τὴν πληγὴν μὲ κρασί, ἐν τέλει δὲ ἀπέθεσεν ἐπ' αὐτῆς βότανα, τῶν ὁποίων τὰς ἰδιότητας ἐγνώριζεν ἀπὸ τὰ μαθήματα τοῦ Χείρωνος.

Κατὰ τὸν μῦθον, ὁ Μαχάων ἐφονεύθη ἀπὸ τὸν Εὐρύπυλον, τὰ δὲ ὀστᾶ του ἀνεκομίσθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τοῦ Νέστορος. Ἀπὸ τὸν γάμον του μὲ τὴν Ἀντίκλειαν ὁ Μαχάων ἀπέκτησε δύο υἱούς, τὸν Γόργασον καὶ τὸν Νικόμαχον. Ἀπὸ τὸν δεύτερον κατήγετο ὁ μέγας φιλόσοφος Ἀριστοτέλης, ὅπως τουλάχιστον ἔλεγεν ὁ ἴδιος.

Ἡ φήμη τοῦ Ποδαλειρίου ὑπῆρξε μικροτέρα ἀπὸ τὴν φήμην τοῦ ἀδελφοῦ του. Γνωρίζομεν μόνον ὅτι, ὅταν ὁ Μαχάων ἐφονεύθη, αὐτὸς ἀπησχολεῖτο μὲ τὴν περίθαλψιν τῶν τραυματιῶν. Ἡ θλῖψις του, διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἀδελφοῦ του, ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε μετὰ κόπου τὸν ἀπέσπασαν ἀπὸ τὸν τάφον· ἐν συνεχείᾳ ἐπεδίωξε νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν ζωήν του.

Ὁ Παυσανίας διηγεῖται ὅτι, κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς τὴν

Ἑλλάδα, ἐνάντιοι ἄνεμοι ἔφεραν τὸν Ποδαλείριον εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Καρίας, ὅπου καὶ παρέμεινεν ἐγκατασταθεὶς εἰς τὴν πόλιν Σύρναν. Κατ' ἄλλον μῦθον, ὁ ἥρως, ναυαγὸς εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Καρίας, διεσώθη ἀπὸ κάποιον βοσκὸν καὶ ὡδηγήθη ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸν βασιλέα τῆς χώρας Δάμαιθον. Τούτου ἡ κόρη ἦτο βαρέως τραυματισμένη, λόγῳ πτώσεως ἀπὸ μίαν στέγην. Ὁ Ποδαλείριος τὴν ἐθεράπευσε καὶ εἰς ἀνταμοιβὴν ἔλαβε τὴν κόρην ὡς σύζυγον καὶ μέρος τοῦ βασιλείου τοῦ Δαμαίθου ὡς προῖκα.

Ἡ Δανάη (1555-60 μ. Χ.).
(Μουσεῖον τῆς Λυών, ἔργον τοῦ Tintoret)

Ἐν συνεχείᾳ ἵδρυσε δύο πόλεις, τὰς ὁποίας ὠνόμασε τὴν μίαν Σύρναν, ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς συζύγου του, καὶ τὴν ἄλλην Βύβασσον, ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ βοσκοῦ, ποὺ τὸν εἶχε σώσει. Τέλος, οἱ κάτοικοι τῆς Κῶ ἰσχυρίζοντο ὅτι οἱ δύο υἱοὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ εἶχαν ἐγκατασταθῆ εἰς τὸ νησί των, ἱερὸν δὲ τοῦ Ποδαλειρίου ὑπῆρχε παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Γάργανον.

Ἡ Ὑγίεια

Ἀπὸ τὰς θυγατέρας τοῦ Ἀσκληπιοῦ τὸν σπουδαιότερον ρόλον παίζει ἡ Ὑγίεια, ἡ θεὰ τῆς ὑγιείας. Κατὰ γενικὴν γνώμην, πρό-

κειται περὶ ἁπλῆς προσωποποιήσεως ἀφηρημένης ἰδέας. Ἐξ ἄλλου, τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ ὄνομα τῆς Ὑγιείας συναντᾶται συνοδεῦον ὀνόματα ἄλλων θεοτήτων, ἰδίως τῆς Ἀθηνᾶς, ἐπιτρέπει τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἡ θεὰ αὐτὴ δὲν εἶχεν ἀρχικῶς ἰδίαν ὑπόστασιν καὶ ὅτι μόνον ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐγκατέλειψε τὴν περιοχὴν τῶν ἀφαιρέσεων καὶ ἔλαβε μορφὴν συγκεκριμένην.

Ἡ λατρεία της, συνδεθεῖσα μὲ τὴν λατρείαν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, διεδόθη ὁλονὲν περισσότερον· ἐκκινήσασα, ὅπως πιστεύεται, ἀπὸ τὴν Τιτάνην (περιοχὴν τῆς Σικυῶνος), ἔλαβε μεγάλην ἀνάπτυξιν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸν 5ον πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα, συναντᾶται δὲ ἐπίσης εἰς τὰς πόλεις Κόρινθον, Ἐπίδαυρον, Τεγέαν, Μεγαλόπολιν, Μαντίνειαν κλπ., εἰς τὰς νήσους Κῶν καὶ Πάρον, εἰς τὴν Πέργαμον καὶ εἰς τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα. Ὁριστικῶς θεωρουμένη ὡς κόρη τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἡ Ὑγίεια ἀπέκτησεν, ὅπως ἐκεῖνος, ὡς κυριώτερον σύμβολον τὸ φίδι. Ὅπως θὰ ἴδωμεν περαιτέρω, αἱ καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις τῆς Ὑγιείας ἦσαν πολυάριθμοι, πολλαὶ δὲ ἀπὸ αὐτὰς διεσώθησαν μέχρι τῶν ἡμερῶν μας.

Ἡ λατρεία τοῦ Ἀσκληπιοῦ

Ἀνευρέθησαν ἴχνη περισσοτέρων τῶν τριακοσίων Ἀσκληπιείων, ἢ ἱερῶν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, εἰς διάφορα σημεῖα τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου. Φαίνεται ὀρθὴ ἡ διαπίστωσις ὅτι προτοῦ γίνῃ θεὸς τῆς ἰατρικῆς, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος ἐθεωρεῖτο θεότης προικισμένη κυρίως μὲ μαντικὰς ἱκανότητας. Ἄλλωστε, ὑπὸ μορφὴν χρησμῶν ἐξηκολούθησε νὰ δίδῃ ὁ Ἀσκληπιὸς τὰς ἰατρικὰς συμβουλάς του εἰς τοὺς πολυαρίθμους πιστούς, ποὺ τὸν ἱκέτευαν νὰ τοὺς θεραπεύσῃ ἀπὸ τὰς ἀσθενείας των. Μὴ λησμονῶμεν ὅτι ὁ Ἱπποκράτης ἔγραφεν: «Ἡ ἰατρικὴ καὶ ἡ μαντικὴ εἶναι ἀδελφαὶ δίδυμοι, διότι καὶ αἱ δύο ἔχουν τὸν ἴδιον πατέρα, τὸν Ἀπόλλωνα».

Ὁ Bouché-Leclercq λέγει πολὺ ὀρθῶς: «Ὅπως ὁ Ἀπόλλων εἶναι προφήτης τοῦ Διός, φωνὴ τὴν ὁποίαν ὁ κυβερνήτης τοῦ κόσμου χρησιμοποιεῖ, διὰ νὰ ἐξαγγέλλῃ εἰς τοὺς θνητοὺς τὰς ἀποφάσεις τῆς μοίρας καὶ τοὺς κανόνας τοῦ καθήκοντος, ἔτσι ὁ Ἀσκληπιὸς εἶναι ἀπεσταλμένος τοῦ Ἀπόλλωνος, βοηθός του εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀποκαλύψεως. Ὁ υἱὸς τῆς Λητοῦς ὅμως δὲν τοῦ ἔχει ἐμπιστευθῆ παρὰ τὸ κατώτερον ἔργον νὰ θεραπεύῃ τὰς σωματικὰς ἀσθενείας».

Ποῖαι ἦσαν αἱ μέθοδοι ἰατρικῆς ἀποκαλύψεως, ποὺ ἐφηρμόζοντο εἰς τοὺς ναοὺς τοῦ Ἀσκληπιοῦ; Πρὸ παντὸς ἄλλου, πρέπει νὰ κάμωμεν διάκρισιν μεταξὺ τῆς κυρίως ἀποκαλουμένης ἰατρικῆς ἀποκαλύψεως καὶ ἐκείνου ποὺ θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὀνομασθῇ

«ἰατρικὴ ὑπηρεσία», τὴν ὁποίαν ἤσκει εἰδικὴ τάξις ἀτόμων, οἱ Ἀσκληπιάδαι, ἀπόγονοι, ὡς ἰσχυρίζοντο, τοῦ Ἀσκληπιοῦ διὰ τῶν υἱῶν του Μαχάονος καὶ Ποδαλειρίου· ἐπρόκειτο περὶ πρα-

Ἀσκληπιός.
(Ἀντίγραφον τοῦ χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος τοῦ Θρασυμήδους. Ἀθῆναι. Ἐθν. Μουσεῖον)

γματικῆς συντεχνίας, τῆς ὁποίας τὰ μέλη αὐτοαπεκαλοῦντο «κάτοχοι μιᾶς ἐκ παραδόσεως ἐπιστήμης, ἀποτελούσης μέρος τῆς οἰκογενειακῆς των κληρονομίας· ὡρκίζοντο δὲ νὰ μὴ ἀποκαλύψουν ποτὲ τὴν ἐπιστήμην αὐτὴν εἰς τοὺς ἀμυήτους».

Μὲ τὸν πολλαπλασιασμὸν ὅμως τῶν Ἀσκληπιείων, ὁ ρόλος τῆς ἰατρικῆς ἀποκαλύψεως ἐμεγάλωνεν, ἐμειώνετο δὲ ἀναλόγως ὁ ρόλος τῶν Ἀσκληπιαδῶν. Διὰ νὰ μὴ χάσουν τὴν πελατείαν των, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν πρὸ τῆς κοινῆς γνώμης, ποὺ ἐζητοῦσε τὴν ἀπ' εὐθείας ἐπέμβασιν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ὑπὸ μομφὴν εἴτε ὀνείρων εἴτε ὀπτασιῶν, εἰς τὰς ὁποίας ὁ θεὸς ὁ ἴδιος ἐξήταζε καὶ ἐθεράπευε προσωπικῶς τοὺς ἀσθενεῖς.

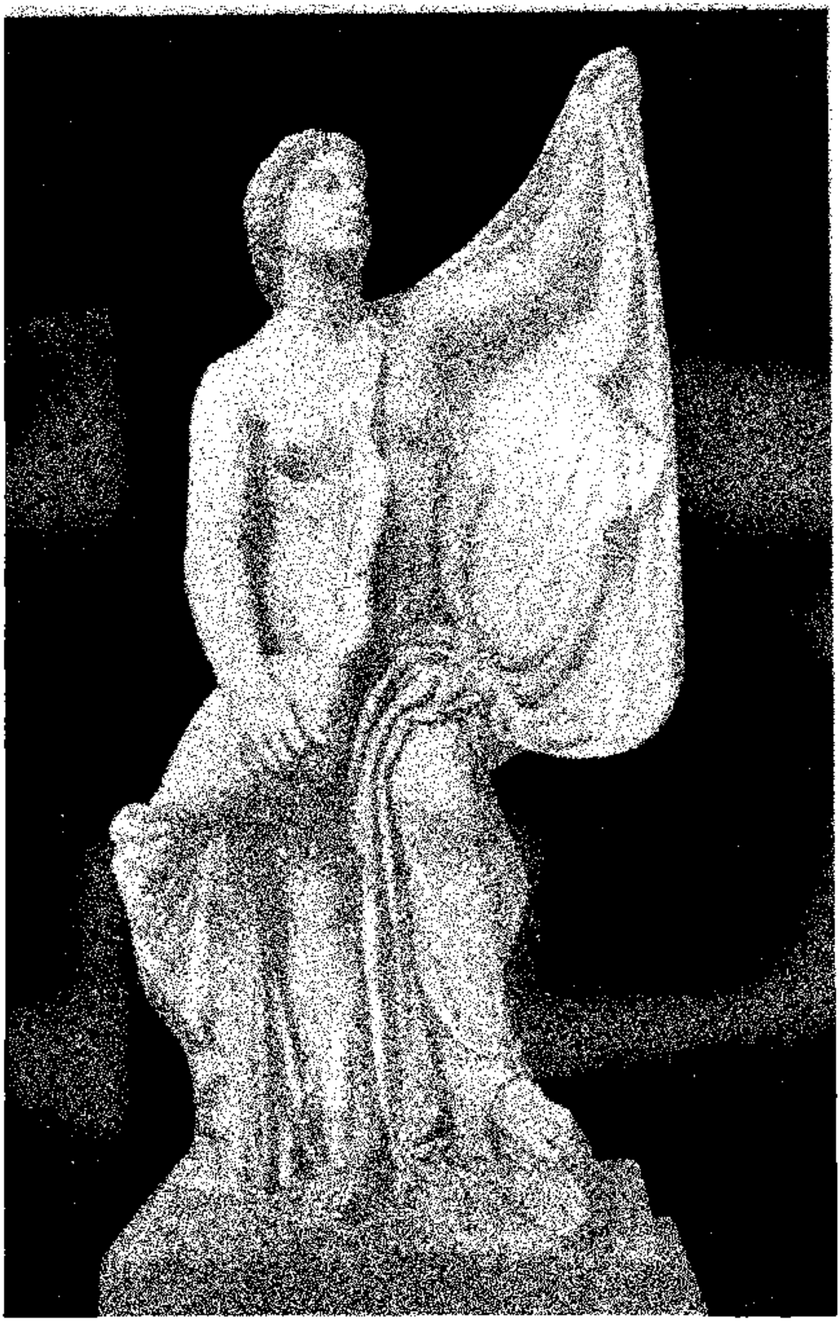

Ὁ Ἀσκληπιὸς καὶ ἡ Ὑγίεια.

Αἱ μέθοδοι αὐταὶ προεκάλεσαν, φυσικά, τὰ σκώμματα τῶν σκεπτικιστῶν· ἀπήχησιν αὐτῶν εὑρίσκομεν εἰς τὸ ἀκόλουθον χωρίον τοῦ «Πλούτου» τοῦ Ἀριστοφάνους:

«Ὁ θεὸς ἔκαμε τὸ γύρο τοῦ ναοῦ καὶ ἐξέτασε μὲ πολλὴ σοβαρότητα ὅλους τοὺς ἀρρώστους. Ἔπειτα, ἕνας δοῦλος ἔβαλε μπροστά του ἕνα γουδί, ἕνα γουδοχέρι κ' ἕνα κουτί... Πρῶτα-πρῶτα, ὁ Ἀσκληπιὸς ἔφτιαξε μιὰν ἀλοιφὴ γιὰ τὸ Νεοκλείδη· ἔρριξε στὸ γουδὶ τρία κεφάλια σκόρδο τῆς Τήνου, τὰ ἔλειωσε, ἔπειτα ἔρριξε χυμὸ ἀπὸ σίλφιο καὶ κρομμύδια, καὶ τὰ διάλυσε μὲ ξίδι· μ' αὐτὴν τὴν ἀλοιφὴ ἔτριψε τὰ βλέφαρα τοῦ ἀρρώστου, τὰ γύριζε κιόλας, γιὰ νὰ τὸν κάμη νὰ ὑποφέρη περισσότερο.

»Ἐκεῖνος, οὐρλιάζοντας ἀπὸ τὸν πόνο, ὥρμησε νὰ φύγη, ὁ θεὸς ὅμως τὸν ἐκράτησε καὶ τοῦ εἶπε γελώντας: «κάθησε ἐδῶ μὲ τὴν ἀλοιφή σου, δὲν ἔχω καμμιὰ ὄρεξη νὰ πᾶς νὰ φωνάζης μέσα στὸν κόσμο». Ἔπειτα ἀπὸ αὐτό, ἐκάθησε κοντὰ στὸν Πλοῦτο, ἄγγιξε τὸ κεφάλι του μὲ τὸ χέρι του, ὕστερα πῆρε ἕνα καθαρὸ πανὶ καὶ τοῦ σκούπισε γύρω-γύρω τὰ βλέφαρα καὶ τέλος ἡ Πανάκεια (ἡ κόρη τοῦ Ἀσκληπιοῦ) τοῦ σκέπασε τὸ κεφάλι καὶ τὸ πρόσωπο μ' ἕνα κόκκινο πανί.

Ἡ Λήδα καὶ ὁ Κύκνος.
(Ἀρχαῖον γλυπτόν. Villa Albani. Ρώμη)

»Συνέχεια σ' αὐτά, ὁ θεὸς ἐσφύριξε καὶ δυὸ φίδια πολὺ μεγάλα βγῆκαν ἀπὸ τὸ βάθος τοῦ ναοῦ, γλίστρησαν κάτω ἀπὸ τὸ κόκκινο πανὶ καί, καθὼς φαντάζομαι, ἔγλειψαν τὰ βλέφαρα τοῦ ἀρρώστου· σὲ λιγώτερη ὥρα ἀπὸ ὅ,τι χρειάζεται γιὰ νὰ πιῇς δέκα κοτύλες κρασί, ὁ Πλοῦτος σηκώθηκε κ' ἔβλεπε πολὺ καλά. Ἀπὸ τὴ χαρά μου ἐχτύπησα παλαμάκια κ' ἐξύπνησα τὸ ἀφεντικό μου. Τὴν ἴδια στιγμή, ὁ θεὸς καὶ τὰ φίδια χάθηκαν μέσα στὸ ναό».

Ἐὰν ἑρμηνεύσωμεν κατὰ γράμμα τὰς εἰρωνείας τοῦ Ἀριστοφάνους, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι οἱ Ἀσκληπιάδαι ἦσαν ἀπατεῶνες—αὐτὴ δὲ εἶναι ἡ γνώμη μερικῶν ἐπιστημόνων. Ἐν τούτοις, δὲν εἶναι ὀλιγώτερον ὀρθὸν τὸ λεχθέν: «ἡ ἰατρικὴ τῶν Ἑλλήνων εἶχε θρησκευτικὴν ἀφετηρίαν, οἱ ναοὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἦσαν τὰ πρῶτα νοσοκομεῖα καὶ οἱ ἱερεῖς του ἦσαν οἱ πρῶτοι ἰατροί». Πολλὰ ἀπὸ τὰ ἱερὰ τοῦ θεοῦ ἦσαν κτισμένα εἰς τοποθεσίας ὑγιεινάς, ἐπὶ κορυφῶν ἀρκετὰ ὑψηλῶν, μέσα σὲ δάσος, μερικὰ δὲ πλησίον ἰαματικῶν πηγῶν. Θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἴπῃ κανεὶς ὅτι ἦσαν κάτι ἀνάλογον μὲ τὰ σημερινὰ σανατόρια.

Πρωτοῦ εἰσέλθῃ κανεὶς εἰς τὸ Ἀσκληπιεῖον, ἔπρεπε νὰ ὑποβληθῇ εἰς κάθαρσιν διὰ λουτροῦ, συνοδευομένου ἀπὸ ἐντριβάς, ἐπαλείψεις ἢ θυμιάσεις. Σημειωτέον ὅτι πρὸς προφύλαξιν τῶν ἀσθενῶν ἀπὸ θλιβερὰ θεάματα, δὲν ἐγίνοντο δεκτοὶ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἐπιδαύρου οἱ ἑτοιμοθάνατοι καὶ αἱ ἐπίτοκοι. Ἐν συνεχείᾳ προσεφέρετο θυσία πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Συνήθως ἐθυσιάζετο πετεινός, ἐνίοτε δὲ χοῖρος ἢ αἶξ. Εἰς τὰς Ἀθήνας προσέφεραν εἰς τὸν θεὸν ἄρτους καὶ ξηρὰ σῦκα, ἔκαιαν δὲ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ γλύκισμα ἀπὸ καθαρὸν σῖτον. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτό, οἱ ἱερεῖς ἐδιάβαζαν εὐχάς, τὰς ὁποίας ἐπανελάμβαναν οἱ παριστάμενοι.

Μετὰ τὴν θυσίαν, οἱ ἀσθενεῖς, ὁδηγούμενοι ὑπὸ ἱερέως, ἐπεσκέπτοντο τὸν ναόν. Μερικὰ ἀπὸ τὰ ἱερὰ αὐτά, ὅπως π. χ. τῆς Ἐπιδαύρου, ἦσαν γεμᾶτα ἀπὸ ἀναθήματα παριστάνοντα τὰ μέρη τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ποὺ εἶχαν ἰαθῆ εἰς τὸ ἱερόν· πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἦσαν ἀπὸ πολύτιμα μέταλλα. Τέλος, ἔπειτα ἀπὸ ὑποβολὴν εἰς δίαιταν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον αὐστηράν, ὁ ἀσθενὴς ἐγίνετο πρὸς τὸ βράδυ δεκτός· τοῦ ἐπετρέπετο, δηλαδή, νὰ κοιμᾶται μέσα εἰς τὸ ἱερὸν ἢ μᾶλλον εἰς συνεχόμενον παρεκκλήσιον.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς προπαρασκευαστικῆς αὐτῆς περιόδου, ἡ ὁποία εἶχε τόσον μεγαλυτέραν ἀξίαν, ὅσον πλησιέστερα πρὸς τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐκοιμᾶτο ὁ ἀσθενής, ἀνεμένετο ἡ ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἀποστολὴ ὀνείρου καθορίζοντος τὴν φύσιν τοῦ ἀπαιτουμένου φαρμάκου. Μόλις ἤρχετο ἡ νύκτα, οἱ ἱερεῖς ἔσβηναν ὅλα τὰ φῶτα, συνιστοῦσαν δὲ συγχρόνως εἰς τοὺς ἀσθενεῖς νὰ μὴ φοβηθοῦν ἀπὸ τίποτε καὶ νὰ μὴ ἐκστομίσουν οὔτε λέξιν, οἱονδήποτε θόρυ-

Ἡ Λήδα καὶ ὁ Κύκνος.
(Πίναξ τοῦ Corrège. Μουσεῖον τοῦ Βερολίνου)

βον καὶ ἂν ἤκουαν. Ἂν τὸ ἀναμενόμενον ὄνειρον δὲν ἐνεφανίζετο, τὸ πείραμα ἐπανελαμβάνετο ἐπὶ πολλὰς νύκτας συνεχῶς.

Ἀπὸ μιᾶς ἐποχῆς, ἡ μέθοδος αὐτὴ εἶχεν ἁπλοποιηθῆ. Ἀντὶ τῶν ἀσθενῶν, ἐκοιμῶντο εἰς τὸν ναὸν ἱερεῖς «εἰδικῶς ἐξουσιοδοτημέ-

Ὁ Ἀσκληπιός.
(Μουσεῖον τοῦ Βατικανοῦ. Ρώμη)

νοι νὰ βλέπουν ὄνειρα». Τὰ ὄνειρα τῶν ἱερέων αὐτῶν ἦσαν ἐντελῶς συμβατικά, συνιστοῦσαν δὲ φάρμακα, τὰ ὁποῖα προηγουμένη ἐξέτασις τῶν ἀσθενῶν κατεδείκνυεν ὡς ἐπιβαλλόμενα διὰ τὴν ἀσθένειάν των.

Τὸ «μεγάλο παιγνίδι» ἦτο ἡ ἀπ' εὐθείας ἐπέμβασις τοῦ ἰδίου τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Ἕνας ἱερεύς, ντυμένος ὅπως ὁ θεὸς καὶ κρατῶν τὰ σύμβολά του, συνοδευόμενος ἀπὸ διάφορα ζῷα καὶ ἀκολουθούμενος ἐνίοτε ἀπὸ πρόσωπα τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἀσκληπιοῦ, διέτρεχε τὸν ναόν, ἐξήταζε καὶ ἔψαυε τοὺς ἀσθενεῖς, ἔφθανε μάλιστα μέχρι τοῦ σημείου νὰ τοὺς ἀπευθύνῃ καὶ τὸν λόγον, καθορίζων τὸ κατάλληλον φάρμακον. Ἐὰν εἰς ὅλα αὐτὰ ὑπῆρχεν ἀπάτη, σκοπός της ἦτο νὰ κάμῃ τοὺς ἀσθενεῖς νὰ ἰδοῦν ὄνειρα, ἡ ἰατρικὴ ὅμως ἐπιστήμη τῶν Ἀσκληπιαδῶν ἐβασίζετο «ἐπὶ προαιωνίου παραδόσεως, προφορικῆς καὶ γραπτῆς».

Ὅπως παρετηρήθη ἀπὸ μερικούς, οἱ ἱερεῖς τοῦ Ἀσκληπιοῦ εἶχαν κάθε συμφέρον νὰ ἐπιτυγχάνουν ὅσον τὸ δυνατὸν περισσοτέρας ἰάσεις, διέθεταν δὲ ὁλόκληρον σειρὰν θεραπευτικῶν μεθόδων τελείως, ἀπηλλαγμένων οἱουδήποτε «τσαρλατανισμοῦ». Εἰς αὐτάς, ὁ ρόλος τῆς ὑγιεινῆς ἦτο μεγάλος. Ἡ γυμναστικὴ συνιστᾶτο ἰδιαιτέρως. Ἀναφέρεται τὸ παράδειγμα ἑνὸς κατοίκου τῆς

Νικομαχείας, ὁ ὁποῖος εἶχε γίνει τόσον παχύσαρκος, πού δὲν ἠμποροῦσε νὰ μετακινῆται. Ὁ Ἀσκληπιὸς τοῦ συνέστησε νὰ κάμνη νηστικὸς βιαίας γυμναστικὰς ἀσκήσεις· καὶ ἐθεραπεύθη. Διὰ τοὺς πάσχοντας ἀπὸ ψυχικὰ νοσήματα συνιστῶντο αἱ διασκεδάσεις, δι' αὐτὸ δὲ τὸ Ἀσκληπιεῖον τῆς Ἐπιδαύρου διέθετε καὶ θέατρον.

Οἱ Ἀσκληπιάδαι ἀπέφευγαν γενικῶς τὰς ἐγχειρήσεις, περιωρίζοντο δὲ νὰ δίδουν εἰς τοιαύτας περιπτώσεις συμβουλάς. Δὲν ἠμπορεῖ, φυσικά, νὰ πιστέψη κανεὶς τὴν ἀκόλουθον διήγησιν τοῦ Αἰλιανοῦ, Ἕλληνος συγγραφέως τοῦ 3ου αἰῶνος: «Μιὰ γυναίκα, πού ἔπασχε ἀπὸ ταινία καὶ πού οἱ πιὸ ἐπιδέξιοι γιατροὶ δὲν μπόρεσαν νὰ τὴ γιατρέψουν, πῆγε στὴν Ἐπίδαυρο, γιὰ νὰ συμβουλευθῆ τὸν Ἀσκληπιό. Ὁ θεὸς ἀπουσίαζε, καὶ οἱ ἱερεῖς πού ἰσχυρίζονταν πὼς τὸν ἀντικαθιστοῦσαν, ἔβαλαν τὴ γυναῖκα νὰ ξαπλώση στὸ ἴδιο μέρος, ὅπου ὁ Ἀσκληπιὸς συνήθιζε νὰ ἐκτελῆ τὶς θεραπεῖες του. Ἔπειτα τῆς ἔκοψαν τὸ κεφάλι, καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς χειρούργους, βάζοντας τὸ χέρι του μέσα στὴν κοιλιά της, ἔβγαλε τὴν ταινία, πού ἦταν μάλιστα πολὺ μεγάλη. Οἱ ἱερεῖς ὅμως δὲν ἠμπόρεσαν ὕστερα νὰ ξαναβάλουν τὸ κεφάλι στὴ θέση του. Πάνω σ' αὐτά, γύρισε ὁ Ἀσκληπιὸς καί, καταδικάζοντας τὴ διαγωγὴ

Ἀσκληπιός.
(Συλλογὴ Hope)

τῶν ἀσυνέτων, ξανάβαλε τὸ κεφάλι στὴ θέση του κ' ἔστειλε πίσω, στὸ σπίτι της, τὴ γυναῖκα ἐντελῶς καλά».

Ἐν ὀλίγοις, οἱ Ἀσκληπιάδαι ἀσκοῦσαν μίαν ἰατρικὴν «σοβαρὰν καὶ λογικήν, τὴν περιέβαλλαν δὲ μὲ τὸν φωτοστέφανον τοῦ θαυμαστοῦ, διὰ νὰ ἐπιτυγχάνῃ περισσότερον». Ὅπως λέγει ὁ Bouché-Leclercq, «μέσα εἰς τὰ ἰατρεῖα αὐτὰ εἶχε διαμορφωθῆ, ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς θρησκείας, μία ἰατρικὴ παράδοσις. Εἰς τὰ ἱερὰ ἀρχεῖα ἦσαν καταχωρισμένα τὰ φάρμακα ποὺ εἶχαν χρησιμοποιηθῆ, ἡ δὲ συνήθεια τῶν πελατῶν νὰ ἀφιερώνουν τὰς εἰκόνας τῶν ἀσθενῶν μελῶν εἶχε συντελέσει νὰ διαμορφωθοῦν τὰ Ἀσκληπιεῖα εἰς παθολογικὰ μουσεῖα. Ὅσον διὰ τὰς ἀποτυχίας, ἐνεγράφοντο εἰς τὸν λογαριασμὸν τῆς θρησκευτικῆς πίστεως.

Δύο ἐξηγήσεις προσεφέροντο εἰς τὸν πιστόν, καὶ αἱ δύο ἐξαίρετοι (διὰ τοὺς Ἀσκληπιάδας): ὑπῆρχαν ἀσθένειαι, τὰς ὁποίας ὁ θεὸς δὲν ἠδύνατο νὰ θεραπεύσῃ καὶ ἄλλαι, τὰς ὁποίας ὁ θεὸς δὲν ἤθελε νὰ θεραπεύσῃ. Ἀπὸ τὸν καιρὸν ποὺ ὁ κεραυνὸς τοῦ Διὸς τὸν εἰδοποίησεν ὅτι κανεὶς δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ διαταράσσῃ τὴν καθιερωμένην τάξιν, ὁ Ἀσκληπιὸς ἀπέφευγε νὰ σῴζῃ ἀσθενεῖς, τῶν ὁποίων εἶχε σημάνει ἡ ὥρα, καθὼς καὶ νὰ ἀνασταίνῃ νεκρούς. Δὲν ἠσχολεῖτο δὲ μὲ ἐκείνους, τῶν ὁποίων αἱ ἀσθένειαι ὠφείλοντο εἰς ἕξεις καὶ διαστροφάς, καὶ οἱ ὁποῖοι, συνεπῶς, ἦσαν ἀνάξιοι συμπαθείας».

Ὁ Παυσανίας διηγεῖται ἓν ἀνέκδοτον, ποὺ ἀποδεικνύει ὅτι, ὅταν ἡ περίστασις τὸ ἀπαιτοῦσεν, οἱ ἱερεῖς τοῦ Ἀσκληπιοῦ εἶχαν ἀρκετὸν πνεῦμα. Κάποιος Φαλύσιος ἀπὸ τὴν Ναύπακτον, ἄρρωστος ἀπὸ σοβαρὰν ἀσθένειαν τῶν ὀφθαλμῶν, ἔστειλεν εἰς τὴν Ἐπίδαυρον τὴν ποιήτριαν Ἀνύτην νὰ συμβουλευθῆ, ἀντ' αὐτοῦ, τὸν Ἀσκληπιόν. Ἡ ποιήτρια ἔλαβεν ἀπὸ τὸν θεὸν μίαν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ἐντολέα της. Ἐκεῖνος τὴν ἤνοιξε καὶ ἐπανεῦρε αἰφνιδίως τὴν πλήρη χρῆσιν τῶν ὀφθαλμῶν του, διὰ νὰ διαβάσῃ ὅτι ὤφειλε νὰ πληρώσῃ δύο χιλιάδας στατήρων χρυσοῦ εἰς τὴν ἀπεσταλμένην του. Πρᾶγμα ποὺ ἔκαμε χωρὶς ἀντιρρήσεις.

Αὐτὸ ποὺ τελικῶς ἔκαμε νὰ περιπέσουν οἱ Ἀσκληπιάδαι εἰς ἀνυποληψίαν, εἶναι ὅτι ἐπροχώρησαν πέραν τοῦ δέοντος. Ὁ ἰσχυρισμός των ὅτι ἔκαμναν θαύματα, ὅπως π.χ. ὅτι ἀπέδιδαν τὴν ὅρασιν εἰς τυφλούς, ἐπροκάλεσε τὰ σκώμματα τῶν ἐλευθέρων πνευμάτων καὶ τὴν ἀντικατάστασιν τῆς ἐμπιστοσύνης ἀπὸ τὸν σκεπτικισμόν. Εἰς τοῦτο, ἐπίσης, συνέβαλε καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς ἄλλων θεοτήτων, αἱ ὁποῖαι, καὶ αὐταί, ἤρχισαν νὰ δίδουν ἰατρικὰς συμβουλάς. Ὅλα αὐτὰ εἶχαν τελικῶς ὡς ἀποτέλεσμα τὸν ὁριστικὸν θρίαμβον τῆς λαϊκῆς ἰατρικῆς ἔναντι τῆς ἰατρικῆς τοῦ ἱερατείου.

Κυριώτερα ἱερά

Τὸ περιφημότερον, ὄχι ὅμως καὶ τὸ ἀρχαιότερον, ἀπὸ ὅλα τὰ Ἀσκληπιεῖα, ἦτο τῆς Ἐπιδαύρου. Ἀνεφέραμεν ἤδη τοὺς μύθους ποὺ συνδέονται μὲ αὐτό. Διὰ νὰ τοὺς δώσουν περισσότερον κῦρος,

Ὁ Περσεὺς φονεύων τὴν Γοργόνα.
(Μετόπη ἐκ Σελινοῦντος. Μουσεῖον Παλέρμου)

οἱ Ἐπιδαύριοι ἐζήτησαν τὴν ὑποστήριξιν τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν. Ἡ Πυθία, λοιπόν, διεβεβαίωσεν ὅτι ὁ Ἀσκληπιὸς ἦτο Ἐπιδαύριος ἐκ μητρός.

Ὁ ναὸς δὲν εὑρίσκετο εἰς τὴν πόλιν, ἀλλ' εἰς ἀπόστασιν δύο

ὡρῶν πορείας, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ἀραχναίου. «Αἱ δωρεαὶ τῶν θεραπευθέντων πιστῶν εἶχαν μεταβάλει τὴν κοιλάδα εἰς θαυμάσιον κῆπον. Τὰ παρεκκλήσια, οἱ βωμοί, τὰ ἀγάλματα καὶ αἱ ἀναθηματικαὶ στῆλαι διελάλουν τὰ τελεσθέντα θαύματα καὶ ἐπέτρεπαν οἱασδήποτε ἐλπίδας. Ὁ Πολύκλειτος ἔκτισεν ἐκεῖ θέατρον. Στάδιον εἰς τὴν παρυφὴν τοῦ πρανοῦς ἦτο ἀφιερωμένον εἰς τὴν τέλεσιν τῶν πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἑορτῶν. Μέσα εἰς τὸν ναὸν ὑπῆρχεν ἄγαλμα χρυσελεφάντινον τοῦ θεοῦ, ἔργον τοῦ Παρίου Θρασυμήδους. Δίπλα εἰς τὸν ναὸν ἦτο τὸ μέρος, ὅπου οἱ προσφεύγοντες εἰς τὸν Ἀσκληπιὸν ἐκοιμῶντο, ἀναμένοντες τὰ ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἀποστελλόμενα ὄνειρα».

Ἡ Ἐπίδαυρος εἶχε πολλὰ ὑποκαταστήματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα κυριώτερα ἦσαν τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Κῶ καὶ τῆς Περγάμου. Γνωρίζομεν τὴν ἀκριβῆ χρονολογίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ λατρεία τοῦ Ἀσκληπιοῦ εἰσήχθη εἰς Ἀθήνας: τὸ 421 πρὸ Χριστοῦ. «Μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 5ου αἰῶνος», λέγει ὁ Foucart, «οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εἶχαν εἰδικὴν θεότητα διὰ τὴν ἰατρικήν. Ἐν περιπτώσει ἀνάγκης ἀπηυθύνοντο εἰς τοὺς ἄλλους θεούς, οἱ ὁποῖοι φυσικὰ εἶχαν καὶ αὐτοὶ ἱκανότητας θεραπευτικάς, ἢ εἰς θεότητας δευτέρας τάξεως, ὅπως ὁ Ἥρως Ἰατρός, μορφὴ ἀκαθόριστος, ποὺ δὲν εἶχε οὔτε ἱστορίαν οὔτε κἂν ἴδιον ὄνομα, ἢ ὅπως ἕνας μαθητὴς τοῦ Χείρωνος, ὁ Ἄλκων, τοῦ ὁποίου ἱερεὺς ἦτο ὁ Σοφοκλῆς.

»Ἐπὶ πολὺν καιρόν, οἱ Ἀθηναῖοι ἠρκοῦντο εἰς αὐτοὺς τοὺς δευτέρας τάξεως προστάτας. Ἀλλ' ἡ πανώλης τοῦ 431 π. Χ. ἔκαμε αἰσθητὴν τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς προστασίας των, καὶ εὐθὺς ὡς ἡ εἰρήνη τοῦ Νικίου ἤνοιξεν ἐκ νέου τὴν πρὸς Πελοπόννησον ὁδόν, ἡ δημοκρατία ἀπηυθύνθη εἰς τὸν θεὸν τῆς Ἐπιδαύρου. Τὰ θαύματα ποὺ εἶχεν ἐπιτελέσει, ἡ ἐξιστόρησις τῶν ὁποίων ἦτο ἀναγεγραμμένη εἰς τὸν ναόν του, εἶχαν διαδώσει εὐρύτατα τὴν φήμην του, ἤδη δέ, ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, προσήρχοντο ἀσθενεῖς ἱκετεύοντες νὰ τοὺς θεραπεύσῃ. Ὁ Ἀσκληπιὸς δὲν ἀπέρριψε τὴν αἴτησιν τῶν Ἀθηναίων καὶ μετέβη εἰς τὴν πόλιν των· μὴ ἔχων ὅμως ἀκόμη ἱερὸν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐφιλοξενήθη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Σοφοκλέους. Πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ ὁ ποιητὴς ἤγειρε βωμόν, ἀργότερα δὲ συνέθεσε παιᾶνα, τὸν ὁποῖον ἔψαλλαν ἀκόμη εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Φιλοστράτου».

Ἐπιγραφαὶ ἀνευρεθεῖσαι εἰς τὸ Ἀσκληπιεῖον τῶν Ἀθηνῶν ἀποκαλύπτουν ὅτι ἡ τιμὴ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ πρώτου ναοῦ καὶ τῆς ἀφιερώσεως τοῦ πρώτου βωμοῦ εἰς τὸν Ἀσκληπιὸν καὶ τὴν οἰκογένειάν του, διεξεδικεῖτο ἀπὸ κάποιον Τηλέμαχον ἐξ Ἀχαρνῶν. «Ἀπὸ τὴν ἀφήγησιν ἑνὸς μάρτυρος μανθάνομεν ὅτι ὁ Ἀσκληπιὸς ἐπῆγεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 421· ὅτι ἔφερεν ἀπὸ τὴν Ἐπίδαυ-

ρον τὴν οἰκογένειάν του, εἰς προϋπάντησιν τῆς ὁποίας ἐξῆλθεν ὁ Τηλέμαχος· ὅτι τὸ κτίσιμον τοῦ ἱεροῦ ἐτελείωσε τὸ 420· κατόπιν, ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος, ὅλα τὰ σχετικὰ μὲ τὸν ναὸν γεγονότα: τὴν δίκην μὲ τοὺς Κήρυκας διὰ τὴν ἰδιοκτησίαν τοῦ οἰκοπέδου, τὰ διακοσμητικὰ τῆς κατοικίας τοῦ θεοῦ ἔργα, τέλος, τὸ 413, τὴν διὰ φυτείας συμπλήρωσιν τοῦ ἐξωραϊσμοῦ τοῦ τεμένους».

Ἡ εἰσαγωγὴ τῆς λατρείας τοῦ Ἀσκληπιοῦ εἰς τὰς Ἀθήνας

Ὁ Περσεὺς κρατῶν εἰς τὴν χεῖρα του τὴν κεφαλὴν τῆς Γοργόνος.
(Ἀγγεῖον ἐζωγραφημένον)

ἑωρτάζετο μὲ εἰδικὴν ἑορτήν, τὰ Ἐπιδαύρια, ἐνσωματωθεῖσαν ἀργότερα εἰς τὰ Ἐλευσίνια Μυστήρια, περὶ τῶν ὁποίων ἔγινεν ἤδη λόγος εἰς τὸ περὶ Δήμητρας κεφάλαιον.

Τὸ Ἀσκληπιεῖον τῆς Κῶ ἔκειτο εἰς προάστιον τῆς πόλεως, ἐφημίζετο διὰ τὴν μεγαλοπρέπειάν του καὶ περιεῖχε περίφημα ἔργα τέχνης, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴν ἀναδυομένην Ἀφροδίτην τοῦ ζωγράφου Ἀπελλοῦ. Εἶναι, ἐξ ἄλλου, γνωστὸν ὅτι ὁ μεγαλύτερος ἰατρὸς τῆς ἀρχαιότητος, ὁ Ἱπποκράτης, ἐγεννήθη

εἰς τὴν Κῶν καὶ ὅτι ἀνῆκεν εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Ἀσκληπιαδῶν. Τὸ ἀνέκδοτον κατὰ τὸ ὁποῖον, ἀφοῦ ἀντέγραψε τὰς ἀναθηματικὰς πινακίδας τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τὸν ἐπυρπόλησε καὶ ἔφυγε, δὲν στηρίζεται εἰς σοβαρὰ στοιχεῖα.

Ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, τὸ σπουδαιότερον Ἀσκληπιεῖον εὑρίσκετο εἰς τὴν Πέργαμον. Ἱδρύθη εἰς ἀρκετὰ νεωτέραν ἐποχὴν ἀπὸ κάποιον Ἀρχίαν, θεραπευθέντα εἰς τὴν Ἐπίδαυρον. Εἰς τὴν Πέργαμον ἐγεννήθη ἕνας ἄλλος μεγάλος ἰατρὸς τῆς ἀρχαιότητος, ὁ Γαληνὸς (2ος αἰὼν μετὰ Χριστόν).

Πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐτελοῦντο ἑορταί, τὰ Ἀσκληπιεῖα· περιφημότεραι ὅλων ἦσαν τὰ Ἀσκληπιεῖα τῆς Ἐπιδαύρου, τελούμενα ἀνὰ πενταετίαν. Τὸ μόνον ποὺ γνωρίζομεν περὶ αὐτῶν εἶναι ὅτι, ἐν συνεχείᾳ μιᾶς πομπῆς, ἐτελοῦντο μουσικοὶ καὶ γυμνικοὶ ἀγῶνες. Παρόμοιαι τελεταὶ ἐγίνοντο καὶ εἰς Ἀθήνας, Κῶν, Πέργαμον, Λάμψακον κλπ. Οἱ Ἀθηναῖοι ἰατροὶ προσέφεραν δὶς τοῦ ἔτους θυσίαν εἰς τὸν Ἀσκληπιόν, ἅπαξ δὲ τοῦ ἔτους ὁλόκληρος ὁ ἀθηναϊκὸς λαός.

Σύμβολα τοῦ Ἀσκληπιοῦ

Χάρις εἰς τὰς πολλὰς καλλιτεχνικὰς παραστάσεις τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ποὺ διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν, δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν μίαν ἰδέαν τῶν συμβόλων του. Ἀπὸ τὰ εἰς αὐτὸν ἀφιερωμένα δένδρα, πρέπει κυρίως νὰ σημειώσωμεν τὸ κυπαρίσσι, τὸ πεῦκο καὶ τὴν ἐλαίαν. Ζῷα ἀφιερωμένα εἰς τὸν Ἀσκληπιὸν ἦσαν ὁ κύων, ἡ αἴξ, ὁ πετεινὸς καὶ κυρίως τὸ φίδι. Κατὰ τὸν μῦθον, ὁ ἴδιος ὁ Ἀσκληπιὸς εἶχεν ἐκθρέψει τὸ ζῷον αὐτὸ εἰς τὸ Πήλιον.

Οἱ ἱερεῖς ἐξέτρεφαν, μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν, φίδια εἰς τοὺς ναοὺς τοῦ θεοῦ. Τὰ φίδια τῆς Ἐπιδαύρου ἦσαν ἀκίνδυνα· εἰς ἄλλα ὅμως μέρη καὶ ἰδίως εἰς μεταγενεστέραν ἐποχὴν εἶχαν εἰσαγάγει εἰς τοὺς ναοὺς κάποια εἴδη φιδιῶν ἀρκετὰ ἐπικινδύνων. Εἰς τὴν τέχνην ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ εἰκονίζουν τὸ φίδι τυλιγμένο γύρω ἀπὸ τὴν ράβδον τοῦ Ἀσκληπιοῦ· αὐτὸ ἦτο τὸ κυρίως σύμβολον τοῦ ἰατροῦ θεοῦ, ὁ ὁποῖος εἰκονίζετο ἐνίοτε κρατῶν πινακίδα ἢ κύλινδρον βιβλίου.

Καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις

Κατὰ τὸν Παυσανίαν, τὸ ἀρχαιότερον καλλιτεχνικὸν μνημεῖον ἀπὸ τὰ ἀφιερωμένα εἰς τὸν Ἀσκληπιὸν ἦτο εἶδος εἰδώλου φέροντος ἐνδύματα καὶ εὑρισκομένου εἰς τὸν ναὸν τῆς Τιτάνης. Ὁ ἴδιος συγγραφεὺς ὁμιλεῖ περὶ χαλκίνου συμπλέγματος, ἔργου τοῦ ἐξ

Ἄργους Διονύσου, ἀφιερωθέντος εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος, ὑπὸ τοῦ ἐκ Ρηγίου Σμικύθου, καὶ εἰκονίζοντος τὸν Ἀσκληπιὸν καθὼς καὶ τὴν κόρην του Ὑγίειαν.

Κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους, πολλοὶ μεγάλοι καλλιτέχναι ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ἀναπαράστασιν τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Σικυῶνος εὑρίσκετο χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ θεοῦ, ἔργον τοῦ Καλάμιδος· ὁ Ἀσκληπιὸς εἰκονίζετο κρατῶν εἰς τὸ ἕνα χέρι σκῆπτρον καὶ εἰς τὸ ἄλλο καρπὸν πεύκου.

Ὡμιλήσαμεν ἤδη περὶ τοῦ ἀγάλματος τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἔργου τοῦ Θρασυμήδους, τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἐπιδαύρου· ἦτο ἐπίσης χρυσελεφάντινον. Ὁ θεός, γενειοφόρος, εἰκονίζετο καθήμενος ἐπὶ θρόνου, κρατῶν ράβδον εἰς τὸ ἕνα χέρι καὶ φίδι

Αἱ Δαναΐδες.
(Γραπτὸν ἀγγεῖον. Μουσεῖον τοῦ Παλέρμου)

εἰς τὸ ἄλλο. Δὲν γνωρίζομεν τίποτε διὰ τὰ πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἔργα τῶν Μύρωνος, Φειδίου καὶ Πολυκλείτου, καθὼς καὶ τῶν Σκόπα, Ἀλκαμένους καὶ Κηφισοδότου.

Ἀπὸ τὰ διασωθέντα μνημεῖα πρέπει νὰ διακρίνωμεν τὰ ἀγάλματα, τὰς προτομὰς καὶ τὰ ἀνάγλυφα. Ὁ Ἀσκληπιὸς εἰκονίζεται γενικῶς ὑπὸ μορφὴν ἀνδρὸς ὡρίμου, γενειοφόρου, μὲ ἄφθονον κόμην, μὲ γλυκεῖαν καὶ σοβαρὰν ἔκφρασιν, φορῶν πλατὺ ἱμάτιον, τὸ ὁποῖον ἀφίνει τὸ στῆθος ἀκάλυπτον. Ἐνίοτε εἰκονίζεται στηριζόμενος μὲ τὸ δεξιὸ χέρι ἐπὶ ράβδου, ἐνῷ τὸ ἀριστερὸ σκεπάζεται ἀπὸ τὸν ἐπενδύτην. Τέτοια εἶναι τὰ ἀγάλματα τοῦ μουσείου τῆς Νεαπόλεως, τοῦ Λατερανοῦ καὶ ἄλλα.

Διαφόρου τύπου ἀγάλματα παρουσιάζουν τὸν Ἀσκληπιὸν κρατοῦντα εἰς τὸ δεξιὸ χέρι βραχεῖαν ράβδον. Εἰς ἄλλα, ὁ θεὸς στηρίζεται ἐπὶ μακρᾶς ράβδου διὰ τῆς ἀριστερᾶς μασχάλης. Τέλος, χάλκινον ἀγαλμάτιον ἀποκείμενον εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Βερολί-

νου παρουσιάζει τὸν Ἀσκληπιὸν σκεπτικόν, στηριζόμενον μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι ἐπὶ ράβδου, γύρω ἀπὸ τὴν ὁποίαν εἶναι τυλιγμένο ἕνα φίδι.

Ἀπὸ τὰς προτομὰς τοῦ Ἀσκληπιοῦ, εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν πρέπει νὰ ἀναφέρωμεν τὴν ἀποκειμένην εἰς τὸ Λοῦβρον, κατόπιν δὲ τὰς προτομὰς τοῦ Μουσείου τοῦ Παλατίνου καὶ τῆς Μήλου. Τέλος, εἰς πολλὰ ἀναθηματικὰ ἀνάγλυφα, ὁ Ἀσκληπιὸς εἰκονίζεται ἄλλοτε ὄρθιος, ἄλλοτε στηριζόμενος ἐπὶ κλίνης, περιστοιχούμενος ἀπὸ διάφορα πρόσωπα, τὸ κυριώτερον τῶν ὁποίων εἶναι ἡ κόρη του Ὑγίεια.

Ἐξ ἄλλου, ἡ Ὑγίεια εἰκονίζεται πολὺ συχνὰ μὲ τὸν πατέρα της, ὄχι μόνον εἰς τὰ ἀνάγλυφα, ἀλλ' ἀκόμη καὶ εἰς τὰ κυριώτερα γλυπτικὰ συμπλέγματα, περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο ἤδη μνεία: εἰς τὸ εἴδωλον τῆς Τιτάνης, καὶ εἰς τὰ συμπλέγματα τῆς Ὀλυμπίας, τῆς Τεγέας καὶ τῶν Μεγάρων.

Εἰς τὰ ἀναθηματικὰ ἀνάγλυφα, τὰ περισσότερα τῶν ὁποίων ἀνευρέθησαν προσφάτως, ἡ Ὑγίεια εἰκονίζεται γενικῶς ὀρθία, ὑπὸ μορφὴν νεάνιδος, μὲ τὴν κεφαλὴν κλίνουσαν πότε δεξιὰ πότε ἀριστερά. Εἰς μερικὰ ἀγάλματα εἰκονίζεται μὲ τὸ φίδι τυλιγμένο γύρω ἀπὸ τὰ σῶμα της.

Πολύτιμος εἶναι ἡ συμβολὴ τῆς νομισματολογίας εἰς τὴν μελέτην τῶν παραστάσεων τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἐπιτρέπουσα νὰ σχηματίζωμεν κάποιαν ἰδέαν διὰ μερικὰ ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα μνημεῖα, τὰ ὁποῖα ἐξηφανίσθησαν διὰ παντός.

ΟΙ ΗΡΩΙΚΟΙ ΜΥΘΟΙ ΤΗΣ ΑΡΓΟΛΙΔΟΣ

Ἴναχος. Φορωνεύς. Ἰὼ

Ὅπως ἡ Ἀττικὴ ἐθεωρεῖτο ἰδιαιτέρα περιοχὴ τῆς Ἀθηνᾶς, ἡ Ἀργολὶς ἦτο ἀφιερωμένη εἰς τὴν Ἥραν. Καὶ ὅπως τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἀθηνᾶς, ἔτσι καὶ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἥρας ἠμφεσβήτησεν ὁ Ποσειδῶν. Ἡ λύσις τῆς διενέξεως ἀνετέθη εἰς δικαστήριον συντεθὲν ἀπὸ τοὺς Ἴναχον, Φορωνέα, Κηφισὸν καὶ Ἀστερίωνα.

Ὁ Ἴναχος, κατὰ τὸν μῦθον, ἦτο υἱὸς τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Τηθύος· ἐπιστεύετο ἄλλοτε μὲν ὅτι ἐπήγαζεν ἀπὸ τὸ Λύρκειον ὄρος, κείμενον πλησίον τοῦ Ἄργους, ἄλλοτε δὲ ἀπὸ τὸ Ἀρτεμίσιον τῆς Ἀρκαδίας. Σύμφωνα μὲ τρίτην ἐκδοχὴν ἐπήγαζεν ἀπὸ τὴν βόρειον Ἑλλάδα· εἰς κάποιο σημεῖον ἑνώνετο μὲ τὸν Ἀχε-

λῶον, ἐξηφανίζετο εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐνεφανίζετο ἐκ νέου πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ, εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Ὁ Παυσανίας λέγει ὅτι ὁ Ποσειδῶν, διὰ νὰ τιμωρήσῃ τὸν Ἴναχον, ἐπειδὴ εἶχεν ἀποφανθῆ ὑπὲρ τῆς Ἥρας, τὸν ἔκαμε νὰ μὴ ἔχῃ νερὸ τὸ καλοκαίρι.

Ἀπὸ τὴν ἕνωσίν του μὲ τὴν Νύμφην Μελίαν, ὁ Ἴναχος ἀπέκτησε πολλὰ παιδιά, μεταξὺ δὲ αὐτῶν τὸν Φορωνέα καὶ τὴν Ἰώ. Ὁ Φορωνεὺς ἐθεωρεῖτο γενάρχης τῆς πελασγικῆς φυλῆς. Συνεκέντρωσε τοὺς πρώτους κατοίκους τῆς Πελοποννήσου καὶ συνέ-

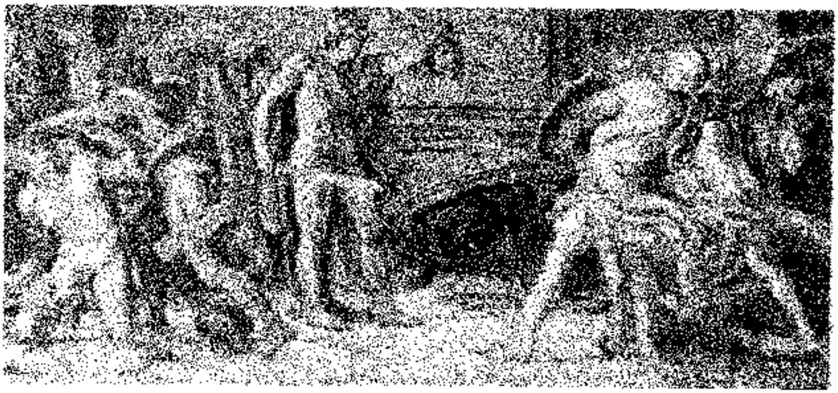
Ὁ Ἀκρίσιος ἐγκλείων ἐντὸς κιβωτίου τὴν Δανάην καὶ τὸ τέκνον της.

βαλεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ των, διδάξας εἰς αὐτοὺς τὴν τέχνην τοῦ πυρός, χρήσιμον ἀφ' ἑνὸς διὰ νὰ τιμοῦν τοὺς θεοὺς διὰ θυσιῶν, ἀφ' ἑτέρου διὰ νὰ πολλαπλασιάζουν τὰς ἀνέσεις των. Εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Παυσανίου, ἐπεδεικνύετο ἀκόμη εἰς τὸ Ἄργος ὁ τάφος τοῦ Φορωνέως, καθὼς καὶ τῆς συζύγου του Κηδοῦς. Εἰς τὸν ναὸν τοῦ Λυκείου Ἀπόλλωνος συνετηρεῖτο πῦρ ἄσβεστον πρὸς τιμὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰνάχου.

Εἰς τὸ περὶ Διὸς κεφάλαιον, καὶ σχετικῶς μὲ τὰς ἐρωτικὰς περιπετείας τοῦ ὑπάτου τῶν θεῶν, ὡμιλήσαμεν περὶ τῆς Ἰοῦς, τῆς κόρης τοῦ Ἰνάχου, ἡ ὁποία ἔπεσε θῦμα τῆς ἀσιγάστου ζηλείας τῆς Ἥρας. Ἐλέγετο ὅτι τὸ ἀκατανίκητον πάθος διὰ τὴν Ἰώ, τὸ ἔκαμε νὰ γεννηθῇ εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Διός, διὰ τῆς προσφορᾶς εἰς αὐτὸν μαγικοῦ ποτοῦ, μία κόρη τοῦ Πανὸς καὶ τῆς Νύμ-

φης 'Ηχοῦς, ὀνομαζομένη Λύγξ. 'Ελέγετο ἐπίσης ὅτι ἡ Ἥρα μετεμόρφωσε τὴν Λύγκα εἰς πέτραν ἢ πτηνόν.

Κατὰ τὸν Αἰσχύλον, ἡ 'Ιὼ κατόπιν ὀνείρου ἐπῆγε πλησίον τῶν ἑλῶν τῆς Λέρνης, ἐκεῖ δὲ ὁ Ζεὺς ἱκανοποίησεν ἐπ' αὐτῆς τὸ πάθος του. 'Η νέα διηγήθη τὸ πάθημά της εἰς τὸν πατέρα της Ἴναχον, αὐτὸς δὲ ἔστειλεν εἰς τὰ μαντεῖα τῶν Δελφῶν καὶ τῆς Δωδώνης καὶ ἠρώτησε τί ἔπρεπε νὰ κάμῃ. Τὰ μαντεῖα ἀπήντησαν ὅτι

'Ο Περσεὺς ἀπολιθώνει τὸν Φινέα καὶ τοὺς συντρόφους του ἐπιδεικνύων εἰς αὐτοὺς τὴν κεφαλὴν τῆς Μεδούσης.

(Palais Farnèse, Φλωρεντία)

ἔπρεπε νὰ διώξῃ τὴν κόρην του, ἂν ἤθελε νὰ μὴ κεραυνοβοληθῇ. 'Ο Ἴναχος ὑπέκυψεν εἰς τὴν σκληρὰν διαταγήν.

'Εξ ἄλλου, ὁ Ζεύς, διὰ νὰ προφυλάξῃ τὴν 'Ιὼ ἀπὸ τὸ κυνηγητὸ τῆς ἐκδικητικῆς συζύγου του, τὴν μετεμόρφωσεν εἰς ἀγελάδα. 'Εν συνεχείᾳ ὅμως ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ τὴν μεταμορφωμένην 'Ιὼ εἰς τὴν Ἥραν. 'Η σύζυγος τοῦ Κρονίωνος ἐνεπιστεύθη τὴν φύλαξιν τῆς ἀγελάδος-'Ιοῦς εἰς τὸν Ἄργον, αὐτὸς δὲ τὴν ἔδεσε, πλησίον τῶν Μυκηνῶν, εἰς ἓν δένδρον, τὸ ὁποῖον οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς τὸ ἐδείκνυαν, ὡς ἐλέγετο, καὶ εἰς τὴν ἱστορικὴν ἀκόμη ἐποχήν.

Εἰς τὴν Αἰνειάδα, ὁ Βιργίλιος λέγει ὅτι ἐπὶ τῆς Χρυσῆς 'Ασπίδος εἰκονίζετο «ἡ 'Ιώ, μὲ τὰ κέρατα ἀνωρθωμένα, συνευρεθεῖσα πλέον, δάμαλις πλέον, ὁ φύλαξ της Ἄργος καὶ ὁ πατέρας της Ἴναχος κρατῶν ὑδρίαν, τεχνικώτατα σκαλισμένην, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐξεχέετο ποταμός». 'Ελέγετο ὅτι ὁ 'Ερμῆς, ἀποσταλεὶς ἀπὸ τὸν Δία, ἐσκότωσε τὸν ἄγριον φύλακα τῆς 'Ιοῦς, τὸν ὁποῖον ἡ Ἥρα μετεμόρφωσε σὲ παγώνι· ἐλέγετο ἐπίσης ὅτι ἡ θεὰ ἐστόλισε τὴν οὐρὰν τοῦ πτηνοῦ αὐτοῦ μὲ τὰ πολυάριθμα μάτια τοῦ Ἄργου.

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν της ἡ Ἰώ, διαρκῶς κεντριζομένη ἀπὸ οἶστρον, ἔφευγεν ἀδιακόπως, διέσχισε τὸ πέλαγος, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τότε ὠνομάσθη Ἰόνιον καὶ τὸ στενὸν ποὺ ἔλαβεν ἐξ αὐτῆς τὸ ὄνομα Βόσπορος (βοὸς πόρος). Ἐν συνεχείᾳ ἔφθασεν εἰς τὴν περιοχήν, ὅπου ἐκρατεῖτο δεσμώτης ὁ Προμηθεύς· ὁ Τιτὰν τῆς προεῖπε τὴν συνέχειαν τῶν περιπλανήσεών της καὶ τὴν τελικὴν ἔκβασίν των. Ἐν τέλει, ἡ κόρη τοῦ Ἰνάχου ἔφθασεν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἐκεῖ ἐγγίσας αὐτὴν μὲ τὸ χέρι, ὁ Ζεὺς τῆς ἀπέδωσε τὴν πρώτην μορφήν της, μετὰ δὲ τοῦτο ἡ Ἰὼ ἐγέννησε τὸν Ἔπαφον. Κατὰ διαταγὴν τῆς Ἥρας, οἱ Κουρῆται ἀπήγαγαν τὸ νεογέννητον, ἡ πρᾶξις των ὅμως προεκάλεσε τὴν ὀργὴν τοῦ Διὸς καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐξόντωσίν των. Ἀναζητοῦσα παντοῦ τὸ παιδί της, ἡ Ἰὼ τὸ ἐπανεῦρεν εἰς τὴν Συρίαν.

Ὁ Περσεὺς καὶ ἡ Μέδουσα.
(Ζωγραφία ἐπὶ ἀγγείου)

Ὁ Ἔπαφος, ἐπανελθὼν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἐνυμφεύθη τὴν Μέμφιδα, κόρην τοῦ Νείλου, ἵδρυσε τὴν πόλιν Μέμφιδα καὶ ἀπέκτησε τρεῖς κόρας, τὰς Λιβύην, Λυσιάνασσαν καὶ Θήβας. Ὅσον διὰ τὴν Ἰώ, ἔγινεν αὐτή, κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον τὸν Ἀθηναῖον, σύζυγος τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Τηλεγόνου. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, πρόκειται προφανῶς περὶ συγχύσεως μὲ τοὺς αἰγυπτιακοὺς μύθους περὶ Ἴσιδος καὶ Ἄπιος.

Δαναὸς καὶ Δαναΐδες

Μία ἀπὸ τὰς θυγατέρας τοῦ Ἐπάφου, ἡ Λιβύη, ἀπέκτησεν ἀπὸ τὸν Ποσειδῶνα δύο υἱούς, τοὺς Βῆλον καὶ Ἀγήνορα. Ὁ Βῆλος ἔλαβεν ὡς σύζυγον μίαν κόρην τοῦ Νείλου, τὴν Ἀγχιρρόην, ἀπὸ τὴν ἕνωσιν δὲ αὐτὴν ἐγεννήθησαν ὁ Αἴγυπτος καὶ ὁ Δαναός. Καὶ οἱ δύο ἀπέκτησαν πολυαρίθμους ἀπογόνους. Ἐλέγετο ὅτι ὁ πρῶτος εἶχε πενῆντα υἱοὺς καὶ ὁ δεύτερος πενῆντα θυγατέρας.

Ἀπὸ τὸν πατέρα του ὁ Δαναὸς εἶχε λάβει εἰς τὸ μερίδιόν του τὴν κυριαρχίαν τῆς Λιβύης, ἀλλὰ εἴτε κατόπιν χρησμοῦ εἴτε ἐπειδὴ ἐφοβεῖτο τοὺς υἱοὺς τοῦ Αἰγύπτου, ἀπεφάσισε νὰ ἐκπατρισθῇ. Σύμφωνα μὲ ὑποδείξεις τῆς Ἀθηνᾶς, ἐναυπήγησεν, ὡς ἐλέγετο, τὴν πρώτην πεντηκόντορον (πλοῖον μὲ πενῆντα κώπας) καὶ ἐπεβιβάσθη αὐτοῦ μαζὶ μὲ τὴν οἰκογένειάν του. Ἔπειτα ἀπὸ μίαν στάθμευσιν εἰς τὴν Ρόδον, ὅπου ἀνήγειρεν ἄγαλμα εἰς τὴν Λινδίαν Ἀθηνᾶν, ὁ Δαναὸς ἔφθασεν εἰς τὸ Ἄργος, τοῦ ὁποίου ὁ βασιλεὺς Γελάνωρ τοῦ παρεχώρησε τὸν θρόνον του.

Κατὰ τὸν Παυσανίαν, τὰ πράγματα δὲν συνέβησαν τόσον ἁπλᾶ. Ὁ Δαναὸς καὶ ὁ Γελάνωρ ἐφιλονείκησαν διὰ τὴν ἐξουσίαν, χωρὶς νὰ εὑρίσκουν τρόπον συνεννοήσεως. Ἀνέβαλαν λοιπὸν τὴν λῆψιν ἀποφάσεως διὰ τὴν ἐπομένην. Ἀλλὰ τὴν αὐγὴν τῆς ἐπομένης ἔγινεν ἓν θαῦμα. Ἕνας λύκος ἐπετέθη κατὰ ποιμνίου βόσκοντος πρὸ τῶν τειχῶν τοῦ Ἄργους καὶ ἐφόνευσε τὸν ταῦρον τοῦ ποιμνίου. Οἱ κάτοικοι τοῦ Ἄργους ἐθεώρησαν ὅτι τὸ θαῦμα συνηγοροῦσεν ὑπὲρ τοῦ Δαναοῦ, τὸν ὁποῖον συνέκριναν μὲ τὸν νικητὴν λύκον. Πεπεισμένος, μάλιστα, ὅτι ὁ λύκος εἶχεν ἀποσταλῆ ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα, ὁ Δαναὸς ἀφιέρωσεν εἰς τὸν θεὸν ἓν ἱερόν.

Ἐδῶ παρεμβάλλεται ὁ μῦθος τῆς Ἀμυμώνης, τὸν ὁποῖον ἀνεφέραμεν εἰς τὸ περὶ Ποσειδῶνος κεφάλαιον. Ὁ θεὸς τῆς θαλάσσης, ὠργισμένος κατὰ τοῦ Ἰνάχου, διότι συνέβαλε νὰ δοθῇ ἡ Ἀργολὶς εἰς τὴν Ἥραν, εἶχε προκαλέσει ξηρασίαν εἰς τὴν χώραν. Ἡ Ἀμυμώνη, μία κόρη τοῦ Δαναοῦ, καθ' ὃν χρόνον ἐρευνοῦσε διὰ τὴν ἀνεύρεσιν πηγῆς, ἔρριψε κατὰ ἐλάφου βέλος, τὸ ὁποῖον, ἐκ λάθους, ἐκτύπησε κοιμώμενον σάτυρον. Ὁ τραυματίας, ἀφυπνισθείς, ἠθέλησε νὰ βιάσῃ τὴν κόρην. Ἀπὸ τὸν σάτυρον ἔσωσε τὴν Ἀμυμώνην ὁ Ποσειδῶν, ὁ ὁποῖος ἐπωφελούμενος τῆς εὐκαιρίας τὴν ἔκαμε ἐρωμένην του. Εὐθὺς μετὰ τὴν ἕνωσίν των, ὁ θεὸς τῆς θαλάσσης, μὲ ἓν κτύπημα τῆς τριαίνης του, ἔκαμε νὰ ἀναβλύσουν αἱ πηγαὶ τῆς Λέρνης.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ υἱοὶ τοῦ Αἰγύπτου ἐπῆγαν εἰς τὴν Ἀργολίδα καὶ ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν Δαναὸν νὰ τοὺς δώσῃ συζύγους τὰς θυγατέρας του. Ὁ Δαναὸς ἀρχικῶς ἐδίστασεν, ἐν τέλει ὅμως ἐδέχθη.

Κεφαλή τοῦ Περσέως.
('Αρχαῖον γλυπτόν. Κοινοτικόν Μουσεῖον. Ρώμη)

Ἐπηκολούθησεν ἡ τέλεσις τοῦ γάμου τῶν πενῆντα ζευγῶν, κατὰ τὴν γαμήλιον ὅμως νύκτα συνετελέσθη φρικαλέον ἔγκλημα. Κατὰ διαταγὴν τοῦ πατρός των, ὁ ὁποῖος καὶ τὰς ἐφωδίασε μὲ ἐγχειρίδια, αἱ κόραι τοῦ Δαναοῦ ἔσφαξαν τοὺς συζύγους των. Μία μόνη, ἡ Ὑπερμνήστρα, ἐφείσθη τοῦ ἰδικοῦ της, διότι αὐτὸς δὲν ἐπέμεινε νὰ ἀσκήσῃ ἀμέσως τὰ συζυγικά του δικαιώματα. Ὁ πατέρας της τὴν ἐφυλάκισεν. Αἱ ἄλλαι κόραι τοῦ Δαναοῦ ἔρριψαν τὰς κεφαλὰς τῶν θυμάτων των εἰς τὴν λίμνην Λέρνην καὶ ἔθαψαν τὰ σώματά των πρὸ τοῦ Ἄργους. Κατὰ μίαν ἐκδοχήν, ὁ Ζεὺς διέταξε τὴν Ἀθηνᾶν καὶ τὸν Ἑρμῆν νὰ τὰς ἀποκαθάρουν ἀπὸ τὸ ἔγκλημα. Κατ' ἄλλην ὅμως αἱ Δαναΐδες ἔμειναν μὲ τὸ βάρος τῆς ἀποτροπαίας πράξεως. Διὰ νὰ τοὺς εὕρῃ συζύγους, ὁ Δαναὸς ἐθέσπισεν ἀγῶνας, μὲ ἔπαθλον, διὰ τοὺς νικητάς, ἀνὰ μίαν ἀπὸ τὰς κόρας του. Διὰ τῶν ἑνώσεων αὐτῶν αἱ Δαναΐδες ἔγιναν μητέρες νέας φυλῆς, τῶν Δαναῶν, οἱ ὁποῖοι ὑποκατέστησαν τοὺς Πελασγούς. Κατὰ τὴν παράδοσιν, αἱ Δαναΐδες ἐτιμωρήθησαν μετὰ θάνατον διὰ τὸν φόνον τῶν υἱῶν τοῦ Αἰγύπτου· κατεδικάσθησαν, εἰς τὸν Ἅδην, νὰ χύνουν ἀδιακόπως νερὸ εἰς ἕνα πίθον χωρὶς πυθμένα· ἐκ τούτου ἡ ἔκφρασις «πίθος τῶν Δαναΐδων».

Αἱ Προιτίδες

Ὀλιγώτερον γνωστὸς ἀπὸ τὸν μῦθον τῶν Δαναΐδων, ὁ μῦθος τῶν Προιτίδων, τῶν θυγατέρων τοῦ Προίτου, εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς περιεργοτέρους τῆς Πελοποννήσου. Ἡ Ὑπερμνήστρα, ἡ μόνη ἀπὸ τὰς θυγατέρας τοῦ Δαναοῦ ποὺ δὲν ἔσφαξε τὸν σύζυγόν της Λυγκέα, ἔγινε μητέρα τοῦ Ἄβαντος, δωδεκάτου βασιλέως τοῦ Ἄργους, κατὰ τὸν μῦθον. Ἀπὸ τὸν γάμον του μὲ τὴν Ἀγλαΐαν, ὁ Ἄβας ἀπέκτησε πολλὰ παιδιά, μεταξὺ δὲ αὐτῶν καὶ τοὺς διδύμους Ἀκρίσιον καὶ Προῖτον. Ἡ ἐχθρότης τῶν δύο αὐτῶν ἀδελφῶν ἐξεδηλώθη πρὸ τῆς γεννήσεώς των ἀκόμη, διὰ φιλονεικιῶν μέσα εἰς τὴν μητρικὴν κοιλίαν.

Ὅταν ἔφθασαν εἰς ἡλικίαν νὰ φέρουν ὅπλα, ἐπολέμησαν ὁ ἕνας ἐναντίον τοῦ ἄλλου διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ πατέρα των. Αἱματηρὰ σύγκρουσις ἔλαβε χώραν εἰς τὴν μεταξὺ Ἄργους καὶ Τίρυνθος πεδιάδα. Κατ' αὐτήν, διὰ πρώτην φορὰν ἐγένετο χρῆσις τῆς ἀσπίδος ὡς ἀμυντικοῦ ὅπλου. Λόγῳ ἰσοπαλίας, οἱ δίδυμοι κατέληξαν εἰς τὴν ἑξῆς συμφωνίαν: ὁ Ἀκρίσιος ἔλαβεν εἰς τὸ μερίδιόν του τὸ Ἄργος, ὁ δὲ Προῖτος τὴν Τίρυνθα καὶ τὴν παραλιακὴν περιοχήν. Διὰ λογαριασμόν του οἱ Κύκλωπες ἐτείχισαν τὴν ἀκρόπολιν τῆς Τίρυνθος· πράγματι, οἱ πελώριοι ὀγκόλιθοι μόνον ὑπὸ γιγάντων θὰ ἠμποροῦσαν νὰ μεταφερθοῦν.

Διάφορος είναι ἡ ἐκδοχὴ τοῦ Ἀπολλοδώρου τοῦ Ἀθηναίου. Κατ' αὐτόν, ἀπὸ τοὺς δύο ἀδελφοὺς ἀνεδείχθη νικητὴς ὁ Ἀκρίσιος, ὁ ὁποῖος καὶ ἐξώρισε τὸν Προῖτον ἀπὸ τὴν Ἀργολίδα. Εἰς τὴν Λυκίαν, ὅπου κατέφυγεν, ὁ ἐξόριστος ἔτυχε καλῆς ὑποδοχῆς ἐκ μέρους τοῦ βασιλέως τῆς χώρας Ἰοβάτου, τοῦ ὁποίου τὴν κόρην Ἄντειαν ἢ Σθενόβοιαν ἔλαβεν ὡς σύζυγον. Ἐν συνεχείᾳ δέ, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ κεφαλῆς στρατοῦ καὶ ὑπεχρέωσε τὸν ἀδελφόν του νὰ μοιράσῃ μαζί του τὴν πατρικὴν κληρονομίαν. Εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον ἀνεφέραμεν τὴν περιπέτειαν τῆς Σθενοβοίας καὶ τοῦ Βελλεροφόντου.

Ὁ Προῖτος ἀπέκτησε τρεῖς θυγατέρας, τὰς Λυσίππην, Ἰφιά-

Αἱ Γοργόνες.
(Ἐπὶ ἐζωγραφημένου ἀγγείου)

νασσαν καὶ Ἰφινόην. Καὶ αἱ τρεῖς κατελήφθησαν, μόλις εἰσῆλθαν εἰς τὴν ἐφηβείαν, ἀπὸ παράδοξον ἀσθένειαν· σύγχρονοι συγγραφεῖς διετύπωσαν τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἐπιληψίας. Δραπετεύσασαι ἀπὸ τὴν πατρικὴν οἰκίαν, διέσχισαν, περιπλανώμεναι ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, τὴν Ἀργολίδα, τὴν Ἀρκαδίαν καὶ ὁλόκληρον τὴν Πελοπόννησον, μὲ ἔκδηλον προτίμησιν πρὸς τὰς ἐρήμους περιοχάς. Ὁ μάντις Μελάμπους προσεφέρθη νὰ θεραπεύσῃ τὰς νέας, ἐζήτησε δὲ ὡς ἀμοιβὴν τὸ τρίτον τοῦ βασιλείου τοῦ Προίτου. Ὁ βασιλεὺς ὅμως θεωρῶν τὸ τίμημα ὑπερβολικόν, ἀπέρριψε τὴν προσφοράν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἀσθένεια τῶν Προιτιδῶν ὄχι μόνον ἐπεδεινώθη ἀλλὰ καὶ μετεδόθη εἰς τὰς ἄλλας γυναῖκας τῆς χώρας, αἱ ὁποῖαι ἐγκατέλειπαν τὰ σπίτια των ἀφοῦ ἔσφαζαν τὰ παιδιά των, ὁ Προῖτος ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ Μελάμποδος. Κατὰ τὴν δευτέραν αὐτὴν συνάντησιν, ὁ μάντις ἐπηύξησε τὰς

ἀπαιτήσεις του, ζητήσας ἄλλο ἓν τρίτον τοῦ βασιλείου ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ του Βίαντος. Τὴν φορὰν αὐτὴν ὁ Προῖτος ὑπεχώρησεν. Ἐπὶ κεφαλῆς ὁμάδος νέων, ὁ Μελάμπους ἐξέδραμε πρὸς συνάντησιν τῶν Προιτιδῶν, τὰς ἀνεῦρε δὲ πλησίον τῆς Σικυῶνος. Ἡ μεγαλυτέρα, ἡ Ἰφινόη, ἀπέθανεν. Αἱ δύο ἄλλαι ἐθεραπεύθησαν καὶ ἔγιναν σύζυγοι, ἡ μία τοῦ Μελάμποδος καὶ ἡ ἄλλη τοῦ Βίαντος.

Εἰς τί ὠφείλετο ἡ ἀσθένεια τῶν Προιτιδῶν; Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὑπάρχουν τρεῖς διάφοροι ἐκδοχαί, ἑκάστη τῶν ὁποίων ἀναφέρει ὡς αἰτίαν τὴν ἐπέμβασιν ἑνὸς θεοῦ. Κατὰ τὴν πρώτην, τὴν παράκρουσιν τῶν Προιτιδῶν, ἀνάλογον πρὸς τὴν παράκρουσιν τῶν Μινυαδῶν τοῦ Ὀρχομενοῦ, τὴν ἐπροκάλεσεν ὁ Διόνυσος, λόγῳ τῆς προβληθείσης ἀντιστάσεως εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς λατρείας του. Κατὰ τὴν δευτέραν, ἡ Ἀφροδίτη, ὠργισμένη διὰ τὴν περιφρόνησιν τῶν Προιτιδῶν πρὸς τοὺς ἄνδρας, τὰς ἔπληξε μὲ ἀσθένειαν, ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας τὸ δέρμα των ἐκαλύφθη ἀπὸ λευκὰς κηλίδας καὶ ἔπεσαν αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς των. Κατόπιν τούτου, αἱ νεάνιδες, ἀπορρίψασαι τὰ ἐνδύματά των περιεπλανῶντο εἰς τὴν ὕπαιθρον· ὁ Μελάμπους τὰς ἐθεράπευσε μὲ ἕνα λουτρὸν εἰς τὸν Ἄνιγρον ποταμόν, τὰ νερὰ τοῦ ὁποίου, ἀπὸ τότε, ἔχουν δυσάρεστον ὀσμήν.

Ἡ Ὑγίεια
(Συλλογὴ Giustiniani, Ρώμη)

Κατὰ τὴν τελευταίαν ἐκδοχήν, ἡ ἀσθένεια τῶν Προιτιδῶν ὠφείλετο εἰς ὀργὴν τῆς Ἥρας, προκληθεῖσαν ἢ ἀπὸ τοὺς σαρκασμοὺς τῶν νεανίδων διὰ τὴν πτωχείαν τοῦ ἱεροῦ τῆς θεᾶς ἐν συγ-

κρίσει πρὸς τὴν πολυτέλειαν τοῦ πατρικοῦ ἀνακτόρου, ἢ ἀπὸ τοὺς ἰσχυρισμούς των ὅτι ἦσαν ὡραιότεραι ἀπὸ τὴν σύζυγον τοῦ Διός· ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον, προσετίθετο ὅτι αἱ Προιτίδες, ἐπιφορτισμέναι μὲ τὴν συντήρησιν τοῦ ἱεροῦ, εἶχαν κλέψει, διὰ νὰ στολισθοῦν, τὸν χρυσὸν τοῦ ἀγάλματος τῆς Ἥρας· κατόπιν τούτου, αἱ κόραι τοῦ Προίτου προσεβλήθησαν ἀπὸ παράκρουσιν καί, φανταζόμεναι ὅτι ἦσαν ἀγελάδες, ἔτρεχαν εἰς τὰ λιβάδια μυκώμεναι· ὁ Μελάμπους κατ' ἀρχὰς ἐξημένισε τὴν θεάν, ἐν συνεχείᾳ

Ὁ Περσεὺς καὶ ἡ Μέδουσα.
(Ἀγγεῖον ἐκ τῆς συλλογῆς Durand)

δὲ ἐθεράπευσε τὰς Προιτίδας ἀναμείξας φάρμακον εἰς τὸ νερὸ μιᾶς πηγῆς, εἰς τὴν ὁποίαν τὰς ὡδήγησε διὰ νὰ πιοῦν.

Ἀκρίσιος καὶ Δανάη. Γέννησις τοῦ Περσέως

Ὁ Ἀκρίσιος, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Προίτου, εἶχε λάβει ὡς σύζυγον τὴν Εὐρυδίκην, κόρην τοῦ Λακεδαίμονος. Ἀπὸ τὸν γάμον αὐτὸν ἐγεννήθη μία κόρη, ἡ Δανάη. Ἐπιθυμῶν ζωηρῶς νὰ ἀποκτήσῃ υἱόν, εἰς τὸν ὁποῖον νὰ ἀφήσῃ τὸν θρόνον του, ὁ Ἀκρίσιος ἀπηυθύνθη εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν. Ἡ ἀπάντησις ποὺ ἔλαβεν ἦτο ἀπελπιστική. Ὄχι μόνον δὲν θὰ ἀποκτοῦσεν ἄλλο παιδί, ἀλλὰ θὰ ἔχανε τὴν ζωήν του ἀπὸ τὸ παιδί, ποὺ θὰ ἔφερεν εἰς τὸν κόσμον ἡ κόρη του Δανάη. Διὰ νὰ προλάβῃ τὸ κακόν, ὁ Ἀκρίσιος ἔκλεισε τὴν Δανάην, μαζὶ μὲ τὴν παραμάνα της, εἰς ὑπόγειον χάλκι-

νον δωμάτιον. Γνωρίζομεν ἤδη, πῶς ὁ Ζεύς, ὑπὸ μορφὴν χρυσῆς βροχῆς, ἐπέτυχε νὰ φθάσῃ μέχρι τῆς νέας.

Ἐπὶ μερικὰ ἔτη ἡ Δανάη κατώρθωνε νὰ κρύπτῃ ἀπὸ τὸν πατέρα της τὴν ὕπαρξιν τοῦ παιδιοῦ, ποὺ εἶχε γεννηθῆ ἀπὸ τὰς σχέσεις της μὲ τὸν Δία. Μίαν ἡμέραν ὅμως, (τὸ παιδὶ θὰ ἦτο τότε τριῶν ἢ τεσσάρων ἐτῶν), ὁ υἱὸς τῆς Δανάης ἔκαμε τόσον θόρυβον μὲ τὰ παιγνίδια του, ποὺ ὁ Ἀκρίσιος τὸν ἤκουσεν. Ἀμέσως διέταξε καὶ ἔφεραν ἐνώπιόν του τὴν κόρην του καὶ τὴν παραμάνα της· καὶ αὐτὴν μὲν τὴν ἐθανάτωσεν ἐπὶ τόπου, τὴν δὲ Δανάην ὑπεχρέωσε νὰ ὁμολογήσῃ τὸ ὄνομα τοῦ ἐραστοῦ της. Ἐνώπιον τοῦ βωμοῦ τοῦ Ἑρκείου Διός, ἡ νέα ἐδήλωσεν ὅτι πατέρας τοῦ παιδιοῦ της ἦτο ὁ ὕπατος τῶν θεῶν. Ὁ Ἀκρίσιος ὅμως δὲν ἔδωσε πίστιν εἰς τοὺς λόγους της. Διέταξε καὶ ἔκλεισαν τὴν Δανάην καὶ τὸν υἱόν της εἰς κιβώτιον καὶ τοὺς ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν. Τὰ κύματα τοὺς ἔφεραν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Σερίφου, ὅπου περισυνελέγησαν ἀπὸ τὸν Δίκτυν, ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως τοῦ τόπου. Ὁ Δίκτυς ἄνοιξε τὸ κιβώτιον καὶ ἐπῆρε εἰς τὸ σπίτι του τὴν Δανάην καὶ τὸν υἱόν της Περσέα.

Ὁ περὶ Περσέως μῦθος. Ἡ κεφαλὴ τῆς Γοργόνος

Ὅταν ὁ Περσεὺς ἔγινεν ἔφηβος, ἐπέσυρε, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, τὴν ἐχθρότητα τοῦ Πολυδέκτου, βασιλέως τῆς νήσου. Ἐρωτευμένος σφοδρότατα μὲ τὴν Δανάην, ὁ Πολυδέκτης ἤθελε νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς ἐνοχλητικῆς παρουσίας τοῦ νέου. Διέδωσε, λοιπόν, ὅτι ἤθελε νὰ νυμφευθῇ τὴν κόρην τοῦ Οἰνομάου Ἱπποδάμειαν καί, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ, ὠργάνωσε συμπόσιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκάλεσε τοὺς προύχοντας τοῦ τόπου καθὼς καὶ τὸν Περσέα. Κατ' αὐτό, ἐρωτηθεὶς ὁ βασιλεὺς τί δῶρον ἐπροτιμοῦσεν, ἀπήντησεν: «Ἕνα ἄλογον». Ὅλοι ἐδέχθησαν νὰ ἱκανοποιήσουν τὴν ἐπιθυμίαν του, ὁ Περσεὺς ὅμως, ὡς ἐλέγετο, προσέθεσεν ὅτι, ἂν ὁ βασιλεὺς ἤθελε, θὰ τοῦ προσέφερε καὶ τὴν κεφαλὴν τῆς Γοργόνος (ἢ Γοργοῦς). Τὴν ἐπομένην, οἱ συμποσιασταὶ προσέφεραν εἰς τὸν βασιλέα ἕνα ἵππον ἕκαστος. Ὅταν ὅμως ἦλθεν ἡ σειρὰ τοῦ Περσέως, ὁ Πολυδέκτης δὲν ἐδέχθη τὸ δῶρον του. Ἤθελε τὴν κεφαλὴν τῆς Γοργόνος, ποὺ εἶχεν ὑποσχεθῆ ὁ νέος. Ἐν τῷ μεταξύ, καὶ μέχρις ἐκπληρώσεως τῆς ὑποσχέσεως, θὰ ἐκρατοῦσε τὴν μητέρα του ὡς ὅμηρον.

Ὡμιλήσαμεν ἤδη περὶ τῆς Γοργόνος ἢ Μεδούσης εἰς τὸ περὶ Ἀθηνᾶς κεφάλαιον (τόμος 1ος, σελὶς 115), εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἀποδίδεται, ἀπὸ μερικοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, ἡ θανάτωσις τοῦ τέρατος. Ἡ Μέδουσα ἦτο μία ἀπὸ τὰς τρεῖς θυγατέρας τοῦ Φόρ-

κυνος καὶ τῆς Κητοῦς. Ὁ Ἡσίοδος λέγει ὅτι «οἱ Γοργόνες κατοικοῦσαν πέραν ἀπὸ τὸν Ὠκεανό, στὴν ἄκρη τῆς γῆς, κοντὰ στὴ Νύχτα... Τὶς ἔλεγαν Σθενώ, Εὐρυάλην καὶ Μέδουσαν... Ἀντίθετα ἀπὸ τὶς ἀδελφές της, ποὺ ἦσαν ἀθάνατες, ἡ Μέδουσα ἦταν θνητή· μόνον αὐτὴ ὅμως, σ' ἕνα μαλακὸ λιβάδι, ἀνάμεσα στὰ λουλούδια τῆς ἄνοιξης, πῆρε τὰ φιλιὰ τοῦ θεοῦ μὲ τὴ γαλανὴ κόμη, τοῦ Ποσειδῶνος».

Ἡ Μέδουσα, ὅπως ἐπιστεύετο, ἦτο τέρας φρικτόν, μὲ πρόσωπον συνεσπασμένον ἀπὸ μανίαν, μὲ κόμην χαλκίνην, εἰς τὴν ὁποίαν ἐνεπλέκοντο φίδια, μὲ μύτην σιμήν, μὲ χαυλιόδοντας χοίρου λευκοτάτους καὶ μὲ στρογγυλὰ μάτια, ποὺ ἐξηκόντιζαν ἀστραπάς. Αἱ κραυγαί της ἦσαν τρομακτικαί. Ἦτο πτερωτή, εἶχε χέρια

Ὁ Περσεὺς ἐνώπιον μιᾶς θεᾶς ἐχούσης κεφαλὴν ζῴου.
(Ἀμφορεὺς ἀρχαϊκός)

χάλκινα, δέρμα καὶ ἐνδύματα μαῦρα. Ὅποιον ἐκοιτοῦσεν, ἀπελιθώνετο ἀμέσως.

Αὐτὸ ἦτο τὸ τέρας, τοῦ ὁποίου, μὲ τόσην ἐπιπολαιότητα, ὁ Περσεὺς εἶχεν ἀναλάβει νὰ φέρῃ τὴν κεφαλήν. Ἕνας ἀρχαῖος συγγραφεὺς παρουσιάζει τὸν νέον, καθήμενον εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς Σερίφου καὶ βυθισμένον εἰς ἀμηχανίαν. Τότε ἀκριβῶς ἐνεφανίσθη ἐνώπιόν του ὁ Ἑρμῆς καὶ τὸν ἠρώτησε τί τοῦ συνέβαινεν. Ὁ νεαρὸς ἥρως «ἄνοιξε τὴν καρδιά του στὸ θεό», ἐκεῖνος δὲ τοῦ ὑπεσχέθη τὴν συμπαράστασίν του, καθὼς καὶ τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ τοῦ ὑπέδειξε τὰ μέσα, μὲ τὰ ὁποῖα θὰ ἐπραγματοποιοῦσε τὸν σκοπόν του. Ὁ Περσεὺς θὰ ἔπρεπε, πρῶτα, νὰ εὕρῃ τὰς Γραίας, θυγατέρας καὶ αὐτάς, ὅπως αἱ Γοργόνες, τοῦ Φόρκυνος καὶ τῆς Κητοῦς. Ὁ Ἡσίοδος λέγει ὅτι συνήθως τὰς ὠνόμαζαν «ὡραίας

Γραίας», λόγῳ τῆς λευκῆς κόμης, ἡ ὁποία ἀπὸ τῆς γεννήσεώς των ἐστεφάνωνε τὰ μέτωπά των.

Ὁ ποιητὴς τῆς Θεογονίας ἀναφέρει μόνον δύο, τὴν Παμφρειδὼ μὲ τὸν πλούσιον πέπλον καὶ τὴν Ἐνυὼ μὲ τὸν χρυσοῦν πέπλον. Ἄλλοι συγγραφεῖς ἀναφέρουν καὶ τρίτην, τὴν Δειρώ. Καὶ αἱ τρεῖς μαζὶ εἶχαν ἕνα μόνον μάτι καὶ ἕνα μόνον δόντι, τὰ ἐχρησιμοποιοῦσαν δὲ κάθε μία μὲ τὴν σειράν της. Τὴν στιγμὴν ποὺ ἡ μία τὰ ἔδιδεν εἰς τὴν ἄλλην, ὁ Περσεὺς τὰ ἐπῆρεν, ἔθεσε δὲ ὡς ὅρον τῆς ἀποδόσεώς των νὰ τοῦ δείξουν αἱ Γραῖαι τὸν δρόμον, ποὺ ὡδηγοῦσεν εἰς τὰς Νύμφας, αἱ ὁποῖαι κατεῖχαν τὰ ἀπαραίτητα διὰ τὸν νικηφόρον κατὰ τῆς Μεδούσης ἀγῶνα, ἀντικείμενα, δηλαδή: τὴν κυνῆν (εἶδος περικεφαλαίας) τοῦ Ἅδου, ἡ ὁποία ἔκαμνεν ἀόρατον ἐκεῖνον ποὺ τὴν ἐφοροῦσε, τὰ πτερωτὰ σανδάλια καὶ ἕνα σακκίδιον. Αἱ Γραῖαι ἐδέχθησαν.

Κάτοχος τῶν ἀντικειμένων αὐτῶν, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ Ἑρμῆς προσέθεσε καὶ χαλυβδίνην ἅρπην (δρεπανοειδὲς ξίφος), ὁ Περσεὺς ἔφθασεν εἰς τὴν μακρυνὴν περιοχήν, ὅπου ἐζοῦσαν αἱ Γοργόνες. Ἐπωφελούμενος τοῦ ὕπνου των, ἐπλησίασε τὴν Μέδουσαν. Ἡ Ἀθηνᾶ ὡδηγοῦσε τὸ χέρι του. Διὰ νὰ μὴ ἀπολιθωθῇ ἀπὸ τὸ βλέμμα τοῦ τέρατος, ὁ ἥρως δὲν ἐκοίταζεν ἀπ' εὐθείας τὸν στόχον του, ἀλλὰ μέσα εἰς χαλκίνην ἀσπίδα, τῆς ὁποίας ἡ λεία ἐπιφάνεια ἦτο τέλειος καθρέφτης. Μὲ ἓν πλῆγμα τῆς ἅρπης ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν τῆς Μεδούσης, τὴν ἔρριψεν εἰς τὸ σακκίδιον καὶ ἐτράπη εἰς φυγήν. Αἱ δύο ἀδελφαὶ τῆς φονευθείσης ματαίως προσεπάθησαν νὰ τὸν φθάσουν, διότι ἡ περικεφαλαία τοῦ Ἅδου τὸν ἔκαμνεν ἀόρατον.

Τὴν στιγμὴν τοῦ ἀποκεφαλισμοῦ ἔγινε νέον θαῦμα: ἀπὸ τὸν κορμὸν τῆς Μεδούσης ἀνεπήδησαν «ὁ μεγάλος Χρυσάωρ καὶ ὁ ἵππος Πήγασος», προϊόντα τῆς ἑνώσεώς της μὲ τὸν Ποσειδῶνα. Διὰ τὸν ρόλον τοῦ Πηγάσου, τοῦ πτερωτοῦ ἵππου τῆς Μυθολογίας, ὡμιλήσαμεν εἰς τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Βελλεροφόντην. Ὅσον διὰ τὸν Χρυσάορα, ὁ ὁποῖος ὤφειλε τὸ ὄνομά του εἰς τὸ χρυσοῦν ξίφος ποὺ ἐκρατοῦσε, γνωρίζομεν μόνον, ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Ἡσιόδου, ὅτι «ἐπέταξε μακριὰ ἀπὸ τὴ γῆ καὶ ἐπῆγε νὰ βρῇ τοὺς ἀθανάτους· ἀπὸ τότε κατοικεῖ στὸ ἀνάκτορο τοῦ Διὸς καὶ τοῦ δίνει τὸν κεραυνό». Ἡ Θεογονία προσθέτει: «Ἀπὸ τὴν Καλλιρρόη, τὴν κόρη τοῦ Ὠκεανοῦ, ὁ Χρυσάωρ ἐγέννησε τὸν Γηρυονέα μὲ τὶς τρεῖς κεφαλές».

Περσεὺς καὶ Ἀνδρομέδα

Κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ Περσεὺς ἐπέρασεν ἀπὸ τὴν Αἰθιοπίαν. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἡ χώρα ὑφίστατο μεγά-

Προσωπὶς Μεδούσης.
(Εὑρεθεῖσα ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν)

λας καταστροφὰς ἀπὸ ἓν τέρας, ποὺ εἶχε στείλει ὁ Ποσειδῶν, ἐκδικούμενος διὰ τὰς καυχησιολογίας τῆς Κασσιοπείας, συζύγου τοῦ βασιλέως Κηφέως, εἰς βάρος τῶν Νηρηίδων. Ἡ βασίλισσα εἶχε καυχηθῆ ὅτι ἦτο ὡραιοτέρα ἀπὸ ἐκείνας. Μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ τέρατος, ὁ Κηφεὺς ἐζήτησε συμβουλὴν ἀπὸ τὸ μαντεῖον τοῦ Ἄμμωνος Διός. Ἡ ἀπάντησις ἦτο φοβερά: τὸ τέρας δὲν θὰ ἀπήλλασσε τὴν χώραν τῆς παρουσίας του παρὰ ἂν τοῦ παρεδίδετο ὡς λεία, διὰ νὰ τὴν καταβροχθίση, ἡ Ἀνδρομέδα, κόρη τοῦ βασιλέως. Κατόπιν τούτου ὁ Κηφεὺς ὑπεχρεώθη νὰ δέση τὴν δυστυχισμένην νέαν εἰς ἕνα βράχον. Τότε ἐπέρασεν ἀπὸ ἐκεῖ ὁ Περσεύς. Ὁ ἥρως ὑπεσχέθη εἰς τὸν Κηφέα νὰ ἐξοντώση τὸ τέρας καὶ νὰ ἀπελευθερώση τὴν Ἀνδρομέδαν, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ τοῦ δοθῆ ἡ νέα ὡς σύζυγος. Ὁ Κηφεὺς ἐδέχθη, ἀμέσως δὲ ὁ Περσεὺς ἐξεπλήρωσε τὴν ὑπόσχεσίν του.

Σύμφωνα μὲ ἕνα μῦθον, ποὺ τὸν ἀναφέρει ὁ Ὑγῖνος, ὁ θεῖος τῆς Ἀνδρομέδας, ὁ Φινεύς, μνηστευμένος ἤδη μὲ τὴν νέαν, ἐπεχείρησε νὰ ἀντιταχθῆ εἰς τὸν γάμον της μὲ τὸν Περσέα. Ὁ ἥρως τὸν ἀπελίθωσεν ἐπιδείξας τὴν κεφαλὴν τῆς Μεδούσης. Μετὰ τὸν γάμον, ἡ Ἀνδρομέδα ἠκολούθησε τὸν σύζυγόν της εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐγέννησε δὲ ἑπτὰ παιδιά. Τὸ μεγαλύτερον, ὁ Πέρσης, ποὺ ἐγεννήθη εἰς τὴν Αἰθιοπίαν, ἔμεινεν ἐκεῖ, ἀπέβη δέ, ὅπως ἐπιστεύετο, γενάρχης τῶν Περσῶν. Τὰ ἄλλα ἕξ, ποὺ ἐγεννήθησαν εἰς τὰς Μυκήνας, ὠνομάζοντο Ἀλκαῖος, Σθένελος, Ἕλειος, Μήστωρ, Ἠλεκτρυών, Γοργοφόνος.

Ἡ ἐπιστροφὴ τοῦ Περσέως

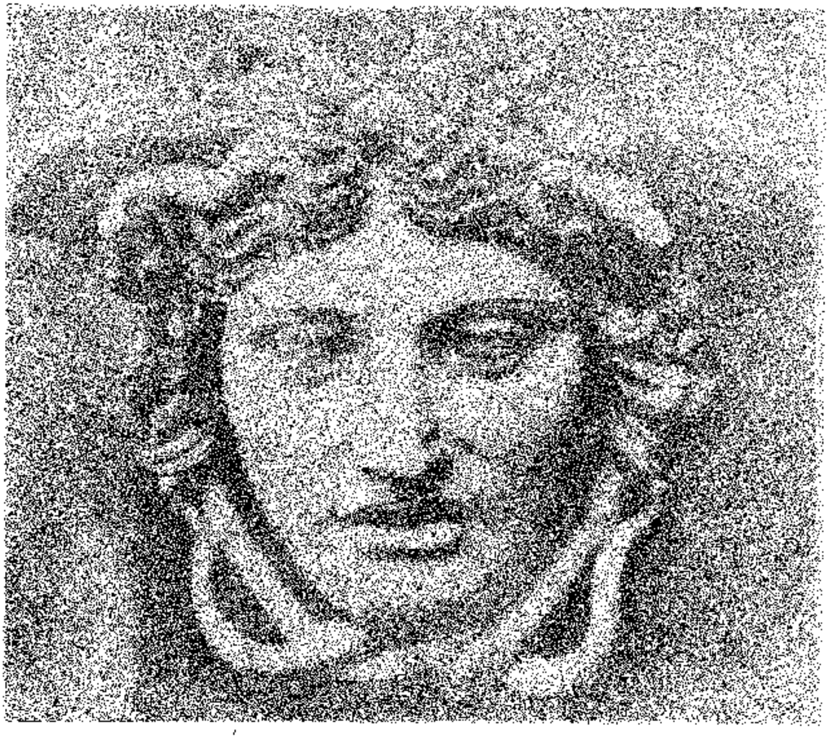
Κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ ἥρωος, ὁ Πολυδέκτης, μὲ τὴν ἐπιμονήν του καὶ τὰς ἀπειλάς του, ἐστενοχώρησε τὴν Δανάην, ἡ ὁποία, διὰ ν' ἀπαλλαγῆ, κατέφυγεν ὡς ἱκέτις, μαζὶ μὲ τὸν Δίκτυν, εἰς τοὺς βωμούς. Μόλις ἐπέστρεψεν ὁ Περσεὺς συνεκάλεσε τὸν Πολυδέκτην καὶ τοὺς ὀπαδούς του εἰς τὸ βασιλικὸν ἀνάκτορον, τοὺς ἐπέδειξε τὴν κεφαλὴν τῆς Γοργόνος καὶ τοὺς ἀπελίθωσε.

Ὁ θρόνος τῆς Σερίφου, κατόπιν τούτου, περιῆλθεν εἰς τὸν Δίκτυν, εἰς ἀνταμοιβὴν τῶν ὅσων ὑπὲρ τῆς Δανάης καὶ τοῦ υἱοῦ της ἔπραξεν. Ἐν συνεχείᾳ ὁ Περσεὺς παρέδωσεν εἰς τὸν Ἑρμῆν τὴν κυνῆν τοῦ Ἅδου, τὰ πτερωτὰ σανδάλια καὶ τὸ σακκίδιον, καὶ εἰς τὴν Ἀθηνᾶν τὴν κεφαλὴν τῆς Γοργόνος, τὴν ὁποίαν ἡ θεὰ ἔφερεν ἀπὸ τότε εἰς τὸ μέσον τῆς ἀσπίδος της.

Συνοδευόμενος ἀπὸ τὴν Δανάην καὶ τὴν Ἀνδρομέδαν, ὁ ἥρως ἐπῆγεν εἰς τὸ Ἄργος. Ὁ Ἀκρίσιος δὲν ἦτο ἐκεῖ· εἶχεν ἐγκαταλείψει τὴν χώραν καὶ ἐγκατασταθῆ εἰς τὴν Λάρισαν τῆς Θεσ-

σαλίας. Ὁ Περσεύς, κινούμενος ἀπὸ τὰς καλυτέρας προθέσεις ἀπέναντι τοῦ πάππου του, ἐπῆγε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Λάρισαν καὶ κατώρθωσε νὰ πείσῃ τὸν Ἀκρίσιον νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν χώραν του.

Εἰς τὸ ἀναμεταξύ, προεκηρύχθησαν ἐπιτάφιοι ἀγῶνες πρὸς τιμὴν τοῦ Τευθραμίδου, πατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Λαρίσης. Ὁ Περσεὺς ἔλαβε μέρος εἰς αὐτούς. Κατὰ τὸ ἀγώνισμα ὅμως τῆς δισκοβολίας, ὁ δίσκος τοῦ Περσέως ἐκτύπησε τὸν Ἀκρίσιον εἰς τὸ μέτωπον, μὲ ἀποτέλεσμα τὸν θάνατον τοῦ γηραιοῦ βασιλέως.

Προσωπὶς Μεδούσης.
(4ου π. Χ. αἰῶνος. Γλυπτοθήκη Μονάχου)

Ἔτσι ἐξεπληρώθη ὁ χρησμός, τὸν ὁποῖον μὲ πάντα τρόπον εἶχε προσπαθήσει νὰ διαψεύσῃ ὁ πατέρας τῆς Δανάης.

Βαθύτατα λυπημένος διὰ τὸν ἀκούσιον φόνον, ὁ Περσεὺς δὲν ἠθέλησε νὰ διαδεχθῇ τὸν Ἀκρίσιον εἰς τὸν θρόνον, ἀλλά, συμβληθεὶς μὲ τὸν Μεγαπένθην, υἱὸν τοῦ Προίτου, ἀντήλλαξε τὸ βασίλειον τοῦ Ἄργους μὲ τὸ βασίλειον τῆς Τίρυνθος καὶ τῶν Μυκηνῶν. Ἀνεφέραμεν ἤδη ὀνομαστὶ τοὺς ἀπογόνους του. Ἕνας ἀπὸ

αὐτούς, ὁ Ἀλκαῖος, ἐγέννησε τὸν Ἀμφιτρίωνα, τοῦ ὁποίου ἡ σύζυγος Ἀλκμήνη ἔμελλε νὰ γίνῃ μητέρα τοῦ Ἡρακλέους.

Τάνταλος καὶ Πέλοψ

Ἐπώνυμος ἥρως τῆς Πελοποννήσου, δηλαδὴ ἐκεῖνος ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου ὠνομάσθη ἡ χερσόνησος, ἦτο ὁ Πέλοψ, υἱὸς τοῦ Ταντάλου. Εἰς τὸν δεύτερον ἀναφέρεται ἕνας ἀπὸ τοὺς πλέον διαδεδομένους μύθους τῆς ἑλληνικῆς Μυθολογίας· ἐξ ἄλλου, ἡ ἀνάμνησις τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ταντάλου διετηρήθη ζωντανὴ διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ἐμφανίζεται δὲ ἀκόμη καὶ σήμερον εἰς μερικὰς ἐπιγραμματικὰς φράσεις.

Πατέρας τοῦ Ταντάλου ἐθεωρεῖτο ἀπὸ ἄλλους ὁ Ζεύς, ἀπὸ ἄλλους ὁ Τμῶλος. Ὁ Τμῶλος εἶναι ὄρος τῆς Φρυγίας· ἀπὸ αὐτὸ διακλαδίζεται ἄλλο ὄρος, τὸ Σίπυλον, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὁποίου ἐκτείνεται ἡ πλουσία πεδιὰς τοῦ Ἕρμου. Εἰς αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν περιοχὴν ἐβασίλευεν ὁ Τάνταλος· πρὸς τὸ ἄλλο μέρος, τὸ βασίλειόν του ἐξετείνετο μέχρι τοῦ ὄρους Ἴδης. Ὁ Τάνταλος ἐνυμφεύθη κατ' ἄλλους μὲν τὴν Διόνην, κόρην τοῦ Ἄτλαντος, κατ' ἄλλους δὲ τὴν Εὐρυάνασσαν, κόρην τοῦ Πακτωλοῦ. Ἀπὸ τὰ παιδιά του ἀναφέρονται κυρίως δύο, ὁ Πέλοψ καὶ ἡ Νιόβη· τὴν τραγικὴν ἱστορίαν τῆς κόρης, τὴν ἀνεφέραμεν προηγουμένως.

Ὁ Τάνταλος ἦτο κύριος μεγίστου πλούτου. Εὐνοούμενος τῶν θεῶν, ἦτο δεκτὸς εἰς τὰ γεύματα καὶ τὰς συγκεντρώσεις των. Ἡ μεγάλη εὐτυχία του ὅμως τὸν ὡδήγησεν εἰς μερικὰς πράξεις, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν αἰτία τῆς καταστροφῆς του. Πολὺ φλύαρος, δὲν ἐκρατοῦσε τὰ μυστικὰ ποὺ ἐμάθαινε ἀπὸ τοὺς θεούς· ἔκλεψεν ἀπὸ τὰ οὐράνια συμπόσια νέκταρ καὶ ἀμβροσίαν καὶ τὰ προσέφερεν εἰς τοὺς θνητοὺς φίλους του· ἀποσπάσας ἀπὸ τὸν Δία τὴν ὑπόσχεσιν νὰ ἐκπληρωθῇ ὁποιαδήποτε ἐπιθυμία του, ἐζήτησε νὰ διάγῃ βίον ὅμοιον μὲ τῶν θεῶν. Κατηγορεῖτο διὰ τὴν ἀπαγωγὴν τοῦ Γανυμήδους—ἡ ὁποία ἀπεδίδετο, ὡς γνωστόν, καὶ εἰς τὸν Δία. Κατηγορεῖτο, ἐπίσης, ὅτι εἶχεν ἀρνηθῆ τὴν θείαν ὑπόστασιν τοῦ Ἡλίου, χαρακτηρήσας αὐτὸν ὡς ἁπλοῦν διάπυρον μᾶζαν. Εἶχεν, ἐπὶ πλέον, ὑποπέσει εἰς τὸ ἀδίκημα τῆς ἐπιορκίας, τοῦτο δὲ ὑπὸ τὰς ἀκολούθους περιστάσεις: ὁ Πανδάρεως εἶχε κλέψει ἀπὸ ἕνα ναὸν τοῦ Διὸς ἕνα χρυσοῦν κύνα καὶ τὸν εἶχε δώσει πρὸς φύλαξιν εἰς τὸν Τάνταλον· ὅταν ὅμως ὁ Ἑρμῆς τοῦ τὸν ἐζήτησεν, ὁ Τάνταλος ὡρκίσθη ὅτι δὲν τὸν εἶχε.

Τὸ φοβερώτερον ὅμως ἔγκλημα τοῦ Ταντάλου ἦτο ὅτι, προσκαλέσας τοὺς θεοὺς εἰς γεῦμα, τοὺς προσέφερε τὸ σῶμα τοῦ υἱοῦ του Πέλοπος, τεμαχισμένον καὶ μαγειρευμένον. Ἡ φρίκη δὲν

Ἡ Λήδα καὶ ὁ Κύκνος.
(Μουσεῖον Ἁγίου Μάρκου, Βενετία)

ἄφησε τοὺς θεοὺς νὰ ἐγγίσουν κανένα ἔδεσμα. Μόνον ἡ Δήμητρα, ἀφηρημένη τὴν στιγμὴν ἐκείνην, ἔφαγεν ἕνα κομμάτι κρέας ἀπὸ τὸν ὦμον τοῦ Πέλοπος. Κατὰ διαταγὴν τοῦ Διός, ὁ Ἑρμῆς ἐπανέφερεν εἰς τὴν ζωὴν τὸν Πέλοπα, ἀντικατέστησε δὲ τὴν ἐλλείπουσαν ὠμοπλάτην μὲ τεχνητὴν ἀπὸ ἐλεφαντοστοῦν.

Τέτοιο ἔγκλημα δὲν ἠμποροῦσε νὰ μείνῃ ἀτιμώρητον. Ὑπάρχουν πολλαὶ ἐκδοχαὶ περὶ τοῦ εἴδους τῆς ἐπιβληθείσης εἰς τὸν Τάνταλον τιμωρίας. Εἰς ἓν χωρίον τῆς Ὀδυσσείας —ὑπόπτου, ἄλλως τε, γνησιότητος— ὁ Ὀδυσσεὺς διηγούμενος τὴν κάθοδόν του εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Ἅδου, λέγει: «Εἶδα τὸν Τάνταλο βυθισμένο ὥς τὸ πηγούνι μέσα στὸ νερὸ μιᾶς λίμνης. Τὸ μαρτύριό του εἶναι φοβερό· ὁ Τάνταλος διψάει πολύ, δὲν μπορεῖ ὅμως νὰ πιῇ· μόλις σκύψῃ, τὸ νερὸ φεύγει ξαφνικά, χάνεται· ἐκεῖ ποὺ πατεῖ, μένει χῶμα ξερό. Ἐπὶ πλέον, ἐπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του, πολὺ κοντά του, φθάνουν τὰ κλαδιὰ πολλῶν δένδρων, φορτωμένα μὲ ἀχλάδια, ρόδια, μῆλα, γλυκὰ σῦκα καὶ πράσινες ἐλιές· μόλις ὁ γέρος ἁπλώσῃ τὸ χέρι του νὰ κόψῃ ἕναν καρπό, ὁ ἄνεμος σηκώνει τὰ κλαδιὰ ὥς τὰ σύννεφα».

Κατ' ἄλλην ἐκδοχήν, ὁ Τάνταλος εὑρίσκετο ὑπὸ τὴν συνεχῆ ἀπειλὴν ἑνὸς βράχου «κρεμασμένου» ἐπάνω ἀπὸ τὴν κεφαλήν του, καὶ δι' αὐτὸ δὲν ἠμποροῦσε οὔτε κἂν νὰ ἐγγίσῃ τὰ φαγητά, ποὺ προσεφέροντο στὸ τραπέζι τῶν θεῶν. Ἄλλοι παρουσίαζαν τὸν Τάνταλον μετέωρον μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ πάντοτε ἀπειλούμενον ἀπὸ τὸν ἴδιον βράχον. Σύμφωνα μὲ ἄλλον μῦθον, ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἐπιορκίαν τοῦ Ταντάλου σχετικῶς μὲ τὸν χρυσοῦν κύνα, ποὺ τοῦ εἶχεν ἐμπιστευθῆ ὁ Πανδάρεως, ὁ Ζεὺς ἔρριψεν ἐπάνω του τὸ ὄρος Σίπυλον καὶ τὸν κατεπλάκωσε.

Ὁ Πέλοψ εἰς τὴν Ἑλλάδα

Κατὰ μίαν παράδοσιν διασωθεῖσαν ἀπὸ τὸν Διόδωρον τὸν Σικελιώτην, ὁ Τάνταλος, ἐκδιωχθεὶς ἀπὸ τὴν Λυδίαν ἐξ αἰτίας τῶν κακουργημάτων του, κατέφυγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα μαζὶ μὲ τὸν υἱόν του Πέλοπα. Ὁ Πέλοψ ἐπῆγεν εἰς τὴν Πίσαν τῆς Ἤλιδος, ὅπου ἐβασίλευε τότε ἕνας υἱὸς τοῦ Ἄρεως, ὁ Οἰνόμαος, διὰ τὸν ὁποῖον ἔχομεν ἤδη ὁμιλήσει (τόμος 1ος, σελίδες 260-262). Ἐπειδὴ κάποιος χρησμὸς τοῦ εἶχε προείπει ὅτι θὰ ἔχανε τὴν ζωήν του ἐξ αἰτίας τοῦ γαμβροῦ του, ὁ Οἰνόμαος ἐπενόησε τὸν ἑξῆς τρόπον, διὰ νὰ ἀπαλλάσσεται ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ τοῦ ἐζητοῦσαν εἰς γάμον τὴν κόρην του Ἱπποδάμειαν: τοὺς ἐπέβαλλε νὰ διαγωνίζωνται μαζί του εἰς ἁρματοδρομίαν, τῆς ὁποίας ἀφετηρία ἦτο ὁ ἐν Ὀλυμπίᾳ βωμὸς τοῦ Διός, τέρμα δὲ ὁ ἐν Κορίνθῳ τοῦ Ποσει-

Δύο Γοργόνες.—Περσεύς καὶ Ἀθηνᾶ
(Ἀγγεῖον εὑρεθὲν ἐν Αἰγίνῃ)

δῶνος· μολονότι οἱ ὑποψήφιοι ἐξεκινοῦσαν πρῶτοι—καθ' ὃν χρόνον ὁ Οἰνόμαος προσέφερε θυσίαν εἰς τὸν Ἥφαιστον—ὁ πατέρας τῆς Ἱπποδαμείας τοὺς ἐπρόφθανε, διότι οἱ ἵπποι του Ψύλλα καὶ Ἅρπιννα, δῶρον τοῦ Ἄρεως, ἦσαν ταχύτατοι, ὁ δὲ ἡνίοχός του, ὁ Μυρτίλος, υἱὸς τοῦ Ἑρμοῦ. Ὁ ἡττημένος κατεκρεουργεῖτο χωρὶς οἶκτον.

Δέκα τρεῖς μνηστῆρες εἶχαν ἤδη ὑποστῆ τὴν τύχην αὐτήν,

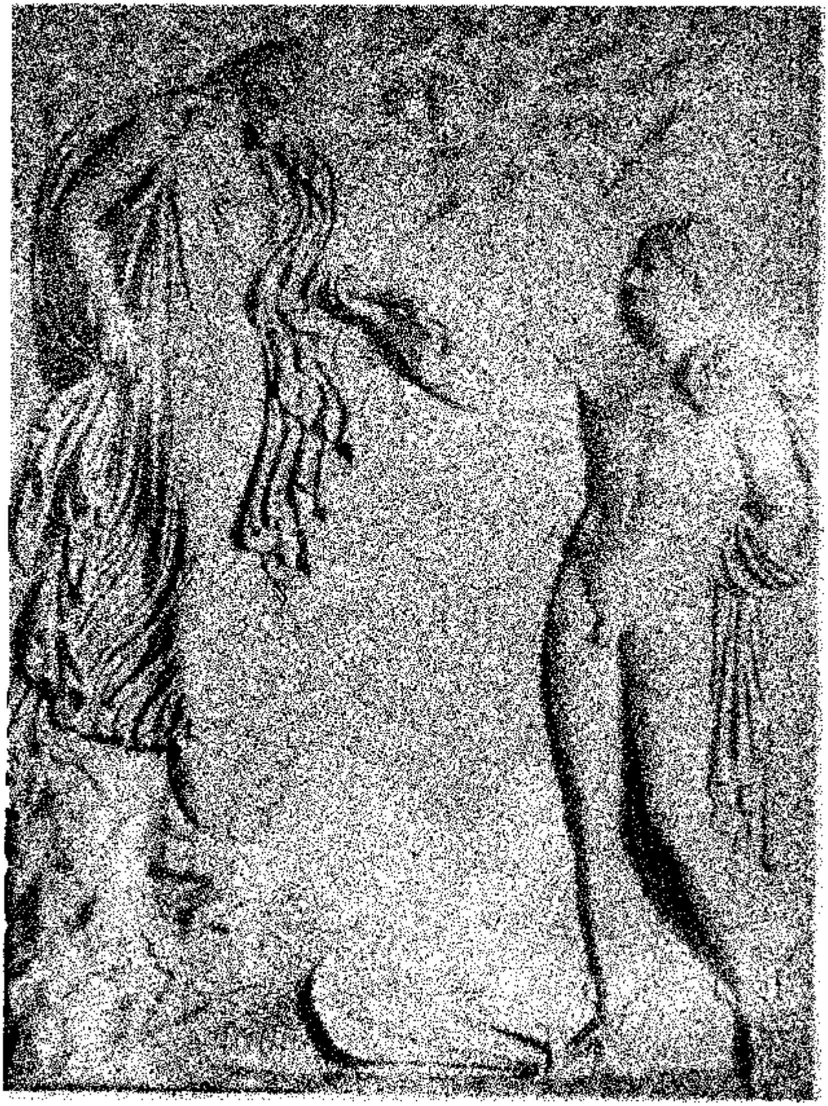
ὅταν παρουσιάσθῃ ὁ Πέλοψ. Κατὰ τὸν Πίνδαρον, ὁ υἱὸς τοῦ Ταντάλου ἐπεκαλέσθη τὴν συμπαράστασιν τοῦ Ποσειδῶνος, αὐτὸς δὲ τοῦ ἐδώρησεν ἅρμα χρυσοῦν καὶ ἵππους πτερωτούς, διὰ τῶν ὁποίων καὶ ἐνίκησε τὸν Οἰνόμαον.

Ἀσκληπιός.
(Συλλογὴ Blundell)

Ἡ εὐρύτερον ὅμως διαδεδομένη ἐκδοχὴ παρουσιάζει τὰ πράγματα διαφορετικά: ὁ Πέλοψ ἐθριάμβευσε, διότι τὸν ἐρωτεύθη ἡ Ἱπποδάμεια. Ἡ νέα κατώρθωσε νὰ προσεταιρισθῇ τὸν Μυρτίλον, ἐρωτευμένον μὲ αὐτήν· ἐλέγετο μάλιστα ὅτι ὁ Πέλοψ εἶχε συγκατατεθῇ ἐνόρκως νὰ τοῦ παραχωρήσῃ τὴν Ἱπποδάμειαν διὰ μίαν νύκτα· κατόπιν τούτου, ὁ υἱὸς τοῦ Ἑρμοῦ, διὰ νὰ ἀχρηστεύσῃ τὸ ἅρμα τοῦ Οἰνομάου, ἀφήρεσε τὸν σφηνίσκον ἀπὸ ἕνα τροχόν, οὕτως ὥστε νὰ ἀποσπασθῇ κατὰ τὴν διαδρομήν· ἀποτέλεσμα τοῦ προσχεδιασμένου ἀτυχήματος ἦτο νὰ πέσῃ ἔξω ἀπὸ τὸ ἅρμα ὁ Οἰνόμαος καί, περιπλακεὶς εἰς τὰ ἡνία, νὰ συρθῇ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ νὰ φονευθῇ. Προτοῦ ἐκπνεύσῃ, κατηράσθη τὸν Μυρτίλον νὰ ἀποθάνῃ ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ νικητοῦ.

Διάφοροι ἐκδοχαὶ ὑπάρχουν σχετικὰ μὲ τὸ τέλος τοῦ Μυρτίλου. Κατὰ τοὺς μέν, ὁ Πέλοψ τὸν ἐφόνευσεν ἐπὶ τόπου. Κατ' ἄλλους, τοῦ ἐχάρισε τὴν ζωὴν κατόπιν παρακλήσεως τῆς Ἱπποδαμείας, τὸν ἐκρήμνισεν

Ὁ Περσεὺς ἀπελευθερώνων τὴν Ἀνδρομέδαν.
(Μουσεῖον τοῦ Καπιτωλίου. Ρώμη)

ὅμως, μετά τινα χρόνον, ἀπὸ τὴν κορυφὴν ἑνὸς βράχου εἰς τὴν θάλασσαν, διότι ἀπεπειράθη νὰ φιλήσῃ τὴν κόρην τοῦ Οἰνομάου.

Σύμφωνα μὲ τρίτην ἐκδοχήν, ἡ Ἱπποδάμεια, ἐρωτευμένη μὲ τὸν Μυρτίλον, ἐζήτησε νὰ δοθῇ εἰς αὐτὸν μίαν ἡμέραν, ποὺ ὁ Πέ-

λοψ εἶχεν ἀπομακρυνθῆ διὰ νὰ εὕρῃ νερό· ὁ νέος ἀπέκρουσε τὰς προτάσεις της, καὶ τότε ἡ Ἱπποδάμεια ἀντέστρεψε τοὺς ρόλους· κατήγγειλεν εἰς τὸν Πέλοπα, ὅτι δῆθεν ἐπεχείρησε κατὰ τὴν ἀπουσίαν του νὰ τὴν βιάσῃ· ὁ υἱὸς τοῦ Ταντάλου, ὑπὸ τὸ βάρος τῆς προσβολῆς, δὲν ἐδίστασε νὰ θανατώσῃ ἐκεῖνον, εἰς τὸν ὁποῖον ὤφειλε τὴν νίκην. Πάντως, καθ' οἱονδήποτε τρόπον καὶ ἂν ἔγινεν ὁ φόνος αὐτός, μαζὶ μὲ τὰ ἐγκλήματα τοῦ Ταντάλου, ὑπῆρξεν αἰτία τῶν συμφορῶν ποὺ ἐπέπεσαν κατὰ τῶν ἀπογόνων τοῦ Πέλοπος.

Εἰς τὸν Πέλοπα ἀπεδίδετο ἡ ἀφιέρωσις εἰς τὸν Δία τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, ποὺ ἐτελοῦντο ἤδη καὶ πρὸ αὐτοῦ. Κατὰ τὸν Παυσανίαν, εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἐπιστεύετο ὅτι ὁ Πέλοψ κατεῖχε μεταξὺ τῶν ἡρώων τὴν αὐτὴν θέσιν, ποὺ κατεῖχε ὁ Ζεὺς μεταξὺ τῶν θεῶν. Ἡ λατρεία του καθιερώθη ἀπὸ τὸν Ἡρακλέα, ἀπόγονόν του τῆς τετάρτης γενεᾶς, ὁ ὁποῖος τοῦ ἀφιέρωσε καὶ βωμόν.

Εἰς τὴν Ἄλτιν τῆς Ὀλυμπίας ὑπῆρχεν εἰδικὸν κτίριον, τὸ Πελόπειον, μὲ ἀγάλματα καὶ ἀναθήματα. Κάθε χρόνον ἐθυσίαζαν ἐπάνω εἰς τὸν τάφον τοῦ ἥρωος ἕνα μαῦρον κριόν, τοῦ ὁποίου ὁ λαιμὸς ἐδίδετο εἰς τὸν θύτην· εἰς τοὺς ἄλλους ὅμως ποὺ ἤθελαν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸν ναόν, ἀπηγορεύετο νὰ φάγουν ἀπὸ τὰς σάρκας τοῦ θύματος.

Μέσα εἰς τὸ Πελόπειον εὑρίσκετο καὶ ὁ τάφος τοῦ ἥρωος, ἐπάνω δὲ εἰς αὐτὸν ἤρχοντο κάθε χρόνον Πελοποννήσιοι ἔφηβοι καί, γυμνοί, ἐρράβδιζαν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον μέχρις αἱματώσεως· αἱ σταγόνες τοῦ αἵματός των, ποὺ ἔπιπταν ἐπάνω εἰς τὸν τάφον, ἐθεωροῦντο προσφορὰ εἰς τὸν ἥρωα.

Κατὰ τὸν Παυσανίαν, τὰ ὀστᾶ τοῦ Πέλοπος ἐφυλάσσοντο εἰς χάλκινον κιβώτιον, τοποθετημένον εἰς μικρὸν οἰκίσκον, γειτονικὸν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος Κορδάκας. Ἀπὸ ἐκεῖ, ὡς ἐλέγετο, τὰ ἐπῆραν, ἀκολουθοῦντες χρησμόν, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ ἅλωσις τῆς Τροίας ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὴν παρουσίαν τῶν λειψάνων αὐτῶν.

Ὁ Παυσανίας λέγει ὅτι μόνον ἡ ὠμοπλάτη τοῦ Πέλοπος μετεφέρθη εἰς τὸ Ἴλιον. Κατὰ τὴν ἐπιστροφήν, τὸ πλοῖον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνεκομίζετο τὸ λείψανον, ἐναυάγησε παρὰ τὴν Εὔβοιαν. Ἔπειτα ἀπὸ πολλὰ χρόνια, ἕνας ψαράς, ὁ Δαμάρμενος, εὑρῆκε μίαν ἡμέραν μέσα εἰς τὰ δίκτυά του τὴν ὠμοπλάτην τοῦ Πέλοπος. Συνεβουλεύθη, κατόπιν τούτου, τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, ἔλαβε δὲ τὴν ἀπάντησιν ὅτι ἔπρεπε νὰ τὴν ἀποδώσῃ εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Ἤλιδος, μαστιζομένους τότε ἀπὸ φοβερὰν ἐπιδημίαν πανώλους. Μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ πολυτίμου λειψάνου ἡ νόσος ἐξηφανίσθη, ἡ δ' ἐφεξῆς φύλαξίς του ἀνετέθη εἰς τὸν Δαμάρμενον

καὶ τοὺς ἀπογόνους του. Κατὰ τοὺς χρόνους ὅμως τοῦ Παυσανίου, τοῦτο δὲν ὑπῆρχε πλέον.

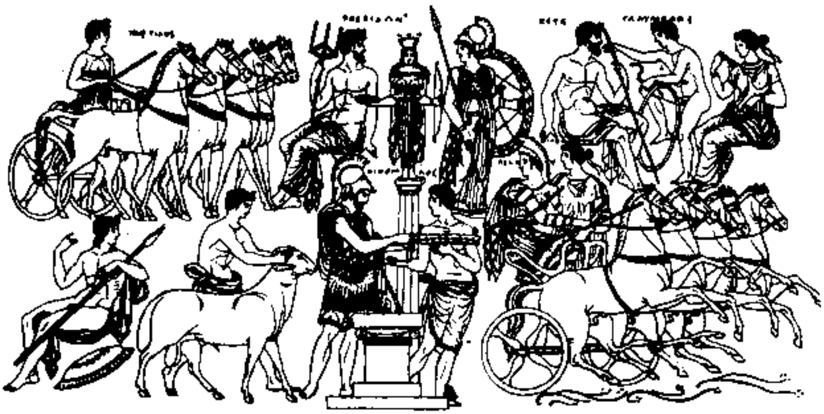
Οἱ Πελοπίδαι. Ἀτρεύς. Θυέστης

Ὁ Πέλοψ καὶ ἡ Ἱπποδάμεια ἀπέκτησαν ἓξ υἱούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους γνωστότεροι εἶναι οἱ Ἀτρεὺς καὶ Θυέστης. Ἐξ ἄλλου,

Γοργώ.
(Ἐπὶ ἑλλ. ἀγγείου. Μουσεῖον τοῦ Λούβρου. Παρίσιοι)

ὁ Πέλοψ ἀπέκτησεν ἀπὸ μίαν Νύμφην ἕνα υἱόν, τὸν Χρύσιππον, ἐναντίον τοῦ ὁποίου ἡ Ἱπποδάμεια καὶ τὰ παιδιά της συνησπίσθησαν πολὺ συντόμως, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ τὸν φονεύσουν ὁ Ἀτρεὺς καὶ ὁ Θυέστης. Τὸ πτῶμα του ἐρρίφθη εἰς ἓν φρέαρ. Ἐλέγετο μάλιστα ὅτι, λόγῳ δισταγμῶν τῶν υἱῶν της, τὸν φόνον διέπραξεν

Πέλοψ καὶ Ἱπποδάμεια.
('Αγγεῖον ἐξ 'Απουλίας)

ἡ ἰδία ἡ Ἱπποδάμεια, χρησιμοποιήσασα τὸ ξίφος τοῦ Λαΐου, τότε φιλοξενουμένου τοῦ Πέλοπος, καὶ ὅτι ἀφῆκε τὸ ὅπλον μέσα εἰς τὸ τραῦμα, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἔτσι θὰ ἔστρεφε τὰς ὑπονοίας ἐναντίον ἄλλων.

Προτοῦ ἐκπνεύσῃ ὅμως, ὁ Χρύσιππος εὑρῆκε τὴν δύναμιν νὰ διηγηθῇ τὰ πάντα εἰς τὸν πατέρα του, ὁ ὁποῖος, ἐν συνεχείᾳ, ἐξεδίωξε τὴν ἔνοχον. Κατὰ τὴν κοινὴν παράδοσιν, ὁ Πέλοψ ἐπεκαλέσθη τὴν θείαν δικαιοσύνην ἐναντίον τοῦ 'Ατρέως καὶ τοῦ Θυέστου, φονέων τοῦ Χρυσίππου.

"Αλλος ὅμως μῦθος παρουσιάζει τὰ κατὰ Χρύσιππον ἐντελῶς διαφορετικά : ὁ Λάϊος, μετὰ τὴν ἐκδίωξίν του ἐκ Θηβῶν ὑπὸ τοῦ 'Αμφίονος καὶ τοῦ Ζήθου, κατέφυγεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Πέλοπος· ἐκεῖ κατελήφθη ἀπὸ παρὰ φύσιν ἔρωτα διὰ τὸν Χρύσιππον καὶ τὸν ἀπήγαγεν· ἡ πρᾶξις αὐτὴ ἐπροκάλεσε τὴν ἐναντίον του κατάραν τοῦ Πέλοπος, αἰτίαν ὅλων τῶν τραγικῶν συμφορῶν, ποὺ ἐπέπεσαν κατ' αὐτοῦ καὶ τῶν ἀπογόνων του.

Διωγμένοι ἀπὸ τὸν πατέρα των, ὁ 'Ατρεὺς καὶ ὁ Θυέστης κατέφυγαν εἰς Μάκεστον τῆς Τριφυλίας κατὰ μίαν ἐκδοχήν, εἰς Μιδέαν, πλησίον τῆς Τίρυνθος, κατ' ἄλλην. Εἰς τὴν Ἤλιδα ἐπανῆλθαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πέλοπος, ὁ δὲ 'Ατρεύς, ὡς μεγαλύτερος, κατέλαβε τὸν θρόνον. Ὡς σύμβολον τῆς ἐξουσίας, ὁ 'Ατρεὺς κατεῖχεν, ἐξ ἄλλου, χρυσόμαλλον ἀρνίον, δῶρον τοῦ Ἑρμοῦ· ὁ θεὸς μὲ αὐτὸ ἀπέβλεπε νὰ προκαλέσῃ ὀξεῖαν διένεξιν μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν, διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὸν θάνατον τοῦ Μυρτίλου. Ὁ Θυέστης, πράγματι, συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ πάρῃ ἀπὸ τὸν ἀδελφόν

του τὸ θαυμάσιον ζῶον, καὶ τὸ κατώρθωσε σαγηνεύσας τὴν Ἀερόπην, σύζυγον τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ ἔγγονὴν τοῦ Μίνωος.

Κάτοχος τοῦ «χρυσοῦ ἀρνίου», συνεκάλεσε τὸν λαὸν καὶ ἐζήτησε τὴν ἐξουσίαν. Ἡ πρᾶξις αὐτὴ ὅμως ἐξήγειρε τοὺς θεούς, ὁ δὲ Ζεὺς ἐξεδήλωσε τὴν ὀργήν του διατάξας τὸν Ἥλιον, τὴν Ἠὼ και τὰ ἄστρα νὰ ἀλλάξουν πορείαν. Τὴν αἰτίαν τῆς οὐρανίου ἀναστατώσεως τὴν ἐξήγησεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ἤλιδος ὁ Ἑρμῆς, κατόπιν δὲ τούτου ὁ Ἀτρεὺς τὴν μὲν σύζυγόν του Ἀερόπην ἔρριψεν εἰς τὴν θάλασσαν, τὸν δὲ ἀδελφόν του Θυέστην ἐξεδίωξεν ἀπὸ τὴν Ἤλιδα.

Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς συνεσώρευσαν τραγικὰς λεπτομερείας διὰ νὰ καταδείξουν, εἰς ὅλην τὴν φρικαλεότητά του, τὸ ἀμοιβαῖον μῖσος, ποὺ ἐχώριζε τοὺς δύο ἀδελφούς. Διηγοῦνται ὅτι ὁ Θυέστης ἐπῆρε μαζί του εἰς τὴν ἐξορίαν ἕνα υἱὸν τοῦ Ἀτρέως καὶ ὅτι τὸν ἀνέθρεψεν ὡς ἐὰν ἦτο δικό του παιδί. Ἀργότερα, τοῦ ἀνέθεσε νὰ φονεύσῃ τὸν Ἀτρέα, ὁ βασιλεὺς ὅμως τῆς Ἤλιδος, πάντοτε ἐν ἐπιφυλακῇ, κατεκρεούργησε τὸν ἐπιτεθέντα, χωρὶς φυσικὰ νὰ ξέρῃ ὅτι ἦτο υἱός του.

Μετὰ ταῦτα ὁ Θυέστης παρουσιάσθη εἰς τὸν ἀδελφόν του ὡς ἱκέτης. Ὁ Ἀτρεὺς ὑπεκρίθη ὅτι τὸν ἐδέχετο μὲ καλωσύνην καί, διὰ νὰ ἑορτάσουν δῆθεν τὴν συμφιλίωσιν, τὸν προσεκάλεσεν εἰς συμπόσιον. Ὅταν τὸ γεῦμα ἐτελείωσεν, ὁ Ἀτρεὺς διέταξε νὰ φέρουν ἕνα καλάθι, τὸ κάλυμμα τοῦ ὁποίου ἀπέσυρεν ἐνώπιον τοῦ Θυέστου· τὸ καλάθι περιεῖχε τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια τοῦ Ταντάλου καὶ τοῦ Πλεισθένους, παιδιῶν τοῦ Θυέστου, τῶν ὁποίων αἱ σάρκες εἶχαν παρατεθῆ, μεταξὺ τῶν ἐδεσμάτων, κατὰ τὸ γεῦμα.

Πέλοψ καὶ Οἰνόμαος.
(Ἀγγεῖον ἐκ Κυνο)

Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ ἐγκλήματα ἔλειπε βεβαίως ἡ αἱμομειξία. Σύμφωνα ὅμως μὲ ἕνα μῦθον, ὁ ὁποῖος ἀπετέλεσε θέμα ἑνὸς δράματος τοῦ Σοφοκλέους, ὁ Θυέστης ἐβίασεν εἰς τὴν Σικυῶνα, χωρὶς νὰ ξέρῃ ποία ἦτο, τὴν κόρην του Πελόπειαν, ἱέρειαν τῆς Ἀθηνᾶς.

Τὰ πράγματα συνέβησαν ὡς ἑξῆς: καθ' ὃν χρόνον ἡ νέα προσέφερε θυσίαν εἰς τὴν θεάν, ὁ Θυέστης, διὰ νὰ μὴ τὴν τρομάξῃ, ἐκρύβη πίσω ἀπὸ ἓν δένδρον. Μετὰ τὴν θυσίαν, ἡ Πελόπεια, ἐπειδὴ τὸ φορεμά της εἶχε λερωθῇ ἀπὸ τὸ αἷμα τοῦ θύματος, ἐβγῆκεν ἀπὸ τὸν ναόν, διὰ νὰ τὸ καθαρίσῃ εἰς γειτονικὸν ρυάκιον· τότε ἀκριβῶς ὁ Θυέστης, μὲ τὸ πρόσωπον σκεπασμένον, ἐπετέθη ἐναντίον της καὶ τὴν ἐβίασε.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μεταξύ των πάλης, ἡ Πελόπεια κατώρθωσε νὰ πάρῃ τὸ ξίφος τοῦ Θυέστου, μετὰ δὲ τὸν βιασμὸν τὸ ἔκρυψε κάτω ἀπὸ τὸ βάθρον τοῦ ἀγάλματος τῆς Ἀθηνᾶς. Ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Θυέστου ἀπὸ τὴν Σικυῶνα, ἔφθασεν εἰς τὴν πόλιν, ὑπακούων εἰς κάποιον χρησμόν, ὁ Ἀτρεύς. Εἶδε τὴν Πελόπειαν, τὴν ἐζήτησεν εἰς γάμον καὶ τὴν ἐνυμφεύθη. Ἡ Πελόπεια, ἐξ ἄλλου, μόλις ἐγέννησε τὸ παιδὶ ποὺ εἶχε συλλάβει μὲ τὸν πατέρα της, τὸ ἐξέθεσεν. Οἱ βοσκοὶ ὅμως ποὺ ἀνεῦρον τὸ νεογέννητον, τὸ ἔφεραν εἰς τὸν Ἀτρέα, αὐτὸς δὲ τὸ ἐδέχθη καὶ τὸ ἀνέθρεψε μὲ ἀγάπην. Εἰς τὸ παιδὶ ἐδόθη τὸ ὄνομα Αἴγισθος.

Ἀρκετὸν καιρὸν ἔπειτα ἀπὸ τὰ γεγονότα αὐτά, ὁ Θυέστης ἐπῆγεν εἰς τοὺς Δελφούς, διὰ νὰ συμβουλευθῇ τὸ μαντεῖον, ἐκεῖ δὲ ἔπεσεν εἰς χεῖρας τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ τοῦ Μενελάου, υἱῶν τοῦ Ἀτρέως, οἱ ὁποῖοι τὸν ἔρριψαν εἰς τὰς φυλακάς. Ὁ Ἀτρεὺς ἀπεφάσισε νὰ θανατώσῃ τὸν ἀδελφόν του, ἀνέθεσε δὲ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως εἰς τὸν νεαρὸν Αἴγισθον, τὸν ὁποῖον ἐθεωροῦσεν υἱόν του. Ὁ Θυέστης ὅμως ἀνεγνώρισε τὸ ξίφος ποὺ ἐκρατοῦσεν ὁ Αἴγισθος, ἱκέτευσε τὸν νέον νὰ καλέσῃ τὴν μητέρα του καὶ τοὺς ἀπεκάλυψε τὴν ἀλήθειαν.

Ἀπὸ τὴν ἀπόγνωσίν της, ἡ Πελόπεια ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν ζωήν της μὲ τὸ μοιραῖον ξίφος, μὲ τὸ ἴδιον δὲ ὁ Αἴγισθος κατεκρεούργησε τὸν Ἀτρέα, ἐνῷ προσέφερε θυσίαν παρὰ τὴν ἀκτήν. Μετὰ ταῦτα ὁ Θυέστης ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον καὶ ἐκυβέρνησε βοηθούμενος ἀπὸ τὸν Αἴγισθον.

Κατ' ἄλλην ἐκδοχήν, ὁ Αἴγισθος ἦτο τρίτος υἱὸς τοῦ Θυέστου. Ἠκολούθησε τὸν πατέρα του εἰς τὴν ἐξορίαν καὶ ἐπανῆλθεν ἀργότερα εἰς τὰς Μυκήνας. Ἐνῷ δὲ ὁ Ἀγαμέμνων ἐπολεμοῦσε κάτω ἀπὸ τὰ τείχη τῆς Τροίας, ὁ Αἴγισθος κατώρθωσε νὰ κερδίσῃ τὴν εὔνοιαν τῆς συζύγου του Κλυταιμνήστρας

Μὲ τὴν συνενοχὴν δὲ τῆς ἐξαδέλφης του ἐφόνευσε τὸν ἀρχηγὸν τῶν Ἑλλήνων, ὅταν, μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τροίας, ἐπέστρεψεν εἰς τὰς Μυκήνας.

Τὸ ἔγκλημα αὐτὸ δὲν ἠμποροῦσε νὰ μείνῃ ἀτιμώρητον. Ὄργανον ἐκδικήσεως ἔγινεν ὁ Ὀρέστης, ὁ υἱὸς τῆς Κλυταιμνήστρας. Τίποτε δὲν ἐστάθη ἱκανὸν νὰ προφυλάξῃ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Πέλοπος ἀπὸ τὴν θεϊκὴν ὀργήν, ποὺ τόσον τραγικὰ τοὺς παρακολουθοῦσε.

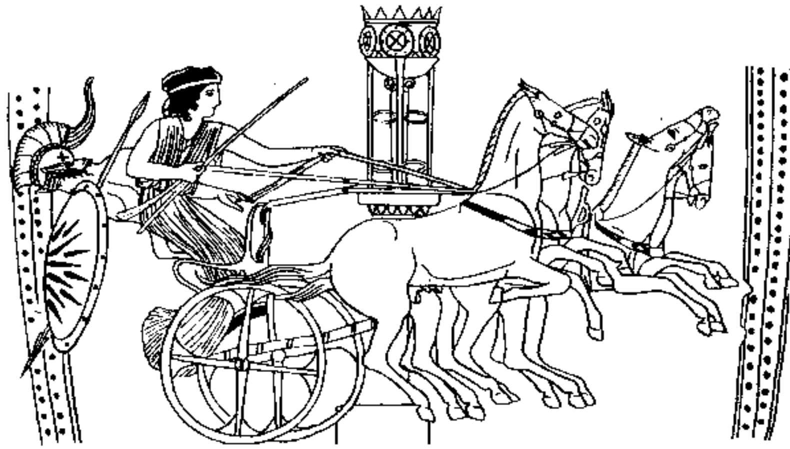

Ὁ Ὀρφεὺς γοητεύων τὰ ζῷα.
(Ρωμαϊκὸν μωσαϊκόν. Μουσεῖον τοῦ Παλέρμου)

Καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις

Ὁ περὶ Ἰοῦς μῦθος. Κατὰ τὸν Παυσανίαν, ὁ περὶ Ἰοῦς μῦθος εἰκονίζεται εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἀπόλλωνος τῶν Ἀμυκλῶν. εἰς δὲ τὴν Ἀκρόπολιν ὑπῆρχεν ἄγαλμα τῆς κόρης τοῦ Ἰνάχου, ἔργον τοῦ Δεινομένους. Αἱ διασωθεῖσαι παραστάσεις, κυρίως ἀγγειογραφίαι καὶ τοιχογραφίαι, ἀναφέρονται εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰοῦς ἀπὸ τὸν Δία, εἰς τὴν φρούρησίν της ἀπὸ τὸν Ἄργον καὶ τὸν θάνατον τοῦ φρουροῦ, καὶ τὴν ἄφιξίν της εἰς τὴν Αἴγυπτον.

Αἱ Δαναΐδες. Διεσώθη ἀνάγλυφον καὶ πολλαὶ ἀγγειογρα-

Πτῶσις τοῦ Οἰνομάου.

φίαι, εἰς τὰς ὁποίας αἱ κόραι τοῦ Δαναοῦ εἰκονίζονται χύνουσαι νερὸ εἰς μεγάλον πίθον. Διετυπώθη ἡ ὑπόθεσις ὅτι μερικὰ ἀγάλματα Νυμφῶν καὶ νεανίδων φερουσῶν ὑδρίας εἰκονίζουν τὰς Δαναΐδας, δὲν ὑπάρχει ὅμως κανὲν στοιχεῖον, ποὺ νὰ τὴν ἐπικυρώνη.

Δανάη καὶ Περσεύς. Εἰς ἓν ἀγγεῖον τῆς συλλογῆς Campana εἰκονίζονται ἀπὸ τὸ ἓν μέρος ἡ Δανάη δεχομένη τὴν χρυσῆν βροχὴν καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ὁ Ἀκρίσιος παριστάμενος εἰς τὸ κλείσιμον τῆς κόρης του καὶ τοῦ παιδιοῦ της μέσα εἰς κιβώτιον. Διεσώθη ἐπίσης μία ἀγγειογραφία εἰκονίζουσα τὴν ἀποβίβασιν τῶν δύο ναυαγῶν εἰς τὴν Σέριφον. Ἀπὸ τὸν καθαυτὸ μῦθον τοῦ Περσέως, τὰ ἐπεισόδια ποὺ περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο ἐνέπνευσαν τοὺς καλλιτέχνας εἶναι ὁ ἀποκεφαλισμὸς τῆς Μεδούσης καὶ ἡ δίωξις τοῦ ἥρωος ἀπὸ τὰς ἄλλας δύο Γοργόνας.

Ὁ Περσεὺς ἀπελευθερώνων τὴν Ἀνδρομέδαν.
(Τοιχογραφία τῆς Πομπηίας, Νεάπολις, Ἐθνικὸν Μουσεῖον)

Μερικαὶ ἀγγειογραφίαι παρουσιάζουν τὸν Πήγασον, ἄλλαι δὲ καὶ τὸν Χρυσάορα, ἐξερχομένους ἀπὸ τὸν λαιμὸν τῆς Μεδούσης. Εἰς μίαν μετόπην τῆς Σελινοῦντος, ὁ Περσεὺς εἰκονίζεται ἀποκεφαλίζων τὸ τέρας, τὸ ὁποῖον κρατεῖ εἰς τὰς ἀγκάλας του μικρὸν πτερωτὸν ἵππον. Κατὰ τὸν Παυσανίαν, ὁ ἀποκεφαλισμὸς τῆς Μεδούσης εἰκονίζεται εἰς τὸν θρόνον τῶν Ἀμυκλῶν. Παράστασις σχετικὴ ὑπῆρχε καὶ εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἀσκληπιοῦ εἰς τὴν Ἐπίδαυρον. Ἡ σκηνὴ εἰκονίζεται καὶ εἰς τὴν σαρκοφάγον

τῶν Γόλγων καὶ εἰς μίαν πλάκα ἀπὸ τερρακόταν «τυπωμένην», εὑρεθεῖσαν εἰς τὴν Μῆλον.

Ἡ ἐπίσκεψις τοῦ Περσέως εἰς τὰς Νύμφας, πρὸς ἀπόκτησιν τῶν ἀντικειμένων (σακκιδίου, πτερωτῶν σανδαλίων καὶ κυνῆς) ποὺ ἦσαν ἀπαραίτητα διὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἔκβασιν τῆς προσπαθείας του, ἀπετέλεσε θέμα ἔργου τοῦ γλύπτου Γιτιάδου, τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο εἰς τὸν ναὸν τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς εἰς τὴν Σπάρτην. Ἀναπαράστασίν του ἔχομεν εἰς διασωθέντα μελανόμορφον ἀμφορέα χαλκιδικῆς προελεύσεως. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἐπεισόδιον μὲ τὰς Γραίας, δύο μόνον σχετικαὶ ἀγγειογραφίαι ἀνευρέθησαν μέχρι τοῦδε.

Ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Ἀνδρομέδας ὑπὸ τοῦ Περσέως ἀπησχόλησεν ὀλίγους μὲν ἀγγειογράφους τῆς παλαιοτέρας ἐποχῆς, περισσοτέρους δὲ εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους. Ἡ σκηνὴ εἰκονίζεται εἰς πολλὰ ἀνάγλυφα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐκφραστικώτερον εἶναι τὸ ἀποκείμενον εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Καπιτωλίου. Πρὸς αὐτὸ παραλληλίζεται ἓν ἄγαλμα τοῦ Μουσείου τοῦ Ἀννοβέρου.

Εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν ὑπῆρχεν, ὅπως λέγει ὁ Παυσανίας, ἄγαλμα τοῦ Περσέως, ἔργον τοῦ Μύρωνος· διεσώθησαν δύο ἀντίγραφα, δύο κεφαλαὶ ἀποκείμεναι εἰς Λονδῖνον καὶ Ρώμην. Ἐξ ἄλλου, μέγα χάλκινον ἄγαλμα, ἀνασυρθὲν ἀπὸ τὴν θάλασσαν παρὰ τὰ Ἀντικύθηρα, ὑποτίθεται ὅτι παριστᾷ τὸν υἱὸν τῆς Δανάης. Τέλος, πολύτιμοι λίθοι γλυπτοὶ καὶ νομίσματα μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ σχηματίσωμεν μίαν ἰδέαν περὶ τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλληνες καλλιτέχναι εἶχαν συλλάβει τὸν τύπον τοῦ Περσέως.

Τάνταλος. Τὸ μαρτύριον τοῦ Ταντάλου εἶχεν εἰκονισθῆ εἰς τὴν Λέσχην τῶν Κνιδίων, εἰς τοὺς Δελφούς, ἀπὸ τὸν ζωγράφον Πολύγνωτον. Δὲν ἐπανευρίσκομεν τὸ θέμα, τὸ ὁποῖον, ὡς φαίνεται, ἐλάχιστα εἶχεν ἐμπνεύσει τοὺς Ἕλληνας καλλιτέχνας, παρὰ εἰς ἓν ἐρυθρόμορφον ἀγγεῖον τοῦ Μουσείου τοῦ Μονάχου καὶ εἰς μίαν σαρκοφάγον τοῦ Βατικανοῦ.

Πέλοψ. Ἱπποδάμεια. Οἰνόμαος. Ἀπὸ τὸν μῦθον αὐτόν, τὸ ἐπεισόδιον ποὺ περισσότερον ἀπησχόλησε τοὺς καλλιτέχνας, εἶναι ἡ ἁρματοδρομία, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Πέλοψ ἐνίκησε τὸν Οἰνόμαον. Εἰκονίζετο εἰς τὸ κιβώτιον τοῦ Κυψέλου καὶ ἦτο κεντημένον εἰς τὸ φόρεμα τοῦ Ἰάσονος, τοῦ ὁποίου περιγραφὴν ἀφῆκεν ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Ρόδιος. Εἰς τὰ διασωθέντα μνημεῖα εἰκονίζονται αἱ διάφοροι φάσεις τοῦ ἀγῶνος, αἱ προπαρασκευαί, ἡ ἁρματοδρομία καὶ ἡ ἔκβασίς της. Εἶναι δὲ αὐτά, μία μετόπη ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸν ἀέτωμα τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς τῆς Ὀλυμπίας, πολλαὶ ἀγγειογραφίαι, ἀνάγλυφα καὶ νομίσματα.

ΟΙ ΗΡΩΕΣ ΤΗΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ

Οἱ κάτοικοι τῆς Λακωνίας καὶ τῆς Μεσσηνίας περιέβαλλαν τὰς ἀπαρχὰς τῆς ἱστορίας των μὲ μύθους, μερικὰ πρόσωπα, τῶν ὁποίων κατέληξαν νὰ εἶναι ἀπὸ τὰ δημοφιλέστερα τῆς ἑλληνικῆς Μυθολογίας.

Ἡ Λακωνία ὠνομάζετο ἀρχικῶς Λελεγία, ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Λέλεγος, τοῦ πρώτου της βασιλέως, αὐτόχθονος γενάρχου ὅλης τῆς φυλῆς. Ὁ Λέλεξ εἶχε δύο υἱούς, τὸν Μύλητα καὶ τὸν Πολυκάονα. Ὁ πρῶτος διεδέχθη τὸν πατέρα του, ὁ δὲ δεύτερος, ὁ ὁποῖος εἶχε νυμφευθῆ τὴν Μεσσήνην, κόρην τοῦ Τριόπα, ἐγκατε-

Οἱ Διόσκουροι εἰς τοὺς Δελφούς.
(Γραπτὸν ἀγγεῖον)

στάθη εἰς γειτονικὴν περιοχήν, ὀνομασθεῖσαν Μεσσηνίαν. Ὁ Μύλης ἀφῆκε, μὲ τὴν σειράν του, τὸν θρόνον εἰς τὸν Εὐρώταν, αὐτὸς δέ, ἐπειδὴ δὲν εἶχεν ἄρρενα διάδοχον, ἐκληροδότησε τὸ βασίλειόν του εἰς τὸν Λακεδαίμονα, σύζυγον τῆς κόρης του Σπάρτης. Ὁ Λακεδαίμων ἦτο υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ταϋγέτης, κόρης τοῦ Ἄτλαντος, ἐξ αὐτοῦ δὲ ἔλαβε τὸ σημερινὸν ὄνομά της ὁλόκληρος ἡ περιοχή.

Ἡ μυθικὴ αὐτὴ παράδοσις συνεχίζεται ἐπὶ πολλὰς γενεὰς χωρὶς νὰ παρουσιάζῃ μεγάλο ἐνδιαφέρον. Οὕτω, δὲν γνωρίζομεν περὶ τοῦ Περιήρους, δισεγγόνου τοῦ Λακεδαίμονος, τίποτε ἄλλο παρὰ ὅτι ἐγέννησε τοὺς Τυνδάρεω, Ἀφαρέα, Ἰκάριον καὶ Λεύ-

κιππον. Ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοὺς ὅμως ἀρχίζει ἡ περίοδος τῶν ἡρωικῶν μύθων τῆς Λακωνίας καὶ τῆς Μεσσηνίας.

Τυνδάρεως καὶ Λήδα

Ἐξαναγκασθεὶς νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Λακεδαίμονα, ὁ Τυνδάρεως κατέφυγεν εἰς τὴν Αἰτωλίαν, εἰς τὴν Αὐλὴν τοῦ βασιλέως Θεστίου, τὴν κόρην τοῦ ὁποίου Λήδαν εἶχε νυμφευθῆ. Ἂν δεχθῶμεν τὰ λεγόμενα ἑνὸς ἀρχαίου συγγραφέως, πραγματικὸς πατέρας τῆς Λήδας ἦτο ὁ Γλαῦκος, υἱὸς τοῦ Σισύφου· αὐτός, κατὰ τὴν διάρκειαν ἐπισκέψεώς του εἰς τὴν Λακεδαίμονα, συνῆψε σχέσεις μὲ τὴν Παντείδυιαν, ἡ ὁποία ὀλίγον χρόνον μετὰ τοῦτο ἔγινε σύζυγος τοῦ Θεστίου.

Ὁποιαδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ πατρότης τῆς Λήδας, ἡ ἐξαιρετικὴ καλλονὴ τῆς νέας εἵλκυσε τὴν προσοχὴν τοῦ Διός. Διηγήθημεν ἤδη εἰς ἄλλο κεφάλαιον πῶς ὁ κυρίαρχος τοῦ Ὀλύμπου ἔφθασεν εἰς τὸν σκοπόν του μεταμορφωθεὶς εἰς κύκνον. «Ἐπειδὴ καὶ ὁ Τυνδάρεως», λέγει ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος, «εἶχε τὴν ἴδια νύκτα ἐπαφὴ μὲ τὴ γυναῖκα του, ἡ Λήδα ἐγέννησε τὸν Πολυδεύκη καὶ τὴν Ἑλένη ἀπὸ τὸ Δία, καὶ τὸν Κάστορα ἀπὸ τὸν Τυνδάρεω.

»Μερικοὶ συγγραφεῖς λέγουν πὼς ἡ Ἑλένη ἦταν κόρη τοῦ Διὸς καὶ τῆς Νεμέσεως· λέγουν μάλιστα πὼς ἡ Νέμεσις, γιὰ νὰ ἀποφύγῃ τοὺς ἐναγκαλισμοὺς τοῦ Διός, ἄλλαξε πολλὲς μορφὲς καί, στὸ τέλος, μεταμορφώθηκε σὲ χήνα· τότε ὁ Ζεὺς μεταμορφώθηκε σὲ κύκνο καὶ τὴ χάρηκε· ἔπειτα ἀπὸ αὐτό, ἡ Νέμεσις-χήνα ἐγέννησε ἕνα αὐγό· ὁ βοσκὸς ποὺ τὸ βρῆκε στὸ δάσος, τὸ πῆγε στὴ Λήδα, κ' ἐκείνη τὸ φύλαξε σ' ἕνα ἑρμάρι· ὅταν ἦλθε ὁ καιρός, ἀπὸ τὸ αὐγὸ βγῆκε ἡ Ἑλένη· ἡ Λήδα τὴν κράτησε καὶ τὴ μεγάλωσε σὰν κόρη της».

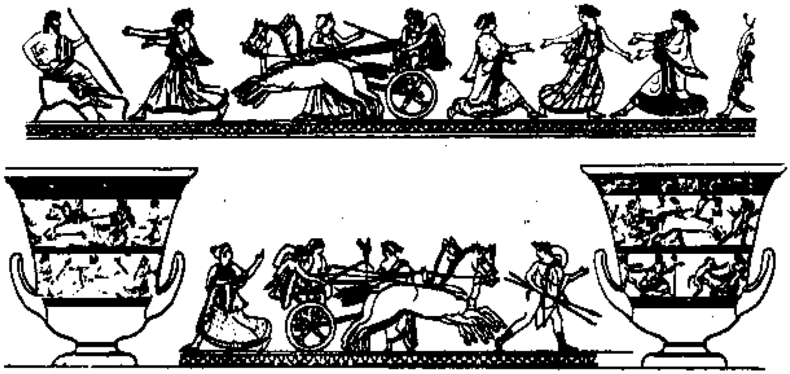
Κατὰ τὴν εὐρύτερα διαδεδομένην παράδοσιν, ἡ Λήδα ἐγέννησεν ἕνα αὐγό, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐβγῆκαν οἱ δίδυμοι Κάστωρ καὶ Πολυδεύκης καθὼς καὶ ἡ Ἑλένη. Τόπος γεννήσεως τοῦ Κάστορος καὶ τοῦ Πολυδεύκους ἐθεωροῦντο αἱ Ἀμύκλαι, ἀπὸ ἄλλους ὁ Ταΰγετος καὶ ἀπὸ ἄλλους μικρὰ νῆσος πλησίον τῆς Πεφίου. Σύμφωνα μὲ ἕναν μῦθον, ὁ Ἑρμῆς μετέφερε τὰ νεογέννητα ἀπὸ τὴν νῆσον εἰς τὴν πόλιν Πελλήνην, ὅπου καὶ ἐμεγάλωσαν.

Οἱ Διόσκουροι

Ἐνίοτε ἀποκαλούμενοι Τυνδαρίδαι, δηλαδὴ υἱοὶ τοῦ Τυνδάρεω, ὁ Κάστωρ καὶ ὁ Πολυδεύκης εἶναι περισσότερον γνωστοὶ μὲ τὴν

ὀνομασίαν Διόσκουροι, δηλαδὴ υἱοὶ τοῦ Διός. Συγκαταλέγονται μεταξὺ τῶν περιφημοτέρων ἡρώων τῆς ἑλληνικῆς Μυθολογίας καὶ ὅπως ὁ Ἡρακλῆς, ἐθεοποιήθησαν. Ἡ λατρεία των εἶχε διαδοθῆ, ὅπως θὰ ἴδωμεν περαιτέρω, εἰς ὁλόκληρον τὸν ἑλληνικὸν κόσμον.

Ὁ Κάστωρ ἐφημίζετο ὡς ἀσυναγώνιστος δαμαστὴς ἵππων, ὁ δὲ Πολυδεύκης ὡς ἐξαίρετος πυγμάχος. Κυρίως ὅμως οἱ δύο ἀδελφοὶ ἐθεωροῦντο πρότυπα ἀπὸ τῆς ἠθικῆς ἀπόψεως· ἐνεσάρκωναν διὰ τοὺς Ἕλληνας τὰ ἰδανικὰ τοῦ ψυχικοῦ σθένους καὶ τοῦ εὐγενοῦς φρονήματος· προστάται τοῦ δικαίου, προσέτρεχαν

Ἡ ἀπαγωγὴ τῶν Λευκιππιδῶν.
(Ἀγγεῖον τῆς συλλογῆς Coghill)

πάντοτε ὁσάκις ἐκαλοῦντο, ὁσονδήποτε μεγάλος καὶ ἂν ἦτο ὁ κίνδυνος· δι' αὐτὸ καὶ ἐπωνομάσθησαν «ἥρωες σωτῆρες».

Πρῶτον κατόρθωμα τοῦ Κάστορος καὶ τοῦ Πολυδεύκους ἦτο ἡ ἐκστρατεία διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς ἀδελφῆς των Ἑλένης, τὴν ὁποίαν εἶχαν ἀπαγάγει ὁ Θησεὺς καὶ ὁ Πειρίθους. Εἴδαμεν εἰς προηγούμενον κεφάλαιον τὰς λεπτομερείας τοῦ μύθου αὐτοῦ. Σημειωτέον ὅτι οἱ δύο ἀδελφοὶ ἐπωφελήθησαν τῆς διαβάσεώς των ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, διὰ νὰ μυηθοῦν εἰς τὰ Μυστήρια.

Σπουδαιότατος ὑπῆρξεν ὁ ρόλος τῶν Διοσκούρων εἰς τὴν Ἀργοναυτικὴν ἐκστρατείαν. Ἔσωσαν τὴν «Ἀργώ», τὴν στιγμὴν ποὺ ἐπρόκειτο νὰ συντριβῇ εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Θράκης· δύο ἄστρα, πού, ὅπως ἐπιστεύετο, εἶχαν ἀποσπασθῆ ἀπὸ τὸν οὐρανόν, κατέβησαν καὶ ἐστάθησαν ἐπάνω εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν δύο ἡρώων·

ἀμέσως ἡ τρικυμία ἐκόπασεν ὡς διὰ μαγείας καὶ ἡ θάλασσα ἔγινε γαληνιαία ὡς λίμνη.

Προσετίθετο ὅτι τὴν ἐπομένην ὁ Γλαῦκος, ὁ ὁποῖος συνώδευε τὸ πλοῖον κολυμβῶν, προεῖπεν εἰς τοὺς Διοσκούρους ὅτι ἐφεξῆς θὰ ἀπεκαλοῦντο «θεοὶ σωτῆρες» καὶ ὅτι θὰ τοὺς ἐλάτρευαν παντοῦ ὡς προστάτας τῶν ναυτῶν καὶ τῶν πλοίων. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ ναῦται, κάθε φορὰν ποὺ ἔβλεπαν ἄστρα νὰ τρέχουν κατὰ μῆκος τῶν ἱστίων των ἢ νὰ «κάθωνται» ἐπάνω εἰς τὰ κατάρτια των, ἐπίστευαν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τῶν Διοσκούρων.

Ὁ Κάστωρ καὶ ὁ Πολυδεύκης ἔλαβαν ἐνεργὸν μέρος εἰς δύο ἄλλα ἐπεισόδια τῆς Ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας: τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν Βεβρύκων Ἀμύκου καὶ τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ γίγαντος Τάλω, ποὺ ἀπηγόρευεν εἰς τοὺς ξένους νὰ ἀποβιβάζωνται εἰς τὴν Κρήτην. Περὶ αὐτῶν ἔγινεν ἤδη λόγος.

Οἱ Διόσκουροι συγκαταλέγονται μεταξὺ τῶν ἡρώων ποὺ ἔλαβαν μέρος εἰς τὸ περίφημον κυνήγιον τοῦ Καλυδωνίου κάπρου. Συμμετέσχον ἐπίσης εἰς τὴν Γιγαντομαχίαν, ἐπολέμησαν δὲ καὶ ἐνίκησαν τοὺς Ἱπποκοοντίδας, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἐκδιώξει τὸν Τυνδάρεω ἀπὸ τὴν Σπάρτην. Οἱ τελευταῖοι μῦθοι εἶναι γνωστοὶ μόνον ἀπὸ τὰς σχετικὰς καλλιτεχνικὰς παραστάσεις.

Διόσκουροι καὶ Ἀφαρητίδαι. Ἴδας καὶ Λυγκεύς

Ὁ Ἀφαρεύς, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Τυνδάρεω, εἶχεν ἀποκτήσει ἀπὸ τὴν Ἀρήνην δύο υἱούς, τὸν Ἴδαν καὶ τὸν Λυγκέα. Ὁ πρῶτος ἦτο, κατὰ τὸν Ὅμηρον, ὁ ἰσχυρότερος τῶν θνητῶν, ὁ δὲ Λυγκεὺς εἶχε τόσον ὀξεῖαν ὅρασιν, ὥστε ἠμποροῦσε νὰ βλέπῃ καὶ διὰ τῶν ἀδιαφανῶν σωμάτων, ἀκόμη καὶ διὰ μέσου τῆς γῆς. Εἰς τὸ περὶ Ἀπόλλωνος κεφάλαιον εἴδαμεν πῶς ἡ Μάρπησσα ἐπροτίμησε τὸν Ἴδαν ἀντὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Λητοῦς.

Μολονότι στενὴ συγγένεια συνέδεε τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἀφαρέως καὶ τοὺς Διοσκούρους, σφοδρὰ ἔρις ἐξερράγη μεταξύ των, ὑπὸ συνθήκας, τὰς ὁποίας οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς δὲν ἀναφέρουν ὁμοιομόρφως.

Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον τὸν Ἀθηναῖον, αἰτία τῆς διενέξεως ἦτο ἡ κακὴ πίστις τῶν Ἀφαρητιδῶν κατὰ τὴν διανομὴν λείας, ἀποκτηθείσης εἰς ἐπιχείρησιν διεξαχθεῖσαν ἀπὸ κοινοῦ μὲ τοὺς Διοσκούρους. «Οἱ Διόσκουροι, μαζὶ μὲ τὸν Ἴδα καὶ τὸν Λυγκέα, ἐπῆραν βόδια ἀπὸ τὴν Ἀρκαδία καὶ ἀνέθεσαν στὸν Ἴδα νὰ τὰ μοιράσῃ. Αὐτός, ἀφοῦ ἔκοψε ἕνα βόδι σὲ τέσσερα ἴσα μέρη, εἶπε πὼς ἡ μισὴ λεία θὰ ἀνῆκε σ' ἐκεῖνον, ποὺ πρῶτος θὰ ἔτρωγε τὸ μερίδιό του καὶ ἡ ἄλλη μισὴ σ' ἐκεῖνον, ποὺ θὰ ἐρχόταν δεύτε-

ρος. Μόλις τὸ εἶπε, κατάπιε κιόλας τὸ μερίδιό του καὶ εὐθὺς ἀμέσως τὸ μερίδιο τοῦ ἀδελφοῦ του.

Ἔπειτα ἀπὸ αὐτό, ἐπῆραν μαζί τους ὅλη τὴ λεία καὶ τὴν πῆγαν στὴ Μεσσηνία. Τότε οἱ Διόσκουροι μπῆκαν στὴ Μεσσηνία, ξαναπῆραν τὴ λεία καὶ πολλὰ ἄλλα πράγματα καὶ στάθηκαν κάτω ἀπὸ μιὰ βαλανιδιά, περιμένοντας τὸν Ἴδα καὶ τὸ Λυγκέα

Ὁ Μελέαγρος καὶ ἡ Ἀταλάντη.
(Τοιχογραφία τῆς Πομπηίας. Ἐθνικὸν Μουσεῖον. Νεάπολις)

νὰ περάσουν. Πρῶτος ὁ Λυγκεὺς εἶδε τὸν Κάστορα, τὸν ἔδειξε στὸν Ἴδα, κι αὐτὸς τὸν σκότωσε. Ἔπειτα ὁ Πολυδεύκης ὥρμησε ἐναντίον τους κ' ἐσκότωσε τὸν Λυγκέα μὲ τὸ ἀκόντιό του· ἐξακολούθησε νὰ κυνηγᾷ τὸν Ἴδα, αὐτὸς ὅμως τὸν πέτυχε μὲ μιὰ πέτρα καὶ τὸν ἔρριξε ἀναίσθητο καταγῆς. Τὴν ἴδια στιγμὴ ὁ Δίας ἐκεραυνοβόλησε τὸν Ἴδα καὶ ἐπῆρε τὸν Πολυδεύκη στὸν οὐρανό».

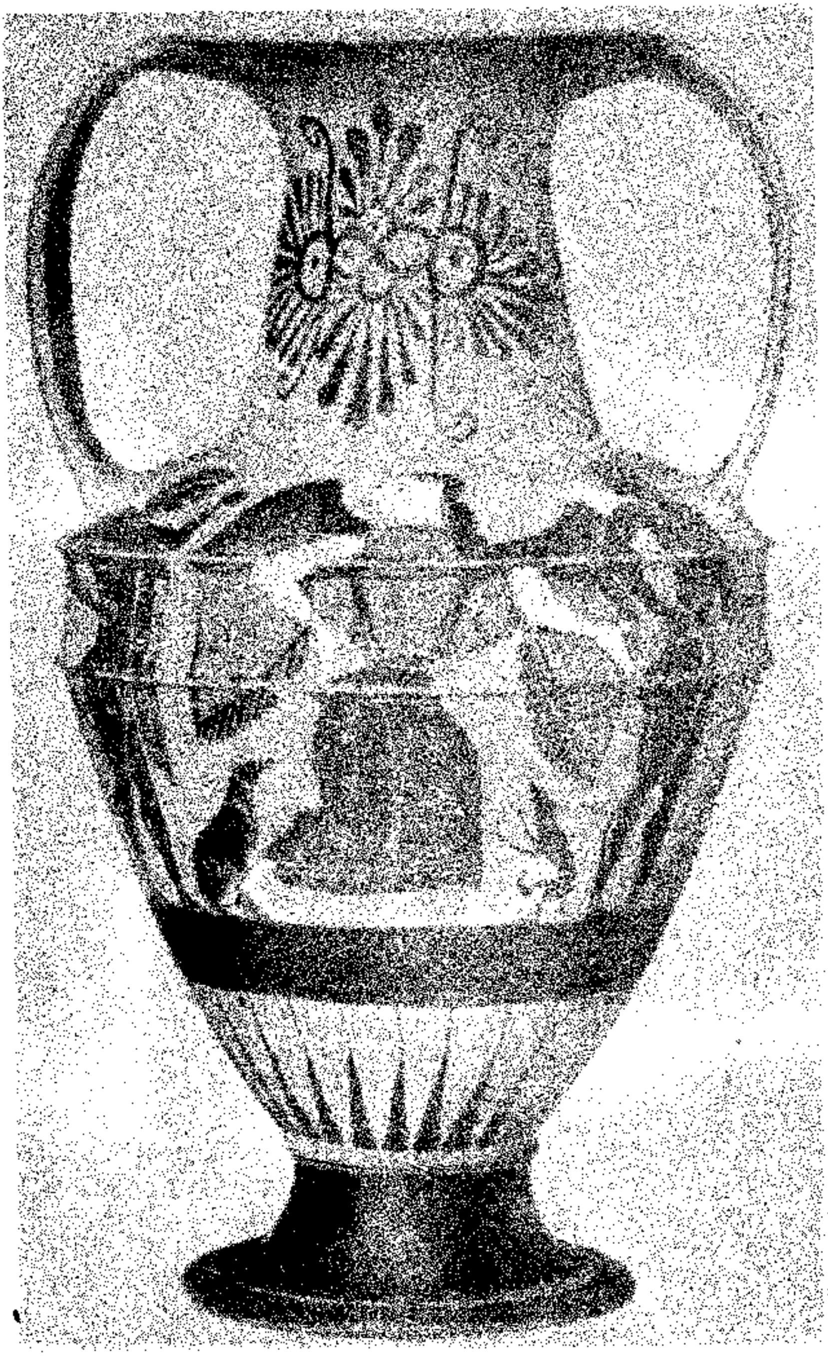
Ἡ διήγησις τοῦ Πινδάρου εἶναι κατ' οὐσίαν ὁμοία μὲ τοῦ Ἀπολλοδώρου τοῦ Ἀθηναίου, διαφέρει ὅμως εἰς μερικὰ σημεῖα. Αἰτία τῆς μεταξὺ Ἀφαρητιδῶν καὶ Διοσκούρων διαμάχης εἶναι, κατὰ τὸν ποιητήν, ἡ ἁρπαγὴ τῶν δαμάλεων τοῦ Ἴδα ὑπὸ τοῦ Κάστορος. Ὁ Λυγκεύς, ποὺ εἶχε παρακολουθήσει τὴν σκηνὴν ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ Ταϋγέτου, ἔτρεξε καὶ ἐπληροφόρησε τὸν ἀδελφόν του, ἐν συνεχείᾳ δὲ καὶ οἱ δύο μαζὶ ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ Κάστορος, ὁ ὁποῖος καὶ ὑπέκυψεν εἰς τὰ πλήγματά των.

Διὰ νὰ ἐκδικηθῇ, ὁ Πολυδεύκης ἐπετέθη κατὰ τῶν Ἀφαρητιδῶν, αὐτοὶ δὲ ἐτράπησαν εἰς φυγήν. «Σταμάτησαν ὅμως κοντὰ στὸν τάφο τοῦ πατέρα των. Ἐκεῖ πῆραν ἕνα ἄγαλμα ἀπὸ μάρμαρο καὶ τὸ ἔρριξαν στὸ στῆθος τοῦ Πολυδεύκη. Ὁ ἥρως ὄχι μόνο δὲν ὠπισθοχώρησε, μὰ οὔτε κλονίσθηκε ἀπὸ τὸ χτύπημα· ἀπ' ἐναντίας, ὥρμησε κατὰ τοῦ Λυγκέως καὶ τοῦ ἔμπηξε τὸ ἀκόντιό του στὰ πλευρά του. Τὴν ἴδια στιγμὴ ὁ Ζεὺς ἐκεραυνοβόλησε τὸν Ἴδα καί, μέσα σὲ μιὰ δίνη ἀπὸ καπνοὺς καὶ φλόγες, ἔκαψε ὅ,τι ἀπόμενε ἀπὸ τοὺς δυὸ ἀδελφούς.

»Στὸ ἀναμεταξύ, ὁ γενναιόψυχος γιὸς τοῦ Τυνδάρεω ἔτρεξε κοντὰ στὸν Κάστορα· ἔκλαψε καί, κάποτε ἀπὸ τὸν πολὺ πόνο, ἐφώναξε: «—Γιὲ τοῦ Κρόνου, πατέρα μου, πῶς θὰ τελειώσῃ τὸ μαρτύριο αὐτό; Κάνε νὰ πεθάνω μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφό μου. Τί ἀξία μπορεῖ νὰ ἔχῃ ἡ ζωὴ γιὰ κεῖνον ποὺ ἔχασε ὅ,τι ἀγαποῦσε πιὸ πολύ;». Ἔτσι ἐθρηνοῦσε ὁ Πολυδεύκης.

»Καὶ ξαφνικά, ὁ Ζεὺς παρουσιάσθηκε μπροστά του: «—Εἶσαι γιός μου—τοῦ εἶπε—ὄχι ὅμως καὶ ὁ ἀδελφός σου· αὐτὸς γεννήθηκε ἀπὸ ἕνα θνητό, ποὺ τὸ δικαίωμα τοῦ γάμου του ἐπέτρεψε νὰ μπῇ ἔπειτα ἀπὸ ἐμένα στὸ κρεβάτι τῆς μητέρας σου. Σὲ ἀφίνω ὅμως νὰ διαλέξῃς: ἢ θὰ ζῇς αἰώνια στὴν κατοικία τῶν θεῶν, μαζὶ μὲ τὴν Ἀθηνᾶ καὶ τὸν Ἄρη, ἀνέγγιχτος ἀπὸ θάνατο καὶ γηρατειά, ἢ ἀπὸ ἀγάπη γιὰ τὸν ἀδελφό σου θὰ μοιρασθῇς τὴν τύχη του σὰν θνητοῦ καὶ θὰ περνᾷς, ἐναλλὰξ μ' ἐκεῖνον, τὸ μισὸ χρόνο μέσα στὸ ἔρεβος τοῦ τάφου καὶ τὸ ἄλλο μισὸ στὰ ἀστραφτερὰ ἀνάκτορα τοῦ Ὀλύμπου». Ἔτσι εἶπε ὁ Ζεύς, κι ὁ Πολυδεύκης δὲν ἐδίστασε καθόλου. Τὴν ἴδια στιγμὴ ὁ Κάστωρ ἄνοιξε ξανὰ τὰ μάτια κ' ἡ φωνή του ἄρχισε ν' ἀκούεται πάλι».

Κατ' ἄλλην ἐκδοχήν, αἰτία τῆς τραγικῆς διενέξεως μεταξὺ Διοσκούρων καὶ Ἀφαρητιδῶν δὲν ἦτο ἡ κάπως χυδαία ὑπόθεσις τῆς κλοπῆς μερικῶν δαμάλεων, ἀλλ' ἄλλη, πολὺ σοβαρωτέρα. Ὁ Ἴδας καὶ ὁ Λυγκεὺς εἶχαν ἀρραβωνιασθῇ μὲ τὰς θυγατέρας τοῦ θείου των Λευκίππου· αὐτὸς ὅμως, παρασυρθεὶς ἀπὸ τὰ πλούσια δῶρα τῶν Διοσκούρων, ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ πάρουν τὴν Φοίβην καὶ

Πτερωτή Νίκη.
('Αγγεῖον τοῦ Νικοσθένους. Μουσεῖον τοῦ Λούβρου. Παρίσιοι)

τὴν Ἱλάειραν, τὰς ὁποίας εἶχεν ὑποσχεθῆ εἰς τοὺς Ἀφαρητίδας.

Μόλις τὸ ἔμαθαν ὁ Ἴδας καὶ ὁ Λυγκεύς, ἔτρεξαν πρὸς συνάντησιν τῶν ἀπαγωγέων. Δὲν ἄργησαν νὰ τοὺς εὕρουν. Ματαίως τότε ὁ Λυγκεὺς προσεπάθησε νὰ τοὺς πείση νὰ ἀφήσουν τὰς νέας· εἰς τὸ τέλος, ἐπρότεινε νὰ ἐκκαθαρίσουν τὴν διαφορὰν μὲ μίαν μονομαχίαν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Κάστορος, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ ἄλλοι δύο, ὁ Ἴδας καὶ ὁ Πολυδεύκης, θὰ παρέμεναν ἁπλοῖ θεαταί. Ἡ πρότασις ἔγινε δεκτή. Ἰδοὺ πῶς περιγράφει ὁ Θεόκριτος τὰς διαφόρους φάσεις τοῦ ἀγῶνος:

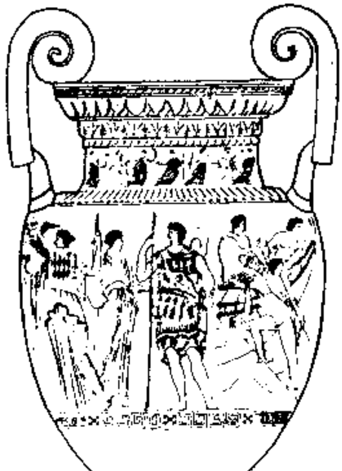
«Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἴδα ἐπροχώρησε στὸν τόπο τοῦ ἀγῶνος χτυπώντας μὲ τὸ δόρυ του τὸ γύρο τῆς ἀσπίδας του καὶ ὁ Κάστωρ κραδαίνοντας τὸ δικό του. . Οἱ δυὸ ἀντίπαλοι μετρήθηκαν μὲ τὸ βλέμμα· καθένας ἔψαχνε νὰ βρῆ ἕνα ἀδύνατο σημεῖο στὸ θώρακα τοῦ ἀντιπάλου του· μὰ οἱ αἰχμὲς τῶν δοράτων ἔσπαζαν ἐπάνω στὶς ἀσπίδες, προτοῦ τραυματίσουν. Ξαφνικά, καὶ οἱ δυό, διψασμένοι γιὰ αἷμα, τράβηξαν τὰ σπαθιά τους. Ὁ Κάστωρ ρίχθηκε καὶ χτυποῦσε μὲ μανία τὴν πλατειὰ ἀσπίδα καὶ τὴν περικεφαλαία τοῦ ἀντιπάλου του. Ὁ Λυγκεύς, ἀπὸ τὸ μέρος του, χτυποῦσε κι αὐτὸς μὲ λύσσα τὴν ἀσπίδα τοῦ γιοῦ τοῦ Διός... Καὶ ἦταν ἕτοιμος νὰ τὸν χτυπήση στὸ ἀριστερὸ πόδι, ὅταν ὁ Κάστωρ τραβήχθηκε καί, μὲ μιὰ σπαθιά, τοῦ ἔκοψε τὰ δάχτυλα. Τὸ ὅπλο ἔπεσε ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Λυγκέως, κι ὁ ἴδιος ἔτρεξε πρὸς τὸν τάφο τοῦ πατέρα του, ἀπὸ ὅπου ὁ γενναῖος Ἴδας παρακολουθοῦσε λυπημένος τὴ μονομαχία τῶν δυὸ ἐξαδέλφων.

»Στὸ ἀναμεταξύ, ὁ γιὸς τοῦ Τυνδάρεω ὥρμησε κατὰ τοῦ Λυγκέως κ' ἐβύθισε τὸ πελώριο σπαθί του στὸ στῆθος του· ὁ Λυγκεὺς κλονίσθηκε, ἔπεσε καὶ ξεψύχησε. Τότε ὁ Ἴδας ξερρίζωσε τὴ στήλη ἀπὸ τὸν τάφο τοῦ Ἀφαρέως καὶ θὰ τὴν ἔρριχνε ἐπάνω στὸ φονιὰ τοῦ ἀδελφοῦ του, ἂν ὁ Ζεὺς δὲν ἐπροστάτευε τὸ γιό του· ὁ κεραυνὸς τοῦ βασιλιᾶ τῶν οὐρανῶν ἔκαψε τὸν Ἴδα...».

Ἐλέγετο ἀκόμη ὅτι οἱ Διόσκουροι εἶχαν ἀπαγάγει τὰς θυγατέρας τοῦ Λευκίππου τὴν ἡμέραν ἀκριβῶς ποὺ ἐτελέσθησαν οἱ γάμοι των μὲ τὸν Ἴδαν καὶ τὸν Λυγκέα. Μόλις οἱ Διόσκουροι εἶδαν τὰς νέας, κατελήφθησαν ἀπὸ ἀκατανίκητον πάθος δι' αὐτὰς καί, χωρὶς νὰ λάβουν ὑπ' ὄψιν των τοὺς δεσμοὺς συγγενείας, ποὺ τοὺς συνέδεαν μὲ τοὺς Ἀφαρητίδας, ἀνήρπασαν τὴν Φοίβην καὶ τὴν Ἱλάειραν καὶ ἔφυγαν μαζί των. Ὁ Ἴδας καὶ ὁ Λυγκεὺς τοὺς κατεδίωξαν καί, κατὰ τὸν Ὑγῖνον, ὁ Κάστωρ ἐφόνευσε τὸν Λυγκέα. Ὑπέκυψεν ὅμως εἰς τὰ πλήγματα τοῦ Ἴδα, ὅταν ἐπεχείρησε νὰ τὸν ἐμποδίση ἀπὸ τοῦ νὰ θάψη τὸν ἀδελφόν του.

Εἰς τὸ ἀναμεταξὺ προσέτρεξεν ὁ Πολυδεύκης, ἐφόνευσε τὸν Ἴδαν καὶ ἀφοῦ ἀπέδωσε τὰς ἐπιταφίους τιμὰς εἰς τὸν Κάστορα,

Θάνατος τοῦ Τάλω.

ἐπέτυχεν ἀπὸ τὸν Δία τὴν παραχώρησιν νὰ μοιράζεται μὲ τὸν ἀδελφόν του τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον.

Τέλος, μία τρίτη ἐκδοχὴ εἶναι ἁπλῶς σύνθεσις τῶν δύο ποὺ ἐξεθέσαμεν ἤδη. Συμβαίνουν συγχρόνως καὶ τὰ δύο, ἡ κλοπὴ

τοῦ ποιμνίου καὶ ἡ ἀπαγωγὴ τῶν Λευκιππιδῶν. Κατὰ τὴν ἐκδοχὴν αὐτήν, ὁ Κάστωρ καὶ ὁ Πολυδεύκης, μὴ ἔχοντες δῶρα νὰ προσφέρουν εἰς τὸν Λεύκιππον, περιωρίσθησαν εἰς τὴν ἁρπαγὴν τῶν νεανίδων. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ἴδας καὶ ὁ Λυγκεὺς τοὺς κατηγόρησαν ἐπὶ φιλαργυρίᾳ, οἱ Διόσκουροι ἔκλεψαν τὰ ζῶα τῶν Ἀφαρητιδῶν καὶ τὰ ἐδώρησαν εἰς τὸν πενθερόν των. Ἔτσι προεκλήθη ἡ διένεξις, ἡ ὁποία ἐτερματίσθη μὲ τὸν θάνατον ἀφ' ἑνὸς μὲν τοῦ Κάστορος, ἀφ' ἑτέρου δὲ τοῦ Ἴδα καὶ τοῦ Λυγκέως.

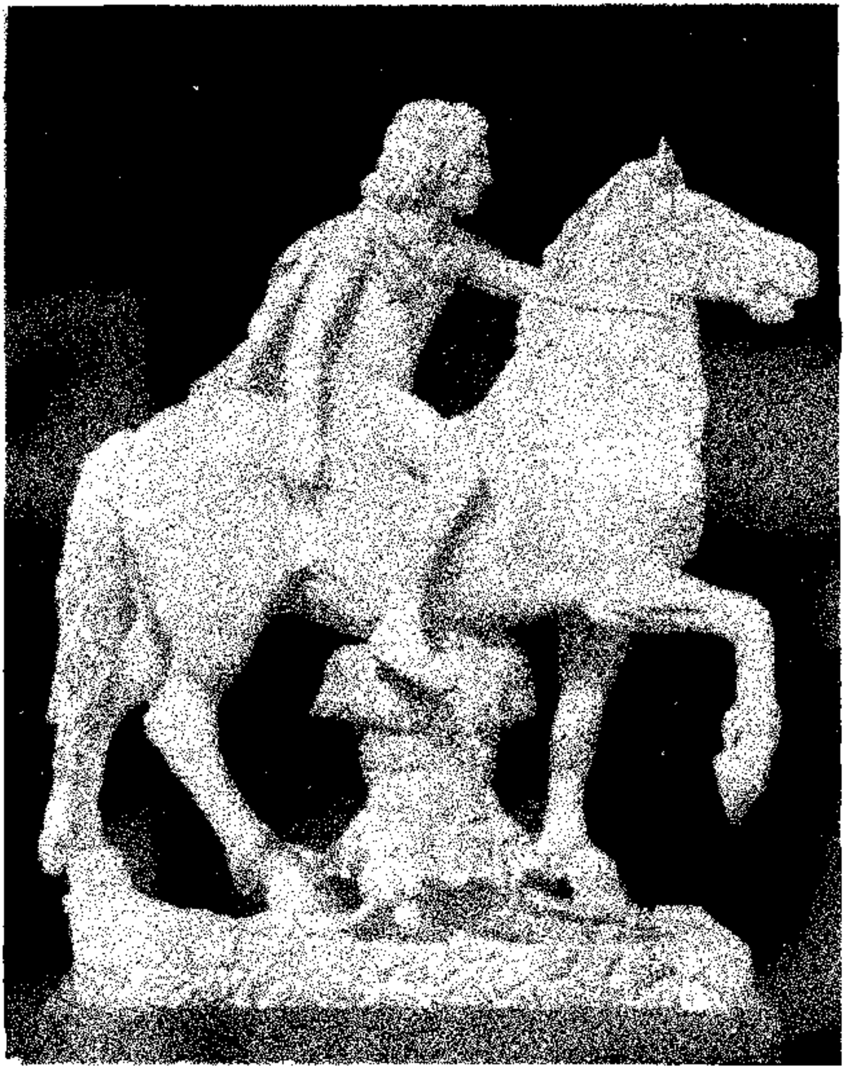
Κατὰ τὸν Παυσανίαν, οἱ Διόσκουροι ἐθεοποιήθησαν σαράντα χρόνια μετὰ τὸν θάνατον τῶν Ἀφαρητιδῶν. Ἀργότερα τοὺς ἐδόθη καὶ θέσις μεταξὺ τῶν ἀστέρων. «Ὁ Εὔδοξος, μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος», λέγει σύγχρονος συγγραφεύς, «πρῶτος ἔδωσεν εἰς τοὺς Διοσκούρους θέσιν εἰς τὸν πολὺ ἁπλοῦν ἄλλωστε καὶ πολὺ ἀνακριβῆ πίνακα τοῦ οὐρανίου θόλου, τὸν ὁποῖον εἶχε συντάξει. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὁ ζῳδιακὸς ἀστερισμός, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Ἥλιος εἰσέρχεται τὴν 20ὴν Μαΐου καὶ ἐξέρχεται τὴν 20ὴν Ἰουνίου, ὀνομάζεται ἀστερισμὸς τῶν Διδύμων.

Εἰς ὅλους τοὺς χάρτας τοῦ οὐρανοῦ, ὁ ἀστερισμὸς αὐτὸς εἰκονίζεται ἀπὸ ἓν ζεῦγος σφιχτὰ ἡνωμένον καὶ τοποθετημένον μεταξὺ τοῦ Ταύρου καὶ τοῦ Καρκίνου, ἀποτελεῖται δὲ ἀπὸ δέκα ἐννέα ἄστρα διάσπαρτα εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ σώματος τῶν δύο ἀδελφῶν. Δύο ἀπὸ τὰ ἄστρα αὐτά, ἐκεῖνα ποὺ λάμπουν, τὸ ἓν εἰς τὴν ἀνατολικὴν καὶ τὸ ἄλλο εἰς τὴν δυτικὴν κεφαλὴν τῶν Διδύμων, εἶναι πρώτου καὶ δευτέρου μεγέθους· εἰς αὐτὰ ἐδόθησαν τὰ ὀνόματα Κάστωρ καὶ Πολυδεύκης».

Ἡ λατρεία τῶν Διοσκούρων

Οἱ Ἕλληνες ἐλάτρευαν τοὺς Διοσκούρους ὄχι τόσον ὡς ἥρωας, ὅσον ὡς θεούς. Ἐπεκαλοῦντο τὴν βοήθειάν των ἐν μέσῳ τῶν κινδύνων, ἰδίως εἰς τὰς μάχας, ὅπου ἡ ἐμφάνισίς των ἐπροκάλεσε πλέον ἢ ἅπαξ τὴν διάλυσιν τῶν ἐχθρικῶν στρατευμάτων. Εἰς αὐτὸ ὀφείλεται ἡ προσωνυμία «σωτῆρες», τὴν ὁποίαν συναντῶμεν εἰς πολλὰ κείμενα. Κύριος ὅμως ρόλος τῶν Διοσκούρων ἦτο ἡ προστασία τῶν ναυτιλλομένων.

Τὸ ἀκόλουθον χωρίον ἑνὸς ὁμηρικοῦ ὕμνου δὲν ἀφήνει καμμίαν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀμφιβολίαν: «Ὅταν οἱ μαῦρες θύελλες ξεσηκώνουν μανιασμένα κύματα· τότε πού, ὄρθιοι στὴν πλώρη, οἱ ναῦτες προσεύχονται καὶ θυσιάζουν ἄσπρα ἀρνιὰ στὰ θεϊκὰ παιδιὰ τοῦ Διός· ἀμέσως αὐτοὶ θὰ καταπραΰνουν τὰ κύματα τῆς ἀφρισμένης θάλασσας καὶ τὸ ταξίδι θὰ τελειώση μὲ γαλήνη καὶ ἀσφάλεια».

Διόσκουρος.
('Αρχαῖον γλυπτόν. Μέγαρον Orlandini. Φλωρεντία)

Εἴδαμεν ἤδη πῶς τὸ πλοῖον τῶν 'Αργοναυτῶν ἐσώθη ἀπὸ τοὺς Διοσκούρους. 'Ο Πλούταρχος λέγει ὅτι οἱ δύο ἀδελφοὶ ἐνεφανίσθησαν καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὑπὸ μορφὴν ἀστέρων, εἰς τὴν πρύμνην τοῦ πλοίου τοῦ Λυσάνδρου.
'Ανάλογα φαινόμενα παρατηροῦνται καὶ σήμερον, εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἡ ἐμφάνισις φωτεινῶν θυσάνων, ἰδίως εἰς τὴν κορυφὴν

τῶν ἱστῶν, ὀφείλεται εἰς ἠλεκτρικὰς ἐκκενώσεις. Οἱ Ἕλληνες, μὴ διαθέτοντες ἐπιστημονικὴν ἐξήγησιν, ἀπέδιδαν τὰ φαινόμενα αὐτὰ εἰς τοὺς Διοσκούρους. Μὲ τὸν καιρόν, ὁ Κάστωρ καὶ Πολυδεύκης, ὡς θεότητες προστάτιδες τῆς ναυτιλίας, ἐταυτίσθησαν μὲ τοὺς Καβείρους.

Ὅπως εἴδαμεν προηγουμένως, οἱ Διόσκουροι κατήγοντο ἀπὸ τὴν Λακωνίαν· εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν συναντῶμεν καὶ τὰ ἀρχαιότερα ἴχνη τῆς λατρείας των. Κατὰ τὸν Πίνδαρον, οἱ δύο ἀδελφοὶ ἐπερνοῦσαν τὴν ἐντάφιον περίοδον εἰς τὴν λακωνικὴν πόλιν Θεράπνην, εἰς αὐτὴν δὲ εἶχαν καὶ ἱερόν, ὅπου πιθανῶς ἐτιμῶντο μαζὶ μὲ τὸν Ἄρην, τοῦ ὁποίου, ὅπως ἐλέγετο, εἶχαν μεταφέρει τὴν εἰκόνα ἀπὸ τὴν Κολχίδα.

Εἰς τὴν Σπάρτην ὑπῆρχεν ὁ τάφος τοῦ Κάστορος καὶ τὸ ἱερὸν αὐτοῦ, καθὼς καὶ πηγὴ μὲ ἱερὸν ἀφιέρωμα εἰς τὸν Πολυδεύκην. Εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν ἐπεδεικνύετο τὸ σπίτι τῶν δύο ἡρώων. Ὁ Παυσανίας λέγει ὅτι οἱ Διόσκουροι παρουσιάσθησαν μίαν ἡμέραν εἰς τὸ σπίτι αὐτό, ὑπὸ μορφὴν ξένων ἐρχομένων ἀπὸ τὴν Κυρήνην, καὶ ὅτι τὸ ἐπῆραν, παρὰ τὴν ἀντίστασιν τοῦ ἰδιοκτήτου, τοῦ Σπαρτιάτου Φορμίωνος. Εἰς τὴν Σπάρτην, ἐπίσης, οἱ Διόσκουροι εἶχαν ἱερὸν κοινὸν μὲ τὰς Χάριτας καί, εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς πόλεως, βωμοὺς κοινοὺς μὲ τὸν Δία καὶ τὴν Ἀθηνᾶν.

Ὄχι ὀλιγώτερον ἀρχαία ἦτο ἡ λατρεία τῶν Διοσκούρων εἰς τὴν Μεσσηνίαν. Χάλκινα ἀγαλμάτια ἦσαν ἀφιερωμένα εἰς τοὺς δύο ἥρωας σχεδὸν παντοῦ, εἰς τὸ ὕπαιθρον, εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς θαλάσσης καὶ εἰς τὴν νησῖδα ὅπου, κατὰ τὸν μεσσηνιακὸν μῦθον, οἱ δύο ἀδελφοὶ εἶχαν γεννηθῆ. Ἐλέγετο ὅτι οἱ Μεσσήνιοι εἶχαν ἐπισύρει τὴν ἐχθρότητα τῶν Διοσκούρων, διότι δύο ἀπὸ αὐτούς, παρουσιασθέντες μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν δύο ἀδελφῶν, ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν.

Εἰς τὸ Ἄργος ὑπῆρχεν ἱερὸν τῶν Διοσκούρων μὲ ἀγάλματα, τόσον αὐτῶν τῶν ἰδίων, ὅσον καὶ τῶν συζύγων καὶ τῶν υἱῶν των, ἔργα τῶν γλυπτῶν Διποίνου καὶ Σκύλλιδος. Οἱ δύο ἀδελφοὶ ἐλατρεύοντο καὶ εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ἰδίως εἰς τὴν Μαντίνειαν, ὅπου εἶχαν καὶ ἱερόν.

Ὅπως εἴδαμεν προηγουμένως, οἱ δύο ἀδελφοὶ εἶχαν μεταβῆ εἰς τὴν Ἀττικήν, διὰ νὰ εὕρουν τὴν ἀδελφήν των Ἑλένην, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀπαγάγει ὁ Θησεύς. Ἀπὸ τότε ἐχρονολογεῖτο, ὅπως ἐπιστεύετο, ἡ ὑπὸ τοῦ Μνησθέως εἰσαγωγὴ τῆς λατρείας των εἰς τὴν περιοχήν.

Εἰς τὸ ἱερόν, τὸ ὁποῖον τοὺς ἦτο ἀφιερωμένον εἰς τὰς Ἀθήνας, ὑπῆρχαν ἀγάλματα αὐτῶν καὶ τῶν υἱῶν των, καθὼς καὶ ζωγραφικαὶ παραστάσεις, ἀποδιδόμεναι εἰς τὸν Πολύγνωτον καὶ

τὸν Μίκωνα (ἀπαγωγὴ τῶν Λευκιππιδῶν, Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία). Ἴχνη τῆς λατρείας τῶν Διοσκούρων ἀνευρέθησαν εἰς τὰ Κύθηρα, τὴν Κέρκυραν, τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα καὶ τὴν Κυρηναϊκήν· δὲν σημειοῦμεν τὰς περιοχὰς ὅπου, ὡς θεότητες, συνεχέοντο μὲ τοὺς Καβείρους.

Ἀπὸ τὰ σύμβολα τῶν Διοσκούρων πρέπει νὰ ἀναφέρωμεν πρῶτον τὸν ἵππον. Οἱ δύο ἀδελφοὶ εἰκονίζοντο ἱππεύοντες λευκοὺς δρόμωνας. Ὑπὸ τὴν ἰδιότητά των ὡς προστατῶν τῆς ναυτιλίας, σύμβολόν των ἦσαν τὰ ἄστρα, ἰδίως ἀπὸ τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος.

Ὁ Πολυδεύκης φονεύων τὸν Λυγκέα.
(Τῆς σχολῆς τοῦ Φειδίου. Villa Albani, Ρώμη)

Ἀπὸ μιᾶς ἐποχῆς καὶ ἐδῶ, ὁ Κάστωρ καὶ ὁ Πολυδεύκης εἰκονίζοντο σταθερῶς φέροντες κωνικὸν πῖλον.

Ὁ περὶ Ἑλένης μῦθος

Ἀνεφέραμεν προηγουμένως τὸ χωρίον τοῦ Ἀπολλοδώρου, τὸ σχετικὸν μὲ τὴν γέννησιν τῆς Ἑλένης. Σύμφωνα μὲ αὐτό, ἡ ἀδελφὴ τῶν Διοσκούρων ἦτο κόρη ἢ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Λήδας, ἢ τοῦ ἰδίου θεοῦ καὶ τῆς Νεμέσεως. Ὁ ποιητὴς τῶν «Κυπριακῶν

Ἐπῶν», ἀναφέρων τὴν δευτέραν ἐκδοχὴν περὶ τῆς Ἑλένης, τοῦ «ἀνθρωπίνου θαύματος», λέγει ὅτι «ἐπειδὴ ἡ Νέμεσις, ἀπὸ αἰδημοσύνη, δὲν ἤθελε νὰ ἱκανοποιήση τὸν Δία καὶ ἔφευγε, ὁ γιὸς τοῦ Κρόνου τὴν ἐβίασε. Ἡ Νέμεσις λοιπὸν εἶχε πάρει τὸν δρόμο τῆς φυγῆς κ' ἔτρεχε στὶς στεριὲς καὶ στὴν ἀπέραντη θάλασσα, ὁ Ζεὺς ὅμως, τρελλὰ ἐρωτευμένος, τὴν ἀκολουθοῦσε παντοῦ, πότε μέσα στὰ κύματα τῆς φουρτουνιασμένης θάλασσας, ὅπου ἐκείνη βυθιζόταν μεταμορφωμένη σὲ ψάρι, πότε στὴ στεριά, γιατὶ ἡ νέα εἶχε πάρει πολλὲς μορφὲς γιὰ νὰ τοῦ ξεφύγη».

Παραλλήλως πρὸς τὸν μῦθον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ Νέμεσις εἶχε τελικῶς μεταμορφωθῆ σὲ χῆνα, πρέπει νὰ σημειωθῆ καὶ ὁ ἄλλος,

Οἱ Διόσκουροι ἀπάγοντες τὰς θυγατέρας τοῦ Λευκίππου.
(Ἀνάγλυφον ἐπὶ σαρκοφάγου. Φλωρεντία)

σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖον ὁ Ζεὺς μετεμορφώθη εἰς κύκνον, μετεμόρφωσε δὲ συγχρόνως τὴν Ἀφροδίτην εἰς ἀετόν. Διὰ νὰ διαφύγη δῆθεν ἀπὸ τὸν ἀετὸν πού τὸν κατεδίωκεν, ὁ κύκνος κατέφυγεν εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Νεμέσεως. Ὅταν μετ' ὀλίγον ἡ νέα ἀπεκοιμήθη, ὁ Ζεὺς ἐπωφελήθη τῆς προϋπολογισθείσης εὐκαιρίας. Τὸ αὐγὸ ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ βγῆ ἡ Ἑλένη, παρεδόθη ἀπὸ ἕνα βοσκὸν εἰς τὸν Τυνδάρεω, αὐτὸς δὲ τὸ ἔδωσεν εἰς τὴν Λήδαν· κατ' ἄλλους ἐρρίφθη εἰς τοὺς κόλπους τῆς Λήδας ἀπὸ τὸν Ἑρμῆν, κατ' ἄλλους δὲ ἔπεσεν ἁπλῶς ἀπὸ τὸν οὐρανόν.

Ἂς σημειωθῆ τέλος ὅτι σύμφωνα μὲ ἕνα μῦθον, ὀλιγώτερον ὅμως διαδεδομένον, ἡ Ἑλένη ἦτο κόρη τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Τηθύος.

Εἰς τὸν «Βίον τοῦ Θησέως», ὁ Πλούταρχος λέγει ὅτι ὁ ἥρως αὐτός, ἂν καὶ πενῆντα χρονῶν τότε, ἀπήγαγε τὴν Ἑλένην, «ἄνηβον ἀκόμη», ἐνῷ ἐχόρευεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ὀρθίας Ἀρτέμιδος, εἰς τὴν Σπάρτην. Κατὰ τὸν Ἑλλάνικον, ἡ παιδίσκη ἦτο τότε μόλις ἑπτὰ χρονῶν, κατὰ δὲ τὸν Διόδωρον τὸν Σικελιώτην ἕνδεκα. Εἴδαμεν ἤδη πῶς οἱ Διόσκουροι ἐξεστράτευσαν πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς ἀδελφῆς των καὶ πῶς τὴν ἐπανέφεραν εἰς τὴν Σπάρτην.

Ὁ Περσεύς καὶ αἱ Γοργόνες.
(Κρατήρ. Μουσεῖον τοῦ Λούβρου. Παρίσιοι)

Ὅπως ἐπιστεύετο, ἡ Ἑλένη παρὰ τὴν μικρὰν ἡλικίαν της ἐγέννησεν ἀπὸ τὸν Θησέα μίαν κόρην· ὁ Παυσανίας γράφει, πράγματι, ὅτι εἰς τὸ Ἄργος ὑπῆρχε ναὸς ἱδρυθεὶς ἀπὸ τὴν Ἑλένην πρὸς τιμὴν τῆς Εἰλειθυίας, διότι εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν ἡ ἀδελφὴ τῶν Διοσκούρων εἶχε γεννήσει τὴν κόρην της, τὴν ὁποίαν καὶ παρέδωσε πρὸς ἀνατροφὴν εἰς τὴν ἀδελφήν της Κλυταιμνήστραν. Κατά τινας συγγραφεῖς, ἡ κόρη αὐτὴ ἦτο ἡ Ἰφιγένεια.

Λόγῳ τῆς ἐξαιρετικῆς καλλονῆς της, ἡ Ἑλένη ἔγινε πολὺ συντόμως περιζήτητος. «Ὅλοι οἱ βασιλεῖς τῆς Ἑλλάδος», λέγει ὁ Ἀπολλόδωρος, ἐπῆγαν στὴ Σπάρτη γιὰ νὰ τὴν ζητήσουν σὲ γάμο». Ὁ ἴδιος συγγραφεὺς λέγει ὅτι παρουσιάσθησαν ἐν συνόλῳ εἴκοσιν ἐννέα μνηστῆρες, τοὺς ἀπαριθμεῖ δὲ ὀνομαστικῶς. Μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν οἱ: Ὀδυσσεύς, Αἴας, Ἀσκάλαφος καὶ Ἰάλμενος (υἱοὶ τοῦ Ἄρεως), Ποδαλείριος καὶ Μαχάων (υἱοὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ), Φιλοκτήτης, Πάτροκλος καὶ Μενέλαος.

«Ὁ Τυνδάρεως, βλέποντας ὅλο αὐτὸ τὸ πλῆθος, φοβήθηκε πώς, ἂν διάλεγε ἕναν, θὰ ξεσηκώνονταν οἱ ἄλλοι ἐναντίον του. Τότε ὁ Ὀδυσσεὺς τοῦ εἶπε πὼς ἂν τὸν βοηθοῦσε νὰ παντρευθῇ τὴν Πηνελόπη, θὰ τοῦ ὑπεδείκνυε ἕναν τρόπο, ποὺ θὰ ἀπέκλειε κάθε διένεξη. Μόλις λοιπὸν ὁ Τυνδάρεως τοῦ ἔδωσε τὴν ὑπόσχεση ποὺ τοῦ ζητοῦσε, ὁ Ὀδυσσεὺς τὸν συμβούλευσε νὰ βάλῃ ὅλους τοὺς μνηστῆρες νὰ ὁρκισθοῦν πὼς θὰ ὑπεράσπιζαν ἐκεῖνον ποὺ θὰ διάλεγε, ἐναντίον ὅλων ὅσοι τυχὸν θὰ τὸν προσβάλλανε σχετικὰ μὲ τὸ γάμο. Ἔπειτα ἀπὸ τὸν ὅρκο, ὁ Τυνδάρεως διάλεξε γιὰ ἄντρα τῆς κόρης του τὸ Μενέλαο». Κατ' ἄλλην ἐκδοχήν, ἡ Ἑλένη μόνη καὶ ἐλευθέρως ὑπέδειξεν ὡς ἐκλεκτὸν τῆς καρδίας της τὸν υἱὸν τοῦ Ἀτρέως.

Ἑλένη καὶ Πάρις

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τυνδάρεω, ὁ Μενέλαος ἐκληρονόμησε τὸ βασίλειόν του, περιλαμβάνον τὴν Λακωνίαν καὶ μέρος τῆς Μεσσηνίας. Ἀπὸ τὴν Ἑλένην ἀπέκτησε, σύμφωνα μὲ τὴν παράδοσιν ποὺ ἀναφέρει ὁ Ὅμηρος, μόνον μίαν κόρην, τὴν Ἑρμιόνην· ἄλλοι συγγραφεῖς ὅμως ὁμιλοῦν περὶ υἱοῦ, ὀνόματι Νικοστράτου.

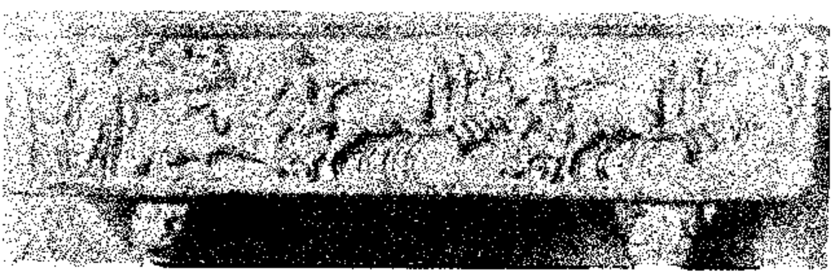
Οἱ δύο σύζυγοι διῆγον εὐτυχῆ βίον μέχρι τῆς ἡμέρας ποὺ ἔφθασεν εἰς τὴν Λακεδαίμονα ἕνας νεαρὸς ξένος, ὁ Πάρις, υἱὸς τοῦ Πριάμου, βασιλέως τῆς Τροίας.

Μῦθοι περιέβαλλαν τὰ τῆς γεννήσεως τοῦ Πάριδος. Κατ' αὐτούς, ἡ μητέρα του Ἑκάβη προτοῦ ἀκόμη τὸν φέρῃ εἰς τὸ φῶς εἶχεν ὀνειρευθῇ ὅτι εἶχε γεννήσει ἀναμμένον δαυλὸν ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἔβγαιναν φίδια. Οἱ μάντεις ἐρωτηθέντες εἶπαν ὅτι τὸ παιδὶ ποὺ θὰ ἐγεν-

νοῦσεν ἡ Ἑκάβη ἔπρεπε νὰ θανατωθῇ. Τὸ νεογνὸν λοιπὸν παρεδόθη εἰς τοὺς ὑπηρέτας, αὐτοὶ ὅμως ἀντὶ νὰ τὸ θανατώσουν, τὸ ἐξέθεσαν ἁπλῶς. Ἀνευρεθὲν ὑπὸ βοσκῶν τὸ παιδὶ ἐμεγάλωσεν ἀνάμεσα εἰς τὰ κοπάδια.

Μίαν ἡμέραν ἀπεσταλμένοι τοῦ Πριάμου ἐζήτησαν ἀπὸ τοὺς βοσκοὺς ἕνα ταῦρον, τὸν ὁποῖον ὁ βασιλεὺς θὰ ἔδιδεν ὡς ἔπαθλον εἰς τὸν νικητὴν ἀγῶνος ὀργανωθέντος ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τοῦ θανάτου τοῦ Πάριδος. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Πάρις ἀγαποῦσε πολὺ τὸ ἐκλεγὲν ζῶον, τὸ ἠκολούθησε μέχρι τῆς Αὐλῆς τοῦ Πριάμου, ἔλαβε μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ ἐνίκησεν ὅλους τοὺς ἀγωνισθέντας.

Ἕνας ἀπὸ αὐτούς, ὁ Δηίφοβος, ἀδελφὸς τοῦ Πάριδος, ἔσυρε τὸ σπαθί του καὶ ὥρμησε κατὰ τοῦ νικητοῦ, ὁ Πάρις ὅμως ἐπήδησεν

Ὁ ἀγὼν δρόμου τοῦ Πέλοπος καὶ τοῦ Οἰνομάου.
(Ἀνάγλυφον ἐπὶ σαρκοφάγου. Μουσεῖον τοῦ Βατικανοῦ. Ρώμη)

ἐπάνω εἰς τὸν βωμὸν τοῦ Ἑρκείου Διός. Ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸ ἡ ἀδελφή του Κασσάνδρα τὸν ἀνεγνώρισε καὶ ὁ νεαρὸς πρίγκιψ ἐπανῆλθεν εἰς τὸ πατρικὸν ἀνάκτορον.

Κατ' ἄλλην ἐκδοχήν, τὸ νεογνὸν ἐκτεθὲν εἰς τὸ ὄρος Ἴδη ἐτράφη ἐπὶ πέντε ἡμέρας ἀπὸ μίαν ἄρκτον, κατόπιν δὲ περισυνελέγη ἀπὸ τὸν δοῦλον ἀκριβῶς ἐκεῖνον, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ Ἑκάβη εἶχεν ἀναθέσει τὴν ἐξόντωσίν του· διακριθείς, ὅταν ἐμεγάλωσε, διὰ τὴν δύναμιν καὶ τὸ θάρρος του, ὠνομάσθη Ἀλέξανδρος, καὶ ἀναγνωρισθεὶς ἀπὸ τοὺς γονεῖς του ἔγινε δεκτὸς ἀπὸ αὐτούς.

Δὲν θὰ ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τοῦ ἤδη ἐκτεθέντος ἐπεισοδίου, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ Πάρις ὑπεδείχθη ἀπὸ τοὺς θεοὺς ὡς κριτὴς εἰς τὴν μεταξὺ Ἥρας, Ἀφροδίτης καὶ Ἀθηνᾶς διένεξιν διὰ τὸ ἔπαθλον τῆς καλλονῆς. Ὡς γνωστόν, ὁ ὡραῖος βοσκὸς ἀπεφάνθη ὑπὲρ τῆς θεᾶς τοῦ ἔρωτος, ἡ ὁποία τοῦ εἶχεν ὑποσχεθῇ εἰς ἀντάλλαγμα τὴν ὡραιοτέραν γυναῖκα, τὴν Ἑλένην.

Ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν κρίσιν, ὁ Πάρις ἀνεχώρησε κατευθυνόμενος εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἰς τὴν Σπάρτην τοῦ ἔκαμε πολὺ καλὴν ὑποδοχὴν ὁ ἴδιος ὁ Μενέλαος. Μετὰ μικρὸν ὅμως διάστημα

ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Κρήτην. Εἰς τὸ μικρὸν ποίημά του «Ἡ ἁρπαγὴ τῆς Ἑλένης», ὁ Κόλλοιθος περιγράφει ὡς ἑξῆς τὴν πρώτην συνάντησιν τῆς συζύγου τοῦ Μενελάου μὲ τὸν υἱὸν τοῦ Πριάμου: «Γιὰ μιὰ στιγμὴ ἐσταμάτησε στὴν πόρτα, κοιτάζοντας τὸν ξένο· ἔπειτα τὸν ἐπῆρε μέσα στὸ παλάτι καὶ τὸν διέταξε νὰ καθήσῃ. Δὲν χόρταινε νὰ τὸν κοιτᾷ. Στὴν

Οἱ Διόσκουροι.
(Ἑλλ. ἀγγεῖον. Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη. Παρίσιοι)

ἀρχὴ τὸν πῆρε γιὰ τὸ γιὸ τῆς Ἀφροδίτης, τὸ παιδὶ μὲ τὶς χρυσὲς μποῦκλες, ποὺ προστατεύει τὴν εὐτυχία τῶν ἐραστῶν... Γοητευμένη ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ ξένου της, ἐνόμιζε πὼς εἶχε μπροστά της τὸ θεὸ τοῦ τρυγητοῦ».

Τὸν ἠρώτησε ποῖος ἦτο καὶ ἀπὸ ποῦ ἤρχετο. Ὁ Πάρις ἀπήντησεν εἰς τὰ ἐρωτήματά της καὶ προσέθεσεν ὅτι εἶχε λάβει ἀπὸ τὴν Ἀφροδίτην, μετὰ τὴν εὐνοϊκὴν ὑπὲρ τῆς θεᾶς κρίσιν του,

τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ τοῦ ἐχάριζεν ὡς σύζυγον τὴν πλέον ὡραίαν γυναῖκα τοῦ κόσμου. «Ἑλένη εἶναι τὸ ὄνομά της καὶ ἡ θεὰ εἶναι ἀδελφή της. Γι' αὐτὴν ἀψήφισα τὶς τρικυμίες καὶ ἦλθα ἐδῶ νὰ σφίξω τοὺς δεσμούς, ποὺ ἡ ἴδια ἡ Ἀφροδίτη μοῦ ὑποδεικνύει. Μὴ μὲ διώξῃς καὶ μὴ περιφρονήσῃς τὸν ἔρωτά μου».

Ἡ Ἑλένη, ἀνίκανος νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὸ πάθος ποὺ τὴν εἶχε ἤδη καταλάβει, ἀπήντησεν εἰς τὸν φιλοξενούμενόν της: «Πᾶμε, πάρε με μαζί σου στὴν Τροία· δέχομαι νὰ σὲ ἀκολουθήσω, ἀφοῦ ἡ θεὰ τοῦ ἔρωτος θέλει ἔτσι. Πολὺ λίγο φοβοῦμαι τὴν ὀργὴ τοῦ Μενελάου...».

Τὴν ἐπομένην οἱ δύο ἐρασταὶ ἔφυγαν, συναποκομίζοντες καὶ πολλὰ πολύτιμα ἀντικείμενα ἀνήκοντα εἰς τὸν Μενέλαον. Ἔπειτα ἀπὸ μίαν στάθμευσιν εἰς τὴν μικρὰν νῆσον Κρανάην, εἰς τὸν

Ὁ Δαίδαλος καὶ ἡ Πασιφάη.

μυχὸν τοῦ Λακωνικοῦ κόλπου, ἀνεχώρησαν κατευθυνόμενοι εἰς τὴν Τροίαν· ἐνάντιοι ὅμως ἄνεμοι τοὺς ὑπεχρέωσαν νὰ ἀποβιβασθοῦν εἰς τὴν Σιδῶνα, κατ' ἄλλους δὲ συγγραφεῖς εἰς τὴν Αἴγυπτον.

Ὁ Ἡρόδοτος μετέφερεν ἀπὸ τὴν χώραν αὐτὴν ἕνα μῦθον, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖον, οἱ ὑπηρέται τῶν φυγάδων, ἐγκαταλείψαντες τοὺς κυρίους των, διηγήθησαν εἰς τοὺς κατοίκους τῶν παροχθίων περιοχῶν τοῦ Νείλου τὴν περιπέτειαν τῆς Ἑλένης καὶ τοῦ Πάριδος. Ὁ διοικητὴς τῆς ἐπαρχίας, ὁ Θών, ἐπληροφόρησε σχετικῶς τὸν βασιλέα Πρωτέα, αὐτὸς δὲ διέταξε νὰ προσαχθοῦν ἐνώπιόν του, εἰς τὴν Μέμφιδα, οἱ δύο ἐρασταί.

Ἐν συνεχείᾳ, ἡ Ἑλένη ἐκρατήθη εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ἀπεδόθη ἀργότερον εἰς τὸν νόμιμον σύζυγόν της τὸν Μενέλαον, ὁ δὲ Πάρις ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Τροίαν φέρων μαζί του μόνον ἓν εἴδωλον τῆς κόρης τῆς Λήδας. Προσετίθετο μάλιστα ὅτι, ἐνοχλουμένη συνεχῶς ἀπὸ τὸν διοικητὴν τῆς ἐπαρχίας, ποὺ τῆς ἐζήτει νὰ γίνη ἐρωμένη του, ἡ Ἑλένη παρεπονέθη εἰς τὴν σύζυγόν του, τὴν Πο-

λύδαμναν. Αὐτή, κατόπιν τούτου, ἔστειλε τὴν κόρην τῆς Λήδας εἰς τὴν νησῖδα Φάρον, γεμάτην ἀπὸ ἐπικίνδυνα φίδια, ἀφοῦ ὅμως τὴν ἐφωδίασε μὲ ἓν φυτόν, τοῦ ὁποίου ἡ μυρωδιὰ ἔδιωχνε τὰ ἑρπετά, τὸ «ἑλένιον».

Κατ' ἄλλην ἐκδοχήν, ὁ υἱὸς τοῦ Πρωτέως Περικλύμενος, βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του, ἐρωτεύθη τὴν 'Ελένην, ἀλλ' αὐτὴ τὸν ἀπέκρουσε καὶ κατέφυγε πλησίον τοῦ τάφου τοῦ Πρωτέως, ὅπου καὶ τὴν εὑρῆκεν ὁ Μενέλαος κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του ἀπὸ τὴν Τροίαν.

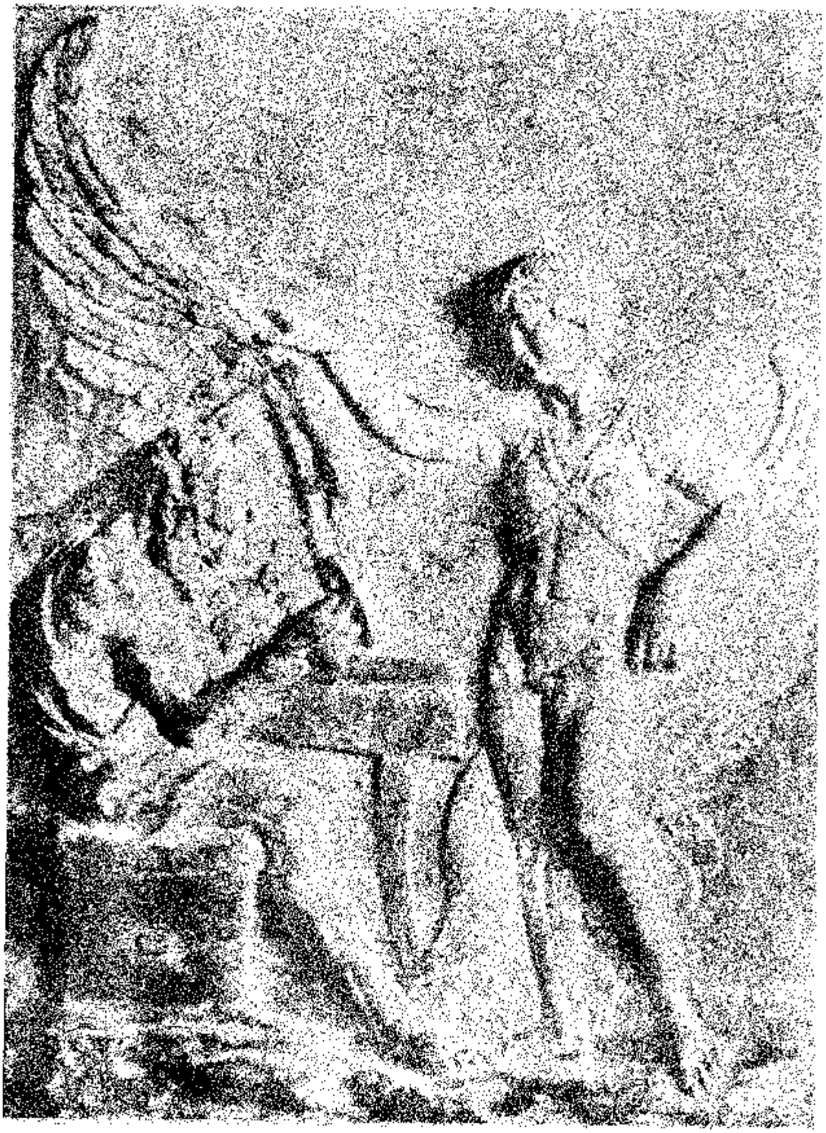
Κατὰ τὴν εὐρύτερον διαδεδομένην παράδοσιν, ὁ Πάρις ἐπῆρε τὴν 'Ελένην μαζί του εἰς τὴν Τροίαν. 'Εν συνεχείᾳ, πιστοὶ εἰς τὸν ὅρκον ποὺ εἶχαν δώσει εἰς τὸν Μενέλαον, οἱ Ἕλληνες βασιλεῖς συνεκεντρώθησαν, διὰ νὰ ἐκδικηθοῦν τὴν προσβολήν. Συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν 'Οδυσσέα, ὁ Μενέλαος ἐπῆγεν εἰς τὴν Τροίαν καὶ ἐζήτησε νὰ τοῦ παραδοθῇ ἡ σύζυγός του, ἡ αἴτησίς του ὅμως ἀπερρίφθη.

Κατόπιν τούτου, ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ποὺ εἶχεν ἤδη συγκεντρωθῆ εἰς τὴν Αὐλίδα ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ 'Αγαμέμνονος, μετέφερε τὸν στρατὸν εἰς τὴν 'Ασίαν, κάτω ἀπὸ τὰ τείχη τῆς Τροίας. 'Ενώπιον τῆς συρράξεως, ἐρρίφθη ἡ πρότασις νὰ λυθῇ ἡ διένεξις διὰ μονομαχίας Μενελάου καὶ Πάριδος. Ἔπαθλον θὰ ἦτο ἡ 'Ελένη. Κατὰ τὸν ἐπακολουθήσαντα ἀγῶνα, τὴν ὑπεροχὴν τὴν εἶχεν ὁ Μενέλαος, ἡ ἐπέμβασις ὅμως τῆς 'Αφροδίτης ἔσωσε τὸν Πάριν ἀπὸ τὴν ἧτταν καὶ τὸν θάνατον.

Εἰς τὴν 'Ιλιάδα ὁ υἱὸς τοῦ Πριάμου παρουσιάζεται ἄλλοτε ὡς ἄνθρωπος μᾶλλον στερούμενος γενναιότητος καὶ ἀποφεύγων τὰς μάχας, ἄλλοτε ὡς γενναῖος πολεμιστής, ἥρως πολλῶν κατορθωμάτων. Ὅσον διὰ τὴν 'Ελένην, παρουσιάζεται ἐνίοτε ταλαντευομένη μεταξὺ τῆς νοσταλγίας τῆς πατρίδος της καὶ τοῦ ἔρωτός της διὰ τὸν Πάριν. Ὅταν ὁ ἀπαγωγεύς της ὑπέκυψε, τραυματισμένος ἀπὸ τὸν Φιλοκτήτην, ἡ 'Ελένη ἔγινε σύζυγος τοῦ Δηιφόβου, ἄλλου υἱοῦ τοῦ Πριάμου.

Μὲ τὴν πάροδον ὅμως τοῦ χρόνου, αἱ ἀποφάσεις τῆς μοίρας ἐπραγματοποιήθησαν: ἡ Τροία κατελήφθη ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, ὁ Δηίφοβος ἀπέθανεν ὑπὸ τὰ πλήγματα τοῦ Μενελάου καὶ ἡ 'Ελένη ἠκολούθησε πειθηνίως τὸν πρῶτον σύζυγόν της. Προτοῦ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν Σπάρτην, ὁ Μενέλαος καὶ ἡ 'Ελένη, συμφιλιωμένοι πλέον, περιηγήθησαν ἐπὶ ὀκτὼ ἔτη διάφορα μέρη, τὴν Αἴγυπτον, τὴν Λιβύην, τὴν Κρήτην.

'Υπάρχουν διάφοροι ἐκδοχαὶ διὰ τὸν θάνατον τῆς 'Ελένης. Ἕνας ροδιακὸς μῦθος, ἀναφερόμενος ἀπὸ τὸν Παυσανίαν, λέγει ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μενελάου οἱ υἱοί του Νικόστρατος καὶ Μεγαπέν-

Δαίδαλος καὶ Ἴκαρος.
(Ἀνάγλυφον ἀρχαῖον. Ἔπαυλις Albani. Ρώμη)

θης ἐξεδίωξαν τὴν κόρην τῆς Λήδας ἀπὸ τὴν Σπάρτην καὶ ὅτι αὐτὴ κατέφυγεν εἰς τὴν Ρόδον, ὅπου εἶχε μίαν φίλην, τὴν Πολυξώ, τῆς ὁποίας ὁ σύζυγος εἶχε φονευθῆ εἰς τὴν Τροίαν.

Κινουμένη ἀπὸ πνεῦμα ἐκδικήσεως, ἡ Ροδία ἔστειλε μίαν ἡμέ-

ραν εἰς τὴν Ἑλένην, εὑρισκομένην εἰς τὸ λουτρόν, δύο ἀπὸ τὰς ὑπηρετρίας της μεταμορφωμένας εἰς Ἐρινῦς. Ἀπὸ τὸν τρόμον ποὺ τὴν κατέλαβεν, ἡ Ἑλένη ἀπηγχονίσθη εἰς ἓν δένδρον.

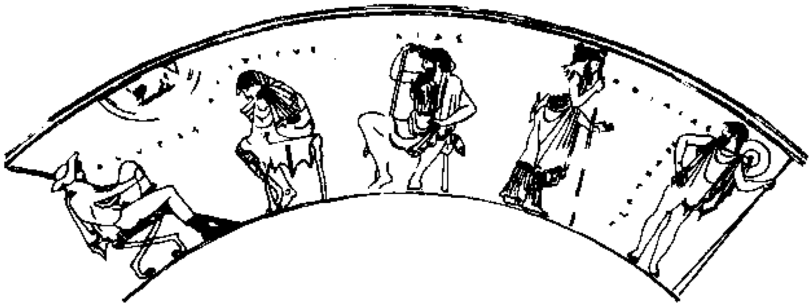
Κατ' ἄλλην ἐκδοχήν, ἡ Ἑλένη ἔζουσε ζωὴν αἰώνιον εἰς τὰς Νήσους τῶν Μακάρων, μαζὶ μὲ τὸν Μενέλαον. Προσετίθετο μάλιστα ὅτι καὶ ἀπὸ ἐκεῖ τὴν εἶχε ἀπαγάγει κάποιος, ὁ Κινύρας, καθὼς καὶ ὅτι οἱ φυγάδες ἀνευρέθησαν πολὺ συντόμως. Τέλος, τρίτη ἐκδοχὴ ἔφερε τὴν Ἑλένην ἑνωθεῖσαν μὲ τὸν Ἀχιλλέα εἰς τὴν νῆσον Λευκὴν (παρὰ τὸ στόμιον τοῦ Δουνάβεως), εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ἀπόβασις δὲν ἐπετρέπετο εἰς θνητούς. Ἀπὸ τὴν ἕνωσιν αὐτὴν ἐγεννήθη ὁ Εὐφορίων, ὁ ὁποῖος ἦτο πτερωτός. Ὁ Ζεὺς τὸν ἐρωτεύθη, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἀπεκρούσθη, ἐκεραυνοβόλησε τὸν νέον εἰς τὴν νῆσον Μῆλον.

Βέβαιον πάντως εἶναι ὅτι ἡ Ἑλένη ἀπήλαυε πραγματικῆς λατρείας εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, κυρίως δὲ εἰς Σπάρτην καὶ Θεράπνην. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, εἰς τὸ ἱερὸν τῆς τελευταίας ἔλαβε χώραν θαυματουργὸς ἐπέμβασις τῆς Ἑλένης. Μιὰ μητέρα, στενοχωρημένη ποὺ τὸ κοριτσάκι της ἦτο ἄσχημο καὶ κακοφτιαγμένο, ἔστειλε τὴν παραμάνα του εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ἑλένης, διὰ νὰ ζητήσῃ νὰ κάμῃ τὸ κοριτσάκι ὀλιγώτερον ἀποκρουστικόν. Ἔπειτα ἀπὸ μερικὰς ἡμέρας, ἐνῷ ἔβγαινεν ἀπὸ τὸ ἱερὸν μὲ τὸ παιδὶ εἰς τὴν ἀγκάλην της, ἡ παραμάνα εὑρέθη ἐνώπιον μιᾶς γυναικός, ἡ ὁποία, ἀφοῦ ἐζήτησε νὰ ἴδῃ τὸ κοριτσάκι, τοῦ ἐχάϊδεψε τὸ κεφάλι. Ἀμέσως ἡ ἀσχήμια ἐξηφανίσθη καὶ ἡ μικρούλα ἔγινε τὸ ὡραιότερο παιδὶ τῆς περιοχῆς.

Καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις

Οἱ Διόσκουροι. Κατὰ τὸν Παυσανίαν, οἱ Διόσκουροι εἰκονίζοντο εἰς τὸ κιβώτιον τοῦ Κυψέλου καὶ εἰς τὸν θρόνον τῶν Ἀμυκλῶν. Τὰ ἐπεισόδια ποὺ ἐπροτιμοῦσαν οἱ ἀγγειογράφοι εἶναι ἡ ἀπαγωγὴ τῶν Λευκιππιδῶν καὶ ἡ πάλη κατὰ τοῦ γίγαντος Τάλω. Ἀπὸ τὰ διασωθέντα ἀγάλματα τῶν Διοσκούρων ἀναφέρομεν ἓν χάλκινον, ποὺ ἀπόκειται εἰς τὸ Βρεττανικὸν Μουσεῖον, τοὺς δύο κολοσσοὺς τοῦ Monte Cavallo εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἓν μαρμάρινον τοῦ Μουσείου τοῦ Λούβρου.

Ἑλένη. Τὰ κυριώτερα ἐπεισόδια τοῦ περὶ τῆς Ἑλένης μύθου, τὰ ὁποῖα συναντῶνται εἰς ἀγγειογραφίας ἢ ἀνάγλυφα εἶναι: ἡ ἀπαγωγὴ τῆς κόρης τῆς Λήδας ἀπὸ τὸν Θησέα καὶ τὸν Πειρίθουν, ὁ γάμος της μὲ τὸν Μενέλαον, ἡ ἄφιξις τοῦ Πάριδος εἰς τὴν Σπάρτην καὶ ἡ φυγή του μὲ τὴν Ἑλένην, ἡ ἐπιστροφὴ τῆς ἀπίστου συζύγου εἰς τὴν πατρίδα της μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Τροίας, κλπ.

Ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Αἴας πρέσβεις παρὰ τῷ Ἀχιλλεῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΟΙ ΜΥΘΟΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΜΙΝΩΣ, ΡΑΔΑΜΑΝΘΥΣ, ΔΑΙΔΑΛΟΣ

Αὐτὰ λέγει ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς τὴν Ὀδύσσειαν:

«Στὴ μέση τῆς θάλασσας βρίσκεται ἡ Κρήτη, νησὶ εὔφορο καὶ γελαστό· πολλοὶ ἄνθρωποι, πάρα πολλοί, κατοικοῦν στὶς ἐνενῆντα πολιτεῖες της καὶ μιλοῦν διάφορες γλῶσσες. Ἐκεῖ βλέπεις περήφανους ἰθαγενεῖς Κρητικούς, Κυδωνιάτες, τὶς τρεῖς φυλὲς τῶν Δωριέων, καὶ θεϊκοὺς Πελασγούς. Βασιλιὰς ὅλων αὐτῶν, μὲ ἕδρα τὴ μεγάλη πολιτεία Κνωσό, ἦταν ὁ Μίνως, ποὺ κάθε ἐννιὰ χρόνια μιλοῦσε μὲ τὸ μεγάλο Δία».

Ἡ Κρήτη αὐτὴ λοιπόν, ἡ ὁποία μὲ τοὺς μύθους της κατέχει τόσον σημαντικὴν θέσιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν Μυθολογίαν, ἦτο, ὅπως ἀπεδείχθη ἀπὸ ἀνασκαφάς, ποὺ ἔγιναν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος μας, κέντρον πολιτισμοῦ πολὺ ἀρχαιοτέρου τοῦ ὁμηρικοῦ. Πρὸ τῆς μυκηναϊκῆς περιόδου, τὴν ὁποίαν ἐγνωρίσαμεν διὰ τῶν ἀνακαλύψεων τοῦ Σλίμαν (Schliemann), ὑπῆρξε μία ἄλλη, ἡ κρητικὴ ἢ μινωική, ἐντοπιζομένη μεταξὺ τοῦ 20οῦ καὶ τοῦ 15ου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος. Εἰς τὴν Κνωσὸν εὑρέθησαν τὰ ἐρείπια τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Μίνωος, προσώπου μυθικοῦ συγχρόνως καὶ ἱστορικοῦ. Πολὺ ὀρθῶς δὲ ὁ Ed. Pottier ἔγραψε: «Ἡ Κρήτη ἦτο ἡ μεγάλη ἑστία τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ».

Ἕνας σύγχρονος Ἕλλην συγγραφεύς, ὁ Σβορῶνος, καθορίζει ὡς ἑξῆς τὸν ρόλον τῆς Κρήτης καὶ τῶν κατοίκων της κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτην ἐκείνην ἐποχήν.

«Εἰς τὴν Κρήτην, ἀπὸ τῆς λεγομένης μινωικῆς ἐποχῆς, ἀντιπρόσωποι ὅλων σχεδὸν τῶν ἑλληνικῶν φύλων συνεκεντρώθησαν εἰς ἕνα λαὸν καὶ ἵδρυσαν τὸ πρῶτον ἑλληνικὸν κράτος, κράτος μέγα, ἰσχυρὸν καὶ κυρίαρχον τῶν θαλασσῶν, τῶν νήσων καὶ τῶν ἀκτῶν τῶν πέριξ χωρῶν. Ἐκεῖ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα εὑρέθη διὰ πρώτην φορὰν ἐλεύθερον καὶ ἀπερίσπαστον εἰς χώραν πλουσιωτάτην, μὲ κλῖμα θαυμάσιον, ἐκεῖ, κατέχον πλήρως τὰς ἱκανότητάς του, ἠδυνήθη νὰ ἀρχίσῃ ἐκδηλούμενον καὶ νὰ ἀποδεσμεύσῃ τὰς λαμπρὰς ἰδιότητάς του, αἱ ὁποῖαι προωρίζοντο νὰ καταπλήξουν τὸν κόσμον μὲ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν εὐγένειάν των.

»Χρησιμοποιοῦν τὰ πλέον ἀνόμοια στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἐδανείζετο ἀπὸ τοὺς πολιτισμοὺς τῶν προηγηθέντων αὐτοῦ μεγάλων λαῶν, ἰδίως τῶν λαῶν τῶν γειτόνων Αἰγύπτου καὶ Ἀσίας, ἐδημιούργησε τὸ πρῶτον κράτος, τὴν πρώτην θρησκείαν καὶ τὴν πρώτην τέχνην ποὺ εἶχαν ἑλληνικὰ χαρακτηριστικά: εἰς τὴν Κρήτην, ὡς ἐλέγετο, ἐγεννήθησαν ὁ Ζεὺς καὶ οἱ σπουδαιότεροι θεοὶ τοῦ ἑλληνικοῦ Ὀλύμπου· εἰς τὴν Κρήτην ὁ Ζεὺς διετύπωσε διὰ στόματος τοῦ Μίνωος, εἰς τὸν λαόν του, τοὺς πρώτους νόμους· εἰς τὴν Κρήτην, τέλος, ἔζησε καὶ εἰργάσθη ὁ Δαίδαλος, ὁ μεταρρυθμιστὴς τῆς τέχνης, εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλονται τὰ πρῶτα πρὸς τὴν τελειότητα βήματα».

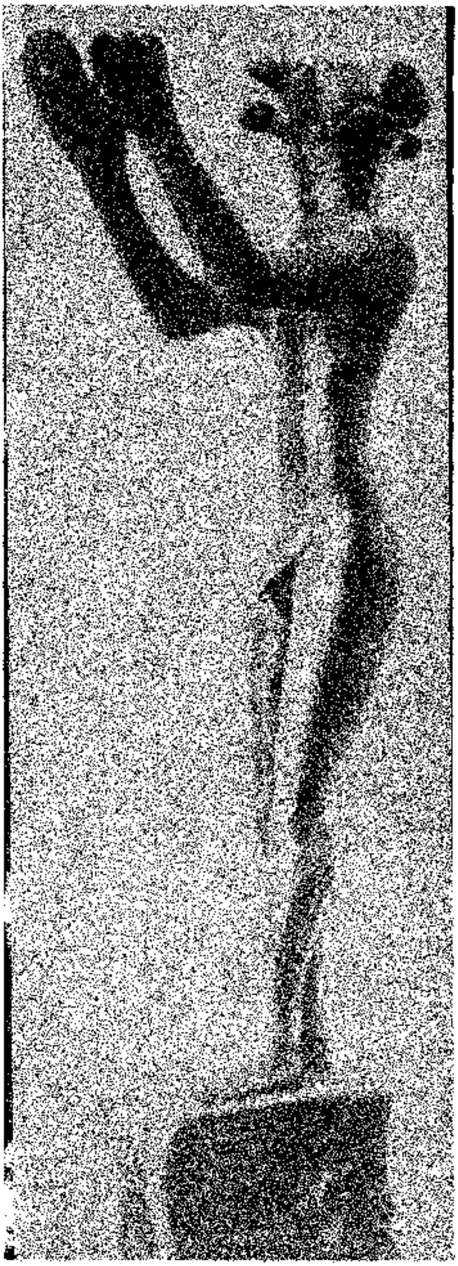
Ὁ περὶ Μίνωος μῦθος

Ὅπως ἔχομεν ἤδη εἴπει, εἰς τὴν Κρήτην ἐμεγάλωσεν, ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ πατρός του Κρόνου, ὁ Ζεύς. Ἐκεῖ ἐπίσης ἀπεβιβάσθη ὅταν μεταμορφωμένος εἰς ταῦρον ἀπήγαγεν ἀπὸ τὰς ἀκτὰς τῆς Συρίας τὴν ὡραίαν Εὐρώπην. Ἀπὸ τὸν κυρίαρχον τοῦ Ὀλύμπου, ἡ Εὐρώπη ἐγέννησε τρεῖς υἱούς, τὸν Μίνωα, τὸν Ραδάμανθυν καὶ τὸν Σαρπηδόνα. Καὶ τοὺς τρεῖς τοὺς υἱοθέτησε καὶ τοὺς ἀνέθρεψεν, ἐνυμφεύθη δὲ καὶ τὴν μητέρα των ὁ Ἀστέριος, Κρὴς βασιλεύς. «Μόλις ἔφθασαν σὲ ἀνδρικὴ ἡλικία», λέγει ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος, «τσακώθηκαν γιὰ ἕνα νέο, τὸν Μίλητο, γιὸ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρείας. Ὁ νέος ἐπροτιμοῦσε τὸ Σαρπηδόνα. Ὁ Μίνως πῆρε τὰ ὅπλα, τοὺς ἐνίκησε καὶ τοὺς ἀνάγκασε νὰ φύγουν».

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀστερίου, ὁ Μίνως διεξεδίκησε τὴν διαδοχήν. Ἐπειδὴ οἱ Κρῆτες δὲν ἐφαίνοντο διατεθειμένοι νὰ τὸν ἱκανοποιήσουν, «τοὺς εἶπε πὼς τοῦ τὴν εἶχαν ἤδη παραχωρήσει οἱ θεοὶ καὶ γιὰ νὰ τὸ ἀποδείξῃ, ἐπρόσθεσε πὼς θὰ τοῦ ἔδιδαν ὅ,τι

Ἡ κρίσις τοῦ Πάριδος.
(Πίναξ Cézanne)

Ὁ Μινώταυρος.
(Ἀρχαϊκὸν ἀγαλμάτιον χάλκινον. Μουσεῖον Λούβρου)

τοὺς ζητοῦσε. Ἐνῶ λοιπὸν προσέφερε θυσία στὸν Ποσειδῶνα τὸν παρεκάλεσε νὰ κάμη ἔτσι, ὥστε νὰ βγῆ ἀπὸ τὴ θάλασσα ἕνας ταῦρος, καὶ τοῦ ὑποσχέθηκε νὰ τὸν θυσιάση σ' αὐτόν. Ὁ Ποσειδῶν ἔστειλε ἕναν ταῦρο πάρα πολὺ ὡραῖο, κ' ἔτσι ὁ Μίνως ἔγινε βασιλιάς· τὸν ταῦρο ὅμως δὲν τὸν ἐθυσίασε, ἀλλὰ τὸν ἔστειλε στὰ λιβάδια του καὶ στὴ θέση του ἐθυσίασε ἕναν ἄλλο».

Μίνως καὶ Πασιφάη

Ἡ ἀθέτησις τῆς δοθείσης ὑποσχέσεως ἔμελλε νὰ ἔχη φοβερωτάτας συνεπείας διὰ τὸν Μίνωα. Εἶχε νυμφευθῆ τὴν Πασιφάην, κόρην τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Περσηίδος ἢ Πέρσης, ἀδελφῆς τοῦ Αἰήτου καὶ τῆς Κίρκης. Ἡ Πασιφάη λοιπὸν κατελήφθη ἀπὸ ἀσυγκράτητον πάθος διὰ τὸν ταῦρον, τὸν ὁποῖον δὲν εἶχε θυσιάσει ὁ Μίνως. Τὸ πάθος αὐτὸ τῆς τὸ ἐνέπνευσεν ἡ Ἀφροδίτη, εἴτε διότι ἡ Πασιφάη ἀμελοῦσε νὰ τὴν τιμᾷ, εἴτε διότι ἡ θεὰ ἤθελε νὰ ἐκδικηθῆ ἐν τῷ προσώπῳ τῆς συ-

ζύγου τοῦ Μίνωος τὸν πατέρα της Ἥλιον, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀποκαλύψει εἰς τὸν Ἥφαιστον τὰς σχέσεις τῆς θεᾶς μὲ τὸν Ἄρην.

Ὁ Βιργίλιος καὶ ὁ Ὀβίδιος παρουσιάζουν τὴν σύζυγον τοῦ Μίνωος κατεχομένην ἀπὸ τὸ ἀλόγιστον πάθος, ὁ δὲ Ἀπολλόδωρος διηγεῖται πῶς ἡ Πασιφάη κατώρθωσε νὰ ἱκανοποιήση τὴν φρικα-

Ὁ Μινώταυρος.
(Ἔργον Watts. Στοᾶ Tate. Λονδίνου)

λέαν ἐπιθυμίαν της. «Ὁ Δαίδαλος κατεσκεύασε μιὰ ξύλινη ἀγελάδα, κούφια ἀπὸ μέσα, καὶ τὴν ἔντυσε μὲ τὸ δέρμα μιᾶς φρεσκοσφαγμένης ἀγελάδας· κατόπιν τὴν ἔστησε σ' ἕνα μέρος, ὅπου ὁ ταῦρος συνήθιζε νὰ βόσκῃ, κ' ἔπειτα ἔβαλε μέσα τὴν Πασιφάη. Ὅταν ὁ ταῦρος πῆγε ἐκεῖ, ἔκαμε ὡσὰν νὰ ἦταν ἡ ἀγελάδα ἀλη-

θινή· ἀπὸ τὴν ἕνωση αὐτὴ ἡ Πασιφάη ἐγέννησε τὸν Ἀστέριο, πού τὸν ὠνόμαζαν καὶ Μινώταυρο, γιατὶ εἶχε κεφαλὴ ταύρου καὶ σῶμα ἀνθρώπου».

Περὶ τοῦ Μινωταύρου ὡμιλήσαμεν ἤδη εἰς τὸ περὶ Θησέως κεφάλαιον· ὁ Ἀθηναῖος ἥρως κατώρθωσε νὰ φονεύσῃ τὸ τέρας, χάρις εἰς τὴν συμπαράστασιν τῆς κόρης τοῦ Μίνωος Ἀριάδνης. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν βασιλέα τῆς Κρήτης, τὸν ὁποῖον οἱ μῦθοι παρουσιάζουν ὡς τὸν πλέον διεφθαρμένον τῶν ἀνθρώπων, εἶχεν οὗτος προκαλέσει ἄσβεστον τὸ μῖσος τῆς συζύγου του ἐναντίον του· ἡ Πασιφάη, «βλέποντας πὼς (ὁ ἄντρας της) τῆς ἔκανε συχνὰ ἀπιστίες, τοῦ εἶχε δώσει νὰ πιῇ ἕνα ποτὸ τέτοιο, πού ὁ Μίνως, ἅμα ἔβλεπε ἄλλη γυναῖκα, τῆς ἔρριχνε στὸ στῆθος δηλητηριώδη ζῷα πού τὴν θανάτωναν».

Αὐτὸ ἐξηκολούθησε νὰ γίνεται μέχρι τῆς ἡμέρας, πού ἡ Πρόκρις, ἡ ἐρωμένη τοῦ Κεφάλου, ἐπῆγεν εἰς τὴν Κρήτην. Ὁ Μίνως τὴν ἐρωτεύθη καὶ ἡ Πρόκρις τοῦ ἐδόθη, ἀφοῦ μάλιστα ἔλαβεν ὡς ἀντάλλαγμα ἕνα ταχύτατον κυνηγετικὸν κύνα καὶ ἓν ἀκόντιον, πού δὲν ἔχανε ποτὲ τὸν στόχον· τότε λοιπόν, διὰ νὰ μὴ ἀποθάνῃ καὶ αὐτή, ἡ Πρόκρις ἔδωσεν εἰς τὸν Μίνωα νὰ πιῇ ἕνα ποτὸν καμωμένον ἀπὸ τὰς ρίζας τοῦ φυτοῦ Κιρκαία, μὲ τὸ ὁποῖον ἐξουδετερώθη τὸ ποτὸν τῆς Πασιφάης. Κατ' ἄλλην ἐκδοχήν, ἡ Πρόκρις ἐχρησιμοποίησε τὰ γεννητικὰ ὄργανα μιᾶς αἰγός, καὶ δι' αὐτῶν ἀπήλλαξε τὸν Μίνωα τῆς αναπηρίας του.

Ὁ Μίνως καὶ ἡ Πασιφάη ἀπέκτησαν, ὡς ἐπιστεύετο, τέσσαρας υἱούς, τοὺς Ἀνδρόγεων, Δευκαλίωνα, Γλαῦκον καὶ Κατρέα, καὶ τέσσαρας θυγατέρας, τὰς Ἀκάλην (ἢ Ἀκακαλλίδα), Ἀριάδνην, Φαίδραν καὶ Ξενοδίκην. Ὡμιλήσαμεν ἤδη περὶ τῆς τραγικῆς τύχης τῆς Ἀριάδνης καὶ τῆς Φαίδρας. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν Ἀνδρόγεων, εἰς τὸν θάνατόν του ὀφείλεται ὁ μῦθος κατὰ τὸν ὁποῖον οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ στέλλουν κάθε χρόνον εἰς τὴν Κρήτην ἑπτὰ νέους καὶ ἑπτὰ νέας, διὰ νὰ τοὺς τρώγῃ ὁ Μινώταυρος.

Ὁ σχετικὸς μῦθος ἔχει ὡς ἑξῆς: Κατὰ τὰ Παναθήναια, ὁ υἱὸς τοῦ Μίνωος κατώρθωσε νὰ νικήσῃ τοὺς ἀντιπάλους του εἰς τὰ διάφορα ἀγωνίσματα. Ὁ θρίαμβος ὅμως αὐτὸς προεκάλεσε τὸν φθόνον τῶν Ἀθηναίων καὶ ἔγινεν ἀφορμὴ νὰ ἀνατεθῇ ὑπὸ τοῦ βασιλέως Αἰγέως εἰς τὸν Ἀνδρόγεων ἔργον δυσκολώτατον: ἡ ἐξόντωσις τοῦ ταύρου τοῦ Μαραθῶνος. Εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτόν, ὁ βασιλόπαις ὑπέκυψε. Κατ' ἄλλον μῦθον ἐφονεύθη εἰς ἐνέδραν, ἐνῷ ἐπήγαινεν εἰς τὰς Θήβας διὰ νὰ συμμετάσχῃ εἰς τοὺς πρὸς τιμὴν τοῦ Λαΐου ἀγῶνας.

Ἡ εἴδησις τοῦ θανάτου του ἔφθασεν εἰς τὸν πατέρα του Μίνωα,

Ἡ Ἀφροδίτη.
(Πίναξ τοῦ Giorgione)

καθ' ὃν χρόνον οὗτος εἰς τὴν νῆσον Πάρον προσέφερε θυσίαν εἰς τὰς Χάριτας. Ὁ βασιλεὺς τῆς Κρήτης ἀπετελείωσε τὴν θυσίαν, ἀπέσπασεν ὅμως ἀπὸ τὴν κεφαλήν του τὸν ἐξ ἀνθέων στέφανον καὶ διέταξε νὰ σιωπήσουν οἱ αὐληταί. Ἀπὸ τότε εἰς τὴν Πάρον αἱ θυσίαι ἐγίνοντο χωρὶς μουσικήν.

Διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ του, ὁ Μίνως ἐξώπλισε στόλον καὶ ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ἑλλάδα. Προτοῦ πολιορκήσῃ τὰς Ἀθήνας, ἐπετέθη κατὰ τῶν Μεγαρέων, τῶν ὁποίων βασιλεὺς ἦτο ὁ Νίσος, υἱὸς τοῦ Πανδίονος. Ὁ Νίσος εἶχεν εἰς τὸ μέσον τοῦ κρανίου του μίαν τρίχα χρώματος πορφυροῦ, ἀπὸ τὴν ὕπαρξιν τῆς ὁποίας ἐξηρτᾶτο ἡ ζωή του. Εἶχεν ὅμως καὶ μίαν κόρην, τὴν Σκύλλαν, ἡ ὁποία ἐρωτεύθη ἐμμανῶς τὸν Μίνωα.

Διὰ νὰ ἐπιταχύνῃ λοιπὸν τὴν νίκην τοῦ βασιλέως τῆς Κρήτης, ἡ Σκύλλα ἔκοψε τὴν μοιραίαν τρίχα. Ὁ Νίσος ἀπέθανε, τὰ Μέγαρα κατελήφθησαν, ἡ δὲ Σκύλλα, ἡ ὁποία ἀνέμενε νὰ ἀνταμειφθῇ διὰ τὴν προδοσίαν της, ἐτιμωρήθη σκληρότατα. Ὁ Μίνως τὴν ἔδεσεν εἰς τὴν πρώραν τοῦ πλοίου του, ὅταν ἀπέπλευσεν, ἤ, κατ' ἄλλην ἐκδοχήν, τὴν ἔρριψεν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐλέγετο ἐπίσης ὅτι ἡ δύσμοιρος ἐρρίφθη ἡ ἰδία εἰς τὰ κύματα, διὰ νὰ πιασθῇ ἀπὸ τὴν πρύμνην τοῦ πλοίου, μὲ τὸ ὁποῖον ἔφευγεν ὁ Μίνως. Τὸ πτῶμα της ἐξεβράσθη εἰς τὴν ἀκτὴν πλησίον τῆς Ἑρμιόνης καὶ ἔγινε βορὰ τῶν θαλασσοπουλιῶν.

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Μεγάρων, ὁ Μίνως ἐπολιόρκησε τὰς Ἀθήνας. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ πολιορκία παρετείνετο ἐπὶ μακρὸν χωρὶς ἀποτέλεσμα, ὁ Μίνως παρεκάλεσε τὸν πατέρα του Δία «νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Ἀθηναίους. Ἡ πόλις ἐμαστίζετο τότε ἀπὸ ἐπιδημία καὶ λιμό, καὶ γιὰ νὰ σωθοῦν οἱ Ἀθηναῖοι ἐθυσίασαν, σύμφωνα μ' ἕναν παλιὸ χρησμό, ἐπάνω στὸν τάφο τοῦ Κύκλωπα Γεραιστοῦ, τὶς κόρες τοῦ Ὑακίνθου Ἀνθηίδα, Αἰγληίδα, Λυταίαν καὶ Ὀρθαίαν. Ἐπειδὴ ὅμως, παρ' ὅλη τὴ θυσία, ἡ κατάστασῃ δὲν ἄλλαξε, οἱ Ἀθηναῖοι ρώτησαν τὸ μαντεῖο, τί ἔπρεπε νὰ κάμουν. Ὁ θεὸς τοὺς ἀποκρίθηκε πὼς ἔπρεπε νὰ δώσουν στὸ Μίνωα τὴν ἱκανοποίηση ποὺ θὰ ζητοῦσε».

Εἰς προηγούμενον κεφάλαιον ἔγινε λόγος περὶ τῆς φύσεως τοῦ φόρου, τὸν ὁποῖον ὁ Μίνως ἐπέβαλεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ περὶ τοῦ τρόπου, μὲ τὸν ὁποῖον ὁ Θησεὺς ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν ἀφόρητον δουλείαν.

Ὁ περίφημος λαβύρινθος, μέσα εἰς τὸν ὁποῖον, κατὰ τὸν μῦθον, ἔμενεν ὁ Μινώταυρος, ἀνευρέθη ἀπὸ τὸν Ἔβανς κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Κνωσοῦ.

«Μεταξὺ τῶν λαβυρίνθων τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Κρήτης δὲν ὑπάρχει παρὰ ἀναλογία ὀνόματος, εἰς αὐτὴν δὲ ὀφείλεται ἀλη-

Πτῶσις τοῦ Ἰκάρου.
(Τοιχογραφία Πομπηίας)

θῶς ἡ κάποια σύγχυσις, ἡ ὁποία ἐδημιουργήθη ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀπὸ αὐτῆς ἀκόμη τῆς ἀρχαιότητος. Ρίζα τῆς αἰγυπτιακῆς λέξεως φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ «lope-ro-hount», πού σημαίνει «ὁ ναὸς τῆς λίμνης», ἐνῷ ὁ κρητικὸς λαβύρινθος προέρχεται ἀπὸ

τὴν καρικὴν λέξιν «labrus», ποὺ σημαίνει «πέλεκυς»· ἔτσι, ὁ κρητικὸς λαβύρινθος ἦτο τὸ ἱερὸν τοῦ πελέκεως» (E. Pottier).

Δαίδαλος καὶ Ἴκαρος

Κατασκευαστὴς τοῦ λαβυρίνθου ἐθεωρεῖτο ὁ Δαίδαλος, υἱὸς τοῦ Ἀθηναίου Εὐπαλάμου. Πρὸς ἐξήγησιν τῆς παρουσίας του εἰς τὴν Κρήτην ἐλέγετο ὅτι, ἀφοῦ ἐδίδαξε τὴν τέχνην του εἰς τὸν Τάλων, υἱὸν τῆς ἀδελφῆς του Πέρδικος, ὁ Δαίδαλος ἐφοβήθη ὅτι ὁ μαθητής του θὰ ἐγίνετο καλύτερός του. «Ὁ Τάλως», λέγει ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος, «βρῆκε μιὰ μέρα ἕνα σαγόνι ἀπὸ φίδι καὶ τὸ χρησιμοποίησε γιὰ νὰ κόψῃ ἕνα ξύλο· αὐτὸ τὸν ὡδήγησε στὴν ἀνακάλυψη τοῦ πριονιοῦ».

Κινούμενος λοιπὸν ἀπὸ τὸν φόβον αὐτόν, ὁ Δαίδαλος ἐκρήμνισε μίαν ἡμέραν τὸν ἀνεψιόν του ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολιν. Τὸ πτῶμα τοῦ νέου ἀνευρέθη ἀπὸ τοὺς περιοίκους. Καὶ ἡ μὲν μητέρα του ἀπηγχονίσθη, μόλις ἔμαθε τὸ συμβάν, ὁ δὲ Δαίδαλος ἐναχθεὶς ἐνώπιον τοῦ Ἀρείου Πάγου κατεδικάσθη εἰς ἐξορίαν καὶ κατέφυγεν εἰς Κρήτην.

Ἐκεῖ ἔτυχε καλῆς ὑποδοχῆς ὑπὸ τοῦ Μίνωος, εἰς τὴν διάθεσιν δὲ αὐτοῦ ἔθεσε τὴν μόρφωσίν του ὡς ἀρχιτέκτονος διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ λαβυρίνθου. Ἀργότερα ὅμως ἐπέσυρε τὴν ἐχθρότητα τοῦ βασιλέως τῆς Κρήτης, λόγῳ τῶν πρὸς τὴν Πασιφάην ὑπηρεσιῶν του. Ὡς εἴδαμεν, χάρις εἰς αὐτὸν ἡ σύζυγος τοῦ Μίνωος ἠδυνήθη νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸ πάθος της διὰ τὸν ὡραῖον ταῦρον, τὸ δῶρον τοῦ Ποσειδῶνος.

Κατ' ἄλλον μῦθον, αἰτία τῆς δυσμενείας, εἰς τὴν ὁποίαν περιέπεσεν ὁ Δαίδαλος, ἦτο τὸ γεγονὸς ὅτι ἐπρομήθευσεν εἰς τὴν Ἀριάδνην τὸν μίτον, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ ὁποίου ὁ Θησεὺς δὲν ἐχάθη μέσα εἰς τὸν λαβύρινθον. Οἱαδήποτε πάντως καὶ ἂν ἦτο ἡ αἰτία, ὁ Δαίδαλος καὶ ὁ υἱός του Ἴκαρος, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀποκτήσει ἀπὸ μίαν δούλην τοῦ Μίνωος, τὴν Ναυσικράτην, ἐνεκλείσθησαν εἰς τὴν φυλακὴν ποὺ εἶχε κατασκευάσει διὰ τὸν Μινώταυρον.

Ἀπὸ ἐκεῖ ἐδραπέτευσε διὰ τῆς ἐναερίου ὁδοῦ, κατασκευάσας πτέρυγας διὰ τὸν ἑαυτόν του καὶ διὰ τὸν υἱόν του Ἴκαρον. Ὁ νέος ὅμως παρασυρθεὶς ἀπὸ τὴν ἀπόλαυσιν τῆς πτήσεως, ἐλησμόνησε τὰς συστάσεις τοῦ πατρός του καὶ ἐπλησίασε πολὺ τὸν ἥλιον. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἐντονωτέρας θερμότητος, «τὸ ἀρωματικὸ κερὶ ἐμαλάκωσε καὶ λύθηκαν οἱ δεσμοὶ τῶν φτερῶν του», μὲ ἀποτέλεσμα νὰ πέσῃ ὁ νέος εἰς τὴν θάλασσαν, ποὺ ἀπὸ τότε ὀνομάζεται Ἰκάριον πέλαγος, καὶ νὰ πνιγῇ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰκάρου, ὁ Δαίδαλος ἐγκατεστάθη ἀρ-

Πασιφάη καὶ Δαίδαλος.
(Ἀνάγλυφον ἀλεξανδρινῆς τεχνοτροπίας. Μέγαρον Σπάδα. Ρώμη)

χικῶς εἰς τὴν Κύμην, ὅπου κατεσκεύασε ναὸν πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος· ἐκεῖ ἀφιέρωσεν εἰς τὸν θεὸν αὐτὸν τὰς πτέρυγας, μὲ τὰς ὁποίας εἶχε δραπετεύσει ἀπὸ τὴν Κρήτην. Κατόπιν διεπεραιώθη εἰς τὴν Σικελίαν, ὅπου ἐκέρδισε τὴν εὔνοιαν τοῦ Κοκάλου, βασιλέως τῆς Καμικοῦ, διὰ τῆς κατασκευῆς διαφόρων ἔργων, μεταξὺ τῶν ὁποίων συγκατελέγοντο καὶ τὰ τείχη τοῦ Ἀκράγαντος. Ἐν προκειμένῳ, ὅπως παρετήρησεν ὁ Collignon, ὁ Δαίδαλος εἰργάσθη περισσότερον ὡς ἀρχιτέκτων.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἔφθασεν εἰς τὴν Σικελίαν ὁ Μίνως. Κατὰ τὴν ἐκεῖ παραμονήν του, ὁ βασιλεὺς τῆς Κρήτης διέδωσεν ὅτι ἔψαχνε νὰ εὕρῃ τεχνίτην ἱκανὸν νὰ περάσῃ μίαν κλωστὴν διὰ τῶν ἑλίκων ὀστράκου. Ὁ Κόκαλος ἀνέλαβε νὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα, μὲ τὴν βοήθειαν δὲ τοῦ Δαιδάλου τὸ κατώρθωσε, προσδέσας τὴν κλωστὴν εἰς ζωντανὴν μέλισσαν. Ἀπὸ αὐτὸ ὅμως ὁ Μίνως ἐμάντευσε τὴν παρουσίαν τοῦ Δαιδάλου εἰς τὴν χώραν καὶ ἐπίεσε τὸν Κόκαλον νὰ τοῦ παραδώσῃ τὸν φυγάδα.

Τελικῶς, ὁ βασιλεὺς τῆς Καμικοῦ ὑπεκρίθη ὅτι θὰ ἱκανοποιοῦσε τὸν Μίνωα. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως διωργάνωσε συμπόσιον, πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ὁποίου τὸν προσεκάλεσε νὰ λουσθῇ. Ἀλλὰ τὸ νερὸ τοῦ λουτροῦ, τὸ ὁποῖον εἶχαν ἑτοιμάσει αἱ θυγατέρες τοῦ Κοκάλου, ἦταν τόσο ζεστό, ποὺ ὁ Μίνως ἀπέθανεν.

Ὁ Πλούταρχος κατέλιπε, σχετικῶς μὲ τὰ γεγονότα αὐτά, ἀφήγησιν τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος χαρακτηρίζει ὡς μοναδικὴν καὶ ἐλάχιστα πιθανήν. «Στὴν Ἑλλάδα, μὲ κοινὴ ἀπόφαση ὅλων τῶν λαῶν, ἀπαγορευόταν νὰ κατασκευάζωνται πλοῖα μεγάλα, ποὺ νὰ χρειάζωνται πλήρωμα μεγαλύτερο ἀπὸ πέντε ἄνδρες· μοναδικὴ ἐξαίρεση εἶχε γίνει γιὰ τὸν Ἰάσονα, τὸν κυβερνήτη τῆς «Ἀργοῦς», στὸν ὁποῖον εἶχε ἀνατεθῇ ἡ ἀπαλλαγὴ τῶν θαλασσῶν ἀπὸ τοὺς πειρατές. Ὅταν ὁ Δαίδαλος ἐδραπέτευσε ἀπὸ τὴν Κρήτη, ὁ Μίνως, παραβιάζοντας τὴ συμφωνία, τὸν κατεδίωξε μὲ μεγάλα πλοῖα· οἱ θύελλες ὅμως τὸν ἔρριξαν στὶς ἀκτὲς τῆς Σικελίας καὶ ἐκεῖ ἀπέθανε.

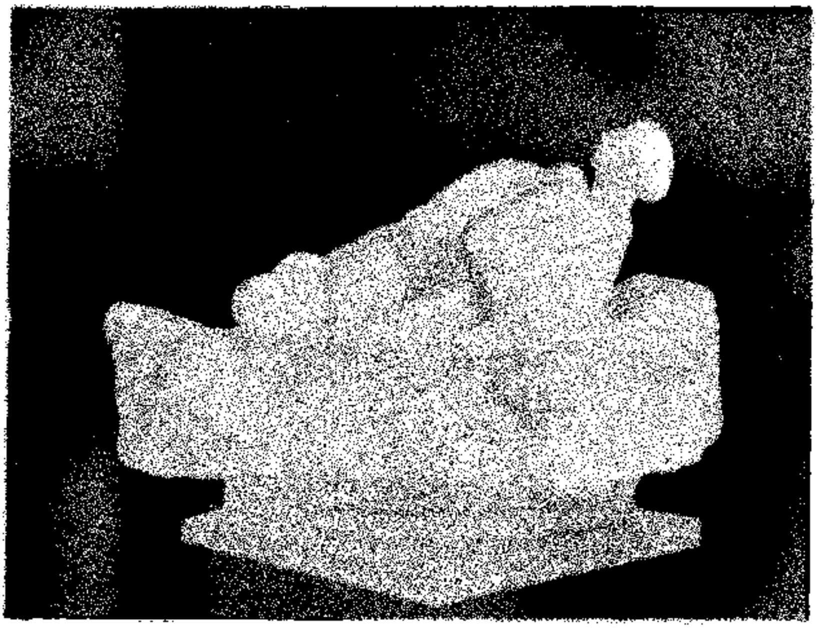
»Ὁ γιός του Δευκαλίων, ὠργισμένος ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων, τοὺς ἐζήτησε νὰ τοῦ παραδώσουν τὸ Δαίδαλο, ἀπειλώντας πώς, ἂν δὲν ἐδέχοντο, θὰ ἔσφαζε τοὺς νέους ποὺ εἶχαν δώσει ὡς ὁμήρους στὸ Μίνωα. Ὁ Θησεὺς ὡμίλησε στοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Δευκαλίωνος μὲ καλωσύνη καὶ τοὺς εἶπε πὼς ὁ Δαίδαλος ἦταν ἐξάδελφός του, ὡς γιὸς τῆς Μερόπης, τῆς κόρης τοῦ Ἐρεχθέως.

»Στὸ ἀναμεταξύ, καὶ μὲ πολλὴ μυστικότητα, κατεσκεύασε ἕνα μεγάλο στόλο. Μόλις τὰ πλοῖα ἑτοιμάσθηκαν, ἐπεβίβασε σ' αὐτὰ τὸ Δαίδαλο καὶ ἐκείνους ποὺ εἶχαν φύγει μαζί του ἀπὸ τὴν Κρήτη, καὶ ξεκίνησε. Οἱ Κρῆτες δὲν ὑπωψιάσθηκαν τίποτε·

βλέποντας τὸ στόλο ποὺ ἐρχόταν, ἐνόμισαν πὼς ἐπρόκειτο γιὰ φίλους. Ἔτσι, ὁ Θησεὺς κατέλαβε τὸ λιμάνι χωρὶς ἀντίσταση, ἀπεβιβάσθη ἀμέσως καὶ μπῆκε στὴν Κνωσό. Ἀλλὰ στὶς πύλες τοῦ λαβυρίνθου ἔγινε σφοδρὴ καὶ αἱματηρὴ σύγκρουση· ὁ Δευκαλίων σκοτώθηκε καὶ ὁ στρατός του διαλύθηκε».

Αἱ ἐφευρέσεις τοῦ Δαιδάλου

Εἰς τὸν Δαίδαλον ἀπεδίδετο ἡ ἐφεύρεσις τῶν ἀπαραιτήτων διὰ τὴν κατεργασίαν τοῦ ξύλου ἐργαλείων, ὅπως τὸ πριόνι, ὁ πέλε-

Ἡ πτῶσις τοῦ Ἰκάρου.
(Μάρμαρον τοῦ Rodin. Μουσεῖον Rodin)

κυς, τὸ νῆμα τῆς στάθμης κλπ. Ὁ Δαίδαλος ἐθεωρεῖτο ἐπίσης πρῶτος μεταξὺ τῶν γλυπτῶν καὶ τῶν ἀρχιτεκτόνων.

Ὡς γλύπτης ὁ Δαίδαλος, καθὼς ἐπιστεύετο, εἶχε σμιλεύσει διὰ τὴν Ἀριάδνην εἰς ἀνάγλυφον ἓν μαρμάρινον σύμπλεγμα, «ἀσφαλῶς χορευτικόν», τὸ ὁποῖον ἀπέκειτο εἰς τὴν Κνωσόν. Ὁ Ὅμηρος ὁμιλεῖ περὶ αὐτοῦ εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς ἀσπίδος, ποὺ ὁ Ἥφαιστος, κατόπιν παρακλήσεως τῆς Θέτιδος, κατεσκεύασε διὰ τὸν Ἀχιλλέα. Ὁ Δαίδαλος εἶχε κατασκευάσει ἐπίσης ἓν κά-

θισμα, ἕνα «δίφρον», ὁ ὁποῖος ἀπέκειτο εἰς τὸν θησαυρὸν τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς, εἰς τὰς Ἀθήνας.

Εἰς τὸ κλασσικὸν ἔργον του «Ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς γλυπτικῆς», ὁ Max Collignon γράφει: «Ἔργα τοῦ Δαιδάλου ἐθεωροῦντο κυρίως πολυάριθμα ξόανα (ξύλινα ἀγάλματα)· ὁσάκις κάμνει λόγον περὶ αὐτῶν ὁ Παυσανίας, δὲν παραλείπει νὰ ἀναφέρῃ τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου τεχνίτου. Εἰς πολλοὺς ναούς, εἰς τὸ Ἡράκλειον τῶν Θηβῶν, εἰς τὸ ἐν Λεβαδείᾳ ἱερὸν τοῦ Τροφωνίου, οἱ ἐξηγηταὶ ἐπεδείκνυαν τὰ ἀγάλματα τοῦ Δαιδάλου· ἔργα του ὑπῆρχαν ἐπίσης εἰς τὴν Πίσαν, τὴν Κόρινθον, τὴν Μεσσηνίαν, τὰς κρητικὰς πόλεις Ὀλοῦντα καὶ Κνωσόν, ἀκόμη καὶ εἰς τὴν Καρίαν. Εἰς τὴν Δῆλον ὑπῆρχε, τὴν ἐποχὴν τοῦ Παυσανίου, ἓν μικρὸν ξόανον τῆς Ἀρτέμιδος, μὲ τετράγωνον βάσιν, τοῦ ὁποίου κάποτε ἀπεκόπησαν αἱ χεῖρες· ἦτο ἔργον τοῦ Κρητὸς καλλιτέχνου.

»Τὰ ξύλινα αὐτὰ ἀγάλματα ὑπῆρχαν πράγματι, οἱ ἀρχαῖοι δὲ συγγραφεῖς μᾶς πληροφοροῦν πῶς ἦσαν· πολὺ ἀδέξια, πολὺ ἄκαμπτα, ἐφαίνοντο γελοῖα εἰς τοὺς Ἕλληνας τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς. Ὁ Πλάτων λέγει ὅτι, ἐὰν ἕνας γλύπτης τῆς ἐποχῆς του ἔκαμνε παρόμοια ἀγάλματα, θὰ ἐπέσυρε τὰ σκώμματα τοῦ πλήθους· ἀναμφιβόλως δέ, ἐνώπιον ἀναλόγου εἰδώλου ὁ ἐκ Μεταποντίου Παρμενίσκος, σύμφωνα μὲ τὴν διήγησιν τοῦ Ἀθηναίου, ἐλησμόνησε τὸν ὅρκον νὰ μὴ γελάσῃ πιά. Ἐν τούτοις, παρὰ τὴν παράδοξον μορφήν των τὰ ξόανα αὐτὰ εἶχαν ἓν εἶδος ἱερατικῆς μεγαλοπρεπείας καὶ μάλιστα, κατὰ τὸν Παυσανίαν, κάτι σὰν θεϊκό.

»Σημειωτέον ὅτι ἀπὸ τὰ ἀγάλματα αὐτά, πολλὰ ἀνδρικά, ὅπως τὸ ἐν Κορίνθῳ ξόανον τοῦ Ἡρακλέους, ἦσαν γυμνά. Διὰ μέσου τῶν περιγραφῶν διαφαίνονται μερικὰ χαρακτηριστικά, ποὺ ἐπιτρέπουν τὴν ἀναπαράστασιν τοῦ τύπου. Τὰ δαιδαλικὰ ἀγάλματα εἶχαν τὰ μάτια ἀνοικτά, τὰ χέρια κολλητὰ στὰ πλευρά, τὰ πόδια χωριστά· καὶ καθὼς τὸ ἕνα πόδι ἦτο προτεταμένον, ἔδιδαν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἐβάδιζαν. Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἐπιμένουν ὅλως ἰδιαιτέρως εἰς τὴν λεπτομέρειαν αὐτήν, ἡ δὲ ἑλληνικὴ φαντασία ἔπλεξεν ἐπὶ τοῦ θέματος πλῆθος ἀνεκδότων: ἔδεναν τὰ ἀγάλματα τοῦ Δαιδάλου, διὰ νὰ μὴ φύγουν· μίαν νύκτα, ὁ Ἡρακλῆς ἀνήρπασεν ἓν ξόανον, νομίζων ὅτι εἶχεν ἐνώπιόν του ἀντίπαλον πραγματικόν.

»Ἀπὸ ὅλας αὐτὰς τὰς μαρτυρίας προκύπτει ὅτι ὁ τύπος, τοῦ ὁποίου ἡ ἀνακάλυψις ἀπεδίδετο εἰς τὸν Δαίδαλον, παρίστανεν ἕνα ἄνδρα γυμνόν, ὄρθιον, μὲ τὰ χέρια τεντωμένα καὶ κολλητὰ εἰς τὸ σῶμα καὶ μὲ τὸ ἕνα πόδι προτεταμένον, ὡσὰν νὰ ἐπρόκειτο νὰ βαδίσῃ. Πρόκειται προφανῶς περὶ τοῦ τελευταίου σταθμοῦ ὁλοκλήρου ἐξελίξεως, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν ἀπὸ τὸ ἀρχικὸν ξόανον

ἀνεδύθη κατὰ πρῶτον μία ἀκίνητος ἀνδρικὴ μορφή, ποὺ εἶχεν ἀκόμη τὰ πόδια κολλητά. Πολὺ σύντομα καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἄλλων παραγόντων—τοὺς ὁποίους θὰ μελετήσωμεν περαιτέρω—ἡ ἀκαμψία τῆς στάσεως ἐμειώθη, τὸ ἕνα πόδι ἀπεσπάσθη ἀπὸ τὸ ἄλλο, καὶ ἔτσι προέκυψεν ὁ κανονικὸς τύπος, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ τότε γεννωμένη γλυπτικὴ ἔμελλε νὰ μείνῃ ἐπὶ μακρὸν πιστή».

Χωρὶς νὰ λαμβάνωνται καθόλου ὑπ' ὄψιν αἱ χρονολογίαι, συνεδυάζοντο μὲ τὸν Δαίδαλον καλλιτέχναι, ποὺ εἰς τὴν πραγματικότητα ἔζησαν πολὺ ἀργότερα. Ἔτσι ἐλέγετο ὅτι ὁ Σιμμίας ὁ Ἀθηναῖος, ὁ σμιλεύσας τὸ ἀρχαῖον ἄγαλμα τοῦ Διονύσου Μορύχου, ἦτο ἀδελφός του, ὁ Ἐνδοῖος μαθητής του, οἱ Κρῆτες γλύπται Δίσποινος καὶ Σκύλλις μαθηταί του ἢ υἱοί του.

Ἡ πτῶσις τοῦ Ἰκάρου.
(Τοιχογραφία Πομπηίας)

Ραδάμανθυς, Σαρπηδὼν

Ἡ προσωπικότης τοῦ Μίνωος ἐπισκιάζει εἰς τοὺς μύθους τοὺς δύο ἀδελφούς του Ραδάμανθυν καὶ Σαρπηδόνα. Ὁ πρῶτος ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐνσάρκωσις τῶν ἐννοιῶν τῆς ἰσονομίας καὶ τῆς δικαιοσύνης. Αὐτὸς εἶχε καθορίσει τὰς βάσεις καὶ τοὺς κανόνας τῆς ἐκδικάσεως τῶν ἐγκλημάτων καὶ πλημμελημάτων. Αὐτὸς ἐπίσης ἐθεωρεῖτο εἰσηγητὴς τοῦ νόμου τῆς «ἀνταποδόσεως τῶν ἴσων», γνωστοῦ ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν «νόμος τοῦ Ραδαμάνθυος», καὶ ὁ ὁποῖος, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη, συνωψίζετο εἰς τὴν ἑξῆς φράσιν: «Εἶναι δίκαιον νὰ ὑφίσταται κανεὶς ὅ,τι ἔκαμε τοὺς ἄλλους νὰ ὑποφέρουν». Αὐτὸν τὸν νόμον ἐπεκαλέσθη ὁ Ἡρακλῆς, ὅταν ἐφόνευσε τὸν Λίνον, διότι, ὡς λέγει ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος, «ὁ νόμος συγχωρεῖ ἐκεῖνον ποὺ σκοτώνει, ὅταν ἀναγκάζεται νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴ βία μὲ τὴ βία».

Κατὰ τὸν Πλάτωνα, «ὁ Ραδάμανθυς ἦτο ἄνθρωπος ἐνάρετος, διότι ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Μίνωος. Αὐτὸ ἔγινεν αἰτία νὰ χαρακτηρισθῇ ἐξαιρετικὸς δικαστής. Ὁ Μίνως τὸν διώρισεν ἐπόπτην τῆς

τηρήσεως τῶν νόμων εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς πόλεως». Ὁ περιωρισμένος αὐτὸς ρόλος δὲν εἶναι σύμφωνος μὲ τὴν ἀρχαιοτέραν παράδοσιν, ἡ ὁποία παρουσιάζει τὸν Ραδάμανθυν «δίδοντα νόμους εἰς τὰς νήσους».

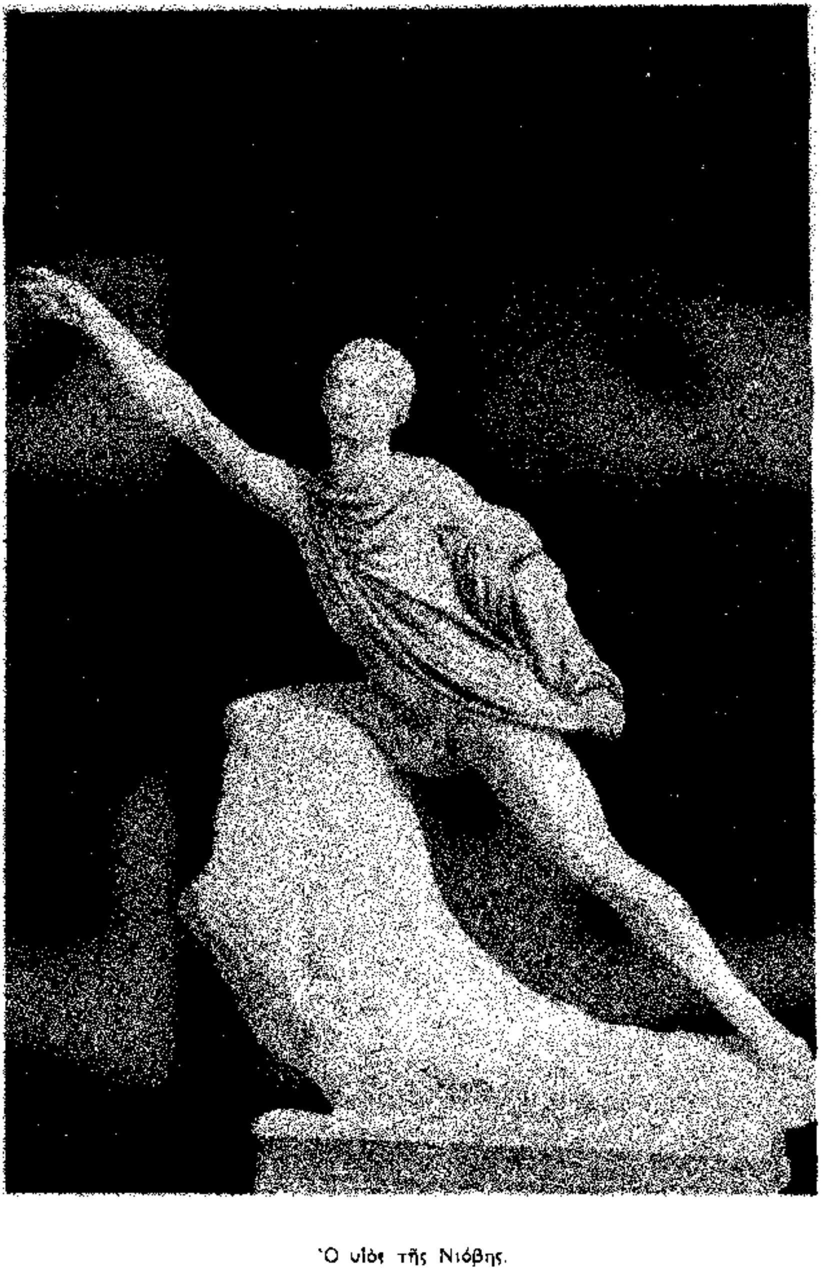
Ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης διηγεῖται πράγματι ὅτι ὁ Μίνως, κινούμενος ἀπὸ φθόνον διὰ τὴν φήμην ποὺ εἶχεν ἀποκτήσει μὲ τὰς ἀποφάσεις του ὁ Ραδάμανθυς, τὸν ἔστειλεν εἰς νήσους μακρυνάς. Ὁ Ραδάμανθυς πολὺ συντόμως ἐπεβλήθη καὶ ἐκεῖ, τὸ κῦρος του μάλιστα ἐπεξετάθη καὶ εἰς μέγα μέρος τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς. Τελικῶς, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Μίνωος ἐπῆγεν εἰς τὴν Εὔβοιαν καὶ τὴν Βοιωτίαν. Κατὰ τὸν μῦθον, ἐνυμφεύθη εἰς τὴν Οἰχαλίαν τὴν Ἀλκμήνην, τὴν μητέρα τοῦ Ἡρακλέους, χήραν τοῦ Ἀμφιτρύωνος.

Κατ' ἄλλον μῦθον, θηβαϊκῆς προελεύσεως, τὸ ἐπεισόδιον αὐτὸ συνέβη κατὰ διαφορετικὸν τρόπον. Ἡ Ἀλκμήνη ἀπέθανεν εἰς τὰς Θήβας, τὴν στιγμὴν ὅμως τοῦ ἐνταφιασμοῦ ὁ Ἑρμῆς, κατ' ἐντολὴν τῶν θεῶν, ἐπῆρε τὸ σῶμα της καὶ τὸ μετέφερεν εἰς τὰ Ἠλύσια Πεδία, ὅπου ἐνυμφεύθη τὸν Ραδάμανθυν. Αὐτός, μετὰ τὸν τερματισμὸν τῆς ἐπιγείου ζωῆς του, ἐξηκολούθει, εἰς τὴν περιοχὴν τὴν προωρισμένην διὰ τοὺς ἀγαπημένους τῶν θεῶν ἥρωας, νὰ ἐπιτελῇ τὸ ἔργον τοῦ δικαστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν Μίνωα καὶ τὸν Αἰακόν.

Ὁ τρίτος υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Εὐρώπης, ὁ Σαρπηδών, ἠναγκάσθη, ὅπως εἴδαμεν προηγουμένως, νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Κρήτην, διότι ὁ Μίλητος, εἰς τὸν ὁποῖον ἀπεδίδετο ἡ ἵδρυσις τῆς ὁμωνύμου πόλεως, ἐπροτίμησεν ἀντ' αὐτοῦ τὸν Μίνωα. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, οἱ δύο ἀδελφοὶ διεξεδίκησαν ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον τὴν κυριαρχίαν τῆς Κρήτης. «Ὁ Μίνως ἐπεκράτησε καὶ ὁ Σαρπηδὼν ἐξεδιώχθη μαζὶ μὲ ὅλους τοὺς κομματικοὺς φίλους του. Ὅλοι αὐτοὶ διεπεραιώθησαν στὴ Μιλυάδα, τὴν περιοχὴ τῆς Ἀσίας ποὺ σήμερα ὀνομάζεται Λυκία· τότε ἡ περιοχὴ αὐτὴ λεγόταν Μιλυὰς καὶ οἱ κάτοικοί της, οἱ Μιλύαι, Σόλυμοι.

»Ὅσον καιρὸ ὅμως ἐβασίλευσεν ἐκεῖ ὁ Σαρπηδών, ὠνομάζονταν Τερμίλαι, καὶ ἔτσι τοὺς ἀποκαλοῦν ἀκόμα καὶ σήμερα οἱ γείτονές τους. Ἀλλὰ ἀπὸ τότε ποὺ ὁ Λύκος, ὁ γιὸς τοῦ Πανδίονος, ποὺ ὁ ἀδελφός του (ὁ Αἰγεὺς) τὸν εἶχε διώξει κι αὐτὸν ἀπὸ τὸν τόπο του, τὰς Ἀθήνας, κατέφυγε στὴν Αὐλὴ τοῦ Σαρπηδόνος, οἱ λαοὶ ἐκεῖνοι πῆραν μὲ τὸν καιρὸ τὸ ὄνομα Λύκιοι. Ὅσο γιὰ τοὺς νόμους τους, ἕνα μέρος προέρχεται ἀπὸ τὴ νομοθεσία τῆς Κρήτης καὶ οἱ ὑπόλοιποι ἀπὸ τὴ νομοθεσία τῆς Καρίας».

Ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος λέγει ὅτι ὁ Ζεὺς παρέτεινε τὴν ζωὴν τοῦ Σαρπηδόνος εἰς τὸ τριπλάσιον τοῦ κανονικοῦ. Διὰ τὸν

Ὁ υἱὸς τῆς Νιόβης.
(Ἀρχαῖον γλυπτόν)

λόγον αὐτὸν συγχέεται μὲ ἕνα ἄλλον ὁμώνυμον ἥρωα, υἱὸν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Λαοδαμείας, κόρης τοῦ Βελλεροφόντου. Ὁ δεύτερος αὐτὸς Σαρπηδὼν συμμετέσχεν εἰς τὸν Τρωικὸν πόλεμον, ἀγωνισθεὶς εἰς τὰς γραμμὰς τῶν Τρώων, μάταιαι δὲ ὑπῆρξαν αἱ προσπάθειαι τοῦ Διὸς νὰ τὸν ἀποσπάσῃ ἀπὸ τὸν θάνατον· ὁ κυρίαρχος τοῦ Ὀλύμπου ἠναγκάσθη, εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν, νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸ τῆς ἀνωτέρας δυνάμεως τῶν Μοιρῶν.

Ὁ γίγας Τάλως

Κατὰ τὸν Πλάτωνα, ὁ Μίνως, ὅπως εἶχεν ἀναθέσει εἰς τὸν Ραδάμανθυν τὴν ἐποπτείαν τῶν νόμων εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς πόλεως, «εἶχεν ἐπιφορτίσει μὲ παρόμοιο ἔργο τὸν γίγαντα Τάλω γιὰ τὶς ἄλλες περιοχὲς τῆς Κρήτης. Πράγματι, αὐτὸς περνοῦσε τρεῖς φορὲς τὸ χρόνο ἀπ' ὅλα τὰ χωριὰ τοῦ νησιοῦ καὶ ἔκανε ἔλεγχο, ἂν ἐφαρμόζονταν οἱ νόμοι. Παντοῦ, ὅπου πήγαινε, κρατοῦσε μαζί του τὴ νομοθεσία, γραμμένη σὲ χάλκινες πινακίδες, πρᾶγμα γιὰ τὸ ὁποῖο καὶ ὀνομάσθηκε χάλκινος ἄνθρωπος». Πράγματι δέ, μὲ τὴν μορφὴν αὐτὴν παρουσιάζεται εἰς τὴν Μυθολογίαν.

Ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος λέγει ὅτι ὁ Τάλως ἦτο προϊὸν τῶν ἐργαστηρίων τοῦ Ἡφαίστου καὶ ὅτι ὁ θεὸς τοῦ πυρὸς τὸν ἐχάρισεν εἰς τὸν Μίνωα, διὰ νὰ φρουρῇ τὴν Κρήτην. Ὁ γίγας εἶχε μίαν μόνον φλέβα, διήκουσαν ἀπὸ τοῦ τραχήλου μέχρι τῶν ποδῶν, ὅπου χάλκινον πῶμα δὲν ἄφινε τὸ αἷμα νὰ χυθῇ.

Ἐλέγετο ἐπίσης ὅτι ὁ Τάλως ἦτο υἱὸς τοῦ Κρητός, υἱοῦ τοῦ Διὸς καὶ μιᾶς Νύμφης, ἡ ὁποία εἶχε κρύψει εἰς ἄντρον τοῦ ὄρους Δίκτης τὸ τελευταῖον παιδὶ τοῦ Κρόνου καὶ τῆς Ρέας. Κατὰ τὴν ἐκδοχὴν αὐτήν, ὁ Τάλως ἦτο πάππος τοῦ Ραδαμάνθυος. Ὁ γίγας ἐθεωρεῖτο ἀκόμη ὡς ὁ τελευταῖος ἐπιζῶν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ.

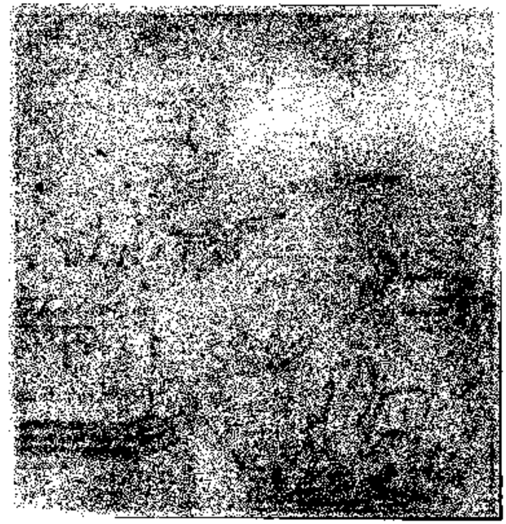
Ἀνεξαρτήτως γενεαλογίας, ὁ Τάλως ἦτο, κατὰ τὸν μῦθον, προικισμένος μὲ ἐξαιρετικὴν εὐκινησίαν, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν ἠμποροῦσε νὰ πηγαίνῃ ταχύτατα εἰς οἱονδήποτε σημεῖον τῆς Κρήτης. Ἐλέγετο ἀκόμη ὅτι ἦτο πτερωτός. Ὅλους τοὺς ξένους ποὺ ἐπλησίαζαν εἰς τὴν νῆσον, στοὺς ἠνάγκαζε διὰ λιθοβολισμοῦ νὰ ἀπομακρυνθοῦν. Κατ' ἄλλην ἐκδοχήν, ὁ γίγας συνελάμβανεν ὅσους κατώρθωναν νὰ ἀποβιβασθοῦν καὶ τοὺς ἔσφιγγεν ἐπάνω εἰς τὸ στῆθος του, ἀφοῦ προηγουμένως τὸ ἐθέρμαινε μέχρις ἐρυθροπυρώσεως.

Εἰς προηγούμενον κεφάλαιον εἴδαμεν πῶς ἀπέθανεν ὁ Τάλως, ὅταν οἱ Ἀργοναῦτες, ἐπιστρέφοντες ἀπὸ τὴν Κολχίδα, ἐστάθμευσαν εἰς τὴν Κρήτην.

Ὁ Μίνως ὡς νομοθέτης

Ὁ Πλάτων λέγει ὅτι οἱ καλύτεροι νόμοι προήρχοντο ἀπὸ τὴν Κρήτην καὶ ὅτι εἶχαν συνταχθῆ ἀπὸ τὸν Μίνωα, διερμηνεύοντα ἐν προκειμένῳ τὰς θελήσεις τοῦ ἰδίου τοῦ Διός. Ἀναφερόμενος δὲ εἰς τὸ χωρίον τοῦ Ὁμήρου, κατὰ τὸ ὁποῖον «ὁ Μίνως ἐβασίλευσεν ἐννιὰ χρόνια, σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸ Δία» προσθέτει: «Αὐτὸ τὸ ἐγκώμιον κάμνει ὁ Ὅμηρος, μὲ ἐλάχιστα λόγια, διὰ τὸν Μίνωα. Δὲν ἔκαμε ποτὲ παρόμοιον δι' οὐδένα ἀπὸ τοὺς ἥρωάς του.

Εἰς τὸ ἀνωτέρω χωρίον, ὅπως καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα, ὁ Ὅμηρος παρουσιάζει τὸν Δία ὡς ἀριστοτέχνην τῆς διδασκαλίας καὶ προτείνει τὴν τεχνικήν του εἰς τὸν θαυμασμόν μας· διότι βεβαιώνει ὅτι ἐπὶ ἐννέα ἔτη ὁ Μίνως ἐδιδάσκετο ἀπὸ τὸν Δία, ὅπως ἀπὸ ἕνα σοφιστήν.

Ἡ πτῶσις τοῦ Ἰκάρου
(Τοιχογραφία Πομπηίας)

Τὸ ἐγκώμιον αὐτὸ τοῦ Μίνωος ἀπὸ τὸν Ὅμηρον εἶναι ἀσφαλῶς ἄξιον προσοχῆς, διότι κανένα ἄλλον ἥρωα δὲν παρουσιάζει ὁ ποιητὴς ὡς διδαχθέντα ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ Διός. Εἰς δὲ τὴν κάθοδον τοῦ Ὀδυσσέως εἰς τὸν Ἅδην, τὸν Μίνωα παρουσιάζει κρατοῦντα σκῆπτρον καὶ δικάζοντα, ὄχι δὲ μόνον πουθενὰ δὲν ἀναφέρει τὸν Ῥαδάμανθυν ὡς δικαστὴν εἰς τὸν Ἅδην, ἀλλὰ καὶ δὲν παραδέχεται ὅτι συνεννοεῖτο μὲ τὸν Δία. Πράγματι δέ, νὰ εἶναι κανεὶς υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ ὁ μόνος τὸν ὁποῖον ὁ θεὸς αὐτὸς ἐδίδαξε, δὲν εἶναι τὸ ὕψιστον ἐγκώμιον;

«...Ὁ Μίνως λοιπὸν ἐπήγαινεν ἐπὶ ἐννέα χρόνια εἰς τὸ ἄντρον τοῦ Διός, διὰ νὰ διδάσκεται καὶ νὰ διδάσκῃ ἐν συνεχείᾳ εἰς τοὺς ἄλλους ὅ,τι ἐμάνθανεν ἀπὸ τὸν θεόν. Πολλοὶ νομίζουν ὅτι μὲ τὰς λέξεις «σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸ Δία», ὁ ποιητὴς ἐννοεῖ γεύματα καὶ διασκεδάσεις. Ἡ καλυτέρα ὅμως ἀπόδειξις ὅτι ἀπατῶνται οὗτοι εἶναι τοῦτο: ὅλοι οἱ λαοί, Ἕλληνες καὶ βάρβαροι, ἐπεδίδοντο εἰς τὰς

ἡδονὰς τῶν συμποσίων καὶ τῶν διασκεδάσεων, εἰς τὰς ὁποίας τὸ κρασὶ κατέχει σημαντικὴν θέσιν, ὅλοι πλὴν τῶν Κρητῶν καὶ τῶν Λακεδαιμονίων, μαθητῶν τῶν Κρητῶν.

»Αἱ ἐπαφαί, λοιπόν, μὲ τὸν Δία συνίσταντο, ὅπως εἶπα ἤδη, εἰς συνομιλίας μὲ σκοπὸν διδακτικὸν καὶ μορφωτικόν. Ἔτσι ὁ Μίνως ἔδωσεν εἰς τοὺς συμπολίτας του τοὺς νόμους, οἱ ὁποῖοι εἰς ὅλας τὰς ἐποχὰς ἐδημιούργησαν· τὴν εὐτυχίαν τῆς Κρήτης καὶ εἰς τοὺς ὁποίους ὀφείλεται ἡ εὐτυχία τῆς Λακεδαίμονος ἀπὸ τὸν καιρὸν ποὺ τὰς τηρεῖ ὡς θέσφατα».

Ὁ Μίνως θαλασσοκράτωρ

Διὰ τὸν μεγάλον Ἕλληνα ἱστορικὸν Θουκιδίδην ὁ Μίνως δὲν ἦτο πρόσωπον μυθικόν, ἀλλὰ πραγματικὸν βασιλέως τῆς Κρήτης, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὄντως ὑπάρξει. «Ὁ Μίνως εἶναι ὁ ἀρχαιότερος βασιλεὺς ποὺ ἐδημιούργησε ναυτικό. Ἐπεξέτεινε τὴν κυριαχία του στὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς θαλάσσης, ποὺ σήμερα ὀνομάζεται ἑλληνική, κατέλαβε τὶς Κυκλάδες, ἀποίκησε πρῶτος τὶς περισσότερες ἀπ' αὐτές, ἀφοῦ ἔδιωξε τοὺς Κᾶρας, καὶ ἐγκατέστησε ἐκεῖ ἀρχηγοὺς τοὺς γιούς του· ὅπως ἦταν φυσικό, περιώρισε ὅσο μποροῦσε τὴν πειρατεία, γιὰ νὰ εἰσπράττῃ τοὺς φόρους αὐτός».

Εἰς ἄλλο χωρίον, ὁ ἴδιος συγγραφεὺς λέγει ἀκόμη: «Ὅταν ἡ ὀργάνωση τοῦ ναυτικοῦ τοῦ Μίνωος συνεπληρώθη, οἱ θαλάσσιες συγκοινωνίες ἔγιναν εὐκολώτερες, γιατὶ ἔδιωξε ἀπὸ τὰ νησιὰ τὶς συμμορίες καὶ ἐγκατέστησε ἀποίκους στὰ περισσότερα ἀπ' αὐτά. Ἀπὸ τότε, οἱ κάτοικοι τῶν ἀκτῶν, βλέποντας τὴν ἰδιοκτησία τους πιὸ ἀσφαλῆ, ἔκαμαν μονιμώτερες ἐγκαταστάσεις καὶ μερικοί, ἀφοῦ ἐπλούτησαν, ἔφτειαξαν καὶ τείχη γύρω ἀπὸ τὶς πολιτεῖες τους. Οἱ πιὸ ἀδύνατοι ὑποτάχθηκαν φυσικὰ σ' αὐτοὺς καὶ ἀποδέχθηκαν τὴν ἐπικυριαρχία τους· ἔτσι οἱ δυνατοὶ ἐπωφελήθηκαν ἀπὸ τὸν πλοῦτο τους καὶ ὑπέταξαν τὶς πολιτεῖες τῶν πιὸ ἀδυνάτων. Αὐτὴ ἡ κατάσταση ἐξακολουθοῦσε νὰ ὑφίσταται καὶ ὅταν ἐξερράγη ὁ Τρωικὸς πόλεμος».

Ἡ διπλῆ προσωπικότης τοῦ Μίνωος

Ἀλλὰ πῶς συνυπῆρχαν δύο τόσον ἀντίθετοι παραδόσεις, ἐκείνη κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Μίνως ἦτο σπουδαιότατος νομοθέτης καὶ ἱδρυτὴς τῆς θαλασσοκρατορίας τῆς Κρήτης, καὶ ἡ ἄλλη ποὺ τοῦ ἀπέδιδε τὰς πλέον σκανδαλώδεις περιπετείας; Εἰς τὸν διάλογον τοῦ Πλάτωνος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀνεφέραμεν ἤδη ἓν χωρίον, ὁ συνομιλητὴς τοῦ Σωκράτους ἐρωτᾷ: «Ἀπὸ ποῦ προέρχεται αὐτὴ ἡ

τόσο διαδεδομένη παράδοση, πὼς ὁ Μίνως ἦταν ἄνθρωπος σκληρὸς καὶ ἄγριος;». Καὶ ὁ σοφὸς ἀπαντᾶ: «Αὐτὸ σημαίνει, ἀγαπητέ μου φίλε, πώς, ἂν ἔχῃς μυαλό, πρέπει νὰ προσέχετε, καὶ σὺ καὶ ὅσοι ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴ δόξα τους, νὰ μὴν κάμετε ποτὲ ἐχθρό σας ἕναν ποιητή, ὁποιονδήποτε, γιατὶ οἱ ποιητὲς ἔχουν μεγάλη ἐπίδραση στὴν κοινὴ γνώμη, ὅταν μοιράζουν στοὺς ἄλλους μομφὲς ἢ ἐγκώμια. Καὶ ὁ Μίνως ἔκαμε τὸ μεγάλο λάθος νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμο ἐναντίον μας, ἐναντίον μιᾶς πολιτείας γεμάτης ἀπὸ ἀνθρώπους ἐπιδέξιους σὲ ὅλες τὶς τέχνες καὶ ἰδίως ἀπὸ ποιητὲς καὶ τραγικούς.

»Πρέπει νὰ ξέρῃς πὼς σ' ἐμᾶς ἡ τραγῳδία βαστάει ἀπὸ

Ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ἡ Ναυσικᾶ.
(Ἀμφορεὺς ἐκ Νολη)

πολὺ παλιά, καὶ ὄχι μονάχα, ὅπως γενικῶς πιστεύεται, ἀπὸ τὸ Θέσπι καὶ τὸ Φρύνιχο· ἂν προσέξῃς, θὰ βρῇς ἴχνη της καὶ στοὺς πιὸ ἀρχαίους χρόνους. Καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ποιήματα ἡ τραγῳδία ἀρέσει περισσότερο στὸ λαό, καὶ πιὸ πολὺ ἀπ' ὅλα τὸν συγκινεῖ. Ἀνεβάζοντας, λοιπόν, τὸ Μίνωα στὶς σκηνές μας τὸν ἐκδικηθήκαμε γιὰ τοὺς φόρους ποὺ μᾶς εἶχε ἀναγκάσει νὰ τοῦ πληρώνωμε. Ἀπόδειξη ὅμως τρανή, πὼς πραγματικὰ ἦταν ἐνάρετος, δίκαιος καί, ὅπως εἴπαμε, σπουδαῖος νομοθέτης, εἶναι ὅτι οἱ νόμοι του μείνανε ἀμετάβλητοι, γιατὶ εἶχε ἀνακαλύψει τὶς σωστὲς ἀρχὲς διακυβερνήσεως τῶν κρατῶν».

Συνεπῶς, αἱ τερατώδεις, ὑπὸ μορφὴν μύθων, διαδόσεις τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος εἰς βάρος τοῦ Μίνωος, δὲν εἶχαν ἄλλον σκοπόν,

ὅπως γράφει ὁ Pottier, παρὰ νὰ ὑποθάλψουν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀθηναϊκοῦ πατριωτισμοῦ.

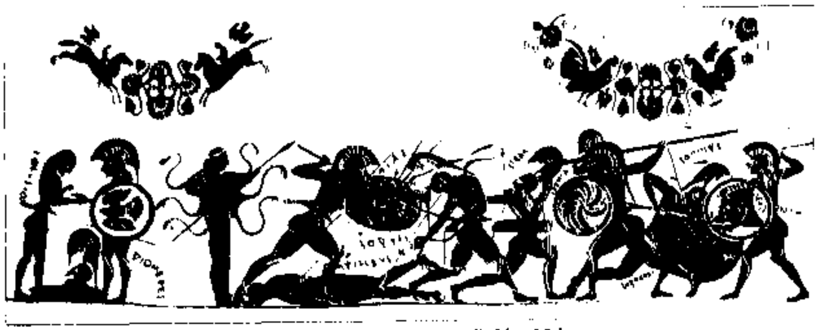
Καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις

Μίνως. Εἰς τὸ ἔργον του «Νομισματολογία τῆς ἀρχαίας Κρήτης», ὁ Σβορῶνος ἰσχυρίζεται ὅτι μερικὰ νομίσματα τῆς Κνωσοῦ, τῆς Γόρτυνος, τῆς Φαιστοῦ καὶ τῆς Ἱεραπύτνης, φέρουν παραστάσεις τῆς κεφαλῆς τοῦ Μίνωος. Εἰς ἐλαχίστας ἑλληνικὰς ἀγγειογραφίας ὁ βασιλεὺς τῆς Κρήτης εἰκονίζεται δικάζων εἰς τὸν Ἅδην. Εἰκονίζεται ἐπίσης εἰς μερικὰς παραστάσεις τοῦ μύθου τοῦ Μινωταύρου, τόσον εἰς σαρκοφάγους (ἀνάγλυφα), ὅσον καὶ εἰς ἐτρουσκικὰς ἐπιταφίους ὑδρίας καὶ ἐλαχίστας ἀγγειογραφίας.

Πασιφάη. Ὁ περὶ Πασιφάης καὶ ταύρου μῦθος ἀπετέλεσε θέμα πολυαρίθμων ἀρχαίων ζωγραφικῶν καὶ γλυπτῶν παραστάσεων. Διεσώθησαν ἓξ τοιχογραφίαι εἰς τὴν Πομπηίαν, πολλὰ ἀνάγλυφα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀρκετὰ εἶναι ἐτρουσκικά, καὶ μία σαρκοφάγος ἀποκειμένη εἰς τὸ Λοῦβρον. Ἀντιθέτως, δὲν διεσώθη καμμία ἀγγειογραφία μὲ τὸ ἐπεισόδιον αὐτό.

Δαίδαλος. Ὁ Δαίδαλος εἰκονίζεται εἰς τὰ περισσότερα ἀνάγλυφα, τὰ σχετικὰ μὲ τὸν περὶ Πασιφάης μῦθον, δίπλα εἰς τὴν ξυλίνην ἀγελάδα ποὺ κατεσκεύασε διὰ τὴν σύζυγον τοῦ Μίνωος. Εἰκονίζεται, ἐπίσης, εἰς πολλὰς τοιχογραφίας τῆς Πομπηίας σχετικὰς μὲ αὐτὸ τὸ θέμα. Ἐπιτάφιοι ἐτρουσκικαὶ ὑδρίαι παρουσιάζουν τὰς διαφόρους φάσεις τοῦ δράματος: τὴν ἔκρηξιν τῆς ὀργῆς τοῦ Μίνωος, μόλις εἶδε τὴν ξυλίνην ἀγελάδα, τὸ δέσιμο τοῦ Δαιδάλου πρὸ τῆς ὑποβολῆς εἰς τὰ μαρτύρια. Ἓν ἀνάγλυφον καὶ μία ἀγγειογραφία παρουσιάζουν τὸν Δαίδαλον κατασκευάζοντα τὰς πτέρυγας. Τέλος, πομπηιαναὶ τοιχογραφίαι εἰκονίζουν τὸν Ἴκαρον πίπτοντα καὶ τὸν Δαίδαλον ἐξακολουθοῦντα νὰ πετᾷ.

Τάλως. Ὁ γίγας εἰκονίζεται πτερωτὸς εἰς νομίσματα τῆς κρητικῆς πόλεως Φαιστοῦ. Ἀπουλιανὸς ἀμφορεὺς παριστᾷ τὸν θάνατον τοῦ ἥρωος, παρουσίᾳ τῶν Διοσκούρων καὶ τῆς Μηδείας τὰ «μάγια» τῆς ὁποίας ἔκαμαν τὸν γίγαντα νὰ χάσῃ τὴν ζωήν.

Μάχη περὶ τὸ πτῶμα τοῦ Ἀχιλλέως.
(Τυρρηνικὸς ἀμφορεύς)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΤΑ ΜΥΘΙΚΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΗΣ ΙΛΙΑΔΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΟΔΥΣΣΕΙΑΣ

Εἰς τὸ ἐνδιαφέρον ἔργον του «Ἥρωες καὶ ἡρωΐδες τοῦ Ὁμήρου», ὁ Chaignet λέγει τὰ ἑξῆς:

«Ἂν ἠμπορῇ κανεὶς νὰ πῇ ὅτι ὁ Ὅμηρος, μαζὶ μὲ τὸν Ἡσίοδον, ἔδωσεν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν θρησκείαν των καὶ τοὺς θεούς των, πολὺ πιὸ δικαιολογημένα ἠμπορεῖ νὰ πῇ ὅτι τοὺς ἔδωσε τοὺς ἥρωάς των. Αὐτὴ αὕτη ἡ ἰδέα τοῦ ἥρωος εἶναι ποιητική, πλασματική. Ὁ κόσμος τῶν ἡρώων εἶναι κόσμος ποιητικός, δημιουργημένος ἀπὸ τὴν ποίησιν καὶ ἀπὸ αὐτὴν ἀντλῶν ζωήν. Ἀκριβῶς ἐπειδὴ οἱ ἥρωες δὲν ἔζησαν, δι' αὐτὸ ζοῦν ἀκόμη καὶ θὰ ζοῦν αἰωνίως. Ἡ ποίησις εἶναι περισσότερον φιλοσοφικὴ ἀπὸ τὴν ἱστορίαν, καὶ οἱ ἥρωες ποὺ δημιουργεῖ εἶναι ἀθάνατοι.

»Οἱ περισσότεροι ἥρωες τοῦ Ὁμήρου, ὅπως ἁρμόζει εἰς τὴν ἐπικὴν ποίησιν, δὲν εἶναι παρὰ πρόχειρα σκίτσα ἑνὸς σχεδίου ἀναμφιβόλως ἀκριβοῦς καὶ σταθεροῦ, ἀλλὰ δὲν ἔχουν οὔτε μορφὴν οὔτε ἀτομικότητα ἀπολύτως ἀνεξαρτήτους ἀπὸ τὸ σύνολον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκουν. Εἶναι σὰν ἀνάγλυφα, σὰν πρόσωπα διαζώματος, ποὺ δὲν διατηροῦν τὴν ἀξίαν των, ἂν ἀποσπασθοῦν ἀπὸ τὴν ὅλην παράστασιν».

Οἱ ἥρωες, ποὺ ἡ Ἰλιὰς καὶ ἡ Ὀδύσσεια κατέστησαν λαϊκούς, εἶναι πολλοί, τόσον Ἕλληνες ὅσον καὶ Τρῶες. Ἡ χωριστὴ ὅμως

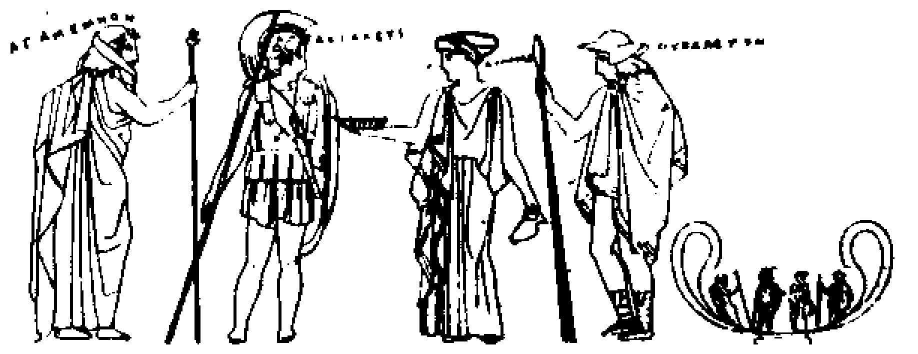
μελέτη δλων αὐτῶν ὑπερβαίνει τὰ πλαίσια τοῦ ἀνὰ χεῖρας ἔργου, ἡ δὲ λεπτομερὴς ὀνοματολογία θὰ ἀπέβαινεν ἀνιαρὰ καὶ θὰ παρέσυρεν εἰς ἐπαναλήψεις. Διὰ τὸν ἀναγνώστην θὰ εἶναι πολὺ πλέον εὐχάριστον νὰ διαβάσῃ ἐκ νέου τὰ ὁμηρικὰ ἔπη, ὅπου ἐξιστοροῦνται αἱ περιπέτειαι, μερικαὶ ἀπὸ τὰς ὁποίας εἶναι θαυμάσιαι, ὅλων αὐτῶν τῶν προσώπων. Θὰ ἀρκεσθῶμεν, συνεπῶς, νὰ παρουσιάσωμεν ἐδῶ τοὺς δύο ὡραιοτέρους ὁμηρικοὺς ἥρωας, αὐτοὺς ποὺ κατέχουν τὸ προσκήνιον : τὸν Ἀχιλλέα καὶ τὸν Ὀδυσσέα.

Ο ΠΕΡΙ ΑΧΙΛΛΕΩΣ ΜΥΘΟΣ

Τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ τοῦ ἥρωος

Ἰδοὺ πῶς ὁ Chaignet χαρακτηρίζει τὸν υἱὸν τῆς Θέτιδος καὶ τοῦ Πηλέως:

«Ὁ Ἀχιλλεὺς εἶναι ὁ νεώτερος, ὁ ὡραιότερος, ὁ γενναιότερος,

Ἀναχώρησις τοῦ Ἀχιλλέως.

ὁ ἰσχυρότερος καὶ ὁ ἐνδοξότερος ἀπὸ τοὺς ἥρωας τοῦ Ὁμήρου. Ὁ ποιητὴς τὸν ἐκόσμησε μὲ τὰς ὑψηλοτέρας καὶ εὐγενεστέρα- ψυχικὰς ἰδιότητας: Ὁ Ἀχιλλεὺς εἶναι ἡ ἐνσάρκωσις τῆς ἐντιμός τητος· ὡς ἐχθρὸς εἶναι γενναιόφρων, ἀπολύτως δὲ ἀφωσιωμένος ὡς φίλος· ἀγαπᾷ τὴν δόξαν καὶ ὅταν ἐκλήθη ἀπὸ τοὺς θεοὺς νὰ ἐκλέξῃ ἐλευθέρως τὴν μοῖραν του, ἐπροτίμησεν ἀδιστάκτως ζωὴν βραχεῖαν ἀλλ' ἔνδοξον ἀντὶ μακρᾶς καὶ σκοτεινῆς. Καὶ ὅπως πρέπει νὰ ἀποθάνῃ νέος, ἡ προαίσθησις τοῦ προσεχοῦς τέλους του τὸν πλαισιώνει μὲ τὴν μελαγχολικὴν συμπάθειαν ποὺ ἐμπνέουν ἀμοιβαίως εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὸ τραγικῶς εὔθραστον καὶ ἡ ἐφήμερος διάρκεια πάσης ἀνθρωπίνης δόξης.

Ὁ Ἀχιλλεὺς ὅμως ἔχει δύο ἀδυναμίας, ποὺ μειώνουν τὸ ἡρωι-

κὸν μεγαλεῖον του καὶ τὸν θαυμασμόν, ποὺ μᾶς ἐμπνέει ὁ χαρακτήρας του: ὄχι μόνον εἶναι ὀξύθυμος, καὶ οἱ παροξυσμοὶ τῆς ὀργῆς του δὲν ἔχουν οὔτε ὅριον οὔτε μέτρον· ἀλλ' ἡ ψυχή του εἶναι γεμάτη ἀπὸ τόσην ὑπεροψίαν, ποὺ ἀκόμη καὶ ὅταν ἀναγνωρίζῃ τὰ λάθη, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ ὑπεροψία αὐτὴ τὸν ὁδηγεῖ, δὲν θέλει νὰ

Ὁ Ἀχιλλεὺς παίζων λύραν.

ὑποχωρήσῃ, δὲν θέλει νὰ ἀνακαλέσῃ τὰ λόγια καὶ τὰς ἀπερισκέπτους ἀπειλάς, ποὺ τοῦ διέφυγαν· οὔτε ἡ λογική, οὔτε ὁ πατριωτισμός, οὔτε ἡ στρατιωτικὴ συναδελφωσύνη, οὔτε ὁ οἶκτος εὑρίσκουν θέσιν εἰς τὴν ψυχήν του, διότι ὁ ἐκτὸς συνειδήσεως ἐγωισμὸς συσχετίζει τὰ πάντα μὲ τὸν ἑαυτόν του· μόνον δὲ τὰ γεγο-

νότα, δηλαδὴ ἡ μοῖρα, ἠμποροῦν, διαδεχόμενα τὸ ἓν τὸ ἄλλο, καὶ μὲ τὰ πλήγματα ποὺ καταφέρουν, νὰ τὸν ἐπαναφέρουν εἰς τὰς ἀνθρωπίνους ἀρετὰς ποὺ εἶχε περιφρονήσει καὶ νὰ τοῦ δείξουν τὸ μέτρον τῆς ἰδίας του δυνάμεως καὶ τὴν ματαιότητα τῶν ἀκάμπτων ἀποφάσεών του».

Αὐτὸ ποὺ κυρίως κάμνει ἐντύπωσιν ἀπὸ τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἀχιλλέως εἶναι ὅτι τὰ πάντα εἰς αὐτὸν φθάνουν μέχρις ὑπερβολῆς. Τὸ μῖσος τοῦ ἥρωος ἐναντίον τοῦ Ἀγαμέμνονος μόνον ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ αἰσθάνεται ἐναντίον τοῦ Ἕκτορος, ὁ ὁποῖος ἐφόνευσε τὸν Πάτροκλον, εἶναι ὀλιγώτερον βίαιον. Ἐξαντλεῖ τὴν μανίαν του κατὰ τοῦ ἐξηπλωμένου ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐχθροῦ καὶ θανατώνει μὲ τὸ χέρι του, δίπλα εἰς τὴν πυρὰν ποὺ ἔκαυσε τὸ πτῶμα τοῦ φίλου του, δώδεκα νεαροὺς Τρῶας αἰχμαλώτους.

Ἡ ἰδία παραφορὰ ἐκδηλώνεται καὶ εἰς τὴν φιλίαν του διὰ τὸν Πάτροκλον, τοῦ ὁποίου ὁ θάνατος τὸν ἀφήνει ἀπαρηγόρητον καὶ τοῦ ἀποσπᾶ κραυγὰς ὀδύνης σχεδὸν ὑπερανθρώπους. Ἡ δὲ ἀπογοήτευσίς του πρὸ τῆς σκληρότητος τῆς μοίρας τοῦ προκαλεῖ κρίσεις δακρύων, ὅπως τὸ «τσαλάκωμα» τοῦ ἐγωισμοῦ του τὸν κάνει νὰ ἐκστομίζῃ τὰς πλέον φοβερὰς ἀπειλάς.

Γέννησις καὶ παιδικὴ ἡλικία τοῦ Ἀχιλλέως

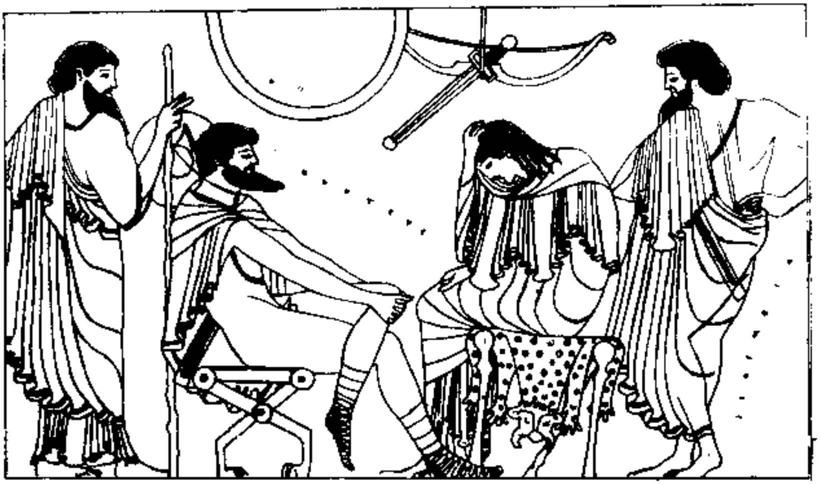
Τὰ ἐπὶ τοῦ προκειμένου οὐσιώδη ἐλέχθησαν ἤδη εἰς προηγούμενον κεφάλαιον, σχετικῶς μὲ τὸν μῦθον περὶ Πηλέως καὶ Θέτιδος, τῶν γονέων τοῦ Ἀχιλλέως. Ἃς ὑπομνησθῇ ἐδῶ μόνον ὅτι, κατὰ τὴν εὐρύτερα διαδεδομένην παράδοσιν, ὅταν ἡ Θέτις ἐγκατέλειψε τὸν σύζυγόν της καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ πατρός της Νηρέως, ὁ Ἀχιλλεὺς παρεδόθη εἰς τὸν Κένταυρον Χείρωνα καὶ ἐξεπαιδεύθη ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ὄρος Πήλιον.

Ὅταν ὁ Ἡρακλῆς ἐπῆγεν ἐκεῖ, ὁ υἱὸς τοῦ Πηλέως—λέγει ὁ Ὀβίδιος—μὴ δυνάμενος νὰ συγκρατήσῃ τὴν περιέργειάν του, ἐτόλμησε νὰ ἐγγίσῃ τὰς μακρὰς τρίχας τῆς περιφήμου λεοντῆς, τῆς ὁποίας μόνη ἡ θέα ἐνέπνεε τὸν τρόμον. Καὶ ὅταν ὁ Χείρων, ἀφήσας ἐξ ἀπροσεξίας ἓν βέλος τοῦ Ἡρακλέους νὰ πέσῃ ἐπάνω στὸ πόδι του, ἐτραυματίσθη ἀνιάτως, «ὁ Ἀχιλλεύς, μὲ τὰ μάτια βουρκωμένα, στάθηκε δίπλα του σὰν ὁ Κένταυρος νὰ ἦταν πατέρας του· δὲν θὰ ἔκλαιε περισσότερο, ἂν ἑτοιμοθάνατος ἦταν ὁ Πηλεύς· πότε ἐχάϊδευε τὸ χέρι τοῦ ἀρρώστου—καὶ ὁ Χείρων ἔδρεπε τοὺς καρποὺς τῆς ἀνατροφῆς του ποὺ τοῦ εἶχε δώσει—πότε τὸν ἀγκάλιαζε, καὶ πότε ἔλεγε στὸν κατάκοιτο γέροντα : ζῆσε, γλυκειέ μου πατέρα, μὴ μ' ἀφίνῃς».

Σύμφωνα ὅμως μὲ πολλὰ χωρία τῆς Ἰλιάδος, ἡ Θέτις δὲν ενε-

πιστεύθη εἰς ξένας χεῖρας τὴν ἀνατροφὴν τοῦ υἱοῦ της. Ἡ ἰδία λέγει κάπου: «Ἀλλοίμονο! αὐτὸ τὸ παιδὶ τὸ τόσο ὡραῖο, τὸ τόσο γενναῖο, αὐτὸν τὸν ἥρωα, τὸν πιὸ σπουδαῖο ἀπ' ὅλους, μόλις τὸν μεγάλωσα σὰν δεντράκι, μόλις τὸν ἀνάθρεψα σὰν λουλούδι λαμπρὸ σὲ πλούσιο χῶμα, τὸν ἔστειλα μὲ τὰ καράβια στὸ Ἴλιο νὰ πολεμήση τοὺς Τρῶες· δὲν θὰ τὸν ξαναϊδῶ νὰ γυρίζη στὴν πατρίδα του, στὸ ἀνάκτορο τοῦ Πηλέως».

Ἀνεφέραμεν ἤδη τὸν μῦθον κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ Θέτις προσεπάθησε νὰ ἐμποδίση τὴν συμμετοχὴν τοῦ Ἀχιλλέως εἰς τὸν Τρωι-

Ὁ θυμὸς τοῦ Ἀχιλλέως.

κὸν πόλεμον, κρύπτουσα αὐτὸν εἰς τὴν Σκῦρον μεταξὺ τῶν θυγατέρων τοῦ Λυκομήδους. Ἀνεφέραμεν, ἐπίσης, μὲ ποῖον τρόπον ὁ Ὀδυσσεὺς ἀνεκάλυψε τὸν Ἀχιλλέα.

Ὁ Ὅμηρος ἀπ' ἐναντίας παρουσιάζει τὸν Πηλέα ἀποστέλλοντα ἑκουσίως τὸν υἱόν του εἰς τὴν ἐκστρατείαν, μὲ ὁδηγὸν τὸν Φοίνικα, εἰς τὸ στόμα τοῦ ὁποίου ὁ ποιητὴς θέτει τοὺς ἑξῆς λόγους: «Ἔφυγα μαζί σου, κατ' ἐντολὴν τοῦ σεβαστοῦ Πηλέως, τὴ μέρα ποὺ σ' ἔστειλε, νέον ἀκόμη, στὸν Ἀγαμέμνονα· δὲν ἤξερες τότε τί εἶναι ὁ ἀμείλικτος πόλεμος καὶ οἱ ἀγῶνες στὶς συνελεύσεις, ὅπου ἀναδεικνύονται ἀκόμη οἱ ἥρωες· γι' αὐτὸ ὁ πατέρας σου μὲ ἔστειλε μαζί σου, γιὰ νὰ σοῦ μάθω αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ νὰ γίνης ρήτορας καὶ πολεμιστής».

Πρῶτα κατορθώματα τοῦ Ἀχιλλέως

Κατὰ τὸν Παυσανίαν, ὁ Ἀχιλλεὺς διεξεδίκησε καὶ αὐτὸς τὴν χεῖρα τῆς ὡραίας Ἑλένης καὶ εἶχε μεταβῆ πρὸς τοῦτο εἰς τὴν Αὐλὴν τοῦ Τυνδάρεω. Κατὰ παράδοσιν ἀναφερομένην ἀπὸ τὸν Πλούταρχον, καὶ ἡ ὁποία, ὡς λέγει ὁ ἴδιος συγγραφεύς, στερεῖται πάσης πιθανοφανείας, «ὅταν ὁ Πάρις νικήθηκε ἀπὸ τὸν Ἀχιλλέα καὶ τὸν Πάτροκλο κοντὰ στὸν Σπερχειὸ ποταμό, στὴ Θεσσαλία, ὁ Ἕκτωρ κατέλαβε τὴν Τροιζῆνα καὶ τὴν παρέδωσε στὴ λεηλασία».

Ἐλέγετο ἐπίσης ὅτι ἐπειδὴ ὁ ἐκ Τανάγρας Ποίμανδρος δὲν ἤθελε νὰ συμμετάσχῃ εἰς τὴν κατὰ τῆς Τροίας ἐκστρατείαν, ὁ Ἀχιλλεὺς ἐπολιόρκησε τὴν πόλιν καὶ ἀπήγαγε τὴν μητέρα τοῦ Ποιμάνδρου Στρατωνίκην. Ἐπιστεύετο τέλος ὅτι εἶχε μεταβῆ εἰς Σκῦρον, διὰ νὰ τιμωρήσῃ τὸν Λυκομήδην, ὁ ὁποῖος εἶχε φονεύσει τὸν Θησέα, φιλοξενηθέντα κάποτε ἀπὸ τὸν Πηλέα· οἱ δύο ἀντίπαλοι ὅμως συνεφιλιώθησαν καὶ ὁ Λυκομήδης ἔδωσεν εἰς τὸν Ἀχιλλέα ὡς σύζυγον τὴν κόρην του Δηιδάμειαν.

Ἡ κατὰ τῆς Τροίας ἐκστρατεία

Εἰς τὸν μῦθον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ Θέτις προσεπάθησε νὰ ἀποτρέψῃ τὸ πεπρωμένον, κρύπτουσα τὸν Ἀχιλλέα εἰς τὴν Σκῦρον, ἀντιτίθεται ἄλλος ἐντελῶς διάφορος. Ὅταν ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς συνεκεντρώθη εἰς τὴν Αὐλίδα, ἡ Θέτις ἐπανέφερε τὸν υἱόν της εἰς τὴν Φθίαν καὶ τοῦ ἔδωσεν ὅπλα, παρόμοια τῶν ὁποίων οὐδεὶς ἥρως εἶχε μέχρι τότε χρησιμοποιήσει. Ὁ ἥρως ἔλαβεν ἐπίσης δύο ἵππους ἀθανάτους, τὸν Βάλιον καὶ τὸν Ξάνθον, δῶρον τοῦ Ποσειδῶνος πρὸς τοὺς γονεῖς του, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τοῦ γάμου των. Εἰς αὐτὰ ἡ Θέτις προσέθεσεν ἕνα δοῦλον, τὸν Μνήμονα, ἐπιφορτισμένον νὰ ἐμποδίζῃ τὸν Ἀχιλλέα ἀπὸ μίαν πρᾶξιν ποὺ θὰ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὸν θάνατόν του, συγκεκριμένως ἀπὸ τὸν φόνον οἱουδήποτε υἱοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος.

Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ ἥρωος, ἔκαμε τὴν ἐμφάνισίν του καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Μενοίτου Πάτροκλος, τοῦ ὁποίου ἡ φιλία διὰ τὸν Ἀχιλλέα ἀπέβη παροιμιώδης. Ὁ Ὅμηρος παρουσιάζει τὸν Μένοιτον λέγοντα εἰς τὸν Πάτροκλον τὰ ἑξῆς: «Παιδί μου, ὁ Ἀχιλλεὺς εἶναι ἀνώτερός σου ἀπὸ καταγωγή, σὺ ὅμως εἶσαι μεγαλύτερός του στὰ χρόνια. Εἶναι πιὸ δυνατὸς ἀπὸ σέ, σὺ ὅμως εἶσαι πιὸ λογικός· συμβούλευέ τον, γίνε ὁδηγός του. Θὰ σὲ ὑπακούῃ, ἀρκεῖ νὰ τοῦ δίνῃς καλὲς συμβουλές».

Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως, ὁ Πηλεὺς ὑπεσχέθη εἰς τὸν θεὸν - πο-

Ἡ κρίσις τοῦ Πάριδος.
(Πίναξ τοῦ Ῥοῦμπενς. Μουσεῖον τῆς Δρέσδης)

ταμὸν Σπερχειὸν νὰ τοῦ ἀφιερώσῃ τὴν κόμην τοῦ Ἀχιλλέως, ἂν ὁ υἱός του ἐπανήρχετο σῶος ἀπὸ τὸν πόλεμον. Ὁ νεαρὸς ἥρως ὅμως ἐγνώριζεν ἤδη καλῶς τὸ πεπρωμένον του· εἰς ἓν χωρίον τῆς Ἰλιάδος λέγει: «Ἡ Θέτις, ἡ μητέρα μου, μοῦ ἔδειξε δυὸ δρόμους ἀνοιχτοὺς γιὰ τὴ ζωή μου· ἂν μείνω στὰ πεδία τῆς Τροίας, ἂν πολεμήσω, γυρισμὸ στὴν πατρίδα δὲν θὰ ἰδῶ, θὰ κερδίσω ὅμως ἀθάνατη δόξα· ἂν γυρίσω στὴν πατρίδα, δόξα δὲν θὰ ἰδῶ, θὰ κερδίσω ὅμως εὐτυχισμένα γεράματα».

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Ἀχιλλεὺς συμμετεῖχε μὲ πενῆντα πλοῖα, ἔπλευσε πρὸς τὴν Τρωάδα, προσήγγισεν ὅμως εἰς τὴν Μυσίαν τῆς Τευθρανίας. Ἐκεῖ, πιστεύοντες ὅτι εὑρίσκοντο εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Πριάμου οἱ Ἕλληνες κατέστρεψαν καὶ ἔκαυσαν τὰ πάντα. Ὁ βασιλεὺς τῆς Τευθρανίας Τήλεφος ἀντέταξε σθεναρὰν ἀντίστασιν, ἐτραυματίσθη ὅμως ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως. Κατά τινα χρησμὸν τὸ τραῦμα του δὲν ἠμποροῦσε νὰ ἰαθῇ παρὰ διὰ τοῦ δόρατος ποὺ τὸ εἶχε κάμει. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἑλληνικὸς στόλος, παρασυρθεὶς ἀπὸ θύελλαν, εἶχε ριφθῇ εἰς τὰς ἑλληνικὰς ἀκτάς, μόνον εἰς τὸ Ἄργος κατώρθωσεν ὁ Τήλεφος νὰ συναντήσῃ τὸν Ἀχιλλέα, ὁ ὁποῖος καὶ τὸν ἐθεράπευσε καλύψας τὴν πληγὴν μὲ σκόνην ἀπὸ τὴν σκουριὰν τοῦ δόρατός του. Εἰς ἀντάλλαγμα, ὁ Τήλεφος προσεφέρθη νὰ ὁδηγήσῃ τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν Τροίαν, ὅταν θὰ ἐξεστράτευαν ἐκ νέου ἐναντίον της.

Ἡ δευτέρα ἐκστρατεία

Ἔπειτα ἀπὸ ὀκτὼ χρόνια, οἱ Ἕλληνες συνεκεντρώθησαν διὰ δευτέραν φορὰν εἰς τὸν Αὐλίδα. Ἐνάντιοι ὅμως ἄνεμοι ἠμπόδιζαν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας τὴν ἀναχώρησίν των. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ παρεμβάλλεται ὁ μῦθος τῆς θυσίας τῆς κόρης τοῦ Ἀγαμέμνονος Ἰφιγενείας, εἰς τὸν ὁποῖον εἶναι ἀναμεμειγμένος ὁ Ἀχιλλεὺς κατὰ τοῦτο, ὅτι, διὰ νὰ πείσουν τὴν νέαν νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Αὐλίδα, τῆς εἶπαν ὅτι θὰ τὴν ἔδιδαν ὡς σύζυγον εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Πηλέως. Ὁ Εὐριπίδης μάλιστα παρουσιάζει τὸν νεαρὸν ἥρωα, τὸν ὁποῖον εἶχεν εἰδοποιήσει ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Κλυταιμνήστρα, ἀντιτιθέμενον εἰς τὴν θυσίαν τῆς κόρης καὶ ὑποχωρήσαντα μόνον πρὸ τῆς ἀπειληθείσης ἐξεγέρσεως τοῦ στρατοῦ ἐναντίον του.

Εἰς τὴν Τένεδον, ὅπου οἱ Ἕλληνες ὁδηγούμενοι ἀπὸ τὸν Τήλεφον ἀπεβιβάσθησαν, ὁ Ἀχιλλεὺς ἐπεζήτησε νὰ κατακτήσῃ τὴν Ἡμιθέαν, ἀδελφὴν τοῦ βασιλέως τῆς χώρας Τένου. Εἰς τὴν προσπάθειάν του νὰ προστατεύσῃ τὴν νέαν, ὁ Τένης ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως. Ἀλλ' ὁ Τένης ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος. Μόλις τὸ ἔμαθεν, ὁ Ἀχιλλεὺς ἐνεθυμήθη τὴν προφητείαν τῆς μητέρας του,

ἐν συνεχείᾳ δὲ ἐφόνευσε τὸν Μνήμονα, τὸν δοῦλον ποὺ παρέλειψε νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχήν του ἐπὶ τοῦ ὅτι ὁ Τένης ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος.

Ἡ Θέτις εἶχεν ἀκόμη προείπει εἰς τὸν Ἀχιλλέα ὅτι ἐκεῖνος ποὺ θὰ ἀπεβιβάζετο πρῶτος εἰς τὴν Τροίαν, θὰ ἐφονεύετο. Πρῶτος λοιπὸν ἐπάτησε τὸ ἔδαφος τῆς χώρας ὁ Πρωτεσίλαος καὶ ἔπεσεν ὑπὸ τὰ πλήγματα τοῦ Ἕκτορος. Ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸν ἀπεβιβάσθη ὁ Ἀχιλλεύς, εἰς τὸ σημεῖον δὲ ἐκεῖνο ἀνέβλυσε μία πηγή.

Εἰς τὰ παράλια τῆς Τροίας, ὁ υἱὸς τοῦ Πηλέως ἀντιμετώπισεν ἕνα ἐπικίνδυνον ἀντίπαλον, τὸν Κύκνον, υἱὸν τοῦ Ἄρεως κατὰ τοὺς μέν, τοῦ Ποσειδῶνος κατ' ἄλλους. Τὸ φοβερὸν δόρυ τοῦ Ἀχιλλέως δὲν ἔφερε κανὲν ἀποτέλεσμα, διότι ὁ Κύκνος ἦτο ἄτρωτος εἰς ὅλον τὸ σῶμα πλὴν τῆς κεφαλῆς. Κατόπιν τούτου, ὁ ἥρως ἐπετέθη ἐναντίον του μὲ τὸ σπαθὶ καί, μὲ ἐπανειλημμένα

Ὁ Πάτροκλος περιστοιχούμενος ἀπὸ τὸν Νέστορα, τὸν Ἀντίλοχον καὶ τὴν Θέτιν.

κτυπήματα εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ τοὺς κροτάφους, τὸν ἐζάλισεν. Ὑποχωρῶν, ὁ Κύκνος ἐσκόνταψεν εἰς μίαν πέτραν καὶ ἔχασε πρὸς στιγμὴν τὴν ἰσορροπίαν του· ἐπωφεληθεὶς τῆς εὐκαιρίας ὁ Ἀχιλλεὺς ἔπεσεν ἐπάνω του καὶ τὸν ἐστραγγάλισε μὲ τὸ λουρὶ τοῦ κράνους του.

Ἐπειδὴ οἱ Τρῶες ἐκρατοῦσαν ἀμυντικὴν στάσιν, ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἔχασε τὴν ὑπομονήν του καὶ ἐζήτησε νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια. Ὁ Ἀχιλλεὺς ὅμως ἀντετάχθη εἰς τοῦτο. Καί, ἐν ἀναμονῇ τῶν ἀποφασιστικῶν συγκρούσεων, ἐπεδόθη εἰς περιωρισμένας ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τῶν γειτονικῶν πόλεων. Ἥρπασε τὰ ποίμνια τοῦ Αἰνείου, κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν δὲ αὐτὴν ἐφόνευσε τὸν Μήστορα, υἱὸν τοῦ Πριάμου, καὶ ᾐχμαλώτισε δύο ἀδελφούς του, τὴν Ἶσον καὶ τὸν Ἀντιφῶντα, τοὺς ὁποίους ἀπηλευθέρωσε κατόπιν ἔναντι λύτρων. Καταδιώ-

κων τὸν Αἰνείαν μέχρι Λυρνησοῦ, ὅπου κατέφυγεν, ὁ Ἀχιλλεὺς ἐπολιόρκησε τὴν πόλιν.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πολιορκίας αὐτῆς, ἕνας ἀπὸ τοὺς συντρόφους τοῦ Ἀχιλλέως, ὁ σοφὸς Παλαμήδης ἀνεκλήθη ὑπὸ τοῦ Ἀγαμέμνονος, κατόπιν καταγγελιῶν τοῦ Ὀδυσσέως, καὶ ἐξετελέσθη ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι ἐπεδίωκε νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὸν βασιλέα τοῦ Ἄργους τὴν ἀρχιστρατηγίαν. Παρὰ τὴν σχετικὴν ἀπαγόρευσιν τοῦ Ἀγαμέμνονος, ὁ Ἀχιλλεύς, βοηθούμενος ἀπὸ τὸν Αἴαντα, ἔθαψε τὸν φίλον του.

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Λυρνησοῦ, ὁ υἱὸς τοῦ Πηλέως ἐπολιόρκησε τὴν Πήδασον, ἡ ὁποία τότε ὠνομάζετο Μονηνία. Μετά τινα χρόνον, ἐπειδὴ ἡ πολιορκία παρετείνετο ἄνευ ἀποτελέσματος, ὁ Ἀχιλλεὺς ἀπεφάσισε νὰ τὴν λύσῃ καὶ νὰ φύγῃ. Ἀλλὰ προτοῦ ἐκτελέσῃ τὴν ἀπόφασίν του, μία νέα, ἡ Πήδασα, ἐρωτευμένη μὲ τὸν ἥρωα, τοῦ ἔρριψεν ἕνα μῆλον, ἐπάνω εἰς τὸ ὁποῖον εἶχε γράψει πολυτίμους πληροφορίας. Οἱ κάτοικοί, τοῦ ἔλεγε, δὲν εἶχαν πλέον νερὸ καὶ θὰ παρεδίδοντο συντόμως, ἂν ὁ Ἀχιλλεὺς παρέτεινεν ἀκόμη τὴν πολιορκίαν. Ὁ ἥρως ἠκολούθησε τὴν ὑπόδειξιν καὶ κατέλαβε τὴν πόλιν, ἡ ὁποία ἀπὸ τότε ὠνομάζετο Πήδασος.

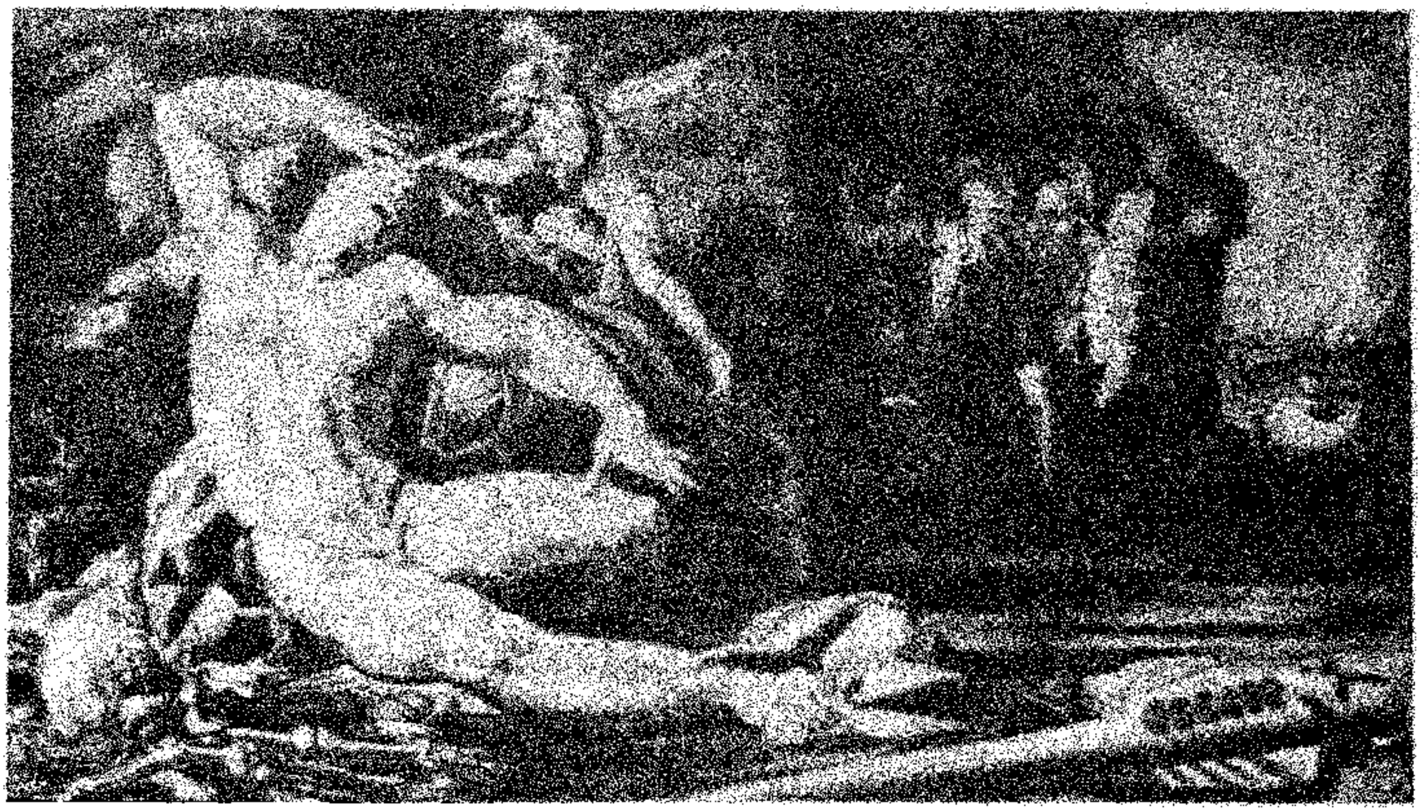
Ἀνάλογος μῦθος παρουσιάζει τὸν Ἀχιλλέα καταλαμβάνοντα τὴν Μήθυμναν, πόλιν τῆς Λέσβου, χάρις εἰς προδοσίαν τῆς Πεισιδίκης, κόρης τοῦ βασιλέως τῆς χώρας. Ἡ νέα ἔστειλεν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Πηλέως τὴν τροφόν της καὶ τοῦ διεμήνυσεν ὅτι θὰ τοῦ παρέδιδε τὴν πόλιν, ἂν ἐδέχετο νὰ τὴν νυμφευθῇ. Ὁ Ἀχιλλεὺς ἐδέχθη, μετὰ τὴν κατάληψιν ὅμως τῆς πόλεως ἐφόνευσε τὴν δύσμοιρον Πεισιδίκην.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς παραμονῆς του εἰς τὴν Λέσβον, ὁ Ἀχιλλεὺς ἐφόνευσεν ἐκ λάθους τὸν Τράμβηλον, υἱὸν τοῦ Τελαμῶνος, καθ' ὃν χρόνον ἐπεζήτει νὰ κερδίσῃ τὴν εὔνοιαν μιᾶς γυναικός. Ὅταν ἀντελήφθη τὸ λάθος του, κατελήφθη ἀπὸ ἀπεριόριστον ὀδύνην καὶ ἀπέδωσεν ὑψίστας τιμὰς εἰς τὸ θῦμα του.

Εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς ἐπιχειρήσεις, ὁ Ἀχιλλεὺς κατέκτησε, κατὰ τὸν μῦθον, ἕνδεκα πόλεις ἐπὶ τῆς ἠπείρου καὶ δώδεκα εἰς τὰς νήσους. Ἐλέγετο ὅτι ἔφθασε μέχρι τῆς Ἀβύδου καὶ τῆς Σηστοῦ εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Ἑλλησπόντου, κατὰ τὰ λεγόμενα δὲ μερικῶν συγγραφέων εἰσέδυσε καὶ εἰς τὴν Σκυθίαν.

Ἀχιλλεὺς καὶ Πενθεσίλεια

Ὅπως ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ Θησεύς, ἔτσι καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς συνεκρούσθη, κατὰ τὸν μῦθον, μὲ τὰς Ἀμαζόνας. Ἔχουσαι ἐπὶ κεφαλῆς τὴν βασίλισσάν των Πενθεσίλειαν, κόρην τοῦ Ἄρεως, αἱ Ἀμα-

Ὁ Ὀδυσσεὺς τυφλώνων τὸν Κύκλωπα Πολύφημον.
(Ἔργον τοῦ Tibaldi. Βολωνία)

ζόνες ἐβάδισαν εἰς βοήθειαν τῶν Τρώων. Νικήτρια κατ' ἀρχὰς ἡ Πενθεσίλεια ἐφονεύθη τελικῶς ὑπὸ τοῦ 'Αχιλλέως. Ὁ ἥρως, ἔκθαμβος ἀπὸ τὴν καλλονὴν τῆς βασιλίσσης, ἐλυπήθη τόσον διὰ τὸν θάνατόν της, ὡσὰν νὰ τὴν εἶχεν ἐρωτευθῆ.

Αὐτά του τὰ αἰσθήματα ἐπέσυραν ἐναντίον του τὰ σκώμματα τοῦ Θερσίτου, τοῦ ὁποίου ὁ Ὅμηρος δίδει εἰς τὴν 'Ιλιάδα τὴν ἑξῆς περιγραφήν: «Πολύξερος σὲ λόγια ἄπρεπα, χωρὶς σεβασμό, τὰ ἔβαζε θρασύτατα μὲ τοὺς βασιλιάδες, ὄχι πὼς τὸν ἔνοιαζε τὸ σωστό, μὰ γιὰ νὰ τοὺς κάνῃ γελοίους μπροστὰ στοὺς Ἕλληνες. Εἶναι ὁ χειρότερος ἀπὸ ὅλους ὅσοι ἦλθαν νὰ πολεμήσουν ἐναντίον τῆς Τροίας. Εἶναι σημαδεμένος, κουτσός, καμπούρης, μὲ στενὸ στῆθος, μὲ ἐλάχιστες τρίχες στὸ μυτερὸ κρανίο του. Μισεῖ κυρίως τὸ γιὸ τοῦ Πηλέως καὶ τὸν εὐγενικὸ 'Οδυσσέα· ἀδιάκοπα τοὺς βρίζει».

Τὰ σκώμματα τοῦ Θερσίτου ἐξηρέθισαν τόσον τὸν 'Αχιλλέα, ὥστε μὲ μίαν γροθιὰν τὸν ἐξήπλωσε νεκρόν. Ὅλος ὁ στρατὸς ἐπεκρότησε τὴν πρᾶξιν αὐτήν, πλὴν τοῦ Διομήδους, συγγενοῦς τοῦ Θερσίτου, ὁ ὁποῖος ὥρμησε κατὰ τοῦ 'Αχιλλέως μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι· ἡ σύρραξις ὅμως ἀπεσοβήθη καὶ ὁ Διομήδης περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ ρίψῃ μέσα εἰς τὸν ποταμὸν Σκάμανδρον τὸ σῶμα τῆς ὡραίας 'Αμαζόνος.

Μεταγενέστεροι μῦθοι ἐξωραΐσαν τὸ συμβάν. Σύμφωνα μὲ ἕνα ἀπὸ αὐτούς, ὁ 'Αχιλλεὺς ἔκαμεν ἐρωμένην του τὴν Πενθεσίλειαν καὶ ἀπέκτησεν ἀπὸ αὐτὴν ἕνα υἱόν, τὸν Καΰστρον. Ἕνας ἄλλος λέγει ὅτι ἡ 'Αμαζὼν ἐπέτυχε νὰ φονεύσῃ τὸν 'Αχιλλέα, ἀλλ' ὅτι ὁ ἥρως, κατόπιν παρακλήσεων τῆς Θέτιδος, ἐπανεφέρθη εἰς τὴν ζωὴν ὑπὸ τοῦ Διὸς καὶ ἐφόνευσε τὴν Πενθεσίλειαν. Τέλος, ὁ Κόϊντος ὁ Σμυρναῖος διηγεῖται ὅτι αἱ 'Αμαζόνες ἐπέδραμαν εἰς τὴν παρὰ τὸ στόμιον τοῦ Δουνάβεως νῆσον Λευκήν, ὅπου ἡ Θέτις εἶχεν ἀποθέσει τὴν τέφραν τοῦ υἱοῦ της· ἡ ἐπιχείρησις ὅμως κατέληξεν εἰς βάρος των, διότι οἱ ἵπποι των ἀφηνιάσαντες, λόγῳ ἐμφανίσεως τοῦ φάσματος τοῦ ἥρωος, ἐθανάτωσαν ποδοπατήσαντες τὰς ὑπερηφάνους πολεμιστρίας.

'Αχιλλεὺς καὶ Μέμνων

Υἱὸς τῆς 'Ηοῦς καὶ τοῦ Τιθωνοῦ, ὁ Μέμνων, ὁ βασιλεὺς τῶν Αἰθιόπων, συνετάχθη μὲ τοὺς Τρῶας. 'Ατυχῶς ὅμως δι' αὐτόν, ἐφόνευσε μίαν ἡμέραν τὸν υἱὸν τοῦ Νέστορος 'Αντίλοχον, τὸν ὁποῖον, μετὰ τὸν Πάτροκλον, ὁ 'Αχιλλεὺς ἀγαποῦσε περισσότερον ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους. Ὁ 'Αντίλοχος εὗρε τὸν θάνατον, ἐνῷ

ἔσπευδεν εἰς βοήθειαν τοῦ πατέρα του, ὁ δὲ Ἀχιλλεὺς τὸν ἐξεδικήθη φονεύσας τὸν Μέμνονα.

Ματαίως ἡ Ἠὼς ἱκέτευσε τὸν Δία νὰ χαρίσῃ τὴν ζωὴν εἰς τὸν υἱόν της· ἡ πλάστιγξ τῆς θείας κρίσεως ἔκλινεν ὑπὲρ τοῦ Ἀχιλλέως. Τὸ μόνον ποὺ ἐπέτυχεν ἡ ἀτυχὴς μητέρα ἦτο νὰ πάρῃ τὸ πτῶμα τοῦ Μέμνονος. Μετὰ τὸν θάνατόν του ὅμως οἱ θεοὶ ἐχάρισαν εἰς τὸν υἱὸν τῆς Ἠοῦς τὴν ἀθανασίαν.

Ὁ Ἀχιλλεὺς εἰς τὴν Ἰλιάδα

Ὡς γνωστόν, ὁλόκληρος ἡ Ἰλιὰς ἀναφέρεται εἰς τὴν «μῆνιν» τοῦ Ἀχιλλέως, ὁ ὁποῖος, ὀργισθεὶς ἐναντίον τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἀπεσύρθη εἰς τὸ στρατόπεδόν του καὶ ἐγκατέλειψε τοὺς Ἕλληνας εἰς τὰ πλήγματα τῶν Τρώων. Ἀσυγκίνητος εἰς τὰς ἱκεσίας τῶν συμμαχητῶν του, δὲν συγκατετέθη νὰ ἐπανεμφανισθῇ εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης παρὰ μετὰ τὸν φόνον τοῦ Πατρόκλου ὑπὸ τοῦ Ἕκτορος.

Ἀπὸ τοὺς θεούς, τὸν Ἕκτορα ἐπροστάτευεν ὁ Ἀπόλλων, τὸν

Μάχη περὶ τὸ πτῶμα τοῦ Πατρόκλου.

δὲ Ἀχιλλέα ἡ Ἀθηνᾶ. Ὁ Ζεὺς ὁ ἴδιος δὲν ἔκρυπτε τὴν συμπάθειάν του διὰ τὸν Τρῶα ἥρωα· ὁ Ὅμηρος τὸν παρουσιάζει λέγοντα τὰ ἑξῆς: «Βλέπω κοντὰ στὰ τείχη τοῦ Ἰλίου ἕνα ἥρωα ποὺ τὸν κυνηγοῦν μὲ μανία καὶ ποὺ μοῦ εἶναι ἀγαπητός· ἡ καρδιά μου θλίβεται γιὰ τὸν Ἕκτορα, ποὺ τόσες φορές, πάνω στὴν Ἴδη καὶ στὴν ἀκρόπολη τῆς Τροίας, ἔκαψε γιὰ μένα σάρκες ταύρων». Καὶ ἐζήτησεν ἀπὸ τοὺς ἄλλους θεοὺς νὰ σκεφθοῦν καὶ νὰ ἀποφασίσουν, ἂν ἔπρεπε νὰ σωθῇ ὁ Ἕκτωρ ἢ νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὰ πλήγματα τοῦ υἱοῦ τοῦ Πηλέως.

Οἱ δύο ἐχθροὶ ἀντιμετώπιζαν πλέον ἀλλήλους· «γιὰ τέταρτη φορὰ εἶχαν ἔλθει κοντὰ στὶς πηγές· τότε, ὁ πατέρας τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων ἄνοιξε τὴ ζυγαριὰ κ' ἔβαλε τοὺς δυὸ κλήρους τοῦ θανάτου· ἕνα γιὰ τὸν Ἀχιλλέα κ' ἕνα γιὰ τὸν Ἕκτορα· ἔπειτα σήκωσε τὴ ζυγαριά, κρατώντας την ἀπὸ τὴ μέση· ἡ μοῖρα τοῦ Ἕκτορα στάθηκε βαρύτερη καὶ ἡ ζυγαριά, ἀπὸ τὸ μέρος του, κατέβηκε ὥς τὸν Ἅδη· ἀπὸ τὴ στιγμὴ ἐκείνη ὁ Ἀπόλλων τὸν ἐγκατέλειψε».

Ματαίως ὁ υἱὸς τοῦ Πριάμου ἐπρότεινεν εἰς τὸν ἀντίπαλόν

του νὰ συμφωνήσουν, ὅπως τὸ πτῶμα τοῦ ἡττημένου παραδοθῇ εἰς τοὺς οἰκείους του· ὁ Ἀχιλλεὺς τοῦ ἀπήντησε μὲ ὕβρεις καί, ὅταν τὸν ἐφόνευσε, μετεχειρίσθη τὸ πτῶμα του κατὰ τρόπον ποὺ ἐξώργισε τοὺς θεοὺς καὶ ἐπροκάλεσεν ἐπέμβασιν τοῦ Διός· κατ' ἐντολὴν τοῦ Κρονίωνος, ὁ Πρίαμος ὁδηγούμενος ἀπὸ τὸν Ἑρμῆν ἐπεσκέφθη τὸν Ἀχιλλέα, διὰ νὰ τοῦ ζητήσῃ τὸ πτῶμα τοῦ υἱοῦ του, καὶ κατώρθωσε νὰ συγκινήσῃ τὸν υἱὸν τῆς Θέτιδος. Περὶ τῆς σκηνῆς αὐτῆς πολὺ δικαίως ἐλέχθη: «τίποτε ὡραιότερον δὲν ἔχει γίνει, τίποτε ὡραιότερον δὲν θὰ γίνῃ».

Ἀχιλλέως θάνατος

Κατὰ τὸν Ὅμηρον, προτοῦ ἀποθάνῃ ὁ Ἕκτωρ, εἶπεν εἰς τὸν Ἀχιλλέα: «Ἡ καρδιά σου εἶναι ἀπὸ πέτρα. Νὰ θυμᾶσαι λοιπὸν πὼς ἐξ αἰτίας μου οἱ θεοὶ θὰ εἶναι ὠργισμένοι ἐναντίον σου, τὴν ἡμέρα ποὺ ὁ Πάρις καὶ ὁ Ἀπόλλων, παρ' ὅλη τὴ γενναιότητά σου, θὰ σὲ σκοτώσουν δίπλα στὶς Σκαιὲς πύλες». Ἡ προφητεία αὐτὴ δὲν ἄργησε νὰ πραγματοποιηθῇ, οἱ συγγραφεῖς ὅμως ποὺ ἀναφέρουν τὸ ἐπεισόδιον, δὲν δίδουν ὅλοι τὴν ἰδίαν εἰκόνα περὶ αὐτοῦ.

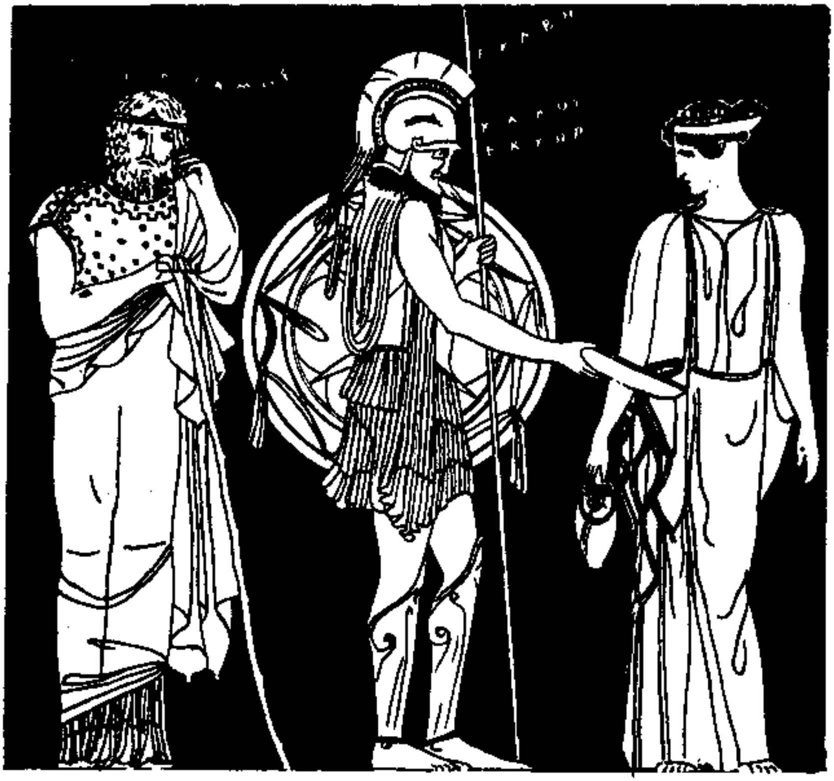
Κατὰ τὴν γνωστοτέραν ἐκδοχήν, ὁ Ἀχιλλεὺς παρέσυρε, μετὰ τὸν φόνον τοῦ Ἀντιλόχου, τοὺς Ἕλληνας ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν των καὶ ἐγέμισε τοὺς δύο ποταμούς, τὸν Σιμόεντα καὶ τὸν Σκάμανδρον, ἀπὸ πτώματα Τρώων. Ἐν τέλει οἱ Τρῶες ἐτράπησαν εἰς φυγήν, ὁ δὲ Ἀχιλλεὺς τοὺς κατεδίωξε μέχρι τῶν πυλῶν τῆς πόλεως. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην, ὁ Ἀπόλλων κατελθὼν ἀπὸ τὸν οὐρανὸν ὑπὸ μορφὴν πολεμιστοῦ εἶπεν εἰς τὸν Ἀχιλλέα νὰ σταματήσῃ ἐκεῖ, ὁ ἥρως ὅμως ἀντιπαρῆλθε καὶ συνέχισε τὴν ἐπίθεσιν. Τότε ὁ θεὸς τὸν ἐτόξευσε καὶ τὸν ἐπλήγωσε θανασίμως εἰς τὴν πτέρναν.

Κατ' ἄλλην ἐκδοχήν, ὁ Ἀχιλλεὺς ὑπέκυψεν εἰς τὰ βέλη τοῦ θεοῦ, ὄχι πρὸ τῶν Σκαιῶν πυλῶν, ἀλλ' εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Θυμβραίου Ἀπόλλωνος. Ἐλέγετο ἐπίσης ὅτι δράστης τοῦ φόνου ἦτο ὄχι ὁ Ἀπόλλων ἀλλ' ὁ Πάρις καὶ ὅτι ὁ Ἀπόλλων ὡδήγησεν εἰς τὸν στόχον τὸ βέλος, ποὺ εἶχε ρίψει ὁ υἱὸς τοῦ Πριάμου.

Τέλος, μερικοὶ συγγραφεῖς παρεμβάλλουν, ὡς δρῶν πρόσωπον εἰς τὸν θάνατον τοῦ Ἀχιλλέως, τὴν κόρην τοῦ Πριάμου Πολυξένην. Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ὑπάρχουν ἐπίσης πολλαὶ ἐκδοχαί. Κατὰ τὴν μίαν, ὁ Ἀχιλλεύς, ἐρωτευμένος μὲ τὴν Πολυξένην, δὲν ἐδίστασε νὰ προτείνῃ εἰρήνην, ἀκόμη δὲ καὶ συμμαχίαν, εἰς τὸν βασιλέα τῶν Τρώων, ζητήσας εἰς ἀντάλλαγμα τὴν χεῖρα τῆς κόρης του· πρὸς συζήτησιν τῆς προτάσεως ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ

σύσκεψις εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Θυμβραίου Ἀπόλλωνος, ἐκεῖ δὲ ὁ Ἀχιλλεὺς ἐδολοφονήθη ἀπὸ τὸν Πάριν. Μετὰ τοῦτο ἡ Πολυξένη, ποὺ ἦτο καὶ αὐτὴ ἐρωτευμένη μὲ τὸν Ἀχιλλέα, ἐδραπέτευσεν εἰς εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ ηὐτοκτόνησεν ἐπάνω εἰς τὸν τάφον τοῦ υἱοῦ τοῦ Πηλέως.

Τρομερὸς ἀγὼν διεξήχθη μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τρώων διὰ τὴν

Ὁ ἀποχαιρετισμὸς τοῦ Ἕκτορος.
(Ἀμφορεὺς ἐκ Νόλα)

κατοχὴν τοῦ πτώματος τοῦ Ἀχιλλέως. Ἔληξε δὲ μόνον μετ' ἐπέμβασιν τοῦ Διός, ἐκδηλωθεῖσαν διὰ τῆς ἐξαπολύσεως θυέλλης. Οἱ Ἕλληνες ἀπέμειναν οὕτω κύριοι τοῦ πτώματος. Συνοδευομένη ἀπὸ Νηρηίδας, ἡ Θέτις προσῆλθε καὶ ἐμοιρολόγησε τὸν υἱόν της, τὸν ὁποῖον μόνον μετὰ δέκα ἑπτὰ ἡμέρας ἀνεβίβασαν οἱ συμπολεμισταί του ἐπὶ τῆς πυρᾶς. Ἡ τέφρα του ἐτέθη μέσα εἰς ὑδρίαν χρυσῆν, δῶρον τοῦ Ἡφαίστου. «Ἡ ἁγία στρατιὰ τῶν γενναίων Ἑλλήνων ἔθαψε τὴν ὑδρίαν εἰς τὴν κορυφὴν ἑνὸς ἀκρωτηρίου,

εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Ἑλλησπόντου, ἐπάνω δὲ εἰς τὸν τάφον ἀνήγειρε τύμβον».

Κατὰ μίαν ἐκδοχὴν μεταγενεστέραν τοῦ Ὁμήρου ἡ Θέτις ἐπῆρε τὸ πτῶμα τοῦ υἱοῦ της καὶ τὸ μετέφερεν εἰς τὴν νῆσον Λευκήν, εὑρισκομένην, ὡς ἐλέγετο, εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον, παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Δουνάβεως. Μερικοὶ συγγραφεῖς λέγουν ὅτι ὁ Ἀχιλλεὺς ἐξηκολούθησε νὰ ζῇ εἰς τὰς Νήσους τῶν Μακάρων ἢ—ὡς ἄλλως ἐλέγοντο—εἰς τὰ Ἠλύσια Πεδία.

Ὁ Πίνδαρος λέγει ὅτι ὁ ἥρως ἐκάθητο δίπλα εἰς τὸν Ραδάμανθυν. «Σ' αὐτὰ τὰ μέρη κατοικοῦν ὁ Κάδμος καὶ ὁ Πηλεύς· σ' αὐτά, ἔπειτα ἀπὸ παρακλήσεις τῆς μητέρας του, ἔγινε δεκτὸς καὶ κατοικεῖ ἐπίσης ὁ ἀήττητος Ἀχιλλεύς, ποὺ ἐσκότωσε τὸν Ἕκτορα, αὐτὴν τὴν ἀπόρθητη ἔπαλξη τῆς Τροίας, καὶ ἐξώντωσε τὸν Αἰθίοπα, γιὸ τῆς Ἠοῦς».

Κατὰ τὸν Κόϊντον τὸν Σμυρναῖον, ὁ Ποσειδῶν, διὰ νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὰ μοιρολόγια τῆς Θέτιδος, ἀνεδύθη ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ εἶπεν εἰς τὴν ἀπαρηγόρητον μητέρα ὅτι ὁ υἱός της θὰ ἐγίνετο μίαν ἡμέραν δεκτὸς ἀπὸ τοὺς θεούς, ὅπως καὶ ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ Διόνυσος. Ἐν τῷ μεταξὺ θὰ ἔμενεν εἰς ἕνα νησί, ὅπου θὰ τοῦ προσεφέροντο τιμαὶ θεϊκαὶ ἐκ μέρους τῶν κατοίκων τῶν γειτονικῶν περιοχῶν.

Κατὰ τὴν διαμονήν του εἰς τὴν νῆσον Λευκήν, ὁ Ἀχιλλεύς, σύμφωνα μὲ τὸν μῦθον, ἔλαβεν ὡς συζύγους τὴν Μήδειαν, τὴν Ἰφιγένειαν καὶ τὴν Ἑλένην. Ἐπεδίδετο δὲ εἰς τὰς αὐτὰς μὲ τὰς πρὸ τοῦ θανάτου του ἀσχολίας, δηλαδὴ εἰς πολεμικὰς καὶ μουσικὰς ἀσκήσεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων παρενεβάλλοντο συμπόσια. Οἱ ταξιδιῶται ποὺ ἀπεβιβάζοντο ἐν καιρῷ ἡμέρας εἰς τὴν νῆσον, ἤκουαν συχνὰ κρότον ὅπλων, ἀλλὰ δὲν ἔβλεπαν τίποτε. Τὴν νύκτα, ἤκουαν τραγούδια.

Ἐλέγετο ἐπίσης ὅτι ὁ Ἀχιλλεὺς ἐνεφανίζετο συχνὰ εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Τροίας καὶ ὅτι ἠρέσκετο νὰ συνομιλῇ μὲ ὅσους συναντοῦσεν. Ἐπιστεύετο ἀκόμη ὅτι εἶχεν ἐμφανισθῆ πολλάκις εἰς τὸν υἱόν του Νεοπτόλεμον καὶ ὅτι ἔλαβε μέρος, τὸ 560, εἰς τὴν μάχην μεταξὺ Λοκρῶν καὶ Κροτωνιατῶν, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Σάγρα.

Ἡ λατρεία τοῦ Ἀχιλλέως

Ὁ υἱὸς τῆς Θέτιδος ὑπῆρξεν ἀντικείμενον λατρείας εἰς μερικὰς περιοχάς, τόσον εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅσον καὶ εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Εὐξείνου. Ἀπὸ τὰ ἱερά του, τὸ καλύτερα γνωστὸν εἶναι ἐκεῖνο, ποὺ εὑρίσκετο εἰς τὴν νῆσον Λευκήν, ὅπου εἶχε μεταφερθῆ ὁ ἥρως

ἀπὸ τὴν μητέρα του, μετὰ τὸν θάνατόν του. Ἡ Λευκὴ ἦτο ἀκατοίκητος, εἶχεν ὅμως μεγάλα ποίμνια αἰγῶν, μεταφερθέντα ἐκεῖ καὶ ἀφεθέντα ἐλεύθερα ἀπὸ τοὺς λάτρεις τοῦ Ἀχιλλέως.

Οἱ θαλασσοπόροι ποὺ ἠναγκάζοντο ἀπὸ τὰς θυέλλας νὰ προσεγγίζουν εἰς τὴν νῆσον καὶ ἀπεβιβάζοντο εἰς τὰς ἀκτάς της, κατέθεταν χρήματα ἐρωτῶντες ἂν ἡ αἴξ, ποὺ εἶχαν ἐκλέξει ἀπὸ τὰς περιφερομένας ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ἦτο ἀρεστὴ εἰς τὸν ἥρωα. Ἂν τὸ ποσὸν ἐφαίνετο ἀνεπαρκές, τὸ ἐπηύξαναν, ἕως ὅτου τὸ ἐκλεγὲν θῦμα προσήρχετο μόνον του εἰς τὴν θυσίαν.

Ἡ ἐγκατάστασις πρὸς διαμονὴν εἰς τὴν νῆσον ἀπηγορεύετο, εἰς δὲ τὰς γυναῖκας δὲν ἐπετρέπετο οὔτε ἡ ἀποβίβασις εἰς αὐτήν.

Ἀχιλλεὺς καὶ Ἕκτωρ.
(Ἐρυθρόμορφος στάμνος)

Ὁ ἐκεῖ ναὸς τοῦ Ἀχιλλέως ἦτο μέγας, μὲ πολλοὺς βωμούς, περιεῖχε δὲ ἄγαλμα τοῦ ἥρωος καὶ ἕνα τάφον. Φύλακες τοῦ ναοῦ ἦσαν τὰ θαλασσοπούλια· κάθε πρωὶ ἐπετοῦσαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἔβρεχαν τὰ φτερά των εἰς τὰ κύματα καὶ μὲ αὐτὰ ἐσκούπιζαν κατὰ τὴν ἐπιστροφήν των τὸ δάπεδον τοῦ ναοῦ.

Ὁ Ἀχιλλεὺς ἐλατρεύετο καὶ εἰς ἄλλας νήσους, τὴν Ἀστυπάλαιαν, μίαν τῶν Ν. Σποράδων, τὴν Ἀχίλλειον, πλησίον τῆς Σάμου, κλπ. Εἰς τὸ ἀκρωτήριον Σίγειον, εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Ἑλλησπόντου, ὑπῆρχεν ἱερὸν τοῦ Ἀχιλλέως.

Εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα ὁ ἥρως ἐτιμᾶτο ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν, τῶν Ἠπειρωτῶν καὶ ἰδίως ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν, οἱ ὁποῖοι τὸν ἐλάτρευαν ὡς θεόν. Ὁ Παυσανίας λέγει ὅτι εἰς τὴν Σπάρτην ὑπῆρχε ναὸς τοῦ Ἀχιλλέως, τοῦ ὁποίου αἱ θύραι ἔπρε-

πε νὰ μὴ εἶναι ποτὲ ἀνοικταί, καὶ ὅτι οἱ ἔφηβοι, προκειμένου νὰ ἀγωνισθοῦν εἰς τὸν δρόμον, προσέφεραν θυσίαν εἰς τὸν υἱὸν τῆς Θέτιδος.

Καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις

Κατὰ τὸν Ὅμηρον, ὁ Ἀχιλλεὺς ἦτο ὁ ὡραιότερος καὶ ὁ γεν-

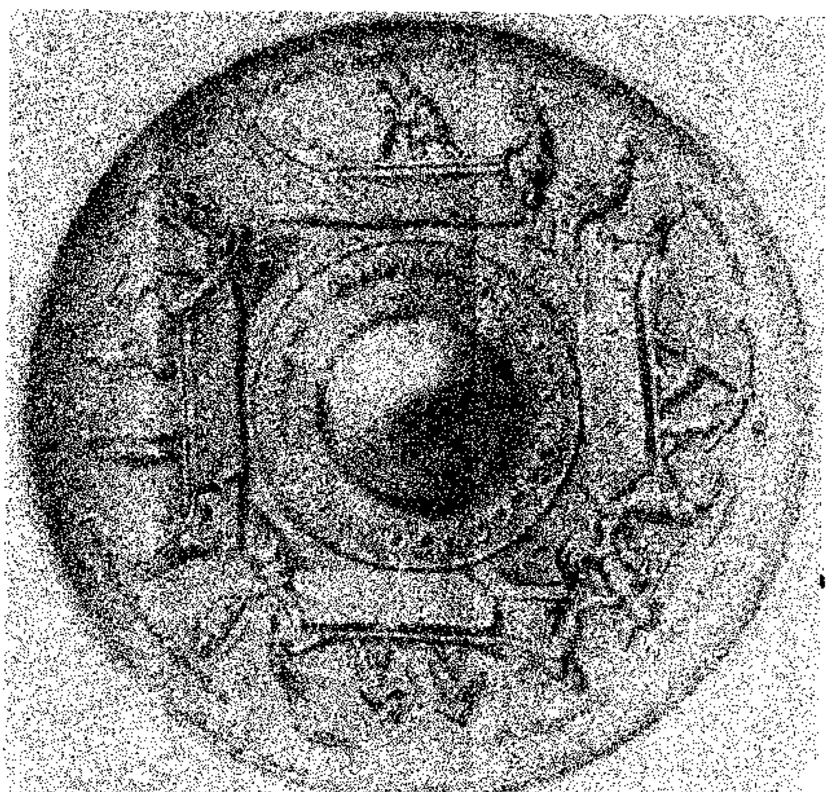
Ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ οἱ σύντροφοί του παρὰ τῷ Πολυφήμῳ.
(Τυρρηνικὸς ἀμφορεὺς)

ναιότερος τῶν Ἑλλήνων, ποὺ εἶχαν ἐκστρατεύσει κατὰ τῆς Τροίας. Ὑψηλός, μὲ λάμποντας ὀφθαλμούς, ταχύτερος πάντων εἰς τὸν δρόμον, ἦτο προικισμένος μὲ φωνὴν ἐξαιρετικὰ δυνατήν, ἱκανὴν νὰ ἐνσπείρῃ τὸν τρόμον εἰς τὰς γραμμὰς τοῦ ἐχθροῦ.

Οἱ Ἕλληνες γλύπται παρέστησαν τὸν υἱὸν τῆς Θέτιδος καὶ τοῦ Πηλέως ὡς νέον ἄνδρα, μὲ κομψὸν καὶ συγχρόνως καλῶς

ἀνεπτυγμένον σῶμα. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ παραγωγὴ ἀγαλμάτων τοῦ ἥρωος ἦτο μεγάλη, διότι, κατὰ τὸν Πλίνιον, ὑπῆρχεν εἰδικὴ κατηγορία ὀνομαζομένη Achilleae, ποὺ παριστάνουν ἐφήβους γυμνοὺς κρατοῦντας δόρυ.

᾿Απὸ τὰ ἀγάλματα τοῦ ᾿Αχιλλέως, ποὺ ἀναφέρουν οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, πρέπει νὰ σημειώσωμεν τὰ ἀποδιδόμενα εἰς τὸν Λύκιον καὶ τὸν Σκόπαν, τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν μέρος συμπλεγμάτων, ἓν ἄλλο, ἔργον τοῦ Σιλανίωνος, καὶ τὰ ἀγάλματα τοῦ ἐν ῾Ιε-

Διάφοροι σκηναὶ τοῦ ταξιδίου τοῦ ᾿Οδυσσέως.

ραπόλει ναοῦ τῆς ᾿Αστάρτης καὶ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Σιγείου, διὰ τὰ ὁποῖα ἀγνοοῦμεν ποῖος τὰ ἔκαμεν. ᾿Απὸ τὰ διασωθέντα ἀγάλματα, τὰ ὁποῖα ἐνίοτε θεωροῦνται ὡς εἰκονίζοντα τὸν ᾿Αχιλλέα, κανὲν δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀποδοθῇ μετὰ βεβαιότητος εἰς ὡρισμένον καλλιτέχνην· αὐτὸ συμβαίνει, μεταξὺ ἄλλων, καὶ μὲ τὸν ῎Αρην Ludovisi καὶ τὸν ᾿Αχιλλέα Borghèse, ἀποκείμενον εἰς τὸ Λοῦβρον.

Αἱ ἀγγειογραφίαι ἀναπαριστοῦν τὰ περισσότερα ἐπεισόδια τοῦ περὶ Ἀχιλλέως μύθου, ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ ἥρωος. Οὕτως εἰκονίζονται: ἡ Θέτις βαπτίζουσα τὸ νεογέννητον εἰς τὰ ὕδατα τῆς Στυγός, ἡ ἐκπαίδευσις τοῦ Ἀχιλλέως ὑπὸ τοῦ Χείρωνος, ἡ διαμονή του εἰς Σκῦρον μεταξὺ τῶν θυγατέρων τοῦ Λυκομήδους, αἱ σκηναὶ τοῦ περὶ Τρωίλου μύθου, ὁ θάνατος τοῦ Ἕκτορος, ὁ θάνατος τῆς Πενθεσιλείας, κλπ.

Ο ΠΕΡΙ ΟΔΥΣΣΕΩΣ ΜΥΘΟΣ

Ὁ ἥρως ποὺ μετὰ τὸν Ἀχιλλέα κατέχει τὴν μεγαλυτέραν θέσιν εἰς τὰ ἔπη τοῦ Ὁμήρου, εἶναι ὁ Ὀδυσσεύς. Ἰδοὺ πῶς περιγράφει αὐτὸν ὁ Chaignet εἰς τὸ ἔργον του «Ἥρωες καὶ ἡρωίδες τοῦ Ὁμήρου»: «Ὁ χαρακτὴρ τοῦ Ὀδυσσέως δὲν εἶναι τὸ ἀντίθετον τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Ἀχιλλέως· εἶναι ἀντιστάθμισμα καὶ συμπλήρωμά του. Ὅπως ὁ υἱὸς τοῦ Πηλέως, ἐνσαρκώνει καὶ αὐτὸς τὸ ἡρωικὸν ἰδανικόν, τέτοιο ὅπως τὸ συνέλαβαν οἱ Ἕλληνες, καὶ ἀντιπροσωπεύει συνεπῶς αὐτὴν ταύτην τὴν Ἑλλάδα. Συμπληρώνει καὶ ἀποτελειώνει τὸν τύπον μιᾶς ἀνθρωπότητος εὐγενοῦς, τῆς ὁποίας εἶναι, καὶ γνωρίζει ὅτι εἶναι, ἕνας ἀπὸ τοὺς καλυτέρους ἐκπροσώπους.

»Ἠμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ἐνσαρκώνει καλύτερον παντὸς ἄλλου ἥρωος τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ ἐλαττώματα τῆς φυλῆς του καὶ τῆς χώρας του, τῶν ὁποίων ὁ Ἀχιλλεὺς εἶναι μία ὄψις καὶ μία πλευρὰ περισσότερον εἰδικαί. Ὁ Ὀδυσσεὺς δὲν εἶναι ὁ ἄνθρωπος τῆς πρώτης ἐντυπώσεως, τῆς παθαινομένης εὐαισθησίας, ἡ ὁποία δὲν ὑπόκειται εἰς ἔλεγχον, τοῦ μαινομένου καὶ μὴ κυριαρχουμένου πάθους.

»Ἡ ἐπικρατοῦσα ἰδιότης, ἡ χαρακτηρίζουσα καὶ διακρίνουσα τὸν ἥρωα ἀρετή, ἡ ὁποία τὸν ἀνάγει εἰς ἰδιαιτέραν μορφὴν καὶ πρωτότυπον ὀντότητα, εἶναι ἀντιθέτως ἡ ἰσχὺς τῆς αὐτοκυριαρχουμένης ψυχῆς, ἡ δύναμις τῆς θελήσεως, ποὺ ὑποβάλλει εἰς μέτρον καὶ ἔλεγχον, ὄχι μόνον τὰς παρορμήσεις τῆς καρδίας, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ τὰς ἐνστικτώδεις κινήσεις καὶ αὐτὰ τὰ ἀντανακλαστικὰ τῶν νεύρων του... Ὁσάκις πρέπει καὶ ὁσάκις θέλει, κυριαρχεῖ τόσον ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ του, ποὺ διατάσσει τὰ μάτια του νὰ μὴ κλαίουν, τὴν γλῶσσαν του νὰ μὴ ὁμιλῇ, τὴν καρδιάν του νὰ μὴ κτυπᾷ, τὸ στῆθος του νὰ μὴ ἀναπνέῃ. Τὸ λογικόν, εἰς τὸν Ὀδυσσέα, κανονίζει ἀκόμη καὶ τὰς κινήσεις τῆς ἀναπνοῆς καὶ τοῦ αἵματος.

»Αὐτὴ ἡ πλήρης κυριαρχία ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ του συνδυάζεται μὲ

ἓν ἄλλο γνώρισμα τοῦ χαρακτῆρος του, πού τόν ξεχωρίζει ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους ἥρωας τοῦ Ὁμήρου, ἀλλὰ πού, δι' ἡμᾶς τουλάχιστον, μειώνει κάπως τὴν πρὸς αὐτὸν συμπάθειάν μας.

»Ὁ ἄνθρωπος αὐτός, διὰ νὰ ἀντιμετωπίζῃ ἐπιτυχῶς τὰς δυ-

Ὁ Ὀδυσσεὺς ἀναζητῶν τὸν Ἀχιλλέα εἰς Σκῦρον.
(Μωσαϊκόν. Μουσεῖον τῆς Λυών)

σκολίας, πού παρουσιάζει ἡ ζωὴ καὶ αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις, βασίζεται περισσότερον εἰς τὰς δυνάμεις τοῦ πνεύματος παρὰ τοῦ σώματος· συνετός, ἐπιφυλακτικός, γόνιμος εἰς ἐπινοήσεις, πλούσιος εἰς στρατηγήματα καὶ ἔξυπνες πονηρίες, κατορθώνει νὰ χει-

ρίζεται ἐπωφελῶς δι' αὐτὸν τοὺς ἀνθρώπους ὅπως καὶ τὰ πράγματα. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς, εἶναι ἀνεγνωρισμένης ἀνωτερότητος, χαίρει πραγματικῆς φήμης. Τὸ ψεῦδος καὶ ἡ ἀπάτη δὲν τοῦ εἶναι ἀποκρουστικά, ὅταν τοῦ εἶναι χρήσιμον ἢ ἀναγκαῖον νὰ τὰ χρησιμοποιήσῃ.

»Ἂς προσέξωμεν ὅμως· δὲν πρέπει νὰ ἀδικήσωμεν τὸν Ὀδυσσέα. Ὁ Ὀδυσσεὺς δὲν εἶναι ψεύτης, δὲν εἶναι δόλιος· δὲν ψεύδεται, ἐπειδὴ τοῦ ἀρέσει νὰ ψεύδεται, δὲν ἀπατᾷ, ἐπειδὴ τοῦ ἀρέσει νὰ ἀπατᾷ. Εἶναι καχύποπτος καὶ δύσπιστος, ἐπειδὴ ἔχει ἰδεῖ πολλά, ἐπειδὴ γνωρίζει ἐκ πείρας τοὺς ἀνθρώπους καὶ λαμβάνει τὰς προφυλάξεις του, διὰ νὰ μὴ τὸν ἀπατήσουν οἱ ἄλλοι. Διότι εἰς τὸ βάθος ὁ Ὀδυσσεὺς ἕνα ἰδεῶδες ἠθικῆς τάξεως, συγχρόνως δὲ ἐκπρόσωπος ὅλων τῶν ἰδιοτήτων τῆς φυλῆς του. Εἶναι ὄχι ὁ συμπαθέστερος καὶ ὁ εὐγενέστερος, ἀλλ' ὁ πληρέστερος τύπος τοῦ Ἕλληνος ἥρωος».

Οἱ πρόγονοι τοῦ Ὀδυσσέως

Κατὰ τὸν Ὅμηρον, ὁ Ὀδυσσεὺς ἦτο υἱὸς τοῦ Λαέρτου καὶ τῆς Ἀντικλείας. Ἕνας μῦθος μεταγενέστερος τοῦ Ὁμήρου λέγει ὅτι ὁ ἐκ πατρὸς πάππος του, ὁ Ἀρκείσιος, ἦτο υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Εὐρυοδείας· ἔτσι ὁ Ὀδυσσεὺς εἶχε θεϊκὴν καταγωγήν. Ἡ μητέρα του, ἡ Ἀντίκλεια, κόρη τοῦ Αὐτολύκου, καταληφθεῖσα ἀπὸ δυνατὴν βροχὴν εἰς τὸ ὄρος Νήριτον τῆς Ἰθάκης, τὸν ἐγέννησεν ἐκεῖ. Ἐλέγετο ἐπίσης ὅτι ὅταν ὁ Σίσυφος ἦλθε νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸν Αὐτόλυκον τὰ κοπάδια, ποὺ τοῦ εἶχε κλέψει, ἐπωφελήθη τῆς περιστάσεως καὶ ἔκαμεν ἐρωμένην του τὴν Ἀντίκλειαν, ἤδη μνηστευμένην μὲ τὸν Λαέρτην. Αὐτὸ πάντως δὲν ἠμπόδισε τὸν γάμον καὶ ἔτσι, σύμφωνα μὲ αὐτὸν τὸν μῦθον, ὁ θεωρούμενος ὡς υἱὸς τοῦ Λαέρτου Ὀδυσσεὺς εἶναι εἰς τὴν πραγματικότητα υἱὸς τοῦ Σισύφου.

Δὲν γνωρίζομεν πολλὰ πράγματα σχετικῶς μὲ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν καὶ τὴν νεότητα τοῦ Ὀδυσσέως. Διαμένων εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του Αὐτολύκου, ἔλαβε μέρος εἰς ἓν κυνήγιον εἰς τὸν Παρνασσὸν καὶ κατεδίωξεν, ἐντελῶς μόνος, ἕνα ἀγριόχοιρον· καὶ ναὶ μὲν τὸν ἐφόνευσεν, ἐτραυματίσθη ὅμως ὑπὸ τοῦ ζῴου εἰς τὸ γόνυ. Χάρις ἀκριβῶς εἰς τὴν ἀπομείνασαν οὐλὴν τὸν ἀνεγνώρισεν ἡ Εὐρύκλεια, ὅταν μετ' ἀπουσίαν εἴκοσιν ἐτῶν ὁ ἥρως ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰθάκην.

Ἀποσταλεὶς ἀπὸ τὸν πατέρα του εἰς τὴν Μεσσήνην, διὰ νὰ ζητήσῃ ἀποζημίωσιν διὰ τὴν κλοπὴν ἑνὸς κοπαδιοῦ, ὁ Ὀδυσσεὺς συνήντησεν ἐκεῖ τὸν υἱὸν τοῦ Εὐρύτου Ἴφιτον. Οἱ δύο νέοι συνε-

δέθησαν διὰ φιλίας καὶ ἀντήλλαξαν δῶρα. Ὁ Ἴφιτος ἐδώρισεν εἰς τὸν Ὀδυσσέα ἓν τόξον καὶ μίαν φαρέτραν, τὰ ὁποῖα εἶχε δώσει εἰς τὸν πατέρα του ὁ Ἀπόλλων. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐδώρισεν εἰς τὸν Ἴφιτον ἕνα σπαθὶ καὶ ἕνα δόρυ. Ὁ υἱὸς τοῦ Λαέρτου ἐπῆγεν ἐπίσης εἰς τὴν Ἐφύραν καὶ ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Ἶλον δηλη-

Ὁ Ὀδυσσεὺς συμβουλευόμενος τὸν Τειρεσίαν.

τήριον διὰ τὰ βέλη του· αὐτὸς ὅμως, φοβούμενος τοὺς θεούς, δὲν τοῦ ἔδωσε. Παρομοία αἴτησίς του πρὸς τὸν Ἀγχίαλον, βασιλέα τῆς Πάφου, ἱκανοποιήθη.

Γάμος τοῦ Ὀδυσσέως

Ἀνακηρυχθεὶς βασιλεὺς τῆς Ἰθάκης, ζῶντος ἀκόμη τοῦ πατρός του, ὁ ὁποῖος τοῦ παρεχώρησε τὴν ἐξουσίαν, ὁ Ὀδυσσεὺς ἐνυμ-

φεύθη τὴν Πηνελόπην, κόρην τοῦ Ἰκαρίου. Εἰς προηγούμενον κεφάλαιον εἴδαμεν ὅτι εἶχε παρουσιασθῆ καὶ αὐτὸς ὡς ὑποψήφιος διὰ τὴν Ἑλένην. Αὐτὸς ἐπρότεινεν, ὅπως ὅλοι οἱ Ἕλληνες βασιλεῖς, ὅσοι εἶχαν φιλοδοξήσει νὰ νυμφευθοῦν τὴν κόρην τοῦ Τυνδάρεω, συνενώσουν τὰς δυνάμεις των ἐναντίον ἐκείνου, ποὺ θὰ ἀπειλοῦσε τὴν εὐτυχίαν τοῦ μέλλοντος συζύγου τῆς Ἑλένης. Μὲ τὸν τρόπον αὐτόν, ὁ Ὀδυσσεὺς ἐκέρδισε τὴν εὔνοιαν τοῦ Τυνδάρεω, ὁ ὁποῖος ὑπεστήριξε τὴν ὑποψηφιότητά του, ὅταν ὁ υἱὸς τοῦ Λαέρτου ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Ἰκάριον, ἀδελφὸν τοῦ Τυνδάρεω, τὴν κόρην του Πηνελόπην ὡς σύζυγον.

Ὁ Ἰκάριος ὠργάνωσε τότε ἀγώνισμα δρόμου μεταξὺ τῶν ὑποψηφίων, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Ὀδυσσεὺς ἐνίκησεν. Ἐν συνεχείᾳ, ὁ πενθερός του τοῦ ἐπρότεινε νὰ μείνῃ εἰς τὴν Σπάρτην, ὅταν δὲ ὁ υἱὸς τοῦ Λαέρτου ἠρνήθη, προσεπάθησε νὰ πείσῃ τὴν Πηνελόπην νὰ μὴ ἀκολουθήσῃ τὸν σύζυγόν της. Ἐκείνη ὅμως δὲν συγκατετέθη καὶ ἔφυγε μαζί του. Ὁ Ἰκάριος τοὺς κατεδίωξεν, ἀλλ' ἡ Πηνελόπη, κληθεῖσα νὰ ἐκφέρῃ τὴν γνώμην της, ἐδήλωσεν ὅτι δὲν θὰ ἐγκατέλειπε τὸν ἄνδρα της. Τελικῶς, ὁ Ὀδυσσεὺς τὴν ἐπῆρε μαζί του, ἀπέκτησε δὲ ἀπὸ αὐτὴν ἕνα υἱόν, τὸν Τηλέμαχον.

Ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς τὴν Τροίαν

Μετὰ τὴν ἀπαγωγὴν τῆς Ἑλένης ὑπὸ τοῦ Πάριδος, ὁ Μενέλαος καὶ ὁ ἀδελφός του Ἀγαμέμνων ὑπενθύμισαν εἰς τοὺς πρώην ὑποψηφίους τὴν ἀναληφθεῖσαν ἔναντι τοῦ Τυνδάρεω ὑποχρέωσιν. Σύμφωνα μὲ μίαν παράδοσιν μεταγενεστέραν τοῦ Ὁμήρου, ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς τὴν ἀρχὴν δὲν ἔδωσε καμμίαν ἀπάντησιν. Ἐλέγετο μάλιστα ὅτι ὑπεκρίθη τὸν παράφρονα καὶ ὅτι ὁ Παλαμήδης, ἀποσταλεὶς ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ἀπεκάλυψε τὴν ὑποκρισίαν· κατὰ τὴν ἄφιξίν του εἰς τὴν Ἰθάκην, ὁ ἀπεσταλμένος εὑρῆκε τὸν Ὀδυσσέα σπείροντα ἅλας, μὴ πιστεύων ὅμως ὅτι ἦτο πράγματι τρελλός, τὸν ἐξηνάγκασε νὰ τὸ ὁμολογήσῃ τοποθετήσας πρὸ τοῦ ἀρότρου του τὸν νεαρὸν Τηλέμαχον. Κατ' ἄλλην ἐκδοχήν, ὁ Παλαμήδης ὑπεκρίθη ὅτι θὰ ἔσφαζε τὸ παιδί.

Προφανῶς, ἡ στάσις αὐτὴ τοῦ Ὀδυσσέως ὠφείλετο εἰς τὴν προφητείαν τοῦ μάντεως Ἀλιθέρσου, ὁ ὁποῖος τοῦ εἶχεν εἴπει ὅτι «θὰ περνοῦσε πολλὰ βάσανα καὶ θὰ ξαναγύριζε στὴν πατρίδα του ἀφοῦ θὰ ἔχανε ὅλους τοὺς συντρόφους του, ἀγνώριστος ἀπὸ ὅλους καὶ μόνον μετὰ εἴκοσι ὁλόκληρα χρόνια».

Κατὰ τὴν ὁμηρικὴν ἐκδοχήν, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰθάκης μετεπείσθη κατόπιν τῆς ἐπιμονῆς τοῦ Μενελάου καὶ τοῦ Ἀγαμέμνονος, μετὰ δὲ τοῦτο ὁ ἴδιος διέτρεξεν ὅλην τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ πα-

ρασύρη καὶ τοὺς ἄλλους βασιλεῖς εἰς τὴν ἐκστρατείαν. Συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν Νέστορα, ἐπῆγεν εἰς τὴν Φθίαν καὶ ἔπεισε τὸν Πηλέα νὰ ἀφήση τὸν υἱόν του Ἀχιλλέα νὰ φύγη.

Προτοῦ ἐπιτεθοῦν κατὰ τοῦ Ἰλίου, οἱ Ἕλληνες ἀπεφάσισαν νὰ ζητήσουν ἀπὸ τοὺς Τρῶας νὰ δώσουν πίσω τὴν Ἑλένην. Ἡ ἀποστολὴ αὐτὴ ἀνετέθη εἰς τὸν Ὀδυσσέα καὶ τὸν Μενέλαον. Μνεία τοῦ γεγονότος γίνεται εἰς τὴν Ἰλιάδα, ὅπου ὁ Ἀντήνωρ λέγει εἰς τὴν Ἑλένην: «Ξέρεις ὅτι ἐξ αἰτίας σου ἦλθε στὸ Ἴλιον, ἀπεσταλμένος τῶν Ἑλλήνων, ὁ εὐγενικὸς Ὀδυσσεὺς μαζὶ

Ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ἡ Κίρκη.

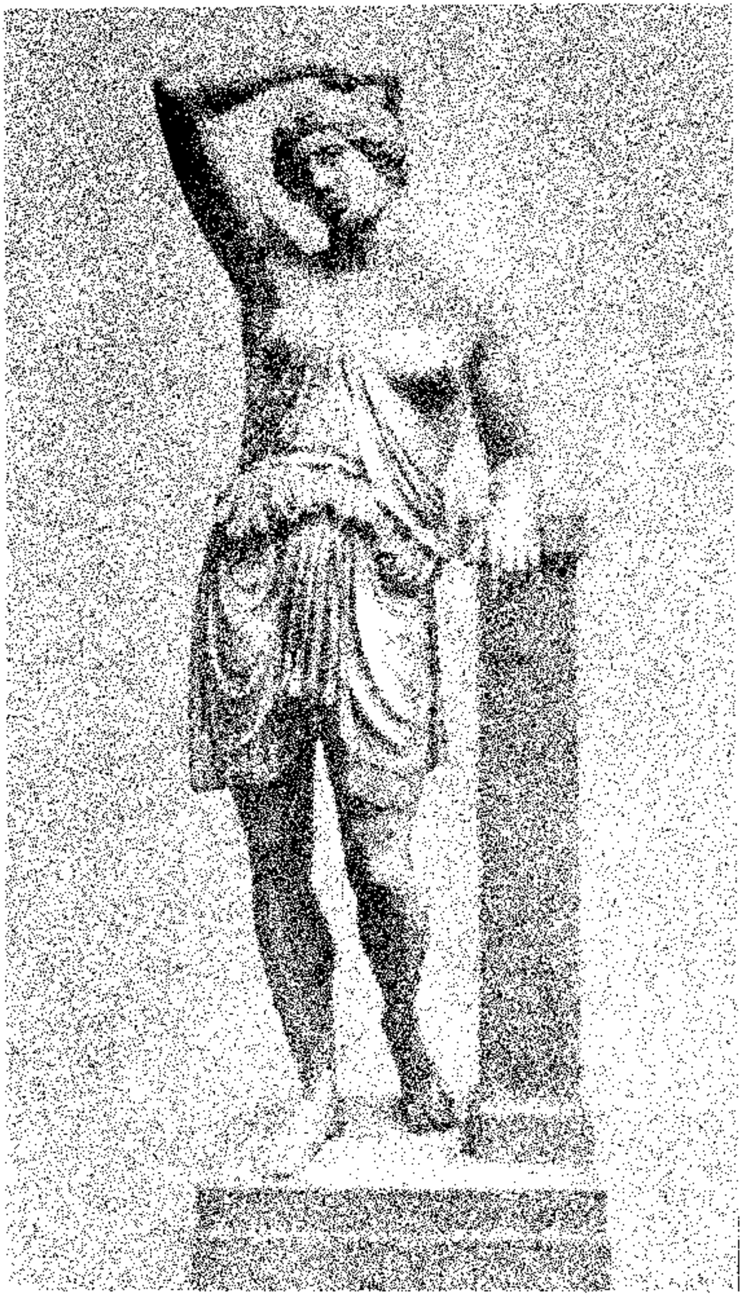
μὲ τὸ Μενέλαο... Ὄρθιος ὁ Μενέλαος δείχνει περισσότερο ἀπὸ τὸ βασιλιὰ τῆς Ἰθάκης· ἔχει πλατύτερους ὤμους. Καθισμένοι ὅταν εἶναι, ὁ Ὀδυσσεὺς ἔχει περισσότερη μεγαλοπρέπεια. Στὶς συζητήσεις, ὅταν ἔπαιρναν τὸ λόγο, γιὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὶς ἀπόψεις τους, ὁ Μενέλαος μιλοῦσε σύντομα καὶ μὲ δυνατὴ φωνή· ποτὲ δὲν ἔλεγε πολλά· καὶ μολονότι νέος δὲν ἔβγαινε ποτὲ ἀπὸ τὸ θέμα. Ἀντιθέτως, ὅταν ἐρχόταν ἡ σειρά του νὰ μιλήση, ὁ Ὀδυσσεύς, ὄρθιος, κρατοῦσε τὰ μάτια χάμου, καρφωμένα στὴ γῆ· δὲν ἔγερνε τὸ σκῆπτρο του μήτ' ἐμπρὸς μήτε πίσω, καὶ ἔμενε ἀκίνητος σὰν ἄπειρος νεαρός».

Τὸν ρόλον αὐτὸν τοῦ μεσολαβητοῦ ὁ Ὀδυσσεὺς τὸν ἀνέλαβε πλειστάκις κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πολιορκίας. Σκοπός του πάντοτε ἦτο νὰ ἐξομαλύνῃ τὰς διαφορὰς ποὺ ἀνεφύοντο μεταξὺ τῶν κυριωτέρων Ἑλλήνων ἀρχηγῶν. Ἀλλ' ὅταν αὐτοί, κατόπιν προτάσεως τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἀπεφάσισαν νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν, ὁ Ὀδυσσεὺς τοὺς συνεκράτησεν. Ὅταν δὲ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Τρῶες ἀπεφάσισαν νὰ λύσουν τὰς διαφορὰς διὰ μονομαχίας Πάριδος καὶ Μενελάου, εἰς τὸν Ὀδυσσέα ἀνετέθη ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων, ὅπως εἰς τὸν Ἕκτορα ἐκ μέρους τῶν Τρώων, ἡ καταμέτρησις τοῦ πεδίου τοῦ ἀγῶνος. «Ἔπειτα ἔρριξαν κλήρους σὲ μιὰ περικεφαλαία, γιὰ νὰ ὁρίσῃ ἡ τύχη ποιὸς θὰ ἔρριχνε πρῶτος τὸ ἀκόντιο».

Ὁ Ὀδυσσεὺς συμμετέσχεν ἐπίσης εἰς τὴν πρεσβείαν ποὺ προσεπάθησε—ματαίως—νὰ πείσῃ τὸν μηνίοντα Ἀχιλλέα, ὅπως ἐγκαταλείψῃ τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τὰς μάχας. Ὁ Ὅμηρος ἀναφέρει ὁλόκληρον τὸν λόγον τοῦ βασιλέως τῆς Ἰθάκης πρὸς τὸν υἱὸν τῆς Θέτιδος· διὰ μακρῶν ὁ ὁμιλητὴς κατέδειξε τὸν κίνδυνον ποὺ ἀπειλοῦσε τοὺς Ἕλληνας, ὑπενθύμισε τὰς συστάσεις τοῦ Πηλέως καὶ ἐπέμεινεν ἐπὶ τῶν ἀνταλλαγμάτων, ποὺ θὰ τοῦ ἔδιδεν ὁ Ἀγαμέμνων· ὡς γνωστόν, ὁ Ἀχιλλεὺς παρέμεινεν ἀκλόνητος εἰς τὴν ἀπόφασίν του, ὅλη δὲ ἡ εὐγλωττία τοῦ Ὀδυσσέως ἐπέσυρε μίαν ἀπάντησιν γεμάτην ἀπὸ περιφρόνησιν καὶ σαρκασμόν.

Ὅλα τὰ μέσα εἶναι καλὰ διὰ τὸν υἱὸν τοῦ Λαέρτου, εἰς τὴν ἀνάγκην δὲ καταφεύγει καὶ εἰς τὴν ἀναξίαν δι' ἥρωας κατασκοπείαν. Εἰς τὴν Ὀδύσσειαν, ἡ Ἑλένη διηγεῖται πῶς ὁ Ὀδυσσεὺς κατώρθωσε, διαρκούσης τῆς πολιορκίας, νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Τροίαν. «Μόνος του ἔκαμε στὸ σῶμα του πληγές· ντύθηκε μὲ κουρέλια· κ' ἔτσι μπῆκε στὴν πόλη τοῦ Πριάμου, μεταμορφωμένος σὲ ζητιάνο, πολὺ διαφορετικὸς ἀπὸ ὅ,τι ἦταν πραγματικά. Κανένας ἀπὸ τοὺς Τρῶες δὲν ὑποψιάστηκε τίποτε. Μόνο ἐγώ, παρ' ὅλη τὴ μεταμόρφωσή του, τὸν ἀναγνώρισα καὶ τοῦ μίλησα. Στὴν ἀρχή, κατάφερε νὰ ξεφεύγῃ καὶ νὰ μὴ μοῦ δίνῃ ἀπάντηση· ὅταν ὅμως τὸν πῆγα στὸ μπάνιο καὶ τὸν ἔλουσα καὶ τὸν ἀρωμάτισα καὶ τὸν ἔντυσα μὲ ἄλλα ροῦχα καὶ τοῦ ὁρκίστηκα φοβερὸ ὅρκο πὼς δὲν θὰ ἔλεγα τίποτε στὸ λαὸ τοῦ Πριάμου, προτοῦ φτάσῃ στὰ πλοῖα καὶ στὶς σκηνές του, τότε μοῦ ἀπεκάλυψε τὰ σχέδια τῶν Ἑλλήνων. Ἔπειτα, ἀφοῦ πέρασε ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Τροίας, σφάζοντας πολλοὺς μὲ τὸ σπαθί του, ἔφτασε στοὺς Ἀργείους καὶ τοὺς πῆγε πολλὲς πληροφορίες».

Ἐξ ἄλλου, χάρις εἰς τὴν σύνεσιν τοῦ Ὀδυσσέως, οἱ Ἕλληνες ἥρωες ποὺ εἶχαν κλεισθῇ εἰς τὸν περίφημον ξύλινον ἵππον, δὲν ἔπεσαν εἰς τὴν παγίδα, ποὺ εἶχαν στήσει οἱ ἴδιοι. Ἡ Ἑλένη

'Αμαζὼν τραυματισθεῖσα.
(Μουσεῖον ἀρχαιοτήτων. Βερολῖνον)

τρεῖς φορὲς ἔκαμε τὸν γύρον τῆς «μυστηριώδους μηχανῆς» καὶ «ἐκαλοῦσε τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Ἀργείων μὲ τὴ φωνὴ τῶν γυναικῶν τους». Ὁ Μενέλαος καὶ ὁ Διομήδης ἐξεδήλωσαν τὴν πρόθεσιν νὰ ἐξέλθουν ἢ νὰ ἀπαντήσουν, ὁ Ὀδυσσεὺς ὅμως τοὺς συνεκράτησε. Καὶ τὴν στιγμὴν ποὺ ἕνας ἄλλος ἥρως, ὁ Ἄντικλος, ἡτοιμάζετο νὰ ἀπαντήσῃ, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰθάκης «τοῦ ἔσφιξε τὰ σαγόνια» καὶ ἔσωσε τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ πραγματικὴν καταστροφήν.

Ἐξ ἄλλου, πλεῖσται εἶναι αἱ ἀποδείξεις τῆς γενναιότητος τοῦ Ὀδυσσέως εἰς πᾶσαν περίπτωσιν. «Τὰ ψάλλει ἀπὸ τὴν καλὴ» τοῦ Ἀγαμέμνονος, ὅταν αὐτὸς ἐπρότεινεν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀρχηγοὺς νὰ ἐπιβιβασθοῦν εἰς τὰ πλοῖα των τὴν νύκτα, μυστικά, πρὸς ἐπιστροφὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα. «Τὸ σκέπτεσαι λοιπὸν στ' ἀλήθεια, νὰ φύγῃς μακρυὰ ἀπὸ τὴ μεγάλη Τροία, γιὰ τὴν ὁποία τόσα ὑποφέραμε; Ἄ, πάψε, νὰ μὴ σ' ἀκούσουν οἱ ἄλλοι Ἕλληνες, νὰ μὴν ἀκούσουν αὐτὰ τὰ λόγια, ποὺ ἕνας ἄντρας, ξέροντας τί πρέπει νὰ λέῃ, ἕνας βασιλιὰς μὲ σκῆπτρο, ἕνας ἀρχιστράτηγος, ποὺ ἔχει ὑπὸ τὶς διαταγές του τόσους Ἀχαιούς, δὲν ἔπρεπε ν' ἀφίσῃ νὰ βγοῦν ἀπὸ τὸ στόμα του».

Κατὰ τὴν μεγάλην σύγκρουσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Διομήδης ἐτραυματίσθη ἀπὸ τὸν Πάριν, ὁ Ὀδυσσεὺς προσέτρεξεν εἰς βοήθειαν τοῦ συντρόφου του καὶ τὸν ἐκάλυψε προτάξας τὸ σῶμα του. «Ὥρμησε κραδαίνοντας τὸ δόρυ του» καὶ ἐφόνευσε πολλοὺς Τρῶας. Ὅταν, εἰς μίαν στιγμήν, ἐπληγώθη καὶ αὐτός, «οἱ Τρῶες τὸν περιεκύκλωσαν καὶ τὸν ἐπίεζαν ἀπὸ παντοῦ» ἐσώθη ὅμως ἀπὸ τὸν Αἴαντα· «ἐνῷ ὁ πληγωμένος Ὀδυσσεὺς ἀμυνόταν ὅπως μποροῦσε μὲ τὸ ἀκόντιο, ὁ Αἴας, μὲ τὴν πελώρια ἀσπίδα του, ἔτρεξε πλάϊ του· ἀμέσως οἱ Τρῶες ἐσκόρπισαν· τότε ὁ Μενέλαος παίρνοντας τὸ βασιλιὰ τῆς Ἰθάκης στὴν ἀγκαλιά του, τὸν τράβηξε ἔξω ἀπὸ τὴ μάχη, ἐνῷ ἕνας ὑπηρέτης ἔφερνε κοντὰ τὸ ἅρμα τοῦ Ἀτρείδη».

Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπίσης συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν ἐννέα Ἑλλήνων ἡγετῶν, ποὺ ἀπεδέχθησαν τὴν πρόκλησιν τοῦ Ἕκτορος, προτείναντος εἰς τοὺς ἐχθρούς του νὰ ὑποδείξουν ἕνα ἐξ αὐτῶν, διὰ νὰ ἀναμετρηθῇ μαζί του. Ὡς γνωστόν, ὁ κλῆρος ἔπεσεν εἰς τὸν Αἴαντα καὶ οἱ δύο ἥρωες ἀφοῦ ἔδωσαν ἀποδείξεις ἴσης γενναιότητος, ἀπεφάσισαν νὰ μὴ συνεχίσουν τὴν μονομαχίαν μέχρις ἐξοντώσεως τοῦ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν.

Εἰς τὸν Ὀδυσσέα περιῆλθαν τὰ ὅπλα τοῦ Ἀχιλλέως, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἥρωος. Μετέβη δὲ εἰς Σκῦρον πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ Νεοπτολέμου, τοῦ νεαροῦ υἱοῦ τοῦ Ἀχιλλέως. Κατὰ τὴν κατάληψιν τῆς Τροίας ὁ Ὀδυσσεὺς διεκρίθη ἐπὶ γενναιότητι· ἐφόνευσε

τὸν Δηίφοβον, ποὺ εἶχε νυμφευθῆ τὴν Ἑλένην μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πάριδος, αὐτὸς δὲ ἐπανέφερε τὴν κόρην τοῦ Τυνδάρεω εἰς τὸν Μενέλαον.

Αἱ περιπέτειαι τοῦ Ὀδυσσέως μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τροίας

Μετὰ τὴν ἅλωσιν καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς Τροίας, ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπεβιβάσθη εἰς τὰ πλοῖα του μὲ τὸν Μενέλαον καὶ ἐξεκίνησεν ἐπιστρέφων εἰς τὰ ἴδια. Κατόπιν ὅμως ἐπιμονῆς τοῦ Ἀγαμέμνονος, δὲν ἐπῆγε πιὸ πέρα ἀπὸ τὴν Τένεδον καὶ ἐπανέφερε τὰ πλοῖα του πλησίον τῆς Τροίας.

Ὅταν, διὰ δευτέραν φοράν, ἐξεκινησεν, ὑπεχρεώθη ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγον χρόνον νὰ ἀποβιβασθῇ εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Θρᾴκης. Ἐκεῖ κατέλαβε τὴν πόλιν Ἴσμαρον, ἀνήκουσαν εἰς τὴν φυλὴν τῶν Κικόνων. Ἕνας ἱερεὺς τοῦ Ἀπόλλωνος, ὁ Μάρων, τοῦ ἐδώρησεν ἀσκὸν γεμᾶτον ἀπὸ ἐξαιρετικὸ κρασί. Οἱ Κίκονες ὅμως ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ Ὀδυσσέως τὴν νύκτα καὶ ἐφόνευσαν ἑβδομῆντα δύο ἀπὸ τοὺς συντρόφους του.

Κατόπιν τούτου, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰθάκης ἔφυγεν ἀπὸ ἐκεῖ. Μετὰ διάπλουν δώδεκα ἡμερῶν, κατὰ τὸν ὁποῖον ἀντίκρυσε τὰς ἀκτὰς τῆς Ἑλλάδος πλησίον τοῦ Μαλέα, ὁ Ὀδυσσεὺς ἔφθασεν εἰς τὴν χώραν τῶν Λωτοφάγων. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους γεωγράφους, ὁ λαὸς αὐτὸς κατοικοῦσεν εἰς μίαν νῆσον τῆς μικρᾶς Σύρτεως, ἐτρέφοντο δὲ ἀπὸ ἄνθη λωτοῦ, ὁ ὁποῖος ἐξαφανίζει ἀπὸ τὴν μνήμην ὅσων τὸν τρώγουν τὴν ἀνάμνησιν τῆς πατρίδος των. Τρεῖς ἀπὸ τοὺς συντρόφους τοῦ Ὀδυσσέως, ἀποσταλέντες πρὸς ἀναγνώρισιν, ἐχρειάσθη νὰ ἐπαναφερθοῦν διὰ τῆς βίας, διότι εἶχαν φάγει ἀπὸ τὸ μαγικὸν φυτόν.

Ἐν συνεχείᾳ, ὁ Ὀδυσσεὺς προσήγγισεν εἰς τὴν νῆσον Αἰγοῦσαν, ὅπου εὑρῆκεν ἄφθονα τρόφιμα. Παρασυρθεὶς ὅμως ἀπὸ τὴν περιέργειαν, ἀφῆκεν ἐκεῖ ἕνδεκα πλοῖα καὶ παραλαβὼν μόνον δώδεκα ἀπὸ τοὺς συντρόφους του, ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν χώραν τῶν Κυκλώπων, ἡ ὁποία, κατὰ τὸν Bérard, εὑρίσκετο μεταξὺ Κύμης καὶ Νεαπόλεως. Ἐκεῖ ὁ Ὀδυσσεὺς εἶχε τὴν γνωστὴν περιπέτειαν μὲ τὸν γίγαντα Πολύφημον. Τέσσαρες ἀπὸ τοὺς συντρόφους τοῦ βασιλέως τῆς Ἰθάκης κατεσπαράχθησαν ἀπὸ τὸν Κύκλωπα, ἀλλὰ ὁ Ὀδυσσεὺς τὸν ἐμέθυσε μὲ τὸ κρασί, ποὺ τοῦ εἶχε δωρήσει ὁ Μάρων εἰς τὴν Ἴσμαρον, καὶ ἀφοῦ ἐξώρυξε τὸν μοναδικὸν ὀφθαλμὸν τοῦ Κύκλωπος, κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ.

Ἔτσι ὅμως ἐπέσυρε τὴν ὀργὴν τοῦ Ποσειδῶνος, πατρὸς τοῦ Πολυφήμου, τὰ ἀποτελέσματα τῆς ὁποίας δὲν ἄργησαν νὰ ἐκδη-

λωθοῦν. Ἀρχικῶς, ἡ ἤρεμος θάλασσα ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Ὀδυσσέα νὰ φθάση εἰς τὴν Αἰολίαν (τὸ σημερινὸν Στρόμπολι, κατὰ τὸν Bérard), ὅπου ἐφιλοξενήθη ἐπὶ ἕνα μῆνα ἀπὸ τὸν Αἴολον, ἄρχοντα τῶν ἀνέμων· ἀπὸ αὐτὸν ὁ Ὀδυσσεὺς ἔλαβεν ὡς δῶρον ἕνα ἀσκόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἦσαν κλεισμέναι αἱ θύελλαι· τὸ στόμιόν του ἦτο δεμένο μὲ ἀσημένιο κορδόνι, «γιὰ νὰ μὴ ξεφύγη οὔτε ἡ μικρότερη πνοή».

Ἀλλὰ ἐνῷ ἐπλησίαζαν εἰς τὴν Ἰθάκην, οἱ σύντροφοι τοῦ Ὀδυσσέως, νομίζοντες ὅτι ὁ ἀσκὸς περιεῖχε θησαυρούς, ἐπωφελήθησαν τοῦ ὕπνου τοῦ υἱοῦ τοῦ Λαέρτου καὶ ἤνοιξαν τὸν ἀσκόν.

Βίαιοι ἄνεμοι ἐξαπελύθησαν ἀμέσως, οἱ ὁποῖοι ἐπανέφεραν τὰ πλοῖα εἰς τὴν Αἰολίαν· ὁ ἄρχων τῶν ἀνέμων ὅμως δὲν ἠθέλησε τὴν φορὰν αὐτὴν νὰ δεχθῇ τοὺς ξένους, διότι ἐπίστευσεν ὅτι ἦσαν κατηραμένοι ἀπὸ τοὺς θεούς.

Νέος πλοῦς ἓξ ἡμερῶν φέρει τὸν βασιλέα τῆς Ἰθάκης εἰς τὴν χώραν τῶν ἀνθρωποφάγων γιγάντων Λαιστρυγόνων (εἰς τὸ στενὸν τοῦ Bonifacio, κατὰ τὸν Bérard). Ἕνδεκα πλοῖα, μαζὶ μὲ τὰ πληρώματά των, ἐβυθίσθησαν πληγέντα ἀπὸ τοὺς βράχους, ποὺ ἐξεσφενδόνιζαν οἱ Λαιστρυγόνες. Μόνον τὸ πλοῖον τοῦ Ὀδυσσέως διεσώθη. Οἱ ἐπιζήσαντες κατώρθωσαν νὰ φθάσουν εἰς τὴν νῆσον Αἰαίαν (Monte Circeo, κατὰ τὸν Bérard), ὅπου ἔμενεν ἡ μάγισσα Κίρκη.

Ἀπὸ τοὺς ἄνδρας ποὺ ἐστάλησαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Εὐρυλόχου πρὸς ἀναγνώρισιν, μόνον ὁ ἀρχηγός των διέφυγεν ἀπὸ τὰ «μαγικὰ» τῆς Κίρκης, ἡ ὁποία μετεμόρφωσεν ὅλους τοὺς ἄλλους εἰς χοίρους. Ὁ Εὐρύλοχος ἐπιστρέψας ἀνήγγειλε τὸ θλιβερὸν καὶ ἀπογοητευτικὸν γεγονὸς εἰς τὸν Ὀδυσσέα. Διὰ νὰ ἐπανεύρη ὁ τελευταῖος τὸ θάρρος του, ἐχρειάσθη ἡ ἐπέμβασις τοῦ Ἑρμοῦ· ὁ θεὸς τοῦ ἔδωσεν ἕνα χόρτον, ποὺ θὰ τὸν ἐπροφύλασσεν ἀπὸ τὴν μάγισσαν. «Ἡ ρίζα του εἶναι μαύρη, τὸ λουλούδι του ἄσπρο σὰν γάλα· οἱ θεοὶ τὸ λένε μῶλυ· δύσκολα ξερριζώνεται, οἱ θεοὶ ὅμως μποροῦν τὰ πάντα».

Χάρις εἰς τὸ χόρτον αὐτό, ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπέτυχεν ἀπὸ τὴν Κίρκην νὰ δώση εἰς τοὺς συντρόφους του τὴν ἀρχικὴν μορφήν των.

Ἐπὶ ἓν ἔτος ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰθάκης ἐλησμόνησε τὰ πάντα πλησίον τῆς μαγίσσης. Ὅταν οἱ σύντροφοί του τὸν ἀνεκάλεσαν εἰς τὴν πραγματικότητα, ἡ Κίρκη δὲν ἐπεχείρησε νὰ τὸν κρατήση: «Δὲν θὰ μείνης στὸ σπίτι μου, χωρὶς νὰ τὸ θέλης», τοῦ εἶπε· «πρὶν ἀπ' ὅλα ὅμως πρέπει νὰ κάμης ἕνα ἄλλο ταξίδι καὶ νὰ πᾶς στὸ παλάτι τοῦ Ἅδη καὶ τῆς Περσεφόνης, νὰ συμβουλευθῇς τὴν ψυχὴ τοῦ Θηβαίου Τειρεσία, τοῦ τυφλοῦ μάντη, ποὺ τὸ πνεῦμα του διετήρησε τὴ δύναμή του· εἶναι ὁ μόνος στὸν

ὁποῖο ἡ Περσεφόνη, ἂν καὶ νεκρός, ἄφησε τὴ γνώση καὶ τὴ σκέψη· οἱ ἄλλοι δὲν εἶναι παρὰ σκιές».

Τρομοκρατημένος ὁ Ὀδυσσεὺς ὑπήκουσεν εἰς τὰς διαταγὰς τῆς Κίρκης καὶ ἠκολούθησε τὰς ὁδηγίας της. Ἔφθασε λοιπὸν εἰς τὰς

Ἡ ἀπαγωγὴ τῆς Ἑλένης.
(Ἑλλ. ἀνάγλυφον. Μουσεῖον τοῦ Latran. Ρώμη)

ἀπωτάτας ὄχθας τοῦ Ὠκεανοῦ, εἰς τὴν χώραν τῶν Κιμμερίων, εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Βασιλείου τῶν σκιῶν. «Ἐκεῖ», λέγει—καθὼς ἀναφέρει ὁ Ὅμηρος—«ἔσκαψα ἕνα λάκκο ἑνὸς πήχεος καὶ ἔκαμα σπονδὲς γιὰ ὅλους τοὺς νεκρούς. Ὅταν ἐτελείωσα τὶς προσευχές μου καὶ τὶς ἐπικλήσεις μου στὸ πλῆθος τῶν νεκρῶν,

πῆρα τὰ θύματα καὶ τὰ ἔσφαξα ἐπάνω ἀπὸ τὸ λάκκο· τὸ αἷμα τους ἔτρεξε μέσα σ' αὐτόν. Τότε οἱ σκιὲς ἐκείνων ποὺ δὲν ὑπάρχουν πιά, ἦλθαν τρέχοντας καὶ βγῆκαν ἀπὸ τὸ Ἔρεβος... Τρόμος ἐγέμισε τὴν ψυχή μου· διέταξα τοὺς συντρόφους μου νὰ πάρουν τὰ πτώματα τῶν ζώων ποὺ εἶχα σφάξει, νὰ τὰ κάψουν καὶ νὰ προσευχηθοῦν στοὺς θεούς, κυρίως στὸ δυνατὸν Ἅδη καὶ στὴν ἀγέλαστη Περσεφόνη. Στὸ διάστημα αὐτό, ἐγώ, μπροστὰ στὸ λάκκο, μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι, δὲν ἄφινα τὶς κεφαλὲς τῶν νεκρῶν νὰ πλησιάσουν στὸ αἷμα προτοῦ μιλήσω μὲ τὸν Τειρεσία».

Ὁ μάντις εἶπεν εἰς τὸν Ὀδυσσέα ὅτι, παρὰ τὴν ὀργὴν τοῦ Ποσειδῶνος, οἱ σύντροφοί του καὶ αὐτὸς θὰ ἔφθαναν εἰς τὴν Ἰθάκην, ἂν εἰς τὴν νῆσον Θρινακίην δὲν ἔθιγαν τὰ ποίμνια τοῦ Ἡλίου. «Ἂν τὰ πειράξετε, σοῦ προλέγω πὼς θὰ χάσῃς τὸ πλοῖο σου καὶ τοὺς συντρόφους σου. Μόνος, ἂν ἐννοεῖται κατορθώσῃς νὰ σωθῇς, θὰ ἐπιστρέψῃς ἔπειτα ἀπὸ καιρὸ καὶ σὲ ἀθλία κατάσταση στὴν πατρίδα σου, μὲ πλοῖο ξένο· στὸ σπιτικό σου θὰ βρῇς ἄλλες στενοχώριες: ὡραῖοι ἄντρες τρῶνε τὰ πλούτη σου, ζητᾶνε νὰ παντρευθοῦν τὴ θεϊκιὰ γυναῖκα σου καὶ τῆς προσφέρουν δῶρα.

»Ὅταν ὅμως φθάσῃς ἐκεῖ, θὰ τοὺς τιμωρήσῃς, καὶ ἀφοῦ τοὺς σκοτώσῃς μέσα στὸ παλάτι σου, εἴτε μὲ πονηριά, εἴτε ἀνοιχτά, μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι, θὰ ταξιδέψῃς πάλι, ἕως ὅτου φθάσῃς σὲ λαούς, ποὺ ἀγνοοῦν τὴ θάλασσα, ποὺ δὲ βάζουν ἁλάτι στὸ φαΐ τους, ποὺ δὲν ξέρουν τί θὰ πῇ πλοῖο, οὔτε κουπί.

»Θὰ σοῦ πῶ τώρα ἕνα σίγουρο σημάδι: θὰ συναντήσῃς ἕναν ἄλλο ταξιδιώτη, ποὺ θὰ νομίζῃ πὼς ἔχεις στὸν ὦμο σου ἕνα μαστίγιο· τὴ στιγμὴ ἐκείνη, μπῆξε τὸ κουπί σου στὸ χῶμα καὶ θυσίασε ἐπίσημα στὸν Ποσειδῶνα ἕναν ταῦρο, ἕναν κάπρο καὶ ἕνα κριάρι. Γύρισε ἔπειτα στὴν Ἰθάκη καὶ πρόσφερε ἑκατόμβες, ἀνάλογα μὲ τὴ σειρά τους, σὲ ὅλους τοὺς θεοὺς ποὺ κατοικοῦν στὸν εὐρύχωρο οὐρανό. Γιὰ σένα ὁ θάνατος θὰ ἔλθῃ γλυκὸς ἔξω ἀπὸ τὴ θάλασσα, μέσα σὲ εὐτυχισμένα γεράματα κι ἀνάμεσα σὲ λαοὺς εὐτυχισμένους».

Ἀφοῦ εἶπεν αὐτά, ὁ Τειρεσίας ἐξηφανίσθη, ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς παρέμεινε συνομιλῶν μὲ τὴν μητέρα του Ἀντίκλειαν, ἡ ὁποία τοῦ διηγήθη ὅλα ὅσα συνέβησαν εἰς τὴν Ἰθάκην μέχρι τῆς ἡμέρας, ποὺ ἡ θλῖψις τὴν ὡδήγησεν εἰς τὸν τάφον.

Μέγας ἀριθμὸς ἡρωίδων παρήλασαν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ υἱοῦ τοῦ Λαέρτου: ἡ Τυρώ, ἡ Ἀντιόπη, ἡ Ἀλκμήνη, ἡ Μεγάρα, ἡ Ἰοκάστη, ἡ Λήδα καὶ ἡ Φαίδρα. Ὁ Ὀδυσσεὺς συνωμίλησεν ἐπίσης μὲ ἐκείνους ἀπὸ τοὺς ἐνδόξους συντρόφους του τοῦ πολέμου, ποὺ εἶχαν ἤδη ἀποθάνει: μὲ τὸν Ἀγαμέμνονα, τὸν Ἀχιλ-

ία καὶ τὸν **Αἴαντα**, ὁ ὁποῖος, ἀκόμη καὶ εἰς τὸν Ἅδην, δὲν ἶχε λησμονήσει τὴν κατ' αὐτοῦ ἔχθραν του.

Ὁ Ὀδυσσεὺς εἶδεν ἀκόμη τὸν Μίνωα, τὸν Τάνταλον, τὸν Σίυφον καὶ τὸν **Ἡρακλέα**, ὁ ὁποῖος τὸν ἀνεγνώρισεν ἀμέσως. Ἰς τὸ τέλος, «τὸ πλῆθος τῶν νεκρῶν ἔγινε τόσον μεγάλο καὶ ορυβῶδες», ποὺ ὁ Ὀδυσσεὺς κατελήφθη ἀπὸ φόβον. Ἔτρεμε ιήπως, «ἀπὸ τὰ βάθη τοῦ Ἅδη, ἡ ἀγέλαστη Περσεφόνη τοῦ πείλη τὴ φρικαλέα κεφαλὴ τῆς Γοργόνος» καί, χωρὶς νὰ χάση αιρόν, ἐπεβιβάσθη εἰς τὸ πλοῖον του μαζὶ μὲ τοὺς συντρόους του.

Κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς τὴν νῆσον Αἰαίαν, ἡ Κίρκη τοῦ πέδειξε μὲ ποῖον τρόπον θὰ διέφευγε τὴν γοητείαν τῶν Σειρήων καὶ θὰ διέσχιζε τὰς Πλαγκτὰς Πέτρας καὶ τοὺς στροβίλους τῆς Χαρύβδεως. Κατὰ τὴν διάβασίν του πρὸ τοῦ ἄντρου τῆς Σκύλλας, ἕξ ἀπὸ τοὺς συντρόφους του ἀνηρπάγησαν ἀπὸ τὸ τέρας. Ἐν συνεχείᾳ ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Θρινακίην (τὴν Μεσσήνην, κατὰ τὸν Bérard), ὅπου ἐπωφεληθέντες τοῦ ὕπνου του ὁ Εὐρύλοχος καὶ οἱ τελευταῖοι ἐπιζῶντες ἀπὸ τοὺς συντρόφους του ἔσφαξαν τὰ ὡραιότερα βόδια τοῦ Ἡλίου.

Κατόπιν παραπόνων τοῦ τελευταίου πρὸς τὸν Δία, φοβερὰ θύελλα συνέτριψε τὸ πλοῖον τοῦ Ὀδυσσέως· ὅλοι οἱ ἔνοχοι ἐπνίγησαν. Μόνον ὁ Ὀδυσσεὺς διέφυγε τὸν θάνατον, «γαντζωμένος» εἰς ἓν ἀπὸ τὰ συντρίμματα τοῦ πλοίου. Ἀφοῦ ἐπέρασεν ἔτσι ἐννέα ἡμέρας ἐπάνω εἰς τὰ κύματα, ἔφθασε τέλος εἰς τὴν νῆσον Ὠγυγίαν, (τὴν σημερινὴν Cozzo — Γαῦδος, πλησίον τῆς Μάλτας, κατὰ τὸν Bérard), ἐνδιαίτημα τῆς Νύμφης Καλυψοῦς. Ἔμεινεν ἐκεῖ ἑπτὰ χρόνια. Ἡ Νύμφη ἤθελε νὰ τὸν κρατήση κοντά της διὰ παντός, τοῦ ὑπέσχετο δέ, ἐὰν ἐδέχετο, τὴν ἀθανασίαν καὶ τὴν αἰωνίαν νεότητα. Ἀλλ' οἱ θεοὶ ἐπενέβησαν καὶ διέταξαν τὴν Καλυψὼ νὰ μὴ ἀντιταχθῇ πλέον εἰς τὴν παλιννόστησιν τοῦ Ὀδυσσέως.

Μετὰ δέκα ἑπτὰ ἡμερῶν πλοῦν ἐπὶ σχεδίας, ὁ υἱὸς τοῦ Λαέρτου ἔφθασε πρὸ τῶν ἀκτῶν τῆς νήσου Σχερίας (τῆς Κερκύρας, κατὰ τὸν Bérard), κατοικουμένης ἀπὸ τοὺς Φαίακας. Νέα ὅμως θύελλα ἐξαπολυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος ἀνέτρεψε τὸ πλοιάριον. Ριφθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν ὁ ἥρως κατώρθωσε νὰ κρατηθῇ ἐπὶ τριήμερον ἐπάνω εἰς τὰ κύματα, χάρις εἰς τὴν ζώνην τῆς Ἰνοῦς Λευκοθέας. Ἐν τέλει προσήγγισεν εἰς τὴν νῆσον καὶ ἐπάτησεν εἰς στερεὸν ἔδαφος.

Ἐδῶ παρεμβάλλεται ἓν ἀπὸ τὰ ὡραιότερα ἐπεισόδια τῆς Ὀδυσσείας, ἡ συνάντησις μὲ τὴν Ναυσικᾶν, κόρην τοῦ βασιλέως τῶν Φαιάκων. Οἱ γονεῖς της ἐδέχθησαν τὸν ναυαγὸν μὲ πολλὴν εὐμέ-

νειαν καὶ τὸν ἤκουσαν διηγούμενον τὰς περιπετείας του. Κατόπιν διέταξαν νὰ ἑτοιμασθῇ θαυμάσιον πλοῖον καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν Σχερίαν. Οἱ Φαίακες ναῦται, μόλις ἔφθασαν εἰς τὴν Ἰθάκην, ἐπωφελήθησαν ἀπὸ τὸν ὕπνον τοῦ Ὀδυσσέως καὶ χωρὶς νὰ ἐξυπνήσουν τὸν ἥρωα τὸν ἀπέθεσαν εἰς τὴν ἀκτὴν καὶ ἔφυγαν ἀμέσως εἰς τὰ ἴδια.

Ἡ ἐπιστροφὴ τοῦ Ὀδυσσέως καὶ ὁ φόνος τῶν μνηστήρων

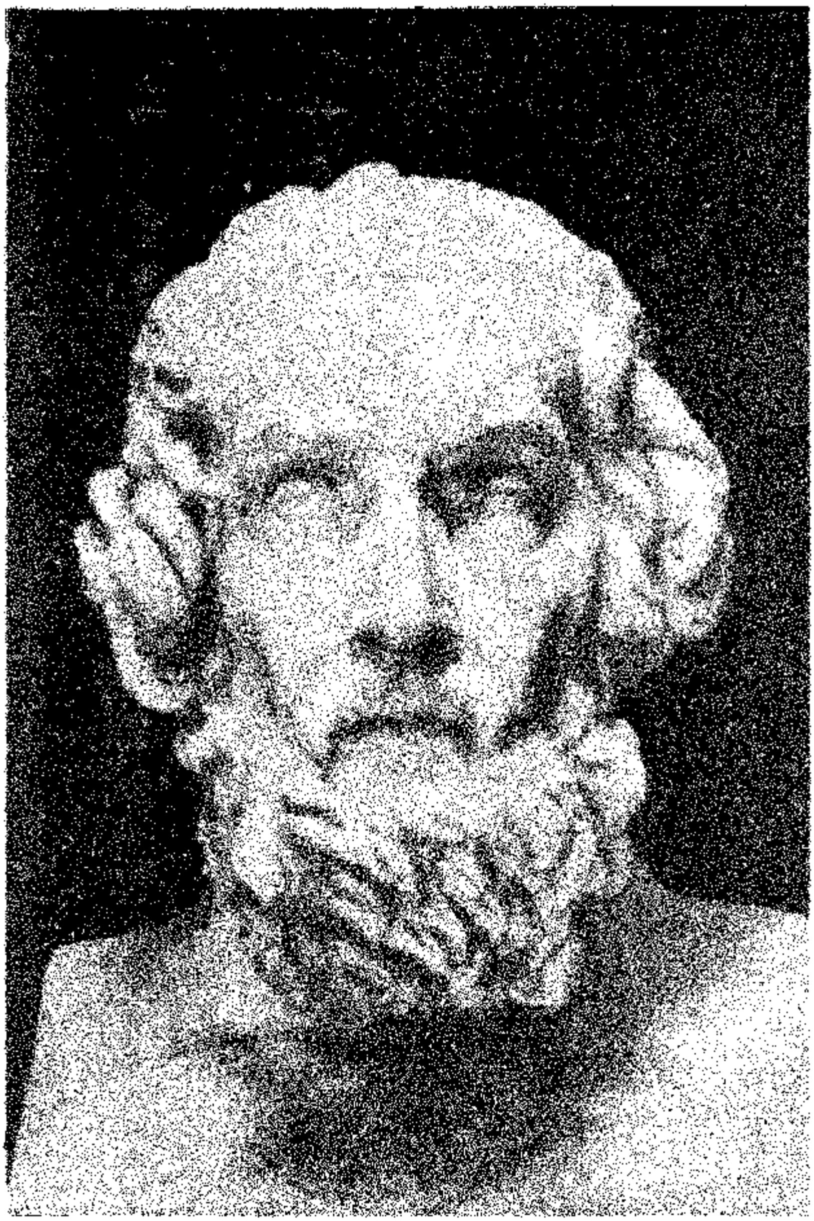
Μετὰ εἴκοσιν ἀκριβῶς ἔτη ἀπουσίας, ὁ Ὀδυσσεὺς εὑρίσκετο καὶ πάλιν εἰς τὴν πατρίδα του. Κατ' ἀρχάς, δὲν ἀνεγνώρισε τὰ μέρη, ὅπου εἶχε ζήσει τὸ πρῶτον μέρος τῆς ζωῆς του, «διότι ἡ Ἀθηνᾶ τὰ εἶχε σκεπάσει μὲ ὁμίχλη, γιὰ νὰ μὴ τὸν γνωρίση κανεὶς καὶ νὰ τὸν πληροφορῇ γιὰ ὅλα ἡ ἴδια. Ἡ κόρη τοῦ Διὸς δὲν ἤθελε νὰ μάθουν, οὔτε ἡ γυναίκα του, οὔτε οἱ φίλοι του, οὔτε οἱ συμπολῖτες του τὴν ἐπιστροφή του, προτοῦ τιμωρήση τοὺς μνηστῆρες. Ὅλα λοιπὸν ἐφαίνοντο στὸ βασιλιὰ μὲ ἄλλην ὄψη: οἱ δρόμοι, τὸ λιμάνι, οἱ ψηλοὶ βράχοι, τὰ δέντρα».

Ἐκεῖ τὸν ἐπλησίασεν ἡ Ἀθηνᾶ «μεταμορφωμένη σὲ νεαρὸ βοσκό». Ὁ Ὀδυσσεὺς προσεποιήθη ὅτι ἦτο Κρητικός, ἡ θεὰ ὅμως τὸν ἀπεκάλυψε ψευδόμενον, τοῦ εἶπε ποία ἦτο καὶ τοῦ ὑπέδειξε τί ἔπρεπε νὰ κάμη. Ὑπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ ἀθλίου ἐπαίτου, ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπεσκέφθη τὸν Εὔμαιον, «τὸν ἀσύγκριτο βοσκό, τὸν πιὸ πρόθυμο ὑπηρέτη ἀπὸ ὅσους εἶχε ἀγοράσει καὶ δούλευαν στὰ κτήματά του».

Γενόμενος δεκτὸς μὲ τὴν μεγαλυτέραν εὐμένειαν, ὁ Ὀδυσσεὺς δὲν ἀπεκάλυψε ποῖος ἦτο. Ὅταν ὅμως ἐπέρασεν ἀπὸ ἐκεῖ ὁ Τηλέμαχος, ἡ Ἀθηνᾶ ἐκτύπησε τὸν Ὀδυσσέα μὲ τὸ χρυσὸ ραβδί της καὶ τοῦ ἀπέδωσε πρὸς στιγμὴν τὴν πραγματικὴν μορφήν του.

Πατέρας καὶ υἱὸς συνεννοήθησαν τότε περὶ τοῦ καλυτέρου τρόπου ἐκδικήσεως τῶν μνηστήρων· ἀπεχωρίσθησαν τὸ ἑπόμενον πρωΐ. Ὁ Ὀδυσσεύς, μεταμορφωμένος ἐκ νέου εἰς ἐπαίτην, ἐπῆγεν εἰς τὴν πόλιν μαζὶ μὲ τὸν Εὔμαιον. Τὰ κουρέλια του ἔγιναν αἰτία νὰ τοῦ φερθῇ ἄσχημα καθ' ὁδὸν ὁ βοσκὸς Μελανθεύς.

Καθ' ὃν χρόνον εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ ἀνακτόρου του ὁ Ὀδυσσεὺς συνωμιλοῦσε μὲ τὸν Εὔμαιον, «ἕνας σκύλος, ξαπλωμένος ἐκεῖ κοντά, σήκωσε τὸ κεφάλι καὶ στύλωσε τὰ αὐτιά του· ἦταν ὁ Ἄργος, ὁ σκύλος τοῦ ὑπομονητικοῦ Ὀδυσσέως, ποὺ τὸν εἶχε θρέψει ὁ ἴδιος καὶ ποὺ δὲν τὸν χάρηκε, γιατὶ στὸ ἀναμεταξὺ ἔφυγε γιὰ τὸ ἱερὸ Ἴλιον. Οἱ νεαροὶ κυνηγοὶ τὸν ἐξαπόλυαν ἄλ-

῞Ομηρος.
(Μουσεῖον τοῦ Λούβρου. Παρίσιοι)

λοτε γιὰ λαγούς, ἐλάφια καὶ ἀγριοκάτσικα· τώρα ὅμως, ποὺ ὁ βασιλιὰς ἔλειπε, κανεὶς δὲν ἐφρόντιζε γι' αὐτόν· ἔμενε ξαπλωμένας ἐπάνω στὸν σωρὸ τὴν κοπριά, ποὺ τὴ μαζεύουν ἔξω ἀπὸ τὶς πύλες, ὥσπου οἱ δοῦλοι νὰ τὴ χρησιμοποιήσουν γιὰ λίπασμα.

»Ὁ Ἄργος λοιπὸν ἔζουσε ἄθλια, ἀτιμωτικά· εἶχε γεμίσει παράσιτα. Ὅταν ἔνοιωσε κοντά του τὸν Ὀδυσσέα, κούνησε τὴν οὐρὰ κ' ἔρριξε τ' αὐτιά του· μὰ δὲ βρῆκε τὴ δύναμη νὰ τρέξῃ ὡς τὸν κύριό του».

Εἰσαχθεὶς εἰς τὸ ἀνάκτορόν του ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ κρίνων προτιμότερον νὰ μὴ ἀποκαλυφθῇ οὔτε εἰς τὴν Πηνελόπην, παρουσιάσθη καὶ εἰς αὐτὴν ὡς Κρητικός, μὲ τὸ ὄνομα Αἴθων. Ἡ παραμάνα του, ἡ γηραιὰ Εὐρύκλεια, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ βασίλισσα εἶχε δώσει ἐντολὴν νὰ τὸν λούσῃ, ἀνεγνώρισε τὸν κύριόν της ἀπὸ τὴν οὐλὴν τῆς πληγῆς ποὺ τοῦ εἶχε προξενήσει ἕνας ἀγριόχοιρος, ὅταν ἐκυνηγοῦσεν εἰς τὰ κτήματα τοῦ πάππου του Αὐτολύκου. «Ξαφνικά, ἄφισε νὰ πέσῃ τὸ πόδι ποὺ κρατοῦσε. Ἡ λεκάνη ἀναποδογύρισε, ὁ χαλκὸς ἀντήχησε καὶ ὅλο τὸ νερὸ χύθηκε. Ἡ Εὐρύκλεια θαρρεῖ πὼς θὰ χάσῃ τὸ νοῦ της, ἀπὸ χαρὰ κι ἀπὸ πόνο μαζί· τὰ μάτια της γεμίζουν δάκρυα, οἱ λυγμοὶ δὲν τὴν ἀφίνουν νὰ μιλήσῃ. Πιάνει τὸν ἥρωα ἀπὸ τὸ πηγούνι καὶ τοῦ λέει: Εἶσαι ὁ Ὀδυσσεύς, τὸ ἀγαπημένο παιδί μου· δὲν σὲ γνώρισα προηγουμένως, τώρα ὅμως ποὺ εἶδα τὸ κορμί σου εἶμαι βέβαιη».

Ἡ Εὐρύκλεια ἠθέλησε νὰ εἰδοποιήσῃ ἀμέσως τὴν Πηνελόπην, ὁ Ὀδυσσεὺς ὅμως δὲν τὴν ἄφισε νὰ τὸ κάμῃ. Διότι ἦτο ἀποφασισμένος νὰ ἐκδικηθῇ πρῶτα τοὺς μνηστῆρας, ποὺ δὲν ἐφειδωλεύοντο εἰς σκώμματα ἐναντίον ἐκείνου, ποὺ ἐξελάμβαναν ὡς ἀκίνδυνον ἐπαίτην.

Εἰς τὸ ἀναμεταξύ, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰθάκης ἐπεζήτησε νὰ παρηγορήσῃ τὴν «συνετὴν» Πηνελόπην, διὰ καταλλήλου ἑρμηνείας ἑνὸς ὀνείρου της καὶ νὰ τὴν κάμῃ νὰ διίδῃ τὸ τέλος τῶν βασάνων της. Ὅταν δὲ ἐκείνη τοῦ εἶπεν ὅτι τὴν ἑπομένην θὰ ἔθετεν ὑπὸ δοκιμασίαν ἀποφασιστικὴν τοὺς μνηστῆρας, διὰ νὰ κρίνῃ εἰς ποῖον θὰ ἔδιδε τὴν χεῖρα της, ὁ Ὀδυσσεὺς τὴν ἐνεθάρρυνε. «Σκοπεύω νὰ τοὺς προτείνω», εἶπεν ἡ Πηνελόπη, «τὴ δοκιμασία μὲ τοὺς πελέκεις, ποὺ ἐκεῖνος (ὁ Ὀδυσσεὺς) τὴν πετύχαινε πάντα... Οἱ πελέκεις εἶναι δώδεκα· τοὺς ἔστηνε στὴ σειρὰ καί, τοξεύοντας ἀπὸ μακρυά, κατάφερνε νὰ περάσῃ τὸ βέλος μέσα ἀπὸ τὰ δαχτυλίδια, ποὺ ἔχουν στὴν ἄκρη οἱ λαβές τους. Αὐτὴν τὴ δοκιμασία θὰ προτείνω στοὺς μνηστῆρες· ὅποιος τεντώσῃ πιὸ εὔκολα μὲ τὰ χέρια του τὸ τόξο καὶ περάσῃ τὸ βέλος ἀπὸ τοὺς δώδεκα πελέκεις, θὰ κερδίσῃ καὶ θὰ τὸν ἀκολουθήσω· μαζί του

νὰ φύγω ἀπὸ τὸ ἀνάκτορο αὐτό, ὅπου βασιλεύει ἡ ἀφθονία καὶ ποὺ θὰ τὸ θυμοῦμαι σ' ὅλη τὴ ζωή μου, ἀκόμη καὶ στὰ ὄνειρά μου». «Μὴν ἀργήσῃς νὰ τὸ κάμῃς», τῆς ἀπήντησεν ὁ 'Οδυσσεύς· «καὶ νὰ τοὺς καλέσῃς γιὰ τὴ δοκιμασία στὴν αἴθουσα τοῦ συμποσίου. 'Ο γιὸς τοῦ Λαέρτη θὰ γυρίσῃ στὸ παλάτι του, προτοῦ οἱ νεαροὶ αὐτοὶ τεντώσουν τὸ τόξο καὶ ρίξουν τὸ βέλος».

'Η δοκιμασία ἔγινε τὴν ἐπομένην. Κανεὶς ἀπὸ τοὺς μνηστῆρας δὲν κατώρθωσε νὰ τεντώσῃ τὸ φοβερὸν τόξον, ποὺ εἶχεν ἄλλοτε χρησιμοποιήσει ὁ Εὔρυτος. 'Εν συνεχείᾳ, καὶ ἐν μέσῳ λοιδωριῶν καὶ σκωμμάτων, ὁ 'Οδυσσεὺς ἐζήτησε νὰ δοκιμάσῃ καὶ αὐτὸς τὰς δυνάμεις του. «Ξαφνικά, ὅπως ὁ τεχνίτης στὸ τραγούδι καὶ στὴ λύρα τεντώνει εὔκολα τὶς χορδές της, ἔτσι κι ὁ 'Οδυσσεὺς ἐτέντωσε τὸ μεγάλο τόξο... 'Αφοῦ σημάδεψε, ἔρριξε τὸ βέλος μὲ τὴ χάλκινη αἰχμή, κι αὐτό, χωρὶς νὰ λοξοδρομήσῃ καθόλου, πέρασε μὲ τὴ σειρὰ καὶ τὰ δώδεκα δακτυλίδια τῶν πελέκεων».

Ἔπειτα ἀπὸ αὐτό, ὁ 'Οδυσσεύς, πετώντας τὰ κουρέλια του, καὶ ἀφοῦ ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τὴν αἴθουσαν τοῦ συμποσίου τὴν Πηνελόπην, ἐπεδόθη εἰς ἀληθῆ σφαγήν. Βοηθούμενος ἀπὸ τὸν Τηλέμαχον καὶ τὸν Εὔμαιον ἐφόνευσε, τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον, ὅλους τοὺς μνηστῆρας.

Μετὰ τὴν ἐκδίκησιν, ὁ 'Οδυσσεὺς ἠθέλησε νὰ ἀναγνωρισθῇ ἀπὸ τὴν σύζυγόν του. 'Η Πηνελόπη, προσκληθεῖσα ἀπὸ τὴν Εὐρύκλειαν, «ἐκάθησε, κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ἑστίας, μπροστὰ στὸν 'Οδυσσέα, κοντὰ στὸν ἀπέναντι τοῖχο. 'Ο ἥρως, μὲ τὰ βλέμματα χαμηλωμένα, ἐκάθησε ἀκουμπώντας σὲ μιὰ κολόνα· περίμενε νὰ τοῦ μιλήσῃ πρώτη ἡ γυναίκα του, ἀφοῦ θὰ τὸν ἔβλεπε καλά. Μὰ ἡ Πηνελόπη, ἀκίνητη, σιωποῦσε· ὅσες φορὲς τὸν κοίταξε, ἄλλες τόσες, μὲ τὰ ἀπαίσια κουρέλια ποὺ φοροῦσε, δὲν τὸν ἀναγνώρισε». Τότε δὲ μόνον παρεδέχθη ὅτι ἐπρόκειτο πράγματι περὶ τοῦ συζύγου της, ὅταν ἐκεῖνος τῆς διηγήθη πῶς κατεσκεύασε «μόνος, χωρὶς βοήθεια», τὸ γαμήλιο κρεβάτι τους.

Ἕν ἐπίσης συγκινητικὸν ἐπεισόδιον εἶναι ἡ συνάντησις τοῦ 'Οδυσσέως μὲ τὸν πατέρα του Λαέρτην. «'Ο 'Οδυσσεὺς βρῆκε τὸν πατέρα του στὸ λαχανόκηπο, ὅπου ἐσκάλιζε δίπλα σ' ἕνα δέντρο. Στὴν ἀρχὴ τοῦ εἶπε πὼς ἐρχόταν ἀπὸ τὴν πόλη 'Αλύβαντα καὶ πὼς εἶχε συναντηθῆ ἐκεῖ μὲ τὸν 'Οδυσσέα· σὲ λίγο ὅμως, μὴ μπορώντας νὰ κρατηθῇ, τοῦ εἶπε τὴν ἀλήθεια κ' ἔπεσε στὴν ἀγκαλιά του».

'Ο Ὅμηρος παρουσιάζει τέλος τὸν 'Οδυσσέα ἑτοιμαζόμενον νὰ ἀγωνισθῇ κατὰ τῶν ὀπαδῶν τῶν μνηστήρων, τοὺς ὁποίους εἶχεν

ἐξεγείρει ὁ Εὐπείθης, πατέρας ἑνὸς ἀπὸ τὰ θύματα τοῦ υἱοῦ τοῦ Λαέρτου. Κατὰ τὴν σύγκρουσιν ὅμως μόνον ὁ Εὐπείθης ἐφονεύθη.

Ὀδυσσέως θάνατος

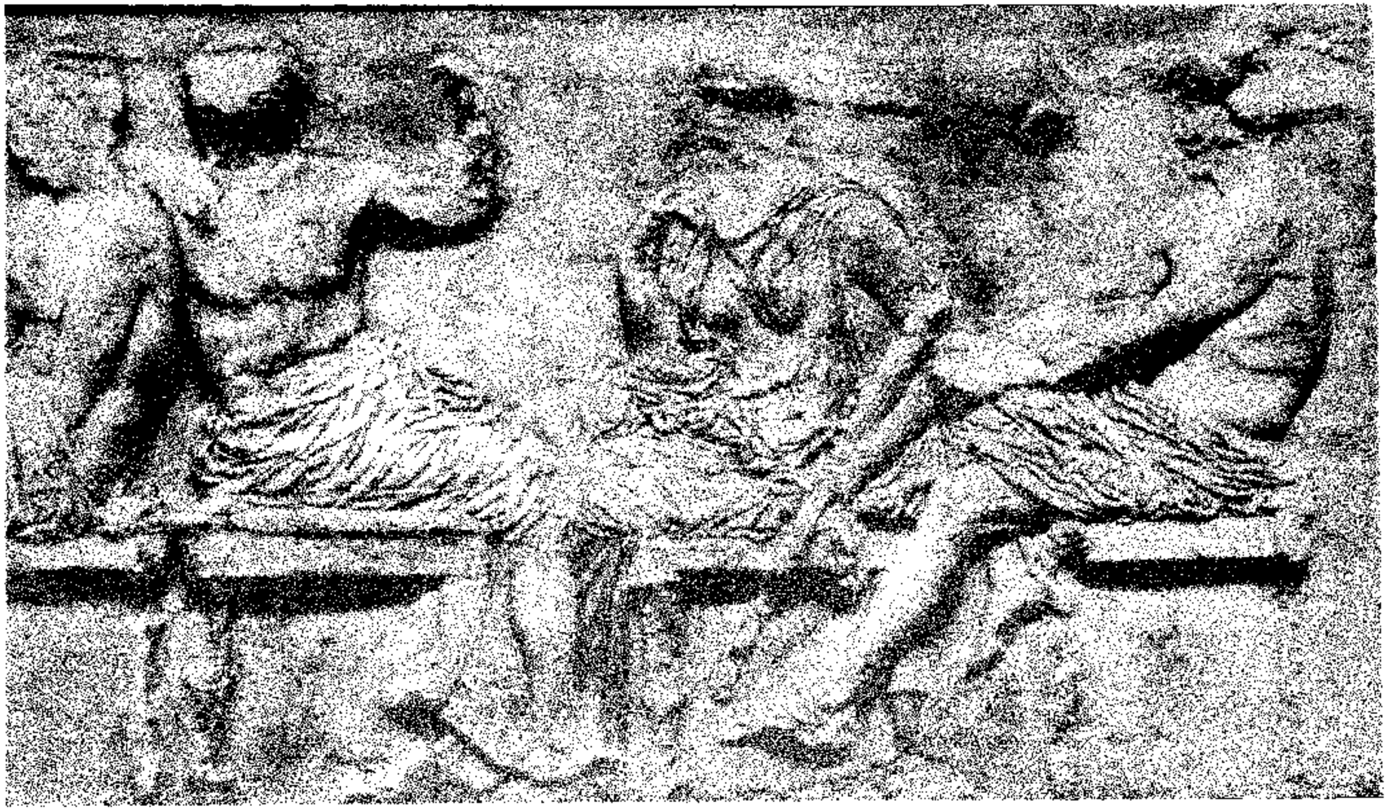
Ἀνεφέραμεν ἤδη τὴν προφητείαν τοῦ Τειρεσίου, κατὰ τὴν ὁποίαν διὰ τὸν Ὀδυσσέα ὁ θάνατος θὰ ἤρχετο «γλυκός, ἔξω ἀπὸ τὴ θάλασσα, μέσα σὲ εὐτυχισμένα γεράματα, κι ἀνάμεσα σὲ λαοὺς εὐτυχισμένους». Μεταγενέστεραι παραδόσεις, ἰδίως ἡ τοῦ Εὐγάμωνος τοῦ Κυρηναίου εἰς τὴν «Τηλεγονίαν», παρουσιάζουν ὅλως διάφορον τὸ τέλος τοῦ ἥρωος. Μετὰ τὴν ἐξόντωσιν τῶν μνηστήρων καὶ τὸν ἐνταφιασμόν των, ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπῆγε νὰ ἐπιθεωρήσῃ τὰ ποίμνιά του εἰς τὴν Ἤλιδα, κατόπιν δὲ ἐταξίδευσεν εἰς τὴν χώραν τῶν Θεσπρωτῶν. Βασίλισσα αὐτῶν ἦτο ἡ Καλλιδίκη, τὴν ὁποίαν ὁ Ὀδυσσεὺς ἐνυμφεύθη. Πάντοτε προστατευόμενος ἀπὸ τὴν Ἀθηνᾶν, ὁ ἥρως ὡδήγησε τοὺς Θεσπρωτοὺς κατὰ τῶν Βρυγῶν, τοὺς ὁποίους ὑπεστήριζεν ὁ Ἄρης. Κατόπιν ὅμως ἐπεμβάσεως τοῦ Ἀπόλλωνος, συνήφθη εἰρήνη μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων.

Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Καλλιδίκης, ὁ Ὀδυσσεὺς ἐξεχώρησε τὴν ἐξουσίαν εἰς τὸν υἱόν της Πολυποίτην, ὁ ἴδιος δὲ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰθάκην. Τότε ἔφθασεν ἐκεῖ ὁ Τηλέγονος, υἱὸς τοῦ Ὀδυσσέως καὶ τῆς Κίρκης, ἀναζητῶν τὸν πατέρα του. Ἀπὸ ὅπου ἐπερνοῦσε, κατέστρεφε τὰ πάντα.

Ὅταν ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπληροφορήθη τὰ συμβαίνοντα, προσέτρεξεν, ἀλλ' ὁ Τηλέγονος τὸν ἐφόνευσε μὲ τὸ δόρυ του, τοῦ ὁποίου ἡ αἰχμὴ ἀπετελεῖτο ἀπὸ κόκκαλο μιᾶς ρίνης (σελαχιοῦ). Ὁ δράστης τοῦ ἀκουσίου φόνου ἐπῆρε μαζί του τὴν Πηνελόπην εἰς τὴν νῆσον τῆς Κίρκης, ἡ δὲ μάγισσα τῆς ἔδωσε τὴν ἀθανασίαν. Ὁ Τηλέμαχος ἐνυμφεύθη τὴν Κίρκην καὶ ὁ Τηλέγονος τὴν Πηνελόπην.

Παράδοσις ὀφειλομένη εἰς τὸν Αἰσχύλον, παρουσιάζει τὸν Ὀδυσσέα ἀποθανόντα κατὰ τρόπον ἀκόμη πλέον παράδοξον. Κατ' αὐτήν, ἕνας ἐρωδιὸς ἀφῆκε νὰ πέσῃ ἕνα κόκκαλο σελαχιοῦ ἐπάνω εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ ἥρωος, πρᾶγμα ποὺ ἐπροξένησε τὸν θάνατόν του.

Εἰς μερικὰς περιοχὰς ὁ Ὀδυσσεὺς ἦτο ἀντικείμενον ἀληθοῦς λατρείας. Εἶχεν ἡρῷον εἰς τὴν Σπάρτην, μαντεῖον εἰς τὴν Εὐρυτάνην τῆς Αἰτωλίας καὶ ἀπήλαυε θείων τιμῶν εἰς τὴν Τραμπύαν τῆς Ἠπείρου. Ἡ χλαμὺς του καὶ ὁ θώραξ του ἀπέκειντο εἰς τὸ ἐν Σικυῶνι ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος.

Ἑρμῆς, Διόνυσος, Δημήτηρ καὶ Ἄρης.
(Ζωφόρος τοῦ Παρθενῶνος, Βρεττανικὸν μουσεῖον)

Καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις

Πολλοὶ Ἕλληνες καλλιτέχναι ἠσχολήθησαν μὲ τὰ κυριώτερα ἐπεισόδια τῆς ζωῆς τοῦ Ὀδυσσέως. Οἱ ζωγράφοι Παρράσιος καὶ Εὐφράνωρ εἶχαν ζωγραφίσει τὴν σκηνὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ὀδυσσεύς, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν κατὰ τῆς Τροίας ἐκστρατείαν, ὑποκρίνεται τὸν παράφρονα καὶ ἀποκαλύπτεται ἀπὸ τὸν Παλαμήδην. Ἔργα τοῦ Πολυγνώτου καὶ τοῦ Ἀθηνίωνος ἦσαν οἱ πίνακες, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Ὀδυσσεὺς εἰκονίζετο ἀνακαλύπτων τὸν Ἀχιλλέα μεταξὺ τῶν θυγατέρων τοῦ Λυκομήδους. Μεγάλοι γλύπται, ὅπως ὁ Ὀνάτας, εἶχαν κάμει ἀγάλματα τοῦ Ὀδυσσέως, διεσώθησαν δὲ ἀρκεταὶ ἀγγειογραφίαι σχετικαὶ μὲ τὰς περιπετείας τοῦ ἥρωος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Η ΑΦΟΜΟΙΩΣΙΣ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΤΕΡΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΘΕΟΤΗΤΩΝ ΜΕ ΤΑΣ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑΣ

Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ θρησκεία καὶ ἡ μυθολογία συνεχέοντο, οὕτως εἰπεῖν. Δὲν συνέβαινε τὸ ἴδιον μὲ τοὺς Ρωμαίους, τῶν ὁποίων ἡ θρησκεία ἦτο ἐλάχιστα μυθολογική, τουλάχιστον εἰς τὰ κυριώτερα σημεῖα της. Καὶ εἰς τοὺς δύο λαοὺς ἡ ἀφετηρία εἶναι ἡ ἰδία: ἡ παρατήρησις τῶν φυσικῶν φαινομένων, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν δημιουργίαν προσωποποιήσεων τῶν φαινομένων αὐτῶν. Ὁ πολυθεϊσμὸς καὶ ὁ ἀνθρωπομορφισμὸς ὑπάρχουν καὶ εἰς τὰ δύο μέρη. «Ἀλλ' ἐνῷ ἡ ἀφαίρεσις, ποὺ ἀποτελεῖ τὴν βάσιν πάσης θρησκείας, προσπαθοῦσε παντοῦ νὰ ὑψωθῇ εἰς πνευματικὰς συλλήψεις περισσότερον εὐρείας καὶ νὰ εἰσδύσῃ βαθύτερον εἰς τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων, αἱ μορφαὶ τῆς ρωμαϊκῆς πίστεως παρέμεναν ἢ περιωρίζοντο εἰς ἐπίπεδον ἐξαιρετικὰ χαμηλὸν ἀπὸ ἀπόψεως συλλήψεως καὶ κατανοήσεως.

»Ἐνῷ ὁ Ἕλλην ἁπλώνει ἀδιστάκτως κάθε σπουδαίαν ἔννοιαν εἰς ἄπειρον ποικιλίαν μορφῶν καὶ συσσωρεύει γύρω ἀπὸ αὐτὰς ὁλόκληρον κύκλον μύθων καὶ ἐπινοήσεων, εἰς τοὺς Ρωμαίους ἡ βασικὴ ἰδέα μένει ὡς ἀρχικῶς εἶχε: γυμνὴ καὶ ξηρά.

»Ἡ ρωμαϊκὴ θρησκεία δὲν ἔχει νὰ παρουσιάσῃ τίποτε ποὺ νὰ ἠμπορῇ νὰ παραλληλισθῇ, ἔστω καὶ μακρόθεν, πρὸς τὴν θρησκείαν τοῦ Ἀπόλλωνος μὲ τὰς λαμπρὰς ἠθικὰς ἰδέας, πρὸς τὴν θείαν μέθην τοῦ Βάκχου καὶ πρὸς τὰς χθονίους καὶ μυστικιστικὰς λατρείας μὲ τὰς βαθείας καὶ πλήρεις μυστηρίου ἰδέας». (Μόμμσεν).

Τὰ ἰταλικὰ φῦλα οὐδέποτε εἶχαν μὲ τὰς μεγάλας θεότητάς των τὰς στενὰς ἐκείνας σχέσεις, ποὺ ἔφεραν τοὺς Ἕλληνας πλησίον εἰς τοὺς θεούς των, κατεχομένους καὶ αὐτοὺς ἀπὸ ἴδια μὲ τὰ ἀνθρώπινα πάθη καὶ ἀπὸ τὰς ἰδίας ἀδυναμίας. Ἐπανευρίσκομεν εἰς τοῦτο τὸν πρακτικὸν καὶ θετικὸν χαρακτῆρα, διακριτικὸν γνώρισμα τοῦ ρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

Τὸ do ut des (δίδω γιὰ νὰ δώσῃς) χαρακτηρίζει καὶ τὴν ρω-

μαϊκήν θρησκείαν, «τῆς ὁποίας οἱ θεοὶ ἵστανται πρὸ τῶν ἀνθρώπων ὡς πιστωταὶ ἔναντι τῶν ὀφειλετῶν των». Ὁ Πλαῦτος διετύπωσεν αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν μὲ τὴν ἑξῆς φράσιν: «Ὅποιος ἀποκτᾷ τὴν εὔνοιαν τῶν θεῶν, πραγματοποιεῖ πάντοτε καλὰ κέρδη».

Αὐτὴ ἡ πτωχεία τῆς ρωμαϊκῆς μυθολογίας ἐξηγεῖ διατὶ τὰ ἰταλικὰ φῦλα δὲν ἀπέκτησαν ἐθνικὴν ἐποποιίαν καὶ διατὶ δὲν ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν τίποτε ἀνάλογον πρὸς τὴν Ἰλιάδα ἢ τὴν Ὀδύσσειαν, οὔτε ἀκόμη πρὸς τὴν ἀποδιδομένην εἰς τὸν Ἡσίοδον Θεογονίαν. Εἰς τοῦτο ἐπίσης ὀφείλεται ἡ ἀσήμαντος ἀνάπτυξις τῶν τεχνῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Ποία ἦτο ἡ συμβολὴ ἑκάστου ἀπὸ τοὺς κατοικοῦντας τὴν Ἰταλίαν λαοὺς εἰς τὴν σύστασιν τοῦ ρωμαϊκοῦ Πανθέου; Ὡς γνωστόν, ἡ ἐπιβολὴ τῆς ρωμαϊκῆς ἡγεμονίας ἐπὶ ὁλοκλήρου τῆς χερσονήσου ὑπῆρξεν ἔργον πολλῶν αἰώνων. Λατῖνοι, Οὐόλσκοι, Σαβῖνοι, Ὄμβριοι, Σαμνῖται κλπ. ἔζησαν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀνεξάρτητοι, ὅταν δὲ ὑπετάγησαν εἰς τοὺς Ρωμαίους, δὲν ἀπηρνήθησαν οὔτε τοὺς θρησκευτικοὺς θεσμούς των οὔτε τοὺς θεούς των.

Ἐκεῖνοι ποὺ συνέβαλαν τὰ μέγιστα εἰς τὸν πλουτισμὸν τῆς ρωμαϊκῆς θρησκείας, ἦσαν ἀφ' ἑνὸς μὲν οἱ Ἐτροῦσκοι, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ ἀποικήσαντες τὴν Σικελίαν καὶ τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν Ἕλληνες. Καὶ ναὶ μὲν οἱ Ἐτροῦσκοι εἶχαν ἀπὸ μακροῦ ἐπηρεασθῆ ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν, εἰσέφεραν ὅμως εἰς τὴν ρωμαϊκὴν θρησκείαν τὸ θρησκευτικὸν τελετουργικόν των καὶ τὰς δοξασίας των, διακριτικὰ γνωρίσματα τῶν ὁποίων εἶναι ἡ θλῖψις καὶ ἡ ἀποθάρρυνσις. Δι' αὐτῶν εἰσήχθη εἰς τὴν Ρώμην ἡ ὀνειρομαντικὴ καὶ ἡ οἰωνοσκοπία.

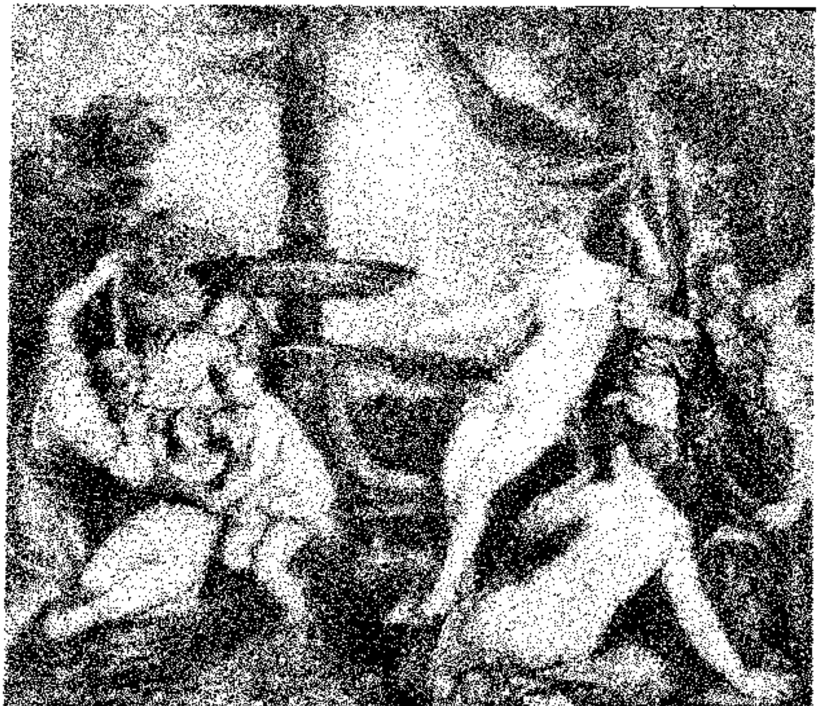
Ὅτον ἀφορᾷ τὴν διείσδυσιν τῶν ἑλληνικῶν ἰδεῶν, τῶν ὁποίων ἀφετηρία ὑπῆρξεν ἡ μεσημβρινὴ Ἰταλία, γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα Μεγάλη Ἑλλάς, αὕτη κατέληξε τελικῶς εἰς τὴν σύστασιν Πανθέου ὁμοίου μὲ τὸ ἑλληνικόν.

Κατὰ τὸν Βάρρωνα (Varro), μόλις ἐπὶ Ταρκυνίου τοῦ Πρεσβυτέρου ἀνηγέρθη εἰς Ρώμην ὁ πρῶτος ναός· ἦτο ἀφιερωμένος εἰς τὸν Καπιτώλιον Jupiter (Δία). Παραλλήλως πρὸς τὸν θεὸν αὐτόν, ἐλατρεύοντο εἰς τὸν ἴδιον ναὸν ἡ Juno (Ἥρα) καὶ ἡ Minerva (Ἀθηνᾶ). Περὶ τὸ μέσον τοῦ 6ου π. Χ. αἰῶνος διαπιστοῦται ἡ ὕπαρξις μερικῶν ἄλλων θεῶν καὶ θεαινῶν, ὅπως ὁ Mars ἢ Quirinus (Ἄρης), ὁ Faunus (Φαῦνος), ὁ Janus (Ἰανός) καὶ ἡ Vesta (Ἑστία). Ἡ ταύτισις τῶν ρωμαϊκῶν θεῶν μὲ τοὺς ἑλληνικοὺς ἔγινε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος· ἡ Ρώμη ἀπέκτησε καὶ αὐτὴ δώδεκα μεγάλους θεούς, ὅπως ἡ Ἑλλάς, κα-

τονομαζομένους εἰς τοὺς ἀκολούθους δύο στίχους τοῦ Ἐννίου:

Juno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Jovis, Neptunus, Volcanus, Apollo.

Εἰς τὴν πραγματικότητα, δὲν προσήρμοσαν οἱ Ρωμαῖοι τὴν ἰδικήν των μυθολογίαν εἰς τὴν ἑλληνικήν· φαίνεται ὅτι μᾶλλον τὸ

Ἄρτεμις καὶ Καλλιστώ.
(Μουσεῖον Βιέννης)

ἀντίθετον συνέβη. «Αἱ ἁπλοϊκαὶ δοξασίαι τῆς πρώτης ρωμαϊκῆς περιόδου δὲν ἠμποροῦσαν πλέον νὰ ἱκανοποιοῦν τοὺς κοσμοκράτορας. Πῶς ἦτο δυνατόν, ἡ λατινικὴ μυθολογία, ἔργον μιᾶς ἐποχῆς ἀγνοίας καὶ στενῆς πίστεως, ὅπως οἱ ὁρίζοντες τοῦ λαοῦ ποὺ τὴν εἶχε δημιουργήσει, στερουμένη ἀπαντήσεων εἰς ζητήματα ἀνωτέρας τάξεως, νὰ μὴ ἐξαφανισθῇ πρὸ τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας, τὴν ὁποίαν δὲν εἶχε παύσει, ἐπὶ αἰῶνας, νὰ μετασχη-

ματίζη καὶ νὰ πλουτίζη ἐλευθέρως ὁ λαός, τὴν ὁποίαν εἶχαν συντονίσει οἱ ποιηταὶ καὶ εἰς τὴν ὁποίαν οἱ φιλόσοφοι ἰσχυρίζοντο ὅτι εὕρισκαν σύμβολα τῶν πλέον ὑψηλῶν καὶ ἀφῃρημένων ἀληθειῶν; Αἱ τέχναι, ἡ ποίησις, τὸ θέατρον, ἔφεραν μαζί των, εἰσερχόμεναι εἰς τὴν Ρώμην, καὶ τοὺς θεοὺς τῆς Ἑλλάδος. Πολὺ γρήγορα ἡ μόρφωσις τῶν πλουσίων Ρωμαίων, κατευθυνομένη ἀπὸ ξένους, ἔγινεν ἐντελῶς ἑλληνική. Ὅλα συνέβαλαν εἰς τὸ νὰ λησμονηθῇ, μὲ καταπληκτικὴν ταχύτητα, ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους τῶν ἀνωτέρων τάξεων ἡ ἐθνικὴ θρησκεία» (Bréal).

Ἡ ἐφαρμοσθεῖσα μέθοδος ἦτο ἁπλῆ: οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους θεοὺς διετηρήθησαν, ἀλλ' αἱ μικραὶ δικαιοδοσίαι των ἀντικατεστάθησαν ἀπὸ τὰς ἀντιστοίχους τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας. «Καὶ ἔτσι συνέβη, θεοὶ τάξεως ἐντελῶς δευτερευούσης, νὰ προαχθοῦν αἰφνιδίως εἰς τὴν πρώτην γραμμήν, διὰ νὰ ἐκπροσωπήσουν μεγάλας θεότητας τῆς Ἑλλάδος. Ἓν ταπεινὸν πνεῦμα, θεότης τῆς ἀφθονίας τῶν ἐπιτραπεζίων ἀγαθῶν, ὁ Liber, συνήνωσεν ἐν τῷ προσώπῳ του τὸν Θηβαῖον Διόνυσον, τὸν Βάκχον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τὸν Βάκχον τῶν Ἰνδιῶν.

»Ἂς σκεφθῇ κανεὶς πόση ἐπινοητικότης θὰ ἐχρειάσθη, διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ προσαρμογὴ τῆς πολυπλόκου καὶ σοφῆς μυθολογίας τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ στενὰ πλαίσια τῆς ρωμαϊκῆς θρησκείας» (Bréal).

ΤΟ ΡΩΜΑΪΚΟΝ ΠΑΝΘΕΟΝ

Ἡ τριὰς τοῦ Καπιτωλίου

Jupiter

Ἔγινεν ἤδη λόγος περὶ τῆς παραδόσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ πρῶτος ναὸς ποὺ ἀνηγέρθη εἰς τὴν Ρώμην, ὑπὸ τοὺς Ταρκυνίους, ἦτο ἀφιερωμένος εἰς τρεῖς θεότητας: τὸν Jupiter, τὴν Juno καὶ τὴν Minerva. Οἱ θεοὶ αὐτοὶ δὲν ἦσαν οἱ ἀρχαιότεροι τῆς Ἰταλίας καί, προτοῦ ἐξομοιωθοῦν ὑπὸ τῶν Ρωμαίων μὲ τὸν Δία, τὴν Ἥραν καὶ τὴν Ἀθηνᾶν, εἶχαν ἤδη ὑποστῆ ἐπεξεργασίαν προσαρμογῆς ἐκ μέρους τῶν Ἐτρούσκων.

Ἐχρειάσθη νὰ περάσῃ πολὺς καιρός, ἕως ὅτου ὁ Jupiter ἢ Jovis ὑποκαταστήσῃ, ὡς κυριώτερος θεός, ἄλλας θεότητας ὅπως ὁ Mars ἢ ὁ Janus. Ἀνευρέθησαν ὅμως ἀρχαιότατα ἴχνη τῆς λατρείας του εἰς τοὺς περισσοτέρους λαοὺς ὁλοκλήρου τῆς Ἰταλίας, μὲ ποικιλλούσας δικαιοδοσίας, διαπιστουμένας ἀπὸ τὰ ἐπίθετα μὲ τὰ ὁποῖα συνώδευαν τὸ ὄνομά του.

Ὁ ναὸς ποὺ ἀνηγέρθη εἰς τὴν Ρώμην ἀπὸ τὸν Ταρκύνιον τὸν Πρεσβύτερον, διῃρεῖτο εἰς τρία ἱερά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀφιερωμένον εἰς τὸν Jupiter ἦτο τὸ μεσαῖον. Κατὰ τὸν Πλίνιον τὸν Πρεσβύτερον, εἰς αὐτὸ εὑρίσκετο ἄγαλμα τοῦ θεοῦ ἀπὸ τερρακόταν, ἔργον τοῦ V. Vulca.

Ὁ Jupiter εἰκονίζετο καθήμενος, κρατῶν σκῆπτρον καὶ κεραυνόν. Ἕνας μόνον βωμὸς ὑπῆρχεν, εἰς τὸν ὁποῖον ἐγίνοντο αἱ θυσίαι, καὶ ἕνας θησαυρός. Ὠνόμαζαν δὲ τὸν θεὸν Optimus Maximus, μέγιστον καὶ ἄριστον τῶν θεῶν.

Πρὸς τιμὴν τοῦ Jupiter ἐτελοῦντο οἱ Ludi romani ἢ magni, τῶν ὁποίων ἡ ἵδρυσις ἀπεδίδετο εἰς τὸν Ταρκύνιον τὸν Πρεσβύτερον. Οἱ Ludi romani ὑπελείποντο βεβαίως τῶν Παναθηναίων ὡς πρὸς τὴν λαμπρότητα, συνεκέντρωναν ὅμως καὶ αὐτοὶ μεγάλα πλήθη, ἡ δὲ διάρκειά των, ἡ ὁποία ἀρχικῶς ἦτο μιᾶς μόνον ἡμέρας, κατέληξε νὰ ἐπεκταθῇ εἰς χρονικὸν διάστημα πλέον τῶν δύο ἑβδομάδων.

Ἡ λατρεία τοῦ Jupiter Optimus Maximus κατέληξε νὰ ἀφομοιώσῃ τὴν λατρείαν ὅλων τῶν ἄλλων θεῶν, ποὺ ἔφεραν τὸ ὄνομα Jupiter. Ἐν τέλει ὁ θεὸς ἐξωμοιώθη μὲ τὸν Δία τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐθεωρήθη ὡς ἡ ἀνωτάτη θεότης τοῦ κόσμου.

Juno

Δευτέρα θεότης τῆς τριάδος τοῦ Καπιτωλίου ἦτο ἡ Juno, τῆς ὁποίας ἡ λατρεία, χρονολογουμένη ἀπὸ τὴν πλέον μακρυνὴν ἀρχαιότητα, ἦτο διαδεδομένη εἰς τοὺς περισσοτέρους λαοὺς τῆς ἀρχαίας Ἰταλίας. Ἡ ἐξομοίωσίς της μὲ τὴν ἑλληνικὴν Ἥραν ἦτο κατὰ τοῦτο εὐκολωτέρα, ὅτι αἱ δύο θεότητες εἶχαν ὅμοια σύμβολα, προτοῦ ἀκόμη ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἀσκήσῃ οἱανδήποτε ἐπιρροὴν εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Προκειμένου περὶ τῆς Ἥρας, εἴχαμεν εἴπει ὅτι ἦτο πρὸ παντὸς ἄλλου θεὰ προστάτις τῆς γυναικός. «Τὴν προστατεύει ὡς κόρην, ὡς μνηστήν, ὡς σύζυγον. Δὲν ἐγκαταλείπει τὴν γυναῖκα οὔτε μίαν στιγμήν. Τὴν παρακολουθεῖ ἀκόμη καὶ εἰς τὰς πλέον γυναικείας λεπτομερείας τῆς φυσιολογικῆς ζωῆς της».

Τὸ ἴδιον συνέβαινε καὶ εἰς τοὺς Ρωμαίους. Ἡ Juno Lucina των ἦτο θεότης τῆς ἐμμήνου ρύσεως καὶ τοῦ τοκετοῦ καί, ὅπως ἐλέχθη, «θεὰ-μαῖα, συνδυασμένη μὲ ὅλες τὶς ἔγνοιες, μὲ ὅλες τὶς δοκιμασίες τῆς ἐγκύου γυναικός».

Ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τῆς Pronuba, ἡ Juno προΐστατο τῶν γάμων. Εἰς τὴν ποικιλίαν τῶν σχετικῶν δικαιοδοσιῶν της ὠφείλοντο αἱ ἐπωνυμίαι της Domiduca ἢ Iterduca (ἐκείνη ποὺ

ὁδηγεῖ τὴν μνηστὴν ἀπὸ τὸ σπίτι τῶν γονέων της στὸ σπίτι τοῦ μέλλοντος συζύγου της), Unxia (ἐκείνη ποὺ τρίβει μὲ ἀρώματα τὴν πόρτα τῶν νεονύμφων), Cinxia (ἐκείνη ποὺ δίπλα στὸ γαμήλιο κρεβάτι λύνει τὴν ζώνην τῆς παρθένου).

Ὁ «ἱερὸς γάμος» τοῦ Jupiter καὶ τῆς Juno, ἐσυμβολίζετο ἀπὸ τὸν γάμον τοῦ Flamen Dialis, ἀφιερωμένου εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Jupiter, καὶ τῆς Flaminica, ἱερείας τῆς Juno. Ὁ Flamen Dialis δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ πάρῃ διαζύγιον, ἀπηγορεύετο δὲ εἰς αὐτὸν ἡ διανυκτέρευσις ἔξω ἀπὸ τὴν συζυγικὴν κατοικίαν. Ἐὰν ἀπέμενε χῆρος, ἔπρεπε νὰ παραιτηθῇ ἀμέσως ἀπὸ τὸ λειτούργημά του.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Flaminica, αὐτὴ ὤφειλε νὰ φορῇ πάντοτε τὰ σύμβολα ποὺ ἐφοροῦσεν ὡς μνηστευμένη τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου της: ἕνα κόκκινον πέπλον (flammeum) εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ εἰς τὰ μαλλιά της ταινίας, εἰς τὰς ὁποίας ἦτο δεμένο ἕνα κλαδάκι ροδιᾶς.

Ἡ Juno ἐπωνομάζετο ἐπίσης Populonia, Sospita, Caprotina, Martialis, Moneta, Regina, κλπ., ἐπίθετα ποὺ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνεφέροντο εἰς τὰς δικαιοδοσίας της ὡς προστάτιδος τῆς γυναικὸς καὶ τοῦ γάμου.

Minerva

Δὲν ἔχουν ἀκόμη λυθῆ τὰ προβλήματα, ποὺ ἀφοροῦν τὴν προέλευσιν τῆς λατρείας τῆς Minerva καὶ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς λατρείας αὐτῆς εἰς τὴν Ρώμην. Κατὰ τὸν Varro, οἱ Ρωμαῖοι ἐπῆραν τὴν λατρείαν αὐτὴν ἀπὸ τοὺς Σαβίνους, βέβαιαι ὅμως περὶ αὐτοῦ ἀποδείξεις δὲν ὑπάρχουν.

Οἱ Ἐτροῦσκοι ἀπ' ἐναντίας εἶχαν εἰς ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν μίαν θεότητα ποὺ τὴν ὠνόμαζαν Menerva. «Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία», λέγει ὁ Bréal, «ὅτι οἱ Ἐτροῦσκοι τὴν ἐξωμοίωσαν πολὺ γρήγορα μὲ τὴν ἑλληνικὴν Ἀθηνᾶν. Εἰς ἕνα καθρέπτην εἰκονίζεται ἐξερχομένη ἀπὸ τὴν κεφαλὴν τοῦ Διός· εἰς ἄλλας παραστάσεις εἰκονίζεται δίπλα εἰς τὸν Περσέα καὶ τὸν Ἡρακλέα καὶ εἰς τὴν σκηνὴν τῆς κρίσεως τοῦ Πάριδος. Κρατεῖ δόρυ καὶ φορεῖ περικεφαλαίαν, ὅπως εἰς τὸ ἄγαλμα τοῦ Φειδίου».

Οἱ Ρωμαῖοι ὅμως ἰσχυρίζοντο ὅτι ἡ λατρεία τῆς Minerva δὲν προήρχετο ἀπὸ τὴν Ἐτρουρίαν· κατ' αὐτούς, οἱ Ἐτροῦσκοι τὴν ἐπῆραν ἀπὸ τὴν πόλιν Φαλέριον, κειμένην βορείως τῆς Ρώμης, ἀπὸ τὴν ὁποίαν τὴν ἐπῆραν καὶ οἱ Ρωμαῖοι.

Ἀρχικῶς ἡ Minerva ἦτο πρὸ παντὸς διὰ τοὺς Ρωμαίους προστάτις τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιοτεχνίας. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον,

ἐν συνεχείᾳ τῆς ἐξομοιώσεώς της μὲ τὴν ἑλληνικὴν Ἀθηνᾶν, αἱ δικαιοδοσίαι της ἐπεξετάθησαν. Ἀνυψώθη εἰς προστάτιδα ὁλοκλήρου τοῦ κράτους, ἐξηκολούθησεν ὅμως νὰ παραμένῃ κατὰ προτίμησιν θεὰ τῶν βιοτεχνῶν καὶ τῶν ἐμπόρων.

Apollo

Οἱ κάτοικοι τῆς ἀρχαίας Ἰταλίας δὲν ἐλάτρευαν καμμίαν θεότητα παρουσιάζουσαν κάποιαν ἀναλογίαν μὲ τὸν Ἀπόλλωνα. Ἡ λατρεία τοῦ θεοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν Ρώμην εἰσήχθη ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα διὰ τῆς πόλεως Κύμης, ἀποικίας τῶν Ἑλλήνων, ἱδρυθείσης τὸν 9ον π. Χ. αἰῶνα εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν (εἰς τὸν κόλπον τῆς Νεαπόλεως). Εἰς τὴν Κύμην ὑπῆρχε ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, ἡ ἀνέγερσις τοῦ ὁποίου ἀπεδίδετο εἰς τὸν Δαίδαλον. Μέσα εἰς τὸν ναὸν διέμενε μία προφῆτις, ἡ Σίβυλλα.

Εἰς ἔργον κακῶς ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Ἀριστοτέλη, ἀναφέρονται ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὰ ἑξῆς: «Εἰς τὴν Κύμην ἐπιδεικνύουν ὑπόγειον διαμέρισμα, ὅπου ἔμενεν ἡ Κυμαία Σίβυλλα, προφῆτις· περὶ αὐτῆς λέγουν ὅτι, γεννηθεῖσα εἰς πολὺ μακρυνὴν ἐποχὴν καὶ παραμείνασα παρθένος, κατοίκησεν εἰς τὸ ὑπόγειον ἐκεῖνο ἐπὶ μακρὰ ἔτη. Μερικοὶ τὴν ἐταύτιζαν μὲ τὴν Ἐρυθραίαν Σίβυλλαν, ἄλλοι, κατοικοῦντες εἰς Ἰταλίαν, ἐπίστευαν ὅτι κατήγετο ἀπὸ τὴν Κύμην καὶ ἄλλοι τὴν ἐπωνόμαζαν Μελάγκραιραν (ποὺ εἶχε μαύρην κεφαλήν, ἐπίθετον τῆς Κυμαίας Σιβύλλης). Κατὰ τὸν μῦθον, ἀπὸ τὴν Κύμην προήρχοντο τὰ σιβυλλικὰ βιβλία, δηλ. συλλογαὶ προφητειῶν καὶ χρησμῶν, εἰς τὰ ὁποῖα κατέφευγαν μόνον εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις.

Ἐλέγετο ὅτι κάποτε μία γριὰ ἐπῆγεν εἰς τὸν Ταρκύνιον καὶ τοῦ προσέφερε τὰ ἐν λόγῳ βιβλία, τὰ ὁποῖα ἀρχικῶς ἀπετελοῦντο ἀπὸ ἐννέα τόμους. Ἐπειδὴ ὁ Ταρκύνιος δὲν ἐδέχθη νὰ πληρώσῃ τὸ τίμημα ποὺ τοῦ ἐζητήθη, ἡ γριὰ κατέστρεψεν ἀρχικῶς τρεῖς τόμους, κατόπιν ἄλλους τρεῖς, παρέδωσε δὲ εἰς τὸν βασιλέα τοὺς ὑπολοίπους τρεῖς, μόνον ἀφοῦ εἰσέπραξε τὸ ποσὸν ποὺ εἶχε ζητήσει διὰ τὸ σύνολον. Πάντως οἱ Ρωμαῖοι, ἀπὸ ἀρκετὰ μακρυνὴν ἐποχήν, συνεβουλεύοντο τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος.

Diana

Ἐξομοιωθεῖσα πολὺ γρήγορα μὲ τὴν ἑλληνικὴν Ἄρτεμιν ἡ Ἰταλικὴ Diana ἦτο πάντως θεότης τῆς ὁποίας ἡ λατρεία ἐχρονολογεῖτο ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων. Πλὴν τῆς Ρώμης, ὅπου κατὰ τὸν Varro ὁ βασιλεὺς Τάτιος εἰσήγαγε τὴν λατρείαν τῆς

Diana τῶν Σαβίνων, ἡ θεὰ ἐλατρεύετο εἰς τὴν Καμπανίαν, ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Diana Tifatina, καὶ εἰς πολλὰ σημεῖα τοῦ Λατίου. Τὸ ἱερὸν τῆς Diana τῆς Ἀρικίας, πλησίον τῆς λίμνης Nemi, ἦτο ἀπὸ τὰ περιφημότερα. Ἁπλῆ θεότης τῶν δασῶν ἀρχικῶς, ἡ Diana ἀπέκτησε τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην ὅλας τὰς δικαιοδοσίας τῆς ἑλληνικῆς Ἀρτέμιδος.

Mercurius

Κατὰ τὴν παράδοσιν, ὁ πρῶτος ναὸς τοῦ Mercurius ἀνηγέρθη εἰς τὴν Ρώμην τὸ 475 π. Χ. Εἶναι πιθανὸν ὅτι ὁ θεὸς αὐτὸς ἐλατρεύετο εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ προηγουμένως, δὲν κατέχομεν ὅμως κανὲν ἱστορικὸν δεδομένον ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Ἐπίσης εἶναι πιθανὸν ὅτι οἱ Ἐτροῦσκοι παρέλαβαν ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων τὴν λατρείαν τοῦ ἑλληνικοῦ Ἑρμοῦ καὶ ὅτι δι' αὐτῶν ἡ ἑλληνικὴ θεότης εἰσήχθη εἰς τὴν Ρώμην. Κυρίως ὅμως αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι τῆς Σικελίας καὶ τῆς Κάτω Ἰταλίας συνέτειναν εἰς τὴν ἐν Ρώμῃ ἀνάπτυξιν τῆς λατρείας τοῦ Mercurius, λατρευομένου ἀρχικῶς, σχεδὸν κατ' ἀποκλειστικότητα, ὡς θεοῦ τοῦ ἐμπορίου.

Τελικῶς, ὁ Ρωμαῖος Mercurius ἐταυτίσθη μὲ τὸν ἑλληνικὸν Ἑρμῆν. Ἐπιστεύετο δὲ περὶ αὐτοῦ ὅτι, ἂν καὶ ἐγεννήθη θνητός, ἀφοῦ ἡ μητέρα του Μαῖα ἦτο θνητή, ἀπέκτησε τὴν ἀθανασίαν θηλάσας ἀπὸ τὴν Ἥραν.

Ἡ Κυλλήνη ἐθεωρεῖτο πότε τροφός του πότε μάμμη του. Ὁ ἴδιος ἐθεωρεῖτο γενάρχης Ἀρκάδων καὶ πατέρας πολλῶν υἱῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων οἱ: Aithalides (Αἰθαλίδης), Autholycus (Αὐτόλυκος), Daphnis (Δάφνις), Echion (Ἐχίων), Evandros (Εὔανδρος), Eurytus (Εὔρυτος), Hermaphroditus (Ἑρμαφρόδιτος), Myrtilos (Μυρτίλος), Orion (Ὠρίων), Pan (Πάν).

Εἰς τὸν Mercurius ἀπεδίδετο ἡ καθιέρωσις τῶν πρὸς τοὺς θεοὺς θυσιῶν. Διάμεσος μεταξὺ τῶν οὐρανίων θεῶν καὶ τῶν χθονίων θεοτήτων ὁ Mercurius ἦτο, ὅπως καὶ ὁ ἑλληνικὸς Ἑρμῆς, θεὸς ψυχοπομπός, δηλαδὴ ὁδηγὸς τῶν ψυχῶν τῶν νεκρῶν κατὰ τὴν κάθοδόν των εἰς τὸν Ἅδην. Μὲ τὸν καιρὸν ἔγινεν ἐπίσης θεὸς τῆς ρητορείας, ἐφευρέτης τῆς λύρας, ἔφορος τῶν ἀγωνισμάτων τῆς παλαίστρας. Ὑπὸ τὴν ἰδιότητά του ὡς θεοῦ τῶν ποιμνίων, κατέληξε νὰ θεωρῆται ἐφευρέτης τῆς κουρᾶς τῶν προβάτων καὶ τῆς δι' ἐρίου ὑφάνσεως.

Mars

Δὲν εἶναι καθόλου ἐκπληκτικὸν ὅτι ὁ θεὸς τοῦ πολέμου κατεῖχε θέσιν ἰδιαιτέρως σπουδαίαν εἰς τὴν Ρώμην, τῆς ὁποίας ἡ ἱστορία

δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ μία μακρὰ σειρὰ κατακτήσεων. Ἡ ἐν Ἰταλίᾳ λατρεία του χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος, διαπιστοῦται δὲ ἡ ὕπαρξίς της τόσον εἰς τὴν Ἐτρουρίαν ὅσον καὶ εἰς τὰς περιοχὰς τῶν Ὀμβρίων, τῶν Σαβίνων, τῶν Ὄσκων καὶ τῶν Λατίνων. Ἀρχικῶς ὅμως δὲν ἦτο θεότης ἀποκλειστικῶς πολεμική. «Ἔφερε προσωνυμίας», γράφει ὁ Bréal, «σχετικὰς μὲ τὴν γεωργίαν: Martius Silvanus, Martius Campestris, Custos, Rusticus. Ὡς θεὸς ἄλλωστε τῆς γεωργίας, ἔδωσε τὸ ὄνομά του εἰς τὸν πρῶτον μῆνα τῆς ἀνοίξεως».

Μὲ τὸν καιρὸν ὁ Mars ἔπαυσε νὰ θεωρῆται θεὸς τῆς γεωργίας, ἐπεκράτησε δὲ ἡ περὶ αὐτοῦ, ὡς θεοῦ τοῦ πολέμου, ἀντίληψις. Πῶς ἔγινεν ἡ ἐξέλιξις αὐτή; Τὸ γεγονὸς ἐξηγεῖται ἀπὸ τὴν ἐξέλιξιν, ποὺ ὑπέστη αὐτὴ αὕτη ἡ Ρώμη, ἡ γεωργικὴ πόλις ἡ ὁποία, μὲ τὸ πέρασμα τῶν αἰώνων, ἔγινε πρώτης τάξεως στρατιωτικὴ δύναμις.

Εἰς τὸν Mars ἀναφέρονται μερικοὶ μῦθοι σχετικοὶ μὲ τὴν γέννησίν του, τὸν γάμον του καὶ τοὺς ἀπογόνους του. Σύμφωνα μὲ ἕνα, ἀναφερόμενον ἀπὸ τὸν Ὀβίδιον, ὁ Mars ἐγεννήθη ἀπὸ τὴν Juno χωρὶς ἐπέμβασιν τοῦ Jupiter, δι' ἁπλῆς ἐπαφῆς μὲ θαυμάσιον ἄνθος τῆς πεδιάδος τοῦ Ὠλενοῦ. Πολλοὶ συγγραφεῖς ἐξ ἄλλου ἀναφέρουν μίαν θεάν, τὴν Nerio, σύζυγον τοῦ θεοῦ τοῦ πολέμου, ἡ ὁποία ἄλλοτε ἐταυτίζετο μὲ τὴν Minerva καὶ ἄλλοτε μὲ τὴν Venus.

Ἡ Nerio συγχέεται ἐπίσης μὲ τὴν Bellone, ἀδελφὴν τοῦ θεοῦ τοῦ πολέμου κατὰ τοὺς μέν, σύζυγόν του ὅμως κατ' ἄλλους. Ἐν τέλει, ὁ Mars ἐθεωρήθη ἐραστὴς τῆς Rhea Silvia καὶ κατὰ συνέπειαν πατέρας τοῦ Ρωμύλου καὶ τοῦ Ρέμου. Ἔτσι, ὁ ἱδρυτὴς τῆς Ρώμης εἶχε πατέρα τὸν θεὸν τοῦ πολέμου. Υἱὸς ἐπίσης τοῦ Mars ἐθεωρεῖτο ὁ Faunus, ἀποκλειστικὸς θεὸς τῶν ποιμνίων.

Venus

Ἡ ὑπὸ τὸ ὄνομα Venus λατινικὴ θεότης, ἡ ὁποία, ἐξ ὅσων φαίνεται, ἐλατρεύετο καὶ κατὰ τὴν ἀπωτάτην ἀρχαιότητα, δὲν ἦτο ἀρχικῶς αὐτὸ ποὺ ἔγινεν ἀργότερα ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἑλληνικῶν ἀντιλήψεων. Εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἦτο δευτερεύουσα θεὰ τῶν ἀγρῶν καὶ τῶν κήπων. Ὅπως λέγει ὁ Salomon Reinach: «Ἡ Venus, ἁπλῆ ἀφαίρεσις δηλώνουσα τὸν πόθον—τὸ ὄνομά της λείπει ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους καταλόγους τῶν λατινικῶν θεοτήτων—ἀνεσύρθη ἀπὸ τὴν ἀφάνειαν, ὅταν ἐχρειάσθη νὰ ἐξευρεθῇ τὸ ἀντίστοιχον τῆς ἑλληνικῆς Ἀφροδίτης, τὴν

όποίαν ό περί Αἰνείου μῦθος ἔμελλε νὰ καταστήση πρόγονον τῶν Ρωμαίων».

Ἡ λατρεία τῆς ἑλληνικῆς θεᾶς διεδόθη εἰς τὴν Ἰταλίαν διὰ τῆς Σικελίας καὶ τῆς Ἐτρουρίας. Ὡμιλήσαμεν ἤδη περὶ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀφροδίτης, ποὺ εὑρίσκετο εἰς τὸ ὄρος Ἔρυκα (τόμος 1ος, σελίδες 315-316). Ἀκριβῶς δὲ πρὸς τιμὴν τῆς θεᾶς ποὺ ἐλατρεύετο εἰς τὸν Ἔρυκα, ἀνηγέρθη τὸ 215 π. Χ. εἰς τὴν Ρώμην ὁ πρῶτος ναὸς ποὺ ἀναφέρει ἡ ἱστορία ὡς ἀφιερωμένον εἰς αὐτήν· τριάντα τέσσαρα χρόνια ἀργότερα ἀνηγέρθη καὶ δεύτερος. Ὅπως εἰς τὴν Κόρινθον καὶ τὴν Σικελίαν, φαίνεται ὅτι καὶ εἰς τὴν Ρώμην αἱ ἑταῖραι ἔπαιζαν κάποιον ρόλον εἰς τὴν λατρείαν τῆς Venus.

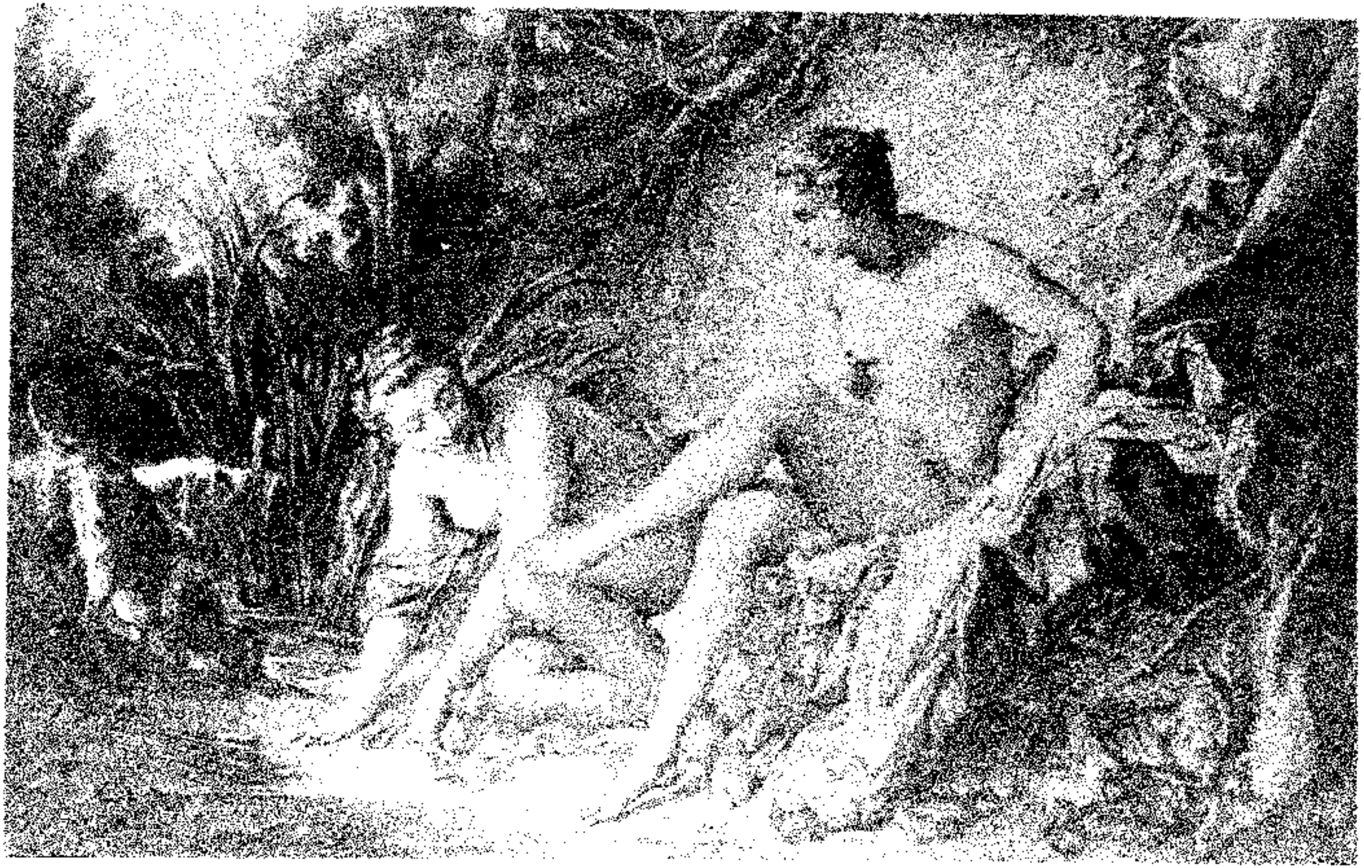
Ἑνωθεῖσα μὲ τὸν Mars ἡ θεὰ τοῦ ἔρωτος κατέληξεν ὑπὸ τὸ ὄνομα Venus Genitrix νὰ γίνη μία ἀπὸ τὰς σπουδαιοτέρας θεότητας τοῦ ρωμαϊκοῦ Πανθέου, ἀνεφέραμεν δὲ ἤδη τὸ χωρίον τοῦ Λουκρητίου, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ποιητὴς τὴν ἐξυμνεῖ. Καὶ ὅταν ἔγινε δεκτὸς ὁ μῦθος, ποὺ περιλαμβάνεται εἰς κάποιον ὁμηρικὸν ὕμνον καὶ κατὰ τὸν ὁποῖον ἀπὸ τὰς σχέσεις τῆς θεᾶς μὲ ἕνα ἁπλοῦν θνητόν, τὸν Ἀγχίσην, ἐγεννήθη ὁ Αἰνείας,—τὸν ὁποῖον ὁ Βιργίλιος ἔκαμεν ἐθνικὸν ἥρωα τῶν Λατίνων,—ἡ Venus ἔγινε θεὰ ἐθνική, ἡγέτις δυναστείας.

Neptunus

Δὲν γνωρίζομεν σχεδὸν τίποτε ὅσον ἀφορᾷ τὸν Neptunus, διὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ποὺ προηγήθη τῆς ἐξομοιώσεώς του μὲ τὸν ἑλληνικὸν Ποσειδῶνα. Πᾶν ὅ,τι ἠμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν εἶναι ὅτι ἀρχικῶς δὲν ἦτο θεότης τῆς θαλάσσης. Ὁ ἑλληνικὸς θεὸς ἔκαμε τὴν πρώτην ἐμφάνισίν του εἰς τὴν Ρώμην, ὑπὸ τὸ ὄνομα Neptunus, τὸ 399 π. Χ., φαίνεται δὲ βέβαιον ὅτι ἡ εἰσαγωγή του εἰς τὴν Ἰταλίαν ἔγινε διὰ τοῦ Τάραντος. Ἡ λατρεία του ἀνεπτύχθη παραλλήλως μὲ τὴν προαγωγὴν τῆς Ρώμης εἰς ναυτικὴν δύναμιν, διεδόθη δὲ κυρίως εἰς τὰς παραθαλασσίας περιοχάς.

Volcanus

Ὑπὸ τὸ ὄνομα Volcanus ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Ἰταλίαν μία θεότης, ποὺ ἀργότερα ἐξωμοιώθη μὲ τὸν ἑλληνικὸν Ἥφαιστον, ἀλλὰ τῆς ὁποίας αἱ ἀρχικαὶ δικαιοδοσίαι διέφεραν οὐσιωδῶς ἀπὸ τὰς δικαιοδοσίας τοῦ ἑλληνικοῦ θεοῦ. Ἀντὶ νὰ προΐσταται τῆς ὑποχθονίου δράσεως, ἐκυβερνοῦσε τὰς ἀστραπὰς καὶ τοὺς κεραυνούς. Ἐν συνεχείᾳ ἔγινε θεὸς τῶν πυρκαϊῶν ποὺ ἄναβαν ἀπὸ τοὺς κεραυνούς. Μὲ τὴν γονιμοποιὸν θερμότητά του ἐπηρέαζε τὴν βλάστησιν, ἔπαιζε δὲ ρόλον εἰς τοὺς πολέμους μὲ τὴν καταστροφικὴν

Ἄρτεμις λουομένη.
(Πίναξ Boucher. Μουσεῖον Λούβρου).

πλευρὰν τῆς δράσεώς του. Τέλος, ἦτο κυρίως θεὸς οἰκιακός, θεὸς τῆς ἑστίας, διὰ τῆς δικαιοδοσίας του δὲ αὐτῆς συνδυάζεται μὲ τὴν Vesta, τῆς ὁποίας ἔγινεν ἐν συνεχείᾳ σύζυγος.

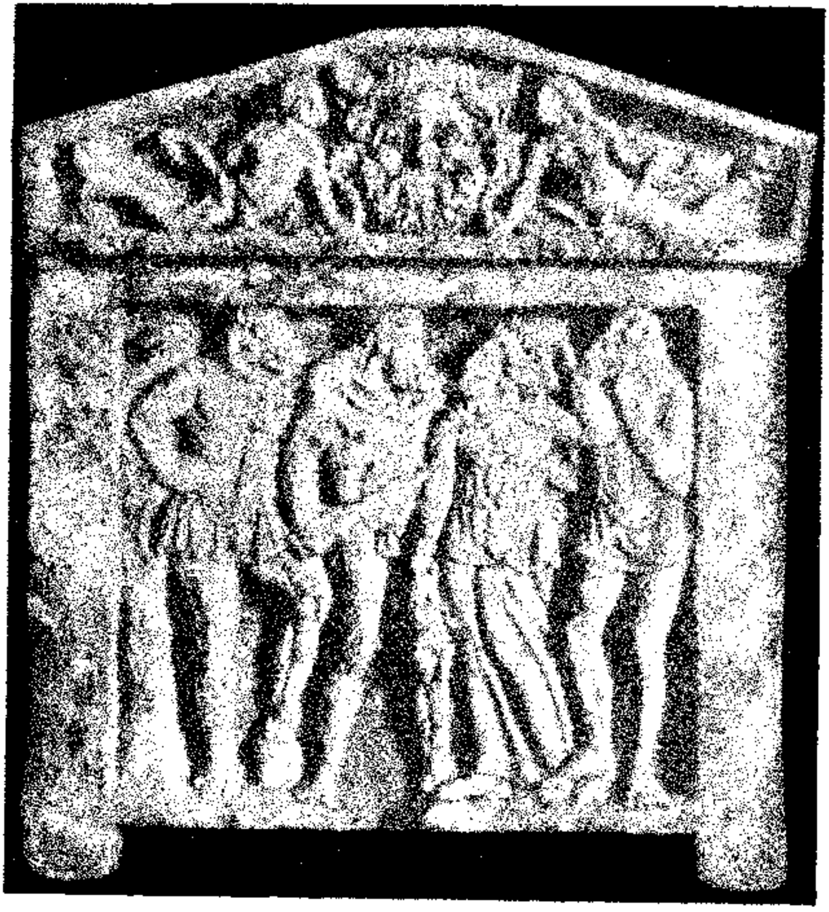
Υἱὸς τοῦ Volcanus ἐθεωρεῖτο ὁ Caeculus, ἱδρυτὴς τῆς Πραινέστου. Κατὰ τὸν μῦθον, ἡ μητέρα του τὸν συνέλαβεν ἐνῷ ἐκάθητο πλησίον τῆς ἑστίας ἀπὸ ἕνα σπινθῆρα ποὺ ἐξετινάχθη εἰς τὸ στῆθος της. Ὅταν τὸν ἐγέννησε, τὸν ἐξέθεσε. Τὸ νεογέννητον ὅμως περισυνελέγη ἀπὸ νεάνιδας, ποὺ ἐπήγαιναν νὰ ἀντλήσουν νερό, καὶ ἀνετράφη ἀπὸ τοὺς θείους του. Συμμετέσχε τῆς ληστρικῆς ζωῆς, ποὺ ἐκεῖνοι ἔκαναν· ἀργότερα ὅμως, μὲ μερικοὺς συντρόφους του, ὁ Caeculus ἵδρυσε τὴν Πραίνεστον καὶ προσεκάλεσε τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς εἰς τοὺς ἀγῶνας ποὺ εἶχεν ἱδρύσει. Κατ' αὐτοὺς ἐζήτησεν ἀπὸ τοὺς παρισταμένους νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν θεϊκὴν καταγωγήν του, ἠναγκάσθη ὅμως, λόγῳ τῆς γενικῆς δυσπιστίας, νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸν Volcanus μίαν ἀπόδειξιν τῶν ἰσχυρισμῶν του. Αὐτοστιγμεὶ τὸ πλῆθος ὁλόκληρον περιεκυκλώθη ἀπὸ φλόγας, αἱ ὁποῖαι ἔσβησαν μόνον κατόπιν διαταγῆς τοῦ Caeculus. Ἄλλος υἱὸς τοῦ Volcanus ἦτο, κατὰ τὸν μῦθον, ὁ βασιλεὺς Servius Tullius.

Ὁ ἀρχικὸς χαρακτὴρ τοῦ ἰταλικοῦ Volcanus μετεβλήθη ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν, διοχετευθεῖσαν διὰ τῆς Ἐτρουρίας. Ὅπως ὁ Ἥφαιστος, ὁ Volcanus ἔγινε κατασκευαστὴς τοῦ κεραυνοῦ, ἔπαυσε δὲ νὰ εἶναι ἐκεῖνος ποὺ τὸν ἔρριπτεν. Ἐν τέλει ἔγινε καὶ αὐτὸς «θεϊκὸς σιδηρουργός», ἐπιστεύετο δὲ ὅτι κέντρον τῆς δραστηριότητός του ἦσαν ἡ Αἴτνα καὶ αἱ Λιπάραι νῆσοι.

Vesta

Ἡ λατρεία τῆς Vesta κατεῖχε σπουδαιοτάτην θέσιν εἰς τὴν ρωμαϊκὴν θρησκείαν. Ἦτο θεότης ὄχι τοῦ πυρὸς καθ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τοῦ ἀπαραιτήτου εἰς τὴν πολιτισμένην διαβίωσιν καὶ εἰς τὴν θρησκείαν. Θεὰ τῆς ἐθνικῆς καὶ δημοσίας ἑστίας, ὅπως καὶ τῆς οἰκιακῆς, θεὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ πυρός, αὐτῆς ταύτης τῆς Γῆς, ἔπαιξεν εἰς τὴν Ρώμην ρόλον ἀνώτερον τῆς Ἑστίας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Δὲν ὑπέστη καμμίαν μεταμόρφωσιν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. «Παρουσιάσθη μάλιστα ἕνα φαινόμενον ἀρκετὰ σπάνιον εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν δύο θρησκειῶν, τοῦτο: ἡ λατρεία τῆς Vesta ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς λατρείας τῆς Ἑστίας εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας... Βεβαίως εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ Ἑστία ἐξηκολούθησε νὰ προΐσταται τῶν Πρυτανείων εἰς πολλὰς πόλεις· βαθμιαίως ὅμως ἔπαυσε νὰ εἶναι ἀντικείμενον οἰκιακῆς λατρείας.

»Εἰς τὴν Ρώμην, τὸν ἴδιον καιρόν, περιεβάλλετο εἰς τὸ Forum (ἀγορὰν) μὲ τόσας τιμὰς ὡς ἐθνικὴ θεότης, κατεῖχε τόσον σπουδαίαν θέσιν εἰς τὴν οἰκιακὴν λατρείαν μὲ τοὺς Ἐφεστίους (Penates) καὶ τοὺς Λάρητας (οἰκιακούς), κυρίως δέ, διὰ τῶν ἱε-

Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐξαναγκάζων τὴν Κίρκην ν' ἀποδώσῃ εἰς τοὺς συντρόφους του τὴν ἀνθρωπίνην των μορφήν.
(Ἐπιτύμβιος κάλπη. Μουσεῖον τοῦ Ὀρβιέτο)

ρειῶν της (Vestalis, Ἑστιάδες), παρθένων καὶ κάπως ἀπομονωμένων ἀπὸ τὸν κόσμον, ἀπέκτησε σημασίαν τόσον ἑλκυστικοῦ μυστηρίου, ὥστε διὰ τὴν κοινὴν γνώμην τοῦ πολιτισμένου κόσμου ἐπεσκίασεν ἐντελῶς τὴν ἑλληνικὴν Ἑστίαν, ἡ ὁποία εἶχε παρα-

μείνει ὡς ἀφαίρεσις, ὡς ἰδέα ἀφηρημένη, μὴ ἑλκύουσα τὴν εὐλάβειαν τοῦ λαοῦ» (Hildt).

Ceres

Ἡ λατρεία τῆς Ceres εἰσήχθη κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τὴν θρησκείαν καὶ τὴν μυθολογίαν τῶν Ἑλλήνων· ἡ Ceres δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν Δήμητρα, τῆς ὁποίας ἡ εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Ἰταλίαν ἔγινε διὰ τῆς Καμπανίας. Τὸ 496 π. Χ., κατόπιν μεγάλου λιμοῦ, οἱ Ρωμαῖοι συνεβουλεύθησαν τὰ σιβυλλικὰ βιβλία· τὰ ἱερὰ κείμενα διέταξαν τὴν ἀνέγερσιν ναῶν πρὸς τιμὴν τῶν Ceres, Liber καὶ Libera, θεοτήτων ποὺ ἀντιστοιχοῦν μὲ τὰς ἑλληνικὰς Δήμητρα, Διόνυσον καὶ Κόρην.

Τερματισθεὶς μετὰ τριετίαν ὁ ναὸς εἶχε ρυθμὸν (στὺλ) καθαρῶς ἑλληνικόν· ὁμοίως, ἡ λατρεία ποὺ ἐτελεῖτο εἰς αὐτόν, δὲν εἶχε τίποτε τὸ ρωμαϊκόν: καὶ ἡ γλῶσσα ποὺ ἐχρησιμοποιεῖτο ἦτο ἡ ἑλληνική, καὶ αἱ ἱέρειαι ἔπρεπε νὰ κατάγωνται ἀπὸ τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα. Αἱ δικαιοδοσίαι τέλος τῆς ρωμαϊκῆς Ceres ἦσαν ἀκριβῶς ὅμοιαι μὲ τῆς ἑλληνικῆς Δήμητρας.

Ἡ Περσεφόνη, ἡ κόρη τῆς ἑλληνικῆς Δήμητρας καὶ σύζυγος τοῦ Ἅδου, δὲν κατέλαβε ποτὲ σπουδαίαν θέσιν εἰς τὴν ρωμαϊκὴν θρησκείαν. Ἡ δημοσία λατρεία της εἰσήχθη εἰς τὴν Ρώμην τὸ 249 π. Χ. Εἰς τὴν θεὰν ἐδόθη τὸ ὄνομα Proserpine, ἁπλῆ προσαρμογὴ εἰς τὴν λατινικὴν τῆς λέξεως «Περσεφόνη». Ἐπιστεύετο δὲ ὅτι ἡ ἀπαγωγή της ἀπὸ τὸν Πλούτωνα εἶχε λάβει χώραν εἰς Enna τῆς Σικελίας.

Liber-Bacchus

Ὁ ἑλληνικὸς Διόνυσος ἐξωμοιώθη ὑπὸ τῶν Ρωμαίων μὲ μίαν ἀρχαιοτάτην ἰταλικὴν θεότητα, τῆς ὁποίας αἱ ἀρχικαὶ δικαιοδοσίαι καὶ ὁ χαρακτὴρ ἦσαν πολὺ διαφορετικαί. Ὁ θεὸς αὐτὸς ὠνομάζετο Liber. Ἡ ἐτυμολογικὴ ἑρμηνεία τῆς λέξεως ἐπεζητήθη κατὰ διαφόρους τρόπους, ἀλλὰ χωρὶς ἱκανοποιητικὸν ἀποτέλεσμα· ὅσον ἀφορᾷ τὸ ὄνομα Bacchus, προερχόμενον ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸν «Βάκχος», οὐδέποτε ἐχρησιμοποιήθη ἀπὸ τὸν λαόν· παρέμεινε πάντοτε εἰς τὴν περιοχὴν τῆς φιλολογίας καὶ τῆς ποιήσεως, ἐνῷ ὁ λαὸς ἐξηκολούθησε πάντοτε νὰ μεταχειρίζεται τὴν ἀρχαίαν ὀνομασίαν Liber.

Ἀρχικῶς ὁ Liber ἦτο θεὸς τῆς γονιμότητος, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ μερικὰς ἑορτὰς ἐκ τῶν τελουμένων πρὸς τιμήν του. Μία ἀπὸ αὐτὰς ἦσαν τὰ Liberalia. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην, γριὲς

γυναῖκες, στεφανωμένες μὲ κισσόν, διέτρεχαν τὰς ὁδοὺς καὶ ἐπωλοῦσαν γλυκίσματα καμωμένα ἀπὸ ἀλεύρι, μέλι καὶ λάδι. Κάθε γριὰ εἶχε μαζί της ἕνα μικρὸν βωμόν, ἐπάνω εἰς τὸν ὁποῖον ἐτοποθετοῦσεν, ὡς θυσίαν, ἕνα μικρὸ κομμάτι ἀπὸ κάθε γλύκισμα ποὺ ἐπωλοῦσεν. Ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐπίσης ὅλοι ἔτρωγαν οἰκογενειακῶς εἰς τὸ ὕπαιθρον, εἰς τοὺς πρὸ τῶν οἰκιῶν χώρους.

Ἡ τελεία ἐξομοίωσις τῆς λατρείας τοῦ Liber μὲ τὴν λατρείαν τοῦ ἑλληνικοῦ Διονύσου ἔγινε κατὰ τὸ τέλος τοῦ 6ου ἢ τὴν ἀρχὴν

Ὁ Ἀχιλλεὺς φονεύων τὴν Πενθεσίλειαν.
(Ἀντίγραφον ἐκ πρωτοτύπου τοῦ Πολυγνώτου. Μουσεῖον Μονάχου)

τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος, ὑπὸ συνθήκας ἀναφερομένας λεπτομερῶς ἀπὸ τὸν Τίτον Λίβιον. Ἡ εἰσαγωγὴ τῆς ὀργιαστικῆς λατρείας τοῦ Διονύσου ἔγινε διὰ τῆς Καμπανίας. Ἀρχικῶς τὰ Bacchanalia, ὅπως ὠνόμαζαν τὴν ἑορτήν, ἐγίνοντο τὴν νύκτα, τρεῖς φορὰς κάθε χρόνον, δεκταὶ δὲ εἰς αὐτὰ ἦσαν μόνον γυναῖκες. Πολὺ γρήγορα ὅμως τὰ Bacchanalia μετετράπησαν εἰς μυστικὰς συγκεντρώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας τὰ δύο φῦλα ἐπεδίδοντο εἰς ἀκατανόμαστα ὄργια.

Κατόπιν ἀποκαλύψεων, τὰς ὁποίας ἔκαμε μία ἀπελεύθερος, ἡ

ὕπατος Postumius διέταξε, τὸ 86 π. Χ., τὴν διεξαγωγὴν ἐρεύνης, τὰ ἀποτελέσματα τῆς ὁποίας ἠνάγκασαν τὴν Σύγκλητον νὰ ἀνοίξῃ μεγάλην δίκην. Ὁ ἀριθμὸς τῶν κατηγορουμένων ὑπερέβη τὰς 7.000, πολλοὶ δὲ κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον. Διάταγμα τῆς Συγκλήτου ἀπηγόρευσε τὴν ἐφεξῆς τέλεσιν τῶν Bacchanalia εἰς τὸ ρωμαϊκὸν ἔδαφος.

Saturnus

Πολὺ δημοφιλὴς θεότης μεταξὺ τῶν Ρωμαίων ἦτο ὁ Saturnus, ὁ ὁποῖος ἀργότερα ἐξωμοιώθη μὲ τὸν Κρόνον τῶν Ἑλλήνων. Ἡ λατρεία του ἦτο ἀρχαιοτάτη, ὅπως δὲ πολλοὶ ἄλλοι θεοὶ τῆς Ἰταλίας, εἶχεν ἀρχικῶς χαρακτῆρα οὐσιωδῶς γεωργικόν. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας κατέληξε νὰ θεωρῆται ὁ βασιλεὺς τῆς χρυσῆς ἐποχῆς. Ἐπιστεύετο δὲ ὅτι, ἐκδιωχθεὶς ἀπὸ τὸν Ὄλυμπον ὑπὸ τοῦ Jupiter, ὁ Saturnus κατέφυγεν εἰς τὴν περιοχὴν ποὺ ἔμελλε νὰ ἐπιβάλῃ τὴν κυριαρχίαν της ἐπὶ ὅλου τοῦ γνωστοῦ εἰς τοὺς ἀρχαίους κόσμου.

Μὲ τὴν λατρείαν τοῦ Saturnus συνεδέετο ἡ ἑορτὴ Saturnalia, τελουμένη περὶ τὰ μέσα Δεκεμβρίου καὶ τῆς ὁποίας ἡ διάρκεια κατέληξε μὲ τὸν καιρὸν νὰ φθάσῃ τὴν ἑβδομάδα. Τὰ Saturnalia ἤρχιζαν μὲ μίαν θυσίαν, μετὰ τὴν ὁποίαν ὅλοι ἐξεχύνοντο εἰς τοὺς δρόμους κραυγάζοντες: «Io Saturnalia! bona Saturnalia!». Ὁ Τερτυλλιανὸς λέγει ὅτι κατὰ τὰ Saturnalia οἱ Ρωμαῖοι ἐλούοντο πολὺ ἐνωρὶς τὸ πρωί, διὰ νὰ ἠμποροῦν νὰ παρακαθήσουν εἰς τὰς τραπέζας τῶν συμποσίων ἐπὶ μακρόν.

Κατ' αὐτά, αἱ μεταξὺ τῶν κοινωνικῶν τάξεων διακρίσεις κατέπιπταν· δὲν ὑπῆρχαν πλέον κύριοι καὶ δοῦλοι· οἱ πρῶτοι μάλιστα ἔφθαναν μέχρι τοῦ σημείου νὰ «σερβίρουν» τοὺς δευτέρους, οἱ δὲ δοῦλοι εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιδίδωνται εἰς τυχερὰ παιγνίδια· ὅλοι ἔκαναν δῶρα παντὸς εἴδους· τὰ σχολεῖα καὶ τὰ δικαστήρια ἔκλειναν, αἱ στρατιωτικαὶ ἐπιχειρήσεις ἀνεστέλλοντο παντοῦ. Ὅλοι εἶχαν ἐπὶ μερικὰς ἡμέρας τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εἶχαν ξαναγυρίσει εἰς τὴν χρυσῆν ἐποχήν, τῆς ὁποίας ὁ Saturnus, κατὰ τὴν παράδοσιν, εἶχε διατελέσει βασιλεύς. Εἶναι βεβαίως εὐνόητον ὅτι τὰ Saturnalia διεμορφώθησαν ὅπως περιγράφονται ἀνωτέρω, μετὰ μακρὰν ἐξέλιξιν· ἀρχικῶς θὰ ἦσαν, χωρὶς ἀμφιβολίαν, ἑορτὴ γεωργική, τελουμένη τὸ φθινόπωρον, κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς σπορᾶς.

Ὁ ἥρως Herculus

Εἰς προηγούμενον κεφάλαιον εἴδαμεν πόσον σπουδαίαν θέσιν κατεῖχαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν οἱ ἥρωες. Εἰς τὴν Ρώμην, ἀντιθέτως, ἡ θέσις τῶν ἡμιθέων ἦτο κατὰ πολὺ ὀλιγώτερον σημαντική. «Ἀπὸ πουθενὰ δὲν φαίνεται», λέγει ὁ Bréal, «ὅτι ἡ Ἰταλία εἶχε ποτὲ ἥρωας μὲ τὴν ἑλληνικὴν σημασίαν τῆς λέξεως. Τὸ διαυγὲς συγχρόνως δὲ ἀποκλῖνον εἰς τὰς ἀφαιρέσεις πνεῦμα τῶν Ρωμαίων, δὲν τοὺς ἐπέτρεψε νὰ δημιουργήσουν ὄντα ἐνδιάμεσα μεταξὺ θεῶν καὶ ἀνθρώπων. Ἀναμφιβόλως ἐπίστευαν εἰς τὴν ὕπαρξιν πνευμάτων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὑψηλῆς τάξεως, τὰ ὁποῖα προΐσταντο τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων καὶ ἐπενέβαιναν εἰς τὴν ζωήν· προσέφεραν δὲ καὶ θυσίας πρὸς τιμὴν τῶν προγόνων των, οἱ ὁποῖοι μετὰ θάνατον εἶχαν λάβει θέσιν μεταξὺ τῶν θεῶν· ἀλλ' ἡμιθέους ὅπως ὁ Θησεύς, ὁ Περσεὺς καὶ ὁ Ἡρακλῆς, μετέχοντας συγχρόνως τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, δὲν εἶχαν εἰς τὴν μυθολογίαν των οἱ Ρωμαῖοι».

Προτοῦ ἐξομοιωθῇ πρὸς τὸν Ἕλληνα Ἡρακλέα ἡ θεότης, ποὺ εἰς τὴν Ρώμην ἔγινε γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα Herculus, ἦτο ἁπλοῦς ἀγροτικὸς θεὸς τῆς Σαβίνης καὶ τοῦ Λατίου, κατοικίδιον πνεῦμα προστατεῦον τὸ σπίτι καὶ τὰ ἐξαρτήματά του. Λόγῳ τῆς φύσεως καὶ τοῦ ρόλου του, ὁ Herculus ὡμοίαζε μὲ τὸν θεὸν Terminus καὶ τὴν θεὰν Flora, περισσότερον δὲ μὲ τοὺς Ἐφεστίους θεούς. Τὸν ἐπεκαλοῦντο μαζὶ μὲ τοὺς Semones, δηλαδὴ τὰ πνεύματα, παραλλήλως πρὸς τὴν Ceres, τὴν Pales καὶ τὴν Flora· ἔφερε τὰς ἐπωνυμίας Rusticus, Domesticus, Genialis, Agrestis· ἐπὶ τοῦ βωμοῦ, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὸν Silvanus, τοῦ προσεφέροντο τὰ πρωτόλεια τῶν ἀγρῶν, τῶν ποιμνίων καὶ τῆς ἀμπέλου.

Ὁ ἑλληνικὸς Ἡρακλῆς εἰσήχθη εἰς τὸ κέντρον τῆς χερσονήσου, ὅπως καὶ αἱ περισσότεραι ἀπὸ τὰς ἄλλας θεότητας, διὰ τῆς Ἐτρουρίας καὶ τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν τῆς νοτίου Ἰταλίας. Διηγήθημεν ἤδη πῶς ὁ υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης, ἀφοῦ ἐνίκησε τὸν γίγαντα Γηρυόνην, διέσχισε τὴν Ἰταλίαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Τιβέρεως. Ἐκεῖ συνήντησεν ἕνα τέρας, κατὰ τὸ ἥμισυ ἄνθρωπον, τὸν φοβερὸν Cacus. Ὁ Βιργίλιος ἀφηγεῖται τὰ τοῦ ἀγῶνος, ὁ ὁποῖος κατέληξε μὲ θρίαμβον τοῦ Ἡρακλέους.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Ἀπὸ τὴν σύντομον αὐτὴν ἐπισκόπησιν τῆς ρωμαϊκῆς μυθολογίας, προκύπτει σαφῶς ὅτι αὐτὴ ἔχασε σιγὰ-σιγά, ὑπὸ τὴν ἐπί-

δρασιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τὸν ἀρχικόν της χαρακτῆρα. Ἡ ἐξομοίωσις ἦτο τόσον πλήρης, ὥστε, ὅπως λέγει ὁ Bréal, «τὴν ἐποχὴν τοῦ Καίσαρος, οἱ πλέον μορφωμένοι ἄνθρωποι ἀγνοοῦσαν πλέον τὴν παλαιὰν θρησκείαν.

»Ὁ Κικέρων, ὁμιλῶν περὶ τοῦ Varro, λέγει ὅτι ἀπέδωσε, μὲ ὅσα ἔγραψε, τὴν πατρίδα των εἰς τοὺς Ρωμαίους, οἱ ὁποῖοι εὑρίσκοντο εἰς αὐτὴν σὰν ξένοι. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Varro δὲν ἠμποροῦσε νὰ δώσῃ ἐξηγήσεις περὶ ὅλων τῶν θεῶν, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα, διὰ τοῦ τελετουργικοῦ τῆς θρησκείας ἢ τῆς λαϊκῆς παραδόσεως, εἶχαν φθάσει μέχρις αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ κατέταξεν εἰς ἰδιαιτέραν κατηγορίαν τοὺς θεοὺς ποὺ ὠνόμαζεν «ἀβεβαίους», προτιμῶν νὰ διαγράψῃ ὅ,τι εἶχεν εἴπει διὰ τοὺς «βεβαίους» θεούς, παρὰ νὰ ἐγγυηθῇ ὅ,τι θὰ ἔλεγε διὰ τοὺς ἄλλους.

»Ὀλίγον ἀργότερα, ὁ Βιργίλιος, ἂν καὶ ἀγαποῦσε τὰς ἀρχαιότητας τῆς πατρίδος του, ἀπεδέχθη καλῇ τῇ πίστει ὅλας τὰς κυκλοφορούσας ἐπινοήσεις καί, ἀντὶ νὰ γράψῃ, ὅπως ἐνόμιζεν ὅτι ἔκαμνε, τὸ ποίημα τῆς ρωμαϊκῆς καταγωγῆς, ἐξήντλησε τὸ μεῖγμα τῶν παραδόσεων καὶ ἐπεκύρωσε τὴν ἠθικὴν νίκην, περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλεῖ ὁ Ὁράτιος, τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῶν νικητῶν της».

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΤΟΥ Β' ΤΟΜΟΥ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΤΟΥ Β' ΤΟΜΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Αἱ θεότητες τῆς Γῆς

Αἱ Χάριτες

Αἱ Ὧραι

Αἱ Μοῦσαι

Ὁ Ἥλιος

Ἡ Ἠὼς ἢ Αὐγὴ

Ἡ Σελήνη

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΚΤΟΝ

Οἱ ἥρωες

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Γέννησις καὶ παιδικὴ ἡλικία τοῦ Ἡρακλέους

Ἡρακλέους δουλεία. Οἱ δώδεκα ἆθλοι

Ὁ λέων τῆς Νεμέας

Ἡ Λερναία ὕδρα

Ἡ Κερυνῖτις ἔλαφος

Ὁ Ἐρυμάνθιος κάπρος

Ὁ Ἡρακλῆς καὶ οἱ Κένταυροι τῆς Φολόης

Οἱ σταῦλοι τοῦ Αὐγείου

Αἱ Στυμφαλίδες ὄρνιθες

'Ο ταῦρος τῆς Κρήτης

Οἱ ἵπποι τοῦ Διομήδους

'Η ζώνη τῆς 'Ιππολύτης, βασιλίσσης τῶν 'Αμαζόνων

'Ο 'Ηρακλῆς καὶ οἱ βόες τοῦ Γηρυόνου

Τὰ χρυσᾶ μῆλα τοῦ κήπου τῶν 'Εσπερίδων

'Ηρακλῆς καὶ Κέρβερος

Ἄλλοι μῦθοι σχετικοὶ μὲ τὸν Ἡρακλέα

Ἡρακλῆς καὶ Εὔρυτος. Ἴφιτος. Ἰόλη

Ἡρακλῆς καὶ Ὀμφάλη

Ὁ Ἡρακλῆς εἰς τὴν Πύλον, τὴν Λακεδαίμονα καὶ τὴν Τεγέαν

Ὁ Ἡρακλῆς εἰς Κῶν

Ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἡ Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία

Ὁ Ἡρακλῆς καὶ οἱ Δρύοπες, οἱ Μαλιεῖς, οἱ Δωριεῖς

Ἡρακλῆς καὶ Δηιάνειρα. Νέσσος. Θάνατος τοῦ ἥρωος

Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἡρακλέους

Σύμβολα καὶ λατρεία τοῦ Ἡρακλέους

Ὁ Ἡρακλῆς εἰς τὴν Τέχνην

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΟΓΔΟΟΝ

Γέννησις καὶ παιδικὴ ἡλικία τοῦ Θησέως. Ἆθλοι. Θάνατος

Ἡ λατρεία τοῦ Θησέως
Ὁ Θησεὺς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Τέχνην

Κέκροψ καὶ Κεκροπίδαι. Ἐρεχθεὺς καὶ Ἐριχθόνιος

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

Οἱ Θηβαῖοι ἥρωες
I. Οἱ περὶ Κάδμου μῦθοι. Οἱ Καδμεῖοι

II. Ἀμφίων καὶ Ζῆθος

III. Ὁ μῦθος τοῦ Οἰδίποδος » 322

IV. Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Οἰδίποδος

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ

Οἱ ἥρωες τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Αἰτωλίας

I. Οἱ περὶ Πηλέως μῦθοι

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Οἱ Κορίνθιοι ἥρωες

Σίσυφος. Βελλεροφόντης

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Οἱ ἥρωες τῆς Πελοποννήσου

Ἐπίδαυρος καὶ Ἀσκληπιός

Οἱ ἡρωικοὶ μῦθοι τῆς Ἀργολίδος

Οἱ ἥρωες τῆς Λακωνίας καὶ τῆς Μεσσηνίας

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Π Ι Ν Α Ξ
ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ ΤΟΥ Β' ΤΟΜΟΥ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ ΤΟΥ Β' ΤΟΜΟΥ

ΠΙΝΑΞ
ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΤΩΝ Α' ΚΑΙ Β' ΤΟΜΩΝ

ΠΙΝΑΞ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ Α' ΚΑΙ Β' ΤΟΜΩΝ

ΣΥΝΤΕΤΜΗΜΕΝΑ

Τὰ μαῦρα γράμματα **Α** καὶ **Β** πρὸ τῶν ἀριθμῶν (σελίδων) σημαίνουν 1ος τόμος, 2ος τόμος.

Τὰ συντετμημένα τὰ ὁποῖα ἀκολουθοῦν ὡρισμένα ὀνόματα ἔχουν τὴν ἑξῆς σημασίαν:

α. =ἀκρωτήριον	ν. =νύμφη	πλ.=πόλις
ἥρ.=ἥρως	νσ.=νῆσος	πτ.=ποταμός
θ. =θεός, -ά	ὄρ.=ὄρος	χ. =χώρα
Ἵπ.=ἵππος	πγ.=πηγή	